

M. BUBENNOV

MESTEACĂNUL ALB

CARTEA RUSĂ

MIHAIL BUBENNOV

MESTEACĂNUL ALB

ROMAN DISTINS CU PREMIUL STALIN

*

Ediţia a II-a revăzută

1953
EDITURA A. R. L. U. S. – „CARTEA RUSĂ”

Traducere de
OTILIA CAZIMIR
şi
NICOLAE GUMĂ

Ediție electronică îngrijită de

Coperta: E. ZAINESCU

Şade-n câmp mestecănuşul,
Şade-n câmp cârlionţatul...
(cântec popular rus)

De apriga secure mesteacănu-i lovit.
Pe scoarţa-i argintie prind lacrimi să răsară...
Nu plânge, biet mesteacăn, şi nu mai sta mâhnit,
Că rana nu-i de moarte, ţi-o trece pân' la vară...

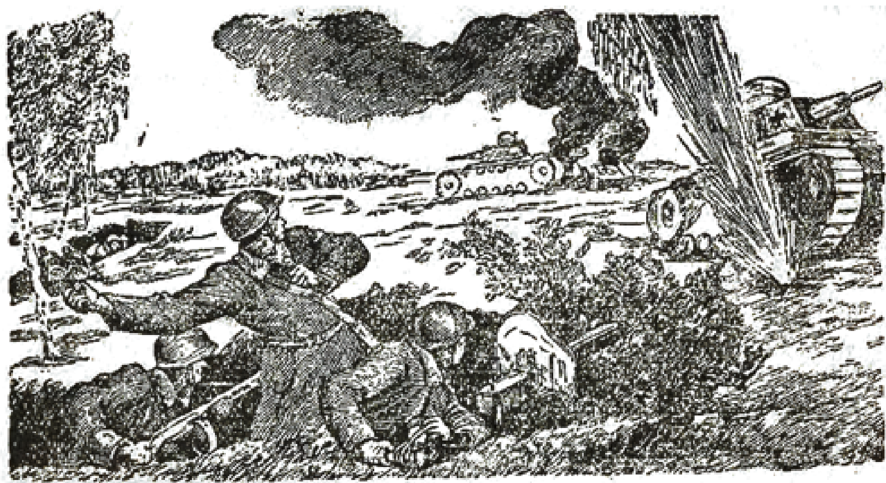
AL. C. TOLSTOI

CUPRINS

CARTEA ÎNTÂI

Partea întâi

I

Frunzele cădeau, foşnind. Resemnate şi abătute, pădurile îşi scuturau fără odihnă frunzişul ruginit. Un foşnet trist, care le acoperea pe toate celelalte, învăluia atotstăpânitor liniştea pădurii. Toamna îşi risipea podoaba, cu dărnicie, pe toate cărările şi peste toate poienile. Când se înteţea, vântul stârnea vârtejuri de frunze moarte, le ridica până-n înaltul cerului, şi le purta, învolburându-le, spre răsărit. Şi atunci, asupra pământului mohorât, năpădit de toamnă, părea că se abate un viscol de rugină.

Foşnetul neistovit al frunzelor umplea sufletul lui Andrei de tristeţe şi de nelinişte. În bluza lui ieşită de soare, cu mantaua în bandulieră şi cu puşca la umăr, mergea cu paşi osteniţi, ştergându-şi mereu cu boneta obrazul prăfuit. Şi uneori, se mira singur că mai poate umbla, atât de şovăitor îi părea pământul sub picioare. Toamna se abătuse la timpul ei pe meleagurile lui, pline încă de culorile bogate ale verii, dar lui Andrei i se părea că se năpustise înainte de vreme, prea pe neaşteptate, cu îndrăzneală parcă. Andrei nu putea să contemple nepăsător sclipirea aurie şi rece a pădurilor, ogoarele pustii şi despuiate; nu putea să îndure biruinţa aceea neînduplecată a toamnei.

La amiază, în timp ce poposeau pe coama unui deal, Andrei îşi înălţă cât putu capul şi, făcând o sforţare, se uită în jurul lui. Pe drumuri, prin pâcla alburie a prafului, duduiau maşini, uruiau convoaie de căruţe, mergeau coloane de ostaşi. Pe bolta nesfârşită a cerului de toamnă se îndreptau spre Răsărit, sclipind în soare, avioane nemţeşti. Din când în când, se năpusteau urlând asupra drumului, şi atunci pământul icnea din adânc, iar deasupra lui se înălţau coloane de fum, negre şi stufoase. Ştergându-şi obrazul cu boneta, Andrei strigă, cu aprindere:

— Ce toamnă! Ce toamnă!

Comandantul grupei, sergentul Matvei Iurghin, un siberian înalt, oacheş şi posac, îl întrebă îngrijorat:

— Ce-i cu tine, hai? De ce eşti aşa de... nu ştiu cum?

— Nu vezi ce toamnă-i?

— Toamnă zbuciumată...

— Înspăimântătoare, se încăpăţână Andrei.

— Eşti bolnav, făcu Iurghin cu încredinţare.

Divizia se retrăgea pe drumuri pustii de ţară, uneori pe şosele desfundate, prin pădurile mohorâte şi mlăştinoase de prin părţile Kievului.

Pe povârnişul unui deluşor, chiar lângă drum, stătea singuratic un pui de mesteacăn cu scoarţă albă şi fragedă ca de mătase. Îşi scutura crenguţele copilăreşte, de parcă întâmpina cu bucurie soarele. Jucându-i-se prin frunziş, vântul părea că-i numără bănuţii de aur, sunători şi rumeni, iar scoarţa, ca felinarul din poveste, răspândea o lumină liniştită, ca o visare. În singurătatea lui din mijlocul câmpiei mohorâte, năpădite de toamnă, puiul de mesteacăn avea un aer îndrăzneţ, cutezător chiar.

Zărind mesteacănul, Andrei înţelese imediat că însăşi natura îi dăruia ceva — ceva care-l va face să rămână pentru totdeauna în câmpia aceea. Se abătu fără veste din drum şi se apropie de copăcel, simţind cum i se sfâşie ceva în piept...

Lui Andrei îi erau dragi mestecenii încă din copilărie. Îi plăcea să-i pândească, primăvara, cum se trezesc la viaţă pipăind văzduhul cu crenguţele lor fără frunze. Îi plăcea să tragă în piept mireasma frunzişului, ce se răspândeşte cu atâta dărnicie în zori. Îi era drag să-i vadă, vara, cum se prind în horă foşnitoare în juriul poienilor şi iarna, cum întind spre geamuri rămurele îngreuiate de polei, legănând lugaci cu pântecul roşcat…

Matvei Iurghin îl strigă din drum. Dar Andrei nu se întoarse, nu-i răspunse, ci îşi aruncă de pe el, în grabă, mantaua făcută sul.

Atunci Iurghin se apropie de el şi, apucându-l de mână, îl întrebă, şi mai îngrijorat:

— Ce este, Andrei? Ce-i cu tine?

Andrei se uită la sergent aşa cum nu se mai uitase niciodată până atunci şi-i răspunse, scoţându-şi pieptul înainte:

— Pună când o să ne retragem aşa? Până când?

Niciodată Iurghin nu-l văzuse pe Andrei într-o stare ca asta. Era un ostaş bun şi blând din fire. Pe chipul lui frumos şi gânditor, ochii limpezi ca izvorul luceau totdeauna cu o lumină liniştită. Ce se petrecea cu el? Obrajii îi ardeau cu o flacără întunecată, ochii îi erau trişti şi plini de lacrimi, iar buzele crăpate de soare îi tremurau. Vorbea în şoaptă, cu aprindere:

— Până când? Până unde?...

— Ei, haide, lasă... şi, înţelegându-i în sfârşit gândurile, Iurghin încercă să-l împace: Asta-i treaba comandanţilor. Ştiu ei ce ştiu... Or să dea ordin... o să ne oprim... Ce-i cu tine, spune, de ce te-ai aprins aşa?

Andrei se lăsă deodată la pământ, lângă mesteacăn, şi rămase aşa câteva clipe fără să se urnească din loc, acoperindu-şi ochii cu mâinile. Apoi se uită spre apus. Acolo se vedea o pată de un purpuriu întunecat, străbătută de fulgere, care acoperea toată partea dintr-acolo a cerului. Iar peste câmpiile mohorâte, năpădite de toamnă, viscoleau fără odihnă vârtejuri de frunze. Şi Andrei întrebă, cu nespusă durere în glas:

— De ce au venit peste noi? De ce?...

Înţelegând că Andrei nu aşteaptă niciun răspuns, Iurghin tăcu şi-i ridică mantaua de jos. Atunci Andrei, fără să-şi întoarcă faţa spre răsărit, unde se desluşea marginea întunecată a pădurii de brad, îi destăinui cu toată încrederea:

— Ştii, dincolo de pădurea aceea e Olhovca...

— Satul tău? se miră Iurghin.

— Da, al meu...

Şi Andrei mai rămase o clipă lângă mesteacăn nemişcat, acoperindu-şi ochii cu mâna...

II

Batalionul înainta demult prin pădurea deasă de brad. Aerul era înăbuşitor şi greu de umezeală. Tăcerea părea împietrită. De o parte şi de alta a drumului mocirlos, străjuiau brazi puternici, cu trunchiurile pline de muşchi. Pe sub cetini stăteau încovoiaţi şi firavi arini roşcaţi, care nu văzuseră soarele în viaţa lor. Prin poieni şi luminişuri sclipeau mlaştini putrezite, cu apă ruginie şi rău mirositoare.

Spre seară, batalionul ieşi din pădure. Înaintea lui se întindea un deal, iar pe povârnişul dealului un sat mare. Era Olhovca. Deasupra satului se înălţau pretutindeni mesteceni despletiţi. Lumina blândă a trunchiurilor albe şi lucii înviora tot dealul. Ostaşii grăbiră pasul. Când ajunseră în sat, mulţi se lăsară la pământ, istoviţi, pe lângă casele din margine şi pe sub gardurile de nuiele ale grădinilor de zarzavat. Dar cei mai mulţi se îmbulziră cu bidoanele în jurul fântânii din apropiere.

Andrei se îndreptă şi el într-acolo. Faţa-i era plină de praf, iar în ochi părea că-i sclipesc reflexele fulgerelor care se aprindeau în apusul întunecat. Trecând peste rând, Matvei Iurghin îi umplu bidonul cu apă. Andrei înghiţi de câteva ori cu sete, apoi lăsă bidonul să-i cadă pe piept şi-şi întoarse privirile spre sat. Părea că apa din satul lui îi dăduse viaţă. Acum, când se afla în Olhovca, toate gândurile care-l chinuiseră în timp ce se îndrepta spre sat se depărtară de el, ca şi cum ar fi fost de prisos. Trebuia să se mulţumească cu ceea ce-i dăruia, cu zgârcenie, soarta. Mulţi nu aveau nici atât...

Sprijinindu-se de gardul de nuiele şi înşurubând capacul bidonului, Matvei Iurghin, cumpănit ca totdeauna, lăudă fântâna:

— Ce-i drept, bună apă aveţi!
— Care nu se mai află! îi răspunse Andrei. Uite, am sorbit o gură şi nu ştiu ce s-a întâmplat cu mine: parcă m-a şi răcorit, dar totodată m-a şi ars...
— Lasă asta, făcu Iurghin posomorât, îngrijeşte-te mai bine de suflet. Apoi, aninându-şi bidonul de centiron, îl sfătui: Uite, vine comandantul de batalion. Cere-i voie să te repezi până acasă. Dar bagă de seamă să nu întârzii...
Andrei sări de lângă gard ca ars:
— Unde-i?
Către marginea satului înaintau câţiva călăreţi. În fruntea lor, pe un cal murg şi asudat, cu o manta de ploaie cenuşie desfăcută larg, venea călare comandantul de batalion, locotenentul Loznevoi. Avea faţa îngustă şi uscăţivă şi nasul ascuţit, puţin lăsat în jos, iar de sub cozorocul lat al şepcii cu bandă de culoarea zmeurei, străluceau din umbră, cu sclipiri reci de oţel, ochii cenuşii şi pătrunzători. Rareori îşi schimba expresia tristă care parcă-i încremenise pe faţă, iar dacă i se întâmpla să zâmbească, zâmbea strâmb, numai cu partea stângă a obrazului.
De obicei, Andrei se cam temea de noul lui comandant. Dar acum, uitând de toate, se îndreptă spre el cu paşi mari, hotărâţi. Oprindu-şi calul, Loznevoi se întoarse în şea, şi, spunând ceva însoţitorilor săi, arătă cu mâna spre apus. De încheietura braţului îi atârna un bici căzăcesc, cu mânerul sculptat. Apropiindu-se de ofiţer, Andrei îl întrerupse, strigând cu deznădejde:
— Tovarăşe comandant! Tovarăşe comandant!
Loznevoi se întoarse scurt:
— Ce s-a întâmplat? Cine strigă aşa?
— Ăsta-i satul meu, tovarăşe comandant! Aici e casa mea! raportă el, buimac. Îmi îngăduiţi să trec pe-acasă? V-ajung din urmă...
— Unde ţi-e casa? îl întrebă Loznevoi, aspru şi bănuitor.
— Uite colo, în capătul celălalt...
Punându-şi palma streaşină la cozorocul şepcii, Loznevoi se uită înspre partea unde-i arăta Andrei. Soarele îi lumina din plin jumătate din faţă şi nasul ascuţit şi puţin lăsat în jos. Zâmbind, strâmb, îl întrebă pe Andrei:
— Dar o gustare, ceva, se găseşte la tine?
— Nici vorbă, tovarăşe comandant. Se poate?!
— Atunci du-mă acolo! porunci Loznevoi. Ai noroc, rămânem aici pe noapte. Apoi, strângând frâul, se întoarse către ceilalţi călăreţi: Hmelco, cartiruieşte oamenii! Costea, ia-te după mine!
— Am înţeles! şi agentul dădu pinteni calului.
În sat era larmă şi mişcare. La multe case, oamenii îşi băteau obloanele în cuie. Femeile se învârteau pe lângă căruţe, aruncau în ele saci şi boccele pestriţe, aşezând deasupra copiii care urlau. Prin curţi se auzeau glasuri aspre:
— Hei, muiere, încarcă! Vine armata!
— Doamne, măcar de am apuca să plecăm până-n noapte!
— Daţi-i zor, muierilor, ce staţi?
Tot sângele năvăli deodată în obrajii arşi de soare ai lui Andrei. Şi i se făcu atât de cald, încât îşi smulse boneta de pe cap şi-şi şterse cu ea tâmplele fierbinţi. „Pleacă oamenii”... se gândi el.
În retragere trecuse cu unitatea lui prin multe aşezări, şi mai mari, şi mai mici, şi peste tot văzuse acelaşi lucru: părăsindu-şi pământul şi casele, lăsând în urmă tot ce fusese drag inimii lor, cu durere în suflet oamenii luau calea răsăritului în gloate zbuciumate, blestemându-i pe fascişti. Pe drumuri şi câmpii, peste tot pe unde fusese nevoit să treacă, nu întâlnise decât oameni înspăimântaţi, care încercau să scape de duşman. Dar abia acum, când vedea ce se petrece în satul lui, în Olhovca lui, simţi toată grozăvia acestei urgii şi i se păru că de acolo, de pe înălţimea dealului Olhovcăi, vede pentru o clipă toată întinderea necuprinsă a patriei sale iubite. „Dar ai mei?... Poate că şi ei vor fi gata de ducă! se gândi Andrei dintr-odată. Oare îi mai găsesc?...” Gândul acesta parcă-l împunse în inimă. Şi porni repede, cât îl ţineau picioarele, dând din mâna în care-şi ţinea boneta, uitându-se în toate părţile şi cuprinzând cu privirea, cu o emoţie copilărească, toată înfăţişarea binecunoscută a satului.
Multă vreme locotenentul Loznevoi, care venea călare în urma lui, la pas, nu-l slăbi din ochi. De-o săptămână de când se retrăgeau, i se mai întâmplase de câteva ori ca ostaşii lui să-i ceară voie „să dea o fugă până acasă”. Dar încă nu întâlnise unul care să vorbească cu atâta îngrijorare şi cu atâta dor de casa lui. Şi, ca totdeauna, lucrul acesta trezea în el gânduri

dureroase. Întorcându-se către agentul său, zise:

— Îl vezi cum a luat-o la picior?

— Ca vântul! îi răspunse Costea cu glas cântat.

— A uitat de război, ce zici?

Atingându-şi calul cu biciuşca, Costea îl apropie de al comandantului, ureche lângă ureche. Agentul era un flăcău bălan şi foarte tânăr. Nu apucase încă să se împlinească la umeri ca un bărbat, iar buzele plinuţe păstrau încă ceva din căldura copilăriei. Zâmbind larg, cu toată faţa, vorbi cu simplitate:

— Lua-l-ar dracu' de război! De asta ne arde nouă?

— Dar nu vezi ce panică-i în sat?

— Cum să nu văd! Fug oamenii…

— Fuge armata, fug şi oamenii... preciză Loznevoi, posomorât.

...Gospodăria lui Andrei Lopuhov era aşezată la marginea de sat dinspre răsărit, deasupra coastei povârnite a dealului. De acolo, Lopuhovii vedeau înaintea celorlalţi din sat cum se trezeşte soarele, după ce se odihnise în timpul nopţii după codrii Rjevului. Aproape tot ce se găsea în bătătură fusese ridicat din nou în anii din urmă. Casa încăpătoare, cu acoperiş de şindrilă, abia acum începea să se coloreze în cenuşiu de bătaia vânturilor şi a ploilor. Pe streaşină, porumbei albi stăteau tihniţi, dezmierzându-se şi uitându-se la cer.

Încă de departe, de pe deluşor, Andrei îşi dădu seama că gospodăria părintească nu fusese părăsită, ca altele din sat. Întorcându-se către Loznevoi şi răsuflând din greu, strigă:

— Sunt acasă! I-am prins!

Şi cât ai clipi o luă la goană înainte. Apoi deschise larg poarta...

— Marica!

Din fundul curţii se auzi un ţipăt ascuţit de femeie. Oprindu-şi calul lângă gard, Loznevoi îşi aruncă privirea în curte. Pe cerdacul înalt al casei stătea o femeie tânără, cu trupul subţire, cu ochii negri, îmbrăcată într-o rochiţă simplă de culoarea vişinei. Câteva clipe rămase buimacă, apăsându-şi mâinile peste piept, apoi mai ţipă odată şi, sărind de pe cerdac ca luată de vânt, se repezi la Andrei. Nu-l îmbrăţişă, ci încremeni aşa, părăsită de puteri, atârnată de umerii lui largi. „Nevastă-sa! îşi zise Loznevoi. Frumoasă muiere, fire-ar a dracului! Şi cum îl mai iubeşte, doamne, cum îl mai iubeşte!" Încremenit în şea, rămase câteva clipe ca aiurit, fără să-şi poată lua ochii de la femeie.

Pe cerdac se arătă atunci o bătrână grasă, îmbrăcată cu o polcuţă cenuşie. Coborând treptele grăbită, dar cu teamă, începu să strige:

— Doamne, Andriuşa, băiatule!

De după colţul hambarului ieşi un băieţandru bălan, înalt şi bine legat ca toţi bărbaţii din neamul Lopuhovilor. Se uită la Andrei, care tot îşi mai strângea nevasta în braţe, apoi începu să strige şi el cât îl ţinea gura:

— Măi frate, măi!

Toţi îl înconjurau acum pe Andrei. Întâlnirea cu ai săi îl schimbase dintr-odată: surâsul nu i se mai ştergea de pe obrazul ars de soare şi de vânt, iar ochii limpezi, ca apa de izvor, îi erau plini de o primăvăratică strălucire. Ai casei îl îmbrăţişau plângând, fără să observe pe străinii care aşteptau la poartă. Până şi dulăul cel negru şi fioros, uitându-şi datoria, se învârtea schelălăind în jurul lor.

— Ei haide, ajunge, ajunge! căuta Andrei să-i potolească. Şi de ce bociţi, mă rog?

Descălecând, Loznevoi aruncă lui Costea frâul şi biciul, îşi scoase şapca, îşi şterse cu batista faţa uscată şi-şi pieptănă cu degetele părul ciufulit de pe frunte, de un cenuşiu roşcat, ca ieşit de soare. Uitându-se încă odată la Marica, şopti către Costea:

— N-alerga el degeaba!...

— Ca fulgerul! întări Costea aprins, înţelegând ce voia să spună comandantul.

Cel dintâi care se dezmetici a fost Cernea dulăul. Simţind oameni străini, se întoarse spre poartă şi se porni să latre. Înţelegând că Loznevoi fusese de faţă la întâlnirea lor, Andrei se ruşină şi începu să-i dea la o parte pe ai lui, cu blândeţe:

— Ei, haide, haide, ajunge! Unde-i tata?

— Aha, tata!... făcu Marica, încruntându-şi sprâncenele.

— Ce s-a întâmplat? Unde-i?

— Uite-l colo, în grădina de zarzavat...

— Dar ce-i cu voi? întrebă Andrei, îngrijorat.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, începu repede Alevtina Vasilievna. Apoi atinse cu mâna umărul băiatului celui mic: Du-te, Vasiatca, şi spune-i… Ce-o fi cu el, că doar nu-i surd!

Andrei ghici că iar se certaseră şi-l opri locului pe băiat:
— Lasă, frăţioare, lasă că mă duc eu singur.
Apoi se întoarse spre poartă:
— Tovarăşe comandant, de ce staţi? Intraţi. Mamă, Marica, e comandantul nostru de batalion! Chemaţi-l în casă, până trag eu o fugă la grădina de zarzavat…
Când o văzu pe Marica mai de aproape, lui Loznevoi i se păru deodată că o ştie de când lumea. Totul îi părea cunoscut la ea: şi cozile întunecate şi groase, strânse ca o cunună în jurul capului mândru, şi faţa frumoasă şi blândă, luminată de viaţă, aurită de soare şi veşnic gata de zâmbet cu buzele calde şi pline, ca la copii, şi cu ochii negri, strălucitori de fericire. Undeva şi cândva o mai văzuse, şi o văzuse de multe ori. Dar unde? Când?... Poate că numai visase să întâlnească o femeie ca ea?... Şi Loznevoi se simţi tulburat de impresia neaşteptată pe care i-o făcuse întâlnirea cu Marica. Lăsându-şi ochii în pământ îşi duse curtenitor mâna la şapcă.
— Pace în casa voastră, gospodinelor!
— Poftiţi, vă rog, se înclină Alevtina Vasilievna.
Dar Marica, aruncând asupra oaspetelui o privire iute, îi răspunse batjocoritor şi cu îndrăzneală, fără să ştie singură de ce:
— Ce fel de pace o mai fi şi asta, când războiul ne bate la uşă? Apoi se întoarse deodată şi se îndreptă spre casă. Trebuia să luptaţi mai cu nădejde!
— Doamne, Marica! se sperie Alevtina Vasilievna.
— Are limbă ascuţită! observă Loznevoi, stingherit.
— Să ferească Dumnezeul...
Loznevoi o urmări cu ochii cum, fără să se uite îndărăt, urcă încet treptele cerdacului, cum muşchii picioarelor înalte, arse de soare şi încălţate cu papuci uşori de casă, i se mişcau armonios şi cum, oprindu-se o clipă în faţa uşii care dădea în tindă, înalţă din umărul drept şi-şi scutură capul mândru, de parcă ar fi vrut să alunge un gând supărător. Şi numai când, tot fără să se uite îndărăt, se mistui în tindă, Loznevoi repetă, de data aceea cu o umbră de tulburare în glas:
— Ascuţită, într-adevăr...
...În spatele şopronului, într-un colţ al grădinii de zarzavat, sub un scoruş zburlit şi ruginit de toamnă se deschidea o groapă, iar alături de ea se înălţa o movilă de pământ galben. Din groapă zburau afară bulgări jilavi de lut Andrei înţelese imediat că tată-său e în toane rele. „De la ce s-or fi certat?...” se întreba el, păşind peste straturile uscate de castraveţi. Auzind paşi pe-aproape, tatăl lui Andrei, Erofei Cuzmici, îşi lăsă lucrul, se îndreptă din şale şi, înţelegând că e cineva dintr-ai săi, întrebă mormăind:
— Cine-i acolo? Ce-i gălăgia ceea din ogradă?
— Eu sunt, tată, îi răspunse Andrei, apropiindu-se de groapă.
— Nu, zău, Andrei, chiar tu eşti?...
Ca toţi ai casei, Erofei Cuzmici era şi mirat şi bucuros de sosirea neaşteptată a feciorului său. Totuşi, întărâtat de un gând al lui, nu lăsă lopata din mână şi nu ieşi din groapă: „Să isprăvesc întâi de săpat, îşi zise el, şi pe urmă oi ieşi...” Spătos şi voinic, îmbrăcat cu cămaşă albastră, largă, descinsă şi udă de sudoare în spate, stătea pe fundul gropii, ridicându-şi barba mare şi bălaie, cum puţini o mai poartă acum şi strângând mânios din ochii iuţi şi cenuşii. După ce-l cercetă cu privirea pe Andrei, îmbrăcat în haină militară, cu care nu era obişnuit — trăgând pesemne, în gândul lui, nu ştiu ce concluzii cu privire la el — icni scurt, din greu:
— Şi, zi, ai isprăvit-o cu războiul, hai?
Andrei se aşeză pe marginea gropii:
— Deocamdată, ne retragem...
— Da, şi pe urmă?
Andrei luă în palmă un bulgăre de pământ rece şi, strângând încet degetele, îl sfărâmă. Răspunse fără grabă, cu glas înăbuşit:
— Pe urmă, trebuie să ne întoarcem îndărăt
— Îndărăt?... Hm! Şi curând oare?
Fără să răspundă, Andrei se uită o vreme, pe gânduri, la scoruş: lumina soarelui tremura în frunzişul roşcat şi pe ciorchinii de boabe roşii.
— Pentru ce sapi groapa asta?
— Ga să-mi îngrop avutul, îi răspunse bătrânul în silă;
— Şi voi?
— Cum asta: şi voi?

— Vreţi să plecaţi şi voi?... Când?

De data aceasta tăcu Erofei Cuzmici, şi lui Andrei i se păru că bătrânul, rezemat în lopată, îl priveşte de jos, din groapă, abia stăpânindu-şi mânia. Respiră adânc şi nările neastâmpărate i se umflau într-una.

— Şi încotro să pleci? începu el deodată să strige, ca totdeauna de altfel, cu toate că n-ar fi vrut să vorbească aşa cu băiatul lui tocmai acum, când îl revăzuse. Spune tu singur: încotro? Unde-a înţărcat dracul copiii? Să-mi las casa?

Pe faţa lui Andrei sclipiră boabe mărunte de sudoare. Ştergându-şi obrajii cu boneta, se uită împrejur, ca şi cum ar fi căutat pe cineva care să urmeze, în locul lui, discuţia cu bătrânul. Pe lângă grădina de zarzavat, câteva căruţe coborau cu larmă povârnişul dealului, iar pe lângă gard treceau una câte una, vorbind în gura mare, câteva femei.

— Oricum, ar trebui să plecaţi, vorbi Andrei cu glasul stins. Nu vezi, toţi colhoznicii pleacă...

— Şi tu te-ai găsit să mă-nveţi! Grozav de învăţaţi mai sunteţi cu toţii! Şi, fără să se mai poată stăpâni, Erofei Cuzmici îşi revărsă dintr-odată mânia: Iaca, nu mai departe nevastă-ta: strigă, de-ţi vine să-ţi astupi urechile! Dar unde să plecăm? La asta se gândeşte ea, cu mintea ei de muiere?... Să hoinărim prin lumea largă? Ştiu eu ce-nseamnă asta! Lumea-i mare, dar n-are multe colţuri calde. Şi pe urmă, gândeşte-te şi tu: dacă las aici tot ce am agonisit, — o să mi se fure, c-aşa-i omul, totdeauna râvneşte la lucru străin. Iar ceea ce putem lua cu noi, o să se părăduiască pe drumuri, aşa că în cele din urmă o să ne-ntoarcem goi-goluţi! Nu, n-avem unde să plecăm cu toată gospodăria după noi. Doar e la mintea omului. Bun e Dumnezeu, n-o să ni se întâmple nimic. Spune şi tu, cum ar putea să se lege ei de oamenii paşnici? N-au decât să se războiască cu armata, asta nu ne priveşte pe noi. Totdeauna a fost aşa...

— Oricum, trebuie să plecaţi, repetă Andrei cu încăpăţânare. Aruncând spre fecioru-său o căutătură plină de venin, Erofei Cuzmici ridică lopata şi, cu o singură mână, o înfipse mânios în pământ:

— Asta-i tot, zise el, tot ce-am avut să-ţi spun.

III

Cât a fost tânăr, Erofei Cuzmici a robotit pe la bogătaşii din împrejurimi. Dar mai mult decât la toţi a muncit la Policarp Mihailovici Driaghin — om aspru, cu apucături de urs, căruia toatei treburile-i mergeau în plin. Faţă de celelalte moşii, ca vai de ele, din ţinutul Rjevului, Driaghin avea gospodărie bogată: cinci cai, un şopron plin cu vite mici şi o moară de apă. Policarp Mihailovici era un stăpân rău şi zgârcit, plătea lucrătorilor mai puţin decât ceilalţi chiaburi de prin partea locului, şi cu toate acestea Erofei Lopuhov se înfăţişa în fiecare primăvară sub cerdacul său.

— Ce ai de te ţii de zgârcioaba ceea? — îl întrebau oamenii din sat. Pentru fiecare gologan, Policarp îţi stoarce şi sufletul din tine...

— Aşa-i el! încuviinţa Erofei, cu veselie. Ce să-i faci?

— Atunci, de ce te mai duci să-i munceşti?

— Se vede că aşa mi-e scris...

Era grea munca la Driaghin, dar Erofei se ducea întins la el. Şi o făcea cu socoteală: căuta să înveţe de la stăpân, pe furiş, „cum, se-nvârt afacerile”. Şi tocmai acest Driaghin, cu viaţa lui slobodă, şi lipsită de griji, sădi în mintea necoaptă a flăcăului de la ţară dorul de bogăţie. Erofei era un flăcău deştept, frumos şi voinic, de-l pizmuia tot satul. Înţelesese asta de timpuriu şi era mândru de el. Uitându-se la Policarp Mihailovici cel uscat şi costeliv ca un lup bătrân, Erofei îşi zicea, încrezător: „Cu ce-s eu mai prejos decât el, de mi-e dat să trăiesc aşa cum trăiesc? Nu, nu-s eu din cei care se dau bătuţi! Am să ies odată la lumină! O vorbă am, şi asta-i vorba mea!” Şi nu mai avea linişte tot gândindu-se cum să se îmbogăţească. Muncind la Policarp Mihailovici, Erofei se uita cu băgare de seamă cât de repede îşi ridica el gospodăria, de parcă hrănea un foc aruncând cu îndemânare şi voie bună surcele în flăcări, îşi jinduia din tot sufletul stăpânul şi se bucura, fără prefăcătorie, de fiecare nouă izbândă a lui:

— Al dracului, Driaghin! — se lăuda el prin sat. — Mare şmecher! A mai pus mâna pe o bucată de pământ! Aţi văzut? Se îmbogăţeşte, se îmbogăţeşte mereu Driaghin al nostru!

Toamna târziu, când venea vremea plăţilor, le spunea vecinilor cu obidă, dar în acelaşi timp cu o invidie plină de admiraţie:

— Afurisit zgripţuroi şi Driaghin ăsta! În primăvară ne-am învoit într-un fel, iar la plată m-

a pungăşit. M-am sucit, m-am învârtit — degeaba: până la urmă tot m-a jefuit! Nici nu te lasă să crâcneşti. Uite-aşa m-a purtat pe după deget! Şi cu câtă îndemânare — numai să stai şi să te cruceşti! Ehei! Ştie să trăiască Driaghin al nostru! Ştie, al dracului...

După ani lungi de muncă, Erofei Lopuhov ajunse cu chiu cu vai să-şi cumpere şi el un cal şi o vacă şi să-şi înjghebe o gospodărie. Pe urmă s-a însurat şi s-a apucat de muncă plin de nădejde, făurindu-şi visuri de bogăţie şi mărire, de să te-apuce ameţeala, nu alta.

Dar tot ce învăţase cu atâta trudă de la Driaghin, nu i-a folosit la nimic. A muncit Erofei fără odihnă, căutând în tot chipul şi prin toate mijloacele să-şi sporească avutul. Însă, parcă era un făcut: nu ieşea la niciun capăt. Ai fi zis că o voinţă străină, pizmaşă şi atotputernică, i se punea mereu de-a curmezişul: ba îi mânca lupul un mânz, ba îi bătea grindina grâul, ba i se îneca o vacă în baltă, ba îi ardea casa până-n temelie. Şi, pe deasupra, îi mai născu şi nevasta trei fete la şir. Şi ce folos are un ţăran de pe urma fetelor? Lor nu li se dă pământ. Trebuie să le creşti şi să le aduni zestre... Gândindu-se cu amărăciune la viaţa îmbelşugată la care râvnise, Erofei Cuzmici se îmbăta tot mai des şi făcea scandal în casă:

— Ducă-se dracului de viaţă blestemată!N-ai nicio scăpare, nicio mulţumire... Oare mult o să mai ţină aşa?

Şi aşa, Erofei Cuzmici a rămas tot sărac până la revoluţie. În cel dintâi an al Puterii Sovietice i s-a dat o bucată de pământ, un cal şi lemn de construcţie. Şi în sufletul lui Erofei Cuzmici s-a aprins din nou, mai aprig încă, dorul de bogăţie.

— Ăsta, zic şi eu regim! striga el prin toată Olhovca. Ăsta-i regimul nostru. Cu adevărat al nostru! Sub regimul sovietic, oameni buni, să tot trăieşti, să nu mai mori!

Curând după aceea, s-a născut Andrei. Erofei Cuzmici nu mai putea de bucurie. Andrei creştea liniştit şi blând, dar voinic şi cu tragere de inimă pentru orice muncă. Încă de copil se apuca de toate treburile de pe lângă casă şi se arăta iscusit în toate. Lui Erofei Cuzmici îi creştea inima de bucurie: gospodăria i se rotunjea văzând cu ochii, aşa că putea nădăjdui că în curând i se va împlini dorinţa lui cea mare...

Dar tocmai atunci au început să ia fiinţă colhozurile. Şi spre mirarea multora, Erofei Cuzmici, totdeauna sărac, săltat doar în vremea din urmă, se împotrivi cu hotărâre să intre în colhoz. Îşi apăra prin toate mijloacele gospodăria lui, rămasă ca o insuliţă în mijlocul unei revărsări de ape. A trecut aşa un an, au trecut doi, şi el se ţinea încă tare — până când, într-o bună zi, a dispărut din sat, să-şi caute prin alte părţi norocul.

Vreo trei ani a hoinărit el prin părţile de sus ale Volgăi. Umblau fel de fel de zvonuri: ba că s-ar fi îndeletnicit cu cărăuşia la Kiev, ba cu prelucratul scoarţei de copac, ba cu plutăritul... Oamenii din Olhovca începeau să creadă că Erofei Cuzmici, încăpăţânat cum era, îşi părăsise pentru totdeauna casa şi pământul.

Dar pe neaşteptate Erofei se întorsese în sat, zdrenţăros, morocănos şi îmbătrânit de mult ce bătuse drumurile. Numai barba lui bălaie şi frumoasă îi mai făcea pe oameni să-l recunoască.

Ai lui intraseră demult în colhoz, şi Erofei Cuzmici nici măcar nu-i dojeni că-i călcaseră porunca. În vremea cât tată-său pribegise, Andrei se ridicase, se făcuse flăcău mare, voinic şi frumos, ca toţi cei din neamul Lopuhovilor. În colhoz, toată lumea ţinea la el pentru mintea lui dreaptă, pentru firea lui bună şi pentru dragostea lui de muncă. Îndeplinea totdeauna şi cu cea mai mare tragere de inimă, orice însărcinare. Toţi cei din Olhovca se deprinseseră să-l socotească drept stăpânul casei şi Erofei Cuzmici se gândi că Andrei, care crescuse fără el, n-o să rabde uşor autoritatea lui aspră. Dar băiatul rămăsese acelaşi ca totdeauna: liniştit, ascultător şi bun. Moştenise mult din felul de a fi al mamei sale.

— Ei, cum e, gospodarule? îl întrebase Erofei Cuzmici când îl văzuse întâia oară. Sfiindu-se de el, Andrei stătea în prag, cu capul bălai şi cârlionţat lăsat în jos. Ei, cum gospodăreşti? Cum munceşti? De ce taci?

— Apoi... muncesc, îi răspunse Andrei ruşinat.

Iar nevasta, uitându-se cu mândrie la fecioru-său, scoase dintr-un dulăpior un carneţel mic cenuşiu, în care erau trecute zilele de muncă ale lui Andrei, şi-l puse înaintea bărbatului:

— Uite-te, asta-i munca lui! Şi adăugă plângând încetişor:

— Toate s-au schimbat aici! Toate au înflorit!

Erofei Cuzmici începu să cerceteze mai îndeaproape satul. Într-adevăr, o viaţă cu totul nouă se înfiripase acolo. Mulţi îşi ridicau case noi, şi curţile tuturor erau pline de vite...

— Ptiu, ce ghinion mai am şi eu! înjură Erofei Cuzmici, fără să-şi ascundă necazul faţă de ai săi. Adică, cum vine asta? Cine dracu'ar fi putut să bănuiască cum or să meargă treburile în colhozul nostru!

Până la urmă, trebui să se supună. Şi după ce intră în colhoz, spre mirarea tuturor, începu să muncească din răsputeri, mult şi cu sârguinţă. Trebuia să-şi câştige bunăvoinţa colhoznicilor, să merite încrederea lor şi, până nu-l încovoiau bătrâneţile, să ajungă din urmă tot ce pierduse în timpul cât bătuse drumurile fără niciun rost. Şi în curând Lopuhovii ajunseseră să trăiască bine, în rând cu cei care intraseră în colhoz înaintea lor.

Începu războiul. Hoardele fasciste-germane înaintau repede în inima ţării. Pentru Erofei Cuzmici sosi clipa unor grele încercări. Se făcu tăcut şi ursuz, mai ales după ce-l petrecuse pe Andrei, când plecase la armată. Era greu să-ţi dai seama ce gândea el despre război. Câteodată, după ce asculta comunicatele de pe front, se încrunta cu necaz şi dădea din mână:

— Of, capete proaste! Ce, au mâncat mătrăgună?

Dar a doua zi, ascultând alt comunicat, îşi încrunta sprâncenele stufoase şi zicea, oftând:

— Da... Înaintează, înaintează mereu! Mintea nu mai e în stare să priceapă... Şi ce-o să se mai întâmple, oare?...

La începutul lui Octombrie, armatele fascisto-germane rupseseră Frontul Central pe o mare întindere, înaintând cu repeziciune spre Moscova. În vremea asta, toate vitele din Olhovca fuseseră mânate spre răsărit. Dar colhoznicii nu se grăbeau Să-şi părăsească vetrele, nădăjduind că, curând-curând, duşmanul o să fie oprit. Şi deodată, armata noastră porni să se retragă pe toate drumurile. Atunci oamenii din Olhovca începură să fugă şi ei din satul lor de baştină.

Erofei Cuzmici se pregătise şi el să pornească la drum. Dar în clipa când trebui să-şi încarce avutul, inima i se strânse de o cumplită durere. Cum putea să încapă într-o singură căruţă tot ce agonisise el în colhoz? Pe ce punea mâna, pe ce-şi arunca ochii — pe toate trebuia să le lase: şi uneltele de tâmplărie de tot felul, şi butoaiele noi-nouţe, pregătite pentru murături, şi stupii cu albine, şi cârdul de gâşte... Dar, oare, o să le mai poată agonisi vreodată pe toate din nou? Nici vorbă că nu. Erofei Cuzmici ştia doar cât de greu se adună averea... Şi deodată, pe neaşteptate, hotărî cu tărie că rămâne pe loc

— Nu, nu pot! le mărturisi el alor săi, ducându-şi mâna la inimă.

Cât n-au încercat ai casei să-l înduplece — dar în zadar. Erofei rămase neînduplecat. După ce se certă bine cu toţi, şi mai ales cu Marica, se repezi în grădina de zarzavat să sape o groapă în care să-şi ascundă avutul...

IV

Andrei se însurase chiar în primăvara aceea, cu puţin înainte de izbucnirea războiului. Pentru multă lume, însurătoarea lui cu Marica venise pe neaşteptate, şi nici lui singur nu-i venea uneori să creadă în fericirea asta.

Toţi băieţii de-o vârstă cu el creşteau îndrăzneţi, cutezători şi gălăgioşi. Datorită lor, satul era veşnic plin de zarvă şi veselie. Cu atât mai mult atrăgea atenţia Andrei, care era liniştit şi sfios.

Ca toţi cei din Olhovca, fetele îl preţuiau şi ele pe Andrei. Dar, precum se ştie, fetelor le cam place să glumească pe socoteala flăcăilor prea cuminţi. Aşa că glumeau şi pe socoteala lui. Şi de cele mai multe ori, capul răutăţilor era Marica Logova, fiica văduvei Macariha — frumoasă, vioaie, şi gureşă ca o coţofană: era fata cea mai arătoasă din Olhovca. Părea că toate prietenele ei s-ar fi vorbit între ele şi i-ar fi lăsat de bunăvoie cea mai bună parte din veselia şi frumuseţea lor. Altminteri, cum ar fi putut să fie înzestrată cu atâtea daruri de se minuna tot satul?

Odată i se dăduse pe seamă lui Andrei să ridice un bordei pentru paznicul grădinii de zarzavat a colhozului. Era în toiul căldurilor. Spre seară, după ce terminară de stropit straturile, fetele din brigada grădinii de zarzavat se abătură pe la el. Cea dintâi care se apropie de bordeiul înăuntrul căruia Andrei cioplea nu ştiu ce cu toporul, a fost Marica. Pe cobiliţa pe care-o purta în spate se legănau două căldări pline cu apă.

— Andrei Erofeici! îl strigă ea, cu glasul ei cântat şi vesel.

— Ei, ce este? şi Andrei îşi scoase capul din bordei. Ce vrei?

— Nu bei apă?

— Ba aş bea bucuros. E o zăpuşeală!

În timp ce Andrei bea, aplecându-şi moţul peste marginea căldării, Marica nu-şi lua ochii jucăuşi de la spinarea lui năduşită. Şi nici nu apucă bine Andrei să se îndrepte din mijloc, că fata îl şi împroşcă cu apa din cealaltă căldare.

— Iar te ţii de pozne! atât a mai putut să-i spună Andrei. La un semn al Maricăi, fetele se repeziră din toate părţile şi, sărind şi strigând în jurul lui, începură să-l împroaşte cu apă. Andrei stătea locului, fără să clintească. Părul ud îi căzuse pe frunte, cămaşa udă i se lipise de umerii puternici şi de pieptul larg. În clipele acele se vedea şi mai bine câtă putere liniştită şi blândă mocnea în flăcăul acela. Andrei nu se supără pe fete: se apăra doar, ca mâinile, când îl stropeau prea tare şi se ruga, cu sfială:

— Ei, haide, ajunge, ajunge, v-aţi zbenguit destul!

— Mai turnaţi-i! poruncea Marica.

— Ajunge, fetelor!

Şi aşa, s-au pornit de-atunci în fiecare zi tot alte glume.

Erofei Cuzmici era demult hotărât să-şi rostuiască feciorul. Top cei de-o vârstă cu Andrei îşi jucaseră la nuntă şi toate erau orânduite ca şi el să-şi întemeieze o gospodărie. Nu avusese parte să facă serviciul militar: înainte de încorporare, se îmbolnăvise la cărat butuci, căpătase o amânare şi rămăsese în colhoz. Dar, nimeni nu înţelegea de ce Andrei nu se grăbea deloc cu însurătoarea. Şi asta îl necăjea pe tată-său. Viaţa în colhoz era tot mai înfloritoare şi Erofei Cuzmici îşi zicea, ca un bun gospodar: două mâini mai mult la casă, pun mai mult belşug pe masă...

Dar vara trecu, veni iarna — vremea nunţilor — şi băiatul nici gând n-avea să aducă vorba de însurătoare. În primăvară, Andrei împlini douăzeci şi trei de ani. Atunci, Erofei Cuzmici îşi pierdu răbdarea. O săptămână după ziua lui de naştere, îi vorbi cu un aer aspru şi hotărât:

— Ei, Andrei, destul de când o tot suceşti şi-o învârteşti! M-auzi?

— Despre ce e vorba, tată?

— Poftim, mai şi întreabă! se înfurie Erofei Cuzmici. Însoară-te! Asta-i toată povestea.

Andrei îşi umplea cartuşele: se pregătea să plece la vânătoare de cocoşi de munte. Tăcu o vreme, apoi răspunse întunecat:

— Mai aştept...

— Ce mai aştepţi? ridică glasul bătrânul. Spune, ce? Biata maică-ta cade din picioare, nu mai dovedeşte cu munca în toată casa!

— Am să mai aştept...

— Ptiu, păcatele mele, doamne iartă-mă!

Cât şi-a bătut capul Erofei Cuzmici — degeaba: băiatul nu voia să se însoare. În sfârşit, înţelese că-şi pierde vremea de pomană şi se hotărî să pornească treaba după obiceiul din bătrâni. Chiar atunci trecea prin dreptul casei moş Silantie. Erofei Cuzmici îl chemă înăuntru şi-i vorbi, cu un aer de îngrijorare:

— E vorba de un lucru tare însemnat, moşule! Un lucru care nu mai suferă întârziere. Trebuie să te duci să peţeşti o fată. Mai eşti în stare? Nu ţi-ai pierdut obişnuinţa?

Moş Silantie îşi opri capul care-i tremura şi-şi aţinti cu greu asupra lui Erofei Cuzmici ochii spălăciţi de bătrâneţe.

— Să... să peţesc o fată?... Da ce te-a apucat, Erofei Cuzmici? O să râdă de mine tot colhozul!

— De ce să râdă, moşule? Ce e de râs? Ce-ar fi, adică, să te duci şi să stai de vorbă cu oamenii... atâta lucru ai putea să faci.

— Să peţesc eu? Şi moşul se cutremura de râs. Dar flăcăul singur nu e în stare?...

— Doamne, moşule, făcu înciudat Erofei Cuzmici, încreţindu-şi fruntea. Cum poate băiatul să se însoare singur? Ce tot spui...

— Adevărat că pentru vremurile de azi, flăcăul tău e cam lasă-mă să te las, se învoi moşul. Unul ca el n-o să tulbure apele de pomană... Nu degeaba se zice că cel voinic nu-i bătăuş. Bun băiat!

Erofei Cuzmici dădu din mână cu necaz şi se întoarse din nou spre feciorul său:

— Ei haide, spune, la cine să se ducă?

— Nu ne face de râs în faţa oamenilor, tată! îi răspunse Andrei, şi cartuşele din mâna lui începură să sune.

— Râsul nu-i fum, să te usture ochii de el! Haide, spune!

— Nu spun nimic.

— Nu te încăpăţâna, Andreica! îl ameninţă bătrânul Silantie, hotărându-se pe neaşteptate să arate că tot mai ştie ceva din meseria lui uitată. Că de nu, mă duc s-o peţesc pe Fenia cea neroadă, să te-nveţi minte!

La drept vorbind, Andrei se gândea şi el la însurătoare. Dar în inima lui nu era loc decât pentru o singură fată: Marica Logova. După întâmplarea din grădina de zarzavat, o avea zi şi

noapte înaintea ochilor şi se mistuia în taină de dragul ei. Dar deocamdată îi era frică să se şi gândească la însurătoarea cu Marica.

— Ce v-aţi legat de mine? se răsti el, când văzu că şi moş Silanlie se hotărăşte aşa deodată să ia partea lui tată-său. Până acum aveam numai unul pe cap, acum am doi... Ia lăsaţi-mă în pace! Şi adăugă, pe neaşteptate: Am să mă-nsor eu singur;

— Singur?... îl întrebă tată-său. Şi cu cine?

— Găsesc eu una mai bună decât Fenia cea neroadă!

— Dar spune, măcar aşa, cam cine...

— Marica Logova.

Câteva clipe, Erofei Cuzmici îl cercetă din ochi cu neîncredere, apoi îl întrebă, înciudat:

— Da ce-i cu tine? Nu cumva ai înnebunit?

— De ce?

— Eşti un dobitoc, un mare dobitoc! începu să strige Erofei Cuzmici de răsuna casa. Cea mai straşnică fată din colhoz... Şi ce mândreţe, şi ce deşteptăciune! Şi dintr-un neam de oameni cumsecade... Ce să mai vorbim, odată fată!

— Apoi, una ca asta vreau şi eu.

— Dar ea, o să te vrea pe tine? Te-ai gândit la asta? Ce-ţi mai trece prin minte! Uitaţi-vă la el, dacă n-a înnebunit! Nu şi-a bătut ea destul joc de tine? Nu-ţi ajunge?

— Nu, n-o să te ia! sări cu gura şi moş Silantie.

Dar Andrei, care de obicei se dădea bătut cu uşurinţă, de data asta o ţinu pe-a lui, hotărât: că el nu se însoară decât cu Marica Logova. Şi făgădui că o să vorbească el însuşi cu ea şi încă cât de curând. Bombănind, Erofei Cuzmici se învoi să mai aştepte.

Seara, Andrei o întâlni pe Marica la o petrecere. „Eh, fie ce-o fi! îşi zise el, aprins. Am să-i vorbesc chiar astă-seară!” Dar Marica, văzându-l că se aşează mai la o parte, începu îndată să-şi rotească ochii cei negri şi să şuşotească cu prietenele ei. Înţelegând că pune la cale o nouă năzdrăvănie, Andrei se sfii dintr-odată şi se lăsă păgubaş de tot ce-şi pusese în minte.

Aplecându-şi moţul asupra armonicei, cântăreţul slobozi tonul.

Marica făcu un pas înainte, îşi puse mâinile în şolduri şi, în timp ce armonistul îşi trecea degetele peste năstureii albi ai clapelor, îşi măsură prietenele cu o căutătură leneşă şi vicleană, apoi îşi scutură cozile, în timp ce volănaşele bluzei începură să i se zbată pe piept:

Nu mai bate, inimioară,
Nu mai bate, surioară,
Ca venit drăguţul, iată,
Cu cămaşa înflorată...

De cealaltă parte a cântăreţului cu armonica se aşeză Sofia Veselova şi, ducându-şi mâna la inimă, se uită la Marica cu prefăcută îngrijorare, apoi urmă cu glasul ei grosuţ, din piept:

Copăcel cârlionţat,
Fără vânt s-a-nfiorat...
Surioară, mult mi-e teamă
Că el nu te-o lua în seamă!

Andrei înţelese că fetele vor să glumească iarăşi pe seama lui şi, căutând un moment prielnic, plecă pe furiş de la petrecere. Tată-său îl întâmpină în prag, întrebându-l:

— Ei, cum a fost?

— Mi-a spus c-o să se mai gândească, minţi Andrei, posomorât.

Nădăjduia că bătrânul, prins cu reparatul hamurilor colhozului în vederea muncilor de primăvară, o să uite curând de însurătoarea lui. Dar Erofei Cuzmici hotărâse cu tot dinadinsul să ducă treaba până la capăt. Dacă Andrei se ducea seara la club sau la plimbare, a doua zi dimineaţă îl şi întreba cum merge treaba cu peţitul.

Peste o săptămână, cum nu mai găsea ce să născocească, Andrei ti răspunse:

— Mi-a spus că nu mă vrea. Cu niciun chip...

— Cum nu te vrea? se burzului Erofei Cuzmici. Toată săptămâna din urmă, tot gândindu-se la Marica, se deprinsese fără să vrea cu ideea că fata o să-i intre noră-n casă.

— Uite-aşa, nu mă vrea.

— Eh, păcatele mele!...

Spre seară, Erofei Cuzmici o întâlni pe Marica în curtea colhozului şi, fără să se mai poată

stăpâni, începu în gura mare:

— Cum s-ar zice, nu vrei să ştii de neamul nostru, hai? Ce-ţi trebuie atunci? Vreun şef din conducerea raionului? Unul de cel cu servietă? Nu, fată, vezi să nu dai greş. Că nici noi nu suntem de lepădat, s-o ştii de la mine! Despre băiat s-a scris şi la gazetă... Ia te uită la ea cum umblă cu nasul pe sus!

— Erofei Cuzmici... îngăimă Marica, încremenită. Ce-i cu dumneata? Despre ce-i vorba?

— Iar s-o iau de la capăt? Că doar de-o săptămână întreagă îţi bate capul băiatul. Dar eu am să ţi-o spun de-a dreptul: dacă o să iei unul din cei cu servietă, apoi o să te căieşti cât îi trăi! Uite, aşa o să fie! Ţine minte vorba mea. Ia te uită ce i-a mai intrat în cap...

Îndată după aceea, Marica veni ca din întâmplare la club, unde Andrei repara scena. Când o văzu, Andrei era cât pe ce să scape rindeaua din mână: simţise cu toată inima că în clipa aceea se va petrece un lucru neînchipuit de important pentru toată viaţa lui.

Peste puţin, şedeau amândoi pe scândurile noi, care miroseau a pucioasă şi, ţinând-o pe Marica de mână, el îi spunea:

— Bine, dacă te învoieşti, o să-ţi fiu credincios până la moarte. Scutură din cap, ca şi cum îi era greu de-atâta fericire, iar Marica văzu cu mirare că în ochii lui străluceau lacrimi. Da, toată viaţa mea o s-o trăiesc alături de tine...

Curând după aceea făcură nunta.

V

Fără să-şi ascundă fericirea, Marica se învârtea veselă şi fără astâmpăr prin casă. Bucuria de a-l fi văzut pe Andrei îi înăbuşise pentru câtva timp toate celelalte gânduri. Aşa fusese ea totdeauna: dacă se bucura, o făcea fără să se ascundă, parcă anume ca s-o pizmuiască toţi cei din jurul ei; iar dacă se întâmpla să se mânie, apoi să ferească Dumnezeu pe toată lumea! Din prima clipă, când abia îşi zărise bărbatul, simţise cu tot sufletul cât de minunat, cât de uşor o să-i fie de aci înainte alături de el. Acum îşi dădea seama şi mai bine cât de mult îi lipsise Andrei şi cum, în lipsa lui, toată vara, sufletul îi fusese întunecat şi pustiu, ca un cuib de păsărele părăsit…

...Ca un oaspete de seamă ce era, Loznevoi a fost ospătat în odaia cea mare. Toţi ceilalţi mâncau la bucătărie. Marica trebui să se ridice de câteva ori, ca să-i ducă ce-i trebuia. Asta o necăjea. N-ar fi vrut să se despartă nicio clipă de Andrei, niciuna! Era atât de fericită lângă el, încât nu se mai gândea la nimic, nici măcar la faptul că mâine dimineaţă fericirea ei se va sfârşi...

După cină, Marica îl luă pe Andrei la o parte şi-l întrebă, arătând cu capul spre odaie:

— De ce l-ai mai adus şi pe ăsta?

— Pe comandant? Da ce-i cu el?

— Nu-mi place.

— Ce tot spui? E un om cumsecade.

— Cumsecade!... Se uită la mine ca un cotoi la oala cu smântână! Bărbaţii ăştia... La toţi le-aş scoate ochii! făcu Marica mânioasă şi încheie vorba scurt, căutând să arate prin asta cât îi era de nesuferit străinul acela. Nu vrei să-ţi încălzesc baia?

— N-ar strica, se bucură Andrei.

— Uite, îndată!

Se repezi spre tindă, dar se opri în prag şi, făcându-i lui Andrei semn să se apropie, îi şopti, apăsându-i uşor mâna pe piept:

— Nu vii să mă ajuţi?...

Baia era dincolo de grădina de zarzavat, într-o văgăună unde creşteau laolaltă aluni, mesteceni şi lemn câinesc. Acolo, în văgăuna aceea liniştită, furişându-se parcă de toamnă, frunzişul verde stăruia încă.

Se însera. La apus, pe cerul de un roşu-adânc, se înălţau răsucindu-se în spirală nori negri de fum.

Mai departe — asemeni unei cetăţi cu mii de turnuri vechi şi întunecate, cu largi cupole care abia sclipeau în răsfrângeri de aur — pădurea se cufunda în înserare. Dar pe deal, în Olhovca, era încă ziuă bine şi toate aveau un aer de sărbătoare: şi mestecenii, şi tufele de pe povârnişuri, şi acoperişurile caselor, şi geamurile, — toate erau învăluite într-o lumină purpurie. Iar pe cerul limpede atârna, fără niciun rost, luna de aramă, de-ţi venea, dacă te uitai mai mult la ea, să iei un băţ şi s-o încerci să vezi cum sună...

În timp ce-i pregătea baia, Marica nu-şi lăsă o clipă bărbatul de lângă ea. Şi toate câte le făcea, le făcea pripit, cu o grabă în care se simţea un fel de nelinişte. Vorbea repede şi fără şir: când îl întreba despre militărie, când îi spunea ce dor i-a fost de el, când îi povestea noutăţi de prin sat.

Focul începu să pâlpâie vesel în soba de piatră. Atunci Marica se strânse uşor lângă umărul lui Andrei şi-i şopti:

— Uite-aşa îmi arde şi mie ceva vesel în suflet... arde şi trosneşte... Auzi tu ce-ţi spun? Poate că alţi oameni n-au parte în toată viaţa lor de atâta fericire cât simt eu acum... Dar tu?

— Eu, vezi tu... — şi Andrei se opri, încurcat — uneori e lumină în sufletul meu, alteori e fum, ca aici în baie...

— Fum?... Cum, tu nu te bucuri?

Andrei simţea cât de fericită era Marica şi n-ar fi vrut să-i aducă aminte că această întoarcere, ne-la-vremea ei, era doar o bucurie trecătoare.

— Poate din pricina tatei? îl iscodi femeia.

— Din pricina lui..., şopti Andrei.

— Lasă, dă-l încolo! se supără Marica. Nu te mai gândi la el, Andriuşenca. Nu vreau să te gândeşti acum la lucruri de astea...

— Nici ea nu vreau, dar îmi vine, aşa... oftă Andrei. Dacă rămâneţi pe loc, ce-o să se întâmple cu voi? Bătrânul şi-a trăit traiul, dar tu? Mi-e groază când mă gândesc... Ascultă... Mamă-ta a plecat?

— Pleacă la noapte.

— Du-te cu ea.

Marica se strânse din nou lângă umărul lui.

— Nu, Andriuşa, răspunse ea încet, nu-i bine aşa. Dacă am venit între ai tăi, cu ei rămân. Ce să-i faci? Rămân ei, rămân şi eu. Altfel nu se poate.

Scormoni cu vătraiul tăciunii aprinşi, apoi zise:

— Ard bine. Hai s-aducem apă.

— Bagă de seamă să nu-ţi pară rău mai târziu.

— Nu te mai gândi, că n-o să-mi pară... Haide!

Lângă izvor, se aşeză strângându-şi rochia sub ca şi-l apucă pe Andrei de mână:

— Ştii tu de ce te iubesc eu atâta?

— Cine să te mai înţeleagă! surâse Andrei.

— Pentru că eşti întocmai ca izvorul ăsta, urmă Marica, strângând la piept mâna lui Andrei. În toate semeni cu el, în toate!... Spune, de ce râzi?... Şi ochii tăi sunt ca izvorul: aşa-s de liniştiţi, şi parc-ar fi negri, dar când te uiţi de-aproape e atâta lumină în adâncul lor, că vezi prin ei... Ei, de ce râzi? Şi oricâtă apă ai lua din izvor, el trăieşte, trăieşte mereu... E veşnic. Aşa eşti şi tu.

Andrei îi mângâie părul.

— Nu orice izvor e veşnic, Marica... Curge, curge, şi de-odată... gata! Nu mai este!

— Nu-i adevărat! sări ca arsă Marica. Dacă seacă într-un loc, iese la iveală mai încolo. Şi acolo unde-a ieşit, trăieşte înainte. Să nu spui altfel: izvorul e veşnic. Şi aşa eşti şi tu... Hai să ducem găleţile!

Andrei încercă să le ducă singur:

— Lasă-mă pe mine.

— Nu, amândoi, Andriuşa! Le punem pe-un băţ...

În timp ce umplea cada cu apă, Marica se uită împrejur, frecându-şi ochii de fum.

— Ar trebui să mătur un pic aici. E murdar pe jos. Mă duo să rup câteva nuiele... Dar se întoarse din drum: Nu, nu aşa. Hai şi tu cu mine!

Se duseră în păduricea de mesteceni. Andrei alegea nuielele fără grabă şi le rupea cu grijă, în timp ce Marica le smulgea cum apuca, curăţindu-le repede de frunzele îngălbenite.

— Nu te grăbi aşa, o dojeni Andrei. Repezito!

Marica se îndreptă din mijloc şi se propti în faţa lui, lăsându-şi în jos mana în care ţinea crenguţele. Înălţându-şi capul, ea aruncă o privire lui Andrei. În lumina înserării, ochii ei străluceau ciudat, iar buzele întredeschise îi ardeau ca-n friguri.

— Andriuşa! vorbi ea încet, ca şi cum s-ar fi speriat de ceva. Andriuşenca! repetă mai tare, şi deodată se repezi spre el şi se ghemui la pieptul lui, scăpând crenguţele din mână...

— Dar o să ne vadă lumea! se feri Andrei, cu obrajii aprinşi.

...După aceea, rămaseră un timp pe povârnişul râpei. Într-un târziu, Marica vorbi cu un glas îndepărtat, ca şi cum a-ar fi fost al ei:

— O să mă ofilesc, Andrei, fără tine. Şi, pipăind pământul cu mâna: Uite, întocmai ca crenguţa asta... Au rupt-o şi gata: s-a dus viaţa din ea... Acuşi se ofileşte...

Andrei tăcu şi-şi scoase punga cu tutun. Apoi, cu mâna lui mare, o strânse pe Marica la piept:

— Nu te întrista, rândunico. Nu mi-ai spus chiar tu că o să trăiesc cât lumea? Mi-ai spus. Aşa că, vezi, o să mă întorc...

— Dar când?

— Cine poate să ştie?

— Atunci, uite ce-i, zise ea, cu tonul cu care vorbea de obicei serios. Să te-ntorci cât mai repede... Mă auzi?

...Aşa se sfârşi fericirea Maricăi.

Se culcară în odaia cea mare. Marica ar fi vrut să stea toată noaptea de vorbă cu Andrei. Dar el, după drumul lung şi după baia fierbinte, adormi repede şi începu să sforăie adânc şi greu. Marica îl auzea pentru întâia oară sforăind prin somn. Încercă să-l întoarcă pe-o parte, dar n-avea destulă putere: era greu ca piatra din faţa cerdacului. Şi în clipa aceea, Marica înţelese cât de mult se schimbase Andrei al ei într-o vară. Atunci, cum o să se schimbe el dacă războiul mai ţine multă vreme? O să fie cu totul alt om! Uite, mâine pleacă, şi niciodată, niciodată n-o să-l mai vadă aşa cum a fost, aşa cum este şi acum, acela pe care l-a îndrăgit şi pe care-l iubeşte încă... Şi cine ştie dacă s-o mai întoarce, măcar? Marica simţi un fior trecându-i prin spate. Îi venea să strige: „Andriuşenca! Inima mea! Nu pot să trăiesc fără tine! Mă auzi? Nu pot!” Îi atinse cu mâna capul tuns mărunt Totdeauna îi plăcuse să se joace cu părul lui moale şi cârlionţat Acum, simţindu-l sub mână scurt şi aspru ca peria, se gândi încă odată că războiul i-a şi luat ceva din ceea ce-i era drag la el, că războiul o să i-l ia mâine de acasă, târându-l ca un vârtej în prăpastia fără fund...

I se făcu frică. Simţind că nu mai poate îndura, că e gata să urle de să răsune toată casa, coborî încetişor din pat şi, în vârful picioarelor, să nu-şi trezească oaspeţii, ieşi în cerdac.

Toată partea dinspre apus a cerului era aprinsă de lumina purpurie, uşor tremurătoare, a incendiilor nevăzute de după pădure. De undeva, venea miros amărui de fum. Spre răsărit, cerul era cufundat în bezna de nepătruns a nopţii de octombrie. Dinspre codrii din apropiere venea aer umed şi rece: se apropiau zilele ploioase de toamnă.

Simţind sub picioare frunzele scuturate din mesteacăn, Marica se gândi că şi Andrei e acum asemeni acestor frunze. Şi pe el o să-l ia vântul şi o să-l ducă cine ştie unde...

VI

În zorii zilei, o ceaţă deasă învălui pământul. Valurile ei liniştite şi tulburi se legănau molatic peste dealurile din jurul Olhovcăi. Pe-alocuri, se desluşeau abia în lumina tot mai rumenă, spinările colinelor şi, asemeni unor faruri părăsite în ceaţă, se înălţai deasupra lor brazii negri, zimţuiţi. Numai pe dealul Olhovcăi era mai multă lumină.

Alevtina Vasilievna se trezi înaintea tuturor. După ea se trezi Marica. Era palidă: nu închisese ochii aproape toată noaptea.

Încercând să nu facă zgomot, femeile începură să-şi caute de treabă pe lângă cuptor. Trăiau în bună înţelegere, iar grija de fiecare clipă pentru Andrei întărise prietenia lor caldă şi bună. Cu toate că era deprinsă, Alevtina Vasilievna răbda cu greu stăpânirea aspră a lui Erofei Cuzmici şi, fire liniştită şi blândă, îşi găsea o mângâiere în prietenia nurorii sale. În timp ce pregăteau cele trebuitoare lui Andrei pentru drum, femeile vorbeau în şoaptă lângă cuptor.

Trăgând cu urechea la sforăitul lui Erofei Cuzmici, Alevtina Vasilievna îşi şterse cu băgare de seamă lacrimile de pe obrazul gras şi năduşit şi întrebă:

— Nu ţi-a spus, pleacă departe?

— De unde să ştie el, mamă? îi răspunse Marica, şi un surâs amar se ivi pe buzele ei uscate. Cred că nu mai departe de Moscova. După cum ştiu, dincolo de Moscova n-au fost niciodată războaie...

— Şi după aceea o să se-ntoarcă?

— Dar cum să nu se-ntoarcă, mamă?

— Of, doamne! O să-şi rănească picioarele, bietul Andriuşa!

— I-am dat obiele de schimb...

— Dar ciorapi? Vezi de-i mai pune şi nişte ciorapi! porunci Alevtina Vasilievna. Aşteaptă, fată... Nu cumva ţi-o fi spus de ce se tot trag ei aşa, îndărăt? Te pomeneşti că nemţii ăştia or fi

mai tari decât ai noştri, ori, ştiu şi eu, mai iscusiţi?...

— Nu ştiu, mamă. Doar nu i-am văzut...

— Ei, află du nu! făcu pe neaşteptate Alevtina Vasilievna, cu hotărâre, îndreptându-se din mijloc. Să mă bată Dumnezeu, dar eu nu pot să cred că poate să-i biruie cineva pe ruşi! Ai să vezi că ai noştri or să-şi ochească un loc mai bun... Doamne, fato, dar un şal de legat la gât i-ai pus? Că mâine-i iarnă...

— Of, mamă, o să-i fie greu, — se împotrivi Marica. Încep luptele, trebuie să alerge...

— Dar pentru ce să alerge? Pune raniţa jos şi se bate... Din curte se auzi lătratul furios al dulăului. Câţiva soldaţi îl căutau pe Loznevoi. După ce-l treziră, îl chemară afară.

Aruncându-şi mantaua pe umeri şi frecându-şi fruntea pe care cădeau şuviţe de păr ciufulit şi decolorat, Loznevoi ieşi pe cerdac, somnoros şi posomorât. Neliniştea îi zgâria sufletul ca o gheară de pisică. În cerdac îl aştepta adjutantul superior[1], locotenentul Hmelco, un tânăr cu obrazul copilăresc şi fraged. Uitându-se spre răsărit, unde se străvedea prin ceaţă revărsatul zorilor, Loznevoi îl întrebă cu îngrijorare:

— Ce s-a întâmplat?

— N-am vrut să mai intru în casă... începu Hmelco.

— Dar ce este, ce s-a întâmplat?

— Iată ordinul. Şi Hmelco îi întinse o hârtie. Plecăm, imediat.

Loznevoi luă hârtia, apoi întrebă:

— Unde e statul major al regimentului? Tot acolo?

— A şi luat-o înainte.

— Itinerariul e acelaşi?

— Da!

Loznevoi împături ordinul şi-l băgă în buzunarul de la pantaloni. Stăpânindu-şi tulburarea, răsuflă adânc şi zise cu glas înăbuşit:

— Bine, Hmelco, executarea!

— Am înţeles.

— Hrana o dăm oamenilor pe drum?

— Pe drum. Bucătăriile clocotesc.

Locotenentul Hmelco ar fi putut să plece, dar, aruncând o privire iute spre agent, adăugă încetişor:

— Nemţii sunt aproape!

— Ai auzit tu?

— Nu mai încape îndoiala, întări Hmelco. Azi noapte au trecut prin sat refugiaţi. Alergau ca ieşiţi din minţi. Ziceau că nemţii au scăpat la şosele... Şi gonesc, de nu se aude decât o huruială neîntreruptă. Nu m-aş mira să ne pomenim într-o capcană. Ostaşii au aflat şi n-a mai dormit niciunul. Sunt neliniştiţi, umblă prin sat.

— Bine, Hmelco. Du-te şi execută ordinul!

În timp ce Loznevoi stătea şi vorbea cu, Hmelco, toată lumea din casă se sculase. Erofei Cuzmici stătea pe gânduri lângă masă, scărpinându-şi pieptul alb şi gras. Lângă prag, săltându-şi umerii puternici, Andrei îşi trăgea cizmele, voiniceşte. Costea era gata îmbrăcat şi-şi freca ochii mici, clipind la lumina focului din vatră. Gospodinele şuşoteau lângă cuptor. Toată lumea era neliniştită de faptul că Loznevoi fusese trezit din somn la un ceas atât de nepotrivit şi chemat afară.

Trecând prin bucătărie, comandantul intră în odaie. Dar după o clipă, lăsându-şi acolo mantaua, se arătă din nou în prag cu centura în mână.

— Caii au mâncat? îl întrebă el pe Costea.

— Sunt gata de drum, răspunse acesta.

— Unde plecaţi aşa, cu noaptea-n cap? întrebă Erofei Cuzmici.

— Serviciul, tătucă! Şi ochii lui Loznevoi sclipiră. Smuci odată de curea şi se încinse. Serviciul...

— Cum s-ar zice, plecaţi mai departe?

— Aşa-i ordinul, tătucă.

— Şi nu mâncaţi nimic?

— Îmi expediez oamenii şi mă întorc pe-aici...

Andrei, care stătea în prag, se îndreptă din mijloc. Cu cămaşa largă vârâtă în pantaloni, în lumina slabă a dimineţii, părea şi mai puternic şi mai ars de soare. Era împrospătat de somn şi de baia din ajun, dar privirea-i rătăcea, îngândurată şi mohorâtă.

— Plecăm chiar acum, tovarăşe comandant? întrebă el.

— Da, îndată se dă adunarea, îi răspunse Loznevoi din mers. Dar dumneata, Lopuhov, n-ai de ce să te plângi. Ai avut noroc.

— Cum am avut noroc, tovarăşe comandant?

— Mai întrebi? Ai fost acasă...

— Vai de norocul meu, oftă Andrei în gura mare, cu amărăciune. O fericire cu asta îţi frige inima! Parca mi-a bătut-o careva cu urzici... Crezi că e uşor lucru să te retragi prin satul tău!

— Da, dar i-ai văzut pe-ai tăi...

— Ieri eram ca ameţit, zise Andrei mai potolit. Dar astăzi nu mai sunt.

După ce plecă Loznevoi cu Costea, în bucătărie stărui câteva clipe o tăcere apăsătoare. Toţi ştiau, încă de ieri, că în dimineaţa aceea Andrei o să plece mai departe. Şi totuşi, plecarea lui avea parcă ceva neaşteptat...

Erofei Cuzmici îşi sprijini de masă mâna stângă, în timp ce pumnul drept îi atârna, moale, în jos. Alevtina Vasilievna şi Marica se strângeau una-n alta într-un colţ întunecat al bucătăriei, abia luminat de focul din sobă. Toţi se uitau în tăcere la Andrei. El îşi aduna lucrurile de prin casă. În sfârşit, Erofei Cuzmici rosti cu glasul sugrumat:

— Ei, bagă de seamă, Andrei! Bagă de seamă!

— Nu-i nimic, tată, o să fie bine.... îi răspunse Andrei.

— Bagă de seamă, băiete, şi luptă-te cu socoteală! De lângă cuptor se auziră sughiţuri de plâns.

— Hei, voi de colo! — tună Erofei Cuzmici către femei — nu mai bâzâiţi atâta! Doar nu-i copil mic. A prins la minte. E om în toată firea! Şi pe neaşteptate, fără să se mai poată stăpâni, îl dojeni pe fecioru-său pentru vorbele de aseară, din grădină. Da, până şi lui tată-său îi dă lecţii!

Andrei lăsă sacul de spate din mână.

— Nu, tată, încă n-am prins la minte, răspunse el dintr-o dată, cu glas tăios. Abia acum încep să prind... Dar tu, dacă rămâi aici, vezi să nu ţi-o prăpădeşti şi pe aceea câtă o mai ai!

Erofei Cuzmici se uită la el buimăcit: Adică cum?... Ia stai... ce-i cu tine?

— Că dacă ţi-o prăpădeşti acum, — urmă Andrei, — apoi e greu să mai prinzi la minte a doua oară! Şi în vremuri ca astea, nu-i mare lucru să ţi-o prăpădeşti.

— Aha, asta voiai să spui?... Erofei Cuzmici se ridică şi-şi propti în piept barba lui lată. Eh, acuma văd şi eu că eşti om în toată firea!

Cât ar fi vrut Andrei să stea liniştit cu ai lui, într-un ceas ca acela! Dar între ei, pacea se rupsese. Era ceva apăsător şi duşmănos în casa aceea... „Parcă-i un fum care te-năbuşe, se gândi Andrei. Ţi se strânge inima!” Şi aruncându-şi mantaua pe umeri, ieşi în curte cu o mare greutate pe suflet. Pentru întâia oară în viaţă, vorbise atât de aspru cu tatăl său, şi-l durea că o făcuse împotriva voinţei sale şi, parcă înadins, chiar în clipa despărţirii... Deasupra curţii foşneau, scuturându-şi frunza, mestecenii lui dragi. Sub hambar cânta un cocoş, bătând din aripi. Zărindu-şi stăpânul cel tânăr, dulăul se ridică de lângă prispa hambarului, îşi arcui spinarea şi căscă cu zgomot, clănţănind din dinţi. De sub streaşină şopronului zbură o vrabie, dând parcă semnalul de plecare stolului întreg. În curte, toate erau întocmai ca în copilăria lui...

Mângâind câinele din treacăt, Andrei străbătu curtea călcând uşor pe pământul rece şi deschise portiţa spre grădina acoperită cu argint de brumă. Simţea nevoia să fie singur. Ajuns în spatele şopronului, îşi lipi de perete umărul şi obrazul înfierbântat.

Cu trei luni în urmă trăise pentru întâia oară durerea despărţirii de casă şi de-ai lui. Dar atunci pleca spre Apus, în întâmpinarea războiului, lăsându-i pe cei dragi departe, în urmă, la adăpost de orice primejdie — pe când acum pleca spre răsărit, lăsându-i în voia duşmanului. Ce-o să se întâmple cu ei? Ce-o să se întâmple cu Marica? Era înspăimântător de dureros să plece pentru a doua oară de acasă...

VII

Andrei mergea din nou spre răsărit...

În timpul nopţii, toamna suflase îngheţ peste câmpii, ştergând cele din urmă culori ale verii. Pe câmp, totul era veşted şi pălit, încotro îţi aruncai ochii, vedeai numai moarte şi pustiu. O singură, dată Andrei zări pe povârnişul unui deal, strecurându-se printre buruienile care, o vulpe... În mijlocul câmpiilor goale şi spălăcite, pădurile ruginii păreau răsfrângerii de lumină. Odată cu răsăritul soarelui începu să bată şi vântul. Ca şi ieri, frunzişul foşnea,

scuturându-se. Vârtejuri de frunze zburau spre răsărit. Şi Andrei simţi din nou durerea adâncă de a fi pierdut tot ce-i fusese drag, tot ce era legat cu trăinicie de viaţa lui.

Marica îl petrecu până departe, cine ştie unde, după ieşirea din sat.

Rămaşi în urma batalionului, mergeau singuri pe drum. Nu le venea, ba chiar le era frică să vorbească de despărţire. Păşeau în tăcere. Rareori, ca să se mai trezească din gândurile lor, îşi aruncau vorbe fără rost, lipsite de înţeles, cu totul nepotrivite cu clipa aceea. Iar în urma lor venea domol Cernea, dulăul.

Se opriră lângă podeţul de peste râu, dincolo de care se desluşea desişul unei pădurici de mesteceni. Andrei o luă pe Marica de mână. Faţa femeii era liniştită şi gravă, aşa cum fusese toată dimineaţa. Dar deodată o văzu îmbujorându-se. Se uită la Andrei, ca şi cum nu-şi mai putea lua ochii de la el. Iar în ochii întunecaţi se oglindeau şi razele soarelui, şi cerul, şi ploaia roşcată a frunzelor. După ce se uită lung la el, îşi coborî privirea şi zise, încet şi simplu:

— Asta-i tot, Andriuşa. Asta-i, dragul meu...

Andrei o strânse cu patimă la piept:

— Marica, rândunica mea!

— Acum, du-te! Şi buzele ei abia se mişcau.

— Rândunica mea...

— Atâta să ştii: că am să te aştept! zise ea deodată mai tare şi, fără să-şi mai poată stăpâni durerea, se ghemui toată la pieptul bărbatului.

Andrei simţi pe mână o lacrimă din ochii ei şi parcă un val de vânt fierbinte îl lovi peste obraz. Strângând-o mereu la piept, îi şopti:

— Am să mă-ntorc. Auzi tu?...

Dar, fără veste, îşi îndepărtă nevasta de el. Şi ea simţi, pentru întâia oară, cât de greu îi venea să se despartă de ea... Strigă îngrozită printre lacrimi:

— Du-te Andriuşa, du-te!

Andrei trecu peste podeţ, călcând repede şi apăsat. Nemişcată, Marica se uita în urma lui şi nu mai avea putere nici să ridice braţul, să-i facă un semn cu mâna...

În desişul păduricii de dincolo de pârâu, Andrei se oprise să-şi potrivească sacul de spate pe umeri, când simţi că-l ajunge cineva din urmă. Se uită îndărăt. Pe drum venea în goană, cu limba scoasă. Cernea dulăul.

— Hei, încotro? îi strigă Andrei.

Ajungând lângă el, Cernea începu să i se gudure la picioare.

— Prostule! făcu omul, mai îmbunat. Eu mă duc departe! înţelegi tu? Şi nici măcar nu ştiu când mă-ntorc. Înţelegi? Marş acasă!

Dar câinele nu pleca. Se învârtea în jurul lui, învăluindu-l într-o privire tristă şi blândă. Şi deodată, Andrei se îngrozi la gândul că-şi părăseşte, pentru cine ştie cât timp, sau poate chiar pentru totdeauna, casa părintească.

— Cernea! şopti el, haide, du-te. Du-te la Marica! Eh, Cernea! Eh, băiatule! Şi fără veste căzu în genunchi, strângând dulăul în braţe. Măi Cernea! Măi dragule! strigă apoi în gura mare.

Dar peste o clipă, dezmeticindu-se, lăsă câinele din braţe.

— Înapoi! Pleacă acasă!

Dulăul se uita la stăpân, nedumerit şi supărat.

— Înapoi!

Câinele o zbughi în tufişuri în tăcere. Fără să se mai întoarcă, Andrei o luă grăbit în urma batalionului.

VIII

Zvonurile despre înaintarea grabnică a nemţilor pe şleahuri stârniseră în sufletul lui Loznevoi o adâncă îngrijorare. Primejdia îl urmărea pas cu pas. Era limpede: azi, mâine, vor trebui să lupte. Pentru Loznevoi, era cea dintâi bătălie. Ce-i pregătea moarta, oare?...

Regimentul maiorului Voloşin, din care făcea parte batalionul lui, se formase abia la sfârşitul verii. Făcuse instrucţie la Opocica, pe râul Velicaia, dar nu ajunsese să-şi termine nici pe departe pregătirea de luptă. La trei Octombrie, trupele fasciste germane rupseseră Frontul nostru de Vest şi se îndreptau spre Moscova. Regimentul lui Voloşin (din divizia lui Borodin) se afla sub ordinele armatei N., care se retrăgea în sectorul Rjevului. În săptămâna cât ţinuse retragerea până la Olhovca, regimentul lui Voloşin n-avusese prilejul să lupte: duşmanul

încerca să strângă armata N. în cleşte pe flancuri şi, din ordinul statului major al frontului, ea se retrăgea în grabă spre răsărit.

Dar acum, Loznevoi simţea până-n adâncul fiinţei lui că lupta cu duşmanul nu mai putea fi înlăturată.

În dimineaţa aceea, se uita cu o atenţie mai stăruitoare decât de obicei la ostaşii lui. Urcat pe o movilă, nemişcat, cu mâinile la spate, petrecea cu ochii batalionul care părăsea Olhovca. Şi ochii lui cenuşii şi ascuţiţi priveau ţintă pe sub cozorocul şepcii, coloanele de oameni care-i treceau pe dinainte. Vedea el bine: ostaşii erau obosiţi de marşurile fără sfârşit, de nopţile nedormite, de alarmele neîntrerupte, de nelinişte şi grijă. Echipamentul lor ars de soare duhnea greu şi acru a sudoare. Oamenii slăbiseră, feţele lor erau pârlite de vânt, privirile arătau îngrijorare şi nu puteai citi în ele decât gânduri tulburi.

Oftând, Loznevoi se întoarse spre casa lui Lopuhov.

Costea punea şeile pe cai, iar din casă se auzea tunând glasul mânios al lui Erofei Cuzmici. Loznevoi se opri lângă cerdac şi se uită nedumerit la ostaş.

— E foc şi pară! zise Costea zâmbind. Îşi muştruluieşte baba...

Auzind paşi pe cerdac, Erofei Cuzmici se potoli. Când Loznevoi şi Costea intrară în casă, bătrânul se plimba prin odaie scârţâind din cizme. Obrazul îi era încruntat şi barba răvăşită. Femeia zăcea culcată pe pat, cu braţele desfăcute într-un gest de neputinţă. Vasiatca stătea lângă ea abătut, netezindu-i părul rar, despletit.

Poftindu-şi oaspeţii să se aşeze la masă, Erofei Cuzmici arătă cu capul spre pat:

— O vezi, mămuca? Şi-a petrecut băiatul şi acuma zace... Iacă ce-nseamnă să-ţi iei rămas bun de la fecior! Parcă ţi se rupe ceva în inimă...

Intră în bucătărie şi căută în cuptor.

— E în tingire, zise femeia cui glas stins, fără să se urnească din loc.

— Ştiu! Stai acolo culcată!

Bătrânul aduse tingirea cu friptură de berbec şi începu să pună masa. Loznevoi se uită în jur şi întrebă:

— Cum, singuri? Şi nora?...

— S-a dus să-l petreacă.

— Nu i-am văzut trecând.

— Au luat-o, singuri, pe-alături de drum.

— Mda, i-e drag... făcu Loznevoi, gândindu-se la Marica.

— Cine mai ştie! răspunse Erofei Cuzmici în doi peri, tăind felii mari dintr-un codru de pâine pe care-l ţinea strâns la piept. Cine mai pricepe muierile din ziua de azi? Acum moare după tine, şi cât ai făcut-o pe după colţ... gata, nu te mai iubeşte! Astea-s mori de vânt, nu muieri!

— Ce tot îndrugi acolo? gemu femeia. Nu păcătui...

— Tu să taci! Ţie ţi se pare că ştii mai mult decât toată lumea! Cunosc cu sămânţa voastră de muieri; vi s-a dat şi vouă un pic de libertate, şi voi vă luaţi de zece ori pe-atâta... Asta nu-i dragostei Asta nu-i dragoste, ci praf în ochi!

Erofei Cuzmici scoase din dulap o cană de o jumătate de litru, cu un rest de votcă pe fund. Măsurând-o din ochi, turnă votca în ceşti. Trăgând apoi o ceaşcă spre colţul mesei, zise:

— Atâta mai am. Am vrut să i-o dau băiatului, dar el nu pune un strop în gură: pesemne că i-e sufletul amar şi fără asta...

Mâncară un răstimp în tăcere. Apoi, ca şi cum ar fi urmat o discuţie începută mai demult, Loznevoi îşi întrebă gazda, închizând ochii pe jumătate. Şi, în lumină, pe faţa deschisă, ochii lui îşi pierdură parcă strălucirea metalică şi aspră:

— Va să zică, v-aţi hotărât să nu plecaţi?

— Unde să plecăm? se porni Erofei. Cuzmici. Uite-te colo, la baba mea. Pe lângă casă tot o mai duce ea, târâş, dar cum oi lua-o de-aici, după o verstă îşi dă ochii peste capi Ce să fac cu ea? Iar dacă s-o mai întâmpla şi vreo panică pe drum, apoi nu-mi rămâne decât să mă întind şi să mor şi eu lângă ea! Muiere neputincioasă... Înainte vreme, da, zic şi eu: era voinică de puteai să faci două din ea!

— Şi nu ţi-e frică să rămâi?

— Frică?... Eh, o moarte are omul! Decât să mă prăpădesc pe drumuri, mai bine aici. Parcă tot ţi-e mai îndemână să mori acasă la tine! Şi pe urmă, unde să plecăm, mă rog? Nici nu o să ai când să-ntorci capul, că or să şi ajungă cine ştie unde cu tancurile lor! Numai bătaie de cap... Ei, da repede se mai retrag ai noştri, ce zici?

— De, ce să faci? îi răspunse Loznevoi, ursuz.

Costea se mira că Loznevoi nu se arăta grăbit să plece. După ce mâncară, comandantul batalionului se apropie de oglindă şi, pipăindu-şi bărbia, strigă:

— Oho!

— De, n-ar strica... încuviinţă şi Costea.

— Scoate briciul!

Dar în aceeaşi clipă, Loznevoi îşi luă portharta, scoase din ea maşina de tuns şi o aşeză în faţa lui Costea.

— Stai puţin, să începem cu capul!

— Să te tund?... se miră Costea.

— Dă-i drumul delaolaltă! şi Loznevoi îşi pipăi pe frunte şuviţele rare de păr cenuşiu-roşcat. Ia te uită, asta-i frizură?... Mai mare batjocura!

— Păcat! încercă să-l oprească Erofei Cuzmici. Părul oricum o fi, tot îl face pe om mai chipeş...

— Nu-i nimic. Dă-i drumul, Costea!

Loznevoi mai zăbovi aproape un ceas în casa lui Lopuhov. Ieşi apoi pe cerdac şi-şi ridică binoclul la ochi. Aşa bărbierită, faţa lui arăta fără îndoială mai proaspătă, dar rămăsese tot atât de rece, tot atât de cufundată în gânduri negre ca şi mai înainte. Nici soarele, care-o lumina din plin, nu izbutea s-o încălzească. Se uită o clipă cu binoclul la drumul care ducea spre răsărit. Batalionul dispăruse, după păduricea de mesteceni, dincolo de pârâu. Şi deodată, omul zâmbi abia simţit doar cu partea stângă a feţei.

— Or fi departe? îl întrebă Costea.

— Calul! porunci Loznevoi, coborând repede de pe cerdac.

Înainte de a ajunge la pârâu, o întâlniră pe Marica. Se întorcea spre casă. Mergea încet, cu capul plecat, iar în urma ei venea abătut Cernea dulăul. Vântul le arunca sub picioare frunze uscate. Loznevoi îi făcu lui Costea un semn cu capul, să-şi vadă de drum, iar el se opri.

Marica îl văzuse de cine ştie unde, dar se prefăcu că nu-l recunoaşte şi se trase la o parte, să-i facă loc. Smucind frâul, Loznevoi îşi întoarse calul şi-l aşeză de-a curmezişul drumului. Se ţinea în şea voiniceşte, cu o mână în şold, cu poalele mantalei desfăcute. Îşi împinse şapca mai pe ceafă şi ochii lui plânşi de soare erau parcă mai blânzi şi mai îngăduitori.

— L-ai petrecut?...

Marica întârzie cu răspunsul mai mult decât s-ar fi cuvenit. Se uita la comandant ca şi cum încă tot nu l-ar fi recunoscut.

— Ce este? întrebă ea în sfârşit.

— S-a dus şi el?

Roşindu-se, Marica îi răspunse fără prietenie:

— Cum era să nu se ducă?

— Aşa-i... se învoi Loznevoi împăciuitor. De azi înainte, o să-i fiu prieten… Poate chiar să-l iau pe lângă mine. Îmi dau şi eu seama că e un ostaş bun! Altul în locul lui poate că nici n-ar mai fi plecat de lângă... de lângă o nevastă ca dumneata...

Străfulgerându-l cu o privire plină de mânie, Marica făcu un pas, încercând să-l ocolească. Dar Loznevoi îi tăie din nou calea:

— Numai o vorbă! zise el, grăbit. Urează-mi şi mie, ca şi bărbatului dumitale, drum bun şi izbândă. Nu-s superstiţios. Cu toate astea, am credinţa că un cuvânt de-al dumitale ar face mult...

Marica prinse din zbor o frunză de arţar, lată şi crestată. Câteva clipe, ţinu frunza pe palmă cercetându-i vinişoarele sub pieliţa subţire şi roşcată. Apoi, fără să se uite la Loznevoi, aruncă frunza peste umăr cu un gest de nepăsare şi, cu aceeaşi nepăsare, zise:

— Din partea mea fie şi drum bun!

— Şi izbândă ?

— Şi.

— Asta-i tot. Mulţumesc, îi răspunse Loznevoi. Acum ştiu că plec cu norocul în buzunar…

Salutând-o, dădu pinteni calului. După ce trecu pârâul, se uită îndărăt, o urmări un timp cu privirea, apoi îşi căută de drum surâzând numai cu partea stângă a feţei...

IX

Dincolo de Olhovca, drumul începu să fie tot mai greu. Nu apucă soarele să încălzească

pământul, şi văzduhul se şi umplu de vuiet: dinspre Apus veneau, în formaţii mari, avioane Junkers. Uneori nici nu puteai să le prinzi cu ochiul, la înălţimea orbitoare la care zburau pe bolta necuprinsă a cerului de toamnă, dar urletul sfâşietor şi lugubru al motoarelor făcea să ţi se strângă inima de groază. Începu bombardamentul. Ca şi ieri, pământul se cutremura şi gemea prelung. Ici şi colo izbucneau, de parcă ieşeau din măruntaiele lui aprinse, nori de fum, grei, stufoşi şi înecăcioşi, pe care vântul îi purta spre răsărit laolaltă cu frunzişul mort. Deasupra şoselelor se iveau mereu, şi totdeauna pe neaşteptate, şuierând ascuţit şi sălbatic şi trecând fulgerător, ca păsări de pradă, avioane subţirele „Messerschmidt”. Şi oamenii, cuprinşi de o spaimă fără nume, părăseau drumurile, împrăştiindu-se peste câmp căutând să se pună la adăpost de ţăcănitul ca de pasăre al gloanţelor explozive aducătoare de moarte.

La amiază, batalionul lui Loznevoi poposi într-o pădurice. Tot acolo sosi, călare pe un armăsar murg plin de spume şi comandantul regimentului, maiorul Voloşin. Era însoţit de locţiitorul său, căpitanul Ozerov şi de un grup de pistolari, toţi băieţi tineri şi arşi de soare. Ostaşii îi întâmpinară pe oaspeţi arătându-le unde era cortul lui Loznevoi şi ei porniră, unul câte unul, călcând pe vreascuri, către marginea de apus a păduricii.

În vremea asta, Loznevoi se culcase în cortul lui de campanie întins sub un stejar tânăr, de pe ale cărui crengi răsucite vântul scutura şi smulgea cele din urmă smocuri de frunze zdrenţuite şi ruginii, pe jumătate putrede. În ziua aceea de octombrie, cu vânt puternic, în sufletul lui Loznevoi sporise şi mai mult îngrijorarea. De la un ceas la altul aştepta evenimente mari şi neprevăzute. Şi atunci când Costea veni în fugă să-i raporteze că a sosit comandantul de regiment, Loznevoi înţelese dintr-odată că evenimentele pe care le aştepta se apropiau şi sărind cu grabă în picioare, ieşi din cort.

Maiorul Voloşin avea aproape cincizeci de ani. În făptura lui uriaşă şi stângace, totul părea prea mare şi prea necioplit. Era în cadrele armatei încă din primăvara anului nouă sute optsprezece. Simplu soldat mitralior, se luptase cu albii pe Volga, eliberase Cazanul, apoi luase parte la campania glorioasă împotriva lui Colceac, în fundul Siberiei. Pentru vitejia de care dăduse dovadă în vremea aceea, fusese decorat cu ordinul Drapelul Roşu. Ostaşul Voloşin îndrăgise milităria şi se hotărî să rămână în armată. De câţiva ani comanda un regiment de infanterie şi era mândru de postul lui.

Aruncând o privire asupra comandantului de regiment, Loznevoi observă, încă de departe, că Voloşin e cât se poate de neliniştit. Se vede treaba că ne merge rău, îşi zise Loznevoi, ne merge al dracului de rău!”

Descălecând anevoie, maiorul nici nu ascultă raportul, ci făcu un gest înciudat cu mâna. Aruncând frâul şi suflând din greu, se îndreptă imediat cu paşi osteniţi spre cortul lui Loznevoi. Se descheie din mers şi-şi dădu la o parte poalele mantalei de ploaie, apoi îşi şterse cu batista fruntea năduşită sub cască.

— Tiii, fire-ar al dracului! mormăi el. Mi-a frânt oasele...

— Pe aici, pe aici! îi arăta drumul Loznevoi. Aşezându-se pe o ladă cu muniţii, sub stejar, maiorul Voloşin îşi mai trecu odată batista peste frunte şi peste tâmple, dar fără să-şi scoată casca.

Tăcu o vreme, trăgând lacom din ţigară. O răbufnire de vânt trecu şuierând prin pădurice. Printre copaci se auzeau din depărtare glasuri singuratice de ostaşi, sforăit de cai, izbituri de topor şi ţipătul coţofenelor care vesteau pretutindeni sosirea toamnei. Pe cerul larg şi luminos uruiau motoare nevăzute. Undeva, departe, se porni un bombardament: pământul se cutremura înăbuşit, ca şi cum cu întreruperi ar fi bătut, propria-i inimă. Voloşin începu să tuşească, aruncă ţigara sub picioare şi strigă:

— Ozerov, ia vino încoace!

Trecând pistolarilor calul, căpitanul Ozerov se apropie de cort cu pas hotărât. Şi el era bine legat, cu faţa simplă şi puţin ciupită de vărsat. Semăna a fi de prin părţile Siberiei. Purta o scurtă vătuită, descheiată.

— Nu l-ai văzut pe comisar? îl întrebă Voloşin.

— Nu, nu l-am văzut, tovarăşe maior!

— Bine că te-am întâlnit măcar pe tine. Aveam mare nevoie...

— Ceva noutăţi?

— Da. Ai o hartă?

Căpitanul Ozerov îşi desfăcu portharta. Luându-i harta din mână, maiorul Voloşin chemă locţiitorul şi pe comandantul de batalion să stea lângă el. Se aşezară îndată: Ozerov pe ladă, iar Loznevoi pe o şea. În vremea asta, maiorul Voloşin îşi pusese ochelarii pe nasul lat şi plin de bubuliţe negre şi se uita în toate părţile.

— N-aveţi nicio grijă, îl linişti Loznevoi, ghicindu-i gândul. Nu e nimeni prin apropiere.

Maiorul Voloşin căută mult timp cu ochii pe hartă, uitându-se cu deosebită luare-aminte prin ochelari.

— Aha, am găsit! zise el, oprindu-şi vârful creionului pe un petic verde. Aici suntem noi, nu-i aşa? Cât mai avem până la râul Vazuza?

— Cam douăzeci de verste, îi răspunse Ozerov.

— Da, cam atâta, şi Voloşin îşi ridică ochii de pe hartă. Iată, dar, care este situaţia: precum vedeţi, spre trecerea peste Vazuza duc, întâlnindu-se în unghi, două şosele. Şi arătă cu mâna întâi într-o parte, apoi în cealaltă. Una pe aici, alta pe dincolo. Pe aceste două şosele înaintează două puternice coloane nemţeşti, grăbindu-se să ajungă la trecere...

— Sunt departe? întrebă Loznevoi cu băgare de seamă.

— Cu toată părerea de rău, trebuie să-ţi mărturisesc că nu ştim, îi răspunse Voloşin. Precum vedeţi, statul-major al diviziei nu are date precise. Maiorul tăcu, muşcându-şi buzele cărnoase. Şi acum, iată: divizia noastră, retrăgându-se în urma celorlalte unităţi, înaintează pe drumuri de ţară intre aceste două şosele şi, până la noapte, trebuie să treacă înaintea nemţilor şi să-şi croiască drum spre Vazuza. Dacă scapă, e minunat. Dar nu e numai atât... Pentru regimentul nostru, misiunea principală e alta...

Se uită din nou în jur, cu nelinişte, apoi vorbi cu glas scăzut:

— Noi au mergem până la Vazuza... Cu mâna care-i tremura, îşi trecu creionul pe hartă. Regimentul nostru se va opri aici, arătă el. Dar văzând că-i tremură mâna, şi-o retrase în jos. La trecerea râului e o îngrămădeală cumplită. Se zice că s-au adunat acolo atâtea unităţi şi atâţia refugiaţi, că nu-i mai poţi cuprinde cu ochii. Şi atunci, misiunea noastră principală e să ne oprim şi să ţinem în loc coloanele germane, până când toate unităţile, între care şi două regimente din divizia noastră, vor trece râul. Noi nu putem pleca decât cei din urmă. Înţelegeţi acum ce răspundere avem? şi Voloşin se uită aspru la Ozerov şi la Loznevoi. Trebuie să rezistăm până la cea din urmă suflare, până la cel din urmă om. Să murim, dar să-i salvăm pe ceilalţi... E limpede?

Toată săptămâna, de când se retrăgeau. Loznevoi aşteptase evenimente neprevăzute şi înspăimântătoare. Dar nici nu i-ar fi trecut prin minte măcar că ar putea să se întâmple ceva asemănător: regimentul lor să fie osândit la pieire, ca să poată fi salvate alte unităţi... Şi simţi cu spaimă că în pieptul lui totul îngheaţă dintr-odată, ca şi cum s-ar fi năpustit, printr-o uşă larg deschisă, gerul năprasnic al Siberiei.

— Da, e limpede, răspunde el, fără să-şi audă glasul.

— Ce să facem? O să rezistăm! zise şi Ozerov. Şi făcând să pocnească închizătoarea porthărţii, îşi ridică repede ochii care i se făcură, deodată, foarte albaştri.

Maiorul Voloşin tocmai se pregătea să-i arate lui Loznevoi poziţia pe care trebuia s-o ocupe batalionul lui pentru apărare, când, în aceeaşi clipă, se auzi un şuier uscat şi strident de motor, care făcea ca să îngheţe inimile.

— Culcat! strigă Ozerov.

Toţi trei se aruncară la pământ. Avionul trecu pe deasupra lor, aproape atingând cu aripile vârful copacilor, iar după câteva secunde se auziră, din marginea păduricii, strigăte:

— A căzut! A căzut!

Se stârni o zarvă nebună. Din marginea pădurii ostaşii alergau în goană pe câmp, strigându-se unii pe alţii. Se auziră împuşcături.

X

Nu mult după aceea, lângă cortul lui Loznevoi a fost adus un aviator neamţ prizonier. Era înalt şi uscăţiv ca un fir de pipirig, dar cu figura energică. Avea pe el o salopetă sfâşiată, iar fermoarul îi strălucea pe piept ca un şarpe. Ţinându-şi mâinile la spate, se opri în faţa stejarului şi se uită în jurul lui fără grabă, liniştit; aproape impertinent, ridicând în vânt un moţ de păr bălai şi ciufulit. Nu părea deloc stingherit de faptul că ajunsese prizonier. Îi dispreţuia până într-atât pe cei de sub stejar, încât nu simţea în faţa lor nici umbră de sfială.

Maiorul Voloşin vedea pentru întâia oară de aproape un fascist. Aerul obraznic şi provocator al neamţului îl scoase din fire. Cutremurându-se din tot trupul lui greoi şi mare, strigă:

— Ce-i cu tine, ticălosule, hai? Ce te zgâieşti aşa?

Aviatorul neamţ ridică puţin capul. Buzele i se strânseră într-un zâmbet dispreţuitor, abia schiţat. Voloşin îşi smulse ochelarii de pe nas şi ochii lui mari, ca de cucuvaie, injectaţi cu

sânge, îl priviră pe neamţ plini de ură. Strângându-şi cu mânie pumnii uriaşi, urlă:

— Cum te cheamă, hai? Vorbeşte!

Neamţul se uită la comandantul regimentului cu şi mai multă obrăznicie.

— Taci, canalie? Taci? Şi maiorul Voloşin se apropie încet de prizonier, frământându-şi pumnii. Dar, drept răspuns la toate întrebările lui, neamţul abia îşi încreţea buzele în acelaşi surâs dispreţuitor sau, arareori, îşi scutura uşor moţul de păr ciufulit. Hotărât, nu-i era frică deloc. Pe obrajii lui Voloşin începură să curgă şiroaie de sudoare. Scoţându-şi batista din buzunar, se întoarse către Ozerov:

— Nu înţelege nimic, canalia!

— Permiteţi-mi, zise Ozerov.

— Aha, da, aşa-i! îşi aduse aminte Voloşin. Tu ştii nemţeşte, pe cât se pare... Haide, dă-i drumul!

În clipa aceea, neamţul scoase din buzunar o muzicuţă mică ţi strălucitoare. O trecu uşurel, ca de încercare, peste buze, şi în poiană se răspândiră fără veste sunete dulci şi armonioase. Fără să aibă aerul că-i pasă de cei de faţă, neamţul începu să cerceteze, şi să încerce clapele muzicuţei... Ozerov se uită sa prizonier şi chipul lui se întunecă dintr-odată, iar ciupiturile de vărsat părură mai adânci. Înainta un pas, şi glasul lui de tunet cutremură văzduhul:

— *Stillgestanden!*[2]

Neamţul ridică o clipă ochii, dar îşi căută înainte de muzicuţa lui. Atunci Ozerov mai făcu un pas şi, fără să-şi ia vânt cu mâna, dar cu o furie turbată, îl izbi cu pumnul sub coastă. Înălţându-şi braţele spre cer, neamţul zbură gemând într-un tufiş de alun din apropiere, iar muzicuţa îi sări cine ştie unde.

— *Aufstehen!*[3] — strigă Ozerov.

Neamţul sări în picioare şi luă poziţia de drepţi, holbând ochii speriat.

— Ce mai lungan! se auzi dintr-un tufiş din apropiere.;

— Numele? întrebă Ozerov pe neaşteptate, în ruseşte. Familia?

— Kurt Krause, strigă neamţul.

— Aha, va să zică ştii şi ruseşte! observă Ozerov. Vedeţi? se întoarse el către maiorul Voloşin, dar vorbind tare, ca să-l audă şi ostaşii care se apropiaseră şi se uitau la ei de după tufişuri.

— Cum începi să-i plezneşti, cum le piere îngâmfarea şi obrăznicia de parcă le cad solzii!... şi atunci se arată aşa cum sunt... Şi Ozerov repetă de câteva ori, tăind aerul cu mâna: Trebuiesc bătuţi, asta-i, trebuiesc bătuţi! Atunci or să înţeleagă ei cu cine au de-a face!

— Asta nu se poate, zise Kurt Krause. Armata germană este invincibilă!

— Ia te uită!... Şi de data aceasta Ozerov era acel care, luminându-se la faţă, se uita cu dispreţ la neamţ. N-ai putea să-mi spui şi mie cum de te-ai pomenit la pământ? Nu te-a doborât aviatorul nostru?

Kurt Krause îşi plecă în tăcere moţul de pe frunte.

— Făceaţi protecţia coloanelor care înaintează pe cele două şosele spre locul de trecere peste râu, urmă Ozerov. Asta o ştim. Poate vrei să-mi spui că nu-i adevărat?

— Ba da, e adevărat, răspunse Krause.

— Când trebuie să ajungă coloanele la trecere?

— Mâine dimineaţă.

— Să nu minţi!, urlă Ozerov.

Maiorul Voloşin se trăsese mai demult la o parte. Era grăbit să dea cele din urmă indicaţii lui Loznevoi şi să ajungă cât mai repede la Vazuza. Hotărând să pună capăt interogatorului, se apropie din nou şi mai întrebă odată:

— Va să zică, mâine?

— Mâine dimineaţă, repetă Krause. Aşa ştiu eu.

— Bine, ajunge! porunci Voloşin autoritar. Şi cu asta, basta!

Kurt Krause tresări.

— Mă ucideţi? întrebă el încet.

— De ce să te ucidem? făcu Ozerov cu dispreţ. Nu, o să-ţi dăm prilejul să vezi cu ochii înfrângerea Germaniei dumitale „invincibile". Dumneata însă...

— Ozerov, destul! strigă Voloşin. Am terminat! Chemându-l pe Loznevoi, care stătuse tot timpul sub stejar ascunzându-şi ochii sub cozoroc, maiorul Voloşin îl întrebă:

— Unde-s ei... ostaşii dumitale?

— Aici, tovarăşe maior!
— Cheamă-i încoace.
Din aluniş ieşi un sergent cu puşca la umăr, urmat de patru ostaşi. Sergentul era înalt, puţin adus din spate, cu înfăţişarea mohorâtă a omului de pădure: unuia ca acesta i-ar fi stat bine să urmărească fiarele din taiga. Dar nu după vârstă, ci mai curând după felul cum se ţinea şi după îndrăzneala privirii pe care o ridica asupra comandantului de regiment, se putea spune fără greş că e demult în armată şi că s-a deprins cu viaţa aspră de soldat
— Numele? îl întrebă Voloşin.
După o scurtă tăcere sergentul răspunse, fără să-şi ia privirea ochilor căprui de la comandantul de regiment, fără să se grăbească sau să ridice glasul:
— Iurghin, tovarăşe maior.
— Nu cumva eşti siberian?
— Aţi ghicit. Din Enisei.
— Ia spune, a încercat neamţul ăsta să tragă asupra voastră?
— Da... puţin... răspunse sergentul cam în silă.
— Uite ce-i, voinicilor! Şi Voloşin nu se întoarse de data aceasta numai către Iurghin, ci către toţi ceilalţi ostaşi. În numele armatei, vă mulţumesc pentru curajul vostru.
Ostaşii răspunseră, apoi Voloşin adăugă:
— Şi acum, luaţi-l de aici.... Duceţi-l mai încolo. Şi să mi-l păziţi. E limpede?
— Am înţeles! salută Iurghin fără grabă.
Şi Kurt Krause se depărta cu ei.
— Să-l duceţi la statul major al diviziei, strigă în urma lor Voloşin.
Maiorul mai întârzie un timp pe locul unde era oprit batalionul. Întinzând pe ladă harta mototolită, izbuti în sfârşit să-i arate lui Loznevoi unde trebuie să-şi oprească batalionul ca să se instaleze în apărare.
— Batalionul lui Verhovschi şi al lui Bolotin, îi explica el, se vor instala călare pe şoselele mari şi vor ţine în loc coloanele germane. Iar dumneata vei sta la mijloc, între şosele, uite colea, pe înălţimea asta din marginea pădurii...
Stăpânindu-şi tulburarea, Loznevoi începu să-şi facă însemnări pe hartă. Totul îi juca pe dinaintea ochilor: ai fi zis că toate liniile, toate cifrele şi petele verzi şi numele localităţilor, se mişcau pe hartă, ca vii, fugind din faţa creionului său albastru ca veninul.
— Stai! Unde pui semnul? îl opri Voloşin.
— Aha, da, aici! Iertaţi-mă, tovarăşe maior.
— Prin urmare, tovarăşe comandant de batalion, urmă Voloşin, trebuie să ocupi poziţia, să sapi tranşee şi să rezişti Niciun pas îndărăt fără ordin! Şi glasul lui sună hotărât. Mori, dar nu părăseşti poziţia. Rezişti până la ultimul om...
După ce-i mai arătă pe hartă şi locul unde urma să se instaleze punctul său de comandă, maiorul Voloşin se ridică pe neaşteptate şi, încălecând grăbit, plecă prin pădurice însoţit de pistolarii lui.
Întâlnirea cu Voloşin era evenimentul cel mai important din viaţa lui Loznevoi în zilele din urmă. După ce-şi petrecu comandantul de regiment, trimise după şef ul statului său major, locotenentul Hmelco, care demult şi cu nerăbdare aştepta să-l cheme, ca să afle ce se întâmplă. Se repezi spre comandant în mers uşor şi tineresc, zornăind din pinteni la fiecare pas, şi-l salută cu mâna la şapcă. Fără să se uite la el, trecându-şi dintr-o mână, în alta câteva boabe aurii de ghindă, ca turnate în bronz, Loznevoi îl întrebă în şoaptă:
— Ştii ce suntem noi?
— Noi? Ce suntem?...
Aruncând boabele de ghindă la pământ, pe covorul pestriţ de frunze, Loznevoi păşi înainte, şoptindu-i la ureche din treacăt, doar câteva cuvinte:
— Suntem condamnaţi la moarte!

XI

Căpitanul Ozerov dădu la o parte o creangă de alun şi-l zări pe Matvei Iurghin. Cinchit între cioatele de brazi şi mesteceni, lângă o băltoacă mică plină de frunze uscate, sergentul cel morocănos şi oacheş îşi spăla cu un smoc de rogoz gamela afumată.
— Hei, compatriotule! îl strigă Ozerov, prieteneşte.
Iurghin se ridică în picioare lăsându-şi gamela lângă băltoacă, se uită la Ozerov cu ochii

lui îndrăzneţi şi-l întrebă:

— Şi dumneavoastră, tovarăşe căpitan, sunteţi tot din Siberia?

— Tot de-acolo. Dar eu sunt din Obi.

— Compatrioţi, va să zică! surâse Iurghin numai cu buzele.

— Caută-ţi de treabă înainte! zise Ozerov. Apoi se apropie de băltoacă, se aşeză pe o cioată şi, în timp ce Iurghin se aplecase din nou să-şi frece gamela, îl întrebă: Demult ai plecat de-acasă?

— Demult... Sunt reangajat.

— Cum ai nimerit în regimentul ăsta?

— Din spital, după ce m-am vindecat.

— Ai fost rănit?

— Da. Chiar de la-nceput m-a zgâriat puţin...

Ridicând o nuieluşă, Ozerov dădu la o parte frunzele de pe băltoacă. Din apă ieşiră la iveală tulpiniţe verzi şi aspre de rogoz. Străbătând frunzişul mesteacănului, pe faţa netedă şi întunecată a apei căzură pete mici de soare.

— Comunist?

— M-am înscris în partid din primăvară.

— În Siberia cu ce te ocupai?

— Eram în colhoz, se înţelege... Lucram şi cu brigada în taiga.

— Vânaţi veveriţe?

— Mai mult veveriţe.

— Sunt multe pe-acolo pe la voi, pe Enisei!

— Puzderie!

Tăcură iarăşi. Iurghin ştergea cu grijă fundul afumat al gamelei. În pădurice, glasurile ostaşilor amuţiseră: se vede că oamenii se odihneau, după prânz. De departe, de la ambele flancuri, se auzea bubuitul tunurilor. Din când în când pământul tresărea uşor şi atunci, tulpiniţele verzi de rogoz tremurau deasupra băltoacei.

— Şi nu ţi s-a urât încă? îl întrebă Ozerov.

Iurghin întinse urechea:

— Cu ce să mi se urască?

— Cu retragerea asta...

— Ba, grozav mi s-a urât, tovarăşe căpitan! Şi sergentul întinse în băltoacă, cu necaz, mănunchiul zdrenţuit de rogoz. Ce fel de treabă o mai fi şi asta? Mi s-a urât de mă seacă la inimă!

— Un lucru te rog să-mi spui, tovarăşe... şi Ozerov aruncă o privire în jurul lui, apoi întrebă, mai încetişor: de ce le-o fi fiind oamenilor noştri aşa de frică de nemţi? Ce înseamnă asta? Ce i-a apucat?

— Dar cui i-e frică?

— La mulţi li-e frică!

— Da de unde, tovarăşe căpitan! îi răspunse Iurghin liniştit. Sunt puţini de ăştia! Nu, eu n-am văzut să le fie aşa de frică... Cel ce are suflet de iepure, nu zic: acela, numai cât îşi vede umbra şi o şi zbugheşte-n tufiş!

— Atunci, pentru ce se iscă panică dintr-o nimica toată?

— Asta, tovarăşe căpitan, e din pricina tancurilor şi a avioanelor, răspunse Iurghin. Nu se tem băieţii noştri de nemţi, dar de tancurile şi de avioanele lor, ce-i drept, se cam tem. Mulţi dintre ei nici nu ştiu măcar ce înseamnă o luptă adevărată, nu le-a mirosit încă a praf de puşcă. Dar cum e vorba de-o maşinărie de asta... gata! Numai cât îi aud uruitul, şi-i şi apucă tremuriciul, lua-i-ar naiba! Iar noi, în schimb... Îmi daţi voie să vorbesc?

— Fireşte, spune tot, îl îndemnă Ozerov.

— Noi, numai uitaţi ce puşculiţe avem! Şi Iurghin arătă cu capul spre puşca lui, rezemată de un brad într-un loc mai uscat. Ce poţi să faci cu una ca asta împotriva tancului? Nu-i pentru un vânat ca acela... Cât despre sticluţele cele ale noastre.... Îmi daţi voie s-o spun şi pe asta?

— Spune tot, nu-ţi fie frică.

— Nu mi-e frică, urmă Matvei Iurghin, zâmbind pe la colţul buzelor. Când vine vorba de ele, le laud şi eu cât pot faţă de oameni. E drept că poţi să aprinzi un tanc c-o drăcie de asta: arde cu flacără, nimic de zis. Dar mare ispravă tot nu faci cu jucăriile cele. Ce folos ai de la ele?

Ozerov asculta, uitându-se cum frunzele pe care le dăduse la o parte se apropiau din nou,

acoperind la loc ochiul băltoacei.
Apoi plezni cu nuieluşa peste mocirlă.
— Aşteaptă, numai, tovarăşe! O să avem noi tot ce ne trebuie....
— Cred şi eu c-o să avem!
— Şi tancuri, şi avioane! De toate! Numai puţină răbdare.
— De, nu-i nimic... Mai răbdăm noi... făcu Iurghin.
— Iar până atunci, trebuie să le dăm foc şi cu sticluţele astea ale noastre.
— Ce să facem? O să le dăm! Iurghin şovăi puţin, se uită la Ozerov şi urmă, mai aprins: Am putea noi să luptăm şi cu armele astea, tovarăşe căpitan, nu-i vorbă, numai că mai este o socoteală... Mă prinde şi pe mine mirarea! Ai zice, cât pământ şi câte bogăţii am lăsat în urmă, câte lipsuri îndurăm, şi tot nu le-a ajuns unora cuţitul la os! Nu le-a ajuns, şi pace! Puţin câte puţin începe să le-ajungă, dar deocamdată încă nu le-a ajuns de tot. Văd eu bine... Dar în clipa când o să le-ajungă la toţi, atunci să ie ţii! Atunci şi cu mâinile goale vâram groaza în nemţi! E ca şi cu stupul de albine... Când îşi bagă ursul laba în stup, ies albinele roi. La început, până să se dumirească ce s-a întâmplat, zumzăie şi bâzâie şi-i dau târcoale. Dar când înţeleg ele că ursul vrea să le prade stupul, atunci să le vezi! Îl împresoară, se năpustesc asupra lui... şi dă-i doamne ursului picioare, să poată fugi! Să mă iertaţi, tovarăşe căpitan, poate că nu judec lucrurile cum trebuie...
Ridicându-se în picioare, Ozerov zise:
— Ce să-ţi spun, tovarăşe, mare plăcere mi-ai făcut. Judeci drept, foarte drept! Şi, lăsându-şi ochii în jos, urmă: ura e arma cea mai puternică. Deocamdată, noi nu urâm destul. Dar arma asta nu ni se poate aduce din spatele frontului... Trebuie să ne-o făurim singuri, din mers. Înţelegi?
— Înţeleg, îi răspunse Iurghin.
— Şi acum, tovarăşe, ia-ţi puşca şi vino cu mine. Unde-i aviatorul neamţ? Trebuie să-l expediem la comandamentul diviziei. O să chem îndată oamenii. E departe?
— Nu, e chiar colea, aproape.
Kurt Krause şedea sub un tei tânăr cu tulpina întunecată. Avea înaintea lui o gamelă nouă, de culoare verde, plină cu supă de carne cu tăiţei. În poiană, ostaşii stăteau roată în jurul lui. Se uitau curioşi la prizonier cum, fără să-şi ascundă foamea, căra grăbit cu lingura din gamelă.
— Mănâncă, haide, mănâncă! îl îndemnă Andrei, văzând că prizonierul se uită în gamelă. Dacă nu-ţi ajunge îţi mai aduc. Mănâncă!
— Al dracului mai înfulecă! se miră Degtiariov, apropiindu-se.
— Înfulecă, nu glumă! întări şi Umrihin. Să te cruceşti nu alta...
— Şi-i uscat, de te miri cum se mai ţine sufletul în el...
Dând la o parte tufişurile de alun, Matvei Iurghin se ivi în poiană. În urma lui venea căpitanul Ozerov. Se auzi comanda:
— Drepţi!
Peste o clipă, pistolarii îl luau pe Krause. Uitându-se la gamela rămasă sub tei, Ozerov întrebă:
— Cine i-a dat-o?
Andrei luă poziţia de drepţi în faţa comandantului:
— Eu, tovarăşe căpitan!
— Ţi-a ordonat cineva să-i dai de mâncare?
Andrei tăcea.
— Cum s-ar spune... l-aţi pus la drepturi, hai?
— El ne-a rugat, răspunse Andrei, stăpânindu-şi un oftat.
— Aha, înţeleg! făcu Ozerov, încet. Şi ţie ţi s-a făcut milă de el, nu? Ai suflet bun, nu? Ozerov ridică glasul şi urmă, batjocoritor: ce să, mai zicem? Era ostenit, săracul! De dimineaţă de când zboară pe deasupra şoselelor, omorând soldaţi de-ai noştri! Faţa i se întunecă deodată şi ciupiturile de vărsat părură că i se adâncesc pe obraz. De ce eşti atât de bun cu acest ucigaş? De ce?...
Andrei se făcu stacojiu. Se uita drept în ochii căpitanului Ozerov dar, de tulburat ce era, nu auzea ce-i spune. Îl vedea doar cum se apropie tot mai mult de el, ţintuindu-l cu privirea ochilor, de un albastru adânc, care ardeau sub sprâncenele încruntate.

Pe povârnişul gol al dealului, deschis în calea vântului, de o parte şi de alta a drumului se desfăceau mici pâlnii proaspete de bombe; de jur împrejur, peste ţelina prăfuită şi plină de spini,, erau împrăştiaţi bulgări de pământ uscat, ca ars în foc. Părea că, cineva ar fi încercat, fără să izbutească, să sfredelească dealul ici şi colo cu un burghiu uriaş. Pe marginea drumului şi mai încolo, prin pâlniile de bombe, zăceau cai morţi, sfărâmături de căruţe, hamuri rupte. Vântul, care se mai potolise de la amiază, adia uşor peste locurile acelea jalnice.

— Ştiu c-au turnat, nu glumă! făcu Andrei, clătinând din cap.

— Şi vezi, nu numai una: cu toptanul! îi răspunse Matvei Iurghin, privind de jur împrejur. Of, arză-i-ar focul să-i arză de spurcăciuni! Uite ce-au făcut!

— Nici nu înţeleg ce-au făcut!

— Ce nu-nţelegi? Uite-te!

— Apoi, ce fel de război e ăsta?

— Ce-i drept, nu prea seamănă a război... Mai degrabă a banditism!

Plutonul lor mergea în fruntea coloanei de marş, în urma patrulei de cap. Privind tăcuţi în jurul lor, ostaşii trecură peste dealul gol, răvăşit de bombe. Şerpuind uşor, drumul începea să coboare o vale acoperită de o pădurice întunecată de brazi. Aşa se aşternea drumul lor, de la o pădurice la alta: pământul Rjevului e împodobit cu păduri, ca o cusătură brodată la voia întâmplării. Soarele trecuse de amiază. Dinspre orizont veneau, aduşi de vânt din depărtări, nori alburii cu umbre de cenuşă, plutind în înaltul spălăcit al cerului. Ostenit încă de dimineaţă, vântul sufla alene sfârşindu-şi munca zilei. Copacii nu mai foşneau acum toţi deodată, ci pe rând: auzeai întâi susurul mărunt al frunzelor de mesteacăn, căruia-i răspundea pe-aproape foşnetul uscat al teilor, iar la urmă începeau şi stejarii să sune din crengile lor cu plete roşcate.

În marginea păduricii, de amândouă părţile drumului, se ridicau muşuroaiele negre ale mormintelor. Deasupra lor erau înfipte, cruci proaspete de lemn, înjghebate la repezeală. Peste o moviliţă se înălţa o cruce mică de tot, abia mai răsărită decât ciotul de mesteacăn care-i sta alături şi din care ieşiseră peste vară lăstari tineri.

Andrei înţelese că acolo erau îngropaţi cei care pieriseră pe deal. Lângă cimitirul acela proaspăt nu se vedea ţipenie de om. dar mai încolo, prin tufărişul roşcat, se zăreau din când în când năframe de femei, se auzeau glasuri şi câte-un lătrat de câine.

— Ăştia, se vede, se refugiază... mormăi Iurghin posomorât. Se întoarse către soldaţi şi parcă voi să strige ceva, dar îşi strânse buzele şi-şi căută de drum. Aruncând priviri întunecate spre morminte, ostaşii treceau pe lângă ele în tăcere, zăngănind din căşti şi din gamele.

După ce pătrunseră mai adânc în pădure, Andrei zări, nu departe de drum, după un tufăriş de verigar, spatele unei căruţe în care stătea, încurcată între frânghii, o oiţă neagră: îşi întindea gâtul încercând să ajungă o creangă pe care mai rămăsesem câteva frunzuliţe verzi-aurii.

— Ai noştri! strigă Andrei. Mă duc să-i văd!

— Din Olhovca? îl întrebă Iurghin.

— Da, colhoznici de-ai noştri, tovarăşe sergent!

— Ei haide, du-te de-i vezi...

Cu o zi înainte, Andrei se uitase cu necaz şi durere cum, înspăimântaţi de retragerea neaşteptată şi grăbită a trupelor, colhoznicii din Olhovca îşi părăseau satul. Văzuse pe seară câţiva vecini care se pregăteau în grabă să plece, fără voia lor, spre răsărit. Printre ei era şi preşedintele colhozului, Stepan Boiarchin. Plecase în fruntea celui din urmă convoi. În spatele căruţei lui, încărcată cu tot felul de buclucuri, stătea o oiţă neagră, cu mutrişoara veselă.

Andrei se repezi după tufişul de verigar. Hulubele căruţei erau desfăcute, iar în iarbă stăteau, învălmăşite, şei şi hamuri. Mai încolo, în poiană, întins pe covorul aspru al tufelor de afine, un căluţ roşcat zăcea culcat pe-o coastă cu capul sucit într-o parte. Lângă el stătea cinchit Stepau Boiarchin, un bărbat de vreo patruzeci de ani, înalt şi uscăţiv. Se purta ras şi avea o faţă de om bolnăvicios. Auzind că se apropie cineva de căruţă, se ridică şi, recunoscându-l pe Andrei, dădu necăjit din mână:

— A crăpat!

Stepan Boiarchin purta o haină de lucru descheiată, era cu capul gol şi în picioare n-avea decât o singură cizmă; pantalonul de pe piciorul stâng era sfâşiat şi suflecat până mai sus de genunchi, iar pulpa slabă înfăşurată, în grabă pesemne, cu o cârpă prin care răzbise sângele. Înalt, deşirat şi palid, Stepan se apropie şchiopătând de căruţă şi strigă din treacăt:

— Ai văzut ce ne-au făcut?

— Nu cumva, unchiu' Stepan, or fi fost numai de-ai noştri?

— Nu, mai erau şi de prin alte părţi, îi răspunse Boiarchin. Dintr-ai noştri erau puţini. Dar tot erau...

— Demult s-a întâmplat asta?

— Dimineaţă de tot...

Lui Andrei nu-i venea să-şi creadă ochilor, atât de grozav se schimbase Stepan Boiarchin într-o singură zi. Omul suferea demult de ulcer la stomac. Ca şi cum ar fi trecut printr-o foamete grea, obrajii palizi i se supseseră şi mai tare, pometţii îi erau şi mai ascuţiţi, buzele i se subţiaseră, iar ochii căprui, larg deschişi, priveau cu un fel de lăcomie din orbitele adânci şi întunecate.

Cele din urmă douăzeci şi patru de ore îl dăduseră gata. Bătaia de cap cu evacuarea colhoznicilor, neînţelegerile inevitabile într-o împrejurare ca aceea şi multe alte necazuri îl istoviseră. Era furios şi pentru că fusese nevoit să plece în grabă, fără să-şi poată pune la cale, înaintea plecării, toate treburile. Cu mare durere în suflet îşi lăsase în sat pe ai săi: pe soacră-sa bătrână şi paralizată, gata să-şi dea sufletul şi pe nevastă-sa care rămăsese să uşureze cele din urmă zile ale bătrânei. Şi iată că astăzi se abătuse altă nenorocire asupra lui, altă grijă. Dar, aşa cum părea de istovit, în toată înfăţişarea lui se simţea o mare înnoire, care parcă-i împrospăta sângele: fie că aflase în ziua aceea lucruri pe care se străduise zadarnic să le afle până atunci, fie că se împlinise dintr-odată în sufletul lui o biruinţă nouă, plină de bucurie, dătătoare de luminoase nădejdi.

— Să vezi cum s-a întâmplat... începu el să povestească, în timp ce strângea hăţurile colac. Cât m-am zbătut de ieri, şi tot nu le-am putut pune la cale pe toate până seara târziu. Am pornit de cu noapte şi am ajuns în zori de zi până pe dealul cela de colo. Şi acolo, parcă ne-a luat dracu minţile, aşa ne-am îngrămădit unul peste altul! Doar toţi erau grăbiţi să fugă... Şi abia urcaseră muierile dealul, că ne-au şi ajuns! Eh, ce să-ţi mai spun: ca şi cum ne-ar fi măturat, aşa ne-au aruncat jos de pe deal! Care-a putut, a luat-o la goană înainte. Alţii, de frică, s-au repezit spre păduri. Iar noi ne-am strecurat încoace... Cum era înfierbântat, căluţul meu a ţinut-o până aici tot într-o fugă. Îl nimerise într-o coastă... Acum, stau colea şi casc ochii la cer. Şi pe deasupra, m-a mai ajuns şi pe mine un glonte în picior. Unde să mă mai duc acum, şontâc-şontâc? Măcar dacă n-ar fi văzut, să zicem, că era un convoi. Dar au văzut bine că erau numai muieri şi copii! Doar a trecut un afurisit pe deasupra capului, de era să-mi rupă oiştea! Ce fel de război o mai fi şi ăsta, să omori muieri şi copii?...

— A ucis pe cineva? întrebă Andrei, roşu de mânie.

— Câteva femei. A ucis şi o fetiţă, îi răspunse Boiarchin. Una din sat de la noi...

— A cui era?

— A Ulianei Şutiaeva.

— Pe Valiuşca? Una aşa... bălaie, bălaie tare?

— Da.

— Ce spui, Stepane? Ce spui?

— Da. Chiar eu am adunat-o de pe jos, că era bucăţele... Andrei îşi întoarse faţa spre căruţă, rugându-l:

— Nu mai spune, Stepane, nu trebuie!

Stepan Boiarchin îl apucă pe Andrei de mână, îşi aplecă spre el faţa suptă, apoi zise printre dinţi cu o putere aprigă, abia stăpânită, în glas:

— Şi să-ţi mai spun ceva... După asta, parcă mi-a turnat cineva foc în vine, nu alta! Îşi mai trase puţin sufletul şi urmă, vorbind acum cu glasul lui plin, uşor strident: Da, de aici eu nu mă mai clintesc! Unde să mă duc cu un singur picior? Şi poate că nici nu e nevoie să plec. E scris adică, undeva, că trebuie să-i cârpeşti numaidecât peste bot? Şi dacă o să-i ating peste ceafă, nu-i tot una? Nu mă mai duc nicăieri, Andrei! O să-mi adun eu băieţii mei şi-o să le-o coacem de-or să urle cu urlet de moarte! Ehei, ce-or să mai plângă! Cu lacrimi de foc or să plângă c-au venit aici! Or să se scalde în sângele lor!

Toate acestea Boiarchin le spunea cu atâta încredinţare şi cu atât de aprigă mânie, încât faţa lui palidă se îmbujora, iar în ochii aprinşi şi lărgiţi îi străluciră lacrimi. Şi în clipa aceea, Andrei se gândi că în faţa lui nu mai era acelaşi Stepan Boiarchin pe care-l cunoştea de-atâta vreme. Părea că totul se primenise în el: şi chipul, şi sufletul...

XIII

— Sapă chiar aici, zise Iurghin.

— E tare pământul, răspunse Andrei.

— Cu atât mai bine. Pământul e apărarea noastră...

În timp ce-şi scotea lopata din port, Andrei se uită înaintea lui. În faţă i se desfăşura o fâşie largă de pământ deştelenit, acoperită cu iarbă deasă. Pe întinsul ei cenuşiu şi ruginit se înălţau tufe înnegrite de îngheţ — scaieţi, buruieni veştede şi pleşuve — în care se aninaseră din zbor frunze de tei şi de mesteacăn, de culoarea chihlimbarului. Mai încolo, spre apus, se desfăşurau spaţii vălurite de arături, iar în depărtare se desluşeau, ca nişte ostroave, pădurile de brad, de după care se înălţau spre cer nori negri de fum, ca în toate zilele din urmă.

Andrei îşi trecu degetul peste ascuţişul lopeţii şi privi îndărăt, spre răsărit. Pe povârnişul lin, brăzdat de râpi, sclipea auriu o pădurice tânără de mesteceni, care în vara aceea umbrise pentru întâia oară iarba de sub ea. Veneau, apoi, negrul proaspăt al arăturilor, o dungă alburie de mirişte, iar dincolo de culme, copacii din marginea pădurii întomnite, prin care se strecurau razele piezişe ale soarelui.

Ziua se stingea, vântul se potolise.

În păduri, foşnetul frunzelor amuţise.

Astăzi, când ieşise din Olhovca, Andrei încercase un sentiment mai dureros încă decât cu o zi înainte, când se apropia de sat. Lăsase în urmă casa părintească şi pe ai săi, lăsase în urmă meleagurile care-i erau dragi din copilărie. Simţise până-n adâncul inimii sfâşierea de a pierde ce ţi-a fost mai scump pe-lume şi, simţind-o, înţelesese cât de apăsătoare era durerea aceea şi pentru alţii — pentru toţi cei ce se îndreptau acum spre răsărit. Şi parcă începuse să privească lumea cu alţi ochi.

Uitându-se acum la locurile unde se oprise batalionul, pline de frumuseţea sălbatică şi gravă a naturii nordice, Andrei înţelese deodată, ca şi ieri când se uitase la ele de pe dealul Olhovcăi, că nu vede înaintea lui numai împrejurimile, ci câmpiile fără sfârşit ale patriei sale. Şi mai înţelese că nu poate pleca mai departe spre răsărit, — nu poate cu niciun chip. „Până când o să ne tot retragem? se gândi el turburat. Până unde? Ce-ar fi să ne oprim aici şi să rezistăm?” Şi începu să izbească pământul cu lopata, des şi din toate puterile.

Săpa cu tragere de inimă şi, cu fiecare clipă care trecea, nădejdea lui că duşmanul va fi oprit pe poziţia aceea, sporea. Din când în când se uita împrejur. Tot batalionul săpa grăbit în tăcere, înşirat pe câmpiile secerate şi pe povârnişurile dealurilor înţepate ici şi colo de smocurile rare ale tufelor. În spatele poziţiei infanteriştilor, artileriştii îşi pregăteau în două locuri poziţii de tragere pentru tunurile lor. De pretutindeni se auzeau lovituri de lopată izbită de piatră. Din pădure, lovituri de topor. Din tranşee şi de prin şanţurile adăpost venea, ca din răsuflători de pivniţe, mireasma răcoroasă de pământ răscolit. „Câtă omenire se zbuciumă! se gândi Andrei. Dar, oare, nu cumva o să ne retragem din nou?...” De data aceasta i-ar fi venit şi mai greu să se retragă decât până atunci, iar nădejdea că regimentul lor o să-i oprească, în sfârşit, pe nemţi, era în seara aceea mai fierbinte ca oricând...

Din toată compania, Andrei, cel dintâi, ajunse să-şi sape locaşul de tragere până la piept şi-l amenaja cu grijă, înălţă în faţa lui un parapet drept, îl masca cu crengi de mesteacăn şi-i aşternu pe fund iarbă uscată. Apoi, înfigându-şi lopata în pământ, se uită din nou o clipă spre apus, în zarea aprinsă de soare şi întunecată de fumul incendiilor.

— Ai terminat? strigă Iurghin, de alături.

— Gata!

În cei cinci ani de armată, Matvei Iurghin învăţase ce înseamnă să fii ostaş. Se deprinsese demult cu gândul că dacă-i vorba de serviciu, apoi serviciu să fie! Totdeauna şi în toate căuta să fie pentru ceilalţi un vrednic îndemn întru îndeplinirea îndatoririlor grele de militar. Niciodată n-avea nevoie să facă eforturi ca să fie pildă în toate, năzuinţa aceasta fiind în el firească şi vie. În viaţa de toate zilele, Matvei Iurghin făcea totul fără grabă, era ursuz şi aspru, deşi nu fugea de oameni. Era unul din acei comandanţi pe care ostaşii nu-i prea iubesc pe timp de pace, dar îi îndrăgesc în luptă.

De la cea dintâi întâlnire a lor, sergentul cel aspru şi posac se simţi atras, fără putere de împotrivire, spre Andrei. Nici el singur n-ar fi putut să lămurească cum se întâmplase asta. Se interesa totdeauna de el, cu o grijă statornică şi prietenească. Andrei nu făcuse armata până atunci, aşa că nu cunoştea prea bine rânduielile ei. Dar Iurghin, cercetându-l îndeaproape, înţelese mai bine decât alţii că flăcăul acela gânditor şi blajin poate să se scuture într-o zi şi,

ca un adevărat ostaş, să scoată la iveală toată puterea lui, astăzi amorţită. Şi poate că tocmai această presimţire era pricina pentru care sergentul Iurghin se simţea atât de bine lângă Andrei.

Ştergându-şi lopata pe iarbă. Iurghin se îndreptă către el:

— Azi mi-ai luat-o înainte...

Cercetă locaşul cu ochiul lui de comandant: Ehei, da' frumos l-ai mai făcut!

Din partea cealaltă se apropie pe nesimţite Semion Degtiariov, un rezervist scund şi îndesat. Era ostaş de nădejde, iscusit în ale meşteşugului şi deprins să fie totdeauna vesel. Cercetând locaşul lui Andrei, Degtiariov clipi din ochiul stâng şi-şi ridică în sus nasul cârn:

— Tii, da straşnic te-ai mai instalat! S-ar zice că te pregăteşti să iernezi aici?

— Şi de ce nu? Parc-ar fi rău? îi răspunse Andrei.

— Eh! făcu Degtiariov, şi dinţii lui mărunţei, de iepure, sclipiră. Ce-ţi mai vine-n minte! Parcă nu ştii? Stăm colea la noapte, iar mâine dimineaţă, gata, o luăm din loc. De câte ori n-am păţit aşa!

— Dar dacă n-o s-o mai luăm din loc?

— Cum asta? Dar ce-o să faci?

— Ce-o să fac?... răspunse Andrei tot atât de încet şi de gânditor şi, deodată, pe fruntea lui înaltă şi luminoasă luciră broboane de sudoare. Dar dacă mă înfig colea, în pământul ăsta şi mă fac una cu el? Şi nu mă mai mişc de aici?

Degtiariov se uită la Andrei, holbându-şi ochii de mirare.

— Ho-ho, ia te uită cine-mi erai! şi clătină din cap.

— E tocmai aşa cum trebuie să fie, zise Iurghin ieşind din locaşul lui Andrei. Cumpănise din ochi dacă de-acolo se poate trage bine. A venit vremea să ajungem cu toţii la aceeaşi hotărâre: să ne oprim şi să rezistăm cum scrie la carte! Bine, Andrei. De-aici, să tot tragi!

De după spatele lui Iurghin, se ivi Ivan Umrihin, lunganul, peste măsură de slab şi deşirat. Fusese chemat din rezervă de foarte curând şi era cel mai în vârstă din tot plutonul. Cu nasul turtit ca un plisc de răţoi, îşi ţinea capul veşnic înălţat pe gâtul subţire şi pârlit, de parcă cerceta mereu să vadă dincotro suflă vântul. Pe bărbia şi pe obrajii lui, ţepii aspri şi arămii creşteau atât de repede, încât soldaţii îl bărbiereau cu rândul, tocindu-şi toate bricele în barba lui.

— Să stai şi să rezişti, repetă Umrihin pe gânduri, simplu, vorbele sergentului. Şi în timp ce toţi se întorceau spre el, mai repetă odată: Să stai şi să rezişti! Ei, asta rămâne de văzut! Se zice că o putere biruie pe alta. Ce te faci dacă fi o putere mai mare? Parcă văd că mâine dau drumul la tancuri...

— Ei şi ce? îi tăie vorba Iurghin, mânios. Iar începi să sperii oamenii? Isprăveşte odată, foişor de foc ce eşti! Ce-i obiceiul ăsta?

— Ce să mai sperii pe alţii, tovarăşe sergent! făcu Umrihin, trist şi liniştit. Parcă mie nu mi-e frică!

— De cine dracu' ţi-e frică? De ce?

— Ţi-am mai spus, mi-e frică fiindcă-s înalt, răspunse Umrihin, vorbind măsurat. Din tot regimentul eu le sar în ochi, cel dintâi! Că de m-aş îndoi şi în trei când alerg peste câmp, tot mi s-ar vedea capul peste tufişuri... Pe mine, tovarăşe sergent, mă vede duşmanul de cine ştie unde!

— De, taică-tău nu te-a croit tocmai din economie! se amestecă în vorbă, râzând, Degtiariov. Uite ce mai lungan ai ieşit! Dintr-unul ca tine ar fi putut să facă doi voinici!

— Asta, aşa-i! se învoi bucuros Umrihin. Ar fi fost şi mai bine...

— Mai cu seamă că aţi fi avut fiecare mai puţini gărgăuni în cap, adăugă Iurghin. Că, pentru unul singur, ai cam mulţi băiete...

Umrihin oftă, îşi suflă într-o parte, cu zgomot, nasul lat ca de răţoi şi răspunse întunecat, dar fără umbră de supărare:

— Nu, degeaba, voi nu înţelegeţi ce mă paşte pe mine! şi ridică un deget în sus. Dar la numele meu v-aţi gândit vreodată? Umrihin[4]. Aş vrea să vă văd plecând la război cu un nume ca ăsta. Cu numele ăsta, ţi-e frică să trăieşti şi acasă la tine! Nu, fraţilor, mie nu mi-e dat să scap de moarte!

— Tc cred! izbucni în râs Degtiariov. Peste vreo sută de ani, încolo...

— Tu, Semioane, de toate îţi baţi joc. Îţi dă mâna, că dacă s-ar întâmpla să dai bir cu fugiţii, te bagi în gaură de şoarece şi nu te mai vede nici dracu'!

— Eu n-o să dau bir cu fugiţii! îi răspunse Degtiariov, înţepat. Când o fi să se înfierbânte treaba, n-o să fiu eu cel care-o să se bage în gaură de şoarece, că doar nu-s dintr-un neam cu

line!

— Şi, mă rog, ce ai tu cu neamul meu?

— Hai, destul! strigă Iurghin. Ce v-a apucat?

Andrei, care tăcuse tot timpul, nu mai putu să rabde şi se amestecă şi el în vorbă. Nu-i plăceau certurile.

— Acum, băieţi, ajunge! Ce vă mai trece prin minte? Mai bine veniţi încoace, să mâncăm ce mi-a mai rămas. Haideţi.

Se aşezară cu toţii lângă locaşul de tragere. Andrei îşi dezlegă sacul de spate şi începu să împartă tovarăşilor bunătăţile luate de acasă: friptură şi plăcintă cu morcovi şi cu căline. „Ce-o mai fi pe la noi pe-acasă? oftă el din adânc, aşa cum oftase de multe ori în ziua aceea. Poate că nemţii au şi intrat în sat?...” Se mai apropiară şi alţi ostaşi din grupă: Martianov, Volnâh, Gluhan. Toţi erau dornici de mâncare de casă şi se repeziră, lacom, la sacul lui Andrei, cu toate că mai mâncaseră odată.

Soarele coborâse jos de tot peste creasta zimţuită a pădurii din zare. De-a lungul întregii poziţii oamenii săpau încă. Pe dealul cel mai apropiat din dreapta se auzi răpăitul arţăgos al mitralierei: începeau tragerile.

— Iacă, iar ne-am oprit, zise Umrihin, posomorât.

— Of, că mult am mai mers săptămâna asta!

— Şi tot înapoi, înapoi...

— Ce poţi să faci? oftă Umrihin. Au o putere...

— Dar de unde să aibă ei mai multă putere decât noi? sări cu guri Andrei. Doar noi avem mai mulţi oameni! Cât despre maşină...

— O fi ea proastă maşina, dar neamţul de pe maşină e al dracului de viclean!

— Neam mai viclean ca al lor nu se mai află!

— Numai ce-l vezi că se porneşte şi înaintează...

— Ehei, şi pe ce bucăţică bună au pus mâna! şi Degtiariov, cu necaz, aruncă la pământ un os mare.

Rupând dintr-o plăcintă cu căline, Matvei Iurghin zise, întunecat şi tăios:

— Mai rău se-neacă omul cu o bucată mare...

— Acum, să vă spun eu ce vrea Hitler ăsta, făcu Umrihin, cu aerul unui om mai în vârstă decât ceilalţi, mai trăit şi mai încercat, aruncându-şi în gură cele din urmă fărâmituri de plăcintă. Vrea să ajungă la Moscova...

— S-ajungă la Moscova? strigă Martianov, un ostaş tânăr şi bălai. N-au ei atâta cap cât le-ar trebui ca să ajungă la Moscova!

— Nu iau ei Moscova! Nici să nu se gândească la una ca asta!

— De gândit, n-au decât să se gândească, dar de luat, n-o iau!

— Ei, asta nu! fierbea Degtiariov. Orice, dar asta nu! Or să vadă ei Moscova când şi-or vedea ceafa! Moscova n-a fost făcută pentru nemţi. Tot poporul o să se ridice ca un singur om, dar Moscova n-o s-o dea. Asta n-o să se întâmple niciodată!

— Moscova? Să dăm noi Moscova?

— Moscova!... adăugă şi Andrei, pe gânduri, într-un răstimp când ceilalţi se mai potoliseră. Am auzit că tare-i frumoasă Moscova asta... S-o dai, e ca şi cum ţi-ai da sufletul din tine... Aşa înţeleg eu...

Şi din nou începură să vorbească toţi deodată.

Iurghin îi asculta, uitându-se când la unul, când la altul. Tăcea şi se muncea cu plăcinta lui de căline. Numai atunci când se porniră să discute, aşa cum li se întâmpla adesea, ce ar fi de făcut pentru salvarea Moscovei şi pentru înfrângerea trupelor germane care o ameninţau, intră şi el în vorbă:

— Ce, iar aţi început să îndrugaţi verzi şi uscate? Dacă stăm să ne gândim, singuri suntem vinovaţi de toate. Iurghin aruncă în sus şi prinse în palmă o pietricică cenuşie. O vedeţi? Ai zice că nu-i bună de nimic. O pietricică, aşa, ca oricare-alta!

Iurghin scoase din buzunar un amnar şi lovi cremenea, care scapără scântei. Aruncând o căutătură iute spre ostaşi, sergentul începu să lovească cremenea regulat şi des.

— Ei, aţi văzut?

— Adică, ce vrei să spui cu asta? îl întrebă Gluhan.

— Fiecare dintre noi, — urmă Iurghin, — fiecare dintre noi ar trebui să fie cum e cremenea asta: să aibă foc, putere şi tărie. Şi mai multă ură! Ca păcura de neagră, ca să-i răscolească tot sufletul... Să ştiţi că atunci războiul s-ar întoarce într-acolo! — şi arătă cu mâna spre Apus. Şi o să se întoarcă, şi o să-i ardă ca flacăra pe toţi nemţii, fire-ar ei blestemaţi

să fie cu tot neamul lor! Îmi pun capul că aşa o să se-ntâmple!

Împinse la o parte sacul lui Andrei, dând a înţelege prin asta că ar fi timpul să termine cu masa şi-şi urmă vorba, mai aspru acum, uitându-se ţintă la ostaşii care amuţiseră:

— Cum şi în ce fel? Asta nu vă priveşte pe voi! zise el. scoţând din buzunar o cutioară de tablă turtită, în care fusese cândva praf de dinţi şi în care îşi ţinea acum tutunul.

După masă le veni tuturor poftă de tutun. Şi toţi începură să-şi scoată tabacherele. Fiecare primise la prânz mahorcă, dar nimeni n-avea hârtie de ţigară. Deprins cu pacostea asta, Umrihin începu să se dea bine pe lângă Iurghin.

— Nu cumva poţi să ne faci rost de niscai hârtie, tovarăşe, sergent? Aveai o rezervă, mi se pare... Nu?

— Stai să caut...

Dar în clipa aceea se porniră strigăte:

— Văzduh[5].

Şi îndată, ridicându-şi capetele, auziră cu toţii bâzâitul de viespe, tărăgănat şi îndepărtat, al motoarelor în înălţimile cerului. Ieşind de după norul cenuşiu, ca de fum, bombardierele nemţeşti se desprindeau negre pe câmpul mai luminos al bolţii, zburând drept spre poziţia regimentului. Se auzeau de pretutindeni, prelung, comenzile cunoscu te:

— Văzduh!

— În şanţuri!

— Văzduh!

Sărind în picioare, Iurghin porunci, scurt:

— În locaşuri!

Înainte de a ajunge la poziţia pe care o ocupase regimentul lui Voloşin, „Junkerul” din frunte se despărţi de celelalte avioane. Toate căştile se făcuseră nevăzute în locaşurile de tragere. Dar „Junkerul” fulgeră peste poziţie fără să-şi micşoreze viteza de zbor, şi abia după ce trecu dincolo de pădure intră fără veste în picaj. Văzduhul păru că se sfâşie în urletul sălbatec al sirenei avionului. Se vede că neamţul îşi cunoştea bine obiectivul şi nu-şi pierdea vremea să-l mai caute de la înălţimea la care se afla. Şi nici nu apucară celelalte avioane să se înşiruiască în fir, că el îi şi slobozi încărcătura purtătoare de moarte; departe, în spatele pădurii, ceva se prăbuşi, ca într-o prăpastie. Încă odată, şi încă odată... Şi ecoul lung, de toamnă, împânzi împrejurimile.

XIV

După ce urmăriră cu privirea avioanele până când dispărură după nori, toţi ostaşii lui Iurghin se întoarseră la locaşul lui Andrei, înjurând amarnic.

— Au bătut trecerea peste Vazuza, zise Andrei.

— E departe până la Vazuza asta? întrebă Iurghin.

— Să fie vreo şapte kilometri...

— Apa e adâncă?

— Sunt locuri pe unde-o poţi trece cu piciorul, sunt altele pe unde nu poţi s-o treci decât înot, îl lămuri Andrei. Acum, toamna, apa e şi adâncă şi iute. Infanteria trece ea cum trece dar cu maşinile şi cu tunurile e mai greu.

Soldaţii se aşezară lângă locaşul de tragere. Acum aveau şi mai grozav poftă de tutun. Ivan Umrihin se dădu din nou pe lângă Iurghin şi începu cu glas plângător:

— Atunci, cum rămâne, tovarăşe sergent? Ne faci rost de hârtie, hai? Nimeni n-are niciun petecuţ nici atâtica. Azi, cât am mers, am cojit toţi mestecenii de pe drum...

— Aşteaptă să caut...

Iurghin scoase din buzunar o mică gazetă ostăşească, grozav de mototolită, şi începu să o netezească pe genunchi. Toţi se adunară în jurul lui, scoţându-şi pungile cu tutun. Dar Iurghin oftă:

— Na, că mi s-a isprăvit şi mie!...

— Dar gazeta ceea? întrebă unul, uitându-i-se peste umăr. Atunci, pe pagina desfăcută a gazetei, văzură cu toţii portretul binecunoscut al tovarăşului Stalin. Şi Semion Degtiariov, dându-se cel dintâi, la o parte, rosti grav:

— Nu, nu se poate... Pe ăsta păstrează-l.

— Într-adevăr, nu se poate, încuviinţă şi Umrihin.

— Ce-ar fi să fumăm o pipă? propuse atunci Matvei Iurghin: Am căpătat una ieri, într-un

sat. Mi-a dat-o un moşneag, un colhoznic. De treabă moşneag! Pesemne că şi-o făcuse pentru el dintr-o rădăcină de mesteacăn... O să ne-ajungă la toţi. Ce ziceţi?

Aprinseră pipa, apoi şi-o trecură din mână în mână. Mahorcă sfârâia încetişor şi fumul ei înecăcios îi zgâria pe gât. Stăpânindu-şi cu greu tuşea, Matvei Iurghin continuă vorba întreruptă.

— Nu, n-avem nevoie să hotărâm noi, zise el, pocnind peste ziarul întins pe genunchi. Uite, aici scrie limpede totul. Nu cumva aţi uitat?

— Se înţelege că n-am uitat, răspunse Umrihin pentru toţi, căutând, pe furiş, să ţină cât mai mult pipa la el.

— Dar n-ar strica să mai citim odată fără îndoială că nu... Citeşte-ne, tovarăşe sergent, până isprăvim de fumat.

Iurghin ridică gazeta în dreptul ochilor şi începu să citească un fragment pe care şi-l însemnase cu creionul:

— *„Ce se cere pentru a lichida pericolul care ameninţă patria noastră şi ce măsuri trebuie să fie luate pentru a zdrobi pe duşman?”*

Lăsă gazeta în jos şi rămase puţin aşa, ca şi cum ar fi vrut să dea răgaz ostaşilor să se gândească la cele citite. Apoi urmă fără grabă, desfăcând frazele în propoziţiuni şi câteodată chiar în cuvinte:

— *„Înainte de toate, e necesar ca oamenii noştri, oamenii sovietici, să înţeleagă cât de mare este pericolul care ameninţă ţara noastră şi să renunţe la atitudinea lor blajină, de nepăsare, la starea de spirit corespunzătoare perioadei construcţiei paşnice...”*

— Eh, ce să mai construim acum! întrerupse Martianov.

— Nu te-amesteca! făcu Umrihin aspru, ameninţându-l cu pipa.

După ce termină fraza întreruptă, Matvei Iurghin făcu din nou o pauză, apoi continuă, mai răspicat încă:

— *„Duşmanul e crunt şi neînduplecat. El îşi pune drept scop cotropirea pământului nostru, udat de sudoarea noastră, acapararea grânelor noastre şi a petrolului nostru, obţinute prin munca noastră. El îşi pune drept scop restabilirea puterii moşierilor, restabilirea ţarismului... Glasul lui Iurghin era din ce în ce mai puternic, plin de o mânie aprigă şi întunecată. Este vorba deci de viaţa şi de moartea Statului Sovietic, de viaţa şi de moartea popoarelor U. R. S. S., de libertatea sau de înrobirea popoarelor Uniunii Sovietice”.*

Matvei Iurghin tăcu, şi faţa lui păru dintr-odată cu mult mai brăzdată decât de obicei. Respira adânc, şi buzele lui întredeschise şi arse de vânt se întinseră într-un fel de rânjet plin de răutate.

— Aţi înţeles? întrebă el, aspru. Şi uitându-se ţintă la Andrei, adăugă fără să mai aştepte vreun răspuns: Pentru toate astea, bestiile nu trebuiesc hrănite cu tăiţei!

Andrei se înroşi până la urechi. Răspunse după un răstimp, cu vădită greutate:

— Ce să mai... Ce să mai aduci aminte, tovarăşe sergent, de tăiţeii aceia?

Toţi ostaşii tăceau, posomorâţi.

— *„E necesar, apoi,* — începu să citească iarăşi Iurghin, — *ca în rândurile noastre să nu fie loc pentru plângăreţi şi pentru laşi; pentru dezertori...”*

— Ai sărit ceva, observă Degtiariov.

— Uite, ai dreptate, am sărit câteva cuvinte... şi Iurghin netezi mai bine foaia de ziar. Vezi tu, cuvintele astea sunt pe îndoitură şi s-au cam ros... Apoi, luând fraza de la capăt: *„E necesar ca în rândurile noastre să nu fie loc pentru plângăreţi şi pentru laşi, pentru semănători de panică şi pentru dezertori; trebuie ca oamenii noştri să nu cunoască frica în luptă şi să meargă cu abnegaţie în războiul nostru de eliberare a patriei, împotriva înrobitorilor fascişti!”* Iurghin împături ca grijă gazeta. Vedeţi ce limpede ni se lămuresc toate acum?

Soldaţii începură iarăşi să vorbească toţi deodată. Numai Matvei Iurghin, privind către apus, se ridică în picioare.

— Aşa, băieţi, zise Umrihin. Mai stăm de vorbă şi altădată. Dar acum trebuie să ne odihnim. Doar am bătut noi oleacă de drum azi, şi nici după aceea n-am stat cu braţele încrucişate. Nu-mi mai simt nici mâinile nici picioarele! Parcă nu-s ale mele. Ar cam fi vremea să ne întindem un pic.

— Ai să te-ntinzi tu ceva mai târziu, zise Iurghin.

— Când adică?

— După război.

— F-fiu! şuiera Umrihin prelung. Dar acum?

— Drepţi! şi ochii lui Iurghin scăpărau scântei.

XV

Soarele apusese. Pâcla fumurie a amurgului învăluise pădurile dinspre apus. Înserarea cobora de pretutindeni. Pământul nu se mai cutremura, părea că se potolise. Cerul era de asemeni liniştit. Cu vreo două sute de metri în spatele poziţiei puşcaşilor, grupa lui Iurghin, în formaţie în lanţ, începu iarăşi să sape locaşuri de tragere.

— Diavol afurisit! mormăia Umrihin.

— Nu mai bombăni! se răsti Ia el Degtiariov, care săpa alături. M-am săturat de-atâta vorbă. M-ai ameţit de cap! Ce te tot înfurii pe el? Înfurie-te mai bine pe nemţi!

— N-am linişte din pricina lui!

— Nu, zău! Linişte vrei tu acum? În toiul războiului?

La spatele lor se ivi un grup.

— Comandanţii! le şopti Andrei.

Erau, într-adevăr, comandanţii. În frunte păşea, înalt şi greoi, căpitanul Ozerov, purtând ca totdeauna o scurtă soldăţească vătuită, de culoare kaki, uşoară şi la mers, şi la treabă. Puţin mai în urmă, venea comandantul de batalion Loznevoi. Foaia de cort pe care şi-o pusese peste manta flutura în vânt, iar capătul i se târa în iarbă, ca un patrafir. În urmă de tot, veneau agenţii.

Recunoscându-l pe Iurghin, Ozerov îl întrebă:

— Lucrări false, nu?

— Da, tovarăşe căpitan!

— Foarte bine! şi Ozerov se întoarse către Loznevoi. Să se sape cât mai multei Spuneţi şi artileriştilor să-şi facă şi ei poziţii de tragere false. Iar pe cele de bază să le mascheze aşa fel, încât să nu le ghicească omul la doi paşi! Până în clipa când începe lupta, sistemul nostru de foc trebuie să rămână necunoscut inamicului. Cea mai puternică lovitură e cea care vine pe neaşteptate. Ar fi timpul s-o ştim...

— Am înţeles! răspunse Loznevoi, ridicând mâna la cozoroc. Ozerov îşi plimbă privirea pe chipurile ostaşilor care, adunându-se tiptil şi fără zgomot, făcuseră cerc în jurul lui, şi-i întrebă fără veste:

— Nu vi-e frică să aruncaţi cu grenada?

Ostaşii răspunseră fără grabă:

— De, nu prea...

— Am mai aruncat noi la instrucţie, dar puţine...

— Ţie, de pildă, — şi Ozerov arătă spre Umrihin, — nu ţi-e frică? Ştii să arunci?

— Mi s-a arătat odată... îngăimă Umrihin, ocolind răspunsul.

— Ei bine, arată-ne şi nouă.

Buimăcit, Umrihin, îşi desprinse grenada de la brâu. Dar în timp ce-i punea focosul, înţeleseră cu toţii că habar n-aveau ce trebuie să facă. Ostaşii se gândeau că Ozerov o să-i tragă lui Umrihin o săpuneală de o să-i treacă năduşelile pe toţi. Dar căpitanul se mărgini doar să ofteze; luă grenada din mâna lui Umrihin, şi-i arătă chiar el cum trebuie să facă înainte de a o arunca. Apoi îi întrebă pe cei din jur:

— Acum, aţi înţeles? Cât despre aruncat, iată cum se aruncă!

Toţi îşi închipuiau că o să le arate doar cum trebuie să ridice braţul. Dar făcând un pas înainte. Ozerov aruncă pe neaşteptate grenada cu toată puterea, strigând:

— Culcat!

Toţi se trântiră pe iarbă. Se auzi o detunătură. În faţa ostaşilor păru că răsărise din pământ un tufiş negru. Deasupra capetelor se auzeau, şuierând subţire, schijele.

Ozerov sări în picioare cel dintâi:

— N-a atins pe nimeni?

Oamenii se ridicau de pe jos, icnind şi bocănind.

— Rău! constată Ozerov. Văd că unii dintre voi se mai tem încă de foc. Foarte rău. Să nu vă fie frică! strigă el. Cel care se teme, acela se curăţă!

— A venit cam pe neaşteptatei zise Loznevoi, împiedicându-se în foaia de cort.

— În luptă, toate vin pe neaşteptate! răspunse Ozerov, apoi se întoarse către ostaşi. Cunoaşteţi cu toţii ordinul de luptă?

După ce ascultă răspunsurile, urmă:

— Aşa este, tovarăşi! Nu e decât un singur ordin: să rezistăm până ni se va îngădui

retragerea. Vin tancurile — să rezistăm! Vine infanteria — rezistăm! Să plătească nemţii cu capul, să plătească fiecare palmă din pământul nostru cu sângele lor cel blestemat! Niciun pas înapoi!

După plecarea lui Ozerov, grupa lui Iurghin se apucă iarăşi de muncă. Se auzea zăngănitul lopeţilor; pământul era plin de pietre. După câtva timp, Umrihin se uită împrejur şi-l întrebă pe Degtiariov încetişor, cu glas răguşit:

— Ai văzut ce-am păţit?

— Cu grenada? Văd că n-ai păţit nimic.

— Rău vezi! făcu Umrihin liniştit, oftând. Era cât pe ce să mă facă praf chiar grenada mea! Mi-a şuierat o schijă drept pe lângă creştetul capului. Nu, frate, se vede că nu mi-e dat mie să trăiesc, cu un nume ca al meu... Ei, dar când o fi să mor, o să iau cu mine şi o grenadă. Acuma ştiu cum s-o arunc. M-a învăţat căpitanul... Şi o să caut pe lumea cealaltă pe cel care-a născocit în limba noastră numele ăsta al meu. Şi când o să-l ating odată cu grenada, n-o să-şi mai adune oasele nici cu făraşul! Atâta îi fac, şi pace!

Amurgul se lăsa în grabă peste întinderi.

XVI

Toată seara lucrase regimentul la întărirea poziţiilor de apărare. Peste două mii de ostaşi, înşiraţi pe o linie unduitoare de câţiva kilometri se îngropau în pământ cu mitraliere, cu puşti şi cu grenade. Pentru apărarea poziţiei, şi cu deosebire a drumurilor pe care înaintau coloanele germane, artileriştii instalau tunurile regimentare şi piesele divizionului antitanc.

Căpitanul Ozerov conducea personal toate lucrările de construire a poziţiei de apărare. Inspecta poziţia, când călare, când pe jos, oprindu-se doar din când în când ca să fumeze o ţigară. Cerceta singur cum fuseseră alese raioanele de apărare ale fiecărei companii şi punctele lor de sprijin, cum fuseseră săpate poziţiile de bază şi cele de rezervă, unde erau instalate tunurile pentru trageri prin ochire directă. Ozerov îşi dădea perfect de bine seama că nemţii dispun de o netăgăduită superioritate în ce priveşte focul pe care-l executau de obicei la atac, şi de aceea dădea o deosebită atenţie felului cum erau instalate şi mascate mijloacele de foc de care dispunea regimentul, ca şi cooperării dintre ele. Tuturor comandanţilor le trimitea ordine severe: toate cuiburile de foc să fie ascunse cu grijă de duşman înainte de începerea luptei şi să nu intre în acţiune decât în momentele necesare, hotărâtoare şi, pe cât o fi cu putinţă, prin surprindere. După planul lui, lupta care urma să înceapă trebuia să fie cât mai plină de surprize neplăcute pentru inamic. Elementul acesta al neprevăzutului, putea să precumpănească într-o oarecare măsură insuficienţa mijloacelor de foc ale regimentului şi, prin urmare, să echilibreze oarecum cele două forţe care urmau să se ciocnească pe câmpul de luptă.

La căderea nopţii, toate lucrările de bază fuseseră terminate. Cu destulă bătaie de cap, fără îndoială, cu unele greşeli până la urmă fiecare companie şi fiecare luptător îşi ocupase locul pe poziţia de apărare.

Căpitanul Ozerov se bucură nespus întâlnindu-l din întâmplare, la batalionul trei, pe comisarul regimentului, Iahno. Îl vedea pentru întâia oară în ziua aceea. De altfel, pe comisar nu-l puteai întâlni decât întâmplător. Slăbuţ, uşurel, îi plăcea grozav să meargă pe jos şi umbla din zori şi până seara târziu pe la diferite subunităţi ale regimentului, găsindu-şi peste tot câte ceva de făcut.

În seara aceea comisarul Iahno, ca şi Ozerov, nu părăsise poziţia de apărare. Îşi pusese în mişcare toţi lucrătorii lui politici. Folosind orice întrerupere a lucrului, lucrătorii lui politici organizau în toate companiile scurte adunări cu comuniştii şi convorbiri cu ostaşii, explicându-le că, atâta timp cât nu va fi venit ordinul de retragere, nemţii trebuiesc ţinuţi pe loc, cu orice preţ.

Comisarul Iahno se bucură şi el de întâlnirea cu Ozerov şi îl luă îndată mai de o parte, ca să nu-l audă oamenii:

— Să mergem mai încolo, căpitane.

Întunericul era tot mai adânc. Lui Ozerov i-ar fi fost greu să desluşească expresia feţei lui Iahno, dar îl simţea într-o dispoziţie minunată, uşor exagerată chiar. Ducându-l pe Ozerov într-o vâlcea la vreo sută de metri de la punctul de comandă al batalionului, comisarul mărunt, uşurel, cu mantaua descheiată, se opri, făcu un gest nelămurit cu mâna şi începu să vorbească repede, ca de obicei:

— O să fie luptă, nu-i aşa? Luptă adevărată?...

— Da, aşa cred. Se pare că de data asta o să fie luptă adevărată, îi răspunse Ozerov. Şi, fiindcă veni vorba, sarcina noastră n-o să fie uşoară I

— Dar victoria o să fie a noastră! hotărî Iahno răspicat, ca şi cum Ozerov n-ar fi fost de aceeaşi părere. A noastră! Se aplecă şi culese o floare palidă de toamnă care abia se zărea în întuneric. O simt de departe, aşa cum simt parfumul acestei florii

Cu tot întunericul, pe faţa tânără şi luminoasă a comisarului se vedea sclipind un zâmbet. Ozerov îi luă floarea din mână, o mirosi şi-i răspunse, fără veselie:

— Din păcate, parfumul acesta nu-l simt toţi, şi mai ales de departe...

Iahno îl apucă pe Ozerov de un nasture al scurtei lui vătuite:

— Nu toţi? Ai băgat de seamă ceva?

— Da.

— Hai şi mai încolo! zise Iahno şi porni repede, urcând uşor dâmbul, în timp ce mantaua flutura în urma lui. Acolo, pe dâmb, se desluşea un tufiş singuratic de măceş.

— Cu scurta asta ţi-e mai îndemână, nu? întrebă el, aşteptându-l pe Ozerov care urca greoi povârnişul. O să-mi iau şi eu una. Îmi trebuie şi mie o haină largă şi uşoară, să-mi fie sufletul slobod...

Aşezându-se apoi lângă Ozerov, urmă:

— Da, când o armată se retrage patru luni în şir, nu oricine e în stare să-şi păstreze neatins simţul mirosului... Unora li se pare că totul miroase acum a sânge şi a hoit, — şi Iahno ridică din umeri, ca şi cum comparaţia nu i-ar fi fost pe plac — dar aproape toţi soldaţii cred în victorie. Şi să-ţi mai spun ceva: astăzi, ei cred în biruinţă mai mult decât în cea dintâi zi a războiului! Da, o simt foarte bine... Judecă şi tu: cât au mărşăluit azi, cât pământ au săpat, şi cu toate astea parcă abia aşteaptă să pornească la luptă! Toţi, sau aproape toţi, sunt siguri de izbândă. Iar lucrul cel mai important în război, e dispoziţia cu care porneşte ostaşul la luptă. Ai să vezi că mâine toţi, şi în special comuniştii, or să se bată ca nişte lei. Şi biruinţa o să fie a noastră. Coloanele germane trebuiesc oprite, şi regimentul nostru o să le oprească!

Ascultându-l, Ozerov înţelese pentru întâia oară de ce-l îndrăgiseră ostaşii atât de repede: în încrederea lui minunată pe care o risipea cu dărnicie în jur, era atâta înflăcărare tinerească, atâta lumină şi avânt poetic, încât oamenii nu puteau să n-o simtă, aşa cum simţi întâia adiere de primăvară.

— De bătut, or să se bată, fără îndoială. Era şi el de aceeaşi părere cu Iahno. Dar în luptă nu acţionează numai forţa morală!

— Eu nu sunt un militar încercat, — răspunse Iahno, — dar ştiu cum trebuie să fie un comandant... Comandantul e dator să gândească, să gândească şi iar să gândească, mai ales înainte de luptă. Şi-l apucă din nou pe Ozerov de nasturele scurtei. Gândeşte-te! Suntem datori să facem totul ca să lichidăm superioritatea materială a inamicului! Şi bagă de seamă, — urmă el mai încet, — ni s-a acordat o încredere nelimitată...

— O să mă mai gândesc, îi promise Ozerov.

Se înnoptase. Departe, pe flancuri, cerul se înroşea şi deseori scăpărau, ca nişte păsări, rachete de semnalizare, în timp ce în faţa poziţiei de apărare totul se cufundase în cea mai adâncă beznă. Din tranşeele puşcaşilor se auzea zvon de glasuri şi zăngănit de gamele; începea masa întârziată a ostaşilor.

Luându-şi rămas bun de la Ozerov, Iahno îi luă tăcut mâna pe întuneric şi înţelese îndată că Ozerov ţinea încă floricica în pumnul strâns.

— Tot îi mai simţi parfumul, nu-i aşa? îl întrebă el încet.

— Îl simt, îi răspunse Ozerov în şoaptă.

— Ei, dragul meu, îţi doresc succes!

XVII

Maiorul Voloşin stătea tot timpul la punctul de comandă. Îşi alesese locul în spatele batalionului lui Loznevoi, la marginea unei păduri mari cu tot soiul de copaci care închidea, ca o perdea ruginită, vederea spre răsărit. Toată noaptea pionierii munciseră, săpând şanţuri şi adăposturi.

Seara, maiorul Voloşin tot mai trăgea nădejde că toate unităţile care se apropiau de Vazuza vor apuca să treacă râul peste noapte, şi atunci regimentul lui va putea, măcar în zorii zilei, să se retragă fără luptă. Dar, după un ceas de la bombardamentul aerian, din partea

generalului Borodin, comandantul diviziei, sosi un agent călare, aducând o veste proastă: avioanele germane distruseseră podul de peste Vazuza. După spusele agentului, generalul Borodin luase toate măsurile să se refacă podul în timpul nopţii. În urma acestei ştiri, maiorul Voloşin îşi dădu seama că lupta nu mai putea fi înlăturată: de dimineaţă, îndată ce s-o restabili trecerea peste Vazuza, nemţii se vor apropia, fără îndoială, de poziţia de apărare a regimentului.

În zorii, zilei îl chemă la el pe Ozerov, care-şi petrecuse toată noaptea pe la batalioane, şi-i ordonă să plece la Vazuza.

— Vezi de află cum merg treburile pe-acolo, îi zise el. Podul de peste Vazuza se reface acum, dar nu se poate şti când o să reînceapă trecerea. Toate operaţiile le conduce generalul Borodin. Conform ordinului său formaţiile noastre de spate să treacă râul odată cu divizia. Pleacă imediat şi controlează, personal, dacă toate formaţiile de spate s-au adunat pe malul Vazuzei. Caută să afli precis când începe să treacă divizia pe malul celălalt. Şi întoarce-te cât mai repede.

— Am înţeles, tovarăşe maior.

— Poţi să pleci.

După câteva minute, căpitanul Ozerov galopa spre Vazuza.

Din pădurea unde se afla punctul de comandă al regimentului, drumul ieşea pe un podiş înalt şi deschis, de pe care se adunase grâul de toamnă. În timp de pace, toată întinderea aceea ar fi trebuit să fie neagră, arată din proaspăt. Acum însă nu se vedea nicăieri nicio brazdă. Doar pe alocuri se mai zăreau clăi împrăştiate de ovăz şi de hrişcă, părăsite de stăpânii lor. De pe podiş, drumul cobora grăbit prin vâlcele în pantă repede: îl puteai cuprinde aproape tot într-o singură privire până la pădurea de pe malul Vazuzei, care se zărea în depărtare doar ca o linie întunecată.

Sus pe culme, Ozerov lăsă frâul slobod şi se uită înaintea lui. Şi, ciudat: i se păru că niciodată nu cuprinsese într-o singură privire spaţii atât de largi şi de neasemuite. Pe şesul întins se vedeau fumegând printre maluri povârnite apele Vazuzei, împurpurate de ivirea zorilor. În partea dinspre miazăzi, în susul apei, se întindeau până la orizont păduri care, în lumina domoală a dimineţii, scânteiau pe alocuri în culori aprinse de aramă şi în brocart de toamnă. În partea dinspre miazănoapte, în josul apei, se deschideau tot până la orizont câmpii unduitoare, cu sătuleţe mărunte şi cu movile pe care se vedeau străjuind stejari seculari, singuratici şi îngânduraţi. Iar drept în faţă, dincolo de Vazuza, acolo unde era Moscova, sclipeau zorile aurii, cuprinzând toată zarea. De multe ori văzuse Ozerov în vara aceea soarele răsărind, dar acum îi veni în minte că nu mai văzuse niciodată un răsărit atât de liniştit, şi în acelaşi timp atât de măreţ, ca răsăritul acesta peste necuprinsele întinderi de câmpii, păduri şi sate.

Această neasemuită privelişte a patriei lui nemărginite învăluită în lumina dimineţii, îl linişti pe neaşteptate în câteva clipe. „Nu, nimeni şi niciodată n-o să poată birui o ţară ca asta! îşi zise el cu aprindere. O să îndurăm orice! O să trecem peste orice şi o să rezistăm!”

Toată pădurea de pe malul Vazuzei era sfârtecată de bombele aviaţiei germane, de parcă trecuse pe-acolo un uragan de o violenţă năprasnică, nemaipomenită. Mulţi copaci îşi arătau vârfurile retezate, crengile zdrenţuite şi arse. Unii zăceau doborâţi la pământ, ca nişte viteji pe câmpul de luptă. Doi ulmi puternici susţineau de subţiori, sa doi sanitari, un stejar tânăr din marginea pădurii, greu lovit. Câteva căsuţe din apropiere fuseseră dărâmate de bombe până-n temelii: până şi cuptoarele ruseşti, uriaşe, se risipiseră, umplând curţile cu praf de cărămidă. Alături, o tablă de acoperiş se agăţase în vârful unui mesteacăn schilodit, ruptă şi ruginită, de nu te puteai dumiri prin ce minune ajunsese acolo. Pretutindeni, în pădure şi în jurul ei, pâlnii de bombe, se răsuceau schelete de maşini arse şi zăceau hoituri umflate de cai, osii de căruţe, roţi...

Ai fi zis că tot ce mai rămăsese viu trebuia să fugă cât mai departe, fără să se mai uite îndărăt, din preajma acestor locuri de groază. Dar toată pădurea aceea schilodită, toate văgăunile din apropierea ei şi tot malul Vazuzei erau împânzite cu oameni, ticsite cu tunuri, cu maşini, cu căruţe, cu bucătării de campanie şi cărucioare sanitare. Pretutindeni ardeau focuri, răsunau glasuri omeneşti, fluierături şi claxoane, lovituri de topor, scârţâit de căruţe, nechezat de cai, muget de vaci şi scâncet de copii... Şi toată această mulţime se zbuciuma într-o mişcare neîntreruptă, inexplicabilă şi complicată. Dar se simţea că mişcarea aceea era supusă unui singur scop şi că un singur gând îi mâna pe toţi delaolaltă. Şi cu cât se apropiau de Vazuza, cu atât în tabără era mai multă mişcare şi mai mult zgomot. Ca şi cum n-ar fi găsit decât o singură ieşire din pădure, tot puhoiul acela de oameni, de maşini şi de căruţe, se

îndrepta într-o pornire nestăvilită către pod.

Căpitanul Ozerov înţelese că podul peste râu se refăcuse şi răsuflă uşurat, din adâncul pieptului.

Dar când ajunse aproape de râu, văzu că lângă apă se dădea o luptă, deasupra căreia stăruia un vuiet neîntrerupt. Puhoiul de maşini, de tunuri şi căruţe trecea cu larmă peste podeţul îngust pe malul celălalt al Vazuzei. Şi numai acolo, simţindu-se slobod, se revărsa în şuvoaie mai mici. Mai sus de pod, infanteria trecea pe pontoane, pe plute, în luntri şi înot. Mai jos, treceau refugiaţii. Printre oamenii care se aruncau în apă care pe ce apuca, se vedeau înotând cai şi vaci sforăind, înălţându-şi capetele şi luptând din răsputeri împotriva curentului repede al Vazuzei. Mii de oameni se grăbeau să treacă râul înainte de răsăritul soarelui.

Toate câte se petreceau acolo îl turburau adânc pe Ozerov. Dar curând, după ce ajunse la generalul Borodin care stătea pe malul prăpăstios al râului, înţelese că tulburarea lui n-avea niciun rost; acolo, la pod, lucrurile se petreceau aşa cum trebuiau să se petreacă ba chiar mai bine decât atât.

Generalul Borodin se odihnea lângă un foc pitic, întins pe o foaie de cort aşternută la pământ şi cu spatele rezemat de o buturugă uriaşă de ulm cu măduva putrezită. Picioarele îi erau acoperite cu o manta, iar cizmele-i stăteau pe nişte ţăruşi, lângă foc îşi ţinea drept capul cărunt, descoperit, mustaţa subţire îi era răsucită, iar chipul lui arăta cea mai desăvârşită nepăsare faţă de zvonul de glasuri şi de larma de la râu. Ochii, întorşi spre zarea luminată, erau închişi: generalul Borodin dormea. Un ostaş tinerel stătea ghemuit lângă foc şi întorcea mereu obielele generalului, să le usuce mai repede.

Generalul dormea dus. Dar îndată ce simţi apropierea unui străin, se trezi. Se uită la Ozerov — aşa cel puţin i se păru lui — cât se poate de liniştit şi de prietenos. Înfăşurându-şi picioarele în obiele, zise:

— Nu trebuie să-mi raportezi nimic, dragul meu, că ştiu şi fără asta pentru ce ai venit. Apoi luând o cizmă din mâna ostaşului, arătă cu capul spre râu: — Vezi? Am muncit toată noaptea, dar acum treaba merge bine. Cred că la douăsprezece punct tot malul o să fie evacuat. Poate chiar mai devreme... Toate formaţiile de spate ale regimentului vostru or să treacă odată cu divizia. Ordinul de retragere o să fie transmis prin radio. Dar dacă condiţiile de retragere vor fi grele... — urmă generalul încruntându-şi sprâncenele şi punând mâna pe cealaltă cizmă, — ... foarte grele, atunci vă sfătuiesc să vă retrageţi... O clipă!

Îşi încălţă repede cizma şi se ridică tinereşte în picioare, răsucindu-şi mustăţile.

— Dă-mi harta!

În timp ce desfăcea harta, se uită de câteva ori la Ozerov, apoi iarăşi se încruntă şi iar îşi răsuci mustaţa cu nemulţumire. Ozerov ghici îndată că generalul se uită la obrajii lui nebărbieriţi. Se ruşină şi, ducându-şi degetele la bărbie, îngăimă:

— Vă rog să mă iertaţi, tovarăşe general!

— E un obicei prost si vii la raport în halul ăsta, zise Borodin, aspru. Foarte prost, tovarăşe căpitan! Ţin să te previn că data viitoare n-o să mai trec cu vederea...

În clipa aceea, cu totul pe neaşteptate şi în aparenţă fără nicio legătură cu observaţia generalului, căpitanul Ozerov simţi pentru a doua oară în aceeaşi dimineaţă o bucurie fără margini aprinzându-i-se în suflet, ca o lumină. Şi se gândi că într-un viitor foarte apropiat războiul o să ia altă întorsătură, şi că nicio putere omenească n-o să încovoaie vreodată avântul liniştit, măreţ şi nepieritor al oamenilor sovietici.

XVIII

Dimineaţa se înălţa deasupra pământului, limpede şi sonoră.

Întorcându-se la punctul de comandă al regimentului, pe căpitanul Ozerov îl surprinse liniştea care domnea acolo. După o noapte de nesomn, mulţi comandanţi şi soldaţi aţipiseră prin adăposturi şi prin corturi. Se auzea desluşit cum lunecă frunzele printre crengi şi cad la pământ. În aer se simţea mireasmă tare de pământ proaspăt săpat, de cenuşă de la focurile stinse şi de răşină.

După ce raportă comandantului de regiment cum decursese întâlnirea cu generalul Borodin, căpitanul Ozerov se îndreptă spre cortul său. Acolo agentul lui de transmisiuni Petia Uraleţ, un ostaş cu fruntea bombată şi cu ochii bulbucaţi, freca armăsarul asudat cu un şomoiog de iarbă uscată.

— Ce mai nou pe la noi, Petia?

— Tii... ce-a mai fost pe-aici, tovarăşe căpitan! şi Petia Uraleţ se apropie vorbind grăbit în şoaptă. A venit un avion, nemţesc, o namilă cât toate zilele şi fioroasă, nevoie mare. Şi ce se mai învârtea blestematul!

— Şi pe urmă?

— Pe urmă a-nceput să se-nvârtă şi pe deasupra noastră. Şi atunci un ostaş din plutonul de comenduire... poc!... Ce-a mai fost, ce-a mai fost, tovarăşe căpitani

— Ei, şi l-a doborât?

— Da de unde! Petea Uraleţ arătă cu capul spre adăpostul lui Voloşin şi urmă, învârtind şomoiogul în aer. Unde-a sărit maiorul afară şi unde s-a pornit să urle: „Cine-a tras? Cine?”

Ozerov se încruntă:

— Încetează! Cine ţi-a dat voie să comentezi acţiunile comandantului? Dacă a interzis el înseamnă că aşa trebuia. M-ai înţeles?

Stingherit, Petia Uraleţ luă poziţia de drepţi:

— Înţeles, tovarăşe căpitan!

— Dă-mi briciul.

Dar n-apucă bine Ozerov să-fi bărbierească obrazul drept, că dinspre punctul de comandă se auziră glasuri neliniştite:

— Văzduh! Văzduh!

Vreo douăzeci de avioane „Junkers”, se îndreptau din partea soarelui spre poziţiile regimentului, descriind pe cer un semicerc larg. Aripile lor sclipeau în bătaia soarelui. Avionul din cap, care venea din spatele frontului asupra batalionului lui Loznevoi, intră vijelios în picaj şi urletul lui metalic, sălbatic, care îngheţa sângele în vine, se auzi până departe.

Pământul se cutremură atât de adânc, încât din copaci e scutură o ninsoare grea de frunze uscate. Deasupra sectorului lui Loznevoi se ridică spre cer o trâmbă de fum negru.

...Cu câteva clipe înainte de bombardament, comandantul de batalion Loznevoi îi luase cu el pe locotenentul Hmelco şi pe Costea şi se îndreptase spre punctul de comandă al companiei trei. Într-o stare sufletească şi mai întunecată încă după noaptea din urmă, Loznevoi rătăcise toată dimineaţa fără niciun rost prin poziţie, fără să-şi găsească loc şi astâmpăr. La jumătatea drumului auzi deasupra capului uruit de motoare. Aruncându-şi ochii spre cer, zări imediat o formaţie mare de „Junkers-uri”. Bombardierele veneau dintr-o parte, în zbor liniştit şi greoi şi, la început, Loznevoi crezu că vor trece alături, tot înainte — poate spre Vazuza. Şi cum era ordin aspru să nu cumva să se demaşte poziţia ocupată, se întoarse către însoţitorii săi şi strigă:

— Culca-at!

Toţi trei se aruncară în iarba răvăşită şi rămaseră acolo nemişcaţi, urmărind cu ochii avioanele. Şi toţi trei îşi ziceau: „Uite, acum ajung deasupra pădurii. Pe urmă o să putem merge înainte...” Dar după ce ajunseră la marginea pădurii, avioanele făcură un ocol, pentru a se îndrepta spre sectorul batalionului, venind dinspre partea soarelui:

— Tovarăşe comandant! strigă Hmelco. Vin spre noi!

— Vin! Vin! urlă Costea, ghemuindu-se în iarbă. Terenul din jur era gol şi descoperit. În apropiere nici un şanţ, nicio groapă. Şi Loznevoi se gândi: „Ehei, mi se pare că mi se apropie ceasul!”, Fruntea i se umezi. Un singur lucru ştia: că trebuie să scape cu orice preţ. Sărind în picioare, strigă:

— Înapoi, după mine!

Îndoindu-se din şale, toţi trei o luară la goană peste pământul înţelenit, apoi peste câmpul întins, acoperit cu ţepi de secară cosită, striviţi şi culcaţi în ţărână de mult ce se călcase peste ei. Zornăind din pinteni, Loznevoi alergă aşa vreo sută de paşi. Simţi apoi că într-o clipă tusea o să-i sfâşie pieptul şi înţelese că n-o să apuce s-ajungă la punctul său de comandă, unde pionierii îi săpaseră peste noapte un adăpost solid. Era prea târziu. În clipa aceea, observă din goană un locaş de tragere, abia scobit în pământ. Făcând celorlalţi un semn cu mâna, se aruncă în el din fugă, şi îndată o tuse chinuitoare îi zgudui pieptul. Hmelco şi Costea, înţelegându-i semnul, o luă fiecare în altă direcţie, căutându-şi cu ochii câte un adăpost

După ce se linişti, Loznevoi îşi scoase capul din locaş. Spre stânga, la vreo treizeci de paşi, zări ieşind din mirişte luciul şters al unei căşti. „E Hmelco! bănui Loznevoi. Dar unde-o fi Costea?”, Se uită Ia dreapta şi văzu în apropiere o poziţie de tragere falsă pentru, un tun antitanc, una din cele multe făcute de artilerişti în cursul nopţii, din ordinul lui Ozerov. De după parapet se vedea, înfipt în pământ ca să închipuie o ţeava de tun, un mic buştean cu ciotul îndreptat spre apus, iar deasupra lui un mesteacăn îşi legăna crengile desfrunzite. Loznevoi înţelese atunci că şi el nimerise într-unul din locurile de tragere false săpate de

vrednicii artilerişti ca să înşele inamicul. Şi-şi strânse fălcile încleştate până la durere.

Din limita dinainte a poziţiei se auzeau glasuri nelămurite; unul din comandanţi striga ceva soldaţilor. Loznevoi se uită înaintea lui. Aproape, într-o brazdă de semănătoare, pe cărăruia rămasă printre ţepii de secară se agita, scormonind pământul, un şoarece de câmp, de culoarea cenuşii. Ochişorii lui sclipeau veseli, ca două picături de rouă. Aduna fărâmituri de spice. Speriindu-se de ceva, o zbughi şi dispăru, dar după o clipă Loznevoi văzu din nou cum îi sticleau ochişorii. Se vede că acolo era gaura lui. „Uite la el ce adăpost minunat are! se gândi Loznevoi. Ce-i pasă!” Şi uitându-se iarăşi la locaşul lui abia zgâriat în pământ, simţi că un nou acces de tuse îi sfâşie pieptul.

Dar nu mai avea când să-şi caute alt adăpost. Din înălţime, „Junkersul” din frunte intră în picaj, urlând sălbatic. După ce cobori câteva sute de metri, se redresa şi se înălţă din nou. atunci Loznevoi văzu cum se desprind de fuzelajul lui patru bombe. Legănându-se cădeau ca patru picături negre, dar după câteva clipe dispărură şi Loznevoi îşi simţi sufletul străpuns de un şuier ascuţit şi tăios, care creştea ameţitor de repede: Închizându-şi ochii de groază, îşi îngropa faţa în colţul locaşului. În aceeaşi clipă simţi în tot trupul, aproape deodată, patru zguduituri cutremurând pământul. Iar văzduhul întreg se zdruncină într-un vaiet prăbuşitor de lavină, care năvăli peste păduri...

Bombele căzuseră la stânga lui. De-acolo se împrăştiau peste poziţia de apărare nori de fum. Îndreptându-şi casca, Loznevoi scoase capul din locaş. „Junkersul” din cap se redresase din picaj şi uruitul motorului i se rostogolea în văzduh, dar cel de-al doilea avion abia atunci se îndrepta spre centrul poziţiei. Urmă un scurt răstimp de linişte. Şi, fără să-şi creadă ochilor, Loznevoi zări deodată în faţa lui, pentru a doua oară, acelaşi şoarece de câmp. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ieşise din vizuină şi aduna grăbit firişoare de pai. Îşi vedea de treabă, vesel şi grijuliu, şi lui Loznevoi îi trecu prin minte că şoarecele acela o să supravieţuiască, fără îndoială, că o să-şi adune în adăpostul lui grămăjoare de grăunţe, că o să ierneze la căldură şi o să întâmpine o nouă primăvară...

Şi se înspăimântă.

Nu mai văzu cum se năpusteşte în picaj cel de al doilea avion şi câte bombe lasă. Când auzi din nou urletul înfiorător al sirenei, scânci ca un copil şi, fără să-şi dea seama, se făcu ghem pe fundul locaşului. În aceeaşi clipă, simţind că e aruncat afară din locaş, începu să răcnească şi-şi înfipse degetele în pământ: bombele explodaseră în jurul poziţiei de tragere false. De sus curgea ţărână, răpăind pe spinarea şi pe casca lui ca o ploaie de bulgări şi de praf ars. Fumul întuneca tot cerul.

Din clipa aceea, înnebunit de groază, Loznevoi nu-şi mai dădui seama de nimic din câte se petrecură în jurul lui. Era limpede că nemţii îşi aruncau cea mai mare parte din încărcătură peste poziţiile de artilerie şi locaşurile de tragere false: bombele explodau în spatele adevăratelor linii de tragere, exact pe locul unde se găseau Loznevoi cu însoţitorii săi. Şi avioanele bombardau liniştit, cu chibzuială, alegându-şi obiectivele fără grabă şi ţintind cu grijă. Detunăturile se repetau fără întrerupere, cu un vuiet infernal:. Valuri de aer fierbinte şi înecăcios răbufneau de la explozii, iar vântul nu izbutea să mături norii negri de fum şi de praf ce se târau pe câmpie.

...Sprijinindu-şi capul de marginea şubredă a locaşului de tragere Loznevoi tuşi îndelung, scuipând pământ. Apoi, când conştiinţa lui tulbure începu să se limpezească treptat, ca o rază printr-o negură grea, se linişti şi, zgâriind pământul cu degetele, începu să se caţere afară din locaş şi să-şi arunce în jur privirile aiurite. În urechi îi stăruia un ţiuit, ca şi cum i s-ar fi aciuiat acolo nenumăraţi greieri, şi-şi simţea tâmplele zvâcnind şi umflându-i-se dureros. În jurul lui se deschideau pâlnii de bombe — răni proaspete. În faţa ochilor îi tremura o perdea de fum, clătinată de vânt. Nu departe de el, pe locul unde se furişase şoarecele, Loznevoi zări o cizmă: pe călcâiul ei sclipea un pinten.

„E a mea!” încercă să şoptească, dar buzele îi rămaseră mute.

Loznevoi îşi cunoştea bine pintenii. Cum de nimerise cizma lui afară din groapă? Ce căuta acolo? Zăbovi puţin, apoi, îndoindu-şi trupul, se uită la picioare. Nu, era încălţat! Şi abia în clipa aceea îşi aminti, în sfârşit, că ieri în timpul popasului îşi schimbase pintenii cu ai locotenentului Hmelco. „Dar el, unde-o fi?...” Loznevoi căută cu ochii casca lui Hmelco peste faţa miriştii, însă pe locul unde-l văzuse înainte de bombardament, se ridică acum o movilă de bulgări de pământ „De ce şi-o fi aruncat cizma?...” Ieşi din groapă şi încercă s-o ridice, dar în aceeaşi clipă sări îndărăt ca ars: din carâmbul sfârtecat ieşea o bucată de os alb. Loznevoi se trânti iarăşi la pământ, îşi frecă obrazul de ţărână, îşi şterse buzele şi începu să strige, ca să, simtă mai bine căi acum a înţeles adevărul:

— Au bombardat...

Îşi simţi tot trupul greu ca de plumb, dar îşi recapătă repede conştiinţa liniştită şi trează. Nu, niciodată nu dorise să trăiască asemenea clipei Şi deodată îl străfulgera un gând, simplu şi limpede:

În gândul acela era scăparea lui, gândul acela îi dăruia viaţă. Dar nu apucă să se bucure de el, când auzi tropot de paşi şi glasul lui Costea:

— Iată-l, e aici!

Costea alergă în goană, căzu în genunchi lângă el şi îi puse mâna pe umăr. Ca speriat, Loznevoi încercă să se ridice în picioare, proptindu-se cu palmele în pământ şi aţintind asupra ostaşului o privire pustie şi năucă. Faţa lui Costea, împroşcată cu noroi, se schimonosi, îmbătrânită dintr-odată de o durere lăuntrică. Din nara stângă) i se prelingea sânge. Începu să strige cu glas jalnic:

— Eu sunt tovarăşe comandant, eu, Costea! Sunteţi rănit?

— A?! ţipă Loznevoi drept răspuns, după ce tăcu o clipă.

— Va lovit nu-i aşa? Unde vă doare? Spuneţi!

— Au plecat? arătă Loznevoi cu capul spre apus.

Deodată zări făptura înaltă şi greoaie a căpitanului Ozerov. Căpitanul răsufla adânc, pieptul i se ridica anevoie. Gulerul bluzei îi era descheiat, părul roşcat zburlit. În mâna stângă îşi ţinea casca de cureluşă iar cu dreapta îşi muta în grabă de pe pântece spre şold, tocul revolverului Fără să se ridice în picioare, Costea strigă, astupându-şi nara stângă:

— Se vede că-i vătămat rău, săracul...

Căpitanul Ozerov se lăsă cu grabă în genunchi:

— Vă-e rău?... Vă doare? Unde vă doare?

— Nu-i asta, dar a surzit de tot! îl lămuri Costea.

— Atâta ne mai lipsea! mormăi Ozerov cu necaz, sărind în picioare. Du-l, înapoi! Repede! Şi tu nu mai miorlăi atâta! Unde-i comisarul batalionului? Nu ştii?

— Undeva, pe la companii...

— Ia-l pe comandant şi treci cu el pe la punctul de comandă, ai înţeles? răcni Ozerov. Intră şi spune-le să-l cheme pe comisar ca să ia el comanda. Ai înţeles? Vezi să nu uiţi! Iar pe comandant, du-l înapoi. Asta-i tot.

Apoi se întoarse şi strigă:

— Hei, Petro! După mine!

XIX

În ceasul cel mai greu, tocmai când începea lupta, batalionul al treilea, care ocupa centrul apărării, rămăsese fără comandant. Dar nu era vreme de pierdut cu văicărelile. Ozerov îşi dădea seama că acum fiecare clipă era preţioasă. Stăpânit de un singur gând, alergă spre limita dinainte a apărării, strângându-şi cu toată puterea casca la piept.

Ieşind în goană pe movilita acoperită cu o pădurice de mesteceni tineri şi oprindu-se să răsufle, văzu prin fumul ca o ceaţă tremurătoare, că pe câmpia dinspre raionul companiei a treia ostaşii fug în neorânduială, aplecându-se şi cazând mereu. La început, Ozerov se gândi că era vorba de cei care-şi pierduseră capul în timpul bombardamentului şi alergau acum, bezmetici, pe câmp. Dar toţi veneau de-a dreptul spre el. Şi Ozerov înţelese dintr-odată că oamenii aceştia fugeau, părăsindu-şi cine ştie de ce poziţiile.

Pe moviliţă se ivi gâfâind de oboseală, Petia Uraleţ, care se ţinuse tot timpul pe urma comandantului său. Ozerov îi smulse fără nicio vorbă automatul din mână. Ridicându-l deasupra capului, urlă peste tot câmpul, cu faţa schimonosită ca de o cumplită durere.

— Sta-a-ai! Stai!

Fără să-l vadă pe Ozerov şi fără să-i audă strigătele, un ostaş gonea orbeşte spre el, cu spatele încovoiat, aproape târându-şi mâinile de pământ. Ajuns la urcuş, puterile îl părăsiră. Căzu, se mai târî câţiva paşi scormonind înnebunit pământul, apoi sări iarăşi în picioare şi, tot fără să-l fi văzut pe Ozerov, veni drept spre el. Ozerov trase o serie de automat în aer.

— Stai!

Ostaşul se opri cu mâinile căzute şi se uită buimăcit la Ozerov. Faţa-i era murdară de pământ bluza sfâşiată pe piept, fruntea însângerată, iar ochii holbaţi păreau două globuri albe care, de spaimă, nu mai vedeau nimic înaintea lor. Auzind pârâitul gloanţelor şi văzându-l pe cel dintâi că se opreşte, ceilalţi ostaşi, care alergau pe delături şi în urma lui, începură şi ei să-

şi încetinească goana şi să se oprească. Tremurând din tot trupul, Ozerov făcu un salt înainte, urlând răguşit:

— Ce cauţi aici, hai? Ai fugit?

Ridicându-şi mâinile în sus, ostaşul îşi holbă şi mai cumplit ochit lui albi:

— Tancuri! strigă el. Uite colo: tancuri!

— Înapoi! urlă din nou Ozerov.

— A-a-a! gemu ostaşul, trăgându-se îndărăt. Mă alungi?.... Ozerov ridică pistolul şi mai trase o serie pe deasupra capului ostaşului. Omul se prăvăli la pământ, dar imediat sări în picioare şi, cătând speriat la Ozerov, o luă la goană îndărăt. Cei care veneau după el se întoarseră ca la o comandă şi se repeziră şi ei spre locaşurile lor de tragere.

Ozerov începu să coboare povârnişul, cu paşi mari.

— Înainte!

Şi abia atunci, în timp ce alerga în urma ostaşilor, Ozerov se uită în zare.

Din pădurea de brad care închidea orizontul ca un zid, ieşeau unul după altul, desfăşurându-se în formaţie, clătinându-se peste dâmburi şi gropi, tancuri germane de un cenuşiu închis. Erau încă departe; uruitul motoarelor se auzea înăbuşit, aşa cum bubuie tunetul dincolo de zare.

Soldaţii alergau spre locaşurile de tragere, fără să se mai uite îndărăt; Ozerov îi urma de aproape peste câmp şi, din când ia când, ridica pistolul automat deasupra capului:

— Înainte! Daţi-i cu grenadele! Daţi-le foc!

XX

Imediat ce avioanele se îndreptară spre Apus, Matvei Iurghin se repezi la locaşul de tragere vecin. De după parapet se ivi capul lui Andrei cu casca verde-fumurie:

— S-a terminat? Au plecat?

— S-a terminat, s-au dus! şi Iurghin se aşeză pe marginea locaşului. Ei, ce zici?

— Ce să zic? Am stat! îi răspunse Andrei şi un surâs îi lumină o clipă faţa blândă şi gânditoare. Ce mai urlă, ce mai urlă! Te pătrunde până-n măduva oaselor! Dar intră colea, haide, intră!

Vorbea mai cu aprindere decât de obicei. Bombardamentul îi dăduse o stare de neastâmpăr, dar nu-l înspăimântase. Era cel dintâi bombardament pe care-l trăia. De când începuse retragerea, nu-i trecuse nici o singură clipă prin minte că ar putea să fie ucis. Nici de data aceea nu se gândise la moarte când văzuse avioanele. Nu ştia încă ce înseamnă un bombardament şi de aceea — şi numai de aceea — nu simţise niciun fel de frică. Se uita cum intrau avioanele în picaj şi cum se desprindeau bombele. Asurzit de şuierul lor metalic se ghemuia repede într-un colţ al locaşului de tragere dar îndată îşi scotea capul afară, minunându-se: „Bre, ce fum! Ca de iad!” Spre norocul lui, toate bombele cădeau destul de departe în urmă, asupra poziţiilor false, aşa că nu putea să vadă cu ochii toată grozăvia pe care o dezlănţuia puterea lor infernală. De aceea nici nu-i fusese frică. Era doar neliniştit.

Lucrul acesta îl bucură pe Iurghin.

Aşezându-se amândoi pe fundul locaşului de tragere, unul în faţa celuilalt, cei doi prieteni vorbeau înainte despre bombardament, fără să bage de seamă că la marginea pădurii, din depărtare, se iviseră tancuri şi că ostaşii din compania treia părăseau în goană poziţia. Abia când se auziră, din stânga, serii de automat, iar gloanţele care parcă se luau la întrecere străbătură în chiot văzduhul uscat de toamnă, îşi scoaseră şi ei capetele din locaşul de tragere, alarmaţi; soldaţii din compania treia alergau acum, care mai de care, în neorânduială, îndărăt spre poziţia de apărare.

— Ce-o fi cu ei? se miră Iurghin.

— Ia uite-te încolo! îl trase de mânecă Andrei.

Auzind uruitul motoarelor, Iurghin se uită ţintă înainte, ca şi cum ar fi ochit, şi zise grăbit, în şoaptă:

— Tancuri! Sunt tancuri!

— Câte-s?

— Dar dracu’ le mai ştie! şi Iurghin se ridică în picioare. Ei, Andriuha, eu mă duc! Ai pregătit legătura de grenade? Sticlele, incendiare le ai la-ndemână?

— Da, le am pe toate.

— Ei! şi Iurghin îl apucă pe neaşteptate de umăr şi-l strânse, cu putere. Ce zici? Bagă de

seamă, Andriuha!

Sări din locaşul de tragere şi strigă tare, ca să-l audă toată; grupa:

— Pregătiţi grenadele! Sticlele! Nu vă pierdeţi capul! Aşteptaţi-le să se apropie! Şi glasul lui răsuna din ce în ce mai puternic. Ţintiţi bine! Nu vă pierdeţi capul!

Andrei nu mai văzuse de aproape tancuri şi nu ştia cât de greu e să lupţi cu ele, ajutat numai de armele uşoare pe care le purta la centură. (Comandanţii îi spuseseră de-atâtea ori că nu era mare lucru să loveşti şi să dai foc unui tanc!...) De aceea nu se sperie nici acum, când le văzu. După ce-şi propti sacul pe spate de taluzul dinapoi al tranşeei, să nu-şi turtească din nebăgare de seamă hrana de rezervă, se uită ţintă înainte. Tancurile ieşeau din pădure târâş, unul după altul, cu un uruit înăbuşit, negre ca nişte gândaci uriaşi şi, legănându-se la hopuri, se răspândeau peste faţa gălbuie a câmpiei. Andrei încercă să le numere, dar cum tancurile luau formaţia în vederea atacului, când urcându-se pe dâmburi, când dispărând în vâlcele, se încurcă. „De care or fi? îşi zise el. Mijlocii sau mici?” Îi veni deodată în gând că, înainte de luptă, ar trebui să bea ceva. În timp ce înghiţea câteva guri de apă din bidon, nu-şi lua ochii de la câmpul pe care se iviseră tancurile şi abia atunci îi trecu prin minte că-l pândeşte moartea: Dar nici de data aceasta nu se înfricoşă, ci se grăbi să alunge gândul acela; curiozitatea o luase înaintea spaimei. Rupse chiar câteva crenguţe din faţa parapetului, să nu piardă tancurile din ochi nicio clipă. Îi veni gust să fumeze, dar înţelese, cu părere de rău, că n-o să aibă timp.

— Lasă, pe urmă! îşi zise el tare.

Aplecându-se în locaşul de tragere, începu să-şi cerceteze legătura de grenade. În momentul acela, motoarele tancurilor se porniră să urle, de răsunau pădurile dimprejur. Se vede că porniseră cu mare viteză la atac. Andrei se înălţă puţin. Aşa şi era: unul din tancuri, cel din cap, zbura pe drum, stârnind în urma lui nori de praf, iar celelalte, înşiruite în lanţ, goneau după el, coborând prin şanţuri şi săltând peste dâmburi. Vuietul motoarelor şi zăngănitul şenilelor sporeau mereu, rostogolindu-se peste câmp ca un tăvălug de tunet. Pământul începu să duduie ca o masă compactă de tuci. Cam la cincizeci de metri depărtare de locaşul lui Andrei, se auziră două pocnituri, una după alta, scăpărând foc şi stârnind nouraşi de fum şi praf, apoi ceva începu să fâşâie în jur, lovind pământul.

— Apleacă-te! auzi Andrei glasul lui Iurghin. Prostule! Nu vezi că trag?

— Tancurile?

— Apleacă-te! şi casca lui Iurghin sclipi o clipă la marginea locaşului de tragere.

Abia îşi lipi Andrei obrazul de peretele rece al locaşului că la stânga, dinspre pădure, începură să bată tunurile noastre. Tancul din cap — negru, cu două cruci albe zugrăvite pe coaste — gonea mereu, ridicând praful de pe drum şi tăind de-a dreptul cotiturile. Ţeava tunului său scuipă foc de două ori, una după alta. Ochitorii tunurilor noastre, uluiţi, căutau să-l lovească, trăgeau des, dar mereu pe-alături... În sfârşit, un proiectil lovi blindajul aplecat al turelei şi, în acelaşi timp, altul îl nimeri în blindajul lateral şi tancul, după ce mai goni câţiva metri, se răsuci deodată din plin mers, desfăşurându-şi pe iarbă fâşia lată şi grea a şenilei. Apoi, smucindu-se cu tot trupul lui greoi şi stângaci, se întoarse cu spatele spre tunuri. Dar se vede că tocmai atunci a fost lovit de un alt proiectil: se auzi un trosnet puternic, apoi o flacără uriaşă ţâşni în aer.

Andrei scoase din nou capul din locaşul de tragere, dar în aceeaşi clipă îşi simţi obrazul şi casca împroşcate cu pământ fărâmat. „Ptiu, ticăloşii!” Se lăsă pe călcâie şi începu să se frece ta ochi. Din stânga se auzeau bubuituri de tun. Peste întreaga poziţie de apărare răpăiau, care mai de care, mitralierele. Prin uruitul motoarelor, care se rostogolea tot mai ameninţător peste câmpie, prin bubuitul tunurilor şi prin trosnetul asurzitor al exploziilor, răzbeau din când în când glasuri omeneşti: „A-u-u-u!” În câmp ardeau trei tancuri. Simţeai în nări miros înecăcios de praf de puşcă, de ulei şi de fier încins... Dar alte tancuri veneau, veneau mereu, înaintând spre poziţia de apărare.

Pământul începu să curgă din pereţii locaşului de tragere şi Andrei îşi dădu seama că tancurile trebuie să fie aproape de tot. Frecându-şi mereu ochii şi fără să-şi ridice capul, puse mâna pe o sticlă cu lichid gălbui. Sticla era încinsă cu un inel de cauciuc, care ţinea focosul — un beţişor lung, muiat într-un amestec, chihlibariu Andrei scoase în grabă chibriturile din buzunar. Frecă băţul de cutie de trei ori la şir şi abia atunci văzu că în vârful lui nu era fosfor. „Ptiu, drace! zise el, cu necaz. Ia te uită, cum le fac!” De pe celălalt chibrit, fosforul căzu de cum îl scoase, şi pe Andrei îl cuprinse frica. Pământul se cutremura şi duduiai tot mai cumplit, iar peste tranşee treceau, şuierând, serii de gloanţe nemţeşti...

Abia cu al treilea chibrit izbuti să aprindă fitilul. Dar acum, Andrei nu mai avea acea

încredere liniştită în el însuşi, care-l stăpânise la începutul luptei. Pe faţă i se iviră broboane de sudoare: tancul nu era decât la vreo sută de metri de el. Stătea pe loc, cu ţeava tunului întoarsă la dreapta şi trăgea spre marginea pădurii, acolo unde se afla bateria noastră. Dar deodată namila se smuci şi slobozi un urlet atât de cumplit, încât lui Andrei i se păru că i s-au astupat urechile, ca de un vânt năprasnic. Tancul se opinti şi mai amarnic, păru că înghite ceva, iar de sub şenilele lui, care se învârteau repede şi cu zgomot, săreau în sus bulgări mari de pământ.

Văzând că fitilul arsese pe jumătate, Andrei se grăbi să arunce sticla care se înfierbântase în mâna lui. Sticla sclipi în lumina soarelui ca un curcubeu şi, descriind în aer un semicerc fumuriu, căzu pe pământul moale, înainte de a ajunge la tanc. „Nu l-am ajuns!”. Şi Andrei rămase buimăcit. Tancul trecu pe lângă sticlă al cărei fitil abia mai fumega şi venea acum drept spre locaşul lui. Urletele bestiei erau atât de pătrunzătoare, încât lui Andrei i se păru că i se umflă capul. Nu mai auzea nimic din cele ce se petreceau în jurul lui. Iar înaintea lui nu vedea decât tancul care apropiindu-se, creştea din ce în ce. Namila uriaşă şi bubuitoare, scoţând limbi de flăcări din ţevile tunului şi ale mitralierelor, ca din nişte răsuflători ale iadului, înainta acum pe pânza cerului şi a norilor. Iar lui Andrei i se păru că în spatele monstrului nu, sunt nori, ci grămezi nepătrunse de abur alb. Sclipind şi grohăind şenilele tancului trăgeau totul sub ele, cu o putere necruţătoare: şi câmpia, şi locaşul lui Andrei, şi tufişurile...

Năduşit din cap până-n picioare, Andrei slobozi un ţipăt sălbatic, apucă legătura de grenade, se ridică şi o aruncă, fără să ochească, sub tancul care venea zburând peste el. Apoi, ferindu-se de explozie, se lăsă repede în fundul locaşului de tragere. Tancul se cutremură şi se învălui în fum, dar se smuci înainte cu un urlet şi mai năprasnic şi, scrâşnind, îşi trecu şenila stângă peste locaşul lui Andrei. Pe urmă o luă dintr-odată spre dreapta, acoperind totul cu crengi şi cu pământ

Dar în clipa când încerca să-şi facă vânt înainte, din tranşeea vecină zbură, lucind în soare, o sticlă incendiară, care plezni drept deasupra motorului. Aprinzându-se, amestecul îşi prelinse flacăra lichidă pe blindaj, pătrunzând în tanc prin vizor şi marginile gurii de acces.

— Aha-a! urlă Iurghin.

Sărind din tranşee, făcu trei salturi lungi şi aruncă încă, o sticlă. Pe motorul tancului, limbile de flăcări se aprinseră şi mai viu. Şi strigătul lui Iurghin străbătu iarăşi câmpia:

— Aha-a!... Hei!

Tancul începu să se frământe. Se întoarse pe loc şi se trase îndărăt, umplând văzduhul cu urletele lui. Cu o voinţă înverşunată, întocmai ca o fiinţă vie, căuta să scape cu viaţă, scuturându-şi flăcările de pe spinare. Dar focul se lipise de el într-o încleştare de moarte, pătrunzând înăuntru prin toate deschizăturile. Namila se repezea la dreapta şi la stânga, sărea, urla fioros, gonea în plină viteză, se sălta peste dâmburi şi se abătea în vâlcele, iar flacăra, ca o pasăre de pradă, îşi înfigea ghearele în trupul Iui, îl sugruma şi-l învăluia, cuprinzându-l în îmbrăţişarea ei fierbinte...

XXI

Matvei Iurghin era de nerecunoscut. Mişcările-i erau tăioase, aproape convulsive. Simţea că se înăbuşă: deschidea mereu gura, arătându-şi dinţii mari şi albi. De sub cască i se prelingeau, pe obrajii înnegriţi şi arşi de o dogoare lăuntrică, dâre de sudoare amestecată cu praf.

Cu ochii numai la tancul aprins, care căuta să scape de flăcări, sergentul nu băgă de seamă câtva timp ce se petrecea în jur: în luptă, ostaşul nu vede decât ceea ce se întâmplă în imediata lui apropiere. Şi chiar această realitate apropiată îi apare ca într-un caleidoscop, în imagini frânte, pe care privirea lui înflăcărată le prinde doar întâmplător. Numai când văzu că tancul se răstoarnă într-o viroagă şi că, oprindu-se, se învăluie ca într-un steag al morţii în limbi uriaşe de flăcări cu ciucuri negri de fum — numai atunci se uită liniştit în jurul lui. Şi văzând că pretutindeni explodează proiectile şi auzind şuieratul gloanţelor, îşi aminti deodată de Lopuhov.

— Andrei! strigă el, căutându-i cu ochii locaşul de tragere.

Abia atunci descoperi, la vreo sută de metri înaintea lui, alt tanc, care ieşea de după un dâmb din dreapta. Tancul înainta încet. De prin locaşurile de tragere vecine, puşcaşii şi mitraliorii trăgeau asupra vizorului. Toată partea din faţă a turelei scapără scântei uscate,

vizibile chiar în lumina soarelui. Tancul trăgea cu mitraliera asupra locaşurilor de tragere, de parcă strănuta fum şi flăcări, înaintând greoi peste câmpia care clocotea de vuiet.

Aplecându-se, Iurghin se repezi spre locaşul său unde, îşi aducea bine aminte, mai avea o legătură de grenade. O găsi pe fundul locaşului de tragere.

Tancul era acum aproape de tot. Venea încet prin dreapta popasului. Poate că plumbul topit o fi astupat în parte vizorul mecanicului conductor, sau poate că îl rănise la ochi?...

Deodată, în calea tancului, se ivi un ostaş. Rămase o clipă învăluit ca într-o pânză de fum, dar imediat ieşi iarăşi în lumina soarelui. Şi Iurghin auzi cum ostaşul strigă ceva, ca nebun, apoi se avântă spre tanc. În mâna stângă ţinea o legătură de grenade. Braţul drept îi era smuls din cot, iar din zdrenţele mânecii împroşcau în toate părţile stropi de sânge. „Martianov!" îl recunoscu Iurghin şi ieşi repede din locaşul de tragere. Îl văzu atunci pe Martianov lovit de un glonte, stând pe iarbă într-un genunchi şi strigând, cu mâna stângă ridicată deasupra capului. În mână ţinea încă legătura lui de grenade. Tancul se năpusti asupra lui şi-l răsturnă pe spate, şi în aceeaşi clipă Iurghin se simţi aruncat de suflul exploziei. Parcă-l izbise peste urechi un pumn uriaş.

Ţinându-se de buruieni, Iurghin sări în picioare clocotind de mânie în faţa grozăviei petrecute sub ochii lui, apoi se aruncă înainte. După ce-l strivise pe Martianov, tancul cenuşiu ca un balaur zugrăvit pe una din părţile laterale, o luase pe neaşteptate spre dreapta; se vedea bine că suferise stricăciuni grele pe dinăuntru. Purtând în mâna întinsă legătura de grenade, Iurghin se repezi să-i taie drumul, alergă câţiva paşi, apoi, luându-şi vânt, aruncă grenadele sub şenilele tancului. În acelaşi timp se prăbuşi, sleit de puteri, în iarba uscată.

Simţi un cutremur adânc. Ridicându-şi capul, văzu cum tancul împotmolit cu şenila dreaptă într-un şanţ stătea aplecat pe-o parte, proptindu-se într-un tufiş de măceş. Se smucea, sforăia, îşi rotea turela şi trompa ţevii de tun ca şi cum ar fi căutat să adulmece drumul, dar nu se putea urni din loc. De partea cealaltă a tancului se auzi o nouă explozie şi Iurghin fu învăluit de fum. Sări în picioare şi se năpusti spre tanc.

— Încoace-e!... Repede-e!....

Agăţându-se în goană de ceva, sări pe tanc şi, uitându-se îndărăt şi fluturându-și braţele, strigă din nou:

— Încoace-e!

Cel dintâi alergă în urma lui ostaşul care lovise tancul imediat după el, din partea cealaltă: era Degtiariov.

— Nisip prin jaluză! îi strigă Iurghin.

Degtiariov adună o mână de pământ din parapetul locaşului său răscolit de şenilele tancului.

— Nu aşa, cu casca! îi porunci Iurghin. Cu casca!

Degtiariov adună în cască pământ şi-l răsturnă peste jaluza fierbinte a tancului, sub care se auzea horcăind motorul. În clipa aceea sosi în fugă şi Umrihin, murdar tot de pământ, iar în urma lui, din toate părţile, alţi ostaşi.

— Dă-i! urlă Iurghin triumfător.

Pretutindeni se auzeau strigăte. Înfierbântaţi de luptă şi de izbândă, fără să mai vadă sau să mai audă ceva în jurul lor, ostaşii izbeau în tanc, care cu ce apuca. Trăgeau cu puşca prin deschizături, astupau jaluza cu pământ şi loveau cu bolovani în ţevile mitralierelor şi ale tunului şi peste blindajul care dogorea...

XXII

Se auzi aproape, un trosnet. Orbit de lumină, Ozerov se aruncă la pământ. După câteva clipe, nedumerit că se vede culcat, încercă să se ridice, apucându-se cu mâinile de roata unui tun. În cădere, casca îi zburase cine ştie unde. Părul îi era răvăşit şi plin de ţărână, faţa murdară şi afumată de praf de puşcă, iar pe obrazul stâng, rămas nebărbierit, i se prelingea o şuviţă de sânge. Ieşiţi din orbite, ochii îi fugeau în toate părţile, iscodind câmpul de luptat

— Va rănit? se repezi la el Petia Uraleţ, gemând.

— Pe mine nu mă loveşte! Pe mine nu mă ucide! strigă Ozerov ca un beţiv furios, schimonosindu-şi faţa de turbare. Pe mine? Nu! Şi se ridică în genunchi. Acolo... ce-i acolo?

— Al treilea tun...

— Distrus?

— Dar sunteţi rănit, sunteţi rănit! urlă Petia Uraleţ. — Trebuie să vă pansezi Uite sânge!

Tovarăşe căpitan!

— Sunt rănit?

— La cap! Uite...

— Hai, panseazā-mă, Petia! Dar repede.

Căpitanul Ozerov stătea în genunchi şi, sprijinindu-se cu mâna de roata tunului, îşi învârtea capul în toate felurile, lăsându-se, supus, în mâinile lui Uraleţ. Când pansamentul a fost gata, îl împinse pe soldat la o parte şi se aşeză lângă tun: înalt, greoi, cu obrazul negru, cu capul înfăşurat ca într-un turban. Uitase de cască.

— Proiectile! strigă el răguşit, întorcându-se.

Bateria rămăsese cu un singur tun. Celelalte trei, instalate spre stânga, erau distruse. Pe amplasamentele sfărâmate de proiectile zăceau roţi, afete şi ţevi răsucite şi zdrobite, lăzi de muniţii sparte, soldaţi ucişi, arme strâmbe, căşti turtite, zdrenţe însângerate... Doi ostaşi, ridicând un rănit, îl duceau cu mâini neîndemânatice în pădure. Altul se târa singur, trăgându-şi după el piciorul rupt. În şanţul din apropiere se iviră căşti.

— Hei, voi de colo! Hei! strigă din nou Ozerov, ţinându-se de scutul tunului. Ce, nu suntem cu toţii Ruşi? Proiectile! Daţi-mi proiectile!

Petia Uraleţ se repezi după proiectile. În urma lui săriră din şanţul adăpost alţi trei ostaşi cu căşti şi cu hainele murdare.

Şi în jurul tunului singuratic munca începu să clocotească din nou. Artileriştii erau din subunităţi diferite, scăpaţi întâmplător de la pieire, dar se înţelegeau unul pe altul numai din ochi şi-şi făcea fiecare treaba lui, repede şi cu îndemânare. Şi căpitanul Ozerov, ajutând când la întors ţeava tunului, când la cărat proiectile, începu din nou să strige, urmărind cu ochii câmpul de luptă:

— Foc! Foc!

Nimeni nu avea nevoie de comanda lui, şi nimeni nu asculta. Dar lui Ozerov îi făcea plăcere, fără să ştie nici el de ce, să repete mereu vorba asta, cea mai obişnuită în război. O striga cu încântare, ca şi cum atunci ar fi învăţat-o pentru întâia oară. Şi-i plăcea atât de mult, încât ar fi vrut s-o repete fără întrerupere:

— Foc! Foc!

Atât era de adâncit în mersul luptei, încât nu se mai putea gândi la nimic altceva. Trăia în neştire, într-o desăvârşită uitare de sine. Nu mai auzea nici exploziile proiectilelor, nici şuierul gloanţelor. N-avea când să se gândească la primejdia, la moartea care-l ameninţa în orice clipă. N-avea când să se gândească nici să-şi arate vitejia şi dispreţul de moarte în văzul ostaşilor. Fiecare clipă a luptei îi aducea o îndatorire nouă, şi toate-i cereau o îndeplinire grabnică, absorbindu-i fără răgaz toată atenţia şi toate puterile sufleteşti.

Pe câmp ardeau acum unsprezece tancuri. Un vânt abia simţit aducea dinspre ele pale lungi de fum. Pe lângă locaşurile de tragere ale infanteriştilor, unde în grabă fuseseră sparte fără folos nenumărate sticle incendiare, ierburile şi miriştile ardeau. Pe câmpul de luptă aerul era greu şi înăbuşitor.

Cel dintâi eşalon de tancuri, care declanşase o lovitură de măciucă asupra noastră, fusese respins. Dar acum înainta al doilea, mai puternic încă. Ocolind grămezile de metal, care ardeau, tancurile veneau, veneau mereu în nesfârşit puhoi peste câmpul înceţoşat de fum. Şi uruitul greu al motoarelor acoperea toată larma luptei.

În centrul poziţiei, tancurile tăvălugeau şi astupau cu pământ lucrările de sapă ale infanteriştilor. Proiectilele explodau pretutindeni. Pământul fărâmiţat cădea peste câmp ca sămânţa la semănat şi nori de praf şi de gunoi se învăluiau cu fumul laolaltă. Prin vuiet, prin urlete şi scrâşnete abia răzbăteau uneori, stinse, gemetele răniţilor.

Dar căpitanul Ozerov şi artileriştii lui nu vedeau câmpul de luptă. Pentru ei, toată lupta se adunase în petecul de pământ din jurul tunului lor singuratic:

... Un tanc pătrunse până aproape de tun. Căpitanul Ozerov îl văzu de cum începuse să urce povârnişul, şi strigă cu mânie:

— Foc!

Mărunt şi negru ca un coşar, cu două triunghiuri la butonieră, ochitorul întoarse ţeava tunului spre dreapta, ţinti pe deasupra ei cu ochiul liber, şi tunul se smuci îndărăt odată, încă odată, şi încă odată, ca şi cum şi-ar fi făcut avânt să sară dincolo de parapetul care-l înconjura şi să se arunce el însuşi asupra duşmanului. Un proiectil, sfărâmă roata de întindere a tancului, altul lovi turela înţepenind-o. Scrâşnind tot mai adânc din şenila care se desfăcea, tancul se întoarse dintr-odată şi se înfundă în vâlceaua cu tufişuri de verigar şi de alun.

— Foc! urlă Ozerov, scuturându-l de umăr pe ochitor:

Un proiectil explodă în spatele lor. Ochitorul tresări, se agăţă într-un spasm de închizător, se mai cutremură odată, apoi ridicându-şi braţele în aer, se prăvăli pe spate. Alt servant scăpă din mână un proiectil, slobozi un urlet sălbatic şi se abătu într-o parte, împleticindu-se şi ţinându-se cu mâinile de mijloc.

În timp ce Ozerov şi Uraleţ treceau peste parapet trupul ochitorului ucis, cel de-al treilea artilerist, un vlăjgan tânăr şi el şi voinic, umblând la închizător, descoperi că schijele proiectilului sfărâmaseră capacul mecanismului de percuţie: arcul percutorului şi vârful lui fuseseră smulse cu totul şi zburaseră cine ştie unde. Simţind încă de departe că s-a întâmplat ceva cu tunul, Ozerov, se repezi la el şi se aşeză lângă f ăl cea:

— Ei, ce este? Ce i s-a întâmplat?

— Uite, colea... arătă artileristul şi, ridicându-se, făcu un, gest cu amândouă mâinile, ca şi cum ar fi îngropat tunul şi şi-ar fi luat rămas bun de la el. Gata! S-a isprăvit!

În clipa aceea, căpitanul Ozerov îşi aduse aminte că prin apropierea tunului văzuse un topor, uitat din întâmplare de cu noapte pe când lucraseră la poziţia de tragere şi începu să strige, căutând cu ochii în jurul lui:

— Petia, toporul!

Sărind peste parapet, Uraleţ îi întinse toporul.

— Şi un cui! Dă-mi un cui!

— Uite o pilă, îi propuse artileristul, înţelegând ce avea de gând căpitanul cel fără astâmpăr.

— Încarcă! îi porunci Ozerov.

Tancul cel lovit trecea prin tufişuri, smucindu-se şi se înfunda în vâlcea. Introducând pila în gaura închizătorului, Ozerov o lovi scurt cu toporul. Tunul se zgudui şi proiectilul nimeri drept în motorul tancului care se depărta. Un val de foc şi fum îl acoperi pe de-a-ntregul.

Dar Ozerov nu avu când să se bucure de izbândă. Petia Uraleţ îl apucase de umeri şi, urlând nu ştiu ce, îl trăgea cu putere îndărăt. Mergând de-a-ndăratelea, Ozerov se împiedică de ceva şi căzu. Iar când sări în picioare, zări la stânga lui, la vreo douăzeci de metri numai, alt tanc: ieşind din marginea păduricii, namila se năpustise spre tun. Ozerov încercă să facă ceva, să se agaţe de ceva, dar era prea târziu. Scrâşnind asurzitor, tancul încălecă parapetul amplasamentului, înălţându-şi şenilele în aer...

Tot ce urmă, se petrecu doar în câteva fracţiuni de secundă. Neavând timp să facă nimic, căpitanul Ozerov se trase îndărăt şi căzu pe spate, fără să mai vadă cum tancul strivea cu şenila stângă şi tunul şi artileristul…

XXIII

Andrei deschise ochii repede, speriat. Lângă capul lui, pe o piatră cenuşie, stătea de veghe un corb: în aripa dreaptă, pana albă îi sta pieziş, întoarsă pe dos, strălucind. Ridicându-şi pliscul în sus cu o strâmbătură de om bătrân, corbul îl privea ţintă, de parcă se uita la el prin ochelari. Şi ochii aceia îi părură lui Andrei nespus de mari, sticlind lunatic şi mort, ca ai unei bufniţe. Strângându-şi înfiorat de frig aripile căzute, corbul înaintă câţiva paşi, şi Andrei îngheţă de groază auzind cum îi scrâşnesc ghearele pe piatră. Gemu, fără să se mişte, şi corbul sări într-o parte şi-şi luă zborul, foşnind şi umbrind tot cerul cu aripile lui desfăcute.

Proptindu-se greu de pământ, Andrei se ridică într-un cot şi-şi purtă peste tot privirea ochilor umflaţi şi injectaţi cu sânge. Zăcea culcat în mijlocul unui tufăriş răvăşit şi sfâşiat. De jur împrejur se scurgea pe pământ, ca sângele din răni, rugina arinilor sfârtecaţi. Pe ramurile frânte ale tufelor de verigar, ciorchinii luceau ca turnaţi. Corbul cel bătrân se legăna acum pe vârful aplecat al unui mesteacăn şi pliscul îi strălucea metalic în soare; Se vedea bine că n-avea de gând să zboare mai departe: privirea lui era atentă, ca a cuiva care pândeşte şi aşteaptă ceva... Andrei începu să scormonească cu degetele, înfrigurat, iarba uscată care mirosea a pârlit.

— Ţi-a trecut? se auzi din tufiş glasul lui Iurghin.

— Îmi vâjâie capul... răspunse Andrei dar nu îndată.

— Mai stai aşa! îi ordonă Iurghin.

Tăcură din nou. Ascultau amândoi încordaţi, când ridicându-şi capul, când culcându-şi urechea la pământ Departe, dinspre şosele, se mai auzeau tunurile bubuind. Dar în apropiere, de jur împrejur, pe poziţia batalionului, se lăsa o tăcere din ce în ce mai adâncă — tăcerea aceea neasemuită prin care sunt vestite ţinuturile îndepărtate ale Rjevului. Doar din când în

când, fără s-o destrame, cerbii zburau vâslind uşor din aripi.

După ce rupseseră apărarea în centrul ei, tancurile germane, se îndreptau acum prin pădure, de-a dreptul spre Vazuza. În urma lor trecură pistolarii.

În cele din urmă clipe, când pistolarii nemţi erau doar la câţiva paşi de el, Andrei izbuti cu ajutorul lui Iurghin, să iasă din locaşul de tragere pe jumătate astupat cu pământ. Şi amândoi, pitindu-se prin buruieni, ajunseră târâş într-o vâlcea cu tufăriş des. Nemţii nu-i băgară de seamă şi-şi căutară de drum pe-alături. Andrei şi Iurghin rămaseră mult timp acolo, nemişcaţi, ţinându-şi răsuflarea. Aproape un ceas, câmpia întreagă răsună de ropotul paşilor, de fluierături ascuţite, de serii de automat şi de ţipete pătrunzătoare. Dinspre drumul cel mai apropiat se auzeau întruna pârlitul neîntrerupt al motocicletelor şi uruitul greu al camioanelor în trecere spre Vazuza. În sfârşit, pe tot întinsul poziţiei batalionului zgomotele începură să se potolească.

Un vânt uşor alungă duhoarea de fier încins, de ulei ars şi de praf de puşcă, şi pe câmpul de luptă se întinse iarăşi mireasma adâncă de toamna.

Andrei şi Iurghin stăteau culcaţi în tufăriş de câteva ceasuri. Demult ar fi putut să se strecoare tot înainte, în pădure. Dar cu Andrei se petrecea ceva ciudat: din când în când părea că se adânceşte într-un fel de toropeală. Mai rămaseră aşa încă vreo jumătate de oră, apoi Matvei Iurghin îşi desprinse cu greu de pământ pieptul care începuse să-l doară şi întrebă:

— Ei, te-ai odihnit ?

— Să mai stăm! se rugă Andrei în şoaptă.

— Nu cumva vrei să rămânem aici până la noapte? N-auzi ce linişte-i în jur? Nici ţipenie de om! Ne furişăm până-n pădure, pe urmă...

— Dar în pădure, nu dăm de ei?

— De nemţi? Ce vorbeşti! Au trecut de mult...

— Tovarăşe sergent, să mai stăm puţin...

— Ascultă, Andriuha, zise Iurghin, fă şi tu o sforţare, ce dracu'! Doar te-am văzut cum ai ieşit înaintea tancului! Ce te-a apucat acum?

Cu toate că pe câmpul de luptă era linişte, Andrei îşi simţea inima cât un purice şi frica îi paraliza tot trupul. Nu se temea de ceea ce-l aştepta de aci înainte: la asta încă nu era în stare să se gândească. Dar îl apuca groaza când se gândea prin câte trecuse pe câmpul de luptă, şi nu-i venea să creadă că totul se sfârşise. Îi vuia capul, în urechi îi stăruiau şuierături şi bubuituri şi nu-şi putea închipui că în jurul lui totul se liniştise...

După ce mai stătu încă puţin culcat, Matvei Iurghin se ridică în genunchi, făcând să foşnească iarba şi crengile de măceş şi zise, hotărât:

— Destul, Andrei! Trebuie să plecăm!

— Dar încotro? întrebă Andrei cu glas înăbuşit.

— În pădure. Unde vrei să ne ducem?

— Poate că-i mai bine s-o luăm târâş?

— Ei, drăcia dracului! răspunse Iurghin, supărat. Hai, scoală-te!

Matvei Iurghin sări în picioare şi, fără să se uite măcar în jurul lui, începu să-şi scuture bluza şi pantalonii. Apoi vorbi cu glasul pe jumătate:

— De, n-a prea mers treaba cum trebuia...

Andrei mai zăbovi câteva clipe, apoi se ridică şi el. Faţa lui era cenuşie, obrajii traşi. Iar sub cască, în ochii larg deschişi, nu i se mai citea liniştea aceea de izvor proaspăt, şi nici strălucirea ochilor nu mai era cea dinainte. Totuşi îşi îndreptă umerii, se uită în jurul său şi întrebă în şoaptă, cu glasul sugrumat:

— Să iau şi puşca?

— Cum să n-o iei! Cu ce ai să lupţi? îi răspunse Iurghin mirat. Ce, crezi că războiul s-a isprăvit cu asta? Da de unde! Războiul, frate, abia începe! O să mai luptăm noi amândoi, n-avea grijă! Cel care a mâncat odată bătaie, face cât doi din cei care n-au luptat încă!

O luară prin vâlcea, spre pădure. Câmpul, răscolit de şenilele tancurilor şi ciuruit de proiectile şi de bombe, arăta ca şi cum l-ar fi râmat o turmă de porci. În multe locuri era pârjolit şi negru de scrum. Păduricea rară în care intrau purta şi ea urmele luptei: trunchiuri cojite de gloanţe, vârfuri şi crengi rupte de schije, tufişuri răvăşite şi călcate de maşini şi de oameni. De-a lungul drumului, pe câmp şi în pădure, dădeau din loc în loc peste morţi. Lui Andrei îi era frică să se uite la ei, dar nu putea să nu se uite: pentru întâia oară înţelegea cât de puternică şi de necruţătoare era moartea. Mergând în urma lui Iurghin, se uita la morţi şi toate i se întipăreau în minte: şi felul cum zăceau, cu braţele desfăcute sau închirciţi de durerile agoniei, şi cum arătau feţele lor, şi cum îi acopereau frunzele moarte...

În pădure stăruia o lumină de amurg. Piciorul călca uşor peste pământul afânat şi peste muşuroaiele acoperite cu muşchi şi cu tufe de afine. Prin părţile mai joase, lângă albastrul plopilor de munte dăinuia încă verdele puternic şi văratic al rogozului. Printre muşuroaiele unde se înălţau tulpini negre de pipirig, flori de un galben aprins încercau să lumineze amurgul din desişuri.

După ce înaintară vreo două sute de metri prin pădure, Andrei mai zări un mort. Zăcea sub un brad, cu faţa îngropată într-o tufă de afine.

— Tovarăşe sergent! Tovarăşe sergent! strigă Andrei repede, cu glas scăzut. Opreşte-te! Uite, ăsta-i...

— Cine-i?

— E comandantul nostru de batalion! şi Andrei îşi coborî puşca de pe umeri. Tovarăşul locotenent major! Unde i-o fi… Doamne, dar încă e cald! Unde l-o fi lovit?

Andrei îl apucă pe Loznevoi de umăr şi încercă să-i întoarcă faţa în sus. Dar, deodată în pădure trosni un foc de puşcă. Iurghin o luă la goană, strigând:

— După mine!

...După ce Andrei şi Iurghin se mistuiră în desişul pădurii, Loznevoi îşi ridică fruntea şi, deschizând numai ochiul drept, se uită cu băgare de seamă de după trunchiul bradului. „Ptiu, drace! mormăi el. Cine naiba i-a mai adus?...” Sări apoi în picioare şi, pitindu-se, o luă spre marginea pădurii. Văzând un ostaş mort, întins între muşuroaiele acoperite cu muşchi, se opri şi, îngenunchind lângă el, începu să-i tragă bocancii din picioare. Pe unul i-l secase uşor, dar cel de pe piciorul drept nu voia să iasă. Grăbit să termine mai repede, Loznevoi trase atât de tare, încât urni din loc trupul celui căzut. Şi deodată, omul deschise ochii şi îngăimă cu glasul stins:

— A-apă!

Loznevoi dădu drumul piciorului şi o luă la goană, ocolind copacii. După o sută de metri se opri în faţa altui ostaş, care zăcea într-o poziţie atât de nefirească, cum numai un mort ar fi putut sta. Capul îi era plin de sânge închegat Loznevoi îl pipăi cu băgare de seamă. Fără îndoială, murise: era aproape rece. Cu o grabă nebună, îi scoase cingătoarea, bluza, pantalonii şi bocancii. Înşfăcând echipamentul decolorat şi murdar, care mirosea greu a sudoare şi a sânge, se repezi într-o vâlcea, vârându-se într-un desiş întunecat.

Acolo, se îmbrăcă în uniforma ostaşului. Dar îi era prea mică: în hainele acele străine, părea cogeamite lunganul. „Ei, drăcia dracului! înjură el. Nu puteam să dau peste unul mai acătării?...” Scoţând din buzunarul bluzei livretul militar al mortului, îl citi, apoi repetă în gând numele pe care avea să-l poarte de aci înainte: „Zarubin... Zarubin”. După aceea băgă livretul în buzunar, îşi luă uniforma, o duse mai adânc în desiş într-un loc mocirlos şi o îndesă bine cu picioarele în noroi.

XXIV

În timp ce tancurile germane dădeau peste cap batalionul lui Loznevoi şi se îndreptau spre Vazuza, toate unităţile noastre trecuseră râul. Acum, pe pod se învălmăşeau grămadă numai refugiaţii. Pionierii aşteptaseră până-n ultima clipă să se termine puhoiul lor fără sfârşit, de aceea nu aruncaseră încă podul în aer. Împrăştiind gloatele de refugiaţi, tancurile germane năvăliră pe pod şi trecură pe malul de răsărit al Vazuzei.

Batalioanele lui Juravschi şi Bolotin rezistau cu îndârjire pe şosele. Chiar şi atunci când îşi dădură seama că apărarea regimentului fusese ruptă în centru şi că nemţii răzbiseră spre Vazuza, aceste batalioane continuară lupta. Şi abia spre seară, când primiră în sfârşit de la statul major al regimentului ordinul de retragere, ele părăsiră poziţiile şi se retraseră spre pădure. În felul acesta, şoselele rămânând libere, coloanele duşmane porniră de-a-lungul lor fără întârziere.

Odată cu căderea serii, mişcarea trupelor germane pe şosele lua sfârşit. Şi atunci, prin păduri începură să se adune oameni din tot regimentul. Câte unul sau în grupuri, ocolind trecerea de peste Vazuza, se îndreptau în susul râului, acolo unde străjuiau codrii adânci şi întunecaţi.

... Străbătând aceste desişuri, Matvei Iurghin şi Andrei mai întâlniră câţiva ostaşi, iar spre noapte se alăturară cu toţii unui grup mai mare de oameni din acelaşi regiment, în frunte cu însuşi statul major al regimentului.

Mergeau înşiraţi unul câte unul şi grupul lor sporea mereu, înaintând liniştit pe o potecă

şerpuită în adâncul nepătruns şi întunecat al codrilor. În urma lor, scârţâind şi zdrăngănind peste buturugi şi rădăcini, veneau câteva căruţe.

În frunte mergea căpitanul Ozerov.

Era îmbrăcat cu o scurtă vătuită soldăţească şi avea capul gol. Pansamentul i se făcuse negru de praf şi de funingine. Mergea ostenit, cu pasul frânt. Uneori se oprea, mut de durere, se apuca de şale şi rămânea aşa câteva clipe, cu faţa schimonosită şi cu dinţii încleştaţi. Se lovise cumplit atunci când, căutând să scape de tancul nemţesc, se rostogolise pe spate:

Petia Uraleţ căuta să-l înduplece:

— Urcaţi-vă într-o căruţă, tovarăşe căpitan!

— Taci Petia! îi răspundea Ozerov, sprijinindu-i-se de umăr. E mai bine să umblu, să-mi destind oasele, şi toate-or să-mi treacă...

Mergea şi asculta paşii celor care veneau în urma lui. Simţea că toţi se supun voinţei sale şi înţelegea că, pentru a înmănunchea într-o singură voinţă pe toţi aceşti oameni înfricoşaţi de necunoscut, pentru a-i face să meargă mai departe şi să-l urmeze, biruind toate piedicile, el va trebui să păşească toată noaptea în fruntea lor. Câtedată se oprea. Şi atunci, în tăcere, se opreau cu toţii trăgând cu urechea la şoaptele nopţii. Ordinul lui abia ajungea să se strecoare, şoptit din gură-n gură de-a lungul şirului de oameni, şi executarea venea neîntârziat Cei mai mulţi dintre ostaşi nici nu ştiau cine păşeşte în fruntea lor, dar toţi îi simţeau puterea şi i se supuneau în tăcere şi de bunăvoie, pentru că el îi ducea într-acolo unde doreau cu toţii să se ducă...

...Şi el mergea, mergea mereu, câştigându-şi pe nesimţite, dar hotărât, dreptul netăgăduit al oamenilor care merg în fruntea celorlalţi.

Prin pădurea deasă prin care treceau, chiar şi ziua era atât de întuneric că puteai să aprinzi lumânarea. Iar acum, în noaptea aceea înnorată, era beznă ca-n fundul pământului. Rareori simţeau oamenii sub picioare pământul solid şi sigur: dibuind prin noroi, bocancul aluneca mereu în ceva lipicios şi umed. Şi multora li se părea că se strecoară printr-o hrubă moartă lovindu-se la tot pasul de pereţi găunoşi şi atingând cu capul fel de fel de zdrenţe atârnate de tavan.

Această senzaţie dureroasă stăruia în Andrei şi-l apăsa, trezindu-i mereu acelaşi gând ciudat pe care-l încercase astăzi pentru întâia oară: gândul morţii. Ieri seara şi astăzi dimineaţă, în sufletul lui încolţise nădejdea nemărginită că duşmanul va fi oprit pe ultima poziţie... Dar nu se întâmplase aşa. Şi de aceea, toată fiinţa lui se cutremura acum la amintirea aspectului cumplit al luptei şi a triumfului morţii. Şi, uluit, se gândea cu durere în suflet că acum totul se sfârşise, totul, totul!...

Îl întrebă pe Iurghin, în şoaptă:

— Oare cine ne conduce?

— Dă-i înainte, nu te opri! îl grăbi Iurghin, ursuz. Odată ce ne duce omul acolo unde trebuie, ce-ţi pasă? Ne duce... şi gata!

— Dar unde ne duce? Că doar de jur împrejurul nostru nu-s decât nemţii.

— Cine ţi-a mai spus-o şi asta? Dimpotrivă, noi suntem de jur împrejurul nemţilor! Cu cât pătrund mai adânc pe pământul nostru, cu atât o să fie mai rău de ei. Nouă, ce ne pasă ? Suntem doar pe pământul nostru! Haide, dă-i înainte. Asta-i tot!

După miezul nopţii, grupul ieşi din desişul pădurii mai către margine, unde copacii începeau să se rărească. Toţi răsuflară uşuraţi când, peste vârfurile înalte, dădură cu ochii de cer. Era un cer mohorât. Pe-alocuri se zăreau stele mărunte sclipind printre nori. Dar oricum, era cerul, şi sub bolta lui sufletul se simţea mai în voie, pieptul respira mai slobod, pământul părea mai solid sub picioare...

Undeva departe, înaintea lor, în direcţia în care înaintau avioane nemţeşti, aninaseră în văzduh, deasupra şoselelor, paraşute luminoase. Şi în faţa luminilor crude şi moarte, noaptea se trăgea la o parte.

Veni apoi povârnişul prăpăstios spre Vazuza. Apa râului lucea ca smoala. Malul răsăritean se pierdea în beznă şi din pricina asta râul părea neobişnuit de larg şi de măreţ.

Căpitanul Ozerov se aşeză la pământ, se propti cu mâna de o piatră mare şi aspră şi începu, fără grabă, să dea ordine. Vorbea aproape în şoaptă. Abia acolo aflară cu toţii că maiorul Voloşin căzuse în timpul atacului de tancuri şi că în fruntea lor se afla căpitanul Ozerov. Ordinele lui erau ascultate şi îndeplinite repede şi fără şovăială. Se bucura acum de o autoritate deplină: nu de aceea pe care i-o dădea legea, ci de alta, mai puternică, pe care şi-o câştigase singur în noaptea aceasta, mergând în fruntea oamenilor săi

XXV

Cercetaşi voluntari plecară spre Vazuza, să caute un vad. Restul ostaşilor, adunându-se în grupuri, începură să se aşeze pentru odihnă pe malul râului.

Aproape de râpă era un trunchi de brad doborât de furtună. Răspândea un iz uşor de mucegai şi de lemn putred. În cădere, rădăcinile i se ridicaseră în aer, smulgând cu ele bucăţi de pământ amestecate cu iarbă. Andrei se aşeză lângă trunchiul bradului, rezemându-şi capul de rădăcinile uscate, încolăcite ca frânghiile. Şi închizându-şi ochii, încercă să-şi închipuie furtuna care se abătuse cândva asupra pădurii. „Ia te uită cum l-a smuls, cu rădăcini cu tot!", îşi zise el, şi gândul morţii îl cuprinse iarăşi, mai puternic încă decât de-a lungul drumului, furişându-i spaimă în suflet

— Stai tu puţin aici, se aplecă Iurghin la urechea lui. Eu, mă duc pe mal, să caut băieţii noştri.

— Stau, se învoi Andrei, cu nepăsare.

... Nu-şi mai aducea aminte de când stătea lângă trunchiul bradului: era din nou în starea aceea de ciudată toropeală în care fusese în timp ce se ascundea cu Iurghin prin tufişuri. În faţa ochilor îi jucau, ca în sclipiri de fulger, când tancuri nemţeşti, când morţii, când porumbei albi zburând pe deasupra Olhovcăi lui, luminată viu de răsfrângerea domoală şi nestinsă a mestecenilor albi... Într-un rând, i se păru chiar că aude aievea, glasul tatălui său: „Ai să te-ntorci? Şi oare o să se-ntâmple asta?..."

Alături de el răsunară glasuri şi se auzi foşnet de crengi şi de buruieni uscate.

— Tot aici eşti? îl întrebă Iurghin. Am dat de băieţii noştri. Frăţiorii noştri, voinicii noştri! Au rătăcit pe urmele noastre şi abia acuma au ajuns şi ei...

— Cum dracu să mergi la drum cu prăjina asta? — bombănea Semion Degtiariov cu indignare, bâjbâind pe întuneric trunchiul bradului, ca să-şi facă loc. Numai te-ncurcă! Se aşează, fire-ar al naibii, sub fiecare tufiş! Iar tu, trebuie să-l tot aştepţi...

— O spaimă ca asta poate să dea gata pe oricine! îi răspunse Umrihin, împăciuitor. Să ne ferească Dumnezeu să mai trecem prin ce-am trecut!

Umrihin se aşeză lângă Andrei, sprijinindu-se şi el cu spatele de rădăcina bradului. Se aşeză şi Iurghin. Începură să fumeze. În clipa aceea, lui Andrei i se păru că nu se petrecuse nicio schimbare în viaţa lor şi că se află la unul din obişnuitele lor popasuri. Dar îndată îşi aduse aminte de Martianov, de Volnâh, de Gluhan... Şi întrebă încet, pe gânduri:

— Atunci, ăştia au mai rămas din toată grupa noastră?

— Cam ăştia, oftă Umrihin. Se pare că toţi ceilalţi s-au curăţat… Bine c-am scăpat noi de-acolo!...

— Cum asta, am scăpat? sări Iurghin.

— Mai bine-ai face să nu mă mai întrebi, tovarăşe sergent! răspunse Umrihin. Nici eu nu ştiu cum am ieşit din iadul acela... Ce-i drept, prin multe-am mai trecut! Şi cum de m-a ferit Dumnezeu de moarte?... În jurul meu secera, nu alta! Mare minune c-am scăpat!

— Dar în luptă nu ne-ai dat de ruşine, zise Iurghin. Nu s-ar fi crezut că ţi-e frică. De pildă, atunci când luptam cu tancul...

— Cu tancul? Care tanc?

— Ei, care! Acela pe care l-am lovit, noi doi şi cu Semion...

— Şi eu?... Adică... eram şi eu acolo?

— Dar ce e cu tine? Cine l-a dat gata pe tanchist?

— Eu? Hm!... mormăi Umrihin în întuneric. Ia te uită, frate, ce-am fost eu în stare să fac! se miră el, sincer. Apoi adăugă: nu mai încape vorbă că eu am făcut asta. Dar parcă poţi să le mai ţii minte pe toate! În iureşul acela...

De jos, de lângă râu, se auziră strigăte înăbuşite:

— Haide, nu-ţi fie frică, înainte!

Începea trecerea râului.

— Să mergem şi noi, zise Iurghin, ridicându-se.

Lângă mal, tufişurile trosneau, prundişul scrâşnea, căruţele scârţâiau, iar ostaşii coborau râpa bâjbâind la întâmplare prin întuneric. În dreptul vadului se auzeau glasuri înăbuşite şi plescăitul apei negre ca smoala.

După ce trecu pe malul de răsărit al Vazuzei, Ozerov luă personal comanda operaţiilor de trecere. Îşi zorea oamenii. Din când în când, felinarul lui sclipea şi atunci, timp de o secundă, lumina cădea pe faţa apei şi se împrăştia în stropi peste şuvoiul frământat şi iute al râului.

Gând cel din urmă grup de ostaşi trecu râul, Ozerov le ieşi înainte şi-i întrebă:

— Ei, sunteţi toţi?
Ostaşii începură să se uite împrejurul lor:
— Toţi!
— Înainte!
În clipa aceea, Matvei Iurghin strigă:
— Staţi, c-a rămas unul în urmă!
— Care?
— Un ostaş... Unde-o fi? Că doar venea după noi! Iurghin se aplecă să desluşească mai bine faţa apei şi strigă încet, cu glasul sugrumat de, spaimă: Andrei! Unde eşti, Andrei!

XXVI

Toată viaţa lui n-a uitat Andrei noaptea aceea.
Când tovarăşii începură să treacă râul, el se opri şi mai zăbovi pe mal. În timp ce-şi scotea cizmele, se uită cu luare aminte la apă şi parcă o perie aspră, de sârmă, îi trecu de-a lungul spinării. Curentul iute trecea prin faţa lui. Prăvălindu-se în beznă, părea că împarte lumea în două: una de o parte, alta de cealaltă a râului. Lumea de dincoace, aşa înspăimântătoare cum era, rămânea totuşi lumea lui, cunoscută şi umblată de-o viaţă; cea de dincolo îi părea misterioasă, plină de o întunecime necunoscută, pe care rareori o întâlneşti pe pământ. Şi în lumea aceea, tremura un soi de lumini, care nici ele nu puteau fi de pe lumea asta. Vazuza era acum hotarul care nu despărţea în două numai lumea, ci şi însăşi viaţa lui. Ce-l aşteaptă, oare, dincolo de râu? Şi lui Andrei i se păru că aude iarăşi, limpede, glasul bătrânului: „Ai să te-ntorci? Şi oare o să se-n tâmple-asta?...",
Nu se gândea şi nu voia să-şi părăsească tovarăşii: în adâncul sufletului-său, se simţea ostaş. Numai îi era frică de ce i s-ar putea întâmpla de cealaltă parte a râului şi de aceea zăbovi pe mal, fără voia lui. Gând auzi glasul lui Matvei Iurghin, se dezmetici, îşi înhăţă cizmele şi, sărind în picioare, se aruncă în apa neagră ca smoala a Vazuzei. Se grăbea şi icnea, dând repede din picioare. Dar la mijlocul râului se poticni de un bolovan şi căzu, asurzit de vuietul apei Ridicându-se zori şi mai amarnic. Numai că în graba lui o luă la stânga şi nimeri într-o bulboană...
Auzind plescăit adânc de apă, Matvei Iurghin strigă din nou:
— Andrei, tu eşti?
Cu chiu cu vai Andrei ieşi la mal. Fără să răspundă, se caţără pe povârniş, rupând tufişurile de sălcii. Pieptul lui lat se ridică şi se lăsa cu zgomot De pe haine îi curgeau şiroaie de apă. Luându-şi răsuflet de câteva ori, întrebă ostenit şi necăjit:
— Ce ai de strigi aşa?
— Cum ce am? De ce-ai rămas în urmă?
Andrei îşi scutură mâinile de apă. Stăpânindu-şi tremurul, răspunse:
— Ei, asta-i acum! Mi-am pierdut o cizmă...
Ostaşii se apropiară de el:
— O cizmă?... Ptiu, c-atâta-ţi mai lipsea!
— Cum de-ai izbutit s-o mai faci şi pe asta?
— Am nimerit într-o bulboană, îi lămuri Andrei, tot posomorât. Adâncă a naibii!... Abia am ieşit.
Ozerov se apropie şi el. Luminând faţa lui Andrei cu felinarul, îl recunoscu numaidecât şi-l întrebă:
— Ai pierdut o cizmă?
— Nu-i nimic, merg eu şi aşa... îi răspunse Andrei, ruşinat ,
— Păcat că ai pierdut-o, adăugă cu părere de rău Ozerov. Acum nu mai avem nimic şi trebuie să păzim fiecare lucruşor... Ce ne facem cu tine? O să-ţi îngheţe piciorul...
— O să-i îngheţe, încuviinţă şi Iurghin. Şi-i ud leoarcă din cap până-n picioare… Ia uitaţi-vă la el!
— Atunci stai, frate, dezbracă-te! porunci Ozerov şi se întoarse către ostaşi. Care dintre voi tovarăşi, are ceva lucruri de prisos?
Soldaţii îi dădură îndată fiecare ce avea la îndemână din ale îmbrăcămintei. Numai încălţări de prisos n-avea nimeni se înţelege. Trebui să-şi înfăşoare piciorul stâng în obiele şi să-l lege cu o fâşie de foaie de cort. După ce se îmbrăcă în haine uscate Andrei se încălzi repede şi se simţi atât de bine şi atât de fericit în mijlocul tovarăşilor săi de regiment, cum nu se simţise încă până atunci. „Toţi sunt de-ai noştri, se gândi el, mişcat ca o familie...” Şi se

depărta de Vazuza, bucurându-se tot mai mult de căldura pe care o simţea în el şi de sentimentul că toţi cei din jurul lui îi erau prieteni, mai mult încă decât prieteni...

Şi se gândi atunci că regimentul lor, cu toate că suferise pierderi grele, trăieşte încă. La gândul acesta îl cuprinse o bucurie atât de deplină, încât în suflet i se stinse deodată sentimentul acela chinuitor de năpăstuire, care se încuibase în el înainte de a trece râul. Păşind alături de tovarăşii săi, nu mai avea în minte imaginea dezastrului şi a morţii şi nu se mai gândea la tot ce-l aşteaptă de aci înainte în noaptea necuprinsă, luminată ici şi colo de focuri moarte. Păşea spre răsărit gândindu-se la viaţă...

Partea a doua

1

Păsările călătoare părăseau ţinuturile noastre, lăsându-şi cuiburile pustii. Şi cum treceau peste păduri, peste câmpii şi mlaştini, toamna le ridica şi le gonea, haină, spre ţări străine, fără să le îngăduie răgaz şi odihnă. În înaltul cerului se auzeau ţipetele sfâşietoare ale cocorilor. Raţele sălbatice se adunau în stoluri peste lacuri. Nori grei de sturzi, purtaţi valvârtej de vânt, zburau sus, deasupra pământului pustiit de toamnă.

Din Olhovca se auzea bine bombardamentul aerian de lângă Vazuza, iar în răstimpuri vântul aducea bubuitul înăbuşit al tunurilor. Erofei Cuzmici aflase că nemţii trecuseră pe drumul mare pe lângă sat, ocolindu-l, şi înţelese că lupta începuse, nu departe de râu. De mai multe ori ieşise pe cerdac, căutând să străpungă cu privirea lui întunecată depărtările dinspre răsărit. Obrazul îi era încremenit de-atâtea gânduri câte-l frământau.

Peste casa Lopuhovilor se aşternuse o linişte de mormânt. Munca nu li se mai prindea de mâini la niciunul. Stăteau prin colţuri şi umblau, tăcuţi, de colo până colo. Ferindu-se unii de alţii ieşeau pe cerdac şi se uitau cu jale spre răsărit.

Dintre toţi ai casei, Marica încerca să se ţină mai tare, cu toate că ea suferea mai mult Toata ziua aceea plină de foşnetul frunzelor care cădeau, trăise cu teamă, ascultând în taină ce-i spunea inima.

Spre seară, Erofei Cuzmici îşi aduse aminte că trebuie să astupe cu grijă, ascunzând-o de ochi străini, groapa de sub scoruş, în care îşi îngropase în ajun grâul şi o parte din avutul lui.

— Vorba ceea: durerea-i durere şi treaba-i treabă, — zise el. Nici nu ştii când te pomeneşti cu nemţii aici! Hai să astupăm groapa.

Alevtina Vasilievna, cu totul istovită de la plecarea lui Andrei, stătea în colţişorul ei, sprijinită de pervazul ferestrei. Fără să-şi întoarcă privirea obosită şi pierdută de la pădurile nelămurite şi depărtate din zare, răspunse în şoaptă:

— Ce să-i faci, du-te...

— Hai! repetă Erofei Cuzmici, întorcându-se către Marica şi Vasiatca. Când o s-o ştiu bine astupată, o să mi se ia o piatră de pe inimă...

Trecură în grădina de zarzavat. La spatele şopronului, într-an colţ, fuseseră descărcate de curând, în grabă, trei căruţe cu paie de secară, primite de la aria colhozului în schimbul zilelor-muncă. Sc hotărâră să ascundă groapa cu ele. Erofei Cuzmici şi Marica aruncau cu furcile smocuri mari de paie, iar Vasiatca le prindea cu grebla din zbor, le împrăştia peste groapă, ca pentru uscat, apoi le călca şi le bătătorea bine cu picioarele. După o jumătate de oră de lucru, grămada de paie se înălţase atât de mult, încât Vasiatca ajungea cu mâna la ciorchinii roşii de pe crengile scoruşului.

Isteţ, Vasiatca vedea cât suferă Marica şi căuta mereu s-o mângâie, aşa cum putea şi el. Rupând un mănunchi de crengi încărcate cu ciorchini de boabe roşii, i le arătă:

— Ia te uită, Marica, ce mai scoruşe! Să-ţi dau şi ţie?

— Dă-le încoace, Vasiatca!
— Ţi le-am cules pe cele mai frumoase! strigă băiatul bucuros. Ia te uită la ele!
— Hei, tu de colo! îl certă Erofei Cuzmici de după şopron. Ce tot răcneşti? Vrei să ne ia oamenii la ochi? Şi de ce strici scoruşele de pomană? De ce rupi crengile?
— Mârâie tu, mârâie! mormăi Vasiatca, căutând pieziş la tată-său. Ţine, Marica! Ehei, ce mai scoruşele!
Marica prinse cu mâna o ramură mare şi grea, încărcată cu ciorchini roşii, se uită la ea — şi deodată îşi aduse aminte de o zi luminoasă din primăvara trecută. Curând după nuntă, venise cu Andrei să sape la grădina de zarzavat şi stătuseră amândoi acolo, sub scoruş. Copacul era tot numai flori albe şi gingaşe. I se părea că toate se întâmplaseră atât de curând... Dar scoruşul, nu numai că-şi lepădase haina albă de floare, ci era încărcat acum cu boabe grele, ca însângerate...
Erofei Cuzmici se apropie de ea.
— Ei, Marica, ce stai? Lasă prostiile pentru mai târziu!
Fără să-i răspundă, Marica înfipse furca în grămada de paie, încercă s-o ridice şi nu izbuti. Buzele moi şi calde, uşor deschise, începură să-i ardă. Scutură din cap, aruncându-şi basmaua pe-un umăr. Apoi, încordându-se trupul mlădios ca de fată, mai încercă odată. Însă nici acum puterile n-o ajutară. Atunci îngână, abia auzit:
— Nu pot! şi lepădând furca, se apropie de scoruş. Lasă, nu-i nimic... Îmi trece îndată...
— Cobeşte, hai? făcu Erofei Cuzmici.
— Cine? întrebă Marica, nedumerită.
— Inima. Cine vrei să cobească?
— Nu mă mai necăji şi dumneata, tată, răspunse Marica, ţinându-se cu mâinile de scoruş.
Deodată, Vasiatca flutură în aer o creangă de scoruş:
— Tătucă, uite că vin!
Furca începu să tremure în mâni lui Erofei Cuzmici.
— Nemţii?
— Nu, muierile! De-ale noastre or fi? Ia te uită, chiar dintr-acolo vin!
— Ptiu, plod afurisit! se înfurie Erofei Cuzmici. De ce mă bagi în boale, diavol împieliţat? Nu poţi vorbi şi tu, aşa, ca să te înţeleagă? Când te-oi atinge odată cu furca, ai să mă ţii minte! A-ngheţat inima-n mine!
Dinspre răsărit se apropiau de sat, urcând dealul, un şir de căruţe. Şi în urma căruţelor încărcate cu tot soiul de boarfe, păşeau femeile frânte de oboseală şi abătute, iar pe lângă ele se ţineau copiii slăbiţi şi îmbătrâniţi numai în două zile. Căutându-şi cu ochii satul amuţit sub mesteceni, femeile schimbau între ele vorbe răzleţe, cu glas înăbuşit:
— Acum să vezi belele pe capul nostru!
— Of, cumătră, să ferească dumnezeu!
— Să-ţi pui ştreangul de gât, na alta...
În timp ce convoiul trecea pe lângă grădina lui Lopuhov, o femeie înfofolită într-un veston bărbătesc zdrenţuit, încinsă strâns peste mijloc cu un brâu pestriţ, încălţată cu cizme scâlciate şi cu biciul în mână, se apropie de gard şi întrebă:
— Hei, cuscre! N-au intrat încă nemţii?
— Mamă! strigă Marica speriată şi se repezi la gard. Măicuţă!
După ce mai zăbovi puţin, Erofei Cuzmici se apropie şi el. Sprijinită de căruţă, Marica îşi săruta într-una surioara cea mică, Faia — o fetiţă smeadă, cu ochii negri, care abia acum se ridica, fată mare.
Cuscra Anfisa Marcovna, căreia i se zicea, după numele răposatului ei bărbat, Macariha, — femeie înaltă şi chipeşă, cam de cincizeci de ani, cu faţa energică şi cu ochii negri încă plini de focul tinereţii — strigă la fete să se potolească, apoi se răsti la celelalte femei:
— Hai, mânaţi înainte, muierilor, ce v-aţi oprit? Ocolind căruţa Macarihăi, femeile o luară înainte, intrând în sat. Macariha dădu bună ziua cuscrului său şi-l mai întrebă odată:
— Zi, n-au venit încă, cuscre?
— Slavă domnului, încă nu...
— Că mergeam şi mă tot gândeam: iaca, noi dăm să intrăm în sat, şi te pomeneşti că nemţii s-au şi vârât, acolo! Şi atunci ne gândeam, or să ne meargă fulgii...
— N-ar trebui să te gândeşti aşa, cuscră. Ce au ei cu voi, muierile?
— Doamne, cuscre! Cum să nu aibă?...
În timp ce-şi aprindea pipa, Erofei Cuzmici începu s-o descoase:
— De unde v-aţi întors?

— De la Izvorul Negru.
— Aşa! Şi mai departe nu se poate trece?
— N-a fost chip să trecem, cuscre.
— Da repede mai fug ai noştri! Şi Erofei Cuzmici slobozi fumul pe nări. Iaca, au părăsit satul fără luptă...
— Da ce, cuscre, asta înseamnă că fug? se înfipse Macariha, uitându-se undeva, pe lângă capul lui. Aşteaptă numai s-o ia nemţii din loc şi atunci să vezi goană! Mai ceva ca la ai noştri! N-ai să-ţi crezi ochilor, cuscre. Ştii vorba ceea: cine vine nepoftit, se întoarce prăpădit!
— Se înţelege, dac-or avea şi ai noştri putere...
— Ehei, or să aibă! Şi Macariha izbi atât de tare cu coada biciului în streaşina gardului, încât Erofei Cuzmici tresări. Şi pe urmă, cuscre, mai este o vorbă: în cuibul lui, corbul scoate ochii oricui! Înţelegi? Şi Macariha păru că întinereşte la faţă de mânie. — Nu, n-o să le priască lor pâinea noastră!...
Despre lupta de la Vazuza, Macariha nu ştia nimic lămurit. După ce mai vorbi despre Andrei, se grăbi să plece spre casă. Erofei Cuzmici îşi luă rămas bun de la ea cu prietenie:
— Mai treci pe la noi, cuscră, când ai vreme.
— Mai daţi şi voi pe la mine, cuscre, îl pofti la rândul ei Macariha.
Erofei Cuzmici o urmări o vreme cu ochii, fără să se ducă de lângă gard. Femeia apucă hăţurile bărbăteşte şi plezni cu biciul peste spinare, calul istovit Şi când căruţa o luă din loc, urcând dealul, porni şi ea pe-alături, voiniceşte. Erofei Cuzmici clătină uşurel din cap şi zise cu pizmă:
— Halal muiere! Una ca asta, oricât ar scutura-o viaţa, tot în picioare cade, ca mâţa! Şi eu gândesc că şi ochii i-s ca de mâţă: vede ea bine şi ziua, dar noaptea vede şi mai bine...
— Şi ce rău e cu asta? întrebă Marica, căţărându-se pe gard.
— Aşa-i neamul ei! îi răspunse socru-său, în doi peri. Când o văzuse întâi pe Macariha, Marica se întristase că nu izbutise să fugă de nemţi. Dar în clipa următoare se bucură: ştia că se află acum în sat un suflet de om în stare s-o ajute la orice nevoie. Îşi simţi inima mai uşoară şi, punând din nou mâna pe furcă, mai uită o vreme de gândurile ei. Dimpotrivă, după întâlnirea cu Macariha, Erofei Cuzmici se posomorâse şi trebăluia mocnit, în tăcere. Abia atunci când stogul a fost gata şi împrejmuit cu prăjini, zise şi el întunecat:
— Avutul ni l-am ascuns noi bine. Dar vorba-i, unde ne ascundem sufletul?...
Cât ţinu seara, refugiaţii se întoarseră în sat unul după altul. Satul era iarăşi plin şi cu toate acestea părea tot pustiu: ascunşi prin case, oamenii aşteptau cu inima strânsă sosirea duşmanului.
Când se lăsă noaptea, Erofei Cuzmici făcu de trei ori înconjurul gospodăriei. Suflând din greu, ţinându-se cu mâinile de gard, călcând în gropi prin întuneric şi trecând anevoie peste tufele mari de brustur, veştede dar încă vânjoase, bătrânul descânta, când în gând, când cu glas:
— ...de duşman, de-o fi călare sau pe jos... aşijderea de foamete şi de stârpiciune, de foc şi de prăpăd şi de ochiul cel necurat…
După ce-şi sfârşi descântecul, cotrobăi prin hambar la lumina unui opaiţ şi găsi o plantă cărnoasă şi alburie, cu frunzuliţe mici ca solzii: crucea sfântului Petru. O păstrase acolo anume, de cu vară. O legă într-o cârpă şi o atârnă deasupra uşii de la intrare, să aducă noroc în casă...

II

Din pădurea deasă de mesteceni, drumul ieşea la pârâu. Căruţa trecu zăngănind peste podeţul de scânduri. De acolo şi până la Olhovca nu mai erau decât trei kilometri: dacă ar fi fost ziua, satul s-ar fi arătat în zare pe povârnişul larg şi luminos. Dar pământul era învăluit în bezna nepătrunsă a nopţii. Nicio lumină nu se vedea dinspre Olhovca. Când roţile căruţei, trecând de podeţ, pătrunseră în făgaşul de pământ moale, Stepan Boiarchin îl bătu peste umăr pe Serga Hahai, vânzătorul de la prăvălie care mâna căruţa, şi-i zise oftând:
— Stai. Opreşte...
Pe podeţ se auzea venind altă căruţă. Se opri şi aceea. Patru oameni săriră dintr-însa aproape în acelaşi timp şi, venind dintr-o paste şi din alta, se apropiară de Stepan Boiarchin. Omul stătea aplecat lângă roata din spate a căruţei şi-şi ţinea piciorul cu mâinile. Îl întrebară:
— Te doare?

— Da, nu, se încurcă Boiarchin. Am stat prea mult în loc şi mi-a amorţit...
— Minţi, Stepane!
Boiarchin se îndreptă din mijloc şi zise:
— Ce mai încoace-ncolo! N-are nici un rost să mergem în sat. Cine ştie, poate că nemţii au şi intrat înaintea noastră... De ce ne-am pune capetele în primejdie? Luaţi-o mai bine pe drumul ăsta, — şi arătă cu mâna spre dreapta, — şi după aceea tot prin marginea pădurii... Cunoşti drumul, Serga?
— Îl cunosc, se auzi din întuneric glasul lui Hahai.
— Şi mă aşteptaţi în pădurea Losinoe. Mă-ntorc către dimineaţă.
— Te duci pe-acasă?
— Acasă, nu mă aşteaptă nimeni: doar Stepan Boiarchin a plecat spre Moscova... Dar am de pus la cale nişte treburi...
Boiarchin scotoci cu mâna prin căruţă.
— Puşca? îl întrebă Serga.
— Ce-mi trebuie puşcă acum? Unde mi-i băţul?
— Ţine-l.
— Vezi să nu-mi pierzi cizma, că-i vai de capul tău!
— Ehe! râse Serga, fără mare veselie. Vezi să-ţi aduci înapoi picioarele! Cât despre cizmă, nu te, îngriji... Careva dintre oameni îl sfătui:
— Are dreptate băiatul, Stepane. Cată să fii cu băgare de seamă...
Înainte de a pleca la drum, Boiarchin se uită în toate părţile.
— Ce întuneric! oftă el. Aşa s-a lăsat acum întunericul peste toată viaţa noastră...
Era frig, totuşi Boiarchin îşi desfăcu poalele hainei. Dibuind drumul cu băţul prin beznă, o luă spre Olhovca, şchiopătând de piciorul stâng vârât într-un bocanc.
Pe povârnişul dealului din preajma Olhovcăi, se aşeză să se odihnească pe o piatră de hotar, pe care o ştia încă din copilărie. De acolo, din deal, se vedeau pâlpâind în depărtare, de-a lungul drumurilor şi dincolo, spre răsărit, pe unde se rostogolise războiul, luminile incendiilor. Iar peste satul lui sclipeau pe cerul mohorât stele rare, abia desluşite. Şi totul era învăluit într-o tăcere adâncă, rău prevestitoare.
Stepan Boiarchin avea neapărat nevoie să-l vadă pe administratorul colhozului, Osip Mihailovici. Dar Osip stătea drept în mijlocul satului. Era primejdios să se ducă la el. „La cine să mă duc întâi?” se întrebă Boiarchin. Tuturor femeilor din colhoz care plecaseră odată cu el şi se întorseseră acasă după bombardament, le spusese că o să caute să răzbească înainte spre răsărit, cu orice preţ. Zvonul acesta se răspândise în toată Olhovca. Şi Boiarchin ţinea, până una-alta toţi cei din sat să fie încredinţaţi că el a şi ajuns la Moscova. „Ei, ce să mai umblu cu ghicitul? Am să intru la Lopuhov! se hotărî el. Acolo aflu de toate. Şi pe urmă văd eu”.
Se ridică de pe piatră, tăie drumul şi se îndreptă spre gradina lui Lopuhov, călcând cu băgare de seamă, pe dibuite, şi ajutându-se cu băţul. În întuneric, se izbi de gard. Şi abia după ce încalecă gardul, îşi aduse aminte că Lopuhov are cel mai rău dulău din sat: „O să înceapă a lătra aşa de cumplit, de-o să stârnească toţi câinii din Olhovca!” Şi Boiarchin se dădu jos, încetişor, de pe gard. În timp ce-şi înşira în gând mai multe nume de colhoznici, îşi aduse aminte de cuscra lui Lopuhov, de văduva Macariha. Într-adevăr, pe ea puteai să te bizui cu toată încrederea: era femeie cinstită şi dintr-o bucată. Şi pe urmă, nu era greu să intri în curtea ei din marginea de miazăzi a satului.
După o jumătate de oră, Stepan Boiarchin intra la Macariha. Femeia nu se miră de întoarcerea lui în sat. Astupă geamurile pe întuneric, apoi aprinse lumina şi, cercetându-şi oaspetele cu privirea, îl mustră:
— Cum umbli în halul ăsta? Mai bine ţi-ai pune bocanci la amândouă picioarele, că...
Nu apucă Boiarchin să-şi termine masa pe care i-o gătise gazda în grabă, că Macariha se şi întoarse cu Csip Mihailovici. Era un bărbat în vârstă, cu mustăţile cărunte şi cu înfăţişare aspră, de soldat. În timpul războiului civil fusese greu rănit la un picior şi de atunci umbla sprijinindu-se într-o cârjă groasă de mesteacăn. După ce-i dădu bună seara lui Boiarchin, administratorul colhozului îl întrebă, arătându-i piciorul cu ochii:
— Se zice că ai fost rănit… Şchiopătezi?
— Da ce, numai tu să şchiopătezi? îi întoarse vorba Boiarchin glumind.
După aceea, începură să vorbească de ale lor. Boiarchin adună fărâmiturile de pe masă, le aruncă în gură, apoi muşcă dintr-o felie: de pâine de secară, bine coaptă şi frumos mirositoare:
— Din cea nouă? întrebă.

— Am măcinat-o doar împreună, îi răspunse Macariha.
— Bună pâine!
— Acum, mă cam îndoiesc c-o să mai mănânci de asta, zise Osip Mihailovici, aşezându-şi cârja de mesteacăn de-a lungul piciorului drept pe care nu şi-l mai putea îndoi. Se zvoneşte că moara e stricată. Ai să macini în piuă. Pâine-o să mai fie aceea?!
Boiarchin arătă cu lingura spre peretele despărţitor:
— Oare Faia doarme?
— Oho! Nici cu tunul n-o trezeşti! îl linişti Macariha. Boiarchin se aplecă peste ceaşca lui:
— Cât grâu treierat avem?
— Trebuie să văd după scripte, răspunse administratorul. În hambarul cel vechi cu grâu pentru stat n-a mai rămas mare lucru, iar în cel nou avem cât ne trebuie pentru sămânţă.
— Şi pentru stat cât mai este?
— Ca vreo tonă şi jumătate.
— Aşa. Va să zică, pe ăsta îl dai statului...
Osip Mihailovici ridică nedumerit faţa lui aspră, cu brazde adânci şi cu mustăţi cărunte şi dese. Statului? Adică cum?... Unde?
— Unde-o să-ţi spun eu! Ce dracu', n-avem stat? Ai să te duci mâine, ziua... Nu, mai bine noaptea. I-l dai pe seamă lui Serga Hahai. Iar în ce loc anume ai să-l duci, asta am să ţi-o spun eu mai târziu. Am să-ţi trimit şi oameni să-ţi dea ajutor la încărcat. Totul trebuie să se facă într-ascuns...
— Bine, Stepan, se învoi administratorul, înţelegând dintr-o dată totul.
Boiarchin îşi termină în tăcere masa, îşi răsuci o ţigară şi şi-o aprinse la lampă. În lumina slabă, chipul lui părea mai tras încă, mai pălit. Dar ochii mari şi luminoşi, ca două alune, ardeau de viaţă mai vii ca oricând.
— Dar cu cel pentru sămânţă ce facem? întrebă Osip Mihailovici.
Boiarchin rămase multă vreme pe gânduri, pufăind din ţigară. Pentru sămânţă fuseseră puse la o parte grâne alese, din cele mai bune. Dacă năvălesc nemţii s-a isprăvit cu ele! Dar nici n-ar fi vrut să le împartă la oameni. Toate nădejdile colhoznicilor pentru primăvară erau legate de aceste grâne. Dacă le-ar împărţi acum pe la gospodării, mulţi ar socoti, fără îndoială, că nici conducătorii nu mai cred în întoarcerea armatei, că nici ei nu mai trag nădejde că la primăvară vor semăna din nou...
— Ascunde-le! răspunse el într-un târziu, hotărât.
— Dar cum să le ascund?...
— Gândeşte-te. Doar nu eşti copil. Însă aşa fel, încât toţi colhoznicii să ştie că-şi au sămânţa asigurată şi bine pusă la o parte până la primăvară.
De undeva, din mijlocul satului, se auzi un lătrat de câine. Stepan Boiarchin se întoarse repede spre fereastră, îşi vârî capul după pătura colorată care-o acoperea şi se uită câteva clipe în întunericul de afară. Se mai auzi odată lătrând. Boiarchin acoperi geamul la loc şi zâmbi, liniştit şi bucuros:
— E al nostru de-acasă, Jucica...
— Ce l-o fi apucat? — se nelinişti Macariha. La cine-o fi lătrând?
— Aşa latră el, într-o doară... Îşi propti greoi coatele pe masă:
— Da, dar de treierat clăile nici nu mai are cine şi nici nu mai este vreme. Nu-i aşa?
— Şi de ce să le mai treieri? întrebă administratorul. Lasă-le să stea şi netreierate!
— Numai de nu s-ar strica, făcu Macariha. Le-am strâns în grabă. Dacă dă o ploaie zdravănă, putrezesc toate!
— Stau ele! o încredinţa administratorul.
Boiarchin se lăsă pe spate, rezemându-se de perete şi zise hotărât:
— Nu mai vorbiţi de pomană... Le daţi foc, şi gata!
— Foc? Să dăm foc la clăi?
— Da, foc! Şi cât mai repede! repetă Boiarchin. N-apucaţi să strângeţi bine clăile, că vă şi pomeniţi cu nemţii! Or să vă silească să le treieraţi şi-or să vă ia grânele, sau or să le dea la cai. Iar noi nu trebuie să le dăm nicio boabă! Le daţi foc! Asta-i.
Macariha se depărta şi-şi sprijini capul de sobă. Acoperindu-şi ochii, suspină printre lacrimi:
— Atâta bogăţie! Toată munca noastră...
— Ştiu... Parcă eu n-am adunat recolta, fir cu fir!
— Aşa-i: fir cu fir. Până şi copiii au umblat pe câmp, cu coşuleţele! oftă Macariha.
— Ştiu. Şi cu toate astea — trebuie să le daţi foc! Lui Osip Mihailovici începuse să-i

tremure mustaţa:

— Nu Stepane! Pune-mă să-mi dau foc casei: o fac fără să stau la gânduri. Dar când e vorba de pâinea colhozului, eu nu pot ridica mâna!

— Ai uitat ce ne-a spus?

— Cine?

— Tovarăşul Stalin, cine altul?

— Îmi dau seama, răspunse Osip Mihailovici după o tăcere.

— Îmi dau seama de toate... dar n-am putere, Stepane! Nu mă lasă inima şi pace! Dacă pun foc la clăi, să ştii că mă arunc şi eu în flăcări! Nu, omoară-mă dacă vrei, Stepane, dar eu nu pot ridica mâna să părăduiesc pâinea colhozului! Atâta bunătate...

— Eşti slab! zise Boiarchin, apoi se întoarse spre Macariha:

— Dar tu, Anfisa Marcovna?

— Am să le dau eu foc! răspunse Macariha abia şoptit.

Lui Stepan Boiarchin îi era şi lui inima grea. Părea că ceva îi strângea pieptul ca-n cleşte. Se ridică de pe laviţă şi râmase o vreme aşa, petrecându-şi degetele lungi şi slabe peste pătura cu care era acoperit geamul. Apoi se întoarse dintr-odată şi vorbi din nou, schimbat la faţă, cu ochii scânteietori:

— Aşa am crezut şi eu, că n-o să pot ridica mâna... Şi uite, am încercat, şi am ridicat-o! Nu mai sunt acum timpurile de altădată, nu mai sunt! Acum, mâinile noastre vor trebui să se deprindă şi cu alte meşteşuguri... Şi suntem datori să arătăm ce putere stă în mâinile noastre!

Osip Mihailovici şi Macariha se uitau cu mirare la preşedinte. Nu, omul din faţa lor nu mai era Stepan Boiarchin! Aşa cum se arăta acum, nu-l cunoscuse încă nimeni în Olhovca...

III

În sat, bărbaţii rămaseră de puteai să-i numeri pe degete. Cei în puterea vârstei şi buni pentru luptă plecaseră demult la armată. Unii din cei cu ordine albe, care se refugiaseră mai dinainte, izbutiseră după cât se spunea să ajungă la Moscova. Alţii dispăruseră fără urmă. Aproape la fiecare casă unde ferestrele nu erau bătute în scânduri, rămăseseră să gospodărească doar femeile. Ele glumeau, cu amărăciune, pe seama bărbaţilor rămaşi în sat:

— Ce fel de bărbaţi or mai fi şi ăştia?... Nişte putregaiuri!

— Eh, ce să mai vorbim!...

... A doua zi, aşa cum făgăduise, Marica se duse la mamă-sa.

În casa Macarihăi era zarvă mare. Venise şi Lucheria Boiarchina, nevasta preşedintelui colhozului, cu un copil, şi Uliana Şutiaeva, căreia i se scurseseră ochii plângându-şi fetiţa ucisă în bombardament, şi tânăra Pania Goriunova, al cărei bărbat era pe front, şi alte câteva femei din colhoz, toate din marginea de miazăzi a satului.

În toiul discuţiilor, un băieţel ciocăni cu degetul în fereastră.

— Trec prizonierii! strigă el. Îs de-ai noştri!

— Cum asta, de-ai noştri? întrebă Macariha.

— De-ai noştri! Ruşi!

— Îi duc nemţii?

— Păi cine alţii? Uite-i cum îi duc!

În casă se înălţă larmă de glasuri:

— Doamne, ce ne facem?

— Fereşte-ne, Dumnezeule, de năpastă!

— Să ne ascundem repede. Trebuie să fugim!

Dar Macariha le porunci:

— Haideţi cu mine, muierilor! Cât vă văd!

Coloana de prizonieri ridica nori de praf pe şosea. Se opri tocmai la marginea de apus a satului, la fântână, sub sălcii. Hitleristul care mergea în fruntea coloanei, purtând pe el o manta cenuşiu-verzuie, cu care ochii oamenilor erau atât de puţin deprinşi, strigă ceva într-o limbă păsărească, cu glas aspru şi ascuţit, şi-şi desprinse de la piept automatul, negru şi strălucitor. Doi prizonieri, cei dintâi din rând, se apropiară de fântână. Se auzi zgomotul găleţii izbită de pereţii de piatră. De pe la casele mărginaşe, unde se îmbulzeau femei şi copii speriaţi, se porniră şoapte:

— Le dă de băut!...

— Dumnezeule, şi mulţi mai sunt!

— De-ai noştri din sat, n-or fi oare?
— Ia te uită la nemţi, ia te uită!...
— Cum le mai umblă ochii! Ca la fiarele sălbatice...
— Ce lungani, doamne!...
— Mai încet!
Soarele cobora în apus. Peste pădurile întunecate se lăsau rotocoale de fum, abia văzute: prin codrii adânci, trecea trenul de la Viazma spre Rjev. Se vede că prizonierii erau îndreptaţi spre halta cea mai apropiată, dincolo de Pădurea Lesinoe.
Unul dintre prizonieri, un ostaş înalt, cu ochii ageri şi cu o perie de păr negru crescută pe obrajii supţi, trase găleata, o aşeză pe piatra fântânii şi începu să bea cu lăcomie. Sorbea, înecându-se şi holbând ochii ca un nebun. Apa, prea rece, îl făcu să sughiţe dureros: nu mai avea răsuflet. Lăsă găleata, dar nu se depărta de fântână. Şi după ce bău şi soldatul următor — un flăcău tânăr bălan, cu vânătăi şi zgârieturi pe faţa umflată — el apucă din nou găleata şi se lăsă în genunchi în faţa ei. Văzându-l, neamţul din escortă ţipă ascuţit ca o pasăre de pradă şi-l lovi cu puşca peste umăr. Ostaşul cel cu ochii ageri căzu grămadă lângă fântână, dar de frică să nu-l lovească din nou pentru că a căzut, sări cu grabă în picioare. Neamţul îi făcu semn cu automatul spre dreapta fântânii:
— *Weiter!*[6]
— Ia te uită cum îi bat, bestiile! strigă în gura mare Lucheria Boiarchina.
Celelalte femei îi făcură semn să tacă:
— S-s-st!
— Mai încet, proasto ce eşti!...
— Hei, nevestelor! porunci Macariha, aruncând în toate părţile priviri încruntate. Aduceţi pâine! Aduceţi mâncare! Ce staţi? Mai repede!
Femeile se repeziră pe la casele lor.
Cumpăna scârţâia, găleata se izbea de piatră. Coloana de prizonieri trecea prin faţa fântânii, lângă care stătea de pază neamţul cel cu automatul, lungindu-şi gâtul de gânsac şi strângându-şi buzele ca un moşneag. Şase hitlerişti deşiraţi, aleşi parcă pe sprânceană, îmbrăcaţi cu mantale lungi de o culoare neobişnuită, stăteau de amândouă părţile coloanei şi zoreau prizonierii, zbierând şi îmbrâncindu-i cu automatele.
— *Vorwärts!*[7]
Cea dintâi care se întoarse a fost Marica. Aducea o pâine albă.
— Dă-o-ncoace! i-o ceru Macariha.
— Mamă, lasă-mă pe mine...
— Dă-mi-o când îţi spun!
În clipa aceea, de la capătul din urmă al coloanei se auzi zvon de glasuri. Un prizonier, care în tot lungul drumului abia se târâse în urma celorlalţi, ajuns la popas, se prăbuşi la pământ. Câţiva tovarăşi se repeziră să-l ridice. Dar trei hitlerişti se năpustiră zbierând spre cei ce cutezaseră să strice rândurile şi începură să-i împrăştie cu lovituri de automat, cu o furie bestială. Prizonierii se întoarseră la locurile lor. Hitleriştii înconjurară pe cel căzut: îl împingeau din toate părţile şi-l trăgeau de mâini, încercând să-l urnească şi să-l ridice pe picioare.
— Mamă, stai puţin! strigă Marica, speriată.
— Lasă, fato, că mă duc eu...
Macariha se îndreptă cu îndrăzneală spre capătul din urmă al coloanei, strigând de departe:
— Hei, voi de colo!
Hitleriştii lăsară prizonierul şi întoarseră capul. Unul din ei, neînţelegând ce vrea femeia, urlă nu ştiu ce, ameninţând-o. Fără să vrea, Macariha se opri. Atunci hitleristul o întrebă pe ruseşte, despărţind cuvinte-e în silabe:
— *Ce tu tre-bui?*
— Pâine, uite, pâine! răspunse Macariha, ridicând pâinea în sus şi arătând că vrea s-o împartă la prizonieri: Dă-le-o, dă-le-o! Sunt flămânzi! Nu vezi în ce hal îs?
Prizonierii se întorseseră spre Macariha. O şoaptă trecu, ca un freamăt, de la un capăt la celălalt al coloanei. Se întoarseră până şi cei din fruntea coloanei, de dincolo de sălcii.
Hitleristul se apropie de Macariha, luă pâinea cu un aer de nemulţumire şi, după ce o cercetă, o întinse prizonierilor. Uitându-se apoi la Macariha, se răsti:
— *Mach, dass du fortkommst!*[8]
Tocmai atunci începeau să se întoarcă şi celelalte femei, cu pâine şi cu tot felul de lucruri

de mâncare, luate la repezeală. Prinzând curaj, se apropiau de coloană din toate părţile. Caporalul neamţ, cel care luase pâinea din mâna Macarihăi, strigă ceva şi toţi cei ce escortau coloana se repeziră la ele, zbierând şi ridicându-şi ameninţător automatele. Speriate, femeile se risipiră ca potârnichile, ţipând.

Marica nu mai avea nimic în mână, dar se apropiase şi ea de coloană odată cu celelalte, uitându-se la prizonieri cu o privire grăbită şi cercetătoare. Când celelalte fugiră, ea rămase locului. Între timp coloana se mişcase, aşa încât mijlocul ei era acum în dreptul fântânii. Numai prizonierul căzut încă nu se putea ridica. Şedea la pământ, cu picioarele goale întinse, cu capul murdar dat pe spate. Degetele răsfirate ale mâinilor i se înfipseseră în praful drumului Iar caporalul neamţ întârzia lângă el, stând în cumpănă: ce să facă?

Privindu-l la rândul ei pe cel căzut, Marica tresări: era Loznevoi! Cât ai clipi, o hotărâre iute îi trecu prin minte ca un fulger. Se repezi nebună la caporal şi, vârându-i-se în suflet şi aprinzându-se toată, nu-l rugă, ci mai curând îi porunci, cu acea hotărâre pătimaşă şi cutezătoare a femeilor:

— Lasă-l! Lasă-l! Dă-i drumul!

Tocmai atunci caporalul izbutise să înţeleagă că prizonierul n-o să poată merge mai departe. Prin urmare, nu-i rămânea decât să-l împuşte, cum făcuse cu atâţia alţii de-a lungul drumului. Dar, repezindu-se la ei Marica îl împiedicase să pecetluiască definitiv soarta prizonierului. Caporalul aruncă o privire spre Marica şi rămase năuc, pironit locului: în faţa lui stătea o tânără rusoaică, o adevărată minune de femeie... Marica purta o hăinuţă caraghioasă de catifea roşcată, descheiată la piept, şi era pieptănată roşeşte, cu părul strâns în cozi. Basmaua înflorată îi căzuse în jurul gâtului. Mlădioasă şi îmbujorată, ea nu se ruga ci poruncea, ca şi cum ar fi ştiut că, frumoasă cum era, îşi putea îngădui orice. Cerea cu atâta încăpăţânare, cu atâta patimă, încât neamţul nu-şi mai putea lua ochii de la ea. Ce minune putea să se ascundă pe meleagurile acelea uitate de Dumnezeu! Fără să-şi dea seama, caporalul simţi nevoia să se arate şi el frumos în faţa Maricăi. Se îndreptă şi-şi potrivi pe frunte moţul, cârlionţat dar prăfuit şi bleg. Înţelegând în sfârşit ce-i cere rusoaica cea frumoasă, întrebă, rostind silabele răspicat:

— *Cine el est?*

— Bărbatu-meu! Cuvântul îi scăpase pe negândite. Bărbatul meu! repetă Marica, roşie la obraz.

Loznevoi îşi întoarse capul murdar spre stânga şi câteva clipe îşi aţinti privirea rătăcită şi pustie asupra Maricăi. Şi deodată, ca şi cum ar fi înţeles ce-i pregătea soarta, începu să-şi întindă spre femeie trupul frânt, scormonind cu degetele praful şoselei.

— Bărbatul! Bărbatul meu! striga într-una Marica, arătând când la prizonier, când la ea. Al meu, înţelegi? Al meu!

— Aha! se dumiri în sfârşit neamţul.

— Al meu, e al meu!

— *Nu est' ast' pacaleal'?* făcu neamţul bănuitor, aducându-şi aminte de datorie. *Nein?*

— Nu, e al meu, al meu!

Femeile se apropiaseră din nou. Se uitau una la alta, fără să înţeleagă nimic. Marica se întoarse către ele, strigând:

— Uite, să spună şi ele! Nu-i al meu, nu-i bărbatul meu?

— Da? întrebă neamţul, negăsind alt cuvânt. Femeile începură să strige, care mai de care:

— E bărbatul ei! Omul ei!

— Adevărat!

— E de-aici din sat, e al ei!

Caporalul nu-şi mai lua ochii de la Marica. „O, romantic! îşi zicea el. Bărbatul ei e în puterea mea. Dacă-l ucid, o nenorocesc; dacă-i dau drumul, o fac fericită pe toată viaţa”... Şi, pe măsură ce trecea vremea, simţea tot mai adânc nevoia să apară şi el frumos în faţa Maricăi, şi nu numai în ce priveşte înfăţişarea, ci şi ca suflet. Şi, biruit dintr-o dată de această dorinţă, spre propria lui surprindere se hotărî să-i facă frumoasei rusoaice pe plac. Zâmbind, neamţul arătă cu mâna spre prizonier, apoi spre sat:

— *Na!* strigă, vesel. *Al teu: na!*

Dar în aceeaşi clipă observă că multe dintre femeile care se adunaseră în jurul frumoasei lui, ţineau în mână legături şi pachete cu mâncare. Uitându-şi sentimentele cavalereşti şi socotind că în schimbul prizonierului i se cuvine şi lui o răsplată, caporalul strigă, arătând la pachete şi la legături şi lovindu-se apoi cu degetul în piept:

— *Dai ou! Dai unt! Dai Speck!*[9]

— Daţi-i, nevestelor! porunci Macariha.

Femeile începură să-i dea, fiecare ce adusese. Ca din pământ răsăriră şi ceilalţi nemţi. Veni în goană însuşi conducătorul coloanei. Vorbind între ei, nemţii cercetau pâinile şi plăcintele, pipăiau untul cu degetele, alegeau ouăle de prin coşuri.

— Îs bune, îs bune! îi încredinţa Macariha.

— Proaspete de tot! întări şi Lucheria Boiarchina. Poţi să te uiţi la ele în dreptul soarelui!

Auzind de soare, caporalul lăsă coşul cu ouă şi se întoarse spre apus. Soarele coborâse dincolo de linia îndepărtată a pădurii. Culorile vii ale zilei se umbreau. Îndreptându-se, ţeapăn, vorbi repede:

— *Wir müssen gehen. Es ist Zeit!*[10]

Toţi nemţii se uitară atunci la soare, înhăţând în grabă tot ce le întindeau femeile, apoi se întoarseră la locurile lor. Caporalul dădu din mână arătând prizonierul care rămăsese doborât la pământ:

— *Na asta, na!* repetă el cu un zâmbet poznaş, făcându-i Maricăi cu ochiul. *Na, bărbat!*

Şi cu un rânjet trivial, se întoarse către oamenii lui, lămurindu-i:

— *Oh, ich verstehe! Eine so reizende Frau braucht einen Mann, um ihre Schönheit zu erhalten...* [11]

Apoi coloana se urni, părăsind satul.

IV

Loznevoi se târî cu greu până la casa Lopuhovilor unde căzu, sleit de puteri, lângă cerdac. Marica se repezi în casă şi, după câteva clipe, toată familia dădu buzna afară. Loznevoi zăcea pe trepte, istovit, şi căuta să-şi adune sub el picioarele murdare.

— El să fie?... întrebă Erofei Cuzmici mirat.

— Fără îndoială că-i el! îi răspunse în şoaptă Marica.

— Aşa-i, el e! Adu-i apă!

Loznevoi se ridică anevoie în genunchi. Luând puţină apă în palmele făcute căuş, îşi spălă încet faţa, îşi clăti gura şi se uită la rândul lui la cei din jur.

— Mi-au sfărâmat o măsea, zise el, uite!

— Măselele nu-s mare lucru! făcu Erofei Cuzmici răsuflând adânc şi se aşeză pe cerdac, socotind că e timpul să pună câteva întrebări. Ia spune, cum a fost... cum au fost toate... hai?

Marica întinse străinului un ştergar cu capetele înflorate. Apa îl răcorise. Se şterse fără grabă, pe faţă şi pe mâini apoi vorbi:

— Ai dreptate, măselele nu-s mare lucru! Dar cum de-am scăpat cu viaţă, asta într-adevăr că-i o minune! Pe toţi comandanţii şi comisarii i-au... Pe toţi!

— I-a denunţat careva?

— Ce, parcă mai era nevoie să-i denunţe? Cum i-au aliniat în rând, cum i-au cunoscut! „Cine are părul lung, să poftească în faţă!” Ce le-au făcut? Hm! Pe loc!... Iar eu, noroc că tocmai mă tunsesem pe cap aici, la voi...

— Dar straiele astea, ale cui îs?

— Da, e drept... Loznevoi se uită ruşinat la hainele de pe el, şi-şi aduse aminte în ce uniformă cochetă şi spilcuită păşise cu trei zile înainte pe cerdacul acestei case. Eh, tătucă, ce să-i faci! Dacă vrei să trăieşti, trebuie să te împaci cu toate!

— Asta, aşa-i...

— Ei vezi?... Numai că toate zdrenţele astea îs cam scurte pentru mine!

— Ia spune, cum a fost atunci, hai? stărui Erofei Cuzmici.

În loc de răspuns, Loznevoi flutură ştergarul prin văzduh.

Fără să se mai poată stăpâni, Marica se aşeză şi ea pe cerdac şi-l întrebă, cu adâncă tulburare în glas:

— Doamne, dar cu Andrei ce-o fi? Pe unde-i?... De ce taci? Loznevoi se aştepta la această întrebare. În timp ce se spăla, îşi aduse aminte cum dăduse Andrei peste el în pădure şi cum, urmându-l pe Iurghin, se depărtase în desiş. Dar acum, îi fulgeră prin gând că, pe cât se pare, Andrei n-o să se mai întoarcă niciodată acasă, iar el o să fie nevoit să rămână încă multă vreme în casa Lopuhovilor...

— Ce să-ţi spun?... şi Loznevoi se uită la Marica, apoi aruncă o privire la toţi cei din jur. Ce să vă spun?... şi ochii lui cătau ţintă înainte, ca sub apăsarea unei mari dureri lăuntrice. Mulţi au pierit acolo...

Cuprinsă de deznădejde, Marica se prăbuşi pe treptele cerdacului...

V

Era o dimineaţă fără soare. Totul părea cufundat într-o negură mohorâtă ca şi cum zorii zilei ar încerca să răsară, însă fără să se poată ridica deasupra pământului. Dealurile, mai ales cele acoperite cu păduri, tot se mai desluşeau prin pâcla grea, dar văile şi vâlcelele se pierdeau în cenuşiul negurii. Pe pământ, totul era uniform şi trist, iar în aer începea să se simtă frigul toamnei.

Marica rătăcea prin pădurea sălbatică de brazi; poalele hainei de catifea îi fluturau în vânt, basmaua îi căzuse pe umeri. Ochii ei negri şi vii căutau de-a lungul drumului, cu înfrigurare. Locul pe care se înălţa pădurea era mlăştinos. Pământul presărat cu muşuroaie părea elastic: sub paşii ei foşneau muşchiul şi crengile uscate de afine. Într-un loc, Marica se opri şi, împreunându-şi mâinile pe piept, îşi ţinu răsuflarea. Ochii i se aţintiseră într-un punct. După ce rămase aşa câteva clipe, o luă înainte cu băgare de seamă, înfricoşată de foşnetul propriilor săi paşi pe muşchi şi peste tufişuri. Sub un brad scund, cu crengile răsfirate, zăcea un om în uniformă de soldat. Marica se opri la câţiva paşi, dar deodată scoase un ţipăt şi se repezi spre brad.

Omul era mort. Zăcea la pământ cu faţa în jos, cu obrazul îngropat în tufe de afine. Braţele îndoite erau aruncate înainte, ca şi cum în cea din urmă clipă ar fi încercat să se agate de muşuroiul din faţa lui. Era înalt, lat în umeri, voinic şi spătos. Bluza lui, ca şi capul cu părul scurt şi negru, era plină de noroi.

Toate păreau întocmai aşa cum i le povestise Lovnevoi: pădurea rară, bradul, iar sub brad — el... Marica nu-şi dădu seama cum de s-a pomenit în genunchi lângă mort, frământându-se şi smulgând cu mâinile tufele din jurul ei, fără să ştie ce să facă. „Doamne, el e! striga un glas din adâncul ei. El e, dragul meu cel fără noroc!” Apucă mortul de umeri şi, opintindu-se îl întoarsa pe spate. Trupul era greu, înţepenit ca un buştean cu cioturi. Faţa mortului era cenuşie şi uscată, iar sub nas îi mijea o mustăcioară neagră... Marica sări în picioare, înspăimântată.

Se uită în jurul ei, şi abia atunci băgă de seamă că pretutindeni — peste muşuroaie, pe sub tufişuri şi ferigi aurii — zăceau numai cadavre. Cutremurându-se la gândul că o să înceapă să urle, de-o să răsune toată pădurea, Marica o luă la goană, înnebunită.

Dar într-acolo unde alerga, erau parcă şi mai multe cadavre. Se întoarse şi porni în altă parte, însă şi acolo zăceau peste tot numai morţi. Putea să se întoarcă îndărăt, dar ar fi dat de mortul cel cu mustăcioară: ochii lui erau deschişi — ar fi putut s-o vadă... Cu inima îngheţată de spaimă o luă la fugă tot înainte, — oriunde, numai să iasă cât mai repede din această pădure a morţii. Alerga, împiedicându-se de tufele de afine şi alunecând pe muşchi.

...Loznevoi le povestise cu amănunte în ce loc anume fusese bătălia. Din spusele lui, ieşea că-l lăsase pe Andrei sub un brad: sângele i se scurgea din trup şi-şi trăia cele din urmă clipe. ...Pe Marica, vestea asta parcă o izbise în creştet. Toată seara stătuse întinsă pe pat, ca amorţită. Iar noaptea, înţelesese totul: nu, ea n-o să poată trăi fără să-l mai vadă odată pe Andrei, fie şi mort. Voia să se aşeze alături de el sub bradul acela unde-l doborâse glonţul duşmanului şi să-şi plângă acolo toată durerea ei... Voia să mai vadă odată chipul lui drag, mâinile lui mari şi mângâietoare. Voia să-l îngroape cu mâinile ei, ca pe urmă, în amărâta ei singurătate, să se poată duce la mormântul lui... Chiar în noaptea aceea îşi puse în gând să se ducă pe câmpul de luptă şi să-i caute trupul.

În zorii zilei îl trezi pe bătrân.

— Scoală, tată, să mergem, zise ea, ca şi cum ar fi hotărât din ajun să facă amândoi drumul acela şi bătrânul ar fi ştiut unde aveau să meargă. Scoală, că se luminează de zi...

— Unde?... Erofei Cuzmici nu înţelegea.

— Să-l căutăm pe Andriuşa.

— Of! Andriuşenca! gemu Alevtina Vasilievna, aşa cum gemuse toată noaptea. Of! puişorul mamei! încercă să-şi mângâie nora, dar nu era în stare să spună nimic. Gemu înainte: Of, floricica mamei!

Peste noapte, Erofei Cuzmici se hotărâse şi el să plece în căutarea lui Andrei. Ridicându-se, îşi potoli nevasta şi nora:

— Nu mai scânciţi atâta, că merg. Şi eu mă gândisem la asta. Înainte de a pleca, Erofei Cuzmici îl mai întrebă odată pe Loznevoi cam pe unde trebuia să-şi caute băiatul. Loznevoi îşi

arăta părerea de rău că nu putea merge cu ei — tot nu era în stare să se ţină pe picioare — şi mai povesti odată în care parte a pădurii îl văzuse pe Andrei dându-şi sufletul.

— Numai de l-aţi găsi! Cunoşti locurile?

— Le cunosc. O să căutăm... Doar e băiatul meu!

Şi aşa, Lopuhovii nimeriră acolo unde, cu câteva zile înainte, se sfârşise bătălia...

...Păduricea rară de brazi era încă plină de urmele luptei. La fiecare pas întâlneai gropi de obuze, arii pârjolite de foc, locaşuri de tragere săpate în pripă, în care se adunase o apă neagră şi grea. Pe lângă ele zăceau puşti întregi ori sfărâmate, năpădite de rugină, grenade de mână în tocurile lor, cartuşiere pline şi răspândite peste tot locul, tuburi de cartuşe înverzite de cocleală. Ici şi colo dădeai peste câte un sac de spate murdar şi mototolit, cu efecte sărace de ostaşi, peste câte o foaie de cort cu pete negre de sânge, peste măşti de gaze, bidoane scofâlcite şi căşti ciuruite de gloanţe...

Înnebunită, Marica ieşi în goană la marginea pădurii.

După ce merse o vreme peste câmpie, întoarse capul fără să vrea spre pădurea care ascundea imaginea cumplită a morţii. Şi deodată i se păru că în spatele ei, pe tot întinsul câmpului, umblau femei: umblau tăcute, căutând prin gropile de obuze şi de bombe, prin locaşurile de tragere năruite, printre puştile şi echipamentul aruncat. Se opreau lângă morţi şi, aplecându-se, căutau să le desluşească faţa... Umblau în tăcere. Chipurile lor erau întunecate şi aspre şi vântul tăios le flutura hainele...

Marica îşi şterse ochii: până atunci nici nu băgase de seamă că plânge. Îşi ridică braţele şi strigă din toată puterea către femeile acele care veneau în urma ei:

— Dar ce înseamnă asta? Pentru ce? Pentru ce? Nimeni nu-i răspunse. Femeile păşeau înainte, tăcute.

Când venise pe câmpul de luptă, Marica nu se gândea decât la durerea ei. Numai când văzu câţi oameni pieriseră acolo, înţelese că durerea nu e numai a ei, ci a multora încă — a poporului întreg. Câte locuri de acestea, înecate în sânge, vor fi stând risipite pe tot întinsul ţării? Câţi bărbaţi tineri îşi găsiseră moartea timpurie şi năprasnică pe necuprinsul fără hotar al pământului iubit?... Dar gândurile acestea nu-i alinau durerea şi, odată cu ea, în sufletul Maricăi năvăli o ură neagră împotriva acelora care veneau dinspre apus semănând moartea în drumul lor. Şi în clipele acele, Marica se simţi mai întremată, se simţi mai puternică, deoarece ura întăreşte pe om ca o apă dătătoare de viaţă...

...Erofei Cuzmici stătea lângă căruţa lui. Fuma o ţigară şi slobozea fumul pe nas. Văzând-o pe Marica, se strâmbă ca de o durere de măsele, clătină din cap, şi pe obrajii şi pe barba bălaie îi străluciră dintr-odată lacrimi...

— Simţea ea, inima mea! oftă în şoaptă Erofei Cuzmici, şi glasul îi tremura. Of, simţea ea, inima mea! Şi mai clătină odată din cap.

Marica se apropie de căruţă.

— Hai să mergem, tată!

— E-eh, Andriuha! Andriuha! oftă Erofei Cuzmici şi, aruncându-şi ţigara, se îndreptă spre cal.

Zărind în căruţă două foi de cort împăturite cu grijă, Marica se schimbă deodată la faţă.

— Asta, vezi... aşa, de pe drum... făcu Erofei Cuzmici, ruşinat. Lucru scump, lucru bun, păcat să se părăduiască...

Mutându-şi de la el privirea întunecată, Marica ocoli căruţa şi o luă fără veste spre drum. Ridicând hăţurile, Erofei Cuzmici o strigă:

— Încotro, Marica? Ce te-a apucat? Femeia se opri şi răspunse domol:

— Du-te dumneata. Eu vin pe jos...

Erofei Cuzmici se uită o vreme în urma ei, cu nările umflate. Când văzu basmaua Maricăi dispărând printre tufişuri, îşi scuipă la picioare:

— Ptiu! Afurisită muiere!

VI

Spre seară, vremea se strică de-a binelea. Deasupra câmpiilor şi a pădurilor mohorâte, nori grei se târau în şiruri nesfârşite, aproape de pământ. Vântul arunca în obraz când stropi mărunţi de ploaie, când boabe îngheţate de măzăriche.

Până la Olhovca, Marica veni în căruţa unui refugiat care trecea întâmplător pe acolo. Când îşi luă rămas bun de la tovarăşul de drum, era aproape întuneric. Lăsând şoseaua, o luă

de-a dreptul peste râpă, urcând spre grădina lor de zarzavat Obosită şi îngheţată, abia îşi mai târa picioarele pe cărăruia albită de pulberea zăpezii. Dar nu apucă să ajungă la baie, când se pomeni că-i iese înainte un om care stătea ascuns acolo.

— O! strigă Marica şi se trase îndărăt.

Omul purta uniformă militară dar era desculţ, descins şi cu capul gol. Cu toate că era aproape întuneric, Marica îl cântări dintr-o privire: era foarte tânăr şi părea a fi voios şi vesel de felul lui, dar obrazul îi era desfigurat, plin de vânătăi şi de zgârieturi: ochiul drept i se vedea doar ca o linioară pe o umflătură mare şi neagră. Flăcăul surâse simplu şi blând şi, vorbind cu greu, încercă s-o liniştească:

— N-nu te t-teme! D-de ce ţi-e f-frică?

Se scutură, dârdâind de frig, şi ieşi pe cărăruie.

— Nemţii n-nu-s în s-sat?

— Nu, nu-s, îi răspunse Marica, trăgându-se şi mai mult îndărăt.

— D-de ce te t-temi? Nu mă m-mai cunoşti?

— Doamne sfinte! făcu Marica încet. Nu cumva eşti tu, Costea?

— S-sigur că-s eu…

— Doamne, cum m-ai speriat! Ce cauţi aici?

— D-du-mă acasă! se rugă Costea, călcând desculţ peste măzărichea ce se aşternuse pe cărare. A-acolo am să-ţi spun t-tot ...E-eh, ce f-frig s-a lăsat deodată! Cam m-miroase a iarnă...

— Doamne, ţi-au îngheţat picioarele! Haide!

— M-m-mulţumesc!

— Dar de ce vorbeşti aşa, gângav?

— Am avut o c-comoţie o lămuri Costea. Comandantul e la voi?

— Comandantul, zici? Da, e la noi.

— Am... am ştiut eu... Ei, ha-haide mai repede! Am degerat. Păşind în urma Maricăi, Costea mărturisi: Demult v-vreau să intru, dar mi-e frică de st-stăpân.

— De ce să-ţi fie frică? — se întoarse Marica.

— Ei, de ce!... N-nu mă spui? E cam r-rău, stăpânul...

În timp ce se întorcea spre Olhovca, Erofei Cuzmici dăduse într-o pădurice de lângă şosea peste un armăsar de rasă, cenuşiu, — un cal din cei care rătăceau pe atunci pe toate drumurile, fără stăpân, înnebuniţi de groaza bătăliei. Erofei Cuzmici socoti că armăsarul acela era un dar de la Dumnezeu, şi până-n seară roboti sub şopron, pregătindu-i grajdul. Dar nici bucuria asta neaşteptată nu-l putea face să uite cu totul cearta lui cu Marica. „A dracului sămânţă de muiere! înjura el, gândindu-se la noră-sa cea neobrăzată şi încăpăţânată. Ce zâzanie îmi bagă în casă! Şi orice i-ai face, tot nu-i intri în voie! Nu trece zi de la Dumnezeu — şi alt bucluc!... Mai deunăzi se dusese la dracu'n praznic... Acum, mi l-a mai adus şi pe Loznevoi pe cap... De adus, l-a adus, dar de gândit nu s-a gândit: la ce bun? Ce folos avem de pe urma lui? Mănâncă doar pâinea de pomană! Şi ce grijă cu unul ca el în casă, în zile de astea... Iar astăzi i-a sărit muştarul chiar degeaba! Să zicem c-am luat eu foile celea de cort... Ei, şi ce-i cu asta? Trăim nişte vremuri când orice lucru e de folos la casa omului...”

Abia intrase Erofei Cuzmici în casă, când se întoarse şi Marica, iar în urma ei se arătă în prag Costea, îngheţat şi sluţit. Erofei Cuzmici încremeni: alt bucluc! Se stăpâni cu greu să nu izbucnească. Fără să răspundă la plecăciunile noului venit, îl urmări cu ochii până la uşa odăii unde zăcea Loznevoi. Apoi, înăbuşindu-se de mânie, îi aruncă nurori-sii peste umăr:

— Mă rog: ăştia-s toţi, ori mai vin şi alţii?

Din odaia de alături se auzi un strigăt. Văzându-l pe Costea, Loznevoi îşi aruncă pătura de pe el şi sări în picioare.

— Costea?! Şi tu eşti aici?...

În uşa deschisă a odăii stăteau Alevtina Vasilievna, Marica şi Vasiatca, urmărind curioşi această întâlnire. Costea se uită la ei cu ochiul cel sănătos şi, zâmbind cu vinovăţie, îşi arătă picioarele murdare:

— O să fac urme pe jos...

— Lasă, nu-i nimic, îi făcu gazda semn cu mâna.

— Costea, băiete! Cum de-ai ajuns aici?

Costea îşi şterse cu palma faţa udă şi înspăimântător de umflată. Obrazul stâng îi era jupuit, ca şi cum i l-ar fi dat cineva pe răzătoare.

— C-ce credeaţi, t-tovarăşe locotenent-major! zise el, îndreptându-se spre pat. C-cum puteam eu să vă las? Îndată ce v-am recunoscut în c-coloană, m-m-am gândit: mergem împreună! Nu-l las pe c-comandant niciun pas!

Se aşeză pe lada de lângă pat, acoperită cu un lăicer înflorat,, apoi vorbi, cu zâmbetul lui obişnuit, tineresc:

— Şi a-am întins-o la d-drum, am mers t-toată noaptea... Costea se bucura atât de mult că-şi vede comandantul, încât din toate întâmplările prin câte trecuse în cele din urmă douăzeci şi patru de ore, nu mai desluşea decât latura lor hazlie. În toate găsea câte ceva de râs. Aşa, orice trecut dureros se şterge înaintea clipei de faţă, dacă această clipă e luminoasă ca zorile de primă vară...

Loznevoi se bucură şi el de întâlnire. De-o zi şi o noapte de când zăcea în casa Lopuhovilor, îşi dăduse seama că o să-i vină greu să trăiască singur printre oamenii aceia străini. Şi iată că, pe neaşteptate, sosise un om de-al lui, ba chiar agentul lui! Cu toate că nu-l cunoştea pe Costea decât de vreo săptămână — totuşi îl cunoştea, şi asta însemna mult pentru viaţa pe oare aveau s-o ducă împreună. Afară de asta, Costea era un om deprins să i se supună fără şovăială, iar prin felul serviciului său, să aibă faţă de el o deosebită grijă şi un deosebit respect. Şi lucrul acesta era, în situaţia de acum, tot atât de important ca şi înainte. De aceea, după ce-l ascultă pe Costea povestind cum fugise, îl felicită din toată inima:

— Bravo, CosteaI Eşti un băiat şi jumătate! Acum, că suntem doi, o să ne fie mai uşor. Cum se spune la ţară? „Un tăciune, dacă-i singur, şi-n cuptor se stinge, dar dacă-s doi, ard şi-n ploaie!” Nu-i aşa?

— Dar... a-acum auziţi? Va t-trecut de tot? îl întrebă deodată Costea.

— De tot, Costea, de tot, răspunse Loznevoi încet, ruşinându-se parcă.

— R-repede v-a trecut! Iacă, eu la început n-am avut n-nici pe dracu! Dar după aceea, mi-a prins l-limba...

— Stai jos, Costea, nu vezi cum tremuri?

— A-am cam î-îngheţat. E un f-frig afară!...

Din prag, Marica trecu în odaie:

— Vâră-te colea! zise ea, arătând spre cuptor. Încălzeşte-te! Aveţi vreme să vorbiţi mai târziu. Nu vezi că picioarele ţi-s sloi! Încălzeşte-te, până aduc eu samovarul...

Costea se ghemui pe cuptor, iar Loznevoi îi mulţumi Maricăi

— Îţi mulţumesc pentru Costea... Bine-ai făcut că l-ai adus!

... De felul lui, Costea era din Elabuga de pe malul Camei.

Intrase în armată de vreo doi ani. Dacă n-ar fi început războiul, în toamnă s-ar fi întors acasă. Deştept, ager şi îndemânatic, era un agent neîntrecut. Toţi ofiţerii din batalion îl cunoşteau şi ţineau la el. Cât despre Costea — ar fi sărit şi-n foc pentru ei.

Ca şi celorlalţi ostaşi, noul comandant de batalion nu-i plăcuse la început nici lui Costea. Dar se sili să-l preţuiască: se deprinsese să creadă fără şovăire în comandanţii lui, să execute orice ordin al lor fără să cârtească, să aibă mereu grijă de ei şi, dacă ar fi fost nevoie, să-şi dea chiar viaţa pentru ei, fără să stea la gânduri. Toate acestea, el le socotea ca fiind însăşi temelia unei aspre, dar drepte, discipline ostăşeşti.

Costea trecuse prin grea cumpănă pe câmpul de luptă de la Vazuza. După bombardament, îl luase pe Loznevoi să-l ducă, aşa cum îi ordonase căpitanul Ozerov, la punctul medical. Dar în păduricea din apropiere, comandantul îi poruncise să-l lase acolo şi să se întoarcă la punctul de comandă al batalionului. „Ajung eu şi singur”! zicea el. Mai târziu, când văzu că frontul fusese rupt de tancuri, Costea se repezi îndărăt în pădure îngrijorat de soarta comandantului său dar nu-l mai găsi. Cu lacrimi în ochi, scotocise prin toate tufişurile, cercetase toate gropile acoperite cu ierburi. În timp ce-l căuta, fusese luat prizonier de către pistolarii nemţi, înainte de a fi putu măcar să pună mâna pe armă.

Seara târziu când prizonierii erau adunaţi într-un cătun pustiu, îl aduseseră acolo şi pe Loznevoi. Şi, cu toate că era îmbrăcat în uniformă de soldat, Costea îl recunoscu numaidecât. De-a lungul drumului nu izbuti măcar odată să se apropie de el, să-i vorbească. Dar când îi veni bine să evadeze, nu şovăi o clipă, încredinţat că-şi va găsi comandantul salvat prin nu ştiu ce minune şi că, aşa cum îi poruncea datoria lui de ostaş, îi va împărtăşi soarta, oricare ar fi ea...

...Samovarul clocotea. L-au trezit pe Costea din somn, să-şi bea ceaiul. Băiatul ieşi de după cuptor mahmur, moleşit de căldură, şi câteva clipe se uită în tăcere, nedumerit, la comandant. Loznevoi stătea la masă cătându-se, ca într-o oglindă, în luciul arămiu al samovarului din care se ridica o şuviţă subţire de abur. Purta o cămaşă rusească închisă la gât, de culoarea tutunului, pantaloni negri, largi şi cizme solide din piele de viţel. Pe cap şi pe bărbie părul îi mijea ca o perie măruntă, de un cenuşiu-roşcat. Pe faţa deschisă şi uscată, ochii cenuşii luceau acum mult mai blând decât înainte. Numai că zâmbea tot strâmb, ca şi până atunci, abia

deslușit şi numai cu partea stângă a obrazului...

— Ce, nu mă mai cunoşti?

— Cât p-pe ce! răspunse Costea, buimăcit.

— Vezi că stăpânul ne-a adus aici tot felul de haine, şi Loznevoi arătă cu capul spre Erofei Cuzmici, care şedea la capătul celălalt al mesei. Încă odată, tătucă, îţi mulţumesc! E frumos din partea ta că ne ajuţi... Asta n-am s-o uit toată viaţa!

— Purtaţi-le sănătoşi! Ce era să faceţi cu zdrenţele voastre? Erofei Cuzmici se ridică şi, îndreptându-se spre Costea, îi arătă, pe ladă o pereche de pantaloni vechi şi cu petece în genunchi, o cămaşă albastră din cale-afară ieşită de soare şi o pereche de bocanci uzaţi.

— Astea-s pentru tine, flăcăule, îi zise. Îmbracă-te cu ele şi poartă-le sănătos. Nu-mi lua în nume de rău, dar n-am cizme de prisos. N-am decât bocancii ăştia...

Costea se aşeză pe ladă şi luă în mână bocancii.

— B-bocancii îi primesc, d-dar, atât, răspunse el uitându-se fără prietenie, cu coada ochiului, la stăpânul, casei. — Ce-ce-lelalte ia-ţi-le înapoi!

— Nu vrei? se supără Erofei Cuzmici. Mai bune n-am! Nu te supăra. Doar ştii şi tu ce vremuri trăim...

— N-avem n-nevoie de nimic! Am uniforma. O s-spăl şi-o îmbrac iar. Nici nu s-se cuvine s-o l-lepăd.

Loznevoi se amestecă în vorbă:

— Ia ascultă, Costea, unde te trezeşti? În armată?

— Asta n-n-are a face, îi răspunse Costea, împotrivindu-i-se pentru întâia oară. Nu p-pot s-o lepăd. În z-zilele astea, mi s-a lipit de s-suflet!

— Dar cum vrei să umbli în uniformă? Cum crezi c-o să trăieşti aşa?

— Cum m-mi-o fi scris!

Luând de pe ladă pantalonii şi cămaşa, Erofei Cuzmici se duse în bucătărie trântind uşa în urma lui. Costea se încălţă. Câtva timp în odaie se făcu linişte. Numai samovarul şuiera din când în când, încetişor şi trist.

— Nu trebuie să vorbeşti aşa, Costea, începu din nou Loznevoi şi, în clipa aceea, ochii lui sclipiră iarăşi metalic şi rece ca oţelul. Noi n-avem acum decât o singură datorie: să scăpăm şi să trăim. Şi pentru asta n-avem nevoie de uniformă. Nu mai are niciun rost aici. Ca să scăpăm, trebuie s-o lepădăm... Iar gazdei ar fi trebuit să-i mulţumeşti, nu să-l superi! E drept că e cam colţuros din fire, dar pentru moment ne face un bine...

— Ce fel de b-bine mai e şi ăsta! îi întoarse vorba Costea, fără să se uite măcar la el. N-o face din b-bunătate. El ne d-dă haine, ca să p-plecăm mai repede de-aici. „Vă îmbrac, — cum s-ar zice, — dar căraţi-vă, să n-nu vă mai văd!” Cât d-despre uniformă... eu gândesc că are rost p-peste tot acum!

— Da, peste tot dar numai aici nu! Dacă vrei să trăieşti, trebuie s-o lepezi.

Fără să termine de înfăşurat moletiera la piciorul drept Costea se îndreptă din mijloc şi se uită la fostul său comandant de batalion. Pe faţa lui umflată nu se putea desluşi nimic, dar buzele de copil, totdeauna încălzite de un surâs tânăr, se strângeau acum cu răutate. Zise, ridicând puţin glasul lui de adolescent:

— T-tovarăşe locotenent-major!...

— Ştii, Costea, îl opri Loznevoi, vreau să-ţi atrag atenţia de la început: uită-mi gradul. Înţelegi? Uită-l! Şi să-mi spui de aci înainte pe nume. Ne-am înţeles?

— „Loznevoi”? întrebă Costea, mirat

— Nu. Acum mă cheamă Zarubin.

— A-adică, cum vine asta?... Şi n-numele celălalt... Îl l-lepădaţi ?

— Da. Aşa trebuie.

Multe ar mai fi avut să-şi spună în seara aceea, dar ei îşi băură ceaiul în tăcere, ascultând cum şuieră dincolo de geam vântul tăios de toamnă, şi cum se încovoaie, scârţâind dureros, mestecenii...

VII

Peste noapte, cerul se acoperi cu nori grei. Vântul se potolise şi peste tot cernea o ploaie deasă şi măruntă. Dintr-odată, toate drumurile se desfundară şi apa se revărsă pe văi. Olhovca se pomeni despărţită de restul lumii. Sosiseră cele mai mohorâte zile de toamnă.

În zile ca acestea, rar mai ieşeau cei din Olhovca de prin casele lor, şi nu era chip să afli ce

gânduri îi frământă. În colhoz nu se făcea nimic: vremea rea pusese capăt muncitorilor. Şi apoi, cine ar mai fi putut aduna oamenii la treabă? Dintre conducătorii colhozului, rămăsese în sat doar Osip Mihailovici. Dar el era bolnav şi aproape nu ieşea din casă. La administraţie nu-l mai întâlneai decât pe Iaşa Cudriavâi, prostănacul, căruia i se spunea în glumă „vice-preşedinte". Oamenii nu mai treceau pe la administraţie decât rar şi numai din întâmplare, iar în odăile goale aproape că nu se mai simţea mirosul fumului de tutun...

...Satul îl crescuse pe Iaşa Cudriavâi de mic copil şi-l iubea. Iaşa avea ochi mari şi blânzi şi părul negru şi cârlionţat. Era mărunt şi strâmb din şold — părea că se deprinsese să nu înfrunte piepţiş viaţa asta pământească, atât de grea, ci să se strecoare pe lângă ea sfios, cu un şold înainte. Dar aceste beteşuguri nu se vedeau decât dacă-l cercetai mai cu băgare de seamă, — atât de puternic şi de minunat îi luminau chipul ochii mari şi i-l împodobeau cârlionţii negri.

Iaşa Cudriavâi se scula totdeauna devreme şi obişnuia să-şi viziteze vecinii cu regularitatea unui medic. Îl vedeai intrând într-o curte, fumând o ţigară pe prispă cu gospodarul, povestindu-i noutăţile satului şi pornind apoi mai departe. În multe case, oamenii îl chemau anume. Gospodinele primitoare îl pofteau chiar la masă şi-l ospătau cu mâncăruri gătite. Iaşa mânca puţin şi foarte curat şi nu primea niciodată pomană. De obicei, prin toate casele se făceau glume pe socoteala însurătorii lui Iaşa Cudriavâi.

— Ei, Iaşenca, zicea câte-o gospodină robotind pe lângă cuptor. Când ai de gând să te însori? Vezi că nu mai am răbdare!

De bucurie, Iaşa îşi scutura cârlionţii şi întreba:

— Să mă-nsor?...

— Ce, nu ţi-ai găsit şi tu o logodnică? Doar sunt fete destule!

— Vrea o fată cu carte... adăuga gospodarul. Şi, clipind din ochi, zâmbea cu şiretenie.

— Păi atunci, învăţătoarea... Nu? stăruia gospodina. Însoară-te cu ea! Ehei, ce fată! Nu-ţi mai vine să-ţi iei ochii de la ea!

Lui Iaşa îi făcea plăcere să i se vorbească de însurătoare. Făcea ochi mici, ştrengăreşte:

— *Vorpeşti de Nina Tmitrievna?*

— Da Nu-ţi place?

— *Nina Tmitrievna mă iupeşte,* mărturisea el. *Aşa a zis ea te mine:* „E cârlionţat şi-i frumos!" *Ta,* întocmai aşa a zis...

— Dacă te iubeşte, de ce mai stai la gânduri? Însoară-te! O fi ea învăţătoare, dar nici tu nu eşti de lepădat: ce, nu eşti „vice-preşedinte"?...

Când i se aducea aminte lui Iaşa că e „vice-preşedinte", sărea din loc, îşi înhăţa servieta de piele roasă, dăruită de Stepan Boiarchin şi zicea, îngrijorat:

— *Mă tuc!*

Şi îndată după aceea se înfăţişa la administraţia colhozului, îndeplinea bucuros, repede şi precis, toate însărcinările uşoare pe care i le dădea Stepan Boiarchin: dacă-l trimetea undeva, alerga în goană; dacă se simţea nevoie de un ajutor la vreo treabă, Iaşa era totdeauna gata. La administraţie nu auzeai toată ziua decât:

— Iaşa! Iaşenca!

Când se terminau treburile de dimineaţă, îl vedeai pe Iaşa aşezându-se la o masă goală şi începând, grav, să răsfoiască hârtiile din servietă. Se întâmpla atunci ca Stepan Boiarchin să strige la cei care făceau gălăgie:

— Hei, voi căpăţânoşilor! se răstea el, prefăcându-se supărat. Tăceţi din gură, nu vedeţi că omul are de lucru?...

La amiază, când colhoznicii se întorceau de la lucru ca să mănânce şi să se odihnească, se deschidea prăvălia satului. Îndată după Serga Hahai, vânzătorul, se ivea şi Iaşa. Şi acolo se găsea; câte o treabă pentru el. Hahai făcea socotelile pe abac, de parcă se juca, incasa banii, dar mai mult glumea cu fetele. Şi în vremea asta, Iaşa turna gazul în sticle sau umplea pungile cu sare. Când intrau în prăvălie, multe gospodine nici nu se mai adresau vânzătorului, ci de-a dreptul lui Iaşa:

— Iaşa, dă-mi trei chile de sare, vrei?

— Iaşa dragă, unsoare pentru maşină este?

— Este, este, răspundea Iaşa grăbit. Cât îţi *trepuie?*

Femeile îi mulţumeau.

— Iaca, îţi mulţumesc, Iaşenca. Treci pe la mine să-ţi dau un pic de lăptişor.

— Noi am făcut cvas proaspăt. Să vii neapărat!

— Vin, vin, făgăduia Iaşa.

Atât la administraţia colhozului, cât şi la prăvălie, Iaşa muncea fără nicio plată. Era deschis la suflet şi cinstit în toate. Şi asta le plăcea oamenilor.

— Tare-i cumsecade! ziceau ei. Are o inimă de aur...

Acum, când mai-marii satului dispăruseră, pe Iaşa Cudriavâi, care-şi luase cu tot dinadinsul sarcina de locţiitor al lui Stepan Boiarchin, îl găseai oricând în localul pustiu al administraţiei. Dis-de-dimineaţă, cârlionţii lui se iveau la marginea cuptorului pe care dormea, şi-l auzeai întrebând-o pe Agheevna, paznica:

— Cum se arată vremea azi?

— Plouă, răspundea paznica.

— Iar nu se poate lucra! se întrista Iaşa. Ce spui tu *te* pacostea asta, — hai?

Cât era ziua de mare, îl vedeai cercetând şi răsfoind registrele vechi ale colhozului, lăsate de contabil în dulăpior şi scotocind prin sertarele birourilor. Pe urmă se apuca să caute printre carneţelele lui înnegrite cu notiţe şi, cu multă luare aminte, începea să linieze şi să scrie ceva asemănător cu registrele.

Venea câteodată, bocănind cu cârja lui şi administratorul Colhozului, Osip Mihailovici, care era bolnav. Osip se lăsa pe laviţă îşi întindea piciorul drept înţepenit, îşi aşeza cârja alături de picior şi începea să pufăie din ţigara făcută din tutun de casă. Uitându-se cu tristeţe la Iaşa, care scria aplecat peste masa lui Stepan Boiarchin, îşi strângea buzele într-un zâmbet amar şi întreba, clătinând din cap:

— Ei, cum merg treburile, tovarăşe vice-preşedinte?

— O, Osip Mihailovici! Merg! — răspundea Iaşa bucuros, ridicându-şi ochii din registre. Merg chiar *pinişor!*

— Cu treieratul, ce se aude? Întârzie?

— Apoi, pe-o vreme ca asta...

— Eh, Iaşa, Iaşa! ofta Osip Mihailovici. Ce viaţă mai e şi viaţa noastră!...

După ce stătea aşa de vorbă cu Iaşa, Osip Mihailovici pleca, bocănind şi mai amarnic cu cârja lui. Iar Iaşa, obosit de mult ce umblase cu hârţoagele, mânca ce se nimerea împreună cu paznica şi începea să modeleze din smoală figurine mici de vaci şi de cai. Găsise odată în magazie un butoiaş pe jumătate cu smoală. Îl adusese în odaie şi, neavând ce face, începuse să modeleze plictisit. Acum, pe pervazul unei ferestre păştea o întreagă turmă de vaci, iar pe pervazul alteia zburda o herghelie de cai sătul. Dar Iaşa ţinea ca în „colhozul" lui să fie din ce în ce mai multe vite. Când mai aşeza pe pajişte încă o vacă sau încă un cal, îi privea cu ochi strălucitori, scuturându-şi fericit cârlionţii lui frumoşi.

VIII

În timpul nopţii se întâmplă un eveniment care tulbură tot satul. Pe neaşteptate, toţi câinii se treziră şi începură să urle, prelung şi jalnic. Oamenii se repeziră la ferestre. Dincolo de marginea de miazăzi a satului pâlpâiau flăcări. Pe cerul negru de toamnă zburau scântei, iar pârjolul se înteţea şi sporea mereu. Şi toată lumea înţelese: ardeau clăile.

Înotând prin noroiul adânc, oamenii ieşiră în goană din sat, Într-adevăr, ardea aria acoperită care fusese ridicată la marginea satului şi clăile de grâu de primăvară din jurul ei. Nu era chip să te apropii de arie: acoperişul era cuprins de flăcări, dogoarea te lovea în obraz, iar vântul învăluia de jur împrejur vârtejuri de fum fierbinte, albicios. Era limpede că focul fusese pus, şi că-l pusese cineva din sat. Locuitorii Olhovcăi se îmbulziră multă vreme în jurul ariei arse, jelindu-se:

— Eh, s-a dus pâinea noastră!

— Oricum, tot nu se alegea nimic din grâne...

— Cine ştie ce-ar mai fi fost!...

— Unul dintr-ai noştri a pus focul! Cine altu'?

Veni şi Iaşa Gudriavâi. Dar era prea uşor îmbrăcat, într-un cojocel subţire, şi paznica Aghcevna, după sfatul oamenilor, îl luă repede înapoi acasă. Acolo, stând lângă sobă să se încălzească, se tânguiau amândoi gândindu-se la grâul lor:

— Vai, vai, ce pacoste! făcea Iaşa, scuturându-şi cârlionţii.

— L-am semănat, l-am secerat... plângea cu suspine Agheevna.

Din cât auzise şi el de pe la oameni, Iaşa încerca să-i explice:

— Ai noştri au pus focul! Cine alţii?...

Dar tocmai când se pregăteau să se culce, se întâmplă ceva cu totul neaşteptat: fără veste,

din colţul unde stătea de obicei contabilul, se auzi zbârnâitul puternic al telefonului. Toată lumea uitase de existenţa lui. Aparatul tăcea zile întregi. Şi acum, deodată, o întâmplare ca asta...

— Doamne! strigă Agheevna speriată. Ce l-o fi apucat? Cine dracu sună în miez de noapte?

— *Trepuie* să fie de la raion! se dumiri Iaşa şi se repezi spre telefon.

Înainte, de câte ori venea pe la administraţie, Iaşa aştepta totdeauna cu nerăbdare să sune telefonul. Mai ales când lipsea contabilul, Iaşa se repezea în goană la aparat. Lua receptorul în mână îl ducea încet şi cu băgare de seamă la ureche, apoi, suflând în pâlnie, răspundea cu gravitate:

— *Ta, ta,* Olhovca! *Ta, aut!* Pe cine?... *Întată!*

— Tu eşti, Iaşa? îl întreba cineva din Bolotnoe.

— Eu, eu, — răspundea laşa, strălucind de bucurie.

— Ei, cum o mai duci ?

— O *tuc pine,* tovarăşe *preşetinte.*

— Cum merg treburile în Olhovca?

— *Trepurile* merg *pine!*

— Ei, sănătate, Iaşenca! încheia superiorul de la raion. Boiarchin e acolo?

— *Ta,* aici.

— Dă-mi-l la telefon...

Iaşa ştia că raionul nu sună în timpul nopţii decât dacă are de comunicat chestiuni deosebit de importante. Tulburat, ridică receptorul şi-l duse la ureche. Şi imediat auzi un glas puternic, care zbârnâia cumplit în receptor. La început, nu putu să înţeleagă nimic şi, întrerupând glasul care venea de departe, strigă ca de obicei:

— Ta, ta. Olhovca! Ta, aut!

— *Olhoffc, ia?* se auzi, în fine, desluşit.

— *Ta, ta!*

— *Arte zat al fostru, ia?*

— Cum, satul? Nu, *art* clăile, nu satul!

— Cine *art? Ce est' acela „clai”?*

— Clăile, clăile!

Câteva clipe receptorul rămase mut. La capătul celălalt, în Bolotnoe, două glasuri vorbeau lângă telefon, abia desluşit. Apoi pâlnia zbârnâi din nou, cumplit:

— *Griul, ia?*

— *Ta, ta, grâul!*

— *Cine foc pus?*

— Ai noştri! răspunse Iaşa. Cine alţii?

— *Care „foştri”? Zat a' fostru?*

— *Te* unde să ştiu? Aşa spune lumea, că ai noştri...

Receptorul amuţi iarăşi câteva clipe. Neliniştit, Iaşa suflă în pâlnie — şi din nou, cu aceeaşi putere, izbucni zbârnâitul uscat:

— *Du, cine est' du?*

Iaşa zâmbi cu toată faţa:

— *Eu, vice-preşetintele! vice-preşetintele! Preşetintele* lipseşte am rămas numai cu aici...

La început, paznica Agheevna asculta de după sobă. Apoi se apropie de Iaşa, şi fiecare zbârcitură de pe obrazul ei bătrân arăta o încordare şi o tulburare tot mai adâncă. Deodată se repezi la Iaşa şi, împingându-l la o parte, îi smulse receptorul din mână. Netezindu-şi în grabă şuviţele de păr despletit, duse receptorul la ureche şi începu să strige cât o ţinea gura, ca şi cum ar fi strigat peste gard o vecină:

— Ce vice-preşedinte? De unde vice-preşedinte? E un biet om slab la minte, nu-l ascultaţi!...

Apoi, după ce răsuflă, întrebă mai potolit:

— Dar cine vorbeşte acolo? Ce doriţi? Hai?...

Şi fără veste se rezemă cu spatele de perete şi lăsând receptorul în jos, fără putere, şopti:

— Maică precistă, ei sunt!

După ce aşeză la loc receptorul pe furcă, *Oberleutnantul* Hobelmann, de curând numit comandant al centrului raional Bolotnoe, se ridică în picioare în faţa mesei acoperite cu o hartă mare, colorată. Era un bărbat nu prea înalt strâns într-o uniformă nouă-nouţă, cu o faţă aspră şi veşnic îngrijorată. Scuturându-şi moţul de păr negru care-i cădea pe fruntea lată,

Hobelmann bătu cu pumnul în hartă, abia stăpânind-şi mânia:

— *La tracu'! Ce spune el la mine?...*

La stânga mesei, ceva mai departe, stătea un om în vârstă, slab şi jigărit, cu o chelie trandafirie şi lucioasă. Era îmbrăcat cu o hăinuţă ieftină şi mototolită, iar în mâinile lui tremura un creion şi un carneţel vechi, cu scoarţa roasă.

— Dau foc! răspunse el grăbit, strângând repede din umerii ascuţiţi. Aşa-s instrucţiunile primite de la Moscova, chiar de la Stalin... nu-mi amintesc la ce dată. Ce n-au avut timp să ardă în timpul retragerii, incendiază acum, peste tot... Ne osândesc pe toţi la foamete.

— *Chit Kilometer est' pănă la Olhoffc?*

— E o pustietate pe-acolo, domnule *Oberleutnant!* răspunse oftând, pleşuvul cel cu carneţelul. Vreo douăzeci. Satul e pe un deal. De aceea se şi vede aşa de bine focul... Dar acum, pe cât se pare, nici nu-i chip să te poţi apropia de sat. Podeţelc-s distruse... de către Armata Roşie, bineînţeles! Şi-s nişte hârtoape şi-un noroi! Mare pustietate pe-acolo! Cât despre oameni, — nişte înapoiaţi!

— *Pine,* zise comandantul. Eşti *liper.*

După ce pleşuvul dispăru pe uşă, călcând cu băgare de seamă, Hobelmann se aşeză în fotoliu şi zise, pe nemţeşte:

— Scârbos individ, domnule doctor! Nu-i aşa?

La aceeaşi masă, la dreapta lui Hobelmann, stătea într-un fotoliu simplu de răchită un om uscăţiv, în uniformă de medic militar, cu un cap mic de şarpe pe gâtul prea lung. Nasul lui ascuţit, cu pielea uscată, părea încreţit mărunt de strânsoarea unui „pince-nez" de aur cu sticle dreptunghiulare. Un lănţişor, tot de aur, era prins de lentila dreaptă şi petrecut pe după ureche. Era doctorul Rede.

— Oh, da! răspunse Rede, fără să-şi schimbe poziţia. Am observat… E un reprezentant tipic al naţiei pe care destinul însuşi a condamnat-o la degenerare... Da, un rob născut pentru a fi rob. Cu un gest leneş, doctorul îşi scoase stiloul din buzunar. La fiecare pas am prilejul să fac însemnări pentru cartea mea.

— Ai strâns până acum mult material, doctore?

— Oh, da! şi Rede îşi trecu limba peste buzele lui subţiri şi uscate. Dar mai am încă nevoie... De aceea m-am şi oprit aici, *Herr Oberleutnant.* După cum cred că vă este cunoscut aceste ţinuturi sunt populate de foarte mult timp cu felurite seminţii de Ruşi. Aici este adevărata „Rusie" cum i se spunea înainte. Aţi observat ce linişte şi ce sălbăticie domnesc în regiunea aceasta?

— Totuşi şi pe aici se văd incendii... îi răspunse Hobelmann, prudent. Iată, de pildă, Olhovca asta, un sat prăpădit… ştii ce e acolo? Ei bine, acolo mai există încă regim sovietic!

— O!... făcu Rede, înălţându-şi capul.

— Am vorbit adineauri cu acel... cu vice-preşedintele acela. Nu vezi dumneata ce se petrece? E foarte greu, doctore, să stăpâneşti spaţiile astea nesfârşite ale Rusiei! Şi doar ştii şi dumneata ce misiune înaltă şi ce datorie avem noi de îndeplinit în războiul de astăzi...

— Nu se vor asimila imediat, dragul meu. Dar încetul cu încetul... îl încuraja Rede. Pe cine ai de gând să trimiţi în satul acela unde a izbucnit incendiul?

Hobelmann se gândi puţin, frecându-şi cu degetele bărbia bine rasă:

— Tot pe *Leutnantul* Kweiss, răspunse el. Deocamdată n-am pe altcineva. Dar dumneata, doctore, n-ai dori să-l însoţeşti pe Kweiss în satul acela prăpădit din fundul Rusiei? El pleacă zilele astea. Poate că acolo o să găseşti un material cu totul excepţional pentru cartea dumitale...

— Da, o să mă gândesc... vorbi Rede după un timp. Poate să mă duc, dar probabil pentru scurt timp: ştii, mă grăbesc să ajung la Moscova. Vreau să asist la parada armatei noastre. O să fie un spectacol excepţional, cu adevărat istoric!

— Te invidiez! făcu Hobelmann, oftând. Se spune că parada a fost hotărâtă pentru ziua de şapte Noiembrie?

— Da, simbolic.

Peste câteva clipe, în faţa comandantului stătea *Leutnantul* Kweiss — un bărbat înalt şi gras, cu şolduri pline ca de muiere, pe care crăpau pantalonii şi pocnea tunica, încălţat cu cizme galbene bătute-n ţinte şi-n potcoave. Capul lui pleşuv, aşezat de-a dreptul pe umeri, era împodobit cu un moţ de păr ca o creastă de cocoş. Ar fi fost greu de spus ce exprima faţa lui lată cu trăsături nesigure, aproape lipsită de sprâncene, cu ochii mici şi cenuşii care abia se vedeau.

— Kweiss, îi ordonă Hobelmann, mâine o să primeşti toate instrucţiunile. După ce termini

treburile în satele care ţi-au fost indicate, pleci la Olhovca. Dacă nu se poate ajunge acolo cu automobilul, pleci călare. Olhovca o să fie pentru câtva timp, până la noi ordine, reşedinţa dumitale.

Kweiss îşi înălţă, scurt, două degete la tâmplă:

— Am înţeles, *Herr Oberleutnant!*

— Satul acesta, uite... şi Hobelmann se apleca deasupra hărţii.

IX

Când oamenii începură să treacă spre casele lor, întorcându-se de la foc, paznica Agheevna ieşi repede pe cerdac şi, chemând câteva femei, le povesti convorbirea ei ciudată cu nemţii la telefon. Cu toate că era noapte, vestea făcu în grabă înconjurul satului. Strigându-se prin întuneric, frământând noroiul cu picioarele, călcând prin băltoace şi împroşcându-se, oamenii se repeziră spre administraţia colhozului.

Cum ajungeau acolo, colhoznicele tăbărau cu întrebări asupra lui Iaşa Cudriavâi.

Iaşa stătea la masa lui Stepan Boiarchin şi, încredinţat că-şi îndeplineşte conştiincios datoria, se uita la lampă cu ochii lui blânzi, clipind mărunţel şi zâmbind mulţumit. Slab la minte şi fără memorie, nu era în stare să repete întocmai convorbirea lui cu nemţii. Cunoscându-i beteşugul, femeile speriate îi dictau singure răspunsurile, fără să vrea. Iar el, bun la inimă şi căutând să fie pe placul tuturor, încuviinţa totul:

— Iaşenca dragă, ce-au spus: au înjurat?

— Oho, *înşurat!* le răspundea Iaşa, zâmbind.

— Au întrebat cine-a dat foc, nu?

— Ehei *întrepat.*

— Şi au ameninţat, Iaşenca? Nu-i aşa?

— Oho, ame-nin-ţat!

— Au zis că vin încoace? Aşa au zis?

— *Ta, ta,* vin!

— Şi spuneau... că or să ne bată?

— Oho, *pată!*...

— Doamne, o să fie vai de capul nostru, muierilor!

Paznica Agheevna, care îndrugase şi ea mai multe decât se cuvenea, începea să creadă acum că toate se petrecuseră într-adevăr aşa cum le povestea Iaşa şi întărea cu hotărâre spusele lui:

— Aşa e, dragele mele! întocmai aşa...

După ce îl ascultară pe Iaşa Cudriavâi, femeile se speriară cumplit şi începură să strige, într-o larmă de neînchipuit:

— Acuşi tăbărăsc peste noi!

— O s-o păţim cu toţii din pricina clăilor celora…

— Ce ne facem acum? Ce ne facem?...

Atunci intră acolo şi Erofei Cuzmici. Faţa-i era îngrijorată, privirea posomorâtă.

— Nu-i vreme de bocit, muierilor! strigă el către femei, aşezându-se pe un scăunel lângă sobă. Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus! Azi, mâine, or să poftească ş-or să ne dezbrace până la piele! Atunci, de ce să stăm cu mâinile-n sân? Iaca, de pildă, hambarele-s pline cu grâu de sământă. De ce stă sămânţa acolo? Ca să vină nemţii s-o încarce? Unde mai pui că o să ne pună chiar pe noi să le-o încărcăm... Şi tot aşa şi cu caii şi cu tot inventarul adunat aici...

Din mulţimea de femei se înălţară glasuri:

— Dar atunci ce să facem, Cuzmici?

— Ce să facem? Să împărţim totul între noi...

În încăpere se lăsă tăcere grea.

— Altceva, ce vreţi să facem? ridică glasul Erofei Cuzmici, cu toate că nimeni nu i se împotrivise. Toată puterea e în mâna lor acum. Să împărţim totul între noi, şi basta! Altminteri, numai ce te pomeneşti cu ei că vin şi nouă nu ne mai lasă nimic! Mă rog, am ori n-am dreptate?

Femeile tăceau, lăsându-şi capul în jos.

— De ce tăceţi?

— Dar cum o să semănăm la primăvară ? întrebă pentru toate Uliana Şutiaeva. Poate că fiecare de capul lui?

— Se prea poate...
— Oare să fie adevărat că ai noştri n-or să se mai întoarcă?...
Fără să mai aştepte răspunsul lui Erofei Cuzmici, tânăra Pania Goriunova, al cărei bărbat era pe front, femeie liniştită de obicei, izbucni în hohote de plâns. Sughiţurile ei răsunau în liniştea din odaie. După ea începură să plângă şi celelalte femei, strângându-se una-n alta.
— Ptiu, bocitoarelor! şi Erofei Cuzmici se ridică în picioare. Ia te uită la ele! Ei, urlaţi dacă aveţi gust, dar mâine dimineaţă trebuie să ne hotărâm într-un fel! Şi ieşi, trântind uşa în urma lui.
...Toată noaptea aceea, oamenii din Olhovca au stat şi s-au sfătuit ce să facă. Oftând şi suspinând, s-au gândit şi au chibzuit, aducându-şi aminte de anii din urmă ai vieţii lor.
Îşi aduceau aminte de zilele când se aşezase temelia colhozului, cât le venise de greu să-şi părăsească felul lor de viaţă de veacuri şi cu câtă neîncredere păşiseră în necunoscut! îşi aduceau aminte ce greu le fusese în primai ani ai vieţii de colhoz, ce neobişnuite erau toate: ba nu mergea una, ba nu mergea cealaltă... Şi cât se chinuiseră văzând că treburile nu merg cum trebuie, şi cât oftaseră după viaţa pe care o ducea fiecare în gospodăria lui... Era mai uşor şi ei erau mai liberi! Dar când se petrecuseră toate acestea? Demult, demult de tot...
În anii din urmă, treburile merseseră bine în colhoz: oamenii îşi ridicaseră case trainice şi încăpătoare, îşi aduseseră tot felul de maşini, crescuseră nenumărate vite, cultivaseră o livadă întinsă şi o grădină de zarzavat, învăţaseră cum să scoată recolte bogate, dar, mai cu seamă învăţaseră să muncească în colectiv, fără să se stingherească unii pe alţii, punându-şi fiecare la contribuţie toată priceperea lui. Toţi câştigau acum destul ca să-şi poată îngădui un trai îndestulat. E drept că omul vrea totdeauna să trăiască şi mai bine decât trăieşte în clipa de faţă. Şi cei din Olhovca visau şi ei o viaţă şi mai bună. Dar acum ei ştiau că această viaţă este cu putinţă în colhoz. Înţelegeau cu toţii că ce fusese mai greu, trecuse; că odată ce treburile colhozului începuseră să meargă ca pe roate, an după an vor merge tot mai bine, după cum un copac îşi întinde adânc rădăcinile şi înfigându-se în pământ, îşi desface, an după an; mai larg, tot mai larg, cununa lui de ramuri...
Şi iată că totul se năruia din pricina unei vreri străine şi pizmaşe. Numai cât te gândeşti, şi te-apucă groaza... Tot ce înfiripaseră de zece ani încoace, le intrase în obiceiuri şi le era drag tuturor. Tot ce era al colhozului era parcă suflet din sufletul lor, şi numai gândul că ar putea să se smulgă din colhoz, făcea să le sângere inima...

X

Dimineaţa era rece. Bătea un vânt amarnic. Partea de răsărit a cerului se limpezise, dar dinspre apus ameninţau nori grei, plumburii. Prin răsuflătorile acoperişurilor stăteau, umflaţi în pene, porumbeii. Se uitau şi ei, cu mirare, cât de mult se schimbase satul în zilele aceste cu vreme rea: mestecenii îşi legănau osteniţi şi trişti crengile desfrunzite, iar văzduhul era atât de duşmănos, încât nici lor nu le mai venea să-şi ia zborul.
Oamenii se adunau în curtea colhozului, la marginea dinspre miazăzi a satului. Acolo se ridica un grajd încăpător cu temelie de piatră necioplită. Alături stătea podul pentru fân şi şopronul cu căruţe şi hamuri. Într-o parte, staulul de vaci, luminos, acoperit cu şindrilă şi staulul oilor din bârne, dar arătos şi el.
De cealaltă parte era fierăria şi remiza maşinilor, iar mai încolo hambarele cu grâne. La intrarea în curte se afla o căsuţă scundă şi veche unde, dimineaţa, brigadierii împărţeau oamenii la lucru, iar seara cei care lucrau acolo tot timpul se adunau să se încălzească şi să mai vorbească ba de una, ba de alta.
Înainte vreme, curtea era veşnic plină de zgomot şi de mişcare: se vedea că se munceşte din plin. Acum, curtea era pustie. Rămăseseră doar câţiva cai. Toate vitele colhozului fuseseră mânate spre răsărit. Doi grăjdari bătrâni umblau fără nicio treabă, de colo până colo, prin bătătura goală.
Oamenii se adunau în căsuţa paznicului. Vorbeau în şoaptă despre timp, despre război...
Erofei Cuzmici întârziase înadins: nu voia să se poată spune, cândva, că el fusese acea care stăruise mai mult decât toţi pentru împărţeală. Ieşind din ulicioară şi îndreptându-se spre curtea colhozului, îl văzu pe Efim Cerniavchin. La începutul războiului, Cerniavchin fusese chemat sub arme. Dar atunci când unitatea lui începu să se retragă, el o părăsi şi se întoarse acasă. Până în ziua aceea stătuse ascuns, cu toate că mulţi ştiau că e în sat.
— Ei, ţi-ai scos şi tu capul la lumină? strigă Erofei Cuzmici, după ce-l lăsă să se apropie.

Cerniavchin îl salută, mutându-şi uşurel căciula mai pe ceafă. Purta o haină veche de lucru şi cizme grozav de scâlciate. Pe obraji îi crescuse o bărbuţă neagră.

— A venit vremea să mă arăt şi eu, Cuzmici! răspunse el, prietenos. Nu de alta, dar te pomeneşti că în vreme ce stai la o parte, ţi-o iau alţii înainte!

— Ai de gând să rămâi în sat?

— De, trag şi eu nădejde...

— Da' ce ţi-a crescut aşa barba?

— Lasă, c-o dau eu jos!

Câteva femei se apropiară de ei.

— Eh, ce ţi-e şi cu războiul ăsta! zise Erofei Cuzmici tare, oftând. Au luat-o care-ncotro, pe la vetrele şi pe la nevestele lor... Ce să te mai miri că ne calcă neamţul? Halal luptători! Iaca, a trecut şi al meu pe-aici, — ştiţi doar cu toţii, — dar n-a vrut să rămâie... S-a dus! şi Erofei Cuzmici îşi ridică cu mândrie capul. S-a dus să lupte, odată ce era nevoie, şi lumea zice că ar fi şi pierit…

Amintindu-şi de Andrei, se simţi într-adevăr mâhnit şi faţa i se întunecă dintr-odată de durere.

— Măcar de-ar lupta toţi ca el!... Da-de unde! Fiecare se gândeşte numai la pielea lui...

— Da! ce, ăsta-i război? mormăi Ceraiavchin. Cum ne-au pornit, ne-am risipit ca potârnichile! Ce, după tine, poţi să lupţi cu bâta împotriva tancurilor?

Femeile care se apropiaseră îl măsurau cu dispreţ.

— De aceea te-ai băgat repede şi degrabă în tufe? strigă Lucheria Boiarchina.

— Grozav apărător! adăugă şi Uliana Şutiaeva, în batjocură. Dar peste al meu crezi că nu vin tancurile? De ce nu se întoarce şi el?

— Să vedem, poate că se-ntoarce, îngână Cerniavchin, aruncând asupra femeilor o privire tulbure. Înainte de a ieşi între oameni, băuse ca să mai prindă curaj.

— Nu, n-o să se-ntoarcă! strigă Uliana. Nu-i el din aceia! Şi dacă s-ar întoarce, apoi eu nu-s ca drăguţa ta: nu i-ar călca piciorul în casă! Să mă ierte Dumnezeu, dar crezi tu că m-aş culca în pat cu unul ca tine?

— Ce tot cotcodăceşti acolo? se înfurie Cerniavchin.

— Ce e? sări mânioasă Macariha, venind spre el. Vierme scârbos ce eşti! Şi încă mai deschizi gura! şi scuipă într-o parte, cu scârbă. Ţi-e ruşine să te şi uiţi la el! Hai, muierilor.

Erofei Cuzmici se furişă în casă şi se aşeză pe laviţa de lângă uşă.

În căsuţa paznicului era din ce în ce mai linişte: oamenii îşi spuseră tot ce aveau să-şi spună, despre vreme şi despre război. De după sobă se ridică deodată un glas puternic de femeie:

— Pe cine mai aşteptăm? Să începem!

— Da, parcata venit toată lumea!

— Erofei Cuzmici unde-i? A venit?

— E aici, lângă uşă!

— Ei, Erofei Cuzmici, ce stai? strigă Cerniavchin. Pe cine mai aşteptăm? Începe!

Erofei Cuzmici se ridică lângă uşă.

— Da' bine, oameni suciţi ce sunteţi! zise, scuturându-şi barba lui bogată. Cine-s eu ca să încep? Nu-s nimic, asta o ştiţi şi voi. Pot să spun că nu-s decât un om de rând...

Oamenii începură să strige:

— Toţi suntem de rând.

— Oricum, tot trebuie să înceapă cineva..

— Iaca aşa ne lăsăm: când pe nădejdea unuia, când pe-a altuia...

— Începe tu, ce dracu'!

Deodată uşa de la intrare scârţâi şi se deschise. În prag se arătă Iaşa Cudriavâi. Îşi ţinea servieta sub braţ. Ochii lui blânzi străluceau de mulţumire.

— Ei, ce să mai încep eu? zise atunci Erofei Cuzmici. Iată că a venit „vice-preşedintele" în persoană!

— *Şetinţă?*... întrebă Iaşa, radios.

— Ba încă plenară, îi răspunse Erofei Cuzmici, cu un respect prefăcut. Doar pe dumneata, Iacov Mitrici, te mai aşteptam. Eşti bun să ne faci o comunicare?

Cerniavchin începu să râdă cu hohote.

— Nu vi-e ruşine să vă bateţi joc de unul ca el! Îl certă Macariha, cu asprime.

Oamenii tăcură. Deodată, bătrânul Silantie tuşi. Îşi îndreptă spatele larg deasupra mulţimii şi căciuliţa lui aproape că atinse tavanul. Întorcându-se spre uşă îl căută, cu ochii lui cu

vederea slăbită, pe Erofei Cuzmici:
— Începe, Erofei, ce-i cu tine? Odată ce-i vorba de asta...
— Vezi că, nici nu ştiu cum să-ncep... şi, dregându-şi glasul Erofei Cuzmici înaintă un pas. Oamenii îi făcură loc. Nu ştiu, nu ştiu! repeta el, trecând printre oameni. Iar când se opri lângă masă, îşi scoase căciula şi şi-o strânse la piept. Mi-e inima grea vă rog să mă credeţi. Am muncit, am făcut, am dres, am agonisit, şi acum, iată, totul se duce în vânt! Cum vine asta?
Mulţi îşi lăsară capetele în jos. Cineva zise încet:
— Nu ne mai amărî şi tu, Erofei...
— Ei, atunci? întrebă Erofei Cuzmici. N-am făcut niciodată nimic împotriva voinţei obşteşti. Dar dacă a căzut năpasta asta pe capul nostru, apoi trebuie să ne croim viaţa în alt chip. Prin urmare, să vorbim despre nevoile noastre, nu-i aşa?
— Dar Osip unde-i, nevestelor? îşi aminti deodată nu ştiu cine de administratorul colhozului.
— Nici n-a venit.
— Asta-i bună! Cum de l-am uitat?
— Iaşa, drăguţule, dă o fugă după Osip! Dar unde-i Iaşa?
— Iaşenca, unde eşti?
Însă spre mirarea tuturor, Iaşa se făcuse nevăzut din căsuţa paznicului. În învălmăşeală, nimeni nu băgase de seamă când plecase. Câţiva alergară să-l caute pe Osip Mihailovici. Curând după aceea, unul de lângă uşă dădu de veste:
— E la grajd.
— Ce face acolo? întrebă Erofei Cuzmici.
— Şade şi plânge.
Fără să se fi înţeles între ei, oamenii se repeziră cu toţii în curte. Din grajd ieşi, rezemându-se greu în cârja lui, Osip Mihailovici. În urma lui venea, galben şi speriat, Iaşa Cudriavâi. Strângându-şi servieta sub braţ, se opri în uşa grajdului, în timp ce Osip Mihailovici trecea înainte privindu-l drept în ochi pe Erofei Cuzmici, fără să se ruşineze de lacrimile sale.
— Ei, ce este? întrebă el, răguşit. Iar te trage aţa spre viaţa de mai înainte? Nu te rabdă maţele, hai?
Erofei Cuzmici făcu câţiva paşi spre administrator:
— Dar nu-i vorba de asta!
— Atunci despre ce-i vorba? şi Osip Mihailovici se uită la el printre lacrimi, neînduplecat şi aspru.
— Poate că nu ştii... Ai auzit ce fac nemţii? Ziua-n amiaza mare! Mătură toate grânele şi dau foc gospodăriilor! Asta vrei tu să aşteptaţi?
— Dacă or să ia, or să răspundă pentru asta! vorbi administratorul, cu glas răguşit. Dar să împărţim noi între noi avutul colhozului? Pentru ce? Cum să ridicăm mâinile spre bunurile acestea? Şi arătă spre grajd, spre şopron şi remiza maşinilor. Ce este aici al tău, numai al tău, Erofei Cuzmici? Ce anume ai agonisit tu din toate acestea? Ia gândeşte-te! Şi ce este al tău, Cerniavchin? Ce este al tău... cum te cheamă? Dar al tău, Fetinia?... Nu: aici, totul este al tuturor! Al tu-tu-ror! rosti el răspicat, întinzându-şi gâtul şi deschizând ochii mari. Cum să ne rupem avutul în bucăţi? Mai curând să-mi rupeţi în bucăţi sufletul din mine! Rupeţi-l! Sfâşiaţi-l! zise, făcând un pas înainte spre mulţime. Sfâşiaţi-mă în bucăţele, dacă vreţi. Dar cât trăiesc eu, nu vă las să vă atingeţi de avutul obştesc şi nu dau din mână cheile hambarelor!
Oamenii rămaseră ca pironiţi locului şi tăceau. Lui Erofei Cuzmici, tăcerea aceea păru că-i străpunge inima: nu, ea nu prevestea nimic bun!
— Aha, asta era! şuieră printre dinţi Erofei Cuzmici, roşu ca focul, apropiindu-se în grabă de administrator. Pentru cine vrei tu să păstrezi avutul nostru? Pentru nemţi? Cum or veni, vă rog, poftiţi şi luaţi tot! Aşa-i?
Piciorul ţeapăn al lui Osip Mihailovici avu o tresărire. Omul se clătină şi era cât pe ce să scape cârja din mână. Galben şi buimăcit, se uită cu mânie pe sub sprâncenele lui stufoase în ochii ageri ai lui Erofei Cuzmici şi, cu gura încleştată, strigă răguşit:
— De ăştia îmi erai, hai? Ce vierme zace în tine, canalie?
— Să nu te legi de mine! — urlă Erofei Cuzmici.
Osip Mihailovici scoase din buzunar o legătură de chei şi o aruncă mânios la picioarele lui Erofei Cuzmici. Apoi, sprijinindu-se în cârjă, o luă spre grajd, şchiopătând.
Cu mâna care îi tremura, Erofei Cuzmici ridică de jos cheile şi se întoarse către mulţime:
— Ei, începem împărţeala?

— Începe odată, ce mai stai? — îl zori Cerniavchin

Atunci ieşi din mulţime, călcând cu pas bărbătesc, Macariha, care tot timpul îl urmărise pe cuscru-său în tăcere. Chipul ei era liniştit dar aspru, iar ochii întunecaţi şi încă tineri păreau plini de o lumină potolită. Erofei Cuzmici ştia că, în timpul din urmă, Macariha era socotită ca un fel de căpetenie a muierilor, şi inima lui tresări.

— Degeaba l-ai supărat pe Mihailâci, cuscre, zise ea încet, dar hotărât. Niciunul dintre noi nu e în stare să creadă că el vrea să păstreze avutul nostru pentru nemţi... În fiecare lucruşor din curtea asta e o picătură din sângele lui. Cum s-o dea? Adă încoace cheile!

Încurcat, Erofei Cuzmici, îi întinse legătura de chei.

— Ei, Mihailâci! îl strigă Macariha pe administrator. Întoarce-te şi ia-ţi cheile!

La rândul lui, administratorul i se supuse fără să crâcnească. Înfigându-şi cârja în pământ, se întoarse şi se îndreptă spre femeie. Iar Macariha, sunând cheile, vorbi cu asprime:

— Iar împărţeala, cuscre, n-o să se facă! Mai bine să uiţi vorba asta! Şi ochii îi străluciră, tinereşte. Da, s-o uiţi... Ne-ar cădea mâinile când am începe a împărţi. Ce s-a făcut cu sudoarea tuturora laolaltă, nu se poate rupe în bucăţit Am ori n-am dreptate, muierilor?

Femeile îi răspunseră într-un glas:

— Aşa-i, Macariha, aşa-i!

— Nu vrem, şi pace!

— Ia te uită ce le-a trecut prin minte! Împărţeală? Nu zău!

Atunci ajunse în dreptul lor şi Osip Mihailovici.

— Ţine cheile, îi zise Macariha, ieşindu-i înainte.

— Care va să zică, cuscră, să se prăpădească bunătate de avere? mormăi Erofei Cuzmici, ridicându-şi barba în vânt

— De ce să se prăpădească?

— Adică, crezi tu că avutul ăsta o să rămână aici, întreg-întreguţ?

— Nu, n-o să rămână întreg... se învoi şi Macariha. Că dacă rămâne aici, apoi s-a dus!. Mai cu seamă sământa...

— Păi, asta spuneam şi eul

— Spuneai tu, dar nu spuneai cum se cuvine! îi răspunse cu hotărâre Macariha. Nu trebuie să lăsăm nimic aici. Chiar astăzi să luăm fiecare câte o parte acasă, spre păstrare. Asta trebuie! Să păstrăm, să ascundem care cât poate, iar atunci când or veni ai noştri, să aducem din nou totul aici. Să luăm, dar să luăm spre păstrare. Şi cu bon! Am dreptate ori n-am, muierilor?

Mulţimea se mişcă. Se auziră strigăte de încuviinţare. Moş Silanti se îndreptă din umeri şi tună cu glasul lui puternic, de bas:

— Asta, zic şi eu că-i vorbă!

— Ce tot spui de bonuri? strigă Cerniavchin. Cui să le dăm? Lui Osip? Luăm sământa şi cu asta, basta!

— Tu, dezertor spurcat, să nu zbieri! şi Macariha se îndreptă spre el. Ia te uită, buboiul, cum se amestecă! Ai venit fuga să ne păzeşti avutul, hai? Dar mult ai agonisit tu aici, spune?

— Cât am agonisit, atâta vreau să-mi iau! Dă-mi partea mea şi nu mă mai vezi!

— Am să-ţi dau un picior, nu partea ta!

— Aşa vorbeşti tu cu mine? urlă Cerniavchin cu glas de om beat.

— Stai, Efim! şi Erofei Cuzmici îl apucă de mânecă. Ai băut de-o copeică şi te-ai îmbătat de-o rublă! De ce faci scandal?

Acoperindu-l pe Cerniavchin cu umărul, Erofei Cuzmici se întoarse către femei. Înţelesese că n-o să s-aleagă nimic din împărţeală şi-i părea rău că se înfierbântase peste măsură. Iar dacă tot n-o să s-aleagă nimic, era mai cuminte să-şi încurce urmele...

— Apoi, de ce credeţi voi că vorbeam eu de împărţeală, muierilor? făcu el împăciuitor, dar abia stăpânindu-şi mânia împotriva Macarihăi. Tocmai pentru că aici totul o să se ducă dracului! Dar dacă-i vorba să împărţim ca să păstrăm, apoi cu atât mai bine. Deocamdată să împărţim şi pe urmă o să vedem noi ce-o mai fi când s-or întoarce ai noştri, dăm înapoi ce-am luat şi gata! Pe mine, vezi, nu m-a dus mintea până acolo... Apoi, căutând să se pună bine cu cuscră-sa: Ai un cap, cuscră, halal să-ţi fie! Ei, să nu mai zăbovim. Începe dumneata. Ne-am ciorovăit cât ne-am ciorovăit, dar acum, — la treabă! Hai, muierilor!

Şi toţi laolaltă, cu un suspin de uşurare, o luară după Erofei Cuzmici spre casa paznicului. Osip Mihailovici venea şchiopătând în urma tuturor, sunându-şi cheile şi mormăind cu gândul la Macariha:

— Mare putere zace în femeia asta! Mare putere...

XI

Nu toţi copacii îşi schimbă toamna înfăţişarea în acelaşi chip. Unii îşi păstrează până târziu frunzele verzi, pline de sevă. Razele soarelui pălesc, vântul urlă, gerul începe să înţepenească pământul — şi frunzele lor tot mai trăiesc, tot se mai ţin cu încăpăţânare pe crengi, aproape fără să-şi piardă prospeţimea lor văratică. Nu tot aşa se petrec lucrurile cu alte soiuri de copaci. Nici nu apucă toamna să-şi scuture zilele ei mohorâte asupra pământului şi, cât ai clipi din ochi, din verzi ce erau îi vezi aurii sau roşii ca zorile.

Aşa se întâmplă şi cu Marica.

După ce află de moartea lui Andrei, se schimbă dintr-odată şi la chip şi la suflet Până în vremea din urmă, arăta ca o fată tânără. Cât robotea prin casă nu-i mai tăcea gura şi muncea totdeauna cu vrednicie, veselă şi glumeaţă. Acum, toate acestea parcă nu mai fuseseră de când lumea. Marica era femeie — o femeie tânără, e drept, dar ca toate femeile, mai ales când suferă, tăcută şi închisă. Vorbea încet şi se mişca fără grabă. Ochii îi erau întunecaţi, iar buzele calde şi uşor umflate ieşeau tot mai mult la iveală pe faţa ei palidă.

De când se măritase, se legase adânc de gospodăria lui Andrei. Toate-i erau dragi acolo, toate erau suflet din sufletul ei: şi casa cu obloanele albastre, şi curtea deasupra căreia zburau porumbeii şi mestecenii care străluceau cu albul lor neîntinat şi ochiul-boului palid din grădină...

Dar acum, simţea că se înstrăinează repede de toate acestea. Şi nu din pricină că după moartea lui Andrei s-ar fi socotit o venetică şi o străină de prisos în casă, — nu. Asta începuse din ziua când plecase cu Erofei Cuzmici pe câmpul de luptă. După întâmplarea aceea, Marica nu mai era în stare să stea de vorbă cu socru-său şi, pe zi ce trecea, i se părea că e tot mai străină în casa Lopuhovilor. De aceea n-o trăgea inima atât spre stăpânii casei, cât spre cei care erau străini de casă ca şi ea: spre Loznevoi şi Costea. Adesea întârzia bucuros în odaie cu ei, vorbind despre tot felul de nimicuri, aşa cum fac de obicei oamenii care au o adâncă durere în suflet.

Însă Loznevoi tălmăcea în felul lui această nevoie a Maricăi de a sta cu ei. „Viaţa merge înainte, îşi zicea el. O să mai plângă ea cât o să plângă, dar tinereţea biruitoare o să-şi ceară drepturile ei...” şi gândul acesta parcă-l ardea. Căuta să se poarte cu Marica mai simplu şi mai blând decât înainte, vorbind mai mult şi căutând stăruitor o ocazie prielnică să rămână între patru ochi cu ea...

XII

La amiază, Erofei Cuzmici aduse acasă câţiva saci cu grâne de sămânţă. În curte îl întâmpină Alevtina Vasilievna. Învelindu-se bine în şal şi strângându-şi peste piept poalele unui cojoc ponosit veni târându-se încetişor până la căruţă şi-l întrebă:

— Mult ai adus, Cuzmici?

— Da-tu n-ai ochi să vezi? — îi răspunse grosolan Erofei legând de propteaua hambarului armăsarul adus deunăzi din pădure. Şi pe astea le-am smuls cu chiu cu vai! Cuscra ceea, ard'o-ar para focului s-o ardă, a momit de partea ei toate muierile din sat, şi acum joacă cum le cântă ea, ca proastele... Ptiu, sămânţa dracului! A întors-o, a sucit-o, ca să nu se facă împărţeala. Iar muierile... Ţipau de să-ţi spargă urechile, nu alta! Ş-acuma, parc-au mâncat măselariţă: colhoz şi iar colhoz, nu-i chip să le mai scoţi colhozul din cap! C'aşa-i neamul vostru muieresc!

Alevtina Vasilievna, oftă încetişor:

— Eh, ducă-se dracului! şi Erofei Cuzmici se apropie de căruţă şi pipăi unul din saci. Odată cu sămânţa asta, mi-a mai venit şi mie inima la loc. Numai că trebuie s-o ascund bine de tot Altminteri te pomeneşti cu ei aici şi… Unde-i Marica?

— În casă, unde să fie?

— Hm! Iar acolo... cu ei?

— Joacă cărţi.

— M-da, i s-a făcut de joacă! strigă Erofei Cuzmici batjocoritor. Cam repede... Neam blestemat! Calcă pe urmele mă-sii. Şi pentru ce, te-ntreb, se ţine cu... bădăranii ăştia, hai?

— Iar te-a apucat? şi Alevtina Vasilievna, dădu domol din mână, a lehamite. După tine, ar trebui să-şi pună cenuşă pe cap! Şi aşa s-a schimbat la faţă de n-o mai cunoşti. Să mai uite şi ea de necazuri...

— Aici nu-i vorba să mai uite ori nu de necazuri, e vorba să facă treabă! S-a dezvăţat să muncească, iar tu stai şi o îndemni la lene, asta-i!

— Ce-ai vrea să facă, la urma urmelor?

— Măi, măi, mi se pare că şi ţie trebuie să-ţi bag minţile în cap! Iaca, avem nevoie să săpăm o groapă.

Auzind că s-a întors Erofei Cuzmici, Marica adună cărţile de joc de pe masă şi se trase mai lângă fereastră. Bătrânul deschise larg uşa odăii şi, fără să intre, strigă din prag:

— Mai bine-ai veni să-mi ajuţi! N-ai auzit căruţa? Am atâta treabă de nici n-am când răsufla, şi tu... Iaca, trebuie să săpăm o groapă pentru sămânţă şi eu mai am încă un drum de făcut. Nu mă mai ţin picioarele!

Marica îşi luă în tăcere broboada şi ieşi din odaie. Loznevoi se ridică şi el. Era totdeauna plin de respect faţă de stăpânul casei şi căuta să-i fie pe plac

— Cu ce pot să te ajut, Erofei Cuzmici? Vrei să faci o groapă? întrebă el, apropiindu-se de uşă.

— O groapă, mormăi Cuzmici.

— Şi mai ce?

— Şi să tai nişte scânduri pentru căptuşit groapa…

— Facem, Erofei Cuzmici, cum să nu facem? făgădui el. Haide, Costea! Acum mă simt mai bine. Ar fi vremea să mă mai desmorţesc şi eu puţin la aer... Dumneata numai să ne arăţi unde s-o săpăm, Erofei Cuzmici, şi de unde să luăm scândurile.

— Zi, te simţi mai bine?

— Acuma, da...

— Ei, să dea Dumnezeu!

— Eu sunt g-gata, zise şi Costea. Noi s-suntem deprinşi să săpăm p-pământul. Am săpat până mai deunăzi! Şi nici nu se c-cuvine să uităm, p-poate c-o să mai avem n-nevoie...

Ieşiră în curte. După ce cărară în grabă sacii cu sămânţă în hambar, Erofei Cuzmici, le arătă locul de lângă şopron unde trebuia săpată groapa şi lemnul din care aveau să taie scândurile pentru căptuşit pereţii şi fundul ei. Apoi, luându-l cu el pe Vasiatca, porni grăbit spre colhoz, ca să primească în păstrare şi o parte din inventar.

— Halal g-gospodar! zise Costea, clătinând din cap. A-adună tot ce-i cade în m-mână şi pe toate le bagă în p-pământ! Ăsta, s-să-l laşi în banii lui, s-ar umfla într-o clipă ca un p-păianjen!

— Ia lasă, nu te mai lega de gazdă! îi tăie vorba Loznevoi, supărat.

— N-nu mă leg, dar ar t-trebui...

— Sfârşeşte odată, că m-ai plictisit!

Costea tăcu o clipă, apoi se întoarse către Marica:

— D-dumneata du-te în casă! N-avem decât o l-lopată, nu-i nevoie să sape mai mult de unul. Nici l-loc nu-i.

— Atunci, uite ce-i, hotărî Loznevoi. Sapă tu aici, iar noi doi o să tăiem scândurile. Unde-i fierăstrăul?

Încă de dimineaţă începuse să sufle vântul, gonind negura care atârna, grea, deasupra pământului trist şi plin de noroi. Se ivi şi soarele, strălucind potolit şi, după cele câteva zile de vreme urâtă, zările se luminară iarăşi, şi iarăşi se desluşiră culmile dealurilor, linia zimţuită a codrilor de brad, petele celorlalte păduri şi tufişurile de aur veşted de pe câmpii. Tot ţinutul părea că se ridică încet din nefiinţă, sfâşiat de timpul necruţător, cu urme abia simţite din frumuseţea trecută şi fără niciun semn de-înnoire: se ridica din negură, ca şi cum ar fi vrut doar să se încălzească un pic la soare...

Loznevoi se simţea plin de bucurie: pentru întâia oară i se ivea prilejul să rămână singur cu Marica. Cără scândurile în fundul curţii, într-un colţ unde erau caprele de tăiat lemne şi puse mâna voiniceşte pe fierăstrău. Dar nu ştia cum să taie: smucea scândura şi trăgea strâmb cu fierăstrăul. Şi-n timp ce se chinuia aşa, răsufla scurt şi greu, nările subţiri i se umflau, iar pe faţa trasă, pe care începuse să-i mijească o bărbuţă rară i se iveau broboane de sudoare.

— Mai odihneşte-te! îl sfătui Marica.

Rezemându-se de capră, Loznevoi o privi drept în faţă.

— Ştii, Marica, începu el cu înţeles, în Coran este o frază minunată: „Tot ce trebuie să ţi se întâmple, e scris în Cartea Vieţii. Iar vântul veşniciei întoarce la-ntâmplare filele ei”... Într-adevăr. Iată că vântul întoarce acum filele vieţii mele. Le întoarce cam repede! şi Loznevoi îşi lăsă capul în jos. Îţi mai aduci aminte că mi-ai urat drum bun şi izbândă?

— Ţi-am urat, dar vezi că n-ai avut parte de ele, îi răspunse Marica.

— Cum să-ţi spun?... îşi urmă vorba Loznevoi. Totuşi n-am pierit, cu toate că nu mi-a lipsit mult! Ceea ce la început părea poate o nenorocire, poate să fie, până la urmă, un mare noroc... Ţi-aduci aminte când am stat de vorbă, atunci, lângă pârâu?... Cred că şi vorbele acele erau scrise pe o pagină din Cartea Vieţii mele. Vântul a întors câteva file, şi iarăşi m-am trezit în Olhovca, iar tu m-ai scăpat de la moarte...

Apucând fierăstrăul, Marica îi curmă vorba:

— Hai să ne apucăm de treabă!

Dar Loznevoi nu se mai putea opri:

— Ei, dacă am şti ce scrie mai departe în cartea aceea... şi surâse numai cu partea stângă a feţei. Tu nu ştii cumva, Marica?

— Pune mâna pe ferăstrău! Despre mine, nu ştiu nimic...

Marica nu-şi dădea bine seama unde voia să ajungă Loznevoi, dar ceva o făcea să fie cu ochii în patru. Fără să se uite la el, trăgea fierăstrăul cu putere, apăsat, iar rumeguşul de lemn zbura şi i se aşeza pe rochie. Loznevoi vedea cum, de câte ori întorcea capul, ochii ei întunecaţi scăpărau, negri şi aspri.

Zdrobită de durere, Marica nu-l cercetase mai de-aproape pe Loznevoi, şi nici nu bănuise până atunci dragostea lui pentru ea. Acum, bănuiala nu trezi în sufletul ei numai duşmănie faţă de el, ci şi o nelămurită şi ciudată nelinişte.

Tăiară două scânduri în tăcere. În timp ce aşeza pe capră pe cea de-a treia, Loznevoi se gândi că bătrânul s-ar putea întoarce curând şi începu din nou, aproape în şoaptă:

— Ascultă, Marica... De ce m-ai scăpat tu de la moarte?...

— Lasă-mă în pace! strigă femeia. Şi, trântind fierăstrăul, fugi în grădină.

Multă vreme rămase lângă scoruş, chinuindu-se zadarnic să înţeleagă de ce vorbele lui Loznevoi treziseră în ea neliniştea aceea — chinuindu-se să prindă din zbor gândurile tulburătoare care se ţeseau în jurul ei ca păienjenişurile la soare...

XIII

Seara, Marica se duse la mamă-sa. Uitându-se mai bine la ea, Macariha se înspăimântă: cât de mult se schimbase în vremea din urmă! Se aşeză lângă fată şi-şi sprijini obrazul de umărul ei:

— Fata mamei, draga mamei, ce ai tu de-ai slăbit aşa, ca o umbră?

— Ştii, mamă, începu Marica, potrivindu-şi şalul pe umeri: se învelea acum mereu în şal,

cu toate că nu era friguroasă. Ştii, cu toate că prizonierul cela, comandantul, mi-a spus că l-a văzut pe Andrei cum îşi dădea sufletul sub brad, cu toate că am văzut şi eu câţi oameni s-au prăpădit acolo, — şi-şi aţinti căutătura tristă în umbra odăii, — nu ştiu de ce, inima nu-mi spune că-i mort... stau câteodată liniştită şi o ascult... Nu, inima nu-mi spune că-i mort! Omul acela zice că l-a văzut murind... Dar oare a murit într-adevăr? Andriuşa, îl ştii şi tu, era în stare să se ia de piept cu moartea şi să se târască încotrova...

Macariha se ridică în picioare:

— Trebuie să dăm în bobi, fata mamei!

— Dar oare bobii tăi spun drept?

— Da, totdeauna spun drept! Faia, dă bobii încoace.

Faia se repezi la dulăpiorul din colţ.

— Stai puţin, Marica, să vezi şi tu!

— Drept să-ţi spun, pentru asta am şi venit, — mărturisi Marica. Înainte nu credeam în bobi, dar acuma mă tot gândesc: poate că ştiu şi ei ceva...

În vremea din urmă, viaţa începuse să fie grea. Multora le luase războiul bărbaţii, fraţii, feciorii. Şi toate femeile ştiau că, zi cu zi, cei plecaţi erau ameninţaţi de moarte. Nu venea nicio veste de la ei. Iată de ce, în toamna aceea, multă lume se ducea pe la ghicitoarele de care uitase cu totul în anii din urmă.

În Olhovca, încă din vară, se îndeletnicea cu ghicitul o babă ursuză, una Zubaciha. Când ghicea, îşi lua de obicei o înfăţişare posomorâtă şi nu spunea decât de rău. Femeile plecau de la ea plângând. Dar de la o vreme, spre surprinderea tuturor, începuse să dea în bobi şi Macariha. Prezicerile ei, dimpotrivă, erau totdeauna pline de nădejdi. Femeile o lăsară îndată în părăsire pe Zubaciha şi năvăliră la Macariha, adunându-se cu bucurie în jurul ei. Macariha vedea în bobi sfârşitul apropiat al războiului, îi vedea pe cei plecaţi cum se întorc voinici şi teferi, vedea schimbări în bine, aducătoare de noroc — vedea tot ce doreau bieţii oameni, şi de aceea toţi credeau orbeşte în spusele ei.

Macariha se aşeză şi aruncă pe faţa de masă o mână de bobi de toate culorile. Netezindu-şi părul negru şi strângându-şi buzele, îşi luă o înfăţişare gravă şi concentrată. Fetele stăteau tăcute la dreapta şi la stânga ei. Într-o lămpiţă fără sticlă, tremura o flacără mică. În casă stăpânea amurgul. Din când în când, afară se stârneai vânt şi obloanele scârţâiau:

— Gândeşte-te. Şi Macariha împinse spre Marica un bob.

Marica îl strânse în mână şi oftă:

— M-am gândit demult…

— Pune-l colea.

Se auziră bătăi în uşă. În casă intră Lucheria Boiarchina. Văzând din prag că Macariha dă în bobi, începu:

— Uf, am sosit la timp! Am dus copiii la culcare şi am alergat la tine! Să-mi spui, Macariha, să-mi spui, că toată ziua m-am zbuciumat! Mi se strânge inima, mi se strânge de durere, de nu pot să mai fac un pas, că tot la Stepan mă poartă gândul... Parcă simt că trebuie să se întâmple ceva...

— Apoi, doar alaltăieri ţi-am ghicit, zise Macariha, amestecând bobii pe masă.

— Ei, şi? De alaltăieri au trecut două zile!

— Atunci, aşteaptă puţin.

Lucheria se aşeză lângă Marica şi-i şopti la ureche:

— Bobii ăştia spun tot! Adevărul adevărat!

— Sss... taci, că nu pot să văd nimic! făcu Macariha. Despărţi bobii întâi în trei grămăjoare, apoi împărţi fiecare grămăjoară în alte trei, aşa fel ca în fiecare să fie câte doi, trei sau patru bobi. Îi privi aspru, cu sprâncenele încruntate, ca şi cum cu greu ar pătrunde taina lor. Dar nu apucă să scoată un cuvânt şi credincioasa ei ajutoare întru ghicit, Faia cea cu ochii negri şi sclipitori, sări în sus şi strigă:

— Trăieşte, Marica, trăieşte!

Marica îşi trecu asupra tuturor privirea ochilor care-i ardeau.

— Trăieşte?

— Da, trăieşte, trăieşte! Şi Faia nu mai avea astâmpăr

— Nu vezi şi tu? zise şi Macariha, gravă. Ia te uită: asta-i el! — şi arătă cu degetul o grămăjoară de bobi. E în viaţă. Şi e la drum. Uite, aici e drumul lui, — adăugă, arătând altă grămăjoară. Ei, da’ să nu ne ascundem după deget: nu-i tocmai dulce viaţa pe care-o duce... Are o mare nelinişte în inimă pentru ai lui, pentru cei de-acasă... Uite, vezi? Colea…

— Asta nu-i nimic! Numai de-ar trăi! şopti Marica, abia auzit.

Ferindu-şi cu mâna faţa de lumină, rămase cu urechea aţintită la târâitul greierului de după cuptor, care părea că repetă şi el cu încăpăţânare: „Trăieşte! Trăieşte!...” „Andriuşa, dragul meu! Lumina meal” suspină ea.

— Marcovna, caută-mi şi mie! se rugă Lucheria. Nu mai pot. Spune-mi doar atât: trăieşte? Se întoarce?

De pe cuptor se auzi deodată un glas de bărbat:

— Ce să mai umbli cu ghicitul? Se întoarce repede-repede! Marica şi Lucheria încremeniră de spaimă lângă masă, iar Macariha întorcându-se spre cuptor, strigă:

— N-ai mai putut să taci, căpăţână de varză degerată ce eşti? Te-ai încălzit şi ai făcut ochi? Ei, hai, coboară, că toate-s de-ale noastre. Şi le lămuri pe Marica şi pe Lucheria: E Serga Hahai. Ori poate că l-aţi uitat?

Ţinând în mână o pungă de tutun de mătase albastră, Serga Hahai se dădu jos de pe cuptor. Purta pantaloni mototoliţi, plini de praf de cărămidă şi o cămaşă murdară. Macariha îi întinse pâslarii. În timp ce se încălţa, Serga zise:

— Poate că n-aş fi ridicat glasul, dar mă apucase o poftă de fumat! De când îmi tot plimb cu punga cu tutun pe la nas...

— Serga, Seriojca! se dezmetici Lucheria. De unde vii Seriojenca? Şi omul meu, pe unde-i?

— Stai să-mi aprind ţigara.

— Ci spune, omule, spune odată!

— Păi, nu ţi-a dat în bobi? clipi Serga din ochiul cel cu albeaţă şi zâmbi a glumă:

— Ei da, mi-a dat. Şi ce-i cu asta?

— Ei, ce ţi-au spus bobii?

— Mi-au spus că trăieşte. Dar unde-i, asta nu mi-au spus-o.

— Ai dracului bobi! — râse Serga Hahai, apropiindu-se de masă. Ştiu şi ei ce înseamnă un secret militar... Iaca, atâta am să-ţi spun şi eu: că trăieşte! Şi-ţi trimite sărutări, cu dragoste. Dar unde se află — asta n-am să ţi-o spun oricât ai fi tu nevasta lui!...

Serga clipi din ochi poznaş, îşi scutură peste masă moţul lui ca un smoc de năgară şi-şi apropie ţigara de flacăra lămpiţei.

XIV

Loznevoi aşezase o scândură pe masă şi toca pe ea frunze uscate de tutun de casă. Costea le trecea prin ciur. Tutunul lui Erofei Cuzmici era fără pereche, vestit în tot satul. Un praf mărunt, aproape invizibil, se ridica înţepându-le nările.

— Dar iute mai e! şi Costea se frecă la nas. Ca şi stăpânu-său, pe cinstea mea! Gângăvea acum din ce în ce mai rar. Ce-ar fi să gustăm şi noi un pic din ăsta proaspăt?

— Hai să-l gustăm.

Începură să fumeze. Era dimineaţă, devreme. Gospodarii umblau după treburi prin curte. În casă era linişte.

— Aoleu, mamă-mămucă! şi Costea începu să tuşească, apucându-se cu mâna de piept. Zău, îţi zgârie s-sufleţelul de parcă ţi-l dă pe râzătoare! Leit după chipul şi asemănarea stăpânu-său!

Loznevoi întrebă:

— Nu înţeleg, Costea, de ce-l tot vorbeşti atâta de rău pe stăpân? Toţi ţăranii sunt la fel.

— Şi eu îs ţăran. Şi încă dintr-o văgăună de sat, de la mama dracului! Şi ce, sunt ca el?

— Dacă nu eşti acum, ai să fii mai târziul

— Aşi! Nu-s eu din neam de ăsta!

Loznevoi pufăi fără grabă din ţigară:

— Mai bine spune-mi, ce anume nu-ţi place la stăpân? Îţi dă de mâncat, îţi dă de băut… Atunci?

— Nimic nu-mi place la el, tovarăşe locotenent-major!

— Dă-l dracului de grad! De câte ori ţi-am mai spus? — strigă Loznevoi, înfuriat

— Uit mereu! răspunse Costea, încurcat. M-m-am deprins aşa…

Costea nu se putea dezbăra de obiceiurile lui milităreşti. Se scula cu noaptea-n cap, îşi strângea cu grijă patul, îşi ştergea uniforma, se încingea strâns cu centura, îşi curăţa bocancii şi se bărbierea des, cu toate că pe obrazul lui de băieţandru abia începea să mijească un puf moale, ca de păsărică. I se părea că e încă la oaste şi, prin urmare, dator să respecte regulamentul. Vânătăile de pe faţă păliseră şi putea acum să-şi deschidă ochiul drept cu toate

că orbita era încă vânătă. Pe zi ce trecea, părea mai copt şi faţa i se lumina tot mai rar de zâmbetul lui blând şi copilăresc.

— Bine, dar ce anume nu-ţi place la el? stărui Loznevoi.

— Tot! răspunse Costea, neaşteptat de tăios. Ştii, creşte pe câmp o buruiană de-i zice susai. Ai văzut-o vreodată? Când ari pământul şi-l dai cu grapa, nici n-o bagi de seamă. Dar cum o Iaşi în voia ei, creşte şi se-nmulţeşte de umple lumea! De unde ia atâta vlagă? Se întinde, se lăţeşte şi înăbuşă totul în jurul ei!...

— Aşa-i şi stăpânul?

— Întocmai! Ca şi susaiul...

Loznevoi se ridică, îşi suflecă mâneca de la cămaşă şi puse mâna pe cuţit. Începu din nou să toace tutun, dar se opri şi aruncă o căutătură piezişă spre Costea:

— Ai mai văzut tu şi altfel de ţărani, în vremea din urmă, pe-acolo pe unde nu mai este regim sovietic?... Dacă i-ai vedea, n-ai mai vorbi aşa despre stăpân. Toţi ţăranii sunt la fel, toţi!

Costea zâmbi ironic, aproape provocator:

— Dar dumneata i-ai văzut pe ceilalţi acum, în urmă? Şi dacă nu i-ai văzut, apoi atunci de unde ştii că toţi sunt la fel?... De la o vreme, Costea începuse să-i cam întoarcă vorba, şi din ce în ce mai cu îndrăzneală, fostului său comandant. De unde?

— Îi cunosc eu... Loznevoi ridică cuţitul în aer şi zâmbi amar, numai cu obrazul stâng. I-am văzut. Trăiau laolaltă în colhozuri, dar fiecare trăgea cu ochiul spre pădure, piezis, ca lupul. Şi acum, vezi ce-a ieşit din toate astea? Cum s-a terminat cu regimul sovietic, au şi început să se agite! Toţi sunt ca buruiana de care vorbeai tu: oricât te-ai munci şi ai săpa pământul, rădăcina nu poţi să i-o smulgi. Nu! Şi făcu un pas spre Costea. Şi bagă de seamă, băiete, bagă de seamă! — urmă, trecând cuţitul pe lângă obrazul lui Costea. Bagă de seamă: oameni ca Erofei Cuzmici sunt neînchipuit de mulţi. Asta-i înspăimântător! Şi nu numai aici, unde înaintează nemţii, dar şi dincolo de linia frontului, pe Volga, în Siberia... Vezi tu, asta-i înspăimântător!...

Clipind din genele lui alburii şi rare, Costea căuta să pătrundă înţelesul vorbelor lui Loznevoi. De câte ori încerca să spună şi el ceva, cu toate că singur nu ştia ce ar mai fi putut să spună, Loznevoi îl oprea:

— Ei, ce poţi să mai zici? şi înălţa cuţitul. Ce poţi să mai zici?

Înainte de a fi apucat să răspundă ceva, se auziră paşi în bucătărie. Uşa odăii se deschise şi în prag se ivi Marica.

— O, Marica!... Loznevoi se bucură, dar în acelaşi timp se simţi stingherit: nu ştia cum să înceapă vorba după cearta lor de ieri. Ai fost pe la mama dumitale?

— Da... am fost.

Din pricina vântului, sau poate şi din altă pricină, în dimineaţa aceea chipul Maricăi era mai plin de viaţă decât toată vremea din urmă, iar obrajii îi erau neobişnuit de îmbujoraţi. Pe umeri purta un şal de culoare închisă.

— Intră, o îndemnă el, cu prietenie.

Marica se aşeză pe laviţă, iar Loznevoi şi Costea i se aşezară de-o parte şi de alta. Zâmbind, Marica se uită întâi la unul, apoi la celălalt şi întrebă, cu acea mlădiere de glumă în glas, care fusese unul din farmecele ei de fată:

— Va fost dor de mine?

— Se înţelege! răspunse Loznevoi cu bucurie şi observă, numaidecât: Dar azi parcă eşti mai veselă, Marica!

— Doar n-ăi fi vrând să stau şi să bocesc tot timpul!

— Fără îndoială că nu. Ai putea să te ofileşti de-atâta plâns...

— Despre asta să nu mai vorbeşti! îl opri Marica, aspru.

— Şi se poate să te ofileşti tocmai tu?— urmă Loznevoi.

— Lasă asta! făcu Marica, mai aspru încă.

Din bucătărie se auzi mormăitul nemulţumit al lui Erofei Cuzmici. Toţi trei tăcură, trăgând cu urechea. Alături podeaua începu să scârţâie.

— Vine încoace, şopti Marica...

Într-adevăr, Erofei Cuzmici intră, frecându-şi mâinile obosite de muncă, spălate şi ude încă de apă. Se apropie de oglindă şi, fără să se uite la noră-sa, o întrebă: .

— Unde-i pieptenele?

— După oglindă.

Erofei Cuzmici îşi pieptănă îndelung şi cu mare grijă barba; când trecând-o într-o parte,

când ridicând-o în sus. Marica înţelese imediat că socru-său are ceva de spus. Într-adevăr, punând pieptenele la locul lui după oglindă, Erofei Cuzmici zise, aşa, într-o doară:

— Da, îmbătrânesc, îmbătrânesc!

— Şezi, Erofei Cuzmici, îl pofti Loznevoi, căutând să-i fie pe plac. Fumează şi dumneata. Că bun tutun mai ai.

— N-am timp să stau! răspunse Erofei Cuzmici, fără să se uite la nimeni. N-am timp nici să-mi pierd nopţile nici să mă ţin de palavre...

Mânia lui Erofei Cuzmici împotriva Maricăi creştea zi după zi. În vremea din urmă simţea că se îneacă de necaz când vedea prietenia ei cu Loznevoi şi cu Costea. Dar tăcea şi se stăpânea: prea puţin timp trecuse de la moartea lui Andrei şi-şi dădea seama că încă nu se cuvine să se certe cu noră-sa. Acum însă, simţi că nu se mai poate stăpâni.

— Aşa suntem noi, toată viaţa muncim şi robotim! mârâi el aruncând în jur priviri mânioase. Nouă nu ne arde de hoinăreală!

Marica se ridică de lângă masă:

— Şi ce treabă este de făcut, mă rog?

— Puţine sunt de făcut la o casă?

— Dar ce, anume?

— Ţie totdeauna trebuie să-ţi arate cineva ce este de făcut? Singură nu eşti în stare să vezi? şi Cuzmici îşi muie glasul: Prea devreme ţi-ai luat nasul la purtare, prea de vreme!

Aprinsă la obraz, Marica făcu un pas spre socrul ei:

— Mă rog, despre mine vorbeşti?

— Na-na-na!... şi Erofei Cuzmici se ridică şi el în picioare.

— Ia nu te uita aşa la mine! Cum iese îndată la iveală neamul vostru al Logovilor! Voi, una ştiţi...

— Lasă, Erofei Cuzmici, lasă! îl rugă Loznevoi.

— Ce să las? Ce sunt eu în casa asta?

— Nu se cuvine, nu-i frumos...

Marica se apropie de fereastră. Îndreptându-şi şalul pe umeri, se uită în stradă pe deasupra florilor din ghivece. Afară se lăsa ger. Cerul se limpezise. Lumina era albăstruie, liniştită şi rece. Pe deasupra caselor zburau porumbei.

Erofei Cuzmici se aşeză la masă:

— Ei, dar voi cum o mai duceţi? V-aţi mai înzdrăvenit, hai?

— De, trăim şi noi!... răspunse Loznevoi, cam în doi peri

— Dar ia gândiţi-vă, tovarăşi militari: parcă eu, de pildă, n-aş vrea să trăiesc? şi Erofei Cuzmici îşi propti palmele pe genunchi.

— Se înţelege că aş vrea! Ei, însă mie curând-curând or să-mi taie capul! E drept că azi viaţa nu face nici cât o ceapă degerată, da' tot m-am deprins cu ea şi nu-s chiar aşa de grăbit să intru-n pământ! Îmbătrânesc, e drept, da' parcă tot n-am gust să mor! Tot aş vrea să mai trăiesc, să apuc vremuri mai bune. Se vede însă că nu mi-e dat..

— Dar ce s-a întâmplat? îl întrebă Loznevoi, îngrijorat.

— Iaca, afară îngheaţă. Şi Erofei Cuzmici arătă spre fereastra lângă care stătea Marica. După îngheţ, trebuie să ne aşteptăm să pice nemţii. Mai ales după focul cela... Iar când or veni, — mie, cel dintâi, îmi taie capul. Cel dintâi! Tot satul ştie că staţi la mine, iar oamenii, îi ştiţi cum sunt.. Vedeţi bine că nu v-am spus nicio vorbă până azi: v-am ţinut v-am hrănit v-am dat de toate, cât s-a putut. Suntem doar cu toţii de-un neam: nu suntem de-acelaşi sânge, dar avem acelaşi suflet. Ei, dar acum nu mă mai pricep nici eu ce să fac. V-o spun curat: mi-e frică! Dacă nu s-ar fi aflat în sat, dacă aţi fi venit pe furiş, de, mai zic şi eu, aş lua totul asupra mea şi v-aş ascunde. Dar aşa, pe faţă! Umblu prin sat şi mă tot uit: de care copac am să atârn! Aşa că, gândiţi-vă şi voi...

— O să plecăm, gospodarule, zise deodată Costea, hotărât.

— Fii liniştit!

— Eu nu vă gonesc, dar ştii, trebuie să vă gândiţi... urmă Erofei Cuzmici. Să zicem că pe mine mă spânzură de-un mesteacăn, fie şi aşa! Dar după asta credeţi că o să fie bine de capul vostru? Că eu la voi mă gândesc... Cred că atâta vă rămâne de făcut: să vă ascundeţi. Voi faceţi cum vreţi, dar până la urmă tot o să vă denunţe careva din sat. Se găseşte el cine... Aşa că, gândiţi-vă...

Se ridică în picioare şi, fără să aştepte hotărârea din urmă a oaspeţilor săi nedoriţi, ieşi din odaie.

Marica se întoarse repede de la geam, se apropie de Costea şi de Loznevoi, aruncă o privire

spre uşă şi şopti, cu aprindere:
— Plecaţi! Duceţi-vă la partizani!
— La p-partizani? şi Costea o apucă pe Marica de mână.
— Unde-s? Ştii?
— Eu nu ştiu unde-s, şopti Marica, uitându-se mereu să nu se deschidă uşa din nou. Asta n-o ştiu. Dar pot să vă duc la un om care vine de-acolo… şi arătă cu mâna spre fereastră. E de-al lor!

XV

Toate morile din jurul Olhovcăi erau stricate. Oamenii trebuiau să macine cu râşniţa: scrâşnetul pietrelor se auzea de dimineaţă şi până scara aproape în fiecare casă. La Lopuhov, râşniţa se afla în magazie. Acolo înăuntru stăruia de-a pururi o lumină de amurg. Lângă unul din pereţi era o ladă pentru făină, lângă celălalt tot felul de coveţi şi de ciururi cu căline. De tavan atârnau smocuri de cânepă şi de in, legături de frunze de pelin şi de iarba Maicii Domnului. Prin unghere, în umbra liniştită, şoarecii foiau în voia lor. Şi chiar în timp ce scrâşneau pietrele râşniţei, tot puteai să-i auzi chiţcăind.
Văzând că în jgheab făina abia mai curge, Costea îl pofti pe Loznevoi cu o asprime pe care altădată nu şi-ar fi îngăduit-o:
— Toarnă!
— Lasă, Costea. Mai odihneşte-te şi tu.
— Eh, drăcia dracului! Măcar de i-ar sta în gât făina asta!
— Şi Costea scuipă într-o parte. Ce zgârcioabă! Ce porc de câine!
— Iar eu îţi spun ce ţi-am mai spus: toţi sunt ca el!
— Din anul treizeci n-am mai văzut de alde ăştia! Şi Costea se sprijini de ladă. Nu, nu mai pot!
— Ai ostenit? Cam repede… Bine, lasă că mai învârt eu, făcu Loznevoi.
— Nu mai pot să trăiesc aşa! oftă Costea.
— Ia ascultă, băiete, zise Loznevoi, sprijinindu-se şi el de ladă. Nu te-am văzut niciodată în halul ăsta. De ce spui că nu mai poţi să trăieşti aşa?
— Da’ ce, asta-i viaţă?
De după ladă se auzi alergătură şi chiţcăit de şoareci. Când se făcu linişte, Costea urmă:
— Ca a şoarecilor ăstora! Cu ce e mai bună viaţa noastră decât a lor?…
Loznevoi îl apucă de mână:
— Ajunge! Hai să măcinăm!
Costea turnă grâu în râşniţă iar Loznevoi începu să învârtă. Se auzi scrâşnetul pietrelor şi pe jgheab începu să curgă o şuviţă caldă de făină.
— Stai! strigă Costea. Nu pot! Şi, rezemându-se de piatra râşniţei, întrebă încet: Cum te-ai gândit? Plecăm?
— Unde? La partizani?
— Da.
— Ascultă, Costea. Şi Loznevoi îl apucă de umeri, aşezându-l drept în faţa lui. Ia să-mi spui, băiete, ce am măcinat noi ieri?
— Grâu.
— Şi azi?
— Azi, secară…
— Şi vezi că tot făină iese! Loznevoi îl scutură de umeri, silindu-l să zâmbească. Ai înţeles, prietene?
— Vrei să spui că toate se macină? Dar când, curând?
— Poate că nu chiar aşa de curând… Cine ştie? Trebuie să răzbim prin vremurile astea, chiar de-ar fi să trăim ca şoarecii!… Acum, un lucru o sigur: că nemţii sunt în preajma Moscovei. Iată unde au ajuns!
— Va să zică, nu chiar aşa curând… — făcu Costea, amărât. — Până ce şi-or aduna ai noştri puterile, până or ajunge aici… Mai este de măcinat, ca-n râşniţa asta a noastră!
— Poate şi mai repede! Eu nu prea cred că ai noştri or să-şi mai adune puterile… Unde li-s puterile?
Prin ferestruica mică, pe jumătate acoperită cu smocuri de ierburi uscate, pătrundea o dungă de lumină stinsă, de toamnă. Lumina cădea pe faţa lui Costea. Şi Loznevoi văzu că pe faţa aceea tânără, de copil, se săpaseră dintr-o dată trăsături aspre, bărbăteşti.

— Şi atunci, ce-o să se-ntâmple? întrebă Costea încet.

Pe Loznevoi îl surprinse schimbarea neaşteptată a înfăţişării lui Costea: nu mai semăna acum deloc cu băieţandrul acela care, până mai ieri, îi executa ordinele din toată inima, cu o grabă copilărească.

— Şi atunci, ce-o să se-ntâmple? repetă Costea şi mai încet.

— Ce-o să se-ntâmple? Au să ne bată nemţii, asta o să se-ntâmple!

— Pe noi?

— Ca mâine iau Moscova... Şi atunci, s-a isprăvit cu noi. Costea îşi strânse buzele bărbăteşte şi deodată şi le simţi reci.

Câteva clipe se uită ţintă la Loznevoi, fără să clipească măcar. Pe urmă întrebă:

— Pe vremea când ne retrăgeam, tot la... tot la asta te gândeai?

— Tot, răspunse Loznevoi, în şoaptă.

Uitându-se mereu ţintă la el, Costea îl lovi fără veste cu pumnul sub coaste, cu o putere pe care singur nu şi-ar fi bănuit-o. Loznevoi, care nu se aştepta la asta, slobozi un ţipăt şi căzu peste ciururile cu căline. Urlând ca un pui de lup, Costea se năpusti asupra fostului său comandant şi-i înfipse degetele în beregată. Se luptară multă vreme acolo, în magazie, cu o furie sălbatică. De afară se auzea cum se izbesc coveţile, cum se rostogolesc găleţile goale, albiile şi toate vechiturile îngrămădite acolo.

XVI

Te uiţi la câte-un ghem de aţă încâlcită şi, la prima aruncătură de ochi, ţi se pare o nimica toată să-l descurci. Dar când tragi de un capăt, ghemul se încâlceşte şi mai rău; tragi de altul — şi deodată vezi limpede că niciodată n-o să-l poţi descurca...

Tot atât de încâlcită fusese şi viaţa lui Loznevoi.

De mic, tată-său îl iubise şi-l răsfăţase peste măsură. Vladimir era singurul lui copil... Ca tuturor părinţilor, inginerului hotarnic Mihail Alexandrovici Loznevoi i se păruse de la început că băiatul lui — în toate privinţele excepţional — era sortit să îndeplinească fapte mari în viaţă. Imaginaţia înflăcărată şi cam poetică a lui Mihail Alexandrovici îi croia totdeauna un viitor strălucit Arătând oaspeţilor pe băieţaşul acela ursuz, slăbuţ, cu nasul mare şi cu moţ de păr blond-albicios pe frunte, el striga cu mândrie:

— Vedeţi ce pui de şoim? Îndrăznesc să vă asigur că soarta lui n-o să semene cu a mea! Şi mângâia copilul pe creştet. Asta o să ajungă om mare! Aşa e, Vovic, ai?

— Da, tată, răspundea Vovic, limpede şi răspicat. Oaspeţii îl lăudau pe Vladimir cel mic:

— Minunat băieţel! Ce privire inteligentă!

— Da, se vede numaidecât: e deştept foc!...

Deprins încă din copilărie să se gândească cu îngâmfare la viitorul lui, Vladimir Loznevoi nu se temea decât de un singur lucru: să nu şi-l compromită printr-o alegere nepotrivită a carierei. În primul an de învăţătură la Universitatea din Cazan, schimbă trei facultăţi şi, până la urmă, ajunse să-şi dea seama că nu-l atrăgea deloc nici perspectiva de a trăi veşnic ca un vagabond, scormonind adâncurile pământului în vreun colţ uitat de lume, nici de a povesti o viaţă întreagă copiilor despre mărul pe care l-a adus pe Newton la măreaţa lui descoperire, nici de a sta zi şi noapte aplecat asupra unor acizi, în vreun laborator de chimie. Toate acestea erau lucruri prea neînsemnate pentru el. Tot căutând să-şi descopere adevărata lui vocaţie, Loznevoi nu-şi mai căută de carte şi, la sfârşitul anului, se pomeni exmatriculat din universitate.

Doi ani hoinări Loznevoi prin ţară, căutându-şi „adevărata vocaţie” şi ocupându-se, între timp, cu fel de fel de afaceri care să nu-i ia prea multă vreme, dar, pe cât se poate, să-i asigure un venit mulţumitor: fie făcând pe administratorul unei trupe de iluzionişti şi saltimbanci, fie patronând un curs de dans într-un club oarecare... În ţară se săvârşeau fapte măreţe, dar el pierduse orice legătură cu ele; poporul întreg trăia o viaţă de încordare şi de contopire a forţelor, dar el se înstrăinase pe nesimţite de această viaţă...

În această stare de spirit se găsea Loznevoi atunci când se pomeni chemat în armată.

Şi dintr-odată îşi închipui că numai în armată ar putea el să-şi pună în valoare însuşirile lui excepţionale şi să ajungă departe pe scara ierarhiei militare. El dovedi oarecare sârguinţă în serviciu şi, făcând tot ce-i stătea în putinţă, ajunse destul de repede la gradul de ofiţer. Serviciul de ofiţer de stat major îl atrăgea cu deosebire şi de atunci nu mai avu decât un vis: să urce mereu, din toate puterile, pe scara ierarhiei militare, ca să ajungă cât mai repede la o

viaţă mai bună şi la un renume strălucit…

XVII

Un cocor tânăr se lăsase pe un muşuroi. Aripa dreaptă i se târa pe pământ. La răsărit se iveau încet zorile palide de toamnă. Cocorul se uita, cu o căutătură nedumerită şi tristă, la locurile acele necunoscute şi duşmănoase. În jurul lui se întindeau mlaştini presărate cu muşuroaie şi acoperite cu stuf şi papură, din care se înălţau ici şi colo mesteceni firavi... Vara, locurile acestea erau pline de o viaţă slobodă şi îmbelşugată: apă multă, ierburi şi gângănii. Acum însă, balta începea să îngheţe: toată faţa ei încremenise. Vântul şuiera prin buruienile uscate şi înţepenite de ger. Cocorul cel singuratic simţi că-l prinde frica, singur în mijlocul mlaştinii pustii, la ceasul acela timpuriu al răsăritului. Sări pe alt muşuroi, apoi pe altul, târându-şi după el aripa beteagă. Se opri, îşi aruncă iarăşi împrejur căutătura aiurită şi tristă, şi-şi aduse aminte de cârdul cu care-şi luase zborul spre ţările calde. Şi strigătul lui deznădăjduit se împrăştie peste toată mlaştina.

— O fi rămas în urma cârdului? întrebă Costea.

— Da, îi răspunse Serga Hahai. Se vede treaba că-i rănit. O să se prăpădească, săracul. Pe-aici pe la noi, sunt geruri tari...

Veneau din spre Olhovca şi se îndreptau către apus. Amândoi erau îmbrăcaţi cu cojoace, cu căciuli şi cizme zdravene. Fiecare ducea pe umăr câte o legătură grea. Vântul le frigea obrazul.

Când răsări soarele, ajunseră în pădurea Losinoe. În timp ce treceau prin pădure, în Costea creştea un sentiment pe care nu-l mai încercase încă. Nu şi-l putea tălmăci, dar simţea că-i încălzeşte sufletul. Pădurea era bătrână şi deasă. Brazii mari, năpădiţi de muşchi, umbreau drumul cu cetina lor grea. Sus, vârfurile li se legănau în vânt, dar jos, pe pământul acoperit cu un covor moale şi împodobit cu arabescurile frunzelor de căldăruşă, era tăcere şi nemişcare. De o parte şi de alta a drumului se întindeau, ca nişte garduri fără sfârşit, trunchiuri de brazi, şi nicăieri nu se arăta niciun luminiş. Pădurea era întocmai ca pădurile de pe Cama. „Peste tot, pământul e la fel, se gândea Costea. Tot al nostru-i...”,

În adâncul pădurii îi întâmpină o patrulă de partizani. Apoi ajunseră într-o poiană întinsă, şi Costea văzu în mijlocul ei o căsuţă de pădurar, cu muşchi pe acoperiş şi cu obloanele atârnând, strâmbe. Serga Hahai îl lămuri: asta era căsuţa pe care şi-o aleseseră partizanii. Şi atunci, Costea înţelese deodată că pentru el începe o viaţă nouă şi că sentimentul acela proaspăt şi cald, pe care-l încercase, se născuse tocmai din conştiinţa apropierii acestei vieţi.

Căsuţa era plină de lume. Doi bărbaţi în uniforme militare stăteau într-un colţ, curăţând pe masă piesele unei mitraliere demontate. „Militari de-ai noştri! se bucură Costea. Activi, pesemne...” Lângă ei altul înalt, uscăţiv şi cu ochelari — părea să fie un învăţător de ţară — îşi împacheta cu grijă boclucurile într-un sac de vânătoare. Două fete în rochii simple, de oraş, vorbeau în şoaptă lângă fereastră, cercetând un aparat de telefon. Un tânăr cam prea gras, într-o salopetă de şofer, stătea la o masă şi arăta unor băieţi, vorbind tare, cum se mânuieşte o grenadă.

De la masa din colţ se ridică Stepan Boiarchin. Toată partea de jos a feţei lui uscate şi bolnăvicioase era albă de săpuneală.

— Aha, s-a întors haimanaua? — strigă el aspru, dar vădit bucuros. Ia poftim încoace! Ce-ai zăbovit atâta?

— Treburii... răspunse Hahai.

— Cunosc eu treburile tale! Se vede că nu ţi-a dat drumul Csiutca?

Hahai se apropie de masă şi zise:

— Am adus cu mine un tovarăş... şi întorcându-şi capul: Vino-ncoace, Costea.

— Cine eşti? întrebă Boiarchin.

Încurcat, Costea începu să-şi povestească viaţa. Partizanii se adunară în jurul mesei. Stepan Boiarchin întrebă iar:

— Niscaiva documente ai?

— E-e-e! — făcu Serga, tărăgănat. Ce fel de documente poate să aibă la el?

— Cum? De ce să n-am? şi Costea îi aruncă o căutătură mânioasă. Am la mine toate documentele.

— Ce fel de documente?

— De tot felul. Am carnetul de comsomolist, am…

— Arată-le!

Costea aruncă o privire stingherită spre partizani.

— Le-ai pierdut, hai? râse Boiarchin, în batjocură.

— Ei, dacă-i aşa, atunci bine! se hotărî Costea. Şi dându-şi la o parte poalele cojocului, îşi ridică tunica şi începu să-şi descheie pantalonii

Boiarchin zâmbi:

— Apoi, ăsta-i loc de păstrat documentele?

— Unde vrei să le ascund?

— Mamă, mamăl strigă Hahai şi izbucni în hohote de ras, apucându-se de şolduri. Halal ascunzătoare!

În jurul lor toată lumea se porni să râdă.

— Ce tot nechezaţi? se supără Costea. Ce-aţi găsit de râs? Poate că n-am avut alt loc mai de nădejde! Ptiu, fire-ar al dracului de nasture!

— Ei lasă, lasă, îl potoli Boiarchin, zâmbind mereu. Du-te lângă sobă de-ţi încălzeşte mâinile. Ai să-ţi scoţi documentele mai târziu. Acum mă bărbieresc, vorbim noi după aceea. Du-te lângă sobă!

— Am înţeles! răspunse Costea tare şi răspicat, aşa cum era el deprins la militărie.

Serga şi Costea se aşezară lângă sobă. Peste puţin, se apropie de ei şi Boiarchin. Scoţând un cărbune din vatră, îşi aprinse ţigara şi începu să cerceteze cu de-amănuntul documentele lui Costea.

— În regulă! făcu el drept încheiere. Dezbracă-te. În curând începe treaba. O să avem mult de lucru aici. Din toate părţile se adună oamenii în păduri. N-ai puşcă?

— N-am.

— Ai să-ţi găseşti! îl încurajă Boiarchin şi repetă, pe gânduri: — Da, în curând începe treaba...

XVIII

În şopronul gol, Erofei Cuzmici îşi înjghebase un cazan de distilat rachiu. De acolo se auzeau, uruind într-una, zăcători, table şi burlane. De trei zile, în toată casa stăruia un miros tare şi îmbătător de tescovină. Mirosul acesta îi făcea rău Alevtinei Vasilievna şi de aceea o trimitea din când în când pe Marica să întrebe dacă lucrurile merg bine şi dacă se termină curând.

Erofei Cuzmici, care de obicei nici nu-i răspundea noră-sii de astă dată o întrebă:

— Şi... pierde-vară acela, e acasă?

— Unde vrei să fie?

— Trimite-l la mine.

Loznevoi se înfăţişă înaintea gazdei, palid şi tulburat. De când rămăsese singur, fără Costea, stătea toată ziua în odaie, după, cuptor, ca un bursuc în vizuina lui. Vârându-şi pe uşa întredeschisă nasul lui subţire, căzut în jos şi bărbuţa ascuţită, tătărască întrebă scurt:

— M-ai chemat Erofei Cuzmici.

— Vino-ncoace!

Loznevoi intră încet în şopron. Erofei Casnici îşi înălţă capul de după o zăcătoare:

— N-ai plecat?

— Unde să plec, Erofei Cuzmici?

— Dar celălalt unde-a plecat?

— Undeva, în pădure.

— Trebuia să pleci şi tu cu el! De ce să stai aici de pomană?

— Nu pot, răspunse Loznevoi, căutând să se stăpânească. Dar buzele îi tremurau. Sunt încă şubred. Şi pe urmă, ce fel de partizani sunt ăştia? Când te gândeşti ce armată am avut şi a fost zdrobită! Ce pot să facă partizanii? Acuşi vine iarna... Şi când s-o porni frigul, o şterg care-ncotro... Acum, tot una-i: ori te ia dracul în pădure, ori aici!

— Aha, dumnealui i-e tot una! şi Erofei Cuzmici se ridică în picioare, rezemându-se de zăcătoare. Dar mie? Îţi dai tu seama, cu căpăţâna ta, în ce bucluc mă bagi dacă rămâi aici? Pe tine te spânzură pentru că eşti bolşevic...

— Eu nu-s bolşevic! se apără Loznevoi.

— Cu toate astea, ai fost cu ei! E acelaşi lucru. Dar eu, ce amestec am în toata astea?

Erofei Cuzmici înţelegea bine că dacă Loznevoi nu plecase odată cu Costea, n-o să mai

plece deloc şi, prin urmare, o să rămână în puterea lui. Acum putea face din el ce poftea, putea să-i vorbească oricum. De aceea repetă, aspru şi răspicat:

— Pleacă şi tu. Asta-i!

Loznevoi simţi că-i tremură umerii. Căzu în genunchi în faţa stăpânului, agăţându-i-se cu mâinile de poala cojocului:

— Erofei Cuzmici! Drăguţule! Nu mă nenoroci! Nu mă alunga, na mă alunga! Unde să mă duc?...

— Stai, mă! Ce te-a apucat?... Lasă-mă!

— Nu mă goni... se ruga Loznevoi, tremurând din tot trupul.

— Ridică-te, hai, ridică-te când îţi spun! Şi Erofei Cuzmici se aşeză pe o stivă de lemne. Ce să mă fac eu cu tine, hai? Că e primejdios, al dracului de primejdios!...

— Poate...

— Ce „poate”! îi tăie vorba Erofei Cuzmici. Neamţul nu stă să aleagă: eşti bolşevic — un glonte în cap. Ai ascuns un bolşevic — la fel...

Loznevoi tăcea, plecându-se gârbovit în faţa stăpânului.

— Uite ce-i, zise până la urmă Erofei Cuzmici, mai îmbunat. Fie ce-o fi, am să pun o vorbă bună pentru tine în faţa obştii. Am să le spun oamenilor aşa: „Iaca, ţin la mine un om, un comandant militar...” Poate că nu m-or denunţa. Poate ne-o feri Dumnezeu. Iar tu, de azi înainte mi-eşti nepot. Ai înţeles? Ba încă şi surd, şi mut. Ai să poţi?

— Pot, răspunse Loznevoi, abia mişcându-şi buzele.

— Surd şi mut! De mic copil. Bagă de seamă! repetă Erofei Cuzmici, ridicându-se de pe stiva de lemne. De azi încolo, să n-aud o vorbuliţă din gura ta! Ne-am înţeles: ai să munceşti şi ai să trăieşti. Ca un nepot ce-mi eşti! Şi Erofei măsură cu ochii trupul înalt şi uscat al lui Loznevoi, cântărindu-l parcă: oare o să iasă din el un muncitor acătării? Şi acum, apucă-te şi cară tescovina împreună cu Marica. E timpul s-o distilăm. Om mai distila, şi-om mai trage şi la măsea un pic. Vrei să guşti?

— N-ar strica...

— Nă, nă! se supără Erofei Cuzmici. Ai uitat? Surd şi mut!... Ei, acum vrei să bei? strigă el, aşa cum strigi la urechea unui surd şi, ridicându-şi barba, îşi pocni două bobârnace peste beregată.

Loznevoi încuviinţă cu capul.

— Aşa, băiete! Şi cizmele, cizmele măi; scoate-le! strigă Erofei Cuzmici din nou. Scoate-le! Le murdăreşti de tescovină! Pune-ţi opinci! Opinci! Şi-şi învârti mâna în jurul piciorului, ca şi cum ar lega nojiţele unei opinci. Ai înţeles?

Loznevoi încuviinţă din cap, cu totul buimăcit.

— Bine, o să meargă treaba, încheie Erofei Cuzmici. Acum du-te!

...Spre seară, distileria lui Erofei Cuzmici începu să funcţioneze din plin. Sub cazanul de tablă aşezat pe pietre, focul duduia cumplit. Cazanul era legat printr-o ţeava cu două coturi de o zăcătoare de vreo douăsprezece găleţi, a cărei parte de deasupra, găurită, fusese astupată cu bucăţele de aluat şi de cârpă. În zăcătoare se auzea cum fierbe tescovina, iar de sub aluat ţâşneau, ici şi colo, şuviţe subţiri de aburi ameţitori. De la zăcătoare pornea altă ţeava, care dădea într-un butoiaş gol, aşezat pe un buştean. Venea apoi vasul de răcit, înjghebat dintr-un butoi de lemn, iar din fundul vasului ieşea un tubuşor, prin care se scurgea într-o sticlă, printr-o cârpă, un lichid albicios, cu miros tare şi îmbătător. Şi toată maşinăria aceea uruia, clocotea şi sărea în sus. În apropierea ei, era fum şi zăduf, şi te trăsnea tăria de tescovină.

Loznevoi înteţea focul cu un băţ, fără să scoată un cuvânt Marica astupa cu aluat proaspăt găurile prin care ţâşnea aburul din zăcătoare. Era încă nedumerită de împotrivirea lui Loznevoi de a-l urma pe Costea la partizani şi nu putea să-l înţeleagă. Toată ziua încercase să-i vorbească despre asta, dar nu izbutise. Chiar şi acum, acolo lângă cazan, aduse vorba de câteva ori. Loznevoi însă tăcea cu încăpăţânare, aruncând priviri speriate spre uşă.

— Bine, dar de ce taci? îl întrebă din nou Marica. Nu cumva ai amuţit?

Loznevoi întoarse spre ea faţa luminată de flăcări. Răspunse în şoaptă:

— Ce-aş mai avea de spus acum?

— De ce n-ai plecat?

— Eh, Marica! şi Loznevoi aruncă băţul în foc. Tu nu şti ce mă apasă pe suflet! S-a sfârşit cu viaţa mea şi mi-e groază. Stau aici, în faţa cazanului, şi mi se pare că-s în fundul iadului...

— Mai bine-ai pleca, îl sfătui Marica. Nici mie nu mi-e drag să stau în casa asta. Iar dumneata eşti cu totul străin. De ce n-ai plecat?

— N-am putut să plec...

— Dar de ce?
— N-am putut. Sunt fără putere faţă de mine însumi...
Uşa scârţâi. Erofei Cuzmici intră, purtând pe el un cojoc larg şi roşcat, tare ca o scoarţă şi o uşancă din blană cenuşie de câine. Încă de la uşă băgă de seamă că din tubuşorul de scurgere ţâşnea o şuviţă de abur.
— Hei, voi de colo! şi se repezi spre cazan. Ce paşteţi aici, mă rog? Şi tu, momâie ce eşti! Stinge focul! Stinge-l, cât te văd!
Înfricoşat de moarte, Loznevoi începu să scoată de sub cazan tăciunii aprinşi, împrăştiindu-i împrejur. Tot şopronul se umplu de fum.
— Eh, e destul să vă lase omul o clipă de capul vostru! se frământa stăpânul. Era să mi-o faceţi bună!
— Dar ce s-a întâmplat? întrebă Marica
— Apoi, nu vezi? De ce aţi lăsat atâta abur? Cât ai întoarce, capul, putea ori să intre tescovina în sticle, ori să zboare dracului tot burlanul! Ar trebui să pricepi atâta lucru!
Clocotele din zăcătoare se mai potoliră. După ce se linişti, Erofei Cuzmici aşeză sub tubuşorul cu cârpă altă sticlă, goală, iar pe cea plină o ridică în dreptul ochilor.
— O fi bun?...
Aşezându-se cu sticla în mână pe stiva de lemne, scoase din buzunarul cojocului o ceaşcă de ceai împodobită cu floricele şi o ceapă. Turnă rachiul în ceaşcă, până sus, şi apropie de el o surcică aprinsă. Deasupra ceştii pâlpâi o flacără albăstruie, jucând vesel pe faţa băuturii.
— Nu-i rău. Merge!
Ridicând ceaşca, se uită la Loznevoi caro stătea alături de el şi-şi ştergea degetele arse de foc cu poala hainei lui zdrenţăroase. Şi pe chipul lui Erofei Cuzmici, luminat de văpăile flăcării, se aşternu o desăvârşită mulţumire de sine.
— Ei, — zise el, — să fim sănătoşi!
Fără grabă, sorbi ceaşca până Ia fund şi, dregându-şi glasul, o aşeză jos la picioarele lui. Muşcă apoi din ceapă şi o vârî la loc în buzunar.
— Vezi tu, aşa-i viaţa omului, — urmă el nehotărât. Trăieşti şi nu ştii ce-i înaintea ta! Ce te aşteaptă mâine?... Asta-i întrebarea. Greu o duce omul pe pământ! Hei, tu... bea şi tu, băiete!
Loznevoi se ameţi repede. Când Erofei Cuzmici se întoarse în casă, el se aşeză pe lemne, se uită cu o privire aiurită în jurul lui şi, îmbărbătat de băutură, o strigă pe Marica:
— Lasă acolo... Vino-ncoace.
Marica se aşeză lângă el.
— Mă întrebi de ce n-am plecat, nu-i aşa? Ei, uite, o să-ţi spun! O să-ţi spun tot! Acum, mi-e tot una. O să-ţi spun tot! Tot! Loznevoi era din ce în ce mai ameţit. N-am putut să plec din casa asta. N-am putut! N-am fost în stare să mai fac nimic cu mine! înţelegi?
— Şi de ce n-ai putut?
Loznevoi o apucă de mâini, o trase către el şi zise răsuflând greu:
— N-am putut!... N-am putut să mă despart de tine!
Marica îşi smulse mâinile dintr-ale lui.
— N-am putut! strigă, Loznevoi. Nu pot să trăiesc fără tine!
Femeia se ridică:
— Eşti beat!
Simţea că-i ard obrajii. În câteva clipe, îi trecu prin minte tot ce se întâmplase în vremea din urmă. Îşi aminti de ziua în care Loznevoi venise acolo împreună cu Andrei: cum o urmărise cu ochii prin toată casa, cum intrase în vorbă cu ea, pe drum. Apoi, mai târziu, cum zăcuse culcat pe cerdac şi cum şovăise mult până să-i răspundă unde e Andrei... „M-a minţit" îi fulgeră deodată prin minte. „M-a minţit ticălosul!" Pieptul i se cutremură de o mânie clocotitoare, dar în acelaşi timp şi de o bucurie sălbatică. Plezni o bucată de aluat peste zăcătoare.
— N-ai de gând să pleci? îl întrebă ea. Nu vrei?
— Nu vreau, îi răspunse Loznevoi abia şoptit.
— Atunci, plec eu! strigă Marica în gura mare. Ticălos ce eşti! Ticălos!
Stiva de lemne se risipi sub Loznevoi.
— De ce-s ticălos?
— Ştii bine de ce, păduche spurcat ce eşti!
— Marica, sufleţelul meu, nu pleca!
Drept răspuns, Marica trânti uşa şopronului.

Câteva clipe, rămase pe cerdac. Toată Olhovca, toată lumea era învăluită în noaptea de toamnă adâncă, fără stele, care strivea sub povara ei întreg pământul. De jur împrejur era tăcere; de nicăieri nu răzbătea nici cel mai mic semn de viaţă. Dar inima Maricăi bătea cu bucurie, adânc, năvalnic.

La miezul nopţii plecă la mamă-sa.

XIX

A doua zi dimineaţa sosiră nemţii.

Oamenii din Olhovca i-au zărit de cum au început să urce dealul spre sat. Aveau un fel de cai mari, cu cozile scurte, de culoarea mohorâtă a lutului, care călcau rar, trăgând abătuţi căruţele militare grele. De cu noapte se stârnise iarăşi vreme rea. Hitleriştii, — unii în căruţe, cu capul vârât între umeri, alţii pe jos, alunecând prin noroi — stăteau cu obrazul întors din pricina vântului îngheţat care-i pătrundea până la oase şi se uitau din când în când la pata aceea, abia desluşită pe cerul mohorât, care nu semăna deloc cu soarele.

Toţi oamenii se dosiră în grabă prin case. Hitleriştii erau nespus de miraţi de liniştea ciudată a satului. Deodată, se auzi un lătrat furios şi un căţeluş roşcat sări dintr-o poartă în calea convoiului. Un neamţ înalt, înfăşurat într-o manta plină de noroi, se întoarse şi-i dădu un picior, aruncându-l cât colo din faţa căruţei lui. Căţeluşul se rostogoli într-o băltoacă dar, fără să se scuture măcar, sări din nou în picioare şi se năpusti, lătrând furios, spre cai. În clipa aceea, ca şi cum ar fi fost înţeleşi, de prin toate curţile începură să sară toţi câinii. Şi nu erau puţini în Olhovca! Şi se porniră să latre şi să urle asurzitor, toţi laolaltă. Înaintând către mijlocul satului, nemţii îi loveau cu cizmele, îi zvârleau de lângă trăsuri şi din faţa cailor şi-i şfichiuiau cu biciuştile. Dar câinii nu se lăsau. Alergau ca turbaţi în jurul convoiului, lătrând şi schelălăind. Ţinându-şi răsuflarea, oamenii se uitau pe furiş de la ferestre de-a lungul drumului pe care treceau nemţii şi se gândeau cu nelinişte: „Ei, nu-i semn bun când latră câinii cu atâta-nverşunare...”

Hitleriştii se opriră în mijlocul satului, în piaţa cea mică, şi traseră la administraţia colhozului. Paznica Agheevna, care fugise de-acolo în grabă, povestea cum nemţii, înfriguraţi de drum, aduseseră în casă sticle cu rachiu şi tot felul de cutii cu conserve şi cum, vorbind într-una, se şi apucaseră imediat să înfulece. Tot satul începu să se îngrijoreze de soarta lui Iaşa Cudriavâi, care rămăsese singur cu nemţii.

Dar anume ce s-a petrecut acolo, n-a aflat nimeni, niciodată. Peste un ceas, Iaşa Cudriavâi o zbughi pe uşă numai în cămaşă, urlând de moarte. Obrazul şi pletele îi erau unse cu smoală. (Chiar înainte de venirea nemţilor, Iaşa îşi topise smoală pentru figurinele lui). Clătinându-se şi plângând cu sughiţuri, Iaşa se depărta în goană de administraţie şi se făcu nevăzut pe cea dintâi ulicioară. Femeile îl găsiră în spatele grădinilor de zarzavat, ghemuit printre frunze zdrenţuite de brustur, şi-l aduseră acasă la Macariha.

Acolo, Iaşa îşi pierdu cârlionţii.

Macariha îl rase pe cap cu mâna ei: îl rase îndelung şi cu neîndemânare. Strângându-i capul la piept ca să nu mişte, îl nimerea cu pămătuful când pe gât, când în ureche, ori îl săpunea prea mult la ceafă. În jurul Macarihăi stăteau celelalte femei, tăcute, proptindu-şi îndurerate bărbiile în palme. Numai când Macariha îl tăia, începeau să strige:

— Ei, mai încet, tul

— Ai să-l ciopârţeşti, săracul!

Ras pe cap, Iaşa era de nerecunoscut. Stătea lângă masă şi-şi sucea în toate părţile, nesigur, ca după o boală lungă şi grea, capuşorul lui galben, urât şi turtit ca dovlecii cei nenorociţi care cresc printre parii gardurilor. Pe tigva lui, care părea acoperită, în loc de piele, cu un strat subţire de lac, neregularităţile ieşeau acum la iveală mai limpede ca oricând. Iar pe obraz, zbârciturile care-i dădeau înfăţişarea aceea chinuită, se adânciseră parcă. Arăta acum mai bătrân şi mai slut decât înainte.

— *Topitoc,* neamţul... zise Iaşa. Se *tistrează*...

Speriate de tot ce se întâmplase, femeile oftau în tăcere, iar Macariha, aşezându-se lângă Iaşa, îmbrăţişa şi căuta să-l îmbărbăteze.

— Nu te supăra, Iaşenca, nu te amarî, îl mângâia, printre lacrimi. Lasă drăguţule, lasă, or să treacă toate...

Aducându-şi aminte că, încurajat în glumă de oameni, Iaşa se hotărâse să se însoare cu învăţătoarea Nina Dmitrievna şi se lăuda la toată lumea că fata îl iubeşte, Macariha adăugă,

aproape serios:

— Lasă, că acuşi ai să te-nsori. Se întoarce Nina Dmitrievna şi te însori. Nu mai fi necăjit, drăguţule...

Iaşa păli deodată:

— *Oclinta!* strigă el, speriat, *tă-mi oclinta!*

I se aduse o oglindă. Iaşa îşi aruncă numai odată ochii în luciul ei. Apoi, încrâncenându-se de durere, îşi plimbă multă vreme privirea asupra femeilor, ca şi cum le-ar fi spus: „De ce mi-aţi făcut asta? De ce m-aţi sluţit la cap? Acum nu mai am cârlionţi şi Nina Dmitrievna n-o să mă mai iubească." Câteva femei izbucniră în plâns, fără să se poată stăpâni. Iar Iaşa căzu gemând, cu pieptul pe masă şi începu s-o zgârie cu unghiile.

— Doamnei oftă Macariha.

Deodată Iaşa amuţi, apoi se ridică în picioare şi toate femeile văzură că ochii lui mari, totdeauna atât de blânzi, erau acum plini de întuneric şi de mânie. Îşi strânse pumnii şi urlă, clocotind de ură:

— *Mă tuc! Mă tuc!* şi se repezi afară.

Puţin după aceea, din mijlocul satului se auziră ţipete şi focuri de puşcă. Stăpânindu-şi frica, femeile alergară într-acolo în urma Macarihăi.

Din casa colhozului se auzeau glasuri tari, metalice. Lângă cerdac, sprijinindu-se cu umărul de stâlpul cioplit de la intrare, stătea Erofei Cuzmici. Era îmbrăcat într-un cojoc vechi, descheiat, şi uşanca îi căzuse pe-o parte. Când îşi lăsa ochii în jos, când îi ridica în sus. În faţa lui zăcea ghem Iaşa Cudriavâi, mic şi firav ca un băieţandru. Părea că ascultă ceva, cu urechea lipită de pământ, iar cu mâna stângă zgâria ţărâna. Printre buzele întredeschise sângele curgea în spume. Lângă el, în noroi, era aruncat un topor subţire de dulgher.

Când oamenii din sat începură să se adune lângă cerdac fără să înţeleagă încă ce se întâmplase, ieşiră din casă şi câţiva hitlerişti. Unul dintre ei, înalt şi slab, cu un cap mic de şarpe, îşi îndreptă „pince-nez"-ul pe nas, se aplecă peste Iaşa, îi apucă mâna stângă şi i-o ţinu o vreme într-a lui: îi cerceta pulsul. Apoi pipăi cu degetele lungi craniul lui Iaşa, stropit cu noroi, şi porunci ceva.

Nemţii ridicară mortul şi-l duseră în casă;

Erofei Cuzmici se dezlipi de stâlp şi zise stingherit:

— Ce să vă spun, muierilor! Mă duceam spre cuscră-mea Anfisa, când de colea, din uliţă, mă pomenesc că-mi iese înainte Iaşa. Cum l-am văzut, am încremenit! Alerga încoace ca un turbat, nu alta, şi făcea spume la gură de gândeai că fierbe! Iar în mână ţinea toporişca asta... Ei, — m-am gândit, — să ştii că intră la dânşii! Cine ştie ce poznă ar fi făcut, iar noi am fi plătit cu toţii pentru el, nerodul! Să ferească dumnezeu în ce bucluc ne-ar fi băgat! Din pricina lui, ne-ar fi curăţat pe toţii. Cine ştie ce ş-ar fi putut întâmpla...

— N-o mai lungi atâta, cuscre! făcu Macariha întunecată.

— Şi atunci, i-am tăiat drumul, urmă Erofei Cuzmici. Îmi ziceam, în gândul meu: să-l opresc, nerodul... Dar el, sare la mine cu toporul. Numai cât mă gândesc şi mă prinde groaza! Nici nu ştiu cum am scăpat. S-a repezit, dar nici n-a ajuns bine pe cerdac, că ei... Curat nerod, singur şi-a făcut-o! Apoi, arătând cu capul spre topor: Al cui o fi? De la cine l-o fi luat? Mai bine l-aţi ridica de-aici...!

Lumea tăcea, aşa cum tăcuse tot timpul cât vorbise Erofei Cuzmici. Toporul rămase jos, în noroi.

Atunci se ivi pe cerdac alt neamţ — unul înalt, umflat, cu cizmele galbene bătute-n ţinte şi-n potcoave. Era numai în tunică şi cu capul gol. Deasupra frunţii late, vântul îi flutura uşor un moţ ca o creastă de cocoş. Împreunându-şi mâinile la spate şi depărtându-şi picioarele, îşi ridică faţa buhăită, roşie de vânt şi de băutură. Timp de aproape un minut rămase aşa, nemişcat, şi nu puteai să ştii unde se uită, atât de goală era privirea ochilor lui spălăciţi.

— *Eu est' comendant!* — vorbi el deodată cu glas tunător, fără să se clintească din loc. *Foi ascultat ordin al meu! Nu frei ascultat, — împuşcat! Ordin al meu, est'ordin de la ghermanschi armat. Înţeles, da?*

Nimeni nu-i răspunse. De altfel, se vedea bine că neamţul nici n-avea nevoie de răspuns. Sunând din potcoave, Kweiss făcu un pas înainte, coborî o treaptă şi, înfigându-şi degetul în pieptul lui Erofei Cuzmici, se adresă mulţimii:

— *Asta est' om de la foi, da?*

— De-al nostru, răspunse moş Silanti, după o scurtă tăcere.

— *Pun om, da? Cunoaşteţi la el, da?*

— Cunoaştem. De bun, a fost el bun, dar cum o mai fi, cine să-l ştie? — se încumetă iarăşi moşneagul.

— *Forba forbit acas'!* bombăni Kweiss supărat, scuturându-şi creasta de păr. *Acum est' treabă! Propun ales...* şi-şi înfipse iarăşi degetul în pieptul lui Erofei Cuzmici. *Cum nume al tău de la familie?*

Erofei Cuzmici se trase speriat îndărăt spre mulţime:

— Nu-mi trebuie! N-am nevoie de asta!

— *Cum nume de la familie?* repetă Kweiss, tăios.

— Lopuhov.

— *Propun ales tomnul Lopuhoff starost de la foi,* încheie comandantul. *Cine est' contra? Nimeni contra? Asta tot!. Plecat tot! Schnell!*

Mulţimea se risipi cu încetul în toate părţile.

Numai Erofei Cuzmici rămase singur lângă cerdac „Dracu' m-a pus să-l opresc pe Iaşa! se gândea el, amărât. Asta e ca şi cum mi-aşi fi arătat credinţa faţă de nemţi... Ei, acuma cată de te descurcă dacă poţi, Erofei!"

XX

Fără să se grăbească, comandantul Kweiss aşeză pe marginea mesei un pahar negru de bachelită, din cele care se înşurubează în gâtul sticlei, şi îl umplu cu vin alb dintr-o sticlă înaltă cu etichetă multicoloră. Aruncând o privire scurtă spre Erofei Cuzmici, îi porunci:

— *Bei, tu! Asta şnaps!*

Erofei Cuzmici îşi apăsă căciula pe piept.

— Mulţumesc...

— *Tu est' starost, îl lămuri Kweiss, cu un glas care încerca să fie plăcut. Tu trebui ascultat comendant german. Ce eu spun, est' ordin de la ghermanschi armat'! Tu trebui executat întocmai ordin al meu.*

„Dracu' m-a adus încoace? se gândea Erofei Cuzmici, abătut. Pe vremuri de astea trebuia să mă fac mititel undeva, într-o gaură de şarpe!..." Ridică încet paharul temându-se să nu-l verse, bău şi-şi şterse fără grabă mustăţile.

— Nu-i rău. Dar e mai slab ca al nostru.

— *Tu est' starost,* continua să-l dăscălească Kweiss. *Tu trebui ascultat comendant german. Tu trebui respuns la tot ce întrebat la tine comendant german. Înţeles, da?*

— Da, le înţeleg eu pe toate...

Kweiss se munci câtva timp, în tăcere, cu o cutie de conserve, iar Erofei Cuzmici îl cerceta cu luare aminte, fără să poată pricepe ce mănâncă neamţul. „Poate că-s poame de-ale lor ori poate să-s gulii? Dacă-s gulii, o să i se facă gust de carne"... Aruncând furculiţa în cutie, Kweiss se lăsă pe spate în fotoliul greu de lemn, aţintindu-şi privirea asupra starostelui.

— *Unde est' la foi bolşevic?*

În picioare în faţa mesei, Erofei Cuzmici se îndreptă.

— Bolşevici n-avem în sat, — declară el, hotărât. Nici n-au fost mulţi. Pe unii i-a luat la armată, alţii au fugit singuri. Preşedintele sovietului sătesc a plecat demult, iar cel al colhozului a luat-o din loc şi el, cel din urmă.

— *Ce est' asta,* „luat din loc"?

— Ei, adică a plecat, s-a dus...

— *Unde el plecat?*

— Într-acolo, spre Moscova

— *O, Moskau! Şi Kweiss îşi dădu ochii peste cap. Germanschi armat ajunge schnell la Moskau a fostru! O, asta mare oraş.* Şi iar se întoarce către staroste: — *El plecat la Moskau? Tu trebui spus la mine exact!*

— Cum să nu! Spun întocmai. L-am văzut cu ochii mei când pleca. Muierile s-au întors acasă, dar el s-a dus mai departe. Am trăit o vreme fără nicio conducere...

Se vedea bine că informaţiile starostelui nu-l mulţumeau pe Kwciss. Îşi suci cu neastâmpăr în fotoliu trupul puhav, strânse din fălci şi începu să-şi umple pipa cu tutun. După ce şi-o aprinse, ţinu câtva timp chibritul deasupra mesei, privindu-l cum se stinge cu încetul.

— Dar cine pus foc la grâu?

— De unde să ştiu eu? Era noapte...

— Pfui, noapte! *făcu Kweiss, pufăind şi învăluindu-se în fum ca într-un nor. Trebui ştiut. Tu*

starost. Tu trebui spus comendant german cine pus foc la grâu. Înţeles, da?

— Aşa o fi... Numai că, de unde pot eu să ştiu? Kweiss bătu cu pumnul în masă:

— *Tu trebui ştiut! Noi vrem ştiut!*

Se ridică în picioare şi zise, cu alt ton:

— *Ordin întei de la mine. Ascultat!*

— Ascult.

Ieşind de la comandatură, Erofei Cuzmici porni prin sat să facă cunoscut tuturor cel dintâi ordin al lui Kweiss: imediat, toţi câinii din sat să fie spânzuraţi de porţile caselor. În caz de neascultare, nu era prevăzută decât o singură pedeapsă: stăpânul va fi spânzurat şi el de poartă, alături de câine... La început, oamenii din Olhovca rămaseră o vreme buimăciţi. Dar curând după aceea, tot satul răsuna de urletele, de lătratul şi de schelălăitul câinilor.

Erofei Cuzmici se întoarse acasă posomorât. Cum deschise poarta, de sub cerdac îi ieşi înainte Cernea dulăul. Credinciosul paznic se uită la stăpân fără să se clintească din loc, dădu de câteva ori din coadă — şi deodată, îndoindu-şi spinarea şi aruncând priviri piezişe, se repezi sub hambar. „Te pomeneşti că-şi simte moartea? se miră Erofei Cuzmici. O javră ca asta, şi uite: vrea şi ea să trăiască!” Şi peste obrazul îmblânzit al lui Erofei Cuzmici trecu parcă o umbră.

În uşa şopronului se arătă Loznevoi, îmbrăcat într-un suman, încins cu o curea, cu opinci în picioare şi cu o căciulită veche pe cap. După porunca stăpânului, curăţa de dimineaţă şopronul de murdărie şi gunoi.

— Ai isprăvit? strigă la el Erofei Cuzmici.

— Mai am puţin...

— Nă-nă! se răsti la el Erofei Cuzmici. Iar crâcneşti? Iar ai uitat? Ia vezi! Doar ştii că mi-am pus capul pentru tine! Haide, termină cât te văd!

Alevtina Vasilievna tăcea şi trântea cu zgomot farfuriile, dar Erofei Cuzmici nu putea să mănânce. Fără să-şi scoată cojocul şi căciula, se aşeză lângă masă.

— Ce-i cu tine? Ce ai? îl întrebă nevasta

— Am, că nu-mi primeşte sufletul mâncarea, asta am! Tu toate vrei să le ştii din fir-a-păr! Te agăţi de om, Dumnezeu să mă ierte, ea scaiul!

— Nici n-ai ajuns bine staroste şi ţi-a şi pierit pofta de mâncare?

— Nu mă mai toca şi tu la cap!

Vasiatca şedea cu o carte lângă fereastră, trăgând din când în când cu coada ochiului la tată-său.

— Lasă cartea! strigă la el Erofei Cuzmici. Avem treabă.

— Ce treabă, tătucă?

— Să-l spânzurăm pe Cernea.

— Pe Cernea? strigă Vasiatca. Şi pentru ce?

— Du-te de-l întreabă...

— Pe cine, tătucă?

— Pe comandant, pe cine altul? Alevtina Vasilievna se sperie de-a binelea:

— Ce vorbeşti, omule? Eşti în toate minţile?

— Dar ce, n-auzi cum latră câinii în tot satul de parcă-s turbaţi? Şi Erofei Cuzmici arătă cu capul spre fereastră. Haide! Trebuie să ne grăbim.

Vasiatca sări în sus, izbucni în plâns, şi se repezi spre uşă:

— Nu-l dau pe Cernea! Nu-l dau!

— Vasili strigă Erofei Cuzmici, ridicându-se. Vrei poate să mă vezi pe mine spânzurat de poartă în locul lui Cernea? Asta vrei?

— Nu, nu-l dau! ţipă Vasiatca, plângând şi mai amarnic. Fug cu el, asta fac! Să mă caute comandantul tău... neamţ afurisit!

— Vasili! Ţi s-a făcut de curea? Ce tot îndrugi acolo? Şi Erofei Cuzmici se repezi spre uşă şi apucă băiatul de moţ. Ştii tu, mucos parşiv ce eşti, ce păţesc eu pentru asta? Ştii? Ştii?

— Lasă-mă! urlă de durere Vasiatca. Pe Cernea, încă de mic l-am... de când era un căţeluş... Cernea! suspină el, căzând grămadă peste prag. Cerniuşca, drăguţule!...

Erofei Cuzmici îl îmbrânci cu piciorul şi ieşi, trântind uşa atât de tare, de se cutremură toată casa. Văzându-şi stăpânul, Cernea se repezi schelălăind de lângă prispă şi sări peste gard în grădina de zarzavat.

A trebuit să-l cheme în ajutor pe Loznevoi. Loznevoi făcu un laţ dintr-o frânghie subţire, se duse în grădină şi, mângâind dulăul, îi aruncă laţul de gât. Simţind frânghia, Cernea se aruncă la o parte şi începu să horcăie, sărind în două labe. Loznevoi smuci capătul laţului şi trânti

câinele la pământ

— Trage-l încoace! porunci Erofei Cuzmici de după gard. Nu-l slăbi! Nu-i lăsa timp să răsufle! Ci trage-l odată, mână-strâmbă ce eşti, lua-te-ar dracu'!

Şi Loznevoi începu să-l târască pe Cernea prin grădină. Cu ochii ieşiţi din cap, cu limba scoasă, cu spume la gură, câinele se zbătea şi se zvârcolea în noroi, se proptea din răsputeri în labele de dinainte şi se lipea cu burta de pământ

— Smuceşte! poruncea Erofei Cuzmici. Ridică-l de la pământ! Ce, te temi? Ce te scuturi şi tremuri ca varga? Trage-l încoace!

Loznevoi nu mai putu să rabde:

— Ajută-mă! — se rugă el.

— Nă, nă! Iar ai deschis pliscul? Dă-l încoace!

Dar, după ce trecu capătul frânghiei pe după grinda de sus a porţii, Erofei Cuzmici se întoarse cu spatele şi, apucându-se cu mâna de piept icni:

— Nu pot... Spânzură-l tu!

După o clipă, întorcându-se spre poartă, Erofei Cuzmici îl văzu pe Cernea atârnând în laţ, abia mai mişcând din labe. Şi în acelaşi timp îl zări şi pe comandantul Kweiss: stătea pe dâmbul din faţa casei, ţinându-şi mâinile încrucişate pe şalele lui grase. Se vede că ieşise să vadă cum execută satul cel dintâi ordin ai său. Alături de Kweiss stătea un soldat neamţ cu automatul la piept, iar de cealaltă parte Efim Cerniavchin — fără bărbuţă şi îmbrăcat cu haină nouă. Cerniavchin îi spunea ceva comandantului, făcându-i semn cu capul spre gospodăria lui Lopuhov: pesemne că-i arăta unde locuieşte starostele.

— Vino la noi! făcu Erofei Cuzmici, întorcându-se către Loznevoi.

Dar Loznevoi, buimăcit nu se putea urni din loc. În timp ce se gândea spre care colţ al curţii s-o ia la sănătoasa, Kweiss, însoţit de soldatul său, se apropia de poarta pe care stăpânul i-o deschidea în cale şi acum călca greoi prin noroiul drumului în care rămâneau întipărite urmele tălpilor lui bătute-n ţinte.

— *Starost ştiut reglement!* — făcu el vesel, încântat că starostele ales de el executase atât de repede primul său ordin, dând prin aceasta un bun exemplu satului întreg. *O, noi lucram fain cu aşa starost! Pun. Foarte pun!*

Şi, ca dovadă a relaţiilor prieteneşti care se legau în clipa aceea între ei, Kweiss îl bătu pe Erofei Cuzmici pe umăr:

— *Gut, sterest! Haraşo!*

— *Gut, gut,* — repeta Erofei Cuzmici zăpăcit simţind că Loznevoi e la spatele lui şi căutând să-l dosească.

Dar Kwciss îl şi descoperise.

— *Cine el est, asta?*

Erofei Cuzmici se trase un pas mai la o parte de lângă portiţă. Bucuros că Efim Cerniavchin se făcuse nevăzut după dâmb, el răspunse, căutând să pună în glas cât mai multă linişte şi nepăsare:

— Ăsta? Un nepot de-al meu. E mut.

— *Ce est' „e mut"? Nu nepot? Nu al teu?* se încurcă Kweiss. *Al cui est'?*[12]

— Al meu, al meu! — răspunse Erofei Cuzmici repede, pălind. Zic numai că e mut.

— *Cum frei tu înţeleg? Al teu, ori nu al teu?*

— E mut! Mut! Erofei Cuzmici simţea că-i fuge pământul de sub picioare şi căuta să arate, prin semne, că „nepotul" nu poate vorbi. Oar nu izbuti decât să-l zăpăcească şi mai rău pe comandant.

Fără să înţeleagă până la urmă despre ce o vorba şi crezând că starostele glumeşte cu el „ruseşte". Îmblânzit fiind de băutură, Kweiss începu să râdă în hohote, făcând mare haz:

— *O starost, glumit! Gut, starost, gut!*

— *Gut, gut,* repetă şi Erofei Cuzmici sârguitor, venindu-şi puţin în fire.

Kweiss se uită la Cernea cu ochi de cunoscător: dulăul atârna, clătinându-se şi întorcându-se încet cu burta spre apus. Arătând spre Loznevoi, comandantul întrebă:

— *El spânzurat, da?*

— EI, el, desigur că el!

Loznevoi stătea nemişcat, stăpânindu-şi cu greu tremurul.

— *Forte bine spânzurat!* — îl lăudă Kweiss. *Eu vezut: schnell! El forte bine ştie spânzurat!*

Înţelegând că primejdia trecuse pe-alături de el, Erofei Cuzmici propuse:

— Domnule comandant, nu poftiţi în casă? Cu ce avem şi noi, am fi bucuroşi... Şnaps de-acela... ştiţi, se găseşte şi pe aici... *gut şnap!*

— *O, şnapst* — repetă Kweiss şi intră pe poartă.

Urcându-se pe cerdac, Erofei Cuzmici zări deasupra uşii săculeţul în care atârnase tulpiniţa „crucii sfântului Petru”. Oftă, mormăi în barbă un crâmpei de rugăciune, apoi trecu pragul în tindă.

XXI

Până la amiază, toţi câinii din sat fuseseră spânzuraţi.

În Olhovca, oamenii socoteau că dacă este câine în bătătură, apoi curtea e curte, iar dacă nu este, atunci nu-i decât o paragină părăsită.

Şi deodată, dispăruseră toţi câinii din sat.

Curţile amuţiseră. Nopţile lungi de toamnă erau nesfârşite şi pline de spaime. Oamenilor li se părea mereu ba că bate cineva La poartă, ba că umblă prin curte, intră în hambar sau se furişează în casă... Toţi încercau aceeaşi impresie grea şi dureroasă, de parcă spânzurându-şi câinii, încetaseră de a mai fi stăpânii gospodăriilor lor, ai avutului şi ai sorţii lor.

...Casa administraţiei colhozului fusese ocupată de nemţi pentru comandatură, iar cea de alături, a familiei Oreşchin care plecase, pentru locuinţă. Nemţii tăiară din mijlocul satului câţiva mesteceni tineri şi subţiri — şi deodată păru că lumina blândă şi dulce a satului a scăzut. Veneticii făcură din mesteceni pari lungi şi fără să-i cureţe măcar de coajă, împrejmuiră cu ei amândouă casele: Din vârfurile subţiri împletiră un podeţ până la uşa comandaturii, iar lângă podeţ aşezară un soldat cu automat, care stătea acolo ghemuit şi nu mai ştia cum să-şi ferească obrazul de vântul ascuţit

Niciunul din oamenii Olhovcăi nu ştia ce se petrece înăuntrul caselor ocupate de nemţi. Toţi erau îngrijoraţi de soarta lui Iaşa Cudriavâi şi căutau să ghicească ce se întâmplase cu el.

— Se vede că a murit, sărmanul...

— Dac-ar fi murit, ni l-ar fi dat să-l îngropăm.

— Poate că-l îngrijesc ei? Cică au cu dânşii un doftor...

A doua zi, comandantul Kweiss nu se arătă şi nici măcar nu-l chemă la el pe Erofei Cuzmici: se simţea-rău după şnapsul rusesc, făcut în casă. La uşa comandaturii santinelele se schimbau mereu. Nemţii roboteau tăcuţi pe lângă căruţele lor, prin curţile pe unde se făcuseră stăpâni şi pe lângă fântâni, dar mai ales cărau lemne în casă. Pe coşuri ieşea fum de dimineaţă şi până seara. Oamenii se uitau spre casele ocupate de nemţi şi blestemau:

— Of, lua-i-ar dracu’!

— Măcar de ne-ar spune ce-au făcut cu Iaşa...

Când comandantul Kweiss îşi mai veni în fire după beţia aceea cruntă, doctorul Rede îl pofti în odaia lui. Era seară. Ferestrele erau astupate cu grijă cu hârtie neagră de camuflaj. Pe masă, printre borcanele de tot felul, ardeau flăcări firave, aprinse în farfurioare cu ulei rău mirositor.

— Iubite Kweiss, — zise doctorul Rede, — mâine plec.

— Aşa de repede?

— Această călătorie cu dumneata, — urmă Rede îndreptându-şi „pince-nez”-ul pe nas, — eu o socotesc, cu toate greutăţile drumului, ca excepţional de fructuoasă pentru mine. Am reuşit să-mi procur un material extrem de interesant pentru noua mea carte...

În starea de ameţeală în care se găsea încă, Kweiss nu înţelegea tocmai bine ce-i spunea doctorul. Plimbându-şi ochii spălăciţi peste luminiţele de pe masă, întrebă:

— Pentru carte?...

— Da, îl lămuri Rede. Doar pentru asta mi-am lăsat splendidul meu cabinet de lucru de la Strassburg şi, în urma însărcinării primite de la profesorul Hirt, am plecat cu armata, să colectez un material cât mai bogat. În noua mea carte, demonstrez superioritatea rasei germane asupra tuturor celorlalte rase şi în special asupra slavilor, care prin însăşi natura lor sunt sortiţi: parte să dispară în cel mai scurt timp, iar parte să ajungă sclavii noştri...

— Da, ştiu, — răspunse Kweiss. O să fie o carte extraordinară. Şi ai putut găsi aici ceva interesant?

— Stai să-ţi arăt iubite Kweiss.

Doctorul Rede deschise o valiză mare şi Kweiss, aruncându-şi ochii într-acolo, înmărmuri: valiza era plină cu cranii şi cu oase omeneşti, încă proaspete şi strălucitor de albe. Doctorul Rede alese dintre ele, cu grijă, un craniu mic şi-l aşeză pe masă între două luminiţe.

— Nu prea înţeleg, bâlbâi Kweiss, neliniştit.

— E craniul acelui Iacob Cudriavâi, — explică Rede, — vicepreşedintele colhozului local, un bolşevic. O să ocupe un loc de cinste în muzeul asociaţiei noastre pentru studiul eredităţii, la Strassburg.[13]

— Ăsta-i?... şi Kweiss rămase cu gura căscată.

— E un reprezentant tipic al naţiei ruse, sortită degenerării, — urmă doctorul Rede. Observă te rog! — şi atinse craniul cu degetul. Toată configuraţia craniului arată perfect de bine ce scăzut era nivelul intelectual al acestui reprezentant al naţiei rusei. În urma amestecului de sânge, seminţiile slave au degenerat, s-au idiotizat mai bine zis şi nu pot fi utilizate decât ca animale de muncă, iar cea mai mare parte dintre ele sunt pur şi simplu primejdioase pentru noua societate pe care o creăm noi în Europa. Înţelegi?

— Înţeleg, se înclină Kweiss.

Ochii comandantului tot nu se limpeziseră bine. Se uita la masă şi vedea un spaţiu necuprins, peste care erau risipite mormane uriaşe de fier, cranii fără număr, iar printre ele ardeau focuri, focuri...

XXII

A doua zi se petrecu în Olhovca un eveniment cum nu se mai pomenise de când lumea, nici chiar în vremurile cele mai vitrege ale vieţii de veacuri a satului.

Erofei Cuzmici îşi avea ideile lui: „Cel mai bun lucru, îşi zicea, e să trăieşti liniştit şi nebăgat în seamă, cum trăiesc, bunăoară, liliecii. Parcă ei ce fac? Îndată ce se strică vremea, se culcă şi amorţesc; cum vine vremea bună, învie. Şi nici vara nu ies să-şi vadă de treburi decât noaptea. Aşa o duc. Asta înseamnă că-s ai dracului de deştepţii”

Lui Erofei Cuzmici nu-i plăcuse de la început purtarea nemţilor: se încredinţase până-n adâncul sufletului că într-adevăr erau cruzi şi fără milă şi că, atâta vreme cât vor rămâne în sat, te puteai aştepta din partea lor la orice ticăloşii. Cu toate că ajunsese staroste sub ameninţarea lui Kweiss, Erofei Cuzmici se hotărâse, în gândul lui, să se dea la o parte, cu orice chip, de la îndatoririle slujbei sale. Folos, slujba asta nu putea să-i aducă. În schimb, foarte uşor putea să dea de bucluc Aflând că Costea plecase undeva în pădure, unde erau partizanii, Erofei Cuzmici îşi dădu cu socoteala că trebuie să fie cu ochii în patru: că dacă află partizanii că s-a pus cu tot dinadinsul în slujba nemţilor, apoi zile multe nu mai are de trăit! De aceea, se hotărî să nu se arate pe la comandatură fără să fie chemat anume, iar treburile pe care i-ar porunci nemţii să le facă, dacă n-o fi chip să scape cumva de ele, apoi să le îndeplinească aşa fel, încât tot satul să-şi poată da seama că el, cu voia lui, n-a făcut niciun rău nimănui.

Când văzu că-l cheamă din nou la comandatură, îşi arată îndoiala faţă de cei de-acasă:

— Poate ca s-or fi pregătind să plece?...

— De i-ar duce dracu' mai repede de pe-aici! — oftă nevasta.

— Aşteaptă puţin şi o să-i ducă! — hotărî Vasiatca de după cuptor, cu aerul unui om care nu se îndoieşte de spusele lui.

— La urma urmei, ce să facă ei aici? se socotea Erofei Cuzmici, luându-şi cojocul pe umeri. N-au ce face. Doar ei trebuie să lupte... Hm!... Se vede treaba că se gătesc de ducă... Da' unde mi-or fi mânuşile? Eh, dacă pleacă, noroc bun! Avem mai puţine angarale...

În piaţă, în faţa administraţiei colhozului, erau câţiva mesteceni bătrâni, cu scoarţa zgrunţuroasă şi crăpată. Crengile lor lungi curgeau, ca nişte şuviţe despletite, din vârfurile aplecate până aproape de pământ. Sub mesteceni, în jurul celor doi bolovani mari şi roşi de vreme, stăteau înfipte, încă din vremuri vechi, câteva bănci. Când n-aveau treabă, bătrânii colhoznici obişnuiau să se adune acolo. Desfăcându-şi pungile cu tutun şi pufăind din ţigări, puneau la cale fără grabă treburile colhozului, treburile întregii Uniuni, ba chiar şi treburile lumii întregi. Câteodată, când zăduful era prea mare în casă, tot acolo se ţineau adunările colhozului şi meetingurile. Iar primăvara şi vara, când nu te rabdă inima să stai închis în club, ci te trage afară la aer — tot sub aceşti mesteceni îi plăcea să se plimbe, seara, tineretului din Olhovca. Şi până-n miez de noapte nu mai conteneau cântecele de veselie, cântările de armonică şi jocurile. Aşa era locul acela: plin de voie bună şi de fericire.

Tăind piaţa de-a curmezişul, Erofei Cuzmici îşi aruncă privirea asupra mestecenilor şi rămase pironit locului: nemţii se îmbulzeau pe sub copaci şi-n mâinile lor sclipeau topoare. „Nu cumva vor să-i doboare şi pe ei? se gândi el, înfuriat. Mai bine să li se usuce mâinile, — Doamne iartă-mă! Ce i-o fi apucat? Oricum, asta înseamnă că nici nu se gândesc s-o ia din

loc...” Dar în aceeaşi clipă, văzând între doi mesteceni mai apropiaţi o bârnă groasă, Erofei Cuzmici înţelese că nemţii nu veniseră acolo să taie copacii. Nu-şi dădu seama dintr-odată ce rost putea să aibă bârna aceea, dar simţi cum i se strânge inima, dureros. „Ce-or mai fi având de gând, blestemaţii?...” Şi după ce rămase o clipă locului, nedumerit, îşi căută de drum uitându-se cu nelinişte în jurul lui.

Din localul comandaturii îi ieşi înainte Efim Cerniavchin. „M-a denunţat”! îşi zise Erofei Cuzmici şi se opri, apucându-se cu mâna de un par de mesteacăn din gard. Simţi o durere fierbinte străpungându-i pieptul. Cu mâinile în buzunarele pantalonilor şi cu poalele hainei fâlfâind, Efim Cerniavchin trecu pe lângă santinelă fără să-i piese, fără să-i arunce o privire măcar. Iar când ajunse lângă staroste, zise ridicându-şi sprânceana neagră:

— Te duci înăuntru, Cuzmici? De altfel, te şi aşteaptă...

— Pe mine?... îngăimă Erofei şi vorbele i se opriră în gât. Dar ce s-a întâmplat? Pentru ce?...

— Cum, nu ştii? Du-te, că ai să afli...

Mult timp Erofei Cuzmici n-a fost în stare să nimerească uşa comandaturii. Ca să-i facă loc, santinela se trase la o parte spre stânga şi Erofei Cuzmici făcu şi el un pas tot într-acolo, ciocnindu-se cu soldatul. Atunci neamţul, încruntându-se, se trase spre dreapta. Erofei Cuzmici la fel. Se ciocniră aşa de câteva ori, până ce, urlând furios, soldatul îl apucă de mânecă şi-l împinse în tindă.

Kweiss îl întâmpină posomorât.

Comandantul stătea cu picioarele desfăcute, ca şi cum s-ar fi pregătit de trântă şi cu şoldurile grase, ca de muiere, sprijinite de masă. Trecând pragul, Erofei Cuzmici îşi scoase căciula şi se aplecă. În aceeaşi clipă, Kweiss se smuci de lângă masă, scuturându-şi moţul de păr ca o creastă de cocoş, şi-l împunse în piept cu degetul arătător.

— *Tu est' starost!* începu el să strige şi parcă lătra. *Tu trebuit spus la mine cine în zat a fostru pus foc la grâu. Tu trebuie forbit spus tot! Respunde!*

Erofei Cuzmici oftă uşurat: „Slavă Domnului, nu-i vorba de trântorul meu! se gândi. Iar povestea cu grâul acela!”

— Da' de unde pot eu să ştiu, domnule comandant? — începu el cu glas jalnic şi faţa i se schimonosi, ca şi cum ar fi fost gata să plângă. Dacă aş fi văzut zic şi eu. Dar când s-a aprins grâul, eu eram acasă. Toţi oamenii pot să pună mărturie...

— Ba tu trebuit ştiut! lătră iarăşi Kweiss.

— Nu, domnule comandant, faceţi cu mine ce poftiţi, dar dacă nu ştiu, nu ştiu. Şi scutură din cap. Nu ştiu, şi pe degeaba nu pot să arăt pe nimeni. Nu vreau să-mi iau pe suflet un păcat ca ăsta…

Kweiss se întoarse brusc pe călcâie şi arătă cu degetul spre colţul odăii:

— El pus foc? Da?

Şi abia atunci, întorcându-se unde-i arăta neamţul, Erofei Cuzmici înţelese ce se petrecuse în dimineaţa aceea. Îl văzu ghemuit lângă vatra sobei, neputincios, cu picioarele întinse, pe administratorul colhozului, pe Osip Mihailovici. Cămaşa de culoare închisă îi era sfâşiată în bucăţi, iar pe trup i se vedeau urme însângerate de lovituri. Obrazul îi era jupuit şi zgâriat, mustăţile cărunte pline de sânge. Iar ochii, de sub sprâncenele stufoase, priveau cu o nemărginită durere, dar şi cu ură scăpărătoare, abia stăpânită. „Efim Cerniavchin l-a pârât! înţelese Erofei Cuzmici şi simţi că înlemneşte. Suflet cătrănit! Mână omul la moarte...” Şi cu toate că Erofei Cuzmici era supărat pe Osip Mihailovici pentru vorbele pe care i le aruncase de faţă cu toată lumea atunci, în curtea colhozului, dându-şi seama că pe administrator îl paşte o primejdie ca aceea, răspunse cu hotărâre:

— Eu n-am văzut cum s-au petrecut lucrurile, şi odată ce n-am văzut, cum aş, putea să spun? Zile multe nu mai am...

— *Asta est'? polşevic, da?* îl întrebă Kweiss.

— N-a fost niciodată bolşevic, domnule comandant, niciodată, răspunse şi mai dârz Erofei Cuzmici. Asta pot s-o şi jur. E drept că era cu trup şi suflet pentru colhoz, dar dacă-i vorba de-a fost ori nu bolşevic, apoi n-a fost. Orice-ar fi, eu nu pot să-mi încarc sufletul cu păcat…

Osip Mihailovici îşi ridică ochii asupra lui şi vorbi încet, mişcându-şi cu greu mustăţile pline de sânge:

— Iartă-mă, Cuzmici, înainte de a muri... Apoi, oftând din greu: Am greşit gândind rău despre tine... Şi în ochii lui scânteile de cremene se stinseră o clipă.

Kweiss, care nu înţelegea ce spune administratorul, începu să strige:

— *Ce tu spus? Ce? Respunde!*

Osip Mihailovici îl privi în tăcere, apoi zise tare şi răspicat:

— Nu mai lătra, câine! Apoi arătă spre Erofei Cuzmici.

— El nu ştie nimic. Şi adăugă, mai liniştit: sunt bolşevic de multă vreme

— O! exclamă Kweiss triumfător, plimbându-şi privirea asupra soldaţilor care stăteau lângă fereastră. *El recunoscut! El polşevic!...* Pe faţa buhăită a comandantului, ochii mici păreau că se întind în sus ca două pete uleioase. Şi, întorcându-se către soldaţii lui, începu să vorbească încet cu ei pe nemţeşte.

— Dar ce ţi-a venit, Osip Mihailovici? Nu eşti în toate minţile? întrebă Erofei Cuzmici, apropiindu-se de administratorul colhozului. De ce te învinuieşti pe degeaba? Ţi s-a urât cu viaţa? Doar n-ai fost înscris la comunişti, asta o ştie tot satul!

— Pe faţă, n-am fost, răspunse Osip Mihailovici. Dar eram în secret, Cuzmici. Vezi, asta-i!

— În secret?...

— De multă vreme.

— Atunci s-a isprăvit cu tine, Osip! se întunecă la chip Erofei Cuzmici.

— Ştiu...

Încă de cu noapte nemţii îl târâseră la comandatură. Toată dimineaţa Osip tăgăduise că ar fi dat foc la grâne şi îndurase bătăile fără să crâcnească, strângând doar din dinţi. Dar, cu câteva clipe înainte de sosirea lui Erofei Cuzmici, uitându-se la Kweiss care făcea spume la gură de turbare, înţelese că nimic nu se mai poate schimba: în Olhovca cineva trebuia să plătească cu viaţa distrugerea clăilor. Şi-şi dădu seama că nimeni în sat, nici chiar Efim Cerniavchin, n-o să se gândească s-o denunţe pe Macariha, că doar asta nu era treabă de femeie... Mai curând, dacă el s-o încăpăţâna să se apere, nemţii or să pună mâna la întâmplare pe oameni cu totul nevinovaţi şi-or să-i ucidă. Şi n-or să fie puţini. De aceea, Osip Mihailovici se hotărî, cu acea linişte pe care i-o dă omului conştiinţa datoriei împlinite până la capăt, să ia toată vina asupra lui, cu atât mai mult cu cât Efim Cerniavchin îl arătase pe el ca pe cel ce pusese foc la clăi. „Măcar n-o să mor decât eu, îşi zise el, şi totul o să se uite. Iar eu nu mă tem de moarte. Am mai văzut eu moartea!” îndată ce luă această hotărîre, Osip Mihailovici simţi cum i se lasă peste suflet o linişte uşoară şi senină.

Kweiss dădu câteva porunci soldaţilor săi, apoi se întoarse din nou către administrator, zbierând:

— *Tu est' polşevic! Tu dat foc la grine!*

— Da, sunt. Şi tot eu am dat foc şi la grâne, mărturisi Osip Mihailovici fără şovăială, aruncându-şi capul pe spate şi rezemându-l de perete, ca să-l poată privi pe comandant drept în ochi. Da, am adus gaz, am stropit clăile şi le-am dat foc. Şi acum, faceţi cu mine ce poftiţi, mutre spurcate!

XXIII

Într-un ceas, nemţii adunară cu sila tot satul în piaţă. Ziua era mohorâtă şi calmă. În zori plouase tare şi de pe streşini şi de pe copaci mai picura încă. Toate erau ude, întunecate şi păreau că se turtesc la pământ, ca strivite de nu ştiu ce povară. Chiar de pe înălţimea Olhovcăi, din deal, în lumina moartă nu se puteau desluşi depărtările atât de cunoscute.

Macariha ajunse în piaţă printre cei din urmă. Aflase, ca toată lumea, despre arestarea lui Osip Mihailovici de către nemţi, dar nu înţelegea pentru ce-l ridicaseră. Ştiind că ea fusese aceea care dăduse foc grâului, sufletul ei simplu nu era în stare nici să-şi închipuie măcar că altcineva, afară de ea, ar putea să fie bănuit. Îşi zicea: „Hotărât lucru, l-au ridicat pentru că-i un activist de frunte al colhozului...” Aşa le spusese şi femeilor care veniseră în dimineaţa aceea la ea. Le liniştise, asigurându-le că Osip Mihailovici, bătrân şi invalid, n-are ce să păţească, din partea nemţilor, deşi fusese activist în colhoz. În sufletul ei însă, se temea că nemţii or să-l ucidă. Şi când tot satul primi poruncă să se adune în piaţă, Macariha înţelese: Osip Mihailovici trebuia să fie executat..

Făcându-şi loc prin mulţimea de oameni care stăteau cu capetele plecate, Macariha se apropie de mesteceni, unde-l întâlni pe Erofei Cuzmici. Omul stătea cu căciula trasă până peste ochi.

— Cuscre, — îl rugă ea, — spune-mi!

— S-a isprăvit cu Osip al nostru, cuscră, şopti el, aproape plângând, la urechea Macarihei. Gândesc că tot Efim l-a pârit… Şi pe urmă a mărturisit singur. Eram şi eu de faţă...

— Ce a mărturisit?

Dar Erofei Cuzmici nu apucă să-i răspundă. Dinspre comandatură se auziră glasuri străine şi toată mulţimea se mişcă în freamăt şi se despică în două cu grabă, ca apa mării în faţa unui vapor. Pe cărarea care se deschise între comandatură şi mesteceni trecu repede un soldat neamţ bălăbănind din mâini. Apoi, greoi ca un cal de povară, bocănind cu potcoavele cizmelor, trecu Kweiss, grav ca la rugăciune, iar după el alţi doi soldaţi, târându-l de mâini pe Osip Mihailovici. Osip era desculţ, cu cămaşa sfâşiată, şi toată lumea văzu pe pieptul lui urmele însângerate ale loviturilor, ca nişte arsuri. Zadarnic îl târau nemţii de mâini: omul mergea singur, cu toate că-i venea greu să umble fără cârjă, şi se uita la mestecenii care închideau, cu păienjenişul crengilor şi cu cele din urmă frunze pălite, petecul de cer mohorât dinspre răsărit. În urma lui mulţimea se strânse din nou, dar foarte încet: oamenii se uitau, înfioraţi de spaimă, la urmele neregulate ale picioarelor desculţe întipărite pe pământul umed şi cleios.

În mulţime Macariha se rătăci de Erofei Cuzmici şi se pomeni tocmai în spatele tuturor. De acolo nu se vedea ce se întâmplă lângă mesteceni, unde fusese târât Osip Mihailovici. Dar iată că sub copaci se ridică, pesemne pe o podină făcută anume, trupul umflat al comandantului Kweiss, plin de catarame şi de nasturi sclipitori, şi peste capetele mulţimii răsună glasul lui aspru şi ascuţit ca un lătrat. Inima Macarihăi bătea atât de tare, încât urechile îi vuiau şi nu putea înţelege niciun cuvânt din ce spunea ei.

— Ce spune? Ce vrea? întrebă ea, apucând de umeri femeile din jurul ei.

— Despre Osip, îi răspunseră câteva. Cică el a dat foc clăilor...

— Clăilor?... îi scăpă Macarihăi.

— Da, cică el le-a pus foc...

Buzele Macarihăi tresăriră şi se făcură albe.

— Lăsaţi-mă! încercă ea să strige, cu glas pierit Şi, croindu-şi drum cu coatele, căută să-şi facă loc prin mulţime. Lăsaţi-mă să trec, lăsaţi-mă! se ruga ea intr-una. Daţi-mi voie, lăsaţi-mă!...

Dar nu apucă să răzbată până în faţă, când auzi glasul lui Osip Mihailovici. Stătea în locul unde puţin mai înainte stătuse Kweiss — stătea, întocmai aşa cum obişnuia el pe vremuri, când judeca neînţelegerile dintre oameni în adunările colhozului: cu trupul avântat, cu braţul ridicat. Şi la fiecare mişcare mai vijelioasă, zdrenţele fâlfâiau pe el...

— Eu am dat foc grânelor colhozului! Eu! Eu singur! — striga el, grăbindu-se să spună tot ce avea de spus în timp ce nemţii îi pregăteau ştreangul. Le-am dat foc, aşa cum ne-a învăţat tovarăşul Stalin, pentru ca niciun bob, niciunul, să nu încapă pe mâna acestor... — şi arătă cu mâna îndărăt — acestor călăi ai neamului omenesc! Eu le-am dat foc, eu!

— O-osip! strigă Macariha, atât cât o ajuta glasul ei pierit. Mihailâci! Şi-şi făcea mereu loc cu coatele prin mulţime.

Osip Mihailovici îşi înălţă mustăţile cărunte, pline de sânge închegat o căută cu ochii pe Macariha în mulţimea care se frământa, o zări, şi-şi ridică braţul atât de sus, încât zdrenţele mânecii îi alunecară până la umăr.

— Staţi, muierilor! Nu mă tulburaţi! Nu mai urlaţi! strigă el, căutând să abată atenţia nemţilor de la Macariha. Văzând-o mai liniştită, se întoarse din nou către mulţime şi vorbi, răspicat şi aspru, aşa cum nu izbutise niciodată să vorbească până atunci: Lăsaţi-mă să mor cum se cuvine, aşa cum au murit pentru noi tovarăşii noştri bolşevici încă de pe timpul ţarilor...

De la spate, un neamţ îi aruncă ştreangul după gât.

— Niciodată, niciodată oamenii sovietici... — strigă Osip Mihailovici, căutând să-şi lărgească laţul cu amândouă mâinile, — niciodată nu vor fi învinşi! Mai strigă încă odată, apoi se prăbuşi.

Macariha nu mai văzu şi nu mai înţelese nimic din ce se mai întâmplă după aceea. Nemţii urlau în jurul mestecenilor, iar peste câteva clipe Osip Mihailovici se pomeni iar sus, pe podină. Căutând mereu să-şi lărgească ştreangul cu mâinile, strigă — dar acum glasul îi era răguşit şi pieptul i se ridica greu: se vedea că se înnăbuşe.

— Or să se întoarcă ei, ai noştri! Pe voi or să vă spânzure cu mai multă îndemânare, călăilor! Ştreangurile voastre n-or să se rupă!... O să se întoarcă... ai noştri...

Un freamăt trecu prin mulţime. Se auziră gemete. Şi Osip Mihailovici, ştiind că-şi trăieşte cele din urmă clipe, se grăbi: înainte de a muri, omul vede departe, muierilor! Nu, niciodată n-or să poată canaliile astea... Niciodată! Puterea Sovietică...

Dar înainte de a sfârşi, se prăbuşi din nou. Sub greutatea lui bârna de lemn se îndoi şi mestecenii se clătinară. Mii de stropi se scuturară de pe crengile lor la pământ.

Macariha auzi în jurul ei, ca prin vis:
— Călăii!
— Neam blestemat!
— L-au spânzurat!
— L-au spânzurat?... întrebă atunci Macariha, cu un glas care nu mai era al ei, întorcându-se şi uitându-se, fără să le recunoască, la femeile de lângă ea. Nu-i venea încă să creadă că toate se întâmplaseră cu adevărat. L-au spânzurat?... repetă ca, uitându-se mereu în jur. Şi deodată începu să urle ca o nebună, cu o durere care-i întuneca privirile: Dar nu vedeţi că l-au spânzurat? L-au spânzurat!...
Şi toţi, ca şi cum abia atunci auzind strigătele ei ar fi înţeles ce se întâmplase, se risipiră în toate părţile de lângă mesteceni, ţipând şi văietându-se.

XXIV

Îndată după execuţia lui Osip Mihailovici, comandantul Kweiss îl chemă pe Erofei Cuzmici şi-i aduse la cunoştinţă impozitul pe care trebuiau să-l plătească, în termen de trei zile, toţi locuitorii din Olhovca pentru armata germană: cinci mii de puduri de grâu şi zeci de vite, mari şi mici.
Erofei Cuzmici cunoştea bine starea gospodăriilor din Olhovca şi rezervele fiecăreia din ele. Înţelese îndată că impozitul întrecea cu mult posibilităţile oamenilor şi că va fi cu neputinţă să adune atâta grâu. „Adică, ce le-a venit? Ăsta-i jaf, jaf curat!” Şi Erofei Cuzmici simţi cum parcă se frânge ceva în el. „Dacă dăm tot grâul şi vitele, apoi se prăpădeşte tot satul până la primăvară! Cum pot ei să facă una ca asta?...” Şi chiar acolo, în faţa lui Kweiss, luă hotărârea neînduplecată să nu strângă, orice s-ar întâmpla, birul acela de jaf. Nu voia să fie el vinovat de pacostea nemaipomenită care se abătuse asupra satului. Îşi dădea seama că niciodată şi sub nicio autoritate, oamenii nu i-ar ierta această ticăloşie. „Ar însemna să trăiesc pe urmă ca într-un furnicar! se gândi el. Şi până la sfârşit, mă tem că tot n-o să-mi rămână capul pe umeri!...”
Luându-şi inima în dinţi, Erofei Cuzmici îi declară lui Kweiss, cât se poate de liniştit şi de hotărât, că o să comunice obştii ordinul, dar că el n-o să se poată ocupa cu strângerea birului, deoarece e bătrân şi bolnav şi i-ar veni greu să colinde din casă în casă. Iar pentru o treabă ca asta, e mult de umblat...
— *E-e, starost!* îl ameninţă Kweiss. *Polnaf, tu?*
— Domnule comandant, vedeţi şi dumneavoastră! se milogi Erofei Cuzmici. Sunt bătrân! Să adun birul, să-mi mai caut şi de alte treburi... Nu mă ţin picioarele. Demult trebuia să mă duc la doftor. Mă roade boala. Vedeţi şi dumneavoastră... Ca o ciupercă viermănoasă, aşa am ajuns! Nici eu nu ştiu cum de mai suflu…
Şi Erofei Cuzmici se zgârci şi se făcu atât de mic, atât de firav, încât Kweiss, căutând să-l îmbărbăteze, îi propuse:
— *Zoldat de la mine vine ajutat la tine. Frei, ia?*
— Ori cu soldat ori fără, tot una mi-i! Şi Erofei Cuzmici făcu un gest deznădăjduit. Uitaţi cât de mare-i satul şi că ar trebui să-l colind dintr-un capăt în celălalt... Cum aş putea să dovedesc eu?
Kweiss rămase pe gânduri, căutând o soluţie, apoi îi propuse să-şi ia două ajutoare dintre locuitorii satului.
— *Asta est' poliţai,* îl lămuri el.
— Ei, atunci e altceva! se învoi pe loc Erofei Cuzmici. Cel dintâi poliţai era gata găsit: Efim Cerniavchin. Dar pe-al doilea, oricât îşi bătea capul Erofei Cuzmici nu putea să-l dibuiască în Olhovca. Făgădui totuşi să caute pe cineva potrivit. Şi ieşi de la comandatură oftând şi călcând cu greu, şovăind, ca un moşneag adevărat.
În drum spre casă, se abătu pe la Lucheria Boiarchina. Chemând-o în tindă, o cercetă înainte de toate cu privire la cuscră-sa Macariha.
— Nu ştii cum îi mai este? — întrebă el. Doar suntem neamuri... Şi parcă am o piatră pe inimă. Da’ acum n-am vreme să trec pe la ea...
— Nu-i bine ce-i cu ea, Cuzmici! îi răspunse Lucheria, plângând. Au dus-o acasă pe braţe. Parcă era moartă. Nici nu ştiu dacă şi-o mai veni în fire...
— Ce-o fi avut? stărui Erofei Cuzmici. Vezi că nu s-ar cădea să mă amestec în treburi de astea... Dar de ce s-o fi necăjit ea mai mult decât toată lumea pentru Osip Mihailovici?...

— Nu ştiu, Cuzmici, de unde vrei să ştiu?...

— De, aşa-i... Erofei Cuzmici tot nu pleca. Îi era greu să înceapă vorba. În sfârşit se hotărî. Cât despre mine, Lucheria, am trecut pe la tine pentru o treabă tainică şi de mare răspundere... Anfisa Macarovna nu poate acum, de aceea te rog pe tine să dai fuga pe la toate femeile, chiar în clipa asta... Du-te şi spune-le aşa: „Ascundeţi tot grâul muierilor, ascundeţi-l cât mai bine, până nu e prea târziu.” Aşa să le spui. Şi aplecându-se la urechea Lucheriei, o lămuri: ne-au pus un bir, cum nu s-a mai pomenit! Vor să jupoaie satul de piele! Chiar de mâine, pe cât am înţeles, or să pornească din casă în casă. Cine nu ascunde, s-a ars!

— Ce spui, Cuzmici? se sperie Lucheria şi se sprijini de uşorul uşii.

— Aşa-i cum îţi spun eu. Dar vezi să nu mă dai de gol! adăugă Erofei Cuzmici, aruncându-i o căutătură iute. Eu am grijă de tot colhozul... poate că mai izbuteşte vreunul, din cei care n-au ascuns încă, să mai dosească ceva... Dar dacă suflă careva o vorbă despre mine, atunci, Lucheria, o să stau şi eu lângă Osip... Bagă de seamă!

Loznevoi îl întâmpină în drum. Deschizându-i portiţa, ca un om care caută să-i fie pe plac stăpânului, îi arătă prin gesturi că a pus la cale toate treburile casei. Erofei Cuzmici se opri şi, închizând singur portiţa, îl cercetă cu mai multă luare aminte decât pană atunci: purta un sumăieş ros, opinci murdare şi rupte, era slab şi adus din spate, iar pe bărbie îi creştea un puf cenuşiu-roşcat. Prin toată înfăţişarea lui jalnică, aducea cu un tătar vânzător de vechituri, din acei care umblau pe vremuri prin curţi şi locuri dosnice, adunând în sac tot soiul de boarfe. Dar în ochi îi mai străfulgera din când în când luciul acela tăios şi metalic, care se întipărise atât de bine în mintea lui Erofei Cuzmici încă de la cea dintâi întâlnire a lor. „Iată unde-a ajuns! se gândi Erofei Cuzmici cu scârbă. Acum, nu mai are decât o singură cale...”

— Ce-mi tot arăţi? Ce vrei? Ce tot dai din mâini? începu el răstit şi poruncitor, ca de obicei, prefăcându-se că nu-l înţelege. Vorbeşte, să te înţeleagă omul! Ei?... Şi adăugă, pe neaşteptate: Acum, tot una-i. Haide, zi-i!

O clipă, Loznevoi încremeni făcând ochii mari.

— Să vorbesc?... şopti el, şi mâinile îi căzură în jos, fără putere. Să vorbesc, Erofei Cuzmici?... Şi întinse repede bărbuţa roşcată, tătărască:

— Dar ce s-a întâmplat?

— S-a întâmplat ce trebuia să se întâmple, îi răspunse Erofei Cuzmici, aspru. Te-au denunţat, asta-i!

— M-au denunţat? Cine?

— Asta, eu n-am de unde s-o ştiu. S-a găsit careva... Cine, te-ntreb, l-a denunţat pe administratorul colhozului nostru? Iaca aşa s-a găsit cine să te denunţe şi pe tine. Ţi-am spus-o eu, adu-ţi aminte...

— Erofei Cuzmici!...

— Nici eu nu ştiu cum m-a scăpat Dumnezeu! vorbea înainte Erofei Cuzmici, fără să-l asculte. Şi, ca şi cum şi-ar fi adus aminte prin ce trecuse, închise ochii şi-şi clătină barba cu amărăciune... S-a năpustit asupra mea ca o fiară. Credeam că mă sfâşie, acolo, pe loc! A vrut să trimită numaidecât după tine şi... scurt, colo, de mesteceni!... Uite în ce bucluc am intrat!

Loznevoi se clătină. Obrajii şi bărbia îi tremurau, iar ochii îi erau tulburi, ca de om beat Din când în când buzele-i şopteau vorbe neînţelese.

— Erofei Cuzmici!...

— Haide, nu te mai văicării strigă la el stăpânul. Dumnezeu m-a scăpat pe mine, iar eu te-am scăpat pe tine! Pot să spun că te-am scos din ştreang. Mi-am pus obrazul pentru tine. Nu ştiu dacă o să-ţi aduci aminte, mai târziu, de binele pe care ţi l-am făcut. Pentru ce, zic eu, să piară omul? Nu, zic, nu-i el din aceia! E împotriva bolşevicilor şi a regimului, zic...

Pe obrajii lui Loznevoi se iviră lacrimi.

— Da, aşa-i! îngână el, uitându-se buimac la stăpân.

— N-a fugit el, zic, din armata lor?

— Da, asta-i adevărat...

— De ce, zic, sa ucideţi omul de pomană?

Erofei Cuzmici! strigă Loznevoi suspinând, ca şi cum abia atunci şi-ar fi dat seama că a scăpat de la moarte, şi încercă să se arunce în genunchi în faţa stăpânului.

— Stai, măi! îl opri la timp Erofei Cuzmici. Ascultţi întâi pân' la capăt şi, dacă n-o să fii porc, o să-mi mulţumeşti mai târziu, când o fi nevoie... Acum n-am ce face cu ploconelile tale! Şi, apucându-l de mânecă, urmă: „Dacă o să merite, a zis, o să-l iert; iar dacă nu, — ştreangul!” Aşa a zis Kweiss.

— Cum? Şi ce trebuie să fac?

— Să te faci... asta... cum îi zice? Să te faci poliţai! îi porunci Erofei Cuzmici încruntat. O să fii ajutorul meu. Postul nu-i rău, e chiar bunişor. Kweiss n-a înţeles când i-am spus atunci, că eşti mut, aşa că poţi să vorbeşti fără frică. O să te duc chiar eu la el. Şi ce ţi-o spune, tu să asculţi, că altceva nu ţi-a mai rămas de făcut!

— N-am vrut asta îngână Loznevoi, istovit. N-am vrut decât să trăiesc şi să apuc sfârşitul războiului.

— Multe n-ai fi vrut tu! se răsti la el Erofei Cuzmici. Soarta face cum vrea ea, nu cum vrei tu. Nu, astea nu-s vremuri când poţi să te pui la adăpost de soartă... Aşa că, fă bine de te îmbraci mai cuviincios şi hai repede!

Spre seară, Loznevoi se duse cu Erofei Cuzmici la Kweiss şi se întoarse de la comandatură îmbrăcat de sus până jos, în uniformă nemţească. Îi mai dăduseră pe deasupra şi o brasardă albă, să şi-o pună la mânecă. Prin uşa întredeschisă a odăii, Erofei Cuzmici îl pândi îndelung, curios: Loznevoi stătea în faţa oglinzii şi-şi potrivea pe piept trăgând-o de mâneci, tunica nemţească cenuşie, de culoarea şarpelui. Apoi, lăsându-se dintr-odată pe lada unde îl aştepta îmbrăcămintea cea nouă, rămase mult timp acolo. Şi umerii i se cutremurau de plâns...

...A doua zi dimineaţă, Erofei Cuzmici nu se sculă din pat. Făcându-şi de lucru pe lângă cuptor, Alevtina Vasilievna tăcu o vreme, apoi îl întrebă, cu tonul acela lipsit de prietenie pe care-l lua în zilele din urmă când vorbea cu bărbatul ei:

— Ce-mi tot stai atâta tolănit? Ai ajuns om mare, de!...

— Nu vezi şi tu? gemu Erofei Cuzmici. Pune mai bine nişte tărâţe la fiert! Parcă mi-a rupt cineva şalele. Of, Doamne, nici nu mai văd cu ochii de durere! Vremea asta afurisită trebuie să fie de vină...

Loznevoi şi Cerniavchin au fost nevoiţi să pornească singuri din casă în casă, să adune birul pus de nemţi pe gospodării. Din ziua aceea, escortaţi de soldaţi nemţi, cei doi poliţai colindară de dimineaţă şi până seara, tot satul. Scotoceau prin toate hambarele şi şoproanele, goleau de pe unde găseau toate grânele, până la cel din urmă bob, ridicau vitele, păsările şi legumele puse la păstrare pentru iarnă. De prin curţi, se auzeau din zori şi până-n seară, neîntrerupt, numai înjurături, blesteme şi plâns amarnic de femei...

Iar vremea rea se înteţea peste tot cuprinsul.

Plângeau oamenii, plângea şi cerul cu ei.

Partea a treia

I

Dincolo de Vazuza, în pădurea de brazi cufundată în umbră, căpitanul Ozerov hotărî să facă un popas mai lung. Ziua era paşnică şi însorită. Undeva la răsărit, acolo unde se prăvălise talazul greu al războiului, se auzeau exploziile înăbuşite ale bombelor. Dar în desişul pădurii stăruia o tăcere adâncă, de toamnă. Veveriţe sprintene săreau de pe o creangă pe alta, cotrobăiau prin cetină, rodeau cucuruz de brad şi-şi găteau scorburile pentru iernat. Piţigoi neastâmpăraţi se strigau fără încetare la marginea pădurii. Mestecenii tineri, cenuşii, păreau că-şi întind la picioare, pe gânduri, una câte una, frunzuliţele galbene, ca pe nişte cărţi de joc, ca şi cum ar încerca să-şi ghicească viitorul...

Cât ţinu ziua — aşa cum bănuise căpitanul Ozerov — în pădurea aceea sosiră mereu, scurgându-se de pretutindeni, oameni de-ai regimentului care căutau să răzbată spre răsărit. Observatori puşi anume ici şi colo de-a lungul râului îi întâmpinau şi-i îndreptau spre locul de popas. Înaintea tuturor se adunară companiile, aproape întregi, din flancul drept al poziţiei. Căpitanul Juravschi, tacticos şi flegmatic, rezistase până la urmă pe poziţie, păstrându-şi neatins, mai bine decât toţi ceilalţi, personalul batalionului. Începură apoi să se ivească grupuri mici, venind de departe, de la flancul stâng. Ele aduseră vestea că Bolotin, comandantul batalionului, murise şi că de atunci comanda batalionului fusese luată de comisarul regimentului. În sfârşit sosi într-o ordine desăvârşită şi grosul batalionului întâi, în frunte cu însuşi Iahno. Spre seară, tabăra lui Ozerov din pădure se întregi şi, spre mirarea şi bucuria tuturor, se dovedi că regimentul număra mai mult de jumătate din efectivul lui.

Când mai văzură oamenii că şi Ozerov cu Iahno izbutiseră să se întâlnească, tuturor le veni inima la loc.

Ca la cei mai mulţi dintre ostaşii care trec pentru întâia oară prin foc, pe chipul lui Iahno se schimbase ceva — ceva nespus de greu de lămurit: fie că obrazul i se brăzdase mai adânc, fie că ochii, după ce văzuseră îndeaproape moartea, îşi pierduseră culoarea de mai înainte. Dar înfăţişarea lui rămăsese aceeaşi: tânără şi plină de energie. Purta o scurtă soldăţească vătuită, verzuie, cu care-şi schimbase până la urmă mantaua înainte de a începe lupta. Aşa părea şi mai chipeş, iar mersul lui şi mai sprinten. Pe unde trecea, soldaţii săreau în picioare cu voie bună şi-l întâmpinau în poziţie de drepţi. Apoi se adunau mai mulţi la un loc şi vorbeau în de ei:

— Iaca, a sosit şi comisarul...

— Cu el, băieţi, parcă ţi-e sufletul mai uşor...

— Te pomeneşti că se îndreaptă şi treburile noastre?...

Când îl văzu pe Ozerov, Iahno îi apucă amândouă mâinile, i le strânse cu putere scuturându-i-le îndelung, şi un surâs larg se răspândi pe faţa lui tânără şi luminoasă. Observând pansamentul de la capul lui Ozerov, îl întrebă repede:

— Uşor?
— Mai nimic, o zgârietură...
— Ştiam eu că o să ne întâlnim! urmă Iahno, fără să lase mâinile lui Ozerov dintr-ale sale, şi-şi aminti de clipa în care îşi luaseră bun rămas înainte de luptă, atunci când căpitanul păstrase multă vreme în mână o floare de toamnă pe care-o culesese. Eram sigur de asta! Dar tu?
— Şi eu eram sigur, răspunse Ozerov cam stingherit, văzând că soldaţii se adună în jurul lor şi-i ascultă.
— Prin urmare te felicit, căpitane! Iahno scutură încă odată mâinile lui Ozerov. Te felicit din toată inima! Prinzând şi el de veste că ostaşii se adunaseră pe-aproape, lăsă în sfârşit mâinile lui Ozerov şi începu să vorbească mai tare decât era nevoie, ca să se facă auzit de toată lumea, nu numai de căpitan. — Oricum ar fi, regimentul nostru şi-a făcut pe deplin datoria. E drept că am plătit-o cam scump. Dar primul succes, chiar când nu e cine ştie ce, se câştigă cu greu. Acum însă ştim că suntem în stare să ţinem piept inamicului şi să-l oprim. Şi dacă ştim asta, — o să-l oprim!...
Făcând înconjurul taberei, stând de vorbă din treacăt cu ostaşii, Iahno şi Ozerov ieşiră într-o poiană pustie, acoperită în întregime cu broderia frunzişului auriu, ca ars în foc, al ferigilor. Umblau aşa, cufundaţi până la genunchi în verdeaţa aceea poleită. În sfârşit se opriră.
— Sunt foarte, foarte bucuros că ai venit, tovarăşe comisar, zise Ozerov. Ştii că Voloşin...
— Da, ştiu... răspunse Iahno, lăsând capul în jos. Tăcură o vreme, întristaţi. Apoi Iahno urmă:
— Acum, tu trebuie să comanzi regimentul. Tu şi nimeni altul!
— Dar dumneata eşti comisar. Prin urmare, o să fim doi?
— Bine. Juridiceşte, doi, se învoi Iahno. Dar de fapt, tot singur! Ţi-ai câştigat dreptul acesta. Iar eu o să te ajut. Vezi tu, eu nu sunt dintre oamenii care aleargă după putere. Trăim doar timpuri când suntem siliţi să ne gândim, cât se poate de cinstit la putere... Iahno tăcu câteva clipe. Părerea mea e că fiecare unitate militară trebuie să aibă un singur comandant. Cu depline puteri şi capabil! În orice luptă, se măsoară înainte de toate două puteri de gândire şi abia în al doilea rând puterea armelor. Un comandant trebuie să gândească mereu, să aibă mereu mintea trează!
Ozerov zâmbi şi ochii i se luminară de un albastru limpede: văratic:
— Deocamdată, e nevoie să ne gândim amândoi. Se zice că o minte prinde bine, dar că două prind şi mai bine, mai ales pe vremuri atât de grele...
Iahno îşi împinse şapca mai pe ceafă şi cârlionţii aurii şi umezi se revărsară pe frunte. Se uită lung la Ozerov şi-i răspunse încet:
— Trebuie să ne sfătuim şi să vedem ce avem de făcut.
— Desigur...
Plecară mai departe, lăsând în urma lor o dâră lată de frunze strivite şi toată feriga din poiană începu să freamăte.
— Adineauri am trecut Vazuza, începu deodată Iahno cu alt ton. Ştii ce pietricele frumoase sunt pe fundul apei? Când te uiţi la ele îţi iau ochii! Am adunat un buzunar plin. Scoase din fundul buzunarului un pumn de pietricele de toate culorile. Vezi? O adevărată minune! Le-am cules pentru băiatul meu. Când o să ajungem la ai noştri, o să i le trimit. Grozav îi place să adune pietricele de astea...
...Toţi oamenii din tabăra lui Ozerov se odihniră bine în noaptea aceea. A doua zi dimineaţa, un ordin de la statul major al regimentului îi vesti că la comanda batalionului doi, în locul căpitanului Bolotin, căzut pe câmpul de luptă, fusese numit locotenentul major Golovco, comandantul plutonului de cercetaşi pedeştri, iar soldaţii şi ofiţerii din batalionul lui Loznevoi fuseseră repartizaţi provizoriu, până la ieşirea din teritoriul ocupat de inamic, pe la alte subunităţi. La amiază se trecu în revistă tot regimentul. Cele două batalioane de infanterie şi subunităţile speciale se adunară în poiana largă din pădure. Şi când răsună comanda: „Drepţi! La drapel pentru onor, prezentaţi arm'!" iar peste poiană se desfăşură în vânt drapelul, sclipind din aurul broderiei cu ciucuri grei, toţi tresăriră, simţind cum le trece prin inimă asemeni unui curent electric, acel fior demult cunoscut pe care-l încercau totdeauna la parăzi. Şi toţi înţeleseră că regimentul e salvat şi că începe să trăiască din nou, după rânduielile obişnuite ale vieţii militare.
Dar în aceeaşi zi vremea se schimbă pe neaşteptate. Soarele nu se mai arătă. O negură grea se întinse cuprinzând tot cerul şi, curând după trecerea în revistă, prin pădurea plină de foşnet începu să zboare frunzişul căzut din copaci. Peste creştetul pădurii se lăsară nori negri şi o

ploaie de toamnă, monotonă, începu să cearnă mărunt.

Şi atunci, feţele oamenilor se întunecară şi ele. Strângându-se în grupuri pe sub crengile întinse ale brazilor, ostaşii vorbeau intre ei încetişor, cu îngrijorare:

— Ne-am adunat noi laolaltă, dar ce folos!

— Da, e toamnă, fraţilor! Mare jale...

— Unde să te mai duci acum când se pornesc ploile?...

— Pe-o vreme ca asta, nici nu-ţi mai trebuie altceva: te prăpădeşti de inimă rea!

Iahno simţi imediat că vremea rea împrăştie tot curajul pe care ostaşii îl căpătaseră în timpul revistei. După ce se sfătui cu Ozerov, chemă pe lucrătorul politic Vozniacov, organizatorul de partid al regimentului. Prea gras pentru vârsta lui, Vozniacov se apropie alene cu mers molatic, de civil, ţinând cu mâna peste şold portharta din piele galbenă, doldora de hârtii.

— Ai evidenţa tuturor comuniştilor? îl întrebă Iahno.

— Până la unul.

Vozniacov îşi duse mâna la porthartă gata să scoată ceva.

— Adună-i imediat.

Comuniştii se adunară mai la o parte de tabără, sub câţiva brazi bătrâni, unde vântul sufla mai potolit. Aşteptându-i pe Iahno şi pe Ozerov, vorbeau între ei posomorâţi despre vreme. După ca-şi aşeză pe genunchi portharta, Vozniacov începu să întindă peste ea şi să cerceteze fel de fel de hârtii. De pe crengile unde se scuturau mereu picături mari de apă.

— Ptiu, drace! se înfurie Vozniacov. Cum o să-mi scriu aici procesul verbal? Se uită împrejur. Nu cumva scutură vreunul crengile?

— Nu le-atinge nimeni, răspunse Iurghin, care stătea la spatele lui. Plouă şi-atâta tot...

— Da, s-a stricat vremea! făcu Degtiariov ghemuindu-se. Oare mult o să ţină aşa?

— Ehei, de-acum tot aşa o ţine!... răspunse altul, cu un aer atotştiutor.

Şi sub fiecare brad începură să se schimbe vorbe ca acestea:

— Ia te uită, frate, că s-a-ntunecat de tot!

— Ce-o să mai toarne acuşi! Şi locurile-s vrăjmaşe pe aici...

— Pe o vreme ca asta să nu dai afară un câine!

Atunci se ivi şi Iahno, însoţit de Ozerov. Mergeau alături prin iarba udă şi parcă nici nu se gândeau să se apere de ploaie. Apropiindu-se de locul adunării, se opriră, îşi spuseră nu ştiu ce şi deodată izbucniră în râs, aşa cum nu pot să râdă decât oamenii cu totul stăpâni pe ei. Râsul acela îi surprinse pe toţi şi toată lumea tăcu nedumerită.

— S-a cam stricat vremea, hai? începu Iahno vesel, apropiindu-se cel dintâi şi adăpostindu-se sub un brad.

Ostaşii îi răspunseră fără grabă, întunecaţi:

— Toamnă, tovarăşe comisar...

— De-acum, tot aşa o ţine!

— Nu-i tocmai plăcut, ce să mai vorbim!

Iahno întrebă, zâmbind în batjocură:

— Nu-i plăcut?... Ba eu vă spun, tovarăşi, că e vremea cea mai minunată! Toată ziua de ieri am visat o vreme ca asta. Eh, îmi ziceam, de-ar începe odată ploile! Ar fi timpul... Şi să ţină o săptămână, ba chiar două! Şi uite, s-ar zice că mi s-a împlinit dorinţa! Apoi se întoarse către Ozerov, care-şi scutura picăturile de ploaie de pe şapcă: Nu-i aşa că e o adevărată minune, tovarăşe comandant, că s-a aşezat în sfârşit o vreme ca asta?

— E cât se poate de bine, îi răspunse Ozerov serios.

— Trebuie să mărturisesc — urmă Iahno zâmbind, — că ieri începusem să-mi pierd nădejdea. Mă tot uitam la cer... Se poate oare, hm ziceam, să mai dureze mult vara asta întârziată? Iar azi, pe cuvântul meu, parcă mi s-a luat o piatră de pe inimă. Ia uitaţi-vă ce nori! De data asta, hotărât că ţine! Poate o săptămână, poate şi mai mult... Nu, orice-aţi spune, am avut noroci mare noroc!

Ostaşii îl ascultau în tăcere, nedumeriţi. Pe urmă, un sergent bine legat, cu bonetă mototolită şi udă, îşi scoase capul de după trunchiul unui brad şi întrebă cu neîncredere:

— De ce v-o fi plăcând aşa de grozav apăraia asta, tovarăşe comisar? Pe asemenea vreme îţi putrezesc şi ciolanele-n tine!

— De ce-mi place? întrebă Iahno cu luare aminte şi obrazul lui surâzător se întunecă. Îmi place fiindcă ne prieşte la război, tovarăşe sergenţi Vremea asta ajută trupele noastre să-i oprească pe nemţi! Iahno se uită repede în jurul lui. Da, trupele noastre, cu toate pierderile lor, câştigă pe zi ce trece mai multă putere de rezistenţă. Pretutindeni încep să bată şi să ţină

în loc pe inamic. Acum, nemţilor le-ar veni greu să înainteze chiar şi pe o vreme frumoasă şi uscată, dar încă pe o ploaie şi pe un noroi ca astea! Drumuri desfundate, păduri, mlaştini... Cum ar putea să ajungă departe pe asemenea timp, cu armele lor grele? Jumătate din tancuri şi din tunuri or să li se împotmolească prin bălţi, iar pe şosele şi la poduri or să se-nghesuie buluc, fără să poată trece... Şi asta o să pună capăt ofensivei lor!

Fără să mai ţină seama că plouă, comuniştii ieşeau de pe unde se adăpostiseră şi înconjurau bradul sub care stătea comisarul.

— Prin urmare, — îi lămuri Iahno, căutând să vorbească simplu ca într-o convorbire prietenească şi nu ca la o adunare, — cu cât vremea e mai rea, cu atât e mai prielnică pentru noi; cu cât ploaia e mai grea, cu atât inima trebuie să ne fie mai uşoară! În timp ce nemţii or să rămână împotmoliţi, noi o să ieşim din teritoriul ocupat şi o să ne alăturăm trupelor noastre! Şi sunt încredinţat că asta o să se întâmple foarte curând!... Iată de ce îmi place vremea asta urâtă, tovarăşe sergent! Şi ea trebuie să placă tuturor celor din regiment...

Mulţi dintre comunişti îşi lăsară capetele în jos cu vinovăţie.

— Că ne vine greu şi nouă? întrebă Iahno, închizând ochii pe jumătate. Că ne intră apa pe după gulerul bluzei? Că ni se udă picioarele?... Dar oare suntem noi mai prejos decât părinţii şi bunicii noştri?

— E limpede, tovarăşe comisar, răspunse întunecat dar plin de curaj Matvei Iurghin. Fără multă vorbă, mergem înainte. Doar nu e întâia oară când pornim la drum pe vreme rea!

— Aşa-i! Nu ne sperie pe noi noroiul! se auzi un glas de după trunchiul bradului. Dar buclucul dracului e că ne-au tăiat de-ai noştri...

— Cine a spus vorba asta, „că ne-au tăiat de-ai noştri”? strigă Ozerov, cu asprime. Care-i acela de după brad? Să poftească încoace!

Comuniştii se dădură la o parte şi sergentul cel bine legat, cu boneta mototolită şi udă, păşi înainte. Ozerov îl ameninţă cu degetul:

— Să uiţi vorba asta fără noimă! S-o uiţi pentru totdeauna! Ai auzit?

— Am auzit, tovarăşe căpitan!

— S-o uiţi! mai strigă odată Ozerov şi, adresându-se tuturor, vorbi aspru şi apăsat ca totdeauna: Cine o să mai rostească vorba asta ticăloasă, o s-o plătească cu capul. Să ştiţi! Cine-a scornit-o? Fricoşilor! Fără să-şi dea seama că repetă fraze citite în „Război şi Pace”, adăugă: E o vorbă care n-are niciun rost. Poţi să tai o bucată de pâine, dar o armată nu poţi s-o tai! E cu neputinţă să tai armata, să tai drumul unei armate, e cu neputinţă deoarece este loc destul pe delături şi oriunde se poate găsi un drum nou! Şi apoi, mai este şi noaptea când nu se vede nimic... Auzi dumneata: „Ne-au tăiat de-ai noştri”!... Ozerov mai ameninţă odată cu degetul. Să nu mai aud vorba asta ticăloasă! Voi, comuniştii, trebuie să faceţi aşa fel, încât niciun soldat să n-o mai rostească. Iar în timpul marşului, sunteţi datori cu toţii să daţi pildă de bărbăţie, de rezistenţă şi de tărie sufletească. Drumul n-o să fie uşor, nu trebuie să ne ascundem după deget, dar vă întreb: este vreun lucru uşor când e vorba de război?

Vozniacov socoti că e timpul să înceapă şedinţa. Apropiindu-se de Iahno, îl întrebă în şoaptă:

— Deschidem şedinţa, tovarăşe comisar? Toată lumea e aici… toţi sunt de faţă. O clipă!

— Care şedinţă?... îl întrerupse Iahno. Şedinţa s-a şi terminat!

Zăpăcit, Vozniacov lăsă în jos mâna în care-şi ţinea hârtiile:

— S-a terminat?... Dar ce facem cu procesul verbal?

— Ne lăsăm păgubaşi de proces verbal!

Peste vreo cinci minute, după ce mai primiră şi alte îndrumări de la Iahno, comuniştii se risipiră prin tabără. Şi pretutindeni, pe sub brazi, ostaşii începură să vorbească învioraţi.

II

Peste două zile, regimentul porni în marş.

Duşmanul înainta pe drumurile şi şoselele care duceau spre Moscova. În urma trupelor de şoc veneau diferite unităţi nemţeşti, comandamentele, formaţiile de spate şi rezervele. Pe şosele nu mai contenea uruitul tancurilor şi al maşinilor grele, răpăiala motocicletelor şi zdrăngănitul căruţelor. În satele aşezate de-a lungul şoselelor, ca şi în cele prin oare se putea trece şi atunci când drumurile erau desfundate, unităţile inamice se opreau pentru popas. Prin orăşele şi centre raionale se instalau în grabă comandaturi.

Regimentul lui Ozerov nu avea de făcut decât un singur lucru: ocolind toate centrele

ocupate de nemţi şi ferindu-se să se arate, pe şosele, să răzbată spre răsărit trecând prin sătuleţe pustiite, prin ţinuturi fără drumuri, peste păduri şi mlaştini. Pe acolo nu era aproape nicio primejdie: pe locurile acelea nu ajungea nici măcar zvonul războiului... La început, cât timp oamenii încă nu se deprinseseră cu noul lor fel de viaţă şi se speriau de marşuri, le plăcea să rătăcească prin paragini de felul acesta, dar foarte curând îşi dădură seama cu toţii, că umblatul prin pustietăţi începea să fie tot mai anevoios.

Vremea se înăsprea din zi în zi. Din cerul care parcă ruginise peste vară, ploua, ploua fără sfârşit. Peste tot, numai băltoace. Oriunde puneai piciorul, te înfundai până la genunchi. Pădurile erau inundate, ca în urma unor revărsări de ape. Un întuneric adânc şi o pâclă înăbuşitoare cuprinseseră lumea codrilor. Chiar din cele dintâi zile ale marşului, oamenii trebuiră să arunce în drum şi să părăsească prin bălţile peste care nu puteau trece, toate căruţele şi trăsurile cu două roţi. Dar şi aşa, fără convoaiele de căruţe, înaintarea tot nu era tocmai uşoară. Vremea rea şi drumurile desfundate storceau oamenii de puteri. De altfel şi recunoaşterile le luau destul timp. Mergeau pe vremea cea mai neobişnuită, după împrejurări, şi în zori de zi, şi pe seară, şi noaptea. Hrana era neîndestulătoare. Nu aveau merinde cu ei. Trebuiau să se mulţumească cu ce puteau găsi, rareori, prin cătunele sărace şi pustiite, prin mijlocul pădurilor. Oamenii îşi făceau mereu tot alte găuri la centuri şi se încingeau tot mai strâns. Afară de asta, noaptea începu să se lase îngheţ. Uzi până la piele, oamenii cădeau din picioare de-a dreptul într-un somn ca de moarte şi se trezeau lipiţi de pământ: odată cu aşternutul lor sărăcăcios de cetină sau paie, le îngheţau şi hainele. Şi nu puteau să se încălzească de câte ori voiau: faţă de vremea rea care învăluise tot cuprinsul, până şi focul era neputincios. După o săptămână de marş, mulţi ostaşi din regiment erau atât de istoviţi, încât abia se mai ţineau pe picioare. Te durea inima să-i vezi târându-se în urma lui Ozerov şi a lui Iahno: slabi, cu ochii umflaţi, îngheţaţi, cu uniformele pârlite la foc şi pline de noroi. Şi totuşi mergeau, mergeau înainte, tăcuţi şi întunecaţi.

În sfârşit, regimentul ajunse în preajma Moscovei, la miazăzi de Volocolamsk. Acolo se întindeau câmpii largi, pământul era mai uscat, satele mai dese, iar pădurile blânde şi luminoase. Era mult mai uşor de mers, dar în schimb, mult mai primejdios. Pretutindeni, cercetaşii dădeau peste inamic. Aproape în toate satele erau cartiruite şi instalate unităţi germane. În multe părţi nemţii îşi organizau tot felul de depozite, de garaje provizorii şi baze de aprovizionare cu carburanţi şi lubrefianţi. Pe marginea drumurilor se vedeau tancuri germane împotmolite şi distruse, căruţe şi maşinii răsturnate. Şi de pretutindeni, ori încotro îţi aruncai ochii, în văzduh se înălţau încet suluri de fum mai mari sau mai mici, topindu-se în pâcla cenuşie a cerului.

Oamenii lui Ozerov înţeleseră că ofensiva germană fusese stăvilită şi că linia frontului trebuie să fie pe undeva, pe-aproape. Odată, se auzi dinspre răsărit, limpede, bubuitul tunurilor. Auzindu-l, mulţi începură să plângă în tăcere.

În aceeaşi seară, în timp ce căuta să treacă peste o şosea, regimentul dădu peste nemţi. Acolo se petrecu cea dintâi ciocnire. Oamenii lui Ozerov dădură foc la câteva tancuri germane şi uciseră nenumăraţi duşmani. Singuri se mirau, după aceea, cum de putuseră lupta şi parcă nu le venea a crede că fuseseră în stare să înfăptuiască asemenea isprăvi şi înţeleseră cu toţii că regimentul lor, cu toate pierderile şi cu tot marşul istovitor, era acum mai puternic, mai plin de curaj şi mai înfrăţit în luptă ca oricând.

III

Prins în cătuşe de frig, pământul era tare ca piatra. Şi toate câte-l acopereau: ierburile strivite, muşchiul, frunzele — toate erau moarte, toate trosneau şi foşneau sub picioare. O ureche ascuţită ar fi putut desluşi de departe că prin desiş rătăcesc sute de oameni.

Se ţineau tot pe lângă marginea pădurii. Când ieşeau în luminişuri rare, zăreau la dreapta, printre trunchiuri frânturi de câmp cu căpiţe înnegrite de ploi şi cu copaci goi agăţaţi de dâmburi. Mai departe, peste coline, se vedeau suluri de fum înălţându-se în văzduh. Se însera. În adâncul pădurii era întuneric deplin, dar prin rarişte era încă lumină şi brazii răzleţi ardeau în lumina roşie a amurgului. Câteodată, prin pădurea rară, sufla vânt aprig, care pătrundea până la oase. Oamenii lui Ozerov îşi întorceau obrazul din bătaia vântului, îşi trăgeau bonetele peste urechi, se, închirceau în mantalele lor zdrenţuita şi murdare, se ghemuiau unii în alţii şi băteau şi mai apăsat cu cizmele pământul îngheţat. Cei mai mulţi mergeau tăcuţi, gândindu-se numai să scape de frig. Alţii tuşeau adânc, înăbuşit, o tuse care parcă le sfâşia

pieptul bolnav.

Cu vreo două sute de metri înaintea regimentului, mergea o patrulă în frunte cu comisarul. Iahno cerceta cu ochi ageri locurile acelea necunoscute. Batalioanele de infanterie păşeau în formaţie strânsă; după ele veneau laolaltă, învălmăşite, subunităţile speciale şi statul major al regimentului. În mijlocul acestei mulţimi, trei perechi de soldaţi duceau trei brancarde. Pe cea dintâi zăcea bolnav adjutantul comandantului de regiment, Ţeluico, iar pe celelalte două, doi soldaţi greu răniţi în încăierarea de pe şosea. În jurul lor mergeau, cum puteau şi ei, cei cu răni mai uşoare şi bolnavii, gemând şi sprijinindu-se din când în când de trunchiurile copacilor sau de tovarăşii lor.

Pe Ţeluico îl purtau Andrei şi Umrihin. Andrei păşea înainte. Nu mai semăna acum a soldat, ci mai curând a vânător. Purta o scurtă vătuită şi cizme. Îşi trăsese pe ceafa voinică o căciuliţă veche, găsită întâmplător într-o căsuţă părăsită, iar la brâu îi atârna un cuţit de vânătoare şi două grenade. Mergea gârbov, răsuflând răguşit şi strângând cu mâinile înţepenite care-i atârnau în jos, ca moarte, capetele de mesteacăn ale brancardei. Şi, spre marea nedumerire a lui Umrihin, se împiedeca mereu de muşuroaie şi de rădăcinile copacilor. La un moment dat, tovarăşul nu se mai putu stăpâni şi-l întrebă:

— Ce-i cu tine, nu te mai ţin picioarele?

— Dă-i înainte! bombăni Andrei.

Dar în aceeaşi clipă se poticni şi se clătină atât de tare încât era gata să scape brancarda din mâini. Potrivindu-şi paşii după ai lui, Umrihin îl întrebă cu îngrijorare:

— Dar ce ai, Andriuha? Poate că nu ţi-e bine?

— Nu prea văd, mărturisi Andrei.

— N-ăi fi având orbul găinilor? Nu, nu-i asta.

— Că de, acum e şi vremea de aşa ceva... că-i seara. Nici n-ar fi de mirare. Mâncare n-avem mai deloc...

— Nu, nu-i asta, repetă Andrei, supărându-se. Îi dai şi tu înainte tot cu aceeaşi şi aceeaşi poveste... Hai, dă-i drumul înainte!

— Ia te uită! se miră şi mai grozav Umrihin. Nu cumva ţi s-au betegit şi ţie minţile? Nă-nă, te pomeneşti că asta-i!

Ţeluico stătuse un ceas întreg fără cunoştinţă şi acum începea din nou să aiureze. Neputând să-şi ridice capul înfierbântat, îşi încleşta mâna dreaptă pe lemnul brancardei şi îngâna, încetişor:

— Da, e primăvară, primăvară...

— Le cam amesteci puţintel, drăguţule! — îl dojeni Umrihin cu blândeţe. De la o primăvară ca asta ţi se poate trage şi moartea... Ţi se lipesc unele de altele maţele goale şi-ţi îngheaţă, săracele... Dar nu mai strânge lemnul aşa, lasă mâna jos, ei, ce naiba! Iaca, ai să prăpădeşti mănuşa şi are să-ţi îngheţe mâna... De ce nu şezi frumos? Eşti bolnav, stai acolo liniştit. Ia uite-te cum şade Stepan Diatlov! Da, cel pe care-l aduc în urma noastră. Stai şi tu ca el, colo, cuminte...

Dar Ţeluico nu avea astâmpăr.

— Ce minunate-s toate! oftă el.

— Ei, na, te pomeneşti c-or mai fi şi minunate acuma! — glumi cu amărăciune Umrihin şi, strâmbându-şi a râs obrazul înroşit de vânt, îşi clătină capul lui mare, abia acoperit cu boneta. Iaca, rătăcim pe pământul nostru ca nişte sălbăticiuni hăituite... Ne ghiorăie maţele de foame şi suntem numai zdrenţe! Ia te uită ce manta am! Noroc că-i cârpită cu noroi îngheţat, că altminteri nici nu s-ar mai ţinea pe mine! Ei, n-auzi? Nu mai da din mână! Ce, crezi că eşti la meeting?...

— Ivane, mai taci! îl rugă Andrei.

— Dar ăsta de ce nu tace? Ce tot îndrugă acolo?

— Lasă-l pe dânsul... Măcar tu să taci!

— Nu, n-am cunoscut... n-am cunoscut încă asemenea desfătare, şopti Ţeluico, abia desluşit dar cu patimă.

— Vezi, ce-ţi spuneam eu? sări iarăşi cu gura Umrihin. Îi dă înainte cu ale lui. Poftim, cică se desfată!

Andrei era cât pe ce să-i smulgă brancarda din mâini. Schimbând cadenţa, Umrihin făcu repede câţiva paşi şi se uită la Andrei, nedumerit. Fără să lase brancarda din mâini, Andrei se rezemase cu umărul de trunchiul gros şi aspru al unui mesteacăn.

— Ai să-l scapi! îi strigă Umrihin.

— Lasă-mă să mă odihnesc puţin, îl rugă Andrei. Mă arde tot trupul...

— Te arde? Lasă targa jos!

Şi-l aşezară pe Ţeluico la pământ. Bolnavul aiura înainte, vorbind despre o primăvară şi despre o fată.

— Măi, ce limbut! nu se putu stăpâni Umrihin.

Andrei se propti cu spatele de trunchiul mesteacănului şi-şi descheie gulerul hainei. Umrihin se uită la el. Ca şi ceilalţi, în timpul marşului Andrei slăbise mult, faţa i se înnegrise şi barba îi crescuse deasă pe obraji. Picături de sudoare îi curgeau acum pe tâmple.

— Nu cumva şi tu?... şopti Umrihin. Câţiva ostaşi se adunară în jurul lor.

— Ce v-aţi oprit? Vreţi Să vă schimbăm?

— Uite şi Andrei...

— Ce este?

— Eu, eu nu... îngăimă Andrei răguşit. Doar aşa...

— S-a îmbolnăvit şi el, oftă Umrihin. Arde tot...

— Trebuie să-l schimbăm.

— Nu, eu îl duc! strigă Andrei, aplecându-se spre brancardă. Nu trebuie... Îl duc eu singur. M-am mai răcorit la vânt, mi-e mai bine acum...

— Ai să-l scapi!

— Ivan, taci din gură! Andrei se întoarse repede: Nu ţi-am mai spus?

— Zău că s-a betegit şi el la cap! zise Umrihin către ceilalţi. Nu-l vedeţi? Cum scoate omul o vorbă, cum se răsteşte!...

Porniră mai departe. Cu fiecare pas, Andrei simţea că-i vine tot mai greu să ducă brancardă cu Ţeluico. Dar mergea, mergea înainte, luptând cu cele din urmă puteri împotriva bolii care-l dobora. Câteodată vedea negru înaintea ochilor, nu mai desluşea pe cei din faţa lui şi se izbea de copaci. Dar păşea mereu înainte: chiar în starea în care se afla, nu-l părăsea o clipă gândul că trebuie să meargă spre Răsărit...

Andrei avea judecata dreaptă şi limpede, iar hotărârile lui erau totdeauna simple şi nestrămutate. Înţelegând odată pentru totdeauna că, laolaltă cu toţi ceilalţi, trebuie să meargă spre răsărit, spre ai lui, se supusese de la început şi din toată inima acestui gând şi-l urma fără şovăire, cu încredere. În timpul marşului se petrecuse în el o mare schimbare. Răzbind spre răsărit, pe meleagurile pe unde gospodăreau acum nemţii, înţelesese adânc, cu toată fiinţa lui, ce cumplită urgie se abătuse asupra ţării sale. Se înspăimântase văzând cât de haini şi de cruzi pot fi oamenii şi simţea că-şi pierde acea linişte care-i stăruia în suflet încă din zilele celei dintâi copilării: simţea acum în el acelaşi zbucium şi aceeaşi tulburare care puseseră stăpânire pe ţara lui. Şi schimbarea care se petrecuse în el începu să se arate în toată purtarea lui: era mai puţin prietenos, mai puţin îngăduitor şi mai dârz faţă de tovarăşi, vorbea mai apăsat, ba chiar obraznic, şi toate le făcea în grabă, cu nerăbdare şi cu neastâmpăr. Până într-atât îl răscolise furtuna care i se adunase, încetul cu încetul, în suflet.

Amurgul se lăsa repede. La dreapta cărării şerpuite pe care înainta regimentul, pădurea tânără de brazi se făcea tot mai deasă. Câmpiile nu se mai vedeau printre trunchiuri, iar în stânga se deschidea o baltă întinsă, plină de stuf şi de rogoz. Ici şi colo, pe faţa ei stăteau înfipţi în muşuroaie mesteceni strâmbi şi arini firavi. Dinspre mlaştină bătea vânt năprasnic de iarnă. Mestecenii şi arinii se încovoiau, căutând parcă să se apere cu braţele împotriva suflului aducător de moarte şi, de departe, păreau că vor s-o ia la fugă de-acolo, din mlaştină. Trestiile înfrigurate foşneau fără odihnă iar rogozul uscat se împrăştia printre muşuroaie.

Bocănind cu cizmele lor îngheţate, oamenii înaintau cu capul îndesat între umeri, suflându-şi în pumni şi acoperindu-şi urechile. Mulţi încercau să meargă într-un picior, sărind, spărgând cu zgomot pojghiţa de gheaţă de pe faţa bălţilor şi agăţându-se în întuneric de tufişurile din marginea pădurii. Din când în când, peste coloana care rătăcea, zburau frânturi de fraze şi vorbe răzleţe:

— Iarnă...

— Iacă, a venit şi iarna...

— Te faci ghem, că-i frig amarnic!

— Ger! Uf, că tare-i ger!...

Numai, Ţeluico vorbea mereu, în extaz, despre nu ştiu ce fericire. Însă Umrihin nu-şi mai bătea capul cu el: se uita cu nelinişte cum calcă Andrei şi-l ruga tot mai des:

— Mai încet, băiete! Ai să cazi... Şi mormăia numai pentru el:— Mare poznă! Cum de s-a mai nimerit şi pacostea asta?... Umrihin simţea demult că-i înţepeniseră mâinile pe brancarda.

Degetele parcă-i erau de lemn. Ar fi vrut să mai schimbe cu careva, şi adusese de mai multe ori vorba despre asta. Dar Andrei, fie că nu-l asculta, fie că nu-l auzea, mergea tot

înainte, suflând din greu şi târându-şi cizmele pe pământul zgrunţuros. În omul acela ciudat, care se lupta cu boala supunându-se cu totul unui singur gând, era o încăpăţânare nebună, nemaipomenită.

„Asta zic şi eu că e odată om! se mira Umrihin. Când te gândeşti ce diavol zace în apa asta liniştită, parcă te-apucă groaza!"

Andrei mergea mereu, deşi era ud tot de sudoare. Îşi aduna toată voinţa, şi toată grija lui era îndreptată spre o singură ţintă: să nu-şi piardă puterile, să nu se poticnească în întuneric şi să nu scape jos bolnavul... Şi de aceea, doar rareori vedea cum păşesc tovarăşii lui, căutând să se ferească de gerul necruţător. Iar în clipele când îi vedea cum abia se târăsc, simţea în sufletul lui acelaşi zbucium şi acelaşi urlet ca şi al vântului aducător de iarnă...

Nu-şi dădea seama nici de cât timp îl ducea pe Ţeluico, nici de ce se mai întâmplase în urmă pe drum. Îl trezi un vuiet de sus, din cer. Stătea acum culcat, cu capul vârât în fân, lângă o căpiţă pesemne. La început nu putea înţelege de unde anume venea vuietul, deşi-i era cunoscut. S-o fi stârnit furtună în pădure?... Sări repede în picioare şi întrebă grăbit, cu toate că nu vedea încă pe nimeni în jurul lui:

— Ce vuieşte aşa?

— Avioane, îi răspunse cineva de lângă el.

— Bombardează?

— Zboară jos, răspunse acelaşi glas. Şi tot spre Moscova...

Andrei se culcă din nou, şi abia după câteva clipe îşi dădu seama că cel care vorbise cu el era Matvei Iurghin. Atunci, vârându-şi din nou capul în fân, mormăi printre dinţi:

— Ticăloşii! După o tăcere, întrebă încetişor: Dar până la Moscova... e departe?

— Acum nu mai e departe, răspunse Iurghin. Ţi-e rău?

— Parcă mi-e zdrobit tot trupul.

Vuietul din văzduh se depărta, apoi amuţi. Şi deodată Andrei simţi ceva ciudat, ca şi cum urechile i-ar fi scăpat pe neaşteptate de o apă stătută, care, i le astupase până atunci. Şi auzi limpede cum şuieră vântul, cum scârţâie în întuneric copacii îndoiţi, cum trosnesc vreascurile pe foc şi cum răsună, în apropiere, glasuri omeneşti, îşi înălţă capul, se aşeză şi, ca şi cum abia atunci l-ar fi recunoscut pe Iurghin, îl întrebă:

— Tu eşti, tovarăşe sergent?

— Se vede că nu stai tocmai bine cu sănătatea, făcu Iurghin. Ei, frate, ţine-te bine, ţine-te din răsputeri! Nu mai avem mult de mers. Iaca, îndată trecem peste front şi ajungem la ai noştri. Şi acolo ne odihnim, facem baie...

— Nu mă las eu, răspunse Andrei cu hotărâre.

Nu departe de căpiţă, sub brazi, se vedeau focuri aprinse. Ostaşii se îngrămădeau în jurul vetrelor, întinzându-şi mâinile spre flăcări unii peste capul celorlalţi, ca şi cum ar fi încercat să prindă bucăţi de foc ca să-şi frece degetele înţepenite de ger. Andrei îşi dădu seama că nu zăcuse în neştire lângă căpiţă decât foarte puţin timp: regimentul abia începea să-şi orânduiască popasul.

— Dar Ţeluico unde-i? întrebă el deodată, îngrijorat.

— Toţi îs de partea cealaltă...

Andrei auzi de cealaltă parte a căpiţei glasul lui Umrihin mormăind nu ştiu ce, şi înţelese că-şi făcea de lucru cu răniţii şi bolnavii. „Ei, drăcia dracului! îşi zise Andrei cu mirare şi amărăciune, oare de ce m-oi fi vlăguit eu aşa?...", şi se lăsă din nou, moale, cu capul în fân.

...Dinspre apus se auzi o explozie puternică, apoi încă una şi încă una... Oamenii se ridicară de pe lângă focuri, încremenind.

— Drept degeaba! făcu Andrei cu năduf.

— Cum degeaba? se burzului Iurghin. Când îţi vine la-ndemână — dă-i, arde-l! Dacă-i război, apoi război să fie! Ai noştri au aruncat în aer un depozit, şi ştii tu câte proiectile erau acolo? Câţi de-ai noştri ar fi trimis ele pe lumea cealaltă?

— De, aşa-i, răspunse Andrei. Numai că frontul e pe-aici, pe-aproape, aşa că şi nemţii sunt mai mulţi peste tot locul.. Şi când or începe ei să cerceteze... Ce-o să iasă din asta? Noi n-avem decât o singură scăpare: să ne strecurăm pe furiş, tiptil, ca vânătorul. Că dacă ne-o da de urmă, cu ce ne alegem?...

Oamenii stăteau de mai mult de-un ceas în jurul focurilor, strângându-se unii în alţii şi ascultând cu nelinişte freamătul pădurii. În sfârşit, se auziră din depărtare strigătele santinelelor, apoi tot felul de glasuri şi paşi pe pământul îngheţat. În fruntea unui grup de ostaşi, căpitanul Ozerov, îmbrăcat ca totdeauna cu scurta lui vătuită şi cu o uşancă cum poartă ţăranii, se repezi spre unul din focuri. Lovind cu biciuşca în flăcări, porunci scurt:

— Stingeţi!

— Mă tem că ai avut dreptate, făcu Iurghin către Andrei.

Se auziră comenzi. Regimentul se încolona repede şi porni la drum. Soldaţii cărau apă cu gamelele din balta din apropiere şi turnau în grabă peste focuri.

IV

În noaptea aceea, regimentul lui Ozerov făcu o bună bucată de drum. Înainta peste un câmp deschis, pe drumuri de ţară pe unde sufla un vânt tăios, năprasnic, care scotocea prin toate colţişoarele pământului, răscolind dumbrăvile pustiite şi ierburile încremenite de ger. Regimentul ocolea pe departe sătuleţele pe care le întâlnea în cale.

În zorii zilei intră din nou într-o pădure şi, cam după un kilometru, ieşi într-o poiană largă, din care se vedea printre copaci, nedesluşit, un cătun. Dintr-acolo venea miros iute de fum.

Oprind oamenii Ia marginea pădurii, Ozerov trimise spre cătun un grup de cercetaşi şi, rămânând singur cu Iahno, îl întrebă în şoaptă:

— Ce ne facem, Veniamin Petrovici?

— Trebuie să-i lăsăm să se odihnească, răspunse Iahno. Cad oamenii din picioare...

— Aşa zic şi eu. Dar ce facem cu răniţii şi cu bolnavii?

— E greu să-i purtăm după noi, şi e şi primejdios. Să vedem dacă nu-i putem lăsa în cătunul ăsta.

— Aşa mă gândeam şi eu, zise Ozerov. Îmi pare rău, dar altă ieşire nu văd: va trebui să ne facem drum luptând...

Oamenii se întoarseră din cercetare, raportând că sătuleţul era pe jumătate ars de nemţi. Rămăsese în el doar o mână de oameni. Ozerov şi Iahno hotărâră să aşeze în sat numai răniţii, bolnavii şi pe cei istoviţi. Iar pe toţi ceilalţi, pentru orice întâmplare, să-i lase să se odihnească de amândouă părţile cătunului, la adăpostul pădurii.

Se lumina cu încetul. În spatele pădurii, spre răsărit, pe cerul de un cenuşiu mort, se aprindeau pete de lumină tremurătoare şi nesigure. Vântul prevestitor de iarnă scutura copacii desfrunziţi şi împroşca din când în când măzăriche amestecată cu zăpadă.

O parte din răniţi şi bolnavi erau aşezaţi într-o izbă încăpătoare din marginea cătunului. La lumina pâlpâitoare a unui opaiţ, Andrei şi Umrihin, care făceau pe sanitarii, aşternură pe jos, lăsând doar locul unde era plita, paie de secară îmbibate de umezeala pătrunzătoare a toamnei. În colţul din fund îl culcară pe Stepan Diatlov, grav rănit şi pe Ţeluico, tot bolnav. Mai aproape de uşă se aşezară cei cu răni mai uşoare şi bolnavii care puteau să se lipsească, la nevoie, de ajutor.

Stepan Diatlov era rănit în pântece. Uscat şi galben, răsufla rar, abia auzit şi tăcea tot timpul, cu ochii închişi înfundaţi adânc în orbitele negre. Ţeluico se zbuciuma în friguri. Cu toate că aiura mai rar, mâna lui dreaptă apuca mereu tot ce întâlnea în cale: se vede că încerca să găsească pe lumea asta un sprijin de care să se poată agăţa. Ceilalţi gemeau şi tremurau, pătrunşi de frigul nopţii. Unul din ei scrâşnea într-una din dinţi. În încăperea largă a casei ţărăneşti, aproape că nu se mai găsea nicio palmă de loc. Aerul era tot mai înăbuşitor. Mirosea a praf de puşcă, a sudoare, a haine murdare şi a cârpe îmbibate cu sânge.

Curând, de prin colţurile încăperii se porniră sforăituri adânci. Andrei se aşeză lângă Umrihin care dormita, culcat la pământ şi cu tâmpla dreaptă rezemată de perete.

— Slavă Domnului, s-au mai potolit... zise el.

— S-au zbuciumat destul. Să se mai odihnească şi ei.

— Vorbim noi cu gazda? Ce zici?

— Mai este vreme, răspunse Umrihin. Dar tu, cum te mai simţi?

— Nu mă mai doare trupul, dar capul tot îmi vuieşte.

— Şi ochii?

— Tot nu văd bine...

— Culcă-te mai bine. Încearcă să dormi puţin.

— Ba o să mai stau...

Gazda era o femeie ursuză, care nu vorbea aproape deloc, înaltă, uscăţivă, cu părul cenuşiu, îşi făcea mereu de lucru pe lângă plită, iar poalele fustei de pânză neagră îi fluturau în mers. Fata ei, ursuză şi urâtă ca şi maică-sa, şedea lângă o covată şi curăţa cartofi. Femeile îşi vedeau în tăcere de treburile lor şi numai rareori se uitau să vadă ce fac noii sosiţi. Prin ferestrele pe jumătate bătute cu scânduri şi astupate cu cârpe şi câlţi, începea să pătrundă

lumina firavă a dimineţii. În răstimpuri, vântul bătea în geamuri, mărunţel, cu măzăriche.

Andrei se hotărî să vorbească, totuşi, cu gospodina.

— Cum îi zice satului vostru? începu el. Am nimerit şi noi într-o casă de om şi nici nu ştim unde suntem!

— Suhaia Poliana[14], răspunse după o tăcere gazda, aşezând lemnele pe foc cu vătraiul.

— De-aici până la Moscova mai e mult?

— Nu chiar aşa de mult.

— Au trecut nemţi pe-aici?

— Nu se cunoaşte că au trecut? răspunse femeia cu silă.

— Prăpăd s-a ales de tot cătunul! Numai să-ţi arunci ochii, şi-o să vezi…

— Au dat foc?

— Au dat... pe puţini i-a ferit Dumnezeu de pârjol.

Femeia îşi împreună mâinile pe mânerul vătraiului şi se uită o clipă în flăcări, tăcută. Şi, ca şi cum acolo în văpaia focului ar fi văzut ceva, urmă fără să mai aştepte întrebarea:

— Şi câţi oameni au ucis!

Fata ei o privi cu îngrijorare şi se rugă încet:

— Mamă, nu trebuie...

— Nu te teme, că n-o să plâng, îi răspunse femeia supărată. Nu mai am în ochi niciun strop de lacrimă. Totul s-a uscat în mine...

Se întoarse apoi spre Andrei şi Umrihin:

— Şi pe omul meu, Piotr Matveici, l-au ucis, vorbi ea simplu, cu asprime în glas. Nu ştiu ce a încercat el să le spună, iar ei l-au legat de-o tancă de-aceea de-a lor, una neagră, şi i-au dat drumul peste hârtoape, cu toată iuţeala...

Şi fără s-o mai roage nimeni, totuşi cumpănită la vorbă şi ocolind amănuntele, femeia începu să povestească ce făcuseră nemţii în sat:

— La marginea cătunului aveam noi o groapă. O săpasem pentru grâne... Iar ei au adunat acolo cu de-a sila bătrâni, femei şi copii — şi dă-i! Au umplut-o toată, până sus! Iar dacă încercau câte unii să fugă, apoi trăgeau cu mitralierele după ei şi-i culcau cu tancurile, de-i făceau una cu pământul. Nu-i mai cunoşteai cine erau...

Cu o clipă înainte, după ce-şi isprăvise ţigara, Andrei se hotărâse să se culce puţin, ca să-şi biruie boala mai uşor. Dar povestea femeii îi luă somnul cu mâna parcă. Mai auzise el şi-n timpul marşului despre unele isprăvi de acestea. „Oare ce o fi şi pe la noi pe-acasă?... se gândi el, tremurând, la satul lui şi la casa părintească. Poate că-i tot aşa...”

— S-a sfârşit cu Suhaia Poliana noastră! încheie femeia.

— Ce-i care-au mai rămas în viaţă au fugit care-ncotro au văzut cu ochii. Dar, noi, ne-am întors. Se vede că ni-e dat să trăim aşa, până la sfârşit... Pentru mine, tot una-i!

— Brr! Zău dacă nu ţi se face păru’ măciucă! se cutremură Umrihin.

— Dar pentru ce, — întrebă Andrei, — pentru ce neomenia asta?

— Iaca, pentru de-alde voi... răspunse femeia, trăgând cu o smucitură vătraiul din foc. Au poposit la noi într-o noapte alţi ostaşi, tot din Armata Roşie, şi oamenii din sat i-au ascuns. Aici în casă, la drept vorbind, n-au fost. La vecini însă, erau. Şi cu toate că n-au găsit pe nimeni, tot l-au luat pe Piotr Matveici al meu, l-au legat de tancă, şi dă-i cu el peste hârtoape! Glasul femeii tremura. Şi pe urmă, trage în cine se nimereşte! Iar după asta a început cătunul să ardă din toate părţile deodată!

— Mamă! şopti din nou fata.

— Lasă-mă-n pace, n-am să plâng! îi răspunse femeia tăios. Nu mai storci acum o lacrimă din mine! Le-am plâns pe toate. Stai acolo şi curăţă cartofi. Acuma totu-i ca de piatră în sufletul meu, totu-i negru...

Femeia tăcu, scormonind lemnele din foc cu vătraiul. Uitându-se la ea, Andrei şi Umrihin tăcură şi ei o vreme. În casă începea să se lumineze. Toţi răniţii şi bolnavii dormeau duşi. Până şi Ţeluico amuţise şi nu-şi mai scurma paiele de sub el. Andrei îşi scoase din nou punga cu tutun şi întrebă mâhnit, cu glasul sugrumat:

— E rău al dracului... Ce ne facem?

— Trebuie să mergem la căpitan, răspunse Umrihin. Du-te tu şi spune-i-le toate, din fir-a-păr.

— Dar acum, ce mai putem face? mormăi Umrihin, mai mult pentru el decât pentru Andrei. Ei, doamne, ce întâmplare! Trebuie să ne căutăm alt loc.

Umrihin se ridică şi plecă să-l caute pe căpitanul Ozerov. După ce-şi răsuci o ţigară, Andrei şi-o aprinse la opaiţ şi, aruncându-şi ochii prin casă întrebă, încredinţat că o să-i răspundă

gospodina:

— Să sting lumina?

Din colţul din fund se auzi deodată glasul lui Stepan Diatlov:

— Nu, nu încă, se rugă el cu glasul stins, — mai aşteaptă...

— Nu dormi? se bucură Andrei. Ţi-e mai bine?

— Mai bine, răspunse Diatlov. Vreau să mă uit la flacără... O vezi cum tremură... Demult mă uit…

Zăcea pe brancarda lui, între drugii de mesteacăn, acoperit până la gât cu haina vătuită şi cu mantaua. Nu dădea niciun semn că ar dori să se mişte şi părea ciudat că, uscat şi galben cum era, mai putea scoate o vorbă. Dinspre el duhnea urât a carne stricată. Andrei îngenunche lângă brancarda şi şopti:

— Ar trebui să te ducem la vreun spital, Steopa…

— Pleacă de-aici! se răsti Diatlov, dar îndată întrebă, încet şi liniştit: de ce m-au ucis?...

Andrei se ridică şi ieşi în grabă din casă. Numai în bluză, cu capul gol, rămase multă vreme pe prispă, unde şuiera vântul tăios, şi se uită îndelung în zare, fără să vadă nimic înaintea ochilor...

...Umrihin se întoarse. În urma lui venea căpitanul Ozerov. Scurta lui vătuită şi uşanca îi erau albe de măzăriche. Întrebă pe cei doi „sanitari” de starea răniţilor şi a bolnavilor, apoi se lăsă lângă masă, greoi, obosit... O pisică pestriţă, cu părul lung, se apropie de el. Gazda văzu cum o ia pe genunchi şi începe s-o mângâie cu mâna lui roşie de frig şi cu vinele umflate. Întorcându-se spre sobă, Ozerov întrebă, ca şi cum ar fi urmat o vorbă începută mai demult:

— Ei, ce zici, femeie? Cum te-ai mai gândit? Şi arătă cu capul spre răniţi şi bolnavi. Hai?

— Apoi ce să mă mai gândesc?

— Atunci cum?

— N-am ce să mă gândesc, răspunse femeia aspru. Lăsaţi-i la noi şi gata. Unde să-i mai târâţi după voi ? Ce, parcă-i uşor lucru? Bun e Dumnezeu, o să-i păzim, o să-i îngrijim... Ce ne aşteaptă pe noi dacă vă prăpădiţi voi, soldaţii?

Lui Andrei şi lui Umrihin nu Ie venea să creadă auzind hotărârea neaşteptată a gazdei celei ursuze. Dar căpitanul Ozerov, primind încuviinţarea ei ca pe un lucru de la sine înţeles, îi mulţumi simplu:

— Îţi mulţumim, femeie! Asta n-o s-o uităm!

— Câţi ne lăsaţi?

— Întâi pe acela. Ozerov arătă spre colţul din fund. E rănit greu. Pe el, femeie, trebuie...

Dar Diatlov tresări deodată:

— Pe mine? strigă el răguşit. Mă lăsaţi, pe mine?... Toţi se repeziră spre colţul lui.

— Nu! Diatlov încercă să se zbată sub manta. Nu, nu!...

Se uită la ei pe rând, cu groaza întipărită pe figură. Apoi, ca şi când s-ar fi îndreptat să se dea jos de pe brancarda, îşi ridică pieptul în sus, şi ochii i se rostogoliră de nu i se mai văzu decar albul lor tulbure.

— Se duce... îngână femeia.

Simţind parcă prin somn că ea, moartea care-i urmărea pretutindeni, se furişase în casă, răniţii şi bolnavii începură să se trezească şi să se ridice de pe la locurile lor...

V

La marginea dinspre apus a cătunului, într-o cocioabă mică şi înnegrită de fum, stăteau de pază doi ostaşi. Flămânzi, îngheţaţi şi osteniţi, tăceau amândoi şi vremea le trecea greu. Pe drumul din pădure, pe care intrase regimentul în Suhaia Poliana, mai era încă un post. Şi cei doi, lăsându-se pe nădejdea asta, rareori îşi mai scoteau capul din cocioaba lor. Dar, chiar în clipa în care Diatlov îşi dădea sufletul, unul dintre ei, un ostaş cu barba crescută, cu obrazul învineţit de frig şi cu buboaie la gât sfârşindu-şi ţigara îşi aruncă ochii pe ferestruică şi, cătând la drumul dinspre pădure, îl apucă pe tovarăşul său de umăr:

— Ia te uită! Ce-i cu ăştia?

— Ce te sperii aşa? Acolo-i paza noastră...

Din pădure, răspândindu-se în formaţie în lanţ, veneau în fugă câţiva oameni cu mantale. În mâinile lor sclipeau automate.

— Maică precistă, nemţii!

— Ia te uită, diavolii! Trage, băiete!

Auzind focuri de armă, căpitanul Ozerov înţelese imediat că năvăliseră nemţii. Plecând de la căpătâiul lui Diatlov şi întorcându-se către ostaşi, strigă:

— Pentru luptă!

Toţi cei care erau în stare se repeziră să-şi ia puştile.

— Îi ascunzi? o întrebă Ozerov pe gospodină.

Femeia făcu doar un semn cu mâna şi se grăbi să deschidă uşa de la zemnic, răstindu-se la fiică-sa:

— Motria, repede! Adă paie încoace!

— După mine! — stripă Ozerov, repezindu-se afară. Sărind de pe prispă. Andrei se pomeni din câteva salturi lângă dărâmăturile unei magazii de piatră. Gloanţele răpăiau atât de puternic încât, în graba lui, nici nu-şi dădea seama dincotro vin şi cine trage. Scoţându-şi o clipă capul de după mormanul de pietre cenuşii, cu toate că gloanţele şuierau mereu în jurul lui, Andrei văzu că toţi ostaşii din casă, câţi puteau să ţină o puşcă în mână, se repeziseră spre grădiniţă şi de acolo, pe lângă şopron, în grădina de zarzavat. În faţa lui, drept înainte, printre garduri şi pe după ruinele caselor arse din care se înălţau coşuri şi vetre răzleţe, oamenii alergau spre cele două curţi din marginea cătunului, trăgând cu puştile şi strigând ceva. În spatele lui, peste tot cătunul se auzeau, prin răpăitul gloanţelor, zbierate şi urlete.

Încărcându-şi puşca, Andrei se ridică din nou deasupra mormanului de pietre, chibzuind încotro ar trebui să tragă. Într-o curte de alături, doi oameni înalţi, îmbrăcaţi cu mantale, răsturnau la pământ un ostaş în scurtă vătuită şi, alergând în direcţia lui Andrei, se culcară în dosul gardului, în tufele de salcâm călcate în picioare. În aceeaşi clipă, se iviră în curte şi alţi oameni cu mantale, care alergau şi ei spre gard.

— Nemţii! — ajunse până la el un glas purtat de vânt.

De undeva din spatele lui, de pe cealaltă parte a uliţei, se auziră serii scurte şi furioase de puşcă-mitralieră. Unul dintre cei cu mantale, care alergau spre gard prin curtea de alături, se poticni, apoi se îndreptă cât era de lung, — şi în mâna lui ridicată luci, zugrăvindu-se pe cer, automatul. Abia când îl văzu căzând pe spate, Andrei înţelese, în sfârşit, că strigătele pe care le auzea erau pentru el, şi pe bună dreptate: nemţii veneau în goană drept spre magazia lui.

Peste ochi i se lăsă deodată o întunecime grea de smoală, iar pupilele-i sclipiră ca două cioburi de sticlă. Şi în clipa aceea, pentru întâia oară în viaţa lui, Andrei simţi în suflet atâta înverşunare încât nici nu mai putu să strige: doar buzele albe şi tremurătoare i se strânseră într-un spasm:

— Hei, suflete haine!

Unul dintre nemţii care se culcaseră la pământ în curtea vecină sub focul oamenilor lui Ozerov se repezi cu îndrăzneală înainte, către gardul cu tufe de salcâm. Aproape fără să ochească, Andrei trase. Apucându-se cu mâna de piept, ca şi cum ar fi prins gloanţele din zbor, neamţul mai făcu trei paşi într-o parte călcând strâmb, apoi se prăbuşi la pământ.

Dar în aceeaşi clipă, altul se ridică dintre tufele de salcâm. Dintr-un salt, încercă să sară peste gard. Însă Andrei izbuti să mai tragă odată şi neamţul, smulgându-se de pe uluci, se răsuci pe loc şi se prăbuşi, mort, îndărăt în tufe.

— Hei, suflete de năpârci! — mormăi din nou Andrei, răguşit. Cu fiecare clipă care trecea, simţea în el tot mai adânc o putere aprigă şi rea, pe care nici măcar nu şi-o bănuise până atunci. Totul fierbea şi ardea în el. „Credeaţi că ne-aţi răpus, hai? clocoteau gândurile lui. Hei, suflete de năpârci, pe unde v-aţi ascuns?

Şi trăgea în tufele de salcâm, fără odihnă. Mişcările-i erau înfrigurate şi iuţi, dar bine cumpănite. În jurul lui tuburile trase zburau, căzând cu clinchet peste pietre.

Abia atunci Andrei îşi dădu seama că lupta nu se ducea numai în capătul cătunului, ci şi în spatele lui, pe toată marginea de apus a poienii. Şi pentru întâia oară larma de iad a luptei nu-i mai făcea să i se strângă inima ghem: în larma aceea desluşea acum ca o chemare biruitoare, grea de nădejdi şi de însufleţire. Andrei se simţi plin de încredere şi de curaj. Se ridică să-şi facă vânt înainte, fără să se gândească dacă era nevoie de asta — când deodată la dreapta lui, lângă şopron, se auziră strigăte şi împuşcături. Furişându-se tiptil dinspre flancul drept, câţiva nemţi ieşiseră pe neaşteptate de după şopron şi năvăleau în curte. Fără să-l vadă pe Andrei printre ruinele magaziei, trăgeau cu automatele în uşa casei.

Andrei îşi smulse o grenadă de la brâu şi o aruncă în ei cu atâta putere, încât o auzi cum şuieră prin văzduh. Fără să-şi piardă vremea nici ca să vadă măcar ce s-a întâmplat, o aruncă pe a doua: în fumul care plutea deasupra curţii. Şi abia după ce auzi strigătele de moarte de lângă şopron se gândi că, în timp ce arunca grenadele, ar fi trebuit să se culce. Dar gândul acesta îi trecu doar prin minte, fără să lase vreo urmă. Sări imediat dintre ruine şi, cuprins de

o furie nestăpânită, se năpusti înainte.

Din câteva salturi mari se pomeni în curtea vecină unde, pe lângă gard, stăteau ca înfipte tufe mărunte de salcâm. Nu-şi dădea bine seama de ce alerga într-acolo dar întorcându-şi capul, văzu cu bucurie că pe urmele lui veneau şi alţi ostaşi de-ai noştri, şi le strigă din toată inima:

— Încoace, băieţi! După mine!

Dând buzna în ruinele unei căsuţe arse, se mai întoarse odată, şi, făcând semne cu mâna strigă din nou ferindu-şi vorbele de vânt: Încoace! Daţi-i înainte!

Printre ruinele negre, printre mormanele de cărămizi risipite, printre bucăţi de tablă scorojite de foc şi grămezi de tăciuni, se înălţa un cuptor rusesc cu coşul înalt şi afumat, ca un simbol al statorniciei casei ţărăneşti distruse. Sfărâmând şi împrăştiind cu picioarele vechiturile rămase în căsuţa mistuită de foc, Andrei sări lângă cuptor, se lipi cu umărul de peretele rece şi dărăpănat şi, zărind la marginea grădinii de zarzavat un neamţ, trase de închizătorul puştii. Dar magazia de cartuşe era goală... Andrei îşi duse repede mâna la cartuşieră, însă nici acolo nu mai găsi nimic.

— Priu, drace! înjură el.

Atunci, de după cuptor, se repezi un neamţ înalt cu cască pe cap. Poalele lungi ale mantalei îi erau sumese şi agăţate de cingătoare, ca să nu-l încurce la fugă. Proptindu-şi automatul în pântece, apăsă pe trăgaci şi ploaia de gloanţe trecu ţiuind pe lângă Andrei. Andrei îşi dădu seama imediat că neamţul nu-l descoperise, ci trăgea înaintea lui la întâmplare, fără să ştie unde. Şi în aceeaşi clipă zvâcni de la locul lui şi-l pocni pe neamţ cu patul puştii.

— E-e! făcu neamţul căzând pe spate lângă cuptor.

Puşca se rupsese în două. Andrei o zvârli cât colo şi se aruncă asupra neamţului, care se zbătea apucându-se cu mâinile de cărămizi şi căutând să se întoarcă. Andrei îl apucă de umăr şi, dintr-o smucitură, îl culcă iarăşi pe spate. Din nările celui căzut curgea sânge, scrâşnea din dinţii lui galbeni şi, fără îndoială, avea de gând să strige. Andrei nu se pricepea cum să scape de el, şi nici n-avea timp să se gândească, dar simţi că mâna i se îndreaptă fără voie spre cuţitul agăţat la brâu. Atunci înţelese ce trebuie să facă şi începu să urle, năpustindu-se cu toată greutatea trupului peste neamţ:

— Na, câine! Na!...

Nu-şi mai amintea de câte ori înfipsese cuţitul. Îşi veni în fire când îl trase cineva de lângă mort, şi atunci mai izbi, pentru cea din urmă oară, cu cuţitul în cenuşă şi în cărămizi...

— Stai! strigă Ozerov, aplecându-se spre el. Opreşte-te!

Andrei nu-l recunoscu dintr-o dată. Istovit, se rezemă cu spatele de cuptor şi, răsuflând din greu, îl privi o vreme fără să-şi descleşteze fălcile mute. Prin curte alergau oamenii lui Ozerov. Împuşcăturile răsunau acum dincolo de cătun. Văzând că mâna dreaptă îi era toată plină de sânge şi de cenuşă, Andrei se cutremură şi începu să şi-o şteargă de pantaloni.

— Iaca! făcu el, nehotărât. Aţi văzut?...

Aruncându-şi ochii asupra mortului, Ozerov rămase uimit: neamţul semăna leit cu Kurt Krause, aviatorul care căzuse prizonier atunci când avionul îi fusese doborât în apropiere de Olhovca. Ozerov îşi aminti de crângul în care îl interogase, de teiul cel tânăr, cu coajă întunecată, sub care rămăsese o gamelă cu tăieţei, şi de Andrei care stătea în poziţie de drepţi, cu mâinile tremurătoare de-a lungul vipuştii pantalonilor...

Dincolo de cătun, împuşcăturile se auzeau din ce în ce mai rar.

VI

Compania locotenentului Rudolf Mitmann pierise aproape în întregime la Suhaia Poliana. După ce postul înaintat rusesc de pe drumul din pădure fusese nimicit şi compania lui Mitmann se năpustise spre cătun, comandantul îşi închipuise că „neînsemnata bandă sovietică”, luată pe neaşteptate, o să fie lichidată în câteva minute. Mitmann nu ştia că în Suhaia Poliana se afla numai o mică parte din efectivul regimentului şi că celelalte erau aşezate de amândouă laturile cătunului, la adăpostul pădurii. Şi nu-şi dădu seama de aceasta decât atunci când sute de soldaţi ruşi se năpustiră la atac din două părţi deodată, cu baionete şi grenade. Dar atunci era prea târziu ca să-şi mai poată scăpa oamenii de la pieire: cele două lanţuri de trăgători ruşi se uniseră, ca cele două braţe ale unei uriaşe capcane.

În lupta aceea, oamenii lui Ozerov îşi lăsaseră frâu slobod dorinţei lor de răzbunare. Din

toată compania lui Rudolf Mitmann rămaseră în viaţă, prin nu se ştie ce minune, doar cinci oameni. Ostaşii lui Ozerov îi luară prizonieri şi-i duseră în casa unde se instalase statul major al regimentului.

Puţin după aceea, au mai fost aduse acolo şi douăsprezece căruţe nemţeşti grele, acoperite cu foi de cort, capturate pe drumul din pădure. Pe capra celei dintâi stătea Simion Degtiariov, pleznind din bici pe deasupra cailor roşcaţi, cu cozile scurte: era murdar din cap până-n picioare, însă vesel şi înfierbântat ca de băutură. Sărind voiniceşte de pe capră drept lângă prispa statului major, Degtiariov strigă, ridicând hăţurile de jos:

— Primiţi, fraţilor, darul meu!

— Ia te uită Siomca! strigă Umrihin, coborând de pe prispă. Mai trăieşti, hai?

— Dar tu ai murit? glumi cu răutate Degtiariov. Ia în primire!

— Ce să iau în primire? Unde?

— Ai orbul găinilor? Uite-te în căruţă. Înhaţă-l şi du-l înăuntru.

În căruţă zăcea legat cu frânghii un ofiţer german, înfăşurat într-o manta de ploaie de cauciuc închisă la culoare şi cu cască pe cap.

— Oho!... se miră Umrihin. — N-o fi cumva comandantul lor?

— Ofiţer! Şi încă cu cruce! se lăuda Degtiariov către soldaţii adunaţi în jurul lui, deshămând caii cu mişcări potolite, gospodăreşti. Când să pornim, înlemnise de frică! Nici să umble nu mai putea! Ofiţer — ofiţer, dar slab de fire. N-are pic de vlagă în el…

Căpitanul Ozerov îl rugă pe comisarul Iahno să facă pregătirile de plecare din Suhaia Poliana, iar el se duse să-l interogheze pe comandantul de companie neamţ, luat prizonier.

...Cu vreo cinci zile în urmă, regimentul de infanterie, din care făcea parte şi Oberleutnantul Mitmann fusese scos din prima linie, unde dăduse atacuri fără rezultat, şi trimis în spatele frontului pentru refacere şi odihnă. Dar nici acolo nu avu parte să se odihnească; deşi Rudolf Mitmann avea grozavă nevoie de linişte: în ultimul timp simţea o scădere îngrijorătoare a puterilor şi un dezechilibru grav al sistemului nervos. Cu o noapte înainte, în apropiere de punctul unde se afla regimentul lui, fusese aruncat în aer un mare depozit de muniţii de artilerie. Câteva clipe după ce detunătura exploziei se risipise în văzduhul negru al nopţii de toamnă, comandantul regimentului, bătrânul colonel von Grote, îl chemă la el pe *Oberleutnantul* Mitmann. Colonelul îi ordonă să dea imediat alarma şi să pornească cu compania în căutarea „bandei” — desigur fără nicio importanţă — care pricinuise o pierdere atât de grea armatei germane.

— *Vernichten!*[15] porunci von Grott scurt.

Luându-se după urmele descoperite de câini, compania lui Mitmann plecă în cercetare. Din pricina întunericului şi a pământului îngheţat, nemţii nu puteau să-şi dea seama că nu umblă pe urmele unui grup izolat, ci pe ale unei coloane întregi. Cu toate că se simţea rău, *Oberleutnantul* Mitmann era totuşi încredinţat de succesul expediţiei sale neprevăzute, pe care o socotea simplă jucărie.

Şi deodată, pe neaşteptate, veni dezastrul! Şi unde? Nu în prima linie, ci pe un teritoriu în întregime ocupat de armata germană unde ai fi crezut că nici vântul rusesc n-ar îndrăzni să se atingă de un fir din părul lui! De jur împrejur se aflau mii de unităţi germane — iar el, Rudolf Mitmann, fusese capturat de Ruşi! N-or fi toate astea un coşmar înspăimântător?...

Când Rudolf Mitmann îşi mai veni în fire, în odaie nu mai erau nici soldaţii lui, nici acel ofiţer rus cât un munte, care încercase să-i vorbească într-o nemţească curată. Doar un ostaş de pază stătea liniştit lângă uşă, tăcut şi singur. Suflând din greu, Mitmann se ridică şi se uită pe fereastră. Un mesteacăn tânăr stătea în grădiniţă ca o santinelă şi-şi scutura spre el crenguţele goale. De dincolo de cătun răsună o salvă de puşti. Era salva de rămas bun, cel din urmă salut al oamenilor lui Ozerov în faţa mormântului tovarăşilor căzuţi în luptele de la Suhaia Poliana. Mitmann însă îşi închipui că Ruşii împuşcau soldaţii nemţi căzuţi prizonieri, prin urmare că nici lui nu-i mai rămânea mult de trăit. Şi *Oberleutnantul* se prăbuşi într-un atac de isterie.

După ce se întoarse de la înmormântare, multă vreme căpitanul Ozerov nu izbuti să-l facă să vorbească liniştit, limpede şi cu rost. *Oberleutnantul* Rudolf Mitmann ori se zvârcolea pe laviţă din tot trupul, ori sărea în picioare şi, înfigându-se în faţa mesei, începea să urle vorbe lipsite de înţeles, ridicându-şi în tavan ochii înroşiţi şi smulgându-şi nasturii de la uniformă.

— Stai şi te linişteşte, că trebuie să vorbesc cu dumneata, — îi zise Ozerov în nemţeşte, alegând un moment când prizonierul părea în stare să-l asculte. E foarte primejdios, domnule ofiţer, să pleci la război cu asemenea nervi... Linişteşte-te. Dacă pofteşti, bea puţină apă.

— Am luptat în Belgia! — striga Mitmann din când în când. Am fost şi în Grecia. Să ştii

dumneata!

— Da, dar aici e Rusia, îi răspunse liniştit Ozerov. Nu-i aşa?

— O, Rusia! gemu Mitmann, căzând din nou pe laviţă, zbătându-se şi izbindu-se cu capul de pervazul ferestrei. Blestemată să fie ţara asta! Ce ţară! Ce popor!

— Aşa e poporul nostru, încuviinţă Ozerov. Dumneata n-ai ştiut? N-ai crezut că e aşa?

— N-am ştiut nimic, nimic! strigă Mitmann şi ridică asupra lui Ozerov privirea ochilor săi rătăciţi, ţesuţi cu vinişoare de sânge. Colonelul von Grott mi-a spus astă noapte, că era vorba doar de o bandă! M-a minţit! Sări din nou în picioare şi începu să se frământe. Blestemat să fie tot, tot, tot, şi campania noastră, şi armata noastră! Ce nevoie am eu de toate astea? Eu nu mai sunt nimic, nimic! Ducându-şi mâna la epoleţi, încercă să şi-i smulgă. Da, *Oberleutnantul* Rudolf Mitmann nu mai există!...

Ozerov bătu în masă cu tocul revolverului:

— Să nu-i rupi! Eşti ofiţer, nu-i aşa?

— Da, ofiţer în armata germană!

— Stai jos! Şi bea apă! îi ordonă, tăios, căpitanul Ozerov. Nu eşti un bun ofiţer! Cum te-ai pregătit să lupţi, dacă nu-ţi respecţi epoleţii? Haide, bea!

Înecându-se, Mitmann bău, apoi întrebă încet, cu mirare:

— N-o să mă împuşcaţi?

— Nu, — răspunse Ozerov hotărât.

— Într-adevăr?

— Pe cuvântul meu de ofiţer sovietic.

— O-o! gemu Mitmann. Apoi strigă deodată uşurat, din tot pieptul, apucându-se cu mâinile de marginea mesei, — o, cred, cred! Cuvântul dumitale...

— Ridică-te!

Când Rudolf Mitmann se linişti, căpitanul Ozerov urmă cu asprime:

— Da, o să trăieşti, dar cu o singură condiţie: să-mi răspunzi exact la toate întrebările mele.

— Răspund, se învoi Mitmann cu grabă. Spun tot!

Şi interogatoriul începu. Căpitanul Ozerov întinse pe masă harta găsită asupra lui Mitmann, într-o porthartă. În mijlocul ei erau trase cu creioane colorate fel de fel de semne convenţionale, ca şi cum nişte păsărele ar fi umblat pe-acolo, cu picioruşele murdare.

— Ştii unde se găsesc acum unităţile germane înaintate? — întrebă Ozerov. Mai e mult până la ele?

— Da, ştiu, răspunse Mitmann. Acum cinci zile regimentul nostru a fost scos din linia întâia. Deocamdată, au rămas în locul lui alte regimente din divizia noastră. Nu e mult până la ele.

— Arată-mi! îi porunci Ozerov.

Rudolf Mitmann se aplecă asupra locului însemnat pe hartă. Arătă sectorul din care fusese retras pentru refacere regimentul său, arătă ce sector ocupă în momentul de faţă divizia şi, ghicind pentru ce are nevoie Ozerov de aceste lămuriri, îl întrebă pe gânduri:

— Vreţi să răzbateţi pe-acolo spre Moscova?

— Da, mărturisi Ozerov.

— N-o să puteţi! hotărî Rudolf Mitmann. Spun cinstit. Pot să admit că, deocamdată, n-ar fi greu de trecut peste linia frontului. Dar să ajungi până acolo — nu, asta nu e cu putinţă! De-aici şi până la linia frontului nu mai sunt păduri, ci câmp deschis. Nicio posibilitate de ascundere. Şi întreg sectorul, spun cinstit, e înţesat cu unităţi de-ale noastre. Le poţi întâlni în fiecare sat, pe fiecare drum... E cu neputinţă să treceţi!

— Cu neputinţă, zici?

— Hotărât! Spun cinstit!

Ozerov bătu deodată cu pumnul în hartă.

— O să trecem! urlă el ca turbat, şi ochii lui înguşti sclipiră cu p lumină albastră şi arzătoare. Ceea ce ţi se pare dumitale cu neputinţă, pentru noi o să fie posibil! Şi o să trecem exact peste locurile astea înţesate cu trupe de-ale voastre! Şi chiar în noaptea asta o să fim pe linia frontului!

VII

Pe neaşteptate, la amiază începu să strălucească soarele. Ici şi colo se iveau în zare, risipite

pe văi şi adăpostite sub crengile întinse a!e sălciilor, sate mai mari şi mai mici, înecate pană atunci în neguri. Vântul aducea dinspre ele nouraşi de fum cenuşiu, care se târau repede pe faţa pământului. Câmpiile unduitoare începură deodată a sclipi, ca smălţuite. Corbii singuratici, care stăteau posomorâţi pe ariile părăsite, se ridicară în văzduh împotriva vântului. Când se întâmpla să iasă un iepure din vreun lan de grâu de toamnă, ochiul ostenea urmărindu-l până ce dispărea în salturi peste câmpia plină de lumină.

Pe drumul pustiu, printre muşuroaie, mergea cu paşi largi *Oberleutnantul* Rudolf Mitmann, într-o manta de ploaie neagră şi lungă care-l făcea să semene cu un călugăr. Îndată după el venea un plutonier voinic, apoi doi soldaţi nemţi cu automate, iar în urma lor se îngrămădea buluc, cu larmă, o coloană nesfârşită de ruşi, îmbrăcaţi cu scurte vătuite murdare şi cu mantale zdrenţăroase. Nu aveau arme: purtau pe umeri saci de spate goi şi gamele afumate. Erau oamenii lui Ozerov, încolonaţi pe companii. În urma fiecărei companii mergeau câte două căruţe nemţeşti, uruind adânc pe pământul îngheţat, trase de câte o pereche de cai de povară. De sub foile de cort ale căruţelor ieşeau la iveală lopeţi şi târnăcoape. De amândouă părţile coloanei şi în urma ci păşeau soldaţi germani cu puşti, cu automate şi chiar cu puşti mitraliere.

Luptând împotriva vântului, *Oberleutnantul* Mitmann urcă povârnişul drept al unui deal. Înaintea lui, într-o vale largă scăldată în soare, se zărea un sat. De sus de pe dâmb se vedea bine cum, printre ruinele arse ale satului, mişunau grupuri de soldaţi nemţi şi se mişcau domol petele cenuşii ale tancurilor germane.

Dinspre sat porni întru întâmpinarea coloanei un turism, vopsit în culorile sure şi gălbui ale toamnei, săltând peste dâmburi şi muşuroaie. Când maşina se apropie, Rudolf Mitmann se opri pocnind din călcâie, şi-şi duse două degete la tâmplă. Frânele maşinii scârţâiră. Portiera se deschise. Ţinându-se cu mâna de mâner, un ofiţer german cărunt, cu chipiu înalt şi pelerină largă cu guler de jder, scoase capul afară şi întrebă, suflând anevoie:

— Prizonieri?

— Da, domnule colonel!

— Unde-i duceţi?

— Pe poziţiile diviziei a patruzeci şi şaptea de infanterie domnule colonel — raportă Mitmann repezit dar răspicat. În sectorul punctului Elovca.

— Ca să-i folosiţi la atac?

— Pentru construirea de fortificaţii, domnule colonel!

— Aha! — făcu colonelul, dezamăgit — puteţi trece. Şi izbi furios portiera la loc

În timp ce făceau loc maşinii pe lângă coloană, soldaţii din escortă îşi ridicau ameninţător puştile şi zbierau, ca să-şi arate zelul faţă de şef:

— *Vorwärts!*

Mergând cu paşi largi şi bălăbănindu-şi braţele, *Oberleutnantul* Mitmann începu să coboare dealul spre sat. Plutonierul cel greoi care mergea în urma lui îl întrebă, cu gândul la colonelul din, maşină:

— Cine-i? Îl cunoşti?

— E comandantul unui regiment de tancuri, răspunse Mitmann, întorcându-se dintr-odată. Regimentul lui e aici, în sat. În luptele din urmă, pe cât se pare, a avut pierderi grele...

— Perfect! zise plutonierul. Dă-i înainte!

Plutonierul cel greoi era căpitanul Ozerov.

...*Oberleutnantul* Rudolf Mitmann rămăsese năucit când căpitanul Ozerov, făgăduindu-i viaţa pentru el şi pentru soldaţii lui, îi ceruse în schimb să conducă regimentul până în prima linie a frontului, dându-l drept coloană de prizonieri îndreptată într-acolo pentru lucrări de fortificaţii. Rudolf Mitmann se temea grozav de moarte. Şi de aceea, deşi cu mare frică, primise fără şovăire această propunere.

Soldaţilor germani prizonieri li se dădură arme neîncărcate şi li se interzise cu străşnicie să scoată o vorbă, ori cu cine s-ar întâlni pe drum. Un singur lucru li se îngădui: când dădeau de nemţi, să zorească oamenii din coloană. Vreo douăzeci de ostaşi de-ai lui Ozerov, îmbrăcaţi în uniforme nemţeşti, primiseră tot felul de arme germane. În felul acesta, Ozerov alcătui o „escortă” pentru regimentul său. Toţi ceilalţi oameni îşi lăsară armele în căruţele luate de la nemţi, acoperindu-le cu foi de cort şi numai câteva căruţe erau încărcate, de formă, cu lopeţi şi cu târnăcoape găsite în sat. Pentru orice întâmplare, Ozerov hotărî să aşeze câte două căruţe cu arme după fiecare companie: la nevoie, oamenii puteau să, se înarmeze cu câteva clipe şi să înceapă lupta.

Acum, bolnavii şi răniţii nu mai puteau să rămână în Suhaia Poliana. Dar gospodina cea

morocănoasă, în casa căreia murise Stepan Diatlov şi care abia când plecau le spusese că o cheamă Prascovia Miheevna, îl rugă pe Ozerov să-i lase, totuşi, în grija ei. Răniţii şi bolnavii au fost aşezaţi pe căruţe ţărăneşti, iar Prascovia Miheevna, arătând cu biciul pădurea spre care se îndrepta el cu convoiul, îi zise:

— Lasă că le purtăm noi de grijă! Acolo, peste tot sunt de-ai noştri...

— Să trăieşti, Miheevna! îi mulţumi Ozerov.

— Mulţumesc. Să trăiţi şi voi...,

Şi fără să mai piardă vreme, regimentul lui Ozerov ieşi din Suhaia Poliana. Timpul era mai scump ca oricând. Trebuiau să chibzuiască clipă cu clipă. Până la căderea nopţii, înainte ca von Grott să afle de pierderea companiei sale, regimentul trebuia să treacă peste zona de câmp deschis, unde la tot pasul putea întâlni unităţi germane, şi să pătrundă într-o pădure adâncă, dincolo de care era linia frontului.

Regimentul înainta în grabă.

Colonelul din maşină fusese cel dintâi neamţ pe care-l întâlniseră oamenii lui Ozerov de la plecarea lor din Suhaia Poliana. Fără frică, dar cu destulă nelinişte, aşteptaseră ei asemenea întâlnire. Însă când totul se termină cu bine, se înveseliră cu toţii. Unora li se făcu chiar chef de glume.

— Ai dracului de blegi, nemţii ăştia!

— Ce zici? Frumos i-am mai dus de nas!

— Zi-le zevzeci, şi pace!

Dar tocmai atunci îşi dădură seama că satul spre care se îndreptau era ocupat de o mare unitate germană, şi amuţiră din nou. Fără voie, se apropiară unii de alţii şi începură să bată mai voiniceşte cu bocancii peste hopurile drumului.

Una din căruţe fusese dată în grija lui Semion Degtiariov. În căruţă stătea culcat Andrei, acoperit cu o foaie de cort nemţească bălţată, de culoarea frunzişului veşted.

După luptă, Andrei se simţise iarăşi rău. Dar când auzi că toţi răniţii şi bolnavii vor fi lăsaţi în pădurea de lângă Suhaia Poliana, îşi adună cele din urmă puteri, se aşeză în formaţie şi ieşi din sat cu toată coloana. Însă puterile îl părăsiră curând şi, după cinci kilometri de drum, căzu. Atunci l-au aşezat în căruţa lui Semion Degtiariov. Andrei îşi veni repede în fire, numai că era atât de slăbit, încât rareori putea să se mai ridice ca să-şi vadă tovarăşii şi să se uite la câmpiile din preajma Moscovei, atât de luminoase în ziua aceea.

Din urma căruţei venea în goană un ostaş lung şi deşirat, îmbrăcat cu o manta nemţească prea scurtă, care abia îi ajungea până ia genunchi. Pufnind pe nasul turtit şi gros, se aplecă peste căruţă, trăgându-şi la piept automatul.

— Tu eşti, Ivan? întrebă Andrei.

— Ha, ha, da ce, nu mă mai cunoşti? râse Umrihin, arătându-şi dinţii.

— Eh, ai o mutră!... neamţ curat! făcu Andrei, scos din fire fără să-şi dea seama de ce. Zău dacă nu-mi vine să te cârpesc peste bot!

— Ho, ho! Ho, ho! începu să hohotească Umrihin. Chiar seamăn a neamţ?

— Leit! Fugi de-aici, că mi-e şi scârbă să mă uit la tine!

— Asta-i minunat! urmă Umrihin fără să se supere ca de obicei. Cu atât mai bine pentru mine. Şi cu atât mai rău pentru voi! Iaca, în satul de colo...

— Şi ce? se întoarse spre el Degtiariov. Iar vrei să-l bagi în sperieţi? Când te-oi plezni odată cu hăţurile, o să-ţi dea borşul pe nas! M-auzi tu?

— Nu, serios, se miră Umrihin. Vouă nu vi-e frică?

Semion Degtiariov se uită îndărăt, căutând cu ochii printre oamenii din coloană pe cineva care venea în urma lor.

— Iaca, bucluc! mormăi el. Unde-o fi tovarăşul nostru sergent?

— Iurghin? E colo, mai la urmă.

— Păcat, măi, Ivane, că nu-i aici, să te ia la rost el cum ţi se cuvine!

— Apoi, m-a şi luat!... mărturisi Umrihin.

— Atunci vino mai aproape.

— Pentru ce?

— Mi-s hăţurile cam scurte, n-ajung cu ele până la nasul tău! se înfurie de-a binelea Degtiariov. Că doar treaba asta n-a chibzuit-o capul tău cel prost, a pus-o la cale căpitanul, tovarăşul nostru Ozerov! Şi dacă ne duce el, înseamnă că trebuie să mergi, nu să te văicăreşti! Şi lasă omul în pace, că-i bolnav...

Umrihin păşea tăcut pe lângă căruţă, ascultând cum îl ceartă Degtiariov. Automatul nemţesc, negru, îi atârna la piept ca o, jucărie.

— Ei, da' nu trebuie să te superi, Ivane, zise în cele din urmă Degtiariov, cu prietenie. Ce să-ţi fac? Meriţi să te mai scuture omul... Că doar n-ai fi luptător prost, dar când te-apucă văicăreala, apoi n-o mai slăbeşti de parc-ai fi un buhai de baltă!

— Na mă supăr, îi răspunse Umrihin. Ca să-ţi spun drept, îmi pare chiar bine când mă mai ia careva la rost... Parcă mi se mai uşurează inima. Că eu, de ce să mint? Mă cam tem... recunoscu el cu sinceritate. Iar când mă scutură cineva din pricina asta, parcă-mi mai trece frica. Iaca, de pildă acum, parcă mi-e sufletul mai uşor... Se uită înaintea lor: — Uite, că ne apropiem!

Depărtându-se de căruţă şi luându-şi din nou rolul de escortă nemţească, Umrihin îşi ridică ameninţător automatul şi, înveselindu-se, începu să urle glumind, cu glas sălbatic şi răguşit:

— *Şneher,* mama voastră!

— Ce zbieri de pomană? Degtiariov se ridică în picioare în căruţă. Ţineţi gura, prăjină afurisită, şi caută-ţi de treabă! Nu se zice *şneher, „şneler”*[16] se zice! Altădată să ştii...

— Eh, mă-nveţi tu pe mine! zise Umrihin şi îşi lăsă în jos automatul. Eu îs de la Berlin, băiete!

Coloana intră în sat

Andrei se mişcă deodată în căruţă, căutând să se ridice.

— Stai acolo binişor, îi şopti Degtiarov.

— Nu, vreau să mă uit la ei, se încăpăţână Andrei.

După *Oberleutnantul* Mitmann şi căpitanul Ozerov, coloana înainta în tăcere pe uliţa cea mare a satului. Oamenii se aşteptau ca ivirea lor să atragă imediat luarea aminte a nemţilor, care vor căuta să afle măcar încotro se îndreaptă convoiul. Dar, după cum bănuise Ozerov, nu se întâmplă nimic. Pe atunci era lucru cu totul obişnuit să vezi coloane de prizonieri ruşi, mânaţi şi spre apus, dar şi spre răsărit, către linia frontului, pentru săpat şanţuri, pentru construit adăposturi sau pentru acoperirea infanteriei germane când pornea la atac. Fără să le dea nicio atenţie, nemţii îşi vedeau de treabă, liniştiţi. Roboteau pe lângă tunurile antiaeriene şi pe lângă tancurile aşezate prin toate curţile şi grădinile, rupeau gardurile ca să-şi facă lemne pentru foc, cărau spre maşini tot felul de lucruri găsite prin gropi şi prin case, vorbeau despre câte ceva adunându-se în grupuri sau îşi aprindeau pipele... Doar câte unul, care se nimerea din întâmplare pe drum, arunca asupra coloanei o privire distrată, apoi îşi vedea de cale.

Ostaşilor le veni repede inima la loc.

Andrei se uita la străini cu priviri lacome. Până atunci nu întâlnise nemţi decât în timpul luptelor. Dar una e să cunoşti armata duşmană în luptă, şi alta s-o ai sub ochii tăi în viaţa de toate zilele: Acolo puteai să înţelegi mai bine ce înseamnă ea, cum trăieşte, cât e de puternică şi de pregătită pentru luptă. Şi Andrei era bucuros că avea prilejul să vadă armata germană în împrejurări obişnuite, paşnice.

Într-una din curţile rămase fără gard, Andrei zări câteva tancuri germane, scâlciate, cu spărturi în coaste ca nişte galerii de cârtiţe, cu turelele sfărâmate, cu şenilele rupte şi încărcate cu noroi. Pe cât se părea, unul din ele luase foc în timpul luptei: flăcările cojiseră vopseaua de pe blindaj, iar semnul galben al svasticii se închircise, ca un păianjen uriaş în agonie.

— Vezi? zise Andrei şi îl trase pe Degtiariov de umăr. Vezi colo? Obrajii îi ardeau, năduşiţi, iar ochii îi străluceau de acelaşi gând nestăpânit. Nici fierul nu rezistă! Uite-l cum s-a răsucit!

— Mai încet, mă! Uite-te cât pofteşti, dar taci!

Mulţi dintre nemţii pe care-i vedea Andrei aveau înfăţişarea obosită şi se vedea bine că erau istoviţi. Începuseră să sufere de frig. Lăsând la o parte orice grijă în ce priveşte ţinuta militară, rătăceau prin sat nebărbieriţi, trişti, gârboviţi, târându-şi poalele mototolite ale mantalelor subţirele. Începuseră a se înfofoli cu tot soiul de îmbrăcăminte, şi bărbătească, şi femeiască, luată de pe la ţărani sau găsită prin casele părăsite: cojocele vechi, cu blană pe dinăuntru şi încreţite la spate, căciuli din piei de oaie, şaluri de toate culorile şi mănuşi cu un singur deget, împletite de mână.

— Vezi, Sioma? Vezi? şopti Andrei cu aprindere, încercând iarăşi să se ridice în căruţă. Îi vezi cum arată? Ca o adunătură de hoţi! Vezi?

— Taci, Andrei! Uite-te, dar taci!

În cea clin urmă curte, chiar la ieşirea din sat Andrei zări câteva sute de cruci de mesteacăn, gata cioplite şi frumos aşezate, în şiruri înclinate, lângă un şopron. Simţind că-l părăsesc puterile, Andrei se culcă la loc în căruţă, zicând:

— Ei, le merg prost treburile, Semion!...

— Război au vrut, război au găsit! răspunse Degtiariov. Iaca, au război, până-n gât! Să se sature. Îi vezi acum? Ei bine, mai aşteaptă puţin... Când i-or pocni ai noştri, praful o să s-aleagă din ei! Eh, Andriuha, ai să vezi c-o să ne mai întoarcem noi pe locurile astea! Vine şi vremea noastră! se bucură Degtiariov, îmbătat de propriile lui cuvinte. Vine şi ceasul nostru! Ehei, şi ce dulce o să mai fie ceasul acela! Le-om arăta noi ce putem!...

În vremea asta, coloana se apropia de alt sat.

VIII

Oberleutnantul Rudolf Mitmann nu ducea regimentul pe soseau principală, care mergea spre limita dinainte a poziţiei diviziei a 47-a germane, ci pe căi lăturalnice de ţară, pe unde întâlneau mai puţine unităţi de rezervă. Înainte de apusul soarelui, oamenii lui Ozerov se încrucişau, şi asta numai rareori, doar cu ambulanţe şi cu căruţe sanitare. Iar la căderea nopţii, regimentul intră pe un drum aproape neumblat, pe care cu greu putea răzbate, într-o pădure întinsă, cu tot felul de copaci, sfâşiată de toamnă. Acolo stăruia tăcere deplină şi nu se vedea ţipenie de om.

— Dincolo de pădurea asta sunt poziţiile noastre germane, anunţă Mitmann.

Ozerov ordonă regimentului să se oprească.

Căruţele au fost lăsate în drum, iar soldaţii se depărtară de o parte şi de alta, se aşezară pe sub copaci şi începură să mănânce în grabă pâinea şi conservele luate de dimineaţă de la nemţi, în lupta de la Suhaia Poliana. Trăgând cu urechea la liniştea pădurii, vorbeau în şoaptă, cu teamă, ascunzându-şi ţigările în mâneci.

Noaptea se lăsa peste pădurea încremenită. Vremea se mai încălzise. Calea Lactee sclipea pe cer ca un pârâuaş de aur. Deasupra, pământului păreau atârnate ciorchini de stele, iar în pădure stăruia o linişte mocnită, cum se întâmplă uneori în imediata apropiere a frontului. Doar de undeva, de departe, ca şi cum ar fi vrut să-şi dovedească prezenţa în tăcerea netulburată din jur, ţăcănea o mitralieră..

Urcându-se într-o căruţă, căpitanul Ozerov îşi lepădă echipamentul german şi-şi îmbrăcă din nou uniforma. Îi cerea în şoaptă lui Petia Uraleţ, agentul de transmisiuni care nu se despărţise o clipă de el când una, când alta:

— Pantalonii! Cizmele!

În timp ce se îmbrăca, vorbea încet cu Rudolf Mitmann, care stătea în spatele căruţei mestecând în grabă o bucată de pâine:

— În sectorul acesta a fost regimentul vostru?

— Da, răspunse Mitmann. Chiar în spatele pădurii.

— Şi cărei unităţi i-aţi dat pe seamă poziţiile?

— Unui batalion de pionieri, domnule căpitan, răspunse Mitmann, înghiţindu-şi cea din urmă îmbucătură. Se simţea mai întremat după oboseala drumului. Ceea ce e sigur, e că sectorul acesta a fost considerat de comandantul diviziei ca absolut impropriu pentru ofensivă. Drumurile care duc spre pădure, sunt, după cum aţi văzut şi dumneavoastră, în stare proastă, iar în interiorul pădurii sunt şi mai rele. Şi mai sunt şi mlaştinile... O concentrare de forţe masive, cu armament greu, mai ales în perioada asta a ploilor de toamnă, e cu neputinţă aici. Iar unităţile dumneavoastră, cu care regimentul nostru a avut ciocniri, stăpânesc poziţii mult mai prielnice, aş putea spune chiar minunate pentru apărare. De partea dumneavoastră aveţi un întreg şir de coline. Tocmai de aceea, după ce s-a văzut limpede că nu mai are niciun rost să continuăm ofensiva în acest sector, regimentul nostru, ca unul ce suferise pierderi mari, a fost scos de pe poziţie şi trimis în spatele frontului, iar în locul lui a fost instalat vremelnic un batalion de pionieri, doar pentru paza sectorului. Cât despre concentrarea forţelor pentru o nouă ofensivă, după cum v-am mai spus şi pe drum, ea se efectuează mai mult la nord de pădure.

— Prin urmare, suntem la joncţiunea a două divizii?

— Întocmai, domnule căpitan!

Ozerov îşi trăgea cu greu cizmele.

— Acum trebuie să înţelegeţi, domnule căpitan, — urmă în vremea asta Mitmann, — că nu pot să vă conduc mai departe. Spun cinstit Prizonierii îndreptaţi pentru diferite scopuri spre unităţile înaintate sunt de obicei aduşi la comandamentul de sector şi numai după aceea, sub pază specială, pot fi lăsaţi mai departe, către primele linii. Însă eu, după cum foarte uşor

puteţi înţelege, nu pot să mă prezint la comandamentul acestui batalion de pionieri. Şi apoi, cred că nici dumneavoastră n-aveţi ce căuta acolo... De-aci înainte, trebuie să vă descurcaţi singur! Şi vă atrag atenţia că, deşi batalionul e destul de dispersat, tot n-o să puteţi evita un schimb de focuri.

Ozerov coborî din căruţă;

— Am înţeles, zise el. Unde sunt soldaţii dumitale?

Prizonierii germani se apropiară.

— Prin urmare, vorbi Ozerov îndreptându-şi bluza şi pipăindu-şi buzunarele, aţi făcut ceea ce v-aţi luat angajamentul să faceţi, şi acum...

— Domnule căpitan! sări Mitmann.

— Nu mă întrerupe. Nu-mi place. Ozerov urmă încet: Şi acum, cred că v-aţi convins că ofiţerul rus ştie să-şi respecte cuvântul. Când vom porni mai departe, dumneavoastră veţi rămâne pe loc. Veţi fi liberi. Numai că acum, trebuie să ne predaţi armele...

Un soldat german mic de statură păşi înainte din întuneric şi, adresându-se lui Ozerov, începu să vorbească repede:

— Eu nu vreau să mă întorc înapoi. Domnule căpitan, îngăduiţi-mi să vă urmez mai departe.

— Mai departe? Vrei să rămâi prizonier?

— Da, domnule căpitan! Am avut totdeauna simpatie pentru ţara dumneavoastră şi am cu totul altă părere despre ea decât naziştii noştri... Hotărât, sunt împotriva acestui război.

— Care e numele dumitale?

— Hans Langut, lucrător la furnalele din Ruhr.

— Bine, încuviinţă Ozerov. O să mergi cu noi.

Din întuneric se înălţară şi alte glasuri:

— Şi eu voiam să spun că dorinţa mea...

— Acum e mai bine pentru noi să mergem înainte decât îndărăt...

— Cel puţin scăpăm cu viaţă...

Rudolf Mitmann tăcu câtva timp.

— Da, au dreptate, zise el. Ceea ce se petrece e foarte ciudat, totuşi au dreptate. Nouă nu ni-e îngăduit să ne întoarcem. E limpede că, mâine chiar, vom fi împuşcaţi. Iar dumneavoastră, domnule căpitan, ne-aţi dat cuvântul că ne lăsaţi viaţa...

— Da, ca la toţi prizonierii.

— O, vă cred! strigă Mitmann. Prin urmare, mergem cu dumneavoastră.

— Perfect, zise Ozerov zâmbind pe ascuns în întuneric. Petia, ia-le armele şi pune-le bine. Iar prizonierii, dă-i în seama comandantului de batalion Juravschi.

Atunci se apropie şi comisarul Iahno. Tot drumul mersese aşa cum fusese înţeles cu Ozerov, ca încheietor al coloanei. După ce regimentul poposise în pădure, instalase posturi de pândă, împărţise cu mâna lui plutonierilor de la companii restul de pâine din căruţă şi mai stătuse de vorbă cu oamenii, trecând de la un copac la altul. Găsindu-l în sfârşit pe Ozerov, îi strânse mâna, îl felicită în tăcere pentru reuşita acestui marş cu totul neobişnuit, apoi îl trase mai la o parte de lângă căruţă:

— Să mergem mai încolo!

— Dumneata nu mai oboseşti niciodată, se vede! glumi Ozerov.

Aflând cele din urmă noutăţi, Iahno se aprinse:

— Acum trec eu în capul coloanei. Nu-i aşa?

— Cum vrei, Veniamin Petrovici.

— Ştii, dragul meu, nu mai pot să mă târăsc la coadă! zise comisarul, înfierbântat. Înţeleg că uneori e foarte important, cum a fost astăzi. Totuşi, nu mai pot! Mi s-a umplut sufletul de amărăciune. Greu lucru, să te târăşti la coadă...

Stelele începură deodată să pălească. O negură uşoară acoperi cerul. De la apus se apropiau iarăşi ploile. Iar din înaltul adânc şi nepătruns se auzi vuiet sinistru de motoare: escadrile de avioane germane plecau să bombardeze Moscova.

IX

Ostaşii îşi luară puştile din căruţe.

Pe Andrei îl pătrunsese frigul până la oase. Deşteptându-se cu un ceas înainte de răsăritul soarelui, îşi dădu seama îndată că regimentul se pregăteşte de drum. În jurul lui soldaţii

alergau în toate părţile şi se auzeau comenzi înăbuşite. Lângă căruţă vorbeau în şoaptă, neliniştiţi, Umrihin şi Degtiariov:

— Trecem noi, Ivane, n-avea grijă!

— Eh, Sioma, de m-aş vedea odată trecut! Tu în care parte eşti?

— În grupul din dreapta, cel de rupere.

— Mai bine ai merge cu noi în coloană.

— Nu pot! Trebuie să-mi iau rămas bun de la nemţi.

Se apropiară şi alţi ostaşi. Cineva se aplecă peste căruţă şi-l atinse pe Andrei cu mâna:

— Ei, cum merge, Lopuhov? Ţi-e mai bine?

Andrei recunoscu glasul căpitanului Ozerov.

— Tovarăşe căpitan! izbuti el să îngaime cu mare greutate simţind cum îl apasă ceva pe piept. Nu mă lăsa, pentru numele lui Dumnezeu!

— Ei, asta-i, ce ţi-a venit? Haide, linişteşte-te dragul meu! Ozerov îl acoperi mai bine cu mantaua nemţească pe care nu ştiu cine o aruncase peste el. Stai liniştit. Te ducem noi, că nu-i departe. O să meargă cu tine şi sergentul Iurghin, că-l doare piciorul. Iar de dus, o să vă ducă... Se întoarse spre partea unde erau caii: Cine merge cu ei?

— Eu am primit ordin, tovarăşe căpitan, îi răspunse Umrihin. Nici eu nu pot să merg pe jos. Am făcut băşici la picioare din pricina afurisitelor celea de cizme nemţeşti. Cât am râvnit eu la ele, şi când colo, parcă-s de fier!

— Caută să-i duci cu bine la ai noştri!

— Se poate, tovarăşe căpitan? Am mai dus eu şi altfel de încărcătură, pe vremuri! Zece ani am fost grăjdar în colhoz. Am avut în grija mea până şi un armăsar de prăsilă...

— Bagă de seamă că răspunzi cu capul de ei!

Ozerov se aplecă din nou peste căruţă:

— Nu vrei să fumezi?

— Da, aş vrea, mărturisi Andrei.

— Stai să-ţi răsucesc o ţigară. Ozerov îşi scoase tabachera din buzunar. A rămas cam puţin, dar nu-i nimic: ne ajunge pentru cât mai avem de mers...

După ce căpitanul Ozerov îi dădu lui Andrei o ţigară aprinsă şi se depărta de căruţă, Umrihin se întoarse către prietenul său:

— Ce zici, Sioma, să tragem şi noi câte-un fum înainte de a porni la drum?

— Păi, n-avem tutun decât pentru o ţigară...

— Fi, tocmai de aceea, hai s-o fumăm, — hotărî Umrihin, — pe drum, tot n-o să fie chip, iar dacă ajungem degrabă la ai noştri, apoi n-are niciun rost s-o păstrăm. Or poate crezi că acolo nu s-o găsi tutun?

Şi începură să fumeze.

Curând după aceea, Degtiariov îşi luă rămas bun de la prieteni.

— Ehei, cât e de inimos Semion al nostru! zise Umrihin cu convingere, dar parcă şi trist în acelaşi timp, când prietenul lor nu se mai văzu printre ostaşii îngrămădiţi în drum. Un om ca ăsta ar merita să-l pui într-un cântec! Şi frumos cântec ar mai fi acela...

...Trecând pe lângă coloană, Ozerov îl întâlni din nou pe Iahno.

— Ce părere ai, Veniamin Petrovici?...

Iahno îşi ridică ochii spre cerul îmbrobodit cu nori:

— Da. Ar fi vremea.

— Atunci să fie într-un ceas bun!

În frunte cu Iahno, cel dintâi grup de rupere porni, iar peste câteva minute se urni din loc şi grosul coloanei.

Andrei stătea culcat pe spate şi se uita în sus. Cerul era întunecat, stelele nu se mai vedeau. Acolo, în pădure, nu puteai să-ţi dai seama că începea să se lumineze. Coloana nu mergea pe drumul bătătorit, ci pe unul tăiat de curând. Hurducându-se, căruţa se poticnea mereu de rădăcini şi buturugi. Roţile ei legate în cercuri de fier, spărgeau pe alocuri pojghiţa îngheţată a pământului şi intrau adânc în noroi. Iar caii, opintindu-se din răsputeri, abia izbuteau s-o scoată la loc uscat. Câteodată treceau, plutind jos de tot deasupra căruţei şi abia desluşindu-se în întuneric, crengile întinse ale brazilor, răspândind acum, înainte de ploaie, mireasmă proaspătă şi pătrunzătoare de răşină, ca primăvara. Din când în când, tufişurile mărunte care se nimereau în cale zgâriau cu ramurile fundul căruţei

Andrei îşi aduse aminte fără să vrea de noaptea aceea de neuitat, când căpitanul Ozerov mergea în fruntea unui mic detaşament de oameni spre Vazuza. Vremea era tot atât de posomorâtă ca şi atunci iar pădurea tot atât de nepătrunsă şi de vrăjmaşă, ca şi cum ar fi

crescut într-un fund de prăpastie, părăsită şi de oameni, şi de dihănii, şi de păsări. Dar Andrei nu mai simţea teama pe care-o simţise atunci. Ştia acum că în fruntea detaşamentului păşeşte comisarul Iahno, iar în fruntea coloanei căpitanul Ozerov. Şi credinţa nezdruncinată pe care o avea în aceşti oameni, în curajul şi bărbăţia lor, îi umplea inima de linişte. Era încredinţat că ei vor duce cu bine regimentul dincolo de linia frontului.

Totuşi, nu mai avea răbdare. Ce necaz îi era că nu poate să umble şi el! Ar fi vrut să-şi adune toate puterile, şi sărind jos din căruţă, să meargă, să meargă mereu alături de ceilalţi tovarăşi ca l să ajungă mai repede acolo, la ai lor...

Uneori îşi înălţa capul, căutându-l cu ochii pe Umrihin, care-şi îndemna caii cu hăţurile, alteori încerca să se ridice în coate, ca să-l vadă pe Matvei Iurghin. Şi-i întreba mereu, în şoaptă:

— Oare ajungem curând? Ce ziceţi, fraţilor? Prietenii căutau să-l liniştească:

— Curând, Andrei, curând!

— Stai acolo şi taci…

Îşi simţea trupul din ce în ce mai fierbinte. Ochii îi ardeau, buzele-i erau uscate. Aruncă mantaua de pe el.

— Mai repede! şoptea înfierbântat. Ce s-au oprit acolo? De ce? Ar trebui să meargă mai repede! Mână Ivane, mână! De ce stai?

— Iar începe să aiureze! oftă Iurghin.

Andrei nu auzi cum, în dreapta coloanei se porniră împuşcături şi nu văzu cum din locul acela zbură cu zgomot spre cerul alburiu o rachetă verde, ca o pasăre speriată din cuib. Simţi doar cum, dintr-odată, căruţa se urneşte din loc. Îl scutura acum tot mai des şi tot mai adânc. Trăgând nebuneşte de hăţuri, Umrihin îl pleznea fără să vrea şi pe el. Dar el nu se supăra: în sfârşit, înaintau! Odată i se păru că aude împuşcături, dar nu le dădu nicio atenţie. Nu se gândi măcar să întrebe cine trage şi de unde trage: se lăsase cu totul în voia fericirii de a simţi că înaintează fulgerător.

Pândind o clipă de linişte, mai întrebă odată, dar de data aceasta cu adâncă bucurie:

— Curând, nu-i aşa fraţilor?...

Fără veste căruţa se smuci puternic, apoi se izbi cu oiştea în ceva şi se opri. Şi Andrei auzi, ca prin vis, glasuri care strigau:

— Tiii... comedia dracului!

— A crăpat? Cine-a crăpat?

— Calul!

X

Apucându-se cu mâinile de buruienile răvăşite, Degtiariov se ridică puţin. Îşi aduse aminte că asta era a doua oară de când încerca să se ridice. De ce se întâmplase aşa? Ce rost aveau toate?... O durere crâncenă îi trecu prin tot trupul şi Degtiariov înţelese dintr-odată ce se petrecuse cu el. „Oare ai noştri au trecut? se gândi el. Ar fi trebuit să treacă”... Dar nu se putu gândi prea mult. Durerea era atât de ascuţită, încât îi întuneca gândurile. Mâinile îi erau întregi. Asta era bine. Degetele piciorului drept putea să şi le mişte în voie. Şi asta era bine. Numai piciorul stâng îl simţea greu şi fierbinte: dogorea ca un cărbune aprins.

Cel dintâi lucru pe care s-a gândit să-l facă, a fost să părăsească locul unde-l doborâseră la pământ gloanţele nemţeşti. Vedea bine că în jurul lui nu mai era nimeni, nu se mai auzeau nici împuşcături, şi totuşi se temea, fără să ştie anume de ce, să rămână acolo. Gândul acesta: să plece cât mai repede, ajunse atât de stăruitor, încât aproape fără să mai simtă durerea începu să se târască într-acolo unde i se părea lui că ar fi marginea pădurii.

Se târa, agăţându-se convulsiv de buruieni şi trăgându-şi după el piciorul stâng care-l frigea. În calea lui dădu de o groapă. Degtiariov îi pipăi marginea cu degetele. Se hotărî s-o ocolească pe la dreapta. Dar când încercă s-o ia într-acolo, piciorul i se prinse într-o rădăcină şi durerea, ca o flacără arzătoare, îl pătrunse până-n creştet. Semion scoase un strigăt şi, gata să-şi piardă cunoştinţa, îşi trase piciorul după el. Nu plângea, şi nici nu-i venea să plângă, totuşi pe obraji începură să i se prelingă lacrimi mari. Ţinându-se de marginea gropii, se uită printre lacrimi în negura dimineţii, îşi adună toate puterile şi zise încet:

— Iată şi mormântul...

Şoptise vorbele acestea fără niciun gând. Dar când le auzi se trase îndărăt de lângă groapă.

Un gând nou — gândul că trebuie să trăiască — se trezi în el, mai aprig decât gândul care-

l făcuse să părăsească locul acela de groază. Şi i se păru deodată că are mai multă putere decât avea într-adevăr. Răsuflând din greu şi grăbindu-se, se târî înainte, încredinţat că se târăşte spre răsărit, acolo unde năzuise atâta în săptămânile din urmă.

Tremurând din tot trupul, lăsându-se mereu la pământ ca să-şi mai vină în fire, Degtiariov se trase cu greu până în poiană. Acolo dădu cu ochii de o căsuţă veche şi şubredă. În jurul ei, toate erau distruse. Degtiariov se înălţă pe braţele care-i tremurau şi, adunându-şi toată puterea, aproape strigă:

— Ei, oameni buni!

La strigătul lui nu-i răspunse nimeni. Mai strigă odată, dar de data aceasta nu-i mai răspunse nici măcar tăcerea adâncă a pădurii...

Degtiariov înţelese că în cătunul acela din poiană, ras de pe faţa pământului, nu mai rămăsese niciun suflet de om, totuşi, după ce se mai odihni puţin, se târî spre căsuţă: de mic copil se deprinsese să creadă că oriunde se află un sălaş omenesc, este şi viaţă. Cu multă trudă, gemând mereu, izbuti să se caţere pe prispă şi, după ce rămase o vreme acolo, nemişcat, deschise uşa. Din întuneric îl izbi în obraz un iz de casă pustie şi de zăduf umed, care-l făcu să se tragă îndărăt speriat. Degtiariov înţelese că izba era pustie şi, după ce mai întârzie puţin, îşi rostogoli dintr-odată trupul peste prag. Şi iarăşi îl pătrunse până-n creştet durerea aceea arzătoare. Fără să-şi dea seama şi fără să vrea, slobozi un urlet sălbatici, bărbătesc.

Dar când îl mai lăsă durerea, urechea îi fu izbită de un zgomot familiar. Şi i se păru atât de ciudat să audă acolo, în mijlocul tăcerii încremenite şi al pustietăţii, zgomotul acela, încât îşi rezemă umărul de perete şi-şi ţinu răsuflarea. Apoi zise tare, ca să-şi audă singur glasul:

— O pendulă...

Fără îndoială că războiul îl gonise din casă pe pădurar, abia cu o seară înainte. Poate că plecase în pripă, cuprins de spaimă luând cu el ce-i căzuse la îndemână şi uitase de pendulă. Dar pendula, întoarsă de o mână gospodărească, mergea înainte cu tic-tacul ei limpede şi melodios, aşa cum era deprinsă să meargă zi după zi în viaţa obişnuită şi paşnică a casei.

— O pendulă! repetă Degtiariov.

Se apropie târâş de peretele pe care atârna pendula şi, simţind în tot trupul căldura mângâietoare a glasului ei, îşi lipi de podea, uşurat, obrazul scăldat în lacrimi şi sudoare. Şi îndată, liniştindu-se, tăcu şi aţipi.

Dar după puţin se trezi neliniştit şi se ridică repede într-un cot. Tic-tacul pendulei se auzea tot mai slab. Apoi, înlăuntrul maşinăriei zăngăni ceva, se auzi un fel de bârâit, ca şi cum s-ar îi înăbuşit în zăduful mort al casei — şi totul amuţi. Semion stătu mult timp cu urechea aţintită: aştepta ca, venindu-şi în fire după hârâitul acela, întocmai ca o fiinţă vie, pendula să-şi înceapă din nou tic-tacul. Îşi simţea răsuflarea sugrumată. Capul fierbinte îi atârna greu, iar când şi-l mişca, auzea un clinchet, ca şi cum înăuntrul lui ar fi fost o tamburină cu clopoţei şi tinicheluţe. Iar în piept simţea ceva, ca hârâitul de adineaori al pendulei. „Mor, îşi zise Semion, S-a sfârşit şi viaţa mea odată cu a pendulei...” Şi deodată se gândi că trebuie să moară în tăcerea aceea de mormânt a pădurii. Se apucă de piept, îngrozit. Atunci căzu asupra lui, dintr-o parte, o şuviţă de lumină vie. Ce mai putea să fie şi asta? Îşi dădu seama numaidecât că i se aprinsese lanterna, de care uitase cu totul. Semion şi-o desfăcu de la brâu şi, în acelaşi timp, văzu în cercul de lumină proiectat pe perete, pendula veche, cu limba mare de alamă ca o lună plină, cu lanţuri şi greutăţi.

Puterile-i erau pe sfârşite şi el îşi dădea seama de asta. Respira anevoie, cu acelaşi hârâit, iar durerea care-i străfulgera inima era din ce în ce mai ascuţită. Capul nu-i mai suna în clinchet de clopoţei, ci vuia adânc, ca un clopot greu de aramă. Înăbuşindu-se încercă totuşi să se ridice. Scândurile de sub el erau ude şi lipicioase. „Sânge!” înţelese Degtiariov, însă nu renunţă la gândul lui. Pentru gândul acesta trebuia să îndure chinuri grele, care-i sfâşiau sufletul, dar Semion le înfruntă şi se urcă pe cufărul de lângă perete, Lipindu-şi tâmpla de marginea ferestrei, rămase multă vreme nemişcat, cu ochii închişi, să se odihnească. Lanterna rămasă jos scălda într-o lumină liniştită chipul lui palid şi năduşit.

Deodată, Semion tresări: îl prinse teama că nu va apuca să facă ceea ce îşi pusese în minte. Sprijinindu-se de pervazul ferestrei, se ridică în genunchiul drept. În clipa aceea îşi dădu seama şi mai bine că puterile îl părăseau. Apucă în grabă, aproape cu deznădejde, lanţul pendulei şi-l trase în jos. Greutăţile se loviră de perete. Şi Semion se simţi dintr-odată cu totul sfârşit. Fără nădejde că o să mai reziste măcar o clipă, se propti de perete şi, cu toate că nu mai vedea nimic, începu sa dibuiască repede, cu înfrigurare, limba pendulei. O atinse, — şi-n aceeaşi clipă se prăbuşi peste cufăr.

La lumina lanternei, faţa lui părea verde acum. Era cu totul pierit, cu pleoapele închise. Zăcea acolo tăcut şi nemişcat, fără să mai simtă nicio durere, şi asculta liniştit tic-tacul mângâietor al pendulei...

XI

La un kilometru de pădurea unde se întâmplase scurta lor încăierare cu nemţii, căpitanul Ozerov opri o vreme coloana într-o vale adâncă, ca să-i ajungă din urmă şi să se adune toţi oamenii regimentului. Toată lumen se grăbea: se lumina văzând cu ochii şi nemţii puteau să descopere coloana pitită în vale şi să deschidă asupra ei foc de artilerie. Trebuiau să plece cât mai curând.

Cu ajutorul lui Matvei Iurghin, Umrihin izbutise să-l aducă acolo şi pe Andrei, târându-l pe o foaie de cort. O clipă după ce-l aşezară în altă căruţă, Andrei îşi veni în fire şi deschise ochii. Deasupra văii se ridica lumina posomorâtă a dimineţii. În jurul lui auzea paşi şi glasuri înăbuşite. Un ostaş stătea aplecat peste căruţă, tresărind mereu, suflând greu şi clătinând din cap. Andrei îl recunoscu pe Umrihin şi-şi descleştă buzele uscate:

— Unde suntem, Ivane? Am trecut?

Umrihin se îndreptă din mijloc şi-şi întoarse faţa.

— Cine poate să mai ştie? Unii zic că am trecut...

— Am trecut? Dar... dar tu de ce plângi?

— Mă doare inima după Semion.

— Semion?

— Da... Oamenii zic că l-ar fi ucis...

Văzând că Andrei e năduşit, Umrihin se aplecă şi, cu multă băgare de seamă, îi şterse cu o bucată de cârpă murdară fruntea şi tâmplele.

— Eh, Andriuha! şopti el, încruntându-se ca să-şi stăpânească lacrimile. L-am pierdut pe Semion al nostru. Şi iarăşi îşi întoarse faţa. Acum, n-are cine să mă mai ţină de rău... Ce om! Om ca el nici nu are preţ... Pentru fiecare picătură din sângele lui trebuie să culc la pământ câte un cap de tâlhar! Şi încă n-ar fi de ajuns. Ei, ce vrei! A fost un adevărat om de partid! Şi apoi, era tânăr, umbla prin viaţă cum umbli împotriva vântului... Pentru întâia oară ascultam şi eu de un om aşa de tânăr, dar ascultam ca de unul mai mare decât mine şi nu-mi era ruşine că-l ascult...

— Ce tot spui? întrebă Andrei, cu glasul stins. Cine l-a ucis?

— Stai acolo liniştit şi nu mă mai necăji şi tu dacă nu ştii ce e pe lume! Zi mulţămesc că te-am cărat în spate şi te-am scăpat!

Matvei Iurghin se apropie de ei, şchiopătând.

— Ei, ce-ai aflat? îl întrebă Umrihin. Am trecut?

— Deocamdată, încă nu se ştie.

— Cum se poate? Nu suntem la ai noştri?

— Ţi-am spus, Ivan, că deocamdată nu se ştie nimic!

Nimeni, din toată coloana, nu putea să-şi dea seama dacă trecuseră sau nu peste linia frontului. Pe atunci, nemţii încă nu voiau să creadă că ofensiva lor din octombrie, pentru ocuparea Moscovei, dăduse greş. De aceea, nici nu se gândeau să-şi statornicească o linie a frontului, şi numai de nevoie, acolo unde rezistenţa trupelor noastre era deosebit de dârză, îşi săpau tranşee. În schimb din partea armatelor sovietice se vedea o pornire din ce în ce mai hotărâtă de a-şi stabili linia frontului. În unele sectoare trupele noastre se retrăgeau, cedând anumite puncte, în altele se desprindeau de bunăvoie, ocupând poziţii mai prielnice — dar toate unităţile din preajma Moscovei aveau acelaşi gând şi aceeaşi voinţă nestrămutată: să-l oprească în loc pe inamic, să se întărească şi să-şi statornicească o puternică linie de apărare.

Pe cele dintâi înălţimi, dincolo de valea în care coloana se ghemuia să n-o vadă nemţii, trebuiau să fie, după indicaţiile lui Rudolf Mitmann, posturile înaintate ruseşti. În timp ce oamenii regimentului se adunau în vale, o patrulă în frunte cu comisarul Iahno atinsese deja aceste înălţimi. Dar acolo nu se afla niciun post rusesc; Tranşeele scunde, şanţurile şi adăposturile, erau pustii. Se vedeau doar, peste tot, grămezi de tuburi trase şi ruginite.

Iahno se întoarse în grabă îndărăt. Era nespus de tulburat. Ştergându-şi faţa năduşită, îi zise lui Ozerov, aşa fel încât să nu-l mai audă şi alţii:

— Veste proastă, Serghei Mihailovici! Nu-i nimeni acolo!

Îl chemară şi pe Mitmann. El repetă încă o dată că, acum cinci zile, pe înălţimile acelea se

găseau posturile înaintate ale ruşilor. Atunci Ozerov înţelese că în acele cinci zile cât lipsise Mitmann, se petrecuseră acolo mari schimbări. Tot atât de tulburat şi el îl întrebă pe Iahno:

— Ce s-o fi întâmplat? Să se fi retras ai noştri?

— Nu pot să înţeleg, Serghei Mihailovici!

— N-ai văzut morţi prin tranşee?

— N-am văzut.

— Asta înseamnă că ai noştri s-au retras de bunăvoie, zise Ozerov. Dar în cazul acesta, unde sunt nemţii? În pădure am întâlnit doar un grup neînsemnat. Poate că, prinzând de veste că ai noştri s-au retras, s-or fi luat după ei, lăsând acolo doar o formaţie de spate... Şi poate că abia acum ne apropiem de adevărata linie afrontului...

Căpitanul Ozerov aruncă o privire asupra coloanei din vale. Până şi prin adâncul văilor, pe unde întunericul nopţii stăruie mai îndelung, începea acum să se lumineze, iar pe coamele şi pe povârnişul colinelor din jur se puteau desluşi până departe, fâşii de semănături de toamnă, clăi de grâu părăsite si tufe răzleţe de măceş şi de salcâm.

— Da, s-a luminat de-a binelea... făcu Iahno pe gânduri.

— Pornim! ordonă Ozerov, cu glas înăbuşit. Dacă în faţa noastră sunt nemţi, desigur că li s-a dat de veste despre înaintarea noastră. Aşa că nu ne rămâne de făcut decât un singur lucru: să atacăm şi să trecem. Aici nu mai putem sta.

— Mă duc, zise Iahno.

Regimentul se puse în mişcare.

Urcând povârnişul lin al dealului, mulţi dintre ofiţeri şi dintre soldaţi se uitau cu nelinişte îndărăt. Puţin după aceea începu să se vadă dunga închisă a pădurii la marginea căreia, acum un ceas, se ciocniseră cu nemţii. Nemţii din pădure puteau să observe foarte uşor mişcarea unei coloane ca a lor, iar ei trebuiau să se aştepta, în orice clipă, să se dezlănţuie focul bateriilor germane din marginea pădurii...

Dar nemţii nu dădeau niciun semn de viaţă.

Pe povârnişul dealului se arătă o tranşee şerpuită, sfărâmată pe alocuri de obuze, De la ea plecau spre răsărit, ca nişte tentacule, şanţuri de comunicaţie. Compania întâia, care venea imediat în urma grupului Iahno, trecu peste tranşee, urcă până pe coama dealului şi, fără să se oprească, începu să coboare povârnişul dinspre răsărit brăzdat şi el de şanţuri de comunicaţie, găurit de şanţuri de adăpost împotriva bombardamentelor şi presărat cu muşuroaiele adăposturilor. Acum, toţi ostaşii din compania întâia, încredinţaţi că nu mai pot fi văzuţi din pădure, se înveseliră şi le veni inima la loc. Ei nu-şi dădeau seama că primejdia cea mare îi aştepta, poate, abia de acolo înainte. Tulburat şi el, căpitanul Ozerov îşi descheie, pe neobservate, gulerul scurtei lui vătuite.

La răsărit, de după al doilea şir de coline îmbrăcate cu crânguri, se auzi bubuitul înăbuşit ai unui tun şi, după câteva clipe, şuierul ascuţit al unui proiectil, despică văzduhul. Abia apucase proiectilul să răscolească pământul la vreo sută de metri în dreapta coloanei, când se porni al doilea şuier. Proiectilul se înfipse, trosnind cumplit, în povârnişul dealului, spre stânga, şi în locul exploziei se ridică un nor negru de fum, ca o ciupercă uriaşă. Şi atunci, se auzi de sus glasul vesel şi triumfător al comisarului Iahno:

— Ai noştri trag, tovarăşii Uraaa!...

Comisarul Iahno nu era militar de cariera. De aceea, Ozerov nu ştia bine ce să creadă: avea comisarul, într-adevăr, motivele lui să creadă că tunurile care băteau erau ale noastre, sau voia numai să preîntâmpine panica oamenilor în clipele acele? Dar după ce văzu cele două explozii, Ozerov înţelese că focul fusese deschis de o baterie rusească. Se vede că observatorii îi luaseră drept o formaţie germană care, pe neaşteptate şi fără pregătire de artilerie, ar fi pornit la atac la adăpostul întunericului din ceasul acela al dimineţii. Şi nu tăcu bine Iahno, când căpitanul Ozerov se întoarse şi strigă şi el din toate puterile:

— Ai noştri, ai noştri! În adăposturi, băieţi!

Nimeni nu auzi şuierul celui de-al treilea proiectil, care explodă drept în faţa coloanei. Din fumul ce învălui al doilea şir de coline acoperite cu crânguri, văzduhul se umplu de nevăzute schije: mărunte.

Comisarul Iahno căzu pe spate. Fără să înţeleagă ce se petrece cu el în clipa aceea de bucurie fără seamăn, se ridică puţin şi privind spre răsărit, mai strigă odată:

— Ai noştri! şi glasul i se curmă. Ai noştri! Am ajuns! Apoi căzu din nou şi, surâzând, închise ochii.

Strigătele umpleau văzduhul. După o clipă de învălmăşeală, oamenii se repeziră val-vârtej în toate părţile. Spre norocul lor, pretutindeni în jur erau şanţuri, tranşee şi adăposturi.

Proiectilele, începură să explodeze tot mai des. Toată înălţimea era înecată în fum.

Grosul coloanei nu atinsese încă coama dealului, aşa că era ferit de focul artileriei noastre. De cum începu tragerea, toţi oamenii de pe povârnişul apusean se risipiră prin tranşee şi prin adăposturi

Puţin înainte de a începe bombardamentul, căruţa în care se afla Andrei se împotmolise cu roata într-un şanţ pe jumătate prăbuşit peste care trecea coloana. Caii nu dovedeau să scoată roţile din groapă. Auzind exploziile, Iurghin se aprinse de focul acela care-l ardea totdeauna în luptă. Se repezi la căruţă, strigând:

— Coborâţi-l pe Andrei!

Umrihin îl apucă pe bolnav în braţe şi, ridicându-l pe sus din căruţă, îl târî în tranşee. Caii, speriaţi de explozii, se smuciră odată, scoaseră roţile din şanţ şi, fără să înţeleagă la început dincotro vine primejdia, o luară razna spre coama dealului. Dar îndată ocoliră într-o parte, pieziş, şi se repeziră la vale cu căruţa după ei, scuturându-i cumplit fierăria.

Andrei nu putea să înţeleagă ce se petrecuse. Pe toată întinderea explodau proiectile, răsunau strigăte şi gemete. Iar tovarăşii lui, acoperindu-l cu trupurile lor, pândeau clipele de linişte dintre două explozii şi strigau bucuroşi:

— Ai noştri trag! Ai noştri!

— Înţelegi, Andriuha? Acolo-s ai noştri!

Lui Andrei i se părea că tovarăşii lui înnebuniseră: în jurul lor explodau proiectile şi se auzeau gemete — iar ei se îmbrăţişau! râzând şi plângând cu lacrimi de fericire şi de uşurare...

În timpul acesta, căpitanul Ozerov sări din tranşee şi se repezi înainte. Aplecându-se din când în când, alerga în salturi largi, sărind peste câmp ca să iasă din zona bătută cu foc. De-o parte si de alta explodau proiectile, peste capul lui şuierau schije, — dar el alerga, alerga mereu la vale, fără să se oprească. Aproape de poalele dealului, se opri dintr-odată. Şi deasupra capului său, ca şi cum s-ar fi avântat în zbor cu aripi de foc, se desfăşură fluturând drapelul regimentului, brodat cu aur.

XII

Regimentul lui Ozerov a fost încartiruit într-un sat întins. Unitatea instalată în apărare în sectorul acela comunicase deja statului major al armatei trecerea regimentului peste linia frontului. Şi, îndată ce Ozerov s-a arătat în sat, a şi fost chemat la staţia de radia

Cel dintâi a vorbit cu el generalul-locotenent Rocossovschi, comandantul armatei. Apoi, lucru la care Ozerov nu se aştepta, generalul-maior Borodin. Înţelese că divizia lui Borodin, din care făcea parte şi regimentul lui, ocupa poziţie într-un sector vecin, puţin mai la nord de locul pe unde trecuseră ei frontul. Asta îl bucură: însemna că regimentul putea să se apropie foarte curând de divizia lui. După ce făcu un scurt raport comandantului de divizie asupra stării regimentului, Ozerov îşi arătă dorinţa de a i se prezenta imediat, ca să-i raporteze totul mai pe larg. Dar generalul Borodin îi răspunse că va veni el însuşi la regiment, îndată după ce se va termine conferinţa de la statul major al armatei, şi-i dădu ordin ca nu cumva să-şi obosească soldaţii cu vreo pregătire în vederea vizitei sale.

— Aurul străluceşte şi în noroi, încheie el.

...Începuse să cearnă o ploaie măruntă şi cenuşie, care părea că nu se grăbeşte deloc să ude pământul: ştia, pesemne, că are destulă vreme pentru asta... Zorile se topeau în ceaţă. Un cârd de vrăbii se risipi din tufişurile de liliac, pe care frunzele se mai ţineau încă, bătute de brumă dar încă verzi.

Căpitanul Ozerov răsfoia şi cerceta actele lui Iahno. O schijă îl lovise pe comisar în partea stângă a pieptului, atingând marginea buzunarului de la bluză: carnetul de partid şi alte câteva acte erau găurite şi pline de sânge. Stropi roşii pătau şi fotografia soţiei şi a băiatului său. Ozerov se uită lung la aceste fotografii. Soţia lui Iahno avea părul negru şi bogat, care-i cădea în bucle în jurul gâtului şi peste umeri, iar ochii mari şi larg deschişi priveau atât de drept şi de pătrunzător, încât Ozerov îi ocoli fără să vrea privirea. Iar băieţelul, de vreo cinci ani, ciufulit şi pe cât se pare cam neastâmpărat, semăna leit cu tatăl său. Şedea la o măsuţă rotundă şi ţinea în mână câteva mere mari şi rumenite de soare. Familia comisarului stătea la Moscova. „Cum o să le scriu? se gândi Ozerov, cu durere în suflet. Iar de scris, trebuie să le scriu chiar astăzi! Nu înţeleg cum o să le pot da, tocmai eu, lovitura asta!”... Strângând toate actele într-o porthartă, Ozerov o încredinţă lui Petia Uraleţ. Apoi îl întrebă:

— Sicriul se face?
— Se face, tovarăşe căpitan.
— Dar mormântul... îl sapă?
— Îl sapă...
Uraleţ se întoarse cu faţa spre perete.
— Pietricelele unde sunt? Dă-le încoace.
Ascunzându-şi de Ozerov ochii umflaţi de plâns, Petia Uraleţ scoase din buzunar o mână de pietricele de toate culorile şi le răsturnă pe masă: comisarul Iahno le purta cu el încă de la Vazuza...
Căpitanul Ozerov pipăi pietricelele şi, descleştându-şi fălcile cu greu, zise:
— Păstrează-le. Dacă găsim vreo ocazie, le trimitem.
— O să le păstrez, tovarăşe căpitan.
Adunând pietricelele de pe masă cu podul palmei, Petia Uraleţ vorbi:
— Parcă-i viu şi acum. Şi zâmbeşte... Ţi-e şi frică să-l bagi în pământ! Niciodată n-am crezut că oamenii pot să moară zâmbind...
Ozerov se ridică de la masă. Rămase o clipă cu capul plecat, fără să scoată un cuvânt, ca şi cum s-ar fi aflat în faţa unui mormânt.
— A fost un adevărat bolşevic, Petia! zise el apoi, ridicându-şi puţin privirile. Un om cu o mare credinţă în suflet! Cu o credinţă ca asta în cauza noastră, e uşor să trăieşti, Petia, şi e uşor să şi mori! Dar să te desparţi de asemenea oameni — asta, vezi tu, e greu...
În faţa casei se opri un turism.
— Generalul! dădu de veste agentul.
Ozerov ieşi întru întâmpinarea comandantului de divizie.
Înfăşurat într-o manta de un cenuşiu deschis, cu părul argintiu, generalul Borodin sări din maşină cu uşurinţa unui tânăr şi nu-i lăsă timp lui Ozerov să scoată un cuvânt: apucându-l cu mâna de după gât şi strângându-l cu putere la piept, îl sărută de trei ori, apăsat, pe gura arsă de vânt. Apoi îşi scoase batista din buzunarul mantalei şi, văzând că toţi oamenii care-l înconjuraseră se uitau la el cu mirare, strigă supărat, zburlindu-şi mustăţile răsucite şi cărunte:
— Ei, se vă uitaţi uşa la mine? Ia nu vă mai zgâiţi! Credeţi că dacă sunt general, apoi... Nu vă uitaţi! strigă el încă odată şi, ştergându-şi ochii, îl arătă pe Ozerov: Iată pe cine trebuie să priviţi! Priviţi-l, minunaţi-vă şi fericiţi-l! El a avut prilejul să arate cum trebuie să-ţi slujeşti patria şi cum trebuie să-ţi dovedeşti credinţa faţă de armată! Şi descheindu-se la manta, generalul intră în casă.
Acolo se dezbrăcă şi, fără să spună o vorbă, îl dădu la o parte pe Ozerov şi-şi agăţă singur mantaua într-un cui de lângă uşă: avea de gând, pesemne, să rămână mai mult timp la regiment. Frecându-şi mâinile, îl privi îndelung pe Ozerov, ca şi cum ar fi vrut să-şi dea seama ce schimbări se petrecuseră în el de o lună, de când se întâlniseră pe malul Vazuzei. Îi plăcu, se vede, că nimic în înfăţişarea căpitanului nu lăsa să se bănuiască greutăţile marşului nesfârşit şi primejdios prin care trecuse: bluza şi pantalonii lui erau bine călcate, cizmele-i luceau ca oglinda, iar faţa-i era proaspăt bărbierită şi mirosea plăcut a apă de Colonia. „Se vede că n-a uitat observaţia pe care i-am făcut-o pe malul Vazuzei...” se gândi generalul cu plăcere şi, luându-l pe Ozerov de mâini, spuse în sfârşit, ceea ce ar fi dorit să-i spună din clipa când intrase în casă:
— Ei, îţi mulţumesc dragul meu, pentru tot, pentru tot! Îţi mulţumesc, suflet rus ce eşti! Sunt mândru că am în divizia mea un ofiţer ca dumneata.
Ozerov luă poziţia de drepţi:
— Servesc Uniunea Sovietică, tovarăşe general!
— Bine serveşti, foarte bine, tovarăşe maior!
Ozerov încercă să spună ceva, dar Borodin, cu palma ridicată, îl opri:
— Da, maior! Ştiu eu, mai bine decât dumneata, ce eşti! Şi scotocind prin buzunarul pantalonilor, scoase patru dreptunghiuri mici de metal, înflorit cu smalț rubiniu: — Primeşte însemnele! Chiar aseară a sosit ordinul pentru înaintarea dumitale în grad. Să-ţi prinzi însemnele imediat şi după aceea o să mai stăm noi de vorbă...
Generalul Borodin rămase aproape două ore între patru ochi cu Ozerov. Îl întrebă, cerându-i amănunte, despre lupta pe care o dăduse regimentul la trecerea Vazuzei, apoi despre felul cum răzbătuse spre răsărit, în ce stare se aflau acum oamenii, de ce anume duceau lipsă şi ce măsuri ar trebui luate pentru refacerea grabnică şi totală a regimentului. Borodin ordonă ca răniţii şi bolnavii să fie evacuaţi fără întârziere la spitalele de campanie,

iar toţi ceilalţi ostaşi să se bucure trei zile întregi de odihnă netulburată. Îl anunţă pe Ozerov că, după cum hotărâse comandantul armatei, în aceeaşi seară vor sosi în sat maşini cu tot echipamentul de iarnă şi cu alimentele necesare. Şi că, astăzi, chiar, toţi oamenii urmează să fie îmbăiaţi, îmbrăcaţi, încălţaţi şi hrăniţi din belşug. Abia după această odihnă regimentul va trece în sectorul ocupat de divizie, i se va întregi efectivul şi va căpăta armele necesare.

— Să nu uit: toate formaţiile de spate ale regimentului se află pe lângă divizie. Le-am şi comunicat că aţi sosit

— Cum o duc, tovarăşe general?

— În regulă. Au mers tot timpul cu noi.

Generalul Borodin se ridică de lângă soba de fier şi se aşeză la masă. Acolo cânta încetişor un samovar mare de alamă, scofâlcit: Petia Uraleţ ştia că generalului îi place să bea un pahar cu ceai; Borodin îşi turnă singur ceaiul, apoi se uită la Ozerov:

— Acum aştepţi să-ţi povestesc eu, nu-i aşa?

— Aştept, tovarăşe general!

— Văd eu...

Sorbind cu înghiţituri mici ceaiul fierbinte, generalul Borodin îi povesti, cum divizia, smulgându-se din cleştele german, se retrăsese de la Vazuza şi cum, în retragere, se luptase cu inamicul pe fiecare poziţie mai prielnică, pricinuindu-i pierderi uriaşe... Abia îşi putea stăpâni emoţia. Înainte de a-şi termina ceaiul, se ridică pe neaşteptate de la masă.

— Retragerea noastră din Octombrie, — începu el plimbându-se în lung şi-n lat prin odaie, — va fi cercetată de istoricii militari cu aceeaşi uimire şi cu acelaşi interes cu care se cercetează de obicei operaţiile ofensive victorioase! Ceea ce mi-a fost dat să văd în cursul acestei luni în armata noastră, poate fi socotit ca un miracol! Da, vorbesc cât se poate de serios. După cum se ştie, se consideră ca de la sine înţeles că în timpul unei retrageri atât de grele, în masa ostaşilor se încuiba cele mai josnice apucături, care până la urmă schimbă armata într-o adevărată turmă. La noi însă, s-a întâmplat cu totul altfel. Niciodată ostaşul nostru n-a fost mai curat la suflet decât acum, săvârşind fapte vrednice de laudă pentru patrie!

Generalul se opri lângă fereastră şi Ozerov observă că-şi stăpâneşte cu greu lacrimile — atât de plină îi era inima de amintiri, de înflăcărare pentru ostaşii lui şi de părere de rău pentru cei dispăruţi.

— Da, se vede c-am îmbătrânit — urmă el — dar când mă uit la ostaşii noştri, simt parcă o adiere de primăvară, de tinereţe... Ce oameni a făurit patria noastră! În anii Puterii Sovietice, oamenii noştri au căpătat mereu noi trăsături de caracter: credinţa nezdruncinată în ideile şi în cauza măreaţă a patriei lor, spiritul colectivităţii şi sentimentul de răspundere pentru soarta lumii întregi. Lumea întreagă trebuie să-i admire şi să înveţe de la ei cum se îndeplineşte datoria de om!

Prin faţa casei trecea un grup de ostaşi. Erau înfăşuraţi în mantale ude şi murdare şi aveau în picioare bocanci scâlciaţi. Se târau prin noroi, osteniţi — dar vorbeau veseli şi cu însufleţire. Generalul Borodin îi urmări cu ochii până ce dispărură într-o ulicioară, apoi îşi aruncă privirile spre tufişul de liliac din grădină, bine spălat de ploaie.

— Ciudat, vorbi el, căzând deodată pe gânduri. S-ar părea că frunzele liliacului sunt la fel cu toate celelalte frunze. Dar iată că frunzele tuturor copacilor s-au îngălbenit demult şi au căzut, pe când ale liliacului se ţin încă verzi şi proaspete. Şi ştii, — se întoarse el către Ozerov, care se apropiase şi el de fereastră — frunzele liliacului stau aşa până iarna târziu. Şi chiar când cad, ele verzi sunt! E ceva minunat în asta...

Se întoarse de la fereastră şi, pe neaşteptate, ordonă:

— Adună regimentul!

— Am înţeles, tovarăşe general. Adună regimentul, răspunse Ozerov. Dar îngăduiţi-mi o întrebare: vreţi să vorbiţi cu soldaţii?

— Vreau să salut pe ostaşii dumitale...

XIII

Andrei şedea pe o buturugă scundă în faţa unei sobe de fier. Lemnele de brad ude, fumegau fără să se aprindă. În cortul strâmt era frig şi linişte şi te înăbuşea mirosul de medicamente. Prin ferestruica mică de ţiplă, pe jumătate astupată de creanga stufoasă a unui brad, pătrundea lumina palidă a unei dimineţi de Noiembrie De departe se auzea un bubuit, de parcă se rostogoleau undeva, dintr-un loc într-altul, nişte butoaie goale.

De dimineaţă, devreme de tot, toţi răniţii şi bolnavii din cort fuseseră evacuaţi cu maşinile pe la spitalele din spatele frontului. Andrei rămăsese singur şi-i venea tare greu: nu ştia cum să-şi mai omoare timpul. „Eh, urât mai e pe-aici! se gândea el, scotocind cu băţul lemnele de pe foc. Numai să intri pe mâna doctorilor, c-apoi te-a văzut sfântul! Te omoară cu zile. A dracului le mai face plăcere să vadă că se îmbolnăveşte omul!” Cele trei zile petrecute la batalionul medico-sanitar, Andrei le socotea pierdute pentru viaţa lui.

În vremea cât fusese bolnav, se schimbase şi mai mult decât în timpul marşului. Faţa i se uscase, îi pălise şi i se înăsprise, iar ochii îşi pierduseră, poate pentru totdeauna, lumina lor liniştită şi limpezimea de izvor. Se uita acum în jurul lui cu priviri scurte, grăbite, iscoditoare, vorbea aspru şi uneori morocănos. Şi la înfăţişare, şi la fire, semăna din ce în ce mai mult cu tatăl său.

Lemnele nu voiau să se aprindă. Aruncând băţul la o parte, Andrei mormăi:

— Fug şi pace! Că doar n-am să putrezesc aici de viu! Cineva dădu la o parte, foaia de cort care acoperea intrarea şi Andrei auzi glasul sanitarului:

— E aici, uite-l. Intră.

Plecându-şi capul, Matvei Iurghin intră în cort. Avea o uşancă cenuşie, căptuşită cu blană şi purta o manta lungă, nouă. Faţa lui oacheşă lucea, bărbierită de curând. Părea mai tânăr şi mai plin de viaţă decât în timpul marşului. În timp ce se îndrepta spre fundul cortului, începu să vorbească cu glasul lui proaspăt şi cald:

— Ei, aici erai? Şi mie-mi spusese nu ştiu cine că te-au evacuat!

Cuprins de bucurie, Andrei sări de pe buturugă:

— Tovarăşe sergent!

Pe gulerul mantalei lui Iurghin, în locul obişnuitelor triunghiuri, sclipeau pătrăţele rubinii.

— Tovarăşe locotenent!... făcu Andrei poticnindu-se în vorbă şi cu glas mai scăzut, ca şi cum Iurghin n-ar fi fost înaintat în grad ci, dimpotrivă, coborât. Dar îndată se aruncă spre el, mai bucuros încă:

— Tovarăşe locotenent, te-au avansat?...

— Ce să faci, se-ntâmplă... îngăimă Iurghin încurcat, îmbrăţişându-şi prietenul. Mă întâlneşte maiorul Ozerov şi-mi spune: „Ia-ţi în primire plutonul!”

— Al nostru?

— Al nostru.

— Tovarăşe locotenent! strigă Andrei cu aprindere, făcând un pas înapoi. Nu mai pot! Merg şi eu la pluton!

— Ba tu ai să faci aşa cum or să-ţi spună doctorii.

— Ei, doctorii! — ridică glasul Andrei. Doctorii! Ce nevoie am eu de ei? Veşnic duhneşte aici a nu ştiu ce porcărie, că dacă stai şi răsufli mai mult, chiar că te ia dracu’! Fug şi pace! Ce nevoie am eu de doctorii ăştia?

— Nu face gălăgie! Iurghin se uită în jurul lui.

— Nu-i nimeni, nu te teme. De dimineaţă stau şi putrezesc aici singur!

Prietenii se aşezară lângă sobă. Ca şi cum s-ar fi bucurat şi ele de întâlnirea lor, lemnele începură deodată să trosnească vesele, iar scânteile să joace prin coşul de tablă arsă, sărind în aer.

— Ar trebui să mai stai în pat, zise Iurghin, cercetându-şi prietenul pe furiş. Ai slăbit de se vede prin tine!

— Nu căuta să mă abaţi de la gândul meu, tovarăşe locotenent. Nu mă necăji! se înfierbântă Andrei. Mai bine povesteşte-mi ce mai e pe la regiment Ce se mai aude? Unde sunteţi acum? Ce fac băieţii? Ştii, parcă mi-a secat sufletul de dor zilele astea, parcă m-a smuls cineva din rădăcină... Mereu am avut tot soiul de visuri... Hai, povesteşte-mi!

Dar în aceeaşi clipă se ridică, se îndreptă spre ieşire şi se uită afară. În văzduh pluteau fulgi rari, ca nişte steluţe. Nu departe de cort, sub un brad stufos, sanitarul despica lemne.

— Ei, tovarăşe sanitar! îl strigă Andrei. Unde-s catrafusele mele, ştii? Mantaua şi ce mai

am pe-acolo, hamurile cele... Dă-le repede încoace! Trebuie să plec. Vezi să nu mă faci să întârzii!

— Ce să mă fac cu tine? zise Iurghin, când Andrei se întoarse lângă sobă. Fie şi-aşa... Îmbracă-te şi hai să mergem...

— Sunt gata într-o clipă: îndată mi-aduce buclucurile.

— Aşadar, mă întrebi despre regiment? Şi Iurghin, aprinzându-se începu să-i povestească tot felul de noutăţi. — Ehei, Andrei, nici n-ai să mai cunoşti regimentul nostru! Trei zile ne-am spălat, ne-am îmbrăcat, am mâncat şi am băut... Înţelegi? Nici votca nu ne-a lipsit! Acum toţi sunt aşa de veseli, încât zburdă ca mânjii, pe cinstea mea. Nici nu se mai pot stăpâni! Am căpătat arme noi. Foarte multe mitraliere, automate... Iar sticluţele noastre... ehei, acum nu mai sunt de-acele de care-am avut noi atunci la Vazuza, le mai ţii minte? Nu-i nevoie să le mai dai foc: e destul să le-arunci — şi se aprind, afurisitele, de nu le mai poţi stinge! Le-am şi încercat: ard al dracului, nu glumă! Şi ne-am întregit şi efectivul cu oameni...

— Mulţi?

— Destul. Batalionul nostru s-a refăcut. Celelalte, cât a fost nevoie... Şi avem şi comandant nou.

— Pe cine?

— Un Buriat, unul Şaracşane. E sprinten şi ager ca un hultănaş de stepă. Îl vezi îndată că-i fierbe sângele în vine!

— Şi oamenii?

— Oamenii de toată mâna. Sunt şi activi, dar mai cu seamă de-alde tine, rezervişti. Încolo — de toate soiurile. Bineînţeles că la noi la puşcaşi, cei mai mulţi sunt colhoznici şi simpli lucrători, dar la artilerie şi la aruncătoarele de mine s-au nimerit mai mult intelectuali: învăţători, contabili, agronomi... Se spune că s-a pripăşit pe acolo chiar şi un scriitor! Ce să mai zici? E drept că acolo-i nevoie de oameni cu carte, doar ştii şi tu...

— Şi unde-i regimentul acum?

— A plecat aseară să ocupe o poziţie în sectorul diviziei, aproape de front. Mi se pare că ai noştri au de gând să treacă chiar astăzi în limita dinainte a poziţiei... Tot ce se poate.

De afară se auziră iarăşi lovituri de topor.

— Ptiu, bestia! Andrei sări ca ars şi se repezi pe uşă. Ce faci acolo? strigă el la sanitar. Ce tot bocăneşti, suflet hain ce eşti? Unde mi-s catrafusele? Cât o să mai aştept? Dacă nu se poate altfel — raportează doctorului, dar în pas alergători. Te pomeneşti că băieţii intră în luptă, iar mie-mi putrezesc oasele la voi! Raportează, cât te văd! Apoi, întorcându-se lângă Iurghin:

— Şi cine e comandantul grupei noastre?

— Sergentul Oleinic. Din cei noi.

— Bun?

— La înfăţişare pare un omuleţ cu cap, dar cum o să fie la luptă asta o s-o vedem noi pe urmă... Pe oameni, Andrei, nu-i cunoşti decât după ce-i vezi cum se bat.

După un ceas, cu ajutorul lui Iurghin, Andrei izbuti să obţină ieşirea din batalionul sanitar. Căpătă echipament nou, iar medicul şef, cu care totuşi trebui să se dondănească un pic, se arătă deodată mai cumsecade şi le oferi la plecare, câte un păhărel cu vodcă.

XIV

Drumul care ducea spre locul unde se instalase vremelnic regimentul lui Ozerov trecea când peste câmpul acoperit pe alocuri cu semănături de toamnă, când prin păduri tinere, pline de frunziş putred, în care stăpânea o lumină albastră şi grea de toamnă. Când fusese dus spre batalionul medico-sanitar, Andrei făcuse drumul într-o maşină închisă, aşa că nu văzuse regiunea frontului. Iar acum, când o vedea, nu-i venea să-şi creadă ochilor. Cum ieşi din pădurea unde era instalat batalionul medico-sanitar, se opri pironit locului: peste toată întinderea câmpului de la miazănoapte la miazăzi, se întindea un val uriaş de pământ argilos, ca în jurul fortăreţelor de pe vremuri.

— Şanţ antitanc, îl lămuri Matvei Iurghin.

Peste şanţ trecea un podeţ de scânduri, care se clătina la fiecare pas. Puteau să treacă peste el — şi nici ele fără oarecare primejdie — doar maşini sanitare uşoare şi căruţe. Andrei se opri pe podeţ şi se uită spre nord: capătul şanţului nu se vedea după cocoaşa dealului; se uită spre sud: şanţul se întrerupea la marginea pădurii. Cuprins de o însufleţire nestăpânită, îşi împinse căciula pe ceafă.

— Măi, al dracului! strigă el. Ăsta zic şi eu că-i şanţ! Parcă-i tras cu sfoara! Şi cât pământ s-a scos de-aici!... Tovarăşe locotenent, ce zici: oare tancul chiar nu poate să treacă peste el?

— Tancul? — repetă Iurghin. Cu neputinţă!

— Şi cine l-o fi săpat? N-ai auzit?

— Cum să n-aud? Femeile din Moscova, frate! îi răspunse Iurghin, încruntându-se fără să ştie singur de ce. — Dar aşteaptă, că ai să te mai minunezi tu când o s-ajungem mai încolo! Toată toamna au muncit din greu oamenii pe locurile astea. Şi cine? Femei născute în capitală, care fără îndoială că în toată viaţa lor n-au avut nevoie să pună mâna pe-o lopată! Fete tinere, care ar fi trebuit doar să se ducă la cinematograf... Iată cine, frate! Şi iată ce au făcut! Şi se zice că de-a lungul întregului front s-au săpat asemenea şanţuri — şi nu numai şanţuri: încotro te-ntorci, nu vezi decât fel şi chip de obstacole. Ehei, s-a muncit din greu pe locurile astea. Când mă gândesc bine, Andrei, parcă mi-e şi ruşine!

— Ruşine? De ce?

— Ruşine faţă de femeile acestea din Moscova. Mi-e aşa de ruşine, că nici nu ştiu unde să-mi ascund capul, — răspunse Iurghin posomorât. Şi trecând podeţul, merse multă vreme în tăcere alunecând în noroiul cleios. Dacă i-am fi oprit noi pe nemţi înainte de-a ajunge aici, n-ar mai fi fost nevoie să scormonească ele atâta pământ... Şi mi-e ruşine şi pentru că cei din Moscova o duc şi mai greu încă decât noi din pricina războiului...

După aceea au mers mai departe fără să vorbească. Într-adevăr, de multe ori s-a mai minunat Andrei de tot ce înfăptuiseră femeile din Moscova pe linia din preajma frontului. O fâşie întinsă de pământ fusese înţesată pas cu pas cu lucrări de apărare peste care inamicul ca greu ar fi putut răzbi. Tot câmpul era scormonit de tranşee şerpuitoare şi adânci, pe povârnişurile colinelor se înălţau cazemate cu ambrazuri negre pentru ţevile gurilor de foc, între păduri se înşirau linii de colţi antitanc şi rânduri de sârmă ghimpată, iar în adâncul pădurilor se înălţau abatize, peste care nici sălbăticiunile pădurii, n-ar fi putut să treacă...

„Într-adevăr, dacă nici acum n-o să rezistăm, atunci mai bine să nu mai vedem lumina soarelui! Nu, hotărât pe aici neamţul n-o să treacă!” se gândi Andrei. Şi deodată, pentru întâia oară în viaţa lui, simţi o arzătoare sete de luptă...

XV

Regimentul maiorului Ozerov se afla într-o pădure, în apropiere de limita dinainte a apărării. Pe locul acela mai poposiseră înaintea lui, în drumul lor spre front, şi alte unităţi. Pretutindeni se vedeau butuci tăiaţi de curând, vârfuri de copaci retezate şi neîntrebuinţate, grămezi de surcele verzi şi de crengi de brad. Adesea întâlneai adăposturi pe jumătate năruite şi pline cu apă, colibe şi iesle de cai stricate, gropi cu tăciuni şi cenuşă... Pădurea zdrenţuită, sfâşiată şi călcată cu picioarele era înţesată de oameni în mantale cenuşii. Din loc în loc, în bordeiele săpate în grabă şi prin colibe, se vedeau licărind lumini.

Grupa sergentului Iacov Oleinic era adăpostită într-o colibă încăpătoare, între doi brazi pletoşi. Toată grupa, afară de Umrihin, era alcătuită numai din oameni noi, trimişi să completeze efectivul regimentului. Printre ei se aflau doar trei ostaşi din cadrele active.

Cel mai de seamă dintre ei era comsomolistul Terenti Jigalov — un băiat slab, cu nasul ascuţit, cu ochii larg deschişi şi veşnic neliniştiţi, ca şi cum în orice clipă s-ar fi aşteptat să vadă că ia foc ceva. Luase parte la retragere chiar de la frontieră, căzuse rănit, o săptămână fusese prizonier la nemţi, evadase ca prin minune şi zăcuse în spital o lună întreagă. Când îi amintea cineva de nemţi, îl apucau furiile, tremura ca în friguri, sărea din loc vorbea într-aiurea şi izbea cu pumnii în ce nimerea. Ceilalţi doi soldaţi din activitate — Medvedev din Ural si bielorusul Covalciuc — luptaseră mai puţin: amândoi fuseseră răniţi şi veneau dintr-un spital de lângă Moscova. Acolo se întâlniseră cu Jigalov şi aşa ajunseseră împreună la regiment. Toţi ceilalţi ostaşi din grupă erau rezervişti, veniţi care de pe unde se nimerise. Sergentul Oleinic era de felul lui din Murom şi fusese blănar, soldatul Osip Cernâşov era zidar vestit în capitală, Feodor Cocetcov pomicultor într-un sovhoz de lângă Moscova, Tihon Cudeiarov agrotehnician într-un colhoz de lângă Vladimir, Petro Semiglaz brigadierul unui colhoz din regiunea Kievului, Nurgalei Hasanov ajutor de combainer din Tataria, iar Cuzma Iarţev, din acelaşi sat cu sergentul, era tâmplar, specialist în mobile de lemn curbat la aburi. Unii dintre ei luaseră parte la lupte, dar, din diferite motive, fuseseră scoşi din unităţile lor şi vărsaţi în rezerva regimentului. Alţii erau proaspăt sosiţi pe front şi încă nu ştiau ce-i războiul. Dar şi aceştia, de bine de rău, îşi făcuseră serviciul militar şi cunoşteau treburile

ostăşeşti.

Toată grupa îl întâmpină pe Andrei cu prietenie.

— Aţi văzut? se umfla în pene Umrihin. Aţi văzut că mi s-a împlinit visul?

Îi făcură loc între ei lângă foc, îi întinseră câteva pungi cu tutun să-şi aleagă şi, în timp ce noul sosit fuma îi povestiră toate noutăţile din regiment. Andrei, înainte de a apuca să vadă bine în jurul lui prin colibă, se simţi dintr-odată în largul lui între noii săi tovarăşi, în viaţa aceea de ostaş cu care se deprinsese de-atâta vreme.

Sergentul Oleinic, comandantul grupei, îi plăcu de la început Era un flăcău înalt şi zdravăn, îndemânatic şi iute ca un dihor aproape tot atât de oacheş ca şi Iurghin: ochii lui, puţin saşii, luceau puternic. Aşezându-se lângă Andrei, îi hotărî îndată, scurt şi răspicat:

— Tu o să fii, puşcaş mitralior. Ne-am înţeles. Te pricepi?

— La puşca-mitralieră? Da, mă pricep. Am învăţat..

— Asta-i tot. O să-ţi primeşti puşca-mitralieră. Atingându-l pe umăr pe tătarul cel tânăr care şedea alături — un băiat voinic, zâmbitor, cu ochişorii mici şi negri ca două alice — Oleinic adăugă tot atât de scurt:

— Ajutorul tău: Nurgalei.

— *Noi vrem ajutat!* sări Nurgalei vesel. *Dacă arătat, atunci mergem treaba. Noi putem pricepem la tot felul de maşini. Numai atâtica arătat la mine, şi gata!*

— Îţi arăt eu, nu te teme, se învoi Andrei.

— *Atunci mergem treaba!*

În jurul focului se învârtea Petro Semiglaz, un omuleţ gras dar grozav de sprinten, cu pielea albă şi cu bujori în obraz ca o fată mare. Era cel mai bun de gură, cel mai vesel şi, după cât se părea, cel mai isteţ dintre toţi. Îl găseai pretutindeni şi tot timpul trebăluia: rupea vreascuri cu piciorul, punea lemne pe foc, potrivea cazanul pe pirostrii. Acum întindea lângă vatră o foaie de cort şi-şi poftea tovarăşii:

— La masă, băieţii

— E cam devreme, zise Andrei.

— Numa' aşa, o ţâră, pân' ce vine bucătăria… Da, ia staţi mă băieţi, staţi…

— Aşa ne-ndoapă mereu, îl lămuri Umrihin pe Andrei. Ehei, se pricepe la treaba asta! Cu unul ca dânsul nu mori de foame nici în pustiu! Pleacă de dimineaţă, el ştie pe unde, stă cât stă — şi numai ce-l vezi trăgând după el un sac cu cartofi din cei mari, de auzi cum îi trosnesc oasele! De unde face rost, numai dracu-l ştie!

— Ei, „de unde face rost!" De pe câmp! Au rămas de pe la oameni…

Petro Semiglaz împărţi cartofii în porţii perfect egale, cum se obişnuieşte la militărie, câte doi de fiecare. Vârându-şi nasul în gamelă, Nurgalei oftă cu obidă:

— Eh, Petro, *aici fost bun un găină-pui!*

— Un ce? întrebă Semiglaz fără să înţeleagă.

— *Un găină-pui!* repetă iute Nurgalei.

— Ptiu! Se bat calicii la gura ta, de nu te mai pricepe nici dracu'!

— *Ei, tu nu înţelegem!* se supără Nurgalei. *Asta copil de la găină… Acuma pricepem?*

Soldaţii izbucniră în hohote. Şi o clipă, toţi se tăvăliră de râs pe lângă foc.

— Auzi, afurisitul! Era să mor de râs!

— Copil, hai? Mă rog, băieţel sau fetiţă?

Văzând că tovarăşii lui nu râd cu răutate, Nurgalei nu se supără, dar îl trecură toate năduşelile. Iar când râsul încetă şi toţi începură să mănânce, el scuipă ceva în palmă şi-l ghionti pe Semiglaz:

— *Ei, tu, pungaş! Vezi ce dam tu la mine?*

— Da' ce nu-ţi mai place, omule?

— *Ce cartof creştem cu fier la mijloc, hai?*

— Ptiu, ia te uită! O schijă! se miră Semiglaz. Asta-i de la o bombă! Cât scoteam cartofii, porcii trăgeau cu bombele în mine!

— Şi trăgeau tare? întrebă Oleinic neîncrezător.

— D-apoi cum! Eu săpam şi porcii dă-i, şi dă-i!

— Şi explodau?

— D-apoi dar cum!

— Minţi, că nu explodează toate.

— Ei, poate că nu toate, încuviinţă Petro Semiglaz, fără supărare. Se-ntâmplă, nu zic ba…

— Stau şi mă gândesc, — zise Oleinic, încruntându-se în glumă, — că tu, diavole, poate că ai cules în grabă vreo bombă din cele care n-au explodat şi ai pus-o la fiert la un loc cu

cartofii... Ia să văd, unde-i cazanul?

Ostaşii se porniră din nou pe râs, iar Nurgalei, apucându-se cu mâinile de burtă, începu să se tăvălească în glumă pe crengile de brad de lângă foc, strigând:

— *Aoleu, nimerit bombă la mine-n burtă! Aoleu, acuşi facem exploziei Daţi voi la o parte, vă rog!*

Şi Nurgalei interpreta cu atâta măiestrie spaima unui om care-aşteaptă să-i explodeze bomba în pântece, încât toţi se făcură că-l iau în serios şi începură să se repeadă prin colţurile colibei, ascunzându-şi capetele şi râzând în hohote.

— Ai văzut ce ajutor năstruşnic ai? îl întrebă Umrihin pe Andrei, în vreme ce, oamenii potoliţi se întorceau în mijlocul colibei. Actor în toată puterea cuvântului!

— Bun băiat, încuviinţă Andrei. Dar şi ceilalţi par a fi băieţi buni. Şi veseli. Oameni ca ăştia merg la luptă fluierând! Dar cu cel din colţ ce-i? Nu-i bolnav cumva?

Într-un colţ al adăpostului şedea Cuzma Iarţev — slab, uscat, cu faţa suptă, cu ochii adânciţi în orbite şi obosiţi. Era singurul dintre ei care nu râdea şi nu vorbea. Proptindu-şi pe genunchi bărbia nerasă, el se uita lung la foc şi din când în când tresărea, ca în vis.

— Un nenorocit, răspunse Umrihin în şoaptă. Dar o să vezi tu singur ce-i cu el...

Sergentul Oleinic fusese chemat la comandantul de pluton. Ostaşii îşi mâncaseră cartofii şi, vorbind de una de alta, începură să-şi scoată pungile cu tutun. Deodată Ivan Umrihin, ghiontindu-l uşurel pe Andrei, începu să urle cu glasul lui răguşit:

— Văzduh!

Toţi amuţiră, trăgând cu urechea şi căutând să prindă uruitul motoarelor. Numai Cuzma Iarţev se repezi de la locul lui şi o zbughi afară, să se ghemuiască pe undeva în vreun adăpost. Umflându-şi nările, Petro Semiglaz se năpusti asupra lui Umrihin:

— Fire-ai tu să fii, drac împieliţat! De-aiştia mi-erai?

— Apoi am arătat şi eu cum se dă alarma! răspunse Umrihin.

Şi din nou coliba răsună de hohote.

Fără să se uite la tovarăşii săi, Cuzma Iarţev se întoarse la locul lui, iar Petro Semiglaz, privindu-l lung, zise:

— L-au trecut năduşelile, săracu'...

— Tu, Ivane, tot de pozne de-ale tale te ţii! vorbi deodată Andrei cu asprime, şi toţi ceilalţi amuţiră. Poate că omul se teme de-a binelea, iar ţie îţi arde de glume! Bagă de seamă, Ivan! Când oi începe să vorbesc cu tine cum ştiu eu, apoi te-apucă sughiţul!

— Oho! se miră Umrihin fără să se supere, şi-l privi nedumerit pe Andrei, ridicându-şi în sus nasul lui de răţoi. Ia te uită! Apoi tu, Andriuha, parcă ai fi mai ceva decât răposatul Semion! Ei, slavă domnului! Să ştii că aşa-mi placi...

— Ia vezi, că poate n-o să-ţi mai plac!

În clipa aceea, în uşa colibei se ivi Oleinic:

— Stingeţi focul! Adunarea!

...La căderea nopţii, intrară în limita dinainte a apărării. Sectorul încredinţat regimentului lui Ozerov se găsea la flancul drept al poziţiei de apărare a diviziei. De mai bine de-o săptămână, această poziţie era ţinută de câteva subunităţi mici, care aveau acum nevoie de odihnă. Dar înainte de a lua în primire sectorul, tranşeele trebuiau adâncite, adăposturile sporite ca număr şi cazematele întărite, iar punctele de comandă şi de observaţie înzestrate cu cele de trebuinţă. Regimentul trebuia să termine aceste lucrări în două nopţi, şi abia după aceea să se instaleze pentru a împiedica înaintarea inamicului spre Moscova.

XVI

Înainte de a se lumina de zi, regimentul se întoarse la locul de unde plecase. În timpul nopţii dusese la bun sfârşit o mare parte din lucrările de întărire a poziţiilor de apărare. Noaptea trecuse în linişte. Doar cu câteva clipe înainte de plecarea oamenilor la odihnă, către dimineaţă, o baterie nemţească deschisese focul, trimiţând câteva proiectile asupra limitei dinainte a apărării noastre. Un ostaş fusese ucis şi alţi trei uşor răniţi. Şi întreg regimentul era de părere că toate se terminaseră cu bine...

De dimineaţă, Andrei primi, o puşcă-mitralieră, dar îşi dădu seama imediat că nu funcţionează. Trebui s-o ducă la atelierul care se aşezase în coliba singuratică a unui pădurar, la vreo doi kilometri de poziţiile batalioanelor de infanterie. În timp ce se întorcea la regiment, se gândi să scurteze drumul şi s-o ia pe-o potecuţă pe care-o ochise încă de la dus.

La jumătate de cale, lângă malul mlăştinos al unui pârâiaş ascuns printre tufe, se opri să-şi aprindă o ţigară. Şi deodată zări după tufişuri, chiar sub râpă, un om. Luându-şi puşca de la umăr, Andrei se ghemui după trunchiul unui brad, trase cu urechea şi după o clipă, strigă încet:

— Hei, cine-i acolo?

Pe malul pârâului, tufişurile se mişcară şi se auzi plescăitul unor paşi prin mâlul moale. Andrei n-avea de gând să strige, totuşi se pomeni strigând:

— Stai!

Deasupra tufişului se arătară două mâini speriate, pline de mâl şi omul din tufiş urlă, înnebunit de spaimă:

— Om bun! Om bun!

Andrei sări în râpă.

Omul de lângă pârâu era un ostaş. Faţa lui bolnăvicioasă părea de ceară în lumina pălită a pădurii. Arăta neînchipuit de înfricoşat: când îşi ridica în sus mâinile murdare, când se apuca de piept.

— Nu mă ucide! Ce ţi-a venit? Eu sunt...

— Iarţev? se miră Andrei. Ce cauţi aici?

— Nu mă întreba.

— Cu toate astea...

— Rătăcesc şi eu, asta-i, răspunse Iarţev, aşezându-se sub o tufă de coacăze.

Slab şi uscat, stătea gârbovit strângându-şi genunchii cu palmele. Dar mâinile nu-l mai ascultau: tremurau şi tresăreau într-una. Simţind că Andrei aştepta de la el un răspuns mai lămurit, începu să vorbească:

— A ieşit o încurcătură... Mă duceam la compania sanitară cu încă un băiat din batalionul nostru. Că vezi, mă usuc într-una şi nici eu nu pricep de ce... Băiatul a rămas acolo, iar pe mine m-au cercetat şi m-au trimis înapoi. Mi-au dat, uite, nişte prafuri... şi cum mă întorceam aşa, numai ce văd avioane. Veneau — puzderie! Am lăsat drumul şi am luat-o la fugă să mă ascund... Şi pe urmă, m-am trezit că nu mai ştiu încotro s-o apuc. Dracu' mi-a luat minţile, pesemne! Şi uite, rătăcesc şi nu mă ajută capul pe unde s-o iau...

Andrei se uită la el ţintă, cu neîncredere. Omul i se părea ciudat, mai ales că mâinile îi tremurau mereu, tresărind bolnăvicios.

— Bine, dar de ce te-ai speriat aşa?

— Eu? M-am speriat?... Iarţev întârzie să răspundă. Apoi, locurile astea afurisite şi străine, oamenii pe care nu-i cunoşti...

Nu ştia ce să mai facă cu mâinile care-i tremurau. Spaima lui era atât de adevărată, atât de cumplită, încât Andrei se încrâncenă. În mintea lui nu desluşea niciun gând lămurit, dar simţi că era ceva cu totul lipsit de înţeles în faptul că Iarţev stătea pe malul acelui pârâiaş. Toată lumea aceea a pădurii, pe care nici el nu-şi dădea seama de ce o îndrăgise, era plină de mister şi Andrei înţelese că nu-l mai putea lăsa nicio clipă pe Iarţev în locul acela, dar nici nu putea să rămână cu el: îi era în acelaşi timp şi frică, şi scârbă.

— Să mergem, îl îndemnă Andrei. Să plecăm de-aici, Cuzma. Auzi?

Faţa pălită a lui Iarţev se strânse ca de o durere.

— Unde? întrebă el în şoaptă. La companie?

— Dar unde vrei?

Omul începu să tremure din tot trupul. Şi, chiar la lumina scăzută din pădure, Andrei văzu cum i se înceţoşează ochii. Suspinând amarnic, ca şi cum şi-ar fi luat rămas bun de la lume, se răsturnă deodată pe-o parte şi începu să apuce şi să tragă spre el crengile tufişului atârnate peste mal.

— Cuzma! strigă Andrei. Ce-i cu tine?

— N-am putere, şopti Iarţev cu glasul stins.

— Ce vrei să faci? Ce ai?

— Venindu-şi în fire, Iarţev se ridică în grabă şi încercă să vorbească liniştit:

— Ce să am? N-am nimic. Merg, uite, merg!

Tot drumul, Andrei merse în tăcere iar Iarţev, păşind alături de el, îi vorbi numai despre familia lui.

Auzind uruit de motoare, Cuzma Iarţev se ghemui ca totdeauna în şanţul său adăpost. Avioanele trecură spre răsărit, dar el mai rămase încă multă vreme acolo, trăgând cu urechea şi uitându-se speriat spre cer. Trecând pe alături, sergentul Oleinic se opri şi-l strigă cu asprime:

— Iarţev!

— Aici, tovarăşe sergent!

— După mine, la comandantul de companie!

Cuzma Iarţev îşi ridică repede casca deasupra ochilor. Pe faţa lui suptă se răspândi o paloare îngheţată. Rămase câteva clipe ţintuit, fără să mai audă altceva decât horcăitul din piept şi vuietul din cap. Măsurându-l supărat cu ochii lui saşii, Oleinic îi făcu semn cu degetul şi, abia atunci, lipindu-se cu pieptul de marginea şanţului, Iarţev încercă, să se agate de buruieni şi să iasă afară. Însă nu mai avea putere în mâini.

— Dă mâna încoace, zise Oleinic, aplecându-se peste şanţ. Mare voinic mai eşti! Dar şi el abia izbuti să-l tragă, atât de greu se făcuse dintr-odată.

Fără să se mai uite îndărăt, sergentul Oleinic o luă spre adâncul pădurii. Înalt şi sprinten, mergea cu paşi elastici săltându-şi din când în când la umăr automatul. Iarţev abia se ţinea după el: pieptul îi clocotea de tuse, inima nu-şi mai găsea astâmpăr. Apucându-se cu mâinile de un tufiş, se opri şi strigă cu glasul pierit:

— Stai puţin!

Oleinic îl privi peste umăr:

— Ia-o din loc!

— Spune-mi doar atât: e adevărat?

— Ia-o din loc! se răsti la el sergentul.

După aceea, Iarţev nu-şi mai dădu seama unde-l ducea Oleinic. Când se dezmetici, se pomeni stând jos la pământ într-un desiş de pădure, iar în faţa lui, pe un buştean putred, stătea sergentul: prin fumul de ţigară care-l învăluia i se vedeau ochii uşor saşii... Aproape fără suflare, Iarţev îl întrebă:

— Unde suntem?

— Şterge-ţi botul, zise Oleinic. Ţi l-ai zgâriat prin tufişuri. Ei, da’ slab de înger mai eşti, băiete! Al dracului de slab! N-am ştiut, că dacă ştiam, mă feream să am de-a face cu un iepure fricos ca tine. Şterge-te când îţi spun!

— M-ai ucis! gemu Iarţev.

— Chiar ai fi meritat să te ucid! La ce să trăiască unul ca tine?...

Câtva timp tăcură amândoi. Rotindu-şi ochii saşii, Oleinic trăgea mereu cu urechea. Din depărtare se auzeau tunurile. Undeva, în pădure, răsunau glasuri de soldaţi, dar pe-aproape era o linişte de moarte. Coborând glasul, Oleinic întrebă în sfârşit:

— Ei, tovarăşe dezertor, aşa-i că te-ai ars?

— Nu mi-a mers! oftă din greu Iarţev.

— Şi cum de-a dat peste tine?

Cuzma Iarţev povesti că, plecând de la compania sanitară, se înfundase adânc în desişul pădurii, cu gândul să stea acolo până seara, iar noaptea să se furişeze în spatele frontului. Însă, întâmplător, se nimeri să treacă pe-acolo Andrei Lopuhov...

— Nu ţi-a mers, măi frate!

Dar deodată Oleinic se ridică şi uitându-se la Iarţev mai saşiu decât de obicei, îl ţintui cu ochii:

— Drepţi!

— Tu... tu ce vrei?

Iarţev abia putu să se ridice în picioare.

Fără să se clintească din loc, smucind doar din umeri, sergentul Oleinic îl plezni, cu o putere surprinzătoare, peste obrazul stâng. Icnind, omul zbură sub o tufă de verigar. Dar se ridică repede şi proptindu-se în palme, se rugă încetişor:

— Nu mă bate! Şi începu să plângă.

— Canalie! mormăi Oleinic, aşezându-se din nou pe buşteanul cel putred. Şterge-ţi botul, n-auzi?

Aruncându-şi apoi ţigara arsă, îşi răsuci alta.

— Ce zici? Crezi c-o să te denunţe?

— N-ar trebui, se văietă Iarţev. Nu cred...

— Nu crezi? Atunci de ce ţi s-a făcut inima cât un purice când te-am chemat să mergi la comandant?

— Inima! Ştii tu, măcar, ce-i aceea inimă? vorbi chinuit Iarţev. Însă de denunţat, n-ar trebui să mă denunţe... Poate să fi mirosit el ceva, dar n-ar putea să dovedească nimic. Ce, adică nu puteam să mă rătăcesc? Locurile-s străine...

Se vede că Oleinic n-avea încredere în explicaţiile lui Iarţev.

— Idiotule! făcu el după un răstimp. Auzi dumneata, să fugi! Nu-ţi spuneam eu? Nici nu te-a căutat omul şi te-a găsit! Dar ia gândeşte-te ce-ar fi fost dacă te-ar fi căutat! Unde te-ai fi ascuns? Undo te-ai fi mistuit? Hai, să zicem că ai fi ajuns în spatele frontului... Cât crezi că ţi-ar fi mers şi acolo? Orice muiere te-ar fi luat de guler! Nu ştii ce le fac la de-alde tine?

— Am acte străine...

— Cu atât mai rău!

— Aş fi start câtva timp prin păduri...

— Şi pe urmă?... întrebă Oleinic.

— Ei, pe urmă, poate că s-ar fi terminat războiul... Nu spuneai şi tu că s-ar putea să se termine curând?

Oleinic tot nu putea să-şi vină în fire. Îl tot împungea pe Iarţev cu privirea lui saşie şi-şi frământa cu nelinişte buzele subţiri.

— Da, am spus-o, — întări el, vorbind aprins şi cu răutate — şi nu numai odată! Am spus chiar şi că trebuie să se termine curând. Nu vezi unde-au ajuns nemţii? La un pas de Moscova Cine-i mai urneşte de-acolo?

— Asta zic şi eu...

— „Zic şi eu”... îl îngâna Oleinic, mai întărâtat încă. Să zicem că războiul se termină curând, dar întrebarea e alta: mai apuci tu să-i vezi sfârşitul cu ochii tăi? Că iarăşi îţi spun: în spatele frontului şi o muiere te prinde şi te ia de ceafă, ca pe un căţel! Nu poţi fugi, omule, înţelege!

— Parcă aici nu te ia dracu’!

— Aici? De nerăbdare şi de ciudă, pe faţa lui Oleinic se iviră broboane de sudoare. Ehei, şi încă cum! Aici te ia dracu şi mai repede! În spatele frontului tot o mai duci o săptămână - două... Dar aici? Aici, dacă se-ntâmplă să înceapă mâine lupta — gata, te-ai şi curăţat! Să zici şi bogdaproste dacă o da peste tine un glonte, că altfel îţi zboară maţele pe copaci!... Infanterie! Oleinic scuipă cu dispreţ printre dinţii galbeni o şuviţă lungă, de salivă. Da, în spatele frontului nu-i nicio scăpare, iar aici, nici atât!

Cuzma Iarţev stătea gârbovit, înălţându-şi umerii ascuţiţi. Era atât de deznădăjduit că nu izbutise să fugă, încât se simţea cu totul sleit de puteri. Iar gândul că în curând va trebui să intre în luptă îi apăsa pieptul, îl sugruma. Cum ar fi vrut să audă, măcar acum, un cuvânt de mângâiere... Dar Oleinic rodea, rodea în inima lui ca un vierme, şi pe Iarţev îl înspăimânta puterea lui pizmaşă, încrederea lui în sfârşitul inevitabil... Palid şi tremurând, se rugă:

— Iacov, n-ar trebui... mai bine taci!

Oleinic ridică puţin glasul:

— Şi totuşi, există o scăpare!

— Iar începi cu ale tale! oftă Iarţev amărât.

— Bine-nţeles, cu ale mele!

Oleinic se ridică, trase din nou cu urechea şi cercetă cu ochii desişul pădurii, ca o pisică. Nimic nu tulbura liniştea din jur. Sergentul se aşeză la loc, scoase din sân o foiţă trandafirie şi i-o întinse lui Iarţev:

— Citeşte! E proaspătă...

Foiţa tremura în mâinile lui Iarţev.

— Ai văzut ce scriu? Şi-ţi arată şi-n poză!... Oleinic îşi coborî glasul până la şoaptă: Noi doi, n-avem decât o scăpare: să plecăm acolo. Dacă plecăm, scăpăm cu viaţă!

Iarţev închise ochii şi clătină din cap:

— Nu pot. Ştii şi tu, am nevastă bolnavă şi copii mici... Dacă plec, ce s-alege de ei?

Luându-i foiţa din mână, Oleinic o făcu ghemotoc, vârî ghemotocul sub buştean şi înjură amarnic de mamă:

— Tu nu eşti om, ci cârpă ticăloasă! Mi-e silă să mă uit la tine. Dacă-i vorba s-o iei din loc, apoi trebuie s-o faci cu socoteală, nu aşa cum ai făcut-o tu azi. Trebuie să ţi se piardă urma. Ai dispărut — s-a isprăvit, ce să mai vorbim! Şi ce-i dac-o să bocească puţin muierea?

Mai vorbiseră ei despre fugă şi altădată, chiar înainte de a ajunge pe front, dar Iarţev se încăpăţâna mereu. Iar de data aceasta se împotrivi cu hotărâre:

— Nu mai căuta să mă înduplеci, Iacove! Nu mă depărtez eu de casă. Pentru mine n-are niciun rost să mă duc la ei. Da’ ce, nemţii îs neam cu mine?

— Nici cu mine nu-s neam, îi întoarse vorba Oleinic. Atâta doar, că ne uscam obielele la acelaşi soare. De altfel, e drept că n-o să-ţi iasă înainte cu plăcinte. La asta să nu te-aştepţi...

— Ce plăcinte? Ba te mai şi spânzură! Parcă nu ştii ce povestesc cei care-au scăpat de-acolo? Dau foc şi spânzură oamenii...

— Prostii! Ştim noi ce-nseamnă asta: propagandă. Cine spun aşa decât comuniştii? Nu te teme. Nu-i spânzură ei pe toţi!

Lăsându-şi capul în jos, Oleinic se uită pe sub gene la faţa uscată a lui Iarţev, care părea doborât de gânduri, apoi urmă fără să se grăbească, alegându-şi cuvintele:

— Fără îndoială, comuniştii n-au ce căuta acolo. Dar cu tine ce au nemţii? E drept că o să-ţi încovoi spinarea, că o să munceşti pentru ei... Asta e adevărat. Fără asta nu se poate. Dar dacă scapi până la sfârşitul războiului, apoi o duci bine. Că doar n-o să stea nemţii aici o veşnicie!

Oleinic tresări şi se uită din nou ţintă la Iarţev, apropiindu-şi şi mai mult ochii de rădăcina nasului:

— Ce, vrei să-mi spui că bolşevicii te-au ţinut pe palme? Cât ai stat la răcoare de dragul lor? Un an, doi?

— Aproape un an, mărturisi Iarţev, cu glas înăbuşit.

— Eu, ce-i drept, n-am stat deloc. Dar era cât pe ce să stau, — urmă Oleinic, abia stăpânindu-se. Gata-gata! Pe tata l-au băgat fără nicio pricină... Când îmi aduc aminte de bătrân, uite, începe să fiarbă inimi-n mine! Niciodată n-o să uit umilinţa aceea...

Chiar lângă ei se auzi un foşnet prin cetină şi, după o clipă, vârful unui brad tânăr, care se ridica drept lângă buştean, începu să se legene. Iarţev se aruncă la pământ, scormonind ţărâna cu degetele lui noduroase. Dar Oleinic nici nu tresări măcar ci, scuipând cu scârbă printre dinţii ruginiţi, îl întrebă:

— Ei, ai murit, or încă nu?

— Cinei? întrebă Iarţev în şoaptă.

— Că slab de înger mai eşti, frate! Al dracului de slab...

— Cine-i? întrebă încă odată Iarţev, ridicându-se puţin.

— O veveriţă, idiotule!

Când Iarţev se aşeză din nou pe ciolanele lui uscate, ca un dulău bătrân, Oleinic îl întrebă, hotărât:

— Ei, care-i cel din urmă cuvânt al tău?

— Nu, Iacove, — răspunse Iarţev, — eu nu merg.

— Dar de fugit, ai să fugi?

— Nici de fugit n-o să mai fug.

— Nu cumva ai să lupţi?

— Nici asta. La ce bun?

— Atunci, ce ai de gând să faci?

— O să mă mai gândesc eu...

Oleinic tăcu o vreme, apoi încheie:

— Treaba ta, gândeşte-te! Eu însă n-am gust să mă prăpădesc aşa de tânăr. Nu vrei să mergi — rămâi cu bine. Dar eu, cum îmi, vine la-ndemână, cum o şterg. Nu te supăra că te-am pleznit peste bot: o meriţi, slavă Domnului! Poate că o să-ţi prindă bine... Asta-i.

Apoi, ameninţându-l:

— Ia vezi să nu mă dai de goi din prostie! Cât ai clipi înghiţi un glonte! Asta s-o ţii minte...

Şi se ridică de pe buturugă.

XVIII

Oberleutnantul Rudolf Mitmann, trimis la statul major al armatei împreună cu soldaţii săi, dădu informaţii preţioase cu privire la pregătirile nemţilor în vederea noilor atacuri. Treptat, toate informaţiile lui se adevereau: în câteva sectoare ale frontului, între care şi cel ocupat de divizia generalului Borodin, se observau mişcări de trupe şi deplasări de tancuri şi de artilerie spre poziţiile înaintate. În legătură cu acestea, maiorul Ozerov primi pe neaşteptate un nou ordin: odată cu căderea nopţii, să trimită două batalioane în limita dinainte a poziţiei. Şi de data asta nu numai pentru a executa lucrări ci şi pentru a se instala definitiv în apărare. I se îngădui să păstreze, deocamdată, un batalion în rezervă. I se mai ceru apoi să supravegheze fără întrerupere, tot ce se întâmpla la inamic şi să prindă în cursul nopţii un prizonier; trebuia

să afle neapărat ziua în care nemţii vor încerca o nouă lovitură în sectorul diviziei.

Maiorul Ozerov îl chemă îndată pe Iurghin.

— Iată ce este, prietene, vorbi el cu îngrijorare, făcându-şi înainte însemnările pe hartă. Ne trebuie neapărat o „limbă”.

Ca de obicei, Iurghin se uită la comandantul de regiment cu îndrăzneală şi-i răspunse fără grabă:

— Aducem, tovarăşe maior. Mă duc chiar eu.

— Auzi dumneata: chiar el! Ozerov îşi ridică ochii de pe hartă. Dar crezi că n-aş putea „chiar eu” s-aduc o „limbă”? Prost comandant o să fii dac-o să le faci toate singur! Nu trebuie să ai încredere numai în tine, ci şi în ostaşii tăi. Organizează! Alege oameni de încredere! Explică-le ce şi cum trebuie să facă — şi pe urmă lasă-i să facă singuri. Înainte de începerea operaţiei să vă dau, personal, lămuriri amănunţite...

— Am înţeles, tovarăşe maior! Îmi permiteţi să trec la executare?

— Stai... Ozerov scotoci prin portharta lui şi scoase o cărticică. Vezi, aici scrie despre cercetare. E o carte folositoare, întâi citeşte-o şi numai după aceea apucă-te de treabă. Noi, dragul meu, trebuie să învăţăm cu toţii, să învăţăm mereu...

...În grupa lui Oleinic oamenii îşi împărţeau între ei mahorcă.

Petro Semiglaz, care se amesteca în toate, îşi luase asupra lui această sarcină. Răsturnând mahorcă pe o foaie de cort, o răsfira cu degetele, umflându-şi nările de bucurie:

— Da’ pe unde-o fi măsura, măi fraţilor?

Măsură nu aveau. Atunci Umrihin se apropie repede de grămăjoara de tutun.

— Stai! zise el, dând la o parte mâna lui Petro. Dacă n-avem măsură, apoi nici încredere în tine n-avem! Văd eu cum ţi se umflă nările de poftă. Cu celelalte mai merge cum mai merge, dar la mahorcă, parcă văd că ne tragi chiulul!

— Să trag chiulul? Eu? — se supără Petro.

— Da, tu.

— Ai căpiat de tot, măi frate-meu? Ai căpiat?

Însă toţi erau bucuroşi că se găsise cineva să-şi arate neîncrederea în Semiglaz. Şi, în glumă, ca şi cum ar fi fost vorbiţi, se porniră să-i ţină partea lui Umrihin:

— Aşa-i Să punem pe altul la împărţeală.

— Ia fă-te la o parte, Petro!

— Las’ că v-arăt eu vouă! îi ameninţă Semiglaz.

Umrihin era în capul răzmeriţei:

— Cine împarte? Că doar asta-i treabă serioasă!

Nurgalei Hasanov vorbi iute, clipind din ochi:

— *Andrei împartem! Asta de treabă estem.*

— Da, e om de încredere, întări Umrihin. Şi toţi ceilalţi se porniră:

— Împarte tu, Andrei!

— Mai repede, că ni s-a făcut o poftă!...

Andrei împărţi tutunul în grămăjoare tot una de mari după numărul oamenilor din grupă. Petro Semiglaz îşi întinse îndată mâna spre una din ele, care i se păru mai mare.

— Aşteaptă, îl opri Andrei

— Nu cumva vrei să-l descânţi?

Andrei făcu un semn lui Nurgalei:

— Întoarce-te!

Când Nurgalei se întoarse cu spatele, acoperi o grămăjoară cu mâna:

— Asta a cui să fie?

Nurgalei era încântat de o împărţeală atât de cinstită şi frăţească. Răspunse voios:

— *A lui Petro Piatiglaz!*[17]

Apoi, prefăcându-se că-şi aminteşte imediat:

— *A, nu, asta greşeală: Şestiglaz! Nu, nu! Stai puţin, asta nume numeram pe degete!*

Toată grupa izbucni în râs.

— Ptiu, drace! înjură Petro cu veselie. Ce te râzi?

După o clipă toţi pufăiră din mahorcă.

În uşa colibei apăru locotenentul Iurghin. Sărind în picioare cel dintâi, Oleinic strigă:

— Drepţi!

— Staţi jos, staţi jos!

Iurghin le făcu semn cu mâna să stea şi, fără să intre în colibă, întrebă din uşă:

— Pe-aici, pe la voi, nu s-ar găsi vreunul care să meargă în cercetare?

— În cercetare?...

Oleinic făcu un pas înainte şi răspunse înfierbântat:

— Merg eu, tovarăşe locotenent! Îmi place să mă duc în cercetare. De mult doresc asta...

— Bun. Atunci intru.

Din colţul colibei se ridică Andrei.

— Merg şi eu, zise el simplu.

Al treilea care-şi arătă dorinţa să plece în incursiune fu Terenti Jigalov.

— Trei ani am fost cercetaş. Şi în război tot cercetaş am fost... — începu el să vorbească cu căldură, dar cam fără şir. Trebuie să merg şi eu, numaidecât. Îi cunosc eu pe nemţi, pe ăştia, pe... Aoleu, când i-oi atinge! Şi izbi deodată cu pumnul în masă cu atâta putere, încât se auzi cum se scutură cetina deasupra vetrei.

— Foarte bine! se bucură Iurghin: toţi voluntarii îi plăceau. Oameni ca voi căutam şi eu. Trei îmi ajung. Într-o incursiune de noapte, cu cât mai puţini, cu atât mai bine. Trebuie să lucraţi în cea mai perfectă linişte... Atunci, pregătiţi-vă şi haideţi cu mine.

Cei trei: Oleinic, Andrei şi Jigalov îşi petrecură ceasurile care le mai rămâneau până seara la punctul de observare. Cercetau cu băgare de seamă locul, însemnându-şi drumul spre poziţiile germane.

Către miezul nopţii, după ce primiră indicaţiile maiorului Ozerov, cercetaşii trecură dincolo de tranşee şi se îndreptară tiptil unul câte unul, printr-o vâlcea îngustă, spre apus. Toată linia frontului părea cufundată în tăcere. Pământul era învăluit în ceaţă.

Luna se ivea rareori. Iar când se uita printre nori, se arăta somnoroasă, în silă parcă, şi lumina ei bolnavă umplea cerul de spaimă.

Nemţii nu aveau în sectorul acela un sistem de apărare bine organizat. Pregătindu-se pentru viitoarea ofensivă, ei ocupau satele şi pădurile din vecinătate şi nu lăsau în faţă decât posturi neînsemnate. Unul din acele posturi fusese descoperit de cu ziuă, pe o înălţime presărată cu tufişuri rare. Cercetaşii se îndreptară într-acolo.

Dar nu le-a fost dat să ajungă.

La jumătatea drumului, Terenti Jigalov, care mergea în frunte ca un cercetaş încercat ce era, se ghemui într-un tufiş să asculte mai bine şi să se sfătuiască cu ceilalţi ce aveau de făcut. Cu gândul să-şi zorească prietenii, slobozi un ţipăt scurt, ca un animal mic strivit în întunericul nopţii. În aceeaşi clipă, din stânga lui se auzi o pocnitură înfundată şi un şuierat ca de şarpe furios, şi deasupra tufişurilor se înălţă, împrăştiind stropi de foc, o rachetă. Pământul era scăldat într-o lumină atât de orbitoare, încât cei trei încremeniră. Şi îndată, ca şi cum ar fi împuns văzduhul, începură să ţăcănească din toate părţile automate nemţeşti

Orbit de lumina rachetei, Andrei se aruncă la pământ şi se rostogoli într-o groapă. Simţea cum i se taie răsuflarea. Nimerise în pâlnia unei bombe de avion. Sergentul Oleinic, care venea în urma Iui, încerca să se ascundă pe după tufişuri, tremurând din tot trupul. „Mă omoară, se gândea el. S-a isprăvit cu mine!” Şi Andrei, şi Oleinic înţelegeau că dăduseră peste o patrulă de nemţi, care, pesemne, plecase şi ea în incursiune de noapte.

Terenti Jigalov rămase singur.

Înţelegând că încercarea lor dăduse greş şi căutând să nu se dea de gol, Jigalov se hotărî să se furişeze îndărăt, fără să tragă, spre locul unde-i rămăseseră tovarăşii. Se târî, iute ca o şopârlă, prin iarba moartă şi umedă. Răpăitul automatelor amuţise. Terenti Jigalov încercă să se ridice, dar în aceeaşi clipă doi nemţi voinici, sărind dintr-un tufiş, se năpustiră asupra lui. Terenti Jigalov se luptă în tăcere, încercând să se smulgă din strânsoarea lor. Şi numai atunci când îi răsuciră, cu trosnet, mâinile la spate şi-l ridicară de la pământ, şi când văzu căzând din înalt şi ascuntzându-se după nori ciobul strâmb al lunii strigă deznădăjduit: — Fraţilor! Tra..

Strigătul lui răguşit şi întrerupt răsună prelung în noapte. Andrei sări din groapă. Înţelese într-o clipă tot ce se întâmplase. Auzi izbituri înfundate, gemete adânci, apoi ceva mai departe un urlet înfiorător, sălbatic, care nu mai semăna nici pe departe cu glasul lui Terenti Jigalov:

— Fraţilor, trageţi! Trageţi fără milă! Tra...

Înţelegea că Jigalov îi ruga să tragă. Dar cum putea el să tragă! Odată cu nemţii l-ar fi ucis şi pe el! Năduşeala începu să-i curgă şiroaie pe obraji. Trecură câteva clipe de tăcere, apoi auzi iarăşi strigătul întretăiat al lui Jigalov, care făcea să-i îngheţe sângele în vine. Încercă de câteva ori să spună şi el ceva, dar nu se auzeau decât gemete şi frânturi de vorbe fără înţeles. Un singur cuvânt răsună limpede, mai departe de data aceasta, — răsună ascuţit, aşa cum răsună vorbele în război:

— Foc!

Şi în cuvântul acela era atâta avânt, atâta dorinţă arzătoare, încât Andrei înţelese că nu se

poate să nu tragă: ordinul acela trebuia să-l execute fără şovăială. Scâncind ca un copil, Andrei ridică automatul şi apăsă pe trăgaci. Arma începu să-l izbească în umăr, ca şi cum ar fi încercat să se smulgă din mâinile lui. Iar înaintea lui, în întuneric, tufişurile foşneau şi se auzeau gemete...

Deodată, o umbră se aruncă peste el răsturnându-l la pământ. Îi auzea deasupra răsuflarea grea. În cădere, Andrei îşi pierdu automatul dar în aceeaşi clipă îl înşfacă pe duşman. Se încleştară amândoi, urlând şi zvârcolindu-se în iarbă deasă şi udă. Andrei se pomeni cu mâna pe obrazul străinului şi, în turbarea care-i sporea puterile, încercă să-i scoată ochii, să-i rupă nasul, buzele... Aducându-şi aminte de cuţit, începu să-l caute la brâu cu mâna tremurătoare, dar simţi deodată o lovitură puternică în piept şi se prăbuşi pe spate... Ca prin minune, izbuti să se agate de haina străinului şi, unul peste altul, se rostogoliră amândoi în fundul gropii. Abia acolo izbuti să-şi culce duşmanul pe spate, strivindu-l sub greutatea lui, şi să-şi scoată cuţitul de la brâu. Nu ştia măcar unde loveşte, dar auzea limpede cum trosneşte trupul de sub el...

Smulgând apoi cuţitul, Andrei îl aruncă departe, cu scârbă, fără să se gândească în graba lui că ar putea să mai aibă nevoie de el. Dar neamţul începu să dea din mâini şi din picioare şi să se zvârcolească. Andrei se năpusti iarăşi asupra lui, îl ţintui la pământ şi pentru întâia oară, strigă:

— Nu mă lăsa, sergent!

Deasupra gropii se auzi glasul lui Oleinic:

— Unde eşti?

— Aici!

Sărind în groapă, Oleinic nimeri drept peste Andrei.

— Ce faci? se feri Andrei, împingându-l cu umărul mai încolo.

— Ptiu, drace! mormăi Oleinic. Ce beznă!

— Nu mă lăsa! repetă Andrei, suflând din greu.

Hitleristul începuse să se zvârcolească din nou şi încerca să strige. Andrei îi dădu un pumn peste obraz, îi astupă gura, apoi i-o legă în grabă cu o cârpă mai dinainte pregătită.

— De unde dracu' o mai fi ieşit şi ăsta? zise el uşurat, simţind că neamţul s-a potolit. Acum, eu o să-l iau în spinare, iar dumneata să vii după mine. Numai că trebuie să ne cam grăbim! Ia şi automatul meu. E undeva pe aici...

Mitralierele germane răpăiau fără întrerupere; deasupra capului lor zvâcneau luminile roşii ale gloanţelor. Oleinic şopti, neliniştit:

— Cum o să trecem? Trag din toate părţile!

— Îl duc eu, lasă! Prin vâlcea...

Şi apucându-l pe neamţ de mâini, Andrei îl săltă de la pământ şi, dintr-o singură mişcare, şi-l aburcă în cârcă. Apoi se scutură să-l potrivească bine, aşa cum făcea cu sacii la moară, şi începu să se caţere ca să iasă din groapă.

— Haide. Şi la nevoie, tragi.

De la posturile nemţeşti înaintate, mitralierele ţăcăneau care mai de care, într-o învălmăşeală şi un răpăit înfiorător, iar rachetele de semnalizare brăzdau văzduhul cu luminile lor multicolore. Roiuri de gloanţe scuipau peste tot câmpul. Andrei mergea îndoit din şale, cu paşi mari, fără să se uite îndărăt Picioarele neamţului râcâiau pământul.

Oleinic venea în urma lor. Tot timpul înaintării se gândise cum să fugă. Se gândise, până în clipa când căzuse prins Terenti Jigalov. După aceea însă, se simţise atât de cutremurat de rugămintea lui Jigalov şi de gestul lui Andrei, încât gândul dezertării îi pierise cu totul. Abia acum, după ce făcuse cam o sută de paşi în urma lui Andrei, îşi aduse aminte din nou. „Dar acum, unde dracu' să mai fugi? se gândea el, făcându-se ghem de frica gloanţelor care-i şuierau pe aproape. Numai cât îţi scoţi capul din vâlceaua asta — şi gata, te-ai şi curăţat! Şi nici nu-i chip să rămân în urmă: cum m-or prinde s-a isprăvit cu mine! Îndată o să înţeleagă că am fost în cercetare..." Şi se ţinea după Lopuhov, ba chiar se uita ţintă înaintea lui, ca nu cumva să-l piardă din ochi în valea aceea cufundată în beznă, şi întunecată în ceaţă.

La o sută de metri de tranşee, sergentul Oleinic îi ajunse pe Andrei din urmă şi, potrivindu-şi pasul după al lui, îl întrebă.

— E greu?

— Greu, blestematul! Iaca, am asudat. Andrei se opri. Duhneşte de parcă-i câine, nu om!

— Mai odihneşte-te, îl sfătui Oleinic. Dă-l să-l mai duc şi eu. O mai fi trăind?

— Trăieşte, bată-l pustia. Dar se vede că a pierdut sânge, nu glumă!

— Dă-l la mine.

Lăsându-l pe neamţ la pământ Andrei oftă cu amărăciune.
— Terenti... Ce zici de el? Am să mor şi n-am să-l uit!
— Păcat că s-a prăpădit flăcăul...
— Mare nenoroc am avut...
Oleinic îl aduse pe neamţ până la adăpostul din care porniseră în incursiune, Cercetaşii erau aşteptaţi. Şi erau aşteptaţi cu nelinişte. Toată lumea înţelesese că li s-a întâmplat ceva. Abia îl trânti Oleinic pe neamţ la pământ şi de pretutindeni se auziră glasuri şi se aprinseră lumini de lanterne. Cel dintâi care se apropie în grabă a fost locotenentul Iurghin:
— Oleinic, tu eşti? Şi ceilalţi?...
Apropiindu-se de adăpost Andrei auzi din tranşee un glas vesel strigând:
— Măi băieţi, ce ziceţi de Oleinic, sergentul nostru? Aţi văzut ce ispravă a fost în stare să facă? A adus o „limbă”! Hai să-l vedem! Uite-l colo, lângă adăpost...
Iurghin îi raportă lui Ozerov, la telefon, rezultatul incursiunii. Iar Ozerov îi dădu ordin să se prezinte imediat la punctul de comandă al regimentului, împreună cu Lopuhov, cu Oleinic şi cu prizonierul neamţ.
Neamţul era un caporal. Muri la răsăritul soarelui. Dar înainte de a-şi da sufletul, tot apucă să facă o destăinuire. Şi anume, că nemţii pregătesc lovitura în sectorul diviziei pentru dimineaţa de 7 Noiembrie...

XIX

Batalionul căpitanului Şaracşane era în rezervă, dar, în aceeaşi seară trebuia să intre în limita dinainte a apărării.
În zorii zilei, în timp ce Oleinic şi Andrei se aflau încă la punctul de comandă al regimentului, Cuzma Iarţev ieşi printre cei din urmă şi se apropie de foc începu să-şi vare mâinile în flăcări, tremurând ca scuturat de friguri. Petro Semiglaz se minună:
— Ia te uită, frate, da’ ce te-a apucat aşa tremuriciul?
— Am îngh-gh-gheţat, răspunse Iarţev dârdâind.
— Tare mă tem că mai degrabă tremură sufletu-n tine, nu carnea...
— Ce ai, bre omule?
— Parcă sufletul nu îngheaţă şi el!...
— Da, un suflet ca al tău o fi îngheţând...
Atunci sosi bucătăria de campanie. Toţi se repeziră cu gamelele. Întorcându-se în colibă, Umrihin îşi suci gamela în mâini cu nemulţumire şi zise amărât:
— De ce-o fi aşa de zgârcit azi bucătarul nostru?
— Da’ ce, nu-ţi ajunge?
— Vezi şi tu: porţie-i asta?
— Apoi, aşa-i de la cazan, ce să-i faci? îi bătu în strună Petro Semiglaz. Nici de murit nu mori, da’ nici de trăit nu trăieşti!
— S-a întâmplat la noi odată... începu Umrihin, fără să se atingă de mâncare. Vine în inspecţie pe la bucătării un general, — da’ ştii, stacojiu din cap până-n picioare şi numai fireturi de aur! Asta era pe când ne aflam încă la Velichi... Ei, şi întreabă el pe ostaşi: „Cum merge treaba, tovarăşi? Vă ajunge mâncarea?” Toţi răspund, se-nţelege, într-un glas, după cuviinţă: „Ajunge, tovarăşe general! Ba mai şi rămâne!” „Rămâne? se minunează generalul, de colo. Şi ce faceţi cu resturile?”. „Le mâncăm şi pe ele, tovarăşe general, şi tot nu ne-ajung!”
După ce Umrihin îşi înghiţi porţia înaintea tuturor, Petro Semiglaz îi puse înainte încă o gamelă plină. Voia să-l îmbuneze, pesemne, ca să-i lase tot lui împărţeala tutunului. Clipi din ochi, cu un aer de complicitate:
— Ia înfulecă, măi frate-meu, că pentru tine-am şterpelit-o...
Umrihin se uită la gamelă:
— A cui e?
— Ssst... A lui Terioha Jigalov, răspunse Petro. Bucătarul habar n-are despre ce s-a întâmplat...
— Du-o înapoi, dobitocule!
Mai abătuţi decât toţi în dimineaţa aceea, Medvedev şi Covalciuc începură să povestească în ce împrejurări îl cunoscuseră pe Terenti Jigalov la un spital de lângă Moscova şi cum, abia scăpat din captivitatea germană şi rănit cum era, cerea într-una să fie trimis pe front să lupte.
— Nici n-a aşteptat să se facă sănătos şi a şi plecat pe front! oftă Covalciuc. V-aduceţi

aminte cum începea să tremure de mânie când vorbea de nemţi?

— Aprins mai era! zise Medvedev. Şi când te gândeşti ce moarte i-a fost scris să aibă... De-ar fi trăit, ar fi ajuns fără îndoială Erou al Uniunii Sovietice! Fiecare picătură de sânge din inima lui îi poruncea să se arunce în foc!

— Da, a fost şi el om de partid, — oftă Umrihin, — ca şi răposatul Semion Degtiariov al nostru. Tot unul şi unul...

— Nu era încă înscris, zise Covalciuc. Era doar în Comsomol...

— Tot una-i! făcu Umrihin. Prin firea lui, el era al partidului. O vedeai asta de cum te uitai la el... Într-adevăr, când mă gândesc, în război mor tot mai mulţi oameni de partid... Iaca, aşa s-a prăpădit şi comisarul nostru, tovarăşul Iahno... Şi ce om a fost! Parcă era argint viu! Poate că are dreptate Medvedev. La oameni ca ei, fiecare picătură de sânge din inimă le porunceşte să se arunce în foc…

Cuzma Iarţev se uita lung la gamela lui Jigalov şi se gândea la moartea lui neaşteptată şi tragică. Apoi lăsă gamela alături şi uitând până şi să-şi vâre lingura în moletieră, ieşi din colibă fără să-l bage cineva în seamă.

O baterie nemţească de aruncătoare trăgea asupra limitei dinainte a apărării noastre. Pădurea foşnea: de la Nord sufla un vânt înţepător. Până şi-n adâncul pădurii era frig. Oamenii se îngrămădeau cu toţii prin bordeie şi colibe. Deasupra aşezărilor se înălţau fumuri, străbătând cu greu printre crengile dese ale brazilor.

În dimineaţa aceea, de cum se trezise, Cuzma Iarţev simţise o nelinişte mai chinuitoare decât de obicei. Nu-l tulburase numai moartea lui Jigalov. Cuzma Iarţev fusese încredinţat că, plecând în incursiune, Oleinic va trece în liniile germane. Iar când află că sergentul se întorsese, se înspăimântă, fără să înţeleagă nici el singur de ce. Oricât căuta să se asigure că pe el nu-l priveşte faptul că Oleinic îşi schimbase gândurile, neliniştea nu i se potolea. Simţea până în adâncul sufletului frământat că întoarcerea lui Oleinic nu năruia numai înţelegerea dintre ei, dar mai trăgea după sine şi nu ştiu ce urgie pe capul lui.

Îşi aduse aminte din nou de toate întâlnirile şi de toate ciorovăielile lui cu Oleinic Erau amândoi din acelaşi raion. Cuzma Iarţev nu voia să intre în colhoz şi lucra la o cooperativă de producţie, în timp ce Oleinic se îndeletnicea cu tăbăcitul blănurilor, călătorind mereu prin ţară. Înainte, nu se cunoşteau decât din treacăt şi se întâlneau rar, dar regăsindu-se în armată se împrieteniseră, aşa cum se împrietenesc de obicei oamenii din acelaşi loc când se întâlnesc printre străini. Ştiind că Iarţev era cam nemulţumit de regimul sovietic (stătuse la puşcărie înainte de război aproape un an, pentru speculă) şi mai ştiindu-l că suferă de-o frică de moarte bolnăvicioasă, Oleinic începu încetul cu încetul, cu multă băgare de seamă, să-l îndemne să dezerteze. Cuzma Iarţev se simţea singur, şi părăsit. În spaima şi-n singurătatea lui, se apropie de Oleinic. Numai vorbele sergentului îl mai mângâiau şi-i mai întăreau fărâma de nădejde că va putea scăpa şi de război şi de moarte.

Dar Cuzma Iarţev se temea să fugă la nemţi. Să dezerteze şi să aştepte sfârşitul războiului în spatele frontului, era de asemeni neînchipuit de greu şi, mai ales, de primejdios. Ce-i rămânea de făcut atunci? Cum să scape de la o moarte sigură?

Neştiind ce să mai facă şi înnebunit de gânduri, Cuzma Iarţev rătăci ca aiurit vreo două sute de metri de la locul unde aştepta batalionul şi ieşi într-o poiană largă. La marginea ei dinspre răsărit se înălţa un deal pieptiş, în vârful căruia creşteau, unul lângă altul, brazi tineri şi pletoşi. Cuzma Iarţev se îndreptă într-acolo şi se aşeză sub crengile legănate de vânt, să se gândească în tihnă ce are de făcut ca să scape de moarte.

La poalele dealului se căsca o groapă. Acolo căzuse acum câteva zile, cutremurând pământul, o bombă de avion. Cuzma Iarţev se apropie de groapă, oprindu-se la marginea ei, şi se gândi deodată: „într-o groapă ca asta or să mă îngroape şi toate or să se sfârşească...” Închizând ochii, Iarţev văzu câmpul de luptă, aşa cum îl vedea adeseori în vis, se văzu pe el, însângerat, apoi cum soldaţii rămaşi în viaţă îl duc spre o groapă ca aceea... Şi dintr-odată se simţi cu desăvârşire istovit, fără putere să mai lupte cu spaima aceea nebună.

După aceea, nu-şi mai aduse aminte de nimic. Toate se amestecară în mintea lui. Se pare că a stat multă vreme lângă marginea gropii, fără să-şi poată opri lacrimile, apoi s-a îndreptat iarăşi spre colibă, pe urmă a rătăcit cine ştie pe unde, fără să-şi afle liniştea şi locul.

Pe la amiază a fost găsit, nu departe de batalion, în adâncul unor tufişuri. Se zvârcolea la pământ, gemând. Încheietura mâinii stângi îi era zdrobită de un glonte. Alături, puşca îi zăcea aruncată în ţărână.

Un corb zbura peste poiană, bătând ostenit din aripi. Văzându-l, Cuzma Iarţev înţelese că se apropie seara. Deasupra pădurii se lăsa un soare roşu, ca de poveste: părea că stă în

cumpănă şi nu-şi mai ştie drumul prin pâcla inserării.

În faţa lui, departe, Cuzma Iarţev zări două şiruri de soldaţi. Deasupra capetelor, baionetele sclipeau. Feţele lor nu se puteau desluşi. În câteva clipe oamenii se apropiară, şi atunci Cuzma Iarţev observă cu mirare că toţi aveau acelaşi chip şi aceiaşi ochi, ca şi cum ar fi fost gemeni. „Ce companie o fi asta? A noastră? îi fulgeră prin minte. Ce caută aici?” Uitându-se în jurul lui, îşi dădu seama că se afla la poalele aceluiaşi deal pe unde rătăcise de dimineaţă, iar în spatele lui se căsca aceeaşi groapă proaspătă, la marginea căreia stătuse plângând. Şi dintr-odată îşi aduse aminte de tot ce se petrecuse cu el în ziua aceea.

După amiază fusese judecat de către curtea marţială. Iarţev nu avea şi nici nu putea să-şi afle vreo dezvinovăţire. În nebunia care-l cuprinsese, nici nu se gândise măcar că fapta lui o să fie uşor descoperită. Înţelegând că ar fi zadarnic să se apere, îşi recunoscu vina de la început. Căută să povestească judecătorilor săi, cât mai limpede, cum făptuise crima, iar după mărturisire simţi deodată o uşurare neaşteptată. Se străduia să-şi amintească tot ce făcuse şi ce gândise în dimineaţa aceea, dar judecătorul îl întrerupse nerăbdător, spunându-i că asta n-are nicio legătură cu fondul chestiunii. Atunci Iarţev înţelese limpede că o să fie împuşcat şi, fără îndoială, foarte curând. N-o să apuce nici măcar seara acelei zile. Moartea era inevitabilă, era acolo, lângă el... Stând în faţa judecăţii, Iarţev îşi dădu seama că moartea se afla mai aproape de el acolo decât în luptă. Înainte, în spaima lui, era încredinţat că ar fi de ajuns să plece la luptă, ca să şi moară. Iar acum, se gândi deodată că dacă ar fi să pornească la luptă, poate ar muri, dar poate că nu... Nimeni n-ar fi în stare s-o spună. Nu sunt atâţia oameni care se războiesc ani de-a rândul, iau parte la nenumărate lupte şi totuşi rămân nevătămaţi? Şi Cuzma Iarţev se agăţă dintr-odată, cu deznădejdea unui osândit, de gândul că scăparea de la moartea care-l aştepta nu-i putea veni decât în luptă. Era însă prea târziu.

Văzându-se acum lângă groapa proaspătă şi înţelegând că e dus la execuţie, Cuzma Iarţev simţi deodată în el mai multă dragoste de viaţă decât în toată existenţa lui. Unul din membrii tribunalului militar, ieşind în faţa ostaşilor, citi sentinţa curţii marţiale. Apoi comandantul batalionului, căpitanul Şaracşane, un Buriat înalt şi ager, începu să le spună nu ştiu ce soldaţilor. Cuzma Iarţev nu auzi decât cele din urmă cuvinte:

— Care din voi vrea să execute prin împuşcare pe trădătorul de patrie Cuzma Iarţev? Să facă doi paşi înainte!

Andrei se afla în mijlocul primului rând. Toată ziua aceea trăise ca într-un vis. Fapta lui Jigalov îl zdruncinase adânc şi-l făcuse să se gândească la multe. Cu atât mai mârşavă i se părea acum crima lui Iarţev, pe care o socotea ca pe cea mai josnică din câte ar putea săvârşi un ostaş în timp de război. Dar nu numai asta îl zdruncinase atât de adânc: Andrei se gândea că poartă şi el o părticică de vină în nelegiuirea care se săvârşise. Într-adevăr, când îl întâlnise deunăzi pe Iarţev în pădure, bănuise că frica lui nesăbuită începe să-l îndemne la trădare şi totuşi nu se putuse hotărî să povestească comandanţilor întâmplarea aceea: îi fusese milă de Iarţev, care tot drumul îi vorbise cu atâta dragoste de familia lui... Acum, Andrei înţelese că în război n-ai dreptul să-ţi fie milă nici de duşman, dar nici, când vine împrejurarea, de ai tăi. Şi de aceea, îndată ce auzi întrebarea comandantului, ieşi cel dintâi din rând şi făcu doi paşi înainte. Se uită la Iarţev tot aşa cum se uitase şi la nemţii de la Suhaia Poliana: în întunecimea de smoală a ochilor, pupilele începură să-i sclipească. Eu! rosti el, şi buzele i se strânseră.

Sergentul Oleinic înţelese că n-o să treacă nicio secundă şi amândouă rândurile de ostaşi vor păşi în faţă. Căutând s-o ia înaintea celorlalţi, se aşeză lângă Andrei:

— Şi eu!

În urma lui, toţi ostaşii făcură un pas înainte. Andrei şi Oleinic se pomeniră iarăşi în primul rând.

— Numai cinci, zise Şaracşane.

După o clipă, în faţa lui Iarţev se opriră cinci oameni cu puşti. Toţi erau la fel, de parcă ar fi fost gemeni. Numai unul dintre ei, cel din mijloc, îi păru cunoscut. Iarţev se uită ţintă la el. Omul era mai înalt decât toţi, uscăţiv, negricios, iar la gulerul mantalei îi luceau gradele de sergent.

„Oleinic?”

Nici în timpul judecăţii şi nici după judecată, Cuzma Iarţev. lucru ciudat, nu-şi amintise niciodată de Oleinic. Acum, văzându-l, îşi aruncă braţele în sus şi-şi avântă pieptul înainte, încercând să strige ceva. Dar în clipa aceea răsună uscat, o salvă de puşti...

Iarţev a fost înmormântat acolo, în pâlnia făcută de bomba de avion.

Toată noaptea, regimentul lui Ozerov lucră la întărirea sectorului său de apărare. Sute de oameni bocăneau cu lopeţile, adâncind tranşeele şerpuitoare şi aruncând pământul spre partea inamicului. În multe locuri se făceau cazemate şi adăposturi noi. Grupuri speciale de soldaţi cărau din pădure, prin noroiul până la glezne, bârne grele, iar alţii le aşezau, rostogolindu-le unele lângă altele peste gropile descoperite, în timp ce alţii mascau cazematele şi adăposturile cu iarbă cu crengi şi cu buruieni pe jumătate putrezite. În sectoarele pe unde tancurile ar fi putut pătrunde mai uşor, artileriştii instalau tunuri antitanc.

Înspre partea nemţilor era linişte de mormânt. Numai către miezul nopţii trecură pe cer, speriind stelele cu vuietul motoarelor, escadrile de bombardiere zburând spre Moscova. După ce trecură, mulţi ostaşi se tot uitară în urma lor în timp ce lucrau. Şi în curând se văzură spre răsărit, acolo unde dispăruseră avioanele, sute de suliţe de foc înfigându-se în bolta neagră a cerului. Prin tranşee se porniră glasuri:

— Aha, i-au întâmpinat pe tâlhari!

— Şi or să-i tot întâmpine până le-or da peste ceafă!

— Săpaţi! Ce v-aţi oprit?

În zorii zilei începură să se întoarcă grupurile de pionieri care plantaseră mine în anumite porţiuni pe căile de acces spre poziţia de apărare. Unul din grupuri ieşi în dreptul plutonului lui Matvei Iurghin. Pionierii aduceau cu ei, pe o foaie de cort, un ostaş. Coborâră cu băgare de seamă în tranşee.

— Ce-i cu el? E rănit? întrebă Iurghin. E de-al nostru?

Un pionier răspunse scurt:

— Se târa.

— Încotro?

— Spre noi, se înţelege.

— Dar cine-i?

— Ei, asta numa’ el o fi ştiind...

Matvei Iurghin aprinse lanterna de buzunar şi se aplecă asupra rănitului. Omul zăcea în nesimţire. Tot obrazul şi toată îmbrăcămintea îi erau pline de sânge şi de noroi. Nu-ţi venea a crede că mai fusese în stare, cu puţin în urmă, să se târască. Şi nici nu-ţi venea a crede că ar mai putea să trăiască.

— Se târa, zici? mai întrebă odată Iurghin.

— Se târa, oftă pionierul. Asta chiar că-i minune. Se târa şi gemea, şi tot zgâria pământul cu degetele... Dar când ne-a văzut, îndată a leşinat.

Din cealaltă parte a tranşeei se apropia Andrei. Se aşeză la căpătâiul rănitului, se uită la faţa lui luminată de lanternă şi îngăimă buimăcit:

— Jigalov? apoi răcni ca un nebun: Terioha! Jigalov! Terioha!

Terenti Jigalov îşi veni în fire abia când îl aşezară pe brancardă, să-l ducă în grabă la cel mai apropiat punct medical de ajutor, şi începură să-i spele obrazul.

Se vede că, după felul blând şi dezmierdător cum îl spălau, băiatul simţi că se afla printre ai săi şi faţa albă i se încreţi dureros. Ar fi vrut să plângă, dar nici pentru asta nu mai avea putere. Îşi mişcă buzele, şi Iurghin se aplecă peste el încercând să înţeleagă ce voia să spună. Terenti Jigalov şopti:

— Unde e... el?

Ceilalţi credeau că Jigalov aiurează, dar Andrei înţelese că el era acela pe care voia să-l vadă. Se aplecă peste brancardă. Buzele îi tremurau şi lacrămile îi împăienjeneau ochii: toată ziua nu se gândise decât la soarta acestui băiat

— Aici sunt, Terioha, aici! Mă vezi?

— Da... făcu Jigalov cu glasul stins, apoi izbuti să îngâne: Mulţumesc, prietene...

După ce Jigalov a fost ridicat, ostaşii rămaseră câtva timp ca încremeniţi. Apoi Osip Cernâşev zise, clătinând din cap:

— Când stai şi te gândeşti că s-a târât aşa o zi şi o noapte... Tot sângele din el şi l-a pierdut! Cum de mai trăieşte? De unde îşi mai trage viaţa?...

— Trăieşte, şi o să trăiască şi de aci înainte, îi răspunse Iurghin. Unul ca el trebuie să trăiască: un om mare, un adevărat ostaş!...

Atunci sosi bucătăria de campanie. Cu gamelele în mână, ostaşii se împrăştiară prin adăposturi.

Dar nici după ce mancă, atunci când toată lumea se întinse la odihnă, Andrei nu putu

multă vreme să se liniştească. Mereu îi învăţa viaţa să-l urască pe duşman şi să-şi iubească ţara... Şi el simţea, mişcat, că aceste învăţăminte îi pătrundeau în carne şi în sânge ca aerul pe care-l respiră şi, tocmai ca aerul, dădeau inimii sale puteri noi, pe care nici nu le bănuise încă.

Într-un târziu ieşi din adăpost.

Se luminase. De la dreapta şi de la stânga se auzeau bubuituri de tun, dar în sectorul regimentului era încă linişte. Ici şi colo, prin tranşee, se vedeau lucind căştile observatorilor. De la miazănoapte bătea un vânt rece. Tufele şi ierburile de peste tranşee erau presărate cu puf alb de brumă. Pretutindeni se simţea apropierea iernii.

Plutonul lui Matvei Iurghin fusese aşezat pe un loc neted şi deschis. De la adăpostul central, unde se instalase grupa lui Oleinic, un şanţ de comunicaţie şerpuit ducea în spatele liniilor, spre o înălţime mică, pe care se găsea punctul de observare al căpitanului Şaracşane. De pe această înălţime şanţul de comunicaţie mergea mai departe, printr-o pădure scundă, tăiată şi strivită. La apus, spre partea inamicului, se întindea o câmpie largă, cu moviliţe şi vâlcele; dincolo de ea se ridica zidul zimţuit al pădurii ruginite de brad şi, lângă el, două căsuţe pe jumătate dărâmate. Pe una din moviliţe, drept în mijlocul câmpiei, stătea îngândurat un mesteacăn tânăr, alb şi singuratic: părea că ar vrea, dar nu ştia unde să se ascundă în locurile acele pline de primejdii...

Văzându-l, Andrei îşi aduse aminte, nici el nu-şi dădea seama cum, de alt mesteacăn, acel de lângă drumul spre Olhovca. Şi doar întâlnise pe drum nenumăraţi mesteceni singuratici în toamna asta... Şi-şi mai aduse aminte de noaptea petrecută acasă, de Marica, de toţi ai lui şi de multe altele câte i se întipăriseră bine în minte în ziua aceea cu vânt care şuiera şi cu frunze care cădeau foşnind... Toate şi le amintea limpede dar, lucru ciudat, i se părea că toate câte fuseseră nu se petrecuseră acum o lună, ci demult, poate în tinereţe, poate chiar în copilărie...

În dimineaţa aceea, mai era un om din grupă care nu se culcase la timp: sergentul Oleinic. Îndată după ce mancă, ieşi din adăpost şi, zărindu-l pe Andrei, se apropie de el cu pasul lui moale, de pisică.

— Te uiţi acolo? îl întrebă în şoaptă.

Andrei îşi adună privirile de peste câmp.

— Bună poziţie, zise Oleinic, aşezându-se lângă el. Vezi ce câmp de tragere? Dacă vin numai cu infanteria, nu trec doamne fereşte! Îi seceră mitralierele. Iar acolo, vezi un reper?

— Unde?

— Acolo, pe movilită!

— Reper... făcu Andrei pe gânduri şi, suspinând, adăugă: E un mesteacăn. Un pui de mesteacăn alb... Când mă uit la el, parcă am înaintea mea toată Rusia noastră! Tăcu o vreme, apoi urmă: Amărâtă soartă, să stea aşa într-un loc ca acela...

— Da, drept în bătaia focului...

Aşa întâmpinară ei, vorbind despre mesteacănul alb, cea dintâi dimineaţă a lor pe limita dinainte a apărării.

XXI

Regimentul lui Ozerov întâmpină cu îngrijorare a doua dimineaţă pe care o petrecea în limita dinainte a apărării, dimineaţa zilei de 7 Noiembrie: oamenii ştiau cu toţii că nemţii plănuiseră să dea în ziua aceea, o lovitură în sectorul diviziei lor.

Locotenentul Matvei Iurghin se instalase în adăpostul central al plutonului, acolo unde se găsea şi grupa lui Oleinic. Iurghin se deşteptă, ca de obicei, în zori. În jurul lui, în întuneric, culcaţi pe paturile lor de scânduri şi înfăşuraţi în mantale, ostaşii sforăiau încă. Seara trecută adormiseră târziu: se pregătiseră de luptă. Îşi curăţiseră armele, îşi luaseră în primire cartuşele, grenadele şi sticlele incendiare. Venise apoi instructorul politic al companiei, Goncearov, şi stătuse de vorbă cu ei despre însemnătatea sărbătorii de a doua zi. Oamenii îşi aduseră aminte, îndelung, ce minunat îşi petreceau ei sărbătoarea aceea în alţi ani. În anii de pace. Şi erau atât de mişcaţi, încât abia după miezul nopţii izbutiră să adoarmă.

Peste noapte, începuse să ningă. Timp ca de un ceas, zăpada căzuse în fulgi mari şi grei, ca o ploaie torenţială. Apoi se stârnise vuind, viscolul. Spre dimineaţă tot ţinutul Moscovei se schimbase la faţă. Câmpiile erau acoperite cu zăpadă înaltă, pădurile troienite, râpele se făcuseră una cu şesul. În partea de unde bătea vântul, toţi copacii erau, de sus şi până jos, încărcaţi cu zăpadă, de parcă-i vopsise cineva cu var. Iarna se aşeza repede şi cu temei.

Văzând că e încă prea devreme şi nevrând să strice somnul oamenilor, Matvei Iurghin rămase nemişcat pe patul lui de scânduri, gândindu-se la toate prin câte trecuse de-a lungul verii trecute. În adăpost aerul era greu, îmbâcsit cu miros de sudoare, de pământ umed, de cetină şi de paie putrede. Într-un colt, într-o firidă mică, pâlpâia domol un opaiţ.

„Oare cum o fi în tranşee? se gândi Iurghin. Nu le-o fi astupat de tot?...”

Se coborî cu băgare de seamă din culcuş, îndreptă flacăra opaiţului şi aprinse focul în sobiţa de tablă. Dincolo de foaia de cort care acoperea intrarea în adăpost, căptuşită acum pe dinafară cu o pătură groasă de omăt, se auzi zgomot şi scârţâit de paşi. Iurghin dădu puţin la o parte marginea foii şi desluşi în întunericul nins umbra unui ostaş cu puşcă.

— Sunteţi vii? întrebă santinela. Am simţit eu că miroase a fum pe-aici...

— Tu eşti, Medvedev? Mai viscoleşte?

— Viscoleşte.

— Troienele-s mari?

— În tranşee? întrebă Medvedev. Pe-alocuri nici nu mai poţi răzbate, tovarăşe locotenent. Numai uite-te la mine cum arăt! — şi-şi bătu mânuşile una de alta. Şi-i dă înainte, şi-i un ger năprasnic ca în Siberia!

— Altminteri, linişte?

— Deocamdată, linişte...

Iurghin se apropie de culcuşul soldaţilor şi-l atinse cu mâna pe Oleinic.

— Ce-i? sări omul, buimăcit.

— Trezeşte oamenii, îi ordonă Iurghin. Trebuie să ieşim să desfundăm tranşeele înainte de a se lumina de tot. Acuşi o să înceapă lupta şi ne înecăm în zăpadă! Scoală-i repede. Eu mă duc să trezesc celelalte grupe.

Plutonul ieşi plin de voie bună la curăţatul zăpezii.

După o jumătate de oră, sosi de la comandantul de companie un agent — un ostaş tinerel şi ager, numai cât o puşcă, încărcat de zăpadă. În timp ce se strecura prin tranşeea principală, dădu peste Umrihin, care arunca omătul peste parapet icnind la fiecare lopată. Scuturându-se, agentul întrebă cu un glas de cocoşel:

— Curăţaţi?

— Ai venit poate să ne dai o mână de ajutor? îl întrebă Umrihin, fără să-şi întrerupă lucrul. Atunci treci colea, lângă mine. Sunt nămeţi destui pentru amândoi!...

— Vin de la comandantul de companie, făcu ostaşul, ofensat, cu o mândrie copilărească. Unde-i comandantul de pluton? Am să-i transmit un ordin: până se luminează, tranşeea să fie gata curăţată. Cât despre ajutat, îmi pare rău, dar n-am timp...

— Noi, flăcăuaşule, suntem oameni cu mustăţi, răspunse Umrihin. Ce nevoie avem noi de ordinul tău? Ştim şi fără ordin ce trebuie să facem... Dă-te la o parte, că altminteri te pomeneşti că te iau pe lopată şi te-arunc dincolo, la nemţi!

Agentul se supără şi mai amarnic:

— Mie să-mi spui unde-i comandantul de pluton. Iar de speriat, să ştii că nu mă sperii pe mine cu una, cu două!

— Fă-te-ncolo, voinicule, îi arătă calea Umrihin.

Agentul îi mai aducea lui Iurghin şi alt ordin: să trimită imediat la statul major al regimentului un ostaş din pluton. Pentru ce era nevoie de ostaşul acela, agentul nu ştia. Iurghin îl trimise pe Petro Semiglaz, băiat dezgheţat, ager la minte şi care ştia să iasă uşor din orice încurcătură.

Petro Semiglaz se întoarse tocmai când plutonul terminase de curăţat partea lui de tranşee şi ostaşii, înfierbântaţi de muncă, se trăseseră prin adăposturi. Aducea cu el un sac încărcat. Matvei Iurghin nu era în adăpost şi Petro Semiglaz, târând sacul după el, le strigă tuturor:

— Măi fraţilor, dac-aţi şti voi ce veste v-aduc! Maioru’ nostru mulţămeşte la tot plutonul... Iac-aşa! Să-mi sară ochii dacă spun minciuni! Şi pentru ce, mă rog? Pentru omătu’ cela, că cică ne-am apucat să-l rânim fără să mai aşteptăm ordinu’ lui... Aţi priceput? Într-un cuvânt: pentru iniţiativă!

— Dar de ce te-a chemat? îl întrebă Oleinic de lângă sobiţă.

— Stai olecuţă, tovarăşe sergent, că-ţi spun eu îndată. Şi Semiglaz trase sacul mai către paturile de lemn. Apoi, a glăsuit aşa: „Spune-le mulţămiri de la mine, zice, şi pe deasupra, iaca!”

Pe faţa lui rumenă, ca de fată, genele alburii clipeau cu viclenie. Dezlegând sacul, dar fără să-l deschidă, se întoarse către soldaţii care-l înconjuraseră, curioşi:

— Ian ghiciţi!

— Poate că-i vreun supliment la hrana de rezervă?... bănui Umrihin. De cu seară li se împărţise raţiile pe două zile, pentru cazul unei lupte mai lungi, şi Umrihin le dăduse gata pe amândouă într-o singură noapte. Dacă e vorba de supliment apoi nu strică. Ba chiar n-ar fi rău deloc...

— Iaca, mâncăul, la ce se gândeşte!... N-ai ghicit. Doar ni s-a dat hrana de rezervă, se ştie!

— Apoi, ce alta poate să mai fie?

Ridicându-şi degetul în sus, Semiglaz vorbi solemn:

— Daruri! Iaca, asta-i!

— Iar umbli cu minciuni! Ce fel de daruri?

— Na, uite! Semiglaz desfăcu sacul. Ei, acuma crezi? Daruri, măi fraţilor, daruri şi încă de la Moscova! Ehei, ce mai minunăţii! Iaca ce sărbătoare a ieşit pentru noi! Ehei, ce-o să mai sărbătorim ziua orânduirii noastre celei noi! Vedeţi voi cum ne poartă de grijă ai noştri?

Şi Petro Semiglaz începu, sprinten ca de obicei, să scoată darurile din sac şi să le aşeze pe paturi. Soldaţii se îngrămădeau în jurul lui. Arătând fiecare lucruşor în parte, Petro îl lua, li-l trecea pe dinaintea ochilor, îl scutura cu îndemânare, ca un negustor care-şi întinde marfa, apoi le arunca unele peste altele, ca să se vadă cum sporeşte tot mai mult grămada. Şi într-adevăr, erau multe daruri: veste de lână, mânuşi, ciorapi, şaluri, căciuli şi mânecuţe, punguţe cu tutun, tabachere şi brichete, săculeţe cu prăjituri şi bomboane, batiste înflorate cu drag de mâna fetelor...

În jur se auzeau strigăte de mirare:

— Ce mai mândreţuri, maică măiculiţă!...

— Ia te uită, frate, câte ne-au mai trimis!

— Şi toate. Vezi lucruri pentru iarnă...

— Şi tutun... Ehei, ştiu ei ce ne trebuie nouă!

Ştiindu-l pe Semiglaz isteţ nevoie mare şi puţintel cam şmecher, Medvedev se aplecă la urechea lui Andrei şi-i şopti:

— Mă prind că ăsta a mai şterpelit câte ceva din sac!

Petro Semiglaz îl auzi:

— Şterpelit? strigă el, întorcându-se furios. Ce spui? Nu ţi-i ruşine? Când ţi-oi arde una peste bot, ai să-ţi culegi măselele de pe jos! Să şterpelesc, hai? Doar acestea-s daruri, măi! Oamenii ne trimit pe front din tot sufletul ce pot şi ei, ce au, lucruşorul care le-a mai rămas — iar tu... piei din ochii mei, dihania dracului, să nu te mai vădi

Se lumina de-a binelea. Tot mai viscolea, dar mai potolit. Se întoarse şi Matvei Iurghin. Aştepta, din clipă în clipă, să înceapă lupta. După ce cercetă darurile, făcu din ele trei grămezi — câte una de fiecare grupă — şi începu să le împartă la oameni.

În adăpost se stârni o larmă încă şi mai cumplită. Oameni în toată firea, ostaşii se bucurau de daruri ca nişte copii: şi le smulgeau unul de la altul şi nu se mai saturau privindu-le. Oleinic căpătase o vestă şi mânuşi împletite de mână, Andrei tot o vestă şi un şal, Umrihin un fular şi o pereche de ciorapi, Cernâşev şi Semiglaz câte-un rând de schimburi călduroase, iar Nurgalei ciorapi şi mânuşi.

Multe pachete erau însoţite de scrisori. Toate erau scurte, dar fiecare din ele era pătrunsă de o nemărginită grijă, şi în fiecare se simţea străbătând, luminoasă, nădejdea...

Citindu-le, ostaşii amuţiră.

Într-un târziu vorbele începură să cadă, scurte şi rare:

— Ţie, despre ce-ţi scrie?

— Despre Moscova!

— Şi mie...

— Ne felicită, vezi!

— Vrei? Uite, citeşte...

Numai Osip Cernâşev nu-şi mai putea veni în fire. De obicei domol şi potolit, acum nu mai avea astâmpăr şi nu-i mai tăcea gura. Umbla de la unul la altul cu scrisorica lui, mâzgălită şcolăreşte pe o foaie de caiet.

— Ia te uită! Vezi tu cine-mi scrie? E încă mic, un copil pe cuvântul meu! Şi suspina, clătinând din cap. Dar uită-te măcar un pic. Scrisul, pe cinstea mea, parcă-i al lui Siomca al meu! Şi cum întoarce literele, vezi? Ce curat! Inima lui trebuie să fie micuţă ca de vrabie, dar de pe acum... De pe acum suferă, mititelul! Ehei, e un băieţel viteaz, nu glumă!

— Dar ce scrie? îl întrebă Umrihin.

— Aşteaptă, că încă n-am citit!

— Atunci citeşte şi nu mai bate capul la alţii. Astâmpără-te. Om în toată firea, cu copii, şi

ni te bagi în suflet de parc-ai fi un plod!

— Dar cum să te-astâmperi? Osip Cernâşev îşi duse mâna la piept: poate că mi-a răscolit ceva aici... Înţelegi tu asta ?...

După ce se citiră toate scrisorile, în adăpost coborî o linişte neobişnuită. Tăcuţi şi duşi pe gânduri, ostaşii pufăiau fumul de mahorcă. Unii îşi cercetau din nou puştile, cu luare aminte.

XXII

Moscova întâmpina cu totul deosebit dimineaţa acelei zile de sărbătoare — cea dintâi dimineaţă de iarnă. Deasupra imensei capitale, vopsită în culorile pestriţe ale camuflajului şi acoperită cu nămeţi de zăpadă, se lăsa un cer întunecat şi încremenit. Vântul flutura steagurile şi răsucea prin pieţe vârtejuri de zăpadă, purtându-le apoi prin toate colturile oraşului. În parcurile pustii, unde se iviseră odată cu iarna lugaci cu pântecele roşu, fete în salopete albastre se învârteau în jurul baloanelor captive argintii, coborâte din înalt. Pe străzi goneau în mare viteză camioane militare acoperite cu foi de cort, ridicând în urma lor trâmbe de zăpadă. Răguşite, de parcă ar fi fost răcite, megafoanele vorbeau prin grădiniţele publice, aducând de pe front ştiri pline de nelinişte. La periferiile întunecate în pâclă alburie, se auzeau în văzduhul îngheţat chemările sirenelor de la fabrici.

Nimeni la Moscova, nu se mai gândea în dimineaţa aceea, la serbările prin care era vestită altădată capitala. Fiecare îşi însemna sărbătoarea cea mare doar în suflet. Toţi locuitorii Moscovei îşi începeau munca lor, menită să întărească rezistenţa capitalei, cu un sentiment deosebit, înţelegând mai bine ca oricând că în munca aceea stătea salvarea şi viitorul ei. Dimineaţa începea cu munca aspră, dar plină de avânt.

Toate ziarele nemţeşti anunţaseră cu mult înainte că în ziua de 7 noiembrie — ziua când se născuse în Rusia Puterea Sovietică — va avea loc în capitala învinsă, Moscova, marea paradă a armatei germane.

Dar viaţa îşi are legile ei.

În dimineaţa zilei de 7 noiembrie avea loc în Piaţa Roşie din Moscova, aşa cum se obişnuia de mulţi ani încoace, parada eroicelor unităţi ale Armatei Roşii.

... De dimineaţă, la regimentul lui Ozerov sosi, venind de la statul major al armatei, o maşină închisă. Trase la loc adăpostit într-o râpă de lângă pădure, cu vreo două sute de metri în spatele sectorului de apărare. Un cablu a fost întins de la maşină până la marginea pădurii şi acolo, pe trunchiul unui brad tânăr, se instala un megafon, ca o uriaşă floare albastră de campanulă. Şi, în clipa când la Moscova începea parada trupelor, dinspre bradul acela, pe o rază de câţiva kilometri în jur, peste labirintul de tranşee, peste adăposturile subterane îngropate sub zăpadă şi peste câmpiile pe care hălăduia doar viscolul, răsunară ca tunetul, acoperind totul, cuvintele conducătorului pline de linişte şi de nebiruită putere:

— „... Duşmanul şi-a făcut socoteala că, după prima lovitură, armata noastră va fi împrăştiată, ţara noastră va fi îngenunchiată. Dar duşmanul s-a înşelat amarnic.”

Din toate bordeiele, din toate cazematele şi adăposturile, ieşiră la iveală chipurile pline de atenţie ale ostaşilor. Pe toată întinderea tranşeelor se vedeau lucind căşti. Oamenii sorbeau vorbele conducătorului cu acelaşi sentiment cu care şi-ar fi făcut o provizie de muniţii înainte de luptă.

— „Duşmanul nu-i atât de puternic, — răsunau cuvintele deasupra poziţiei de apărare, — cum îi înfăţişează unii bieţi intelectuali speriaţi. Dracul nu-i atât de negru cum îl zugrăvesc unii...”

În adăpostul lui Oleinic toţi ascultau în tăcere cuvintele conducătorului. Numai Umrihin, spre necazul tuturor, avea mâncărime de limbă. În cele câteva secunde când megafonul, după ce arunca în văzduh o frază, amuţea pentru o clipă, Umrihin apuca de mână pe cine nimerea, clipea din ochi cu un aer încântat şi adăuga propriile lui observaţii sau întreba, pur şi simplu:

— Ai auzit, măi frate? Straşnic ne-a mai zis-o!

Andrei nu mai putu răbda şi-l îmbrânci din uşă tocmai în fundul adăpostului:

— Ţine-ţi gura!

Dar acolo, Umrihin nu mai auzea atât de bine şi, întorcându-se spre Osip Cernâşev, îl întrebă:

— Parc-a răguşit, nu ţi se pare?...

— Dar nu-i decât o maşină care transmite! Ce vrei? îl lămuri repede şi înciudat Cernâşev, împingându-l şi el la o parte. Isprăveşte odată!

— Să nu se îmbolnăvească cumva... Pe-un ger ca acesta! Că omul e în vârstă...

— Ptiu, puşchea pe limbă! Şi taci odată, ce tot trăncăneşti atâta?

— Ziceam şi eu... răspunse cu sfială Umrihin, trăgându-se de-a-ndăratelea într-un colţ al adăpostului. Ce clocoteşti aşa, ca o bucătărie de campanie?

Iar deasupra câmpiei, cuvintele zburau, zburau înaripate...

Maiorul Ozerov asculta glasul conducătorului în tranşeea de lângă adăpostul său de la punctul de observaţie ştiind că nemţii vor începe atacul în ziua aceea, plecase acolo de cu noapte. În şanţurile de comunicaţie cu adăposturile vecine, se îmbulzeau soldaţi şi ofiţeri din statul major al regimentului. Iar în vârful unui brad stufos din apropiere, pe crengile dese şi verzi stătea cocoţat un observator: era singurul care nu se uita îndărăt, acolo de unde veneau cuvintele conducătorului, ci spre apus, numai spre apus... Bucurându-se ca un copil, se aplecă şi strigă către cei de jos:

— Parcă tună, fraţilor! Te pomeneşti c-aud şi nemţii!

Dar în aceeaşi clipă se ghemui lângă trunchiul bradului: la adăpostul pădurilor negre dinspre apus, bateriile nemţeşti deschidea focul. Tresărind, Ozerov dădu repede comanda:

— În şanţurile-adăpost!

Toţi se repeziră la adăposturi.

După câteva secunde, tot văzduhul gemea. Şuierături şi urlete răsunau de pretutindeni şi pământul, scăpărând în sute de locuri, părea că s-a ciocnit de ceva în zborul lui prin spaţiu. Din copaci începură să cadă crengi şi frunze uscate, toată întinderea ocupată de regiment se învălui în zăpadă şi fum, iar cerul se cutremură de bubuitul de tunet al exploziilor.

Nemţii începuseră pregătirea de artilerie.

Observatorul căzu din brad. Rostogolindu-se în zăpadă, se repezi în patru labe spre adăpostul comandantului de regiment. Şi acolo, fără să se scuture măcar, se ghemui într-un colţ şi începu să sughiţe cu zgomot, ţinându-se cu mâinile de piept şi privind în jurul lui cu ochi buimăciţi.

— Trece! îl îmbărbăta Ozerov.

Pregătirea de artilerie, neobişnuit de violentă, era îndreptată pe cât se părea asupra întregului sector al regimentului. Explozii răzleţe se auzeau rar: deasupra întregii poziţii răsunau fără întrerupere, asurzitor, bubuituri, scrâşnete, strigăte şi gemete. Pământul se cutremura prelung...

Văzduhul te înăbuşea cu miros de praf de puşcă şi fier ars. Peste poziţii izbucneau flăcări şi se ridicau fără întrerupere nori de fum înecăcios şi otrăvitor, ca atunci când arde o pădure. Cerul se întunecă. Un amurg înfricoşător coborî peste pământ, ca în timpul unei eclipse de soare.

Dar la marginea pădurii, megafonul tot mai vorbea. Şi din când în când, printre tunetele focului de artilerie răzbătea, venind de la Moscova şi zburând în toate direcţiile, glasul conducătorului:

— „Fie ca steagul biruitor al marelui Lenin să vă inspire! Moarte ocupanţilor germanii!"

Adăpostul lui Ozerov se umplu dintr-o dată de praf. Ai fi zis că era împins din toate părţile deodată şi mutat din loc de nu ştiu ce putere neînţeleasă. Printre bârnele tavanului curgea ţărână, iar pereţii crăpau şi, bulgăre după bulgăre, se desprindeau năruindu-se. A fost de ajuns ca agentul Petia Uraleţ să lase o clipă opaiţul din mână, ca suflul să-l şi măture de pe masă. Observatorul bâjbâi prin întuneric, găsi opaiţul şi-l aprinse din nou.

— Ţine-l în mână, îi strigă Ozerov.

...Ozerov aşteptase lupta asta cu sufletul încleştat. Înţelegea că acum, în ziua marii bătălii din preajma Moscovei, regimentul său va fi pus la grea încercare, o încercare hotărâtoare în ce priveşte curajul şi celelalte forţe sufleteşti prin care trăieşte un regiment — înţelegea că de sfârşitul acestei lupte atârnă cinstea şi gloria regimentului său. Şi de aceea, toate zilele din urmă nu se gândise la altceva decât să-şi pregătească cât mai bine oamenii pentru lupta ce se apropia. În scurtă vreme, izbuti să construiască nenumărate lucrări, mai mari şi mai mici, de întărire a poziţiei de apărare: adăugate una la alta, ele trebuiau să alcătuiască punctul de sprijin al biruinţei viitoare. Cu gândul numai la această pregătire, el izbutise să-i convingă şi pe ceilalţi — pe nesimţite, prin toată înfăţişarea şi prin toată purtarea lui — de ceea ce el însuşi era tot atât de încredinţat cum era încredinţat, de pildă, de sosirea iernii. În adăpost, la punctul lui de comandă, izbutise să creeze o atmosferă de intimitate atât de caldă, cum nu e cu putinţă decât în prima linie a frontului. Făcuse rost până şi de o pisică — o culesese dintr-un sat părăsit din apropiere. Vestea aceasta umblase din gură în gură, făcând înconjurul regimentului:

— Aţi auzit cum s-a gospodărit maiorul nostru? Ehei, măi frate, se vede treaba că ne-am aşezat pentru multă vreme dacă şi-a adus până şi pisică! Gândesc că o să stăm mai mult pe locurile astea,..

Maiorul Ozerov era neclintit în credinţa lui că regimentul va fi în stare să reziste la orice atac al inamicului. Iar credinţa comandantului trece asupra ostaşilor ca un curent electric pe fire nevăzute, iar inimile lor se aprind în raport cu această credinţă ca nişte becuri electrice: dacă credinţa comandantului e şovăielnică, ele abia pâlpâie, iar dacă e vie, ele ard vesel, orbitor de luminoase...

Şi iată că lupta începea...

Cu toate că maiorul Ozerov credea neclintit în biruinţa regimentului său, totuşi în clipa când nemţii deschiseră focul simţi cum i se strânge inima, dureros. Încă odată — pentru a câta oară? — se gândi la răspunderea care-i apăsa umerii cu privire la sfârşitul luptei şi la soarta sutelor de oameni supuşi voinţei sale. Toată dimineaţa, căutând să se judece ca pe un străin, fără umbră de cruţare sau de părtinire, îi trecuse prin minte felul cum pregătise regimentul pentru luptă. Şi i se păruse că tot ce făcuse, tot ce i se ceruse să facă, fusese bine realizat, cu toate că lucrase în pripă. Dar acum, întorcându-se la aceleaşi gânduri, începu deodată să descopere tot felul de lipsuri în aceasta pregătire. Îşi aminti că unul din tunuri, din centrul apărării, nu fusese instalat în ambuscadă, aşa cum îşi pusese el în gând, că nu trăsese cablul de rezervă spre batalioane, iar punctul de aprovizionare cu muniţii nu fusese împins, cum prevăzuse, mai aproape de limita dinainte... Şi tot atunci Ozerov îşi dădu seama că se ţinea tot timpul de lucruri cu totul zadarnice: ori scutura praful de pe hartă, ori se uita fără niciun rost la porthartă, ori, ca acum, îşi freca ochii cu batista... „Isprăveşte odată! îşi ordonă el, aspru. Ce-i cu tine?” Fără să ştie de ce, se gândi că în clipa aceea tovarăşul Stalin poate e încă la tribună, iar glasul lui egal şi liniştit răsună peste tot întinsul ţării... Şi imediat ce se gândi la asta, gândurile negre îl părăsiră ca prin misiune, ca nişte biete frunze care se desprind şi cad. Toate lipsurile la un loc nu erau în stare să slăbească puterea de rezistenţă a regimentului. „Nu-i nimic! îşi zise Ozerov, încleştându-şi fălcile. O să rezistăm!” Şi, încredinţat că starea sufletească a comandantului se răsfrânge asupra tuturor celor din jurul lui, Ozerov aruncă o privire grăbită şi îngrijorată celor ce se găseau în adăpost.

Erau acolo doi ofiţeri din statul major, comandantul plutonului de transmisiuni, observatori, agenţi de transmisiune, telefonişti. Toţi se înghesuiau unii în alţii, ferindu-se să nu ajungă cumva în dreptul uşii, se lipeau de pereţi şi-şi astupau urechile. Iar atunci când adăpostul se zguduia mai amarnic şi din pereţi începeau să cadă bulgări de pământ, săreau ca înnebuniţi dintr-un loc în altul. În mâinile observatorului, care se ghemuise din nou în colţul lui, opaiţul tremura, gata-gata să se stingă. Numai Petia Uraleţ îşi ţinea drept fruntea boltită şi luminoasă, stând liniştit pe patul lui de scânduri şi strângând în braţe pisica. Dihania se zbătea căutând să scape, cu mustăţile zburlite, cu ochii aprinşi în noapte ca două rachete verzi.

— Ei, Murea, ce-i, de ce te-ai speriat? strigă Ozerov tare, ca să-l audă toţi cei din adăpost. Ţi-e frică? De astea-mi erai!

Ozerov se aşeză şi el pe patul de scânduri, luă pisica din braţele ostaşului şi, ridicând-o în sus, o certă cu şi mai multă străşnicie:

— Dă-o-ncolo de frică, Murea! Nu-i dracu’ atât de negru cum îl zugrăvesc unii! N-auzi? De ce te zbaţi? Uite-te, proasto, la oameni: nimeni nu se teme! Nu-i nimic, o să mai bombănească ei ce-or să mai bombănească şi pe urmă or să tacă. Aşteaptă numai, Murocica, să vezi ce-o să-i mai atingem noi! Numai să vezi!

Ascultând cum vorbea maiorul cu Murea, oamenii se dezlipiră de lângă perete, iar observatorul ieşi din colţul lui şi, făcând cu ochiul către pisică, se apucă să îndrepte feştila opaiţului.

— Trece! strigă el venindu-şi în fire.

Sclipind albastru, ochii lui Ozerov începură să râdă. Se aplecă spre Petia Uraleţ şi-i strigă la ureche, făcându-i semn cu mâna stângă:

— Cântă-ne ceva!

În ajun fusese adusă la regiment, de la clubul de campanie al diviziei, o armonică mare cu două rânduri de clape. Maiorul Ozerov i-o încredinţase lui Petia Uraleţ, care trecea drept cel mai bun armonist din unitate, poruncindu-i s-o aibă totdeauna la îndemână. Îi plăcea, încă din tinereţea lui petrecută într-un sat siberian, cântecul de armonică.

— Ce să cânt? întrebă Petia, lăsându-se pe spate spre colţul adăpostului unde îşi ţinea armonica.

— Cântecul despre Moscova. Îl ştii?

Petia Uraleţ îşi desfăcu armonica pe genunchi.

Deasupra lor, trosnetele şi bubuiturile nu mai conteneau.

Adăpostul se cutremura atât de cumplit, încât aveau cu toţii impresia că un tarantas[18] fantastic îi poartă orbeşte, în goană smintită, prin beznă, peste dâmburi şi hârtoape: o clipă numai, şi tarantasul şubred va mai trosni odată şi va zbura în ţăndări... Dar maiorul Ozerov, legănându-se pe patul de scânduri plin de ţărâna scuturată din tavan şi strângându-şi pisica la piept, îşi potrivi glasul după armonică şi începu să cânte cântecul despre Moscova.

„O, ţara mea,
Frumoasa mea
De nimeni biruită!
Să râzi, să creşti,
Să înfloreşti,
Tu, Moscovă iubită...”

Nu ştia toate cuvintele. Ţinea minte doar refrenul, şi-l repetă de câteva ori la şir. Uitându-se la ceas se opri şi, depărtându-se de pat, căută cu mirare în jur: toţi oamenii din adăpost cântau laolaltă:

„Să râzi, să creşti.
Să înfloreşti,
Tu, Moscovă iubită!”

XXIII

Un iepure alb alerga înnebunit peste câmpia plină de fum. Proiectilele explodau pretutindeni, înălţând spre cer mănunchiuri uriaşe de flăcări. Iepurele se repezi sub o tufă de măceş. Dar o lumină îl orbi şi o putere nevăzută îl aruncă în sus... Sări din nou în picioare şi, căutând să se descurce din zăpada afânată care mirosea a pârlit, făcu un salt într-o parte şi nimeri de-a dreptul în tranşee. Se repezi în sus, se învârti câteva clipe pe loc, sărind ca turbat şi zgâriind cu lăbuţele pereţii verticali de lut — apoi, dezmeticindu-se, o zbughi nebun prin şanţul pustiu, plin de bulgări de pământ ars şi de fum înăbuşitor. Şi iarăşi îl orbi lumina şi nu ştiu ce mână nevăzută îl smulse din loc. Se trezi aruncat într-un ungher. Fără să se mai poată mişca, fără să mai audă nimic în jurul lui, iepurele se ghemui acolo şi încremeni de frică.

...Chiar la începutul pregătirii de artilerie, sergentul Oleinic, care încă de dimineaţă se plângea de dureri de stomac, fusese apucat pe neaşteptate de vărsături. Trântindu-se la pământ lângă sobiţă, gemea şi icnea zguduit de spasmuri. Se ţinea cu mâna de piept, scutura din cap şi, istovit, închidea ochii şi-şi ştergea cu palma buzele ude.

În întunericul tulbure, Matvei Iurghin îl atinse cu mâna. Strigând ca să se facă auzit prin vuietul acela de iad, îl înjură înfuriat:

— De ce-ai crăpat ca un porc, hai ?

— Of, lasă-mă, gemu Oleinic. Ce-o fi cu mine? Nu cumva de la conservele cele?...

— Când o mai slăbi bombardamentul, s-o ştergi la punctul medical. M-ai înţeles?

— Să stau puţin culcat, poate-mi trece…

— Ce să stai culcat? Ştii tu ce-o să fie aici?

— Lasă, că tot o să lupt eu!

— Pe dracu’! Ce fel de luptător o să mai fii şi tu? Înţelegând că Oleinic n-o să se poată ridica degrabă, Matvei Iurghin se îndreptă spre coltul unde erau aşezate puştile, lângă intrarea în adăpost. Acolo stătea Andrei, sprijinit de perete, înfăşurat în manta şi cu casca pe cap. Punându-i mâna pe umăr, Iurghin îi strigă:

— Să iei comanda. Mai înţeles?

Dinţii albi ai lui Andrei luciră în întuneric:

— Am înţeles!

— Fii calm! îl sfătui Iurghin. Înţelegi? Toate să le faci chibzuit şi cu socoteală! M-auzi?

În limita dinainte a apărării, trosnetele exploziilor nu încetau o clipă. Dintr-odată adăpostul se pomeni zguduit atât de puternic, încât toţi încremeniră, asurziţi de pârâitul lemnului şi de zăngănitul fierăriei. De peste tot începură să curgă bulgări de pământ, sunând

peste gamelele goale... Proiectilul nimerise într-un colţ al adăpostului, aruncase în toate părţile bârnele de sus, iar una din cele de jos căzuse chiar lângă paturile de scânduri. Din ungherul unde se deschisese deodată un petec de cer cenuşiu, pătrunse un suflu îngheţat, încărcat cu fum iute şi amar. Până în clipa aceea mulţi îşi stăpâniseră frica, încordându-şi toate puterile. Dar acum, fără să mai bage de seamă cum tremură fiecare ca scuturat de friguri, se înghesuiră cu toţii prin colţurile întunecate ale adăpostului şi pe sub paturi.

Cu toate că Andrei făcea demult războiul, şi el, ca şi mulţi alţi ostaşi din regiment încerca pentru întâia oară toată grozăvia unei pregătiri de artilerie. La fiecare explozie se făcea ghem de spaimă şi aştepta ca adăpostul să fie lovit în plin de alt proiectil. Şi atunci... Dar la ceea ce ar putea să se întâmple atunci, Andrei nu voia să se gândească: se deprinsese să înlăture gândul morţii. Şi clipă după clipă trecea, şi toată fiinţa lui era plină de aşteptarea acelei explozii care putea să vină... „Numai de n-ar nimeri aici!” îşi şoptea el din când în când. Dar, deşi toată fiinţa lui încremenise în aşteptare, de undeva, din adâncul sufletului, îşi făcea loc ca un izvor proaspăt, nădejdea că toate se vor termina cu bine. Şi atunci... Iar la ceea ce va fi atunci când totul se va termina cu bine, Andrei se gândea cu bucurie în rarele clipe când era în stare să se gândească...

Înainte, lui Andrei i se întâmpla să se gândească la luptă ca la o datorie aspră, inevitabilă. Dar după ce se întorsese de la batalionul medico-sanitar şi văzuse ce muncă uriaşă îndeplinise poporul întru apărarea Moscovei, simţise în inimă, pentru întâia oară, dorinţa aprigă şi arzătoare de a da piept cât mai curând cu duşmanul. Evenimentele ce se petrecuseră în ultimele zile la regiment îi întăriseră şi mai mult această dorinţă.

Niciunul dintre ostaşi, oricât o aşteptau, nu prinse clipa anume când se curmă bubuitul pregătirii de artilerie. Numai Matvei Iurghin o simţi. Apucând din nişă două grenade, strigă dintr-o dată, întorcându-se către fundul adăpostului:

— După mine, băieţi, în tranşee!

Mulţi auziră cu mirare glasul comandantului, dar nimeni nu înţelese ce anume striga. Şi nimeni nu se clinti de la locul lui. În întunericul tulbure, Iurghin înşfăca ostaşii, smulgându-i de la pământ:

— În tranşee, la locurile voastre!

Abia într-un târziu îşi dădură seama şi ei că pământul nu se mai clătina şi că deasupra adăpostului tunetul exploziilor încetase şi, venindu-şi în fire, se repeziră la arme.

Sărind afară din adăpost, Iurghin văzu într-un ungher un ghemuleţ alb şi tremurător. „Un iepure!” îşi zise el şi se aplecă, întinzând mâinile spre el cu mare băgare de seamă. Se aştepta ca, văzându-l, iepurele s-o zbughească nebun din colţul lui. Dar dihania doar tremura şi se ghemuia mai tare. Iurghin prinse iepurele şi, întorcându-se către ostaşii care se scurgeau pe lângă el în tranşee, îi zori:

— Mai repede!

Fără să observe iepurele din braţele lui Iurghin, oamenii treceau în goană pe lângă el, unul după altul, încărcaţi cu arme şi grenade. Nu se uitau în jur ci, izbindu-se cu grabă de pereţii tranşeei, se repezeau într-o parte şi în alta, fiecare la locul lui. Numai Umrihin, ieşind cel din urmă, se opri lângă Iurghin minunându-se:

— Un iepure? De unde?...

Pe faţa câmpiei mai plutea încă fum şi zăpadă spulberată. Sus, peste capetele oamenilor, zburau şuierând proiectile răzleţe, care explodau în spatele pădurii: nemţii îşi transportaseră focul în adâncimea apărării. Dinspre apus se auzea uruit prelung de motoare şi se vedeau rachete stropind cu lumină cerul întunecat şi trist.

— Bună ciorbă ar ieşi, ce zici? şi Umrihin arătă cu capul spre iepure.

— Treci la locul tău! Ce v-am spus? strigă Iurghin, strângând din ochii căprui şi scânteietori. Lasă că-ţi arăt eu ţie ciorbă! îl ameninţă el pe Umrihin care, aplecându-se din spate, se repezi la locul lui.

Iurghin se încredinţă că şi celelalte grupe din pluton ieşiseră în tranşee: căştile ostaşilor luceau pretutindeni. Ridicând iepurele în sus, ca şi cum i-ar fi arătat pădurea apropiată dinspre răsărit, îl aşeză repede pe zăpada înnegrită din cealaltă parte a tranşeei:

— Fugi, drăguţule, fugi repede!

Fumul se risipise şi toată câmpia se deschidea acum înaintea ochilor, până la marginea pădurii de unde se înălţau rachetele. În zare, departe, se iviră tancuri germane. Veneau cu vuiet greu spre poziţia de apărare, spulberând zăpada în jurul lor. După ele înaintau, mici ca nişte jucării, soldaţii nemţi. Pe toată poziţia se auzeau strigăte şi zăngănit de arme.

Iurghin se năpusti de-a lungul tranşeei, urlând:

— Pregătiţi grenadele! Sticlele incendiare! Şi nu vă pierdeţi capul!

Andrei îşi aşeză puşca mitralieră pe platformă. Alături de el, Nurgalei cel scund, care n-avea nevoie să se aplece ca să nu fie văzut, aruncând o privire grăbită spre tovarăşul lui mai mare în grad, începu să orânduiască muniţiile, grenadele şi sticlele incendiare. La stânga lui, aproape, se aşeză Umrihin. Ceilalţi se aşezară şi ei pe la locurile lor şi, după felul cum îşi rezemau puştile de parapet şi vorbeau unul cu altul, Andrei înţelese că frica de moarte care-i chinuise în adăpostul întunecos îi părăsise, lăsând în urma ei un sentiment nou: dorinţa de a trăi şi de a-şi face datoria aşa cum cere războiul. Andrei nu mai simţea nici urmă de frică, şi numai oboseala, datorită aşteptării chinuitoare a exploziei în adăpost, mai stăruia în trupul său. Iar casca îi părea atât de grea, şi-i strângea atât de tare fruntea, încât îi vuiau urechile. Dar în tranşee aerul era mai proaspăt decât în adăpost şi, cu fiecare clipă care trecea, respiraţia i se făcea mai uşoară şi în sufletul lui creştea presimţirea acelei desfătări pe care trebuia să i-o dea lupta.

Fără să se desprindă de infanteria care venea în urma lor, tancurile nemţeşti din frunte se apropiau de moviliţa pe care se înălţa mesteacănul cel alb şi scânteietor. De undeva din cazemate, mitralierele noastre deschiseră focul asupra infanteriei germane care se ţinea, grupuri-grupuri, după tancuri. Începură apoi să bufnească înfundat şi puştile. Câteva tancuri răspunseră fără întârziere, trăgând cu tunurile asupra cazematelor pe care le descopereau şi cu mitralierele asupra tranşeelor.

— Fraţilor, strigă Andrei privind în jurul lui. Trageţi în infanterie! Trageţi în bestii, să icnească cu sânge!

După ce trase un încărcător asupra infanteriştilor duşmani care veneau în urma tancurilor, Andrei aruncă o privire spre Nurgalei. Cu faţa lucind de năduşeală şi cu ochişorii negri scânteind de bucurie Hasan îi strigă:

— Ar-r-rde! La dracu’ neamţul! Culcat, murit şi gata!

Andrei nu auzi cum tunurile noastre antitanc, instalate în ambuscade lângă liniile dinainte a apărării, deschideau foc de vijelie prin ochire directă. Două tancuri se opriră lângă moviliţa cu mesteacănul alb, răspândind un fum gros, iar deasupra lor creşteau cu o iuţeală de poveste, limbi de flăcări ascuţite ca nişte frunze de lăcrămioare. Celelalte tancuri îşi făcură vânt şi se repeziră înainte în plină viteză, uruind adânc şi scuipând din tunuri. În vremea aceea, în ajutorul tunurilor mici antitanc deschiseră focul, din poziţiile lor camuflate, bateriile noastre grele. În văzduh se auzi un şuierat şi un urlet prelung — şi toată câmpia pe care înaintau tancurile se cutremură de bubuitul exploziilor.

— Ai noştri trag, nu-i aşa? strigă Umrihin.

— Ai noştri, îi răspunse Andrei. Nu vezi?

— Oho! strigă Umrihin uimit şi, închipuindu-şi că Andrei îl aude, zbieră înainte dând din mâini! Aşa mai zic şi eu! Asta nu-i ca la pârâul cela, ţi-aduci aminte? Eh, tătucă! Eh, frăţioare! Andriuha! Andriuha! striga el mereu, lipindu-se de peretele tranşeei. Nu, acum nu ne mai vin ei de hac! Acum suntem tari, Andriuha, şi nu le mai merge...

Bateriile noastre nu se odihneau nicio clipă. Tot şesul din faţă se învălui în fum. Tancurile dispărură după perdeaua lui plutitoare. Unele se zbăteau, aruncând flăcări. Dar două din ele ieşiră din zona bătută cu foc şi se năpustiră spre tranşee, drept în sectorul plutonului lui Matvei Iurghin. Nu mai avea niciun rost să înainteze asupra tranşeei, odată ce nu mai aveau infanteria în urmă, — şi totuşi veneau orbeşte: erau turbaţi de furie că atacul lor dăduse greş.

Tunul nostru instalat pentru tragere prin ochire directă în sectorul plutonului izbuti să tragă de câteva ori drept asupra tancului înaintat. El ocoli scurt, porni în zig-zag, apoi, scrâşnind din şenile, se întoarse din cale trăgând după el, ca o imensă coadă de păun, flăcări şi fum. Dar cel de-al doilea, care venea în urmă, descoperi tunul şi, dintr-o singură lovitură bine ochită, îl scoase din luptă. Apoi, făcându-şi drum spre tranşee porni, nici prea repede nici prea încet, de frica minelor pesemne, luând-o de-a dreptul spre Andrei şi tovarăşii lui.

Tot ce urmă după aceea, ţinu foarte puţin: poate două, poate trei minute. Dar Andrei nu-şi dădea seama cu câtă repeziciune chibzuia şi executa mişcările trebuitoare, aşa că lupta cu tancul i se păru că ţinuse vreme îndelungată.

Era a doua oară când se întâlnea cu un tanc. Şi cu toate că întâia oară, lângă Vazuza, nu izbutise să facă nimic, totuşi întâlnirea de atunci îi folosise. Afară de asta, din povestirile ostaşilor care luaseră parte la respingerea unor atacuri date cu tancuri Andrei adunase fără să-şi dea seama o sumedenie de cunoştinţe necesare pentru asemenea lupte. Toate acestea îi erau de ajuns ca să primească făţiş, cu bărbăţie, lupta cu namila blindată. De aceea nu se sperie când înţelese că artileriştii noştri nu vor putea să-l oprească la timp de frică să nu lovească în

noi şi că, prin urmare, tancul va trebui atacat cu mijloace proprii. Era stăpânit pe de-a-ntregul de o singură dorinţă: aceeaşi care, în zilele din urmă, îl îndemna mereu la luptă.

După ce-şi coborî puşca mitralieră şi muniţiile de pe platformă, Andrei îşi pregăti grenada antitanc, strigă către Umrihin şi Nurgalei să fie şi ei gata, îşi îndreptă casca pe cap, se aplecă în tranşee cumpănindu-şi în mână grenada şi socotindu-se cum s-o arunce, apoi încremeni, încleştat, aşteptând duşmanul. Tancul înainta, trăgând mereu serii de mitralieră asupra tranşeei. Gloanţele se înfigeau în faţa parapetului ori ciuruiau, ţiuind, zăpada de pe creasta lui. Nu mai era chip să-ţi scoţi capul afară, ca să vezi anume cât se apropiase. Toate simţurile trebuiau să fie ascuţite ca să prindă, pe dibuite, clipa când monstrul o să fie atât de aproape, încât n-o să mai poată trage în parapet, ci pe deasupra lui. Andrei ştia că dacă ar scăpa această clipă, grenada ar porni prea târziu şi namila ar trece peste ei... Din toate clipele care mai rămâneau până la întâlnirea cu tancul, el era dator să aleagă tocmai această singură clipă...

Bubuitul asurzitor al luptei îl împiedica să aştepte în linişte. Când gloanţele încetau să şuiere pe deasupra capului său, doar un anumit instinct îi spunea că tancul e încă departe. Aşteptarea era atât de apăsătoare, încât îl treceau năduşelile. Abia se ţinea pe picioare din pricina încleştării, a puterii pe care o adunase în el ca să se măsoare cu monstrul de oţel. Îi trecu prin minte că tancul ar putea să se abată din drumul drept. Gândul acesta îl sperie deoarece ştia că niciunul dintre ostaşi, afară de Umrihin, nu mai înfruntase un tanc, prin urmare toţi puteau să-şi piardă capul la început şi să lase tancul să treacă peste tranşee. „Numai de nu s-ar abate din drum! gândi el, aprins. Numai de-ar veni aici, la mine!”

Un snop de gloanţe şuieră, uşor şi slobod pe deasupra tranşeei şi Andrei simţi cum îl arde un gând: „În sfârşit! Iată clipa aşteptată!” Cu o uşurare pe care n-o bănuise încă, de parcă sufletul i-ar fi prins aripi, Andrei se ridică deodată în picioare, cât era de înalt, peste parapet. Tocmai atunci tancul trecea peste linia unde Andrei era hotărât să-l doboare. Şi aruncă grenada sub şenila din dreapta, cu acea putere neînchipuită pe care ţi-o dă mânia şi izbânda.

Răsună explozia.

Deasupra tranşeei începură să curgă bucăţi de pământ; prin aer trecură ca un vifor, vârtejuri de zăpadă spulberată şi nori de fum. Andrei încercă să-şi mai scoată odată capul din tranşee, dar o nouă explozie răsună, apoi a treia, a patra... Erau grenadele pe care le aruncau Umrihin. Petro Semiglaz şi Osip Cernâşev, care-i săriseră cu toţii în ajutor. Iar Nurgalei cel neastâmpărat o zbughi imediat după detunătură din tranşee, ca o veveriţă, cu câte o sticlă incendiară în fiecare mână. Tancul era lovit, dar mai sufla încă fioros. Întorcându-se, căută s-o ia la fugă îndărăt. Fără să se gândească la primejdie, Nurgalei se năpusti asupra lui şi, când ajunse aproape de tot, îi sfărâmă una după alta sticlele de blindaj. Şiroaie de flăcări începură să curgă peste tanc şi în jurul lui se răspândi un fum gros, care duhnea a ouă clocite...

Andrei nu vedea nimic din toate acestea: explozia grenadelor îi umpluse ochii de praf. Dar curând auzi din toate părţile strigătele de bucurie ale ostaşilor şi, la doi paşi de el, glasul lui Iurghin:

— Bravo, băieţi! Daţi-i înainte!

— Las-că le-am arătat noi lor! Le-am făcut-o! urla Umrihin, ca şi cum i-ar fi răspuns. Or să ne ţină minte! Iaca, aşa trebuiesc ospătaţi!...

Din spatele lor, din pădure, se stârni deodată un vuiet şi un şuier atât de cumplit, de parcă din inima pământului ţâşneau, prin mii de răsuflători, aburi aprinşi.

— R-r-r-rî-îc! Rî-î-îc!

Iar după câteva clipe, peste toată întinderea îndepărtată a câmpiei, pe unde fugeau puţinele tancuri germane rămase tefere şi alergau soldaţi răzleţi, se rostogoliră valuri crestate de flăcări. Şi tot apusul se învălui într-o perdea neagră de fum.

— Astea-s „Katiuşele” noastre! îşi lămuri oamenii Iurghin, cu glasul lui plin.

Mult ar fi vrut şi Andrei să se uite peste câmpul de luptă. Dar stătea încă ghemuit în tranşee şi se freca la ochi...

XXIV

Curând după aceea, nemţii îşi aruncară tancurile asupra altor sectoare ale apărării. Iar în vremea asta, câteva baterii germane, ca şi cum ar fi vrut să răzbune înfrângerea suferită, abătură un foc de o violenţă nemaipomenită asupra sectorului unde se găsea batalionul lui Şaracşane.

Cu câteva clipe înainte de a începe ciocanul de foc de artilerie, sergentul Oleinic fusese transportat la punctul medical: împotriva aşteptărilor sale, intoxicaţia era atât de puternică, iar vărsăturile îl slăbiseră într-atâta, încât nu s-ar fi putut întoarce curând în luptă. Şi, chiar la începutul tragerii, Andrei fusese şi el rănit: o schijă îl atinse la ceafă. Sanitarul îi făcu un bandaj acolo pe loc, în adăpost. Când vuietul exploziilor amuţi o clipă, omul îl îndemnă să meargă la punctul medical. Dar Andrei dădu din mână:

— Lasă că se vindecă şi aşa! şi sări afară din adăpost.

Din comenzile şi strigătele care se auzeau de-a lungul tranşeei, înţelese îndată că infanteria germană pornise la atac Aruncând o privire peste parapet, văzu mişcându-se departe, peste câmpia înzăpezită, printre craterele dese şi negre ale gropilor, o mulţime nenumărată şi întunecată. Mulţimea se apropia acum de movilita cu mesteacănul alb, în jurul căreia zăceau tancurile nemţeşti arse şi turtite. Aşadar, în timp ce peste apărarea noastră se prăvălea focul năprasnic al artileriei lor, nemţii ieşiseră din pădure şi străbătuseră o bună bucată de loc...

— Încarcătoarea! strigă Andrei. Nurgalei îi împinse încărcătoarele.

În timp ce-şi încărca puşca mitralieră, Andrei auzi glasul lui Iurghin:

— Lasă-i să se apropie! Trage de la mică distanţă!

— Cu „Katiuşele”, aşa ar trebui! urlă Umrihin.

Şi toţi ostaşii, după ce-şi încărcară armele, aşteptară ca dintr-o clipă în alta să pornească din spatele pădurii urletul şi bubuitul „Katiuşelor”, pe care ei nici nu le văzuseră încă. Şi atunci toată mulţimea aceea de oameni o să piară, înghiţită în talazurile crestate de foc.

Dar în clipa următoare se petrecu ceva cu totul neaşteptat: la punctul de observare al comandantului de regiment, ostaşul care stătea cocoţat în vârful bradului lăsă binoclul în jos şi-i raportă, speriat, lui Ozerov:

— Tovarăşe maior, sunt de-ai noştri!

— Cum asta, de-ai noştri?

— Pe cuvântul meu, de-ai noştri! Cu mantale de-ale noastre şi fără arme...

Maiorul Ozerov îşi înălţă binoclul în dreptul ochilor.

Peste câmpia albă veneau, şi nu în formaţie în lanţ, cum pornesc de obicei nemţii la atac, ci în gloată deasă, înotând prin zăpada adâncă şi căzând peste troiene, oameni dezarmaţi, în mantale cenuşii şi zdrenţuite. Li se vedeau bine feţele. Nu încăpea nicio îndoială: erau ruşi. Şi Ozerov înţelese într-o clipă că nemţii îşi mânau înaintea lor prizonierii, lucru pe care, după câte auzise el, îl mai făcuseră şi altădată.

— Şi-n urma lor? întrebă Ozerov. Ce vezi în urma lor?

— În urmă?... Da, vin şi din urmă... Nemţii, tovarăşe maior!

— Rachete! strigă Ozerov spre adăpost. Sfârâind ascuţit, o rachetă albă descrise în văzduh un arc de cerc.

— Ce este? întrebă Iurghin neliniştit. Să nu tragem? Şi-l apucă de umăr pe Andrei oare, fără să observe rachetele, ochea, gata să tragă cu puşca mitralieră. Stai!

De-a lungul tranşeelor răsunară glasuri:

— La loc comanda!

— Stai, nu trage!

Peste tranşee se înălţară căşti.

Pe un front cam de două sute de metri, valurile cenuşii de oameni veneau, nestăvilite, spre poziţia noastră. Uitându-se ţintă înainte, Matvei Iurghin înţelese şi el, cu groază, ce născociseră hitleriştii. Şi-l apucă un tremur nervos atât de puternic, încât temându-se să nu scape din mâini grenadele de care nu se despărţise de la începutul luptei, le aşeză încetişor pe marginea tranşeei. Voia să facă ceva, să spună ceva ostaşilor săi, dar nici putere nu mai avea, nici glasul nu-l mai asculta. Nu-şi pierdu capul — aşa ceva nu i se întâmpla niciodată în luptă — însă ceea ce făceau hitleriştii era atât de revoltător, de criminal şi de neomenesc, încât Matvei Iurghin, descumpănit, rămase câteva clipe într-o adâncă deznădejde.

Dar, în timp ce tovarăşii ceilalţi abia începeau să înţeleagă ce se petrece, din nou stăpân pe el, Matvei Iurghin se gândea, limpede şi grăbit îşi dădea seama că socoteala nemţilor era simplă: fără îndoială că, văzându-i pe ai lor, ruşii n-or să deschidă focul, ceea ce o să îngăduie infanteriei germane să se apropie la adăpostul gloatei de prizonieri. Iar atunci când gloata aceasta o să năvălească în tranşee, făcându-se una cu ostaşii noştri, nemţii or să-i împroaşte şi pe unii şi pe alţii cu grenade şi or să pătrundă în adâncimea apărării regimentului. Mai înţelegea că, atunci când prizonierii vor năvăli peste ai noştri, o să se stârnească o învălmăşeală atât de cumplită, încât ostaşii n-or să mai fie în stare să-i întâmpine pe nemţi aşa cum se cuvine. Dar ce putea să facă? Şi clipele, atât de nepreţuite în luptă, treceau... Iurghin

se uită de câteva ori îndărăt: niciunul dintre comandanţii superiori nu dădea alt ordin. Iar gloata de prizonieri se apropia, se apropia mereu.

Trebuia să ia el singur o hotărâre. Şi atunci, se hotărî: dacă lupta corp la corp nu putea fi înlăturată, măcar să nu se dea în tranşee, în învălmăşeală, ci la oarecare distanţă înaintea ei, ca să-l ia pe inamic pe neaşteptate.

Luându-şi grenadele, Iurghin dădu ordinul pregătitor pentru atac. Cuvântul lui zbură din gură în gură şi într-o parte şi în cealaltă a tranşeei.

— Tovarăşe locotenent, — strigă Andrei, — sunt de-ai noştri!

— Ştiu, dar în urma lor vin şi nemţii!

Şi Iurghin le explică soldaţilor strigând ca să se facă auzit, că trebuie să răzbească prin gloata de prizonieri şi să-i atace pe nemţi la baionetă. Auzind că vorbele lui treceau, mereu repetate, de-a lungul întregului raion al plutonului, Matvei Iurghin sări din şanţ şi, de pe parapet, se uită în toate părţile. Apoi strigă prelung:

— După mine!

De pretutindeni, soldaţii începură să iasă din tranşee.

În timp ce-i zorea, Iurghin auzi din flancuri uruit de motoare: erau tancurile noastre „T-34” care porniseră la atac din ordinul lui Ozerov, ieşind de prin ambuscade, din pădure. Spulberând vârtejuri de zăpadă, ele pătrunseră adânc în câmpia fără adăpost şi, ajungând în dreptul gloatei, deschiseră din amândouă părţile un foc viu de mitralieră. Prizonierii începură să urle din sute de glasuri, într-o învălmăşeală nebună. O clipă se traseră îndărăt, dar dintr-odată, doborând câţiva, se năpustiră iarăşi înainte spre tranşee. Iar tancurile trăgeau mereu din amândouă părţile, apropiindu-se tot mai mult de mulţime. În sfârşit, Iurghin înţelese că ale trăgeau în nemţi, despărţindu-i de grosul prizonierilor şi deschizând drumul înaintea lor.

Matvei Iurghin se gândi cu bucurie că cea dintâi hotărâre a lui în luptă — şi încă atât de covârşitoare! — nu dăduse greş. Împlinirea ei era uşurată acum de tancurile noastre, care năvăliseră pe câmp. Sărind de pe parapet şi alergând în întâmpinarea prizonierilor, Matvei Iurghin începu să urle ca un nebun, fluturând o grenadă:

— Încoace, fraţilor, încoace!

Soldaţii se repeziră în urma lui.

Cu cât se apropia de tranşee, cu atât gloata prizonierilor se rărea. Cei mai voinici, înţelegând că li se apropie libertatea, o luau înainte, dar cei istoviţi sau răniţi se târau aproape fără suflare, căzând şi trăgând după ei prin zăpadă poalele mantalelor zdrenţuite. Plutonul lui Matvei Iurghin începu să treacă prin gloata lor rărită.

Plutonul avea o singură ţintă: să răzbată cât mai repede prin mulţime, ca să se arunce asupra nemţilor imediat în urma tancurilor, al căror uruit îl auzea înaintea lui. Dar gloata de prizonieri se repezi la ostaşi cu strigăte de bucurie şi cu lacrimi de fericire... Oamenii aceia istoviţi, bărboşi, pe jumătate goi sau în zdrenţe, cu pansamentele murdare şi cu capetele goale, clătinându-se de slabi ce erau şi înecându-se de plâns, se aruncau asupra ostaşilor, ţinându-i pe loc cu îmbrăţişările lor şi îngânând frânturi de fraze pline de recunoştinţă. Sufletele lor erau atât de pline de norocul neaşteptat ce dăduse peste ei acolo, pe câmpul de luptă, încât ei nu mai erau în stare să înţeleagă nimic, şi fără îndoială că nimic pe lume n-ar fi putut să le înăbuşe strigătele şi să le oprească lacrimile,

Căutând să treacă printre ei, ostaşii le strigau din fugă:

— Lăsaţi, ce v-a apucat? Mai târziu, mai târziu!

— Oho, fraţilor! urla Umrihin, mai tare decât toţi. Fiind cel mai înalt, prizonierii îl luau la ochi înaintea celorlalţi şi-l înconjurau din toate, părţile. Ce, aţi căpiat? Ia daţi-vă la o parte, fraţilor! La o parte, când vă spun!

Cu mare greutate răzbiră ostaşii prin gloată şi, cu acea mânie care face să scapere ochii, se năpustiră pe urma tancurilor. Şi peste întinderea câmpiei, răsună strigătul de luptă:

— U-r-r-ra-a-a-a-a!

Toată compania se repezi din tranşee în ajutorul lui Matvei Iurghin şi contraatacul se dezlănţui.

Şi iarăşi începură bateriile noastre să tragă. Într-o revărsare neîntrerupta, vuind năprasnic, proiectilele zburau pe deasupra câmpiei unde ostaşii noştri îi zdrobeau pe duşmani în luptă corp la corp.

Deasupra poziţiilor germane, proiectilele explodau în valuri uriaşe şi neistovite de flăcări. Şi tot apusul era cufundat într-o beznă de nepătruns.

XXV

De dimineaţă şi până la căderea nopţii, nemţii dăduseră atacuri îndârjite asupra regimentului lui Ozerov, fără să se poată apropia măcar cu un pas de Moscova. Zeci de tancuri germane fuseseră distruse şi arse, sute de cadavre zăceau în faţa apărării regimentului.

Spre seară, vuietul luptei se potoli.

În limita dinainte a apărării, tranşeele începură să se golească. Ostaşii şi comandanţii intrau în adăposturile lor îngheţate şi umede, cu miros de paie ude şi de cetină putrezită. Doar santinelele rămâneau la posturile lor. Peste întreaga poziţie stăpânea acum o tăcere deplină, o tăcere cum nu se poate întâlni decât pe front. Rareori mai răsuna prin ungherele tranşeelor, zvonul de glasuri al oamenilor din echipele de înmormântare, care căutau morţii şi adunau armele de pe jos. De ici şi colo, de sub pământ, se simţea în aer miros de fum. Răzbiţi de frig, soldaţii făcuseră foc în sobiţele de prin adăposturi.

Mestecându-şi în grabă bucata de pâine, fără a-şi îngădui să se odihnească după luptă, Andrei ieşi cel dintâi din grupă să ia în primire postul de observator. Acum, după ceasurile nesfârşite de luptă îndârjită pe viaţă şi pe moarte, ar fi fost greu să-l recunoşti. Nu mai semăna cu flăcăul acela frumos, gânditor şi liniştit, pe care-l ştiau oamenii din Olhovca. Era un bărbat cu înfăţişarea aspră şi gravă, cu privirea întunecată şi iscoditoare — acea privire pe care o capătă oamenii după ce au văzut moartea cu ochii şi s-au încredinţat că nu e totdeauna atotputernică...

Îi era greu să se ţină pe picioare şi simţea cum îl dureau toate încheieturile. Dar şi oboseala adâncă şi durerea chinuitoare erau înăbuşite de sentimentul unei bucurii fără sfârşit. Nu putea înţelege nici când şi nici pentru ce înflorise în el această bucurie, dar nu se îndoia că o simţea pentru întâia oară în viaţă.

După ce-şi încarcă puşca şi-şi potrivi casca pe cap, Andrei se îndreptă cât era de înalt şi se uită înaintea lui, peste parapet la şesul pe care se dăduse lupta. Lumina palidă a înserării se culca după zidul negru şi zimţuit al pădurii îndepărtate. Întunericul se revărsa peste pământ de pretutindeni, dar un ochi ager putea să vadă încă până departe. Toată câmpia era sfârtecată de proiectile şi de bombe. Pe unele locuri, zăpada proaspătă era suflată ca-n palmă, ca şi cum ar fi trecut peste ea o mătură de fier, iar pe alte locuri era amestecată cu pământ şi neagră de fumul exploziilor. Şi, peste tot, câmpul era presărat cu grămezi de metal, care până adineauri purta în el o viaţă şi o putere uriaşă. Din unele se mai împrăştia încă şi acum un fum gălbui. Şi pretutindeni pe unde rămăsese zăpadă, pe albul ei se desluşeau pete întunecate de cadavre... Iar în mijlocul cestui câmp al groazei, unde toată ziua, fără odihnă, se prăvălise puhoiul de fier şi de foc şi unde totul fusese răvăşit de moarte — pe moviliţa lui pustie stătea singuratic, ca şi dimineaţa, strălucind luminos şi liniştit în umbra înserării, mesteacănul cel alb.

— Trăieşte încă!... îşi şopti cu mirare Andrei.

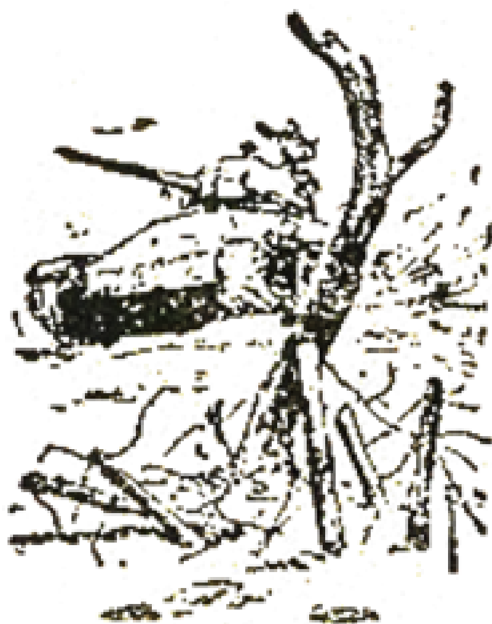
Şi deodată i se păru plin de înţeles, plin de un adânc înţeles faptul că pe locul acela deschis şi după o luptă atât de înverşunată supravieţuia, ca sfânt, puiul acela de mesteacăn — copacul acela mândru, copacul cântecelor noastre... Natura însăşi îl aşezase acolo, ca să înfrumuseţeze câmpia lipsită de podoabe — prin urmare natura însăşi îi dăruise nemurirea..

Andrei simţi şi mai adânc în suflet fericirea care-l cuprinsese în dimineaţa aceea pentru întâia oară în viaţă. Dar acum, înţelegea: era fericirea de a fi biruit. Se simţea fericit că e ostaş, fericit că stă seara în acelaşi loc în care stătuse şi dimineaţa, înainte de a porni la luptă. Rămase câteva clipe fără să-şi poată lua privirea vrăjită de la mesteacăn. Apoi, atingând cu mâna marginea tranşeei, ca şi cum ar fi făcut un jurământ pământului însuşi, adăugă triumfător, cu inima de o covârşitoare bucurie:

— Şi va trăi mereu!

Sfârşitul cărţii întâi

CARTEA A DOUA

Partea I

I

Iarna venise pe neaşteptate şi cu toată tăria. În timpul nopţii căzuse o ninsoare zdravănă, iar în zori, peste întreg ţinutul Rjevului se năpusti val-vârtej o vifornită îndrăcită, care acoperi cu zăpezile ei uscate şi călătoare şi întinderile împădurite, şi câmpiile unduitoare, cu sătuleţe mărunte şi vechi, ştergând de pe faţa pământului toate drumurile şi toate cărările, ca şi cum ar fi vrut să-i silească pe oameni să-şi croiască alte căi în lumea aceea troienită. Pretutindeni, şi peste păduri, şi peste câmpii, se statornici ca pentru veşnicie parcă, liniştea aceea posomorâtă de iarnă, care-ţi apasă sufletul. Ai fi zis că iarna timpurie îngropase sub troiene orice urmă de viaţă pe pământ.

Dar asta, numai la prima aruncătură de ochi.

Pentru că, drept în mijlocul câmpiei, acolo unde iarna e mai în largul ei, stă singuratică o tufă de măceş încărcată cu promoroacă. Dar încearcă să dai la o parte zăpada proaspătă de sub crengile ei aplecate — şi în faţa ta se arată o adevărată minune; acolo, ca într-o firidă, nu numai că trăiesc, dar chiar înfloresc felurite buruieni. Iat-o, strălucind verzuie, toată numai mărgeluţe de gheaţă, tulpina păroasă de traista-ciobanului, de pe care atârnă de jur împrejur flori albe, mărunte şi delicate. Alături, un ghizdei scund, dar voinic. Florile lui vii, de aur, stau ghemuite în ciorchini. Iar în adâncul firidei sclipesc rozetele ca de cristal ale spânţului celui semeţ, care înfloreşte toată iarna...

Surprinse fără veste de iarnă, buruienile acestea vor aştepta cu răbdare primăvara cea atotbiruitoare, să le scoată la lumină şi să le aducă soare şi căldură. Şi atunci, ele vor îndeplini porunca legilor vieţii: vor face seminţe şi le vor împrăştia pe pământ...

Urletul viscolului, când năprasnic, când tânguitor, o trezi parcă la viaţă pe Anfisa Marcovna. După moartea lui Osip Mihailovici în spânzurătoarea fascistă, zăcuse vreme de două săptămâni încheiate într-o stare de grea şi chinuitoare melancolie. Era bolnavă, dar nu cădea la pat, că doar făcea parte din neamul acela de oameni care mor din picioare. Chiar când umbla sau gospodărea, sau când vorbea cu fetele ei, părea că o face numai dintr-o îndelungă deprindere de a nu sta degeaba, dar că toate sunt străine de gândurile ei. Şi iată că dintr-odată, ca şi cum şi-ar fi scuturat doar uşurel umerii. Anfisa Marcovna aruncă de pe ea tristeţea şi, pe neaşteptate, se arătă iarăşi aşa cum fusese totdeauna: hotărâtă în vorbă şi în faptă, frumoasă în aspra ei feminitate şi cu privirea veşnic tânără.

Maricăi şi Faiei li se părea că, din clipa aceea, şi căsuţa lor se mai luminase. Surorile ar fi fost bucuroase ca în acea zi să se adune iarăşi la dânşii, aşa cum se adunau odinioară vecinele şi prietenele, dar vremea rea îi ţinea pe toţi cei din Olhovca pe la casele lor. Uitându-se pe geamurile acoperite de zăpadă la uliţa pe care se învălătucea viscolul, fetele vorbeau cu necaz:

— Ia te uită cum s-a pornit! De nu-l mai poţi stăpâni!

— Cumplit mai viscoleşte!

— Las' să viscolească, zise Anfisa Marcovna, cu linişte. E chiar bine că s-a dezlănţuit atât de tare viforniţa asta. „Toate drumurile-s sub omăt...” parcă aşa-i cântecul, nu?

Anfisa Marcovna se aşeză, pipăind cu degetele ei uscate faţa de masă. Ochii negri, puţin traşi spre tâmple, sclipeau vioi, trăsăturile obrazului, mai palid acum, trădau un efort — şi fetele înţeleseră că mama lor încerca să-şi înăbuşe dorinţa, ivită pe neaşteptate, de a le împărtăşi un lucru deosebit de important.

— Hai, mamă, spune! o rugă Marica, neliniştită.

— Vedeţi, mi-am adus aminte astăzi de tatăl vostru, răspunse Anfisa Marcovna, plecându-şi ochii negri care-i sclipeau tinereşte. Ce neam de om vijelios mai era şi el! Şi s-a prăpădit pe un viscol ca ăsta, şi încă noaptea... Venea de la soviet când, colea, în ulicioară, l-au pândit chiaburii... Vecinii l-au adus acasă, l-au culcat pe laviţa asta, dar el abia mai sufla...

— Ne aducem aminte, zise Marica în şoaptă.

— Aşa se şi cuvine... Deodată, Anfisa Marcovna scutură din cap, ca şi cum s-ar fi pregătit, ca în tinereţe, să înceapă pe o notă ridicată cântecul ei favorit. Şi parcă-l văd cum îşi deschide ochii, cum se uită la mine, şi-mi spune: „Vezi, Fisa, au vrut să mă omoare! Ce oameni fără minte! Să ne bage pe noi în pământ?! Dar în pământ noi dăm colţ, ca sămânţa!”

Înţelepciunea simplă a tatălui lor, ucis în anul naşterii vieţii colhoznice în Olhovca, răsuna pentru Marica şi Faia, acum, după zece ani, cu puterea neasemuită a sincerităţii, a vorbelor lăsate cu limbă de moarte. Stăpânindu-şi lacrimile, ele îşi lăsară dintr-o dată capetele în jos. Iar Anfisa, ridicându-se şi îndreptându-şi umerii, repetă solemn şi grav:

— Da, ca sămânţa!

... De cum începuse vremea rea, hitleriştii încetaseră de a mai scotoci prin sat. De altfel, nici nu mai aveau ce lua: în cele două săptămâni, jefuiseră cu totul satul întreg. Ridicaseră toate grânele pe care cei din Olhovca nu izbutiseră să le dosească, adunaseră de prin curţi o mulţime de vite, ba căsăpiseră până şi găinile şi gâştele din sat. Acum oamenii din Olhovca erau şi mai amărâţi decât înainte. Cu ce să trăiască? Foarte mulţi rămăseseră fără pâine, fără carne şi fără cartofi, şi înaintea lor era o iarnă întreagă. Într-adevăr, aveau de ce să fie amărâţi, aveau de ce să ofteze. Mai cu seamă era înspăimântător să stai de veghe, chinuit de gânduri, în nopţile lungi de iarnă. Nu se vedea nicio luminiţă pe nicăieri, toţi câinii, fuseseră spânzuraţi, toţi cocoşii tăiaţi; nu se auzea niciun zvon de viaţă, numai urletul vântului, când năprasnic, când tânguitor...

La 8 noiembrie, pe la amiază, viscolul se culcă în troiene, să se odihnească. Aruncându-şi ochii la ferestrele care se luminaseră, Anfisa Marcovna se îmbrăcă în grabă şi ieşi pe cerdac. Cu interesul acela pe care nu-l au decât oamenii smulşi de multă vreme din lumea înconjurătoare de vreo boală, ea cercetă cu privirea şi curtea casei, şi satul.

Doamne, ce făcuse viscolul din toate!

Curtea era atât de înzăpezită, încât ai fi putut trece de-a dreptul peste gard. Pe locul unde fusese şura, se înălţa o colină albă; în locul stâlpilor, ieşeau la iveală pălării de ciuperci, mari ca-n poveste. În grădina de zarzavat, unde viscolul aruncase ninsoarea în valuri, se întindeau dune de zăpadă povârnite printre care, ici şi colo, se iveau vârfurile tufelor de coacăze. Mestecenii din ulicioară se liniştiseră acum, iar crengile lor ostenite stăteau aplecate până pe crestele troienelor care băteau în albăstrui. Deasupra satului atârna cerul scund şi mohorât, încă zbuciumat.

Într-un colţ al curţii, pe un scoruş tânăr, Anfisa Marcovna văzu pentru întâia oară oaspeţii nordici, dragi inimii sale. Un stol de inăriţe cenuşii, cu căciulite de un roşu aprins, alerga pe crengile înţepenite de ger, ciugulind cu lăcomie cele din urmă boabe îngheţate şi sporovăind zgomotos:

— Ci-ci-ci! Ciot-ciot!

— Ci-ci-ci! Ciot-ciot!

Fără să se întoarcă spre fetele ei, care ieşiseră şi ele pe cerdac, Anfisa Marcovna zise, cu un glas tânăr şi plin:

— Uite, a venit şi iarna!

Auzind vorbă, stolul de inăriţe se ridică dintr-odată de pe scoruş şi, legănându-se pe aripile văzduhului, zbură spre marginea Barului.

— Şi ce mai troiene!

Deodată, Anfisei Marcovna îi veni gust să trebăluiască în ger: în orice muncă, chiar şi în acele care-o oboseau, ea găsea totdeauna ceva minunat, ceva binefăcător, fără de care n-ar fi cu putinţă o viaţă omenească bună.

— Hai, fetelor, aduceţi lopeţile! Dar fetele se împotriviră:
— Mai bine te-ai întoarce în casă, mamă!
— Ori poate crezi că nu suntem în stare să ne descurcăm şi singure?
Anfisa Marcovna însă stărui:
— Să faceţi cum vă spun!
Ieşiră tustrele pe locul cărării care ducea de la cerdac până la portiţă. Era mult de muncă, şi Anfisa Marcovna se apucă de lucru cu acel larg avânt sufletesc, care o însoţea totdeauna în orice îndeletnicire. Mânuia lopata lată de lemn bărbăteşte, cu putere, aruncând zăpada de-o parte şi de alta a pârtiei. Aşezându-se la oarecare depărtare una de alta, fetele porniră de la poartă către mama lor.
În scurtă vreme, Anfisa Marcovna se înfierbântă la treabă, se îmbujora la obraz ca o fată tânără, şi fetele ei, care o supravegheau tot timpul, se încredinţară că-şi venise în fire pe deplin din cumpăna prin care trecuse.
Sfârşiseră treaba, şi Anfisa Marcovna tocmai începuse să mături cerdacul, când se ivi în portiţă Lucheria Boiarchina, cu cojocul tăbăcit descheiat peste pieptul plin şi cu şalul cenuşiu uşor presărat cu zăpadă: trecuse, se vede, pe sub vreun copac, care-şi scuturase peste ea, din treacăt, o creangă încărcată cu ninsoare.
Lucheria începu, încă de la portiţă:
— Ei, mai trăiţi?
— Abia am putut ieşi din casă, îi răspunse Marica.
— Vai, dar la noi a ajuns omătul până deasupra ferestrelor! Nici nu mai pătrunde lumina!
De-atunci, de când aflase că Stepan al ei era pe undeva, prin apropiere, şi că nu plecase spre Moscova, Lucheria se liniştise şi se înveselise, ca şi cum, cu cât Stepan era mai aproape de ea, cu atât era mai la adăpost de primejdie. Dar bărbatul ei nu-i mai trimisese demult nicio veste şi, tot aşteptând, Lucheria venea mai des decât alţii în casa Macarihăi.
— Ei, tu, nevestico, de ce-mi umbli descheiată? o întrebă Anfisa Marcovna când noua sosită se urcă pe cerdac. Ia te uită cum şi-a scos pieptul înainte! Vezi să nu răceşti la sân şi să rămână mititelul fără lapte!
— Pentru el e tot una acum!
— Ce fel de vorbă-i asta?
— Apoi, mi-am pus în minte să-l înţarc.
— N-o fi prea devreme?
— De ce să fie devreme? Şi lui i-e ruşine!
— Dar soacră-ta? Mai trăieşte?
Lucheria îşi scutură pâslarii cu mătura şi oftă:
— Zace mereu... Într-una se roagă lui Dumnezeu s-o ia, dar el nu vrea. Pesemne că i-a poruncit să trăiască până s-o sfârşi războiul ăsta... Doamne, şi cât mă mai chinuiesc cu ea! Cine vrea să moară, nu moare, şi cine nu trebuie să moară — moare. De ce o fi aşa, Anfisa Marcovna?
În timp ce vorbeau, se iviră în portiţă Uliana Şutiaeva şi Pania Goriunova. Amândouă îşi aveau bărbaţii pe front. Erau veşnic împreună: Uliana, vioaie şi ascuţită la limbă, iar Pania, liniştită şi tăcută. Şi, aşa cum se întâmplă de multe ori, această nepotrivire de firi le întărise prietenia încă înaintea războiului. Acum, după ce bărbaţii le plecaseră împreună în armată, la prietenia aceasta se mai adăugase încă ceva care le apropia, şi ele ajunseră nedespărţite.
Anfisa Marcovna le iubea pe cele două prietene ca pe fetele ei, dar de data aceasta le întâmpină fără bunăvoinţă:
— Ce tot cătaţi la mine... aşa, cu droaia? le întrebă ea, închizându-le drumul spre cerdac. Nu-i bine ce faceţi... Parcă mult îi trebuie omului ca să intre-n bucluc?... Dar în aceeaşi clipă se îmblânzi şi le făcu loc. Ei hai, intraţi, odată ce aţi venit... Ce să mă fac eu cu voi?
De multe ori se mai deschise uşa Macarihăi în ceasul acela dinaintea înserării. Se adunaseră toate vecinele. Din capătul celălalt al uliţei venise cumătra Stepanida Arefievna, mamă a doi băieţi care luptau pe front. În urma ei sosiseră prietenele Maricăi: Tonia Petuhova, grădinăreasa, soţie de tanchist, mulgătoarele Katiuşa Zimina şi Vera Drozdova, de asemeni neveste de ostaşi. Năvăliră grămadă şi prietenele Faiei, în frunte cu Csiuta Volcova. Casa se umplu, aşa cum se întâmpla totdeauna toamna.
Multă vreme se căinară femeile că pentru întâia oară după atâţia ani nu putuseră cinsti, ca altădată, sărbătoarea lui Octombrie. Şi nu mai conteneau vorbind despre jaful pe care-l dezlănţuiseră hitleriştii în sat.
— De tot l-au prădat! De tot! zicea Stepanida Arefievna.

— Şi ce viaţă ducea satul nostru! Creştea şi se înfoia ca o căpăţână de varză... Iar ei, blestemaţii, s-au repezit ca viermii şi au ros toată căpăţâna! Ne-au lăsat pe toţi săraci lipiţi pământului! Acum, poţi să spui şi despre satul nostru că: „în vârful dealului e cocoţat, dar n-are pic de pâine de mâncat".

Şi femeile începură să vorbească toate deodată, căutând să pătrundă cu mintea ce poate să le mai aducă viitorul:

— Ce mai putem face acum? Te-apucă groaza când te gândeşti!

— Către primăvară, o să-ncepem a ne umfla de foame...

— Eh, n-o mai întindem noi până-n primăvară!...

Anfisa Marcovna, care tăcuse, tot timpul, nu se mai putu stăpâni:

— Staţi o clipă, muierilor, şi lăsaţi-mă şi pe mine să vorbesc... Aşteptă apoi până se făcu linişte deplină. Proaste proroace mai sunteţi — uite, ăsta mi-i cuvântul! Bine-aţi mai menit, n-am ce zice, că-n primăvară avem să ne umflam de foame! Dar dacă n-avem să ne umflam — hai? Până nu-ţi vine ceasul, nu mori! Iar până la primăvară, mai este la mijloc iarna, şi iarna...

Anfisa Marcovna nu avu când să spună tot ce avea de spus. Uşa se deschise şi în prag se ivi Faddeevna, baba lui moş Silanti, o bătrână uscăţivă, adusă din spate, care nu ieşea decât rareori din casă la vreme de iarnă. De cum trecu pragul, Faddeevna pipăi podeaua cu băţul, mai înainta încă un pas mărunţel şi, fără să se uite la femei, îşi făcu de trei ori cruce, cu smerenie, cătând spre colţul din fund, unde de mulţi ani nu se mai aflau icoane. Apoi se ploconi în faţa femeilor, care-i răspunseră şi ele cu ploconeli. Marica şi Faia o luară de subţiori, o sprijiniră şi o aşezară pe laviţa de lângă masă. Acolo, bătrâna îşi trase puţin răsufletul şi, cercetând pe femei cu privirea, zise, ca şi cum ar fi urmat o vorbă începută mai demult:

— Frunza de pe copaci n-a căzut de tot, aţi băgat de seamă? Să vă uitaţi la stejăreii de peste ograda noastră: toţi au frunză. Până şi mestecenii mai au... Ei, eu îs bătrână şi toate le bag de seamă!

Una din femei o întrebă:

— Şi ce înseamnă asta, bunicuţo?

— Are să fie o iarnă aspră, îi răspunse Faddeevna cu încredinţare. Vremea o să se mai moaie, fără asta nu se poate aşa-i e datul... Ce zi avem astăzi? Va să zică, acuşi o să fie ziua sfinţilor Cozma şi Damian. Pe vremuri, ziua asta era socotită ca sărbătoarea găinilor... Şi totdeauna aşa s-a întâmplat: dacă sfinţii Cozma şi Damian întăresc gerul, apoi hotărât că arhanghelul Mihail îl slăbeşte. Înseamnă că o să mai avem vreme domoală, v-o spun fără să am cine ştie ce ştiinţă. Numai că asta n-are a face: o să mai slăbească gerul, e drept, dar după aceea o să lovească şi mai amarnic. Da, o să fie o iarnă nemaipomenit de tare!

Pe multe dintre femei, sosirea neaşteptată acolo a bătrânei li umplu de mirare. Totul le părea ciudat: şi faptul că-şi părăsise cuptorul pe un ger ca acela, ca să străbată tot satul pe uliţele înzăpezite, şi că dintr-odată, cu siguranţa şi gravitatea unui prooroc, făcuse asemenea profeţii cu privire la iarnă. Toate amuţiră, urmărind-o cu ochii pe bătrână, care răsufla din greu. Ca să rupă tăcerea, Macariha îi zise:

— Ai obosit, bunicuţo! Cum de-ai putut răzbate până aici? Şi chiar anume la mine ai venit?

— Am venit la voi, la toate, îi răspunse Faddeevna şi, cu o asprime neobişnuită la ea, învălui cu privirea femeile şi fetele care se strânseseră în jurul ei. Şi de aceea am venit, să vă spun despre iarnă... Voi sunteţi tinere şi nu cunoaşteţi semnele, iar de ştiut, trebuie să le ştiţi...

Femeile erau din ce în ce mai mirate. Văzând aceasta, Faddeevna ridică deodată băţul ca pe o cârjă, chipul ei se însufleţi, aspru, şi începu să vorbească răspicat, de parcă rostea o sentinţă crudă dar dreaptă, coaptă demult în inima ei bătrână:

— Or să îngheţe! Toţi! Aşa cum au îngheţat şi franţujii!... M-aţi auzit voi?

Îndată ce rosti aceste vorbe, Faddeevna începu să se pregătească pentru drumul de întoarcere. Femeile încercară s-o înduplece să se mai odihnească un pic, dar în zadar.

— Nu, mă duc, le răspunse ea. Trebuie să mă grăbeseb uite, se-ntunecă şi eu am de străbătut tot satul... Ei, până una-alta, rămâneţi cu bine! Şi să ţineţi minte ce v-am spus. Pe unii or să-i zdrobească ai noştri, alţii or să îngheţe — dar viaţă aici ei n-or să aibă!

După ce o petrecu pe Faddeevna, Anfisa Marcovna se întoarse la locul ei şi zise:

— Ei, după asta, eu nu mai am ce să vă spun... Atunci se auzi scârţâind zăpada pe cerdac.

— Mai vine cineva! zise Uliana Şutiaeva. Într-adevăr, parcă-i o întrunire. Cred că ar fi timpul să ne împrăştiem.

Uşa se deschise şi peste prag dădu buzna Efim Cerniavchin, învăluit în rotocoale albe de aer îngheţat. Era îmbrăcat cu un cojocel roşcat şi scurt, cu brasardă albă la braţul stâng şi, ca totdeauna, era puţin afumat. Pâslarii îi erau încărcaţi cu zăpadă.

— Aha, pălăvrăgiţi! strigă el zâmbind şi, fără niciun rost, făcu cu ochiul. Precum văd, e o întrunire în toată legea!

— Ce intri în casă cu picioarele pline de omăt? îl certă Anfisa Marcovna ridicându-se de la locul ei. Ori poate că ţi-ai băut minţile şi nu mai vezi ce-i pe lume?

— Dar unde-i mătura?

— În tindă, unde vrei să fie? Ia uite-te mai bine!

— Ptiu, drace!

Cerniavchin ieşi în tindă. Anfisa Marcovna aruncă femeilor o privire plină de dojana şi le şopti:

— Aţi văzut? Cum veniţi, hop şi el!

— Ce-ar fi să ne împrăştiem? propuse Lucheria Boiarchina.

— Acuma puteţi să staţi, că-i totuna!

Cerniavchin se întoarse şi zise posomorât:

— Nu-ţi întâmpini oaspeţii tocmai prieteneşte, gospodino!

— Iartă-mă, dar n-am chef să fiu prietenoasă cu tine — îi răspunse Macariha. Uite, aşează-te colea... Nu cumva ai venit să te cerţi? Dacă-i aşa, atunci dă-i drumul de la-nceput. Iar dacă nu, spune-ne ce mai e nou: că doar eşti la putere şi umbli peste tot.

— Ei, nu-i nimic de seamă, începu Cerniavchin fără tragere de inimă, aşezându-se lângă masă. Atâta doar că nu ştiu care dobitoc, a găsit cu cale, pe viscolul ăsta... În preajma sărbătorii lui Octombrie... fosta sărbătoare... să lipească fel de fel de hârtiuţe peste tot. Nu le-aţi văzut? Până şi pe poartă la mine a lipit, ticălosul! Şi de ce să le lipească? De ce, te-ntreb? Că doar Moscova tot o să cadă zilele astea!

— Zilele astea?

— Fără îndoială!

— Dar parcă spuneai c-a şi căzut?

— Atunci fusese o greşeală...

— Cam des ai început să greşeşti, Efim!

— Ei, destul! Iar începeţi să mă iscodiţi? le curmă vorba Cerniavchin, înfuriindu-se. M-aţi plictisit! Ia te uită cum şi-au slobozit gurile! Şi mai ales tu, Macariha. Lasă-te de asemenea obiceiuri, până nu-i prea târziu! Vine omul la ele cu treabă, şi dumnealor... Într-un cuvânt, asta să fie ultima oară, şi basta!

Se ridică şi, fără să se uite la femei, urmă pe un ton poruncitor:

— Iată despre ce e vorba: mâine dis-de-dimineaţă să ieşiţi pe drumul cel mare. Trebuie să-l desfundăm. Chiar comandantul a dat poruncă. Iese tot satul. Cică-i aşa de înzăpezit, de nu-i chip să răzbeşti nici cu sania. Trebuie să ieşiţi cu toatele până la una — m-aţi auzit?

Efim Cerniavchin era aşa de mânios de primirea lipsită de prietenie a gazdei, încât ar fi dorit să audă oarecari protestări din partea femeilor şi, folosindu-se de acest prilej, să se răstească la ele. Dar femeile tăceau.

— De ce tăceţi? se răsti Cerniavchin, împungând cu ochii pe cele cu limba mai ascuţită, în timp ce nările-i zvâcneau ca la popândău. Ei?... O să-mi ieşiţi mâine dimineaţă în zori, cu lopeţi şi cu mâncare pe două zile. Băgaţi de seamă... fără multă vorbă! S-a-nţeles? Să ieşiţi toate, iar care n-o să iasă, o să răspundă. Că doar n-am să desfund eu drumurile în locul vostru, asta s-o ştiţi! M-aţi auzit, ori nu?

Dar femeile nu-i răspunseră...

II

Armata lui Hitler se pregătea în grabă pentru o nouă şi „generală” ofensivă pe frontul de Est, în scop de a încercui şi cuceri Moscova.

Dar înainte de a se dezlănţui ofensiva, trebuiau desfundate toate arterele de comunicaţie care duceau către linia frontului: nu puteau fi manevrate şi transportate spre front unităţile de rezervă, muniţiile şi alimentele, pe drumuri înzăpezite. Asta ar fi putut împiedica desfăşurarea operaţiilor militare din apropierea Moscovei.

Îndată ce se potoli cel dintâi viscol, nemţii mânară fără întârziere zeci de mii de oameni la curăţatul drumurilor. Toate şoselele şi drumurile mari care duceau de la apus spre linia

frontului erau înţesate cu nesfârşite şiruri de femei, fete şi copilandri, cu lopeţi târşitoare şi sănii încărcate cu brazi tineri. Se muncea din noapte până în noapte.

...Cei din Olhovca ieşiră târziu la curăţatul drumului, cu toate că Loznevoi şi Cerniavchin începuseră să-i mâne încă de cu noapte. Dar unde era chip s-o scoţi la capăt cu muierile acele încăpăţânate şi viclene! Când le intrau poliţaii în casă, smerite şi supuse femeile pe pregăteau, chipurile, de drum. Dar îndată ce ieşeau ei pe poartă, o zbugheau care încotro: prin poduri, prin beciuri, prin şure şi zemnice... Cât ai clipi din ochi, nu mai găseai pe nimeni! Poliţailor le ieşise sufletul alergând prin sat. Dacă se întâlneau amândoi pe vreo uliţă, începeau de departe să-şi facă semne deznădăjduite cu mâinile, iar când ajungeau unul în faţa celuilalt, se întărâtau şi blestemau:

— Afurisit neam de oameni! striga Efim Cerniavchin, cherchelit încă din zori. Ai văzut? Crede-mă, nu mai am putere să tot alerg prin troiene! Îs tot numai o apă!

Loznevoi vorbea încet şi încurcat:

— Nu mă aşteptam... Atâta încăpăţânare!

— De la muierile astea blestemate puteai să te aştepţi la orice! — îi explica Cerniavchin. Le cunosc eu! Cu nişte afurisite ca ele, nu-i chip să faci ce vrei, aşa li-e felul! Chiar dacă le-am bate, să zicem, tot rău ar fi! Ce-i de făcut, hai?

Numai când nemţii se apucară de treabă izbutiră cu chiu cu vai, să adune la comandatură o ceată de femei. După ce-şi încărcară lopeţile şi legăturile cu mâncare în sania pe care o mâna un băieţandru roşcovan şi cam şmecher, femeile ieşiră din sat, în tăcere.

Efim Cerniavchin se urcase în sania din frunte: avea poruncă să supravegheze pe şleah munca femeilor din Olhovca. După alergătura istovitoare şi un păhărel mai mult de basamac pe care-l băuse, aţipi fără voie în maldărul de paie de secară. Iar când se trezi şi se uită îndărăt, sări ca ars: în urma saniei lui veneau de două ori mai puţino femei decât la ieşirea din Olhovca...

— Eh, ce spurcăciuni! oftă Cerniavchin şi, ca şi cum ar fi trecut peste un hop, se pomeni jos din sanie. Ce-i cu voi, spurcăciunilor? Ce v-a venit în minte? urlă el, aşteptând femeile să se apropie şi fluturând în aer mănuşa lui vărgată în felurite culori. V-aţi pus în gând să faceţi răzmeriţă? Ei lasă, lasă c-or să plângă ele, cele care-au dat bir cu fugiţii! Iar voi astelalte, să-mi munciţi cum se cuvine... Ce e? Ce tot şuşotiţi acolo? Hai, mişcă-te, că de nu...

— Da’ ce? sări atunci cu gura Uliana Şutiaeva, care tocmai trecea pe lângă el. Ia te uită cum o face pe grozavul! Asta ţi-ar sta bine s-o faci noaptea...

— Tu, Uliana, ar fi mai cuminte să taci! — o ameninţă Cerniavchin. Lasă că te mai întâlneşti tu cu mine! O să-ţi pară rău că nu ţi-ai muşcat limba..

Uliana se întoarse, brusc — era îmbrăcată cu un cojoc negru, bărbătesc, şi purta pe cap o uşancă — şi-şi aţinti multă vreme asupra lui Cerniavchin privirea dispreţuitoare a ochilor căprui şi pătrunzători, pe jumătate închişi.

— Ce te zgâieşti aşa la mine... de parcă m-ai ochi? îşi ieşi din fire Cerniavchin. Treci înainte, nu ţine oamenii pe loc! Treci, când îţi spun! Ia te uită cum mă ia la ochi!

— Eh, tu, Efim! suspină deodată Uliana. Mă uit la tine şi nu mă mai pot sătura privindu-te: ce mai îngrăşăminte ar ieşi din hoitul tău, mai mare dragul! Ţie o să-ţi pară rău, nebun fără minte ce eşti, nu mie! M-auzi tu?

Şi dintr-odată, bătu cu piciorul în pământ, împroşcându-l de sus până jos pe Cerniavchin cu bulgări mărunţi de zăpadă. Omul scoase un strigăt şi-şi acoperi ochii cu mănuşa lui vărgată.

— Aşteaptă, că-ţi arăt eu ţie, ciumă!

După ce lăsă să treacă toate femeile, Cerniavchin rămase locului, pe gânduri. „Trebuie să mă ţin de coada lor, îşi zise el amărât. A dracului spurcăciuni!”

Când ajunseră la şleah, soarele se ridicase sus. Celor din Olhovca li se dădu pe seamă să desfunde un sector dintre marginea pădurii şi spre răsărit până-n coama unui dâmb mic şi prăvălit dincolo de care se zărea fumul ogeacurilor unui sătuc. Tot sectorul era învârstat de crestele a numeroase dune de zăpadă. Femeile începură să se câine:

— Vai şi amar de capul nostru! Aici chiar că-ţi frângi oasele!

— Dar când o să putem noi dovedi toată zăpada asta? Ce, a dat dracu’n el?

— Zicea că până diseară trebuie...

— Să ne rupem spinările, nu? Mânca-l-ar holera!

— Halal, bune zile am mai ajuns: să ne spetim muncind pentru nemţi!

— Ce să mai vorbim! Decât aşa, mai bine ştreangul de gât... În ziua aceea, pentru întâia

oară cerul se limpezi de negură şi se ivi un soare jucăuş de iarnă. Stăruia încă gerul acela statornic şi uşor, cu care începe totdeauna iarna rusească. Pe dâmburile golaşe — ca şi cum nu se putea hotărî să iasă la câmp deschis — se juca vulpeşte un vântişor sfios, abia mângâind tulpinile înţepenite ale buruienelor. Un stol de cocoşi de munte, care, atât cât ţinuse vremea rea stătuse în tăcerea ca de închisoare a desişului de brad ieşise acum în marginea pădurii, în mestecănişul luminos, să ciugulească mugurii amari şi să se mai încălzească la soare. Cocoşii cei mândri, cu sprâncenele roşii şi cu penele ca de oţel oxidat, laolaltă cu tovarăşele lor cenuşii şi modeste, înconjurară din toate părţile mestecenii înalţi şi plini de promoroacă. Ciugulind cu lăcomie mugurii gălbui şi parfumaţi, ei scuturau crengile, bătând cu zgomot din aripi şi trecând în zbor din loc în loc. De pe mestecenii lor iubiţi cădea o pulbere deasă de zăpadă, care sclipea la soare în toate culorile curcubeului.

Nu departe de drum zăcea, ars, un tanc nemţesc. În partea din care sufla vântul, tancul fusese astupat cu zăpadă până la turelă, dar de cealaltă parte viscolul închipuise un colţişor adăpostit, unde era linişte. Ochiul încercat al lui Efim Cerniavchin descoperi numaidecât colţişorul acela. Trimise femeile să-i aducă din pădure un maldăr întreg de vreascuri şi aprinse focul în adăpostul de zăpadă.

— Ia apucaţi-vă de treabă! strigă el către femeile care se opriseră o clipă lângă foc. Ce, aţi venit aici să staţi de pomană?

Femeile porniră grămadă spre drum, unde tovarăşele lor tăiaseră în bucăţi, cu lopeţile de lemn, crestele de zăpadă împietrite şi acum le cărau (departe, dincolo de şanţul de scurgere. Pe Efim Cerniavchin îl durea capul de băutură, iar sufletul îi era scârbit de toate, din care pricină îl năpădiseră gânduri grozav de amare. Şi, într-adevăr, ce viaţă mai ducea şi el?...

Tată-său nu avusese cine ştie ce avere, dar fusese cel mai deştept şi mai şiret dintre chiaburii din Olhovca. În anii N.E.P.-ului, trecuse drept unul dintre cei mai progresişti oameni din sat: era abonat la reviste de agronomie, îşi cumpărase unelte mecanizate, făcuse fel de fel de însămânţări experimentale şi chiar, pe cât se spune, încercase să organizeze o asociaţie de maşini agricole. Şi, fără ca lumea să-şi dea seama, în anii aceia se îmbogăţise.

Atunci se şi certase Efim — încă băieţandru — cu taică-său. Bătrânul îi poruncise să intre în Comsomol, explicându-i că fără asta „n-o să aibă parte de o viaţă bună”. Dar el n-avea chef să intre. Pe-atunci nu erau decât trei comsomolişti în tot satul, şi toţi trei din sărăcime. Purtau haine ponosite, în loc să se ducă pe la petreceri îşi pierdeau vremea cu şedinţe „plictisitoare”, şi multe fete râdeau de ei, ba chiar făceau pe seama lor cântece batjocoritoare. Când Efim îi povesti Annei, fetei pe care o iubea fără nădejde, că taică-său îi hotărâse să intre în Comsomol, Anna îl preveni:

— Nici aşa nu mă prea trage inima să mă uit la tine. Dar dacă mai intri şi în Comsomol, apoi să nu mai dai ochii cu mine!

Şi Efim nu se supuse poruncii tatălui său. Bătrânul era un om ambiţios şi aspru. Intre tată şi fiu se iscă o ceartă cumplită, care se sfârşi cu fuga lui Efim de acasă, după ce mâncase bătaie de la bătrân pentru nesupunere şi pentru că-i furase din pungă o hârtie de zece ruble.

Efim petrecu trei ani într-un sat vecin, la nişte rude depărtate. Pe urmă, câştigând dragostea Annei, se hotărî să se împace cu tatăl său — că doar fără ajutorul lui n-ar fi putut să-şi înfiripeze o gospodărie.

Bătrânul îl ascultă, apoi îi răspunse cu amărăciune:

— Oare cu cine semeni tu, Efim? Că prost ai fost şi prost ai rămas până-n ziua de astăzi! Ţi-ai şi găsit când să vii la mine!

— Dar ce s-a-ntâmplat? îl întrebă Efim, nedumerit.

— Apoi, curând-curând or să mă deschiaburească, asta-i! oftă bătrânul. Ori poate că tu nu vezi ce se petrece în jurul tău? Pleacă, până nu-i prea târziu, cât mai departe de casa părintească. Cum trăieşti de atâta vreme de capul tău, şi mai eşti şi certat cu taică-tău, chiaburul, n-o să se lege nimeni de tine. Şi uite care-i cel din urmă sfat pe care ţi-l dau: dacă vrei s-o duci ca oamenii, intră în colhoz! Ce holbezi ochii aşa la mine? Intră în colhoz, şi acolo ai să vezi singur ce ai de făcut.

Şi într-adevăr, bătrânul a fost deschiaburit şi deportat în Siberia, iar pe Efim l-au lăsat să rămână în Olhovca şi l-au primit în colhoz. Curând după aceea se însură cu Anna şi porni să-şi înjghebe gospodăria.

Cu un an înainte de război, tată-său se întoarse din deportare bătrân şi slab. În sufletul lui nădăjduise să găsească Olhovca părăduită, dar se încredinţa că satul era mult mai înfloritor decât înainte. Şi, spre mirarea tuturor, bătrânul se găti iarăşi de drum, apoi, vărsând o lacrimă, se întoarse îndărăt în Siberia.

De atunci, Efim se gândea mereu la taică-său şi avea mustrări de cuget, iar lucrul acesta îi îngreuia neînchipuit de mult viaţa şi aşa destul de grea şi de tristă, după părerea lui.

...Aruncându-şi ochii spre drum, Efim rămase încremenit de indignare: femeile stăteau de vorbă toate la un loc, îngrămădindu-sa în jurul Ulianei Şutiaeva. Gâfâind ca un dulău tras de curea, Cerniavchin alergă Ia drum şi, cu strigăte şi înjurături, împrăştie femeile pe la locurile lor:

— Las-că v-arăt eu vouă pălăvrăgeală! Vă arăt eu vouă, spurcăciunilor!

Femeile nu se mai adunau acum grămadă, dar nici de muncit nu munceau cum se cuvine, după cum băgă de seamă curând şi Cerniavchin. Şi iarăşi trebui să alerge la drum, şi iarăşi să urle din adâncul gâtlejului la muierile acelea blestemate!

Lucrul acesta se repetă de câteva ori. Efim Cerniavchin nu mai ştia ce să facă. Pentru el, era limpede de pe acum că şleahul n-o să poată fi desfundat până seara... „Ce spurcăciuni! îşi zicea Cerniavchin înfuriat. Ce-o să se-ntâmple dacă pică, cumva, comandantul? Oare n-ar fi bine s-o bat pe vreuna?... Da, trebuie numaidecât s-o bat pe careva! Trebuie...”

Deodată, se auzi din depărtare un vuiet de motor:

Lăsându-şi lopeţile, toate femeile se întoarseră cu faţa spre răsărit

Faia zări cea dintâi avionul şi începu să strige şi să sară ca un băieţaş, înfundându-se în zăpadă până la genunchi.

— Uite-l, uite-l! Vine încoace! încoace!

De-a lungul sectorului de drum unde munceau femeile, se porniră glasuri neliniştite. Întorcându-se către vecine, Uliana Şutiaeva vorbi grav:

— E de-al nostru... Pe cinstea mea! Se cunoaşte după sunet

Dar încotro s-o fi îndreptând? Într-adevăr, mi se parte că vine

spre noi.

Aparatul zbura destul de jos. Era un avion de cercetare. După ce se potolise viscolul, aviaţia noastră începuse din nou cercetarea aeriană pe mare adâncime. Avioanele urmăreau cu atenţie felul cum îşi împing hitleriştii rezervele spre linia înaintată a frontului şi locul unde îşi instalează diferitele baze şi depozite. Dar mai cu seamă, erau supravegheate drumurile care duceau către linia frontului.

Avionul venea acum de-a lungul drumului.

Văzând un avion sovietic, Efim Cerniavchin o luă din loc ca ieşit din minţi şi se repezi spre pădure. Din întâmplare, Uliana Şutiaeva se întoarse chiar în clipa aceea şi, zărindu-l, îşi lovi cu zgomot una de alta, poznaşă, mânuşile ei de piele:

— Pune mâna pe el! Pune mâna pe el!...

Din fugă, Cerniavchin se prăbuşi în zăpadă. De-a lungul drumului se porniră într-un glas hohote de râs, strigăte, ba chiar fluierături.

— Ia te uită în ce hal a ajuns! strigă Uliana Şutiaeva. Fricosul e mai prost decât prostul! Dacă ar fi avut un pic de judecată în căpăţâna lui cea seacă, ar fi înţeles că scăparea i-ar fi numai lângă noi! Că doar n-or să se atingă de noi!

Din spate, răsunară glasuri de fete:

— Uitaţi-vă! Uitaţi-vă!

— Manifeste, ce să fie!

Se stârni larmă şi femeile o luară care-ncotro pe drum. Avionul trecu pe alături, iar noruleţul trandafiriu de manifeste, rămas în urma lui, începu să plutească în înaltul luminos. Deodată îl prinse un curent de aer, şi hârtioarele începură să se lase spre drum, foşnind ca un stol de pescăruşi în bătaia vântului. Dar coborau din cale-afară de încet. Femeile începură să se neliniştească:

— Vai, or să treacă!

— Şi cum le mai poartă, cum le mai poartă!

— O iau spre pădure, spre pădure!

Şi în adevăr, noruleţul de manifeste trecu pe deasupra drumului, spre pădure. O ceată de femei în frunte cu Uliana Şutiaeva se repezi din drum spre vâlceaua unde manifestele se lăsau acum, încetişor, la pământ.

Descumpănit şi înfuriat de batjocura femeilor, Efim Cerniavchin, care în timpul acesta se întorcea spre drum, le ieşi înainte. Fără să rostească un cuvânt, o izbi pe Uliana cu pumnul în piept, răsturnând-o în zăpadă.

— Na, spurcăciune! Nu te-ai mai săturat să urli? Mai vrei? Şi, cu pumnii ridicaţi, ieşi în întâmpinarea celorlalte. Staţi, lepădături ce sunteţi, că de nu, scot sufletul din voi! Îndărăt! îndărăt, că altfel... Las’ că vă dau eu vouă manifeste, spurcăciunilor!

Totuşi, trei foi căzură destul de aproape de ei. Curentul de aer le purtă peste vâlceaua netedă, măturată de viscol. Faia şi prietenele ei se repeziră după una din ele, dar Cerniavchin le opri, zbierând:

— Staţi, spurcăciunilor! îndărăt!

În timpul acela, Marica îndesase în zăpadă şi bătătorise cu piciorul alt manifest. Prinzând de veste, femeile se bucurară: în sfârşit! Şi începură să vorbească cu toatele, căutând să-i abată atenţia lui Cerniavchin. Dar el, trecând pe lângă Marica, o împinse la o parte, scormoni în zăpadă, găsi manifestul mototolit şi, fără să-l citească, îl frământă în palmă cu răutate.

— Vezi că nu ţi-a mers, hai?

Se apropie apoi de tanc şi aruncă manifestul în foc. Femeile oftară adânc, iar Marica, înfierbântată de necaz, îi strigă:

— Eşti un dobitoc, Efim! Crezi tu că poţi să arzi adevărul în foc?

Timp ca de un ceas, femeile munciră în tăcere. Pania Goriunova se dădu pe lângă Uliana Şutiaeva şi, uitându-se la firicelul de fum de după tanc, îi şopti:

— Am pus mâna pe un...

— Un manifest?

Pania Goriunova încuviinţă uşurel cu capul.

— Bravo, Pania dragă! Şi ai avut când să-ţi arunci ochii pe el? Ce spune?

— E cuvântarea lui Stalin. A vorbit la paradă, de sărbătoare...

— La Moscova? Ascunde-l! Şi să nu sufli o vorbă, nimănui! Deodată, Uliana Şutiaeva simţi cum i se umple sufletul ca de foc. Câte veşti pline de bucurie aflase într-o singură clipă! Ştia acum că Moscova era în picioare, aşa cum fusese de veacuri, că Stalin era la Moscova, că în Piaţa Roşie avusese loc, ca şi în anii cei de pace, obişnuita paradă militară... O, cum ar mai fi vrut să le povestească la toate tot ce aflase! Dar trebuia să tacă. Trebuia să tacă până s-o sfârşi desfundatul drumului. Numai acolo, în Olhovca vor putea să se adune şi să afle ce vorbise Stalin în Piaţa Roşie... Dar cum să rabde şi să aştepte până la noapte?

Nu, nu era chip să aştepte. Nu le rămânea decât un singur lucru: să termine cât mai repede desfundatul drumului şi să se întoarcă mai curând acasă. Şi, adunând femeile în timpul unei scurte pauze, Uliana le zise serios:

— Ştiţi una? Hai să ne apucăm de treabă cu tot dinadinsul! Femeile încetară să-şi mai ronţăie cojile de pâine uscată.

— De ce vă miraţi? le întrebă Uliana. Oricum, tot trebuie să desfundăm sectorul care ni s-a dat pe seamă, n-avem încotro! Dacă nu azi, atunci mâine... Aşa că tot mai bine-i să terminăm treaba repede şi să ne-ntoarcem acasă. Ei, ce ziceţi?

Niciuna nu băgase de seamă când se apropiase Efim Cerniavchin. Auzind-o pe Uliana Şutiaeva, chicoti şi zise, cu mândria învingătorului:

— Aha, te-ai dumirit şi tu în sfârşit, muiere proastă şi nesocotită ce eşti! Demult s-ar fi cuvenit s-o faceţi asta! Şi se depărta, cu mâinile încrucişate la spate, înălţându-şi capul cu un aer biruitor.

Munca înainta cu spor. Curând, în urma măsurilor luate de comandantul militar de plasă, Hobelman, o mulţime de oameni de prin satele vecine fură aduşi în sectorul unde lucrau cei din Olhovca, din pricina căruia nu se putea relua circulaţia pe şleah. Şi desfundatul drumului se termină înainte de apusul soarelui.

Tocmai atunci se ivi în marginea pădurii o coloană nemţească. În frunte, îmbrăcaţi în mantale lungi şi subţiri, veneau soldaţii, iar în urma lor convoiul de căruţe. Caii plini de promoroacă, grei de parcă coborâseră de pe piedestale, trăgeau câteva căruţe hodorogite, câteva sănii care scârţâiau şi o bucătărie de campanie din care se înălţa o şuviţă de fum.

— Ia uitaţi-vă pentru cine am curăţat noi drumul! şopti Marica.

— Mai bine pleacă de aici, îi răspunse Uliana Şutiaeva, împingând-o cu cotul. Du-te mai încolo, să nu te vadă...

— Dar ce este?

— Ce să fie, te-a înflorit gerul... Te-ai aprins ca floarea de mac, crede-mă! Bagă de seamă, ăştia-s aşa de...

Grupul numeros de colhoznice se trase de-o parte şi de alta a drumului. Niciuna nu mai vorbea. În scârţâit de zăpadă şi de cizme, coloana intră în coridorul acela viu. Nemţii păşeau fără să dea vreo atenţie femeilor, aşa cum nu dădeau atenţie copacilor din pădure: erau destul de obosiţi după o zi de marş ca să nu se mai gândească decât la lucruri obişnuite, ostăşeşti, ca mâncarea şi apropiata odihnă de noapte.

Deodată, unul din ei, ca şi cum ar fi simţit ceva ascuţit înfigându-i-se în spinare, aruncă o

privire spre femei. După el altul, apoi încă unul... Sprijinite în lopeţi, femeile stăteau neclintite, ca soldaţii în front, şi niciuna nu arăta că ar avea de gând să facă vreo mişcare sau să rostească vreun cuvânt. Lucrul acesta se vedea cât se poate de limpede: feţele lor erau viu luminate de razele piezişe ale soarelui care se călătorea. Dar în tăcerea lor, în privirile lor, era ceva care sili întreaga coloană să se uite dintr-odată împrejur, cu teamă. Răsună o comandă, ca un lătrat, şi soldaţii nemţi iuţiră pasul, însoţiţi de zăngănitul cataramelor şi al automatelor. În felul de a merge al coloanei se simţi deodată neliniştea aceea pe care o încearcă soldaţii în timpul unui marş primejdios de noapte, prin locuri necunoscute, în apropierea liniei înaintate a frontului.

Iar femeile, sprijinite în lopeţi, stăteau încremenite şi se uitau în tăcere la nemţi.

III

Se întoarseră în Olhovca pe întuneric.

Întâlnirea pe drumul mare cu hitleriştii o tulburase adânc pe Marica. Trezise în ea şi mai puternic încă dorul de Andrei, care nu se stingea niciodată, şi o cuprinseră gânduri pline de nelinişte. Marica plecă spre casă cu sufletul acela pe care-l ai după un vis rău, apăsător...

În vremea din urmă, Marica se sătura repede de orice treabă. Toate i se păreau fără niciun rost, fără nicio importanţă, şi nu mai găsea bucurie în nimic. De un singur lucru nu se sătura niciodată: să se gândească la Andrei. Niciodată — nici ziua, nici noaptea.

O lună întreagă se gândise la el ca şi cum într-adevăr ar fi căzut în luptă. Dar de când ştia că Loznevoi o minţise, un gând nou — gândul că Andrei trăieşte — îi răsturnase toată existenţa. Îl vedea acum mereu plin de viaţă, de acea armonioasă şi blândă îngândurare în care e atât de bogată natura Rjevului — ţinutul ei natal. I se părea că în niciun chip nu-l poate despărţi pe Andrei de tot ce-l înconjura pe vremuri, de peisajul care i se desfăşura înaintea ochilor de pe colinele Olhovcăi: Andrei trăia laolaltă cu toate acestea o viaţă una şi nedespărţită, şi asta îl făcea puternic ca-n poveste. Uneori i se părea că e un uriaş, se gândea la lucrul acesta cu seriozitate — şi în asemenea clipe se mira singură cum de fusese în stare să creadă că el a putut să moară în mijlocul a tot ce-i fusese drag, a tot ce trăise cu el aceeaşi viaţă cu neputinţă de despărţit.

De multe ori vedea în închipuire traiul lui în timpul războiului dar aşa cum şi-l putea închipui ea. Uneori îl vedea luptând, şi totdeauna făcând fapte de uriaş, de erou: aprinzând tancuri, trăgând de aproape în hitlerişti, străpungându-i cu baioneta, nimicindu-i cu grenadele... Alteori îl vedea dormind într-un bordei, cu capul pe sacul de spate şi zâmbind prin somn puţin comic, sau mergând cu soldaţii printr-o pădure deasă, cu urechea aţintită la împuşcăturile care se aud prin apropiere, sau stând serile în faţa focului, fumând şi gândindu-se la ea... Dar niciodată, niciodată nu-l vedea obosit, necăjit, bolnav, rănit sau pe moarte şi, cu atât mai puţin, cuprins de frică în mijlocul luptei…

Cu toate acestea, grija ei pentru Andrei nu se liniştea. Era aproape încredinţată că el nu poate să moară — şi totuşi nu putea să se scuture de această veşnică îngrijorare...

Acum, după ce-i văzuse pe hitlerişti îndreptându-se spre front, călcând pe drumul desfundat de mâinile ei, Marica începu să se gândească la Andrei cu şi mai aprig dor, cu şi mai multă nelinişte. Pe unde-o fi? Ce-o fi cu el? Ce-o fi cu armata noastră? Ce se întâmplă dincolo de linia frontului? Şi unde e această linie? Astăzi ar fi avut prilejul să afle cu siguranţă ce se petrecuse acolo unde se găseşte Andrei. În manifestele pe care le aruncase avionul se vorbea, fără îndoială, despre armata noastră, despre război... Însă de-o mie de ori blestematul acela de Efim Cerniavchin... Nu, ar fi prea puţin să-l ucizi! Ar trebui întâi să-l ucizi şi pe urmă să-l sfâşii în bucăţi...

La cină, Marica mâncă în tăcere, fără chef:

— Ce-i cu tine? o întrebă maică-sa. Eşti obosită?

— Degeaba m-ai silit să ies la desfundat drumul, îi răspunse Marica. Nu m-ar fi găsit în ruptul capului, însă tu... Îşi înălţă fruntea şi adăugă mai aspru: m-am spetit muncind toată ziua pentru ei, ca să le curăţ drumul! Cu alte cuvinte — poftiţi duceţi-vă să luptaţi, să-i zdrobiţi pe-ai noştri!... Îţi place? Şi mai întrebi ce-i cu mine!

— Eşti femeie-n toată firea şi nu eşti în stare să judeci! îi răspunse Anfisa Marcovna, fără să se supere. Dar ia gândeşte-te mai bine... Pe noi şi aşa ne-au luat la ochi, iar Cerniavchin ne supraveghează într-una casa — am băgat eu de seamă... Dacă altele nu s-au dus, nu-i nicio pagubă. Dar ia să fi lipsit noi, că numaidecât ne-ar fi trecut pe listă!

— Oricum, mamă, tot ţi-e ciudă!

— Ţi-e ciudă, asta-i adevărat...

— Of, de-ar crapă odată cu toţii!

Abia stăpânindu-şi lacrimile, Marica trecu după despărţitură şi se aşeză pe pat, cu spatele la sobă. Şi iarăşi gândul îi zbură la Andrei...

Dar întâlnirea de pe drum cu hitleriştii n-o tulburase numai pe Marica. Văzându-i, toate femeile şi fetele îşi aduseră aminte fără voie de bărbaţii, fraţii sau logodnicii care luptau undeva, în apropiere de Moscova, şi inima fiecăreia din ele se strânsese. Şi, cu toate că erau frânte de oboseala de peste zi, cu toate că era târziu şi cam primejdios să se adune în casa Logovilor, fără să se odihnească măcar un pic după drum, multe se îndreptară spre Macariha, să mai stea de vorbă şi să-şi mai aline sufletul.

Alături, la Marica, se strânseseră prietenele ei, Tonia Petuhova, Katiuşa Zimina şi Vera Drozdova, neveste de ostaşi. Şi ele, ca şi Marica, erau atât de triste, de neliniştite şi de amărâte, încât nici n-aveau nevoie să vorbească una cu alta: se înţelegeau din ochi. Stăteau în jurul Maricăi şi tăceau, abătute.

Celelalte femei, care se adunaseră în cealaltă jumătate de izbă, tăceau şi ele. Numai Uliana Şutiaeva şuşotea nu ştiu ce, cu Anfisa Marcovna, lângă sobă. O linişte atât de apăsătoare nu se mai pomenise încă în casa Logovilor.

Oprindu-se în mijlocul odăii, Anfisa Marcovna întrebă nedumerită :

— Da’ ce-i cu voi în seara asta, nevestelor, de ce staţi aşa? Măcar de-aţi povesti ce s-a mai întâmplat azi pe-acolo, pe drum...

— Eh, Marcovna, ţi-e şi silă să mai vorbeşti! — îi răspunse una. Trec nemţii într-una, se duc să se lupte cu ai noştri, mereu într-acolo, mereu...

— Mereu într-acolo, mereu?... repetă Anfisa Marcovna pe gânduri. Nu-i nimic, se duc ei într-acolo. Dar de întors, n-or să se mai întoarcă!

Însă nici această încercare a Anfisei Marcovna de a împrăştia tăcerea apăsătoare din casă nu folosi la nimic.

În clipa aceea, Marica îşi înălţă ochii într-un punct de pe bârna de sus a peretelui şi, uitându-se undeva, departe tare, la sute de kilometri parcă, începu deodată să cânte. Cânta încet de tot, aproape în gând: nu voia să-şi audă glasul şi nu voia să i-l audă nici alţii. Mai mult vorbea decât cânta, şi numai măiestria ei, cunoscută de toată lumea, arăta ce poate: chiar când nu voia să cânte, vorbele ei tot cântec erau. Acum îngâna:

Ce te legeni cătinel,
Scoruş subţirel,
Capul aplecându-ţi-l.
Pe gărduţ, culcându-ţi-l?

Prietenele Maricăi nu se mirară deloc că nu-şi lasă slobod glasul ei neasemuit, ci cântă atât de potolit şi de încet, mai mult povestind cântecul scoruşului. Nici lor nu Ie venea să cânte. Dar şi melodia şi vorbele erau atât de duioase, încât toate se tulburară şi, când sosi refrenul, prietenele îl reluară încetişor:

Capul aplecându-ţi-l,
Pe gărduţ culcându-ţi-l...

Femeile îşi întoarseră şi ele capetele spre Marica, trăgând cu urechea. Fără să se clintească, Marica stătea încremenită şi se uita în depărtare, o depărtare pe care pereţii izbei nu i-o puteau ascunde. Şi, ca şi cum ar fi văzut ceva acolo, începu să cânte mai tărişor, iar adâncul ochilor ei întunecaţi se umplu deodată de acea strălucire tremurătoare pe care n-o poţi vedea decât spre soare-răsare, în faptul dimineţii.

Dincolo de răul lat,
La drum neumblat,
Şade, drept, un stejărel
Ca ţi tine singurel...

De data aceasta nu numai prietenele Maricăi, ci şi celelalte femei, reluară refrenul şi, uitându-se şi ele undeva, într-o zare depărtată, începură laolaltă:

Şade drept un stejărel,
Ca ţi tine singurel...

Atunci, pe neaşteptate — fie pentru că femeile, cu toate că încet, îi susţineau totuşi cântecul, fie că însuşi cântecul, fără să ţină seama de nimic, îi umpluse sufletul, Marica ridică glasul. Şi în glasul ei răsunară acele note puternice de pe vremea când era fată şi de care tot satul îşi aducea aminte.

Cum să fac eu, biet scoruş
Lângă el să fiu acuş?
Nici nu m-aş mai apleca
Nici nu m-aş mai legăna…

Fără veste, ochii tuturor femeilor se umplură de lacrimi. Şi fără să le ascundă, privind mereu în zarea aceea depărtată, în necunoscut, ele reluară cântând acum cu glasuri pline:

Nici nu m-aş mai apleca,
Nici nu m-aş mai legăna...

Văzând că femeile plâng, Marica începu să plângă şi ea. Stăpânindu-şi cu greu suspinele, abia mai putu să îngâne:

Cu crenguţa, uşurel,
M-aş lipi de el.
Sub frunzişul lui aş sta,
Zi şi noapte-aş fremăta.

Şi toate femeile repetară, plângând:

Sub frunzişul lui aş sta,
Zi şi noapte-aş fremăta…

În aceeaşi clipă, Anfisa Marcovna se ridică de la masă. Şi atunci văzură cu toatele că numai ea nu plângea: avea chipul aspru, întunecat, aşa cum nu i-l mai văzuseră niciodată. Marica tocmai se pregătea să termine cântecul, să spună cum scoruşul n-a putut să se ducă lângă stejar — când mamă-sa îi aruncă o căutătură rece şi scânteietoare, strigând:

— Ia mai taci odată! M-auzi? Apoi, întorcându-se spre femei: Sfârşiţi şi voi. Destul!

După aceea se apropie de dulăpiorul din perete, trase la o parte perdeluţa cu flori şi scoase din ceainic o foaie trandafirie, făcută sul, tipărită cu litere în rânduri dese şi regulate. Femeile încremeniră: în mâinile Anfisei Marcovna era un manifest din acele aruncate astăzi din avion...

După cele dintâi clipe de nedumerire, Marica sări de pe pat ca arsă.

— Uite, citeşte! îi zise maică-sa întinzându-i manifestul. Aşează-te la masă şi citeşte-ne, să auzim cu toatele... Iar cântecul cela, să nu-l mai aud în casa mea!

Marica smulse în tăcere manifestul din mâinile mamei sale şi se repezi la lampă. Ştergându-şi lacrimile în grabă, femeile se Îngrămădiră în jurul mesei, înconjurând-o îndeaproape pe Marica.

— Cuvântarea tovarăşului Stalin! strigă Marica şi, ridicându-şi ochi de pe manifest, îşi plimbă privirea fierbinte şi scânteietoare peste feţele lor:

— Mai încet! îi zise maică-sa.

— Vai, mamă, dar unde l-ai găsit?

Femeile începură cu gura:

— Citeşte, n-o mai lungi atâta!

— *„Cuvântarea tovarăşului Stalin, rostită la parada Armatei roşii în ziua de şapte Noiembrie!...”* citi Marica. Doamne, da’ ce vă înghesuiţi aşa peste mine? Lucheria Trofimovna, Tonia! Şi daţi-vă mai la o parte din dreptul luminii... Cum vreţi să citesc?

— În ziua de şapte? întrebă Lucheria. Adică de sărbătoare?

— Da, în ziua de şapte în Piaţa Roşie...

— Citeşte mai departe, ce o tot lungeşti atâta?

— Nu, aşteaptă puţin! zise Anfisa Marcovna, căutând-o cu ochii pe Faia. Ai închis uşa de-afară?

— Nu, că doar nu mi-ai spus!

— Dar tu singură nu te pricepi?

Faia ieşi în tindă alergând, şi închise uşa cu zăvorul. Liniştite acum, femeile se strânseră şi mai aproape de masă. În mijlocul lor răsune glasul domol dar tulburat al Maricăi.

Deodată uşa se deschise de perete, scârţâind. Toată lumea încremeni: în prag stătea Efim Cerniavchin. Femeile se risipiră care încotro de lângă masă, şi abia atunci Marica îl văzu şi ea pe poliţai. Pălind de presimţirea unei apropiate nenorociri, vârî manifestul în mâna cuiva din spatele ei.

Dar era prea târziu. Efim Cerniavchin avusese timp să vadă manifestul în mâinile Maricăi şi înţelesese dintr-odată că era unul din cele aruncate astăzi din avion... Prin urmare, nu degeaba se strecurase el în tinda Macarihăi încă de pe când abia începuseră să se adune muierile! Prin urmare, nu degeaba îngheţase el în ungherul întunecos, oprindu-şi răsuflarea! Macariha şi toate palavragioaicele ei fuseseră prinse asupra faptului! De data asta, afurisita de Macariha şi şleahta ei de muieri n-or să mai scape! „Ce-o să mai bocească vrăjitoarea asta bătrână! îşi zicea, veninos, Efim Cerniavchin. Las’ că i le plătesc cu toate! Am să-i aduc eu aminte cum mă batjocorea în curtea colhozului! N-am uitat...” Cu aceste gânduri păşi în mijlocul odăii, întâmpinând-o pe Macariha. Şi fără să-şi poată ascunde zâmbetul biruitor, întrebă:

— Aşa-i că nu mă aşteptaţi?

— Într-adevăr, nu te aşteptam, îi răspunse Macariha cu linişte şi fără prietenie, fără să arate, spre surprinderea tuturor, nici cea mai mică intenţie de a se pune bine cu el. Şi chiar dacă te-o mai fi aşteptând cineva, apoi numai pe lumea cealaltă poate să te mai aştepte! Că pe lumea asta, cine mai are nevoie de tine? Mă gândesc, chiar, că zăboveşti cam mult pe la noi. Vorba ceea: te-a făcut ca maică-ta, dar ce folos, că nici groapa nu te primeşte! Da’ nu te supăra, că tot o să te primească odată şi odată!

— Nu-ţi mai pierde vremea cu gânduri de astea, îi răspunse Cerniavchin. Nu mă duc eu aşa de curând pe lumea cealaltă. Mai de grabă poate c-o să pleci tu acolo!

— Cine poate să ştie, Efim!

— Cum s-ar zice, citeaţi? Discutaţi, hai?

— Da, citeam... îi întoarse vorba Anfisa Marcovna, tot atât de liniştită şi fără să lase a înţelege prin nimic că ar fi cumva tulburată. Cât despre discutat, o să discutăm noi, fără îndoială, mai târziu. Deocamdată ne-ai stricat tu rostul... Ei, da’ stai jos! Anfisa Marcovna făcu un semn către Marica. Ia ridică-te şi fă loc oaspetelui!

În gândul lui, Efim Cerniavchin se bucura şi-şi râdea de Macariha. Nu se grăbea să ia nicio măsură. De ce s-ar fi grăbit? Doar acum şi Macariha, şi toate muierile ei, erau în mâna lui, şi nimic nu le mai putea scăpa de pedeapsa cea cumplită. Pentru întâia oară avea şi el dreptul să se bucure în voie de autoritatea lui, să fie mândru de priceperea lui în serviciu şi să se umple de sentimentul dulce, încă neîncercat, al biruinţei asupra Macarihăi celei încăpăţânate, ca şi asupra multora dintre muierile acele care-i arătau pe faţă dispreţul lor. De ce era să se grăbească?

Dându-şi la o parte poalele cojocului, Cerniavchin se aşeză la masă şi-şi puse căciula lângă el. Toate acestea arătau că, deşi nu era grăbit, totuşi nu avea de gând să întârzie prea mult îndeplinirea îndatoririlor lui de poliţai.

— Atunci, să stăm de vorbă, nu? întrebă el.

— Îndată o să stăm şi de vorbă...

Anfisa Marcovna se aşeză pe un scăunel în faţa poliţaiului, cu un aer oarecum compătimitor.

— Mi se pare, Efim, că astăzi ai băut cam puţin, nu?

Ce-o mai fi însemnând şi asta?

— Ce să mai vorbim! Ce-am băut, s-a şi trecut...

— Vrei să-ţi torn un pic? Că atunci şi vorba o să meargă mai uşor. Nu răspunzi?

Efim Cerniavchin se gândea: „Aha, vrea să se pună bine? Ei, nu, pe mine n-ai să mă înşeli tu, vrăjitoare bătrână! Dar un pic de votcă tot o să beau, fără îndoială...” Apoi o întrebă, silindu-se ca glasul lui să pară cât mai nepăsător:

— Da’ ce, parcă ai?

— Cât am, o s-ajungă pentru tine...

Tăcute, femeile se înghesuiau cu nelinişte prin colţuri, urmărind-o nedumerite pe gospodină. Era a treia oară de-a lungul aceleiaşi seri când se schimba atmosfera în casa aceea: de la tăcerea mohorâtă la cântecul greu de durere şi de lacrimi, de la cântec la neastâmpărul acela plin de nădejdi şi, în sfârşit, la tulburarea de acum, apăsătoare şi nestăvilită. Şi toate aceste schimbări neaşteptate le trăiseră cu toatele în aceeaşi măsură. Numai Anfisa Marcovna părea că încercase toată seara alte sentimente decât ele, fără să se lase biruită de atmosfera schimbătoare din casa ei.

Văzând pe masă sticla de jumătate de litru plină cu votcă, cu toată silinţa lui de a se arăta nepăsător, Efim Cerniavchin nu putu să-şi stăpânească zvâcnitul nărilor, ca la iepurii de casă.

— Să fie, oare, adevărată votcă „de Moscova”? întrebă el.

— E cea din urmă, îl încredinţa Anfisa Marcovna. O păstram pentru ginere-meu.

— N-are niciun rosti — şi Cerniavchin izbucni în râs, cu toate că râsul acela n-avea, fără îndoială, nicio legătură cu ceea ce spunea, ci părea mai curând expresia mulţumirii lui pentru norocul neaşteptat care dăduse peste el. Nu, n-are niciun rost s-o ţii pentru ginere-tău. Pe el, mai bine uită-l! Caută-ţi altul.

Marica îşi scoase capul de după despărţitură:

— Tu, de colo, înghite-ţi votca şi nu-ţi băga nasul unde nu-ţi fierbe oala! strigă ea. Ia te uită la el, s-a apucat să mai dea şi sfaturi.

— Trăncăneşte tu, trăncăneşte! bombăni Cerniavchin.

— Da’ ce? Crezi că mă tem de tine?

— Pleacă de aici, Marica! îi porunci maică-sa. Şi grăbită să curme cearta aceea zadarnică, umplu un pahar cu votcă. Haide, bea!

Ochii mari ai lui Efim Cerniavchin, roşietici ca la iepuri, se luminară de o sclipire înfrigurată. Demult nu mai băuse decât basamac puturos şi tulbure, făcut în casă. Şi acum, iată: o sticlă plină cu votcă adevărată, limpede ca lacrima! Apoi, să nu-ţi prăpădeşti minţile? Şi Cerniavchin înţelese dintr-odată că până n-o să bea toată votca, n-o să-l lase inimi să plece din casa Macarihăi. Şi pe urmă, de ce să se grăbească? Cu toată dorinţa şi priceperea ci, Macariha nu mai putea să se smulgă acum din ghearele lui!

Cerniavchin bău paharul până la fund, pe nerăsuflate, icni adânc, ca şi cum l-ar fi lovit cineva cu bâta peste spinare, scutură din cap şi-şi aruncă repede în gură o ciupercă albă şi mare.

Anfisa Marcovna îşi sprijini bărbia în mână şi-l întrebă, de parcă-i părea rău de soarta lui:

— De ce bei întruna, Efim, de ce-ţi îneci minţile în basamac? Poate că ţi-e ruşine să te mai uiţi în ochii oamenilor?

— Când are omul de-a face cu de-alde voi, n-are încotro, trebuie să bea! îi răspunse Cerniavchin, cu totul îmblânzit. Iaca, tu cum crezi: trebuie, ori nu să-mi îndeplinesc serviciul, odată ce am fost numit? Trebuie! Şi când începe omul să alerge prin sat după voi, îi iese limba de-un cot!

— Aşa-i, câinească slujbă mai ai şi tu, Efim, asta-i adevărat, încuviinţă Anfisa Marcovna. Da’ socotesc că n-ai de ce să te plângi, că doar aşa-i neamul vostru, al Cerniavchinilor, ştie toată lumea. Vorba aceea: tu semeni cu taică-tău, şi taică-tău cu un câine...

— Ce înseamnă asta? Iar îţi baţi joc de mine? se supără Cerniavchin. Ai face mai bine să taci. Dacă n-ai avea o căpăţână seacă, altfel ai vorbi...

— Şi altfel te-aş ospăta, nu?

— Şi altfel m-ai ospăta...

— Da’ de ce te grăbeşti? Uite, mai bea!

Efim bău din nou şi, mai ameţit încă, zise:

— Parcă nu ştii şi tu singură că trebuie să-ţi mai scurtezi limba? Situaţia ta e cât se poate de proastă, să ştii! Te am, uite colea, în palmă! Ce-o să vreau, aceea o să fac cu tine. Ia te uită la ea, deşteapta, s-a apucat de politică la bătrâneţe! Ţine întruniri şi citeşte manifeste bolşevice! Dar îţi dai tu seama, cu capul tău cel prost, ce faci?

Anfisa Marcovna văzu că ochii lui Efim se împăienjeniseră şi înţelese că orice-ar spune, poliţaiul tot n-o să plece din casă până nu şi-o bea toată votca.

— Îmi dau seama cât se poate de bine de tot ce fac, Efim, îi răspunse ea. Şi niciodată n-o să-mi pară râu de ceea ce fac. Dimpotrivă, o să fiu mândră la bătrâneţe de faptele mele! Pe când oameni ca tine, băiete, or să se căiască, şi încă cum! Aşteaptă, nu mă-ntrerupe, bea, bea votca toată! Toarnă-ţi şi bea. Şi fiindcă s-a întâmplat aşa, ascultă tot ce am să-ţi spun, chiar dac-o fi să te usture!

Marica şi Faia strigară într-un glas:

— Mamă!

Celelalte femei se tulburară şi ele. Cunoşteau bine firea hotărâtă şi nestăpânită a Macarihăi, dar mai ştiau în acelaşi timp că ea cunoaşte şi preţul înţelepciunii. De aceea, purtarea ei într-o clipă atât de primejdioasă, nu numai că le surprinse, dar le şi înspăimântă de-a binelea. Această purtare nu putea să aibă, pentru ele, decât o singură explicaţie. Şi anume, că în adâncul sufletului ei Anfisa Marcovna fusese cuprinsă de o mare îngrijorare pentru ele toate şi pentru ea însăşi, că-şi pierduse, pesemne, obişnuita stăpânire de sine şi, nemaifiind în stare să şi-o regăsească, era gata acum să facă cine ştie ce faptă nesăbuită. De prin toate colţurile se ridicară glasuri:

— Destul, Anfisa Marcovna!

— Vino-ţi în fire, cumătră, de ce-l aţâţi?

— Lasă, Marcovna, fie-ţi milă de noi toate!

— Nu vă amestecaţi, muierilor, le vorbi Anfisa Marcovna cu glas potolit, dar hotărât. Nu mi-am pierdut minţile şi ştiu ce fac. Voi să staţi liniştite şi să ascultaţi. Vorbesc eu cu el.

— Va să zică, te-ai hotărât să vorbeşti? Efim Cerniavchin hohoti ca un om beat şi-şi întinse din nou mâna spre sticlă. Bine, atunci spune tot ce ai de spus! Eu am să te ascult, ca să nu zici pe urmă că ţi-am băut votca pe gratis...

— Pentru votcă n-o să te ţin de rău, poţi s-o bei şi toată! Cerniavchin îşi turnă în pahar restul de votcă, dar nu-l bău, desfătându-se de căldura care-i cuprinsese trupul şi aşteptând ca Macariha să înceapă a vorbi.

— Apoi, uite ce-i, Efim, începu Anfisa Marcovna. Eu n-am cine ştie ce interes să lungesc vorba cu tine. Doar n-o să ne spunem cuvinte de dragoste pe sub mestecenii din marginea satului. Iată ce vreau să-ţi spun: crezi tu că eu nu ştiu de ce bei mereu, hai? Nu, Efim, ştiu, ştiu bine! Îţi dai seama că eşti singurul din sat aşa cum eşti, şi bei de frică! Nu-i aşa că ţi-e frică? Nu minţi, ţi-e frică! Tu vezi că tot norodul apără Puterea Sovietică, aşa cum a apărat-o totdeauna, şi că nimeni nu e în stare să-i zdruncine voinţa. De aceea ţi-e frică! Bea, Efim, bea-ţi minţile, că nu ţi-a rămas decât un singur drum!

Ca şi cum ar fi fost cu totul de aceeaşi părere cu Anfisa Marcovna, Cerniavchin îşi vărsă dintr-odată în gura lui mare, cu dinţi laţi, restul de votcă şi molfăi din buzele cărnoase, cu toate că nu mâncase nimic. Şi toată faţa, urechile şi gâtul i se făcură stacojii, iar de la tâmple începură să i se prelingă şiroaie de sudoare. Gâfâind, zise cu glas răguşit:

— Ei, şi pe urmă?...

— Şi pe urmă, uite... făcu Anfisa Marcovna cu glas liniştit şi neschimbat în tăcerea neobişnuită, ca de mormânt, a izbei. Pe urmă, ai dezertat din armată, n-ai vrut să lupţi pentru popor, ţi-a fost frică de moarte şi ai dat fuga la nevastă-ta... Dar în popor, Efim, este o vorbă: mai bine să mori în luptă, decât în poalele muierii... Războiul ne-a arătat că mai avem încă oameni de teapa ta... Puţini, dar tot mai avem. Conducătorii noştri ne-au învăţat totdeauna că lupul păru-şi schimbă, dar năravul ba. Însă noi, proştii, am iertat uneori, din slăbiciune, oameni ca tine. Numai că acum războiul o să cureţe poporul, fără cruţare, de tot soiul de netrebnici. Şi ce bine şi slobod o să trăim noi atunci, fără voi!

Deodată, Efim Cerniavchin mormăi nu ştiu ce, răguşit, bătu gemând cu pumnii în masă şi sări ca ars de la locul lui. Aţintindu-şi ochii injectaţi de sânge asupra Macarihăi, răsufla repede şi greu, cu gura larg deschisă. Femeile începură să ţipe şi să urle prin colţuri. Se aşteptau să-l vadă năpustindu-se asupra Macarihăi şi luând-o la bătaie. Dar el, neputând să înfrunte privirea ei îndrăzneaţă, îşi luă căciula şi, clătinându-se cumplit, ieşi din casă. Atunci, toate începură să se vaiete într-un singur glas: îşi închipuiau că Cerniavchin o să se ducă imediat la poliţaiul şef Loznevoi şi o să-i repete tot ce-i spusese Anfisa Marcovna.

— Linişte, muierilor! Nu mai urlaţi aşa! strigă gazda cu glas poruncitor. La cine-i manifestul?

— La mine, răspunse Faia printre suspine.

— Dă-l încoace!

Anfisa Marcovna luă hârtia mototolită, o notezi cu băgare de seamă pe masă şi potrivi lumina lămpii. Apoi o căută cu privirea pe Marica şi-i porunci:

— Vino aici! Stai jos şi citeşte!.,.

IV

Tot timpul cât hitleriştii, cu ajutorul lui Loznevoi şi Cerniavchin, prădaseră satul, Erofei

Cuzmici zăcuse în pat. Alevtina Vasilievna îi punea în fiecare zi prişniţe cu tărâţe şi-i dădea să bea fel de fel de fierturi din buruieni de leac. Odată, Erofei Cuzmiei o chemase chiar pe baba Zubaciha care, după ce-i mormăi un descântec şi-l stropi cu apă „sfinţită", povesti la tot satul că bătrânul Lopuhov arc un beteşug greu şi tainic şi că, după toate semnele, nu mai apucă iarna.

Nu trecu mult şi Erofei Cuzmici află ce zvon nesăbuit umbla prin sat cu privire la boala lui. „Ia te uită în ce încurcătură m-a băgat ciotul ăsta de babă! o blestemă el în gând pe Zubaciha. Dracul m-a pus s-o chem? Numai să vezi cum o să năvălească tot satul peste mine, să mă bocească şi să-şi ia rămas bun! Ce nevoie am eu de asemenea iarmaroc?" Începuse chiar să fie neliniştit, aşteptând să-i sosească oaspeţii care s-au luat după gura babei.

Dar Erofei Cuzmici se înşelase: nimeni nu veni la el. Aşteptă zadarnic o zi, două, trei... Acum chiar ar fi dorit să vină vreun om din sat să-l vadă şi să-i spună o vorbă de îmbărbătare.

Dar nimeni nu veni.

Şi Erofei Cuzmici înţelese: dacă zvonul acesta despre boala şi sfârşitul lui apropiat s-ar fi răspândit altădată, casa i-ar fi fost, fără îndoială, plină de lume. Pe când acum... Erofei Cuzmici se gândi cu amărăciune că oamenii i-au întors spatele, că toţi din sat se uită acum la el cu neîncredere, şi poate chiar cu duşmănie. „De unde să ştie ei că am fost pus cu sila în slujba asta blestemată? se căina bătrânul în gândul lui. Şi ei nu ştiu nici că i-am spus din vreme Lucheriei povestea cu birul... Ei o ţin una şi bună: că-s staroste în slujba nemţilor, şi basta! Te pomeneşti că unii din ei s-or fi rugând chiar să crap mai degrabă! Ptiu, ducă-se dracului viaţa asta păcătoasă! Şi cum se poate să nu fi venit măcar moş Silanti? Că doar înainte tot mai trecea pe la mine... Dar nu, nici ăsta n-o să vină!" Erofei Cuzmici se simţi oropsit şi amărât. Şi deodată îi fulgeră prin minte un gând care-l îngrozi: dar dacă o să moară într-adevăr, din cine ştie ce pricină, aşa, pe neaşteptate, (asta li se întâmplă doar şi oamenilor care arată minunat!) — dar dacă o să moară înconjurat de ura nedreaptă a poporului? La gândul acesta, Erofei Cuzmici se înspăimântă: nu, asta nu! Nu se cuvine să moară aşa!

În clipele de adâncă întristare, chipul lui Erofei Cuzmici, cu barba încâlcită, nepieptănată de cine ştie când, lua o înfăţişare de suferinţă pe care Alevtina Vasilievna nu i-o mai văzuse niciodată până atunci, nici chiar în anii cei mai grei ai vieţii lor laolaltă. Expresia aceasta, cu totul ciudată şi chiar nepotrivită cu firea lui Erofei Cuzmici, o speria nespus pe Alevtina Vasilievna. Şi atunci, se apropia îngrijorată de patul bărbatului ei:

— Ţi-e rău, Cuzmici?

— Mi-e rău, răspundea Erofei Cuzmici, fără să mintă.

— Dar ce ai?... Unde te doare?

— Uite, colea, şi bătrânul îşi ducea mâna la piept — mă doare tot sufletul.

În colo dintâi zile de boală, Erofei Cuzmici afla ce se petrecea în sat numai de la Loznevoi şi Cerniavchin. Dar în curând înţelese că poliţaii îi tăinuiau multe lucruri, că pe altele i le spuneau altfel de cum erau, şi nu le mai dădu crezare. Începu atunci s-o trimită după veşti pe Alevtina Vasilievna. Dar ei îi era ruşine să umble prin sat, şi chiar dacă se ducea uneori pe la vecinii mai de-aproape, la întoarcere nu făcea altceva decât să plângă... Erofei Cuzmici, care nu putea suferi lacrimile, o lăsă în pace. Nu-i rămânea decât să ceară ajutorul lui Vasiatca. Băiatul era bucuros să umble hoinărind prin sat — că şcoala nu funcţiona în iarna aceea, — şi aducea totdeauna o groază de veşti. Însă veştile pe care le aducea erau de aşa fel, încât Erofei Cuzmici nu ştia dacă trebuie să-l creadă pe băiat sau nu.

— De ce minţi? îl întreba de multe ori, după ce Vasiatca termina ce avea de spus.

— Nu mint deloc, pe cuvânt de pionieri

— Sfârşeşte, zevzecule! Ce tot flecăreşti? Vorbeşte lămurit: ce-au luat de la Vasilievi?

— Tot, răspundea Vasiatca.

— Cum asta, tot?

— Uite-aşa, au luat tot... Am văzut cu ochii mei. Au ridicat din hambar toată secara şi toată mazărea... Erau acolo şi două gâşte tăiate; le-au luat şi pe-acele.

— Dar de la Anna Mohina?

— Şi de la mătuşa Anna au luat tot... răspundea Vasiatca. S-au vârat până şi-n beci. Avea mătuşa acolo o oală cu smântână. I-au luat şi smântâna şi au înfulecat-o pe loc, pe cuvântul meu… pe cuvântul meu! Iar pe mătuşa Anna, aşa a izbit-o unul cu pumnul în piept, că a lăsat-o lată pe podea! Doar eu şi cu fiică-sa, Pejica, am stropit-o cu apă...

— Ei, ajunge! zicea Erofei Cuzmici cu asprime. Du-te! Cine are timp să asculte palavrele tale?

— Da' nu spun decât adevărul adevărat!

Însă, puţin după aceea, — mai ales dacă nevastă-sa nu era în casă — Erofei Cuzmici îl chema din nou. Încercând să fie cât mai îngăduitor, îl întreba iarăşi:

— Va să zică, aşa... zici că ai văzut chiar tu?

— Cu ochii mei, tată!

— Şi n-ai pus nimic de la tine?

— Nimic!

— Da-a... încheia Erofei Cuzmici. Ei, acum du-te, ajunge!

De obicei, după asemenea discuţii, Erofei Cuzmici rămânea multă vreme culcat, încremenit şi mut, închizându-şi din când în când ochii cenuşii, obosiţi. Iar Vasiatca, uitând de toate asupririle părinteşti, căuta în toate chipurile să-i facă lui taică-său cât mai multă linişte.

În timpul cât „zăcuse", Erofei Cuzmici se gândise mult şi la război, şi la viaţa lui.

Ideile lui Erofei Cuzmici cu privire la război fuseseră, la început, cât se poate de simple. Îşi zicea: ai noştri se retrag, în urma lor vin nemţii, şi soarta războiului o să se hotărască undeva, departe, la Moscova de pildă, sau poate chiar şi dincolo de Moscova. Numai într-un biet sătuleţ ca Olhovca, aruncat în mijlocul pădurilor mlăştinoase ale Rjevului, nu! Ce să caute nemţii acolo? Şi Erofei Cuzmici era încredinţat că o să treacă peste urgia războiului la adăpost de orice cumpănă.

La Erofei Cuzmici, ideile acestea nu erau întâmplătoare.

Intrase în colhoz cu trei ani mai târziu decât ceilalţi locuitori din Olhovca, şi nu fusese nevoit să îndure laolaltă cu ei greutăţile începutului vieţii colhoznice. Trăise viaţa de colhoz numai în timpul înfloririi ei, şi nu avusese parte decât de bucurii.

Însă, până la închegarea colhozurilor, Erofei Cuzmici dăduse la spate o jumătate de veac şi păstrase mai mult decât ceilalţi, săteni, mai cu seamă tineri, obiceiul de a trăi după gardul lui ca într-o cetate. Şi, în gândul său, hotărî: când e vorba de vremuri atât de grele şi de întunecate, e mai sănătos să le trăieşti după obiceiul din bătrâni, singur-singurel, ferit de toată lumea, ascuns şi ghemuit ca o cârtiţă... „De cântat, e bine să cânte omul cu toată lumea — dar de vorbit, să vorbească fiecare după capul lui, îşi zicea el. Aşa e înţelept să trăieşti astăzi".

Erofei Cuzmici cunoştea puterea colhozului în anii cei fericiţi, dar n-o cunoştea în cei de restrişte. De aceea învinsese la el puterea obişnuinţei celei vechi, de ani şi ani de zile. După ce mormăise un descântec de jur împrejurul curţii, şi atârnase deasupra uşii de la tindă săculeţul cu iarba zisă „crucea sfântului Petru", Erofei Cuzmici rămăsese pe deplin încredinţat că o să petreacă războiul în linişte şi pace, departe de tot zbuciumul lui.

Dar parcă era un făcut: războiul trecuse de-a dreptul prin curtea lui, ca şi cum n-ar mai fi avut alt drum. Îi luase feciorul şi, aşa cum credea el, i-l ucisese, şi-i adusese la casă oameni străini, care-i dădeau atâta bătaie de cap. În sfârşit, războiul îl târâse fără milă şi pe el, Erofei Cuzmici, în vârtejul lui însângerat...

Erofei Cuzmici crezuse câtva timp că numai lui şi încă la doi-trei din sat le mergea rău: lui Osip Mihailovici şi lui Iaşa Cudriavâi, caro pieriseră de mâna duşmanului, Ulianei Şutiaeva, care-şi pierduse fata, sau lui Stepan Boiarchin, care fusese nevoit să-şi părăsească pe-ai lui şi să rătăcească pe locuri străine şi depărtate... Acum însă, îşi dădea seama că războiul se năpustise ca o vijelie în fiecare casă din Olhovca. Înainte, era încredinţat că nemţii n-or să se atingă de oamenii paşnici. Dar vezi că ei se atingeau, şi încă cum! Degeaba, nu izbutise să ducă în vremurile acestea tulburi, o viaţă de cârtiţă!

Erofei Cuzmici suferea din pricină că era prea singur. Ar fi vrut să stea în mijlocul oamenilor, să trăiască aceeaşi viaţă de muncă, să îndure laolaltă cu ei aceleaşi necazuri pe care nu le mai puteau înlătura acum. Şi, lăsându-le toate dracului, se sculă din pat. De altfel se săturase până-n gât să stea culcat fără să aibă nevoie, să-şi pună prişniţe şi să înghită leacuri!

În timpul cât zăcuse în casă fără aer curat, ca şi din pricina gândurilor lui nesfârşite şi apăsătoare, Erofei Cuzmici slăbise într-adevăr şi chiar îmbătrânise. Îi era urât fără treabă, fără tovărăşia oamenilor, şi simţea nevoia să se ducă în sat.

— Am prins iz de pământ de când tot stau în casă! se plânse el către nevastă-sa. Da, trebuie să mai ies la aer curat.

— Ce-i cu tine, Cuzmici? strigă Alevtina Vasilievna, speriată. Se poarte una ca asta? Ai ţinut până acum prişniţe şi deodată vrei să ieşi la aer? Ai să răceşti şi ai să cazi şi mai rău la pat! Apoi, aşa n-am să te mai pot lecui niciodată!

— Cred şi eu, cum ai să mă lecuieşti? făcu Erofei Cazaniei în batjocură. Iaca, s-a găsit şi ea doctoriţă! N-ai fost în stare măcar să ghiceşti ce boală am! Îmi umbli tot cu oblojeli... Nu-i destul că ne-a oblojit viaţa, mă mai oblojeşti şi tu! Ce te uiţi aşa la mine? Parcă ce ţi-am spus?

În aceeaşi zi, în timp ce Erofei Cuzmici stătea lângă masă şi, fumându-şi ţigara, se gândea cum va trebui să trăiască în mijlocul oamenilor, Alevtina Vasilievna veni din curte cu o găleată goală, şi după ce închise uşa, începu să plângă încetişor.

— Ce s-a întâmplat? o întrebă Erofei Cuzmici, necăjindu-se dintr-odată.

— Au venit şi la noi... îi răspunse femeia.

Fără să-şi ia ceva în spate, cu capul gol, Erofei Cuzmici ieşi pe uşă. Lângă cerdac stătea Kweiss, gata, pesemne, să intre în casă.

— *Oho, starost!* strigă el cu veselie. *Tot bolnav, starost?*

— Apoi, zac mereu... îi răspunse Erofei Cuzmici, cercetând repede curtea cu ochii.

— *Starost gut!* îl măguli Kweiss. *Starost ştiut tot rânduial. El trebuit ajute armat de la noi. Ghermanschi armat ajunge schnell la Moscau. O, asta mare oraş!*

În clipa aceea ieşi din şură un soldat neamţ: scotea de acolo un cal sur, acela pe care-l prinsese Erofei Cuzmici în pădure după retragerea trupelor noastre. În urma lui, alţi doi soldaţi mânau vaca. În coteţ se auzi guiţatul scroafei şi, îndată după aceea, răbufni o împuşcătură de pistol...

Ochii lui Erofei Cuzmici se împăienjeniră. Ar fi vrut să se repeadă de pe cerdac, să strige ceva, dar n-avea nici putere, nici glas: tot trupul i se vlăguise aintr-odată şi abia izbuti să se sprijine de uşorul uşii;

— *O, starost bolnav!* făcu Kweiss. *Starost trebuie intrat în cas'!...*

Şi comandantul se urcă pe cerdac.

— *În cas', da, în cas'!*

— Mă duc, mă duc, îi răspunse Erofei Cuzmici şi intră, clătinându-se, în casă.

Toată ziua aceea Erofei Cuzmici stătu în pat, fără să rostească o vorbă şi fără să primească nici mâncarea, nici cataplasmele, nici fierturile de buruieni ale Alevtinei Vasilievna. La ce se gândea el, ar fi fost greu de spus. Dar că se gândea, şi că se gândea cu încordare şi nelinişte, se vedea şi după faţa lui, care se făcuse cenuşie, şi după privirea ochilor înneguraţi.

A doua zi dimineaţă însă, se sculă şi ieşi din casă. Multă vreme rămase pe cerdac, cercetând cu ochii când curtea, când depărtările mohorâte dinspre răsărit. Apoi intră în hambarul gol, în grajdul gol, în şura goală... Niciodată nu fusese atâta pustiu în gospodăria lui! Nu mai avea nici câine, şi el totdeauna avusese câine la casă! De câteva ori se opri să-şi tragă răsufletul, ducându-şi mâna la inimă…

Când să se întoarcă în casă, Erofei Cuzmici abia mai putea să urce treptele cerdacului. Dar când ajunse acolo, îşi îndreptă iarăşi spinarea, îşi mai cercetă încă odată cu ochii gospodăria şi pe neaşteptate, ca luminat, începu să se certe în gând, cu aprindere, cu hitleriştii: „Foarte bine! Foarte bine că mi-aţi luat tot! Acum sunt şi eu la fel cu toţi ceilalţi — înţelegeţi voi asta? Nu, voi nu înţelegeţi... Eu însă ştiu ce înseamnă asta, şi mie nu-mi pare rău de nimic!”, Pe frunte i se iviră broboane de sudoare. Zărind din întâmplare deasupra uşii săculeţul cu „crucea sfântului Petru”, Erofei Cuzmici îl smulse cu mânie din cui şi-l aruncă în colţul cel mai depărtat al curţii.

Din ziua aceea, Erofei Cuzmici începu să se poarte blând cu nevastă-sa şi cu Vasiatca. Nu mai striga la ei ca înainte, nu se mai lega de ei pentru nimica toată şi nu se mai amesteca în treburile lor. Aproape tot timpul stătea lângă masă, fuma, urmărea liniştit tot ce se petrecea în casă şi se gândea, se gândea mereu la ceva. Ţi-era mai mare mila să-l vezi cum îmbătrâneşte văzând cu ochii, măcinat de gânduri...

Alevtina Vasilievna se necăjea:

— Cuzmici, ce-i cu tine? Spune!

— Ce să fie? Nu-i nimic, mămucă, nu-i nimic...

— Prea eşti ciudat, prea eşti altfel de cum erai...

— Aşa ni se întâmplă la toţi, mămucă. O vreme suntem aşa, pe urmă altfel

V

În seara aceea, Erofei Cuzmici rămase mult timp de vorbă cu Loznevoi. Zilele din urmă, poliţaiul le petrecuse la Bolotnoe, unde fusese chemat nu se ştie de ce la comandatura de plasă. Se întorsese de acolo obosit şi îngândurat, iar seara, îndată după cină, ar fi vrut să se ducă la culcare. Dar stăpânul casei, totdeauna zgârcit la vorbă, avea acum gust de taclale şi-l opri în bucătărie, fără voia lui.

Chiar din ziua când Loznevoi îi intrase în casă îmbrăcat în haine străine, de simplu soldat, Erofei Cuzmici îşi luase faţă de el o atitudine dispreţuitoare. Şi dispreţul acela sporea cu

fiecare zi ce trecea. Iar când Loznevoi ajunse poliţai şi, cot la cot cu hitleriştii, începu să jefuiască satul, sufletul lui Erofei Cuzmici se umplu de ură împotriva trădătorului. Loznevoi căuta în tot chipul să-i fie de ajutor, dar nici asta nu potolea ura lui Erofei Cuzmici. Simţea bine că locul lui Loznevoi nu era în casa lui. Iar dacă ar mai fi ştiut că străinul îl minţise atunci când îl încredinţase că Andrei era mort, bătrânul nu l-ar mai fi răbdat o clipă sub acoperişul lui! Dar Marica plecase fără să-i sufle o vorbă despre cearta ei din şură cu Loznevoi. Şi numai aşa se făcea că Loznevoi nu fusese izgonit din casa Lopuhovilor. Şi mai era ceva: Loznevoi ştia unde-şi ascunsese el grânele. Ar fi fost destul să le şoptească nemţilor două vorbe, şi Erofei Cuzmici rămânea fără un bob de grâu. Tocmai asta îl şi făcea pe Erofei Cuzmici să se stăpânească. Se cam temea să-şi arate de-a dreptul duşmănia faţă de poliţai.

Războiul se prelungea, viaţa se făcea tot mai grea şi mai plină de primejdii, iar Loznevoi strângea din ce în ce mai mult şi mai temeinic legăturile lui cu hitleriştii. De ce să rişte? Loznevoi ar fi putut să-i plătească amar dispreţul şi ura.

...Vorbeau despre război.

— Va să zică, degeaba s-au lăudat nemţii că termină războiul până-n iarnă, hai? îl întrebă Erofei Cuzmici.

— Nu s-au lăudat.

— Cum nu s-au lăudat? Am auzit chiar eu!

— Aşa credeau ei, desigur, răspunse Loznevoi. Războiul e un lucru înşelător, Erofei Cuzmici! Nu poţi să le prevezi toate de la-nceput. Dar o înaintare atât de vijelioasă a unor armate uriaşe pe un teritoriu străin, aşa cum au realizat-o nemţii la noi, nu s-a mai pomenit încă în istoria războaielor! Ceea ce înseamnă că au forţe formidabile. De altfel, am văzut-o cu ochii noştri. Cum am putea noi să ne împotrivim unor asemenea forţe? Toată Europa li s-a supus — şi doar Europa e Europa! Eu cred că armata nemţească se pregăteşte acum pentru cel din urmă asalt asupra Moscovei. Şi după asta — gata!

— Iar eu cred altminteri: că s-ar putea întâmpla să se poticnească tocmai acum. Ce zici? îi întoarse vorba Erofei Cuzmici. Se înţelege, armata lor e puternică, asta nici nu se discută... Nici vorbă că ai noştri nu s-ar fi retras în faţa unei armate bicisnice, ce să mai vorbim! Cu toate astea, nu le-a ajuns răsuflarea până la Moscova! Nici chiar pe drum uscat. D-apoi când or porni-o prin nămeţi? Tu ştii doar că la noi cade uneori atâta omăt, mai cu seamă prin păduri, că ajunge până la burta calului. Şi atunci, cum treci tu cu maşinile?... Şi ce te faci cu gerurile? Că or să vină nişte geruri ca acele de anul trecut, de îngheaţă până şi copacii. Şi tu ştii doar ce mântăluţe au! La asta nu te gândeşti?

Chiar din cele dintâi zile ale sosirii lui în Olhovca, Loznevoi ajunsese la convingerea că-l înţelege bine pe Erofei Cuzmici. Refuzul lui de a se evacua, el îl luase drept cea mai bună dovadă că bătrânul nu crede în victoria statului sovietic. Iar pornirea cu care Erofei Cuzmici aduna grâne şi îngrămădea în casă după retragerea Armatei Roşii, fel de fel de lucruri, Loznevoi n-o socotise doar ca grija unui om, care mai păstrează încă puternice sentimente de proprietar, de a se chivernisi pentru vremurile grele de război, ci ca pe cel mai vădit semn că gazda lui se pregăteşte pentru întoarcerea vechilor rânduieli. Şi când Erofei Cuzmici mai ajunse, în sfârşit, şi staroste, Loznevoi îşi închipui că bătrânul nu e stăpânit numai de adânci sentimente de proprietar, care-l îndeamnă spre trecut, dar că e şi un înverşunat duşman al Puterii Sovietice, cu toate că nu vorbea niciodată despre aşa ceva.

Acum însă, Loznevoi îşi dădu seama că felul de a judeca al lui Erofei Cuzmici începe să-i dezmintă părerile pe care şi le făcuse. Mai înainte, Erofei Cuzmici se ferea totdeauna, nu se ştie de ce, să aducă vorba despre război. Atunci, de ce a început-o acum singur, şi încă fără niciun motiv? Şi vorbeşte aşa de ciudat! În felul lui de a gândi se simte limpede îndoiala asupra viitoarelor succese ale armatei germane. „S-a supărat, îşi închipui Loznevoi. Ce nevoie aveau să-l zădărească pe bătrân? Nu puteau să se lipsească de vaca lui? Tare-s proşti, pe cuvântul meu!"

Iar Erofei Cuzmici îi dădea înainte, mereu: că armata germană o să aibă de întâmpinat greutăţi neînchipuit de mari şi că n-o să aibă de luptat numai cu armata noastră, ci şi cu iarna noastră. El nu spunea numaidecât că armata germană n-o să biruie aceste greutăţi, dar lăsa să se înţeleagă că n-o să-i fie tocmai uşor să le biruie...

Ascultând ce-i spunea gazda, Loznevoi se întuneca la faţă din clipă în clipă.

Nu mai semăna deloc cu acel pe care se deprinsese lumea să-l vadă în curtea Lopuhovilor, înainte de numirea lui ca poliţai. Undeva, în cămară, mai zăceau aruncate pe jos hainele pe care le purta pe vremea aceea: sumanul ponosit, căciula roasă, pantalonii peticiţi... Acum era îmbrăcat în uniformă nouă germană de soldat, fără epoleţi, dar cu o brasardă albă pe mâneca

stângă, pe care se vedea un „P” mare şi negru — iniţiala numelui nemţesc al slujbei lui vrednice de dispreţ. Nu mai purta nici bărbuţa rară, de un cenuşiu ruginit, ci era proaspăt bărbierit, iar părul, deşi încă scurt, şi-l pieptăna cu grijă, cu cărare la o parte. Apoi şi felul lui de a se purta era cu totul altul decât înainte. Ştiind că primejdia trecuse şi că nu mai avea nevoie de ocrotirea lui Erofei Cuzmici, încetase de a-şi mai lua faţă de el atitudinea aceea linguşitoare şi slugarnică. Purtarea lui era acum slobodă şi plină de încredere în sine, deşi nu-şi îngăduia să-i amintească gazdei obijduirile din trecut Aşa erau vremurile: pentru orice întâmplare, era bine să nu te strici nici chiar cu prietenii mai îndoielnici. După ce ieşea din casa lui — şi asta o ştia şi Erofei Cuzmici — Loznevoi nu dovedea numai asprime, dar şi cruzime şi oamenii din sat se temeau de el.

Ascultând vorbele gazdei, Loznevoi zâmbea strâmb, numai cu partea stângă a feţei. Ochii îi sclipeau ca două schije proaspete de oţel. Îmbrăcat în uniforma nemţească de culoarea şarpelui, care-i lumina într-un chip cu totul neaşteptat faţa uscată, ca de pasăre, sclipirea de schijă a ochilor lui era neobişnuit de aspră şi de îngheţată...

— Da, cred că n-o să le fie tocmai uşor nemţilor pe front, — încheie Erofei Cuzmici, după ce înşirase toate motivele lui cu privire la greutatea deplasării maşinilor pe ger şi viscol, la lipsa echipamentului călduros în armata germană şi la faptul că ostaşii Armatei Roşii erau mult mai deprinşi cu iarna decât nemţii. Şi pe urmă, nu cred c-o să le fie mai bine nici aici, în spatele frontului — urmă el. Treaba mea e treabă de moşneag: să mănânc şi, hop, pe cuptor. Parcă multe poţi să vezi de pe cuptor? Vezi bine, de unde să le ştiu eu toate? Poate din pricină că am îmbătrânit, am ajuns întocmai ca şi câinele cel bătrân, care nu ştie decât să latre la vânt... Că vezi, abia m-am pus pe picioare şi am şi dat drumul la gură. Socoteşte şi tu: două săptămâni am zăcut pe coaste, fără să scot o vorbă... Stau şi mă-ntreb: oare ce o să fie aici, în spatele frontului, hai?

— Dar ce poate să se-ntâmple aici? întrebă Loznevoi întunecat.

— Ei, Mihailâci, tu nu cunoşti poporul! răspunse Erofei Cuzmici. Ţi-am mai spus-o: treaba mea e să mă ţin la o parte. Numai că eu îmi cunosc poporul. Nu suferă nedreptatea, cu niciun preţ! Rusul e răbdător până nu-l scoţi din fire. Aşteaptă totdeauna să-l zgândăreşti. Asta se ştie din vremurile cele de demult. Dar dacă cumva, ceva... apoi Rusul, cum se zice, nu glumeşte nici cu paloşul, nici cu colacul! Şi atunci stau şi mă socotesc: tu cum crezi nu cumva o să se-ntâmple ceva? Se aude că s-ar fi ivit, pe ici, pe colo, de ăştia... partizani. Ce zici? Ai auzit?

— Dar ce poate să facă poporul tău? strigă Loznevoi, supărându-se dintr-odată. Ce-o să facă, mă rog, cu mâinile goale? Uite ce mai armată, şi vezi, n-a făcut nimic! Germania a pus mâna pe toată Europa, pe toate fabricile şi uzinele ei... Acum toată Europa s-a urnit împotriva noastră! Germania a călcat peste noi cum ai călca cu cizma peste un muşuroi de furnici! Furnici sunt multe dar ce pot ele să facă?

— Ba pot, oho, şi încă cum! îi întoarse vorba Erofei Cuzmici. Apoi îşi potrivi mai bine coatele pe masă şi, apropiindu-se de Loznevoi, urmă: Să-ţi spun o întâmplare. Mi s-a întâmplat chiar mie, te rog să mă crezi. Odată, am prins noi un şarpe, l-am aruncat peste un muşuroi de furnici şi l-am înţepenit acolo cu o ţepuşă. Erofei Cuzmici înfipse două degete desfăcute în masă. Într-un cuvânt, şarpele nu putea s-o ia nici încolo, nici încoace, nici înainte, nici înapoi l A doua zi dimineaţă, ne ducem noi şi ne uităm: nici urmă de şarpe, numai osişoarele!

— Păi dacă l-aţi strâns ca-n cleşte! spuse Loznevoi.

— Dar armata nemţească nu e strânsă ca-n cleşte?

— Şi ce vrei acum?

— Nu vreau nimic, să mă ferească Dumnezeu să vreau ceva! răspunse Erofei Cuzmici. Eu nu vorbesc decât despre popor. Şi poporul...

Afară, lângă perete, se auzi zăpada scârţâind, apoi ceva se lovi de bârne şi cineva gemu. Trăgându-se la o parte de la fereastră, Erofei Cuzmici şi Loznevoi aşteptară câteva clipe, încordaţi şi neliniştiţi.

— Cine poate să fie! strigă Vasiatca de pe cuptor. Dincolo de perete se auzi gemând din nou Alevtina Vasilievna, care stătea lângă cuptor, făcu semn cu mâna către bărbatu-său să stingă lampa: uitase cu desăvârşire că ferestrele erau astupate cu lăicere.

— Aşteaptă! îi răspunse tot prin semne Erofei Cuzmici, apoi se întoarse către Loznevoi: Doar e un om, nu-i aşa? Hai să vedem cine-i! !

Era o noapte neagră, fără stele şi fără lună. Viscolea din nou, uşor. În întuneric satul nu se vedea şi nu se auzea, ca şi cum n-ar fi existat niciodată pe colinele Olhovcăi. Şi era ciudată impresia pe care ţi-o făcea întinderea aceea moartă, pe locul unde trăiau sute de oameni.

— Ce pustiu! şopti Loznevoi scoţând cu teamă capul pe uşă şi întinzând automatul. Parcă a

pierit satul...

— Satul n-o să piară niciodată, îi răspunse Erofei Cuzmici. Şi lui Loznevoi i se păru că aceste cuvinte erau urmarea gândului de mai înainte despre popor, pe care bătrânul nu-l terminase.

Sub ferestrele bucătăriei îl găsiră pe Efim Cerniavchin. Se zbătea într-un morman de zăpadă, când strângându-se ghem, când gemând şi aruncându-şi în toate părţile mâinile şi picioarele.

Cu chiu cu vai îl târâră în casă.

După câteva clipe, Efim Cerniavchin îşi dădu sufletul acolo, în prag, ca un câine fără stăpân, de care nimeni n-are nevoie...

Înspăimântaţi, Alevtina Vasilievna şi Vasiatca nici nu-şi scoaseră capul de după cuptor. Erofei Cuzmici şi Loznevoi stăteau aplecaţi asupra lui Cerniavchin, cercetându-i în umbră faţa schimonosită de moarte.

— Iar s-a-ntrecut cu băutura, zise în sfârşit Loznevoi.

— Nu, nu s-a-ntrecut, îi răspunse Erofei Cuzmici, ridicându-se. L-au otrăvit.

— L-au otrăvit?...

— Da ce, nu vezi?

Loznevoi se trase îndărăt, cu băgare de seamă, de lângă mort.

— Vezi, ce-ţi spuneam eu? zise Erofei Cuzmici.

— Ce-mi spuneai?

— Cu privire la cei cu mâinile goale... Ai uitat?

— Trebuie să raportez, făcu Loznevoi, întunecat.

— Cui, comandantului? Că doar n-ai căpiat! Erofei Cuzmici îi aruncă o căutătură duşmănoasă. Bagă de seamă să nu iasă vreun bucluc! Să nu cumva să creadă că l-am otrăvit noi, din cine ştie ce pricină! Că doar la noi a murit! Mai bine să spui c-a băut peste măsură, şi gata! Toată lumea ştie că-i plăcea să bea...

— Dar cum ar putea să creadă că l-am otrăvit noi?

— Naiba mai ştie ce-i în capul lui? De altfel ar fi şi greu să-i explici. N-ar înţelege ce-i spui şi parcă văd că se leagă de noi, doar ştii cât e de hapsân! Pe când aşa, e simplu: a băut peste măsură, şi gata. Doar e lucru ştiut că bea...

Loznevoi căzu pe gânduri. Se aşeză pe scaun şi-şi acoperi ochii cu mâna.

— Mai bine du-te până la nevasta lui Efim, îl sfătui Erofei Cuzmici. Dă-i de ştire. Că tot trebuie să facem ceva! Ce, o să zacă aici? Trebuie să-l dichisim cât e cald, că om e şi el! Ce să-i faci dacă s-a întâmplat una ca asta.. Da... ai văzut? Cu mâinile goale!... Ai văzut? „Parcă a pierit satul...”. Ptiu că mă ia cu răcori!

Loznevoi îşi aduse aminte cât de adâncă şi de neagră era noaptea care învăluia pământul şi i se făcu frică să plece peste întinderea aceea moartă şi pustie, unde, după semne vechi, ar fi trebuit să se afle satul, dar peste care nu hălăduia acum decât viscolul, măturând semnele celor din urmă paşi ai lui Cerniavchin... Pe de altă parte, cum ar fi putut să nu se ducă? Loznevoi începu să se gătească de drum. Îşi simţea sufletul apăsat ca de o povară şi plin de o neaşteptată îndârjire împotriva lui Erofei Cuzmici: toate gândurile lui de astăzi cu privire la război îl hărţuiau ca şi noaptea aceea neagră şi zbuciumată.

...În vremea asta, Erofei Cuzmici stătea aplecat asupra lui Cerniavchin şi, ca şi cum abia atunci şi-ar fi adus aminte cum se cuvine să se poarte omul într-o asemenea împrejurare, se pleznea peste coapse cu palmele lui grele, amărât.

— Ia te uită ce pacoste! Ce pacoste! Ce să mai zici? se tânguia el peste mort şi părea că o face din toată inima. A trăit, a umblat, a băut — şi gata: într-o clipă, s-a dus!

— Nu cumva te-a apucat jalea după dânsul? îl întrebă Loznevoi cu venin.

— Se-nţelege că m-a apucat, răspunse Erofei Cuzmici simplu, ca şi cum n-ar fi băgat de seamă întărâtarea şi batjocura din vorbele lui Loznevoi. Ce, ăsta-i lucru de glumă? Unde mai găseşti astăzi un asemenea poliţai? Cine-o să mai primească o slujbă ca asta? Şi ai să vezi că mie or să-mi ceară, pe mine or să mă pună să alerg şi să caut!

— Aha, asta-i! Va să zică asta ţi-era jalea!...

Şi înhăţându-şi automatul, Loznevoi plecă repede spre uşă. Ar fi vrut să-l ocolească pe Cerniavchin pe la dreapta sau pe la stânga, dar mortul zăcea întins chiar lângă prag. Ar fi trebuit ori să-l tragă la o parte, ori să păşească peste el. Să-l tragă, nu era tocmai plăcut, dar nici să treacă peste el, deoarece mortul nu se răcise încă. Totuşi trebuia să se grăbească. După ce chibzui o clipă, Loznevoi păşi peste mort şi deschise uşa. Iar Erofei Cuzmici, care urmărise această scenă, scutură din umeri ca înfiorat de frig...

VI

În noaptea aceea, comandantul Kweiss plecase la Bolotnoe, unde fusese chemat de urgenţă. Se întoarse la Olhovca abia a doua zi dis-de-dimineaţă. Primise de la Hobelman, comandantul de plasă, ordinul strict şi foarte important de a începe imediat să rechiziţioneze haine călduroase de iarnă pentru armata germană.

Acest ordin îl nelinişti nespus de mult pe Kweiss.

Ştia că executarea acestui ordin o să fie cât se poate de anevoioasă. Împotrivirea populaţiei faţă de măsurile luate de autorităţile germane sporea văzând cu ochii în toate satele din jurul Olhovcăi, lucru de care Kweiss îşi dădea foarte bine seama. În multe locuri se semnalase în timpul din urmă ivirea partizanilor. Deşi venise iarna, ei îşi înteţeau activitatea. Nu era mult de când un camion încărcat cu soldaţi, plecând într-un sat vecin dăduse, în apropiere de Bolotnoe, pesto o mină (fără îndoială pusă de partizanii). La Juravliha, o gară din împrejurimi, partizanii dăduseră foc depozitului de alimente şi, nu departe de acolo, trăseseră cu mitralierele asupra unui tren militar. Uciseseră pe drumul mare trei soldaţi motociclişti din statul major al unei unităţi din spatele frontului şi puseseră mâna pe documente importante. Partizanii nu cruţau nici pe localnicii care-i ajutau pe hitlerişti: numai în cele din urmă două săptămâni uciseseră şapte poliţai şi trei primari. Într-un cuvânt, se vedea bine că şi pe locurile acele, ca şi în regiunile apusene ale Rusiei cotropite mai demult, începea un mic, dar primejdios şi necruţător război.

Într-adevăr, avea de ce să se neliniştească Kweiss.

Nici nu se încălzise bine după drum, când sosi Loznevoi. Poliţaiul îi raportă despre moartea neaşteptată a lui Cerniavchin.

— *O, şnaps rusesc, da?* întrebă Kweiss.

— Da, şnaps. El îl făcea, el îl bea, îi explică Loznevoi, silindu-se să aleagă cuvinte mai simple, pentru ca Kweiss să înţeleagă totul aşa cum trebuia şi să nu iasă cine ştie ce încurcătură.

Kweiss suferise şi ci şi nu numai odată, din pricina basamacului. Chiar de curând i se întâmplase să întreacă măsura şi crezuse că o să dea ortul popii, până într-atât îl chinuiseră vărsăturile! Până acum se jurase de câteva ori că n-o să mai bea şnaps rusesc făcut în casă. Dar vinul care i se trimitea de la depozitul de alimente nu-i ajungea. Şi parcă era un făcut, totdeauna mai avea pe deasupra şi câte o supărare: fie din pricina veştilor proaste pe care le primea de acasă şi de pe front, fie din pricină că serviciul lui acolo începea să fie tot atât de primejdios ca şi pe poziţia cea mai înaintată. Vrând-nevrând, trebuia să-şi calce jurământul şi să se adreseze poliţailor, rugându-i să-i facă rost de rachiu rusesc. Dar ce groaznic era şnapsul acela rusesc! O adevărată flacără lichidă şi ucigătoare! Cunoscând aceste lucruri, Kweiss crezu numaidecât, fără urmă de îndoială, că Efim Cerniavchin se prăpădise din pricina basamacului: comandantul ştia foarte bine că poliţaiului îi plăcea să bea. Din toată această întâmplare nenorocită, pe Kweiss nu-l interesa decât un singur lucru: cât anume băuse Cerniavchin, de n-a mai putut rezista şi a murit?

— Cât a băut?...

Loznevoi se zăpăci, chibzuindu-şi răspunsul.

— Mai mult de un litru. Da, ceva mai mult, răspunse el, căutând să înfrunte căutătura fixă a comandantului.

— O, ceva mai mult!... suspină Kweiss. O, o! Răspunsul poliţaiului avu darul să zdruncine definitiv echilibrul sufletesc al lui Kweiss. De curând, primind vestea că fratele său şi prietenul său cel mai bun căzuseră amândoi în faţa Leningradului, comandantul Kweiss băuse dintr-odată un litru de basamac. Va să zică, dacă ar mai fi băut încă puţin, n-ar mai fi acum pe lumea asta! Tulburat, Kweiss uită cu desăvârşire de Cerniavchin şi se lăsă în voia amintirilor neplăcute cu privire la beţia cumplită pe caro o făcuse cu puţin în urmă.

— *O, asta reu, reu! Şi eu fost gata murit!*

Gândul că doar din întâmplare nu murise, îl tulbură peste măsură. Gras, cu obrazul stacojiu de-atâta băutură, Kweiss se plimbă câtva timp prin odaie, trăgând îngrijorat cu coada ochiului spre masa pe care, în mijlocul cutiilor de conserve, se înălţa o sticlă întunecată cu etichetă strălucitoare.

— *O, reu, forte reu!* repeta el fără sfârşit. *Asta pasamac, pfui!*

Dintr-odată, pe Loznevoi începu să-l supere gândul că moartea lui Cerniavchin nu-l

tulburase deloc pe comandant. Nu găsise măcar un cuvânt de regret, deşi asemenea cuvinte se găsesc uşor în faţa oricărui sicriu. Şi ar fi avut de ce să-i pară rău după Cerniavchin: Efim fusese devotat şi credincios serviciului său. Nu, judecând după toate acestea, Kweiss nu părea că apreciază până pe-acolo zelul lor...

Loznevoi se încruntă, ceea ce nu şi-ar fi îngăduit până atunci în faţa comandantului. Buzele lui palide şi subţiri începură să-i tremure de necaz.

— *Trebuit nu!... asta, cum spune la foi? Nu trebuit!...* Kweiss arătă cum curg lacrimile pe obraji, închipuindu-şi că Loznevoi e gata să plângă de jalea lui Cerniavchin. *Dumneata est zoldat! Nu trebuit! Trebuit munca! Mult munca!*

Stâlcind vorbele ruseşti, Kweiss îi explică lui Loznevoi că trebuie să găsească cât mai curând alt poliţai în locul lui Cerniavchin şi că, deocamdată, Loznevoi va trebui să muncească pentru doi, pentru că aşa cer interesele statului german. Apoi Kweiss îl înştiinţă că astăzi chiar, îndată după înmormântarea lui Cerniavchin, Loznevoi, însoţit de câţiva soldaţi nemţi, va începe să strângă îmbrăcăminte călduroasă pentru armata germană. Toate hainele găsite la oameni, vor trebui ridicate fără nicio discuţie — asta tot interesele statului german o cereau.

— O, iarna! *Iarna rusesc!* Ca şi cum ar fi vrut să ia apărarea patriei sale, Kweiss îşi încreţi faţa puhavă şi-şi scutură pe capul rotund moţul în chip de creastă de cocoş. O, ger! Iarna!...

Apoi încercă să-i explice lui Loznevoi ce fel de haine călduroase anume îi trebuiesc armatei germane. Şi pentru că nu ştia cum li se spune pe ruseşte, începu să pună mâna pe tot ce purta Loznevoi:

— *Asta... Cine asta?*

— Cojoc.

— *Trebuit, trebuit! Asta?*

— Pâslari.

— *Pislar... Şi asta trebuit! Asta?*

— Mănuşi.

— *Tot asta!* — încheie Kweiss, făcând cu mâinile o mişcare în jurul lui Loznevoi, ca şi cum i-ar fi scos dintr-odată toate hainele de pe el. *Tot casa, tot zat! Numai asta... asta nu trebuit!* Kweiss arătă din nou ochii. *Plinge lacrimi? Pfui! Munca trebuit, munca! Mult munca! Ghermanschi armat schnell la Moscau ajunge! O, asta mare oraş!*

Loznevoi plecă de la comandatură amărât şi necăjit.

Îşi închipuise că dacă hitleriştii intenţionau să organizeze un nou stat rusesc după chipul şi asemănarea Germaniei fasciste, apoi aveau tot interesul să păstreze cele mai bune raporturi cu acei dintre localnici care făceau tot chipul să-i ajute. Dar chiar însăşi experienţa lui de poliţai, deşi neîndestulătoare, îi arăta că hitleriştii nu-şi prea băteau capul cu aşa ceva: în ţară străină, ei se purtau cu obrăznicie şi îngâmfare, întocmai ca nişte stăpâni. Loznevoi îşi explica această purtare prin aceea că războiul încă nu se sfârşise, iar legile lui obligă armatele în ofensivă să fie severe şi necruţătoare, iar pe ostaşi să dovedească, atât prin înfăţişarea cât şi prin faptele lor, forţa şi măreţia armatei din oare fac parte. Cu toata acestea, Loznevoi tot era necăjit că nemţii erau atât de obraznici, atât de brutali şi de nepăsători faţă de oameni. De pildă, acum: a murit un om care a muncit pentru ei cu tragere de inimă, iar reprezentantul autorităţii germane n-a găsit măcar o vorbă de compătimire şi de părere de rău. „Curată sălbăticie! se gândi Loznevoi. Omul s-a prăpădit, iar el nici măcar n-a mişcat din sprânceană! E un ticălos, asta-i!”

Cimitirul era la vreo trei kilometri spre miazăzi de Olhovca, lângă o bisericuţă singuratică. Drumul într-acolo era înzăpezit, de aceea autorităţile hotărâră să-l înmormânteze pe Cerniavchin la marginea de miazănoapte a satului. Tot acolo fusese înmormântat, nu demult, şi Osip Mihailovici, pe care-l trădase Cerniavchin. Iar-acum, însuşi Ceriuavchin venea să doarmă somnul de veci alături de el...

Din sat, urme proaspete de paşi duceau spre noul cimitir: trecuse pe-acolo bătrânul Gurian Leontievici Mesceriacov, care bolise toată toamna şi abia de curând se pusese pe picioare. Se dusese împreună cu doi băieţi din sat să sape o groapă pentru Cerniavchin. „Şi ăştia-s nişte ticăloşi! îşi zicea Loznevoi, în timp ce ieşea din sat. Mă duc să-i scutur niţel, să dea zor... Trebuie să le bagi frica-n oase, că altfel sabotează şi nu vor să facă nimic!”

Dincolo de grădinile de zarzavat, pe povârnişul unei coline, se întindea, ca o pată neagră, un tufăriş des, troienit. Un stol de mândri mătăsari nordici, moţaţi, ciuguleau cu lăcomie bobitele îngheţate de pe tufele de măceş. Peste tufăriş se zărea o fâşie de şes mlăştinos, cu faţa apei acoperită cu zăpadă, iar dincolo de ea o pădure de brad, care părea neagră în lumina domoală a zilei mohorâte de toamnă. Fără să vrea, Loznevoi îşi aduse aminte de Costea,

tresări şi se opri. Încercând să alunge această amintire, bătu de două ori din palme ca să gonească mătăsarii. Dar oaspeţii nordului doar se uitară la Loznevoi şi începură din nou să scotocească tufele de măceş. „Nu se tem”, îşi zise el şi trecu înainte.

Când ajunse în poieniţa din mijlocul tufărişului, Loznevoi rămase surprins: bătrânul Mesceriacov şi cei doi băieţi şedeau pe o movilită înaltă de pământ argilos şi fumau, iar lopeţile şi târnăcoapele le zăceau la picioare. Groapa era gata săpată! După ce o cercetă, Loznevoi aruncă o privire plină de răutate spre bătrân şi cei doi băieţi:

— Hu, ticăloşilor!

Apoi o luă îndărăt, dar deodată se opri şi strigă, uitându-se în pământ:

— Haideţi să-mi ajutaţi!

— Să-ţi ajutăm? repetă bătrânul Mesceriacov ridicându-se. Asta se poate. Numai că eşti un om tare ciudat, drept să-ţi spun! Cine poate să te mai mulţumească, mă rog? Ne-ai poruncit să facem groapa repede, şi după ce ne-am dat silinţă şi am făcut-o ne batjocoreşti... Asta în loc de mulţămită, nu?

— Lasă că vă cunosc eu! strigă Loznevoi. Ştiu eu ce zace în sufletul vostru, ticăloşilor! La o treabă ca asta sunteţi bucuroşi să vă daţi silinţă...

Loznevoi se cam temea să intre în casa lui Cerniavchin. Când Anna Cerniavchina — o femeie de aproape treizeci de ani, roşcată şi cu cârlionţi la tâmple, cu ochii verzi, faţa vioaie şi nasul cârn — aflase, noaptea, de moartea neaşteptată a bărbatului ei, se pusese pe bocete, urlând atât de cumplit, de-ţi era silă s-o auzi. Urlase aşa aproape toată noaptea. Abia dimineaţa, după ce Efim fusese aşezat în sicriu, încetase deodată să mai urle şi să mai bocească, ca şi cum n-o tulburase decât faptul că Efim stătea întins pe laviţă şi nu în sicriu. Şi Loznevoi se gândea acum cu groază că în clipa când va trebui să-şi ia rămas bun pentru totdeauna de la omul ei, Anna o să înceapă iarăşi să bocească, de-o să răsune tot satul.

Dar Loznevoi se înşelase. Anna nu mai plângea. Stătea singură în bucătărie, înfofolită în cojoc, iar uşa spre odaia unde se afla sicriul era bine închisă. Când trecu el pragul, Anna îi aruncă o privire speriată şi-i spuse în şoaptă:

— Mi-e frică.

— De ce ţi-e frică?

— Doar el a fost otrăvit, văd eu asta, îi răspunse Anna. S-a făcut negru tot! Şi pe mine... chiar dacă n-or să mă otrăvească, tot or să mă ucidă!

— Prostii! făcu Loznevoi, încruntându-se.

— Nu, nu-s prostii...

Nimeni nu veni să-l petreacă la groapă pe Efim Cerniavohin. Bătrânul Mesceriacov şi cei doi băieţandri, ajutaţi de Loznevoi, scoaseră cu chiu cu vai sicriul greu din casă şi-l aşezară în sanie, pe paie. Şi micul convoi de îngropăciune ieşi din sat în tăcere.

La marginea satului, Anna Cerniavchina începu totuşi să plângă încetişor. Dar nu de durerea despărţirii de bărbatul ei, ci pentru că o cuprinsese o spaimă şi mai cumplită văzând cât de puţină lume urmează sicriul. Nici înainte colhoznicii nu-i prea răsfăţau cu prietenia lor, dar cel puţin se purtau cu ei omeneşte, fără duşmănie. Însă de când Efim Cerniavchin dezertase din armată şi se făcuse poliţai, toţi oamenii din sat, fără deosebire, începuseră a-i urî, cu o ură sălbatică. Şi de atunci începu şi singurătatea Cerniavchinilor. Toţi le ocoleau casa. Singur Loznevoi mai venea pe la ei, şi asta numai pentru că şi el şi Efim aveau aceeaşi slujbă şi aceleaşi interese. Dar ce o să fie de aci înainte, după moartea lui Efim? Nici Loznevoi nu mai are de ce să-i calce pragul... Pe Anna o aştepta singurătatea înspăimântătoare, singurătatea fără leac. Şi Anna plângea...

...În timp ce se întorceau acasă, îl întrebă pe Loznevoi, cu amărăciune:

— Nu vrei să intri puţin? Haide, mi-e aşa de frică singură... Anna îşi dădu seama numaidecât că acum, când o părăsiseră toţi, Loznevoi rămăsese pentru ea singurul om mai apropiat din tot satul. Şi-i era frică să nu rămână şi fără el...

Dar Loznevoi n-avea timp să intre la ea: îl aşteptau la comandatură, să înceapă rechiziţionarea hainelor de iarnă. De altfel, îi părea bine că se întâmplase aşa: îi era groază de lacrimile şi de văicărelile Annei.

VII

Încă din vară, îndată după izbucnirea războiului, se dăduse vestea prin sate că în teritoriile sovietice cotropite, hitleriştii se ţin de jafuri. De aceea, toţi colhoznicii din regiunile în care

năvăleau armatele fasciste-germane, nu-şi ascundeau numai grânele, dar şi îmbrăcămintea mai bună, rămânând să poarte haine vechi şi zdrenţuite. Ca nu cumva să aibă o înfăţişare atrăgătoare, fetele umblau nepieptănate şi nespălate, se ungeau pe obraz cu funingine, iar unele îşi provocau chiar abcese pe trup cu buruieni otrăvitoare. Când năvăleau hitleriştii în sate, şi vedeau cât de zdrenţăroşi şi de murdari erau oamenii, strigau cu dezgust:

— *O, Rusia calic, calic… Pfui!*

S-a întâmplat chiar ca lumea aceea colhoznică, îmbrăcată anume în zdrenţe pentru primirea nemţilor, să fie filmată în toate chipurile de către dibaci operatori germani, pentru ca apoi în toate cinematografele lor să ruleze filme în care se arăta cum „a sărăcit" ţărănimea colhoznică din Ţara Sovietică…

Totuşi, nimic nu putea să-i scape pe colhoznici de jafuri. Când nu găseau haine bune, hitleriştii le luau şi pe cele proaste. Jafurile se înteţiră mai cu seamă odată cu căderea iernii: armata germană, nefiind pregătită cu echipament călduros, suferea grozav de frig. E drept că îmbrăcămintea ţărănească a Ruşilor şi hainele călduroase de tot felul, ca vai de lume, nu erau tocmai potrivite pentru echiparea armatei nemţeşti, care pe vremea aceea încă se mai mândrea cu faima ei de armată vitează. Dar nu era altceva de făcut, şi soldaţii nemţi au trebuit să se îmbrace cu cojoace femeieşti cu blana roasă, cu pâslari cârpiţi şi cu căciuli ponosite, din blană de miel şi de câine…

…Comandatura lui Kweiss începu să rechiziţioneze haine de iarnă deodată, din câteva sate din jurul Olhovcăi. În Olhovca fuseseră lăsaţi trei soldaţi nemţi să-l ajute pe Loznevoi: doi să adune lucrurile, iar al treilea să le care şi să le păzească în sanie.

În ziua aceea se împlinise prevestirea bătrânei Faddeevna: vremea începuse a se încălzi — lucru obişnuit la început de iarnă. Un cer mohorât şi umed cobora jos deasupra pământului, aproape lipsit de lumina soarelui, iar zăpada, umedă şi ea, se muiase şi-şi pierduse frumuseţea ei albă. Din când în când, vântul bătea dinspre apus, purtând pe deasupra pământului o burniţă măruntă. În sat, şi casele, şi acareturile şi curţile şi cumpenele fântânilor, şi copacii — toate câte, ieri încă, străluceau de zăpadă, se făcuseră cenuşii şi întunecate, pătrunse de umezeală.

Totdeauna vremea umedă îl necăjea pe Loznevoi şi-l făcea să se simtă înfrigurat şi abătut. La starea aceasta se mai adăuga acum şi faptul că-şi dădea bine seama că nu-l aştepta o muncă tocmai uşoară. De aceea, plecă să execute ordinul comandantului Kweiss blestemând în gând pe toţi şi toate câte sunt pe lume.

Împotriva aşteptărilor lui, rechiziţionarea hainelor începu într-un chip cu totul neobişnuit. Abia plecase cu hitleriştii de la comandatură, când dintr-o ulicioară le ieşi înainte o femeie tânără şi voinică, cu faţa lată, îmbrăcată într-un cojoc cu înflorituri la poale şi la mâneci şi îmbrobodită cu un şal pufos. Hitleriştii se repeziră la ea din două părţi şi o apucară de mâneci.

Femeia se trase îndărăt, strigând:

— Duceţi-vă la toţi drăcii, mutre scârboase ce sunteţi! Ia te uită cum pun mâna! Să faceţi bine şi să vă căraţi, că de nu, vă pocnesc peste bot! Hai, căraţi-vă, c-apoi…

Dar hitleriştii se repeziră din nou la ea.

— *Zieh den Pelz aus, russisches Schwein!*[19]

— *Schneller! Schneller!*[20]

Smulgându-se din mâinile soldaţilor nemţi, femeia aruncă o privire spre Loznevoi, care stătea mai la o parte, şi-l întrebă:

— De ce se dau la mine? Ce le-am făcut?

— Vor să le dai cojocul, îi răspunse Loznevoi.

— Cojocul?... Ia cară-te şi tu, c-apoi... Şi ce le trebuie lor cojocul meu?

— Le trebuie, şi gata! Pentru armată.

Folosindu-se de momentul când femeia vorbea cu Loznevoi, hitleriştii îi răsuciră fără veste braţele la spate. Ea ţipă, se aplecă şi căzu în genunchi. Cât ai clipi, hitleriştii îi smulseră cojocul de pe ea şi-l aruncară în sanie, râzând încântaţi.

Femeia se ridică, îi măsură în tăcere şi pe soldaţii nemţi şi pe Loznevoi, apoi, fără să-şi mai adune părul răvăşit, se întoarse şi o luă repede pe uliţă, spre inima satului.

„Acuşi o să spună la toată lumea!" îşi zise Loznevoi.

Aşa se şi întâmplă. În timp ce hitleriştii scotoceau cea dintâi casă, femeia ajunse până la capătul celălalt al satului, povestind la toţi cei pe care-i întâlnea ce i se întâmplase lângă comandatură, într-o jumătate de ceas, tot satul aflase despre noua tâlhărie fascistă.

Cu o seară înainte şi în dimineaţa aceea, cea mai mare parte dintre colhoznici citiseră

manifestul cuprinzând cuvântarea lui Stalin rostită la parada de la şapte Noiembrie. Satul trăia sub impresia vorbelor înţelepte şi pline de nădejde ale conducătorului. Cuvântarea făcuse minuni. Ea sădise în inimile tuturor încrederea în victoria apropiată şi trezise în toţi acelaşi gând: cum să ajute Armata Roşie ca să nimicească duşmanul.

Aflând întâmplarea cu cojocul, oamenii începură să vorbească prin sat în gura mare:

— Nimic să nu le daţi, muierilor, nimic!

— Trebuie să ascundem hainele! Să le ascundem, sau să le stricăm!

În timp ce fasciştii începeau jaful într-un capăt al satului, în celălalt colhoznicii îşi ascundeau în grabă îmbrăcămintea groasă pe unde apucau: prin beciuri şi pe sub laviţe, prin şure şi prin podurile cu fân, sub troienele de zăpadă sau în stogurile de paie din grădinile de zarzavat... Negăsind locuri sigure, unii le stricau în aşa fel, încât nemţii să nu le poată folosi, dar ei să le mai poată purta: tăiau de-a lungul sau scurtau peste măsură carâmbii pâslarilor, destrămau degetele mânuşilor şi descoseau cojoacele pe la cusături...

De la cele dintâi case, Loznevoi şi hitleriştii izbutiră să mai adune câte ceva, dar în curând cercetările lor începură să fie zadarnice. După ce-şi dădură seama că oamenii îşi ascund îmbrăcămintea, începură să scotocească cu grijă nu numai casele, dar şi curţile. Însă pentru aşa ceva era nevoie de timp şi de bătaie de cap. Peste o oră, când începuseră să-i vâjâie urechile de înjurăturile şi blestemele pe care le auzea în fiecare casă, Loznevoi ajunse la capătul puterilor. „Ce ticăloşi! îi blestema el în gând pe hitlerişti. La ce dracu' au nevoie de cojoace şi de pâslari de femeie? Ca să se facă de râs? Ce fel de armată o să fie aceea în cojoace muiereşti? Ptiu, fire-ar de trei ori afurisiţi să fie! Ia te uită ce le-a mai dat prin minte!”

Când ajunse destul de aproape de casa Logovilor, Loznevoi începu să se simtă grozav de neliniştit. Din noaptea când Marica plecase pe neaşteptate de la Lopuhov, el se ferise să dea ochii cu ea cu toate că ar fi dorit nespus de mult. Şi nu-i fusese greu să n-o întâlnească: dacă se ivea vreo nevoie, Loznevoi îl trimitea totdeauna la Macariha pe Efim Cerniavchin, iar el nici măcar nu se arăta prin preajmă. Cât despre Marica, ea nu ieşea aproape deloc din casă. Acum însă, când Cerniavchin nu mai era, Loznevoi trebuia, vrând-nevrând, să intre în casa Macarihăi. De data aceasta, întâlnirea cu Marica nu mai putea fi înlăturată.

Dar ce întâlnire putea să mai fie şi aceea!

Nu, nu la o asemenea întâlnire se gândea Loznevoi! În sufletul lui tot mai licărea o rază de nădejde: poate că Marica deşi bănuia că o minţise, totuşi o să-l ierte până la urmă — se ştie doar cât de lesne iertătoare e o inimă de femeie. Îşi închipuia că, dacă s-ar întâlni între patru ochi cu ea, în împrejurări prielnice, ar izbuti să ajungă la o împăcare. Dar la ce fel de împăcare s-ar mai fi putut gândi acum, când îi intra în casă cu cotropitorii să ia cu hapca hainele călduroase ale ei şi ale familiei sale?...

Blestemându-i în gând pe hitlerişti, Loznevoi începu să caute un motiv ca să nu calce pragul Macarihăi. „Să mă prefac bolnav, îşi zise el. De altfel, nici nu-i nevoie să mă prefac: mi-e capul aşa de zdruncinat după alergătura de azi!...” Dar soldaţii nemţi nu ştiau decât puţine cuvinte ruseşti, de aceea trebuia să se poarte faţă de ei cu multă băgare de seamă: puteau să-şi închipuie că vrea să se sustragă de la executarea ordinului comandamentului, ceeace ar fi însemnat să se expună la cine ştie ce neplăceri...

Schimonosindu-şi obrazul, Loznevoi îşi frecă fruntea cu palma clătină din cap şi zise:

— Mă doare! Doamne, cum mă doare! Şi, ca bă-i lămurească mai bine, îşi învârti degetul pe lângă tâmplă.

Dar nemţii făcură un haz nespus şi, dându-şi bobârnace peste beregată, gâgâiră:

— *Rus mult beut!*

— *Şerneafe[21] murit! Tu murit!*

Loznevoi le întoarse spatele, blestemându-i în gura mare:

— Ptiu, ticăloşii!

Ajuns aproape de curtea Macarihăi, se opri lângă sanie şi se prefăcu a scutura câteva haine.

— Destul deocamdată! Şi arătă spre cer, acolo unde se vedea o pată mai luminoasă de soare. Trebuie să mergem să mâncăm!

Dar hitleriştii se împotriviră cu străşnicie: se vede că primiseră ordin aspru de la comandantul lor:

— *Nein! Nein!*

Nu-i rămânea altceva de făcut decât să intre în casa Macarihăi...

Când ajunseră în dreptul porţii Logovilor, Loznevoi încercă să se folosească de un şiretlic care, îşi închipuia el, ar fi putut să-l scape măcar în parte din încurcătură. Le explică

soldaţilor, cum se pricepu, că pentru ca treaba să meargă mai repede, ar fi bine ca ei să cerceteze acareturile, în timp ce el o să cercetezi casa. Soldaţii se învoiră bucuroşi, mai ales că ştiau din experienţă că de cele mai multe ori găseau lucrurile ascunse prin curte, nu în casă. Vorbind cu veselie, trecură prin curtea Logovilor şi intrară în şură.

Loznevoi se îndreptă spre casă.

Femeile îl aşteptau şi, ca totdeauna în asemenea împrejurări, câteşitrele se îndeletniceau, ca să-şi ascundă tulburarea, cu treburi mărunte, nefolositoare: Anfisa Marcovna se prefăcea că spală vasele, Marica mătura podeaua, cu toate că era măturată de curând, iar Faia descurca nişte aţă...

Aflând că Loznevoi plecase cu hitleriştii să adune haine călduroase, şi înţelegând că de data aceasta n-o să mai poată ocoli casa lor, Marica le spusese, mamei şi soră-sii:

— Voi să nu vă amestecaţi. O să vorbesc eu cu vipera ceea!

— Ai să te-aprinzi şi atâta tot! îi răspunsese mamă-sa.

— Nu, n-am să m-aprind!

Aşteptându-l pe Loznevoi, Marica nu mai avea astâmpăr. Faţa i se îmbujorase toată, iar în adâncul ochilor ei negri sclipeau luminiţe tot mai tremurătoare, ca răsfrângerea stelelor, noaptea, pe faţa unei ape: erau, la ea, semnele acelei mânii fără pereche, pe caro atât de bine i-o cunoşteau cei din familie.

...De cum trecu pragul, dintre toţi ai casei Loznevoi o văzu întâi pe Marica. Şi, lucru de mirare, îşi dădu seama că impresia pe care o făcuse asupra lui de la cea dintâi întâlnire a lor, se păstrase tot atât de vie. Şi iarăşi îi veni în minte că o mai văzuse undeva şi cândva, cu mult înainte de venirea lui în Olhovca. Dar unde şi când?... Fără îndoială că acest gând îi venise din nou numai pentru că Marica i se părea acum întocmai aşa cum fusese în ziua când o văzuse pentru întâia oară în curtea Lopuhovilor. Dar chiar în clipa următoare Loznevoi observă că ochii negri şi minunaţi ai Maricăi nu mai aveau strălucirea de atunci... Stătea cu mătura în mâna căzută şi se uita de sus la Loznevoi, bucurându-se parcă de dispreţul nesfârşit care se citea pe fiecare trăsătură a obrazului ei. De câteva ori buzele aprinse îi zvâcniră a dezgust. În sfârşit, îl întrebă:

— Aşa... va să zică ai venit să ne jefuieşti?

Loznevoi înţelese că nu mai putea fi vorba de împăcare intre ei, şi nu numai atunci, dar niciodată...

— De ce vorbeşti... aşa? o întrebă el.

— Dar ce, poate că te supără? Nu cumva hoţilor le place să le vorbeşti altfel de meseria lor? De ce ai venit? Poate ca să aduni daruri date de bunăvoie pentru armata nemţească?

— De ce să exagerăm? îi întoarse vorba Loznevoi, încreţindu-şi obrazul, acru. Îţi datorez viaţa, şi asta n-am uitat-o... N-o să luăm nimic de la voi. Am venit numai aşa, să stăm de vorbă.

Anfisa Marcovna nu se mai putu opri:

— Să stăm de vorbă? De ce minţi şi acum?

Loznevoi se întoarse spre Macariha:

— Dumneata mă ofensezi degeaba!

— Degeaba? Atunci de ce scotocesc nemţii tăi prin curte!? Marica îşi aruncă ochii pe fereastră. Văzând că hitleriştii intră în grajd, se aprinse şi mai amarnic şi, fără să-şi mai poată stăpâni mânia, se propti în faţa lui Loznevoi.

— Scotocesc? strigă ea. De ce să scotocească? Noi n-am ascuns nimic! Poftim, aici e tot ce avem!

Se repezi la cuier, smulse de acolo două cojoace şi le aruncă la picioarele lui Loznevoi:

— Na, ia-le! Poate că nu-ţi ajung?

Înşfăcă o pereche de pâslari vechi de pe cuptor, luă mânuşile de pe sobiţă şi şalul din cui şi le aruncă şi pe ele la picioarele mârşavului trădător.

— Ia-le, ticălosule, şi îneacă-te cu ele!

Descumpănit, Loznevoi tăcea, trăgându-se îndărăt spre uşă.

— Tot nu-ţi ajung?

Atunci Marica se aşeză mânioasă pe laviţă, îşi smulse pâslarii din picioare şi, ridicându-se deodată, îi azvârli cu putere, unul după altul, în Loznevoi: un pâslar trecu pe lângă el, celălalt îl nimeri în umăr.

— Na, ticălosule, na!

Neştiind cum să scape, Loznevoi se strecură în grabă afară.

Soldaţii nemţi terminaseră percheziţia în curte. Nu găsiseră nimic şi, văzându-l pe

Loznevoi cu mâna goală, îl întrebară într-un glas:

— *Nein?*

— *Nein!* le răspunse Loznevoi ca un automat.

— *O, asta Rusia calic, calic...*

Cu dinţii încleştaţi, Loznevoi ieşi din curte...

VIII

În ziua aceea Loznevoi simţi mai ascuţit ca oricând cât îl dispreţuiesc cei din Olhovca, îşi dădea seama că oamenii îl urăsc mai mult chiar decât pe hitlerişti. În fiecare casă fusese întâmpinat cu priviri încărcate de ură şi dispreţ. Da, în fiecare casă!

În timp ce se întorcea de la comandatură, după ce terminase rechiziţionarea forţată a hainelor de iarnă de la toţi cetăţenii, Loznevoi îşi aduse aminte de Erofei Cuzmici. Starostele rămăsese acum singurul tovarăş în slujba ocupanţilor din Olhovca. Dar cea din urmă discuţie cu Erofei Cuzmici îl pusese pe gânduri. Oare n-o să-şi piardă şi pe acest din urmă colaborator? Până la ultima lor discuţie, Loznevoi, care nu ştia să pătrundă firea complicată a oamenilor şi mai ales pe a ţăranilor, era adânc încredinţat că Erofei Cuzmici nu era numai un om viclean şi ascuns, ci şi un înverşunat duşman al Puterii Sovietice. Acum însă, simţea că în sufletul lui Erofei Cuzmici mocneşte ceva. „S-a supărat, desigur, că i-au luat tot, se gândi Loznevoi. Ce nevoie aveau să-l supere pe bătrân? Idioţii!” Totuşi, orice s-ar spune, un lucru era sigur: Erofei Cuzmici scosese la iveală idei atât de ciudate cu privire la nemţi şi la război, încât el, Loznevoi, trebuia să fie cu ochii în patru. Fără îndoială, din ce vorbiseră ei în urmă nu părea că Erofei Cuzmici ar avea de gând, din pricina supărării, s-o rupă cu nemţii, totuşi era tare mânios... „Dar dacă trece deodată de partea celorlalţi?... se gândi Loznevoi. Şi te pomeneşti că-i mai trece prin minte să mă otrăvească şi pe mine...” Şi fără să vrea, Loznevoi se opri în mijlocul drumului.

Cineva îl strigă dintr-o curte din apropiere:

— Vladimir Mihailovici, nici acum nu vrei să intri la mine?

Anna Cerniavchina stătea pe cerdac îmbrăcată într-o rochie de stambă pestriţă şi cu capul gol. Un vânt uşor îi flutura cârlionţi! roşcaţi de la tâmple.

— Să intru? întrebă Loznevoi.

Cu toate că Loznevoi se împotrivea. Anna îi scoase şalul de la gât, îl ajută să-şi dezbrace cojocul, îl atârnă apoi în cui, mai aproape de cuptor, iar mânuşiţe i le întinse pe plită. Cercetându-l cu o privire îngrijorată, îi zise:

— Ce vreme umedă-i azi! Nu ţi s-au udat pâslarii?

— Nu, deloc, răspunse Loznevoi, încurcat de atenţiile Annei.

— Sunt uscaţi.

Dar Anna se aplecă şi-i pipăi.

— Ce tot spui? Ia te uită, a intrat apa în ei. Scoate-ţi-i!

Anna îi aduse de pe cuptor o pereche de pâslari uscaţi şi călduţi şi-l sili să-i încalţe. Loznevoi îi încălţă, şi abia atunci îşi aduse aminte că erau pâslarii lui Efim Cerniavchin. Chiar ieri văzuse pâslarii aceia cu călcâiele roase şi scâlciate în picioarele lui Efim, pe când era încă viu! Cel dintâi gând a fost să-i scoată, dar Anna îl şi trăgea spre masă. Loznevoi se aşeză, lăsându-şi ochii în jos.

— Eşti obosit? îl întrebă Anna în timp ce punea masa.

— Am obosit puţin.

— Într-adevăr, e greu să fii singur... oftă Anna. Doamne, cât e de greu, oriunde te-ai afla! Uite, eu de pildă. Dumneata, se poate spune că eşti om învăţat, dar tot n-ai să înţelegi cât mi-e de greu singură! Iar aici, în satul ăsta, mi-e mai frică să trăiesc decât dacă aş sta singurică în câmp, sau într-o pădure întunecoasă, sau unde vrei! Şi doar de jur împrejur sunt oameni!... Îţi dai seama dumneata ce grozăvie e asta?

— Şi eu voiam să vin la dumneata, — zise Loznevoi, — de aceea mă şi oprisem lângă poarta dumitale... Numai că mă gândeam: oare face să intru, n-o să te stingheresc?

— Eh, tu! oftă Anna din nou. Eşti prea ocupat cu treburile şi se vede că nu te gândeşti destul la viaţă. Şi chiar dacă te gândeşti, apoi n-o faci aşa cum trebuie... Pe când eu mă gândesc...

Femeia se uită spre uşă, apoi se apropie de Loznevoi, vorbindu-i în şoaptă:

— Şi ştii tu la ce m-am gândit? Că e îngrozitor să trăieşti!

Abia acum înţelese limpede Loznevoi că Anna era, pentru el, singurul om din sat în care putea să aibă încredere. Numai Anna şi nimeni altul! Şi pleoapele i se lăsară în jos, mai grele încă...

— Tare, tare mai eşti obosit! zise Anna, punându-i dinainte o strachină smălţuită plină cu ciorbă de varză, din care ieşeau aburi.

— Şi la ce naiba le trebuiesc lor cojoacele şi pâslarii ăştia? Să fie oare pentru armată? Cum a putut să-i treacă cuiva prin cap una ca asta? Nu ştii cum e lumea? N-o să uite în vecii vecilor povestea cu cojoacele, asta s-o ştii! Nu trebuiau ei să facă una ca asta!

— Într-adevăr, nu trebuiau, întări şi Loznevoi.

— Doamne, cât eşti de obosit! se miră iarăşi Anna şi puse pe masă o sticlă cu basamac. Luăm câte un păhăruţ? De sufletul lui Efim...

Băură în tăcere, fără să ciocnească.

— Nu le pot dovedi singur pe toate, zise apoi Loznevoi. Satul e destul de mare şi Erofei Cuzmici nu face nimic, nimic! Trebuie să-mi caut un ajutor. Dar unde să-l găsesc?

— Crezi tu c-o să găseşti?

După o ceaşcă cu basamac, Anna se mai rumeni şi parcă mai întineri: avea un obraz delicat, cu urme de pistrui în jurul nasului cârn, iar ochii îi sclipeau ca sticla unei butelii verzi la soare.

În clipa aceea însă, Anna îi plăcea lui Loznevoi mai puţin ca oricând: doar o văzuse adineauri pe Marica, şi atunci cum ar fi fost cu putinţă să se uite atât de curând la frumuseţea altei femei? „Asta nu-i ajunge Maricăi nici la călcâie, îşi zicea Loznevoi, sorbindu-şi ciorba, obosit şi aruncând din când în când câte-o privire spre Anna. Totul e vulgar la ea. Ochii ăştia, cârlionţii ăştia... Şi mersul, nu ştiu cum prefăcut. Şi de ce s-o fi legănând aşa din şolduri? Ia uite-o cum bea basamac... Pfui!” Fără să vrea şi fără să-şi dea seama, Loznevoi cumpănea farmecele Maricăi cu ale Annei, de aceea Anna îi părea mai lipsită de frumuseţe decât era într-adevăr.

Curând, Loznevoi se ridică de la masă.

— Trebuie să plec. Se întunecă.

— Şi unde vrei să te duci? întrebă Anna.

— Acasă.

— Acasă? Şi unde-i casa ta?

Loznevoi se gândi puţin: „Are dreptate, unde-i casa mea?...” îşi aminti că de dus, trebuie să se ducă şi bine-nţeles că nu acasă la el, ci la Erofei Cuzmici, la omul care ascunde ceva în sufletul lui şi care stătea tocmai în marginea satului... Iar Loznevoi ştia că în multe locuri de prin împrejurimi acţionează partizanii...

— Mai bine te-ai muta la mine, Mihailovici, vorbi deodată Anna cu seriozitate, ca şi cum iarăşi i-ar fi ghicit gândurile. Şi mie mi-e frică singură, şi ţie cred că nu ţi-e tocmai îndemână singur. S-ar putea întâmpla să ne fie mai uşor împreună. Apoi, de-aici şi comandatura şi garda ţi-s mai aproape, pe când acolo eşti drept în capătul satului. Oricând pot să vină, să te târască încotrova, în vreo râpă — şi gata, ţi s-a pierdut urma!

Loznevoi îi răspunse cu glas înăbuşit, lăsându-şi ochii în pământ!

— Nu ţi-e frică de păcat?

— Ce fel de păcat? Auzi vorbă! Să mă sperii eu de asta? îi răspunse cu neruşinare Anna şi, venind din nou lângă el, aproape că strigă: — Mie numai de oameni mi-e frică, atâta tot!

Cerniavchina îl ajută pe Loznevoi să se îmbrace.

— Ai să-mi vii chiriaş, şi gata! Doar e casa mea. Ce, n-am voie să iau un om în gazdă? Când te muţi?

— Lucrul ăsta trebuie să-l mai chibzuiesc...

— Dar n-ai ce chibzui! Orice ai zice, tot o să stăm împreună!

— Neruşinată mai eşti, zise Loznevoi, îmbrăcându-se.

— Toate suntem la fel! îi răspunse Anna cu convingere. Numai că unele se ascund, pe când eu n-am de cine mă ascunde. De ce m-aş ascunde de tine? Cum sunt, cum nu sunt, alta mai bună decât mine tot n-ai să găseşti.

Ieşiră împreună pe cerdac.

Odată cu căderea serii, se lăsase un ger uşor. Cerul posomorât se luminase şi ieşiseră stelele. Te puteai aştepta ca peste noapte iarna să-şi statornicească din nou, pe de-a-ntregul, drepturile şi minunăţiile ei.

— Uite că uitasem de tot! îşi aduse aminte Loznevoi în timp ce se pregătea să-şi ia rămas bun de la gospodină. Nu mi-am scos pâslarii.

— Nici nu-i nevoie, îi răspunse Anim.
Loznevoi îşi lăsă capul în jos:
— Ei, bine, da... am să mă mai gândesc...
...În aceeaşi seară, târziu, Loznevoi se mută la Anna Cerniavchin. De Erofei Cuzmici se despărţi destul de rece, dar în linişte: cine ştie, un om ca ăsta poate oricând să-ţi fie de folos pe vremuri atât de grele şi de tulburi... Explicându-i pricina plecării sale, Loznevoi îi zise:
— Acolo o să-mi fie mai aproape de comandatură, şi după cum ştii şi dumneata, eu trebuie să mă duc cam des pe la ei. O să-mi fie mai îndemână şi pe urmă... acum... nu mai ai mei dumneata atâta nevoie de ajutor la gospodărie...
— Aşa e, acum nu mai am nevoie, încuviinţă Erofei Cuzmici abătut, şi lui Loznevoi îi păru rău că scăpase vorbe de prisos. Vezi, ia seama, nu uita binele pe care ţi l-am făcut, adăugă el ca încheiere. Nu fi şi tu cum sunt toţi ceilalţi...
În clipa aceea băgă de seamă că Loznevoi era încălţat cu pâslarii răposatului Cerniavchin. Tuşi uşurel de două ori în şir, acoperindu-şi gura cu palma, apoi zise, aşa, ca să spună ceva:
— Bagă de seamă, nu obijdui muierea!

IX

Anfisa Marcovna rămase cât se poate de nemulţumită de purtarea Maricăi. Îndată ce fata îl dădu afară pe Loznevoi, îi şi spuse:
— Tu să te laşi de apucăturile astea! Spuse ameninţând-o cu degetul. Omul poate să-şi iasă din fire, numai că trebuie să ştie când... Atunci îşi aduse aminte că şi ea se înfierbântase şi-l ocărâse pe poliţai. Ei, dar parcă eu sunt mai brează, proastă ce-s!
— Cum, el să ne prade şi noi să tăcem?
— Dar ce folosim dacă facem scandal?
— Atunci, uite ce zic: trebuie să mă duc la unchiul Stepan, vorbi Marica cu hotărâre. Ce-nseamnă asta? Nemţii ne dezbracă, iar ei s-au înfundat în pădure şi tac chitic. De ce tac? Uite, la Matveevca au trimis pe lumea cealaltă pe staroste şi pe poliţai. La Cernoiarca se zice că le-au făcut felul la câţiva nemţi... Numai ai noştri tac!
Într-adevăr, în toată regiunea vecină partizanii acţionau, când ici, când colo: pe căi neştiute, soseau mereu zvonuri despre faptele lor de arme. Pe când în Olhovca hitleriştii trăiau în linişte deşi la câţiva paşi numai, în pădurea din apropiere, se afla detaşamentul lui Stepan Boiarchin. Lucrul acesta părea cât se poate de ciudat.
Cu câteva zile înainte de sărbătoarea lui Octombrie, până a nu cădea zăpada, venise de la detaşament Serga Hahai, aducând cu el manifeste proaspete. Peste noapte, Faia, Csiuta Volcova şi prietenele lor lipiseră manifestele în tot satul. Dar după aceea nu se mai primise nicio ştire de la detaşament.
Marica fierbea:
— Oare li-e frică să umble pe omăt?...
— Se vede treaba că-s mai proşti decât tine, o luă peste picior maică-sa.
— Dacă nu-s mai proşti, atunci să ne dea vreun semn! răspunse Marica. Uite, mâine în zori, o să plec într-acolo şi o să aflu eu ce este!
— Unde-o să-i găseşti, în pădure?
— Da' doar ştiu unde-s!
— Şi cum o s-ajungi până acolo?
— Foarte simplu, cu schiurile,
— Să porneşti aşa, singură, prin pădure?
— De cine vrei să-mi fie frică în pădurea noastră?
— Şi dacă se află aici că ai plecat?
— Să spuneţi că m-am dus până la Hmelevca, la mătuşă-mea. După felul cum îi punea întrebările, Marica simţi dintr-odată că mamă-sa nu era împotriva planului ei. Şi, cu mai multă nerăbdare încă, se pregăti să plece la detaşament.
Către seară, se răspândi prin sat vestea că hitleriştii bătuseră două femei care-şi ascunseseră hainele de iarnă. Marica se aprinse şi mai amarnic:
— Mă duc, şi gata! strigă ea către maică-sa şi, înfuriată, îşi flutură şalul spre ea. Nici să nu mai încerci să mă opreşti! Cum am spus, aşa fac!
Văzând că fiică-sa şi-a pus în gând cu tot dinadinsul să se ducă la detaşamentul lui Boiarchin, şi înţelegând că lucrul acesta era de mare nevoie atunci, Anfisa Marcovna îi spuse:

— Da, ai dreptate, trebuie să te duci!
Marica se repezi la maică-sa şi o îmbrăţişă cu duioşie:
— Mamă, să nu-ţi fie frică!
— Nu mi-e frică, du-te, dar pleacă până a nu se crăpa de ziuă. Când răsare soarele, ai şi ajuns la pădure, iar de acolo înainte mergi pe lumină. Şi pe urmă, nici n-ai cine ştie cât de mers!
— Mamă, dar tu nu te superi?
Anfisa Marcovna nu prea obişnuia să-şi alinte fetele.
— Bine, bine, haide, pregăteşte-te...
Dar iată că şi Faia sări cu gura că vrea să se ducă la detaşament.
— Ai înnebunit? strigă mamă-sa la ea.
— Cum asta: ea n-a înnebunit, şi eu am înnebunit? Faia arată cu capul spre soră-sa, ca şi cum n-ar vorbi numai cu numele ei, ci şi în al Maricăi:
— O să-i fie urât singură!
— Ajung eu acolo şi fără tine, zise Marica.
— N-ai decât, însă eu nu-ţi dau schiurile! se împotrivi deodată Faia, cu o supărare copilărească în glas. Dar dacă mergem amândouă, atunci ţi le dau ţie pe ale mele, iar eu împrumut altele de la Csiuta.
— Da' ce te-a apucat? o întrebă mamă-sa.
— M-a apucat, şi gata!
— Eh, că încăpăţânate mai sunteţi amândouă!
Folosindu-se de o clipă când Anfisa ieşise din casă, Faia se apropie cu băgare de seamă de soră-sa şi-i zise încetişor, dar cu hotărâre în glas:
— Oricum, eu tot merg cu tine!
— Dar pentru ce, pentru ce?
— Pentru că trebuie, Şi Faia se întoarse cu spatele la ea. Am eu un interes personal.
— Un interes personal?... zise Marica şi se trase îndărăt.
— Da' ce, eu n-am dreptul să am interese personale? urmă Faia cu aprindere. Voi mă socotiţi tot ca pe o fetiţă, însă eu am împlinit şaptesprezece ani şi merg pe al optsprezecelea. Aţi uitat asta?
— Ce spui, Faia?
— Tu ascultă-mă şi o să mă-nţelegi!
Marica se iută la Faia cu luare aminte, ca după o lungă despărţire, şi deodată văzu cu mirare că, într-adevăr, Faia nu mai era o fetiţă, ci o fată în toată legea... Ce voinică se făcuse şi cum înflorise în vara aceea! Totdeauna fusese firavă şi stângace, cu mâini subţirele, şi nu semăna deloc a ţărancă. Dar acum se împlinise: braţele şi sânul i se rotunjiseră, era nsăltuţă şi dreaptă. Şi cum i se schimbaseră şi ochii, şi chipul! Unde dispăruse privirea aceea nepăsătoare şi naivă? În expresia feţei sale cam întunecate, rumenită acum de un roşu aprins, ca şi în privirea ochilor mari şi negri, se oglindea o frământare lăuntrică atât de adâncă şi atât de multe şi felurite sentimente, încât nu puteai s-o priveşti cu nepăsare. Din întreaga ei făptură se răspândea şi hotărâre, şi o mare încredere, şi fericire dar şi tristeţe... Şi deodată Marica îşi aduse aminte multe lucruri pe care nu le luase în seamă la vremea lor: că Faia căuta să se îmbrace îngrijit, că odată plânsese fără nicio pricină în mijlocul nopţii, că de multe ori fugea de oameni şi era mereu tristă şi tulburată... În adevăr, Faia intrase în prima tinereţe! Iată, începuseră şi pentru ea (în vremuri atât de înspăimântătoare!) minunatele zile ale celei dintâi iubiri!
„Nu cumva s-o fi îndrăgostit de Costea?...” se gândi Marica şi o îmbrăţişă blând pe soră-sa.
— Bine, o să mergem împreună.
... În zori, după ce-şi luară schiurile, Marica şi Faia coborâră pe la grădinile de zarzavat, prin râpa cea mică, spre poalele de miazăzi ale dealului, făcură un ocol larg prin ogoare, apoi tăiară drumul ce duce la Bolotnoe şi o luară drept spre miazănoapte, peste balta şi lacul îngheţat, către pădurea Losinoe. Când răsări soarele, ele erau în inima pădurii.
De cu seară se lăsase ger, apoi o zăpadă proaspătă se aşternuse peste tot. Şi la răsăritul soarelui, toată pădurea îşi îmbrăcase din nou haina ei sărbătorească de iarnă. Marica şi Faia alunecau una după alta pe drumul „de iarnă” unde, pentru întâia oară după mulţi ani, nu se vedea nicio urmă de sanie. Din loc în loc se iveau, când la dreapta, când la stânga drumului, poiene întinse, mlăştinoase. Acolo era neînchipuit de frumos: brazii mărunţi, arinii şi mestecenii tineri, ca şi ierburile înalte şi uscate, erau încărcate cu ninsoare proaspătă, şi pretutindeni zăpada trandafirie părea atât de, uşoară, încât aveai impresia că dacă ai sufla

ceva mai tărişor, viscolul şi-ar începe îndată hora deasupra pădurii. Cu un an înainte de război, brazii din pădurile ţinutului dăduseră recoltă îmbelşugată de cucuruzi şi de aceea în pădurea Losinoe mai hălăduiau şi acum destule veveriţe. Gerul nu era prea aspru şi veveriţele, părăsindu-şi cuiburile calde, se ospătau cu lăcomie: în liniştea pădurii le auzeai limpede cum ronţăie cucuruzii şi cum cad rămăşiţele. Iar de pe crengile unde roboteau ele, zburau domol, abia legănându-se, aripioarele uşoare ale seminţelor de brad.

În clipele acele, Marica simţea, fără să înţeleagă nici ea de ce, o neînchipuită bucurie. I se părea că o aşteaptă ceva bun, ceva de mare însemnătate pentru viaţa ei. Fireşte, ea nu uita, şi fără îndoială că nici n-ar fi putut să uite că se ducea la detaşament cu veşti rele. Şi totuşi, oricât îi părea de ciudat şi oricât ar fi fost de păcat, îşi simţea sufletul uşor şi-i făcea nespusă plăcere să se lase în voia acestei bucurii. Şi cum ar fi putut s-o înlăture? Era încredinţată că astăzi, după săptămâni grele de suferinţe şi de îndoieli, începea în viaţa ei ceva nou...

Din când în când Marica se oprea, înfigea beţele în pământ, îşi potrivea broboada de puf care-i apăra tot timpul obrajii înfierbântaţi şi striga către soră-sa, care venea în urma ei:

— E frumos, nu-i aşa?

Faia era şi mai fericită, şi mai plină de însufleţire decât Marica. Simţea şi ea că în viaţa ei era pe cale să se întâmple ceva cu deosebire important

— Minunaţi — răspundea, trecând în goană pe lângă Marica.

Marica şi Faia duceau la detaşament vestea tristă despre noul jaf înfăptuit asupra satului. Cu toate acestea, nu puteau să nu se bucure de fericire: erau tinere, aşteptau schimbări mari în viaţă, în jurul lor străjuia pădurea minunată de iarnă, iar deasupra pădurii se înălţa, ca în poveşti, dimineaţa gingaşă şi rumenă ca floarea cucului...

X

...Trecuse aproape o lună de când Stepan Boiarchin începuse să-şi alcătuiască detaşamentul lui din pădurea Losinoe.

În timpul lunii Octombrie, unităţile fasciste germane din spatele frontului care urmau să ia în stăpânire teritoriile ocupate, pătrundeau foarte încet în ţinuturile pustii ale Rjevului: îi împiedicau drumurile desfundate. Autorităţile nemţeşti de ocupaţie abia începuseră să-şi înfigă rădăcinile negre şi otrăvite în pământul Rjevului.

Prin unele sate, oricât ar părea lucrul acesta de ciudat, viaţa se scurgea destul de liniştit. Se întâmpla să stea acolo, fără să se ascundă, preşedinţi de soviete săteşti şi de colhozuri, comunişti, comsomolişti şi activişti. Stăteau pe faţă prin sate şi „încercuiţi”, ostaşi şi ofiţeri de-ai noştri care, din diferite pricini, rămăseseră în urma unităţii lor. Mulţi dintre aceştia nu-şi dădeau încă bine seama ce-i aşteaptă şi nu se pricepeau cum să înceapă lupta cu duşmanul, cu atât mai mult cu cât nici nu-l văzuseră în satele lor. Dar cu fiecare zi care trecea, viaţa le arăta tot mai stăruitor că nu mai trebuie să stea cu braţele încrucişate nicio clipă. Şi oamenii sovietici, chiar şi cei din satele unde nu se iviseră încă ocupanţii, plecau încetul cu încetul spre păduri.

La sfârşitul lui Octombrie se adunaseră mulţi prin pădurile din jurul Olhovcăi. Din ei se şi alcătuise detaşamentul de partizani al lui Stepan Boiarchin.

Detaşamentul rămăsese puţin timp în căsuţa pădurarului. Pentru baza detaşamentului, Boiarchin găsise în inima mlăştinoasei păduri Losinoe un loc mai ridicat şi mai uscat. În căsuţa pădurarului nu mai era decât un post înaintat.

Stepan Boiarchin îşi dădea seama mai bine decât mulţi alţii din detaşament că lupta cu duşmanul o să fie anevoioasă şi că, fără îndoială, o să dureze mult. Pe vremuri servise în armată, cunoştea meseria armelor şi ştia ce însuşiri trebuie să aibă un ostaş ca să învingă. Şi chiar din cele dintâi zile, Boiarchin considerase războiul ca pe o muncă grea şi plină de primejdii, dar absolut necesară. Iar Boiarchin era deprins să muncească!

Multă energie cheltuise detaşamentul până să-şi înjghebe tabăra de pe Crasnaia Gorca. Afară de tabără, mai fuseseră organizate şi câteva baze de aprovizionare, aşezate în diferite puncte din pădurea Losinoe. Pentru orice întâmplare, partizanii îşi săpaseră lângă ele bordeie, pe care le mascaseră cu grijă.

Un grup de partizani era special însărcinat să adune armamentul. Îmbarcat în câteva căruţe, grupul dădu o raită până la Vazuza, unde încă se mai dădeau lupte, şi aduse de acolo o mulţime de puşti, câteva mitraliere şi puşti mitraliere, lăzi cu grenade şi trotil, cartuşe şi multe alte materiale de război. Aduse chiar şi un tun de 45 de milimetri care, după spusele maiştrilor, putea fi uşor reparat şi pus în funcţiune.

În luna Octombrie, detaşamentul lui Boiarchin întreprinsese acţiuni militare numai din când în când. Numai cercetarea se executa în fiecare zi şi totdeauna cu succes: partizanii se risipeau peste tot şi culegeau cele mai felurite informaţii cu privire la duşman.

În ultimul timp, cercetaşii lui Boiarchin aduceau zilnic veşti despre acţiunile viguroase ale unor partizani necunoscuţi care operau în diferite regiuni, spre apus de Bolotnoe. Ei aduseseră de curând un manifest, prin care populaţia satelor era îndemnată să lupte împotriva ocupanţilor. Manifestul purta următoarea semnătură: *„Comitetul raional din Bolotnoe al P.C. (b) al U.R.S.S.”* Cum îl văzu Boiarchin strigă plin de bucurie:

— Pun capul că ăsta-i Voronin!

Partizanii căutau să ghicească:

— Oare pe unde-o fi fiind?...

— Trebuie să fie în pădurea Gniloe!

XI

...În dimineaţa aceea, cercetaşii erau gata să plece spre pădurea Gniloe, când deodată intră în tabără un grup de călăreţi, însoţiţi de partizanii de la postul înaintat. Boiarchin tocmai cioplea un buştean pentru un bordei nou, de rezervă. Zărind călăreţii pe cărare, înfipse toporul în buştean şi-i cercetă cu luare aminte. Înaintea celorlalţi, călare pe un armăsar roib cu picioare subţiri, venea un bărbat mustăcios, voinic, îmbrăcat cu manta de ploaie cenuşie, militară şi cu căciulă de ren. Boiarchin păşi dintr-odată peste buştean:

— Tovarăşul Voronin!

Voronin descălecă cel dintâi.

— M-ai recunoscut?

— Abia am putut să te recunosc, pe cuvântul meu! Numai după căutătură şi după căciulă. Cu mustăţile astea... nu te-aş fi recunoscut niciodată!

— Ei, mă bucur că te văd!

— Şi eu de asemenea... Nu, nu mă aşteptam, nici prin minte nu mi-ar fi trecut c-o să te întâlnesc!

Voronin întoarse capul îndărăt şi-i arătă un om de vârstă mijlocie, îmbrăcat tot cu o manta de ploaie, cu o faţă lată, nepăsătoare şi blajină, pe care luceau blând doi ochi căprui.

— Dar pe ăsta îl cunoşti?

— Ei, cum nu! E tovarăşul Cornilov! A rămas neschimbat. Era instructorul comitetului raional de partid.

— Da, a rămas tot aşa de încăpăţânat, — zise Voronin, trecând frâul unui flăcău înalt cu automatul la umăr. L-am sfătuit şi pe dânsul să-şi lase mustăţi, în folosul conspiraţiei, dar nu vrea. „Nu-mi place, zice, să imit pe nimeni. Şefii, treacă-meargă, îşi mai pot îngădui aşa ceva...”

— Pe dumneata şi aşa te imită destui, îi răspunse Cornilov, zâmbind şi cu ochii, şi cu toată faţa.

— Într-adevăr, cam mulţi încuviinţă Voronin, zâmbind şi el. Nu ştiu de ce cred unii că dacă te faci partizan, apoi trebuie neapărat să-ţi laşi barbă şi mustăţi. Şi-şi lasă. Umblă ca nişte călugări! Eu de nevoie nu mă bărbieresc: uite, toată buza mi-e plină de bubuliţe!

În vremea aceea, în jurul lor se adunaseră partizanii. Adresându-se lui Boiarchin, Voronin se plânse:

— Abia am răzbit până la tine, frate! Mi-am frânt toate oasele în şea! Am luat obiceiul prostesc să merg numai în maşină, şi acum, uite... Dar nu-i nimic, curând punem noi lucrurile la punct... Doar maşina o am la mine, la detaşament, numai că i s-a stricat nu ştiu ce. O reparăm noi repede.

— Maşina?... întrebă unul dintre partizani. Dar pentru ce ?

— Cum pentru ce? Ca să mă duc prin raion.

— Cu maşina?

— Apoi, dacă nu pot merge călare, ce vrei să fac?...

Ca şi pe vremea când era preşedintele colhozului, Stepan Boiarchin îl pofti mai întâi de toate pe Voronin să ia o gustare după drum. Iar Voronin, ca şi înainte de război, când nu era decât secretarul comitetului raional, îi răspunse la această invitaţie cu vorbele lui obişnuite:

— Nu, Stepan Egorâci, întâi să văd cum stai...

Boiarchin îşi purtă oaspeţii prin tabără, iar grupul de partizani rămase pe loc. Oamenii tăcură o vreme, apoi unul din ei zise pe gânduri:

— Hm! Ia te uită ce idee! Să-şi repare maşina!

Se întoarse după aceea către cel care ţinea calul lui Voronin:

— Se laudă, nu-i aşa?

— Pe cuvântul meu că o repară! îi răspunse omul. A dat ordin să-i fie gata cât mai curând cu putinţă, dar meşterul cela atâta cotrobăieşte la ea, că ţi-e şi scârbă să te mai uiţi!

Oaspeţii vizitară bordeiele. Erau construite solid, acoperite cu brazde de iarbă şi fiecare avea câte-o sobă de cărămidă cu câte-o poliţă largă, ca să-şi poată usca oamenii încălţămintea. Paturile de scânduri miroseau a răşină, erau aşternute cu paie noi şi proaspete şi pe ele se vedeau haine şi saci de spate. La locul de cinste atârnau portretele lui Lenin şi Stalin. Două bordeie erau goale, în cel de-al treilea dormeau câţiva partizani.

— Au avut de muncă astă noapte, le explică Boiarchin noilor sosiţi.

— Mai încet, să nu-i trezeşti, îl opri Voronin şi, păşind cu băgare de seamă, se întoarse îndărăt.

Alături, între brazii pletoşi, câţiva oameni săpau o groapă pentru cel de-al patrulea bordei.

— Nu v-ajung trei? întrebă Voronin.

— Ba da, deocamdată ne ajung, îi răspunse Boiarchin. Cu toate astea, m-am hotărât să mai ridic încă unul, pentru orice întâmplare. Poate mai vin oameni şi, oricum, e iarnă...

Câţiva dintre partizanii care săpau îl recunoscură pe Voronin. Văzând aceasta, el îi întrebă:

— Nu cumva mă recunoaşteţi?

— Cum să nu te recunoaştem, tovarăşe Voronin! răspunse cu voie bună un bărbat în vârstă, cu o bărbuţă uşor roşcată. Cu toate că ţi-ai lăsat mustăţi, înfăţişarea n-ai cum să ţi-o

schimbi!

— Şi eu te-am recunoscut imediat, Zelenţov. Tihon Mironâci, nu-i aşa? N-am uitat? Ce-i cu secerătoarea ta?

— Am făcut-o bucăţele, răspunse Zelenţov, posomorât.

— Dar dacă o să trebuiască s-o pui la punct curând?

— Ehei, numai să trebuiască!

Un flăcău îmbrăcat cu un palton de postav întrebă:

— Dar pe mine nu mă mai cunoşti, tovarăşe Voronin?

— Şi pe tine te recunosc. Învăţătorul Crujilin din Zaozernoe, nu?

— Întocmai.

— Cum stăm cu şcoala? Cu copiii?

— Am pierdut toată iarna!

— Poate că nu toată...

— Bine-ar fi!

Nu departe de bordeiele de locuit se afla depozitul de alimente, iar alături ieşea fum dintr-o bucătărie de campanie cu marginile turtite. La o sută de metri de bordeie, într-o râpă unde clipocea un pârâiaş de pădure cu apa ruginie, era aşezată gospodăria taberei: acolo se înjghebase un şopron mic pentru cai, fânul era adunat într-un stoguşor şi tot acolo stăteau căruţele, iar hamurile atârnau de cioturile de copaci...

— Dar ştiu că ai construit, măi frate! zise Voronin.

— Apoi, de toate avem nevoie.

Cornilov, instructorul comitetului raional, se minună:

— Nu e mai rău decât la noi!

— Într-adevăr, parcă n-ar fi mai rău, încuviinţă Voronin, şi mustăţile-i tresăriră. Iar lui Boiarchin i se păru că mişcarea aceea dovedea cine ştie ce nemulţumire tainică. Da, nu e mai rău, nu e mai rău! repetă el, şi iarăşi îi tresăriră mustăţile. — Numai că noi am început să ne înjghebăm tabăra cu mult înainte de retragerea armatei noastre, pe când el după retragere... Şi toate-s făcute temeinic, de nădejde!

— Noi nu ştim să lucrăm prost, îi răspunse Boiarchin.

— Da, vezi ce înseamnă obişnuinţa? observă Cornilov.

— Iar acum, Stepan Egorâci, — încheie Voronin, — cred că, putem să mai prindem puteri după drum. Cu ce ne ospătezi? Tot aşa ca şi la colhoz? |

Tot timpul cât mâncară, Voronin nu făcu altceva decât să-i pună lui Boiarchin întrebări. Iar Boiarchin, simţind că tabăra lui îi mersese la inimă secretarului comitetului raional îi povesti cu de-amănuntul şi cu aprindere tot ce izbutise să facă în trei săptămâni.

— Acum, frate, e rândul meu să-ţi destăinuiesc câte ceva... începu Voronin, după ce-l ascultă. Şi, cum stătea la masa scundă de lemn, se îndreptă din mijloc. Fără îndoială că tu n-ai putut să ştii lucrurile astea... Tu trebuia să pleci, de aceea nu ţi-am spus nimic. Dar fiindcă ai rămas şi ţi-ai pus în minte, cu tot dinadinsul, să te faci partizan, o să dau cărţile pe faţă...

Şi Voronin îi povesti cum, încă mult înainte de retragerea armatei noastre, comitetul raional primise instrucţiuni să se pregătească, dacă o fi să se întâmple ceva, pentru un război de partizani, care va trebui să dureze mult. Imediat s-a şi înjghebat un detaşament la Bolotnoe. Cu câteva zile înainte de retragerea Armatei Roşii, acest detaşament plecă într-ascuns în pădure, unde îşi avea pregătită din timp o tabără. Detaşamentul era înzestrat cu baze de alimente, cu armament din belşug, cu o staţie de radio, cu tipografie, cu un mic motor electric, ba chiar şi cu un cinematograf, îndată ce trupele noastre se retraseră spre răsărit şi sosiră nemţii, fără să piardă vremea, detaşamentul raional începu să acţioneze puternic. Incursiunile şi diversiunile întreprinse la apus de Bolotnoe, pe drumul Viazma – Rjev şi pe şoseaua care duce spre Moscova, i se datorau lui.

Boiarchin asculta toate acestea, fără să-şi ia privirea uluită de la Voronin: afla pentru întâia oară, că organizaţia de partid desfăşura în raion, în proporţii largi, un război de partizani.

— Şi acum, să vorbim despre tine, zise Voronin după ce termină povestea detaşamentului raional. În privinţa asta, frate, trebuie să discutăm serios! Voronin îşi drese glasul şi zâmbi cu fiecare din încreţiturile mici a!e obrazului brăzdat şi obosit, ceea ce însemna că discuţia care-o să urmeze o să fie într-adevăr serioasă. Nu mă îndoiesc câtuşi de puţin că ai rămas aici cu gândul hotărât să loveşti din răsputeri în nemţii fascişti... Totuşi în legătură cu asta, o să fiu silit să-ţi fac o supărare. Spune-mi te rog, cât timp ai fost în armată?

— Doi ani, răspunse Boiarchin.

— Dar în război?
— În război?... N-am fost deloc!
— Şi ca preşedinte de colhoz?
— Apoi, asta o ştii şi dumneata, tovarăşe Voronin! Aproape zece ani, fără întrerupere.
— Prin urmare vezi, — urmă Voronin, — e cât se poate de limpede şi lesne de înţeles că, deşi vrei să lupţi, deocamdată nu te pricepi. Pe când la o muncă paşnică, la treburi gospodăreşti de tot felul, te pricepi bine, cât se poate de bine!
Boiarchin strigă cu necaz:
— Ei, da, doar n-am făcut aici nimic ce nu trebuia să fac?
— Aşteaptă, frate, ascultă-mă întâi! Voronin se aplecă şi atinse cu blândeţe mâna pe care Boiarchin şi-o ţinea întinsă pe masă. Eu nu vreau să-ţi aduc vreo învinuire, nici nu te gândi la asta. Dar tu n-ai luptat niciodată, şi desigur că nici nu te gândeai să te războieşti, ca de altfel toţi oamenii noştri sovietici. Şi, ca şi ei toţi, ai dorit totdeauna pacea şi te-ai deprins cu munca de pace. Aşteaptă, aşteaptă! Deprinderea aceasta îndelungată cu munca paşnică şi constructivă a rămas şi acum pentru tine pe primul plan, după cum am băgat de seamă, cu totul în afară de voinţa ta. Iată, ai înjghebat un detaşament. Foarte bine, pentru asta îţi mulţumesc nespus de mult în numele partidului. Dar pentru ce l-ai înjghebat? Ca să lupte, fără îndoială.
— Dar noi am şi făcut câte ceva, îi tăie vorba Boiarchin.
— Ştiu, şi vă felicit! urmă Voronin. Totuşi, Stepan Egorâci, oricât ar fi să te superi, dar spiritul tău de gospodar îl depăşeşte pe cel de militar. Cred că nici tu singur nu-ţi dai seama cât eşti de preocupat de munca ta gospodărească. Să-ţi spun drept: într-un timp atât de scurt, numai în trei săptămâni, ai făcut mult, foarte mult! Şi tot atât de bine ca şi la detaşamentul nostru, unde toate s-au organizat din timp. Ai ridicat tabăra, ai pregătit alimente şi armament... Toate acestea nu putea să le facă numai în trei săptămâni decât un om ca tine, muncitor şi cu o mare experienţă gospodărească. Tu ai la activul tău o şcoală de zece ani de colhoz, şi iată că această şcoală şi-a dat roadele...
Stepan Boiarchin, care primea totdeauna critica liniştit în aparenţă, nu se mai putu stăpâni, se ridică de la masă şi strigă, cu rugăminte în glas:
— Bine, dar avem nevoie de toate astea, avem nevoie! Fără ele nu se poate, tovarăşe Voronin, nu se poate! Dacă n-am fi făcut ceea ce am făcut, la iarnă am fi pierit!
— Cât se poate de adevărat! — se învoi Voronin bucuros, şi în felul acesta îl făcu pe Boiarchin să se liniştească dintr-odată şi să se aşeze la locul lui. Cât se poate de adevărat! Însă... Aşteaptă, lasă-mă să vorbesc, de când te-ai făcut aşa de nerăbdător? Îţi aduci aminte cum învăţam noi pe vremuri să ne orânduim diferitele munci agricole, mai cu seamă în perioadele de activitate încordată? Şi cum ne spuneam atunci: da, trebuie să le orânduim, dar să nu pierdem din vedere ceea ce e mai important din toate! Şi aici e acelaşi lucru: trebuie să ne orânduim toate treburile, dar în acelaşi timp să nu pierdem din vedere esenţialul... Iar lucrul de căpetenie pentru noi e să-i nimicim pe fascişti!
Urmară câteva clipe de tăcere.
De afară pătrundeau până în bordei glasurile partizanilor, care discutau cu aprindere.
Stepan Boiarchin se uită la Cornilov, ca şi cum ar fi căutat la el o încurajare, apoi zise:
— Bine, dar dumneata singur spuneai că tabăra voastră a fost pregătită din timp, înainte de venirea nemţilor... Aţi pregătit-o şi acum nu mai aveţi altceva de făcut decât să acţionaţi. Eu însă, ce puteam să fac?
— Şi asta e cât se poate de adevărat, nu lucrăm în aceleaşi condiţiuni, — se învoi din nou Voronin, cu voie bună. Şi felul acesta al lui de a ceda pe neaşteptate, tocmai atunci când ai fi zis că discuţia nu se mai poate opri în loc, îl uimi iarăşi pe Boiarchin.
— Noi am pregătit tabăra şi bazele ei în Septembrie. Dar oare puteam noi în vremea aceea să ne luptăm cu fasciştii? Ei încă nu se aflau pe meleagurile noastre! Şi înţelegi că atunci... atunci sarcina cea mai de seamă pentru noi era să construim tabăra şi bazele ei. Dar îndată ce au sosit ocupanţii, am început să-i lovim, şi de atunci asta e sarcina noastră cea mai de seamă! După cum vezi la noi lucrurile erau mai simple, în timp ce la tine sunt mult mai complicate. Tu ţi-ai început activitatea în împrejurări, când înainte de orice eşti dator să-i loveşti pe fascişti, dar în acelaşi timp să-ţi organizezi tabăra şi bazele. Toate trebuie să le faci şi să le faci negreşit — dar în primul rând să loveşti în duşman! Ştiu bine că aţi făcut şi voi câte ceva. Dar detaşamentul tău numai „ceva” e în stare să facă? Nu mă îndoiesc că e capabil de fapte măreţe!
Boiarchin rămase mult timp pe gânduri.

În bordei intră atunci o fată bălaie, îmbrăcată cu o vestă uşoară şi cu şorţ pe dinainte. Venea să strângă masa. În timp ce intra, se auziră iarăşi prin uşa deschisă glasurile aprinse ale partizanilor.

— De ce fac atâta gălăgie? o întrebă Boiarchin.

— Dracu-i mai ştie? Nişte zurbagii!... răspunse fata cu necaz.

— S-au luat de la nu ştiu ce maşină, care cică ar fi în reparaţie nu ştiu pe unde... Şi dă-i! Dar acum au uitat de maşină şi se ceartă pe chestia războiului. Nişte zurbagii, doar îi cunoaştem!

După ce adună farfuriile, fata plecă. Voronin aruncă o privire spre Boiarchin.

— Te-ai supărat?

— Cum poţi să te superi pe adevăr? îi răspunse Boiarchin. Da, nu le-am prea chibzuit eu cum trebuia. Ce e drept, prin satele din jur nu-s nemţi. Dar datoria noastră, fără îndoială, nu era să-i aşteptăm să vină la noi în tabără! Trebuia să-i căutăm şi să-i lovim, înţeleg acum.

— Dar de ce să-i mai cauţi? Uite, sunt alături, în Olhovca ta!

— Apoi asta-i, că-s alături! zise Boiarchin. Tocmai de aceea nici nu m-am atins de ei deocamdată. Mă gândeam că, până ne aşezăm şi ne mai întărim, să-i las în pace în Olhovca: mi-era frică să nu ne dăm de gol. Dar acum poate că o fi sosit timpul! O să chibzuim totul cum se cuvine şi o să începem a ne pregăti. Înţelegi, şi dumneata că nu se poate aşa, dintr-odată, cât ai bate din palme!

...Peste o oră, toţi partizanii câţi se aflau în tabără erau aliniaţi în poiana din faţa bordeiului principal. Stepan Boiarchin dădu citire ordinului prin care li se aducea la cunoştinţă că, începând din ziua aceea, detaşamentul lor făcea parte din detaşamentul raional. Apoi Voronin le citi ordinul său: detaşamentul lui Boiarchin rămâne unde se află şi va acţiona ca o unitate de luptă independentă, după instrucţiunile statului major al detaşamentului raional. Prin acelaşi ordin, Cornilov, membru în biroul comitetului raional de partid, era numit comisar al detaşamentului.

XII

Partizanii comunişti se adunară într-unul din bordeie. La o masă în fund şedea Voronin, secretarul comitetului raional de partid din Bolotnoe. În faţa lui avea lista nominală a comuniştilor din detaşament, asupra căreia cădea lumina unei lămpi cu gaz. În bordei era înăbuşeală. Voronin îşi plimbă încet privirea pe feţele comuniştilor înghesuiţi unul lângă altul pe laviţă. Era greu să desluşeşti feţele lor în umbră, dar după felul cum aşteptau să înceapă discuţia, după cum îşi dregeau glasul, tulburaţi, şi după şoapta lor grăbită, Voronin simţi, şi nu fără plăcere, cu cât avânt sufletesc şi cu câtă emoţie se adunaseră cu toţii în bordeiul acela de partizani.

De când cotropitorii ocupaseră raionul şi începuse să se alcătuiască detaşamentul, se adunau întâia oară în felul acesta. Şi numai ei ar fi putut să spună cât de mult le lipsise contactul partinic, unirea partinică şi prietenia partinică. Tulburat şi eh Voronin se ridică în picioare.

— Tovarăşi! începu el. Într-una din zilele următoare tovarăşul Cornilov, comisarul detaşamentului, o să convoace o adunare de partid, la care să dezbateţi problemele cele mai arzătoare ale vieţii voastre de partid. Cred că aceasta este, pentru voi, o nevoie de cea mai mare importanţă şi care nu mai suferă amânare. Iar astăzi, deoarece nu suntem pregătiţi pentru adunare, o să ţinem o mică, consfătuire cu privire la sarcinile noastre generale în lupta împotriva cotropitorilor fascişti.

Voronin tăcu, ca să lase timp ascultătorilor, după cum îi era obiceiul, să pătrundă şi să chibzuiască asupra celor spuse, înainte de a trece la altă idee: toate discursurile şi cuvântările lui el şi le împărţea în fragmente, ca să le facă uşor de înţeles.

— Dar înainte de a începe consfătuirea, — urmă Voronin, -— sunt dator să vă comunic o importantă hotărâre a comitetului raional de partid. Această hotărâre ne-a fost impusă de condiţiile războiului de partizani. Comitetul raional a hotărât că toţi comuniştii, atât partizani cât şi ilegalişti, sunt obligaţi să depună spre păstrare în comitetul raional, carnetele de membri de partid. Cred că vă daţi seama bine pentru ce s-a luat această hotărâre...

De prin colţurile bordeiului se auzi câte o tuse stăpânită, câte un suspin ori şoaptă. Voronin îşi aruncă ochii asupra listei pe care o, avea dinainte: cel dintâi era Stepan Boiarchin. Palid, nu atât din pricina beteşugului său, cât de emoţie, comandantul detaşamentului stătea

pe patul de scânduri din faţa mesei. Fără să se uite la el, ci undeva pe deasupra capetelor partizanilor, spre uşa bordeiului, Voronin rosti încet şi tulburat:

— Tovarăşul Boiarchin!

Boiarchin se ridică de pe pat.

— Aici sunt, tovarăşe Voronin!

— Încredinţează comitetului raional spre păstrare, carnetul dumitale de membru de partid!

Boiarchin îşi descheie haina, apoi gulerul cămăşii de flanelă de culoare închisă. Întoarse capul spre cei din spatele lui:

— Cine are un cuţit?

Îşi păstra carnetul bine cusut într-un buzunar anume al cămăşii, în dreptul inimii. Îl păstra înfăşurat cu grijă într-o hârtie pergament şi într-o bucată de cauciuc subţire: făcuse tot ce se putea face să nu-l ajungă umezeala şi să-i şteargă cumva vreo literă.

Cu mâna tremurătoare, Boiarchin întinse secretarului comitetului raional carnetul său de membru de partid. După felul cum i se încovoiase spinarea şi-i tremura capul, chiar şi partizanii din spatele lui îşi dădeau seama că Boiarchin, comandantul lor, trecea, prin momente grele.

— Totul e în ordine, zise Voronin, după ce se uită în carnet şi făcu nu ştiu ce semn pe tabel.

— Atunci cum vine asta, tovarăşe Voronin? Înseamnă că acum... rămân fără el? întrebă Boiarchin foarte încet. De cincisprezece ani îl port cu mine... Oare trebuie numaidecât să-l dau? Voronin se ridică deodată şi-l îmbrăţişă:

— Trebuie, Stepan Egorâci, trebuie!

— Eram una amândoi...

— Înţeleg, zise Voronin, atingând uşor cu palma pieptul lui Boiarchin. Până acum l-ai purtat lângă inimă. De azi încolo, dragul meu, poartă-l în inimă...

Unul după altul, comuniştii se perindau pe dinaintea mesei. Toţi îşi păstrau carnetele bine ascunse, şi aceasta era cea mai bună dovadă a dragostei lor fierbinţi pentru partid, a legăturii lor de sânge cu el, a încrederii lor în forţele lui uriaşe...

Numai unul găsise alt loc pentru carnet. Era Şalnov, agronom de circumscripţie, pe vremuri cu serviciul la Hmelevca. Când Voronin îi ceru carnetul de membru de partid, el îi răspunse cu o linişte prefăcută:

— Eu demult îl port în inimă, tovarăşe Voronin! Voronin se încruntă, şi mustăţile-i tresăriră.

— Fără Roentgen nu pot să-l văd!

— Dumneata mă cunoşti doar, tovarăşe Voronin!

— Da, te cunosc

— Chiar dumneata mi l-ai dat...

— Ţi l-am dat, ai dreptate. De aceea te rog să faci bine şi să-mi arăţi carnetul de membru de partid pe care ţi l-am dat anul trecut în a doua jumătate a lunii iulie.

Partizanii se foiră pe paturi.

Şalnov le simţi privirile aţintite pe spinarea lui.

— L-am îngropat, răspunse el, coborând ochii.

— Unde?

— Acasă, în pivniţă.

— De ce l-ai îngropat?

— Mi-era frică să nu pună mâna pe mine.

— Bine, te cred. Voronin se întoarse spre Boiarchin: Tovarăşe Boiarchin, socotesc că ar trebui să-i dăm lui Şalnov un concediu: să se repeadă la Hmelevca şi să-şi aducă carnetul de membru de partid. După aceea o să-l luăm în evidenţă.

— Poate să plece chiar mâine, încuviinţă Boiarchin.

Până a nu-l fi strigat, Şalnov stătuse aproape de masă. Acum însă trecu fără să se ştie de ce, pe lângă locul lui, cu toate că nu i-l luase nimeni, se strecură până la uşa întredeschisă a bordeiului şi se aşeză în umbră, lângă prag.

Cel din urmă care se prezentă în faţa mesei a fost Iacovlev, pe vremuri artilerist, numit de curând comandant de tun al micii piese de artilerie pe care o aveau partizanii. Era un flăcău voinic, bălai, bine zidit, sfios şi tăcut: încă nu se deprinsese cu viaţa din detaşament. În partid intrase abia cu o lună înainte de război. Acum se descoperi că nu-şi plătise cotizaţia de membru pe luna septembrie.

— De ce nu ţi-ai plătit cotizaţia? îl întrebă Voronin. Tulburat, Iacovlev începu să dea lămuriri. Unitatea din care făcea parte fusese distrusă în septembrie. Atunci, împreună cu doi tovarăşi din subunitate, pornise spre linia frontului, dar nu mai ajunsese acolo, ci nimerise în detaşamentul de partizani. Aşa că n-a mai avut cui să plătească...

— Problema cotizaţiilor o să fie rezolvată cât de curând de către comitetul raional zise Voronin. Niciunul dintre tovarăşi încă nu şi-a plătit cotizaţia pe octombrie, ceea ce-i uşor de înţeles... Dar pe septembrie! Poţi să plăteşti acum, tovarăşe Iacovlev? Ai bani ?

— Am.

Şi Iacovlev scoase din buzunarul stâng de la pieptul bluzei un carneţel, în care avea câteva bancnote de diferite culori, bine împăturite în două. Alegând dintre ele o hârtie de o rublă, o netezi pe masă cu băgare de seamă.

— Trebuie să dai patruzeci de copeci, zise Voronin.

— Întocmai!

Voronin îşi deschise portofelul, aşeză în el hârtia de o rublă, scoase de acolo mărunţiş, numără fără grabă şase monede a câte zece copeici şi le răsturnă în palma lui Iacovlev. Tot fără grabă, Iacovlev înveli cu grijă monedele într-o hârtiuţă, ca să nu le piardă, apoi le vârî într-un colţ al buzunarului de la piept.

Toţi comuniştii se ridicaseră de la locurile lor ca să urmărească această scenă...

XIII

A treia zi, în tabăra detaşamentului de la Grasnaia Gorca se ivi un grup de soldaţi de-ai noştri. Multe grupuri de acestea rătăceau pe vremea aceea prin pădurile Rjevului. Soldaţii, îmbrăcaţi în mantale zdrenţuite şi arse, stăteau tăcuţi şi bănuitori, iar când încerca cineva să între în vorbă cu ei, îi răspundeau scurt:

— Uite comandantul. Vorbiţi cu el.

Grupul de soldaţi se afla sub comanda locotenentului Ilia Crâlatov — un bărbat înalt şi tânăr, cu sprâncenele şi ochii negri şi cu o barbă neagră, deasă ca peria, pe bărbia şi pe obrajii bruni: semăna cu un corb tânăr şi puternic. După felul cum se mişca, cum vorbea şi se răstea la ostaşi, Stepan Boiarchin înţelese numaidecât că locotenentului îi plăcea mult autoritatea şi că era încăpăţânat.

Soarta acestui grup trezi interesul lui Boiarchin şi al lui Cornilov. Tocmai primiseră de la Voronin câteva misiuni de luptă şi trimiseseră cercetaşi în diferite locuri, pregătindu-se de luptă. Urmau să aibă loc operaţii importante, mai ales distrugerea comandaturii din Olhovca, de aceea completarea detaşamentului ar fi fost cât se poate de bine venită. Iată de ce Boiarchin şi Cornilov se gândiră dintr-odată să oprească grupul pe lângă detaşament. Ei îi dădură ordin lui Beliacov, şeful secţiei gospodăriei şi bucătăreselor să le dea noilor sosiţi mâncare pe săturate şi să-i ducă în bordei la căldură.

— Buni băieţi! zise Boiarchin către comisar, când rămaseră singuri în colţul „de comandă” din bordeiul lor. Toţi tineri, ostaşi în termen! Şi ce ţinută au! Potoliţi, liniştiţi... Se vede însă că-s grozav de flămânzi! Ai văzut cum s-au repezit la mâncare? Trebuie să-i oprim la noi, neapărat!

— Dar unde pot să se mai ducă? întrebă Cornilov. Prin sate fără îndoială că li-e frică, iar prin păduri e frig şi ar îndura foamea. Socot că nici n-au altă ieşire.

— Crezi că or să rămână?

— Şi de ce nu?

— N-ar fi rău! Boiarchin oftă, fără să înţeleagă de ce. Ştii una? Uite, ne-am apucat de treburi militare, dar militari adevăraţi n-avem decât foarte puţini. Pe unii trebuie să-i învăţăm până şi cum să tragă cu puşca! Pe când ăştia au fost în armată ani de zile, îşi cunosc meseria, s-au deprins să fie hotărâţi, sunt căliţi şi oricum se cheamă că au luptat, cu toate că puţin timp poate. De oameni ca ei avem noi nevoie!

— Ce-ar fi să-l chemăm aici pe comandantul lor? propuse Cornilov.

— Lasă-i să se odihnească!

În bordei intră atunci Costea. Cu o săptămână în urmă, Stepan Boiarchin îl numise agentul său. Costea se deprinsese repede cu viaţa de detaşament şi ajunsese din nou aşa cum era în armată: vioi, priceput, şi grijuliu. Într-un cuvânt, avea toate însuşirile unui bun agent, fără de ajutorul căruia unui comandant i-ar veni greu să-şi ducă îndatoririle la bun sfârşit. Boiarchin îl îndrăgise pe Costea şi pentru că băiatul îşi socotea serviciul de la detaşamentul de partizani

ca şi pe cel din armată, Boiarchin ar fi putut să-şi ia ca agent pe vreunul din băieţii de prin partea locului, dar ei nu făcuseră armată, aşa că habar n-aveau de disciplina militară — ba mai mult încă, îşi închipuiau că într-un detaşament de partizani nici nu era nevoie de aşa ceva.

Costea se bucurase mult că fusese numit agent, de aceea se şi pusese pe treabă cu toată nădejdea. Afară de asta, adunase din propria lui iniţiativă pe comsomolişti şi întemeiase o organizaţie de Comsomol. Şi aşa, ajunsese conducătorul acestei organizaţii din detaşament.

În cele două săptămâni, Costea se schimbase mult. Era de felul lui omul acţiunilor furtunoase, aşa că în munca şi în fierberea din detaşament se regăsi pe el însuşi şi-şi găsi locul. Îmbrăcat cu cojocul lui roşcat, totdeauna descheiat, de sub care i se vedea bluza, şi cu uşanca de miel brumăriu pe cap, alerga neobosit prin tabără de dimineaţă şi până seara, fie că transmitea ordinele comandantului, fie că chema oamenii la el, fie că dădea câte o fugă pe la tovarăşii lui comsomolişti, să mai pună la cale de-ale lor şi să facă rost de tutun, sau la bucătărie şi spălătorie, să mai stea de vorbă cu fetele... Îşi petrecea cea mai mare parte din zi afară în aer curat, şi de aceea se mai înviorase şi se mai rumenise. Se vindecase şi de gângăveala care-l chinuise şi-l necăjise atâta. Flăcău tânăr de douăzeci de ani, bălai şi cu ochii cenuşii, cu buzele proaspete, cam pline şi cu nasul hazliu, uşor ridicat în sus, totdeauna cu o expresie de vioiciune şi de îndrăzneală copilărească pe fiecare trăsătură a feţei, Costea era unul dintre cei mai chipeşi băieţi din detaşament

— Ei, ce fac ostaşii noştri? îl întrebă Boiarchin.

— Dorm buştean cu toţii, tovarăşe comandant răspunse Costea. De cum au pus capul jos, a şi început să se cutremure bordeiul de sforăituri. Adevărat sforăituri cazone, pe cuvântul meu!

— Dar de spus, ce spun?

— Nu spun nimic. La ei nu mai are cuvânt acum decât burta.

— Lasă astea şi vorbeşte cum se cuvine!

— Erau grozav de flămânzi băieţii, tovarăşe comandant! răspunse Costea cu seriozitate şi chiar cu oarecare tristeţe. Şi flămândul, ce poate să spună? Flămândul tace. Lui nu-i vorbesc decât ochii... Sunt tare bucuroşi că au mâncat pe săturate şi că s-au văzut la căldură. De altfel, chiar de la început m-au cunoscut, cum s-ar zice, că-s de-al lor şi m-au întrebat cum de-am nimerit aici...

— Asta-i bine! făcu Boiarchin. Asta înseamnă că detaşamentul îi interesează cu toate că n-o spun. Vezi de vorbeşte cu ei mai serios, iar când s-o trezi comandantul, cheamă-l la mine.

— Au un comandant al dracului de colţos...

— Colţos?

— Şi colţos, da' şi cu carte, după cum s-arată, îl lămuri Costea. Abia ieşit din şcoală. Până şi nemţeşte o rupe destul de bine, tovarăşe comandant!

— Cei spui!

— Pe cuvântul meu.

— Adevărat, nu ne-ar strica să avem aici unul ca ăsta, zise Boiarchin, scărpinându-şi cu degetul obrazul stâng, lucru pe care-l făcea totdeauna când stătea la chibzuială. Tu ce crezi, or să rămână la noi?

— Da' unde vrei să se ducă?

Curând după aceea, Costea se întoarse cu locotenentul Crâlatov, pe care-l trezise, pesemne, înainte de a-şi fi împlinit somnul. Cu ochii umflaţi, Ilia Crâlatov intră în bordei cu o expresie de nemulţumire pe faţă.

— Cu ce vă pot servi?

— Stai jos, îl pofti Boiarchin.

Crâlatov se aşeză, apoi cercetă cu ochii bordeiul.

— V-aţi instalat bine aici!

— Cum se simt ostaşii dumitale? Se odihnesc?

— Vă mulţumim pentru pâine şi sare, cum se zice... Îşi aprinseră câte o ţigară.

— Te-am chemat ca să ne cunoaştem mai bine, reluă Boiarchin după câteva clipe.

— Sunt cât se poate de bucuros.

— De unde veniţi? Crâlatov oftă dintr-odată:

— Din Lituania. Acolo au fost lupte grele...

— Şi de trei luni sunteţi pe drumuri?

— Da, de trei luni... Crâlatov se uită la toţi pe rând, clipind uşurel din ochi, păsăreşte. Ce vreţi? Doar nu era să ne aducă cu maşina! Şi pe deasupra, tot timpul am mers numai prin păduri şi mlaştini...

— Tot grupul dumitale face parte din aceeaşi unitate?
— Nu, din mai multe. Ne-am adunat pe drum.
— Şi cum de-ai ajuns comandantul grupului?
— Sunt cel mai mare în grad dintre toţi.
— Ce planuri ai pe viitor?
— Mă rog, ăsta-i interogator?
Cornilov, care tăcuse tot timpul, zise râzând:
— Mi se pare că n-ai niciun motiv să ne bănuieşti de purtare duşmănoasă faţă de dumneata
— Da, da, asta aşa-i... Crâlatov se gândi puţin şi, abia mişcându-şi colţul buzelor, zâmbi unor gânduri ale lui. De altfel, am mai avut prilejul să răspund la asemenea întrebări. Am mai dat şi peste alte detaşamente de partizani şi se înţelege că a trebuit să le răsplătim ospitalitatea povestindu-le păţaniile noastre... Aşteptă puţin, gândindu-se fără îndoială că vorbele lui din urmă vor stârni răspunsuri vii şi poate chiar supărare. Însă toţi tăcură. Dar, chiar şi numai din faptul că de trei luni ne strecurăm spre răsărit, cu toate greutăţile întâmpinate, ar trebui să vă daţi seama care este scopul nostru principal: vrem să ieşim cu orice preţ din teritoriul ocupat de nemţi şi să ne alăturăm Armatei Roşii.
— Întârziaţi cam mult să vă atingeţi scopul, zise Cornilov, nu fără gând ascuns, dar zâmbind plăcut cu toată faţa lui lată şi mai ales cu ochii limpezi ca apa de pe un banc de nisip.
Observaţia comisarului îl atinse pe Crâlatov.
— Bine, dar dumneata ai văzut în ce hal sunt oamenii?
— Eu aşa înţeleg, intră atunci în vorbă şi Boiarchin. Dacă, ţineţi cu tot dinadinsul să treceţi peste linia frontului şi să vă alăturaţi Armatei Roşii, înseamnă că vreţi să luptaţi, că vreţi să-i bateţi pe, fascişti. Nu-i aşa?
— Auzi întrebare!
— Dar dumneata ştii că şi pe aici, prin locurile noastre, sunt destui fascişti? Boiarchin îşi apropie faţa uscăţivă şi palidă de obrazul lui Crâlatov. De ce n-ai lovi în fasciştii care se află aici? Prin ce se deosebesc ei de cei care se află acum în apropierea Moscovei? Şi, fiindcă veni vorba, trebuie să-ţi spun că în clipa de faţă trec spre Moscova, pe-aici, prin locurile noastre, chiar aceiaşi nemţi care vor lupta împotriva armatei noastre!
— După cât înţeleg, îmi propui să rămânem la voi şi eu, şi ostaşii mei? întrebă Crâlatov.
— Întocmai.
— N-o să iasă nimic din asta!
— De ce?
— Ciudată întrebare! Tulburat, Crâlatov încercă chiar să se ridice. Doar noi facem parte din armată, şi acolo, după cum ştiţi, sunt anumite rânduieli. Suntem chemaţi sub arme şi suntem datori să luptăm în rândurile armatei. Cine ar îngădui unor grupuri ca al nostru să se împrăştie aşa, care-ncotro? Eu mă supun disciplinei militare fără să crâcnesc. N-am primit ordin să rămân în spatele frontului şi să lupt ca partizan. Dimpotrivă, comandantul regimentului mi-a ordonat să mă întorc la regiment, cu orice preţ. Cum aş putea să nu execut acest ordin?
— Bine, dar nu vezi? Unde-i armata? Odată ce s-a întâmplat aşa, că aţi rămas în urmă...
— ...suntem datori să facem orice ca să-l regăsim, îi luă vorba din gură Crâlatov. Chiar mi se pare ciudat că e nevoie să vă mai explic un lucru ca acesta!
— Totuşi, mi se pare că felul dumitale de a judeca nu e destul de serios, vorbi Cornilov după o scurtă tăcere, zâmbind din ce în ce mai larg. E foarte mult formalism în acest fel de a judeca. Doar lucrul cel mai important în momentul de faţă e să lovim în duşman. Oriunde s-ar afla omul sovietic, şi mai ales ostaşul el este dator să lovească, să lovească mereu în duşman, nu să hoinărească aşa, fără niciun rost... Iată, de pildă, comandantul nostru, tovarăşul Boiarchin... Potrivit hotărârii organizaţiei de partid, el trebuia să se evacueze cu colhoznicii lui spre răsărit şi acolo să dea lovituri duşmanului prin munca lor pe ogoare. Dar n-a izbutit să plece. Şi atunci, ce a făcut? A venit la partizani şi a început să lovească în fascişti cu puşca! Eu socotesc că el, şi nu dumneata, a procedat just.
Ilia Crâlatov se ridică în picioare.
— Ştiţi una, începu el. N-am niciun motiv să vă ascund gândurile mele. Fără îndoială că şi eu cunosc într-o oarecare măsură importanţa războiului de partizani. Ştiu cum a luptat Denis Davâdov şi cum s-au războit partizanii în anii războiului civil. Dar atunci condiţiile de luptă erau cu totul altele! Armatele lui Napoleon înaintau pe un singur drum. Pe alături, era loc cât

pofteşti pentru partizani! Puteai să-i pocneşti pe Francuzi din orice tufă! Iar în anii războiului civil, fronturile de luptă n-aveau o linie hotărâtă, aşa că şi atunci era uşor să acţionezi. Pe când acum... Acum tarla noastră e invadată de o mulţime uriaşă de trupe care au cotropit un spaţiu imens. Unde vrei să mai acţioneze partizanii? Să stea numai aşa, ascunşi prin păduri? Nu, eu vreau să lupt în rândurile armatei!

— Toţi cei din grupul dumitale gândesc ca dumneata?

— Toţi.

— Eşti sigur?

— Sigur.

— Atunci, de ce crede tovarăşul Stalin în puterea partizanilor sovietici? îl întrebă Cornilov.

— Eu nu ştiu ce spune tovarăşul Stalin în această privinţă.

— Pot să-ţi arăt...

— Arată-mi.

— O să-ţi arăt şi dumitale, şi ostaşilor dumitale.

— Oricum, nici eu şi nici ostaşii din plutonul meu nu putem călca ordinul care ni s-a dat de către comandantul de regiment, — se încăpăţâna Crâlatov, pregătindu-se să plece. Dacă ne daţi voie, o să ne mai odihnim astăzi aici, iar mâine o să plecăm mai departe. Cât despre ceilalţi ostaşi care au făcut drumul cu noi, sunt liberi să hotărască cum vor.

Dar a doua zi dimineaţă, doi dintre ostaşii lui Crâlatov se îmbolnăviră serios. Crâlatov ceru îngăduinţa să mai rămână câteva zile. În noaptea următoare căzu o ninsoare îmbelşugată şi se stârni viscol. Şi, pe neaşteptate, se aşeză iarna timpurie. Acum, grupul lui Crâlatov nu mai putea să plece mai departe şi din alte pricini: trebuia să-şi facă rost de îmbrăcăminte groasă, de încălţăminte şi hrană.

Tot timpul cât grupul lui Crâlatov se odihnea şi se pregătea de plecare, Costea se ducea mereu pe acolo. Se împrietenise cu soldaţii, găsise printre ei patru comsomolişti şi cu încetul, pe nesimţite, începu să-i atragă în viaţa detaşamentului. Peste puţin timp îi raportă lui Boiarchin rezultatul cercetărilor sale:

— Acolo, la ei, e o adevărată harababură! Mulţi vor să rămână la noi în detaşament. Numai Crâlatov şi câţiva dintre ostaşii din fostul său pluton mai vorbesc să treacă dincolo de linia frontului!

După aceea, Boiarchin şi Cornilov se duseră chiar ei în bordeiul unde stăteau oamenii lui Crâlatov. Le citiră ostaşilor manifestul pe care-l primiseră chiar atunci de la statul major al lui Voronin, cu cuvântarea rostită de tovarăşul Stalin la parada Armatei Roşii din Moscova, în ziua de 7 Noiembrie, şi ca încheiere, propuseră întregului grup să rămână la detaşament. „Dacă nu vreţi să rămâneţi cu toţii, adăugară ei, atunci să rămână care vrea, iar ceilalţi să părăsească tabăra”.

În noaptea aceea, în bordeiul lui Crâlatov discuţiile nu mat conteniră: se dezbătea propunerea comandamentului. Târziu, după miezul nopţii, grupul se împărţi în două: cea mai mare parte din ostaşi rămâneau la detaşament, iar Crâlatov cu patru din oamenii lui se hotărâră să plece chiar a doua zi dimineaţă spre răsărit.

XIV

Locotenentul Ilia Crâlatov se trezi târziu. Nici nu deschisese bine ochii când simţi mirosul supei de carne şi auzi zăngănind lingurile în gamele: împrăştiaţi prin tot bordeiul, oamenii lui mâncau, în tăcere. „Supă de-a partizanilor... îşi zise Crâlatov, somnoros. De-a partizanilor?... Aşa-i, îşi aduse aminte. Doar astăzi trebuie să plec!”

Se sculă şi ieşi în tăcere din bordei.

În ajun fusese moină, dar peste noapte se lăsase frig şi ninsese din nou, proaspăt. Zorile trandafirii de iarnă se stingeau domol în pădure. Codrul stătea încremenit, de parcă se temea să nu-şi strice, dacă ar fi mişcat cu stângăcie fie şi o singură crenguţă, toată găteala lui de iarnă, nouă şi strălucitoare ca brocartul. Deasupra taberei se înălţau încet şi liniştit, ca deasupra unui sătuc agerit cu zăpadă, fumurile de dimineaţă. Prin toată tabăra se vedeau urme de iepuri.

„Nu, oricum trebuie să plec, îşi zise Crâlatov, ca şi cum s-ar fi împotrivit cuiva. Am hotărât, şi basta: trebuie să plec!”. De undeva, dinspre răsărit, trecu pe deasupra liniştii din pădure un fel de scârţâit. Pesemne că scârţâia un copac. Uite iarăşi, şi iarăşi... Fără îndoială că e vreun copac bătrân, sau poate unul rupt de furtună: scârţâie ce scârţâie, pe urmă se

odihneşte, luptându-se cu propria lui neputinţă, şi iarăşi trece pe deasupra pădurii liniştite zgomotul acela tânguitor, bătrânesc, de parcă geme cineva, singuratic, la căpătâiul unui mormânt părăsit...

Un partizan bătrân care trecea pe acolo, văzându-l pe Crâlatov cum ascultă cu luare aminte scârţâitul ciudat care venea dinspre răsărit, se opri şi-l lămuri:

— Corbul face aşa.

— Corbul?... întrebă Crâlatov nedumerit.

— Da, e singur, bătrânul!

„Nu, nu, îşi zise iarăşi Crâlatov. Odată ce am hotărât, trebuie să plec! Ce să mai stau la gânduri?”.

Când Crâlatov se aşeză să-şi ia gustarea de dimineaţă, Stepaniuc, agentul lui, îl întrebă:

— Să ne pregătim, tovarăşe locotenent?

— Desigur, doar trebuie să plecăm!

Crâlatov se aştepta ca în clipa aceea, vreunul dintre ostaşii care se hotărâseră să rămână în detaşament să-i spună ceva: doar se despărţeau după ce rătăciseră atâta vreme laolaltă... Însă toţi tăceau. Asta îl mâhni, ba chiar îl indignă. Împinse cu necaz gamela la o parte şi trânti lingura alături.

— Prin urmare, v-aţi hotărât cu tot dinadinsul? — începu el, întorcându-se către cei de pe paturi. Va sucit capul acela… cum îi zice?... ticălosul acela de Costea! Venea pe aici, ticălosul şi vă tot rodea, vă tot rodea creierul, ca un vierme! Abia acum îmi dau eu seama ce căuta el aşa de des pe aici!

Crâlatov îşi cercetă în grabă lucrurile, îşi mută dintr-un buzunar într-altul câteva hârtii, apoi zise către ostaşii care se pregăteau să plece cu el tot înainte, spre răsărit:

— Aşteptaţi-mă. Eu mă duc până la Boiarchin.

În timp ce cobora în bordeiul comandantului de detaşament, Crâlatov auzi înăuntru larmă de glasuri şi se opri fără voie în dreptul uşii, sub streaşină împletită din crengi de brad. „Fără îndoială că iar se pregătesc pentru operaţiuni! îşi zise el, şi din nou se întoarse la gândul care nu-i mai dădea pace în zilele din urină. Hotărât, degeaba mă încăpăţânez: oamenii au dreptate, şi aici se poate lupta. Şi apoi, de ce să mai plec, când armata trebuie să se întoarcă în curând? Nu-i nimic dacă o să mai aşteptăm puţin... Da, trebuie să rămân şi să las dracului toată încăpăţânarea mea prostească!”

Deschizând uşa bordeiului, Crâlatov îl găsi plin de partizani, şi în acelaşi timp auzi un glas dulce şi plin, de femeie, cum nu mai auzise până atunci în tabără. În aceeaşi clipă însă, glasul tăcu şi partizanii începură să vorbească toţi deodată, întrerupându-se unul pe altul. Şi fără îndoială că tocmai din această pricină nu băgă nimeni de seamă intrarea lui în bordei. Crâlatov se apropie încetişor de partizanii îngrămădiţi acolo şi aruncă o privire în mijlocul lor.

La masa comandantului, încărcată cu fel de fel de tacâmuri, stăteau două fete. Chipurile lor erau luminate din plin: prin singura ferestruică de lângă masă năvălea cascada de lumină a soarelui de dimineaţă. Semănau foarte bine una cu alta, fără îndoială că erau surori Cea mai mică, îmbujorată la faţă, sorbea din supa rece uitându-se cu sfială împrejur, iar cea mare vorbea...

Ilia Crâlatov rămase uimit de frumuseţea ei, deşi n-ar fi putut să spună dintr-odată în ce anume stătea această frumuseţe, care-l tulburase atâta de la întâia aruncătură de ochi. Din unele vorbe de-ale partizanilor, înţelese că femeia povestea un lucru neplăcut. Dar, ciudat: înfăţişarea ei nu arăta deloc că ar aduce veşti rele. Era tulburată, desigur, însă lui i se păru că n-o tulbura numai întâmplarea pe care o povestea, ci altă pricină, greu de desluşit. Şi poate că tocmai această din urmă pricină o făcea atât de neobişnuit de frumoasă. Şi ce rază de tinereţe îi lumina faţa deschisă cu trăsături gingaşe şi cu o atât de minunată vioiciune în fiecare trăsătură, şi ce strălucire aveau ochii ei de un negru sclipitor!

— Nu, n-are niciun rost să mai aşteptaţi, niciun rost! — striga ea, cu asprime desigur, cerându-le stăruitor nu ştiu ce, în timp ce toată făptura ei strălucea de tulburarea aceea neînţeleasă. Ei să-şi bată joc de oameni şi voi să staţi cu braţele încrucişate? Nemaipomenit!

Să avem partizanii lângă noi şi să nu putem trăi din pricina nemţilor? Ce înseamnă asta? Nu, orice-ai spune, Stepan Egorâci, aşa ceva n-are niciun rost!

Vorbind aşa, ea nu se uita numai la Boiarchin, dar şi la ceilalţi partizani îngrămădiţi în jurul mesei. Odată, îi aruncă o privire şi lui Crâlatov. Fără îndoială că el îi reţinu atenţia prin nu ştiu ce, pentru că, după ce mai rosti câteva cuvinte, se uită din nou într-acolo... Urmărindu-i privirea, Boiarchin întoarse capul şi-l zări pe Crâlatov.

— Ascultă, tovarăşe locotenent, te rog să vii ceva mai târziu. Te chem eu. Acum, vezi, sunt ocupat

Crâlatov înţelese că Boiarchin îl socotea străin de pe acum şi se înroşi de necaz. Marica rămase mirată văzând că Crâlatov era îndepărtat şi, în clipa când se pregătea să iasă, se mai uită odată la el...

Crâlatov ieşi din bordei oarecum ruşinat în faţa frumoasei necunoscute, îşi dădea seama că, acum, în ochii ei el nu mai era la fel cu toţi ceilalţi oameni din detaşament. Şi deodată se pomeni dincolo de tabără, gândindu-se fără să vrea numai la felul cum îl privise străina: întâia oară se uitase la el ca la toată lumea, a doua oară, cu interes sporit iar a treia oară cu mirare... Trei priviri în câteva clipe, şi fiecare atât de deosebită de celelalte!

În timpul acela, tabăra îşi trăia viaţa ei de fiecare zi. Un grup de partizani pe schiuri plecau undeva, înşiraţi unul după altul în lanţ. Lângă depozitul de alimente câţiva descărcau o sanie. La secţia de gospodărie se auzea scârţâitul ferestraielor şi cântecul fetelor. Toate acestea erau lucruri obişnuite şi Crâlatov se deprinsese cu ele într-o săptămână, cât stătuse la detaşament. Şi totuşi, în clipa aceea i se păreau nespus de atrăgătoare şi de dulci la văz şi la auz. Multă vreme se împotrivi senzaţiei neobişnuite care pusese stăpânire adineauri pe toată fiinţa lui. Dar până în cele din urmă, trebui să recunoască: într-adevăr, toate le vedea acum înalte culori, numai pentru că în mijlocul taberei se afla femeia aceea străină, care o luminase cu frumuseţea ei.

Încercă să-şi dea seama ce anume îl tulburase atât de adânc şi atât de neaşteptat în această necunoscută. Dar înţelese imediat că era o încercare zadarnică. „Degeaba!” îşi zise. Parcă puţine femei au ochii negri? Nu. Dar ochi atât de negri, atât de vii şi de strălucitori ca ai ei, nu aveau multe. Parcă puţine chipuri frumoase sunt pe lume? Dar un chip atât de viu, atât de luminat de flacăra tinereţii, cu buze atât de fierbinţi şi atât de zâmbitoare ca ale ei, nu erau multe... Mai toate femeile îţi plac după ce le cunoşti mai bine, când te deprinzi cu ele şi le descoperi farmecele. Dar ce fel de frumuseţe e aceea pe care trebuie s-o dibuieşti îndelung? Nu,, frumuseţea trebuie s-o vezi de la întâia aruncătură de ochi...

Pe platoul cel mare al taberei se ivi Costea şi, odată cu el, cele două necunoscute. Crâlatov se opri şi se ascunse după un brad. tânăr, încărcat cu zăpadă. Şi ceea ce văzu, îl umplu de mirare. Costea, diavolul acela bălai care-i dezorganizase grupul, îmbrăţişa deodată pe cele două surori şi le şopti nu ştiu ce, întâi uneia, apoi celeilalte... Iar ele, trăgându-se îndărăt, se porniră pe râs de răsuna pădurea, apoi se năpustiră asupra lui şi, ţipând, începură să-i care cu pumnii în spinare! Ca să scape de ele, Costea se repezi drept la bradul după care se ascundea Crâlatov.

Ilia Crâlatov îi ieşi înainte.

Costea prinse din zbor căciula care-i alunecase de pe cap, Se opri, se uită îndărăt cu teamă şi zise, abia trăgându-şi sufletul:

— Vezi, tocmai pe dumneata te căutam, tovarăşe locotenent! Te cheamă. „Să poftească”, zice…

Liniştite acum, surorile se opriseră mai la o parte. Cea mai mare se uită la Crâlatov, şi această privire, a patra, era rece, puţin aspră-chiar. „Ştie tot”, îşi zise Crâlatov şi, simţind că roşeşte, îi răspunse lui Costea:

— Mă duc îndată.

Costea se întoarse spre cele două surori:

— Ia uitaţi-vă la omul ăsta sucit!

— Ce-i cu el? întrebă Marica

— Se găteşte de plecare, — îi răspunse Costea. S-a oploşit la noi, a stat o săptămână încheiată, şi acum pleacă mai departe.

— Unde, mai departe? Poate pleacă din pădure ca să caute pădurea, cum se spune? întrebă Marica.

— Voiam să mă strecor până la armata noastră, îi explică Crâlatov.

— Până la armată?... se miră Marica. Dar oare face să te mai osteneşti? Eu cred că nu mai este mult şi armata noastră o să vină ea singură încoace!

— Da, fără îndoială, se grăbi să încuviinţeze Crâlatov. Şi tocmai de aceea m-am hotărât astăzi, după lungă chibzuinţă, să rămân pe lângă detaşament.

— Ei nu, serios? întrebă Costea strălucind de fericire. În sfârşit! Haide, du-te, du-te, o să se bucure... o să se bucure grozav! Ei, dar mult ai mai stat la gânduri!

— Nu-i nimic că s-a gândit mult, zise Marica zâmbind.

— Şi dumneata ai venit tot la detaşament? o întrebă Crâlatov.

— După cum vezi.
— Bine, dar ai venit... de tot?
— S-ar putea să fie şi de tot...
Costea şi cele două surori îşi văzură de drum
Crâlatov rămase câtva timp lângă brad, adâncit în gânduri. Apoi se îndreptă spre Boiarchin şi-l anunţă că atât el cât şi toţi oamenii lui, rămân la detaşament. Şi tot atunci îi declară că se consideră desărcinat de obligaţia de a-şi mai comanda unitatea.
— Prin urmare le-ai chibzuit toate? îl întrebă Boiarchin.
— Da, le-am chibzuit... astă noapte.
— Foarte bine, răspunse Boiarchin, cu un sentiment de învingător. Şi acum, iată: şi noi, comisarul şi cu mine, am chibzuit de asemeni hotărârea noastră. Băieţii tăi sunt militari şi trebuie să-i împărţim pe la plutoane, aşa fel încât peste tot să avem oameni care cunosc meseria armelor. Iar pe tine te numesc şef de stat major. Informează-te şi apucă-te de treabă! La noapte trebuie să executăm o incursiune la Olhovca. E o săptămână de când ne tot pregătim. E o operaţie serioasă, trebuie s-o ducem la bun sfârşit!

Pe la prânz, Marica şi Faia se pregătiră să plece spre casă. Aflând aceasta, Crâlatov îl căută pe Costea. Acum îi părea bine că întâmplarea îi scosese în cale la detaşament, înaintea tuturor, pe „diavolul cel bălai": datorită lui, putea s-o cunoască pe Marica mai îndeaproape.
— Pleacă?
— Pleacă chiar acum. Dar ce este?
— Dar atunci de ce-a spus că o să rămână în detaşament?
— Deocamdată nu se poate. Însuşi comandantul nu-i dă voie.
— Şi cum or să plece?
Crâlatov se frământa pe loc, bătând din călcâie.
— Până la Sosnovca le însoţim noi.
— Ce-ar fi să aprindem câte-o ţigară?
Îşi aprinseră câte-o ţigară. „Ia te uită cât e de prietenos!", se miră Costea. Crâlatov îşi fumă mai toată ţigara în tăcere.
— Ascultă, Costea, — zise după aceea, înţelegând că nu se poate să mai tacă. — Vreau să merg şi eu să le însoţesc. Trebuie să mă mişc puţin şi să văd locurile de pe-aici, pentru că, vezi tu, la noapte plecăm şi eu habar n-am încotro s-o iau...
Costea se uită la Crâlatov cu un zâmbet. Înţelesese. Strivind mucul de ţigară sub talpă, îl întrebă:
— Ascultă, tovarăşe şef de stat major: nu cumva ţi-a plăcut cea mai mare?
— Şi ce-i cu asta?
— Atunci, uite ce-ţi spun: de bună seamă că-i mai cuminte să pleci de aici, zise Costea, neaşteptat de serios. Ţine minte vorba mea: îţi aprinzi paie-n capi Dacă te-a pişcat cumva colea, măi bine pleacă, şi cât mai repede! Altfel s-a isprăvit cu tine, ţi-o spun cinstit, pe cuvântul meu de comsomolişti
— Şi de ce, mă rog?
— Te duci de râpă! şi uitându-se la Crâlatov cu milă, Costea clătină din cap. E măritată, tovarăşe locotenent, Îl cunosc bine pe bărbatu-său. Îl cheamă Andrei. Bun băiat. Am făcut serviciul împreună în acelaşi batalion. Acum e dincolo, dar se poate întâmpla să fie curând aici. Şi ea îl iubeşte aşa de mult, că-i mai cuminte nici să nu încerci a te apropia de ea. A încercat unul mai mare în grad decât tine, frăţioare, şi i-a dat răvaş de drum!
Crâlatov se încruntă.
— Bine, dar de însoţit, pot s-o însoţesc?
— Eşti slab de înger, tovarăşe locotenent! îi răspunse Costea. Eh, degeaba ai mai rămas, degeaba!... Ce să-i faci, hai să mergem!

XV

Era a doua noapte pe care Erofei Cuzmici o petrecea fără somn şi fără tihnă. Neliniştea începuse să-l roadă îndată ce Loznevoi îi plecase din casă. Erofei Cuzmici se gândea mereu la cea din urmă discuţie a lor despre nemţi şi despre război. „Eh, dobitoc bătrân ce sunt! se dojenea el singur. M-a pus dracu' să-ntind vorba cu el despre asemenea lucruri!" Bătrânul îşi închipuia că Loznevoi îi pătrunsese gândurile şi că de aceea plecase de la el aşa, pe

neaşteptate. Ce s-o fi ascunzând în sufletul lui întunecat? Că doar până mai deunăzi îl obijduise, îl dădea afară din casă şi-l punea să muncească întocmai ca un argat... parcă Loznevoi le-a putut uita toate astea? Parcă acum, când e mare şi tare, greu i-ar fi să se răzbune pe el, dobitoc bătrân, pentru toate nedreptăţile îndurate? Uite, azi de dimineaţă, după ce dormise noaptea la Cerniavchina, plecase pe neaşteptate la Bolotnoe. Şi pentru ce, mă rog? Poate că tocmai de asta, ca să-l denunţe comandantului de plasă? Gândindu-se la toate acestea, Erofei Cuzmici se întorcea mereu când pe o parte, când pe cealaltă, chinuit de presimţirea unei apropiate nenorociri.

Alevtina Vasilievna îl întrebă îngrijorată:

— De ce nu dormi, Cuzmici?

— Iaca, nu mi-e somn...

— Da' poate că tot ar fi bine să-mi spui... Că doar se poate spune!

— Mă omori cu zile, mămucă, răspunse Erofei Cuzmici cu oboseală şi amărăciune în glas. Tu atâta ştii, să mă baţi la cap într-una: „De ce nu dormi? De ce oftezi? Ce te doare?” Oare pentru toate astea trebuie să cer voie la tine, numaidecât? Iacă: nu dorm, oftez şi-s bolnav! Apoi, numai încearcă şi pune-te în locul meu! Cată să vezi şi tu cum mă-nvârte şi mă suceşte viaţa! M-a prins în braţe, ca un urs, şi mă înăbuşă. Şi tu ce crezi că trebuie să fac, să râd, poate?... Iaca, văd că nici tu nu dormi, şi eu nu te-ntreb de ce!

— Mai bine m-ai întreba...

— Ei, de ce nu dormi, mă rog?

Pe neaşteptate, Alevtina Vasilievna începu să plângă cu suspine:

— Am văzut-o astăzi pe Marica...

Erofei Cuzmici rămase multă vreme fără să spună nimic.

— Unde ai văzut-o?

— A trecut pe uliţa noastră, cu Faia Se vede că fusese la Sosnovca, la mătuşă-sa. Şi izbucni iarăşi în plâns. Iaca de ce nu dorm. De când a plecat, abia acum am văzut-o întâi, şi încă de departe! Nici să treacă pe la noi nu mai vrea, uite până unde ai împins tu lucrurile! Doar e a noastră, nu mi-i străină şi uite cât e de mânioasă... Şi ca să mă duc eu la ele, mi-ar fi ruşine de ochii lumii.

Erofei Cuzmici pufni pe nas, dar nu-i răspunse. Mai rămase, culcat câtăva vreme, apoi se ridică, aprinse lampa şi se aşeză la masă. La lumina lămpii se vedea bine cât de îndurerat îi era chipul îmbătrânit de-atâtea gânduri apăsătoare.

— Taci? îl întrebă nevasta

— Lasă-mă în pace, se rugă el cu glas jalnic.

— Ţi-e ruşine, hai?

— Lasă-mă, îţi spun! se răsti Erofei Cuzmici, ceea ce nu i se mai întâmplase demult în vremea din urmă. De ce mă scoţi din sărite? Doar vezi în ce hal sunt. Nu mă face să intru în vreun păcat! Nu mă sâcâi! Poate că nu mi-au mai rămas multe zile de trăit. Nu vezi? Ieri a plecat de la noi, iar azi a şi şters-o la Bolotnoe! De ciudă, o să s-apuce să trăncănească acolo ce-o să-i treacă prin minte, şi gata, s-a isprăvit cu mine!... Pricepi tu asta, ori nu pricepi?

Cineva bătu la uşa din faţă. Erofei Cuzmici încremeni şi ochii lui cenuşii îşi pierdură luciul, întocmai ca pietricelele de râu uscate la soare... O nouă bătaie răsună în uşă, apoi se auziră limpede câteva vorbe răzleţe, pe nemţeşte. Lui Erofei Cuzmici i se răciră mâinile şi picioarele. Zise în şoaptă:

— Au venit, mămucă...

Alevtina Vasilievna începu să plângă în hohote şi, acoperindu-şi gura cu un colţ de plapomă, se ghemui, de frică, lângă perete.

— Acum s-a sfârşit, şopti Erofei Cuzmici şi ieşi în tindă,, bâjbâind ca un orb.

În timp ce, sprijinindu-se cu mâna de perete, îşi făcea drum prin tinda întunecată, în cerdac se mai auzi de câteva ori glasul acela aspru, nemţesc. Da, îi dădeau zor... Deodată, lui Erofei Cuzmici îi trecu prin minte că ar putea să se furişeze în cămară şi de acolo în pod, de unde, pe ferestruică, să sară în troiene... Te pomeneşti că aşa ar putea să scape, dacă nu i-or fi înconjurat casa... Dar era prea târziu. Glasul neamţului care striga dincolo de uşă nu semăna cu glasul comandantului Kweiss. „A venit cu vreunul din Bolotnoe”, se gândi Erofei Cuzmici. Căutând să-şi adune puterile împuţinate, întrebă:

— Cine-i acolo, hai?

Neamţul strigă din nou, mânios.

Eriofei Cuzmici deschise uşa — şi deodată se trase îndărăt: lumina puternică a unei lanterne electrice îl lovi în ochi. Şi-n aceeaşi clipă auzi un glas cunoscut:

— Dormeai, Cuzmici?

Nimic n-ar fi putut să-l uluiască pe Erofei Cuzmici mai mult decât glasul acela liniştit şi prietenesc, pe care-l cunoştea de atâţia şi atâţia ani! Nu, ăştia nu erau nemţi. În prag, cu lanterna în mână, stătea (dar cum să-ţi vină a crede una ca asta?) chiar Stepan Boiarchin, lângă el un bărbat tânăr, negru ca pana corbului, îmbrăcat cu o manta şi cu o căciulă de miel pe cap, iar în spatele lor Costea şi Serga Hahai. Erofei Cuzmici se clătină pe picioare. Adunându-şi toate puterile, se trase îndărăt şi se rezemă cu spatele de perete: înalt, bărbos, numai în cămaşă şi izmene, abia izbuti să-şi mişto buzele.

— Numai, vă rog, mai repede! zise el, în tinzând braţele de-a lungul peretelui, fără să ştie de ce. Odată ce mă socotiţi trădător, ucideţi-mă, dar nu mă mai chinuiţii

— Ce-i cu tine, Cuzmici, eşti ameţit de somn, se vede? zise Boiarchin, intrând în tindă. Unde-i poliţaiul? Că pe el îl căutăm.

Erofei Cuzmici se desprinse de lângă perete:

— Nu-i aici. Îţi jur, Stepane, că nu-i la mine în casă. Du-te singur şi vezi. S-a mutat de aseară la Cerniavchina, iar azi a plecat, dracu’ ştie pentru ce, la Bolotnoe...

Plecând la detaşament în zori, Marica şi Faia n-avuseseră cum să afle că Loznevoi se mutase de cu seară, târziu, la Cerniavchina, aşa că nu-l înştiinţaseră pe Boiarchin. Înţelegând totul, Boiarchin icni cu necaz:

— Ei, drăcia dracului! Dar oare s-o fi întors de la Bolotnoe?

— Nu, Stepan, nu l-a văzut nimeni...

— Ia te uită, ticălosul! zise Costea. Totdeauna are noroc!

— Bine, Cuzmici, hai în casă, îl îndemnă Boiarchin. Nu te vezi cum eşti îmbrăcat? Poţi să mai şi răceşti.

— Mi-e totuna!

— Poate că te-ai săturat de viaţă?

— Ce-mi mai foloseşte mie viaţa!

Intrară în casă. Văzând că în loc de nemţi erau oameni de-ai lor, Alevtina Vasilievna se bucură. Îşi dădea seama că n-or să le facă niciun rău şi totuşi începu să plângă, strângându-şi plapuma la piept.

— Da’ ce te-ai speriat aşa de noi, Vasilievna? o întrebă Boiarchin, oprindu-se lângă patul gospodinei. Ori poate că nu mă mai cunoşti?

— Ba cum să nu te cunosc!

— Atunci de ce plângi?

— Nici cu singură nu ştiu, Stiopa...

Costea se apropie şi el:

— Şi pe mine mă recunoşti, Alevtina Vasilievna?

— Cum nu! Doamne, da’ ce tare te-ai schimbat, Costea!

— Cum adică, Alevtina Vasilievna?

— Te-ai făcut mai frumos, răspunse gospodina, liniştindu-sc.

— Parcă te-ai mai îngrăşat, parcă arăţi mai bine... Eşti partizan, după cât văd?

— Se înţelege!

— Ei, slavă domnului!

Boiarchin îi chemă, pe Costea şi pe Crâlatov, lângă uşă şi vorbi ceva cu ei în şoaptă. Cei doi plecară. În vremea asta Erofei Cuzmici se îmbrăcă, ba îşi mai aruncă şi haina pe spinare.

— Să intrăm în odaia de alături, zise Boiarchin către stăpânul casei şi Serga Hahai. Avem ceva de vorbit.

Se aşezară tustrei în jurul mesei şi tăcură o vreme. Apoi Boiarchin se uită la ceas şi începu:

— De ce te-ai speriat aşa, Erofei Cuzmici?

Erofei Cuzmici oftă, căutând în grabă vorbe potrivite pentru răspuns:

— Doar ştii şi tu, Stepan Egorâci, ce vremuri trăim noi astăzi! Să vezi... El a plecat de la mine şi iaca, e a doua noapte de când nu dorm şi mă tot frământ cu gândul... Dacă mă denunţă, cumva? Că am avut noi aici o discuţie... Şi pe urmă, îndeobşte e furios pe mine. Iar acum, aşa deodată, aud că mă strigă cineva pe nemţeşte!

Serga Hahai hohoti în gura mare. Zâmbi şi Boiarchin.

— Noi am socotit aşa: dacă vorbim ruseşte, tu n-ai să deschizi, iar poliţaiul tău o să se sperie şi o s-o zbughească pe geam. Dacă vorbim nemţeşte, apoi deschideţi: pentru că orice-ai spune, Erofei Cuzmici, tu eşti starostele, iar el poliţaiul nemţilor. Cum s-ar zice — sunteţi una cu ei...

Erofei Cuzmici îşi simţea sufletul greu şi îndurerat. Genunchiul stâng îi tresărea mereu, iar

prin minte îi treceau gânduri negre, ca un stol de corbi. Într-adevăr, cum să nu-i fie frică de partizani? Doar ei nu ştiu că el fusese acela care dăduse de veste oamenilor de jaful ce li se pregătea, ei nu cunosc gândurile lui tainice. Ei nu ştiu decât un lucru: că el e staroste, că stă în slujba nemţilor şi, că-i dă afară din casă pe oamenii noştri, pe ostaşii armatei noastre... Şi fără îndoială că partizanii n-au venit la el numai aşa, într-o doară...

— Apoi ce fel de staroste mai sunt şi eu! zise Erofei Cuzmici, şi gemu. Cum vine asta, mă rog, că-s una cu nemţii?... Ce tot spui, Stepan Egorâci! Ma luat viaţa înainte, asta-i!

— Înseamnă că eşti slab, dacă te-ai dat bătut!

— Eh, bătrâneţile... parcă tu nu ştii!

Şi Boiarchin văzu cu mirare cum pe faţa lui Erofei Cuzmici cel mândru şi poruncitor, se aşterne o expresie jalnică.

— Întreabă-i pe oameni ce fel de staroste sunt, doamne iartă-mă! — urmă Erofei Cuzmici. Că li-s staroste numai cu numele, asta-i! Toată lumea ştie că n-am făcut niciun rău nimănui. Iar acum, m-am hotărât aşa: să mă duc şi să le spun de la obraz că nu mai vreau să le fiu staroste, fire-ar blestemaţi să fie cu tot neamul lori Să mă canonească cum or vrea, dar eu împotriva norodului nu merg, şi basta!

Faţa palidă şi uscăţivă a lui Boiarchin se lumină din nou de un zâmbet blând şi viu.

— Apoi, ştim noi că tu nu eşti împotriva norodului! Cunoaştem şi povestea cu grânele... Cu toate astea, trebuie să rămâi staroste, Erofei Cuzmici!

— Şi pentru ce, mă rog? Fără să-şi dea seama, Erofei Cuzmici ridicase glasul, aşa cum era deprins să vorbească înainte. Nu, asta n-o vreau! Şi n-or s-o scoată la niciun capăt cu mine! Sunt om bătrân şi bolnav, iar în slujba asta trebuie să alergi cu limba scoasă, ca un câine! Tu, Stepan Egorâci, cu toate că toată viaţa ta ai fost slujbaş, nu poţi să-ţi dai seama cât de grea e slujba asta! Ei, altceva e când te sprijină norodul din toate părţile! Atunci poţi să rămâi pe loc. De pildă tu, Stepan Egorâci, cât ai stat? Vezi, asta-i! Dar ia încearcă să te faci staroste? Nu, asta-i curată pedeapsă, nu slujbă! Mă lepăd, şi gata! Ce-or să-mi facă? Sunt om bătrân şi bolnav. Şi chiar dacă or să-mi facă ceva — tot într-acolo mi-e drumul, dobitocul de mine! Că trebuia să plec, cum au plecat oamenii, nu să rămân aici cu nemţii!

— Fără îndoială că sarcina ta e grea, Erofei Cuzmici, grozav de grea, se învoi Boiarchin. Dar deocamdată trebuie să rămâi cu ca...

— Pentru nimica-n lume! i-o tăie Erofei Cuzmici.

— Ba, ai să rămâi, stărui Boiarchin. Eu te numesc staroste, Cuzmici! Noi suntem stăpâni aici, ca şi înainte, nu nemţii... Aşa că eu te numesc staroste şi te poftesc să execuţi ordinul meu.

Câteva clipe, în odaie se făcu linişte.

Se auzea cum cântă samovarul în bucătărie...

— De ce-ţi baţi joc de mine, Stepan Egorâci? întrebă, Erofei Cuzmici cu amărăciune.

— Nu-mi bat joc! urmă Stepan Boiarchin şi mai serios. Cu începere de mâine te numesc staroste, înţelegi? Şi iată, Cuzmici porunca mea: să te lepezi de toate bolile! Trebuie să-ţi îndeplineşti îndatoririle cum se cuvine. Tu ştii că ai o vină: te depărtaseşi de popor, făcuseşi loc în sufletul tău viermelui celui spurcat. Acum când îţi înţelegi vina, eşti dator să ţi-o răscumperi, slujind cinstit poporul. Iar poporul poţi să-l slujeşti oriunde te-i afla, numai să-l slujeşti cinstit şi din toată inima. Eu am încredere în tine şi cred că o să-ţi faci datoria cinstit. Da, o să îndeplineşti întocmai toate dispoziţiile... Bineînţeles că nu pe ale comandantului, ci pe ale mele... Nu-ţi pierde curajul, o scoţi tu la capăt cu toate, numai să vrei!

— Totul e limpede, Stepan Egorâci, vorbi Erofei Cuzmici, încet şi tulburat. Cât se poate de limpede. Îţi mulţumesc pentru cinste... Crezi tu că pe mine, un moşneag prost, nu mă bucură că-mi arăţi atâta încredere? Recunosc că-s vinovat o spun ca-n faţa lui Dumnezeu... Mi se tulburaseră minţile în căpăţâna asta seacă! Mă pocăiesc şi te rog să mă ierţi. Cui nu i se poate întâmpla una ca asta? Acum, îţi făgăduiesc cinstit: o să-mi dau toată silinţa şi o să îndeplinesc întocmai toate ordinele tale! Putere mai am încă destulă, slavă Domnului! Nu-s chiar aşa de bătrân, şi nici bolnav nu-s. Mă simt şi acum în stare să fac, ca nimic, treizeci de verste dintr-o întinsoare, şi încă pe ger!

Serga Hahai se porni din nou să râdă în hohote:

— Ia te uită cum a întinerit dintr-odată!

— Şi de ce râzi, mă rog? Dacă aşa stau lucrurile, apoi slujba asta e cea mai nimerită pentru mine acum. Pe comandantul asta pot să ţi-l învârt pe după deget, uite aşa! Aş fi în stare să-i îndrug ce pofteşti, fără măcar să clipesc din ochi!

Boiarchin se mai uită odată la ceas.

— Şi cine-i acum în locul lui Cerniavchin?
— Încă nu-i nimeni. Cine să vrea să primească asemenea slujbă?
— Lui Loznevoi nu-i e greu singur?
— Cum să nu-i fie! Aici nici pentru doi n-ar fi uşor!
— Da, iată o grijă nouă... zise Boiarchin cu tonul cu care ar fi vorbit fără îndoială, *burgmeister*-ul de plasă, amărât de felul cum merg treburile în Olhovca. Apoi se întoarse spre Serghei Hahai şi oftă: O să trebuiască să te bagi tu poliţai aici, Serghei.
Hahai sări de pe scaun ca ars:
— Stepan Egorâci!
— Ce tot îi dai cu Stepan Egorâci? Ai uitat?
— Tovarăşe comandant!
— Stai jos şi bagă de seamă ce-ţi spun: te numesc poliţai în Olhovca.
Serga Hahai rămăsese în picioare. O şuviţă lungă de păr bălai, scăpată de sub căciula brumărie de miel, îi cădea până pe nas, acoperindu-i ochiul drept, pe care avea un pic de albeaţă, în timp ce privirea celui stâng trecea, săgeată, pe lângă comandant.
— Strânge-ţi părul, îl dojeni Boiarchin. De ce-l porţi aşa de lung? O să pun să vă tundă pe toţi cu maşina, ca la armată!
Hahai îşi adună şuviţa sub căciulă şi zise posomorât:
— Tovarăşe comandant, şi pe mine or să...
— N-or să te otrăvească, îţi dau cuvântul meu... Te-ai speriat?
— Apoi Csiutca, pe mine...
— Bagă de seamă să nu-i sufli o vorbă! Fetele au limba lungă.
Stepan Boiarchin îi mai ordonă odată lui Serga Hahai să stea jos şi, când băiatul se aşeză, suspinând, la locul lui, îi vorbi:
— O să spui că te-ai evacuat, dar că pe drum te-ai îmbolnăvit şi ai rămas undeva pe aproape, într-un sat, iar acum te-ai întors pe furiş acasă şi eşti aici de mai bine de-o săptămână.
— Tovarăşe comandant! se rugă Serga. Dar eu sunt comsomolist! Asta o ştie toată lumea!
— Te-ai pocăit, şi gata! urmă Boiarchin posomorât, ca şi cum era într-adevăr încredinţat că Serga Hahai făcuse pasul acela. Ai intrat în Comsomol din prostie, pentru că erai tânăr, dar mai ales pentru că ţi s-a făgăduit un post bun la prăvălie...
— Asta nu-i adevărat!
— Ba e adevărat. Uite, poate să adeverească şi starostele.
— Aha, iată cine-mi erai, băiete! se amestecă în vorbă şi Erofei Cuzmici. Până mai adineauri rânjeai, dar când ţi-a venit şi ţie rândul, dai bir cu fugiţii!
— Lasă-mă-n pace şi dumneata!
— Va să zică adevereşti, Cuzmici?
— Nici vorbă! făgădui Erofei Cuzmici şi, fără să-şi dea seama, îşi aruncă haina de pe umeri. O să le fac eu singur toate, Stepan Egorâci, să n-ai nicio grijă! Iar ţie, Serga, n-are de ce să-ţi fie teamă că eşti comsomolist. Chiar astăzi nemţii au afişat în tot satul că toţi comuniştii şi toţi comsomoliştii sunt poftiţi să iasă de prin păduri şi de pe ude mai sunt ascunşi şi să se prezinte la înregistrare. Cei care se vor prezenta în interval de două săptămâni, vor fi iertaţi. Tu ai să te prezinţi cel dintâi. Şi se înţelege că, de hatârul propagandei, n-or să se lege chiar de cel dintâi! Şi tocmai atunci oi potrivi să le suflu şi eu o vorbă: cum, că eşti băiat bun, că numai din prostie te-ai încurcat cu comuniştii şi că vrei să munceşti pentru ci, ca să-ţi ispăşeşti păcatul... Cu alte cuvinte, iată unul care ar fi bun de poliţai! Las-că le pun eu la cale toate.
Serga Hahai înţelese că, într-adevăr, lucrul e cu putinţă şi, oftând, îşi lăsă capul în piept...
— Lasă, Serghei, că nu-i nimic. Şi Boiarchin îşi lăsă mâna pe spinarea lui încovoiată. Nu-i nimic, nu-i nimic! Doar te trimit la munca asta în numele partidului şi pentru binele poporului.., îmi dau bine seama că n-o să-ţi fie uşor să te arăţi în faţa oamenilor în chip de trădător, dar să ştii că nu ţine mult! Şi pe urmă, poporul nostru nu-i prost, Serghei! O să înţeleagă el singur... Ei, asta-i tot! Vă doresc noroc! Şi ţie, Cuzmici, şi ţie, Serghei!
Boiarchin se ridică şi se mai uită odată la ceas.
— Samovarul trebuie să fie gata, zise stăpânul cosei.
— Nu, n-avem vreme de-aşa ceva, Cuzmici!
Abia acum îşi dădu seama Erofei Cuzmici cât de ciudate păreau toate. Nemţii stăteau în mijlocul satului, iar la marginea lui, la el în casă, erau partizani! Iată, însuşi Boiarchin stătuse la el fără să arate niciun pic de nelinişte, — şi stătuse, nu glumă, ca şi cum ar fi venit, ca pe

vremuri, să mai pună la cale treburile colhozului... A venit, a stat de vorbă de una, de alta, a dat îndrumări, ca altădată, şi s-a dus undeva, mai departe, fără îndoială cu alte treburi importante, pe care era dator să le îndeplinească în înalta lui slujbă obştească... „Asta zic şi eu că-i putere! se gândi Erofei Cuzmici. Iată unde stă puterea! Cum a fost, aşa a rămas!”

— Ei, eu am plecat, zise Boiarchin. E timpul să mă culc. Tu, Serghei, mai stai puţin aici şi pe urmă să te duci acasă... Numai bagă de seamă să nu te vadă nimeni. Iar pe la tine, Cuzmici, o să mai trec eu, şi o să mai stăm noi de vorbă...

Deasupra satului răsunară împuşcături. Boiarchin îşi apropie ceasul de ochi:

— Ce dracu’! Oare se poate să fi rămas în urmă?... şi ieşi repede din casă.

XVI

Încăierarea de la comandatură nu ţinuse mult.

În timp ce Boiarchin, şi în urma lui, Costea cu partizanii care stătuseră de pază în jurul casei Lopuhovilor, urcau gâfâind la deal spre mijlocul satului, în jurul comandaturii lupta era în toi. Un grup de partizani, sub comanda comisarului Cornilov, înconjurase cele două case unde se instalase comandatura, punând în funcţiune toate armele pe care le aveau. Mai târziu, le păru rău că cheltuiseră atâtea cartuşe şi grenade pentru câţiva hitlerişti somnoroşi, care-şi pierduseră cumpătul.

Dealul era greu de urcat în goană. Boiarchin, care se înăbuşea, îşi descheie din mers gulerul cojocului. În bezna nopţii rătăcea mereu cărarea îngustă şi se înfunda în troiene, dar o găsea şi o pornea din nou, din toate puterile, tot înainte... Nu, lui nu-i era teamă că partizanii vor da treaba peste cap fără el. Pe neaşteptate însă, zvonul luptei din apropiere avusese asupra lui un efect aţâţător: nervii i se încordaseră, inima începuse să-i bată cu putere, urechile să-i vâjâie... O clipă, îi trecu prin minte că dacă ar participa de-a dreptul la această luptă de partizani, cea dintâi, poate că ar simţi cu totul altceva. Totuşi îşi dădu seama, cu bucurie, că starea de spirit pe care i-o stârnise lupta îi era plăcută prin aceea că parcă îşi simţea în piept, în locul inimii lui mici, o inimă uriaşă...

Ajungând în goană în piaţa unde se legănau în întuneric, mestecenii bătrâni, Boiarchin înţelese că partizanii pătrunseseră în comandatură. Prin ferestrele sparte, cu camuflajul sfâşiat, se zărea lumină. În casa vecină, unde erau cartiruiţi soldaţii nemţi, se mai auzeau încă ţipete şi scurte serii de automate. Pe lângă case se mişcau umbre întunecate, strigându-se una pe alta. Împuşcăturile rare se auzeau prin curţile vecine şi prin grădinile de zarzavat. Pocniturile şi glasurile omeneşti se auzeau limpede de pe culmea dealului Olhovcăi.

— Ptiu! c-am ajuns prea târziu! mormăi Boiarchin, oprindu-se.

— La spartul iarmarocului! adăugă Costea. Şi se îndreptară fără grabă spre comandatură. Întâmpinându-l pe Boiarchin în uşa comandaturii şi întrerupându-se unul pe altul, partizanii începură să vorbească veseli şi însufleţiţi, ca şi cum ar fi fost într-o minunată şi fericită stare de beţie. Boiarchin observă cu plăcere că până şi acei partizani care în tabără păreau veşnic fără chef, vorbeau acum cu înflăcărare şi bucurie. „Parcă s-au născut a doua oară! Parcă-s alţi oameni! se gândi Boiarchin. Ei, acum ştiu că o să meargă treaba! E greu până câştigi cea dintâi bătălie...”

Însoţit de partizani, Boiarchin intră în localul comandaturii — casa administraţiei colhozului, pe care o cunoştea atât de bine. Şi acolo tunau glasuri înfierbântate. La lumina firavă a opaiţelor, partizanii scotoceau prin toate ungherele şi cotloanele casei. Peste tot se vedeau urme proaspete de devastări. Paturile comune ca şi cele individuale, înjghebate din lemn de mesteacăn rotund, necurăţat de coajă, erau sfărâmate şi împrăştiate. Pe podea, printre paie, pături, mantale şi perne desfăcute, în puf şi cârpe, zăceau hitleriştii ucişi. Mirosea puternic a ars şi a sânge.

— Unde-i comisarul? strigă Boiarchin către partizani.

— E în casa cealaltă, tovarăşe comandant.

Însoţit mereu de Costea cel isteţ, Boiarchin se îndreptă spre casa de alături. Împuşcăturile încetaseră pretutindeni, dar prin curţile şi grădinile din apropiere partizanii se mai strigau încă unii pe alţii. Nu departe de acolo se auzea pârâind: cineva, de joacă-se vede, rupea un par din gardul unei curţi. „Lasă că vă arăt eu vouă, ticăloşilor, să stricaţi lucrurile oamenilor!” se gândi Boiarchin şi se întoarse către Costea:

— Ia vezi cine rupe gardul acolo! Şi altoieşte-l cum se cuvine. Ce cred ei, că dacă-i război pot să distrugă tot, şi unde trebuie şi unde nu trebuie? Pentru asemenea ispravă, o să-i jupoi

de piele.

În curtea casei de alături, Boiarchin îl întâlni pe Crâlatov. Venea dinspre hambarul cel mic, unde se zăreau lumini de felinare.

— Ce e acolo? întrebă Boiarchin.

— Am descoperit un adevărat depozit! răspunse Crâlatov. Hainele de iarnă luate cu hapca de la colhoznici. Se vede că n-au avut când să le ridice de aici.

— Ai pus santinele? Pune! hotărî Boiarchin. Vezi să nu lipsească niciun cojoc! O să le dăm îndărăt pe toate celor de la care-au fost luate.

— Am înţeles!

Costea îl ajunse pe Boiarchin lângă cerdac şi-i raportă, gâfâind:

— L-am altoit, tovarăşe comandant!

— Cine era?

— Ia un dobitoc, acolo...

— Şi de ce rupea gardul?

— „Apoi unde vrei să-mi folosesc puterea? zice. Prea mult am stat în pădure ca un câine în lanţ! Credeam că măcar aici o să-mi dezmorţesc ciolanele. Şi când colo, luptă a fost asta? N-am dat gata decât unul... Noi, zice, pe scena colhozului nostru înjghebam lupte mai grozave decât asta!” Şi stătea, dobitocul, şi trăgea înainte de par!

Boiarchin intră în casă.

Cu câteva clipe mai înainte, partizanii scoseseră de sub laviţa de după cuptor un neamţ înspăimântat de moarte. Era numai în cămaşă şi izmene murdare, plin de lut şi de cenuşă. Unul dintre partizani observă în glumă că înfăţişarea neamţului o să-i sperie pe toţi cei de pe lumea cealaltă şi-şi îndreptă automatul asupra lui, dar tocmai atunci se ivi Cornilov, strigând de răsună toată casa:

— Dă-i pace!

Nedumerit, partizanul lăsă automatul în jos, se întoarse şi întrebă cu un zâmbet batjocoritor:

— Dar ce vrei să fac cu el? Să-l pun la saramură?

— Lasă vorba!

Privindu-l cercetător pe neamţ, Cornilov porunci:

— Îmbrăcaţi-l!

Oamenii îi întinseră neamţului vestonul şi pantalonii. Dar el nu era în stare să se îmbrace. Tremurând din tot trupul şi mototolindu-şi hainele în mâini, se sprijinea prostit cu spatele de perete, ca o sălbăticiune încolţită... Şi repeta mereu unul şi acelaşi cuvânt:

— O, partizan! Partizan!

Ai fi zis că repetând acest cuvânt, neamţul încerca să-i îmblânzească oarecum pe partizani, cerşindu-le îndurarea. Dar se mai poate şi altfel: că omul nu izbutise să înveţe, cât stătuse în Rusia, decât acest cuvânt Pe vremea aceea îl cunoştea foarte bine toată armata germană de ocupaţie... La această din urmă părere se opriră cei mai mulţi dintre partizani, iar Cornilov zise:

— Cu frumos cuvânt ai început să înveţi limba rusă! O să meargă treaba bine!

Partizanii izbucniră în hohote de răsună toată casa. În clipa aceea se ivi în uşă Boiarchin.

— Ce-i aici? Ce s-a întâmplat?

Stepan Boiarchin era cât se poate de emoţionat că detaşamentul lui primise în noaptea aceea botezul focului, şi în acelaşi timp cât se poate de înciudat că încăierarea se terminase fără el. Numai starea aceea de tulburare, şi numai ciuda aceea, şi încă ar fi fost prea de ajuns ca să-l scoată din fire. Dar iată că mai descoperea acum şi abateri: unuia nu-i venise în minte să aşeze pază la depozit, altul se apucase să rupă gardurile... Aflând că partizanii îl scoseseră pe neamţ de după cuptor şi voiau acum să-l îmbrace, Boiarchin văzu şi în asta tot o abatere care zdruncina toată rânduiala ideilor sale. Se deprinsese demult cu legea aspră, impusă de vremuri: cotropitorii nemţi trebuiau nimiciţi fără cruţare. Şi când colo, oamenii îşi pierdeau vremea cu ăsta... Neştiind încă cine era vinovat de această nemaipomenită abatere, Boiarchin se uită întâi la unul apoi la altul, apoi la al treilea, şi deodată strigă cu toată puterea:

— Ce faceţi aici, hai? Puneţi la cale o reprezentaţie? Scoateţi-l afară şi împuşcaţi-l!

— Tovarăşe comandant, — vorbi atunci Cornilov, — am şi eu unele păreri în privinţa asta!

— Ce păreri?

— Să intrăm colea...

— Lăsaţi-l, deocamdată, ordonă Boiarchin cam încurcat.

În odaia de dormit de alături, flacăra opaiţului de pe masă se clătina amarnic; prin

geamurile sparte intra în voie aerul îngheţat. Lângă peretele din fund era un pat, pe el şi-n jurul lui se vedeau aruncate perne şi plăpumi, iar în spaţiile dintre ferestre erau îngrămădite cuiere, geamantane şi coşuri, ca şi cum n-ar fi fost o odaie de dormit, ci o sală de bagaje. În mijlocul odăii, jos pe covor, zăcea într-o poziţie nefirească un bărbat mare şi gros, numai în cămaşă.

— Asta-i comandantul? întrebă Boiarchin.

— Da, chiar el.

După ce potrivi fitilul opaiţului, Boiarchin începu să-i pună lui Cornilov câte zece întrebări deodată: Câţi nemţi au fost ucişi? A scăpat sau nu vreunul de la comandatură? Avem pierderi dintr-ai noştri? S-au aşezat posturi de pază pe drumuri? Cine s-a evidenţiat în luptă?...

După ce primi răspunsuri la toate întrebările, Boiarchin arătă, la ceas:

— Al cui merge prost: al tău sau al meu?

— O s-o lămurim noi asta..

— Dacă o fi luat-o înainte al tău, apoi să te ţii bine, comisarule! îl ameninţă Boiarchin. Şi acum, spune-mi care-s părerile tale?

Ca totdeauna, Cornilov zâmbi.

— Omul s-a predat doar.

— Şi ce-i cu asta?

— E prizonier, iar prizonierii... Cornilov zâmbi din nou, ca şi cum tema discuţiei i-ar fi făcut o deosebită plăcere. Iar prizonierii, iubite Stepan Egorâci, nu trebuiesc împuşcaţi. Doar este o vorbă veche: capul plecat, sabia nu-l taie. Dacă tu nu ştii, să-ţi spun eu: există o convenţie internaţională care interzice uciderea prizonierilor. Şi noi suntem datori să respectăm şi legile noastre, dar şi pe cele internaţionalei

La orice se aştepta Boiarchin, numai la asta nu.

— Ascultă, comisarule, zise el, după ce răsuflă din greu de câteva ori, fulgerându-l cu ochii. Tu să nu-mi spui mie fleacuri, auzi? Ce fel de prizonier e ăsta? Ce fel de prizonier, hai? Mutre asta ticăloasă de fascist se ţinea de jafuri, şi tu vrei să-l ocroteşti? Poate doreşti să-l dădăcim?

— Nu te înfierbânta, Egorâci, îi răspunse Cornilov, zâmbind mereu. Hai să ne învoim aşa: să-i întrebăm pe colhoznici dacă ăsta s-a ţinut sau nu de jafuri. Doar ei îi cunosc pe toţi la faţă... Dacă într-adevăr a jefuit şi a ucis cetăţeni paşnici, să-l împuşcăm. Atunci avem dreptul s-o facem. Dacă vrei, îl şi spânzurăm. Dar dacă nu... Şi fiindcă veni vorba de mutră... Ştii, mă uitam la el şi mă gândeam: oare nu cumva o fi bucătarul lor? Pe cuvântul meu că seamănă a bucătar! Şi pe deasupra, a fost găsit şi după cuptor...

— Şi dacă-i bucătar, trebuie să-l pupăm?

— Ferească Dumnezeu! Dar n-avem voie să-l împuşcăm! Cornilov încetă deodată să mai zâmbească:

— Pricepe odată, tovarăşe Boiarchin, că în timpul luptei oricare dintre noi putea să-l ucidă pe neamţul ăsta cu conştiinţa curată, fără să se-ntrebe cine-i el: comandantul, sau sluga lui. Aşa-s legile luptei, legile războiului. Dar îndată ce omul a ridicat mâinile-n sus, intră în vigoare alte legi, legile milei, legile omeniei... Noi nu trebuie să luăm pildă de la fasciştii nemţi, care nu ţin seama de niciun fel de lege omenească! Nu numai în timp de pace, ci chiar în timp de război, şi oricât de greu ne-ar veni acum, trebuie să dăm lumii întregi o pildă de respect faţă de omul care încetează de a ne mai fi duşman!

— Dar pricepe odată, tovarăşe Cornilov, că aici nu suntem pe front! îi întoarse vorba Boiarchin, înfierbântat. Pe front e una: ia-l prizonier, mână-l în spatele frontului şi respectă convenţiile cât pofteşti! Aici însă, ce să fac cu el? Să-l vâr în tureatcă, ca pe lingura de ciorbă, şi să-l port cu mine peste tot? Apoi, mai trebuie să-i dai şi mâncare! Iar o să-mi spui că există nu ştiu ce convenţie! Şi pe urmă, trebuie să-l şi păzeşti! Te-ai gândit la asta? Dar dacă fuge cumva din tabără şi ne dă de gol? Nici la asta mi te-ai gândit? Halal convenţie!

Uşa se deschise uşor şi se ivi Crâlatov.

— E voie, tovarăşe comandant?

După ce ascultă raportul lui Crâlatov cu privire la felul cum aşezase paza în magazia cu lucrurile furate de hitlerişti, Boiarchin îi ordonă fără veste:

— Adă prizonierul încoace!

Prizonierul era îmbrăcat şi încălţat cu pâslari. Fără îndoială că omul nu înţelegea deloc ce au de gând să facă partizanii cu el — aceşti partizani despre care izbutise să afle o sumedenie de lucruri îngrozitoare. Deznădejdea pe care o dovedea toată făptura lui, ea şi rătăcirea de pe faţă, erau atât de înspăimântătoare, încât parcă nu-ţi era tocmai la îndemână să te uiţi la el.

Boiarchin se întoarse către şeful lui de stat major:
— Întreabă-l ce însărcinări avea?
Crâlatov începu să-l descoase pe prizonier. Lucrul acesta îl ului cu totul pe neamţ: auzind limba lui maternă, chipul i se lumină, se făcu parcă alt om, şi atunci se văzu lămurit că, într-adevăr, nu cunoştea decât un singur cuvânt rusesc. La întrebarea scurtă a lui Crâlatov, neamţul răspunse cu atâta bunăvoinţă şi politeţe, şi atât de pe larg, încât ai fi zis că descrierea îndeletnicirilor lui pe lângă comandatură nu era o treabă tocmai uşoară.
— Ce spune? îşi pierdu de la o vreme răbdarea Boiarchin.
— Spune c-a fost bucătar, răspunse Crâlatov.
— Minte! Mai întreabă-l odată!
Dar peste câteva clipe, Crâlatov, repetă:
— Nu, o susţine cu tărie.
Boiarchin se ridică:
— Luaţi-l de aici! Spuneţi-i că e prizonier şi că-l luăm la detaşamentul de partizani. Hai, luaţi-l!

XVII

În timp ce oamenii din Olhovca se îndreptau spre comandatură, Crâlatov şi Costea se repeziră, în fruntea unui grup de partizani, din ordinul lui Boiarchin, la casa Annei Cerniavchina. Găsiră casa pustie. Aşternutul femeii era mototolit, pernele împrăştiate, iar în mijlocul bucătăriei stăteau, răsturnate, albia de rufe şi căldarea cu zoi. Cu felinarele în mână, partizanii cercetară cu de-amănuntul toată casa, din pivniţă şi până-n pod, scotociră până şi prin cotloanele curţii. Dar Anna Cerniavchina nu era nicăieri. Zărind urme proaspete care duceau de la şopron spre grădina de zarzavat, partizanii se repeziră într-acolo. Dar urma Annei se răcise demult, cum se spune: paşii străbăteau toată grădina şi ieşeau în marginea satului, unde se pierdeau pe drumul spre Bolotnoe.
Înjurând, partizanii se opriră la marginea drumului, uitându-se lung în depărtarea nesfârşită a zăpezii care sclipea uşor la lumina palidă a lunii.
— A fugit, spurcăciunea!
— Da, a şters-o la vreme!
În timp ce se întorceau, Costea de data asta din proprie iniţiativă, mai dădu o fugă până la casa Cerniavchinei, scrise un bileţel pentru Loznevoi şi-l lăsă pe masă, aşezând peste el o solniţă grea de lemn. În bileţelul acela, Costea îi făgăduia lui Loznevoi că în cel mai scurt timp, şi fără nicio întârziere, o să-l expedieze, ca pe o veche cunoştinţă ce-i era, pe lumea cealaltă. Apoi le spuse tovarăşilor:
— Încaltea să ştie şi să se pregătească din vreme, nemernicul!...
Când ajunseră la comandatură, oamenii ieşeau de acolo buluc, cu mare zarvă. Femeile duceau în braţe cojoace şi pâslari. Băieţii alergau în toate părţile, tăind drumul femeilor şi pleznindu-se unul pe altul cu mânuşile de blană. Ici şi colo se auzea chiar râsul nepăsător al fetelor. De când se aşezase ocupaţia germană, nu mai fusese o noapte atât de veselă şi de zgomotoasă: aşa se împrăştia pe vremuri norodul, cu veselie, când ieşea după miezul nopţii de la clubul colhozului.
O ceată de femei îi opri pe Crâlatov şi pe Costea. Aflaseră, fără îndoială, că partizanii se duseseră s-o caute pe Anna şi bănuiau că ei trebuie să fie aceia. Una mai bătrâioară, grasă, care mergea în frunte, îi întrebă cu glas răguşit:
— N-aţi găsit-o?
— A şters-o, spurcăciunea! mormăi Costea
— Aha, va să zică s-a cărat la Bolotnoe! Păcat, dragii mamei, păcat! Chiar şi noi, astea bătrâne, i-am fi scărmănat cozile şi am fi ruşinat-o după cuviinţă pe căţeaua asta spurcată! Ne-a făcut de râs pe toate!
— Ar trebui s-o luaţi din urmă, — îşi dădu alta părerea. Urcaţi-vă în sanie, şi după ea! Unde poate să s-ascundă?
Din mulţime se ridicară glasuri:
— Ei, de-acum trebuie să ne aşteptăm să sosească nemţii de la Bolotnoe!
— Da, acuşi or să tăbărască!
Politicos, Crâlatov se amestecă şi el în vorbă:
— Poate că veniţi de la comandatură?

— Da, de-acolo, îi răspunse femeia cea bătrâioară şi răguşită. Am avut o adunare... Vezi dumneata? Ieri ni le-au luat nemţii, iar azi ni le-au dat înapoi partizanii. Aşa-i povestea. Şi, doamne, la câte adunări de tot felul ne mai chemau! Una după, alta, una după alta... Ni se acrise sufletul de atâta vorbărie... Te luau pe sus la adunare, iar tu n-aveai niciun chef să te duci! Pe când acum, am alergat singură, într-un suflet! La miezul nopţii! Şi cum a mai vorbit Stepan Egorâci! Straşnic a vorbit! Straşnic! Niciodată n-a adus-o din cuvânt aşa de frumos!

În localul devastat al comandaturii nu se mai vedea nimeni. Toţi partizanii care nu erau de gardă se îngrămădiseră în casa cea mare de alături, unde era cald. Uşa de la intrare rămăsese pe jumătate deschisă. Sprijinit de uşorul uşii stătea Zelenţov, un partizan în vârstă, cu bărbuţă roşcată, care arunca în tindă rotocoale de fum de tutun. Văzându-l pe Crâlatov, îi spuse încetişor:

— Nici nu încerca, nu-i chip să treci!

— Dar ce-i acolo?

— O adunare...

— Ce fel de adunare?

— A tuturor partizanilor, răspunse Zelenţov, apoi adăugă în şoaptă: Prezidează chiar comisarul Cornilov. Şi ce mai săpuneală ne trage! Ce mai săpuneală! Vorbeşte din odaia cealaltă...

— Şi pentru ce vă trage săpuneală asta?

— Zice că luptăm prost, îi răspunse Zelenţov, tot pe şoptite. De aici n-aud tocmai bine, că toţi răsuflă greu, ca nişte tauri... Da al dracului ne mai săpuneşte! Numai atâta aud mereu: „Voi, zice, să nu acţionaţi după cum vă taie capul!” Nu se-nţelege tocmai bine... Uite, iar... Ai auzit? Da’ eu gândesc că, odată ce i-am ucis pe toţi, ce-i mai trebuie?

— Comandantul e aici?

— Nu. Unii spun că s-a dus să vadă ce mai e pe la el pe-acasă. Că doar n-a mai fost demult şi peste un ceas trebuie să ne-ntoarcem îndărăt în pădure.

Crâlatov se uită la Costea.

— Tu ştii unde stă?

— O să-l găsim noi!

Îmbrăcat ca în casă, cu o cămaşă de satin cafenie şi fără cingătoare, Stepan Boiarchin şedea lângă masă, în odaia de dormit, ţinându-şi pe genunchi copilu’ cel mic, un băieţel de vreo doi ani, cu părul cânepiu, şi hrănindu-l cu caşă de mei cu lapte. Din când în când, băieţelul smulgea lingura din mâna tatălui său şi bătea cu ea în farfurie sau se ungea cu lapte şi pe gură, şi pe nas, şi pe obraji. Alt băiat, de vreo cinci ani, bălai, cu părul cârlionţat şi cu ochii strălucitori de fericire, stătea lângă tatăl-său, mânca şi el caşă şi, fericit şi înduioşat, îşi lipea uneori capul de umărul lui Stepan. În genunchi în faţa cufărului deschis, Lucheria alegea rufe pentru bărbatu-său. Din când în când, întorcea capul spre masă şi-l dojenea, zâmbind cu blândeţe, că nu supraveghează cum trebuie pe cel mic, dar îndată ce începea să scotocească din nou în cufăr, lăsa să-i picure în el lacrimi de fericire şi de amărăciune: cât de unele, cât de altele...

În faţa lui Boiarchin stătea în picioare un bărbat în vârstă, cu faţa posomorâtă, cu părul crescut sălbatic, îmbrăcat cu un cojoc scorojit şi descheiat, iar în spatele lui doi tineri, cărora le mai lipsea până la vârsta recrutării cel puţin câte un an. Numai cel în vârstă vorbea. Crâlatov şi Costea îşi dădură seama numaidecât despre ce era vorba: tustrei cereau să fie primiţi în detaşament.

Crâlatov şi Costea se hotărâră să aştepte la bucătărie.

— Şi ce trebuie să luăm cu noi? întrebă cel cu părul încâlcit. Că doar nu plecăm pentru o zi-două, Stepan Egorâci!

— Cât mai multă ură, răspunse Boiarchin.

— De asta avem noi destulă, Stepan Egorâci!

— Iar frica s-o lăsaţi acasă, în pivniţă!

— Şi asta o s-o facem, se prinse cu voie bună cel cu părul încâlcit. Cu toate astea, Stepan Egorâci, tot s-ar cuveni să ne pregătim gospodăreşte, ce zici?

— Ia-ţi cât mai mult tutun.

— Vezi că eu nu fumez, doar ştii...

— Or să fumeze alţii. Stăm prost cu tutunul.

— Bine, o să fac rost.

Omul se întoarse spre cei doi din spatele lui:

— Poate că găsiţi voi, băieţi?

Băieţii răspunseră într-un glas:
— Găsim noi, facem noi rost!
— Atunci, Stepan Egorâci, ne dai binecuvântarea pentru drum?
— Pregătiţi-vă, în zori plecăm.
Cei trei ieşiră din odaie.
În timp ce-şi îndesa căciula pe cap, cel cu părul încâlcit făcu cu ochiul lui negru de sub sprânceana stufoasă către partizani, cu veselie:
— Ne-a primit!
După ce ascultă raportul lui Crâlatov cu privire la Cerniavchina, Boiarchin zise cu cea mai desăvârşită nepăsare:
— Eh, dă-o-ncolo! Nu voiam altceva decât s-o fac de ruşine Cine-o să-şi spurce mâinile cu una ca dânsa?
Se vedea bine că voia să rămână numai cu ai săi.
— Şi-acum, duceţi-vă de vă odihniţi, le zise el. Dar imediat îi opri. Vedeţi ce băieţi am? Ăsta învaţă abecedarul, o să se facă profesor, iar celălalt... Îl vedeţi cum lucrează cu lingura? Ehei, ăsta o să ajungă şi mai departe!
Şi dintr-odată chipul slab şi palid al lui Boiarchin se lumină şi se aprinse, ca şi cum ar fi fost mângâiat uşor de zorile unei dimineţi de vară.
— Iată viitorul nostru! zise, strângând lângă el, de o parte şi de alta, pe cei doi băieţi. Ei or să trăiască în vremea comunismului deplin! Câte generaţii n-au visat asta! Şi cum au visat-o! Iar acum... Da, şi noi o să apucăm comunismul, dar ei or să trăiască numai în comunism! Uite, pe cel mic îl ştergi la nas şi te gândeşti: ia te uită, ăsta-i un viitor cetăţean al comunismului! Parcă ce, suntem noi mai prejos decât părinţii şi bunicii noştri? Şi ei au trăit cu gândul la comunism. Nu l-au văzut cu ochii, dar cum au luptat pentru el, cum s-au dus la moarte pentru el! Pe când noi îl vedem: uite-l colea, numai să întinzi mâna! Şi atunci, cum putem noi îngădui să meargă toate de-a-ndăratelea? Uite fasciştii, ăştia.. De ce nu s-au gândit ei oare atunci când au năvălit asupra noastră ce înseamnă pentru noi viitorul de mâine, viitorul care se vede cu ochiul liber?
Băieţelul cel mic smiorcăi lângă umărul lui.
— Hei, tu, tovarăşe din vremea comunismului deplin! râse Boiarchin. Ce tot smiorcăi? Ia dă nasul încoace! Stai, aşteaptă, aşteaptă, că doar n-o să ţi-l rup!
Apoi urmă:
— Vedeţi, îmi pare rău că asemenea gânduri şi vorbe nu-mi vin totdeauna când trebuie. Mai adineauri am vorbit la adunarea colhoznicilor. Ei bine, n-am fost în stare să spun nimic de seamă? Parcă mă apăsa colea, mi-era silă, mă tulburasem tot... Pe când acum, stând aici cu băieţii... ehei, ce mai cuvântare le-aş trage!
Surprinzând atunci privirea nevesti-sii, care-şi vârâse capul pe uşii din bucătărie, încheie:
— Ei, haide, duceţi-vă, duceţi-vă!
Crâlatov şi Costea ieşiră din casa lui Boiarchin cu sentimentul aceia neasemuit pe care ţi-l trezeşte căldura şi voioşia căminului, frumuseţea şi înălţimea morală a vieţii tihnite de familie: văzuseră cu mirare cum familia şi copiii îl înălţaseră pe Stepan Boiarchin...
Se apropiau de casa unde Cornilov prezidase adunarea partizanilor. Oamenii începuseră să se împrăştie pe la casele din apropiere, să se odihnească; cei din Olhovca îi chemau, care mai de care, acasă la ei.
— Ele... stau departe? întrebă Crâlatov.
— Care „ele”?
— Lasă fleacurile, doar ştii despre cine vorbesc!
— Nu, nu stau departe. Dar ce-i?
— Să mergem, să stăm puţin...
— Oamenii noştri aşteaptă să fie rugaţi, şi noi să dăm buzna, aşa?
— Bine, dar ne-au chemat! Ai uitat?
— Ne-au chemat şi ele aşa, din politeţe.
— Lasă gluma! Crâlatov începuse să se supere. Nu cumva vrei să spui că nu-ţi face plăcere să mergi? De ce te ascunzi de mine? Mergem, stăm puţin, ne uităm la ele... Ce te proţăpeşti aşa, ca un taur?
În clipa aceea, Faia sosi în fugă lângă ei.
— Tu eşti, Costea? Şi mama, şi Marica... Faia îşi trase răsufletul. Amândouă te cheamă. Hai să bei un ceai cu noi. Apoi se apropie de Ilia Crâlatov: Dumneata erai? Vino şi dumneata...

XVIII

Pe la amiază, sosi în Olhovca un detaşament de represiune germano-fascist. Odată cu hitleriştii se întoarse şi Loznevoi. Dar partizanii se făcuseră nevăzuţi încă din zori. Atunci călăii se năpustiră mai departe, în satul Riabinchi unde, după spusele celor din Olhovca, plecaseră partizanii. În Olhovca nu rămase decât Hobelman, comandantul de plasă, cu un grup restrâns de soldaţi, ca să facă cercetări amănunţite asupra cazului. Împreună cu ei rămase şi Loznevoi.

...În localul devastat al comandaturii a fost găsit, legat de mâini şi de picioare, starostele Erofei Cuzmici. Îl legaseră partizanii înaintea plecării, după sfatul lui chiar, ca să înlăture mai uşor orice bănuială. Dar bătrânul fusese nevoit să zacă legat câteva ceasuri la şir pe un braţ de paie rău mirositoare, într-o poziţie nefirească, în aşteptarea chinuitoare a sosirii hitleriştilor. Prin ferestrele sparte bătea vântul şi pătrundea zăpada, iar în localul comandaturii era mai frig ca afară. Partizanii îl legaseră de nădejde, aşa că Erofei Cuzmici nu-şi putea mişca nici mâinile, nici picioarele. Bine măcar că-i venise în minte să se îmbrace mai gros! Însă chiar cu un cojoc bun şi cu pâslari călduroşi, tot îi înţepenise trupul. Oricât se temea Erofei Cuzmici de întâlnirea cu hitleriştii, totuşi, ghemuindu-se pe paie, îi blestema în gând: „De ce dracu' întârzie atâta? De-ar veni odată mai repede!... Cum poate omul să stea culcat atâta vreme-n frig?” Pe lângă asta, îi mai era şi frică să zacă în comandatură. De jur împrejur mormane de paie, pene de găină, cadavre de nemţi... Îi treceau prin minte fel de fel de gânduri şi i se năzărea ba una, ba alta: odată, i se păru ca s-a mişcat comandantul, grăsunul cela de Kweiss, altădată că a gemut soldatul de lângă prag. Nu-i era îndemână nici pentru că în ceasurile acele de suferinţă şi de nelinişte nu putea să-şi aprindă o ţigară, cu toate că, om prevăzător fiind, îşi luase punga plină cu tutun de casă.

În cele câteva ceasuri de aşteptare, Erofei Cuzmici se vlăguise până într-atâta, încât atunci când sosiră hitleriştii la comandatură, nu mai avea nevoie să se prefacă, deoarece părea într-adevăr un om sfârşit. Văzându-l pe Loznevoi aplecat asupră-şi, bătrânul îşi schimonosi a durere faţa brăzdată şi învineţită, ca şi cum abia era în stare să-şi stăpânească suspinele, şi îngăimă, gemând din greu:

— Au vrut să mă spânzure!

La comandatură, hitleriştii cercetau cadavrele înţepenite, făcând o gălăgie nemaipomenită. Glasuri de nemţi se auzeau şi de afară, prin curţile şi grădinile din apropiere. Câţiva hitlerişti, printre care şi Hobelman, se îngrămădiseră în jurul lui Erofei Cuzmici.

— Dar cine erau? Cine? îl întrebă Loznevoi pe staroste.

— Dracu-i mai ştie cine erau? răspunse Erofei Cuzmici cu suspine în glas. Se înţelege că nişte bandiţi. Cine alţii mi-ar fi pus mie, om bătrân, ştreangul de gât? Of, doamne, cum mi-au înţepenit mâinile şi picioarele! Ei, da' dezleagă-mă odată, ce stai? Nu mă vezi în ce hal sunt?

Bătrânul fusese legat cobză, aşa că Loznevoi cu greu izbuti să desfacă toate nodurile frânghiei. Aşezându-se pe scaun, Erofei Cuzmici gemu multă vreme, frecându-şi mâinile şi picioarele. Ai fi zis că încă nu era în stare să-şi stăpânească plânsul. Dar după ce-şi mai veni în fire şi-şi aprinse o ţigară, Loznevoi îl luă din nou la cercetat:

— Erau de-aici, localnici?

— Localnici? De-ai noştri?... Nu, n-am văzut niciunul de-ai noştri. Cei mai mulţi erau îmbrăcaţi cu mantale.

— Nici Costea nu era?

Erofei Cuzmici înţelese că de data aceasta nu mai putea să mintă şi răspunse grav:

— Ba, el era! Chiar el a şi dat peste mine, hoitul spurcat! — Erofei Cuzmici simţi că făcuse impresia pe care voia s-o facă şi, prinzând curaj, urmă mai înviorat: Când au început împuşcăturile în sat, mi-a şi dat prin minte: ăştia-s bandiţii! La cine alţii aş fi putut să mă gândesc? Doar ştim noi cum jefuiesc prin sate... Ei trebuie să fie, mi-am zis, că vin dinspre pădure... Şi cât ai clipi din ochi, am şi zbughit-o în beci! Iar beciul nostru, doar ştii în ce loc ferit se află, că niciun străin nu l-ar putea nimeri dintr-odată! Aşa că bandiţii au încercat de două ori, au scotocit toată casa şi toată curtea şi au adulmecat peste tot, ca nişte copoi... Ei, dacă m-ar fi găsit de la început, apoi acolo mi-ar fi fost sfârşitul! Dar au dat peste mine tocmai spre ziuă. Nu mai încape îndoială că spurcăciunea ceea de Costea şi-a adus aminte de beci. Şi numai ce-i aud că vin din nou, de-a dreptul acolo, şi-i aud şi glasul lui Costea... Ptiu, nici nu-mi vine să-mi mai aduc aminte, că mă ia cu răcori! M-au târât aici, m-au legat şi m-au aruncat

în ungherul unde m-aţi găsit... Of, că nu mai pot! Iaca, aşa a fost... Şi care mai de care aveau mutre mai fioroase, mai negre şi mai păroase. Ce să vă spun, adevărate sălbăticiunii „Minţi, zicea Costea, da de noi tot n-o să scapi! Îndată ce se luminează, adunăm tot satul, te judecăm şi te spânzurăm ca pe un trădător!” Pe urmă, numai ce-i aud că fac atâta gălăgie, de răsună tot satul. Simţiseră, pesemne, că veniţi şi o luau la sănătoasa! Chiar în clipa aceea, unul c-o faţă cât toate zilele dă deodată uşa de perete şi trage din tindă, de două ori cu pistolul. Ochise drept în minei Mi-a şi găurit cojocul, ticălosul! Vezi? Doamne, nici mie nu-mi vine să cred că am scăpat teafăr! Şi-a făcut Dumnezeu pomană cu mine... Ptiu! Mi se face negru înaintea ochilor!

— Şi erau mulţi?

— Da’ de unde! Vreo treizeci, nu mai mulţi.

Loznevoi aruncă o privire spre Hobelman.

— Tot ei erau...

— Da, aceeaşi bandă.

Erofei Cuzmici a fost lăsat slobod să plece acasă.

Loznevoi o luă spre casa Annei Cerniavchina.

În aceeaşi zi, înainte de revărsatul zorilor, Anna Cerniavchina ajunsese la Bolotnoe, mai mult moartă decât vie, însoţită de un poliţai dintr-un sat vecin. Nu era în stare să spună lămurit ce se petrecuse la Olhovca. Bănuia doar că partizanii atacaseră comandatura. Dar declarase cu hotărâre că ea nu se mai întoarce în Olhovca, rugându-l stăruitor pe Loznevoi să părăsească şi el satul şi să se mute cu slujba la Bolotnoe. Când Loznevoi îi mărturisi că i se şi propusese postul de comandant de poliţie de plasă şi că totul atârna acum numai de el, Anna stărui să primească numaidecât propunerea şi să-şi ia rămas bun, pentru totdeauna, de la Olhovca cea blestemată. Dar Loznevoi plecase din Bolotnoe fără să aibă timp să se hotărască în vreun fel: această înălţare în grad îi şi măgulea amorul propriu, dar în acelaşi timp îl şi înspăimânta...

Acum, Loznevoi se hotărî să adune lucrurile Annei şi să le împacheteze ca să le trimită la Bolotnoe. Pe masa din bucătărie, sub solniţă, găsi bileţelul lui Costea. Câteva clipe, Loznevoi ţinu fila de carnet cu mâini tremurătoare, apoi se aşeză lângă masă şi sprijinindu-şi pe mâna bărbia îngustă rămase multă vreme cu ochii aţintiţi la balta de apă murdară încremenită în mijlocul bucătăriei.

Îşi aduse aminte de ziua când se bătuse cu Costea în şopronul Lopuhovilor, când Costea, înainte de a pleca la partizani, îl ameninţase că o să-l ucidă. Până atunci, Loznevoi nu dăduse nicio importanţă acestor ameninţări, după cum le socotea el, copilăreşti. Pe urmă, nemaiauzind nimic despre Costea, îşi închipuise că plecase cine ştie unde de pe locurile acele. Acum însă, îşi dădea seama că-l ameninţă o mare primejdie. De data aceasta era limpede: Costea putea, în orice clipă, să-şi aducă la îndeplinire ameninţarea.

Trebuia să încerce să scape.

Şi acolo, în casa Cerniavchinei, uitându-se la balta de apă murdară încremenită pe podea, Loznevoi se hotărî cu tot dinadinsul să primească propunerea lui Hobelman şi să plece la Bolotnoe. „Dacă-i vorba să-mi fac slujba, încaltea s-o fac cum cuvine! se gândi el. Pentru alergătură, s-or găsi alţii mai proşti decât mine!” Dar asta încă nu era destul. La Bolotnoe, unde se afla o puternică garnizoană germană, era mai puţin primejdios fără îndoială, dar numai atât. Ca să fie cu totul liniştit, trebuia să-i nimicească pe partizani. Aşa că, pentru siguranţa lui, el, Loznevoi, era dator să dea o mână de ajutor hitleriştilor Ia nimicirea lor. Trebuia să afle unde era ascunzişul partizanilor în pădure. Şi asta fără să întârzie nicio zi, niciun ceas: orice întârziere ori nehotărâre putea s-o plătească cu capul!

Loznevoi îşi aduse aminte cum stăruia Marica să plece şi el cu Costea în pădure, la partizani, îşi aduse aminte de vorbele ei: „Eu nu ştiu anume unde se află, dar pot să vă îndrept la un om care-o să meargă acolo cu voi, că-i de-al lor...” Legătura Maricăi cu partizanii, chiar întâmplătoare, nu putea fi pusă la îndoială. Loznevoi ştiuse totdeauna lucrul acesta, dar nu se îndurase s-o denunţe pe Marica. Acum însă, nu-i mai rămânea altceva de făcut: trebuia să trăiască, iar viaţa nu se câştigă uşor...

Peste o jumătate de oră, Marica era arestată şi pusă sub pază în căsuţa cea mică de vară din curtea comandaturii.

În aceeaşi seară, Erofei Cuzmici se prezentă la comandatură.

Auzind despre arestarea Maricăi, bătrânul îşi dădu seama numaidecât că fusese denunţată de Loznevoi şi înţelese că era pierdută. Cel dintâi gând al lui a fost să-şi salveze nora cu orice preţ! Dar cum s-o salveze? Oricât îşi frământa mintea nu era în atare să născocească nimic. Nevastă-sa şi Vasiatca se văietau într-un glas rugându-l să facă ceva. Dar toată priceperea lui de altădată de a găsi o ieşire din cele mai grele împrejurări ale vieţii, parcă se spulberase. Vestea despre pacostea care căzuse asupra nurorii sale îl lovi atât de adânc pe bătrân, încât îşi pierdu dintr-o dată cumpătul, ca un băieţaş. Şi chiar după ce-şi adună toate puterile, încă nu izbuti să-şi regăsească liniştea de mai înainte: abia acum îşi dădu seama că demult o iubea pe noră-sa cu o dragoste nesfârşită, de părinte. Şi numai spre seară, reuşind să se mai stăpânească oarecum, Erofei Cuzmici se hotărî să se ducă la comandatură să afle care-i soarta Maricăi şi, de s-o putea, să i-o uşureze cât de cât.

Loznevoi şedea cu câţiva soldaţi nemţi, în comandatură devastată. Ferestrele erau astupate cu perne şi cu pături, paturile reparate şi aşternute cu paie proaspete. Înghesuiţi în jurul unei măsuţe, oamenii mâncau, rupând grăbiţi găini fierte şi ronţăind oasele ca zgomot. Recunoscându-l pe staroste, nemţii îl chemară să mănânce cu ei, dar Erofei Cuzmici îi refuză cu bunăcuviinţă, îşi scutură căciula de zăpadă şi se ghemui lângă uşă, aşa cum îi plăcea lui să stea uneori, seara, la administraţia colhozului.

Loznevoi se apropie de el: înţelegea de ce venise Erofei Cuzmici la comandatură la o oră atât de târzie, şi se aşeză pe pat, în tăcere. Şuviţe de fum de ţigară îi ascundeau faţa şi ochii, dar fără să ştie de ce, Loznevoi nu le împrăştia dinaintea lui.

Abia stăpânindu-şi tusea, Erofei Cuzmici îl întrebă:

— Ei, ce spune, hai?

— Nu spune nimic, îi răspunse Loznevoi fără prietenie.

— Apoi, poate că nici nu ştie nimic?

— Ba ştie! Nu-ţi aduci aminte că ea l-a îndemnat pe Costea să plece?

Erofei Cuzmici voia să-l iscodească, să afle ce făcuseră nemţii cu Marica. De aceea se prefăcu a-l sfătui:

— Ar trebui s-o sperii niţel, atunci poate că ar vorbi!

— Ţi-ai şi găsit pe cine să sperii!. Fumul ţigării lui Loznevoi se abătu într-o parte, şi Erofei Cuzmici se cutremură văzând cum străluceau ochii de oţel ai poliţaiului. Nu, nu se mulţumiseră ei numai s-o sperie! Dar ea nu scosese niciun cuvânt! Chiar au pus-o la perete şi au tras în ea cu cartuşe oarbe... A căzut, şi totuşi n-a deschis gura! De ce i-o fi trebuit să facă cârdăşie cu nişte nemernici ca ăştia? De ce?

În ochii lui Erofei Cuzmici se iviră lacrimi.

— Orice s-ar spune, e din neamul meu şi mi-e milă... zise el, ca să-şi îndreptăţească slăbiciunea.

— Dar ce, aici mai poate fi vorba de milă? îi răspunse Loznevoi cu duşmănie. Dinte pentru dinte! Ce, ei i-a fost milă de dumneata, când au vrut partizanii să te spânzure?

— Cu toate astea, e din neamul meu, repetă Erofei Cuzmici, ştergându-şi lacrimile de pe obraz cu dosul mânii. Uite despre ce voiam să mă sfătuiesc cu tine: poate că n-ar fi rău să-ncerc să vorbesc eu cu ea. Ce zici?

— Adică, cum vine asta?

— Uite aşa, să mă duc şi să vorbesc cu ea. O s-o iau cu binişorul, şi să vezi că le lămuresc eu toate! Şi dintr-odată lacrimile lui Erofei Cuzmici se uscară, iar încreţiturile din jurul ochilor aprinşi părură a se împuţina. Da, aşa-i, o să le lămuresc eu toate... Ea ştie doar că nu-i vreau răul. Chiar aşa am să-i şi spun: „Ascultă Marica, mai bine denunţă pe spurcăciunile cele! Spune-mi unde se ascund, şi gata, n-o să te mai chinuieşti nici tu!” Crede-mă, am s-o sfătuiesc părinteşte!

Se vede că lui Loznevoi îi plăcuse ideea bătrânului. Se ridică de pe pat şi se plimbă de câteva ori pe lângă masa la care soldaţii nemţi se mai trudeau încă cu fel de fel de mâncăruri. Se ridică şi Erofei Cuzmici.

— Fără îndoială c-o să fac aşa cum ai să-mi spui, că doar tu ie pricepi mai bine, urmă el atunci când Loznevoi se opri, pe gânduri, lângă pat. Numai, crede-mă că-i păcat de ea! Muiere tânără... după nişte cercetări ca astea, i se poate întâmpla Dumnezeu ştie ce. E încăpăţânată, c-aşa-i tot neamul lor: oameni hotărâţi. S-a îndărătnicit, şi acum nu mai scoţi nimic de la ca, poţi să mă crezi pe cuvânt! Trebuie s-o luăm cu binişorul... Uite, o să vorbesc eu cu ea, o s-o lămuresc — şi să mă bată Dumnezeu dacă n-o să spună tot ce ştie! La urma urmei, de ce să se prăpădească femeia din pricina lor? Ce, i-s rubedenii?

— Bravo, Erofei Cuzmici, — zise Loznevoi, — da ştii că ai o idee straşnică! Într-adevăr, de ce n-am încerca? Poate c-o să spună, de ce nu?

— Hotărât c-o să spună! Ştiu eu cum s-o iau...

Loznevoi se duse la comandantul de plasă, Hobelman, care stătea în casa de alături, şi-i aduse la cunoştinţă propunerea starostelui. Lui Hobelman îi plăcu de asemeni ideea, şi Erofei Cuzmici a fost dus imediat în căsuţa mică, unde era închisă sub pază, Marica.

...Erofei Cuzmici se întoarse de acolo destul de repede. Găsi cu greu mânerul pe întuneric, deschise uşa şi, aplecându-se ca sub povară apăsătoare, păşi pragul. În ochi îi străluceau lacrimi.

— Doar e din neamul meu, — răspunse el privirilor întrebătoare ale celor doi, rezemându-se de perete ca să nu cadă din picioare, în timp ce-şi ştergea cu căciula faţa îndurerată.

— Dar ce-i, ce s-a întâmplat? strigă Loznevoi.

— Şi-a pierdut minţile, ce vrei să fie? răspunse în şoaptă Erofei Cuzmici, răsuflând anevoie. Doar e tânără... Parcă mult îi trebuia? După o cercetare ca asta...

Loznevoi şi Hobelman ieşiră din casă. Erofei Cuzmici plecă în urma lor şi-i văzu cum se uită cu frică, din prag, în căsuţa unde era Marica. Din odăiţa abia luminată de un felinar, ajungeau până la el strigăte şi hohote de râs. Loznevoi o întrebă ceva pe Marica, dar în aceeaşi clipă se trase îndărăt, trântind uşa în urma lui. Scurt şi îndesat cum era, Hobelman se întoarse dintr-odată cu tot trupul şi porunci:

— O, dat afar' asta idiot! Pfu...

Încercă să mai spună că nu vrea să-şi mai bată capul cu muierea aceea, că doar n-o să-şi spurce mâinile cu ea, dar nu găsi cuvintele care-i trebuiau şi, scuturându-şi degetele cu scârbă, arătă să se lasă păgubaş. Apoi, mormăind ceva pe nemţeşte către santinelă, plecă grăbit spre comandatură.

Loznevoi plecă şi el repede în urma comandantului. În timp ce trecea pe lângă Erofei Cuzmici, îi aruncă scurt:

— Ia-o de-acolo!

Loznevoi era încredinţat că dacă Marica ştia unde se ascund partizanii, apoi maică-sa ştia şi mai bine decât ea. Cu toate astea o denunţase pe Marica, nădăjduind c-o să-i fie mai uşor să capete de la ea informaţiile de care avea nevoie. Dar după ce fusese silit să-i dea drumul, se hotărî, în timp ce încerca să-l ajungă din urmă pe Hobelman, să-i ceară comandantului s-o aresteze fără întârziere pe Anfisa Marcovna. Însă, până să urce scările cerdacului comandaturii, se răzgândi: dacă Marica şi n-a spus nimic, cu atât mai puţin o să spună Macariha! Loznevoi îi cunoştea demult tăria de caracter, de aceea judecă înţelepţeşte: deocamdată nu era cuminte să se atingă de Macariha, iar informaţiile nu trebuia să le stoarcă de la ea cu sila, ci prin vicleşug. Până una-alta, se hotărî să nu-i spună nimic lui Hobelman despre planurile lui: începuse şi el să-şi dea seama că lupta cu partizanii nu era o chestiune de câteva zile, de aceea trebuia dusă cu prudenţă şi fără greş. Era încredinţat că în cel mai scurt timp însăşi viaţa o să-l înveţe cum s-o tragă de limbă pe Macariha, şi că atunci va termina dintr-o singură lovitură cu partizanii.

Noaptea era plină de ceaţă. Viscolea uşurel. Ca totdeauna în timpul din urmă, satul părea bântuit de o molimă necruţătoare: peste tot întuneric şi pustiu. Numai viscolul sprinten scormonea zăpada în jurul caselor şi acareturilor, apoi pornea răsucindu-se de-a lungul uliţelor, peste troiene...

...Lângă poarta casei, Marica se opri şi, tremurând, întinse mâna socrului său. Plin de ninsoare bătrânul rămase în faţa ei răsuflând din greu după drumul făcut în goană.

— Îţi mulţumesc, tată zise Marica repede, în şoaptă. Asta n-am s-o uit!

— Lasă, doar eşti de-a noastră!

— Dumneata nu intra la noi, nu trebuie, urmă Marica. E mai bine aşa. Dar uite ce te rog să faci pentru mine: treci pe la Uliana Şutiaeva şi spune-i să vină numaidecât la noi, dar numaidecât! Trebuie să mă sfătuiesc cu ea. Noi nu mai putem rămâne aici. În orice clipă pot să vină s-o ridice pe mama. Chiar acum ne gătim de drum şi plecăm.

— Într-acolo? întrebă Erofei Cuzmici.

— Într-acolo.

— Mi-e frică să nu se înteţească viscolul.

— Nu-i nimic! Toate astea n-au nicio importanţă.

— Atunci, duceţi-vă cu Dumnezeu şi drum bun!

Marica puse mâna pe clanţa portiţei, dar în aceeaşi clipă o lăsă în jos şi-i şopti socrului său, abia stăpânindu-şi glasul:

— Toată ard! Acum parcă mi-e frică şi de mine însămi! Ei, nu, puţini dintre ei or să-şi care de-aici capetele lor ciumate!

De când Marica plecase pe neaşteptate, din casa Lopuhovilor, se vedeau şi-şi vorbeau pentru întâia oară. Aproape o lună trăiseră ca străinii, căutând chiar nici să nu se gândească unul la altul, dar viaţa îi făcuse să se întâlnească din nou. Şi întâlnirea aceasta era începutul unei prietenii noi, a unei mari prietenii.

— Aşa-i că dumneata n-ai ştiut până acum că Loznevoi ne-a minţit? îşi aduse aminte deodată Marica luându-şi din nou mâna de pe portiţă. Intră, o să-ţi spun totul în casă...

XX

Aflând că Loznevoi îi minţise, înşirându-le poveşti cu privire la Andrei, Erofei Cuzmici se repezi într-un suflet acasă. De tulburare, neamul Lopuhovilor nu închise ochii până aproape de ziuă, blestemându-l amarnic pe Loznevoi, vorbind despre Andrei, şi gândindu-se cu lacrimi că o să se întoarcă, odată cu armata în satul lui.

A doua zi dimineaţa, Erofei Cuzmici veni la comandatură, unde, împreună cu hitleriştii, dormise şi poliţaiul. Ura bătrânului împotriva lui Loznevoi sporise până intr-atât în noaptea aceea, încât, când dădu cu ochii de el, îi trebui un mare efort ca să se poată stăpâni. Dar bătrânul se înfrânse: doar acum nu mai era dator să se gândească numai la el şi la ai săi, ci şi la misiunea cea mare pe care i-o încredinţaseră partizanii. Totuşi, când îl văzu, faţa lui era mai întunecată ca oricând, sprâncenele încruntate şi lăsate peste ochi şi fălcile încleştate. Oricine ar fi băgat de seamă că-n sufletul bătrânului se petrecea ceva

— La ce te tot gândeşti? îl întrebă Loznevoi.

— Eh, am eu la ce să mă gândesc! îi răspunse Erofei Cuzmici mai posomorât încă şi nu chiar imediat, aşezându-se la masa la care Loznevoi îşi însemna ceva în carnet. Iaca, să zicem că nemţii pleacă acum şi că pleci şi tu cu ei, că de, ai fost avansat… Dar eu, ce mă fac? Comandatură nu mai este, prin urmare nu-mi rămâne decât să-mi aştept moartea în fiecare noapte... nu-i aşa?

— N-are de ce să-ţi fie frică de ei, de banditţii aceia! îl îmbărbăta Loznevoi. Nu mai vin ei pe-aici!

— Dar dacă totuşi vin?

— Ţi-am spus că n-or să mai vină! Nu te mai văieta atâta! Mai bine gândeşte-te şi tu pe cine să punem în locul meu. Chiar azi trebuie să găsim numaidecât pe cineva!

— Da’ cine primeşte să intre în locul tău? îi răspunse Erofei Cuzmici întunecat, strâmbându-şi buzele în chip de zâmbet. — Doar ştii ce muncă turbată e asta! Apoi, slujba e şi primejdioasă, ce să mai vorbim! Când nici cu gândul nu gândeşti, te şi pomeneşti atârnat de mesteacăn... Da, aşa socoteşte fiecare, Mihailâci, crede-mă pe cuvânt! Nu, pentru o slujbă ca a ta nu se dă nimeni în vânt! Şi pe urmă, pe care om din sat l-ai putea numi poliţai? Doar ştii şi tu că n-au rămas decât bătrânii şi copiii.

— Atunci, unde să-l găsim? Că doar ne trebuie!

— De trebuit, ne trebuie, dar de unde să-l luăm?

Erofei Cuzmici tăcu o vreme, iscodindu-l cu coada ochiului pe Loznevoi, care rămăsese adâncit în gânduri. Deodată, ca şi cum ar fi numărat clipele, întocmai ca atunci când vrei să tragi asupra unei păsări în zbor, zise domol:

— E drept că s-a ivit pe la noi un flăcău... Alaltăseară, îndată, ce-ai plecat tu la Bolotnoe, a trimis la mine pe maică-sa: să-şi ceară, cum s-ar zice, iertăciune de la noua stăpânire şi tot aşa înainte...

— Cine-i acela?

Atunci Erofei Cuzmici îi spuse pe îndelete povestea aceea pe care o născocise Stepan Boiarchin cu privire la Serghei Hahai, numai că mai amănunţit şi mai limpede.

— Şi de ce se teme? întrebă Loznevoi.

— Dracu’ ştie? Erofei Cuzmici făcu un semn cu mâna, arătând prin asta că prea puţin îi pasă de soarta lui Hahai. Aşa am întrebat-o şi eu pe maică-sa: de ce se teme? Era tânăr şi prost, ş-atâta tot... că vezi, intrase băiatul în Comsomol! Dar ce fel de comsomolist mai era şi el? Ce minte putea să aibă, când nici nu i se uscase caşul la gură? I-au promis slujbă la prăvălie, şi gata: a intrat. L-a ispitit munca uşoară, asta a fost şi nu altceva...

— Dar el nu ştie de înregistrarea comuniştilor şi a comsomoliştilor?

— Vezi bine că ştie, de aceea s-a şi hotărât să se întoarcă. Numai că tot se mai teme: să se-

ncreadă, ori nu?... Erofei Cuzmici împrăştie fumul ţigării cu mâna. Mi-a trimis vorbă prin maică-sa cum că s-a reeducat pe de-a-ntregul... Şi ce se mai ruga, săraca, şi cum îl mai lua de martor pe Dumnezeu! E un băiat prost, nici vorbă, da' vezi, îmi pare rău de el...

— Oare ar primi? întrebă Loznevoi cu băgare de seamă.

— Ce vrei să facă altceva? Eu cred că am putea să-l şi speriem puţin. Dacă te-ai reeducat apoi dovedeşte-ne-o cu fapte! Eu aşa înţeleg...

Ca şi cum s-ar fi gândit, cu glas tare, Loznevoi zise:

— Ca fost în Comsomol, asta nu-i nimic. Celor care se căiesc cu bună credinţă de greşelile din trecut, li-e drumul deschis oriunde.

— Fără îndoială că acum, când ai ajuns într-un post ca ăsta, vezi lucrurile altfel... îl măguli Erofei Cuzmici, cu umilinţă. Îmi dau seama că şi aici e vorba de politică... Trebuie să le vezi toate, să le chibzuieşti singur, că doar toate-s în puterea ta.

Într-adevăr, lucrul acesta era acum în puterea lui. Fusese numit poliţai numai de puţin timp, iar astăzi putea singur, după bunul lui plac, să numească sau să dea afară pe orice alt poliţai! Pentru întâia oară simţea cu adevărat cât de mult i se schimbase situaţia, şi schimbarea aceasta totală din viaţa lui îl umplu de bucurie. Recunoscând în taină, faţă de sine însuşi, că i-ar face mare plăcere să-şi încerce autoritatea chiar în clipa aceea, Loznevoi se ridică şi zise cu glasul cu care poruncea pe vremuri în armată:

— Adu-mi-l aici!

... Aceste douăzeci şi patru de ore îl dăduseră gata pe Serga. După ce partizanii părăsiră satul, Serga, care rămăsese acasă, nu putea să scape în niciun chip de întrebările pline de nedumerire ale mătuşii şi surorii sale. Dar când simţi că ele îl bănuiesc cum că ar fi dezertat din detaşament, îşi dădu seama că n-o să poată scăpa până nu le-o mărturisi totul deschis. De aceea le ceru întâi să jure, apoi le mărturisi însărcinarea pe care-o primise. La început, mătuşa Serafima Petrovna şi sora lui mai mare Elena, al cărei bărbat era ostaş, se înspăimântară şi începură să ofteze, dar văzând că în felul acesta îl demoralizează, încercară să-l îmbărbăteze cum se pricepeau şi ele.

— Uşor vă vine să vorbiţi aşa! Că vouă ce vă pasă! mârâi Serga, uitându-se cruciş cu ochiul drept şi scuturându-şi şuviţa bălaie care-i cădea pe frunte. Uşor vă vine să-mi spuneţi: du-te! Fără îndoială că atunci când o să fiu poliţai, puţin o să-mi mai pese de Loznevoi. Iar pe nemţi, o să-i satur eu de muncă! O si le-arăt eu lor, de-or să scuipe sânge! Să vadă ei cine-s eu! Mătuşă-sa şi soră-sa strigară într-un glas:

— Atunci, de ce ţi-e frică?

— Mie? Frică?... Să-mi fie mie frică de un nepricopsit ca Loznevoi ori de nemţi? Nu-s ei chiar aşa de grozavi, ca să se teamă omul de ei!

— Apoi dacă nu ţi-e frică, nu te mai scânci de pomană şi nu-ţi mai face sânge rău, zise Serafima Petrovna. Odată ce ţi s-a poruncit, du-te, şi basta! Porunca-i poruncă: ce mi-i aici, ce mi-i în luptă...!

— Ce ştiţi voi! Hahai se înfurie de-a binelea. Eu îs gata să mă duc la luptă fără măcar să clipesc din ochi! Însă aici... Eh, mai bine să nu mă mai gândesc! Vă daţi voi seama ce poate să ceară el de la mine? Dacă îmi spune aşa, pe neaşteptate: „Leapădă-te de partid, leapădă-te de Comsomol!” Odată ce m-am prezentat, are dreptul să mi-o ceară? Are! Şi ce mă fac atunci? Parcă o să pot răbda? Parcă o să pot eu făgădui aşa ceva? Nu, limba mea n-o să poată rosti asemenea vorbe, nici măcar în chip de minciună! Decât să spun una ca asta, mai bine-mi vâr singur capul în ştreang!...

Serga se opri, păru că înghite ceva şi ochii i se umplură de lacrimi. Nu, n-aş fi în stare s-o spun... Iar dacă mi-o cere — s-a sfârşit: acolo, pe loc, îi fac mutra praf! Îl fac omletă!... Să mă lepăd eu de partid şi de Comsomol de gustul unui ticălos ca el, de gustul unui trădător, ba chiar şi de hatârul conspiraţiei?... Nu, niciodată!

Dar toate se petrecură mult mai simplu. Erofei Cuzmici veni la el, îi povesti ce vorbise cu Loznevoi şi-i propuse să-l însoţească numaidecât la comandatură. Iar când Serga îşi arătă bănuiala că poliţaiul ar putea să-i ceară să se lepede de partid şi de Comsomol, Erofei Cuzmici izbucni în hohote de râs.

— Ce să te lepezi? He-he! Dar când să-ţi mai ceară una ca asta? Ia te uită la ce se gândeşte el! Ia stai liniştit şi ascultă-mă!

Şi Erofei Cuzmici se aşeză lângă Serga, care stătea posomorât si se uita cruciş. Cât stăteam eu de vorbă cu Loznevoi ăsta, au sosit nemţii. Un convoi întreg de sănii. Ştii, cei care urmăriseră detaşamentul. Se-nţelege că s-au întors cu mâna goală, înfuriaţi ca nişte diavoli! Acum îşi încarcă morţii în sănii şi se grăbesc nevoie mare să plece la Bolotnoe. Loznevoi

pleacă şi el cu ei. Şi atunci, când vrei să te mai descoasă? Când să-ţi mai ceară să te lepezi? Nu se gândesc la altceva decât s-o ia la sănătoasa cât mai repede. N-ai să stai cu el de vorbă decât câteva clipe şi totul o să fie în regulă: o să fii slujbaş şi gata. Fii şi tu mai curajos, ce dracu'! Ba, mai mult încă: se teme că tu n-o să primeşti! Că doar nu mai au pe altcineva în sat, iar de un om (adică de un poliţai!) au nevoie, au nevoie de le crapă măseaua! Haide, nu te mai uita cruciş la mine cu ochiul tău cel beteag! Îmbracă-te mai repede şi haide, că de nu, îi pierdem. Şi pe urmă or să trimită aici un străin, iar tu ai să vezi ce-o să păţeşti de la Stepan. Prost mai eşti, băiete!

— Bine, atunci să mergem, se învoi în cele din urmă Serga.

Serga Hahai ajunse la comandatură palid şi întunecat: în sinea lui tot se mai temea să nu-i ceară Loznevoi ceea ce n-ar fi putut să facă. Dar tocmai această înfăţişare a lui Serga rezolvă totul cum nu se poate mai bine: Loznevoi îşi închipui că băiatul suferea într-adevăr, căindu-se cinstit pentru păcatul tinereţii. Se uită la el ţintă de la masa la care stătea, cu ochii lui ascuţiţi ca două fărâme de schije, şi-l întrebă:

— De ce eşti aşa de posomorât?

— Apoi, n-am multe bucurii... răspunse Serga, ursuz. Dar simţind în coastă un ghiont de-al lui Erofei Cuzmici, se apropie de masă şi-şi scoase căciula. Nu prea am motive să fiu vesel...

— A vorbit Erofei Cuzmici cu tine?

— A vorbit…

— I-am spus tot! raportă Erofei Cuzmici

— Ei cum te hotărăşti: primeşti slujba?

Serga nu răspunse imediat, ba chiar întârzie cam multişor, aşa că Erofei Cuzmici începu să tuşească de necaz. În clipa cât îşi chibzui răspunsul, Serga putu să vadă cu câtă grabă se pregăteau hitleriştii de drum: unii înfulecau cu lăcomie, pe fugă, bucăţi de pâine şi bălei de carne, alţii cărau din comandatură arme şi tot felul de bagaje, iar alţii scoteau din curte caii înhămaţi la sănii.. Serga se mai uită odată la detaşamentul de represiune nemţesc, oftă şi deodată răspunse cu nepăsare:

— De, s-ar putea...

— Primeşte, primeşte! întări Erofei Cuzmici.

— Şi, iertaţi-mă, ce leafă o să am?

— Te-ai deprins să ai leafă, hai? îl întrebă Loznevoi cu răutate.

— N-am niciun ban pus la o parte. Din ce vrei să trăiesc?

— Bucata de pâine n-o să-ţi lipsească.

— Dar eu socot că pentru o asemenea muncă, numai o bucată de pâine n-ajunge, îi întoarse vorba Hahai, tot mai îndrăzneţ şi mai înfipt. Uite, ăştia mănâncă şi carne...

— O să ai de toate, nu te mai tocmi atâta.

— Buna învoială face mai mult decât banii.

— Şi înainte, când ai intrat în slujbă, tot aşa te-ai tocmit?

— Acolo aveam leafă. Era ceva sigur.

— Eşti calculat ca un american!

— Da' cum poţi să trăieşti fără să calculezi ?

Erofei Cuzmici simţea că-i vine rău de-atâta tocmeală.

— Lasă, Serioga, ce te tot târguieşti?

După ce se mai gândi puţin, adăugă:

— La bolşevici te-ai dus pentru bani, aici vrei să ţi se dea de toate... Cui vei fi semănând? Al dracului hrăpăreţ, pe cinstea mea!

— Fiecare trăieşte cum poate, îi răspunse Hahai.

— Se vede că bolşevicii te-au învăţat să trăieşti aşa! zise Loznevoi, aruncându-i pieziş o căutătură plină de răutate. Mare ticălos au făcut din tine! Ai văzut, Erofei Cuzmici, cum judecă? Şi doar e tânăr! Cu asemenea apucături, nu mă îndoiesc c-o să trăieşti mai mult decât noi!

— Decât mine, nici nu mai încape vorbă! glumi Erofei Cuzmici.

— Şi decât mine! adăugă Loznevoi.

— Eh, ce nu se poate întâmpla! oftă Serga, împăciuitor. Îmi daţi voie să fumez?

Comandatura se golise. Scoţându-şi capul pe fereastră, Loznevoi aruncă o privire la uliţa în care se îngrămădise convoiul de sănii şi se grăbi să plece şi el.

— Aşadar, — zise, întorcându-se spre Serga Hahai şi Erofei Cuzmici, în timp ce-şi încheia cojocul, — iată care-i treaba voastră. De altminteri, asta se ştie: să îndepliniţi fără nicio abatere toate dispoziţiile pe care vi le dă comandatura de plasă. Să vă faceţi datoria... iar în

sat, să fie ordine desăvârşită!

— Asta se poate, răspunse Hahai. O să fie şi ordine.

— Întocmai după rânduială! întări şi Erofei Cuzmici.

Detaşamentul de hitlerişti plecă spre Bolotnoe. Tocmai în fundul saniei din urmă, încărcată cu cadavre îngheţate, acoperite la întâmplare cu mantale, îşi găsi loc şi Loznevoi comandantul poliţiei de plasă.

După cum îi obliga situaţia lor oficială, Erofei Cuzmici şi Serga Hahai petrecură detaşamentul cu respectul cuvenit. Când convoiul dispăru dincolo de marginea satului, ei se întoarseră cu spatele spre apus şi se uitară unul la altul zâmbind.

— Ei, cum îţi merg treburile, domnule poliţai?

— Dar ale dumitale, domnule staroste?

Stăteau zâmbind în mijlocul drumului. Iar în jurul lor, deasupra satului troienit sub zăpadă, se ridicau încet şi măreţ, aşa cum se ridicau în fiecare dimineaţă liniştită şi geroasă ca într-un palat minunat, coloane de fum...

A doua zi, la 14 noiembrie, câţiva colhoznici, înotând până la genunchi prin zăpada afânată, doborau în păduricea de lângă Bolotnoe mesteceni tineri, cu trunchiuri drepte. Toţi îşi căutau de treabă în tăcere, posomorâţi: păduricea aceea luminoasă şi veselă era locul de odihnă şi distracţie cel mai îndrăgit de locuitorii centrului raional. Oamenii din Bolotnoe păzeau fiecare copăcel de acolo ea pe ochii din cap, şi pentru ei, şi pentru urmaşii dor...

Un băieţandru oacheş şi cu ochi neastâmpăraţi, care le ajută celor mai în vârstă la treabă, descoperi pe trunchiul unui mesteacăn doborât un desen vechi în formă de inimă, săpat cu briceagul. Lemnul crescuse, dar desenul era încă lămurit. Nedumerit, întrebă pe unul din cei în vârstă:

— Unchiu' Semion, ce-i asta?

Unchiul Semion se uită la desen, apoi îşi înfipse toporul în cioata proaspăt tăiată şi, fără să ştie singur de ce, îşi ridică privirea în sus. Ceilalţi colhoznici cercetară şi ei desenul. Şi deodată, toţi îşi aduseră aminte de păduricea lor cea dragă, plină de lumină liniştită şi de verdeaţă proaspătă, primăvăratică. Şi unul dintre ei îi răspunse băiatului cu glas domol şi trist:

— E o inimă, drăguţă...

Băiatul simţi până-n adâncul inimii tristeţea din glasul bătrânului, la fel cu tristeţea lui şi, stăpânindu-şi tulburarea, întrebă:

— Şi de ce au ei nevoie de mestecenii noştri?

— Le trebuie, drăguţă, le trebuie!

— Bine, dar pentru ce le trebuie? repetă băiatul cu încăpăţânare.

— Pentru cruci.

— Pentru ce fel de cruci?

— Cruci pentru nemţi...

— Pentru cei morţi? Pe care i-au adus ieri?

— Da, pentru ei.

— Dacă-i aşa, atunci într-adevăr trebuie! vorbi deodată cu înţelepciune băiatul, uitându-se la cei în vârstă ca şi cum ar fi fost de o seamă cu ei, cu toate că nu-i era uşor s-o facă de la înălţimea staturii lui.

Unul dintre cei mai vârstnici întrebă, cătând în pământ:

— Ce zici, Semion, poate că ajung?

— Nu, mai taie, răspunse Semion cu tristeţe.

— De ce să mai tai? Nu vezi câţi am doborât!

— Mai trebuie, repetă Semion. Adică cum, ai vrea să venim aici în fiecare zi? Nu strică să avem o rezervă....

Iar a treia zi, în piaţa din Bolotnoe, unde altădată se ţineau meetinguri de sărbătoare, răsări un cimitir — un nou cimitir nemţesc din cele care răsăriseră cu miile pe pământul nostru.

Deasupra mormintelor proaspete, uşor presărate cu zăpadă neîntinată, stăteau în rânduri drepte crucile de mesteacăn...

Partea a II-a

I

La 11 noiembrie, la statul major al armatei generalului-locotenent Rocossovschi, se ţinu o consfătuire cu comandanţii diviziilor de infanterie, ai brigăzilor de tancuri şi ai altor mari unităţi.

În zilele din urmă, pe front fusese linişte.

Armata fascistă germană, măcinată şi istovită de pe urma ofensivei din octombrie, nu pornea nicio acţiune importantă. Totuşi, informaţiile furnizate de cercetare arătau că comandamentul suprem hitlerist se pregătea intens pentru o nouă ofensivă. Diviziile germane, care fuseseră lovite din plin, primeau zilnic întăriri. În acelaşi timp se iveau şi unităţi noi. Chiar în ajunul consfătuirii sosise în raionul satului Camenca divizia a 5-a de tancuri, care luptase până de curând în Africa şi care nu avusese nici măcar când să-şi vopsească din nou tancurile: spre deosebire de ale celorlalte divizii, tancurile ei erau vopsite în galben, în culoarea nisipului din pustiu. Toate acestea arătau că a doua ofensivă germană asupra Moscovei putea să înceapă cât de curând.

Prin urmare trebuia să se facă pregătiri în vederea respingerii acestei noi presiuni duşmane. Zilele care urmau erau hotărâtoare pentru soarta Moscovei.

La consfătuirea de la statul major avea să se discute problema îmbunătăţirii poziţiilor de apărare ale armatei. La 11 noiembrie, poziţia de apărare a armatei trecea la nord-est de Volocolamsk, ocupat de curând de nemţi, tăia calea ferată ce duce spre Rjev în dreptul haltei Dubosecovo şi mergea şerpuind spre sud-est, pentru ca deodată să se întoarcă fără veste la nord, spre şoseaua Volocolamsk. Aici duşmanul realizase o pătrundere în formă de pană în flancul stâng al armatei. Satul Schirmanovo se găsea în vârful acestei pene. De acolo, hitleriştii băteau cu tunuri cu tragere îndepărtată până şi şoseaua Volocolamsk. Şi tot de-acolo le-ar fi venit uşor să iasă la şosea în raionul cătunului Novo-Petrovscoe, să cadă în spatele forţelor principale ale armatei lui Rocossovschi şi să înainteze spre Moscova. În raionul satului Schirmanovo, hitleriştii concentraseră aproape cincizeci de tancuri, împreună cu multă artilerie şi infanterie. De aceea, lichidarea pătrunderii nemţeşti în formă de pană de la Schirmanovo era pentru armata lui Rocossovschi o problemă extrem de importantă, o problemă care nu putea fi amânată.

Ducerea la îndeplinire a acestei misiuni cădea mai ales în sarcina brigăzii a 4-a de tancuri a colonelului Batiucov şi a diviziei de infanterie a generalului Borodin. În dimineaţa aceea, Borodin şi Batiucov făcuseră o recunoaştere în zona Schirmanovo, unde trebuia să aibă loc bătălia, şi acum erau în măsură să prezinte propunerile lor cu privire la această bătălie.

Recunoaşterea şi drumul făcut în grabă peste câmpiile şi prin pădurile înzăpezite din preajma Moscovei, ca şi gândul bătăliei care trebuia să aibă loc curând, toate acestea îl tulburau adânc pe tânărul şi energicul Batiucov. Iar când ajunse la statul major al armatei şi i se aduse la cunoştinţă că guvernul sovietic îl înaintase la gradul de general-maior şi că, pentru îndeplinirea exemplară a misiunilor date de comandament, fusese decorat cu ordinul Lenin,

comandantul brigăzii de tancuri, Batiucov, se tulbură şi mai adânc.

Îşi prezentă raportul cu înflăcărare şi convingere. Chipul însufleţit al tânărului general, uşor înălţat în sus, era aprins, iar sprâncenele neastâmpărate i se ridicau mereu, ca şi cum ar fi încercat să vadă undeva departe, foarte departe...

Cei mai mulţi dintre comandanţi îl cunoscuseră pe Batiucov abia la sfârşitul lui octombrie când, din ordinul personal al tovarăşului Stalin, sosise cu brigada la armata lui Rocossovschi venind de lângă Oriol. Tânărul general le plăcu în chip deosebit tuturor comandanţilor: el dovedea întinse cunoştinţe în arta militară, multă vioiciune şi un entuziasm stăpânit, însuşiri absolut necesare în război.

Dintre cei care-l ascultau pe Batiucov, cel care încerca sentimente mai calde faţă de el, era generalul Borodin, cel mai în vârstă dintre toţi. Şi asta nu se datora numai faptului că el, Borodin, întâlnea pe front încă un comandant înzestrat şi un om de ispravă, cum mai întâlnise încă mulţi alţii, nu numai pentru că mâine avea să lupte alături de el, şi că prin urmare avea să-l poată cunoaşte şi pe câmpul de bătălie. Fără îndoială că toate acestea la un loc înălţau şi înfrumuseţau sentimentele generalului Borodin. Şi totuşi, nu ele erau cauza dispoziţiei lui neobişnuite la această consfătuire. Generalul Borodin încerca aceste sentimente calde şi sărbătoreşti mai ales pentru că, fiind cu mult mai în vârstă decât toţi ceilalţi, putea, de la înălţimea anilor săi să-şi dea mai bine seama ce fel de comandanţi se plămădesc în Patria Sovietică: nu numai cu o nouă structură sufletească, cu o nouă concepţie despre lume, dar stăpânind şi o ştiinţă militară cu totul nouă, neasemuit de înţeleaptă, de îndrăzneaţă şi de inspirată. Şi, ţinând în mână ziarul în care erau publicate cele două documente ale guvernului cu privire la Batiucov, generalul Borodin îl asculta pe tânărul comandant cu încântare, silindu-se să şi-l imagineze cum vorbise el de curând la telefon cu tovarăşul Stalin... Se gândea: tineri comandanţi sovietici ca Batiucov îi bat de pe acum cu succes pe hitlerişti, şi nu mai încape nicio îndoială că în acest război ei vor fi învingătorii.

După ce-l ascultă pe Batiucov, Rocossovschi începu deodată să cerceteze hârtiile pe care i le pusese dinainte şeful de stat major al armatei, Malinin. Generalii luară aceasta drept o pauză. Borodin, Pamfilov şi Dovator, aplecându-se spre Batiucov începură să discute cu el, în şoaptă, despre raportul lui.

În timp ce răspundea, tot în şoaptă, la observaţiile lor, tulburat, Batiucov trase fără să vrea din mâinile lui Borodin ziarul în care erau publicate cele două documente ale guvernului care-l priveau.

— Da, ia-l, ia-l, zise Borodin încetişor.

Abia atunci Batiucov îşi dădu seama că îi luase ziarul din mâini şi i-l întinse imediat

— Nu, ia-l dumneata, Mihail Efimovici, e al dumitale, nu te sfii, urmă Borodin, simplu şi blând. Aşa, ca amintire... Să fii avansat general în zilele acestea când se hotărăşte soarta Moscovei e o mare cinste! E o dovadă de mare încredere!

Rocossovschi îşi ridică ochii de pe hârtiile lui. Consfătuirea îşi urmă cursul.

După ce-i ascultă pe Borodin şi pe Malinin, şeful statului major al armatei, Rocossovschi se aplecă asupra hărţii întinse pe masă, luă creionul şi, după obiceiul lui, înainte de a-şi spune cuvântul se adânci în gânduri.

În timp ce Rocossovschi se gândea, ceilalţi aşteptau în tăcere, încordaţi, urmărind, fără să-şi dea seama, nu atât expresia feţei comandantului armatei, cât drumul pe hârtie al creionului său bine ascuţit. Prin faţa ferestrelor casei mari de piatră unde se ţinea consfătuirea, treceau pieziş fulgi mari de zăpadă, aşternându-se pe geamuri şi pe crengile brazilor tineri din curte.

— Prin urmare, sunteţi lămuriţi cu toţii asupra misiunii principale în bătălia pentru Schirmanovo, începu Rocossovschi, aruncând creionul pe hartă şi ridicându-şi deodată privirea luminoasă, dar obosită. Trebuie să ne îmbunătăţim poziţiile şi să dăm adversarului o lovitură atât de puternică, încât să-i zădărnicim activitatea în acest sector al frontului. Repet, aceasta este misiunea noastră principală. Dar bătălia de mâine nu ne poate da numai atât. Departe de asta! În timp ce dăm bătălii ca acea pe care o plănuim pentru ziua de mâine, noi învăţăm cum să acţionăm ofensiv, tovarăşi! Învăţăm cu toţii, de la simplu ostaş până la comandantul de armată. Un atac ca acesta e universitatea ofensivei. N-am nicio îndoială că nu e departe ziua când va trebui să-l dăm peste cap pe duşman! De aceea, chiar de pe acum, cât timp luptăm încă în apărare, suntem datori să ne pregătim în chip practic pentru ofensivă...

Cineva îl chemă pe Rocossovschi, pe neaşteptate, în sala aparatelor: la aparat era Moscova. Rocossovschi se ridică în grabă şi ieşi. Ştia că e chemat de Comandantul Suprem.

Peste o jumătate de oră se întoarse, îşi plimbă privirea înfierbântată asupra tuturor, îşi desfăcu de două ori braţele în tăcere, uluit peste măsură, pesemne, de ceea ce se întâmplase,

apoi strigă, mişcat:

— Ce zi! Ce zi măreaţă!

După aceea se apropie grăbit de Batiucov, îl îmbrăţişă şi-l sărută de trei ori, aşa cum sărută un soldat pe altul, în ceasul victoriei.

— Iubite Mihail Efimovici, te felicit încă odată, a doua oară pe ziua de astăzi! îi zise el lui Batiucov, care se zăpăci. Apoi, adresându-se tuturor: Vă felicit şi pe voi toţi, dragi prieteni! Astăzi s-a săvârşit un eveniment istoric: s-a decretat înfiinţarea trupelor sovietice de gardă! Dumneata Mihail Efimovici, şi tanchiştii dumitale sunteţi cei dintâi ostaşi de gardă ai noştri! Ostaşi de gardă stalinişti!

Rocossovschi se întoarse apoi spre maiorul care ieşise în urma lui din sala aparatelor:

— Dă-mi ordinul!

După ce-şi aruncă ochii pe hârtie, Rocossovschi îşi ridică repede privirea însufleţită asupra generalilor, iar aceştia luară deodată în faţa lui poziţia de drepţi ca în front: comandantul de armată ţinea în mână ordinul lui Stalin!

Rocossovschi începu să citească încet şi răspicat:

— *„Către toate fronturile, armatele, diviziile şi brigăzile de tancuri...”*.

Când ajunse la conţinutul propriu zis al ordinului, glasul lui răsună dintr-odată atât de ciudat, încât muşchii de pe feţele încordate ale generalilor tresăriră uşor de emoţie. Citea cu atâta suflet, de parcă el însuşi ar fi scris ordinul, cu mâna lui, de parcă el însuşi ar fi chibzuit fiecare cuvânt şi ar fi pus în fiecare sunet o părticică din fiinţa lui, iar acum, când această muncă grea fusese săvârşită, dorea cu patimă ca generalii lui nu numai să înţeleagă semnificaţia ordinului, cum se înţeleg de obicei ordinele citite în faţa trupei, ci ca să-şi întipărească în minte, pentru totdeauna, fiecare sunet al lui, ca pe al unei melodii pe care o auzi o singură dată în viaţă, dar pe care n-o mai uiţi niciodată... Şi numai la sfârşit după cuvântul *„ordon”,* glasul lui Rocossovschi se înalţă deodată şi răsună solemn: n-ai fi zis că citeşte ordinul în faţa unui grup restrâns de generali, la statul său major, ci în faţa tuturor regimentelor aliniate în marginea pădurilor, pe câmpiile, pe colinele şi în văile din preajma Moscovei...

II

Ocupaţi cu pregătirea unei noi ofensive, numai rareori, în zori sau pe înserate, hitleriştii aruncau asupra limitei dinainte a apărării noastre sau în spatele frontului câteva proiectile şi bombe, parcă numai aşa, ca să ne amintească: e linişte, însă războiul nu s-a sfârşit... Bateriile noastre răspundeau rar: îşi economiseau muniţiile. În tot timpul acesta, divizia lui Borodin se îndeletnicea cu regruparea unităţilor şi a subunităţilor, cu întărirea poziţiilor, cu observarea duşmanului, cu reparatul armamentului, cu transportul muniţiilor şi alimentelor — într-un cuvânt, cu nenumărate chestiuni de tot felul, care trebuiau să ajute până la urmă la atingerea cu succes a scopului principal: distrugerea duşmanului. În limita dinainte a apărării, numai lunetiştii se aflau în treabă. Din ambuscade, bine mascate, se auzeau din când în când împuşcăturile lor ochite cu precizie.

În zilele acelea de acalmie, maiorul Ozerov ducea mai mult ca oricând dorul familiei şi al Siberiei lui iubite. Chiar atunci primise două scrisori deodată de la nevastă-sa.

Nevasta lui era învăţătoare la Novosibirsk, unde Ozerov făcuse serviciul în armată înainte de a intra la Academia militară. Era o femeie foarte energică, capabilă să îngrijească de familie şi fără ajutorai bărbatului ei. Totuşi, Ozerov îşi dădea seama că, acum, în timp de război, ai lui o duceau mai greu decât înainte. Şi oricât căuta să se liniştească, era mereu îngrijorat de soarta lor.

Stătea şi-i scria nevesti-sii o scrisoare amănunţită de răspuns. De sub pana lui se revărsau mereu, la nesfârşit, vorbe calde, pline de mângâiere. Şi în timp ce scria, îi avea în faţa ochilor, ca aievea, pe toţi: mama, bătrână dar încă vioaie, şi nevasta cu cei doi copii, Tania şi Volodea. I se părea că-i vede stând pe malul împădurit al lui Obi cel larg şi primăvăratic, iar de jur împrejur, cât cuprinzi cu ochii, vedea aşternându-se nesfârşitele şi iubitele întinderi siberiene...

De cât timp nu şi-i mai văzuse pe ai lui!

De cât timp nu mai fusese în Siberia!

Maiorul Ozerov îşi trăise acolo aproape toată viaţa. Ozerovii erau din vechii locuitori ai

Siberiei. Neamul lor îşi întinsese ramurile puternice în multe din satele aşezate la poalele codrului de pini Casmalinsc. Tatăl lui se întorsese bolşevic din primul război mondiali şi înfiinţase în satul natal un Soviet, a cărui conducere o luă el însuşi. Iar în vara anului o mie nouă sute optsprezece, când gărzile albe puseseră mâna pe putere, ajunse comandantul unui detaşament de partizani din vestita armată de sub comanda prietenului său Efim Mamontov, care luptase în acelaşi regiment cu el. Un an mai târziu, rănit la un picior, căzu în mâinile călăilor albi. În văzul tuturor oamenilor din sat, cei din garda albă îl bătură cu vergelele de curăţat puştile, până ce-şi pierdu cunoştinţa, apoi îl împuşcară. Chiar a doua zi, Serioja Ozerov, care avea pe atunci paisprezece ani, plecă la detaşamentul de partizani. Până la căderea iernii colindă prin stepele Altaiului, luă parte la nimicirea câtorva expediţii de represiune de-ale lui Colceac, iar spre iarnă când se întoarseră unităţile Armatei Roşii, se întoarse şi el acasă

După o întrerupere de doi ani, împreună cu alţi întârziaţi de la învăţătură, Serioja se apucă din nou de carte, arătând o sârguinţă vrednică de invidiat. Şi în anul 1925 termină şcoala medie. După aceea, ar fi putut să trăiască şi să muncească liniştit în satul lui, dar Serghei Ozerov colindă încă multă vreme de colo până colo, fără să-şi găsească o ocupaţie care să-i fie pe plac. A fost pe rând conducătorul bibliotecii săteşti, învăţător, a lucrat apoi în comitetul de plasă al Comsomolului, dar nicăieri nu era mulţumit de munca lui. În sfârşit, spre mirarea celor de acasă, se înfăţişă la comisariatul militar, renunţă la scutirea la care avea drept şi ceru să fie luat în armată.

În felul acesta se terminară rătăcirile lui în căutarea unei ocupaţii după plac: simţise în adâncul sufletului că şi-a aflat, în sfârşit chemarea în viaţă.

În armată, străbătu calea de la simplu ostaş până la ofiţer comandant de companie. Tot timpul acela şi-l petrecu în Siberia. Numai cei din urmă patru ani, cât studie la Academia militară, trebui să stea la Moscova. După ce-şi termină Academia, ar fi vrut să se întoarcă fără întârziere în Siberia lui iubită, unde trăiseră totdeauna ai lui. Dar a început războiul şi Ozerov a fost trimis imediat în Apus.

...După ce povesti cu de-amănuntul cum sărbătorise regimentul lui ziua de 7 noiembrie pe front, maiorul Ozerov împinse deodată scrisoarea la o parte şi-l chemă pe Petia Uraleţ.

— Aţi terminat de scris, tovarăşe maior? întrebă Petia cu veselie, scoţându-şi capul din despărţitura adăpostului unde încălzea mâncarea pentru comandantul de regiment. Dacă aţi terminat, apoi trebuie să mâncaţi. Demult ar fi fost timpul!

-— Să mănânc? Bine, hai să mănânc!

Petia începu să aşeze masa

— Uite ce e, Petia, zise Ozerov. Vezi dacă s-a întors şeful aprovizionărilor cu alimente şi furaje. Dacă s-a întors, să vină imediat la mine.

Rubin, şeful aprovizionării cu alimente şi furaje, se prezentă îndată.

Era tânăr, avea sprâncenele negre şi faţa rumenită de ger, ca o fată. Se înfăţişă îmbrăcat cu un cojoc curăţel, albit. Peste cojocel îi strălucea centura nouă şi tocul revolverului. Ducându-şi palma întinsă la căciula împodobită cu o frumoasă blană albăstruie, Rubin raportă cu un glas cald şi vesel de bas — un glas cum au unii răsfăţaţi ai sorţii.

— Te-ngraşi, te-ngraşi mereu? îl întrebă Ozerov.

Rubin îi răspunse cu un zâmbet:

— Toţi cei din familia mea sunt aşa, tovarăşe maior!

— Nu cred că asta-i pricina, zise Ozerov încet, în timp ce răsfoia hărţile şi hârtiile de pe măsuţă. Bagă de seamă, Rubin, să nu fii cumva nevoit după război să pleci la o staţiune de cură. Obezitatea e o boală tare păcătoasă!

— Tovarăşe maior! se tulbură vădit Rubin, înţelegând unde vrea să ajungă comandantul, cu toate că o luase atât de domol. Pe cuvântul meu, nici eu nu ştiu de ce am început să mă îngraş aşa!

— Dar vezi că eu ştiu, îi întoarse vorba Ozerov. Din pricina nepăsării tale în viaţă şi a consumului exagerat de hrană prea nutritivă. Ţi-o spun foarte serios. Că doar nu mănânci prost, nu-i aşa?

Fără să vrea, Rubin aruncă o privire spre farfuria de aluminiu cu un rest de supă de mei, care rămăsese pe marginea mesei. Şi deodată păru a înţelege de ce-l chemase comandantul de regiment. Dojenindu-se în gând pentru neprevederea lui, zise:

— Iertaţi-mă, tovarăşe maior, dar n-am ştiut că sunteţi hrănit atât de prost. Începând de astăzi o să vă trimit un supliment de hrană.

— Ai să-mi trimiţi?...

— Da, tovarăşe maior!
Ozerov împinse hârtiile la o parte.
— Dacă ai s-o faci asta, — zise, aruncându-i o căutătură piezişă, — apoi o să te trimit şi eu... Ai înţeles? În limita dinainte a apărării! Ia stai puţin, amice, nu cumva eşti ofiţer de front?
— Nu sunt, tovarăşe maior! se sperie Rubin.
— După părerea mea însă, ai putea foarte bine să comanzi un pluton: eşti tânăr, voinic, bine hrănit... Iar în locul tău să punem un om mai în vârstă, ce zici?
— Tovarăşe maior, nu se poate... doar sunt specialist...
— Ce fel de specialist? Din serviciul intendenţei? Ozerov îşi închise ochii pe jumătate, şi-i vorbi aproape cu blândeţe: Asta nu face nimic! În război, specialitatea n-are nicio importanţă.
Şeful aprovizionărilor simţi că se înăbuşe în cojocul lui. Faţa rumenă i se acoperi toată cu broboane de sudoare.
— Ei, bine, caută-ţi deocamdată de treburile tale, îi zise Ozerov. N-ai decât să mănânci cât pofteşti dacă nu ţi-e frică să te îmbolnăveşti. Dar dacă o să aflu că ai înstrăinat măcar o fărâmiţă de slănină, tu ai să fii de vină. Atunci nu mai fac eu vorbă lungă cu tine!
— Am înţeles, tovarăşe maior!
— Şi acum, să-ţi spun pentru ce te-am chemat. E vorba de ceva cât se poate de important, — urmă Ozerov. Tu mănânci bine însă pe ostaşi mi-i hrăneşti prost! Aşa că începând de astăzi, să avem o regulă hotărâtă: să-mi prezinţi zilnic la semnat meniul pentru tot regimentul. Fără semnătura mea să nu se gătească nimic. Iar tu să urmăreşti, personal, să intre în cazane întreaga raţie. Să controlezi singur dacă alimentele pe care le eliberezi ajung până la ostaşi, dacă nu cumva le sustrag pe drum şobolanii cei cu două picioare. Să nu stai pe loc, ci să mi te învârteşti ca o sfârlează pe la bucătării şi prin depozite!
— Am înţeles, tovarăşe maior!
După ce plecă Rubin, Ozerov îşi luă din nou scrisoarea, dar o lăsă imediat şi-i ordonă lui Petia Uraleţ:
— Cheamă-l la mine pe Vozniacov!
Cât timp regimentul fusese lipsit de comisar, maiorul Ozerov îndeplinise şi îndatoririle acestuia, fără să le dea mai puţină atenţie decât îndatoririlor sale de comandant.
De la întoarcerea din teritoriul ocupat de cotropitori, secretarul biroului de partid, Vozniacov, se schimbase mult, mai ales în zilele din urmă, de când regimentul intrase în poziţie în preajma Moscovei. Era parcă mai închis, mai atent şi mai grav: serviciul militar îl şlefuise repede în toate privinţele, aşa cum şlefuieşte un bun cioplitor o piatră colţuroasă. Ozerov băgase de seamă aceasta şi se străduia în toate chipurile să-l ajute pe Vozniacov, în a se deprinde cu condiţiile grele ale muncii de partid pe front. Nădăjduia să scoată, ceva din Vozniacov: secretarul biroului de partid îşi îndeplinea serviciul conştiincios şi cu multă tragere de inimă.
Ozerov îl întâmpină cu prietenie.
— Stai jos. Unde voiai să te duci?
— La batalionul întâi, tovarăşe maior!
— Foarte bine că ai început să te duci mai des pe la ostaşi, zise Ozerov, punând la o parte scrisoarea neterminată şi cercetând cu luare aminte faţa tristă a secretarului biroului de partid, cu ochii cenuşii, obosiţi şi cu obrajii căzuţi. Da, pentru că mulţi dintre lucrătorii noştri politici au obiceiul să-şi spună în timpul luptei: „Ce muncă politică poţi să duci cu soldaţii, când nici propriul tău glas nu-l poţi auzi?” Iar când se liniştesc lucrurile, îndată caută să dea bir cu fugiţii pe la punctele de comandă. Că, adică, după luptă oamenii au nevoie de odihnă, nu le mai arde de discuţii!... Şi despre ce voiai să vorbeşti cu ostaşii?
Vozniacov se pregătea să ţină convorbiri cu agitatorii, să vadă cum prelucrează ei raportul tovarăşului Stalin, închinat aniversării lui Octombrie şi să-i ajute cu sfatul în munca lor.
— Foarte bine! încuviinţă Ozerov şi începu să-i explice, cu aprindere şi documentat, cum crede el că trebuie conduse convorbirile, pentru ca fiecare cuvânt al lui Stalin să ajungă la inima fiecărui ostaş.
— Acum, iată ce este, Tihon Matveici, — încheie Ozerov, — eu socotesc că noi nu ducem cum trebuie munca pentru primirea în partid. Da, ştiu ce vrei să-mi spui. Abia îl primeşti pe om în partid şi îndată după aceea moare... Toate acestea le ştiu. Şi totuşi, spre marea mea părere de rău, n-am primit nici pe departe pe toţi acei care ar fi dorit să intre! L-ai cunoscut pe Sviridov, servant la aruncător? În buzunarul lui s-a găsit o cerere scrisă înaintea celei din urmă lupte. Şi te întreb atunci: de ce acest Sviridov, comunist în suflet, n-a ajuns să-şi facă

formele de intrare în partid? Vina e numai a noastră. Trebuie să ne gândim mai mult l-a oameni ca aceştia. Dă în grijă tuturor comuniştilor, chiar astăzi, să dea ajutor unor oameni ca Sviridov să intre în rândurile noastre. Războiul, iubite Tihon Matveici, a înfrăţit nebănuit de adânc poporul cu partidul!

Abia îl lăsă pe Vozniacov să plece, când se auzi zbârnâitul insistent al telefonului. La aparat era statul major al diviziei: maiorul Ozerov trebuia să fie la Ora 16 la generalul Borodin, ca să ia parte la o consfătuire. „Da, mâine se dă lupta...” îşi zise Ozerov. Trimise numaidecât pe Petia să spună să i se înhame caii, iar el se aşeză să termine scrisoarea către Taniuşca, fetiţa lui.

Îi scria cu litere mari de tipar. Scrisoarea era plină mai ales de sfaturi şi îndrumări: să înveţe cât mai bine, să asculte pe mama şi pe bunicuţa, să nu necăjească pe Volodia cel mic şi să aibă grijă să nu-i îngheţe năsucul şi obrăjorii în drum spre şcoală, sau de la şcoală spre casă.

După ce lipi în sfârşit scrisoarea, Ozerov rămase multă vreme cufundat în tăcere, cu fruntea sprijinită în palmă, uitându-se atent, cu reculegere, cum se uscau rândurile drepte ale adresei scumpe şi depărtate...

III

Batalionul căpitanului Vladimir Şaracşane se află în a doua zi de odihnă într-un sat mare, unde erau toate subunităţile de spate ale regimentului. Ostaşii batalionului se scăldaseră în băile ţărăneşti, căpătaseră rufe curate, dormiseră pentru toată săptămâna din urmă şi acum se îndeletniceau cu fel de fel de treburi: îşi dregeau şi-şi curăţau puştile, îşi puneau la punct echipamentul, ascultau convorbirile pe care le ţineau lucrătorii politici şi agitatorii, citeau ziare şi cărţi, scriau scrisori, învăţau cum trebuiesc executate incursiunile de zi şi de noapte, învăţau meseria de lunetişti, aduceau muniţii şi-i deprindeau pe cei din efectivele nou sosite cu meşteşugul greu al războiului. Ca totdeauna, ofiţerii aveau şi mai multă treabă, într-un cuvânt, vieţii în rezervă i se zicea de către toată lumea „odihnă” numai pentru că aşa se chema, oficial, în ordinele statului major al regimentului.

...În viaţa oamenilor vin pe neaşteptate clipe hotărâtoare, cruciale, care ţin uneori numai câteva ore, sau chiar câteva minute. O asemenea clipă crucială a fost în viaţa lui Andrei ziua de 7 noiembrie, când simţise că era ostaş şi cunoscuse fericirea de a fi biruit pe duşman Sentimentul vrăjit, care dă aripi, al victoriei în luptă, trezi în el puteri noi şi noi posibilităţi. Înainte, nici n-ar fi îndrăznit să-şi închipuie că ar putea să comande o grupă şi încă în timp de război. Dar după 7 noiembrie, înţelese că e în stare s-o facă, şi de aceea primi cu linişte noua însărcinare. Peste două zile, generalul Borodin îl înaintă la gradul de sergent.

De când comanda grupa de puşcaşi, Andrei Lopuhov se schimbase mai mult încă decât în neuitata zi de 7 noiembrie. Sentimentul de răspundere faţă de sarcina ce i se încredinţase, faţă de oamenii de sub ordinele lui, trezise în el dintr-odată un nou val de energie. Căuta cu tot dinadinsul ca ostaşii din grupa lui să fie pildă în toate privinţele: să-şi facă datoria cinstit, să îndure bărbăteşte toate greutăţile, să-şi îngrijească armele ca să le aibă totdeauna gata, să fie bine hrăniţi, cu mintea trează şi să lupte cu duşmanul fără să-şi precupeţească viaţa. Era atât de preocupat, şi ziua şi noaptea, de îndeplinirea noilor sale îndatoriri militare, încât nu se îndura nici să doarmă şi nici să mănânce cum se cuvine. Că doar nu e lucru uşor să comanzi o grupă, şi încă în timp de război, cum ar putea să-şi închipuie unii nepricepuţi...

Dar Andrei Lopuhov îşi însuşea cu repeziciune nu numai cunoştinţe şi experienţă militară. Contactul de fiecare clipă cu oamenii de diferite profesiuni şi cu nivel cultural diferit, discuţiile lor cu privire la evenimentele care zguduiau lumea, dorinţa lui de a pătrunde cât mai adânc tot mersul complicat al vieţii tulburate de război — toate aveau o influenţă covârşitoare asupra dezvoltării lui spirituale: era ceva neînţeles care-l îndemna să se amestece în convorbirile ţinute de lucrătorii politici şi agitatori, să ia ziarul în mână, să asculte cu lăcomie povestirile oamenilor umblaţi prin lume şi să ia parte şi el Ia desele discuţii ale soldaţilor. Serviciul în armată se dovedise a fi pentru Andrei, o şcoală a vieţii, neobişnuit de aspră, dar neasemuită.

În zilele din urmă, sergentul major Dubrovca, un tânăr bălai şi voinic, palid încă de pe urma rănilor căpătate, numit de curând ajutor al comandantului de pluton, organizase în subunitatea lui diferite convorbiri şi lecturi din ziare, care se făceau regulat dimineaţa şi seara. Andrei se aşeza totdeauna cât mai aproape de Dubrovca şi-l asculta, silindu-se să nu

scape niciun cuvânt. Asculta cu o deosebită lăcomie toate articolele şi însemnările în care se povestea viaţa din teritoriul ocupat de cotropitori. Când se vorbea, în comunicatele Biroului Sovietic de Informaţiuni sau în corespondenţele ziarelor, despre acţiunile partizanilor din regiunea Calinin lui Andrei i se părea că vede limpede în faţă, ca aievea, pe uscăţivul Stepan Boiarchin, cu ochii lui arzători, şi-şi aducea aminte de glasul lui încărcat de ură de la cea din urmă întâlnire a lor. Iar dacă ziarele, vorbeau despre felul cum se împotrivesc colhoznicii la măsurile duşmanului, Andrei îi vedea înaintea lui pe toţi cei dragi: pe tată-său, pe mama şi pe Marica, şi şi-i închipuia amestecându-se în toate întâmplările acelea. În asemenea clipe, Andrei ori ofta din greu, ori, tulburat de fericire sau de îngrijorare, îşi strângea pumnii şi-i cerea lui Dubrovca ziarul, să vadă cu ochii lui ce scria acolo...

Interesul pentru tot ce se întâmpla pe meleagurile sale era arzător şi chinuitor, şi asta se explica lesne: Andrei ducea din ce în ce mai mult dorul Olhovcăi, al părinţilor, al Maricăi şi al lui Vasiatca... Dar asta nu-l împiedica deloc să fie mereu cu inima trează la tot ce se întâmpla şi în celelalte regiuni unde pătrunseseră cotropitorii, ca şi la tot ce se întâmpla în spatele frontului, la Moscova, pe Volga, în Ural, în Siberia şi în Orientul îndepărtat... Sentimentul acela pe care-l încercase la retragerea din Octombrie, când, urcat pe una din colinele din apropierea Olhovcăi, i se părea că în faţa ochilor lui se deschisese, pentru o clipă toată întinderea nevăzută, de dincolo de orizont a patriei, îl încerca adeseori şi acum. Şi ce adâncă influenţă avea asupra lui sentimentul acela neasemuit de legătură şi de împărtăşire cu tot ce era văzut şi nevăzut, cuprins între hotarele patriei!

Ieri, agitatorul Dubrovca se îmbolnăvise. Răcise la gât. Întâlnindu-l pe Andrei, îi întinse numărul cel mai nou al gazetei ostăşeşti şi-i spuse răguşit:

— Citeşte-l tu băieţilor! Întâi comunicatul, pe urmă însemnările astea. Şi după aceea discutaţi-le, dacă cumva... Eu mă duc la compania sanitară, nu vezi cum am răguşit? Mare bucluc!

Andrei se uită în ochii căprui şi vicleni ai lui Dubrovca, apoi oftă şi luă ziarul...

Andrei citea frumos şi ostaşii îl ascultau cu luare aminte. Totuşi, se simţea tulburat ca în toiul luptei. Dar se tulbură şi mai mult atunci când citi o însemnare despre felul cum jefuiesc şi asupresc cotropitorii nemţi pe colhoznicii unui sat oarecare. O., din regiunea Calinin. Sate, ale căror nume începeau cu litera „O”, erau cu zecile în regiunea aceea. Andrei o ştia doar. Întâmplările povestite în ziar ar fi putut să nu se petreacă numaidecât în Olhovca, cum se petrecuseră totuşi în realitate. Dar Andrei se simţi deodată încredinţat, fără urmă de îndoială, că cele povestite se întâmplaseră chiar în Olhovca lui, şi cu mare greutate, abia putându-se stăpâni, termină lectura ziarului.

— Ce-i cu tine? îl întrebă Umrihin. Nu cumva te-ai îmbolnăvit şi tu?

Andrei rămase toată seara tăcut, culcat pe paie în colţul lui, cu faţa la perete. Cât timp batalionul lui fusese în limita dinainte a apărării, Andrei nu prea avea când să-şi aducă aminte de Olhovca şi de cei dragi: chiar dacă-i apărea pentru o clipă vreo icoană din viaţa paşnică de altădată, ea se stingea numaidecât, întocmai ca flăcările când explodează un proiectil. Iar dacă seara după luptă, îşi punea în minte să se gândească la trecut, la ai săi, cum se trântea în culcuş, cum se prăbuşea dintr-odată, sfârşit de oboseală, ca într-o bulboană... Acum însă nimic nu-l mai împiedica, şi Andrei lăsă frâu slobod gândurilor sale...

Trecuse mai mult de o lună de când îşi părăsise casa părintească. Nu era cine ştie cât, însă câtă viaţă nu încăpuse în răstimpul acela! Şi ce viaţă! În toţi anii tinereţii lui nu trăise atât! Uneori chiar îi venea să se întrebe: oare nu cumva se încurcase în socoteli? Poate că trecuseră ani, nu zile?... Andrei îşi aducea aminte adeseori de cea dintâi dimineaţă petrecută în limita dinainte a poziţiei, când, alături de Oleinic, se uita din tranşee la mesteacănul singuratic din mijlocul „ţării nimănui” şi se gândea acasă. Pe-atunci i se părea că tot ce-şi întipărise în minte în ziua când se despărţise de casă, se petrecuse demult, foarte demult: poate în tinereţe, poate în copilărie... Nici acum nu putea să se scuture de această impresie ciudată, atât de încărcată era memoria lui cu tot ce se întâmplase în timpul scurt de când plecase din Olhovca. Şi, fără să vrea, se gândea că dacă el trecuse prin atâtea întâmplări, nici cei de acasă nu trecuseră prin mai puţine. Totul e, cum le vor fi suportat?

În noaptea aceea Andrei o visă pe Marica.

Era un vis neasemuit, pentru că nu avea în el nimic născocit de închipuire, ci reproducea cu o extraordinară exactitate o întâmplare din scurta lui viaţă cu Marica. Şi nu se petrecuse nimic deosebit, nici atunci când fuseseră într-adevăr împreună, nici acum, în vis. Era primăvară. Se întorceau amândoi în sat, de la munca câmpului, pe o cărăruie şerpuită. Mergeau ţinându-se pe după mijloc, Andrei tăcea, iar Marica cânta un cântec... Tot farmecul

acestei întoarceri de la muncă stătea tocmai în faptul că mergeau împreună, ţinându-se pe după mijloc, iar de jur împrejurul lor se întindea lumea înaltă a amiezii, plină de soare blând. Andrei vedea iarăşi toate câte le văzuse cândva aievea: şi unduirile vesele ale holdelor uşor mângâiate de vânt, şi umbrele graurilor alunecând deasupra lor, şi verdele strălucitor, ca lăcuit, al dumbrăvilor de dincolo de drum, şi cerul care sclipea... Şi ce limpede auzea glasul Maricăi! Cânta un cântec de dragoste, şi cântecul ei se îmbina atât de minunat cu lumea prin care treceau, încât Andrei îşi simţi sufletul încărcat de fericirea de a trăi. Şi ar fi vrut, întocmai ca şi atunci aievea, să meargă, să meargă la nesfârşit alături de Marica, alături de cântecul ei...

IV

Andrei ieşi pe cerdac.

În curtea vecină, de la un capăt la altul al gardului, pe un aşternut de paie putrede stătea culcată o haită de câini de toate culorile. O adusese ieri un grup de fete sanitare, sosite la regiment ca să complecteze efectivul companiei sanitare. Fiecare fată avea un atelaj de patru câini, care trăgea după el un fel de luntre mică, albă şi uşoară pentru evacuarea răniţilor de pe câmpul de luptă. Ieri, în timpul cât cercetau aceste luntrişoare, ostaşii glumeau între ei dar fără veselie:

— Ia hai să ne dăm cu barca. Care doreşte?

— Lasă, c-o să intrăm noi în luptă, şi atunci ne-om da până ne-om sătura!

Uitându-se la câini, Andrei îşi aduse aminte de Cernea, de felul cum îl petrecuse la plecarea lui din Olhovca. Străbătu curtea şi se apropie de gard.

Culcaţi de-a lungul gardului, câinii se ridicară neliniştiţi, zburlindu-şi părul şi începând să mârâie. Sprijinindu-se cu cotul de stinghia gardului, Andrei se uită la ei blând, cu linişte. Şi deodată, câinii începură să dea din coadă cu prietenie şi se culcară, fiecare la locul lui.

Fără veste, Andrei auzi de undeva un glas limpede de fată:

— Tovarăşe sergent!

Mirat, se întoarse spre partea de unde venea glasul acela dulce: demult nu mai auzise altul ca el... Se întoarse şi încremeni: în faţa lui stătea o fată îmbrăcată cu cojoc alb şi cu o uşancă pe cap. Avea părul negru, ochii întunecaţi şi buzele pline şi rumene: semăna ca două picături de apă cu Marica! Asta era o adevărată minune. Fără să-şi poată lua ochii de la fată, Andrei o măsură câteva clipe mirat şi descumpănit. Fata nu putea să-şi dea seama cu niciun preţ prin ce anume stârnise tulburarea lui Andrei şi, în timp ce încerca să înţeleagă, expresia chipului şi a ochilor i se schimba cu o repeziciune uimitoare. Dar când în sfârşit ghici despre ce era vorba, nedumerirea şi teama de pe chipul şi din ochii ei se schimbară deodată într-un zâmbet nebunatic şi viclean.

— M-ai asemuit cu cineva, tovarăşe sergent?

— Întocmai, îi răspunse Andrei, venindu-şi în fire.

— Seamăn chiar aşa de mult?

— Foarte mult!

— Cu nevasta dumitale?

— Da.

Lena Malâşeva se uită cu interes la Andrei.

— Iată un lucru la care nu m-aş fi aşteptat, să seamăn atât de mult cu cineva, — zise ea zâmbind. Credeam că nu mai este alta ca mine... Dar poate că numai ţi s-a părut, tovarăşe sergent, că seamăn aşa de mult cu nevasta dumitale?

Andrei se mai uită odată la fată: într-adevăr, semăna cu Marica, dar nu chiar atât de mult cum i se păruse la cea dintâi aruncătură de ochi. Era mai măruntă decât ea, avea faţa mai rotundă şi obrajii mai plini, şi nu părea brună şi cu ochii negri decât pentru că era îmbrăcată toată în alb şi încărcată de promoroacă, altminteri era blondă şi cu ochii căprui. Apoi nici glasul nu-i semăna cu al Maricăi: era mai adânc şi mai plin...

— Nu, să nu-mi spui nimic, strigă Lena, fără să-i mai aştepte răspunsul. Îşi dădea seama acum că nu făcuse bine punându-i întrebări nelalocul lor. Am o rugăminte la dumneata, tovarăşe sergent — şi se apropie de gard. Şi nu ştiu, crede-mă, cum să încep. Ieri dimineaţă, în timp ce ne aflam la ultimul popas, mi-a fugit un câine din atelaj. Era aşa de încăpăţânat — o adevărată pacoste! Mă dăduse gata! N-o să mă crezi, dar am plâns de câteva ori din pricina lui. Nu voia să meargă, şi pace! Câteodată începea să mârâie la mine aşa de cumplit, că mi-era

frică să nu mă şi muşte.

Deodată Andrei simţi că-i face plăcere să stea de vorbă cu fata aceea.

— Cum s-ar zice, câinele a dezertat, zise el, zâmbind pentru întâia oară în ultimele douăzeci şi patru de ore. Poate că s-o fi speriat de front?

— Da, a dezertat! încuviinţă Lena foarte serios. Şi acum mi-au rămas numai trei câini la atelaj. Uite, atelajul meu e cel de lângă şură.

— Doi albi şi unul roşcat?

— Da, acela.

— Şi a fugit unul roşcat?

— Întocmai. Da' de unde ştii?

— Apoi, nu putea să fugă decât cel roşcat, glumi Andrei, simţind cum îi place tot mai mult să stea de vorbă cu fata aceea, frumoasă, care i-o amintea întrucâtva pe Marica. Aşa-s roşcaţii, nu poţi să te încrezi în ei... Dar eu cu ce pot să te ajut?

Lena se sprijini şi ea cu cotul de gard şi atunci Andrei se încredinţă şi mai bine, cât de greşită fusese prima lui impresie. Şi cu drept cuvânt, oare de ce i se păruse lui că fata asta seamănă cu Marica? Uite ce înseamnă dorul de soldat! „Eh, Mariuşcă — Marică, rândunica mea! oftă Andrei într-ascuns. Ce n-aş da să fii tu acum în locul ei, să stai colea cu mine, să te uiţi în ochii mei...”

— De ajutat poţi să mă ajuţi, tovarăşe sergent, şi încă numai dumneata! — începu Lena. Adineauri stăteam în post şi păzeam câinii, că fetele noastre se odihnesc, obosite după marş. Atunci te-am văzut venind încoace. Câinii s-au ridicat şi au început să mârâie. Credeam c-or să se repeadă la dumneata, că doar eşti un om străin. Dar dumneata te-ai uitat nu ştiu cum la ei... te-ai uitat, şi deodată s-au liniştit şi s-au culcat la loc... Nu-i aşa, tovarăşe sergent?

— Tot nu înţeleg, se miră Andrei. E drept că nu s-au repezit la mine, dar ce-i cu asta? Au văzut şi ei că-s ostaş, de-ai noştri, cum s-ar zice, şi atâta tot!

— Apoi tocmai asta-i, urmă Lena şi, apropiindu-se de Andrei, vorbi mai încet uitându-se repede în toate părţile. Uite, colo, în curtea de-alături, am văzut rătăcind un câine. Cred că-i de-aici, din sat. Stăpânii lui s-or fi evacuat şi l-or fi părăsit. Dar poate că nu-i decât un câine vagabond, venit cine ştie de pe unde. Dacă ai şti cât îi de slab şi de înfricoşat! Şi pe deasupra, i-a mai căzut şi părul pe ici pe colo: trebuie să-l fi opărit careva cu apă clocotită. I-am aruncat pâine, i-am adus şi supa mea, dar nu-i chip să-l momesc! Cum întind mâna, el sare cât acolo! Tare-i sălbăticit săracul. Am chemat şi pe comandantul nostru şi pe alţi ostaşi... Degeaba, nimeni nu poate pune mâna pe el!

— Şi e şi roşcat, nu?

— Întocmai... Da' de unde ştii?

Andrei nu se mai putu stăpâni şi izbucni în hohote de râs.

— Parcă poţi să pui mâna pe un câine roşcat?

— Lasă gluma, cu vorbesc serios, zise Lena uitându-se la el cu dojana. Şi mie îmi place să glumesc dar acum nu-mi arde de aşa ceva... Toţi se prind bucuroşi să se ducă, dar cum dau cu ochii de el, se tem să s-apropie! Pe cuvântul meu! Nu mă aşteptam deloc la asta... Deodată, Lena îi atinse mâna cu îndrăzneală şi înfrigurare: Prinde-mi-l tovarăşe sergent! Prinde-l! Dă-mi-l numai legat de curea, că pe urmă… ei, pe urmă or să meargă toate, pe cuvântul meu!

— Dar dacă o să mă muşte?

— Pe dumneata n-o să te muşte, declară Lena cu atâta convingere în glas, de parcă însuşi câinele ar fi împuternicit-o să facă această declaraţie. Doar am văzut eu tot! Am văzut cum s-au culcat câinii în faţa dumitale... Doamne! strigă deodată, ca o credincioasă în faţa icoanelor. Dar îţi dai seama dumneata ce poate să se întâmple? Dacă se dă mâine o bătălie? Toate fetele or să se ducă să scoată răniţii din luptă, şi eu ce-o să mă fac? Îţi dai seama?

Andrei se uită ţintă la Lena. Cât era de frumoasă în timp ce rostea aceste cuvinte! Şi se ruşina că o sâcâise atât de mult cu glumele lui prosteşti. Plecându-şi ochii în pământ o întrebă:

— Unde o câinele?

Luară cu ei o bucată de pâine şi trecură în curtea vecină.

Găsiră câinele într-o şură mică, pe jumătate dărâmată. Când văzu oameni, dulăul se trase de-a-ndăratelea într-un colţ şi, dându-şi seama că i se taie drumul spre uşă, îşi zburli părul de pe spinare. Căutătura îi era bănuitoare şi plină de îngrijorare.

— Da, s-a sălbăticit, zise Andrei.

Apoi se cinchi în faţa câinelui şi, încruntându-şi uşor sprâncenele, se uită aspru în ochii lui întunecaţi şi temători. Dulăul se zburli şi mai tare şi-şi arătă colţii în tăcere. Dar Andrei nici

nu tresări şi nici nu-şi luă privirea de la botul lui. Lena care stătea mai la o parte nerăbdătoare, oftă de presimţirea unei noi dezamăgiri. Deodată, Andrei se bătu cu palma peste genunchi şi-l strigă pe câine. Încet rar cu hotărâre:

— Vino-ncoace, haide!

Câinele se făcu ghem şi se aşeză pe labele dinapoi.

— Vino-ncoace!

Pe neaşteptate, câinele se lăsă pe tuspatru labele, schelălăi uşor şi se apropie târâş de picioarele lui Andrei. Atunci el îl mângâie pe spinare cu îndrăzneală şi prietenie, apoi îi apropie de bot o bucată de pâine de secară, bine mirositoare.

— Hai, mănâncă, Naida!

— De ce Naida? întrebă Lena, încântată de tot ce se petrecuse sub ochii ei.

— Naidennaia[22], şi de acolo Naida! Uite îţi dau şi câinele, îţi dau şi numele lui. Dă încoace zgarda!

Fără să se ridice, câinele îşi mesteca lacom pâinea şi nu se mai împotrivea la mângâieri. Acceptă zgarda fără să protesteze, şi se sculă mai curând cu bucurie decât cu supunere atunci când Lena, trăgând uşurel de cureluşă, îi vorbi cu glasul plin de fericire:

— Hai, Naida! Hai, drăguţă!...

Lângă poarta curţii unde stătea culcată haita de câini, Andrei şi Lena se opriră: Naida se uită cu încredere la ei şi cu teamă la câini, ca şi cum s-ar fi gândit la ceea ce-o aştepta de aci înainte. Tocmai atunci trecea în sanie maiorul Ozerov. Andrei luă poziţia şi-l salută milităreşte. Deodată conductorul opri calul şi Ozerov întorcându-se pe jumătate şi înghesuindu-l pe Petia Uraleţ care şedea alături de el, ridică mâna şi-i strigă lui Andrei:

— Cum o mai duci Lopuhov?

Din câteva sărituri Andrei ajunse lângă sanie.

— Totul e în ordine, tovarăşe maior!

— Băieţii tăi s-au odihnit bine?

— Minunat!

— Votcă au căpătat cu toţii? Dar mahorcă?

— Cu mahorca merge mai greu, se mai întârzie uneori.

— Bine, o să am în vedere şi o să iau măsuri.

— Aşteptăm ordinul, tovarăşe maior!

— Vine curând. Ei, rămâi sănătos!

Lena aşteptă să se întoarcă Andrei şi-l întrebă curioasă:

— Cine-i?

— Comandantul regimentului. Se duce la statul major al diviziei.

— Comandantul regimentului?... Şi te cunoaşte?

Mai adineauri Lena rămăsese surprinsă de puterea ciudată pe care-o dovedise Andrei asupra câinelui sălbăticit şi se uita la el cu mirare şi interes, ca la cineva care ar fi avut puteri vrăjitoreşti. Acum, o mira simplitatea şi prietenia cu care-i vorbise lui Andrei însuşi comandantul de regiment. Închipuie-ţi numai: comandantul de regiment! Şi, ca toate fetele, Lena nu mai avea răbdare să-l cunoască mai bine pe tânărul sergent cu faţa arsă de vânt, dar frumoasă, cu privirea puţin cam aspră, dar în acelaşi timp luminoasă, şi începu să-l întrebe pe nerăsuflate:

— Şi demult vă cunoaşteţi? Ce funcţie ai? Dar înainte de asta? Şi de câte ori ai luat parte la luptă? Poate că ai incendiat şi tancuri, nu?

Andrei îi răspunse zâmbind.

Deodată Lena îşi aduse aminte de ceva şi strigă ruşinată:

— Doamne, cum m-am pus la vorbă! Şi doar trebuie să scol fetele! Mă duc. Îţi mulţumesc, tovarăşe sergent. N-o să uit niciodată cum m-ai scos din încurcătură. Întârziind o clipă în faţa lui Andrei, adăugă: Mă cheamă Lena, iar numele meu de familie e Malâşeva.

— O să ţin minte, îi răspunse Andrei.

Această cunoştinţă neaşteptată îi făcu multă plăcere Lenei. Abia sosise pe front, şi imediat întâlnise un bărbat puternic şi curajos, întocmai aşa cum credea ea că trebuie să fie acum toţi cei de pe front...

V

Vestea că brigada lui Batiucov primise titlul de brigadă de gardă, făcu repede înconjurul

întregului front din apropierea Moscovei.

Comandantul de batalion Şaracşane se hotărî să-i felicite pe tanchişti. După ce adună un grup de soldaţi şi ofiţeri de pe la companii, plecă împreună cu ei spre marginea satului, unde erau câteva tancuri din brigada lui Batiucov. Cei din regimentul lui Ozerov făcuseră cunoştinţă cu câţiva dintre tanchişti încă din timpul bătăliei de la, 7 noiembrie, cu alţii în zilele din urmă, şi între infanterişti şi tanchişti se şi legase o strânsă prietenie de arme.

Dar înaintea oamenilor lui Ozerov o luaseră alţii. Când ajunseră ei, cele două case pe care le ocupau tanchiştii erau deja pline de oaspeţi: artilerişti, cercetaşii regimentului, agenţi de transmisiuni, pionieri... Şaracşane şi alţi câţiva comandanţi începură să-şi facă loc prin mulţimea din casa, care vuia ca un stup, a comandantului companiei de tancuri grele, în timp ce ostaşii se opriseră, nehotărâţi, lângă cerdac.

— Geme de lume! zise Andrei cu părere de rău.

— Şi ce gălăgie fac! adăugă Umrihin. Se-nţelege, cum să nu fie gălăgie dacă-i atâta lume! Ce să mai vorbim, casa-i plină, şi fără noi, cum spunea pe bună dreptate tovarăşul sergent. Dar o scot ei la capăt şi singuri. Lasă să mai stea la taclale şi comandanţii, poate că de bucurie or mai cinsti şi câte-un păhărel. Că doar aşa-i socoteala... De ce să-i încurcăm? Şi se prea poate să ne pice şi nouă câte-o duşcă, numai tare mă tem că nu acum.... Eh, de ce mi-am mai adus aminte de asta?...

— Totdeauna păţeşti tu aşa! mormăi Petro Semiglaz. Te pune dracu' să glăsuieşti fel de fel de prostii, şi pe urmă mai-mai să te-mbolnăveşti de ciudă... Ia hai mai bine să mergem la tanchişti... Uite, tancurile-s colo, după şură.

În mijlocul curţii îl întâlniră pe sergentul major Vasia Petrişcev, comandantul unui tun de 45 milimetri dintr-un divizion independent de artilerie antitanc. În cele trei zile cât rămăsese la poziţia de apărare a plutonului lui Iurghin, mulţi infanterişti îl cunoscuseră pe flăcăuaşul acela tinerel şi slăbuţ, veşnic neobosit şi neînfricat în luptă, ca şi tunul lui cel mic. În urmă veneau câţiva ostaşi artilerişti.

Andrei îl opri pe Petrişcev.

— Salut „apostolilor"!

— Asemeni şi vouă, „căţărătorilor pe muşuroaie"!

— Ei, cum o mai duce „zeul războiului"? Tace, hai?

— „Zeului" nostru nu-i place să pălăvrăgească de pomană, răspunse Vasia Petrişcev, făcând cu ochiul către prieteni. Dar când s-o pune el pe bombănit, apoi să-ţi iei rămas bun de la lumea asta!

— Aţi fost la tanchişti?

— Am fost, aşa, să mai stăm de vorbă...

Andrei zise cu ironie:

— Prin urmare, „zeului" vostru nu-i place să bombănească de pomană, dar voi, „apostolii" lui, nu vă daţi înlături de la aşa ceva?

— Nouă ni se îngăduie!

— Care dintre tanchişti sunt acolo? Poate că e şi Borisov cumva?

— Este şi el...

— Atunci haideţi, băieţi!

Lângă peretele dinspre răsărit al şurei, aproape rezemate de el, se adăposteau două tancuri: un „CV" şi un „T-34". Tanchişti şi tehnicieni militari, îmbrăcaţi în haine vătuite unsuroase, le cercetau. Un tanchist vopsea din nou, în alb, turela „CV"-ului.

Infanteriştii lui Ozerov salutară cu larmă şi cu veselie pe cei dintâi ostaşi de gardă. După salutări, urmară puternice strângeri de mână însoţite, după obicei, de glume nevinovate, pornite din adâncul inimii

— Ei, v-aţi luat ori încă nu, nasul la purtare?

— Încă nu. N-avem vreme!

Zărindu-i pe ostaşii din plutonul lui Iurghin, pe care-i cunoscuse în limita dinainte a apărării, sergentul major Borisov se apropie de ei:

— Oho, vecinii noştri! Salutare!

Îmbrăcat cu o haină vătuită nouă şi moale şi cu pantaloni tot vătuiţi, cu cască şi pâslari, Borisov părea gros şi stângaci. Faţa lui stropită cu pete grase de ulei râdea până la urechi.

— De ce-ai plecat din limita dinainte? îl întrebă Andrei. Nu ţi-e urât fără noi?

— Mi-au zgâriat puţintel tancul. Chiar acum termin reparaţia şi mâine o iau din nou într-acolo. Dar voi?

— Poate că şi noi...

— Se aude ceva, cumva?

— După toate semnele, trebuie să înceapă.

Se mai apropie de ei încă un grup de ostaşi, iar în urma lor sanitarele: sfioase, îmbrăcate în cojocele albe şi curate care nu fuseseră târâte încă prin tranşee şi adăposturi. Printre fete Andrei o zări de la început pe Lena. Privirile li se întâlniră, şi lui i sa păru că ar fi necuviincios să tacă. Aşa că o întrebă încă de departe, cu stângăcie:

— Ei, ce face Naida? N-a fugit?

— Uite, ăsta-i acela, le şopti Lena prietenelor sale, apoi, îndrăzneaţă, se îndreptă spre Andrei. Nu, n-a fugit. S-a şi deprins cu mine, înţelegi? Pe cuvântul meu!

— Dar cu câinii dumitale?

— Ai mei cam mârâie la ea.

— Nu-i nimic, or să se deprindă ei...

Ca să nu tulbure discuţia generală care se încinsese lângă tancuri, Andrei şi Lena se retraseră mai la o parte, lângă peretele şurei. Şi acolo, cu toate că abia se cunoşteau, începură să vorbească amândoi cu o uimitoare uşurinţă şi aprindere despre tot ce le trecea prin minte: despre câini, despre lupte, despre Moscova, despre viaţa din trecut şi cea viitoare... Lenei îi plăcea să stea de vorbă cu el pentru că Andrei era un adevărat luptător de pe front, care ştia ce este războiul. Iar lui Andrei, pentru că demult nu mai văzuse atât de aproape o faţă rumenă şi ochi zâmbitori şi nu mai auzise glas de fată... Erau atât de adânciţi în discuţia lor abia însăilată, dar care li se părea nespus de atrăgătoare şi interesantă, încât nici nu auzeau ce-şi spuneau cei de lângă tancuri.

La început, cei de lângă tancuri vorbeau şi ei la întâmplare, însă curând Ivan Umrihin luă conducerea discuţiei. Stând pe un butoi de benzină, gol, el prinse momentul potrivit şi-şi dădu drumul glasului uşor răguşit, dar care, nu se ştie de ce, fermeca totdeauna ascultătorii.

— Ei bine, tovarăşi tanchişti, — începu el, — iată că vi s-a dat titlul de ostaşi de gardă. Asta nu-i glumă, pe legea mea! V-o spun fără înconjur: e o mare cinste! Asta înseamnă că ziua de astăzi e o adevărată sărbătoare pentru voi. Şi atunci, de ce nu petreceţi, de ce nu beţi votcă, şi umblaţi aici cu fel de fel de unsori, de parcă sunteţi nişte diavoli?

— De petrecut o să petrecem noi, şi poate chiar mâine, — îi răspunse Borisov.

— Mâine? Da’ pe noi o să ne chemaţi?

— Nici vorbă. Fără voi nici nu se poate.

— Asta zic şi eu că-i vorbă! Şi unde-o să întindeţi masa?

— În câmp neted, în aer liber, urmă Borisov zâmbind. Acolo o să fie mai plăcut decât în satul ăsta.

— Oho, că ai şi găsit locul! zise tărăgănat Umrihin, cu nemulţumire în glas, ridicându-şi în sus şi întorcându-şi de la Borisov nasul lui vânăt, în chip de plisc de raţă. Nu mai poţi de-atâta aer liber!

— În schimb, o s-avem şi muzică!

— De asemenea muzică, te-apucă sughiţul.

Deodată tancul „CV” vui şi se smuci din loc. Fără să vrea, toţi tresăriră şi se depărtară de el. În crengile sălciilor bătrâne şi negre din curtea vecină, stăncuţele îngrămădite pentru noapte se neliniştiră şi începură să croncănească. După ce tancul tăcu, Umrihin îşi urmă vorba:

— Nu, orice mi-aţi spune, voi tanchiştii nu sunteţi oameni tocmai veseli! Aveţi o bucurie ca asta, şi-mi staţi cu toţii întunecaţi şi gravi, fără să arătaţi măcar că vă pare bine! Dar de bucuroşi ştiu eu că sunteţi bucuroşi, de-aţi fi în stare să-ncingeţi şi o horă! Văd eu doar, pe mine nu mă-nşeală ochii. Uitaţi-vă, de pildă, la cel care vopseşte. Apoi aceluia toate măruntaiele-i cântă de bucurie!

Tanchistul cel scund care vopsea turela lui „CV”, mestecă mânios cu pensula în căldăruşa murdară de vopsea albă şi se răsti la Umrihin:

— Ei, şi ce pofteşti? Ce te legi de mine? Te roade invidia, tătucule, asta-i! Dacă vrei, uite, ţi-o spun pe şleau: Într-adevăr sunt bucuros, într-adevăr toate măruntaiele din mine cântă de bucurie!

— Ei, vedeţi? Am ghicit! făcu Umrihin împăciuitor, desfăcându-şi braţele ca şi cum ar fi chemat pe toţi cei de faţă să fie martori că a avut dreptate.

— Da, sunt bucuros, sunt bucuros, asta-i! — se înfierbântă tanchistul cel scund, părăsindu-şi lucrul şi fluturând în aer pensula cea albă. Şi te rog să-mi spui dumneata, tătucule, deşteptule: cine-i dobitocul care nu s-ar bucura de o cinste ca asta, hai? Cât despre mine, e drept că, îndată ce am aflat, totul a început să cânte în inima mea!

— Ei, destul, destul Crivţov! strigă Borisov, ruşinat de lăudăroşenia tanchistului celui scund. Dă-i înainte cu vopsitul, ştii doar că trebuie să ne grăbim.

— Fără îndoială c-o să tac, tovarăşe sergent-major, — răspunse Crivţov, potolindu-se dintr-odată. Numai atâta vreau să mai spun, ca încheiere: tătucul de colo e om rău, nu vezi? Toţi ceilalţi tac, numai el ne zădăreşte mereu!

— Ajunge, Crivţov! Nu trebuie să-i supărăm pe oaspeţi!

— Da' el poate să ne supere pe noi, nu?

— Uite cum te dai de gol! Se vede prin tine ca prin sticlă, — zise Umrihin. Prin urmare, nici n-ai apucat bine să capeţi titlul de ostaş de gardă, şi ţi-ai şi luat nasul la purtare. Dar ce-o să fie când ţi s-o da vreo decoraţie, sau vreo medalie de argint curat?

— Parcă or să ni se dea? întrebă unul dintre cei de faţă.

— Nici vorbă că or să ni se dea, doar aşa spune şi ordinul tovarăşului Stalin, răspunse Umrihin cu tonul lui împăciuitor de totdeauna, bătându-şi unul de altul pâslarii care începuseră să îngheţe. Asta nu înseamnă că o să i se dea numaidecât dumisale, tovarăşului care vopseşte, dar fără îndoială că multora din brigada lui.

Toţi făcură haz de dibăcia cu care înţepase Umrihin pe supărăciosul tanchist. Şi plini de voie bună, cu râsul acela lipsit de răutate, luară partea glumeţului. După aceea Umrihin se întoarse spre Borisov care, potrivit învoielii fără vorbe dintre tanchişti, ocupaţi fiecare cu treburile lor, făcea pe gazda.

— Dar în ce priveşte alte semne distinctive n-ai auzit încă nimic, tovarăşe sergent major?

— Ce fel de semne distinctive?

— Apoi, ordinele şi medaliile sunt pentru toată lumea, asta se ştie, însă pentru voi trebuie să se creeze semne distinctive anume, zise Umrihin cu aerul unui om care ştie totul. Vreo uniformă specială, sau poate niscai insigne pe piept...

— Se poate şi fără semne distinctive.

— Nu, nu se poate, stărui Umrihin. Odată ce sunteţi trupe de gardă, totul trebuie să fie la voi mai deosebit: şi uniforma şi semnele distinctive, ba cred că chiar şi mâncarea...

Observaţia lui Umrihin cu privire la semnele distinctive le plăcu tuturor: şi tanchiştilor şi infanteriştilor. Şi toţi împreună se porniră să discute dacă or să se introducă într-adevăr semne distinctive pentru ostaşii de gardă şi, în cazul acesta, care anume...

— Pe Vremea ţarismului erau fel de fel de semne distinctive, — zise Umrihin.

— O fi fost pe vremea ţarismului! strigă Crivţov, de sus de pe tanc, vrând pesemne să se răzbune în felul acesta pe Umrihin, pentru glumele lui usturătoare.

— Şi de ce n-ar mai fi şi acum? sări Umrihin, coborându-se de pe butoi. Haide, spune, de ce? Odată ce e unitate de gardă, înseamnă că-i trupă de elită, iar o trupă de elită trebuie să se cunoască de departe. Numai cât te-ai uitat, şi ai şi văzut: asta-i din gardă! Bunicul meu, de pildă, a făcut pe vremuri serviciul de gardă. Dar cum se alegeau înainte oamenii din gardă? După înălţime. De cum şi-au aruncat ochii cei din comisie asupra bunicului, au strigat într-un glas: la gardă! Era mai înalt chiar decât mine, închipuie-ţi! Iar serviciul l-a făcut cu generalul Scobelev... Acela, fraţilor, ştiu că era general, nu glumă: ce ţinută, ce privire de vultur! Barba despărţită în două, iar dedesubtul ei — tot pieptul numai decoraţii! Cu acest Scobelev a plecat bunicul să se bată cu turcii, iar când s-a întors, a adus portretul generalului. Un adevărat tablou în culori! Şi când se întâmpla să-şi arunce bunicul ochii la portret, parcă se destindea în el un arc! Capul până la bagdadie şi mâinile la vipuşcă... Ehei, ce ţinută avea! Nu numai că făcea serviciul în gardă, dar mai stătea şi în flancul drept al companiei!

— Auzi dumneata cum se fuduleşte cu bunicu-său! strigă Crivţov, necăjit într-adevăr că nu putea să se răzbune pe Umrihin pentru toate umilinţele îndurate.

— Ei, da' eu n-am deschis vorba despre bunicu-meu aşa, de florile mărului, tovarăşe tanchist vopsitor, zise Umrihin, apoi se întoarse iarăşi spre Borisov. Uite ce-aş fi vrut să aflu de la dumneata, tovarăşe sergent-major: cum o să fie în ce priveşte înălţimea! S-a hotărât, ori încă nu, până la ce înălţime se primesc oameni în gardă?

— Eu cred că asta nu interesează pe nimeni, răspunse Borisov. Titlul de ostaş de gardă se dă pentru vitejie, n-are nicio legătură cu înălţimea!

— Cum n-are nicio legătură? — se miră Umrihin. Unităţile de gardă trebuie să se deosebească de celelalte trupe în toate privinţele, eu aşa înţeleg. Înălţimea dumitale, de pildă, poate fi socotită ca mulţumitoare. Pe când a tovarăşului dumitale, cel care vopseşte, nu, că e prea mărunţel... N-are de ce să se supere, am spus-o şi eu aşa, fiindcă veni vorba... dar oricum, uită-te şi dumneata: asta-i înălţime?

Un hohot de râs răsună delaolaltă în toată mulţimea.

— Nu, n-am spus-o ca să-l supăr, repetă Umrihin, după ce se mai potoli râsul. Numai că stau şi eu şi mă minunez: e cam mărunţel băiatul pentru gardă! Eu aşa gândesc, că ostaşii care n-au crescut cât trebuie, să fie scoşi din brigada voastră de gardă, iar în locul lor să se aducă alţii, mai chipeşi...

Crivţov nu mai putu să îndure această batjocură. Aşa ca tine, de pildă? strigă el, vărsând vopseaua. Nu cumva chiar tu eşti acela care ai vrea să-mi ici locul?

— Şi tu cum crezi? îi răspunse Umrihin liniştit, de parcă nici nu-i păsa. Dacă or începe să aleagă ostaşii unităţilor de gardă după înălţime, apoi numai bine eu o să fiu cel dintâi care-o să-ţi iau locul!

Mulţimea de soldaţi, dornică de glume, bufni iarăşi în râs din toate puterile. Stăncuţele de pe sălciile din apropiere se nelinişteră iarăşi, dar, cum se inserase, după ce croncăniră şi bătură din aripi, foşnind printre crengi, se linişteră curând.

— Au sosit generalii! strigă cineva.

Grupul de ostaşi de lângă tancuri se potoli dintr-odată. Glasurile se făcură mai stăpânite şi mai grave.

— Care generali?

— Al vostru şi al nostru...

— Da' ce, şi voi aveţi un general acum?

— Cum nu! Cu începere de azi.

— Şi cine a mai venit? Ai văzut?

— Au venit mulţi, e plin acolo!

Tăcură un timp. Apoi Umrihin încheie:

— Hotărât lucru: mâine o să petrecem în lege!

În clipa aceea, Andrei, care se luase cu vorba, auzi pe neaşteptate glasul lui Iurghin. Locotenentul era chiar lângă el. După ca se uită cu luare aminte la Lena, îi ordonă lui Andrei, stăpânindu-şi nemulţumirea:

— Adună-ţi oamenii!

Batalionul lui Şaracşane primise ordin ca înainte de revărsatul zorilor să fie în limita dinainte a apărării. Începură pregătirile.

Când ajunseră la casa unde-şi cantonase plutonul, Matvei Iurghin se opri şi, ca din întâmplare, îl întrebă pe Andrei:

— Cu cine stăteai de vorbă? O cunoştinţă?

— Am cunoscut-o de curând... răspunse Andrei cu sfială. Dar ce-i?

— Parcă eşti un cocoş de munte care-a ieşit în poiană! Eu îl strig, îl strig, şi el habar n-are! Nu ştiam că te ţii de prostii...

În curtea vecină se auziră glasuri de fete, iar câinii începură, să se frământe şi să latre.

— Aha... zise Iurghin pe gânduri, şi oftă. Da, fetişcanele... Ai o ţigară?

— Poate vrei s-o cunoşti? îl întrebă deodată Lopuhov. Bună fată! Vrei, nu-i aşa?

VI

Cu o jumătate de oră înainte de răsăritul soarelui, batalionul lui Şaracşane se adună în pădurea deasă de brad, care se afla mai spre miazăzi de satul Novo-Rojdestveno. De-acolo şi până la limita dinainte a apărării noastre nu mai era decât un kilometru, şi într-acolo duceau, cât vedeai cu ochii, potecuţe şerpuite, bătătorite de ostaşi.

Tot batalionul aflase despre ordinul de luptă. Înainte de a pleca în limita dinainte a apărării, nu numai comandanţii şi lucrătorii politici, dar şi mulţi dintre comunişti ţinuseră convorbiri cu ostaşii în legătură cu lupta care urma să înceapă. Ostaşii îşi dădeau bine seama de importanţa ei în marea bătălie din preajma Moscovei şi lucrul acesta înălţă în sufletele tuturor sentimentul datoriei ostăşeşti. În foile de luptă scoase în zori la companii, mulţi soldaţi asigurau comandamentul şi pe tovarăşii lor de arme, în rânduri grăbite, că erau gata să-şi jertfească viaţa pentru executarea întocmai a ordinului de luptă. Erau cuvinte bărbăteşti şi cinstite.

Dar clipele dinaintea luptei nu seamănă cu nicio altă clipă... Ostaşii vorbeau numai când era neapărată nevoie şi mai mult tăceau, cufundaţi în ei înşişi. Iar dacă cineva le tulbura tăcerea — această adâncă nevoie a sufletului omenesc — se arătau grozav de nemulţumiţi. Mulţi dintre ei îşi stăpâneau cu greu şi căutau să-şi ascundă de ceilalţi tremurul, ca nu cumva să fie luat drept frică. Dar se osteneau zadarnic: nu-i stăpânea frica, ci acea tulburare specială

pe care o încearcă orice ostaş înaintea luptei când, timpul fiind măsurat, mintea fiecăruia cuprinde şi rezolvă într-o singură clipă nenumărate probleme pe care altfel nu le-ar fi chibzuit şi rezolvat de-a lungul unei vieţi întregi. Însă ceea ce-i tulbura mai cu deosebire, era conştiinţa că batalionul lor trebuia să ducă, pentru întâia oară, o mare luptă ofensivă.

În pădure, împreună cu infanteriştii se aflau şi tancurile brigăzii lui Batiucov. Prin gaura de acces a unui „CV" scoase capul un tanchist, strigând spre infanteriştii lui Ozerov:

— Ei, voi, infanteriştilor, băgaţi de seamă să nu ne faceţi de ruşine!

— Nu suntem noi dintr-acei care se fac de râs! îi răspunse unul dintr-o grupă apropiată.

— Cât despre gardă, ea n-o să vă facă de ruşine niciodată!

— Înfipt flăcău! zise Umrihin cu ochii la tanchist. Şi să mai spui că zolotnicul[23] e mititel! Îl vedeţi cum merge la luptă? E Crivţov, vopsitorul de ieri, nu l-aţi cunoscut după glas?

Acest schimb de vorbe îi mai învioră puţin pe ostaşi. Printre oamenii lui Ozerov care se odihneau după marş, fiecare cum putea, în liniştea pădurii glasurile răsunară mai vii decât înainte.

— Vedeţi, fraţilor, şi garda merge la luptă!

— Straşnic o să-i mai ardă ăştia pe nemţi, de bucurie!

— Da, au venit mulţi încoace...

— Au trecut şi pe partea stângă a şoselei. Aţi văzut?

— Da' oare cum o fi venind asta? Ei ne bat şi totuşi noi suntem din ce în ce mai mulţi!

— De unde ies atâţia?

— Apoi, e lucru ştiut că din soldat, soldat se naşte...

— Şi tehnică ne vine mereu...

— Nimic de zis, fraţilor: creşte puterea noastră!

— Iată că-ncep a se împlini cuvintele...

— Şi încă cum or să se-mplinească! Numai să ai puţină răbdare...

— Eu aşa gândesc, că azi o să le dăm un brânci s-ajungă cât colo!

— Da' vezi că nu-i uşor să porneşti la ofensivă, când nu ştii, cum s-o iei...

— Cum o fi, cum n-o fi, trebuie să pornim ofensiva!

— Se înţelege că trebuie, eu nu spun decât că primul pas e...

— Nu-i nimic, o să le tragem o scărmăneală, de-or să urle!

— Mulţi dintre ei mănâncă acum pentru cea din urmă oară!

— Aha, vorbeaţi de mâncare? Nimerite vorbe... — zise Umrihin ieşind de după tufe, şi toţi îşi dădură seama că el nu auzise despre ce era vorba. N-ar fi rău să luăm ceva în gură înainte de a pleca la luptă. Numai, unde-o fi bucătăria? Că nu miroase, a fum...

Câţiva ostaşi începură să râdă, dar fără chef.

— Şi ce găsiţi de râs aici? îi întrebă Umrihin. Ar cam fi vremea să sosească. Eram încă în satul de unde-am pornit când l-am văzut pe bucătar cum aţâţa focul. Azi avem supă de mazăre cu conserve de carne, ştiu sigur, mi-a spus chiar plutonierul. Staţi fraţilor, nu cumva aceea-i bucătăria? Uite colo, lângă sat... Asta-i! Pun şi rămăşag! Cine se prinde? Pe o raţie de pâine...

Într-adevăr, apăruse bucătăria. Se opri la marginea pădurii.

...În timp ce Dubrovca, ajutorul comandantului de pluton, alinia oamenii şi Andrei alerga să-şi ia locul în front, locotenentul Iurghin îl strigă:

— Sergent Lopuhov, vino încoace!

După ce expedie plutonul, Iurghin îi zise:

— Ascultă, Andrei, într-adevăr... vreau s-o cunosc!

— Îs departe de aici?

— Acuşi trebuie să vină şi ele la bucătărie. Şi Iurghin se uită spre sat, de unde se auzi deodată lătrat de câini. Uite-le, vin! Numai, vezi, fă aşa în vreun fel... să nu se bage de seamă… Iurghin oftă de tulburare şi necaz. Acum e vreme de aşa ceva? Gândeşte-te şi tu... dar ce să fac? O singură dată m-am uitat la ea, şi uite ce bucluc pe capul meu! Numai că, bagă de seamă, fă aşa cumva... pe nesimţite... Ptiu, am înnebunit de tot, pe cuvântul meu!

— Nu-i nimic, toate or să se sfârşească cu bine!

După ce primi de la Dubrovca gamela cu supă de mazăre pentru el şi pentru comandantul de pluton, Andrei îl luă pe Iurghin înspre cărarea pe unde tocmai trecuseră fetele la bucătărie. Sergentul aşeză gamela pe un buluc şi începu să rupă crengi de brad. Apoi zise râzând:

— Uite, colea o să stăm să le pândim!

Drept răspuns Iurghin ridică doar din umeri, cu alte cuvinte: fă ce vrei, sunt în mâinile

tale...

Se lumina repede, pe nesimţite. Pădurea din zona frontului, atât de liniştită, se dovedea plină de viaţă. Pretutindeni, ascunşi sub corturile negre ale brazilor împodobiţi cu dantelă de zăpadă, pe maldăre de crengi proaspete, ostaşii mâncau şi se odihneau, iar de ramurile joase ale brazilor atârnau arme şi echipament. Din sat spre pădure, spre limita dinainte a apărării şi îndărăt, treceau în goană agenţi de transmisiuni. Ici şi colo, deasupra troienelor, se înălţau fumuri subţiri, abia văzute, care nu se ridicau peste vârfurile puieţilor de brad: odată cu ivirea dimineţii se stingeau focurile din bordeiele de pe front. Ca totdeauna înainte de luptă, în limita dinainte a poziţiei se lăsa o anumită linişte, o linişte trează şi tulburătoare. Pădurea de dincolo de şosea, desfrunzită, neagră şi troienită de zăpadă, se făcea văzând cu ochii tot mai trandafirie: răsărea soarele.

— Opt şi două minute, zise Iurghin, aruncându-şi ochii la ceas, cu acelaşi sentiment deosebit, cu care se uitau la ceas, în dimineaţa aceea, zeci de comandanţi.

— Mai avem o oră şi jumătate, îi răspunse Andrei. Pe cărare se iviră fetele.

Zărindu-l pe Andrei, Lena Malâşeva se opri şi strigă cu bucurie :

— Aha, şi dumneata eşti aici?

Andrei se ridică de pe maldărul de crengi.

— Bună dimineaţa! Ce mai face Naida?

Ca să nu stea în calea prietenelor sale, Lena se trase mai la o parte din drum.

— Mulţumesc, bine, numai că ceilalţi câini nu-s tocmai prietenoşi cu ea.

— Îi fac zile fripte?

— Da, îi fac zile fripte.

— Dar dumneata nu ştii cum trebuie să procedezi?

— Nu, nu ştiu. Cum anume?

Văzând că trece şi cea din urmă dintre fetele ei cu gamela în mână, Lena îi strigă:

— Vera, spune-i Maşencăi aşa, că vin îndată!

— Vezi să nu întârzii, că ţi se răceşte ciorba! îi răspunse cu asprime Vera, o fată înaltă şi uscăţivă, în timp ce-i arunca o privire dojenitoare: nu-i plăcea că, abia sosită pe front, Lena îşi făcuse atâtea cunoştinţe. Atâta uşurinţă din partea unei fete care avea cinstea să poarte haina ostăşească i se părea de neînchipuit.

— Spune-i că vin numaidecât! o asigură Lena.

Iurghin se ridică şi-i ieşi înainte.

— Faceţi cunoştinţă, zise Andrei, uitându-se într-o parte. E comandantul nostru de pluton.

— Îmi face deosebită plăcere, răspunse Lena cu un glas mult mai scăzut decât acela cu care vorbise până atunci, şi chipul i se îmbujoră: nu se putea hotărî în grabă ce atitudine să ia într-o împrejurare atât de neaşteptată ca aceea.

Iurghin îi întinse mâna şi-şi rosti numele.

— Lena Malâşeva... zise şi fata aproape în şoaptă, fără să-şi poată ascunde tulburarea. Cât de ciudate sunt toate aici... — şi fata aruncă o privire spre răsărit. Niciodată nu mi s-a întâmplat să fac cunoştinţă cu cineva la răsăritul soarelui.

— Numai la asfinţitul lui? glumi Iurghin.

— Doamne, ce spui, tovarăşe locotenent! Şi ce glumeţi sunteţi cu toţii, pe cinstea mea!

Iurghin îi arătă butucul:

— Pune-ţi mai bine gamela colea. Lena se supuse în tăcere.

— Aşează-te şi mai stai cu noi. Tot în tăcere, Lena se aşeză pe crengile de brad.

— Ai lingură?

— Am.

— Şi pâine?

— Şi pâine.

— Atunci stai şi mănâncă!

La toate acestea, Lena nu răspunse decât un singur cuvânt:

— Extraordinar!

Iurghin şi Andrei îşi aşezară şi ei gamelele în faţa Lenei şi-şi luară lingurile. Lena rămase puţin pe gânduri, apoi îşi scoase şi ea lingura din buzunarul cojocelului.

— Şi niciodată, — urmă ea, pe un ton de parcă-i era teamă că n-or s-o creadă, — niciodată, vă spun cinstit, n-am mâncat iarna în pădure, şi încă la răsăritul soarelui! Şi supa e grozav de bună. pe cuvântul meu!

Lenei îi plăcu Matvei Iurghin de la început, şi înţelese că-i plăcea cu totul altfel decât îi plăcuse Andrei ieri. Dar care era deosebirea, de asta nu putea să-şi dea seama acum, în cele

dintâi clipe ale cunoştinţei lor. Locotenentul Iurghin, cu faţa smeadă şi uscăţivă, părea a fi un om ursuz, crescut în singurătate şi aspru în viaţa de toate zilele. Cu toate acestea, în ochii lui stăruia acea culoare verzuie de pădure, blândă şi dulce, de care-s pline crângurile în amiezile fierbinţi de vară. Lena se tulbură în faţa lui, dar nu-şi pierdu cumpătul, aşa cum i se întâmpla de obicei când se prezenta înaintea comandanţilor: totdeauna se temea să nu capete vreo observaţie în legătură cu serviciul. Simţi apoi că şi tulburarea i se risipeşte repede. Dar cu locotenentul ăsta ursuz i-ar fi plăcut grozav să stea de vorbă, mult şi deschis, să-i spună despre toate câte o frământau. De aceea, răspunzând la o întrebare a lui, începu deodată să-i povestească despre viaţa ei la Moscova: cum învăţa la şcoala tehnică de construcţii, cum tatăl său se înrolase ca voluntar în miliţia poporului, cum mamă-sa, bolnavă, fără îndoială că plângea mereu gândindu-se la ea şi cum, în ziua când începuse războiul, se plimba cu prietenele ei în afara oraşului...

Şi aşa, Matvei Iurghin şi Lena Malâşeva se întâlniră la răsăritul soarelui şi mânaţi de nevoia de a se cunoaşte unul pe altul, numai simţiră acea apăsare grea a clipelor dinaintea luptei, pe care nimeni nu le-ndrăgeşte în război..

Pe neaşteptate, bradul cel bătrân scutură peste ei un morman de zăpadă. Şi un pumn bun căzu drept în gamela fetei.

— Doamne, dar ce fac? strigă Lena speriată, uitându-se în gamelă.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Iurghin. Nu i-a mai rămas nimic prietenei dumitale?

— Ce tot spui! Aproape că nici nu m-am atins de mâncare! zise Lena, culegând cu lingura zăpada din gamelă. O, Maşenca dragă, ucide-mă! Uite, supa a prins gheaţă pe deasupra! Ce limbută-s, ce limbută-s! Fug, fug, fug! Poate c-o să mai am timp s-o încălzesc, ce zici?

— O să ai, o să ai, mai avem timp, căută s-o liniştească Iurghin şi, luând o crenguţă de brad, o întrebă: îmi dai voie să te scutur de zăpadă?

Lena se uită la Iurghin cu mirare.

— Nu, mă scutur şi singură!

— Dar, colea, pe spate?

— Bine, pe spate poţi să mă scuturi...

În timp ce se pregătea de plecare, Lena îşi aduse aminte dintr-odată:

— Era să uit de câini! Tovarăşe sergent, ce spuneai că trebuie să fac cu ei? Dar spune repede, că plec! Aşa de tare o necăjesc pe Naida!

— Cu ei nu trebuie să lungeşti vorba, dacă nu vor să-nţeleagă disciplina militară... îi răspunse Andrei, în timp ce-şi golea gamela. Să le faci o mustrare în faţa întregului front câinesc, şi treaba-i gata!

— Bine, bine, tovarăşe sergent, aşteaptă că-ţi arăt eu dumitale! îl ameninţă Lena şi, fără să-şi mai ia rămas bun, plecă repede pe cărare, spre sat...

VII

Pădurea de brad, unde se concentraseră tancurile şi infanteria noastră, era străbătută de la miazănoapte la miazăzi de o râpă şerpuită. Începând din marginea de miazăzi a pădurii, râpa se desfăcea în două: braţul din stânga care ducea spre şosea era scurt, iar cel din dreapta se întindea până departe, înconjurând treptat, dinspre apus, cota 264,3. În lungul acestei râpe, care semăna cu un şanţ antitanc, adâncă până la trei metri şi cu coastele năpădite de tufişuri dese de anini cenuşii, trecea limita dinainte a apărării noastre.

Din locul unde râpa se desfăcea în două şi până la vârful cotei 264,3, căreia oamenii îi ziceau Barsuşna, în linie dreaptă spre miazăzi erau trei sute optzeci de metri. De jos din râpă, colina nu părea cine ştie ce înaltă. Pe vârful ei creşteau câţiva mesteceni bătrâni, sub mesteceni se vedeau cruci singuratice, iar pe povârnişuri tei tineri, învestmântaţi în promoroacă nouă...

Observatorii noştri rareori văzuseră ostaşi duşmani pe Barsuşna. Se credea că pe creasta colinei nu se află decât un punct de observaţie de artilerie şi siguranţa de luptă. Dar asta nu era decât o greşeală grosolană a cercetării noastre. Hitleriştii făcuseră din înălţimea Barsuşnei punctul lor de sprijin în sectorul Schirmanovo. În nopţile lungi de toamnă, ei se întăriseră: răscoliseră tot cimitirul, construiseră peste tot cazemate şi adăposturi, instalaseră tunuri antitanc şi îngropaseră în pământ tancuri, lăsându-le afară numai ţevile tunurilor...

Hitleriştii profanaseră şi stricaseră liniştea celor mai multe din mormintele de pe Barsuşna. Aruncaseră din cimitir zeci de sicrie şi de cruci şi grămezi întregi de oseminte. Şi totuşi,

fuseseră nevoiţi să trăiască în mijlocul rămăşiţelor acelora care dăduseră cândva numele acestei coline, care araseră pământul din jurul ei, adunaseră pâinea, culeseseră poame în pădurile din apropiere şi cântaseră cântece: peste tot, din pereţii cazematelor, ai adăposturilor şi ai şanţurilor de comunicaţie, se iveau colţuri de sicrie şi scânduri putrede şi ieşeau la iveală oase şi cranii îngălbenite. Hitleriştii trăiau acolo unde fiecare pumn de lut era îmbibat cu otrava morţii, unde te înăbușea duhoarea grea a descompunerii, care dăinuia de veacuri.

Era greu să crezi, că, stăpâni fiind pe toate simţurile cu care sunt înzestraţi cei vii, soldaţii nemţi putuseră să trăiască şi încă atât de înghesuiţi, într-un loc hărăzit de oameni celor morţi. Era greu să-ţi închipui că putuseră să săvârşească sacrilegiul de a tulbura liniştea acelora care, prin viaţa lor paşnică de pe pământ, îşi câştigaseră dreptul la linişte...

Dar hitleriştii nu îndrăgiseră degeaba creasta Barsuşnei. Din partea de miazănoapte, urcuşul spre creastă era domol şi lin, acoperit cu păduri, şi numai dinspre limita dinainte a apărării noastre, din râpă, puteai să-ţi dai seama că ai în faţa ta o înălţime. Însă după ce te urcai în vârful Barsuşnei, nu-ţi venea să-ţi crezi ochilor. Spre răsărit, miazăzi şi apus, se desfăşurau întinderile minunate şi necuprinse ale ţinutului din preajma Moscovei: zeci de sate şi cătune, clopotniţele a paisprezece biserici, întinsul lac Trostenscoe şi o revărsare de păduri până la orizont...

Pentru ora 9,30 era hotărâtă o pregătire de artilerie de o jumătate de oră. După aceea, trupele noastre trebuiau să atace poziţiile germane din sectorul Mariino-Schirmanovo-Gorchi şi, după nimicirea duşmanului de acolo, să ocupe Cozlovo şi să iasă pe linia pârâul ui Griada. Se hotărâse ca lovitura principală să se dea direct asupra satului Schirmanovo. Executarea acestei lovituri, Batiucov o încredinţa regimentului de tancuri al lui Rudenco, însoţit de batalionul de infanterie motorizată din propria sa brigadă, iar Borodin o încredinţa la două din batalioanele lui Ozerov şi la două din batalioanele lui Uvarov, care pe atunci erau instalate în apărare în raionul acţiunilor de luptă probabile.

Statul major al brigăzii lui Batiucov întocmi următorul plan pentru atacul cu tancuri asupra satului Schirmanovo: după pregătirea de artilerie, cel dintâi care trebuia să pornească spre Schirmanovo era plutonul lui Lavruşenco (trei „T-34”), cu misiunea de a descoperi amplasarea cuiburilor de foc ale duşmanului, rămase în facţiune; în urma lui, două „CV”-uri, cu misiunea de a distruge aceste amplasamente, apoi un prim eşalon de şase tancuri „T-34”, însoţit de infanterie, pentru cucerirea pe de-a-ntregul a satului Schirmanovo şi, în sfârşit, un al doilea eşalon, tot din şase tancuri „T-34” şi infanterie, pentru dezvoltarea succesului.

... Zeci de comandanţi se uitau la ceas din clipă în clipă.

... Sute de oameni aşteptau cu încordare începerea luptei.

Cu câteva minute înainte de a începe pregătirea de artilerie, Batiucov apăru pe neaşteptate la punctul de observare al lui Borodin, instalat în biserica satului Rojdestveno: din înălţimea ei, observatorii lui Borodin vedeau ca-n palmă, dincolo de pădure, câmpia întinsă a satului Schirmanovo, cu cota 264,3, în mijloc. În adăpostul cald al comandantului de divizie nu se aflau decât adjutantul lui şi transmisioniştii: bătrânului general nu-i plăcea să ţină pe lângă el, în timpul bătăliei, oameni de prisos. Generalul Borodin arătă din ochi un loc gol lângă el şi vorbi înainte la telefon cu un glas încordat, neobişnuit de ridicat:

— Nu, să-mi spui fără înconjur: de ce s-a întâmplat aşa? Da. Aşa. Aşa! Bine! Execută!

După ce aşeză receptorul la loc, Borodin aruncă o privire la ceas, apoi trase cu coada ochiului la transmisioniştii care şedeau în colţul din stânga de la intrarea adăpostului şi întrebă încet:

— Eşti emoţionat?

— Se poate să nu fii, Nicolai Semionovici? îi răspunde Batiucov şi oftă. Există oare comandant care să nu se tulbure când îşi trimite oamenii la luptă? Poate numai prin romane. Eu nu mă ascund: mă emoţionez totdeauna, dar astăzi mai mult ca oricând. În luptele de apărare, tanchiştii noştri au lucrat cu pricepere: şi la acţiuni de cercetare au luat parte, şi ambuscade au organizat, şi contraatacuri împotriva duşmanului au executat când a fost nevoie... Doar tocmai pentru aceste dibace acţiuni de apărare i s-a conferit brigăzii noastre titlul de brigadă de gardă... Acum însă, avem sarcina să ducem o mare luptă ofensivă, ceea ce e cu totul altceva. Noi mai avem încă de învăţat cum se luptă în ofensivă, şi trebuie să învăţăm toţi laolaltă! Pe mine mă nelinişteşte mult un lucru: oare cunoaştem noi într-adevăr ce reprezintă cota de la Schirmanovo? Noi am venit aici abia alaltăieri. Ce am putut afla despre inamic într-o singură zi? Oare cei trimişi în cercetare au putut să-şi dea bine seama de puterea apărării inamicului de pe înălţime?

— Poate că nu tocmai bine, — răspunse încet Borodin, trăgând cu coada ochiului la transmisionişti. Cercetarea e punctul nostru slab, cercetarea şi cooperarea... Da, însă acum... nu te înţeleg, Mihail Efimovicil

— Nu, asta nu e şovăială! îi răspunse hotărât Batiucov. Dar ce e anume, nici eu singur nu înţeleg... Uite iei receptorul, strigi un singur cuvânt: „foc” — şi sute şi mii de oameni pleacă la luptă, şi mulţi dintre ei... Da, da, în război asta n-o poţi înlătura! Dar parcă faptul că eşti conştient de asta poate să micşoreze, cât de cât, răspunderea comandantului pentru soarta oamenilor care-i execută ordinul fără şovăială?

Borodin îşi încruntă sprâncenele:

— Asta e foarte bine, Mihail Efimovici, vorbi el peste măsură de tulburat. Da, e foarte bine că porneşti cu asemenea gânduri la cea dintâi luptă a dumitale de când ai gradul de general. E bine că-ţi iubeşti atât de mult oamenii. Numai cu asemenea gânduri se poate învinge! Uite, chiar acum mi-am adus aminte fără să vreau, de el... Borodin ridică braţul şi Batiucov înţelese imediat despre cine era vorba. El se gândeşte la oameni mai mult decât oricare din noi. Nici nu ne dăm noi seama cum îl urmăm şi în asta — şi asta e măreţia lui şi fericirea noastră... Dar ne-am luat cu vorba!

Generalii se uitară în acelaşi timp la ceas şi se ridicară, amândoi odată. Iar peste un minut se rostea cuvântul cel mai răsunător, cel mai poruncitor în război:

— Foc!

La bateriile noastre de artilerie şi de aruncătoare, zeci de oameni repetară:

— Foc!

Un uragan năprasnic de oţel se revărsă, urlând şi trosnind, peste poziţiile înaintate ale duşmanului. Pe linia Mariino-Schirmanovo-Gorchi se înălţă o perdea de fum negru, înroşită de flăcările exploziilor.

În vuietul pregătirii de artilerie, tancurile brigăzii de gardă porniră spre marginea de miazăzi a pădurii — linia de atac. În urma lor, în costume albe şi strângându-şi automatele Ia piept, veneau în pas grăbit luptătorii batalionului de infanterie motorizată; înaintau aplecându-se fără voie din pricina şuierului proiectilelor pe deasupra capului, călcând unii pe urmele şenilelor, alţii de-a dreptul prin troiene, strivind brăduţii mici, acoperiţi cu zăpadă.

Ostaşii brigăzii de gardă se simţiră plăcut surprinşi când, ajunşi la linia de atac, văzură că toată partea dinspre duşman era numai flăcări şi fum. Fără să se îndoiască câtuşi de puţin de puterea de distrugere a artileriei noastre, ei se gândeau cu oarecare necaz chiar, că era păcat să se cheltuiască atâtea proiectile şi bombe, deoarece duşmanul trebuie să fi fost demult prefăcut în pulbere...

Dar era o mare greşeală.

Deşi pregătirea de artilerie se executa cu intensitate şi cu vigoare, totuşi, din păcate, rezultatele pe care le dădea erau neîndestulătoare. Tot povârnişul de miazănoapte al Barsuşnei se făcuse negru de pulbere, dar pe creasta ei, tocmai acolo unde se găseau cuiburile de foc germane, nu căzuse niciun proiectil. În râpa adâncă, împădurită, de pe povârnişul de miazăzi, unde se aflau cele mai multe adăposturi duşmane, hitleriştii stăteau cât se poate de liniştiţi. Focul puternic al artileriei acoperea numai marginea de miazănoapte a satului Schirmanovo. Dar nici acolo nu putea să distrugă tancurile şi tunurile bine adăpostite în pământ..

...La ora 10, artileria noastră îşi transportă focul în adâncimea apărării duşmanului Peste marginea pădurii se înălţă o rachetă roşie;

— Înainte!

Cel dintâi care porni Ia atac a fost plutonul lui Lavruşenco. Trei tancuri uriaşe „34”, strivind cu zgomot tufişurile şi aruncând în aer bulgări de zăpadă, ţâşniră din pădure cu viteza a treia şi se avântară de-a lungul şoselei, spre Schirmanovo.

Dar abia ieşiseră în câmp, că duşmanul aruncă asupra lor un uragan de foc. Unul dintre tancuri, căpătând răni grele chiar de la început, se opri zvârcolindu-se pe loc, iar celelalte se împrăştiară pe câmp, angajându-se într-o luptă inegală cu artileria antitanc germană. Hitleriştii trăgeau cu îndârjire mai ales de pe cota 264,3, şi atunci toţi cei care urmăreau atacul îşi dădură seama limpede că Barsuşna era principalul punct de sprijin al duşmanului în sectorul Schirmanovo.

Trebuiau aruncate în luptă, fără întârziere, „CV”-urile.

Primind ordinul prin radio, uriaşele tancuri ale lui Solianschi şi Zagriadeo, urlând de se cutremura pădurea şi împrăştiind în toate părţile mesteceni şi brazi tineri, se avântară din ascunzişurile lor. Tancul lui Solianschi o luă prin stânga şoselei ce duce spre Schirmanovo, cu

gândul de a-i veni cât mai repede în ajutor plutonului Lavruşenco, iar tancul lui Zagriadeo se îndreptă spre Barsuşna.

Artileria germană întâmpină uriaşul tanc al lui Zagriadeo cu o masivă şi năvalnică avalanşă de proiectile perforante. Nici n-apucă să facă o sută de metri de la pădure, şi treizeci de proiectile duşmane se înfipseră, unul după altul, în blindajul lui. Tancul se umplu de vuiet, de urlete, de trosnet, de gemete, de scrâşnituri, de şuierături: era sfârşitul înspăimântător, era moartea complicatei maşini.

Câteva secunde, oţelul sfâşie oţelul, aşa cum se sfâşie între ele fiarele înfuriate. La a treizeci şi una lovitură, lovit şi înnegrit peste tot, fără putinţă de a se mai împotrivi, tancul lui Zagriadeo slobozi deodată un fum gros, ca o gudronerie de pădure...

...Peste câteva minute, tanchistul Crivţov şedea în râpă, pe zăpadă, în timp ce pe deasupra lui zburau spre inima pădurii proiectilele duşmane, iar gloanţele explozive foşneau ca un stol de păsări. Din tot echipajul tancului incendiat „CV", numai el izbutise să scape. Ceilalţi pieriseră, unii în tanc, alţii lângă tanc, de focul şi de gloanţele vrăjmaşului. În timp ce ostaşii scoteau în grabă de pe el hainele şi pâslarii care ardeau înăbuşit, Crivţov încerca mereu să se ridice în faţa comandantului de batalion şi, fără să-şi dea seama cât de tare îi era arsă faţa, repeta cu stăruinţă:

— Tovarăşe căpitan!... Tovarăşe căpitan, daţi-mi voie să mă întorc la luptă cu alt tanc! Vă rog!... Lăsaţi-mă să-i răzbun pe-ai noştri! Să-i răzbun pe toţi! Îmi daţi voie, nu-i aşa, tovarăşe căpitan?...

Lupta pentru Barsuşna ţinea de mai bine de două ore.

Curând după pierderea tancului „CV" al lui Zagriadeo, porniră la atac şase „T-34", însoţite de batalionul de infanterie motorizată. Dar înălţimea nu putea fi atinsă. Alte,trei tancuri ale brigăzii au fost scoase curând din luptă, iar celelalte, terminându-şi muniţia se întoarseră unul câte unul în pădure. Batalionul de infanterie motorizată suferi şi el destule pierderi, şi începu să se retragă sub focul mitralierelor duşmane spre poziţiile de plecare.

Distrugerea tancurilor în faţa Barsuşnei era o lovitură atât de neaşteptată pentru maiorul Rudenco încât el îşi ieşi din minţi: niciodată regimentul său nu mai avusese atâtea pierderi într-o singură luptă. Când dădu raportul cu privire la pierderea „CV"-ului şi a echipajului Zagriadeo, în ochii lui Rudenco se iviră lacrimi…

Tocmai atunci îl întâlni şi Ozerov. Se cunoscuseră cu două zile în urmă, când Rudenco îşi adusese Regimentul în sectorul diviziei Borodin. Comandantul regimentului de tancuri era tânăr, înalt şi chipeş, cu un moţ de păr bălai ieşit de sub căciulă: semăna mai curând a cavalerist decât a tanchist.

Ozerov şi Rudenco se opriră sub un brad bătrân şi pletos.

— Cinci tancuri! strigă Rudenco îndurerat şi-şi scutură moţul. Ştii? Ai aflat?

Dincolo de pădure, în apropierea Barsuşnei, trăgeau tunurile şi mitralierele. Vuietul luptei se auzea în acelaşi timp şi din dreapta, dinspre satul Gorchi, şi din stânga, dinspre Mariino. Un fum amărui se răspândise în toată pădurea. Soarele atârna posomorât chiar deasupra Barsuşnei, ca şi cum ar fi urmărit cu amărăciune desfăşurarea luptei. În apropiere, de jur împrejur, statele majore erau în fierbere: prin adăposturi şi pe lângă ele ofiţerii vorbeau zgomotos, agenţii de transmisiuni treceau în goană, iar radiotelegrafiştii strigau la staţiile de radio...

— Şi toate-s numai din pricina cercetării! — aproape strigă Rudenco. Ce unitate de infanterie a stat aici în apărare? A maiorului Uvarov! Şi ce unitate de artilerie? A lui Muraviov! Au stat aici, dracul să-i ia, ca nişte pisoi care n-au făcut încă ochi, iar acum suntem nevoiţi să plătim noi, cu tancurile noastre, cu sângele nostru!

— Bine, dar cercetarea voastră ce-a făcut? îl întrebă Ozerov.

— Noi suntem aici numai de o zi!

— Dar şi Muraviov, şi Uvarov, au sosit aici numai de trei zile, observă Ozerov. Fără îndoială că şi în timpul ăsta se puteau afla destule despre duşman, însă pentru asta era nevoie de o anumită experienţă în executarea cercetării. Iar noi, trebuie să mărturisim cu toată părerea de rău, că n-avem această experienţă. Apoi, şi situaţia noastră o de aşa natură că trebuie să ne ocupăm neîncetat cu regruparea unităţilor şi cu acoperirea spărturilor de pe front. Nici nu te-ai aşezat bine jos, că şi trebuie să te muţi în altă parte!

Un adjutant tinerel, îmbrăcat cu cojoc, se apropie în goană:

— Tovarăşe maior, îmi permiteţi să vă raportez? îi zise el lui Rudenco. S-a întors tancul lui Poiarcov. Chiar acum ne-a trimis veste comandantul de batalion!

— Şi ce-i cu el?
— I-au distrus toate aparatele de observare.
— Dar echipajul?
— E rănit chiar şi Poiarcov.
După ce plecă adjutantul, Rudenco strigă:
— Ţi-am spus eu? Plătim cu sânge! Obrajii îi ardeau.
— Învăţătura e totdeauna anevoioasă şi totdeauna se plăteşte scump, îi răspunse Ozerov cu durere. Doar asta e pentru noi întâia luptă ofensivă! Era aproape cu neputinţă să treacă fără greşeli, fără înfrângeri şi fără pierderi inutile... Cu toate astea în anumite condiţii, ar fi putut să ne coste mai puţin. Da, cercetarea n-a fost la înălţime, asta e sigur. Nu mă îndoiesc că dacă statul major al armatei ar fi avut date precise asupra apărării duşmanului din acest sector, ne-ar fi sprijinit cu aviaţia. Fără ajutorul aviaţiei, înălţimea nu poate fi cucerită! Chiar dacă am avea oricâtă experienţă! De altfel, vina nu e numai a cercetării... Oricât de bine s-ar executa cercetarea înainte de luptă cel care atacă n-o să ştie niciodată tot ce ar trebui să ştie despre inamic. Totdeauna îl aşteaptă în timpul luptei fel de fel de surprize. Repet: păcatul nostru nu e numai cercetarea...
— Dar care încă? întrebă Rudenco nerăbdător.
— Mai întâi de toate, lipsa unei strânse cooperări între tancuri, infanterie şi artilerie, îi răspunse Ozerov. Şi apoi lipsa oricărei manevre.
— Prin urmare, crezi că în zadar atacăm duşmanul de front?
— Da, în zadar!
— Poate că vrei să raportezi lucrul acesta şi generalilor?
— Fără îndoială! Crezi oare că mi-e frică să le spun comandanţilor superiori părerea mea asupra luptei?
Adjutantul veni iarăşi în goană. El raportă că duşmanul a respins pe de-a-ntregul atacul tancurilor noastre şi al batalionului de infanterie motorizată. Fără să-şi mai ia rămas bun de la Ozerov, Rudenco se repezi la staţia de radio, să raporteze comandantului de brigadă situaţia de la Barsuşna.

Un nou atac fusese hotărât pentru ora 14.
Intrau în luptă, deşi cam prea curând, din pricina eşecului suferit, două batalioane din regimentul lui Ozerov: batalionul lui Golovco urma să înainteze pe direcţia satului Gorchi, iar batalionul Şaracşane să atace Barsuşna dinspre nord-vest şi să pătrundă în Schirmanovo.
Nu era decât puţin timp pentru pregătirea atacului, fiecare clipă trebuia folosită, şi de aceea totul se făcea cu acea încordare împinsă până la capăt, pe care oamenii n-o suportă decât în fierbinţeala luptei. Prin toată pădurea treceau în toate direcţiile, când în pas zorit, când alergând, lanţuri de infanterişti; servanţii aruncătoarelor, uzi de sudoare din cap până-n picioare, cărau în spate ţevile grele şi plăcile de bază; mitraliorii târau mitraliere grele aşezate pe schiuri; conductorii, îndemnând caii cu glasul pe jumătate, îi ajutau să scoată din troiene săniile încărcate cu muniţii...
Nu mai încăpea vorbă că hitleriştii vedeau bine de pe Barsuşna că unităţile noastre nu se liniştiseră, ci se pregăteau pentru un nou atac. Căutând să nu se dea de gol, şi fără îndoială şi ca să-şi economisească muniţiile, toată artileria lor din limita dinainte parcă amuţise. Acţiona viu numai artileria divizionară: proiectile grele, vuind şi gemând adânc, zburau pe deasupra pădurii, către poziţiile bateriilor noastre, aflate în adâncimea apărării. Pădurea în care se concentra infanteria noastră era bătută mai ales de bateriile de aruncătoare, aşezate în valea cea adâncă de dincolo de Schirmanovo. Cum observau pe undeva, prin pădure, vreun grup de luptători de-ai noştri, cum deschideau focul. În clipele acelea, pădurea se umplea de vuiet, de trosnet, de şuierături şi de vârtej uri de zăpadă, de parcă s-ar fi năpustit un uragan asupra ei...
Petia Uraleţ se apropie cu băgare de seamă de maiorul Ozerov şi se uită la el dintr-o parte, cu o privire în acelaşi timp întrebătoare şi dojenitoare.
— Ce te uiţi aşa? strigă Ozerov, pierzându-şi răbdarea. Ce-ţi holbezi aşa ochii la mine?
— Duceţi-vă în adăpost, tovarăşe maior, îi zise Petia Uraleţ foarte serios. Am făcut ordine acolo... Pe urmă, ar fi timpul să şi mâncaţi ceva...
— Ia te uită ce scai! strigă Ozerov către Şaracşane. Şterge-o Petro, până nu mă scoţi din sărite! De ce nu mă laşi să răsuflu şi eu aer curat?
Petia oftă şi se trase mai la o parte.
Maiorul Ozerov se aşeză mai bine pe crengile de brad şi, aplecându-se, cercetă un timp harta desfăcută pe genunchi. Comandantul de batalion, căpitanul Şaracşane, stătea în faţa lui,

cu picioarele adunate sub el ca orientalii şi arunca priviri iuţi când spre comandantul regimentului, când în jur, aşa cum făcea pe vremuri din şea când îşi cerceta stepa lui buriată unde se născuse. Stăteau în apropierea adăpostului săpat în malul râpei năpădită de tufişuri de anini. În adăpost se afla staţia de radio şi tot acolo erau şi transmisioniştii.

Ozerov îşi ridică ochii de pe hartă.

— Despre ce vorbeam?

— Despre cercetare.

— Aşa-i, despre cercetare, începu Ozerov cu o vioiciune care-i făcea să pară, mai cu seamă, acum, în ger, neînchipuit de tânăr.

— Fără îndoială că numai din pricina ei, s-a putut lua o hotărâre ca asta; să se atace Schirmanovo de front, fără niciun fel de manevră şi fără să se dea importanţă cuvenită acestei înălţimi... Şi iată, am primit cu toţii o lecţie! O lecţie dureroasă, ca toate lecţiile... Acum însă, trebuie să dovedim că suntem în stare să ne îndreptăm greşelile, şi chiar în timpul luptei. Fără întârziere! Atât generalul Borodin, cât şi generalul Batiucov au şi luat toate măsurile ca tancurile să nu se mai arunce înainte, ci să pornească odată cu infanteria, iar artileria să le însoţească şi cu focul şi pe roate. De data aceasta unităţile de gardă vor da asaltul asupra înălţimii pe la nord-est, iar noi, Volodenca, uite, pe ici...

Ozerov se aplecă din nou peste hartă şi, ca şi cum ar fi vrut s-o descânte, îşi purtă degetele pe deasupra ei.

— Greu sector ne-a căzut! zise Şaracşane.

— Nu ne-a căzut, l-am cerut eu singur...

Pe faţa smeadă şi uscata, cu pometţii proeminenţi, a căpitanului Şaracşane se răsfrânse un efort: căuta să înţeleagă...

— Te miri? — îl întrebă Ozerov. Şi, fiindcă veni vorba, să ştii că sectorul nostru nu-i deloc greu.

Din adăpost ieşi în goană un telefonist: la aparat aştepta căpitanul Smolianinov, şeful statului major al regimentului. Încovoindu-se, Ozerov intră cu chiu cu vai în adăpost. După trei minute se întoarse, ţinându-se pa mâinile de marginile tranşeei — când deodată auzi pe deasupra capului şuieratul unei bombe.

Bomba se lovi de vârful unui brad, de cealaltă parte a râpei: ţâşniră scântei, se ridică un nor de fum şi schijele începură să cânte jalnic în văzduh. Puşcaşii, care treceau tocmai atunci pe fundul râpei, se împrăştiară care încotro să-şi caute adăpost.

— Înainte! le strigă Ozerov din toată puterea. Înainte, repede! Nu vă ascundeţi! Nu staţi pe loc!

Puşcaşii se repeziră înainte prin râpă.

— Mi-a telefonat Smolianinov de la Golovca, e acolo... zise Ozerov către Şaracşane, aşezându-se din nou la locul lui.

— Cum merg treburile la Golovca, tovarăşe maior?

— Au ajuns pe linia de atac. Ai trimis vreun agent de transmisiuni?

— Da, acum o jumătate de oră. Legătura va fi asigurată.

— Prin urmare, Volodea, dacă vrei să ştii, înălţimea e mai uşor de cucerit din partea asta, din partea noastră — urmă Ozerov. Aci e punctul cel mai slab al apărării lor. Căile de acces dinspre nord şi est sunt netede şi descoperite: n-ai unde să-ţi ascunzi capul. Se înţelege că numai pe acolo pot pătrunde tancurile spre Schirmanovo. Nemţii îşi dau seama perfect de bine de asta, de aceea au şi aşezat atâta artilerie antitanc în partea aceea. De altfel şi împotriva infanteriei au pregătit destule mijloace de foc... Ca să le distrugi apărarea dintr-acolo, ar trebui să dai o lovitură extraordinară! În timp ce de aici de unde suntem noi, tancurile nu pot pătrunde cu niciun chip: râpa e destul de adâncă, iar dincolo de înălţime, în dreptul satului, e şi mai adâncă. Nemţii ştiu că tancurile noastre nu pot şi nici n-or să încerce să se apropie pe aici! Şi tocmai de aceea în partea asta nici n-au artilerie. Mi se pare că n-au decât o singură cazemată mai mare şi câteva amplasamente descoperite pentru mitraliere. Şi atunci, te întreb: pe unde crezi că e mai uşor să cucereşti înălţimea?

— Bine, dar au o cazemată... — şi Şaracşane, fără să ştie de ce, îşi lăsă ochii în jos, acoperindu-i pe jumătate cu pleoapele. — Se poate întâmpla, tovarăşe maior, ca artileria noastră să nu poată distruge cazemata asta în timpul pregătirii. Şi atunci, ce-o să se întâmple?

— Într-adevăr, se poate să n-o distrugă, încuviinţă Ozerov. Cazemata e cazemată... Dar chiar dacă n-o s-o distrugă, noi tot o s-o cucerim! Ai cercetat bine căile de acces spre colină?

— Da, tovarăşe maior...

— Ai văzut dâmbul cela, în chip de val, de pe povârniş?

— Da, se vede bine.

— Acum ascultă şi bagă bine de seamă ce-ţi spun, — urmă Ozerov, avântându-şi tot trupul înainte. Cu o companie trebuie să ataci păduricea… Cea de colea, o vezi? Cu altă companie, ataci înălţimea. Din râpa noastră şi până sus pe creastă sunt aproximativ trei sute de metri. Dacă am porni la atac de aici după pregătirea de artilerie, n-ar mai fi chip să ajungem pe creastă: nemţii s-ar dezmetici şi ar pune în bătaie mitralierele, mai cu seamă pe cele din cazemată, în cazul când cazemata ar rămânea în picioare...

— Nu, n-am izbuti, încuviinţă Şaracşane. Să urci în goană la deal, şi încă pe zăpada asta...

— Noi însă o să-i tragem pe sfoară pe nemţi! urmă Ozerov cu dinţii strânşi, stăpânindu-şi glasul. Cât să fie până la dâmbul cel mic de pe povârniş ? Cam o sută de metri, sau poate ceva mai mult. Şi atunci, iată ce avem de făcut: una din companiile tale trebuie să ajungă până la dâmb încă înainte de a se termina pregătirea de artilerie, şi să se pregătească acolo de atac. În felul acesta, mai rămân cam două sute de metri până la cazemata lor.

— S-ar putea să ne nimerească.... îi atrase atenţia Şaracşane, oftând.

— Cine? Pe cine?

— Artileria noastră, pe noi...

— Fleacuri! Sunt absolut singur că niciun proiectil şi nicio bombă n-o să cadă dincoace de dâmb! Alţi artilerişti de-ai noştri mai pot greşi uneori, dar cu cei pe care-i avem aici, mergem la sigur! Trebuie să avem încredere în ei. Şi mai trebuie să-i învăţăm pe ostaşii noştri să urmeze îndeaproape fără să le fie teamă, valul de foc al artileriei noastre.

Şi iarăşi aşteptară să treacă vuietul exploziilor de peste râpă:

— După aceea, totul atârnă de repeziciunea şi violenţa atacului nostru, — urmă Ozerov. Până ce nemţii bombardaţi şi asurziţi, vor reuşi să pună mâna pe arme, ostaşii noştri trebuie să fie sus, pe creastă! De la dâmb înainte, atacul trebuie împins cu toată puterea, cu toată înverşunarea! Doar nu-s nici la două sute de metri! Nici două sute! S-ar putea oare să pierdem clipa aceea, clipa care le-ar trebui nemţilor ca să pună mâna pe arme? Nu, n-o s-o pierdem!

Şi Ozerov se ridică grăbit:

— Ei, e limpede? Atunci dă-i drumul!

Din clipa în care maiorul Ozerov rosti ordinul de luptă, acest ordin nu mai era al lui, ci al patriei şi, cu o repeziciune surprinzătoare, plecă spre ostaşi, trecând pe la comandantul de batalion, pe la comandanţii de companii, de plutoane şi de grupe... Fusese destul ca Ozerov să rostească acele câteva cuvinte, pentru ca aparatul de comandă şi cel politic al regimentului, complicate dar bine închegate, să intre pe loc în obişnuita mişcare îndreptată spre un singur scop. Peste o jumătate de oră, fiecare ostaş cunoştea misiunea de luptă: oriunde s-ar fi găsit el în timpul acela: la baterie, pe drum, în lanţul de trăgători sau adăpostit pe undeva în vreun tufiş.

Ostaşii stăteau culcaţi în râpă, pe zăpada bătătorită, printre tufişurile strivite. Se istoviseră aşteptând să intre în luptă, erau îngheţaţi şi flămânzi. În timp ce se pregăteau să plece la atac, pierzându-şi nădejdea de a mai căpăta mâncarea caldă pe care le-o făgăduiseră plutonierii companiilor, ei înghiţeau cu lăcomie „SP”-ul adică hrana de rezervă, care nu se mănâncă de obicei decât în cazuri excepţionale. În timp ce rodeau cojile de pâine îngheţată şi pesmeţii şi mestecau conservele de carne învrâstate cu gheaţă, oamenii vorbeau încet cu liniştea şi nepăsarea aceea pe care n-o cunosc decât ostaşii şi numai în anumite clipe.

— Decât să le purtăm toate astea-n spinare, mai bine în burtă!

— E mai comod, fără îndoială, şi mai uşor....

— Mănâncă, băiete, cât ţi-e burta întreagă!

— Dar dacă te loveşte în burtă? La asta nu te-ai gândit?

— Se vede că te-ai gândit tu pentru mine... Îţi foarte mulţumesc... Poate că vrei să-mi dai şi conservele tale.

— Parcă nu-i acelaşi lucru dacă te nimereşte în burta goală ori plină...

— Aţi şi găsit despre ce să vorbiţi!... Mai bine v-aţi gândi la ce avem de făcut…

— Lucrul cel mai important fraţilor, e să ajungem la timp la cazemată.

— În luptă, frate, toate-s importante...

— Se zice că-i grozavă cazemata asta a lor!

— Apoi, nu ştii? Capra de pe deal e mai înaltă decât vaca din câmp...

Locotenentul Matvei Iurghin stătea culcat sub o tufă de verigar şi, împotriva obiceiului de totdeauna, înainte de a intra în luptă, asculta fără tragere de inimă vorbele ostaşilor. Cu totul altceva se petrecea acum în mintea şi-n inima lui. Nu-l părăsea un sentiment ciudat: i se părea

că deasupra pământului stăruie încă zorile acelea uşoare şi îngheţate care se iviseră astăzi dimineaţă, când o cunoscuse pe Lena. Într-adevăr, era extraordinar! Până la ora 14 mai rămăseseră doar câteva minute. Soarele ocolea Barsuşna pe-alături, ca şi cum ar fi ştiut că în curând deasupra colinei va bubui iarăşi tunul, o ceaţă fumurie tulbura ziua pe sfârşite, promoroaca îşi stinsese scânteile pe copaci — şi totuşi lui i se părea că zorile dimineţii tot mai umplu cuprinsul lumii cu lumina lor trandafirie... Niciodată nu mai simţise, atât de ciudat, cum se opreşte timpul în loc, niciodată! Şi oricât îi plăcea lui Iurghin mişcarea, care înseamnă însăşi viaţa, această stare pe loc îl tulbura acum plăcut, deoarece îl ajuta să vadă limpede în închipuire tot ce se întâmplase astăzi, cu câteva ceasuri mai înainte. O vedea pe Lena vorbind repede, înălţându-şi sprâncenele şi genele albe de promoroaca, o vedea muşcând copilăreşte din colţişorul ei de pâine şi umblând cu lingura în gamelă... Impresia acelor zori fără sfârşit se amesteca în sufletul lui cu aceea de prospeţime şi de năvalnică vioiciune pe care o simţi, dimineaţa, în tot trupul. Se simţea ca în cele dintâi clipe după ce sună deşteptarea, când omul, înfrăţit cu chemarea lui de ostaş, se aseamănă în multe privinţe cu un arc de oţel.

Atunci se apropie Goncearov, instructorul politic al companiei, un om vesel şi cu nasul cârn, cu ochii vioi şi cenuşii, om despre care se spunea că poţi să nu-i dai de mâncare, dacă-i dai în schimb cât mai multe griji şi treburi legate de viaţa de pe front. Potrivindu-şi cu băgare de seamă poalele cojocului, el se culcă pe zăpadă alături de Iurghin şi-şi aşeză în faţă punga de cauciuc cu tutun.

— Răsuceşte-ţi o ţigară!

— Aha, dumneata erai, tovarăşe instructor politic? — şi Iurghin se scutură cu greu de vedeniile care-l năpădiseră. Da, nu-i rău să ne aprindem câte-o ţigară! Doar acuşi începe pregătirea de artilerie. Cât mai este până atunci?

Rupând o bucăţică de ziar ca să-şi răsucească ţigara, Goncearov se uită pieziş la Iurghin, cu mirare:

— Astăzi eşti nu ştiu cum... altfel parcă.

— Cum „altfel”? repetă Iurghin, înveselindu-se fără să ştie de ce.

— Nu te-am mai văzut niciodată aşa: parcă ai întinerit, parcă şi ochii ţi-s altfel, mai luminoşi.... răspunse Goncearov. Poate că ai primit vreo scrisoare de-acasă? Nu? Fără îndoială că-mi face plăcere să te văd aşa cum arăţi acum, totuşi ar fi interesant să ştiu ce ţi s-a întâmplat? N-o să-ţi ascund, totdeauna ai fost cam ursuz. Pe când azi, parc-ai fi găsit o comoară, cum se spunea pe vremuri!

— Am şi găsit-o. Şi încă ce comoară!

— Nu, Iurghin, serios?

— Serios, am găsit-o.

— Lasă gluma! Într-adevăr curios... Ei, dar cu ostaşii cum stăm? Ai vorbit cu ei?

Sprijinit în cotul stâng, pe jumătate culcat, Iurghin îşi fuma ţigara grăbit, ca şi cum fumatul l-ar fi împiedicat să se bucure de altceva, ca şi cum nu se supunea decât de nevoie acestei vechi obişnuinţe. Mai mult încă: chipul lui arăta atâta fericire, încât oricine ar fi putut să-şi dea seama, de la întâia aruncătură de ochi, că era nespus de fericit, oricât ar fi încercat el să se ascundă....

— Să n-ai nicio grijă de plutonul nostru, tovarăşe instructor politic! răspunse Iurghin cu tărie şi înflăcărare. Am vorbit şi eu cu oamenii, şi Dubrovca al meu, şi comandanţii de grupe... Cât despre comunişti, i-am adunat de o parte. Comuniştii noştri, tovarăşe instructor politic, vor fi în frunte ca totdeauna. Doar îl cunoşti pe Osip Ivanovici Cernâşev. E cel mai vechi comunist din plutonul nostru, cel mai respectat... Să vezi, ne adunăm noi şi el începe... Ei, da ce să-ţi mai spun, tovarăşe instructor politic! Îţi dau cuvântul: a noastră o să fie înălţimea! O luăm! Ai să vezi cum or să meargă băieţii noştri! Astăzi cucerim tot ce pofteşti!

— E bine că sunteţi cu toţii într-o stare de spirit ca asta, e foarte bine, — zise Goncearov. Ştiam eu că plutonul tău n-o să ne facă de râs. Numai, ascultă.... Spune drept, ce-i cu tine de eşti aşa cum eşti? Uite cum te-ai aprins... Bagă de seamă, Iurghin, nu te înfierbânta în luptă şi nu-ţi pierde cumpătul. Acesta e lucrul cel mai important. Parcă văd că te aprinzi, şi asta ştii...

— N-or să mă ucidă ei tocmai azi! răspunse Iurghin vesel şi cu convingere. Pentru nimic în lume! Nu există o lege ca asta!

— Ascultă, Iurghin, nu cumva ai băut ceva?

— Am băut, dar nu votcă...

Deodată, de dincolo de pădure, veni în zbor, rostogolindu-se, un val adânc de vuiet de motoare. Bombardierele noastre trecură pe deasupra râpei şi, din mers, atacară Barsuşna...

Deasupra cotei tună din nou...

Câteva minute după începerea pregătirii de artilerie, ostaşii din plutonul lui Iurghin ieşiră din râpă şi ajunseră repede la dâmbul cel mic despre care-i vorbise Ozerov comandantului de batalion Şaracşane. Acolo se opriră şi se îngropară în pământ prin viroage, în zăpada înaltă.

Aceasta era linia de atac.

Stând acolo culcaţi, oamenii lui Ozerov simţeau cum îi trec fiorii. Până la creasta înălţimii puteai s-ajungi cu mâna, şi toată era numai foc... Într-adevăr, artileriştii şi servanţii aruncătoarelor noastre, aşa cum prevăzuse şi Ozerov, trăgeau cu precizie. Totuşi în virtutea legilor de împrăştieri, proiectilele şi bombele nu cădeau numai în jurul crestei, ci şi în apropierea dâmbului. Ostaşii stăteau culcaţi, ţinându-şi răsuflarea şuierătoare şi silindu-se cu toată fiinţa lor, cu fiecare părticică din trupul lor, să se facă una cu zăpada Fumul se aşternea la pământ, ca într-o baie încălzită rudimentar, iar de jur împrejur schijele se înfigeau şuierând în zăpadă. Fiecare om simţea că, imediat după dâmb, începea iadul pe pământ...

Matvei Iurghin se uită la ceas: mai erau cinci minute până la asaltul înălţimii. Locotenentul Iurghin ştia bine ce înseamnă un atac şi-şi dădea seama că cel de astăzi o să fie deosebit de greu: duşmanul stătea sus, pe înălţime... Până la cazemată erau peste două sute de paşi, şi trebuia să alergi la deal, prin zăpada înaltă... Oricum ai socoti, saltul până pe creastă va ţine cel puţin trei sau patru minute. Iurghin cunoştea preţul timpului în luptă. Fără îndoială că în cele trei sau patru minute, hitleriştii vor avea timp să se dezmeticească după bombardamentul aviaţiei şi al artileriei, să-şi ocupe locurile la mitraliere şi să-i întâmpine la loc deschis cu un foc nimicitor, tras de la mică distanţă de-a dreptul asupra lor.

Ce-o să se întâmple atunci? Ţi-e şi groază să te mai gândeşti...

Dar nici acum, după ce-şi făcuse toate socotelile şi înţelesese că nu e deloc sigur că plutonul lui o să poată distruge la timp cazemata duşmană, Matvei Iurghin nu-şi pierdu cumpătul. Nu-l părăsea sentimentul acela ciudat şi nestins de prospeţime şi de vioiciune pe care nu-l ai decât dimineaţa, dar pe care el îl purtase în suflet toată ziua: sentimentul unei neobişnuite concentrări sufleteşti, al unei trăinicii şi puteri ascunse... Dimpotrivă, sentimentul acela sporise de când era acolo, pe linia de atac, şi se întregise cu acea tulburare specială, inevitabilă în asemenea clipe, care este la drept vorbind, izvorul vitejiei ostăşeşti. Şi tocmai de aceea Iurghin se afla, ca niciodată până atunci, într-o stare de nestăvilit avânt sufletesc — în starea în care se află, desigur, ciocârlia când, cuprinsă de patima primăvăratică a cântecului şi a dorului de viaţă, cade uneori, dintr-odată, moartă la pământ. Şi cu toate că-şi dădea seama că atacul o să fie foarte greu, şi cu toate că nu ştia încă felul în care trebuie să-l îndrumeze ca să câştige victoria, Iurghin nu se îndoia nicio clipă de izbândă. Starea în care se afla el acolo, pe linia de atac, îi dăruia o încredere fără margini în triumful a tot ce e bun, a tot ce e frumos şi drept pe lume... Îşi aduse aminte că-şi dăduse cuvântul lui Goncearov, instructorul politic al companiei, că o să cucerească cazemata duşmană şi, fără să-şi dea seama, izbi cu pumnul în pământ:

„O s-o cucerim! O s-o cucerim negreşit!”

După ce se mai uită odată la ceas, Iurghin îşi aruncă deodată, dintr-o mişcare, cojocul şi căciula, apoi îşi scoase din buzunarul de la piept al bluzei un creionaş şi un carneţel. Dubrovca se apropie în grabă, târâş, de el. Văzându-şi ajutorul, Iurghin îi vârî în mâni o foaie din carnet, pe care scrisese:

„Îndată ce s-o da semnalul cu rachete, porneşte fără întârziere cu plutonul. Eu o iau înainte. În ultimul minut al pregătirii de artilerie eu o să mai înaintez vreo 50—70 de metri, cât s-o putea, şi numai aşa o să cucerim cazemata. Fără risc nu se poate, şi numai eu am dreptul să risc. Ai grijă de cojoc şi de căciulă. Repet încă odată ordinul: să nu pierzi nicio secundă!” După ce citi bileţelul, chipul lui Dubrovca se strânse ca de o durere. Încercă să strige ceva, fluturând braţul în aer în semn de împotrivire; Fără să-i dea vreo atenţie, Iurghin îşi îndesă cu înfrigurare grenadele în buzunare, îşi luă automatul, se urcă repede pe dâmb şi, cu zvâcnituri puternice, se târî înainte, prin foc şi fum în prăpădul acela de iad...

...Peste un minut, deasupra Barsuşnei se înălţară una după alta două rachete verzi.

Matvei Iurghin, plin din cap până-n picioare de zăpadă murdară, cu faţa înnegrită de pulbere arsă şi cu ochii scânteietori de mânie, sări imediat în picioare. N-avea timp să se mai uite îndărăt, ca să măsoare cu ochiul drumul pe oare-l străbătuse prin foc. De aceea nu văzu că odată cu el săriseră în picioare, la dreapta şi la stânga lui, Osip Cernâşev, Andrei Lopuhov şi Nurgalei Hasanov, numai în bluze şi ei... Iurghin se uită înainte, şi cu toate, că fumul nu se împrăştiase încă, descoperi deodată pe povârnişul înălţimii un troian uriaş, punctat cu gropi negre: era cazemata, o cazemată mare şi, fără îndoială, nu numai cu o singură ambrazură... Strângând din dinţi, cu faţa crispată, Matvei Iurghin se năpusti înainte, se năpusti în salturi

atât de avântate, încât îşi pierdu dintr-odată glasul...

Mai avu putere să ajungă până la cazemată, dar odată ajuns, se prăbuşi la pământ ca un cerb fugărit. Peste câteva clipe îşi veni în fire şi auzi limpede glasuri de nemţi venind din cazemata sub care era întins. Oare de ce s-or fi auzind aşa de bine?... Uitându-se în jurul lui, Iurghin văzu numaidecât că nimerise lângă o gaură, un fel de răsuflătoare de bârlog, şi înţelese că era coşul sobei din cazemată. Fără să mai stea o clipă la gânduri, Iurghin se ridică în genunchi scoase o grenadă din buzunar şi, după ce o armă cu toată puterea pe care o poate da doar bucuria victoriei asupra duşmanului o aruncă pe coş.

„Na-vă, spurcăciunilor, prindeţi-ol"

În cazemată se auzi tunetul exploziei, după care răbufniră pe coş urlete sălbatice: ca să scape de focul bateriilor noastre, în cazemată se adăpostiseră mulţi soldaţi hitlerişti. Urletele lor nu făcură decât să-l aţâţe şi mai amarnic pe Iurghin. Prin coş zbură a doua grenadă.

„Prindeţi-o şi pe asta, spurcăciunilor!"

Când sări în picioare, Iurghin îi zări lângă cazemată pe Andrei, apoi pe Cernâşev şi pe Hasanov. Nu se miră că se pomenise cu ei, pentru simplul motiv că n-avea timp să se mire, şi nu făcu altceva decât să le strige:

— Trageţi asupra ambrazurilor! Ocupaţi ieşirea!

Văzu atunci că şi restul plutonului, în frunte cu Dubrovca, se apropiase şi le strigă cât îl ţinea gura:

— Trageţi asupra adăposturilor! Asupra tranşeelor! Înainte!

Şi numai după aceea îşi dădu seama că se află atât de sus, încât înaintea ochilor i se descindeau întinderile nemărginite din preajma Moscovei. Demult nu i se mai întâmplase să cuprindă dintr-o privire un spaţiu atât de nesfârşit. Şi încă ce spaţiu! Neînchipuit de scump şi nespus de drag sufletului rus: câmpii învârstate de coline, cu arii colhoznice pe ele, vâlcele; prin care şerpuiau pâraie, cu sate umbrite de sălcii, pereţii zimţuiţi ai pădurilor de brad, dumbrăvi luminoase de mesteceni — toate îmbrăcate în albul strălucitor al zăpezii... Şi, tremurând de emoţie, Iurghin se gândi fără voie că numai pentru o singură privire, pentru una singură, asupra acestei lumi dragi, face să-ţi laşi viaţa în luptă! Şi strigă din nou, din toate puterile lui:

— Pentru patrie! Pentru Stalin! Înainte!

În vremea asta, tancurile şi luptătorii batalionului de infanterie motorizată din brigada de gardă, năvăliră dinspre nord-est asupra înălţimii Barsuşna. Tancurile se aruncau când într-o parte, când în alta, aplecându-se greu pe locul adăposturilor distruse, iar puşcaşii, trăgând din mers, se împrăştiau cu larmă prin tranşee...

...Uitându-se spre creastă, Şaracşane strigă plin de încântare:

— Ce eroi! Ce minunaţi eroi!

Maiorul Ozerov nu-i răspunse. Sprijinindu-se obosit cu umărul stâng de trunchiul unui anin şi aruncând priviri scurte spre Barsuşna, culegea bulgări de zăpadă de pe un brăduţ de lângă el şi-i înghiţea cu grabă, lacom, ca şi cum pieptul i-ar fi fost cuprins de flăcări...

VIII

De când intrase de bună voie în armată, Lena Malâşeva se gândea mereu la cea dintâi luptă la care o să ia parte. Botezul focului n-o speria câtuşi de puţin. Niciodată nu-i trecuse prin minte că a te duce la luptă era ceva înspăimântător şi primejdios, atât de nemărginit şi de puternic trăia în sufletul ei sentimentul nevoii poruncitoare de a lua parte la război, conştiinţa nobleţei şi a frumuseţii îndeletnicirilor ostăşeşti sie oamenilor sovietici. În timp ce se pregătea pentru botezul focului, Lena nu se gândea decât la un singur lucru: cum să-şi facă mai bine datoria pe câmpul de luptă. Şi era fericită că imaginaţia ei îngăduitoare îi zugrăvea totdeauna cu bunăvoinţă tocmai tablourile care răspundeau nestăvilitei sale nevoi sufleteşti.

Dar Lena nu întâlni pe câmpul de bătălie niciunul din tablourile zugrăvite de imaginaţia ei înainte de a intra în luptă. Tot ce vedea acolo dezminţea până la deznădejde ceea ce se deprinsese să-şi închipuie în ceasurile ei nesfârşite de meditaţie: şi zgomotele, şi culorile şi sentimentele...

...Câinii o obosiseră peste măsură. Şuierul gloanţelor îi făcea să se arunce la pământ, ba chiar să se îngroape în zăpadă, iar Lena nu avea destulă putere să-i urnească din loc. Dacă exploda pe aproape vreun proiectil, ei se repezeau schelălăind încotro vedeau cu ochii, târând-o pe Lena de curea după dânşii. Le era frică de foc şi de fum, dar mai ales de răniţi.

Când auzeau gemetele vreunui rănit, nu voiau în ruptul capului să se apropie de el: se propteau în loc, se smuceau într-o parte, urlau şi-şi arătau colţii. Şi numai Naida era de vină. Se vede treaba că mai intrase în foc şi că nu-i mersese tocmai bine. Atât de cumplit se temea de şuierături şi de bubuituri, atât de tare se smucea, atâta schelălăia şi lătra, încât tot atelajul era cuprins de panică. „Bucăţi să vă facă, fire-aţi voi afurisiţi! blestema Lena printre lacrimi câinii înnebuniţi, încercând să-i stăpânească, în timp ce-şi scutura zăpada de pe obraz. Cine-o mai fi născocit şi atelajele astea! Că fără voi aş fi scos mai mulţi răniţi! Dar-ar moartea în voi, dobitoace proaste! Şi iarăşi cădea în zăpadă, şi iarăşi o târau câinii...

Cu multă greutate şi plângând, izbuti să scoată de pe Barsuşna doi ostaşi grav răniţi, îndată ce infanteriştii şi tanchiştii îi alungaseră pe duşmani de acolo.

La al treilea drum, atelajul mergea mai supus, pe o cărare bătătorită, spre înălţime. Dar pe Barsuşna nu mai rămăseseră grav răniţi, iar cei răniţi mai uşor, nici nu voiau să audă de ajutor:

— Du-te înainte, soră, du-te înainte! Noi ne putem târî şi singuri…

De pe înălţime se vedea bine tot câmpul de luptă.

La stânga, dincolo de şosea deasupra întregii câmpii nesfârşite şi înclinate, explodau proiectile şi, ca din pământ, ţâşneau limbi de foc: acolo, în fum, se târau tancurile noastre...

La dreapta, dincolo de cotul pădurii de brad, stăruia de asemeni un neîntrerupt bubuit de tunuri, iar dinspre satul Gorchi se auzeau explozii şi mai puternice încă şi se vedeau înălţându-se nori uriaşi de fum negru şi gros.

Numai în centru, lângă râpa cea mare, acoperită cu păduri de alte soiuri de copaci decât brazii, şi care ieşea de-a dreptul în marginea de apus a satului Schirmanovo, era mai linişte decât în jur: Lena nu putea să-şi dea seama ce se petrecea acolo. Două tancuri de ale noastre, când se apropiau de râpă şi se învârteau prin tufărişul scund, când ieşeau în câmp pentru ca, după ce stăteau o clipă, să pornească spre crângul care străjuia povârnişul dinspre apus al cotei. Pe lângă râpă şi crâng se vedeau mişunând ostaşi. Dar ei nu alergau înainte, la atac, ceea ce s-ar fi cuvenit să facă, după părerea Lenei, cu atât mai mult cu cât satul era aproape, ci se adunau în grupuri, ca pe urmă să se risipească iarăşi în toate părţile, sau alergau, Dumnezeu ştie de ce, de colo până colo pe câmp, căzând şi târându-se...

„De ce s-or fi frământând aşa pe loc? se minuna Lena. Curată zăpăceală, pe cuvântul meu!” Câteva clipe Lena rămase pe înălţime, chibzuind încotro ar fi mai bine s-o apuce. Îi era grozav de necaz că nu nimerise într-unul din sectoarele unde se dădea o luptă adevărată. I se părea că oriunde ar fi nevoie acum de ea, numai acolo nu, lângă râpa aceea, unde nici măcar nu poţi să înţelegi ce se întâmplă...

Tocmai atunci, pe povârnişul dinspre miazăzi al înălţimii, pe câmpia dintre râpă şi crâng se dădea o luptă aprigă. Tancurile noastre nu puteau răzbate pe-acolo spre Schirmanovo şi distrugeau cu şenilele adăposturile duşmane de-a lungul râpei. Ostaşii noştri duceau mereu lupta corp la corp cu hitleriştii. Nu se auzeau decât împuşcături izolate şi serii scurte de automat, explozii de grenade, înjurături, urlete şi gemete... Acolo, oamenii se băteau cu tot ce puteau folosi în ceasul cel greu: cu baioneta, cu patul puştii, cu lopata, cu casca, cu cuţitul,l cu pietre... Acolo, într-o încleştare de moarte, duşman cu duşman se rostogoleau la pământ, rupându-se cu dinţii...

Lângă Lena răsună deodată un glas puternic de bărbat:

— E înspăimântător, nu-i aşa?

Era Ozerov, comandantul regimentului.

— Înspăimântător?... repetă Lena întrebarea. De ce? Lena îşi închipui că Ozerov îşi bate joc de ea şi, trăgând de hăţuri câinii care se pitiseră într-o tranşee nu tocmai adâncă, strigă cu glasul ascuţit de necaz:

— Înainte! Marş înainte!

Îi părea rău că întârziase o clipă mai mult pe colină.

— Aşteaptă, fetiţo! o opri, Ozerov. Uite un rănit, pansează-l. Lena legă câinii de capătul solid al unei bârne de salcie de lângă parapetul tranşeei şi deschise trusa cu crucea roşie deasupra.

Rănitul, un locotenent, pesemne de la statul major al regimentului, avea o zgârietură uşoară pe obraz, pricinuită de o schijă.

— Apoi, e pansat! strigă Lena, după ce-l cercetă pe rănit.

— Nu-i nimic, pansează-l mai bine...

În timp ce făcea pansamentul, Lena urmărea cu interes tot ce se petrecea pe înălţime. Ostaşii de toate gradele se adunau acolo în grabă. Şi Lena înţelese că pe creastă se instalau

acum punctele de observare ale diferitelor unităţi. Ofiţerii urmăreau cu binoclul câmpul de bătaie şi strigau comenzi, transmisioniştii ţipau cât îi ţinea gura în receptoarele telefoanelor, ostaşii cărau lăzi, adânceau tranşeele, cercetau adăposturile... Toţi păreau grăbiţi, fără astâmpăr, strigau unul la altul şi alergau încoace şi încolo. Era interesant să te uiţi la toate astea întâia oară, dar Lena nu putea să se împace cu gândul că oamenii de pe cotă, care erau departe de a da o adevărată bătălie, puteau să aibă motive serioase de a se frământa atâta şi de a face atâta gălăgie. Îl întrebă pe rănit:

— De ce s-or fi agitând aşa?

Clipind din ochi, rănitul se uită mirat la faţa ei.

Lena se încredinţa şi mai mult că are dreptate din clipa când văzu cum se purta Ozerov. Spre deosebire de ceilalţi, comandantul regimentului era cât se poate de liniştit. Nu se frământa, stătea într-o tranşee adâncă până la genunchi şi cerceta fără grabă cu binoclul câmpul de luptă. După ce termină de cercetat, începu să vorbească cu comandantul de batalion Şaracşane. Vorbea, ce e drept, întretăiat, aspru şi tare, dar altfel nici nu era chip să vorbească: nu-i dădeau pace exploziile repetate ale proiectilelor care cădeau în apropiere. Duşmanul începuse să tragă asupra înălţimii pe care-o pierduse.

Arătând spre dreapta, la crângul cel mic, Ozerov îi spunea lui Şaracşane:

— Fii cu ochii în patru la flancul drept!

— Şi păduricea mi se pare suspectă...

— Da, trimite într-acolo două tunuri... Dar aici?

— Să mai aşteptăm puţini

Un căpitan de vârstă mijlocie, spătos, roşu şi înfierbântat de parcă atunci ieşise din baie, se apropie de Ozerov. Era comandantul artileriei regimentare.

— Unde ţi-s tunurile? îi întrebă Ozerov cu asprime.

— Vin îndată, tovarăşe maior.

— Bagă de seamă şi nu căsca gura îl ameninţă Ozerov.

— Dar uite-le că vin!

— Ocupă poziţiile! Repede!

În clipa aceea se apropie maiorul Rudenco.

— Ei, cum merge? întrebă el. Luptăm?

— Vezi, ne cam încurcă râpa!

— Nu-i nimic, o cucerim noi! Acum o cucerim, hotărât! strigă Rudenco aprins. Da, frate, de data asta toate au ieşit minunat. Ai avut dreptate, perfectă dreptate!

— Mă tem numai să nu ne lovească din crângul acela, îi atrase atenţia Ozerov. Tare mi se pare suspect...

— O să ţinem seama, maiorule, o să ţinem seama!

— Unde ţi-e punctul de observare?

— Uite-l, lângă mesteacănul de colo. Ei, eu m-am dus!

După ce rămase singur, Ozerov îşi descheie gulerul cojocului, îşi şterse cu batista faţa asudată, apoi, spre mirarea Lenei, ceru ceai de la un ostaş tinerel, cu automatul şi cu sacul în spinare. Petia Uraleţ îşi deşurubă termosul. Uitându-se din când în când la câmpul de luptă, Ozerov începu să bea cu lăcomie, frigându-se, ceaiul negru ca păcura. Şi Lena se încredinţa şi mai adânc că Ozerov se poartă cu mai multă înţelepciune decât toţi ceilalţi de pe cotă.

— Nu te doare? îl întrebă Lena pe rănit, după ce termină pansamentul.

— Prin urmare, dumneata crezi că se frământă degeaba? o întrebă la rândul lui rănitul.

— Nici vorbă că degeaba. Ia te uită la maior, nu-l vezi cât stă de liniştit?

Dar chiar în clipa aceea maiorul Ozerov aruncă ceaşca cu ceai, sări pe parapetul tranşeei şi, întorcându-se strigă din toată puterea:

— Volodia, încoace! Repede!

Dintr-un salt, Şaracşane trecu peste tranşee.

— Vezi ce-i acolo? Trimite-i lui Iurghin încă un pluton! Repede! După ce-şi scoase cu chiu cu vai din tranşee, câinii încăpăţânaţi şi bărcuţa, Lena văzu cum, de pe povârnişul din stânga al înălţimii, alergau în goană spre râpă, răcnind şi întrecându-se unul pe altul, puşcaşii noştri. Şi deodată simţi fiori prin tot trupul. N-o speriase atât schimbarea neaşteptată din felul de a fi al lui Ozerov, cât hotărârea lui de a trimite întăriri lui Iurghin. „Iurghin? E acolo?...” îşi zise Lena cu îngrijorare. Abia acum, când ştia că Iurghin se afla lângă râpă, înţelese limpede că pe locul acela se dădea o luptă grea: era încredinţată, fără să ştie de ce, că acel Iurghin, pe care-l cunoscuse astăzi în zori, nu putea să fie decât acolo unde era lupta mai grea.

Văzând cum se schimbă Lena la faţă, Ozerov îi vorbi:

— Ei, acum poţi să te duci acolo.

— Numai să fii cu băgare de seamă, o sfătui Şaracşane.

— Nu mai era nevoie să i-o spui, zise Ozerov. Iar în timp ce Lena cobora în goană povârnişul cotei, târând câinii după ea, adăugă oftând: Mai bine ar fi alergat aşa la universitate, decât să alerge acum pe câmpul de luptă...

Pe când Lena cobora la vale, târându-şi după ea câinii care se împotriveau, infanteria noastră, primind întăriri, răzbătu până la gura râpei. Şi acolo, cu baionetele, începu să-i arunce pe hitlerişti pe povârniş, spre şesul dincolo de care, cam la o sută de metri, se vedeau pe o colină casele din marginea satului Schirmanovo.

La jumătatea drumului spre locul unde se dădea lupta corp la corp, Lena văzu în tufişurile din apropierea râpei cei dintâi răniţi: fiecare se furişa, cum putea, spre înălţime. Dar niciunul nu-i primi ajutorul. Un ostaş între două vârste, sprijinindu-şi cu dreapta mâna stângă însângerată, îi spuse aproape aceleaşi vorbe pe care le auzise mai adineauri pe înălţime:

— Du-te, soră, tot înainte, că acolo o să găseşti răniţi mai grav... Du-te că noi ne-om mai odihni un pic ş-apoi ne-om duce singuri... Dar văd că al naibii se mai tem câinii dumitale!

Curând, Lena ajunse în zona adăposturilor germane, dar tocmai atunci începu contraatacul duşmanului.

Două tancuri nemţeşti, însoţite de aproape o companie de infanterie, ieşiră din crângul cel îngust, asupra căruia Ozerov îi atrăsese atenţia lui Şaracşane. Şi deasupra câmpului de luptă începură să bubuie tunurile.

Nici n-apucă Lena să-şi dea seama ce se întâmplă, când deodată câinii o trântiră Ia pământ, târând-o de-a lungul râpei.

...Când se ridică de jos, câinii dispăruseră. Şi aproape de ea, aproape de tot, erau tancurile germane: unul din ele ardea, lovit de tunurile noastre, celălalt trăgea asupra înălţimii. Îngrozită, Lena se lipi de pământ şi simţi că degetele i se încleştează de o bârnă: stătea deasupra intrării unui adăpost nemţesc

La drept vorbind, nu era chiar un adăpost, ci un bordei mic,- scund şi murdar, acoperit cu un singur rând de bârne subţiri: un bordei german obişnuit, calculat pentru o întrebuinţare de scurtă durată. În bordei zăceau în neorânduială pături, raniţe, gamele, bocanci şi fel de fel de boarfe soldăţeşti, prăfuite şi rău mirositoare, amestecate cu paie tocate.

Dar acolo Lena se simţea, fără să-şi dea seama de ce, mai înfricoşată încă decât afară. Aproape de tot mugea asurzitor motorul tancului, şenilele scrâşneau, iar bătaia tunului sfâşia văzduhul. De jur împrejur răsunau împuşcături şi se auzea larmă de glasuri omeneşti. Zeci de picioare, care în pâslari, care în cizme, alergau pe lângă intrarea îngustă, deschisă acum, a bordeiului, care semăna cu o vizuină de lup.

Lena nu-şi dădea seama de cât timp stătea acolo. De altfel, nici nu se gândea să ţină socoteala timpului. Alerga prin bordei, de colo până colo, deznădăjduită, îşi lipea obrajii de pereţii reci, care se cutremurau, ai adăpostului întâmplător şi stătea aşa, încremenită, aşteptându-şi moartea.

Văzând că în bordei se făcuse deodată întuneric, Lena se întoarse repede spre intrare: horcăind şi zgâriind treptele cu unghiile, un neamţ se târa în bordei. Înnebunită de spaimă, Lena ţipă şi se trase îndărăt spre peretele din fund: nu se îndoia câtuşi de puţin că neamţul voia s-o ucidă.

Însă fără îndoială că se înşela. Neamţul fusese rănit de moarte, cu puţin înainte, chiar lângă adăpost: un glonte îi perforase pieptul. Văzuse deschizătura neagră şi izbutise să judece că, dacă ar intra în bordei, ar putea să scape... În aceeaşi clipă însă, se prăbuşise la pământ. Se târî totuşi înăuntru, dar îndată după aceea îşi pierdu cunoştinţa: sângele-i ţâşnea şuvoi pe gură.

Iar Lena, îngrozită, fără să-şi dea seama că neamţul murea, arunca în el cu tot ce-i cădea în mână: încărcătoare cu cartuşe, gamele, căni, bocanci, bucăţi de pâine, cutii de conserve şi sticle goale...

IX

Abia către miezul nopţii unităţile noastre ocupară Schirmanovo.

Lupta ţinuse paisprezece ore. Luptătorii noştri erau peste măsură de obosiţi, dar din pricina surescitării neobişnuite aproape că nu mai simţeau oboseala, până într-atât erau de fericiţi: câştigaseră — deşi cu atâta greutate — cea dintâi luptă ofensivă, smulseseră din mâna

duşmanului cel dintâi sat, cel dintâi petec de pământ natal... Cu strigăte şi larmă, ostaşii stingeau casele aprinse, cercetau la lumina focurilor tancurile şi tunurile nemţeşti distruse, cărau în mijlocul satului armele şi muniţiile capturate şi scotoceau adăposturile şi bordeiele germane...

Numai Iurghin stătea întunecat şi mut:

Andrei căuta să-l liniştească:

— Poate că ţi s-a părut.

— Nu, hotărât, erau câinii ei...

— Şi unde i-ai văzut?

— Chiar lângă râpă. Alergau ca turbaţi.

— Vrei să mă duc până la plutonul sanitar?

— Mă duc chiar eu. Nu ştii pe unde-i?

După o scurtă consfătuire cu Cudriavţev, comandantul companiei, Iurghin îi ordonă lui Dubrovca să adune ostaşii şi să intre pentru noapte în adăposturi, iar el se îndreptă spre casa cea mare din mijlocul satului, unde se instalase deocamdată plutonul sanitar. Se îndrepta într-acolo cu un sentiment de nesfârşită tristeţe şi nelinişte.

La plutonul sanitar, nimeni nu ştia ce se întâmplase cu Lena. Câinii Lenei veniseră în sat, cu toate că unul din ei, Naida, era greu rănit. Prietenele Lenei plecaseră s-o caute...

— Încotro au apucat? întrebă Iurghin, posomorât.

— Au luat-o spre râpă, îi răspunse, ca şi el de posomorâtă, Vera Uhanova, cea care se supărase, dimineaţa, de purtarea Lenei.

— Aveţi pierderi?

— Una ucisă, două rănite, iar Lena dispărută...

— Mă duc şi eu s-o caut! hotărî Iurghin emoţionat, cu o încredere atât de pătimaşă în nevoia de a pleca, încât Vera se uită pentru întâia oară cu o privire binevoitoare la ciudatul locotenent.

Luându-l cu el pe Andrei şi pe încă alţi doi ostaşi, fiecare cu câte un felinar, Matvei Iurghin se îndreptă spre râpa de pe povârnişul de miazăzi al Barsuşnei.

La marginea dinspre apus a satului întâlni fetele din plutonul sanitar. Temându-se să rătăcească noaptea prin locuri necunoscute şi ca nu cumva santinelele să tragă asupra lor fără să le someze, fetele vorbeau mult mai tare decât trebuia. Lui Iurghin îi fulgeră deodată prin minte: o aduc pe Lena, de aceea sunt tulburate... Şi se repezi în întâmpinarea lor făcând să lunece pe zăpadă, înaintea lui, lumina felinarului.

Dar fetele se întorceau tot fără Lena.

La întrebările lui Iurghin, ele răspunseră luându-şi una alteia vorba din gură:

— Am scotocit toată râpa, toată!

— Am luat-o de sus şi am cercetat-o până-n capăt.

— Am căutat prin toate tufele!

— Şi prin toate adăposturile... Nu-i nicăieri!

— Apoi, acolo demult s-a cercetat...

Iurghin întrebă cu glasul sugrumat:

— N-o fi fost luată odată cu răniţii?

— Nu, că doar noi i-am trimis pe toţi, îi răspunse una din fete, uitându-se cu luare aminte la Iurghin ca să vadă cine se interesează atâta de soarta prietenei lor.

— N-o fi nimerit la tanchişti?

— Nu, că am întrebat

— Aţi adunat toţi morţii?

— Pe toţi, până la unul!

Iurghin se gândi cu groază: „S-o fi lovit un proiectil în plin?-- (Odată, la cincizeci de metri înaintea lui mergea un ostaş, când pe neaşteptate izbucnise o explozie, o lumină orbitoare... Iurghin se ridicase ,în picioare şi se repezise într-acolo. Dar în locul unde fusese ostaşul, nu mai era decât iarba arsă şi plină de fum...) Dintr-odată se înfurie pe fete şi strigă la ele cu glas răguşit:

— Aţi căutat prost. Nu vi-i ruşine? Speriate, fetele amuţiră.

Matvei Iurghin şi tovarăşii lui o luară spre râpă, iar fetele se adunară grămadă, şoptiră ceva între ele, apoi cea care-i răspunsese lui Iurghin, îi strigă din urmă:

— Tovarăşe comandant dar dumneata ce-i eşti?

Iurghin se opri şi răspunse:

— O să vă spună ea singură!

Fetele se liniştiră iarăşi, uitându-se multă vreme spre partea unde plecase ciudatul ofiţer, necunoscut, care se arăta atât de îngrijorat de soarta Lenei Malâşeva şi care mai credea încă în minuni. Pe neaşteptate, împingându-se unu pe alta, se luară cu toate în tăcere, după el...

Locotenentul Iurghin, ostaşii lui şi fetele de la plutonul sanitar scotociră râpa mai mult de o-oră. Strigându-se unul pe altul şi luminându-şi calea cu felinarele, grupul înainta încet în susul râpei, cercetând cu grijă fiecare palmă de pământ.

...În copilăria lui, Matveica Iurghin avusese odată un mare necaz. De multă vreme visa să se urce pe un munte de lângă Enisei, ca să-şi dea seama până unde se văd de acolo întinderile pământului şi ce se petrece în zările depărtate. Şi iată că, în sfârşit, visul i se împlini. Sc urcă împreună cu prietenii lui pe muntele acela, se urcă, — şi încremeni de încântare! Ce spaţiu necuprins şi strălucitor, îngânând dulce un cântec necunoscut, se deschisese în faţa ochilor săi uimiţi! Inima i se opri în loc de spaimă şi de fericire, ca a unei vrăbiuţe la întâiul ei zbor. Şi deodată, lui Matveica i se păru că în câteva clipe crescuse mare, că descoperise o fericire nemaipomenită şi tainică, pe care n-o cunoşteau încă decât foarte puţini...

Dar în timp ce Matveica contempla, fermecat, priveliştea, unul din prietenii lui, un zvânturat care pesemne că nu descoperise această fericire, cu toate că stătea alături de el, îl împinse cu umărul de joacă, sau poate de necaz. Matveica se împiedică de o piatră, căzu şi, spre groaza tuturor băieţilor, porni la vale, rostogolindu-se pe povârniş. E drept că nu s-a rostogolit cine ştie cât şi nici nu s-a schilodit. Dar s-a lovit aşa de rău, încât prietenii lui au trebuit să-l aducă acasă pe braţe, plin de sânge din cap până-n picioare.

Ceva asemănător i se întâmplase şi astăzi.

După ce o cunoscuse pe Lena şi vorbise cu ea, Matvei Iurghin încercase aproape aceleaşi sentimente ca atunci, demult. Pe muntele de lângă Enisei. Dar când văzu câinii Lenei alergând singuri pe câmpul de luptă, se simţi dintr-odată lovit, strivit şi plin de sânge, întocmai ca pe muntele acela, în copilărie.

Toate acestea i se păreau atât de crude, atât de nedrepte, încât îi venea să se culce cu faţa la pământ şi să moară...

Totuşi, se silea din răsputeri să păstreze în suflet nădejdea că o va găsi pe Lena în viaţă. De aceea o căuta fără răgaz, cu un fel de îndârjire parcă. Uneori se oprea, rugându-i pe ceilalţi:

— Căutaţi, prieteni! Căutaţi mai bine! Glasul îi răguşise de suferinţă.

— E aici! Trebuie s-o căutăm...

Andrei îl încuraja încetişor:

— Fii tare, c-o s-o găsim noi...

— Crezi?... Ai dreptate, Andrei, ai dreptate...

Şi Matvei Iurghin pornea din nou înainte. Ceilalţi îi luminau calea cu felinarele, iar el, fără să aibă încredere în nimeni altul, scotocea singur fiecare tufiş, scormonea cu mâinile troienele de zăpadă şi adăposturile pe jumătate năruite...

X

În acest timp, Lena stătea lângă cerdacul casei ocupate de plutonul sanitar şi plângea la căpătâiul Naidei, care trăgea să moară. Prietenele o rugau stăruitor:

— Lasă, Lena, nu trebuie...

— La urma urmei, nu-i decât un câine...

Lena încercă să le explice de ce plânge:

— Dar înţelegeţi că-i era aşa de frică! Şi ea, proasta, încă o mai certam...

Fără să poată pricepe nimic din explicaţiile Lenei, prietenele o luară cu sila de subţioară şi o duseră în casă.

...După o scurtă odihnă, unităţile noastre porniră prin valea împădurită spre satul Cozlovo, care se găsea la trei kilometri depărtare de Schirmanovo, iar la ora 6, pe întuneric, începu lupta pentru Cozlovo.

Lenei nu i se îngădui să ia parte la această luptă.

Multă vreme refuză să spună ce i se întâmplase pe Barsuşna. Dimineaţa nici nu se atinse de gamela cu caşă. Stătea singură în adăpostul de lângă casa plutonului sanitar, trăgând neliniştită cu urechea la vuietul luptei. Când cobora cineva pe neaşteptate în adăpost, Lena tresărea, iar odată chiar ţipă.

Comandantul plutonului sanitar, Peresvetov, întâlnind-o pe Vera Uhanova, o întrebă:

— N-ar fi bine s-o evacuăm? Cum crezi?

— Pentru ce? se miră Vera. Doar nu-i rănită. A trecut numai prin emoţii...

— Şi după tine emoţiile sunt mai puţin primejdioase decât rănile? N-ai observat la ea ceva... Ceva ciudat? Şi Peresvetov îşi flutură degetele pe lângă tâmpla dreaptă.

— N-am observat nimic!

— Totuşi supravegheaz-o, supravegheaz-o!

Vera Uhanova intră din nou în adăpostul unde se afla Lena, îi aşeză din nou dinainte gamela cu caşă şi-i zise cu asprime:

— Mănâncă!

— Nu vreau, Vera...

— Mănâncă şi nu discuta!

Lena luă lingura în mână, dar în aceeaşi clipă o lăsă în gamelă. Scuturând din umeri a silă, întrebă:

— Nu s-a sfârşit lupta?

— încă nu... Groaznică luptă!

— Avem mulţi răniţi?

— Mai mulţi decât ieri.

— Rău aţi făcut că nu m-aţi lăsat şi pe mine…

— Cum era să te lăsăm? — se indignă Vera. Doar toată noaptea ai aiurat, te-ai zbătut, ai plâns...

— Nu mai scorni şi tu! — zise Lena cu dojană.

— Mai bine spune-mi cum a fost — o rugă Vera. Hai, dă-i drumul. Îndată ce o să spui o să-ţi fie mai uşor. Altfel, nici nu mai este chip să se uite omul la tine, că-l apucă groaza! După o singură luptă te-ai schimbat de parcă nu mai eşti tu...

Bateriile nemţeşti de aruncătoare deschiseră un foc de vijelie asupra satului Schirmanovo. Ciocanul de foc ţinu mai mult de un minut. De două ori adăpostul se cutremură atât de cumplit încât opaiţul care-l lumina se stinse acoperit cu pământ. Fetele se îngrămădiră toate într-un colţ, încremenite.

— Ia te uită cum trag! suspină Lena când se făcu linişte. Vera scoase din buzunar alt opaiţ, îl aprinse şi zise din nou:

— Haide, spune. Eu aştept...

— Dar îmi dai cuvântul că n-o să mai spui nimănui?

— Ţi-l dau. N-o mai lungi atâta, dă-i drumul!

— Pe cuvântul tău?

— Pe cuvântul meu! Ce scai, doamne, ce scai!

Şi numai după aceea îi povesti Lena ce i se întâmplase în bordeiul de lângă râpă. Când îşi venise în simţiri, era noapte şi pe câmpul de luptă umblau ostaşii din echipa de înmormântare, căutând morţii. O auziseră strigând, scoaseră soldatul neamţ mort de la intrarea bordeiului şi după aceea o scoaseră şi pe ea...

După ce-i mărturisi păţania ei, Lena se lipi de umărul Verei şi plânse puţin. Curând se simţi într-adevăr mai uşurată şi-şi trase singură spre ea gamela cu caşă care se răcise.

— E bună? o întrebă Vera, zâmbind fără veselie.

— Grozavă!

Era ceva copilăresc în felul de a mânca al Lenei: aşa de comic umbla cu lingura în gamelă, aşa de drăguţ o lingea, încât Vera nu mai putu să se stăpânească şi-i zise:

— Tare mai eşti prostuţă! Dar eşti şi fericită...

— Ce vrei să spui?

— Ştii tu bine!

— Aha!... Lena lungi cuvântul, a îndoială.

— Dacă ai şti cum arăta când a plecat să te caute!

— Aha!... Lena lungi din nou cuvântul, dar cu totul altfel. Apoi plecându-şi ochii, adăugă: Haide, nu mai născoci şi tu!

— O dragoste ca asta, prostuţo, e greu s-o născoceşti zise Vera cât se poate de serios. Asta n-o pot face decât scriitorii... Dar nici ei n-ar fi în stare!

— Lasă-mă să mănânc, nu mă tulbura...

— După mine, numai într-o vreme ca a noastră poate să existe o dragoste într-adevăr puternică, urmă Vera cu încredinţare. De jur împrejur război, sânge şi moarte... Şi dacă s-a îndrăgostit omul într-o vreme ca asta, apoi să ştii că-i dragoste!...

— Dar el aproape că nu mă cunoaşte! o întrerupse Lena.

— Asta înseamnă că a putut să te cunoască dintr-o singură privire!

Şi Vera se uită la Lena cu invidie.

— Da, eşti fericită! repetă ea cu un suspin. Astă noapte, fetele au scotocit toate adăposturile până au dat de el. Şi l-au găsit doar cu puţin înainte de a trebui să plece la Cozlovo! I-au spus, bine-nţeles, că eşti teafără şi sănătoasă...

Fără să-şi poată ascunde interesul, Lena o întrebă repede:

— I-au spus? Şi el ce a făcut?

— I-au spus, şi atunci el le-a sărutat pe toate!

— Da? Poate că... aşa e felul lui.

— Aha, ai şi-nceput să fii geloasă?

...După amiază, Lena plecă şi ea pe câmpul de luptă.

Se dădea una dintre cele mai înverşunate lupte de lângă Moscova. Ea ţinu, fără întrerupere, toată ziua şi toată noaptea şi se termină abia a doua zi, în după amiaza de 14 noiembrie. Lupta aceasta pe viaţă şi pe moarte pentru fiecare palmă de pământ, lupta aceasta care depăşea orice închipuire, ţinu peste treizeci de ore.

Tot timpul acesta, laolaltă cu toţi ceilalţi, Lena munci cu acea încordare deosebit de înălţătoare, dar şi cu acea adâncă gingăşie a bunătăţii, pe care n-o poate reda decât muzica de coarde... Se ducea, fără frică, acolo unde era primejdia mai mare. Scotea răniţii, îi pansa, iar la întoarcere aducea muniţii, ajutând şi pe alţii să ridice pe cei căzuţi în luptă şi să adune armele... Făcea tot ce-i cerea mersul luptei, şi în tot ce făcea, bunătatea ei sfântă, de fată, se dovedea nemărginită.

Lena îşi veni repede în fire după zguduirea pe care i-o pricinuise botezul focului, iar lupta din ziua aceea o făcu să dea uitării tot ce îndurase. Numai ceea ce se lega de numele lui Iurghin nu era în stare să uite. Toate impresiile pe care i le lăsase el i se întipăriseră adânc în suflet Până şi în toiul luptei erau clipe când îşi aducea aminte de întâlnirea lor la răsăritul soarelui. Îşi aducea aminte şi de spaima prin care trecuse atunci când aflase că Iurghin avea nevoie de ajutor. Îşi mai aducea aminte cu câtă mirare şi cu câtă strângere de inimă pe care ea însăşi n-o putea înţelege, ascultase, abia stăpânindu-şi lacrimile, pe prietenele ei care-i povesteau cum o căutase Iurghin în râpă... Pentru Lena, toate întâmplările acestea se adunaseră laolaltă ca florile într-un buchet. Iar buchetul acesta răspândea atâta soare şi atâta viaţă, încât îşi simţea capul ameţit, vâjâindu-i uşor şi dulce ca pe vremea când se plimba peste ogoare...

XI

Ordinul de a nimici duşmanul în sectorul Schirmanovo-Cozlovo fusese executat, însă trupele noastre cheltuiseră pentru aceasta mai mult timp şi mai multe eforturi decât se credea la început. Am plătit scump această victorie, dar duşmanul a suferit pierderi de două ori mai mari decât ale noastre. În cele trei zile de luptă, el a pierdut treizeci şi patru de tancuri, douăzeci de tunuri antitanc şi cinci grele, douăzeci şi şase aruncătoare şi încă mult alt armament Şi nu puţini hitlerişti şi-au lăsat oasele prin zăpezile noastre...

Cu o oră înainte de eliberarea satului Cozlovo, se aflase că guvernul sovietic decorase un mare număr de soldaţi şi ofiţeri din regiment, cu diferite ordine şi medalii. Maiorul Ozerov şi comisarul Iahno — acesta post mortem — fuseseră decoraţi cu ordinul Lenin, câţiva ofiţeri, printre care şi locotenentul Iurghin, cu ordinul Drapelul Roşu, iar printre cei douăzeci şi trei de ostaşi care căpătaseră vestita medalie ostăşească „Pentru Vitejie", erau şi Andrei Lopuhov, Osip Cernâşev, Ivan Umrihin şi Nurgalei Hasanov.

Ostaşii lui Ozerov aflară vestea chiar în timpul luptei.

Regimentul îşi felicită eroii pentru victorie.

Nu mult după ce scosese duşmanul din cele din urmă case de la marginea de apus a satului Cozlovo şi-l alungase în păduri, maiorul Ozerov primi două telegrame deodată de la generalul-locotenent Rocossovschi, comandantul armatei. În cea dintâi, comandantul armatei îi felicita pe ostaşi şi pe comandanţii de unităţi din regiment pentru înaltele distincţiuni acordate de guvern, iar în cealaltă îi aducea mulţumiri lui Ozerov şi întregului regiment pentru acţiunile încununate de succes din ultimele lupte. *„Subliniez în mod deosebit, — telegrafia comandantul armatei către Ozerov, — îndrăzneaţă dumitale iniţiativă în luptele pentru cucerirea cotei 264,3".*

Aşezându-se pentru câteva clipe pe cerdacul casei ţărăneşti în care se instalaseră transmisioniştii, Ozerov citi telegramele. Apoi, gândindu-se la ceva, sau poate numai încercând să se gândească, le păstră multă vreme în mâna dreaptă, care-i atârna obosită în jos.

De când începuse lupta pentru Barsuşna, Ozerov nu mai ştia ce e odihna, iar acum oboseala îl doborâse de tot: ai fi zis că nu mai era în stare nici să ţină în mână bucăţelele acele de hârtie. În cele trei zile cât stătuse numai în ger, faţa i se făcuse stacojie şi se tăbăcise, iar ochii i se umflaseră şi i se injectaseră cu sânge. Un străin l-ar fi putut lua uşor drept un om care băuse peste măsură, cu toate că el nu-şi îngăduia niciodată, în timpul luptei, măcar o înghiţitură de votcă.

Hitleriştii încetaseră focul în toate sectoarele: cu inima strânsă, fuseseră nevoiţi să se resemneze la pierderea poziţiilor atât de importante de la Schirmanovo şi Cozlovo. Liniştea se statornicise pe tot frontul.

În Cozlovo ardeau pe sfârşite casele ţărăneşti cărora le dăduseră foc hitleriştii. Cu larmă, grupuri de ostaşi împrăştiau bârnele aprinse şi aruncau zăpadă peste acoperişurile în flăcări: până la căderea nopţii, nu trebuia să mai rămână pe nicăieri nici cea mai mică scânteie. Alte grupuri se îndreptau în grabă spre marginea de apus a satului, ca să se întărească pe aliniamentul ocupat, altele cercetau tancurile şi tunurile nemţeşti lovite, adunau în stive cadavrele înţepenite ale hitleriştilor, ca şi armele şi muniţiile capturate, împrăştiate prin tot satul. Pretutindeni tancurile vuiau îndreptându-se spre ambuscadele din pădurile de dincolo de Cozlovo. Pe uliţa cea mare care ducea spre Schirmanovo, tractoarele trăgeau din greu două tancuri de-ale noastre „T-34", atinse. Dincolo de marginea satului, artileriştii îşi pregăteau, cu mare larmă, noile poziţii de tragere.

Toate aceste imagini, plăzmuite de cea dintâi mare victorie, erau plăcute inimii sale şi, fără îndoială demult aşteptate. Dar Ozerov îşi pierduse dintr-odată faţă de ele interesul acela tulburător, pe care-l simţea până mai adineauri... Nici el singur nu-şi dădea seama de ce, şi tocmai de aceea îi venea atât de greu să-şi descurce gândurile.

În cerdac se ivi pe neaşteptate Petia Uraleţ, raportându-i că era chemat la telefon de către comandantul diviziei. Ozerov se ridică repede în picioare, ca şi cum n-ar mai fi simţit nicio oboseală, aruncă o privire spre creasta Barsuşnei, unde se afla acum punctul de observare al generalului Borodin, şi înţelese dintr-odată ce anume îl făcuse să-şi schimbe aşa, fără veste, atitudinea faţă de imaginile victoriei.

— Ai primit telegramele? îl întrebă Borodin.

— Da, le-am primit... răspunse Ozerov cu glasul lui obişnuit.

— Ce-i cu tine de vorbeşti, aşa? se miră Borodin. Eşti obosit? Sau poate că nu eşti mulţumit?

— Ca să spun drept, nu prea sunt... recunoscu sincer Ozerov. După mine, iniţiativa mea nu se poate numi îndrăzneaţă. E o iniţiativă ca oricare alta. Abia acum îmi dau seama cât de multe greşeli am făcut..

— O să ne întrunim mâine, zise Borodin, lăsându-l să înţeleagă că avea de gând să facă o analiză a luptei care se terminase.

— E un lucru cât se poate de necesar.

— Şi acum, vorbeşte cu „trei”...

„Trei” era comisarul Mihailovschi, şeful secţiei politice a diviziei.

— A sosit, în sfârşit, cel pe care-l aşteptai, — îl anunţă Mihailovschi, scurt.

— Da? şi Ozerov înţelese imediat că era vorba de noul comisar al regimentului. Şi unde-i?

— În „gospodărie” la tine.

— Plec chiar acum într-acolo.

Ozerov se pregăti în grabă, şi plecă la statul major al regimentului, care se afla acum la Schirmanovo.

...Maiorul Ozerov aştepta de vreo săptămână sosirea noului comisar. I se părea, fără să ştie de ce, că noul comisar trebuie neapărat să semene întru totul cu Iahno. Nimic nu izbutise să întunece în ochii lui imaginea celui mort, nici focul, nici fumul războiului. Dar trebui să recunoască imediat şi nu fără necaz, că se înşelase.

Noul comisar, Ivan Ivanovici Brianţev, era un bărbat cu totul altfel alcătuit sufleteşte decât Iahno. Dacă, pentru Ozerov, Iahno strălucise totdeauna ca un diamant bine şlefuit Brianţev îi părea întunecat ca un bulgăre de antracit. I se mai părea aşa şi pentru că era întunecat de la natură: avea chipul uscăţiv şi buzat, părul atât de cârlionţat pe capul mare, încât putea să umble fără căciulă, şi ochii încruntaţi, cărora desigur că nu le plăcea lumina strălucitoare. Până şi glasul lui era întunecat, de parcă venea de sub pământ: vorbea puţin şi posomorât mai cu seamă la început.

Vorba lor se închegă mai deschis abia în timpul mesei. În cinstea noului venit, maiorul Ozerov îi turnă un păhăruţ cu votcă.

— Şi dumneavoastră? întrebă deodată Brianţev.

— Eu nu beau decât rar.

— Asta e cât se poate de primejdios.

— Primejdios?... Şi de ce?

— Înseamnă că o să beţi vârtos la bătrâneţe, îl lămuri Brianţev cu convingere, posomorât. Azi însă puteţi să beţi. Adăugă apoi pe un ton mai firesc. E chiar necesar.

— Da, poate că o să-mi torn un pic, se hotărî deodată Ozerov.

Fără să ciocnească, Brianţev ridică paharul.

— Vă felicit pentru înalta cinste ce vi s-a făcut şi pentru izbânda dumneavoastră extraordinară!

Dădu votca pe gât cu îndrăzneală, dar după aceea răsuflă mult timp din greu, desfăcându-şi caraghios buzele groase şi ducându-şi repede la nas o bucăţică de pâine proaspătă de secară. Se vedea bine că nici el nu era mare meşter în ale băuturii, cum voia să pară. Şi tocmai asta îl făcu pe Ozerov să înţeleagă că noul comisar e, fără îndoială, dintre acei oameni pe care nu e uşor să-i cunoşti de la cea dintâi privire: oamenii ca el au un fel al lor deosebit, prudent, de a lega cunoştinţă.

— Vă felicit şi vă invidiez, — urmă Brianţev, după ce luă o îmbucătură de cârnat, — pentru că sentimentul victoriei asupra duşmanului nu se poate asemui cu nimic.

— Te aşteptam să vii mai demult, zise Ozerov.

— Am fost reţinut la secţia politică a armatei, răspunse Brianţev, ferind-şi mereu de lumină ochii cu privirea cam greoaie. Mai bine zis, am fost nevoit să trec pe la spital. Din Moscova am plecat demult.

— Dumneata eşti din Moscova? Prin urmare ai fost acasă?

— Da, am fost... Însă casa mea e pustie.

— Bine, dar familia dumitale?

— Familia mea e acolo... Brianţev arătă cu lingura înspre apus. Eram pe frontieră. Când s-a pornit războiul, nu-mi ardea de treburile mele personale. Iar nevastă-mea are doi copii gemeni. În două cărucioare...

Încet şi cu greu, ca o floare sfioasă în zori, începea să se deschidă în faţa lui Ozerov sufletul noului comisar şi Ozerov înţelese că sufletul acela era plin până sus de o lumină roşie,

ca o cutie cu maci aprinşi. „Da, cred că o să fie bun”, îşi zise Ozerov cu băgare de seamă, şi puse mâna din nou pe bidonul cu votcă. Dar Brianţev se împotrivi hotărât să mai bea şi al doilea pahar.

— Vă invidiez, da, vă invidiez, repetă el mai luminat la faţă şi, pentru întâia oară se uită cu luare aminte la Ozerov. Îmi pare foarte rău că n-am luat şi eu parte la lupta asta ofensivă. În luptele de apărare, am un ghinion nemaipomenit. De la începutul războiului şi până acum, am fost rănit de două ori. Da, se vede că sunt ca o maşină fără *marche-arrière:* dacă o ia înainte, apoi merge, şi face treabă bună, dar cum o dai puţin îndărăt — gata, se strică!...

— În război e nevoie de tot felul de maşini, observă Ozerov.

— Acum ştiu, îi răspunse Brianţev. Dar la început nu ştiam. Vedeţi dumneavoastră, mă deprinsesem să socotesc drept mişcare utilă, adică drept viaţă, numai una singură: mersul înainte. Toate celelalte nu erau pentru mine decât figuri de balet... Şi fără îndoială că felul acesta de a vedea mă secătuia în luptă.

— Te înfierbântai?

— Aşa cred, răspunse simplu Brianţev.

— Da, ăsta se cheamă simplism! şi Ozerov simţi, mulţumit, că discuţia cu comisarul începea să meargă pe drumul cel bun. În felul acesta, iubite Ivan Ivanovici, se poate ajunge la negarea principiului însuşi al manevrei în război. Pentru că războiul nu înseamnă numai mişcare în linie dreaptă.

— Da, acum ştiu. Dar îmi părea aşa de rău!

— Prin urmare, elementul dumitale e ofensiva?

— Se prea poate...

Discuţia aceasta îi făcea din ce în ce mai multă plăcere lui Ozerov. Comisarul cel nou i se părea încă tot ca o bucată neagră de antracit. Dar acum îşi dădea seama că nu era rece, ci încins, ca şi cum ar fi fost tocmai scos din cuptor, ceea ce însemna că dacă l-ai arunca din nou în foc, ar scânteia dintr-odată...

După masă, Ozerov îl întrebă în glumă:

— Atunci cum crezi, Ivan Ivanovici? Vrei să te odihneşti după drum?

— Da, trebuie să mă odihnesc, îi răspunse Brianţev ironic. Uitaţi ce se-ntâmplă cu mine: în cele două luni cât am stat în spital, m-am odihnit aşa de grozav, încât, drept să vă spun, m-am şi obosit de-atâta odihnă! Pentru că şi odihna oboseşte. Aşa că înţelegeţi, acum am iarăşi nevoie de odihnă...

— Foarte bine, încuviinţă Ozerov. O asemenea odihnă poţi s-o ai numaidecât, dacă vrei! Hai să te pun la curent cu treburile noastre.

Maiorul Ozerov ştia că orice comisar se interesează în primul rând de starea moralului oamenilor din unitate şi de felul cum e îndrumată munca politică. Cu aceasta îşi începu el expunerea. Însă Brianţev îl rugă să-i arate mai întâi poziţiile ocupate de regiment după luptă, să-i vorbească despre cadrele de comandă şi despre capacitatea de luptă a diferitelor subunităţi. Iar după ce află care era situaţia în regiment, se interesă de starea în care se găseau tunurile şi mitralierele, dacă aveau destulă unsoare de iarnă, cum îşi făceau datoria cei de la atelierele de reparaţii, de ce mijloace de transport dispune, ce rezervă de cablu telefonic aveau şi unde se puteau găsi schiuri... Şi în timp ce vorbea de chestiuni pur militare, Ozero înţelese că noul comisar avea întinse cunoştinţe în toate domeniile. Se vedea dintr-odată că el nu numai că cunoştea Regulamentul serviciului în campanie al infanteriei şi alte multe instrucţiuni de tot felul, dar că în acelaşi timp avea şi destule idei personale, unele într-adevăr originale, în ce priveşte arta militară. Ozerov rămase de-a dreptul uimit atunci când Brianţev, vorbind despre unele lucrări de geniu îşi dezlegă sacul de echipament şi scoase din el un pachet cu cărţi şi broşuri, referitoare la diferite probleme militare.

— Ascultă, Ivan Ivanovici, — îl întrebă Ozerov, în timp ce răsfoia cărţile, — înainte de a fi comisar, n-ai fost cumva ofiţer de front?

— Regret, dar n-am fost.

— Eu însă cred că din dumneata ar fi ieşit un bun comandant. Ştii?

— Se prea poate, îi răspunse Brianţev cu îndrăzneală.

În sfârşit, veni şi rândul chestiunilor care-l priveau direct pe comisar şi pe care trebuia să le cunoască neapărat. Şi Ozerov începu, dinadins, să-i vorbească despre ele mai amănunţit decât îşi pusese în minte la început, parcă ar fi vrut, să-şi spună. „Iată, iubite tovarăşe comisar, care trebuie să fie adevăratul dumitale câmp de activitate!” Îi vorbi cât mai pe larg despre lucrătorii politici ai regimentului, despre felul cum îşi făcuseră datoria în luptă, despre ceea ce le lipsea unora dintre ei ca să-şi îndreptăţească pe deplin rostul lor în armată; îi vorbi

despre munca organizaţiei de partid, despre influenţa ei în regiment, despre unii comunişti care deveniseră îndrumători ai ostaşilor în timpul luptelor...?

Brianţev îl asculta cu deosebită luare aminte şi chiar cu surprindere, făcându-şi din când în când însemnări în carnet.

— Ascultă, Serghei Mihailovici, — zise el când termină Ozerov — acum e rândul meu să te întreb: înainte de a fi ofiţer, n-ai fost cumva comisar?

— Regret, dar n-am fost.

— Eu însă cred că din dumneata ar fi ieşit un bun comisar!

— Se prea poate! îi răspunse Ozerov râzând.

XII

În aceeaşi seară, târziu, într-o casă destul de neîncăpătoare din marginea satului Cozlovo, se îngrămădiră toţi cei din regimentul lui Ozerov care fuseseră decoraţi de guvern. Erau atât de obosiţi, încât abia se mai ţineau pe picioare. De aceea, îndată ce-i felicitară, Ozerov si Brianţev îi trimiseră să se odihnească.

În apropierea casei unde se ţinuse acest mic meeting, se adunaseră decoraţii din batalionul lui Şaracşane. Aveau de mers tocmai până-n celălalt capăt al satului, şi se strânseseră grămadă ca să facă drumul împreună: era primejdios să plece noaptea, unul câte unul prin locurile acelea ocupate până mai adineauri de duşman. Ostaşii se apucară să fumeze, ascunzându-şi luminiţele ţigărilor în mânecile mantalelor şi începură să vorbească despre noul comisar. Toţi erau de părere că pare a fi un om deştept şi de inimă, cam în felul lui Iahno. Vorbiră apoi despre cuvântarea lui de la meeting, scurtă dar avântată, şi în sfârşit despre răspunsul însufleţit al locotenentului Iurghin.

Cineva întrebă:

— Dar unde-o fi locotenentul? Doar ne-am adunat cu toţii...

— Vine îndată, răspunse Andrei.

— Bine, dar unde-i? Ar fi timpul să plecăm.

— N-o fi cumva la maior?

— Nu, e cu totul altceva...

— Aha, înţeleg! Am văzut eu ochii ceia...

— Aşadar s-au întâlnit?

— Mai adineauri... i-am văzut chiar eu...

— Da, iată ceva frumos, fraţilor!

— Atunci, poate s-o luăm încetişor înainte, ce ziceţi?

Dar niciunuia nu-i venea să plece. Şi deodată tăcură cu toţii şi căzură pe gânduri: unii îşi aduceau aminte de mamele lor, alţii de nevestele lor, alţii de logodnice... Şi gândindu-se la cei dragi, îşi aduseră aminte şi de meleagurile unde se născuseră.

În înaltul cerului întunecat şi plin de stele se auzi vuiet de avion. Zbura de la răsărit spre apus. Şi ostaşilor lui Ozerov, Care cu câteva clipe mai înainte se întorseseră cu gândul la locurile lor de baştină, li se păru acum că au înaintea ochilor întinsul fără sfârşit al pământului patriei. Şi dintr-odată se simţiră uşori şi veseli, ca şi cum n-ar fi luat parte aproape trei zile şi trei nopţi în şir la o luptă atât de grea ca aceea.

Un avion mare şi greu se îndrepta de la Moscova spre Apus, peste linia frontului. Era încărcat cu saci de pânză trainică, iar sacii erau plini cu tot felul de lucruri trebuitoare la război. În partea goală de la bordul din dreapta unde se afla o uşă, ca şi lângă uşa de intrare în carlingă, stăteau îngrămădiţi oameni îmbrăcaţi toţi la fel: cu scurte vătuite călduroase de culoare kaki, cu pâslari cenuşii şi cu uşance pufoase de blană. Toţi purtau în spate paraşute.

Grupul de paraşutişti de sub comanda căpitanului Rumianţev se îndrepta către spatele frontului duşman, unde trebuia să execute misiunile de răspundere pe care i le încredinţase comandamentul armatei noastre.

Motoarele avionului vuiau puternic şi lin.

Tăcuţi, paraşutiştii aşteptau să treacă vremea. De altfel, despre ce ar mai fi putut să vorbească? În timpul cât se pregătiseră pentru zbor, avuseseră când să se sature de vorbă. Acum însă, simţeau nevoia să tacă. Unii se prefăceau că dorm. Dar fără îndoială că nimeni nu dormea. Cum să doarmă, în clipe ca acele?

Avionul trecu nesupărat peste linia frontului.

Curând uşa cabinei piloţilor se deschise şi în prag se ivi comandantul aeronavei. În aceeaşi clipă se ridică din colţ căpitanul Rumianţev, acoperindu-l cu trupul lui înalt şi lat în umeri. Spre deosebire de ceilalţi, era îmbrăcat cu o scurtă de blană. După ce ascultă ce-i spuse comandantul, Rumianţev se întoarse deodată, ridică braţul şi, cu glas potolit, dădu comanda:

— Pregătiţi-vă!

Paraşutiştii se ridicară în grabă de la locurile lor şi începură să-şi potrivească curelele paraşutelor. În tăcerea deplină, numai ostaşul Alioşa Samohvalov îl întrebă pe comandant, tare:

— Ne apropiem de obiectiv?

— Da, da!... îi răspunse căpitanul Rumianţev, stăpânindu-şt tulburarea. Prin urmare, tu sari cel dintâi?

— Da, tovarăşe căpitan!

— Fiecare la locul lui!

Vuietul motoarelor se domoli simţitor. În uşa deschisă a cabinet se ivi pilotul secund. Privirea lui era tulburată şi aprinsă:

— Semnalele!

Mâini puternice de soldaţi deschiseră dintr-odată uşa. În avion năvăli vântul şi zăpada, stropi de apă şi întunericul greu al nopţii... Răsună comanda:

— Sari!

Samohvalov se aruncă, cu îndrăzneală, în beznă.

După el trebuia să sară ostaşul Tereşcenco. Petrecându-şi tovarăşul cu privirea, se îndreptă spre uşă, dar în clipa aceea un ţurţur de gheaţă îl plezni cu putere peste faţă. Paraşutistul îşi duse mâna la obrazul stâng însângerat şi se opri în uşă.

— Sari odată! strigă Rumianţev, înfuriat.

— Stai! La loc comanda! se auzi deodată din carlingă. Descoperiseră că se făcuse o greşeală.

Pe atunci, în toate pădurile Rjevului ardeau sute de focuri. În jurul lor se încălzeau ostaşi de-ai noştri care se îndreptau spre front, detaşamente de partizani sau colhoznici fugiţi de prin sate de urgia duşmanului. Moscova abia începea să stabilească legătura aeriană cu partizanii. Semnalizarea care se întrebuinţa era cât se poate de simplă, aşa că nu era deloc uşor să nimereşti focurile de care aveai nevoie. Afară de asta, piloţii zburau pentru întâia oară în spatele frontului duşman.

...Peste câteva minute, avionul dădu peste focurile de semnalizare ale detaşamentului Voronin, în apropiere de satul Gribebi. Paraşutiştii debarcară repede şi în bune condiţiuni.

XIII

Grupul de paraşutişti al lui Rumianţev nu fusese trimis întâmplător la detaşamentul lui Voronin. Prin raionul Bolotnoe, unde activa detaşamentul, trecea calea ferată Viazma-Rjev. În cazul unei contraofensive sovietice, această cale, nu tocmai lungă, putea să capete o importanţă deosebită pentru grupul central de armate fasciste-germane. Paraşutiştii lui Rumianţev primiseră ordin să intre în detaşamentul lui Voronin şi, cu ajutorul partizanilor, să paralizeze cu totul, şi cât mai curând această cale ferată şi în acelaşi timp să distrugă câteva mari depozite militare de-ale duşmanului, aflate în zona oraşului Rjev. Acţiunile diversioniste, executate de forţele neîndestulătoare şi lipsite de experienţă ale partizanilor, nu mai puteau mulţumi comandamentul armatei noastre. Sosise timpul ca aceste acţiuni să se desfăşoare larg şi planificat: începea pregătirea contraofensivei noastre pe Frontul de Apus.

...Macariha şi fetele ei sosiseră de două zile la detaşament. În dimineaţa zilei de 14 noiembrie se aflase că, în cursul nopţii, va sosi cu avionul de la Moscova un grup de paraşutişti. Această veste îi tulburase peste măsură pe toţi partizanii, dar mai cu seamă pe Marica: gândurile ei zburau, unul după altul, la Andrei...

— Gândeşte-te numai: de la Moscova! strigă ea, după ce o ascultă pe Faia. Îţi dai tu seama ce înseamnă asta?

— Îmi dau seama, fără îndoială! răspunse Faia, în timp ce lua gamela cu supă fierbinte de mei şi o răsturna în două străchini. Mai bine stai colea şi mănâncă, până nu se răceşte.

— Mi-a trecut şi pofta de mâncare, îi răspunse Marica. Faţa obosită i se îmbujorase, iar ochii îi străluceau cu lumini întunecate. Abia am sosit la detaşament, şi dintr-odată o bucurie ca asta! E semn bun. Minunat! De la Moscova... gândeşte-te numai! Poate că vin de-acolo de

unde-i şi Andriuşa... Ce zici? De ce te strâmbi? Adică nu s-ar putea să fie aşa? De ce să nu se poată?

— Dar mănâncă odată, mănâncă! Nu te mai gândi atâta...

— Proastă mai eşti, Faia, oftă Marica. Cum aş putea să nu mă gândesc la el? Îl port, uite, colea: toată inima, tot sufletul mi-s pline de el! Când ai să ştii şi tu ce-nseamnă asta, atunci n-ai să te mai uiţi chiorâş la mine!

Faia se aşeză repede lângă soră-sa.

— Haide, iartă-mă, iartă-mă!

— Bine, o să mănânc puţin... Unde-i mama?

— La bucătărie, a şi luat comanda.

— Ştie şi ea?

— Toată lumea ştie.

— Şi?...

— Numai de asta vorbesc cu toţii!

Într-adevăr, toată lumea din detaşament nu vorbea la ceasul acela decât de apropiata sosire a paraşutiştilor de la Moscova. Nu trecuseră decât douăzeci şi patru de ore de când distruseseră comandatura germană din Olhovca. Toţi partizanii erau veseli şi tulburaţi de întâiul lor mare succes, iar acum mai venise şi vestea asta neaşteptată! Aşa că tot detaşamentul vuia de bucurie... Acum înţeleseră toţi, până la unul, că Moscova ştie de existenţa detaşamentului lor de partizani, că le purta de grijă şi le trimitea ajutor. Nu, nu mai erau singuri. În spatele lor era Moscova, iar în spatele Moscovei era ţara întreagă!

Satul Gribchi era aşezat într-o poiană întinsă, cam la aceeaşi depărtare de detaşamentul raional, cât şi de detaşamentul lui Boiarchin. De aceea, Voronin hotărî ca amândouă detaşamentele să trimită câte un grup de partizani să întâmpine avionul şi să păzească zona de debarcare a paraşutiştilor.

...Înainte de plecarea spre Gribchi a grupului de partizani, condus de însuşi Boiarchin, Ilia Crâlatov îl opri lângă bordeiul lui pe Costea, cel veşnic cu treburi, şi-i propuse:

— Ce zici, intrăm?

— La ele? întrebă Costea, arătând cu ochii spre un bordei vecin, cu toate că ar fi putut să nu mai întrebe nimic. Eh, văd eu bine: eşti un om pierdut! Cine te-a pas să rămâi aici? Ai dat de dracul!

— Nu mai croncăni, cobe! zise Crâlatov, care ar fi vrut să se supere pe Costea cel cicălitor, dar nu putea. Veşnic aceeaşi şi aceeaşi poveste!... Şi oare chiar nu-i chip să trecem pe la ele?

— Bine, dar ai mai fost odată astăzi!

— Şi ce-i cu asta? Parcă nu putem să le povestim, de pildă, despre paraşutişti?

Şi Crâlatov plecă singur în drumul lui.

Marica se purta cu multă băgare de seamă cu Ilia Crâlatov. Rămase nedumerită văzându-l că vine iarăşi fără nicio treabă, aşa cum venise şi ieri, şi astăzi, în bordeiul lor. Ilia Crâlatov se purta cu ea simplu şi binevoitor. Fireşte că, în adâncul sufletului, Maricăi îi făcea plăcere că un băiat frumos şi pe cât se pare deştept, cum era Crâlatov, o lua în seamă. Însă nu voia să-l lase să se-nşele în nădejdile lui, şi de aceea se hotărâse să-l primească de aci înainte mai rezervat, mai rece.

Dar iată că venea acum pentru a treia oară... Uitând de hotărârea pe care-o luase şi spre propria ei surprindere, Marica îl primi pe Crâlatov cu prietenie, îl rugă să se aşeze şi începu chiar ea vorba, tulburată şi nerăbdătoare:

— Spune-mi tot, tot, tot! Te ascult!

— Despre ce?

— Despre paraşutişti, despre ce alta?

— Aha, despre paraşutişti!

Crâlatov nu ştia nimic deosebit despre grupul lui Rumianţev, care era aşteptat să sosească în cursul nopţii, ştia însă cum se organiza primirea avionului. Şi începu să vorbească despre asta, amănunţit, cu glasul plin de căldură. Marica nu numai că-l asculta cu atenţie, dar chiar părea vrăjită...

Faptul că stătea aproape de ea, şi că starea ei sufletească era mai frământată acum ca de obicei, îl tulburară pe Ilia Crâlatov. S-ar fi socotit peste măsură de fericit dacă Marica i-ar fi îngăduit să-i spună măcar un singur cuvânt din miile de cuvinte pe care le adunase pentru ea din clipa când începuse dragostea lui neaşteptată şi, ca tot ce e neaşteptat, zguduitoare. Dar era nevoit să-i vorbească despre primirea paraşutiştilor, şi numai despre asta!

Maricăi i se părea, fără să ştie de ce, că paraşutiştii trebuie să aducă ceva nou, ceva bun, şi

nu numai în viaţa detaşamentului, dar şi în viaţa ei! Şi de aceea îl asculta pe Crâlatov aşa cum de obicei asculta numai cântecele. Nici nu-şi dădu seama când Ilia Crâlatov acoperi, cu palma lui fierbinte mâna ei întinsă pe masă — desigur că tot din pricina tulburării şi fără niciun gând rău. Anfisa Marcovna intră fără veste în bordei.

Văzând-o, Crâlatov şi Marica îşi traseră speriaţi mâinile de pe masă. Marica rămase surprinsă că nici măcar nu observase gestul lui Crâlatov şi se simţi ruşinată faţă de maică-sa. Obrajii i se aprinseră, uşor năduşiţi. Crâlatov se ridică dintr-odată şi zise încurcat:

— Apoi, eu mă duc. Ar cam fi timpul...

— Ar cam fi, ar cam fi, întări Anfisa Marcovna, aşa fel încât şi Crâlatov se simţi ruşinat de îndrăzneala lui. S-au adunat cu toţii, trebuie să plece numaidecât.

— Mâine o să trec iarăşi pe aici, să vă spun cum a fost — adăugă foarte încet, cu greutate, Ilia Crâlatov.

— Să vii negreşit! zise Marica.

După ce-l petrecu până la uşă cu o privire nu tocmai binevoitoare, Anfisa Marcovna se uită cu coada ochiului la fiică-sa.

— Ştii, Marica, prea a-nceput să vină des pe la tine! Nu-mi place. Nu-i bine...

— Mamă! strigă Marica, cu obrajii aprinşi.

— Nu-i bine, nu. Văd eu ce-i în inima lui!

— Ce tot spui, mamă?

— Ei, haide, haide, nu mai urla!

— Tu nu înţelegi nimic, mamă!

În vremea asta, trăgându-l pe Costea mai la o parte de ceilalţi partizani care aşteptau ordinul de plecare la Gribchi, Ilia Crâlatov îi spuse, abia stăpânindu-şi glasul încărcat de fericire:

— Va să zică, mă socoteai un om pierdut!... Nu cumva te înşeli? Păcat că n-ai văzut cum m-a primit! Ei, să fi văzut cum mă asculta! Cum mă asculta... Uite, şi acum parcă-s ameţit!

— Se şi vede, şi încă foarte bine! mârâi Costea.

— Cum mă asculta... Şi-i ardeau obrajii, şi ochii îi ardeau... Era fericit ca niciodată...

XIV

După ce-şi adună şi-şi încarcă poverile în căruţe, grupul lui Rumianţev, însoţit de partizani, plecă înainte de revărsatul zorilor din satul Gribchi spre pădurea Gniloe, unde se afla tabăra detaşamentului raional al lui Voronin. Paraşutiştii erau îngânduraţi şi n-aveau gust de vorbă. Emoţiile de peste noapte trecuseră, toate mergeau cum nu se poate mai bine, dar erau nelinişţiţi gândindu-se la soarta lui Samohvalov...

Voronin ar fi ţinut mult să iasă în întâmpinarea grupului Rumianţev, sosit cu avionul, dar nu-i era cu putinţă: în ajun, în timpul exerciţiilor militare, se lovise atât de tare la un picior, încât abia se mai putea mişca prin bordei. Afară de asta, încă de cu seară începuseră să sosească în pădurea Gniloe, ca să ia parte la şedinţa ordinară a comitetului raional de partid din Bolotnoe, atât membrii comitetului raional cât şi comandanţii grupurilor de partizani cu care stabilise legătura, şi chiar câţiva conducători de-ai organizaţiilor ilegale. Trebuia să-i primească pe toţi, să discute cu ei despre activitatea lor de luptă şi să se pregătească pentru şedinţa hotărâtă de mai înainte pentru dimineaţa de 15 noiembrie.

Îndată după răsăritul soarelui, sosiră din satul Gribchi doi curieri pe schiuri, peste măsură de năduşiţi, aducând vestea că paraşutiştii debarcaseră cu bine şi că peste două ore vor fi în pădurea Gniloe.

În timpul gustării de dimineaţă din bordei, la care se adunaseră toţi cei chemaţi la şedinţa comitetului raional, nu se vorbi decât despre paraşutişti. Spre mirarea tuturor, Voronin, care avusese totdeauna reputaţia de om liniştit, era acum tot atât de tulburat ca şi ceilalţi. Înainte, orice problemă s-ar fi discutat, avea obiceiul să asculte întâi părerea celorlalţi şi abia pe urmă să-şi spună şi el cuvântul. Pe când acum, fără să-şi dea seama de starea lui, îşi schimbă obiceiul cel vechi. Vihliaev, membru în comitetul raional, fost comisar militar raional şi acum şef de stat major al detaşamentului, trebui să ciocănească de mai multe ori cu lingura în farfuria de aluminiu plină cu supă, ameninţător:

— Ivan Emelianovici, bagă de seamă, am să te las flămând!

— Vezi-ţi de treabă şi mănâncă!

Lăsându-şi lingura la o parte, Voronin se ridică de la masă şi se îndreptă şchiopătând pe

piciorul stâng, spre sobiţa lângă care era un butuc şi se aşeză pe el. În soba cu uşiţa deschisă, lemnele uşoare de brad trosneau, împroşcând scântei.

— Mâncaţi, mâncaţi liniştiţi, zise Voronin, văzând că toţi se grăbesc să termine. De ce vă grăbiţi? Eu cred că trebuie să aşteptăm mai întâi sosirea lor şi după aceea să deschidem şedinţa. Voi cum credeţi?

Toţi primiră bucuroşi propunerea lui Voronin.

— Da, e un mare eveniment! urmă el fără să-şi poată stăpâni neastâmpărul gândurilor. Evenimente ca ivirea pe meleagurile noastre a unui grup de paraşutişti de la Moscova, te fac să-ţi dai seama cu prisosinţă de tot ce face acum patria ca să nimicească duşmanul. De ce să credem, de pildă, că Moscova a lansat paraşutişti numai la noi? Oare nu e mai firesc să presupunem că asemenea grupuri de paraşutişti au fost lansate în toate regiunile cotropite de duşman? Sunt sigur că e aşa şi, dacă e aşa, atunci mişcarea partizanilor se transformă acum într-un al doilea front, ajutat şi condus de Moscova. Două pietre de moară... pietre de moară care vor măcina tot ce-o să cadă între ele! Care vor preface totul în pulbere!

De pe faţa lui Voronin, luminată vin de focul din sobiţă, dispăruse expresia obişnuită de preocupare şi de oboseală. Pe neaşteptate, astă dimineaţă îşi răsese mustaţa, cu toate că într-o lună se deprinsese cu ea. Şi poate că tocmai lucrul acesta le îngădui tuturor să vadă limpede trăsăturile acele luminoase şi tinereşti ale chipului său, dintre caro multe se mai păstrau încă până acum.

— Înainte de toate, — urmă el, întorcându-se spre tovarăşii săi, — sosirea paraşutiştilor are o covârşitoare importanţă morală, atât pentru partizani, cât şi pentru populaţia paşnică. Cine nu ştie — că doar nu e un secret — că mai sunt încă oameni care se îndoiesc în sufletul lor de succesul mişcării partizanilor? Sunt, fără îndoială că sunt, cu toate că nu tocmai mulţi! Dar or să rămână tot mai puţini, ba poate că n-or să mai rămână deloc! O să vadă şi poporul că noi nu suntem singuri. Vestea că au sosit paraşutiştii, nu mai încape îndoială că zboară de pe acum prin toate satele din jur! Şi las-o să zboare! Asta e minunat. Nici nu trebuie să ţinem ascuns faptul că ne-au sosit pe calea aerului oameni de la Moscova. Dimpotrivă, s-o spunem ca să afle toţi şi peste tot! Şi fiindcă veni vorba, asta ar fi datoria ilegaliştilor noştri... Sunt încredinţat că sosirea paraşutiştilor de la Moscova o să îmbărbăteze poporul şi o să-l facă să îngroaşe şi mai mult rândurile detaşamentelor noastre! În ceea ce priveşte latura militară a problemei, importanţa lansării paraşutiştilor e tot atât de mare. Nu mă îndoiesc că, ajutaţi de grupul acesta de oameni cu experienţă, acţiunile noastre de luptă vor căpăta o şi mai mare intensitate. Da, trebuie să acţionăm cu şi mai multă îndrăzneală, cu şi mai multă energie. Acum o să putem trece de la incursiuni izolate la cuceriri de teritorii. E şi timpul!

— Toate acestea ar trebui discutate, propuse Vihliaev.

— O să le discutăm, o să le discutăm!

Cineva deschise uşa bordeiului şi strigă:

— Vin paraşutiştii!

Aceste cuvinte îi făcură pe toţi să sară de la locurile lor...

Cu chiu cu vai, Voronin ieşi şi el din bordei, cel din urmă. Strigându-se unul pe altul, partizanii alergau de pretutindeni pe drumul de la tabără spre Gribchi, luând-o de-a dreptul prin zăpada adâncă, în care se înfundau. Lui Voronin îi era necaz că, din pricina piciorului, nu putea să alerge şi el laolaltă cu ceilalţi şi-i părea rău că, în graba lor, prietenii uitaseră de beteşugul lui şi-l lăsaseră singur... La fiecare pas, durerea îi străpungea piciorul, şi totuşi se hotărî să iasă cu orice preţ în întâmpinarea oaspeţilor de la Moscova. Dar nefiind deprins să umble cu băţul, nu putea merge bine, şi de aceea călca strâmb, cu stângăcie. În graba lui, scăpă băţul din mână, iar când încercă să-l ridice, alunecă şi căzu. Se chinui mult până să se poată ridica din nou în picioare. E drept că avea iarăşi băţul în mână, însă toţi muşchii trupului îi erau săgetaţi de o durere atât de cumplită, încât trebui să renunţe la hotărârea lui...

Obosit, se sprijini cu spatele de un brad bătrân. Era plin de zăpadă din cap până-n picioare, dar nici nu-şi dădea seama de asta. Printre copacii groşi şi rari, zări mulţimea de partizani care se adunaseră pe drumul spre Gribchi. Peste câteva clipe, strigătele mulţimii ajunseră până la el... „Au sosit!” înţelese Voronin, simţindu-se atât de oropsit, cum se simţise, uneori, doar în copilărie...

XV

Vestea că un avion sovietic lansase paraşutişti făcu înconjurul satelor cu o repeziciune

fulgerătoare şi inexplicabilă. Cum se întâmplă deseori în asemenea cazuri, adevărul era împodobit cu tot felul de înflorituri: se vorbea, de pildă, că veniseră nu ştiu câte avioane şi că aruncaseră când o sută, când două sute de paraşutişti...

Dis-de-dimineaţă, poliţaii îi comunicară telefonic comandantului poliţiei de plasă, Loznevoi, despre lansarea unui grup de paraşutişti sovietici. Loznevoi raportă numaidecât lui Hobelman, comandantul militar. Acesta primi vestea cu neîncredere, totuşi îi prepuse lui Loznevoi să plece chiar el, însoţit de un grup de poliţai, să verifice zvonurile. Iar dacă o fi nevoie, să-i vâneze pe paraşutişti prin sate.

În Bolotnoe se găsea un grup de poliţai, înjghebat din tot soiul de lepădături: foşti chiaburi şi feciorași de-ai lor, hoţi şi bandiţi eliberaţi din închisori de către hitlerişti şi alţii ca ei — toată pleava care se socoteau nedreptăţiţi de Puterea Sovietică. Aproape toţi veniseră acolo în urma armatei germano-fasciste, în nădejdea că vor putea huzuri din nou pe spinarea poporului şi se vor putea răzbuna pentru tot ce suferiseră. Alegând din această adunătură pe cei mai cutezători ca înfăţişare, Loznevoi plecă spre locul unde se presupunea că ar fi fost lansaţi paraşutiştii.

Plecă din Bolotnoe cu un sentiment de adâncă îngrijorare. Nu-şi începea tocmai plăcut serviciul de comandant al poliţiei de plasă! Misiunea de astăzi nu semăna cu aceea de a confisca bunurile cetăţenilor lipsiţi de apărare, ci era o misiune serioasă, de război. Care mai de care, poliţaii îşi dădeau cu gura mare părerea despre paraşutişti, în timp ce Loznevoi, cu nasul ascuns în gulerul lăţos al cojocului, se uita în tăcere, ursuz, când pe o parte, când pe alta a drumului. „Fire-ar a dracului de treabă! — blestema el. Adică ce am câştigat, dacă am dezertat din armată ? Aici e mai al naibii decât pe front: acolo aproape totdeauna ai duşmanul în faţă, pe când aici îl ai de jur împrejur...”

După ce trecu prin două sate de la miazănoapte de Olhovca, unde nu izbuti să afle nimic cu privire la paraşutişti, Loznevoi plecă spre al treilea sat, Semenchino, în apropiere de pădurea Losinoe. Cam la jumătatea drumului, într-o râpă plină de copaci, Loznevoi îl întâlni pe neaşteptate pe Trifon Sâsoev, poliţaiul din Semenchino: în sania lui, legat de mâini şi de picioare, zăcea paraşutistul Alioşa Samohvalov. Zăcea, întins pe partea stângă şi, de oboseală, îşi înfundase obrazul în paie. Era foarte tânăr şi avea ochii albaştri.. Nasul şi obrajii îi degeraseră noaptea trecută. Mâna dreaptă, legată strâns la spate cu o frânghie, era goală şi vânătă de frig: mânuşa militară de lână cu un singur deget îi zăcea la picioare.

Poliţaii înconjurară imediat sania, cercetându-l pe Samohvalov din toate părţile, în tăcere. Apoi unul din ei zise, suflându-şi nasul! cu zgomot:

— Ţi-a ieşit pe nas săritura, sugaciule!

— Puneţi-mi mânuşa! strigă deodată Alioşa Samohvalov, cu glas răsunător. Auziţi, ori nu ?

— Ia te uită la el! se minună alt poliţai. Îşi păzeşte mâna! Dar capul, drăguţule, nu ţi-l păzeşti?

— Capetele, să vi le păziţi voi!

— Ia te uită ce ticălos! strigă poliţaiul. Totuşi, spre mirarea celorlalţi, luă mânuşa şi o trăise pe mâna paraşutistului.

Numai Loznevoi nu se uita la Samohvalov.

Luându-l pe Sâsoev mai la o parte, îl întrebă încruntat:

— Unde l-ai prins?

Poliţaiul Sâsoev, un ţăran cu părul roşu şi zburlit, care fusese hoţ pe vremuri şi venise de curând la Semenchino, îi răspunse rânjind în timp ce-şi aprindea ţigara:

— La vânătorul cel bun, vine vânatu-n palmă. Singur a venit la mine!

— De-a dreptul la tine?

— De-a dreptul la mine. Faţa lui Sâsoev, cu ochii bulbucaţi şi uşor înroşiţi, ca de peşte, strălucea de fericire. Căsuţa mea e chiar la marginea satului, spre pădure. Iar el, pesemne că s-a despărţit noaptea de-ai lui şi s-a rătăcit. A rătăcit el cât a rătăcit, da’ unde era să se adăpostească pe un frig ca ăsta? Aşa că dimineaţa a luat-o spre sat. Şi cum a ieşit din pădure s-a-ndreptat, se-nţelege, spre căsuţa mea, că doar e în margine... Dar cum a ajuns, s-a şi prăbuşit în prag! Eu auzisem în noaptea aceea avionul, de altfel se vede şi după îmbrăcăminte...

— L-ai cercetat?

— Am încercat... — şi Sâsoev începu să vorbească mai aspru — am încercat, dar nu vă sfătuiesc să încercaţi şi voi! M-a şi muşcat, canalia! Îşi smulse mânuşa de pe mâna stângă şi arătă. Vezi cum şi-a-nfipt colţii?

— Dar unde-au fost lansaţi? Nu spune?

— Nu spune nimic!
— Şi nici câţi sunt nu spune?
— Nu.
— Lasă, că la noi o să vorbească el!
— Nu prea cred, zise Sâsoev cu îndoială. Dacă vreau, pot să-ţi fac pe orice mut să ţină rapoarte, asta fără să mă laud. Pe când pe ăsta... Într-un cuvânt, nu te sfătuiesc!
Se apropiară de sania lui Sâsoev.
Loznevoi aruncă spre Samohvalov o căutătură repede şi îngrijorată, apoi îşi lăsă ochii în jos, fără măcar să-i fi desluşit faţa. Şi tot atât de repede şi de scurt îl întrebă:
— Câţi paraşutişti au fost lansaţi? Unde? Şi în ce scop?
— Iar interogatoriu? făcu Samohvalov.
— Da, iar, însă de data asta te facem noi să vorbeşti!
Samohvalov rămase mult timp tăcut, cercetându-l pe Loznevoi numai cu un ochi. Pentru Alioşa era limpede că omul acela trebuia să fie cel mai mare în grad, din toată banda care înconjura sania.
Afară de asta, după anumite semne, Samohvalov ghici că Loznevoi era militar, prin urmare dezertor din armată... Băiatul simţi ceva, ca o arsură în piept. Îşi dădea seama că trebuia să moară, de aceea se hotărî deodată să-l înţepe, măcar cât de puţin, pe nemernicul acela care nu îndrăznea să-şi ridice privirea.
— Adică, o să mă bateţi? întrebă Alioşa.
— Fără îndoială.
După ce tăcu din nou, Alioşa începu:
— Atunci, uite, o să spun... — şi chiar îşi ridică uşor capul. Au venit şapte avioane, iar oameni, peste o sută... Cu armament bun şi cu fel de fel de materiale... Unde am fost lansaţi, nu ştiu, că nu ni s-a spus nimic... Asta-i tot! Şi nu spun niciun cuvânt mai mult, chiar dac-aş şti că-mi trageţi pe loc un glonte-n cap!
Printre poliţaii din jurul saniei se auziră şoapte...
— Peste o sută? mai întrebă odată Loznevoi.
— Cu mult peste o sută, întări Samohvalov.
Trăgându-l pe Sâsoev de mânecă, Loznevoi se depărta iarăşi de sanie. După ei se luară încă doi poliţai. Se sfătuiră câteva clipe în şoaptă, apoi Sâsoev se întoarse lângă sanie şi, spre mirarea tuturor, începu să-l dezlege pe Samohvalov. După ce-l dezlegă, strigă la el:
— Acum, dezbracă-te!
Apucându-se cu mâinile de tăblia din faţă a saniei, Alioşa Samohvalov se ridică în picioare. Dând cu ochii de Loznevoi, care se ascundea după grupul de poliţai, îi strigă:
— Prin urmare, te-ai hotărât să mă ucizi, trădător ticălos al Puterii Sovietice? Ucide-mă, jivină spurcată ce eşti, ucide-mă! Ai să mă ucizi tu pe mine, nemernicule, dar nici tu n-ai să scapi da glonţ! Suntem mulţi aici, asta s-o ştii!
Pe tăcute, Sâsoev îi dădu lui Alioşa un pumn zdravăn în coastă. Băiatul căzu cu capul peste tăblia saniei şi cerul cenuşiu de iarnă învârstat cu albastru, păru că se leagănă în faţa ochilor lui.
— Numaidecât, zise el încet.
Alioşa Samohvalov se ridică şi se dezbrăcă, rămânând numai în cămaşă. Sâsoev îi înşfacă în grabă hainele şi le duse în sania lui Loznevoi. Aşa cum era, numai în cămaşă, Alioşa le păru tuturor un băiat mic şi tare slăbuţ. Zgribulindu-se de frig, cu picioarele goale vârâte în paie, Samohvalov îşi roti repede ochii împrejur, pe deasupra capetelor poliţailor, ca şi cum ar fi vrut să vadă unde-i era dat să-şi lase capul lui de soldat, tuns până la piele... Ce e drept, locul era frumos: o văgăună largă, cu povârnişurile domoale năpădite de aluni şi de anini, iar pe fundul ei, acolo unde trebuie să fi fost fără îndoială un pârâu, era un desiş de sălcii. Totul era atât de proaspăt, atât de curat, ca în prima zi de iarnă. Da, locul era frumos, însă numai pentru viaţă, nu şi pentru moarte: pentru o moarte năprasnică, nu poate fi loc mai minunat decât câmpul de luptă... La asta se gândea Alioşa Samohvalov, în clipa când ar fi trebuit să se gândească la ceea ce era mai esenţial...
— Numai n-o mai lungiţi atâta, adăugă apoi cu asprime, cum i s-ar fi cuvenit să vorbească doar unui om care a trăit mult pe lume.
Sâsoev se apropie de el. Aruncă în sanie o pereche de pâslari vechi, o căciulă, o pereche de pantaloni, o haină şi un cojoc tăbăcit, din cale-afară de purtat. După ce-l măsură pe Alioşa din ochi, ca şi cum ar fi chibzuit dacă i se potriveşte îmbrăcămintea pe care i-o adusese, îi porunci:

— Îmbracă-te. Şi mai repede!
Alioşa se uită la el cu nedumerire.
— Îmbracă-le, când îţi spun! strigă Sâsoev. Cât o să ne mai răcim gura cu tine?
Alioşa Samohvalov nu putea să înţeleagă ce au de gând să facă poliţaii cu el. Tremurând ca varga mai mult de tulburare decât de frig, începu să se îmbrace cu hainele străine, gândindu-se cu scârbă că sunt ale vreunuia din trădătorii care-l înconjurau.
Atunci se apropie de el Loznevoi.
— Am vrut să te cruţ, îi zise, întorcându-şi ochii în altă parte. Am vrut să te fac scăpat în tufişuri... şi basta! Dar fiindcă ai început cu asemenea vorbe, n-o să te mai cruţ: o să te ducem imediat la comandatură germană de la Bolotnoe. Şi acolo ai să vezi tu ce înseamnă cercetare! Sâsoev, leagă-l şi du-l!
În îmbrăcămintea cea nouă, Alioşa Samohvalov, după cum îşi dădu singur seama, începu să semene deodată cu toţi cei din jurul lui. Faptul acesta îl umili atât de mult, şi atât de adânc îi îndurera sufletul, încât fără să se mai poată stăpâni, se prăbuşi gemând, cu faţa în jos, peste tăblia din faţă a saniei. I se legară din nou mâinile la spate. Numai când sania porni pe-alături de drum, prin zăpada adâncă, Alioşa se întoarse pe-o parte. Atunci văzu pe unul din poliţai îmbrăcat în hainele lui şi-l întrebă pe Sâsoev, care mergea pe lângă sanie:
— Asta-i o treabă obişnuită la voi, nu?
— Care treabă? se miră Sâsoev.
— Să prădaţi şi să jefuiţi oamenii.
— Tu să taci, scârnăvie! zbieră la el Sâsoev. Mulţumeşte lui Dumnezeu că deocamdată eşti întreg... Dacă ar fi fost pe voia mea, pentru vorbele tale spurcate ţi-aş trage toate vinişoarele din tine!
După ce-l petrecură cu ochii pe Sâsoev, fără să înţeleagă intenţiile lui Loznevoi, poliţaii se adunară în jurul prietenului lor îmbrăcat în haine de paraşutist. Acesta era Afanasi Şoşin din satul Zabolotie, fost pădurar, care cu trei zile în urmă intrase de bună voie în poliţie.
Afanasi Şoşin nu avea mai mult de treizeci de ani, dar faţa lui era pământie, brăzdată de încreţituri mărunte. După ce-l privi cu atenţie, Loznevoi îl întrebă pe Jivţov, ajutorul lui:
— Cum ţi se pare? Nu-i cam bătrâior?
— Nu-i nimic, merge şi aşa!
Loznevoi n-ar fi vrut să le vorbească poliţailor despre planul său, dar nici n-avea cum să li-l ascundă. După ce le spuse pe scurt, ce-şi pusese în minte, le porunci să-l lege pe Şoşin, apoi să se îndrepte cu toţii spre Olhovca, cu toate că satul nu era în drumul lor spre Bolotnoe.
Spre seară, ajunseră la Olhovca.
Acolo, toată lumea aflase, nu numai despre lansarea paraşutiştilor, dar şi că poliţaii din Bolotnoe plecaseră să pună mâna pe ei. Toată ziua oamenii din Olhovca, neliniştiţi, nu vorbiseră decât despre paraşutişti. Şi deodată, se pomeniră că intră poliţaii în sat...
Afanasi Şoşin, cu mâinile legate la spate, stătea în genunchi în sania din faţă. Se prefăcea că încearcă să strige ceva către oamenii care-i ieşeau în întâmpinare din toate casele, dar că-i era frică de însoţitori. Totuşi, odată începu să strige: „Tovarăşi!” dar în aceeaşi clipă primi în spate o lovitură de pumn aşa de puternică, încât abia se mai putu ţine în genunchi. Când întâlneau oameni din Olhovca, poliţaii le spuneau:
— Am prins un paraşutişt!
— Ia uitaţi-vă la mutra asta roşie, i-a ieşit pe nas săritura din avion!
În dreptul casei noi şi încăpătoare a Ulianei Şutiaeva, se oprise o ceată de colhoznice. Ieşiseră în uliţă în grabă: care cu cojocul aruncat pe umeri, care înfăşurată într-un şal, iar unele numai în rochie cu toate că gerul se înteţise înainte de asfinţitul soarelui. Loznevoi atinse uşor mâinile legate la spate ale lui Şoşin şi-i şopti:
— Uite colo, unde-s muierile... Ai să ţii minte?
— Cum nu? îi răspunse Şoşin.
Mergeau încet, aşa că Şoşin avu când să-şi întipărească în minte atât casa Ulianei Şutiaeva, cât şi toate acareturile, tot ce atrăgea luarea aminte în curtea ei.
Pentru noapte, poliţaii traseră la casa Annei Cerniavchina.
Curând sosiră acolo şi Erofei Cuzmici cu Serga Hahai. Loznevoi le povesti pe scurt cum fusese prins paraşutistul şi-i întrebă ce se spune în Olhovca despre paraşutişti. Pentru orice întâmplare, nu-l scoase la iveală pe Afanasi Şoşin: omul era „sub pază” în odaia de dormit. Dar Loznevoi se interesă mai mult de împrejurările dispariţiei din sat a familiei Logovilor, lucru pe care-l aflase ieri, la telefon, de la Serga Hahai. Bănuia că femeile fugiseră la detaşamentul de partizani. Dar la toate întrebările lui, bătrânul Lopuhov şi Serga Hahai doar

ridicau din umeri şi-şi desfăceau braţele, a părere de rău: povestea plecării femeilor era tot atât de întunecată, după părerea lor, ca şi noaptea în care se petrecuse...

Seara, în jurul casei Annei Cerniavchina se auziră strigăte şi împuşcături. Apoi, un ceas întreg alergară poliţaii prin sat, cercetând casele, curţile, grădinile şi băile. Trei poliţai veniră şi la Uliana Şutiaeva. Femeia se sperie şi-i întrebă:

— Ce s-a întâmplat? Pe cine căutaţi?

Un poliţai îi răspunse cu necaz:

— A fugit ticălosul cela de paraşutist!

— A fugit? strigă Uliana.

După ce cercetară casa, poliţaii plecară. Dar mult timp după aceea Uliana nu putu să se culce în pat. Se gândea într-una: „A fugit! Totuşi a fugit! Bravo lui! Altminteri s-ar fi prăpădit flăcăul!” Şi, când se aşeza lângă cuptor, când se ducea la bucătărie, neputând să-şi vină în fire după o bucurie atât de neaşteptată ca aceea.

Nu-şi dădea seama de cât timp se frământa aşa, când deodată auzi zăpada scârţâind sub fereastra care răspundea în curte. Inima începu să-i bată cu putere, speriată. De câte ori nu se jurase ea că n-o să mai doarmă singură acasă, şi uite că iar era singură. Cineva ciocăni în fereastră. Uliana încremeni lângă sobă. Se auzi iarăşi o bătaie uşoară în geamul îngheţat, apoi, peste câteva clipe, paşi pe cerdac. Cineva bătu la uşa din faţă. „N-o fi careva din partea Anfisei Marcovna, de la detaşament?”... se gândi Uliana cu nelinişte şi deschise în grabă uşa spre tindă.

— Cine-i acolo?

— Deschide, gospodino, om bun!

— Care om bun?

— Deschide şi ai să vezi! Am îngheţat tot!

Ulianei îi vâjâiau urechile de năvala sângelui: „N-o fi cumva paraşutistul?” Cu chiu cu vai deschise uşa şi când, în casă la lumina lămpii îşi aruncă privirea la necunoscut, rămase încremenită: Într-adevăr, în faţa ei stătea chiar paraşutistul acela, pe care-l purtau astăzi poliţaii prin sat...

— Doamne! şopti Uliana. Dar cum ai izbutit?

— M-au dus în şopron pentru nevoile mele, şi eu am şters-o...

...Cu o zi înainte, Hobelman îi poruncise lui Loznevoi să dea cel mai energic concurs autorităţilor germane la nimicirea partizanilor care operau în jurul localităţii Bolotnoe. Pentru aceasta, trebuia să afle unde se găsea tabăra partizanilor şi să trimită în detaşament la ei un spion. Când îl văzu pe Alioşa Samohvalov, Loznevoi înţelese că însăşi soarta îl ajuta să ducă la îndeplinire ordinul, atât de greu, al comandantului neamţ. Ştia că Uliana Şutiaeva era fiinţa cea mai apropiată din Anfisa Marcovna, şi de aceea n-avea nicio îndoială că trebuia să cunoască locul unde se-ascundeau partizanii.

Presupunerea lui Loznevoi se adeveri.

Uliana Şutiaeva îi spuse poliţaiului Şoşin pe unde o lua drumul spre căsuţa pădurarului şi unde se afla postul înaintat al detaşamentului Boiarchin. Cât despre locul unde era tabăra principală, nu-l ştia nici ea. În aceeaşi noapte Şoşin plecă de la Şutiaeva în satul vecin, unde, în casa poliţaiului îl aştepta Loznevoi. Acolo, îşi lepădă hainele de paraşutist, se îmbrăcă cu ce nimeri şi se prefăcu din nou în pădurarul din satul Zabolotie.

— O să fii în stare să găseşti căsuţa aceea? îl întrebă Loznevoi.

— Cunosc bine pădurile!

— Să le spui că acum trei zile ai fost chemat la Bolotnoe şi ţi s-a dat ordin să te faci poliţai, urmă Loznevoi. Ţi s-a dat ordin! Chiar aşa să şi spui, să n-ascunzi. Şi tu, ca un om cinstit, n-ai vrut să slujeşti ca poliţai şi ai fugit din Bolotnoe. Cât despre felul cum ai nimerit la căsuţă, născoceşti tu ceva şi singur... Poţi să spui, de pildă, că tu ca pădurar...

— Găsesc eu ce să spun!

— Atunci, ascultă ce trebuie să faci...

În zori, Şoşin plecă spre pădurea Losinoe.

XVI

Imediat după şedinţa comitetului raional, comandanţii detaşamentelor de partizani şi delegaţii organizaţiilor ilegale părăsiră, fără să piardă vremea, pădurea Gniloe, împrăştiindu-se în tot raionul, ba chiar şi dincolo de hotarele Iui, ca să ducă cu ei vestea plină de bucurie

despre debarcarea paraşutiştilor de la Moscova şi despre noile planuri de luptă cu duşmanul.

Stepan Boiarchin fusese pentru întâia oară la statul major al detaşamentului raional, şi tot pentru întâia oară luase parte la şedinţa comitetului ilegal raional de partid. Abia acolo, după ce se întâlni cu tovarăşii veniţi din felurite locuri şi după ce ascultă rapoartele lor în şedinţa comitetului raional, înţelese ce avânt nestăvilit luase mişcarea partizanilor, care cuprinsese în vâlvătăile ei toată regiunea, aşa cum cuprinde focul desişurile pădurilor în verile secetoase. Iar acum, când le venise ajutor de la Moscova, mişcarea aceasta putea să ia o extindere şi mai uriaşă. De aceea Boiarchin, de-altfel ca şi toţi ceilalţi care luaseră parte la şedinţa comitetului raional, primise cu înflăcărare propunerea lui Voronin ca în timpul cel mai scurt să întocmească planul eliberării întregului raion de cotropitorii germani.

Stepan Boiarchin mergea greu pe schiuri. Chiar pe pârtia gata făcută, abia putea să se ţină în urma partizanilor săi care-l însoţeau în pădurea Gniloe. „Nu, nu-i lucru de glumă să organizezi în spatele frontului duşman un raion de partizani!” îşi zicea Boiarchin fericit şi în închipuirea lui aţâţată se zugrăveau de pe acum imagini din viaţa raionului său iubit, eliberat de sub stăpânirea duşmanului. În timpul scurtelor popasuri, partizanii încercară de câteva ori să aducă vorba despre viitoarele planuri de luptă: presimţeau că aceste planuri fuseseră deja întocmite astăzi, în pădurea Gniloe. Dar Boiarchin tăcea cu încăpăţânare, cu toate că inima îl îndemna să împărtăşească şi celorlalţi gândurile lui, să le vorbească despre acţiunile care trebuiau să urmeze şi despre schimbările îmbucurătoare care trebuiau să se petreacă în raion în scurtă vreme: e greu să păstrezi în inimă o taină dureroasă, dar e şi mai greu să păstrezi una fericită...

Văzând că partizanii se opresc din nou, Boiarchin îşi iuţi pasul. „Suferă băieţii, se gândi el. Ar trebui să le spun măcar câte ceva din ceea ce am plănuit”. Dar în aceeaşi clipă băgă de seamă că partizanii cercetau ceva pe zăpadă, unii aplecaţi, alţii aşezaţi pe călcâie. Prin urmare se opriseră cu totul din altă pricină.

— Dar ce este? întrebă Boiarchin, apropiindu-se.

— Uite şi tu, Egorâci, îi răspunse Tihon Zelenţov, un partizan în vârstă, roşcovan. Ai mai văzut aşa ceva?

Lângă trunchiul unui brad bătrân, pe zăpada răscolită, se vedeau rămăşiţe de ospăţ, urme de dihănii şi picături de sânge închegat.

— Urme de jder? ghici Boiarchin.

— Întocmai!

Şi deodată, în faţa lui Boiarchin se ivi imaginea aprigei încăierări din timpul nopţii... Dibaci şi lacom, jderul scotoceşte repede, dar cu băgare de seamă, prin codrul de brad. El ştie că sunt pe acolo multe veveriţe şi că o să se ospăteze şi astăzi cu vânatul lui preferat, aşa de gustos. Iată-l apropiindu-se în goană de bradul acela bătrân: nările lui adulmecă miros plăcut de scorbură proaspătă de veveriţă. El ştie că veveriţa a mâncat în timpul zilei, pe săturate, cucuruzi de brad şi ciuperci uscate, şi doarme acum somn adânc şi liniştit, încredinţată că intrarea în scorbură e bine astupată cu muşchi. Făcându-şi în grabă socoteală în care parte ar fi intrarea în scorbură, jderul se caţără pe brad. Şi peste câteva clipe începe acolo o luptă pe viaţă şi pe moarte. Dar, după toate semnele, lupta nu se sfârşeşte decât jos la pământ..

— Jderul a ucis veveriţa! zise Zelenţov cu părere de rău. Şi cum credeţi că a făcut? urmă el, văzând că unii dintre partizanii cei tineri nu cunosc obiceiurile acelei mici sălbăticiuni de pradă. — A sugrumat-o, uite colea... Vedeţi cum s-au zvârcolit amândoi în omăt? A sugrumat-o şi a târât-o... Uite urma, o vedeţi? A târât-o îndărăt în scorbură. După ce s-a îndopat bine, s-a cuibărit să doarmă în casă străină. Dacă ne-am fi apropiat mai cu băgare de seamă repede i-aş fi făcut felul, pe cinstea mea!

Această întâmplare tulbură dintr-odată buna dispoziţie a lui Boiarchin şi-i încurcă gândurile fericite. Tot restul drumului până la căsuţa pădurarului, unde se afla postul de siguranţă al detaşamentului şi unde trebuiau să poposească, merse posomorât, în tăcere, fără să se poată scutura de imaginea stăruitoare a încăierării pe viaţă şi pe moarte din noaptea trecută, de lângă bradul cel bătrân...

În căsuţa pădurarului găsi mulţi necunoscuţi, şi toţi se îndreptau spre detaşament. Cum nimeriseră drumul căsuţei pădurarului din pădurea Losinoe, era greu de înţeles. „Apoi, e plină lumea de zvonuri... căutau să explice unii. Te-ndreaptă oamenii”... Altă-dată, Stepan Boiarchin s-ar fi bucurat să-i vadă pe toţi aceştia, dar acum, îndată ce rămase între patru ochi cu comandantul postului, Piatâşiov, fost funcţionar la cooperativă, îl întrebă cu asprime şi bănuială:

— Cine-s ăştia? Îi cunoşti?

Se dovedi că Piatâşiov se interesa prea puţin de unde veneau şi cine erau cei care se îndreptau spre detaşament: el nu mai putea de bucurie că detaşamentul îşi căpătase o faimă atât de mare şi era fericit la gândul că o parte din această faimă i se datora şi lui.

— Sosesc, sosesc într-una! răspunse el vesel, închipuindu-şi că Boiarchin îl abate fără niciun rost de la subiectul principal al discuţiei lor. Sosesc în fiecare zi până la zece oameni! Chiar e lucru de mirare! Asta înseamnă că poporul ştie ce e cu detaşamentul. Nu degeaba se spune că „faima proastă stă pe loc, dar cea bună zboară”. Dacă o s-avem în fiecare zi o năvală ca asta, apoi într-o lună...

— Ia abacul, aşa o să-ţi vină mai uşor să socoteşti, îl întrerupse Boiarchin pe fostul contabil. Fă-ţi rost de un registru de debit şi credit...

— Dar ce? se supără Piatâşiov. Parcă-i rău să ţii socoteală?

Mic de stat şi sprinten, cu o burticică rotundă, strânsă cu o centură militară, Piatâşiov începu să se frământe încoace şi încolo. Şi deodată, chelia lui străluci de năduşeală.

— Nu te frământa, potoleşte-te! îi zise Boiarchin ursuz, cu asprime. Trebuie să facem altă rânduială în detaşament: mai bine oameni mai puţini, dar siguri. Ai uitat cum ne învaţă partidul să fim vigilenţi?

— Eu nu uit vigilenţa...

— Ba eu cred că ai şi uitat-o!

Piatâşiov se aşeză la locul lui, luându-şi o mutră ofensată.

— Uite care e ordinul meu, — urmă Boiarchin, — şi e cât se poate de strict: să nu mai trimiţi niciun om la detaşament fără învoirea mea! Eşti dator să-mi dai informaţii despre fiecare nou sosit: cine e, de unde vine... Şi numai când o să dau eu ordin să-l trimiţi la Crasnaia Gorca, numai atunci să-l trimiţi. Nu uita că mai sunt pe lume şi ticăloşi! E destul să se strecoare unul în detaşament, şi s-a isprăvit cu noi!

Această convorbire avea loc tocmai când Loznevoi şi Şoşin se apropiau cu sania de Olhovca...

...În aceeaşi seară, Boiarchin sosi la detaşament.

Partizanii de la Crasnaia Gorca aflaseră toate amănuntele lansării paraşutiştilor (cei mai mulţi dintre ei, care fuseseră la Gribchi, se întoarseră în frunte cu Crâlatov, cam pe la amiază). Tot ce se putea şti despre paraşutişti, ştia acum şi Marica. — Crâlatov cheltuise destule vorbe frumoase ca să-i povestească cum fuseseră primiţi noaptea trecută solii de la Moscova. Dar Marica nu era mulţumită, de ce-i povestise Ilia Crâlatov. I se părea, fără să ştie de ce, că înadins nu-i spusese vestea cea mai de seamă pentru ea, vestea pe care o aduseseră paraşutiştii şi pe care numai Stepan Egorâci o să i-o spună.

Îndată ce ajunse la Crasnaia Gorca, Stepan Boiarchin intră mai întâi în bordeiul unde se instalaseră Logovii. Văzându-l pe comandant în uşă, Marica sări de pe laviţă. Toate celelalte femei care stăteau în bordei îşi lăsară şi ele treburile obişnuite de seară.

Boiarchin le dădu bună seara şi se aşeză la masă. Apoi scoase fără grabă din buzunarul cojocului ziarul „Pravda” şi i-l întinse Maricăi:

— Uite, citeşte! E proaspăt, de la Moscova...

Femeile înconjurară masa din toate părţile.

Marica îşi închipui că aşteptările ei nu se împliniseră şi-l întrebă, descumpănită, pe Boiarchin:

— Unde să citesc? Ce să citesc?

— Uite, colea!

Pe neaşteptate, Marica surprinse în glasul lui Stepan Egorâci ceva tulburător, ceva cu totul neobişnuit. Şi fără să înţeleagă ce era anume, se zăpăci şi mai tare. Urmărea în grabă şi cu nelinişte cum îşi mişca Stepan Boiarchin degetul pe ziar, dar nu izbutea cu niciun preţ să-şi oprească privirea acolo unde trebuia.

— Da' ce-i cu tine? se miră Boiarchin. Ai dormit şi eşti buimacă după somn?

Deodată, înaintea ochilor Maricăi se opri şi încremeni un rând tipărit cu litere negre şi pline:

„LOPUHOV ANDREI EROFEICI...”

Marica scoase un ţipăt, aşa cum nu se ţipă decât lângă un sicriu...

O aşezară pe laviţă şi, cu chiu cu vai, i se lămuri că Andrei fusese decorat cu medalia „Pentru vitejie”. Înţelegând, în sfârşit, ce caută numele lui Andrei în ziar, Marica izbucni deodată în hohote de plâns, şi oricât încercară femeile s-o liniştească, ea nu-şi putea stăpâni suspinele.

— Lăsaţi-o să plângă! porunci Anfisa Marcovna, dând la o parte cu o singură mişcare a

mâinii femeile îngrămădite în jurul fiică-sii. Destul tot plângem pentru nenorociri; lacrimile de bucurie nu fac rău...

— Bravo lui Andrei! zise Boiarchin, gândindu-se cu uşurare că, prin atitudinea ei, Anfisa Marcovna îi îndreptăţea imprudenţa. Ştiam eu că o să se evidenţieze în război! Oamenii cuminţi şi paşnici sunt cei mai viteji. Unii fac pe grozavii când nu e nevoie, iar când e nevoie, îi prinde frica! Da, s-a aprins sufletul în flăcăul nostru cel cuminte!

Fără veste Marica tăcu, se ridică de pe pat şi îşi şterse apăsat cu basmaua obrajii uzi de lacrimi.

— Stepan Egorâci, vorbi ea domol. Eu nu mai pot să rămân în bordeiul ăsta. M-am săturat. Mi-a venit şi mie timpul!

— Înţeleg, îi răspunse Boiarchin.

— Acum, parcă mi-e frică de mine singură.

— Înţeleg, ai dreptate. Să fie într-un ceas bun!

Şi toţi cei care erau în bordei se gândiră că, într-adevăr, Marica îşi luase hotărârea într-un ceas bun...

XVII

În aceeaşi seară, în pădurea Crasnaia de lângă Smolensk, se întâmplă un eveniment pe care fasciştii nemţi îl socoteau hotărâtor pentru războiul din Răsărit.

Era o seară liniştită, friguroasă şi plină de farmec. Apusul ardea în culori purpurii. Coroanele pinilor, încărcate cu zăpadă, erau învăluite într-o lumină trandafirie. Ai fi zis că această lumină curge în valuri bogate numai pe partea dinspre apus a trunchiurilor, pe când jos, la pământ, zăpada părea de catifea albastră. Toată pădurea era neînchipuit de bogată în culori, ca un desen vopsit de o mână de copil, îndrăzneaţă şi veselă. Totuşi, nimic nu sărea în ochi în coloritul serii aceleia: se întâmplă de multe ori ca înserările liniştite de iarnă să fie zugrăvite cu atâta bogăţie de culori.

Deodată, în lumea aceea de basm a pădurii ruseşti în iarnă, răsunară sunete aspre de claxoane. Pe şoseaua pustie se iviră trei limuzine mari şi negre, alergând cu viteza maximă. Sus, deasupra pădurii, se iviră avioane de vânătoare.

În cea de a doua maşină, pe pernele din fund, se legăna uşor un bărbat îmbrăcat într-un palton de blană şi cu o căciuliţă cu cozoroc. Avea chipul obosit, o mustăcioară mică sub nas şi ochii vii şi neliniştiţi în adâncul orbitelor...

Era Hitler.

Generalul Boock, comandantul grupului central de armate, îi propusese încă de la aerodrom nepreţuitului său führer să se oprească la vila lui. Dar Hitler nu-i răspunsese nimic şi Boock nu ştia ce să creadă: ori că führerul nu voia să-i onoreze rezidenţa cu prezenţa sa, ori că, adâncit în gânduri, nu auzise ce i se spusese, — lucru care, pe cât se spunea, i se întâmpla din ce în ce mai des. De aceea Boock se hotărî să-şi ia inima în dinţi şi să-şi repete propunerea, cu atât mai mult cu cât era încredinţat că lui Hitler i-ar plăcea la vilă: acolo era o atmosferă intimă, era linişte şi un confort desăvârşit

— *Mein führer!* — zise Boock, — aş fi fericit dacă...

— Nu, nu! îi tăie vorba Hitler, şi Boock înţelese că führerul auzise propunerea lui încă de la aerodrom.

De pe şosea, limuzinele negre şi confortabile o luară pe un drumeag îngust care ducea spre pădure şi, curând, se opriră. Portierele se deschiseră în acelaşi timp de amândouă părţile, lăsând să iasă oameni îmbrăcaţi în mantale mohorâte şi înarmaţi cu automate.

Hitler ieşi cel din urmă.

— Veniţi pe aici, *mein führer!* îl invită Boock.

Grăbit, aşa cum le făcea toate, Hitler se uită în jur. Într-adevăr, i se raportase exact: locul era liniştit şi frumos. Iar seara... o, ce seară! Hitler vedea pentru întâia oară o seară îngheţată de iarnă rusească. Şi cum în sufletul lui mai pâlpâia încă vechea patimă pentru pictură, se gândi: o seară ca asta ar trebui zugrăvită pe pânză...

Urmărind cu luare aminte expresia feţei lui Hitler, generalul Boock îi surprinse imediat gândul de o clipă.

— Ce seară, *mein führer!* strigă el cu glas fericit, încredinţat că de data aceasta nu dă greş. Extraordinară! Culorile astea...

Dar auzind glasul lui Boock, Hitler se depărtă în grabă.

În pădure, nu departe de şosea, fusese pregătit din vreme, anume pentru Hitler (sosirea lui era aşteptată demult), un mic adăpost îngust, de beton armat. Pereţii aveau doi metri grosime, plafonul ceva mai mult, iar singura fereastră, rotundă, era apărată cu gratii făcute din şine.

Intrarea adăpostului era păzită de santinele.

Hitler se opri brusc şi, înălţând puţin urechea dreaptă, ascultă cu nelinişte. Da, nu se înşelase!

— Ce scârţâie aşa? întrebă el, fără să-şi întoarcă faţa spre suită.

Toţi încremeniră, trăgând cu urechea la liniştea pădurii. Într-adevăr, nu departe de acolo, scârţâia ceva, prelung şi monoton...

Prinzând vorbele şoptite în grabă de aghiotantul lui, Boock se apropie de Hitler şi-i răspunse, cu un aer de vinovăţie:

— *Mein führer,* scârţâie un copac!

— Un copac? Când nu-i un pic de vânt?

— Aşa-i, dar fără îndoială că e vreun copac uscat...

În adăpostul mic, care semăna cu un cavou, Hitler părea mai înalt, ca şi cum s-ar fi îndreptat din spate, pe faţă i se ivi o expresie liniştită şi autoritară, iar în priviri obişnuita lui încredere în sine.

Venise la Smolensk să conducă, personal, a doua ofensivă „generală” împotriva Moscovei, hotărâtă pentru a doua zi dimineaţă. După ce ascultă, în adăpost, rapoartele prin care i se arăta că armata era gata pentru această ofensivă, Hitler se înfierbântă ca totdeauna şi rosti aceste cuvinte care au fost apoi, consemnate în ordinul de zi al grupului central de armate iar după 16 noiembrie, când începu ofensiva, ajunseră cunoscute în lumea întreagă:

— Vă ordon — strigă el, — să terminaţi cu Moscova, cu orice preţ!

...Între timp, ofiţerii superiori ai Marelui cartier general discutau cu aprindere despre pinul cel uscat din apropierea adăpostului lui Hitler. Toţi cei care dirijaseră lucrările de construcţie a adăpostului afirmau că niciodată, nici chiar în zilele cu vânt, nu auziseră pe acolo scârţâit de copac. Se punea problema: ce era de făcut cu pinul cel uscat? Unii propuneau să-l doboare imediat! Alţii se întrebau dacă era numaidecât nevoie. E adevărat că führerul auzise şi remarcase scârţâitul copacului, totuşi nu-şi arătase prin nimic nemulţumirea, nici măcar prin vreo vorbă, sau o tresărire a obrazului. Şi oare, se întrebau, nu l-ar supăra mai tare pe führer vuietul şi trosnetul pe care l-ar face pinul cel uriaş în căderea lui peste copacii tineri? N-ar fi mai bine, îşi ziceau, să mai aştepte puţin? Doar aşa se întâmplă de multe ori cu copacii uscaţi: scârţâie ce scârţâie, fără nicio pricină, şi deodată se opresc, chiar dacă bate vântul, de parcă ar încremeni de-a binelea...

După lungi discuţii, hotărâră să mai aştepte.

Se lăsă noaptea. Pe pământ stăruia aceeaşi linişte ca şi mai înainte, numai pinul cel uscat scârţâia, scârţâia mereu, trist, monoton şi tânguitor, ca şi cum ar fi vrut să amintească întregii păduri, cu o încăpăţânare bolnăvicioasă, neputinţa lui bătrânească...

XVIII

În ceasul când Hitler se instala în adăpostul de beton armat din apropierea Smolenskului, în unităţile armatei fasciste germane, care operau pe Frontul Central, se făceau slujbe religioase de campanie: pastorii le ţineau soldaţilor predici şi-i binecuvântau pentru viitoarele lor fapte de arme.

Toate pregătirile pentru ofensivă fuseseră terminate. Soldaţii lui Hitler vedeau ce forţe uriaşe erau concentrate pentru nimicirea Moscovei şi aveau încredere în succesul armatei lor.

Dar, puţin după serviciul divin, în regimentul bătrânului şi ne-norocosului colonel von Grott se întâmplă un fapt extraordinar care ajunse numaidecât până şi la cunoştinţa Marelui cartier general al lui Hitler. Întâmplarea era cu totul neobişnuită în armata fascistă germană de pe atunci.

...Soldatul fruntaş Otto Kugel, linotipist din Leipzig, se întoarse de la serviciul religios, tăcut şi posomorât. Nimeni în pluton, nici chiar sergentul major Johann Brugmann, nazist înfocat, care urmărea fără cruţare starea de spirit a soldaţilor, nici agentul secret al gestapoului, soldatul Heinrich Ellmann, nu dădură nicio atenţie acestui lucru. Toţi erau peste măsură de aţâţaţi de predica înfocată a pastorului şi nu visau decât victoria apropiată, decoraţii, pradă de război şi viaţa veselă de la Moscova. Când să se mai ocupe de unul ca Kugel? Afară de asta, ştiau că Kugel se plângea mereu în zilele din urmă de dureri de cap şi de

indispoziţie.

După ce-şi luară masa de seară şi-şi terminară de curăţat armele şi de pregătit muniţiile, soldaţii se aşezară să scrie scrisori sau să-şi facă însemnări în jurnalele lor. Numai Brugmann, care băuse mai mult decât se cuvenea, nu-şi găsea astâmpăr cu niciun chip, vorbind într-una despre noua ofensivă. Aci se trântea pe pat şi sforăia ca un cal, aci sărea în sus, trezit fără îndoială de propriul lui sforăit, aci îşi rotea privirea, ca un ieşit din minţi, prin pivniţa casei ţărăneştii în care stăteau soldaţii, şi striga:

— Aha, tăceţi? Bine faceţi, că numai să-mi spună careva că aviaţia noastră n-o să facă mâine Moscova praf, că-i scot ticălosului toate măselele! Ia să văd, cine-mi face plăcerea asta? Ha — Ha! Nu cumva crede vreunul din voi că n-o să facem într-o săptămână cei mai puţin de o sută de kilometri care ne-au mai rămas până la Moscova? Tare-aş fi curios să ştiu cui i s-au muiat picioarele? Ha — Ha! Peste o săptămână, fire-ar a dracului de viaţă, o să petrecem în cabaretele Moscovei cum am petrecut la Paris! Vă aduceţi aminte? Da, fire-ar a dracului, fiecare o să avem câte-o fată!

Nimeni n-asculta palavrele beţivului de Brugmann. Soldaţii vorbiseră destul despre apropiata ofensivă. Stăteau acum în jurul sobiţei de fier, încinsă până la roşu, pe lângă opaiţele de seu rău mirositoare care abia luminau pivniţa şi-şi vedea fiecare de ale lui. Numai Otto Kugel îl asculta uneori, pe Brugman încruntându-şi posomorât sprâncenele negre şi aţintindu-şi privirea întunecată asupra lui...

Otto Kugel n-o mai avea pe lume decât pe mamă-sa, care trăia la Leipzig. Tatăl lui, muncitor-tipograf la un ziar comunist, murise într-un lagăr de concentrare după ce venise la putere Hitler, iar fratele lui mai mare căzuse de curând în faţa Leningradului. Otto Kugel era îngrijorat de biata lui mamă şi-i scria mereu. Dar astăzi nu putea să scrie: în locul vorbelor blânde către maică-sa, pe hârtie se aşterneau cuvinte aspre şi pline de ură, împotriva predicii pastorului: „Voi, soldaţi germani, le spusese pastorul, sunteţi aleşii lui Dumnezeu pentru calea cea grea a războiului şi sunteţi datori, dacă va fi nevoie, să mergeţi până la sfârşitul cel crâncen...” Ce ticălos! Lui Otto Kugel îi venea să-l plesnească pe Brugmann peste mutra lui de om beat, şi să le arunce în obraz tuturor câteva vorbe necruţătoare cu privire la predica mârşavă a pastorului.

Atunci Otto Kugel se hotărî să-şi facă mai întâi însemnările în jurnal şi apoi, după ce s-o mai linişti şi şi-o mai aduna gândurile, să-şi amintească toate vorbele blânde şi să înceapă scrisoarea către maică-sa.

Însă nici însemnările în jurnalul zilnic n-avea gust să le facă; Despre ce să scrie? Cel mai important eveniment al zilei fusese predica pastorului. Dar parcă ţi-e îngăduit să scrii că pastorul te trimite la moarte în numele lui Dumnezeu? Cea mai de seamă veste a zilei era aceea despre noua lor ofensivă. Dar parcă e voie să-ţi dai gândurile pe faţă în jurnal, cu privire la asta? Otto Kugel îşi făcea totdeauna însemnările cu multă fereală, căutând să adune în jurnal, ca într-o puşculiţă, cât mai multe fapte şi cât mai puţine idei.

Neştiind cu ce să înceapă. Otto Kugel se apucă să răsfoiască jurnalul. Privirea lui prindea cuvinte şi fraze izolate. Însemnările din vară erau mai lungi, pline de fapte privitoare la război, pe care Otto Kugel n-ar mai fi dorit acum să le păstreze în puşculiţa lui. Ciudat, cât fusese de naiv la începutul campaniei din Rusia! Spre toamnă, însemnările începeau să fie tot mai scurte, ceea ce dovedea că în vremea din urmă era nevoie de tot mai puţină hârtie pentru a descrie viaţa soldatului neamţ în război.

Fără să-şi dea seama, Otto Kugel începu să-şi recitească însemnările în întregime...

„... 23 Octombrie.

Astăzi s-au împlinit douăzeci de zile de când am început ofensiva. În primele zile totul mergea atât de minunat, încât eram siguri că în preajma lui noiembrie, o să ajungem ia Moscova, iar în ziua de 7 noiembrie o să mărşăluim în cea mai frumoasă piaţă de acolo. Când venea vorba despre Moscova, multora le lăsa gura apă... Pe dracu’! N-am ajuns!

Ruşii ne surprind din ce în ce mai mult: dovedesc o înverşunare diavolească, nemaivăzută şi nemaiauzită (nici nu găsesc cuvinte!) Batalionul nostru a luptat câteva zile la şir pentru un biet cătun. Rezultatul: echipa de înmormântare a săpat încă un cimitir nemţesc în Rusia.

E limpede pentru toată lumea că nu mai putem merge mai departe. Se spune că până la Moscova au mai rămas mai puţin de o sută de kilometri. Au mai rămas!

E noroi. E frig. Să vină oare iarna aşa de curând?

25 Octombrie.

Ce fericire! Regimentul nostru a fost retras în spatele frontului pentru odihnă. Am ocupat un sat.

Toţi locuitorii au fost daţi afară. Cu prilejul acesta, sergentul major Brugmann a procedat fără milă: a împuşcat un bătrân care se împotrivea să-şi părăsească casa. Da, lui nu-i tremură mâna...

În cele douăzeci de zile ne-am umplut aşa de cumplit de păduchi, şi am prins pe noi o crustă de noroi aşa de groasă, cum nici nu se poate descrie! O zi întreagă ne-am spălat în băile cele mici ruseşti şi prin case. Secasem apa prin fântâni! În sfârşit, ni s-au dat rufe curate, dar echipament de iarnă, nu-i şi nu-i! După baie, mai ales, am tremurat grozav în manta. Aş fi stat toată viaţa lângă sobă...

În sectorul nostru de front e linişte, dar undeva, mai la nord, nu mai încetează bubuitul artileriei. Poate că încetează uneori. Însă urechile îmi vâjâie mereu, aşa cum îmi vâjâie fără încetare de douăzeci de zile.

26 Octombrie.

Am primit o scrisoare de la mama. Îmi scrie aşa: „Aici, simţim războiul cu ruşii, cum n-am mai simţit alt război. N-avem decât o singură dorinţă: să se termine cât mai curând... În oraş au început să se vadă mulţi invalizi. Închipuie-ţi că lumea îi invidiază...”

Biata mamă! De ce-mi scrie asemenea lucruri?

29 Octombrie.

Astă noapte a sărit în aer, lângă satul vecin, depozitul de muniţii al artileriei. Înfiorătoare privelişte! Se vorbeşte că depozitul a fost aruncat în aer de nu ştiu ce bandă şi că s-a şi dat de urmele ei. Pentru nimicirea bandei a fost trimisă compania a treia a oberleutnantului Mitmann.

1noiembrie.

Se ştie precis acum: compania lui Mitmann a pierit. Încă un cimitir... De altfel n-au fost găsiţi toţi; câţiva soldaţi în frunte cu Mitmann, au dispărut fără urmă... Să-i fi prins bandiţii?

Atunci, unde-i frontul?

2 noiembrie.

Odihna noastră s-a sfârşit. În război nu-i chip să te îngraşi...

Suntem mutaţi în altă parte. Scriu în timpul unei halte. Mergem pe jos. Noroi, frig şi tristeţe...

S-a înserat. Companiei noastre i s-a dat, fără îndoială, cel mai înspăimântător sector de pe front. Suntem pe creasta unei mari înălţimi, într-un cimitir rusesc.

Stăm acolo sus, şi e înfiorător...

6 noiembrie.

Patru nopţi am muncit în cimitir: am săpat şanţuri de comunicaţie, am construit cazemate, adăposturi şi amplasamente pentru tunurile antitanc, am îngropat tancuri în pământ...

Suferinţele noastre nu se pot descrie. Mai bine aş munci un an în ocnă, decât câteva nopţi în cimitirul ăsta!

Cimitirul e vechi. Toată creasta colinei e plină de morţi. A trebuit să scoatem zeci de sicrie, mormane întregi de oseminte — şi toate astea în nopţile întunecoase, pe ploaie...

Am dat afară pe morţi şi am intrat în mormintele lor. Da, trăim în morminte. Astăzi, în adăpostul nostru s-a surpat un perete (pământul e nisipos) şi a ieşit la iveală un colţ de sicriu. Sicriul nu se poate scoate, ar însemna să stricăm tot adăpostul. Aşa că am acoperit partea aceea a peretelui cu o foaie de cort. Locul meu e chiar lângă sicriu.

Nu mai pot scrie: îmi tremură mâna...

7 noiembrie.

Astăzi am dat o luptă. În sectoarele vecine, ai noştri au pornit de câteva ori la atac sub protecţia tancurilor, dar fără rezultat; ruşii nu pot fi clintiţi din loc, parcă-s de oţel.

Peste noapte a căzut zăpadă mare. Fără îndoială că a sosit iarna. Să vină oare atât de devreme? Totdeauna m-am gândit cu groază la zăpezile ruseşti. Dar astăzi mă bucur de sosirea iernii: zăpada a acoperit toate isprăvile noastre. Acum n-o să mai călcăm pe oseminte, şi asta încă e bine.

Da, dar ce facem cu sicriul din adăpost?... Doamne, de-ar rămâne liber alt loc pentru mine!

9 noiembrie.

Sunt aspru pedepsit pentru gândurile mele păcătoase. Erich a căzut în faţa Leningradului. Scumpul meu frate! Dragul meu frate! Mi-a scris o vecină. Mama zace în pat... Biata mamă!

10 noiembrie.

E de necrezut! E zguduitor! Astăzi staţia de radio rusească a transmis... Nu, cum să crezi una ca asta? Şi totuşi, trebuie să crezi... Astăzi am auzit la radio glasul lui Hans Landgut, un soldat din compania lui Mitmann. După cât se vede, câţiva soldaţi şi însuşi Mitmann sunt prizonieri la ruşi! Cum au ajuns acolo, nu pot să înţeleg. Hans Landgut spunea că ruşii... (mai departe e şters cu grijă, cu cerneală).

11noiembrie.

Pe noi ne salvează cercetarea. Chiar acum am aflat că Ruşii an de gând să atace mâine dimineaţă poziţiile noastre. Ciudată veste! Ne pregătim să respingem atacul. E mult de muncă şi n-avem. putere...

Mi s-a spus că astă noapte am aiurat..

12 noiembrie.

Se scurg cele din urmă clipe ale acestei zile înspăimântătoare. A fost o luptă nemaipomenit de înverşunată. A trebuit să fugim din cimitir. Dar nu toţi: mulţi au rămas în mormintele străine... Acum o oră, maiorul Breit, comandantul batalionului, a împuşcat în faţa frontului doi soldaţi din compania noastră, pentru laşitate pe câmpul de luptă. Eu însă găsesc că toţi băieţii noştri s-au bătut ca leii.

Gânduri, gânduri...

14 noiembrie.

Nu, acum nu mă mai sperie iadul!

Peste treizeci de ore, fără întrerupere, a ţinut lupta pentru un sat de care nu mă leagă nimic. Şi iarăşi am fugit. Sunt atât de obosit, încât nu mai am putere să mestec pâinea în gură...

Încă trăiesc... Dar oare asta e o fericire?"

... Otto Kugel terminase. Rămânea să facă încă o însemnare poate cea din urmă din viaţă. Dar, într-adevăr, despre ce să scrie? Nu, Otto Kugel nu găsea cuvinte pentru jurnalul său, nici măcar în preziua unui eveniment atât de extraordinar ca noua ofensivă. Să-i scrie mamei? Dar cum ar fi putut să-i scrie? când mintea lui era plină de gânduri atât de negre...

Otto Kugel se ridică de pe locul lui şi-şi luă mantaua. Unul din soldaţi îl întrebă:

— Vrei să-ţi duci scrisoarea?

— Da, răspunse Kugel ursuz.

— Ia-o şi pe a mea!...

Auzind aceste cuvinte, câţiva soldaţi îl înconjurară, cu scrisorile în mână:

— Otto, fă-mi şi mie un bine!

— Şi mie, că mi-e greu să ies în ger...

— Numai, vezi să iei cu tine automatul...

După ce adună scrisorile, Otto Kugel îşi luă automatul şi ieşi din pivniţa înăbuşitoare.

În clipa aceea, deasupra satului se stingea o rachetă verde. Lumina ei era neputincioasă în pâcla deasă şi îngheţată: ea slăbi repede, şi Otto Kugel nu izbuti să desluşească măcar pădurea care străjuia dincolo de marginea satului. Iar când racheta se stinse, în jurul lui se făcu atât de întuneric, încât puteai să-ţi bagi singur degetele-n ochi...

XIX

La amiază, doi stâlpi luminoşi străjuiau, de o parte şi de alta a soarelui, ca două santinele. Din când în când sufla un vântişor care te pătrundea până la oase, iar pe întinsul câmpiilor cu crestele încremenite ale valurilor de zăpadă, vântul se zbenguia în voie. Spre seară, soarele rămase fără strajă şi începu să se stingă înainte de vreme. Deasupra pământului se lăsă o pâclă îngheţată. Promoroaca deasă şi înfoiată, ca o minunată blană de vulpe albă, acoperi, totul în jur.

În ziua aceea, în apropiere de Schirmanovo, din ordinul comandamentului de regiment, locotenentul Iurghin făcea exerciţii cu ostaşii care doreau să ajungă lunetişti: trebuia să-i aleagă pe cei mai buni dintre ei, pe cei în stare să deprindă repede meşteşugul greu al tragerilor de precizie.

După ce termină exerciţiile, cărora ostaşii le ziceau „examen" locotenentul Iurghin ţinu o

scurtă şedinţă de consfătuire, cu numele celor care fuseseră trecuţi în grupul de lunetişti al regimentului şi-i lăsă să plece numaidecât pe la subunităţile lor. Îl opri numai pe Andrei, care-l ajutase pe timpul probelor la care fuseseră supuşi candidaţii.

— Lasă-i să se ducă, zise Iurghin, arătând cu capul spre ostaşii care se depărtau pe drum. Să mergem în urma lor, să mai vorbim...

... În cele douăzeci şi patru de ore care trecuseră de la luptă, lui Andrei i se părea că Iurghin se schimbase aşa de mult, încât aproape că nu-l mai cunoştea. Ai fi zis că Iurghin, cu obişnuita lui fermitate şi cu încrederea lui în dreptatea cauzei lor, socotea că într-o singură seară, atunci când o căutase pe Lena, suferise atât cât îi era dat să sufere în toată viaţa, aşa că de aci înainte nu-i mai rămânea decât bucuria. Lui Andrei nu-i venea să creadă că un om s-ar fi putut schimba atât de mult într-o singură zi.

Înainte, Iurghin era domol în mişcări, ursuz şi aspru. Când se uitau la el, mulţi îşi închipuiau, fără pricină, că aşa trebuie să fie toţi oamenii din depărtata taiga siberiana. Ostaşii îl socoteau ca pe un comandant de pluton plin de grijă, deştept şi neînfricat. Totuşi, mai mult se temeau de el decât îl iubeau. Andrei îl vedea şi el cu aceiaşi ochi cu care-l vedeau şi ceilalţi, cu toate că, din diferite pricini, se simţea mai aproape de el decât oricare altul. Părea că războiul proiectase asupra lui Iurghin lumina verde şi îngheţată a rachetelor, dându-i o înfăţişare nefirească, dar că fuseseră de ajuns două întâlniri cu Lena, ca să-l lumineze cu lumina obişnuită a soarelui de primăvară şi să-l facă iarăşi ceea ce fusese totdeauna. Întâlnirile cu Lena nu-i promiteau încă nimic, dar Iurghin nici n-avea nevoie de promisiuni. Era mulţumit că se întâlniseră, fie şi numai întâmplător. Afară de asta, bucuria celei din urmă întâlniri se înlănţuia şi cu altele, pricinuite de victoria în luptă, care-l făceau să ardă ca un diamant în bătaia razelor de soare... Pe neaşteptate, ostaşii lui îl găsiră mai firesc, mai înţelegător, mai apropiat, şi nu mai văzură în el numai pe comandantul amărât de insuccesele războiului, ci şi pe omul înzestrat cu un suflet simplu, deschis şi curat ca un izvor.

Pentru Andrei, locotenentul Iurghin fusese totdeauna comandant şi prieten. Acum însă, îi era prieten şi comandant. Îl urmărea cu ochii cu o încântare greu de ascuns. Tot ce făcea Iurghin acum era însoţit de o glumă, de un zâmbet. Stătea mai mult de vorbă cu ostaşii şi era plin de voie bună. Aceste schimbări în purtarea lui Iurghin îl încântau pe Andrei, aşa cum ar fi fost încântat dacă, din porunca misterioasă a naturii, s-ar fi deschis deodată sub ochii lui bobocul unei flori nemaivăzute încă până atunci. Dar uitându-se la el, Andrei se şi întrista puţin, supunându-se fără să-şi dea seama unui sentiment de pizmă explicabil şi cu totul omenesc: îşi aducea aminte de Marica şi de fericirea lui.

... Mergeau încet pe drumul de pădure.

Aruncând spre Andrei o privire piezişă, pe deasupra gulerului ridicat şi plin de promoroacă al cojocului, Iurghin îi ghici dintr-odată gândurile amărâte:

— Te gândeşti la nevastă-ta?

— La ea, desigur, îi răspunse Andrei oftând. După cât ştiu, bătrânii au o vorbă: ostaşul se războieşte, iar nevasta stă acasă şi tânjeşte. Cum să nu te gândeşti? Dar nu-i vorba numai de asta...

— Ţi-e frică să nu i se fi întâmplat ceva?

— Se înţelege. Nevasta fără bărbat o duce mai greu decât o văduvă...

Lui Andrei îi făcea plăcere faptul că Iurghin adusese vorba despre Marica. Totuşi, îşi dădea seama că n-o făcuse asta numai pentru că-i părea rău de el, dar şi pentru că lui însuşi îi făcea plăcere să vorbească astăzi despre soţie şi despre dragostea credincioasă...

— Am văzut-o şi eu când plecam din Olhovca, zise Iurghin. Îţi dai seama dintr-o singură privire că-i o femeie credincioasă. Cum să nu-i duci dorul uneia ca ea?

Zăpada scârţâia puternic sub pâslarii lor.

— Ce uşoară era viaţa alături de ea... zise Andrei încet, parcă numai pentru el şi, întorcându-şi privirea de la Iurghin, începu să cerceteze, fără nicio nevoie, pădurea înhorbotată de pe partea drumului, unde mergea el, cu castelele ei ca din basme plăsmuite de iarna cea vijelioasă şi bogată în omăt.

— Uşoară? repetă Iurghin cu grabă. Îl interesa acum tot ce era în legătură cu viaţa de familie.

— Neînchipuit de uşoară! îi răspunse Andrei cu avânt, săltându-şi pe umăr automatul. Când mă uitam la ea, mi se părea că o să trăiesc o mie de ani pe lumea asta! Până-ntr-atât era viaţa de uşoară... Nu, mai bine nu mă mai întreba!

Lui Iurghin îi fulgeră prin minte că acum el e mai fericit decât Andrei şi, simţindu-se prost, se hotărî să-şi îmbărbăteze prietenul:

— Nu-i nimic, Andrei, mai rabdă puţin. N-ai văzut ce forţe îngrămădiseră ei aici? Şi la ce le-a folosit? Îndată ce i-am izbit nu s-a mai ales nici praful de ei! Fără îndoială că n-au mers toate chiar aşa de uşor... Dar asta nu e decât un fel de încercare, un fel de repetiţie. Să vezi, numai, când ne-or veni nouă în ajutor trupe proaspete, cum o să-i scărmănăm, de-o să rămână lumea întreagă cu gura căscată! Tu ascultă ce ne spune partidul. Odată ce partidul ne spune că duşmanul o să fie învins, înseamnă că aşa o să fie! Aşteaptă numai să-i trăsnim! După aceea o să te-ntorci iarăşi la Marica ta...

— Da, moralul băieţilor noştri e mult mai ridicat acum, zise Andrei şi parcă-i mai veni inima la loc. Ieri au bombănit toată seara, ca bondarii! N-am luat decât două sate părăsite şi n-am făcut, în totul, decât cinci kilometri spre apus, şi uite cum s-au schimbat băieţii! Ordonă-le să meargă înainte, şi se aruncă şi-n foc! Da, toţi sufăr că blestemaţii de fascişti ne-au cotropit atâta pământ, în fiecare clocoteşte ceva, uite colea... Toţi abia aşteaptă să pornim spre Apus. Eh, de-am pleca odată, cât mai repede! Cât mai repede! Dacă până în ceasul acela o să-mi mai bată inima-n piept, o să le plătesc cu vârf şi îndesat, şi pentru mine, şi pentru ceilalţi!

Ieşiră din pădure. În vale se arătă Cozlovo. În mijlocul satului, printre ulmii şi plopii răsuciţi, în locul bisericii aruncate în aer de hitlerişti, nu mai era acum decât o movilă uriaşă de cărămizi roşii. Pretutindeni se vedeau scheletele negre ale caselor arse, pe care zăpada nu le acoperise încă, iar deasupra lor se înălţau ogeacurile greoaie ale sobelor ruseşti. În largul câmpului se vedea cu deosebire limpede cum se îngroaşă deasupra pământului pâcla îngheţată.

Andrei simţi că lui Iurghin i-ar face multă plăcere acum, după ce vorbiseră de Marica, să deschidă vorba şi despre Lena. De aceea îl întrebă:

— Ei, cum a fost ieri? Aţi stat de vorbă?

— Cu cine, cu Lena? întrebă Iurghin, la rândul lui, cu atâta bucurie şi cu o privire atât de recunoscătoare, încât se vedea bine că abia aştepta să vorbească despre Lena Malâşeva. Da, am vorbit, ba de una, ba de alta... Nu prea mult, fără îndoială, că doar ştii că trebuia să plec...

— Da, şi Lena e fată bună...

— N-am mai întâlnit alta ca ea!... rosti Iurghin cu sfială după câtva timp, dar se cunoştea că ţinuse grozav de mult să facă această mărturisire, deocamdată măcar lui Andrei.

Dinspre casele din marginea satului se auzi lătrat de câini. Tulburat, Iurghin încetini pasul. Şi abia acum înţelese Andrei de ce îşi trimisese Iurghin ostaşii înainte şi-l oprise numai pe el. Dar îi făceau plăcere gândurile tainice ale prietenului său şi de aceea îi propuse cu voie bună:

— Ce-ar fi să intrăm la ele pentru câteva clipe?

Iurghin îşi întoarse în cealaltă parte faţa aprinsă.

— Da, e un geruleţ, numărul unu... Dar se cade oare?

— Şi de ce n-ar fi?

— Dar să nu stăm mult!

— Se înţelege că n-o să stăm mult, că doar avem treburi....

— Atunci, hai să intrăm!

Deodată, Iurghin îl opri pe Andrei şi, ducându-şi mâna la piept, îi mărturisi cu sinceritatea lui obişnuită:

— Mi s-a înfipt, uite colea, ca o schijă fierbinte!

— E întâia rană serioasă? îl întrebă Andrei cu un zâmbet.

— întâia în viaţa mea! Ce pot să fac?...

XX

Plutonul îşi sfârşea masa de seară. Dubrovca îl întrebă pe Piotr Semiglaz:

— Ai oprit mâncare pentru toţi cei care lipsesc? N-ai uitat?

— Vai de mine, tovarăşe sergent major! se supără Semiglaz, arătând gamelele înşirate pe masă. Iaca, vezi. Numai că, de ce-or fi întârziind atâta? Până şi Umrihin ne face fasonul, el care nu întârzie niciodată...

Un ostaş din grupa a treia, care se aciuiase lângă cuptor, întrebă:

— Ce s-o fi întâmplat cu Umrihin al vostru?

— Ieri? întrebă la rândul lui ostaşul Tihon Cudiarov, de fel de lângă oraşul Vladimir, un bărbat de vreo treizeci de ani, cu faţa rotundă, cu o roşcată aprinsă pe obrajii uşor umflaţi şi cu ochii mici şi pătrunzători, de o culoare nelămurită. Ei, straşnică, întâmplare! N-aţi auzit?

— Haide, vorbeşte odată lămurit...

— Cum vă spun, îndată ce am ocupat ieri satul ăsta Cozlovo, — începu Cudiarov aşezându-se printre soldaţii grupei a treia, — ne-am şi dus, după obicei, să cercetăm adăposturile... Şi iată că într-unul găsim o sticlă cu un lichid deschis la culoare. Sticla era plină, însă dopul abia se ţinea. Tocmai asta ne-a pus pe gânduri. Pe etichetă scria nu ştiu ce, dar nimeni nu putea să înţeleagă, şi atunci am început a ne socoti: oare ce-o fi în sticlă? Nici vorbă, cei mai mulţi erau de părere că nu putea fi altceva decât vin. Tocmai atunci pică şi Umrihin. „Tare nu-mi vine a crede să fie vin, tare mă îndoiesc! zice. Dacă e vin, atunci de ce au desfundat sticla şi n-au băut-o? Mai degrabă cred că-i un lichid împotriva „pistolarilor”, adică înţelegeţi, împotriva insectelor...” Băieţii au rămas pe gânduri. S-a găsit însă unul care-a citit ce scria pe etichetă. „Pe ruseşte, zice, înseamnă vin, pe cuvântul meu!” Dar Umrihini tot răsucea sticla în mâini, o mirosea şi clătina din cap. „S-ar putea, ce e drept, să fie vin, zicea. Vorba-i, ce fel de vin o fi? Dacă-i otrăvit? Hitleriştii îs câinoşi. Când au văzut că trebuie s-o ia la sănătoasa, au destupat sticla şi au turnat în ea un praf. Cu alte cuvinte: iaca, beţi şi crăpaţi!” Băieţilor li s-au şi muiat genunchii, iar Umrihin îi dădea înainte: „Cel mai cuminte lucru, fraţilor, ar fi să spargem sticla! Dar dacă vreţi, eu pot să gust. Mie nu mi-e frică. Ce n-am gustat eu în viaţa mea!” Băieţii au mai vorbit ce-au mai vorbit, până la urmă au hotărât: dacă nu-i e frică, n-are decât să încerce... Atunci Umrihin îşi toarnă un pahar plin, soarbe odată, plescăie din limbă, mai soarbe odată mai multişor, iar plescăie... „Ce dracu’ o mai fi şi asta? Şi ridică din umeri. Nu înţeleg nimic!” La a treia sorbitură, golise paharul până-n fund! După asta a mai dat de câteva ori din cap a mai tras pe nări... „Degeaba, zice, nu pot să-mi dau seama! N-are nicio tărie, parcă-i cam amărui... mai degrabă are un iz care te ameţeşte, parcă aduce cu zeama de măselariţă... Câte băuturi n-am gustat eu în viaţa mea dar aşa ceva n-am mai pomenit! N-o fi cum am mai spus, vreo unsoare pentru puşti? Ce ziceţi, fraţilor?” Şi-şi mai toarnă un pahar. Arunci toţi, se-nţelege, au strigat într-un glas: „Lasă, nu mai bea, dă-l dracului!” Umrihin însă o ţinea pe-a lui: „Cum adică, zice, să-l arunc fără să ştiu măcar ce-am băut? Acum, pentru mine e totuna...” Şi nici n-a apucat bine să bea şi pe al doilea pahar că a şi...

— A vărsat? întrebă nerăbdător unul dintre cei de faţă.

— A căzut din picioare! Ca trăsnit! Mort beat! Ne-a tras chiulul feciorul de căţea! Se nimerise să fie un vin al dracului de tare.. Ne-am repezit atunci la sticlă, dar abia mai rămăsese pe fund...

Uşa se deschise şi Semiglaz strigă:

— Iaca, vorbeşti de lup şi lupu-i la uşă!

Într-adevăr, în casă intră Ivan Umrihin, şi în urma lui alţi trei ostaşi. Aduceau cu ei miros proaspăt, de ger. Toţi erau îmbrăcaţi în costume albe de mascare şi fiecare avea câte o puşcă cu luneta băgată într-un toc de piele moale.

După ce-şi sprijini în tăcere puşca într-un colţ şi se dezbrăcă de manta, Umrihin se apropie de Semiglaz şi, fără să se uite la ceilalţi tovarăşi, îl întrebă:

— Unde-i gamela mea?

— Uite-o. Stai colea, tovarăşe lunetist! îi răspunse Semiglaz. Iaca am făcut rost de la bucătar de o jumătate de polonic mai mult pentru tine, zău dacă spun minciuni! Vezi? „Mai pune, zic, pentru lunetistul nostru, că trece astăzi un examen greu, da’ pe urmă o să le arate el friţilor!” Şi el mi-a pus.

— Degeaba l-ai mai rugat, oftă Umrihin întunecat.

— Cum asta, degeaba?

— Nu iese din mine lunetist şi pace!

Cei care erau mai aproape de el încetară să mai zăngănească cu lingurile prin gamele. În mijlocul atenţiei tuturor, Umrihin dădu pe gât un pahar cu votcă.

— Am îngheţat ca un câine, şi când te gândeşti că de pomana dracului...

— Mai bine ne-ai spune cum s-au petrecut lucrurile. Şi pe urmă, unde-i locotenentul? Unde-i sergentul? îl întrebă Dubrovca, fără prea multă prietenie.

— Trebuie să sosească imediat, tovarăşe sergent major. S-au luat cu vorba despre de-ale lor şi au rămas mai în urmă, răspunse Umrihin. Cât despre întâmplarea cu tragerea, o să vă spun, se-nţelege. Numai să mă lăsaţi întâi să mănânc. Şi Umrihin îşi goli în grabă gamela.

Făcând ochii mari şi miraţi, Osip Cernâşev se uită la lingura pe care Umrihin o lingea sârguincios şi zise:

— Da’ straşnic aruncător mai ai, Ivane!

— Funcţionează fără greş, îi răspunse Umrihin.

Ostaşii se aciuiară mai bine unul lângă altul jos, pe podea, şi Începură să-şi răsucească ţigări...

— Şi acum să vă spun, fraţilor, cum s-au petrecut lucrurile, — începu Umrihin. După ce s-a sfârşit examenul cela, ne cheamă tovarăşul locotenent şi ne spune că toţi îs buni de lunetişti, numai eu nu! Puteţi voi să vă-nchipuiţi una ca asta? Doar ştiţi, fraţilor, cum ţintesc eu. V-aduceţi aminte că mă evidenţiasem încă de pe când ne aflam pe Velicaia? Chiar comandantul de batalion m-a felicitat atunci! Nu că mă laud, dar când e vorba de tras, apoi mă pricep! Ochi mai sigur ca al meu, n-aveţi grijă, că nu se mai află! Să vă dau o pildă: cum scapără fulgerul, îl şi ochesc şi gata!

— Te cam întreci cu gluma, mormăi Semiglaz.

— Dă-i înainte! îl îndemnă Dubrovca.

— Şi cum vă spun, — urmă Umrihin, — ajungem noi la locul cu pricina, mai la dreapta de Schirmanovo. Acolo sunt atâtea tranşee şi adăposturi nemţeşti, că şi dracul poate să-şi scrântească piciorul! Tovarăşul locotenent ne arată la fiecare locul, sectorul şi ne spune: „Să urmăriţi cu atenţie adăposturile şi cazematele, fără să clipiţi din ochi. Şi cum vedeţi ţinta, trageţi fără greş!” În tranşeele şi adăposturile acelea se aflau tot băieţi de-ai noştri, cărora li se dăduse ordin să ridice câteva clipe într-un băţ când o căciulă, când un panou de placaj cu o mutră de fascist... Şi, cum spun, ne alegem noi poziţiile şi aşteptăm... Stau eu aşa, culcat, ca o jumătate de ceas, dar în sectorul meu nici urmă de ţintă. Nu-i şi nu-i! Undeva, alături, aud că trage cineva, dar eu stau tot culcat... Mai trece o jumătate de ceas. Simţeam cum îmi înţepenesc picioarele însă nu-mi luam ochii de la sectorul meu. Numai că ţinta, ia-o de unde nu-i! Ei drăcia dracului! mă gândesc. Ce-nseamnă asta? Pe-alături aud iarăşi pocnituri, iar eu stau, stau mereu, fără să mă clintesc. Simţeam că înţepenesc de viu, nu altceva! Pe deasupra, tocmai atunci se mai stârneşte şi un vânt cu zăpadă. Şi n-o să mă credeţi, dar îmi sufla drept în ochi! În câteva clipe, aproape că m-a acoperit cu zăpadă. Eu însă stau culcat înţepenesc dar stau cu ochii în patru. Şi abia când a contenit vântul, m-a cuprins o îndoială: oare nu cumva, zic, oi fi scăpat ţinta în timp ce-mi sufla vântul zăpada-n faţă? Dar stau înainte culcat îmi îngheţase şi inima-n mine şi aveam o poftă de fumat turbată. Şi nici pomeneală de ţintă! Ptiu, drăcia dracului, zic, să nu plesneşti de ciudă? Şi deodată îmi vine-n minte: oare n-o fi uitat tovarăşul locotenent să pună în sectorul meu un om cu căciula-n băţ ori cu un placaj drept ţintă? Ia să mă duc, mă gândesc, să văd ce s-a întâmplat? Şi mă duc la tovarăşul locotenent, iar el îmi spune: „Stai acolo, aşteaptă-i pe ceilalţi, ş-apoi o să vorbim noi...” Şi la urmă, îmi spune că nu-s bun! Iacă aşa stau lucrurile!

— Totul e limpede, zise Dubrovca. Îţi lipseşte răbdarea! Pentru un lunetist, nu-i destul numai să tragă bine. Lunetistul trebuie, mai întâi de toate, să aibă mult calm şi multă răbdare. Fără asta, el nu poate să-şi observe şi să-şi pândească duşmanul, prin urmare să tragă cu precizie... Iar tu, poţi să spui că ai răbdare? Ai stat trei ceasuri culcat în zăpadă, pe o vreme destul de bună, şi gata: ţi s-a isprăvit răbdarea! Ce ţi-a spus locotenentul?

— Şi el mi-a spus tot aşa, mărturisi Umrihin, posomorât.

După o masă pe săturate, ostaşii erau voioşi şi bine dispuşi.

De aceea începură care mai de care să glumească pe socoteala lui Umrihin: li se oferea un minunat şi rar prilej, să-l răsplătească pentru veşnicele lui înţepături.

— Ce răbdare poate să aibă el? De unde dracul s-o ia?

— El are răbdare numai când e cu lingura-n mână!

— Eh, Ivane, Ivane! oftă Petre, şi toţi tăcură aşteptând să vadă cum o să-l atingă. Ce să-ţi spun, degeaba am mai cerut aseară suplimentul cela de la bucătari Dar nu-i nimic. Mâine la prânz, când o să iau în primire mâncarea, o să-i spun bucătarului: „Ia-ţi înapoi din gamelă, tătucă, jumătatea aceea de polonic. Recunosc că ţi-am cerut-o de pomană!”

Ivan Umrihin, care suferea în tăcere toate înţepăturile lor, aşteptând prilejul potrivit să treacă la contraatac, se uită ţintă la Semiglaz şi-i zise serios:

— Bagă de seamă, cap sec ce eşti, să nu cumva să faci una ca asta! Ai fi în stare!

Casa se cutremură de hohote de râs.

Abia terminase Iurghin masa de seară, că îl chemă comandantul companiei. Andrei îşi spălă gamela, apoi începu să-şi cureţe automatul. Tocmai atunci sosiră cele din urmă numere din gazeta armatei şi din gazeta diviziei. Toţi ostaşii se îngrămădiră în jurul lui Dubrovca.

— Ce v-aţi repezit aşa? bombăni Andrei. Doar nu sunteţi de sticlă!

— Să treacă fiecare la locul lui! strigă Dubrovca.

Începu lectura obişnuită, de fiecare seară, a gazetelor.

De data aceasta, Dubrovca era ascultat cu o deosebită luare aminte: gazetele erau pline cu povestiri asupra multor întâmplări din ultimele bătălii. În însemnările acele se vorbea, cât se poate de limpede şi cu multă însufleţire, despre nenumărate fapte de arme: despre felul cum plutonul lui Iurghin, care luptase cu o vitejie nemaipomenită, năvălise cel dintâi pe Barsuşna şi distrusese o cazemată cu trei ambrazuri, despre isprăvile pline de dibăcie şi de curaj ale tancului „T-34” de sub comanda sergentului major Borisov, despre tragerile executate cu precizie de artileriştii şi servanţii aruncătoarelor noastre, despre lupta corp la corp de la Schirmanovo, despre activitatea neînfricată a fetelor sanitare, care dăduseră un nepreţuit ajutor răniţilor, despre convorbirile ţinute de lucrători politici şi agitatori în situaţia de luptă, şi despre strânsa cooperare a tuturor armelor în ultima fază a bătăliei, ceea ce dovedea creşterea măiestriei noastre militare...

Deseori se cita în aceste însemnări numele multor oameni din regimentul lui Ozerov, şi chiar ale unora dintre cei ce se aflau atunci în casă. Rostirea lor era totdeauna însoţită de strigătele înflăcărate ale ascultătorilor. E adevărat că tuturor li se părea că multe din cele povestite în ziare nu se petrecuseră în realitate chiar aşa — doar fiecare vede şi înregistrează altfel una şi aceeaşi bătălie. Dar în linii generale, acesta era adevărul adevărat şi tocmai acest adevăr avea o influenţă neînchipuit de înviorătoare asupra ostaşilor care, şi fără asta, ardeau încă de entuziasmul celei dintâi victorii depline. A fost destul ca Dubrovca să lase la o parte gazetele şi să răsufle o clipă, ca să se stârnească o larmă nemaipomenită: ostaşii începură să vorbească toţi deodată despre toate prin câte trecuseră până mai ieri...

Atunci intră în odaie instructorul politic al companiei, Goncearov, căruia ostaşii îi spuneau într-ascuns „Peste-tot”. Venise cu sergentul major Borisov, tanchist de gardă, pe care-l cunoşteau bine toţi cei din pluton. După ce aşeză oaspeţii la masă, Goncearov vorbi în liniştea care se lăsase:

— Iată, tovarăşi, sergentul major Borisov, despre care aţi citit acum în gazete. S-a întors abia de o oră de la Moscova...

— Cum aşa, de la Moscova? întrebă cu mirare Andrei, care şedea alături de Borisov, lăsând pe genunchi încărcătorul automatului.

— Şi ce găseşti de mirare în asta?

— Bine, dar când ai avut timp?

— Vezi că tancul meu fusese destul de vătămat acum trei zile, îi răspunse Borisov strângându-şi cu putere coifura de tanchist, tulburat, fără îndoială, de amintiri. Iar după ce am intrat în Schirmanovo, generalul Batiucov mi-a spus: „Nu mai încape vorbă că tancul vostru nu poate fi reparat în condiţiile de aici, aşa că pregătiţi-vă repede şi daţi-i drumul, cât e încă noapte, spre Moscova...” Mi-au dat toate documentele, ne-am urcat câteşi patru în cele două tancuri atinse şi am plecat. În zorii zilei de treisprezece eram la Moscova, unde am lăsat tancurile la uzina de reparaţii. Am rămas două zile acolo, cu tot felul de treburi, în timp ce voi vă băteaţi aici pentru Cozlovo, iar azi dimineaţă am dat din întâmplare peste o maşină de pe front... Şi iată-mă-s acasă! Doar nu-i cine ştie ce departe...

Ostaşii se îngrămădiră buluc în jurul mesei.

— Ce mai e pe-acolo, pe la Moscova?

— Cum arată? Adică, ce înfăţişare are?

— Lucrul cel mai de seamă e ce zice lumea pe acolo?

— Apoi, tocmai pentru asta m-a adus aici tovarăşul instructor politic, răspunse Borisov. Hai să le povesteşti, zice... Înţeleg că pe toţi vă interesează...

— Tovarăşi, treceţi fiecare la locurile voastre! ordonă Dubrovca, măturând odaia cu privirea.

— Caută să le vorbeşti pe scurt despre cele mai importante impresii ale dumitale, îi suflă Gonccarov încetişor. Nu uita că mai avem încă două plutoane tovarăşe sergent major. Trebuie să trecem negreşit şi pe la ele. Cum s-ar putea altfel?

Borisov îşi lăsă coifura pe bancă şi-şi descheie haina vătuită, groasă şi moale, care mirosea a ulei. În casă era o căldură înăbuşitoare...

— De la Moscova, tovarăşi, se vede tot, ca de pe un munte înalt — începu el şi, cu ochii pe jumătate închişi învălui într-o privire cercetătoare, pe deasupra opaiţului, ostaşii care stăteau pe podea în toată încăperea — şi după mine, lucrul acesta e cât se poate de important. De pe înălţimea de lângă Schirmanovo, de pildă, se vede până la douăzeci de kilometri împrejur, şi încă ţi se taie răsuflarea! Dar de la Moscova se vede toată ţara! Aşa a fost totdeauna Moscova, şi aşa o să fie totdeauna. De aceea, cum îţi arunci ochii de acolo şi vezi tot ce se face în ţară pentru victoria noastră, într-adevăr că ţi se opreşte răsuflarea!

Unul de lângă cuptor strigă cu invidie:

— Auzi, al dracului!

— Vreţi să vi le spun toate pe rând? După ce se făcu linişte, Borisov urmă: Cum vă spuneam, sosim noi în zori la Moscova şi ne ducem de-a dreptul la uzina de reparaţii. Ce fel de uzină o fi fost aceea înainte, nu mi-am putut da seama. Ştiu doar că acum repară acolo şi tancuri, şi tunuri, şi avioane... Într-un cuvânt, ce să mai vorbim degeaba! Ne-au primit, dar parcă poţi să povesteşti cum ne-au primit? Rude să le fi fost, şi nu ne-ar fi primit aşa! La uzină, muncitori puţini: care plecat la armată, care evacuat în Siberia odată cu instalaţiile principale... S-ar putea spune c-au rămas numai bătrânii, băieţii şi femeile. Şi nici strunguri n-au câte le trebuie. Cu toate astea, ce credeţi? Uzina trăieşte şi lucrează, şi încă cum! Munca e peste puterile omeneşti, greutăţi sunt de tot felul, de ce să ne ascundem păcatele? Şi totuşi, treaba merge! Ne uitam noi la tovarăşii de acolo, la viaţa lor şi la munca lor, şi ne durea inima, dar ne şi bucuram! În ateliere era frig, combustibil puţin... Dar toţi munceau şi niciunul nu se uita la ceas! Trag o fugă până la cantină, îşi înghit fiertura făcută cu cartofi îngheţaţi, şi îndărăt la strunguri! Muncesc aşa de mult încât la sfârşitul zilei văd negru înaintea ochilor, cum vedem noi după ce se sfârşeşte lupta, şi dorm tot acolo la uzină. Niciunul din cei care n-au copii nu se duce seara acasă! Într-un cuvânt, duc şi ei tot o viaţă ca pe front. Pe deasupra, mulţi dintre cei care pot, fac în fiecare zi şi câte-un pic de instrucţie militară. În cele două zile cât am stat acolo, am văzut cu prisosinţă cum muncesc acum cei de la Moscova, şi vă spun deschis că, dacă ai rupe în două oricare din piesele făcute în uzină, ar curge din ea sânge de muncitor!

Câţiva ostaşi tuşiră înăbuşit...

— Dar cu tancurile cum a fost? întrebă Andrei.

— V-am spus doar cum ne-au primit, răspunse Borisov. Tancurile au trecut imediat la verificare. Şi nici nu terminaseră tehnicienii cercetarea, că a şi sosit în atelier directorul însoţit de câţiva oameni. Unul dintre ei, un bărbat voinic, tânăr încă, îmbrăcat cu o haină de piele, a întrebat: „Ei, cum merge treaba pe front tovarăşi ostaşi de gardă? Ce s-a întâmplat cu tancurile? Le-aţi cercetat cum se cuvine? Cât timp vă trebuie, după părerea voastră, ca să le reparaţi?” Într-un cuvânt a întrebat de toate, şi atunci ne-am dat noi seama că trebuie să fie un om mare, pe care parcă-l cunoşteam...

— Şi cine era? întrebă Cernâşev în numele tuturor.

— Tovarăşul Şcerbacov, Secretarul Comitetului de partid din Moscova...

Soldaţii începură să murmure, ridicându-se de jos:

— Nu, spune drept: chiar tovarăşul Şcerbacov?

— Şi cum de nu l-aţi recunoscut după portret?

— Uite aşa, nu l-am recunoscut dintr-odată... Borisov ridică din umeri cu un aer de vinovăţie. Nu, staţi la locul vostru, că eu nu prea am vreme... După aceea, tovarăşul Şcerbacov s-a întors către muncitori şi le-a spus: „Ei, cum socotiţi, tovarăşi: oare n-o să putem da ostaşilor de gardă tancurile mai repede chiar decât vor ei? Gândiţi-vă că dacă tancurile s-ar întoarce pe front numai cu o zi mai devreme, câţi fascişti ar nimici în plus! Dar dacă s-or întoarce cu cinci zile mai înainte?... Doar sunt tancuri de gardă!” Şi din asta a ieşit un fel de meeting fulger. Muncitorii au strigat într-un glas: „O să dăm zor cu reparaţia, tovarăşe Şcerbacov, n-a-veţi grijă! O s-o sfârşim înainte de termen! Doar ne dăm şi noi seama...” Şi tot atunci, pe loc, muncitorii au scris o scrisoare brigăzii noastre, chiar pe tancul meu. Cum s-ar zice, şi-au luat angajamentul... N-am cum să vă citesc scrisoarea, că-i la generalul nostru...

— Vorbeşte acum despre Moscova, îi sufla Goncearov.

— Despre Moscova, tovarăşe instructor politic, s-ar putea vorbi toată noaptea... îi răspunse Borisov. Dar unde am eu timp? — Se uită la ceasul lui de mână şi-l întoarse puţin. La Moscova am fost peste tot, şi colo şi dincolo... Vedeţi, am impresia că Moscova e întocmai ca atletul acela... Am avut noi un luptător, unul Poddubnâi, un adevărat viteaz rus, care a fost şi campion mondial. Îl ţin bine minte. Şi acum văd înaintea ochilor Moscova întocmai aşa cum îl vedeam înainte de luptă pe Poddubnâi, neînvinsul campion mondial: mare, puternic, cu muşchii uite-aşa, cu dinţii strânşi, cu privirea severă şi vie... Ia să fi încercat adversarul să facă vreo mişcare spre ei, că-l trântea la pământ de nu se mai ridica în vecii vecilor! Aşa-i astăzi Moscova, tovarăşi!

Tot ce le spusese Borisov despre Moscova îi tulbură şi-i entuziasmă pe soldaţi. În odaie era mare însufleţire. Ca izvoarele de munte, când vijelioase, când mai domoale, schimbându-şi mereu drumul, discuţiile soldaţilor se avântară în necunoscut Despre câte nu s-a vorbit acolo! Dar, ca totdeauna, discuţiile cele mai diferite se adunară curând într-una singură: aşa şi

pâraiele de munte, oricât ar rătăci printre pietre, odată şi odată tot se adună într-un singur torent vijelios. La urmă veni vorba despre ceea ce neliniştea mai mult ca orice poporul sovietic în timpul acela: despre aliaţii noştri, despre Anglia şi America. Şi se încinse o discuţie care era cât pe ce să se sfârşească cu ceartă.

Totul porni de la Ivan Umrihin. Neizbânda lui la concursul de lunetişti, ca şi glumele înţepătoare ale prietenilor, îl necăjiseră peste măsura, cu toate că nu voia să mărturisească. Tăcuse multă vreme, fără să se alăture niciunuia din grupurile care discutau. Dar când veni vorba despre aliaţi, se repezi pe neaşteptate, ca un cocoş înfuriat, la Osip Cernâşev, omul cel mai liniştit şi mai cu judecată din pluton. Şi glasul lui uşor răguşit, dar înzestrat cu o ciudată putere de convingere, le acoperi pe toate celelalte:

— Ce tot îi dai cu America? — strigă el, fluturându-şi mâinile lungi şi mari pe deasupra capului lui Osip Cernâşev, care era scund şi bine legat. Vorba ceea: ce-i pasă ciorii de pielea noastră? Cu America astea, aşa stau lucrurile: încrede-te în ele, dar fii cu ochii în patru! Ce-ţi zburleşti mustăţile? Poate că nu eşti de aceeaşi părere?

Într-adevăr, ca un motan înfuriat, Osip Cernâşev îşi zburlise mustăţile scurte şi dese, aşa cum le poartă de obicei meseriaşii de vârstă mijlocie: era singurul din pluton care purta mustăţi...

— De ce vorbeşti fără nicio socoteală, Ivan? zise Osip Cernâşev, folosindu-se de o pauză de-a lui Umrihin ca să încerce să-i deschidă capul. De ce să umblăm cu ghicitul, când tovarăşul Stalin ni le-a lămurit toate astea în cuvântarea lui din ajunul sărbătorii? Ori poate că n-ai citit-o? Ori poate că te crezi mai deştept decât toţi?

— Dar ce lămureşte cuvântarea, mă rog?

— Bine, să-ţi spun eu, dacă nu ştii, strigă Cernâşev furios, cu toate că ştia foarte bine că Umrihin citise odată cu el cuvântarea pe care Stalin o rostise iu ajunul sărbătorii, la Moscova. Beaver cela, din partea Angliei... Cum îi zice, mă, băieţi?

— Beaverbrook, îi suflă Dubrovca.

— Ei, Beaverbrook cela din partea Angliei şi Harriman din partea Americii au fost la Moscova? Au fost! S-au sfătuit ei cu tovarăşul Stalin? S-au sfătuit! Au făgăduit că or să ne dea tancuri şi aviaţie? Au făgăduit!

— De făgăduit, pot ei să făgăduiască orice! Totdeauna au avut pe limbă miere şi-n inimă fiere...

— Dar nu-i vorba numai de făgăduieli: chiar ne dau! Şi Cernâşev, de obicei calm şi cumpănit, nu se mai putu stăpâni şi ridică glasul. Doar cuvântarea tovarăşului Stalin ne-o spune limpede! Ce eşti aşa de acru astăzi, Ivane?

Dar Umrihin, încăpăţânat, o ţinea morţiş:

— Or fi dând, însă nu se prea vede ce!

— Da' ce, crezi că-s datori să-ţi arate ţie personal ce dau? Ca să le pipăi tu, cu mâinile tale? Ia te uită ce-ţi vine-n minte! Doar ţi se spune lămurit, pe ruseşte, că ne-au dat şi împrumut, şi tot soiul de materiale...

— Poate că vrei să-mi spui că ni le-au dat aşa, pe gratis?

— Fără îndoială.

— Sărace de tine! — şi Umrihin făcu un gest spre Cernâşev, ca şi cum ar fi fost un om sfârşit. De la ei poţi să capeţi pe gratis doar ghionturi pe sub fălci, toate celelalte numai cu bani le dau! Sau poate că nu-i cunoşti încă pe blestemaţii ăştia de capitalişti? Pentru mine, vorba lor nu face nici cât o ceapă degerată!

— Şi pentru ce, mă rog?

— Oho, ia te uită ce întrebare! strigă în gura mare Umrihin, în timp ce toţi ostaşii îl ascultau, încredinţat că de data asta o să-l pună pe Cernâşev cu botul pe labe. Ia uitaţi-vă la el, la sugaciul ăsta cu mustăţi! Ascultă, Osip Ivanovici, pe-al câtelea an mergi? Oare-ai uitat cum ne strângeau ei de gât după revoluţie? De unde au ieşit, aşa dintr-odată, prieteni cu noi? Nu, frate, năravul din fire n-are lecuire! Dacă vrei, uite, o să-ţi spun pe şleau: se tem de Hitler, ca de dracu'; au înţeles că fără noi nu pot face nimic şi umblă morţi după prietenia noastră! Că doar ce mai pot ei să facă? Bine-nţeles, n-avem niciun motiv să nu le primim ajutorul... Şi fără îndoială că de pe muntele despre care ne-a vorbit adineauri tovarăşul tanchist, se vede mai limpede... Totuşi, după mintea mea, aşa stau lucrurile: toate astea or să ţină până la o vreme. Dar prietenul care ţi-e prieten numai până la o vreme, acela nu ţi-e prieten deloc. Vorba ceea: păzeşte-mă doamne de prieteni, că de duşmani mă păzesc eu singur! Asta-i vorbă veche...

Şi se încinse atunci o ceartă, cum nu se mai pomenise încă în pluton. Oamenii se împărţiră

în două: unii de partea lui Cernâşev, alţii de partea lui Umrihin. Şi toată casa vuia aşa de cumplit de glasuri aspre, răguşite, soldăţeşti, încât lumina opaiţului de pe masă se clătina ca ameţită în toate părţile, de parcă nu ştia unde să se ascundă de-atâta larmă...

După discuţia aceea înfierbântată, oamenii fumară mult timp în tăcere. Se făcuse atâta fum în odaie, încât trebui să se deschidă uşa. Şi iată că, după ce vorbiseră despre război până răguşiseră, îşi aduseră aminte, fără să vrea, de viaţa paşnică de până mai ieri. Şi gândindu-se la viaţa aceea, li se păru că văd înaintea ochilor, ca aievea, locurile lor de baştină şi pe cei dragi inimii lor... Şi din nou se aşezară la sfat, dar de data aceasta vorba lor era domoală şi tristă, pornită din adâncul sufletului. Într-un colţ, unii se gândeau ce bine ar fi trăit şi ar fi muncit ei acum, dacă n-ar fi fost războiul; mai încolo, alţii sfătuiau despre efortul celor din spatele frontului ca să câştige victoria asupra duşmanului, iar în alt colţ se întrebau ce s-o fi petrecând pe locurile lor, pe unde îşi făceau de cap acum cotropitorii cei blestemaţi... pe ici, pe colo, se auzeau suspine adânci. Fotografiile şi scrisorile treceau din mână în mână.

Deodată, un ostaş din grupa a doua, care stătea lungit pe paie lângă sobă şi se uita amărât în tavan, începu să cânte un cântec vechi, de jale, schimbându-l după inima lui de acum. Cânta încet, fără grabă, de parcă ar fi căutat ca fiecare cuvânt al cântecului să-i uşureze sufletul de jale şi amărăciune.

Adio, tu, viaţa şi dragostea mea,
De astăzi rămâi fără mine...

Dar se vede că în sufletul lui era prea multă jale şi amărăciune. Fără să se mai poată stăpâni, izbucni grăbit şi aspru:

De-acum singurel rătăci-voi aşa,
Şi n-o să mă-ntorc lângă tine...

Apoi, după ce-şi trase puţin răsufletul, aruncă pe neaşteptate, pe notele de sus:

Ce neagră mi-i noaptea, ce neagră şi grea!

Şi îndată după aceea se tângui, fără ascunziş, tovarăşilor săi:

Şi somnul s-a dus de la mine, s-a dus,
Vai, somnul s-a dus de la mine...

Petro Semiglaz se aplecă la urechea lui Cadeiarov.

— Hm! Cântă... Frumos glas!

— Dar ce-i?

— O să-l omoare...

— Cum asta, o să-l omoare?

— Se teme... şi cei care se tem n-o duc mult la război... Umrihin se apropie de Andrei şi-i şopti:

— Te pomeneşti că mâine dăm iarăşi vreun atac.

— Şi de ce crezi tu asta?

— Apoi, nu-l vezi pe ăsta cum presimte?...

Soldatul stătea culcat şi tăcea, cu ochii închişi, ca şi cum ar fi ascultat ceva de departe, de acolo unde îl purta cântecul. Mulţi credeau că uitase cum vine cântecul mai departe, dar el începu să cânte din nou:

Amară mi-i soarta, amară şi grea,
Amară mi-i, cum e pelinul,
Pelin, buruiană amară şi rea,
Amar ca şi tine mi-i chinul...

Şi iarăşi păru că i se frânge inima:

Ce neagră mi-i noaptea, ce neagră şi grea!

Iar somnul s-a dus de la mine,
Vai, somnul s-a dus de la mine...

Andrei se ridică într-un cot pe laviţă şi strigă:

— Ei, tu, privighetoare pribeagă! Cânţi bine, nu zic, dar când taci e şi mai bine. De ce amărăşti oamenii? Ce te tot vaieţi atâta?

— Fac ce poftesc îi răspunse soldatul.

— Ce pofteşti?... Andrei sări ars de pe laviţă, înfuriindu-se dintr-odată la fel ca şi tatăl său, ceea ce i se întâmpla destul de des în timpul din urmă. Dar cântecul nostru nu-l ştii?

Şi înroşindu-se tot mai tare de mânie şi de entuziasm, îi învălui pe toţi într-o căutătură scurtă şi nemulţumită, îşi ridică braţul şi începu să cânte. Şi toţi rămaseră uimiţi de puterea glasului său care semăna cu al celor de pe Volga:

Ridica-te astăzi tu, patria mea,
La lupta cea cruntă şi mare
Cu neagra putere ce-n cale ne-o sta,
Cu hoardele cotropitoare!

Cântecul acesta era unul dintre cele mai scumpe inimii poporului nostru în timpul războiului şi dintre cele mai tulburătoare. Puterea lui biruitoare îi făcu pe ostaşi să încerce din nou sentimentul măreţiei faptelor pe care le săvârşiseră pe front, ca şi întreg avântul puterii lor sufleteşti... Uitând dintr-odată tot ce le tulburase gândurile până atunci, ostaşii săriră de la locurile lor ca la o comandă de luptă şi, toţi laolaltă, într-un glas, începură să cânte din toată inima.

Reverse nobila noastră mânie,
Ca valul în clocot fierbând!
Războiul poporului nostru să fie
Războiul cel mare şi sfânt!

Cântecul se rostogolea ca un şuvoi de munte... Ochii tuturor ostaşilor ardeau aprinşi.

În clipa când Andrei termina strofa a doua, intrară pe uşă Ozerov şi Brianţev. Fuseseră toată ziua împreună: comisarul făcuse cunoştinţă cu ofiţerii şi ostaşii regimentului şi vizitase toate casele şi adăposturile pe care le ocupau. Sergentul major Dubrovca strigă: „Drepţi!” şi făcu un pas înainte ca să dea raportul comandantului, dar Ozerov şi Brianţev îi făcură, amândoi odată, un semn cu mâna, şi îmbrăţişând cu avânt pe ostaşii care se nimeriseră lângă ei, începură cei dintâi refrenul, cu aceeaşi însufleţire:

Reverse nobila noastră mânie,
Ca valul în clocot fierbând!
Războiul poporului nostru să fie
Războiul cel mare şi sfânt!

...Aci, cântecul se întrerupse. Uşa se deschise şi un ostaş atât de plin de promoroacă încât nu i se desluşeau decât ochii strălucitori, strigă din prag:

— Mi s-a spus că tovarăşul maior a intrat la voi.

— Aici sunt, aici. Ce este? întrebă Ozerov.

Ostaşul dădu uşa de perete, şi atunci păşi pragul, cu teamă, un om cu privirea întunecată, înfăşurat într-o manta nemţească, plin şi el de promoroacă. Era Otto Kugel — cel dintâi dezertor neamţ de pe frontul Moscovei...

XXI

Stalin întâmpina cu multă îngrijorare dimineaţa zilei de 16 noiembrie. Bineînţeles, ştia dinainte că trupele fasciste germane se pregătesc în grabă pentru o nouă ofensivă asupra Moscovei şi că trebuiau s-o înceapă cam pe la mijlocul lui noiembrie: faptul acesta era întărit de toate informaţiile furnizate de cercetare şi de declaraţiile prizonierilor capturaţi anume în diferite sectoare ale frontului din faţa Moscovei. Cunoştea perfect raportul de forţe dintre

părţile beligerante, prin urmare era în măsură să facă dinainte deducţiile necesare. Şi totuşi, când mareşalul Uniunii Sovietice Vasilevschi, îi raportă că armata lui Hitler va începe ofensiva chiar a doua zi dimineaţă, sprâncenele lui Stalin se împreunară cu încetul şi privirea lui se făcu deosebit de adâncă şi de îngândurată.

Toată noaptea aceea, Stalin o petrecu într-o muncă încordată.

În zori, când toate lucrările urgente erau terminate, Stalin trecu în odaia de lângă birou şi se întinse pe un divan. Dar oricât încercă să adoarmă, nu reuşi. Deodată se gândi că asta era din pricină că, trecând peste obiceiul său, nu fumase înainte de culcare. Luă de pe măsuţă o ţigară dintr-o cutie de culoare închisă şi o aprinse, dar în aceeaşi clipă o lăsă în scrumiera de cristal: nu ştia de ce, dar fumul de tutun îi displăcea...

Atunci se ridică şi se întoarse în birou.

— Nu, nu mi-e somn, îi spuse el secretarului de serviciu, cu glasul obosit şi uşor înăbuşit. Şi nu întârzie să facă o glumă, însă fără s-o însoţească cu zâmbetul său obişnuit. Mai bine să aştept până şi-or lua gustarea de dimineaţă trupele lui Hitler. Că doar n-or să înceapă ofensiva înainte de a mânca, nu-i aşa?

Trecând în sala aparatelor, Stalin vorbi aproape o oră cu doi directori de la uzinele militare din Ural, iar după ce se întoarse în birou, se aşeză la masa de lucru şi se uită la ceas... Cât e încet trecea timpul!

Ochii lui Stalin se opriră pe calendarul de birou. Pe fila de deasupra se vedea, neagră, cifra „15”: încă o zi trăită... Stalin se aplecă, cu gândul să întoarcă fila aceea care pierduse orice însemnătate, dar pe neaşteptate citi: „Acum două zeci şi patru de ani (1917), V. I. Lenin şi I. V. Stalin au semnat „Declaraţia drepturilor popoarelor din Rusia”, elaborată de I. V. Stalin”. Şi Stalin îşi aduse aminte limpede cum Lenin, în biroul lui de la Smolnâi, cu capul aplecat pe umărul stâng, semnase această Declaraţie — document constituţional de cea mai mare importanţă, prin care se proclamau solemn principiile de bază ale instaurării celei dintâi puteri sovietice din lume... Şi prin faţa ochilor lui Stalin se perindară imaginile neuitate ale trecutului... Îşi aduse aminte de zilele acele din aprilie ale anului optsprezece când, împreună cu Lenin, întocmise proiectul celei dintâi Constituţii a statului sovietic, apoi de luna septembrie a aceluiaşi an când, întorcându-se de la Ţariţân, vizitase pe Lenin, care era rănit şi cum Lenin îi arătase entuziasmat tiparul celui dintâi sigiliu de stat, făcut de curând...

Deodată Stalin se ridică: îşi adusese aminte cum depusese jurământul în faţa sicriului lui Lenin, apoi de ultima lui vizită la mausoleu. Asta sa întâmplase acum, de curând. Fără pic de sânge în obraz, cu ochii aplecaţi, se uitase câteva clipe în tăcere la trăsăturile scumpe ale marelui învăţător şi prieten, repetând în minte vorbele pe care şi le spusese în cea dintâi zi de război...

După ce întoarse în sfârşit fila de calendar, pe partea din stânga a suportului, Stalin se depărta de masă şi începu să se plimbe încolo şi încoace. Şi cu fiecare clipă, pasul lui era tot mai apăsat, iar privirea lui tot mai luminoasă...

Când sosi Vasilevschi cu cele dintâi informaţii cu privire la dezlănţuirea atacului duşman asupra poziţiilor noastre de pe Frontul de Vest, mai ales pe flancuri, Stalin fuma, făcându-şi însemnări cu creionul pe hartă. În timp ce-şi prezenta raportul, Vasilevschi rămase uimit de schimbarea izbitoare a lui Stalin într-o singură noapte: trăsăturile feţei îi erau proaspete, privirea-i era strălucitoare şi însufleţită. Şi Vasilevschi se gândi cu mulţumire, că, fără îndoială, Stalin, dormise bine în dimineaţa aceea...

Stalin petrecu aproape două ore într-o muncă încordată. Apoi, după ce rămase numai cu secretarul de serviciu, glumi, din nou, pe neaşteptate:

— Ei, acum să mănânc şi eu ceva. Nu-i tocmai nimerit să respingi pe nemâncate atacul duşmanului!

O femeie în vârstă îi aduse ceaiul. După ce aşeză serviciul pe o măsuţă rotundă, se trase mai la o parte, şi, cu băgare de seamă îşi înălţă spre Stalin privirea tristă.

— Ce este? Am încărunţit? o întrebă Stalin pe neaşteptate.

— Da, răspunse femeia în şoaptă.

...Noaptea, târziu, se ţinu la Cremlin obişnuita şedinţă a Comitetului de Stat al Apărării. Cu câteva clipe înainte de a se începe şedinţa, secretarul de serviciu aşeză în faţa fiecăruia dintre cei convocaţi în biroul lui Stalin câte-o foaie: era textul ordinului lui Hitler cu prilejul noii ofensive de pe Frontul Central, transcris după radio. Toţi se adânciră în lectură, fără să observe că Stalin intrase în birou printr-o uşă laterală.

— Aţi citit? întrebă el, oprindu-se lângă masa de lucru. Ce stil! Până şi într-un ordin ca acesta răzbat accente de isterie. Avem informaţii că Hitler a sosit la Smolensk. Vrea să

conducă personal ofensiva trupelor lui. Nu mai încape îndoială că e sigur de victorie. Crede că în focul acestei bătălii o să-şi făurească cununa de lauri a gloriei... Dar eu socotesc că sosirea lui Hitler la Smolensk n-o să facă din el un Napoleon, cum visează... Visuri deşarte! Stalin aruncă o privire spre Vasilevschi. Şi acum, tovarăşi, înainte de toate să ascultăm un raport sumar asupra situaţiei de pe Frontul de Vest

Stalin se aşeză la masa de lucru.

— Planul marelui cartier general al lui Hitler cu privire la Moscova e demult limpede pentru noi, începu Vasilevschi, ridicându-se de la masă cu câteva hârtii în mână. Din octombrie şi până astăzi el nu s-a schimbat. Pot să vă comunic acum doar câteva date mai precise cu privire la dispozitivul forţelor inamicului.

Uitându-se din când în când prin hârtii şi tuşind ca să-şi limpezească glasul, Vasilevschi raportă că marele cartier general al lui Hitler, care îşi propusese executarea unei întoarceri adânci şi a unei învăluiri a flancurilor frontului nostru din faţa Moscovei, apoi încercuirea şi cucerirea ei. Îşi întărise considerabil în cursul luni noiembrie, grupurile de şoc de pe flancuri. La flancul stâng, de la nord, al duşmanului, se găseau grupurile al treilea şi al patrulea de tancuri ale generalilor Goot şi Hupner, alcătuite din diviziile I-a, a 2-a, a 5-a, a 6-a, a 7-a, a 10-a şi a 11-a de tancuri, din diviziile a 14-a şi a 36-a de infanterie motorizată şi din diviziile a 23-a, a 35-a; şi a 106-a de infanterie. În misiunea grupului de nord intra ocuparea, în timpul cel mai scurt a oraşelor: Clin, Solnecinogorsc, Rogaciov, şi Dmitrov... Pe flancul drept de sud, se află armata blindată a generalului Guderian, formată din diviziile a 3-a, a 4-a, a 17-a şi a 18-a de tancuri, din diviziile a 10-a şi a 29-a de infanterie motorizată şi din divizia a 167-a de infanterie. În misiunea acestui grup intra, în prima urgenţă, ocuparea oraşelor: Tuia, Caşira, Riazan şi Colomna... Grupurile de pe flancuri urmau să dea loviturile principale. Cele secundare erau lăsate pe seama grupului de la centru, în alcătuirea căruia intră corpurile de armată 7, 9, 12, 13, 20, şi 43 şi diviziile a 5-a, a 19-a şi a 20-a de tancuri ale inamicului. Acestea caută să ajungă până la capitală pe şoselele Minsk şi Naro-Fominsc. În ofensiva împotriva Moscovei erau puse în acţiune în total 51 de divizii cu un efectiv de 350.000 de oameni cu un armament enorm: opt sute de avioane, cinci mii de tancuri, peste trei mii de tunuri...

Apoi Vasilevschi urmă:

— Rapoarte asupra rezultatelor luptelor de astăzi sosesc încă de la diferitele sectoare ale frontului din apropierea Moscovei. Deocamdată, e prea curând să tragem concluzii, totuşi putem spune...

Îşi aruncă privirea spre Stalin şi, citind probabil ceva în privirea lui, urmă:

— Nu trebuie să ne fie teamă de adevăr, deşi e crud. Trebuit să recunoaştem că armata fascistă-germană este încă o mare forţă. Această armată a pornit la această nouă ofensivă ferm încredinţată că va executa ordinul lui Hitler de a cuceri Moscova De aceea nemţii se bat astăzi cu o înverşunare nemaipomenită, aruncându-se pretutindeni la atacuri nesfârşite. Se aruncă mereu, cu toate că au pierderi uriaşe.

— Ei nu ştiu vechiul proverb rusesc: cine se repede asupra Moscovei, acolo-şi lasă capul, zise Stalin. Urmează. Te ascultăm.

— În unele locuri, duşmanul a izbutit să împingă îndărăt unităţile noastre... — şi Vasilevschi numi sectoarele frontului unde se întâmplase asta, apoi urmă: — însă foarte puţin. Şi asta i-a costat foarte scump! Se vede limpede, de pe acum, că trupele noastre dovedesc o şi mai mare dârzenie în apărare decât în Octombrie... Vasilevschi, înflăcărându-se pe nesimţite, povesti câteva din acţiunile de apărare încununate de succes ale unor unităţi din diferite sectoare ale frontului din faţa Moscovei.

Stalin se ridică de la masă.

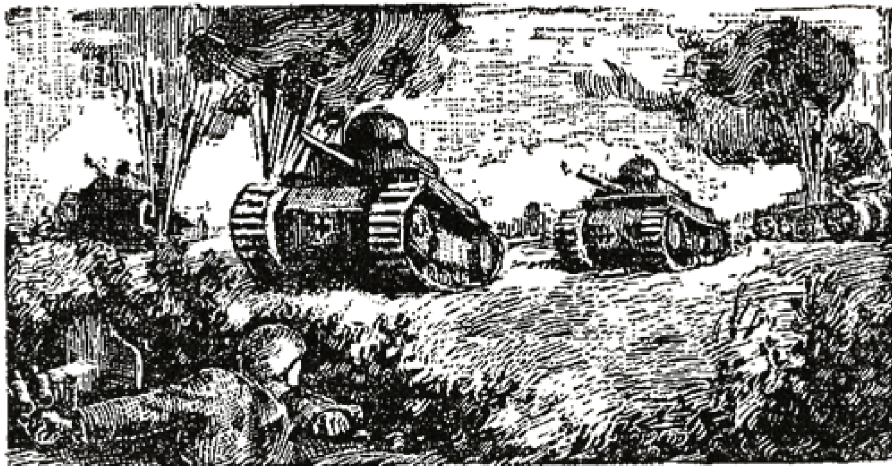
— Astăzi Moscova îi va lovi din plin!

Până la sfârşitul şedinţei, Stalin nu se mai aşeză. Se plimbă tot timpul în jurul mesei la care şedeau ceilalţi, oprindu-se când lângă unul, când lângă altul, ascultând cu răbdare pe fiecare tovarăş şi vorbind el însuşi despre tot ce trebuia să se facă pentru a câştiga victoria asupra duşmanului: despre îmbunătăţirea muncii uzinelor de tancuri şi de avioane de pe Volga şi din Ural, despre punerea în funcţiune a întreprinderilor evacuate în locul unde se află acum, despre accelerarea instruirii rezervelor în spatele frontului, despre trimiterea grabnică spre Moscova a unităţilor militare gata pregătite... Şi faptul că Stalin, discutând despre toate acestea, se plimba în jurul mesei cu mersul lui uşor şi nu stătea pe scaun, cum se obişnuieşte la şedinţe, crea în cabinet o atmosferă liniştită de muncă militară.

...Deasupra Moscovei stăruia noaptea neagră, învăluită în pâclă deasă şi îngheţată, în timp

ce la hotarele de răsărit ale ţării se înălţa, fremătând, dimineaţa strălucitoare.

Partea a III-a

I

Dimineaţa îngheţată se aprindea încet deasupra pădurii. La marginea poienii arse, plină de buşteni şi năpădită de puieţi, se ivi o turmă de elani. În frunte păşea elanul cel bătrân, conducătorul turmei. Înălţându-şi coarnele puternice, el se opri: de o ramură a cornului stâng îi atârna o crenguţă de brad. Câteva clipe rămase cu muşchii încordaţi, ca o statuie, abia mişcând din urechi şi ascultând cu adâncă luare aminte liniştea trează a iernii. Ceilalţi elani îşi înălţară şi ei, îngrijoraţi, boturile coroiate. Din cealaltă margine a poienii arse îşi luă zborul un cocoş de munte greoi, cu sprâncenele roşii. Peste spinările elanilor, cu lână grea şi pline de promoroacă, trecu un fior. Dar se liniştiră numaidecât: de jur împrejur stăpânea o linişte atât de adâncă, de parcă niciun copac nu se putea hotărî să-şi mişte măcar o crenguţă, ca să-şi scuture promoroacă de prisos. Elanul cel bătrân păşi cu îndrăzneală înainte şi dintr-o singură întoarcere a capului său uscat, apucă cu buza lungă vârful unui tânăr plop de munte. După el se urni toată turma, mestecând cu lăcomie crenguţele îngheţate ale puieţilor plini de sevă.

Aproape o oră rătăci turma, încet, în largul poienii arse. Apoi elanul cel bătrân se opri într-o poieniţă, se uită de jur împrejur, trase cu putere pe nări aerul îngheţat şi, după ce mai aşteptă puţin, se lăsă greoi în zăpadă. Lângă el se culcă elăniţa lui iubită, pentru a cărei dragoste se bătuse astă toamnă pe viaţă şi pe moarte. Ceva mai încolo, prin mestecănişul scund, se culcară şi ceilalţi elani.

Dimineaţa se aprindea acum peste toată pădurea.

După ce se odihni, clanul cel bătrân se ridică în picioare şi se îndreptă spre marginea poienii arse, dincolo de care se înălţa, ca un perete negru şi zimţuit, pădurea de brad nepătrunsă. În urma lui porni toată turma. Deodată, elanul tresări din tot trupul şi încremeni de spaimă: în liniştea pădurii trosnise o creangă uscată.

În aceeaşi clipă răsună o împuşcătură...

Cât ai clipi, elanul cel bătrân sări în aer, apoi se năpusti ca o vijelie în desişul pădurii de brad. Pierzându-şi capul, toată turma se repezi în urma lui...

Trăsese Afanasi Şoşin, care sosise cu o săptămână înainte la căsuţa din pădure a partizanilor, trimis de Loznevoi. După ce trase, desfăcu fără grabă închizătorul puştii şi aruncă tubul de cartuş. Întorcându-şi spre soare faţa pământie, îmbătrânită înainte de vreme şi brăzdată de zbârcituri adânci, Şoşin făcu din ochi, cu veselie, către Vasia Soichin:

— Am tras bine, nu?

Vasia cel tinerel era nedumerit şi speriat.

— Dar în care ai tras? În cel cu coarne?

— Nu, în elăniţa de alături...

— În elăniţă? Nu ştii că nu-i voie?

— Ei, şi ce dacă nu-i voie? Ia te uită!

Şi Afanasi Şoşin hohoti din fundul bojocilor.

— Vezi tu, — vorbi el după aceea, — elanul era voinic, ce-i drept, un adevărat taur cum s-ar zice. Dar să ştii de la mine, prietene: taurul ăsta e bătrân! Prin urmare, carnea lui e seacă şi uscată... Pe când vaca, e altceva. Orice ai spune, vaca e totdeauna mai grasă decât taurul şi are carnea mai fragedă, mai gustoasă... Uite, ia orice vietate de parte femeiască — găină, raţă, scroafă... Partea femeiască, drăguţule, are totdeauna carnea mai dulce! Ţine minte ce-ţi spun...

Vasia Soichin se uită spre partea unde dispăruse turma de elani înspăimântată de împuşcătură, apoi îşi strâmbă obrazul a durere.

— Poate că, totuşi, n-ai ucis-o?

— Ce tot îndrugi! Şoşin râse cu dispreţ. Apoi dacă vrei să ştii, am nimerit-o drept sub spată!

— Bine, dar a fugiţi

— N-ajunge ea departe. A fugit, aşa, din fierbinţeală.

Se îndreptară spre locul unde se odihniseră elanii. Întrecându-l. pe Şoşin, Vasia Soichin învălui nerăbdător cu privirea poieniţa în care elanul şi elăniţa răscoliseră adânc zăpada când săriseră după împuşcătură. Nevăzând pete de sânge, Vasia Soichin strigă, plin de bucurie:

— N-ai nimerit-o, frate!

— Nu, drăguţule, eu nu dau greş! îi întoarse vorba Şoşin apropiindu-se. Nu te grăbi să mă faci de ruşine. Hai mai departe.

Aruncă o privire asupra urmelor lăsate de elăniţă şi, abia zâmbind cu buzele lui subţiri, se îndreptă spre brădet. După ce străbătu brâul de brăzişori tineri, se opri în altă poieniţă.

— Vezi? Şi voiai să mă dai de ruşine!

Urmele elăniţei erau împroşcate cu stropi deşi de sânge.

— Aşa-i, ai ucis-o! şopti Vasia Soichin. Măi, măi!

— Ce mă tot ţii de rău? se supără Afanasi Şoşin. Şi ce dacă am ucis-o? Ştii tu cum or să se bucure toţi partizanii? Nici vorbă că are cel puţin cincisprezece puduri de carne macră. Îţi dai tu seama ce adaus înseamnă asta? Că mâncarea noastră, după cum ştii, nu-i mare lucru. Nu-i, de pildă, ca în vilegiatură... Aşa că, judecă şi tul

Elăniţa moartă zăcea în pădurea deasă de brad. Zăcea pe partea stângă, cu capul răsturnat de parcă-şi întindea gâtul la cuţit, şi toată partea dreaptă îi era scăldată în sânge. După ce o cercetă, Şoşin o bătu vesel peste pulpă.

— Straşnică!

Apoi, aşezându-se pe şoldul ei, propuse:

— Aprindem câte-o ţigară, ce zici? Păcat că n-avem timp, că am jupui-o cât e caldă!... Dar nu-i nimic După ce fumăm, o acoperim bine cu zăpadă şi tragem o fugă până la căsuţă. Pe urmă o tăiem în bucăţi şi o cărăm de aici. Sunt deprins cu de-alde astea, am mai făcut şi altădată...

Fumau în tăcere.

Timp de o săptămână, cât trăise în căsuţa din pădure a partizanilor, Şoşin nu izbutise să aducă la îndeplinire însărcinarea pe care i-o dăduse Loznevoi: să capete vreo informaţie mai de seamă cu privire la detaşamentul de partizani. La început, crezuse că însăşi căsuţa din pădure era baza principală a detaşamentului, dar înţelese îndată că s-a înşelat. Dintre cei sosiţi de curând, nimeni nu ştia unde se afla această bază principală, iar cu partizanii mai vechi Şoşin se cam ferea să vorbească deocamdată, ca să nu dea de bănuit. De altfel, noii sosiţi nu erau trimişi, nu se ştie de ce, la baza principală. Aşa că lui Şoşin nu-i rămânea decât să stea liniştit şi să aştepte.

Ca să nu-şi piardă vremea degeaba, se hotărî să câştige încrederea lui Piatâşiov, şeful postului înaintat, un om căruia, pe cât se pare, îi plăcea grozav să fie linguşit. Pentru asta, Afanasi Şoşin îşi puse la bătaie însuşirile lui excepţionale în această direcţie şi curând izbuti: cu o seară înainte primise de la Piatâşiov cea dintâi însărcinare — să plece la Gorbuşca, un sat mic din apropiere, şi să împrăştie printre colhoznice cele din urmă manifeste ale comitetului raional de partid din ilegalitate. Îşi îndeplinise sarcina în timpul nopţii, şi încă foarte bine. Iar acum, după ce împuşcase elăniţa, socotea că datorită grijii lui faţă de partizani o să cucerească pe deplin inima mult îngăduitoare a lui Piatâşiov.

Aşa se şi întâmplă.

Aflând că Şoşin a împuşcat o elăniţă, Piatâşiov nici nu-l mai întrebă cum îşi îndeplinise însărcinarea, ci se lăsă cu totul în voia vechii lui deprinderi profesionale de furnizor.

— Ce spui? Cincisprezece puduri? strigă el. Nu se poate!

— Ba se poate foarte bine, tovarăşe comandant! Pe mine nu mă înşeală ochiul, îi răspunse

Şoşin.

— Straşnic! Asta zic şi eu că-i treabă! Încântarea lui Piatâşiov nu mai avea margini. Bravo, frăţioare! Ne-ai scos din mare nevoie! Ştiu că ne-ai făcut un serviciu! Îţi dai tu seama ce înseamnă pentru noi cincisprezece puduri de carne? Hrana oamenilor e o problemă gravă. Da, da... De ce să ne ascundem? Uneori trăim numai cu o coajă de pâine uscată şi cu zeamă limpede de mei! Cu o hrană ca asta putem să facem faţă nevoilor noastre? Iar cincisprezece puduri... Stop, stai să calculez... Prin urmare, două sute patruzeci de kilograme de carne... Dacă am consuma câte zece kilograme pe zi, ceea ce ar fi prea de ajuns, am avea carne pe douăzeci şi patru de zile. Aproape o lună! Iată ce înseamnă elăniţa ta, prietene Şoşin! Dar, stop, ascultă: oare nu se poate să mai împuşti una? Ce zici?

— Se poate, se învoi Şoşin cu demnitate şi bunăvoinţă, abia stăpânindu-şi bucuria pentru izbânda lui. Mai găsim noi elăniţe pe-aici, că doar nu degeaba îi şi zice pădurii „Losinoe uroiisce”[24].

Când mai aveţi nevoie, vă mai împuşc una, numai să daţi ordini

— Minunat! Cum s-ar zice, o să fii furnizorul nostru. Problema cărnii, ca să zic aşa, e pe deplin rezolvată! Piatâşiov îl scutură prieteneşte pe Şoşin de umeri, recunoscător, fără îndoială, pentru ajutorul pe care i-l dăduse la rezolvarea acestei probleme. Iar acum, prietene, organizează transportul! Ia cu tine oameni câţi ai nevoie, şi plecaţi repede într-acolo, aşa fel ca să avem carne pentru masa de la prânz. Îmi aştept şefii... Cum te-ai gândit s-o aduci?

— Foarte simplu. O tăiem în bucăţi şi o vârâm în saci.

— Minunat! Dă-i drumul, frate, repede!

După ce ieşi de la Piatâşiov prin tinda din spatele casei şi intră în bucătăria largă, plină de partizani, Şoşin se uită pieziş cu ochiul drept la Vasia Soichin.

— Ai văzut cum s-a bucurat? Şi tu care... Mergi cu mine după carne?

— Sunt oameni destui, n-ai decât să alegi!

— Cum pofteşti, treaba ta!

Oameni bucuroşi să meargă după carne, se găsiră mulţi. În timp ce împărţea ajutoarelor lui saci şi topoare, Şoşin dădu cu ochii lângă cuptor, de un flăcău tânăr, îmbrăcat cu un surtuc negru de postav: era poliţaiul Usaciov, venit de lângă Smolensk şi intrat în serviciul poliţiei în aceeaşi zi cu el. „Da’ ce-o fi căutând aici?” se tulbură Şoşin, şi începu deodată să strige la partizanii care-l înconjuraseră:

— Ce vă înghesuiţi aşa? Ce vă băgaţi în sufletul omului? O să aleg eu pe cine am gust!

Partizanii se dădură la o parte. Şi atunci, în faţa lui Şoşin ieşi, cu o înfăţişare supusă, poliţaiul Usaciov. Sprânceana dreaptă-i zvâcnea uşor.

— Unde te bagi? strigă la el Şoşin.

— Ia-mă şi pe mine, se rugă Usaciov, cuviincios.

— Mai aşteaptă... Şoşin se depărtă de saci. Mi se pare, frate, că te văd pentru întâia oară. Nu cumva ai sosit de curând? De când eşti aici?

— De aseară.

— Aha, de aseară... Şi, ca şi cum s-ar fi încredinţat că stagiul noului sosit la căsuţa din pădure era cu totul îndestulător, Şoşin îl primi bucuros. Bine, pune mâna pe sac.

Începură să taie elăniţa cu două topoare.

Cum termina de umplut sacii cu bucăţi de carne, Şoşin îi şi trimitea unul după altul, cu partizanii. Şi de fiecare dată striga!

— Nu mai pierde vremea! Ia sacul în spate şi şterge-o.

Ca şi cum doar din întâmplare l-ar fi lăsat la urmă pe Usaciov, Şoşin mai strigă odată către partizanii care se depărtau, înşiraţi, prin poiana arsă:

— Daţi-i drumul mai repede! Ce-a mai rămas, luăm noi! Pufăind din ţigară, Şoşin aşteptă cu răbdare până ce partizanii dând la o parte tufărişul, tăiară de-a curmezişul poiana arsă. Usaciov aduna şi încărca în sac bucăţile de carne tăvălite prim zăpadă.

Soarele luneca jos pe deasupra codrului — se apropiau zilele cele mai scurte ale iernii. În pădurea liniştită gerul era singurul stăpân, atotputernic şi necruţător: mâinile şi picioarele înţepeneau, simţeai în nări înţepături ascuţite iar aerul tare parcă frigea, îţi îngreuia respiraţia.

— Frige, hai? întrebă Şoşin, bătându-şi mânuşile una de alta.

— Vorbeşte! zise Usaciov încet, cu asprime, fără să-şi lase lucrul. Repede! Trebuie să-i ajungem din urmă.

— Vii din partea lui? întrebă Şoşin cu gândul la Loznevoi.

— Nu pierde vremea! Am venit pentru puţin timp aici. Mâine trebuie să plec îndărăt, urmă

Usaciov. Tragi cu ochiul primprejur? Uite-te, dar vorbeşte. Loznevoi s-a făcut rău ca un diavol! Mi-a dat poruncă să culeg de la tine toate informaţiile şi să mă fac nevăzut Mâine trebuie să fiu la el.

— Dar ce să-i spun?

— Cum asta, ce? Toate informaţiile de care avem nevoie. Unde e baza lor principală? Cine-i comandant? Ce incursiuni au de gând să facă?

— Eh, ce oameni suciţi mai sunteţi şi voi! oftă Şoşin. Crezi că-i uşor să le afli toate astea? Nu, drăguţă, oamenii ăştia nu trăncănesc fără rost… Adună, adună, vezi-ţi de treabă… Uite, e o săptămână de când stau aici şi ce am aflat? Nimic! Nu ştiu măcar unde li-e baza. Aşa oameni sunt ei!

— Da, ei îs deştepţi, iar tu eşti prost zise Usaciov. Când o să te întorci la Bolotnoe, o să te-alegi cu câţiva dupaci, asta s-o ştii! Ori poate că te-au cumpărat, cumva? Prea te dai bine pe lângă ei!

— Acum, tu eşti prost — răspunse Şoşin fără duşmănie. Dă încoace sacul şi ajută-mă să-l aburc în spate. Nu uita toporul. Haidem!

Usaciov îl urmă icnind.

— Bagă de seamă, Şoşin! Pentru neexecutarea ordinului…

— Nu încerca să mă sperii tu pe mine! Îmi cunosc eu datoria mai bine decât voi. Întorcându-şi capul din când în când, Şoşin aruncă în urmă câteva cuvinte. Chiar să-i şi spui: că-mi cunosc eu datoria! Auzi dumneata, învaţă oul pe găină! În privinţa căsuţei, să-i spui ce-ai văzut şi tu singur. Celelalte, o să le aflu eu zilele astea. Cum aflu, cum mă întorc.

— Veşti o să trimiţi tu, nu zic, dar de întors, nu te mai întorci…

Şoşin se opri.

— Ce fel de vorbă-i asta? Eu am primit ordin să mă întorc.

— Acum primeşti alt ordin! Usaciov se uită de jur împrejur şi-şi potrivi mai bine sacul în spinare. Uite care-i ordinul: să aduni toate informaţiile, să le trimiţi mai departe prin poliţaiul de la Gorbuşca iar tu să rămâi la detaşament până la noi dispoziţiuni.

Şoşin oftă adânc, cu năduf.

Şi fără să mai asculte ce spunea Usaciov, o luă înainte greoi, clătinându-se sub povara sacului şi călcând mereu pe-alături de pârtia bătătorită de partizani.

În timp ce Şoşin şi oamenii lui erau plecaţi după carne, la căsuţa din pădure sosise un grup numeros de partizani de la baza principală, în frunte cu Boiarchin. Cei de la postul înaintat îşi dădură seama numaidecât că la noapte vor avea loc operaţii mari.

Apropiindu-se de căsuţă, Şoşin îl văzu în cerdac pe Piatâşiov iar în jurul lui partizani cunoscuţi şi necunoscuţi. „Mă aşteaptă, se gândi Şoşin. Acum ştiu că or să meargă treburile ca pe roate! Ajuns lângă cerdac, foarte bine dispus, aruncă uşurat sacul la pământ. Apoi, răsuflând din greu, îşi şterse cu căciula fruntea asudată.

— Uf, c-abia l-am adus! Credeam că rămăsese puţin, dar când am început să adun bucăţile — Doamne sfinte! După aceea se întoarse către Usaciov: Aruncă-l şi tu colea. Îi luăm îndată.

Un bărbat necunoscut — uscăţiv, cu uşancă albă de miel, cu cojoc ostăşesc albit şi cu pistol la brâu — era Stepan Boiarchin — arătă cu capul spre Şoşin şi întrebă, scurt:

— Acesta-i?

— Da… îi răspunse Piatâşiov, abătut.

Lui Şoşin i se păru că cineva îşi petrece palma îngheţată pe spinarea lui fierbinte.

Boiarchin coborî scările cerdacului.

— Ia să-mi spui dumneata, vânătoraşule, cine ţi-a permis să, împuşti elanii? Cine ţi-a permis să calci legile statului?

Şoşin îşi dădu seama numaidecât că cel care-i vorbea era însuşi comandantul detaşamentului de partizani. Şi deodată avu aceeaşi senzaţie pe care o avea totdeauna când i se întâmpla să viseze că se prăbuşeşte într-o prăpastie.

— Care legi? — repetă el buimac, cu toate că înţelesese limpede întrebarea lui Boiarchin. În ce priveşte elanii? — şi-şi desfăcu braţele, uluit. Doamne, dar ce legi mai sunt acum? Suntem în război, şi dumneata mai vorbeşti de legi…

— Prin urmare, după capul tău, dacă-i război şi dacă pământul neţ-a fost cotropit de nemţi, înseamnă că s-a sfârşit cu legile sovietice? Faţa uscată a lui Boiarchin, cenuşie de boală, se înăspri. Nu, vânătoraşule, statul nostru există încă, aşa cum exista şi înainte, şi nimeni nu i-a abrogat şi nici n-o să-i abroge legile! Nu poate să judece ca tine decât acela care nu crede în victoria noastră, care nu se gândeşte la viitorul nostru. Noi o să fim şi în viitor, aşa cum am fost şi până acum, stăpâni ai tuturor bogăţiilor noastre, şi pe pământ, şi-n apă. Ca

buni gospodari, suntem datori să păstrăm aceste bogăţii pentru viaţa noastră de mâine. Ai înţeles? Nu-i nimic, o să te gândeşti la toate astea pe îndelete şi o să înţelegi...

Şi Boiarchin aruncă o privire spre Piatâşiov, care stătea tot abătut.

— Pe vânătoraşul ăsta să mi-l bagi zece zile la carceră. La carceră grea! Să nu i se dea nicio bucăţică de carne. Lasă-l să se gândească pe îndelete la legile statului sovietic!

Lui Şoşin îi căzură braţele în jos...

II

Marica pleca pentru întâia oară la o acţiune de luptă. Şi mamă-sa, şi soră-sa, şi Boiarchin, şi Crâlatov — toţi căutau s-o înduplece să se mai odihnească un pic după toate câte le îndurase în timpul din urmă la Olhovca. Dar Marica rămânea neînduplecată.

După lansarea paraşutiştilor, o săptămână încheiată învăţă cu râvnă mânuirea armelor. Demonta şi monta de nenumărate ori la şir puşca, automatul şi pistoletul şi, împreună cu alţi partizani care nu cunoşteau nici ei meşteşugul acesta, făcea zilnic exerciţii de tragere la ţintă. De grenade se cam temea, fără să ştie de ce, şi oricât se silea să-şi înfrângă frica pe care o simţea faţă de această „artilerie de buzunar”, nu izbutea. Nu prea avusese timp să înveţe cât ar fi trebuit, totuşi era de pe acum în stare să mânuiască armele şi să tragă. I se încredinţă un automat.

Ilia Crâlatov o sfătuia mereu să nu se amestece în acţiunile de luptă ale detaşamentului, şi asta numai pentru că se temea să nu i se întâmple ceva: oricum, războiul e război... Dar când înţelese că Marica era neînduplecată în hotărârea ei, căută să-i fie cât mai de folos în ce priveşte instrucţia ei militară. Spera ca, prin această grijă a lui, să-i poată câştiga simpatia, singurul lucru la care mai râvnea în viaţa lui de acum. Făcea tot ce-i sta în putinţă să fie lângă ea în orice clipă liberă, doar o putea s-o ajute cu ceva, şi căuta să-i ghicească orice dorinţă.

Cu gândul numai la instrucţia militară, Marica nu-şi dădea seama că, folosind şi acest prilej, Crâlatov făcea tot ce putea ca să şi-o apropie. Ei îi făcea plăcere că însuşi şeful de stat major al detaşamentului o ajută la instrucţie şi se deprinse curând să-l vadă mereu pe lângă ea. Ilia Crâlatov era totdeauna bun, atent, plin de grijă şi îndatoritor, ca nimeni altul în detaşament. Marica nu putea să nu-i fie recunoscătoare şi de aceea se purta faţă de el cu acea căldură sufletească cu care natura o înzestrase din belşug.

— Tovarăşe Crâlatov, — îi spunea ea adesea, — fără dumneata n-aş fi învăţat nimic! Cum să-ţi mulţumesc?

— N-am eu nevoie de mulţumiri...

— Atunci, de ce?

Crâlatov îi răspundea, prefăcându-se că glumeşte:

— De o privire caldă.

— Ei, ce tot spui!...

Dar Ilia Crâlatov îşi îngăduia foarte rar asemenea vorbe: era prudent, se temea să nu tulbure prietenia pe care i-o arăta pe atunci Marica.

Îşi zicea: prietenia e vecină cu dragostea.

Acum, Ilia Crâlatov era chiar bucuros că Marica se hotărâse să fie o adevărată partizană. Dacă şi astăzi are mereu nevoie de ajutorul lui, cu atât mai mult o să aibă mai târziu, când va trebui să ia parte la acţiuni pe teren. Fără îndoială că la multe din aceste acţiuni vor merge împreună, şi se ştie că nimic nu apropie mai mult pe oameni decât lupta. În felul acesta va ajunge să-i fie prieten şi ocrotitor şi va străluci în faţa ei datorită curajului şi vitejiei lui.

...Cea dintâi acţiune de luptă o tulbură nespus de mult pe Marica. În clipa când şirul de partizani plecă de la Crasnaia Gorca spre căsuţa din pădure, Marica înţelese că în viaţa ei începe ceva nou. Pe drum încercă să se stăpânească, ca nu cumva să observe partizanii cât e de emoţionată de noua ei situaţie în detaşament şi să nu râdă de ea. Se silea cu tot dinadinsul să-şi ia înfăţişarea pe care o aveau în mod obişnuit, toţi ceilalţi partizani. Dar nu izbutea: chipul ei oglindea limpede ceea ce simţea, aşa că orice ochi mai atent putea să vadă cât era de tulburată şi de însufleţită.

În ziua aceea, toate îi făceau plăcere. Îi părea bine că era îmbrăcată altfel ca de obicei. Purta un cojoc negru, o uşancă şi pantaloni de schi. Dar mai cu seamă se bucura că purta pe umăr un automat adevărat, cu care trăgea destul de bine. Şi-i mai plăcea că merge pe schiuri ca toţi ceilalţi partizani şi că strigă când trebuie, cum făceau şi ei: „Hei, ai adormit? Dă-i drumul, nu ne ţine-n loc!” Toate acestea o făceau să se gândească cu sufletul plin de lumină şi

de fericire la viaţa ei nouă de luptă.

Îi plăcu şi cel dintâi popas la căsuţa din pădure. Ce bucurie să stai jos pe podea, rezemată de perete cu spatele care te doare de-atâta umblet, să asculţi ce vorbesc partizanii, să auzi hohotele lor de râs nestăpânit, apoi să te aşezi la masă cu ei şi să mănânci carne proaspătă de elan... Totul era nou acolo, neaşteptat, interesant, plin de înţeles, şi Maricăi i se părea chiar că numai ea era în stare să înţeleagă importanţa deosebită a celor mai mărunte întâmplări de la acest popas al partizanilor. Tot ce era obişnuit pentru cei mai mulţi, pe ea o mişca şi o tulbura, întocmai ca muzica...

După masa de la prânz, Stepan Boiarchin expedie jumătate din noii sosiţi la Crasnaia Gorca. Afanasi Şoşin, care stătea la arest în baie, îi văzu plecând în adâncul pădurii şi gemu atât de cumplit, încât santinela, speriată, îşi vârî capul pe uşă. Apoi, grup după grup, partizanii începură să plece în diferite direcţii. Cu toate că niciunul dintre ei nu ştia planurile lui Voronin, comandantul detaşamentului raional, afară de Boiarchin toţi îşi dădeau seama că acţiunile lor de luptă se desfăşurau din zi în zi tot mai larg şi mai cu îndrăzneală, tot mai cu îndrăzneală şi mai cu hotărâre, şi că ele nu erau decât începutul unei operaţii mari şi bine chibzuite. Lucrul acesta se simţea atât din caracterul misiunilor de luptă, cât şi din faptul că pentru executarea lor li se dădea un timp limitat.

Marica se nimeri în grupul lui Crâlatov.

Grupul acesta se îndreptă spre satul Svistunovo.

Se însera. Peste zi fusese ger zdravăn, iar spre seară gerul se înteţi aşa de cumplit, încât pădurea se învălui ca în ceaţă. Tot ce era vietate se pitise pentru noapte în locuri ferite: veveriţele îşi astupau mai de nădejde scorburile cu muşchi, cocoşii de munte se cuibăreau mai adânc în zăpadă, păsărelele se ghemuiau în brădetul de nepătruns...

Blestemând gerul, partizanii păşeau încovoiaţi, ferindu-şi de ger nasurile şi urechile... Dar nici frigul, nici mersul anevoios, nu puteau face să scadă înflăcărarea nesfârşită a Maricăi. Îi venea din ce în ce mai greu să se arate liniştită, aşa cum arătau de obicei toţi partizanii.

În apropierea unui pârâu, Marica se opri, lăsă pe câţiva partizani să-i treacă înainte şi-l aşteptă pe Crâlatov, care venea în urma tuturor. Când o văzu, lui Crâlatov i se tăie răsuflarea, atât era de frumoasă în clipa aceea! Uşanca şi cojocul îi erau presărate cu zăpadă, sprâncenele şi genele pline de promoroacă, iar în ochii negri ca mura stăruia atâta căldură şi atâta strălucire, cum nu vezi decât la cei care pleacă să îndeplinească o chemare sfântă.

— Tovarăşe locotenent! zise Marica, fără să-şi mai ascundă tulburarea şi entuziasmul faţă de viaţa nouă care începuse în ziua aceea pentru ea. Nu, dumneata nu eşti în stare să înţelegi aşa ceva! Pentru dumneata, e un lucru obişnuit, dar pentru mine e aşa de nou! Cât de minunat e să simţi şi să ştii că eşti alături de toţi ceilalţi! Dar mi-e greu să ţi le spun toate... Dacă ai şti ce fericiră e să ţii o puşcă în mâini atunci când e nevoie! Poate că nu vorbesc destul de lămurit?

În timp ce le spunea toate acestea, Marica era atât de frumoasă, cum n-o mai văzuse până atunci Ilia Crâlatov. Îi venea să se repeadă la ea, s-o îmbrăţişeze şi s-o sărute, s-o sărute nesfârşit de mult. Părea că un diavol îl împingea spre Marica. Dar se stăpâni la vreme. Înţelese că nu se cuvenea să facă lucrul acesta acum, când întreg sufletul Maricăi era cuprins de o fericire nouă...

III

În înaltul siniliu al cerului de noapte, atârna luna rotundă şi luminoasă ca de aramă. În jurul ei scânteia o cunună albastră. Deasupra pădurii curgea o lumină egală şi blândă, iar sub ea sclipea, argintie, împărăţia celor din vizuini.

Gerul frigea dureros obrajii. Mâinile înţepeneau de frig. Era nespus de greu să mergi cu schiurile, mai cu seamă prin pădurea tânără şi deasă: mereu trebuia să schimbi direcţia, ca să înconjuri tufişurile, buştenii şi desişurile neîntrerupte, troienite de zăpadă. Era destul să atingi din nebăgare de seamă vreun copac, ca să ţi se pară că pădurea întreagă îşi revarsă asupra ta tot belşugul ei de omăt.

De câteva ori strigase până acum Ilia Crâlatov către călăuza lor — un bărbat mustăcios şi tacticos, cu mers de vânător încercat:

— Mă, „Susanin”, unde ne duci?

Ulâbâşev, călăuza, un colhoznic din Svistunovo, răspundea de fiecare dată încet şi liniştit, fără să se oprească din mers:

— Ai răbdare, acuşi...

Deodată, într-o poiană nu tocmai largă, de sub schiurile Maricăi ţâşni ceva în văzduh, cu zgomot, împroşcând zăpada. Marica ţipă şi căzu pe schiuri. Şi la dreapta, şi la stânga se înălţară de asemeni trâmbe de ninsoare.

Toată poiana răsună de glasurile partizanilor.

Crâlatov se apropie de Marica, o ajută să se ridice şi, uitându-se la faţa ei împroşcată cu zăpadă, o întrebă:

— Te-ai speriat?

— Doamne, dar ce-a fost asta?

— Cocoşi de munte.

— Lua-i-ar dracu'! strigă Marica înciudată, ştergându-şi obrajii. Credeam că-i moartea şi îngheţase inima în mine! După ce-şi mai trase sufletul, întrebă cu nelinişte: oare o să-mi fie frică, ce crezi?

Merseră cam o jumătate de oră în linişte spre răsărit, pe-alături de şleah. Marica îşi aduse aminte cum desfundau femeile din Olhovca şleahul acesta acum două săptămâni, când căzuse întâia zăpadă; Nu trecuseră de atunci decât două săptămâni, şi câte întâmplări nu-i zguduiseră viaţa! Şi totuşi, de aci înainte o aşteptau evenimente şi mai importante...

În sfârşit, ieşiră la marginea pădurii.

— Iată, am ajuns, zise Ulâbâşev.

— Dar unde-i? îl întrebă Crâlatov.

— Apoi colea, în câmp. Nu-l vezi?

Lăsându-se pe călcâie, partizanii cercetară cu luare aminte câmpia întinsă, care strălucea în bătaia lunii.

— Da, îl văd! Tocmai acolo!

— Aşa-i, acolo...

Pe partea dreaptă a şleah ului se vedea umbra încremenită a unui avion. Era un „Messerschmidt-109”.

Cu trei zile în urmă fusese silit să aterizeze, din pricina unui defect la motor. Curând, la locul unde aterizase sosi o maşină puternică pe şenile, cu un grup de nemţi: tehnici de aviaţie şi o gardă. Se apucară numaidecât să repare avionul şi scoaseră cu sila colhoznicii din satele vecine, ca să pregătească terenul de decolare.

A doua zi, colhoznicul Ulâbâşev veni la detaşamentul lui Boiarchin şi-i propuse să distrugă avionul. Se hotărâră să pornească la lucru fără întârziere: nemţii puteau să dreagă repede avionul şi să-şi ia zborul.

Partizanii se îngrămădiră în jurul lui Ulâbâşev.

— Lângă avion, — începu călăuza încet, — şi-au instalat nemţii un cort nu tocmai mare, căptuşit pe dinafară cu zăpadă. În cort rămâne numai garda, ceilalţi se duc să doarmă la Svistunovo.

— Cât e până la Svistunovo?

— Cam trei kilometru

— Prin urmare, n-or să aibă timp să le vină în ajutor?

— Da-de unde!

— Numai că, vezi, noaptea-i cam luminoasă...

— Da, parcă anume s-a nimerit să fie lună plină oftă Ulâbâşev. Dar să nu ne pierdem vremea. Dacă-şi ia deodată zborul? Şi pe urmă, nu-i nimic că e lumină. Creai că ei îs nebuni să stea afară în ger? Ţi-ai găsit! Dorm în cort de-i ia dracu'. Doar poate că vreunul o mai fi stând să pună câte-un lemn pe foc. De ce s-ar îngrijora anume? Avionul e în mijlocul câmpiei. Cine are nevoie de el? Pe urmă, e şi lumină. Cine vrei să se apropie?

— Dar partizanii? întrebă cineva râzând.

— Despre partizani încă nu s-a auzit până acum pe locurile astea...

— Bine, atunci să ne apucăm de treabă, hotărî Crâlatov.

După ce-şi scoaseră schiurile, partizanii fumară, cercetând cu luare aminte câmpul, apoi îşi împărţiră sarcinile şi se sfătuiră cum să-şi îndeplinească mai bine misiunea de luptă... Toţi erau tăcuţi şi liniştiţi.

Nici Marica nu se simţea tulburată. Totul arăta că misiunea nu era chiar atât de grea pe cât părea la început şi că succesul nu poate fi pus la îndoială. Dar în timp ce se târau peste câmpie, Marica se gândi deodată că, în grabă, ar putea să uite cum să pună schimbătorul focului ca să tragă automat „Dacă o potrivesc aşa, atunci trage lovitură cu lovitură, îşi zicea în gând, oprindu-se câteva clipe în brazda făcută de partizanul care se târa înaintea ei, iar dacă o

potrivesc altfel trage în serie”. Dar cu cât îşi repeta în gând mişcările, cu atât era mai sigură că, atunci când va sosi clipa să tragă, o să le încurce negreşit. „Oare ce-o fi cu mine? se înspăimântă de zăpăceala ei. Doar e aşa de simplu! Uite, dacă-l pun aşa, totul e în ordine şi o să tragă în serii”. Însă la oprirea următoare, îi trecu deodată prin minte: „Stai puţin, oare cum am zis adineauri? Aşa? Oare aşa să fie într-adevăr? Nu cumva e tocmai pe dos?” Marica se tulbură şi mai mult, gândindu-se cu groază că uitase totul, că le încurcase pe toate... „Ce-i de făcut? se întreba ea, simţind cum i se urcă sângele la cap de necaz. Doar ca să fii sigur, trebuie să tragi negreşit în serii... Că dacă tragi o singură lovitură şi nu nimereşti până să mai tragi odată, neamţul a şi şters-o! Ce-i de făcut? Poate ar fi bine să întreb pe cineva?” Dar pe cine să întrebe? Toţi partizanii se târau pe zăpadă înaintea ei. Şi după aceea? Băieţilor le place să-şi bată joc şi or s-o facă de râs în faţa întregului detaşament…

La această neplăcere se mai adăuga încă una: Marica îşi dădu seama că e greu, nespus de greu să meargă multă vreme târâş şi încă prin zăpada adâncă. La început se târa pe coate, aşa cum o învăţaseră la detaşament, dar se încredinţă repede că, fără un bun antrenament, mersul acesta era un adevărat chin. Lăsă totul la o parte şi începu să se târască aşa cum îi venea la îndemână. Dădea cât putea din mâini şi din picioare, însă trebui să recunoască, cu amărăciune, că mai mult se zbătea pe loc în zăpada afânată decât înainta spre ţintă, că rămânea clipă după clipă tot mai în urma celui dinaintea ei şi că-şi irosea puterile fără folos. Se oprea mereu şi, răsuflând înfierbântată, se lipea cu spaimă de pământ, temându-se să nu încalce cumva ordinul de a păstra cea mai desăvârşită linişte. Îi intrase zăpada în mânuşi şi în pâslari, în sân şi pe după gulerul cojocului, şi i se topea pe faţă, pe gât şi pe piept…

Ai fi zis că e o nimica toată să mergi târâş trei sute de metri pe o câmpie acoperită cu zăpadă. Fără îndoială că nimeni n-ar crede că pentru aşa ceva e nevoie de cine ştie ce efort. E un lucru obişnuit, despre care nici nu face să vorbeşti, fie şi din întâmplare. Dar acum Marica îşi dădu seama că până şi mersul târâş cere o încordare uriaşă, stăruinţă şi îndemânare. Dacă-i aşa, atunci ce eforturi cere de la un ostaş lupta însăşi? O clipă Maricăi i se păru că hotărârea ei fusese peste măsură de îndrăzneaţă şi de nechibzuită. Însă dârzenia ei de totdeauna învinse şi de data aceasta. „Nu, odată ce mi-am pus în minte, o să lupt! O să lupt! îşi zise ea cu tărie. O să sufăr orice! O să îndur orice!” Şi se târa înainte, adunându-şi cele din urmă puteri, udă, încălzită şi tulburată, fără să aibă în minte decât un singur gând: să rabde neclintită, cu dinţii încleştaţi, tot ce-i va cere de astăzi înainte viaţa aspră de campanie...

... În cortul nemţilor, focul ardea cu putere. Pe burlan ieşeau flăcări şi scântei. Dincolo de cort se înălţa avionul cenuşiu-închis, cu aripile boante întinse. Toată partea stângă, întoarsă spre lună, sclipea vopsită din proaspăt. Nicăieri nu se vedeau oameni de pază: fără îndoială că aţipiseră fără grijă lângă sobiţa care duduia.

Partizanii se culcară în brazdele adânci, săpate în jurul avionului de şenilele puternicei maşini nemţeşti. Marica ajunse acolo, târâş, în urma celorlalţi. Ajunse gâfâind, sfârşită de puteri, şi-şi dădu seama imediat că partizanii erau gata să se năpustească asupra cortului nemţesc. Tot timpul se gândise înfricoşată la clipa aceea, cu teamă că s-ar putea să-şi piardă cumpătul tocmai atunci când va trebui să se arunce asupra duşmanului. Dar acum, în timp ce se pregătea să se ridice în picioare, simţi dintr-odată că minunea minunilor se întâmplase: cât ai clipi tulburarea i se potolise şi o părăsise, şi întreaga ei fiinţă era cuprinsă de o linişte încordată şi hotărâtă. Îşi aduse aminte bine cum trebuie să pună schimbătorul focului la automat ca să tragă în serii. Mintea-i era limpede, vie şi plină de îndrăzneală. În suflet îi coborî o înseninare ciudată, sărbătorească. Crâlatov făcu un semn cu căciula, şi în aceeaşi clipă Miri ea se smulse din loc. Odată cu toţi ceilalţi se aruncă avântată şi fără frică înainte, cu o încredere atât de nesfârşită în puterile ei şi în sfinţenia răzbunării ei, care-i ardea toată inima, încât nimic n-ar mai fi putut-o opri...

...Peste douăzeci de minute partizanii se întoarseră la marginea pădurii şi-şi luară în grabă schiurile. Avionul ardea cu o flacără vie, iar fumul se înălţa spre lună, negru şi despletit

În timp ce-şi lega schiurile, Marica îl rugă pe Crâlatov:

— Ţine-mi puţin automatul, te rog.

Crâlatov îi luă automatul, îl mirosi pe furiş, apoi întrebă:

— Ai tras?

— Nu, n-am avut când, îi răspunse Marica simplu, fără ascunziş. Mă repezeam eu încoace şi încolo, dar nu ştiu de ce nu-mi ieşea niciunul în cale...

— Nu-i nimic! zise Crâlatov, căutând s-o încurajeze. Ceea ce-i important pentru un începător, nu e să ucidă un duşman în cea dintâi luptă, să facă un act de vitejie... Important e altceva: să simtă că e în stare să-l facă. Şi tocmai asta aş vrea să ştiu... Numai să-mi spui

cinstit: ai simţit aşa ceva?

Marica tăcea.

— Nu te ruşina, spune-mi...

— Da, am simţit, răspunse Marica, cu hotărâre.

— Mă bucur nespus de mult, zise Crâlatov. Înseamnă că lucrul cel mai de căpetenie s-a făcut. Mai departe totul va merge, de la sine! Acum eşti o adevărată partizană...

IV

Înainte de revărsatul zorilor, grupul lui Crâlatov ajunse la Olhovca. Pentru mai multă siguranţă, Erofei Cuzmici îi cartirui pe partizani, pentru odihnă, la moş Silanti. Faddeevna, uscată şi adusă de spinare, dar gospodină grijulie — aceeaşi care prezisese în casa Macarihăi că va veni o iarnă aspră — puse la fiert o oală mare cu cartofi necurăţaţi de coajă şi aşeză pe masă murături din belşug. Partizanii se ospătară, se încălziră bine după drum şi, când răsări soarele, îşi aşternură paie uscate pe podeaua din odaia cea mare şi se culcară. În aceeaşi seară trebuiau să plece din nou, la alte treburi.

Numai Marica rămase la Lopuhovi.

Aşa se întoarse ea în casa bărbatului ei.

O părăsise pe neaşteptate — nu numai pentru neamul Lopuhovilor, dar chiar şi pentru ea. Când plecase furioasă împotriva lui socru-său şi a lui Loznevoi, Marica nu chibzuise destul de bine întrucât hotărârea ei de a părăsi casa, în care totul îi amintea de Andrei, era dreaptă şi necesară. Abia mai târziu se încredinţase că această hotărâre, luată într-o clipă de mânie, fusese binevenită: doar nu putea să mai rămână într-o casă asupra căreia plutea ura poporului... Pe de altă parte, Marica nici nu bănuia că această hotărâre atât de dreaptă o să fie atât de grea şi de apăsătoare pentru ea. Gândul că o rupsese cu Lopuhovii nu-i lăsa nicio clipă de linişte. De asemeni, o necăjea şi o chinuia gândul că, în închipuirea lui, Andrei o vedea mereu în casa părintească, în timp ce ea o părăsise demult. Toate acestea păreau a dovedi că Marica îl minţea cu cruzime pe Andrei, cu toate că ea nu era în stare să-l mintă, şi lucrul acesta o ruşina până la lacrimi…

Marica era nespus de bucuroasă că se împăcase cu socru-său. Din noaptea când Erofei Cuzmici o scosese din grea cumpănă, se gândea mereu la întoarcerea ei în casa Lopuhovilor şi, stăpânindu-se cu greu, aştepta un prilej ca să-i treacă iarăşi pragul.

Lopuhovii, erau şi ei neînchipuit de fericiţi de întoarcerea Maricăi. Pe cuptorul rusesc, pe care odată cu Marica se urcaseră şi Alevtina Vasilievna şi Vasiatca, se porni un sfat în toată legea, viu dar cam încâlcit: vorbeau despre toate deodată, despre tot ce-i interesase şi-i tulburase toată vremea cât fuseseră despărţiţi... În timp ce Erofei Cuzmici se îngrijea de partizani, sfatul acesta nu încetă o clipă, descoperind că într-o lună de despărţire, în viaţa unei singure familii se întâmplaseră atâtea...

După ce-i petrecu pe partizani până la moş Silanti, Erofei Cuzmici se întoarse acasă înviorat şi fericit: de astăzi înainte, în viaţa lui toate intrau în făgaşul lor obişnuit. Apropiindu-se de cuptorul abia luminat de o lampă mică, o întrebă pe noră-sa cu blândeţe:

— Ei, ce zici, te-ai încălzit?

— Mă încălzesc, îi răspunse Marica.

— Ar trebui să punem samovarul... zise Alevtina Vasilievna.

— Bine, îndată o să fie gata şi samovarul!

Aprinse chiar el samovarul şi, întorcându-se iarăşi lângă cuptor, întrebă:

— Despre ce vorbeaţi?

— Tot despre Andriuşa, îi răspunse Alevtina Vasilievna.

— Şi despre medalie, adăugă Vasiatca.

— N-ai luat din întâmplare, ziarul acela cu tine? întrebă Erofei Cuzmici. Păcat! Da, prin urmare e decorat.. Mărturisesc că n-am avut încă prilejul să văd decoraţia aceea... Tu n-ai văzut-o cumva?

— Numai în fotografie, răspunse Marica.

— Da, straşnică decoraţie! chibzuia Erofei Cuzmici, mândru de fecioru-său. Şi ceea ce-i mai important e că are şi inscripţie. Te uiţi la ea şi vezi pentru ce ţi-au dat-o! Ăsta-i lucrul cel mai plăcut. Numai că, uite ce aş mai întreba: cum crezi, or să i-o dea pe front, sau la Kremlin? Cât ai bea un pahar cu apă, se poate să-l cheme şi la Kremlin! Hm, hm... Da, mare cinste! Să te ţii de acum la decoraţii! Începutul e greu...

Pe neaşteptate, bătrânul căzu pe gânduri:
— Să ştiţi de la mine, Andriuşa o să mai primească şi alte decoraţii de astea! Odată ce-i viteaz, o să le mai arate el ce poate! Ostaşul nu-şi poate ascunde vitejia-n sân! Să vedeţi: o să se întoarcă acasă, o să treacă pragul — si o să rămânem cu gurile căscate: tot pieptul o să-i fie numai aur şi argint!
Plângând încetişor, Alevtina Vasilievna şopti:
— Numai de s-ar întoarce odată sănătos!...
— O să se întoarcă, n-o să i se întâmple nimic! Nu moare toată lumea în război. L-am înmormântat odată, asta înseamnă că o să trăiască mult!
— O să se întoarcă, mamă, nu te tulbura, o să se întoarcă sănătos şi teafăr! şi Marca îşi culcă obrazul pe umărul soacră-sii.
— Inima mea nu mă minte...
— Nu, nu se întoarce el aşa! Andrei o să vină în zbor, vorbi Vasiatca, ca unul ce se pricepe. Hotărât. Cu avionul. O să vină în zbor şi o să sară cu paraşuta, ca ăştia... ca paraşutiştii... Odată ce o să aibă atâtea decoraţii, de ce n-ar veni în zbor?
— Da, Vasilii, bine că mi-ai adus aminte... zise Erofei Cuzmici. A ajuns până la voi paraşutistul acela care fugise?
— Nu, n-a ajuns, răspunse Marica
— Atunci, unde s-o fi mistuit? Să fi îngheţat pe undeva?
— Nu, chiar în noaptea aceea a fost prins din nou de poliţai şi a fost dus la Bolotnoe. Acum se ştie sigur că e închis la comandatura nemţească.
— Îmi pare rău de bietul băiat. S-a sfârşit cu el!
Samovarul începu să fiarbă.
Marica sări de pe cuptor.
— Mamă, lasă-mă să fac eu ceaiul, lasă-mă te rog!
Aşeză samovarul pe masă, căută ceaiul în dulăpior, ÎI opări şi-i întinse fiecăruia ceaşca preferată... Îi făcea nespusă plăcere să se simtă gospodină, ca altădată, să rânduiască masa după gustul ei, să ţină în mâini ceştile bine cunoscute şi să taie pâinea proaspătă de secară, făcută în casa Lopuhovilor... Cele mai obişnuite treburi i se păreau acum pline de o bucurie sărbătorească şi deosebit de importante. Vedea că Lopuhovii erau mişcaţi de osteneala pe care şi-o dădea, şi-n sufletul ei parcă susura un izvoraş fierbinte...
— Cum s-ar zice, cuscra e mare gospodină la detaşament? o întrebă Erofei Cuzmici, atunci când Marica se aşeză la locul ei obişnuit.
— Da, tot timpul e la bucătărie...
— Staţi prost cu mâncarea, fă-ă îndoială.
— Nu, o ducem noi atât cât să putem trăi...
— Atunci de ce se plâng băieţii?
— Care băieţi? Unde?
Erofei Cuzmici îi povesti cum, alaltăieri noapte, sosiseră în Zabolotie patru partizani în două sănii. Oamenii au început să se plângă de foametea pe care o îndurau în pădure, să blesteme ceasul când s-au făcut partizani, iar până la urmă au jefuit trei casc... Vestea acestei nelegiuiri stârnise în popor, după spusele lui Erofei Cuzmici, nedumerire şi mânie.
— Asta e cu neputinţă! strigă nora, ca trăsnită de cele auzite. Partizanii pot să moară de foame, dar aşa ceva n-or să facă! O mişelie ca asta se plăteşte cu capul. Lui Stepan Egorâci n-o să-i tremure mâna niciodată. Nu, cei de care vorbeşti dumneata nu erau partizani!
— Toată lumea zice că erau partizani...
— Nu-i adevărat! Nu cred!
— Da' atunci cine erau, după părerea ta?
Fără să-şi bea ceaiul până la sfârşit. Marica se ridică de la masă şi începu să se plimbe încoace şi încolo prin bucătărie, pe gânduri... Dintr-odată se opri, se întoarse, se uită la socru-său cu ochi mari şi speriaţi şi-i şopti:
— Să ştii că el e! Loznevoi!
— Loznevoi?... Oare el să fie?
— Eh, ticălosul, ticălosul!
Ca luminat de un gând, Erofei Cuzmici se ridică pe neaşteptate, strigând:
— Dacă-i el, atunci cântecul lui s-a sfârşit! S-o ştii de la mine. Chiar în noaptea asta o să punem mâna pe el. Staţi să vă învăţ eu ce trebuie să faceţi... De ce tremuri aşa? Nu tremura! Stai jos şi ascultă-mă ce-ţi spun...

V

Din prima zi de slujbă în postul de comandant al poliţiei de plasă, Loznevoi porni energic să organizeze nimicirea partizanilor. De asta atârna acum însăşi soarta lui. Dar ca să te poţi gândi cu temei să nimiceşti partizanii, trebuie să le găseşti ascunzătorile de prin păduri. Şi cercetările acestea, spre necazul lui înaintau foarte încet.

În vremea asta, la comandatură soseau zilnic rapoarte cu privire la incursiunile pe care le făceau partizanii în diferite puncte ale plăsii. Starostii şi poliţaii satelor nu mai aveau zi bună din pricina partizanilor care, din ascunzişurile lor, trăgeau de multe ori în maşini pe şleah, dăduseră foc depozitului de alimente al armatei din staţia Juravliha şi provocaseră deraierea unui tren militar care se îndrepta spre Rjev...

Comandantul Hobelman tuna şi fulgera. Detaşamentul de represiune al comandaturii cutreiera plasa fără niciun folos: partizanii nu puteau fi descoperiţi. În locul lor, nemţii ridicau oameni paşnici, care n-aveau nicio vină, şi-i duceau în lagărul de concentrare de la Bolotnoe. Hobelman îşi dădea seama că mare lucru n-o să iasă din toate acestea. Trebuia să afle cu orice preţ locul unde se ascundeau partizanii şi să le încercuiască apoi ascunzătoarea, ca să sfârşească odată pentru totdeauna cu ei. De aceea, Hobelman îi cerea în fiecare zi lui Loznevoi să se grăbească şi să găsească ascunzătoarea partizanilor. Iar Loznevoi se jura că, în câteva zile doar, o să ducă la bun sfârşit această grea însărcinare...

Dar într-o bună zi, lui Loznevoi îi veni dintr-odată în minte că, chiar dacă ar nimici toţi partizanii care operau în clipa aceea în cuprinsul plăsii, tot n-ar pune capăt mişcării lor. El îşi dădea seama că, împotriva aşteptărilor şi a prevederilor sale, ideea luptei de partizani împotriva ocupanţilor nemţi prinsese rădăcini adânci în popor. De peste tot se primeau informaţii cum că locuitorii paşnici sprijină în toate chipurile pe răzbunătorii poporului, că oamenii de prin sate, în stare să ţină o armă în mână, luau mereu calea pădurilor. Şi Loznevoi înţelese că nu mai era destul acum să-i nimiceşti pe partizani, dar că trebuia nimicită însăşi ideea luptei de partizani. Însă ducerea la îndeplinire a acestei misiuni nu era o problemă tocmai uşoară. Pentru asta, trebuia să faci ca poporul să-şi schimbe cât mai repede sentimentele faţă de partizani, să se depărteze de ei...

Şi în mintea lui Loznevoi se urzi un plan de acţiune provocatoare.

De ducerea la îndeplinire a acestui plan, aprobat cu multă căldură de către Hobelman, Loznevoi se ocupă personal, păstrând cel mai desăvârşit secret faţă de toţi ceilalţi slujbaşi de la comandatură. Îşi alese drept colaboratori, trei poliţai în care avea deplină încredere. În nopţile întunecoase, Loznevoi şi ajutoarele lui se iviră prin satele din jurul Bolotnoei, în chip de partizani. După două isprăvi de acestea, oamenii începură să vorbească cum că partizanii rabdă de foame prin păduri, că şi-au uitat de chemarea lor înaltă, că şi-au pierdut încrederea în victoria asupra duşmanului şi că s-au apucat de jafuri, întocmai ca hitleriştii...

...Cu o seară înainte se întorsese la Bolotnoe Usaciov, cel caro fusese trimis la căsuţa din pădure a partizanilor. El îi raportă lui Loznevoi că Şoşin era arestat şi că, deocamdată, era cu neputinţă să se strecoare cineva în tabăra partizanilor. Pentru moment, ideea de a-i urmări trebuia părăsită şi, în aşteptarea veştilor de la Şoşin, Loznevoi se hotărî să înteţească şi mai mult campania lui de defăimare.

...În seara aceea, Loznevoi se pregătea de drum, într-ascuns, pentru a patra oară. Întinzându-i mânuşile, Anna Cerniavchina îl întrebă, cu nemulţumire în glas:

— Iar pleci?

— Dar ce-i?

— Tare aş vrea să ştiu, — urmă Anna, scuturându-şi cârlionţii, — pe unde a început să te poarte necuratul nopţile? Ce te uiţi chiorâş la mine? Nu poţi să-mi spui?

— E ceva secret, Anna…

— Poate că ţi-ai găsit alta pe undeva?

— Ascultă, Anna, zise Loznevoi, simţind că începe să se înfurie. Sfârşeşte odată cu vorbe de astea. M-am săturat! Culcă-te şi dormi, o să mă întorc în zori...

La comandatură, îl şi aştepta poliţaiul Trifon Sâsoev, mutat de curând de la Semenchino la Bolotnoe. Sâsoev stătea în odaia comandantului poliţiei de plasă ca la el acasă, bea rachiu şi se lupta cu o friptură de berbec la frigare.

— Ei, cum merg treburile? îl întrebă Loznevoi.

Sâsoev îşi şterse degetele unse de părul roşcat şi zburlit, apoi făcând cu ochiul, răspunse:

— Ca pe roate!

— Iarâghin şi Cichin îs gata?

— Cum să nu fie? Aşteaptă semnalul...
— Caii sunt bine hrăniţi?
— Oho! Da, stai şi ia un păhăruţ înainte de a porni la drum...
Loznevoi bău cu plăcere un pahar cu rachiu de casă. În timp ce mânca, îl cercetă pe Sâsoev:
— N-a telefonat nimeni?
— Ba da, de la Sohnino.
— Eremin? Ce-a zis?
— Cică are nevoie de tine...
Loznevoi ceru Sohnino. La telefon era chiar poliţaiul Eremin, care-i raportă că, pe la amiază, fusese în satul vecin Ivancovo, unde aflase că, cu o noapte în urmă, satul fusese călcat de partizani, care jefuiseră două case, luând de la oameni toate grânele, toată făina, câteva oi, pâslari şi cojoace...
— După cum văd, — zise Loznevoi, — bandiţii ăştia s-au pus serios pe jafuri! Numai noaptea trecută au călcat trei sate. La voi ştie toată lumea de asta?
— Cum nu, ştiu toţi, îi răspunse Eremin.
— Şi oamenii ce spun?
— Apoi vorbesc şi ei în fel şi chip...
— Dar ce anume?
— Doar ştii şi dumneata, domnule comandant, cum e lumea pe la noi... Eremin se încurcă şi oftă cu obidă. Ca să spun cinstit, mulţi nici nu cred în asemenea zvonuri. „Nu se poate, zic ei, să se apuce partizanii de jafuri”. Vezi cum e lumea?
— Ascultă, Eremin, aşteaptă puţin... Loznevoi astupă receptorul cu palma şi se întoarse spre Sâsoev: Zice că în sat la ei lumea nu crede zvonurile despre jafurile partizanilor. N-ar fi bine să-i facem să creadă? E departe Sohnino, ce zici? Ce-ar fi să ne repezim până acolo? Sâsoev dădu din cap în semn de încuviinţare şi Loznevoi descoperi receptorul. Asculţi, Eremin? Zici că lumea nu crede că partizanii s-au apucat de jafuri? Nu-i nimic, dacă nu crede astăzi, o să creadă mâine!
...În odaia poliţaiului Eremin stăteau, roată în jurul lui, Erofei Cuzmici, Serga Hahai, Crâlatov, Marica şi alţi câţiva partizani. Toţi ascultau cu încordare vibraţiile telefonului. Mai cu seamă Marica urmărea, tulburată, discuţia dintre Eremin şi Loznevoi. De câteva ori chiar îşi puse urechea la receptor. Era încredinţată că partizanii vor izbuti să-l atragă pe Loznevoi la Sohnino şi, presimţind că se apropie ceasul răzbunării, îşi stăpânea cu greu tremurul ca de friguri...
După ce aşeză receptorul la loc în furcă, Eremin îşi şterse cu mâneca hainei faţa mare şi obosită şi părul năduşit de la tâmple. Apoi repetă întocmai ceea ce-i spusese comandantul poliţiei de plasă.
— S-a făcut! strigă Marica. Vin!

Zăpada cădea pieziş. Caii trăgeau din greu sania pe drumul neumblat. După socotelile lui Loznevoi, demult ar fi trebuit să se zărească Sohnino, dar în faţa lor nu se ivea nici urmă de aşezare omenească...
Uitându-se cu încordare în întunericul alb de deasupra câmpiei învălurate, Loznevoi întrebă:
— Poate că ne-om fi rătăcit?
— Nu, pe aici nu-i decât un singur drum, îi răspunse Sâsoev. Nu vezi stâlpii de telegraf...
— Unde-s stâlpii?
— Uite, mai la dreapta!...
— Eh, afurisită noapte! mormăi Loznevoi, ascunzându-se de ninsoare după spinarea lui Sâsoev. Ia te uită cum ninge, din ce în ce mai tare... Oare n-are de gând să viscolească?
— Dracu’ mai ştie!
— Poate c-ar fi bine să ne întoarcem?
— Nu, odată ce am plecat, trebuie să ajungem...
— Ce ar fi s-o luăm în altă parte?
— Unde s-o mai luăm? Acuşi trebuie să se arate Sohnino.
— Da, nu trebuia să plecăm astăzi...
— Nu te mai văieta, că-ndată ajungem!
Înaintea lor se iviră umbrele înalte ale copacilor şi ale caselor.
— Uite şi Sohnino. Vezi?

Loznevoi se ridică în genunchi.
— Mergem mai departe?
— Nu, trebuie să ne oprim tot la marginea satului.
— Ai dreptate, să ne oprim la marginea satului. E mai sigur...
Satul dormea sub troiene. După ce intrară în uliţă, poliţaii se opriră în faţa unei case noi, cu acareturi trainice şi cu tei tineri în grădiniţă. Totul arăta ca înainte de război; în casa aceea oamenii trăiseră o viaţă îmbelşugată. Cu cojoacele pline de zăpadă şi cu puştile în mâini, poliţaii se îngrămădiră lângă sania din faţă.
În apropiere se auzi lătratul sonor al unui dulău tânăr, bucuros pesemne că are prilejul să-şi arate vrednicia.
— Ei, repede la treabă, că n-avem vreme de pierdut! porunci Loznevoi. Eu cu Sâsoev în casă, voi la grajd...
Mult timp gospodarii nu răspunseră, şi poliţaii au fost nevoiţi să bată şi în fereastra care dădea spre curte şi în uşă. În sfârşit, se auziră paşi în tindă.
— Deschideţi, gospodarilor, zise Loznevoi în şoaptă. Cineva se apropie de uşă cu băgare de seamă.
— Cine-i acolo? întrebă un glas de femeie.
— Oameni buni, din pădure...
— Dar cine anume din pădure?
— Apoi, se ştie cine...
— Aha! făcu femeia pe gânduri. Îndată!
Femeia care le deschise uşa era în vârstă, înaltă şi voinică. Fără îndoială că abia în vremea din urmă îi căzuseră şi i se veştejiseră obrajii, odinioară plini, şi i se aşternuseră cearcăne sub ochii cenuşii şi trişti. Afară de ea, în casă se mai afla o femeie cam de vreo treizeci de ani, cu pieptul bogat, răspândind în jurul ei sănătate şi tinereţe. Copiii, doi băieţei, scânceau pe cuptor aruncând priviri speriate spre necunoscuţi. În picioare pe laviţa de lângă cuptor, mama cea tânără, cu braţe pline şi trandafirii, îşi culca băieţeii şi, în timp ce-i învelea cu plapuma, încerca să-i liniştească:
— Ei, destul, destul, că doar n-o să se atingă nimeni de voi...
— Doar sunt oameni de-ai noştri, copii, adăugă bunica.
— De care de-ai noştri? se auzi de sub plapumă.
— Partizani, Petiuşa...
Petia cel bălai se ridică sprinten în genunchi şi-şi deschise larg ochii lui albaştri şi inteligenţi, uitându-se la oaspeţi.
— Partizani? Din pădure? Chiar adevărat?...
— întocmai aşa, din pădure, întări Sâsoev.
Petia îi trase numaidecât un pumn lui frate-său, care tot mai scâncea sub plapumă şi se răsti la el:
— Senca, sfârşeşte odată! Sunt de-ai noştri, partizani!
După ce-şi scuturară de zăpadă în prag, căciulile şi cojoacele, fără să mai aştepte să-i poftească cineva, Loznevoi şi Sâsoev trecură spre colţul unde era masa, se aşezară pe laviţele din dreapta şi din, stânga ei şi-şi lăsară puştile alături. Apoi, Loznevoi întrebă:
— Nu mai este nimeni în casă?
— Cine să mai fie? răspunse gospodina. Atâţia suntem…
— Dar unde vi-s gospodării?
— Bărbatu-meu a murit, iar feciorul mi-i pe front... Aruncându-şi pe spate un şal de culoare închisă, împletit de mână, gospodina cea în vârstă veni şi ea lângă cuptor, mai aproape de noră-sa şi de nepoţii care vorbeau pe şoptite. Părea că se pregăteşte să-şi apere pe ai săi. Era încredinţată, fără îndoială, că cei care-i intraseră în casă erau partizani, şi cu toate astea nu-şi putea ascunde grija şi tulburarea; îşi trăgea mereu, neliniştită, şalul de pe piept cu degetele ei lungi şi uscate. Întrebă, cu glasul trist şi uşor înăbuşit:
— Parcă aţi venit în două sănii, nu?
— În două, îi răspunse Loznevoi, înţelegând că înainte de a-i deschide aşa gospodina cercetase uliţa pe fereastră.
— Atunci, de ce nu intră şi ceilalţi?
— Nu se poate să intrăm toţi.
— Aha, înţeleg... Nu vreţi să vă pun samovarul?
— Nu, gospodino, nu ne arde nouă acum de ceai... — începu vorba Loznevoi fără prietenie, gândindu-se fără voie ca totdeauna era nevoit să înceapă prin a nu primi de-ale

mâncării. — Avem un ordin grabnic. Trebuie să-l îndeplinim şi să ne întoarcem fără întârziere la detaşament. Acolo la noi, gospodine, treburile merg prost…

Din curte se auzi deodată guiţatul scroafei.

Gospodina tresări, se repezi Ia fereastră şi ridică marginea perdelei de camuflaj.

— Cine-i acolo? Sunt de-ai voştri?

— De-ai noştri, răspunse Loznevoi liniştit.

— Şi ce fac?

— Mi se pare c-au dibuit în coteţ la voi o scroafă...

— O scroafă? — zise gospodina — şi ce au ei cu scroafa?

Femeia cea tânără strigă speriată:

— Mamă, ăştia-s cei care...

— Aha, va să zică voi sunteţi cei care umblaţi prin sate şi jefuiţi poporul? începu deodată, cu asprime, gospodina cea în vârstă, venind în faţa lui Loznevoi. Apoi la asta aţi ajuns, tovarăşi partizani? În loc să ne apăraţi de jefuitori, ne jefuiţi chiar voi?

— Adică, după capul vostru, noi trebuie să murim de foame? îi întoarse vorba Loznevoi cu duşmănie. Stai, mătuşico, nu zbiera, că asta n-ajută la nimic! Uite cum trăiţi voi încă şi astăzi! Până şi scroafă aveţi. Sunteţi ghiftuiţi, de aceea nu ne credeţi pe noi flămânzii! Ori poate credeţi că partizanii trebuie să rătăcească prin păduri, ca fiarele hămesite?

— Nu, dar să cereţi cu vorbă bună, fără să prădaţi.

— Ţi-ai şi găsit să capeţi ceva de la unii ca voi! Las-că ştim noi!... Loznevoi se ridică de pe laviţă. Ce mai aveţi?

— Nu mai avem nimic, îi răspunse gospodina, întunecată.

— Dar în beciul de sub casă? Ia vezi tu Trifon!

Sâsoev se repezi să deschidă oblonul beciului. În beciurile acestea îşi păstrau colhoznicii, mai ales la vremea aceea, proviziile de alimente, ca să le aibă sub ochii lor. Gospodina încercă să-l îmbrâncească pe Sâsoev de lângă oblon dar, întâlnindu-i privirea plină de ură, se trase îndărăt şi începu să plângă cu suspine. De pe cuptor începură să plângă numaidecât şi nepoţii.

— Aha, prin urmare aveţi ceva acolo! zise Sâsoev, coborând în beci.

— Ce să avem, păcatele noastre, ce să avem! strigă gospodina, încercând din nou să se repeadă spre oblon. Ce ne-a mai rămas? Ori poate că nu mai aveţi suflete-n voi! Doar vedeţi că avem copii mici! Ce fel de partizani sunteţi voi?

Loznevoi o împinse de umăr:

— Ia dă-te la o parte!

— Mamă, dă-te la o parte! o rugă cea tânără, speriată. Bătrâna se trase spre cuptor şi, acoperindu-şi faţa cu mâinile, gemu:

— Dare-ar moartea în voi, bandiţilor!

— Taci, vrăjitoare bătrână!

Din beci se auzi glasul lui Sâsoev:

— Am găsit!

— Cc-ai găsit? Nu pierde vremea!

— Uite, făină! Ţine!

Loznevoi apucă şi trase prin deschizătură un sac cu făină, nu tocmai plin. Gospodinele şi băieţii începură să bocească într-un glas...

Deodată, din uliţă răsunară strigăte şi împuşcături.

Loznevoi simţi că-l înţeapă ceva în inimă. Alergă la fereastră, trase perdeaua şi, văzând oameni în jurul săniilor, se repezi spre uşă.

— După mine, Sâsoev!

Pe cerdac, o lovitură puternică peste ureche îl răsturnă din picioare. Loznevoi urlă de durere, scăpă puşca din mână şi se rostogoli în zăpadă... Cineva se aruncă peste el şi începu să-l strângă de gât, răcnind ca un nebun:

— Veniţi încoace! L-am prins, ticălosul!

Loznevoi recunoscu glasul lui Serghei Hahai şi, căutând să se smulgă din mâinile lui, strigă răguşit:

— Stai, nu mă ucide, eu sunt!...

— Apoi tocmai pe tine te căutam, ticălosule!

Marica se apropie în goană, lumină faţa lui Loznevoi cu un felinăraş şi strigă, peste umăr:

— Veniţi încoace!

Într-o clipă, totul se întunecă înaintea ochilor lui Loznevoi.

VI

Soarele împrăştia o lumină vie, cu totul neobişnuită în luna lui noiembrie. În pădure era linişte şi lumină. Din când în când, copacii îşi scuturau zăpada de prisos de pe crengi. Stoluri de cocoşi de munte zburau, căutându-şi hrana, spre poieni şi spre marginea pădurii, unde totdeauna sunt mai mulţi mesteceni.

Loznevoi stătea pe un buştean şi înghiţea zăpadă...

În spatele lui, pe un pin mare şi uscat, doborât de furtună, se odihneau partizanii. Fumau şi vorbeau în şoaptă.

— Şi cu ăsta ce facem? De ce-l mai ducem?

— Ştiu ei comandanţii ce trebuie sa facă...

— Fără îndoială că-l aşteaptă glonţul...

— Nu, n-o să-l împuşcăm...

— Atunci o să-l spânzurăm?

— Nici n-o să-l spânzurăm...

— Atunci, poate că-l punem la saramură?

— Ba îl băgăm în pământ de viu, şi gata!

— Nu, frăţioare, nu merge aşa!

— Da' de ce? Crezi c-ar fi rău?

— Apoi, nici pământul nu-l primeşte viu!

Din clipa când partizanii puseseră mâna pe el, Loznevoi căzuse într-o stare de totală pustiire şi nepăsare faţă de tot ce se petrecuse cu el şi în jurul lui de-a lungul nopţii şi al dimineţii... Gârbovit, rămăsese nemişcat pe podea, într-un ungher întunecat al bucătării, uitându-se, fără să-i vadă, la partizanii îngrămădiţi în jurul lui şi ascultând, fără să audă, ce le povestea gospodina cea bătrână. Dis-de-dimineaţă, norodul se adună în mijlocul satului. Ilia Crâlatov le arătă colhoznicilor intenţia mârşavă pe care-o urmărea Loznevoi cu jafurile lui şi-i rugă să aibă grijă ca întâmplarea de la Sohnino să fie cunoscută fără întârziere de toată lumea de prin satele vecine. După aceea, Erofei Cuzmici şi Marica povestiră oamenilor cum ajunsese el trădător... Tot timpul cât ţinuse adunarea, Loznevoi stătuse liniştit, uitându-se la toţi cu o privire lipsită de înţelegere şi ascultându-i de parcă n-ar fi fost vorba de el, ci de un necunoscut oarecare... Urmărise cu nepăsare şi împuşcarea lui Sâsoev, şi a lui Iarâghin (Cichin fusese ucis noaptea, în încăierare). Nu tresări nimic pe chipul lui nici măcar atunci când i se aduse la cunoştinţă că, deocamdată, era lăsat în viaţă numai ca să i se ia un interogator amănunţit la detaşament. Şi acum, stând pe buştean lângă cărarea care ducea spre căsuţa din pădure a partizanilor, Loznevoi asculta cu aceeaşi desăvârşită nepăsare ce vorbeau partizanii cu privire la moartea lui apropiată.

Toată dimineaţa, Loznevoi nu se gândise deloc la el, ca şi cum n-ar mai fi simţit că trăieşte aievea pe lume. Şi, îndeobşte, se afla în starea aceea de ciudată lipsă de gânduri, care te face să simţi, cutremurându-te, că atârni în gol. Şi chiar când îi trecea câte ceva prin minte, erau numai nimicuri, din acelea asupra cărora niciodată nu i se oprea atenţia mai înainte. Şi chiar acestea erau tulburi, nelămurite... „Ciudată-i şi zăpada asta, — îşi zicea el, în timp ce asculta ce-şi spuneau partizanii. Doar e iarnă, e frig al dracului, şi cu toate astea uite-o cât de repede se topeşte în mână... Iacă o clipă, şi nu mai e zăpadă, ci apă... Iar dacă scuturi mâna, nu mai rămâne nimic... Ciudat!”

Marica şi Crâlatov, care rămăseseră mai în urmă, se apropiară pe schiuri Fără îndoială că vorbiseră mai înainte despre ceva ce-i privea pe amândoi: o tulburare dulce lumina obrajii lor tineri.

— De ce v-aţi oprit? întrebă Crâlatov grăbit.

Partizanii îi răspunseră pe îndelete:

— Nu poate să meargă, ticălosul!

— Abia îşi târăşte picioarele.

Loznevoi se întoarse spre partea de unde veneau glasurile şi întâlni privirea Maricăi. Şi atunci îşi aduse aminte deodată cum ajunsese el în toamnă la Olhovca în coloana de prizonieri, snopit în bătăi de hitlerişti, cum căzuse în praf lângă fântână, aşteptându-şi moartea, şi cum Marica, cu o hotărâre plină de avânt şi de îndrăzneală, se ruga de şeful convoiului:

— Lasă-l! Dă-i drumul...

Acum, Marica tăcea. Loznevoi se aştepta s-o vadă pierzându-şi răbdarea, vorbindu-i aruncându-i, poate, vorbe pline de mânie şi de dispreţ. „Să-mi spună orice, se gândi el, o s-o

ascult...” Dar, după ce-l privi cu ochi care parcă se uitau în gol, Marica îşi mută încet privirea în altă parte... Şi din pricină că Marica nu găsise pentru el, în clipa aceea, nici măcar o vorbă de batjocură, Loznevoi simţi dintr-odată în suflet o durere grea şi înăbuşită. Dar pe neaşteptate îşi veni în fire şi, pentru întâia oară, prinse înţelesul cuvintelor rostite de partizani cu privire la moartea lui, vorbe pe care demult s-ar fi cuvenit să le înţeleagă, şi-l cuprinse o frică atât de cumplită, încât scoase un strigăt şi se prăbuşi în zăpadă...

— Nu mai întârziaţi, porunci Crâlatov.

După ce străbătu cam o sută de metri în urma Maricăi, care mergea pe schiuri cu paşi întinşi, Crâlatov o strigă, o ajunse şi o întrebă bănuitor:

— Şi unul ca ăsta îţi mai făcea şi curte!

Marica se aprinse la faţă, îi aruncă o privire mânioasă şi o luă repede înainte...” „Parcă ar fi putut ea să se îndrăgostească de unul ca Loznevoi? îşi zise Crâlatov, privind cu încântare cum aluneca de uşor şi de frumos pe schiuri făptura ei avântată. Ce om de nimic! Ce ticălos! Şi a îndrăznit nemernicul, să se gândească că ar putea sta alături de minunea asta?...” Marica se făcuse nevăzută în brădetul scund. „Nu, cu mine e altceva, urmă Crâlatov, fără să se grăbească s-o ajungă: voia să rămână singur cu gândurile lui. Nu, nu trebuie, să-mi pierd nădejdea! Fără îndoială că-l plăcea, dar nu cred c-o iubea într-adevăr. Nu-i făcea curte din dragoste, nu mai încape îndoială. Şi parcă ea n-a simţit-o asta? Desigur că a simţit-o... Şi ce poate fi mai înjositor pentru o femeie? Şi apoi, cum ar fi putut ea să se îndrăgostească de un trădător? Nu, cu mine e altceva!...” Deodată, Crâlatov izbi cu pumnul trunchiul unui pin şi, fără să-şi ridice pumnul de pe scoarţa lui, strigă cu înflăcărare şi convingere:

— Nu-i adevărat! O să mă iubească!

Cu chiu cu vai, partizanii îl ridicară pe Loznevoi în picioare. Palid ca un mort, omul făcu câţiva paşi înainte, se opri, aruncă o privire la pădurea strălucitoare ca cristalul, la cerul senin de iarnă, apoi se prăbuşi cu pieptul peste o tufă de rozmarin sălbatic, zgâriindu-şi obrazul.

Când l-au ridicat, Loznevoi văzu sânge pe mâinile lui şi-şi pierdu cunoştinţa;

Partizanii îl duseră de subţiori până la căsuţa din pădure.

Loznevoi îşi veni în fire abia în baie, unde-l târâseră. Dând cu ochii de Şoşin, se ridică vioi de pe podeaua rece şi crăpată, şi un gând limpede şi neaşteptat îl făcu să-şi recapete puterile pierdute.

— Tu erai? îl întrebă ei oprindu-şi răsuflarea şuierătoare şi fierbinte.

— Mai încet! Mai încet! şopti Şoşin, gemând printre dinţii strânşi şi trăgându-se într-un ungher. Era uluit de apariţia neaşteptată în baie a comandantului poliţiei de plasă.

— Scapă-mă! îl rugă stăruitor Loznevoi, stăpânindu-şi glasul. Scoate-mă din buclucul acesta!

— Dar cum pot eu? Ce-ţi vine-n minte?...

— Scapă-mă, cum te-i pricepe!

— Bine, dar cum să te scap? Cum?

— Gândeşte-te! Scapă-mă! Scapă-mă!

Sub apăsarea hotărârii deznădăjduite de a lupta cu soarta, Loznevoi zgâria podeaua cu unghiile. Voia să trăiască, să trăiască, să trăiască... Ochii îi ardeau de-atâta sete de viaţă şi de libertate.

— Mai aşteaptă! şopti Şoşin. Mai stai!

Afanasi Şoşin tremura ca-n friguri. Se apropie de uşă şi începu să bată cu pumnii în ea. Santinela nu auzi dintr-odată: se plimba încoace şi-ncolo pe lângă baie, la soare. Fără să deschidă uşa, strigă din tindă, ursuz:

— Cine bate acolo? Ce s-a întâmplat?

— Cheamă-l pe Piatâşiov! strigă Şoşin.

— Aha, tu erai? Şi ce nevoie ai de Piatâşiov;?

— Nu vreau să stau cu ticălosul ăsta!

Santinela ieşi afară şi, vârându-şi două degete în gură fluieră de câteva ori.

— Aşa, bine te-ai gândit! şopti Loznevoi, înăbuşindu-se de bucuria nădejdii. Nu te lăsa! Dă-i înainte! Şi îndată ce ţi-or da drumul, scapă-mă! Născoceşti tu ceva, nu-i aşa!

— Dacă scap de aici, născocesc, eu...

— Dă foc casei! Provoacă panică!

— Taci, că ştiu eu ce trebuie să fac...

Piatâşiov veni. Se strecură icnind pe uşa scundă, se îndreptă din mijloc, apoi se uită întâi la Loznevoi. Omul şedea pe podea, pe un braţ de fân, rezemat cu un umăr de laviţă, lângă

soba de piatră. Îşi ţinea întinse picioarele încălţate cu pâslari negri. Faţa uscată îi era năduşită, nările nasului ca un plisc de pasăre i se umflau din pricina răsuflării puternice, iar strălucirea aprinsă a ochilor îi făcea să pară mai mari.

— Ce-i cu ăsta? întrebă Piatâşiov, mutându-şi privirea asupra lui Şoşin.

— E un ticălos, ştie toată lumea! strigă Şoşin cu aprindere. A simţit că i se apropie sfârşitul şi turbă ca o fiară! Nu vezi cum îi strălucesc ochii? Că doar el, nemernicul, a vrut să mă pună cu sila poliţai, dar nu i-a mers! Şi acum, când vede că sunt în detaşament, începe să mă împroaşte cu scuipat! E un ticălos, toată lumea ştie!

— Ba tu eşti ticălos! ţipă Loznevoi, ascuţit.

— Taci! se răsti la el Piatâşiov.

— Uite, aşa ţipă într-una, scârnăvia! Faţa pământie a lui Şoşin, îmbătrânită înainte de vreme, tresărea nervos. Latră tot timpul! Mi-o veni mie sfârşitul, zice, dar şi pe voi o să vă ia dracu'! Şi tot aşa o ţine... Şi atunci, te-ntreb: pot eu să mai stau cu el? Nu pot! Nu mă rabdă inima. Nicio clipă nu mai pot săi stau lângă ticălosul ăsta!

— Stai, nu zbiera aşa! îl opri Piatâşiov. Doar ştii că însuşi comandantul detaşamentului te-a băgat la başcă. Cum pot cu să trec peste ordinul lui?

— Dar eu cum să stau aici? Unde scrie că un partizan poate să stea la arest cot la cot cu un trădător? Nu există nicăieri o lege ca asta! O să-mi fac zilele de arest după ce s-o libera locul. Unde să mă duc?

— Nu zbiera, Şoşin, că n-are niciun rost!

— Atunci, duceţi-mă în alt loc!

— Unde? În buzunar la mine?

— Cum s-ar zice, trebuie să rabd?

— De, rabdă şi tu, că n-ai să crapi într-o noapte! şi Piatâşiov se întoarse şi ieşi din baie.

— Huo, idiotule! făcu Loznevoi, cu mânie.

Şoşin se aşeză pe laviţa de lângă soba de piatră. Buzele-i aproape negre tresăreau:

— De ce m-ai făcut idiot?

— Nu te-ai priceput! N-ai făcut nimic.

— Am făcut tot ce-am putut...

— Minţi, n-ai făcut lot! Gândeşte-te!

— Dar ce pot eu să fac?

— Gândeşte-te! Dacă nu mă scapi, te denunţ!

— Pe mine? strigă Şoşin, cutremurându-se.

— Dacă-i vorba să mă ia dracul, apoi să ne ia pe amândoi! Şoşin îşi dădea seama, cu spaimă, că şi lui i se apropia sfârşitul — şi încă atât de neaşteptat, de neprevăzut! „Da, o să mă denunţe! O să mă denunţe! — îşi zicea el, încremenit de groază. Pentru el, e tot una...” Uitându-se speriat spre uşă, Şoşin începu să roage cu lacrimi în ochi, aproape fără glas:

— Nu mă nenoroci! Ce foloseşti cu asta?

— Scapă-mă! Scapă-mă, că de nu, te denunţ!

Gemând de durere, Şoşin se prăbuşi cu pieptul peste soba de piatră. Şi în aceeaşi clipă, spre propria lui mirare, luă singura hotărâre care mai era cu putinţă. Apucând un bolovan de sub el, se întoarse repede şi, înainte ca Loznevoi să aibă când să se ferească, se repezi cu un răcnet sălbatic şi-l izbi în cap, punându-şi toată puterea în această, lovitură — singura lui nădejde de a scăpa de la moarte.

VII

Împotriva aşteptărilor multor partizani, Stepan Boiarchin, care sosi a doua zi dimineaţa la căsuţa din pădure, arătă un deosebit interes faţă da împrejurările în care fusese ucis Loznevoi. Comandantul detaşamentului nu-şi ascundea mânia împotriva tuturor acelora care nu luaseră destule măsuri pentru paza prizonierului. Se înţelege că mai mult decât pe oricine îl certă pe Piatâşiov, pe care, până la urmă, îl şi dădu afară din slujba de comandant al postului de siguranţă. Şi atunci înţeleseră cu toţii că Stepan Boiarchin ar fi avut nevoie de comandantul de poliţie al plăsii în legătură cu viitoarele planuri de luptă ale partizanilor. Boiarchin vorbi mult cu Afanasi Şoşin.

După ce-l băgase la arest pentru braconaj cu trei zile în urmă, Stepan Boiarchin mânase un om de încredere la Zabolotie, să afle tot ce se putea afla despre fostul pădurar. Cu acest prilej se dovedi că Şoşin, trimis la Zabolotie de către regiunea silvică, trăise în timpul din urmă

singur în pădure. Colhoznicii îl întâlneau rar şi nu aveau să spună nimic rău despre el. Ei ştiau că Şoşin nu primise să slujească în poliţie şi că se hotărâse să se ducă la partizani de frică să nu fie urmărit. Toate acestea întăreau pe deplin declaraţiile fostului pădurar. Şi, fiindcă veni vorba, pe vremea aceea se întâmpla destul de des că oamenii noştri, împotrivindu-se să intre în slujba poliţiei, luau calea codrului de frica pedepsei. Nimeni n-ar fi avut motiv să nu aibă încredere în aceşti oameni. Atunci, ce motive deosebite ar fi fost să n-ai încredere în Şoşin?

Lui Stepan Boiarchin i se părea ciudat că fostul pădurar uitase şi încălcase cu atâta uşurinţă legea, ştiută de toată lumea, în ce priveşte ocrotirea elanilor. Dar nici acest lucru nu-i dădea dreptul să tragă încheierea că Şoşin ar fi fost un spion… Doar îşi recunoscuse vina şi se rugase să-l ierte, că nu împuşcase elăniţa, decât pentru că ţine la partizani din toată inima… Adică de ce n-ar putea fi într-adevăr aşa?

Şoşin susţinea că-l ucisese pe Loznevoi într-o clipă de furie nestăpânită. Doar se ştie că ceruse să nu fie lăsat singur cu trădătorul şi duşmanul poporului — asta o aflase toată lumea. Când Piatâşiov se împotrivise, lăsându-l în baie, Loznevoi începuse să-i arunce fel de fel de vorbe batjocoritoare despre partizani, susţinând că, oricum, nemţii tot or să-i nimicească. La urmă îl şi scuipase în obraz. Atunci el n-a mai putut răbda: se ştie doar că i-s nervii zdruncinaţi. Şi nici nu-şi dă seama cum, înnebunit de furie, a luat bolovanul şi l-a ucis pe trădător… Într-adevăr, care partizan ar fi putut să suporte liniştit să-l scuipe în obraz un trădător?

Pe bună dreptate spune poporul că „toţi cucuruzii cad în capul bietului Macario”. Aşa şi toate belelele astea puteau foarte bine să cadă, una după alta, pe capul lui Şoşin…

Şi totuşi, întâmplarea cu Şoşin îl lăsă foarte nedumerit pe Stepan Boiarchin şi-l făcu să fie bănuitor. Ce trebuia să facă acum cu el? Să-l mai pedepsească odată? Dar cum? Şi ce-or să spună partizanii dacă Şoşin o să fie pedepsit din pricina unui trădător care, oricum, azi-mâine trebuia împuşcat? Nu era chiar atât de uşor să ia o hotărâre… Boiarchin se gândi să se sfătuiască în această privinţă cu Voronin — dar deocamdată nici să nu-l slăbească din ochi pe Şoşin…

Furios împotriva lui Şoşin, nepricepându-se cum să-l pedepsească, Boiarchin primi bucuros ideea de a-l obliga pe ucigaş să sape singur în pământul îngheţat groapa celui ucis şi tot singur să-l înmormânteze. Era şi asta o pedeapsă: nu-i uşor să sapi pământul ture ca piatra, şi nici nu-i plăcut să ai de-a face cu un mort… Dar Afanasi Şoşin primi bucuros să sape groapa, cu toate că ştia c-o să muncească până l-or trece toate năduşelile. Chibzuise bine: trebuia să-l îngroape cât mai repede pe Loznevoi, ca să dispară orice dovadă împotriva lui. Toţi or să-l uite repede pe trădător.

…Gând groapa era gata, Costea se apropie de Şoşin, şi după ce mai stătu puţin, îl întrebă pe neaşteptate:

— Vrei să-ţi ajut?

— Ajută-mă dacă vrei…

Aduseră amândoi târâş trupul rece şi însângerat al lui Loznevoi şi-l aruncară în groapă. Mortul căzu cu faţa la pământ. Luând lopata în mână, Costea se opri la marginea gropii şi se uită lung la Loznevoi — se vede că pentru asta şi venise: să-l vadă cum zace într-un mormânt al nimănui… Zise apoi, pe gânduri:

— Orice câine moare ca un câine…

— Da, asta aşa-i, mormăi drept răspuns Şoşin, abia auzit, gândindu-se că nu era bine să tacă.

— Îmi pare rău că nu mi-a fost dat să-i fac eu felul.

— Va să zică, nici tu n-ai fi putut răbda? Vezi, asta spun şi eu…

— Ei, să ne apucăm de treabă!

Peste noapte, viscolul acoperi mormântul cu zăpadă proaspătă. Şi de atunci pieri pentru totdeauna urma trădătorului…

VIII

În noaptea aceea era vorba să aterizeze lângă satul Gribchi cel dintâi avion de la Moscova. Trebuia să aducă material exploziv, o nouă cantitate de alimente, ziare şi sarea de care detaşamentul ducea atâta lipsă. Partizanii din pădurea Gniloe şi din pădurea Losinoe veniră să întâmpine avionul. Pe la miezul nopţii, începură să aprindă focuri de semnalizare.

În aşteptarea avionului, Voronin, comandantul detaşamentului, şi căpitanul Rumianţev,

comandantul grupului de paraşutişti, stăteau de vorbă să-şi treacă timpul, într-o izbă din marginea satului. Gospodina casei al cărei bărbat era pe front, stătea acolo singură. După ce le aduse oaspeţilor ei dragi cartofi fierţi, înţelese că oamenii aveau de vorbit între patru ochi şi plecă prin vecini. Fără grabă, Voronin se ospăta cu poftă din mâncarea ţărănească, în timp ce Rumianţev lua câte ceva în silă, şi se ridica mereu de la masă, făcându-şi nu ştiu ce însemnări în carnetul de note.

— Ce ai de nu te mai astâmperi? îl întrebă Voronin. Stai jos şi mănâncă! Te temi că n-o să te poată ridica avionul după un ospăţ ca ăsta? Las' că te ridică el!

Înalt şi lat în umeri, Rumianţev se opri în mijlocul izbei, se îndreptă din mijloc de era cât pe ce să ajungă cu creştetul în tavan, şi-şi întinse braţele lungi. Atunci văzu Voronin că faţa lui prelungă şi uscăţivă arătă o adâncă îngrijorare.

— Ştii, mi-e capul buimăcit...

— Nu-i nimic, până la Moscova se limpezeşte el! Stai jos!

După ce sosise în pădurea Gniloe, grupul lui Rumianţev îşi întrebuinţase cele dintâi zile organizând cercetarea şi pregătind acţiunile diversioniste. În săptămâna din urmă, paraşutiştii, împreună cu partizanii, desfăşuraseră o activitate vie într-o zonă destul de întinsă. Provocaseră deraierea a două trenuri militare pe calea ferată Viazma-Rjev şi aruncaseră în aer linia în câteva locuri, iar în staţia Juravliha distruseseră un mare depozit de alimente. În acelaşi timp, oamenii culegeau cele mai variate informaţii cu privire la duşman. Dar toate acestea nu erau decât începutul activităţii grupului de paraşutişti. În scurtă vreme trebuiau să desfăşoare acţiuni mult mai largi, când deodată veni o radiogramă, prin care căpitanului Rumianţev i se ordona să plece imediat cu avionul la Moscova, aducând cu el tot materialul documentar privitor la trupele duşmane din sectorul Rjev...

— Cum crezi, pleci definitiv? îl întrebă Voronin.

— Nu, cred că numai pentru câteva zile...

— Şi de ce aşa, pe neaşteptate?

— Doar ştii şi tu că în război toate vin aşa, pe neaşteptate... răspunse Rumianţev, aşezându-se totuşi să mănânce. Înseamnă că au nevoie grabnică de datele noastre. Despre ce vorbeşte radiograma dacă nu despre asta?

— Dacă-i aşa, atunci e foarte semnificativ. Clipind uşor, Voronin îşi aţinti privirea întrebătoare asupra lui Rumianţev. Nu crezi, oare, că ai noştri se pregătesc grabnic de contraofensivă?

— Fără îndoială.

— Da, era şi timpul, era şi timpul!

— Fără îndoială! Mai desparte n-aveam unde să ne mai retragem. Prin urmare, trebuie să treacă la ofensivă. Şi odată ce trebuie, o să treacă. Şi nu mai încape vorbă că foarte curând. De altfel şi vremea e potrivită. Tocmai de aceea ni se şi cer atât de repede informaţii amănunţite cu privire la duşman. S-ar mai putea, iarăşi, să se dea misiuni speciale şi detaşamentelor de partizani din întreg raionul Rjevului...

— Da, şi asta se poate, — se învoi Voronin. Iar ai luat-o la fugă? Stai jos, omule, stai jos şi nu te mai tot uita la ceas! E încă devreme. Uite, cartofii ăştia sunt o minune... Şi uite-aşa, căpitane... Dar ce voiam să spun? Da, voiam să spun că în clipa de faţă avem mare nevoie de îndrumările Moscovei. În noiembrie detaşamentele noastre s-au întărit, s-au oţelit, au făptuit multe... E drept că nu stăm prin sate, totuşi, la drept vorbind, tot raionul e sub stăpânirea noastră. Şi după cum ştii, suntem bine pregătiţi să distrugem garnizoana germană din Bolotnoe şi să eliberăm de sub nemţi întreg raionul. De pe acum nemţii de la Bolotnoe au început să tremure ca de friguri! Primesc întăriri, pun la cale acţiuni represive împotriva noastră — şi totuşi, tremură... Chiar astăzi am primit ştiri de acolo: distrugerea avionului şi întâmplarea de la Sohnino au alarmat toată garnizoana!

— Or să-l ucidă pe Samohvalov, zise deodată Rumianţev, oftând. Păcat, e un băiat de aur!

— Nu, or să-l ţină.

— Pentru ce?

— îşi închipuie că o să le fie de folos.

— Trag nădejde să ne prindă?

— Fără îndoială.

— Visuri deşarte!

— Câte nu visează ei...

— Oare n-am putea să-l facem scăpat?

— Deocamdată este imposibil.

După ce mâncară, se aşezară să fumeze, lângă soba de fier încinsă la roşu.

— Prin urmare, zici că la Bolotnoe e panică? întrebă Rumianţev.

— Şi încă ce panică! Voronin zâmbi vesel, cu toată faţa. Asta-i a doua după distrugerea comandaturii din Olhovca. Fără îndoială că iar or să-l scuture zdravăn şefii lui pe comandantul Hobelman! Să laşi tu pe partizani să distrugă un avion de luptă — nu-i lucru de glumă. Bietul Hobelman! Nu mai vede el crucea de fier! Da, pesemne că nu-i chiar atât de uşor să stăpâneşti pământul rusesc. Voronin scoase din buzunarul de la piept al bluzei kaki, semimilitară, un carneţel. Mi se pare foarte ciudat că nemţii nu l-au citit măcar pe marele lor teoretician militar Glausewitz. E un teoretician burghez, fără îndoială, dar are şi unele idei sănătoase. Uite ce scrie... Da, am găsit: „...cu cât contactul dintre masele populare şi armata duşmană e mai larg — prin urmare, cu cât aceasta din urmă se desfăşoară pe o suprafaţă mai întinsă — cu atât e mai puternică acţiunea războiului poporului. Ea distruge, întocmai ca un foc care mocneşte, înseşi temeliile armatei duşmane".

— Începuseşi parcă să-mi spui că aţi avea nevoie de îndrumări de la Moscova, îi aminti Rumianţev.

— Da, avem mare nevoie!

Şi Voronin începu să se plimbe prin casă.

— După cum îţi spuneam, suntem gata să distrugem garnizoana din Bolotnoe şi să eliberăm întreg raionul, — urmă el. E un lucru cât se poate de ademenitor. Un raion de partizani! Mă întreb însă: oare putem noi să ne realizăm planul acum, imediat? Să admitem că am cuceri Bolotnoe şi întreg raionul. Nu mă îndoiesc că în cazul acesta nemţii ar arunca asupra noastră forţe puternice şi că ne-ar fi tare greu... O să putem noi rezista, oare, până la sosirea Armatei Roşii? Că încă nu ştim când o să înceapă contraofensiva noastră... N-ar fi mai bine să aşteptăm? Să continuăm atacurile şi diversiunile noastre, să ţinem ca-n cleşte garnizoana de la Bolotnoe, iar atunci când vor începe ai noştri ofensiva, să începem şi noi o acţiune mai largă de eliberare?...

— După mine, cred că e bine să mai aşteptaţi...

— Pe de altă parte, de ce să mai tărăgănim? urmă Voronin. Nemţii şi-au dat seama de pe acum că nu e de glumit cu partizanii şi au început acţiuni represive împotriva noastră. În unele raioane au şi hărţuit zdravăn detaşamentele de partizani... S-ar putea ca în curând să înceapă a ne hărţui şi pe noi. De aceea cred că ar fi mai bine să le-o luăm înainte, să-i atacăm şi să-i nimicim la Bolotnoe. Nu eşti de aceeaşi părere?

— Într-adevăr, lucrul ăsta trebuie bine chibzuit... răspunse Rumianţev.

— Într-un cuvânt, e vorba de tactica noastră în momentul de faţă. Şi tocmai în această chestiune avem mare nevoie de ajutorul Moscovei. Voronin se întoarse, lângă sobă şi se aşeză la locul lui.

— Ştii la ce mă gândesc acum? Cred că ar trebui să se înfiinţeze la Moscova un Comandament Central, care să conducă mişcarea de partizani. Forţele noastre trebuiesc organizate în unităţi de partizani după tipul celor din armată, la nevoie adunate la un loc, iar acţiunea lor coordonată... Să spui acolo la Moscova, ce ne-am gândit noi să facem aici.

— Bine, o să raportez totul făgădui Rumianţev. Peste o zi sau două o să primiţi o radiogramă de răspuns la toate astea. Rumianţev se uită la ceas… N-ar fi bine să mergem?

— Aşteaptă, e încă devreme…

Atunci intră şi Stepan Boiarchin, care conducea lucrările pe terenul de aterizare. Privirea lui era neobişnuit de vioaie. Îşi aruncă pe laviţă mănuşile de blană şi ducându-se de-a dreptul la sobă începu să-şi frece mâinile îngheţate.

— Ei, cum merg treburile acolo? îl întrebă Voronin.

— Totul e gata. Aşteptăm.

— Cum stăm cu luna?

— Luminează puternic...

— Aţi adus lemne destule?

— Pentru toată noaptea.

— Acum uite ce este, Stepan Egorâci, urmă Voronin. Am citit raportul tău. Ce-aş putea să-ţi spun? Mă bucur de toate. Îţi mulţumesc mai cu seamă pentru distrugerea avionului. Cred că asta o să apară în comunicatul Biroului Sovietic de Informaţiuni... Dar în ce-l priveşte pe Loznevoi, v-aţi cam grăbit să-i faceţi felul... De Şoşin e bine să te ocupi serios, ai dreptate. Omul trebuie pus la încercare şi, eventual, la treabă…

— Mă tem că...

— O să facem aşa fel ca să n-ai de ce te teme, îl linişti Voronin. Acum, uite ce este... Să

trimiţi mâine jumătate din detaşament în pădurea Gniloe. Oamenii tăi trebuie să dea ajutor paraşutiştilor, care au mult de lucru.

— Pentru câtă vreme? întrebă Boiarchin.

— Asta o să se vadă acolo.

— Am înţeles, se va face!

Rumianţev se ridică şi-şi luă scurta de blană:

— Prieteni, e timpul să plecăm!

Pe şesul acoperit cu zăpadă ardeau focuri. Nu departe, pe schiuri late, stătea un avion „PO-2”. Strigându-se încet unii pe alţii, partizanii scoteau din el saci, pe care-i aşezau în sănii. Pilotul îi zorea mereu: în sufletul lui se cam temea de nemţi, şi se grăbea să se ridice cât mai repede în văzduh.

Lângă unul din focuri, pe o grămadă de crengi de brad, şedea Marica. Tulburată şi grăbită, uitându-se mereu la avion, scria o scrisoare pentru Andrei. Gândul să-i scrie lui Andrei prin Rumianţev îi venise atât de spontan, încât se zăpăcise; şi de asemenea se zăpăcea, pentru că-şi dădea seama că ar fi putut să piardă această nesperată ocazie de a trimite o scrisoare dincolo de front, şi pentru că trebuia să scrie repede şi pe scurt, în timp ce ea ar fi vrut să-i destăinuiască tot ce îndură o inimă în timpul despărţirii, să-i împărtăşească dragostea ei, grija şi dorul ei... Era atât de tulburată şi de grăbită, încât i se umpleau ochii de Lacrimi...

Rumianţev tocmai se aşeza în avion, când Marica se repezi spre el din mijlocul partizanilor şi-l trase de poala scurtei lui miţoase de blană:

— Tovarăşe căpitan, stai puţin!

— Ce s-a întâmplat? Cine mă trage?

— Eşti bun să iei scrisoarea asta? Uite-o!

După ce petrecu avionul cu ochii, Marica se apropie de locul unde se desprinsese el de pământ şi rămase multă vreme acolo, uitându-se la cerul albastru al nopţii. Şi tot sufletul ei pâlpâia de o fericire neaşteptată...

IX

... Divizia lui Borodin întâmpină cu îndrăzneală duşmanul în sectorul Schirmanovo. Trupele fasciste germane o atacară de nenumărate ori, furioase şi îndârjite. Dar nu izbutiră s-o dea peste cap şi să taie şoseaua spre Volocolamsk. Divizia lui Borodin parcă prinsese rădăcini în pământ: nici focul cel mai înspăimântător nu era în stare s-o clintească din poziţiile pe care le ocupa.

În dimineaţa de l8 noiembrie se află că Guvernul Sovietic conferise diviziei lui Borodin, ca şi altor unităţi, titlul de divizie de gardă. După aceea, încă două zile, divizia lui Borodin mai respinse cu tărie şi abnegaţie atacurile duşmanului în sectorul Schirmanovo. Abia în noaptea de 20 noiembrie, când flancul drept al armatei, care se retrăgea din zona Volocolamsk în direcţia rezervorului de apă de la Istra, ajunse pe aceeaşi linie cu ea, din ordinul lui Rocossovschi, divizia îşi părăsi poziţiile şi se retrase cam doisprezece kilometri spre răsărit, apropiindu-se în acelaşi timp de şoseaua Volocolamsk.

Acolo, în noul sector, generalul de armată Jucov, comandantul Frontului de Vest, înmâna personal diviziei Borodin, drapelul roşu de gardă, brodat cu aur şi cu ciucuri bogaţi pe de margini.

La această solemnitate fuseseră chemaţi cei mai buni comandanţi şi soldaţi din toată divizia, cu toate că tocmai atunci lupta era pretutindeni în toi.

Primind drapelul din mâinile lui Jucov, generalul-maior de gardă Borodin se lăsă cu genunchiul stâng în zăpadă, îşi scoase căciula caucaziană şi-şi înălţă faţa mustăcioasă. După el îngenuncheară toţi cei care erau de faţă la această solemnitate. Niciodată chipul lui Borodin nu mai avusese expresia pe care o avu în clipa aceea. Răspândea o lumină atât de limpede, şi în fiecare trăsătură era atâta fericire însufleţită, atâta mândrie, hotărâre şi încredere, cum nu le-ar putea avea laolaltă decât un om pătruns de înalta lui misiune pe pământ, pregătit pentru orice faptă sfântă şi nemuritoare.

— Jurăm! rosti Borodin cu glasul schimbat; uitându-se grav în ochii lui Jucov.

— Ju-răm! repetară cu putere, într-un glas, şirurile de ostaşi de gardă aliniaţi în poiana din pădure.

— Ju-răm! răspunse adânc ecoul pădurii, şi mulţi se gândiră că ecoul răspunde pentru cei

care la ceasul acela erau în luptă.

Borodin vorbea rar, limpede şi răspicat, ca şi cum ar fi vrut să lase timp să repete după el cuvintele jurământului sfânt faţă de patrie şi de Stalin, nu numai ostaşilor săi de gardă din poiană, dar şi ecoului pădurii. Apoi ridică un capăt al drapelului şi în atenţia încordată a tuturor, îl apăsă cu putere de buze...

...Peste o zi, divizia ajunsese în apropierea Istrei. Bătălia pentru Istra, la care luau parte câteva mari unităţi şi unităţi, ţinea de cinci zile. Divizia lui Borodin, de altfel ca şi celelalte, suferea zilnic pierderi în oameni şi armament, dar asta nu scădea cu nimic dârzenia ei în luptă. Ostaşii de gardă aveau o lege a lor nescrisă: să nu se bată numai pentru ei, ci şi pentru tovarăşii scoşi din luptă. Îşi pierduseră cu toţii noţiunea timpului. Toţi uitaseră de odihnă. Unii eraţi atât de obosiţi după o zi de luptă încât, spre seară, abia de mai puteau mânui închizătoarele puştilor...

Totuşi, în ziua de 27 noiembrie duşmanul pătrunse în Istra...

Şi divizia lui Borodin trebui să se retragă iarăşi...

Era o vreme cu vifor şi ger. Tuturor le era greu: şi comandanţilor şi soldaţilor. Luptau de dimineaţă şi până seară. Toată ziua stăteau în zăpadă şi frig, de multe ori fără o mâncare caldă, numai cu pesmeţi şi pâine îngheţată. Şi, mai rău decât toate: nu aveau totdeauna destule muniţii. Se întâmpla uneori să se ţină o socoteală riguroasă chiar şi la cartuşele de puşcă... Şi îndată ce se lăsa noaptea, trebuiau să se retragă din nou, scoţând din troiene maşini, tunuri şi căruţe, să se pregătească din nou ca să respingă atacurile duşmanului...

Neînchipuit de mari erau greutăţile retragerii şi suferinţele vitejilor noştri ostaşi care apărau drumul spre Moscova. Nimeni dintre cei de pe front nu putea îndura gândul că, pe zi ce trecea, se apropiau de capitală. Dar mai greu încă le venea celor care nu se retrăgeau pe drumuri pierdute de ţară, ci chiar pe şoseaua Volocolamsk: acestora le era dat să vadă stâlpii kilometrici purtând numere numai din două cifre negre...

Ostaşii noştri însă îndurau toate aceste greutăţi şi suferinţe cu o bărbăţie fără seamăn. Nu trecuse mult de la 7 noiembrie, şi ei vedeau încă în închipuire pe conducătorul şi Comandantul Suprem la tribuna înaltă din capitală, auzeau încă vorbele lui pline de o putere liniştită şi de o îndreptăţită încredere în victoria asupra duşmanului. Şi de aceea vitejia lor ostăşească era fără seamăn. Chiar în cea dintâi zi a ofensivei duşmane, la 16 noiembrie, douăzeci şi opt de ostaşi ai diviziei de gardă a generalului Panfilov, săvârşiră o nemuritoare faptă de vitejie la halta Dobosecovo. Şi alte mii şi mii de ostaşi săvârşeau în fiecare zi fapte de vitejie legendară în toate sectoarele frontului din preajma Moscovei şi pe toate drumurile care duceau spre Moscova.

X

În noaptea spre 30 noiembrie, la două săptămâni după dezlănţuirea ofensivei trupelor fasciste-germane, divizia lui Borodin, care se retrăgea de la Istra pe şoseaua Volocolamsk, îşi părăsi poziţiile din zona marii aşezări industriale cu numele poetic de Sneghiri[25].

Batalionul lui Şaracşane se retrase cel din urmă, părăsind Sneghiri în zori de zi.

Dincolo de aşezarea industrială Sneghiri, peisajul din preajma Moscovei se schimbă deodată. Ici şi colo se zăreau coşuri de uzină, clădiri mari de piatră, castele de apă, pilonii liniilor de înaltă tensiune, platforme uşoare de cale ferată, fel de fel de tăbliţe indicatoare pe şosea şi vile frumoase prin păduri... Simţeai din toate că se apropie un oraş mare. Erau căile apropiate de acces spre Moscova.

Soldaţii păşeau vorbind între ei, posomorâţi şi trişti:

— O mai fi mult până la Moscova?

— Cum vrei s-o iei: pentru noi puţin, pentru nemţi mult...

— M-ai lămurit buştean! Eu te întreb omeneşte.

— Ceva mai mult de patruzeci.

— Apoi e aproape, aproape de tot! Se vede şi după locuri.

— Curând vine Nahabino, mai încolo Pavşino şi Tuşino...

— Şi oare când facem cale-ntoarsă?

— De ne-ar mai trimite ceva oameni proaspeţi...

— Da’ ce, tu eşti clocit?

— Oameni avem noi destui! Nu-i vorba de asta...

La răsăritul soarelui, batalionul se opri într-un sat mic, Sadchi, de unde nu mai erau decât

exact patruzeci de kilometri până la Moscova. Oamenii se împrăştiară cu grabă prin sat, începând să facă foc prin casele pustii.

Sadchi era un sat mic, aşezat pe un deal înalt, cu păduri de amândouă părţile şoselei Volocolamsk. Dacă te uitai spre apus, vedeai pe partea dreaptă, printre tei şi sălcii albe, vreo zece izbe ţărăneşti, un iaz artificial nu prea mare şi o pădurice tânără şi deasă, în care se zăreau acoperişurile verzi ale unor clădiri. Pe stânga, un parc întins şi bătrân, în mijlocul lui o casă de piatră cu două etaje, apoi o biserică părăsită, cu clopotniţă înaltă, câteva căsuţe în jurul ei, iar la poalele dealului împădurit din apropiere, valea cu calea ferată...

Era o poziţie de apărare minunată.

La marginea de apus a satului se afla un şanţ adânc, care putea să slujească de tranşee pentru siguranţa de luptă. La dreapta şoselei, în grădinile de zarzavat, şi la stânga ei, la marginea parcului, se găseau poziţii bune pentru tunurile cu tragere directă. Puncte de observare se puteau instala uşor în orice punct al dealului. Până la satul Lenino, unde trebuia să se ivească în curând inamicul, era în linie dreaptă, ceva mai mult de un kilometru pe şosea. De-a lungul ei, un şes neted, prin care şerpuia albia secată a unui râu. Nici tancurile, nici infanteria, n-ar fi fost în stare să străbată şesul acesta sub foc...

...Pe povârnişul de apus al dealului, pe şosea, lângă stâlpul cu o placă mare pe care scria „Sadchi”, se adunase un grup numeros de ostaşi. Se uitau neliniştiţi spre apus şi vorbeau cu aprindere. Satul Lenino, părăsit de curând, era viu luminat de soarele dimineţii. În aşezarea industrială Sneghiri, mai la dreapta de coşurile înalte ale uzinei, ardea ceva, şi fumul vânăt se înălţa în văzduh. La miazănoapte de şosea bubuia artileria. În apropiere, pe tufele de aluni, se legănau stoluri de lugaci. Minunatele păsărele nordice, venite în ospeţie pe meleagurile Moscovei, stăteau tăcute şi nemişcate, părând că se uită în jur cu o nesfârşită tristeţe omenească...

Spre grupul de ostaşi de lângă stâlpul indicator se îndreptă atunci locotenentul de gardă Iurghin, care fusese numit comandant de companie doar cu vreo săptămână în urmă, după ce Cudriavţev căzuse grav rănit Auzise de departe glasul lui Andrei Lopuhov. Pe zi ce trecea, Andrei era tot mai ursuz şi mai arţăgos, ceea ce-l făcea să aducă din ce în ce mai mult cu taică-său.

— Vezi bine, aici apărarea e fără cusur! Nici nu mai încape îndoială! striga el, aşa, fără pricină. Datoria ta e să te gândeşti la ofensivă! De aici, de pildă, n-o să pleci să ataci Lenino, că te seceră cu mitralierele. Dar ia te uită dincoace!... Parcă prin pădurea asta n-ai putea să te apropii de Lenino din flancul stâng? Din pădure, ieşi la calea ferată... De-a lungul căii ferate poate fi linia de atac. Vezi? Iar de acolo, de-a dreptul în sat! Iar flancul drept nu trebuie să fie îndreptat spre Lenino, ci să treacă prin marginea pădurii de la apus de sat şi să taie drumul spre Sneghiri! Şi atunci să vezi ce mamă de bătaie o să le tragem, de-or să le meargă fulgii!

Unul dintre soldaţi dădu de veste în şoaptă:

— Băieţi, vine locotenentul...

Tăcuţi, posomorâţi, dar cu privirea plină de încredere, ostaşii se uitară câteva clipe la comandant Fără să se mai poată stăpâni, Andrei Lopuhov, păşi înainte şi, întunecat, îşi lăsă ochii în jos. Apoi, cu o supremă încordare sufletească, simţind cum i se urcă un nod în gât, repetă fără să-şi dea seama întrebarea pe care i-o mai pusese lui Matvei Iurghin cândva, înainte de Olhovca, lângă mesteacănul cel tânăr şi singuratic:

— Până unde? Până când?

Toţi ostaşii oftară din adânc, cu obidă.

— Până aici, până la locurile astea, răspunse Iurghin, desfăcându-şi braţele.

Andrei îşi înalţă repede ochii la el.

— De aici, niciun pas îndărăt! urmă Iurghin cu asprime, vorbind atât ostaşilor, cât şi lui însuşi. Aşa a ordonat tovarăşul Stalin! Trebuie să ne întărim imediat în satul acesta şi să oprim în loc duşmanul. Să murim — dar să-l oprim!

XI

Regimentul lui Ozerov ocupă o nouă poziţie de apărare: batalionul lui Şaracşane se instala pe marginea de apus a satului Sadchi, batalionul lui Juravschi se aşeză la dreapta şoselei, de-a lungul pădurii în care se aflau casa copilului şi tabăra de pioneri, călare pe drumul care duce la Nefedievo, iar batalionul lui Golovco la stânga şoselei, la miazăzi de calea ferată, cuprinzând şi satul Rojdestveno, Statul major al regimentului, comandat de maiorul de gardă

Ozerov, se opri în satul Taliţa, de pe şoseaua Volocolamsk, la un kilometru jumătate de limita dinainte a apărării. De-a lungul întregii poziţii se instalară de asemeni unităţi de artilerie şi de tancuri.

Compania locotenentului de gardă Iurghin se nimeri în sectorul din stânga şoselei în şanţul care mergea de-a lungul grădinilor de zarzavat şi a parcului. Ca locuinţe, avea casa de lângă biserică, căsuţa paznicului şi magazia pentru păstrat legumele, toate chiar lângă limita dinainte a apărării. Ostaşii companiei, înflăcăraţi de ordinul Comandantului Suprem, se porniră cu înfrigurare să-şi întărească poziţiile: unii curăţau şanţul de zăpadă prefăcându-l în tranşee, şi-i udau parapetul cu apă, alţii prefăceau în cazemată subsolul casei şi pregăteau amplasamente descoperite pentru mitraliere, iar alţii amenajau locuinţele...

Şi în restul sectorului, la dreapta şi la stânga şoselei, oamenii munceau cu aceeaşi tragere de inimă. Duşmanul nu se ivise încă în Lenino şi toţi se grăbeau să-şi întărească poziţiile înainte de sosirea lui: tanchiştii îşi instalau tancurile în ambuscade, artileriştii îşi pregăteau punctele de observare şi-şi împingeau tunurile spre limita dinainte, pentru trageri directe, servanţii aruncătoarelor ocupau locuri potrivite în şesul de dincolo de sat, conductorii aduceau muniţii cu săniile, transmisionistii întindeau fire...

Soarele se ridicase sus şi lumina, aşa cum numai în cea din urmă zi a lui noiembrie putea să lumineze. Totuşi, gerul se înteţea. Crivăţul, care sufla aproape de pământ, pătrundea până la oase, cu toate că era atât de uşor, încât nici nu scutura promoroaca de pe copaci. Nu se zărea nicio pasăre de prin partea locului. Doar, zburlindu-şi penele, lugacii se legănau pe tufele încărcate cu zăpadă, ciripind din când în când trişti şi îngânduraţi... Andrei Lopuhov conducea lucrările de transformare în locuinţă a magaziei pentru păstrat legumele. Ridica o vatră şi pregătea o rezervă de lemne de foc. Ostaşii aveau mai mare nevoie de căldură decât de mâncare. Când vatra a fost gata, Andrei trimise oamenii să facă rost de scânduri şi de paie, iar el aprinse focul şi, folosind o clipă liberă, scoase din buzunar ziarul „Pravda".

Cu trei zile în urmă, la 27 noiembrie, atunci când trupele noastre părăsiseră Istra, apăruse în „Pravda" articolul de fond intitulat: „În preajma Moscovei trebuie să înceapă distrugerea duşmanului!" Acest număr de ziar ajunsese până la unităţile din linia înaintată abia dimineaţă (în zilele acelea, ziarele întârziau de multe ori) şi noul comandant de pluton, sergentul major Dubrovca, îl însărcinase imediat pe Andrei să citească ostaşilor articolul în timpul prânzului. Ca să nu se facă de râs când va citi acest interesant articol, Andrei trebuia să-l citească întâi singur, ca să-i pătrundă fiecare cuvânt. De altfel, chiar şi fără însărcinarea lui Dubrovca, Andrei era nerăbdător să cunoască articolul: voia să afle cât mai repede ce spunea Moscova despre apropiata nimicire a duşmanului.

Citea fără să-şi ridice ochii de pe ziar, aproape fără să respire: fiecare cuvânt din articol era important, tulburător, plin de nădejde. Ziarul foşnea în mâinile lui tremurătoare. Mişcat, Andrei nici nu-şi dădea seama că începuse să citească în gura mare.

— *„...Aici, în preajma Moscovei,* — şi glasul lui răsuna puternic, ca atunci când le citea ostaşilor, — *aici trebuie să începem acţiunea de distrugere a cotropitorilor germani. Fie ca aici, în preajma Moscovei, să înceapă răfuiala sângeroasă cu banditii fascişti-hitlerişti, pentru toate crimele lor!"*

Din uşă se auzi un glas cunoscut, puţin cam răguşit:

— Sergentul de gardă Lopuhov nu-i aici?

— Aha, Ivan Andreici, ia vino-ncoace!

Andrei şi Umrihin îşi scuturară îndelung mâinile, bucuroşi de această întâlnire. Nu se văzuseră de aproape două săptămâni. Umrihin fusese rănit la Cozlovo şi rămăsese la batalionul medico-sanitar, iar două săptămâni înseamnă mult la vreme de război... Se aşezară apoi alăturaţi lângă foc şi aşa cum se obişnuieşte la o întâlnire prietenească, îşi răsuciră câte o ţigară.

— După cum văd, eşti singur aici? întrebă Umrihin.

— Singur. Îndată trebuie să vină şi băieţii cu paie…

— Atunci de ce citeai în gura mare?...

— Articolul ăsta, Ivan Andreici, nu trebuie citit decât tare! şi Andrei îi arătă ziarul. Vezi ce scrie? Dacă mi-ar ajunge glasul, l-aş citi să-l audă lumea întreagă! Moscovei nu-i place să vorbească degeaba. Simte inima mea că în curând facem cale întoarsă!

— Da, cam într-acolo merge treaba, se învoi Umrihin. Nu vezi cum i-au aruncat din Rostov? Cred că acum vine rândul nostru.

— E rândul nostru, Ivan Andreevici, al nostru! Când ai plecat de la batalionul medico-sanitar?

— Chiar astăzi...

— Ai auzit ce s-a întâmplat cu noi?

— Am auzit! — Umrihin oftă, clipi mărunt din ochi şi-şi întoarse faţa de la foc, chipurile ca să se ferească de dogoare. Şi cum a fost ucis Cocetcov la Istra, şi cum a fost rănit Covalciuc... Pe Nurgalei l-am văzut la batalionul medico-sanitar. Greu a mai fost rănit, săracul, dar după toate semnele o să scape... E om aprins, şi când te aprinzi, eşti în stare să faci orice, chiar să scapi cu viaţă, pe cuvântul meu! Da, au pierit mulţi, grozav de mulţi! Am văzut eu multe la batalionul medico-sanitar... Acolo, frate, vezi mai mult sânge decât în limita dinainte a poziţiei!

Tăcură o vreme, de parcă ar fi stat amândoi lângă un mormânt scump.

— Cum s-ar zice, ţi s-a vindecat degetul? întrebă Andrei mai târziu,

— S-a vindecat el, dar încă tot îl mai ţin legat.

— Şi încolo, ce se mâi aude?

— Apoi, din pricina degetului ăstuia, toate treburile mele s-au dus dracului, măi frate! răspunse Umrihin suspinând. Dar numaidecât începu să râdă răguşit. Dacă vrei, ţi le spun toate pe rând.

— Spune.

— Mai aruncă vreo două lemne pe foc.

În cele două săptămâni cât stătuse la batalionul medico-sanitar. Umrihin se mai îngrăşase şi se mai înviorase. Faţa bine bărbierită îi strălucea, iar ochii aveau o privire vie şi veselă.

— Te uiţi ce mutră am căpătat la batalionul medico-sanitar? întrebă Umrihin şi iarăşi se porni să râdă în hohote. Acolo, frate, zic şi eu că e rost să faci provizie de grăsime! Doar ştii şi tu că rana mea era un fleac, aş putea spune că trupul nu mi-a fost vătămat cu nimic, aşa că mai mult m-am odihnit decât m-am lecuit! Schija mi-a retezat degetul ca un cuţitaş, pe cuvântul meu! Aşa de curăţel a lucrat, încât doctorul n-a mai avut nicio bătaie de cap. Mi-a uns ciotul cu nu ştiu ce, au cusut ceva, m-au legat, şi cu asta, basta! Gata tratamentul! Ei, frate, şi ce bine am trăit eu aste două săptămâni! M-am lenevit de tot pe cuvântul meu! Stăteam culcat sub pătură, între cearceafuri curate, şi mă gândeam: „Aşa război, mai zic şi eu! Să tot lupţi!” Pentru că, să vezi ce mi s-a întâmplat.. Mă întâlnesc odată cu un ostaş. Venea omul de la spital. Mutra, mai ceva decât a mea. Mă uit eu — după toate semnele era artilerist voinic şi cu nasul pe sus. Ne-am aşezat noi să ne aprindem câte o ţigară, şi el mă-ntrebă: „Ei, cum merge treaba?” „Apoi la noi, la infanterie, îi răspund, se ştie de când lumea cum merge! E greu al dracului! Veşnic în limita dinainte a poziţiei, vârât în pământ sub foc. Se întâmplă să n-ai nici ce mânca, nici ce bea. La infanterie şi pierderile-s totdeauna mai mari; ori te ucide, ori te sfârtecă. Pe când la voi, îi spun, la artilerie, e altă socoteală. Rareori se întâmplă să ajungeţi în limita dinainte a poziţiei, staţi mai mult în spate. Iar cei din artileria de corp de armată, şi de armată, stau şi mai departe. Acolo nu mai e trai, e rai!” Şi atunci fălcosul de colo: „Apoi, tu habar n-ai de meseria armelor, zice, cu toate că eşti om în toată firea! Şi eu sunt, zice, infanterist sadea, vânător, şi pot să-ţi aduc la cunoştinţă fără greş că nimic nu-i mai uşor decât serviciul la infanterie. Floare la ureche, nu alta! Rar de tot moare câte unul, mai mult aşa merge vorba. De rănit se întâmplă mai des, nimic de zis. În privinţa asta, sunt de aceeaşi părere cu tine. Uite eu, de pildă, am fost rănit de la începutul războiului de nu ştiu câte ori. Şi atunci, care-i socoteala? În limita dinainte a apărării vârât în pământ, nu stăteam mai mult de două-trei zile: repede căpătăm o rană şi fuga la spital! Şi uite, am socotit aşa: în limita dinainte am stat, cu totul, ca o săptămână — încolo, numai prin spitale! Odăiţe luminoase... Cearşafuri albe... şi fete care te îngrijesc: una îţi potriveşte pernuţa sub cap, alta îţi aşează pătura în jurul trupului, alta îţi dă să bei apuşoară şi-ţi vorbeşte cu blândeţe... Asta zic şi eu că-i serviciu, serviciu în lege!...” Mi le spunea toate astea, diavolul cel fălcos şi râdea cât îl ţinea gura! Era un flăcău vesel şi glumeţ. „Dar să-ţi spun, zice, cât de greu le vine artileriştilor, chiar şi acelora de la artileria grea, care stau departe de limita dinainte a poziţiei. Puţini mor, iar răniţi cad mai puţini. Şi tocmai din pricina asta stau tot timpul pe front. Şi cu toate că nu stau în limita dinainte, dar nici pe cearşafuri curate nu stau!

Li se întâmplă şi lor de toate: stau în pământ, de multe ori n-au ce mânca şi-i ceartă comandanţii... Şi cât trebuie să muncească! Numai cât pământ sapă! Uneori trebuie să împingă tunurile. Într-un cuvânt, se ştie cum e serviciul lor... Acum, socoteşte şi tu, zice: pentru cine-i mai uşor?” Şi iar a început diavolul să râdă cât îl ţinea gura! Se înţelege, am făcut şi eu haz. „Tare mai eşti şugubăţ, i-am zis, asta-i!” Dar iată că astăzi sunt cu totul de părerea lui. De cum am ajuns la batalionul medico-sanitar, m-am pus pe odihnă şi am hotărât că pentru nimic în lume nu mai plec de la infanterie!

— Întoarce-te la mal, c-ai luat-o razna! zise Andrei.

— Mă-ntorc îndată, n-avea grijă, făgădui Umrihin, apoi urmă: — stau eu, prin urmare, culcat sub pătură, pe cearşaf curat, şi mă gândesc: „Iaca, mă odihnesc, şi pe urmă mă întorc din nou la infanterie, la plutonul meu!" Dar odată n-am mai avut răbdare şi am intrat în vorbă cu doctorul despre serviciul pe care aveam să-l fac la infanterie. Doctorul mi-a spus: „Nu, frăţioare, cu toate că trupul nu ţi-a fost vătămat mai deloc — doar nu-ţi lipseşte decât jumătate din degetul arătător, iar oamenii se deprind să tragă şi cu mijlociul — legea nu ne îngăduie să te lăsăm, cu un cusur ca ăsta, în rândul combatanţilor". Straşnică veste! îmi zic. Judecă şi tu: unde să plec acum din armată? Acasă? Dar casa mea, după cum ştii, e tocmai lângă Velichie Luchi! Interesul meu e să rămân în armată, că numai aşa pot să ajung mai repede acasă! „Bine, zice atunci doctorul, dacă nu vrei să pleci, putem să te lăsăm şi-n armată, numai că pe undeva pe la o formaţie de spate, sau pe la vreun stat major..." Acum, judecă şi tu: unde era să mă duc?

— Şi ce treabă ţi-au dat? întrebă Andrei.

— Nu mă aşteptam deloc, frate, să iasă lucrurile aşa cum au ieşit! urmă Umrihin. N-ai să mă crezi, dar mi-au dat un adevărat post de răspundere! Acum, frate, am ajuns şi eu om mare! Nu mă laud, dar s-ar putea întâmpla să mai fiu încă de folos, la nevoie...

— Ei, dar spune odată, ce post? şi Andrei râse pe înfundate. Nu cumva te-au numit adjutant al comandantului de regiment? Că tot n-are el adjutant…

— Da' ce, asta-i funcţie? Auzi, adjutant! Ce tot spui, doamne iartă-mă! Să prezinţi hârtiile la semnat?

— Poate că ajutor al şefului de stat major?

— Nu, Andrei, degeaba râzi. Şi dacă te interesează, apoi o să-ţi spun deschis: m-au numit în vechea mea specialitate.

— Care specialitate?

— Apoi, în legătură cu caii.

— Cu caii?

— Da. Conductor, şi încă la maior!

Umrihin aşteptă cu răbdare să-şi termine Andrei hohotul de râs.

— Şi uite cum s-au petrecut lucrurile — urmă el, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. La o zi după aceea, vine la batalionul medico-sanitar un locotenent şi întreabă: „Aici e soldatul de gardă Umrihin?" Eu stăteam culcat sub pătură, învelit până sub bărbie — ce mai încoace-încolo, mă făcusem leneş de tot! Dar tot am răspuns: „Da, aici!" „Care deget, zice, ai pierdut?" „Arătătorul, răspund eu, de la mâna dreaptă". „Nu vrei să te demobilizăm?" „Nu vreau!" „Cât timp ai fost îngrijitor la cai în colhoz?" „Zece ani." „Atunci, zice, o să intri sub ordinele mele. Te pun conductor chiar la comandantul regimentului. Degetul tău, zice, n-are nimic de-a face la o treabă ca asta Dacă ţi-ar fi lipsit arătătorul de la mâna stângă ar fi fost altceva: fără el e greu de mânat caii. De cel de la dreapta însă nu-i nevoie: caii sunt bine hrăniţi, n-ai nevoie să-i îndemni cu hăţul"... Şi uite-aşa m-am pomenit, frăţioare, în funcţia asta! Se înţelege, la început nu prea voiam să mă las de viaţa uşoară de la infanterie, dar ce puteam să fac? Pe urmă m-am mai gândit şi aşa: trebuie să mă duc, că doar e o funcţie de răspundere! Ce, crezi că-i lucru de glumă să duci în trăsură pe comandantul regimentului? Oho, trebuie să ai multă pricepere pentru aşa ceva. Să fie şi caii bine ţinuţi, să fii şi tu la timp cu trăsura să-l duci pe comandant unde trebuie şi la ceasul la care trebuie, să nu-l hurduci la hopuri şi să vorbeşti cu el la drum, ca să nu-i fie urât. Iar de umblat, umblă mereu: când încoace, când încolo. Şi acum te poftesc să-mi spui: cu cine o să stea mai mult de vorbă maiorul? Cu şeful de stat major, cu adjutantul, sau cu mine? Şi cu cine o să vorbească mai prieteneşte? Cu şeful de stat major şi cu adjutantul, comandanţii de regiment nu fac altceva decât să se certe, asta se ştie... Dar cu mine, de ce s-ar certa? Ei, o să-mi mai spună ei uneori câte-o vorbă, când l-oi hurduca la hopuri... Dar altminteri, ce are el de împărţit cu mine? Doar îmi cunosc bine meseria. Iar de s-o întâmpla să mai uite de treburile lui şi să plece încotrova, o să privească liniştit pădurile şi câmpiile, o să-şi aducă aminte de ceva plăcut, o să i se moaie sufletul şi o să aibă chef de vorbă fără ceartă... Apoi, sunt şi eu în stare să stau de vorbă cu oricine! Şi pe urmă, judecă şi tiu Cine poate să vorbească cu el mai deschis: şeful de stat-major" sau conductorul? Uite, mai adineauri veneam noi încoace...

În clipa aceea, în apropiere bubui un tun. Andrei şi Umrihin se repeziră unul după altul din magazia pentru păstrat legume uitându-se spre apus. Deasupra satului Lenino se înălţau fumuri.

— Au sosit, zise Andrei. Acuşi începe hora...

— Nu cumva e vreo acţiune de cercetare?
— Stai, nu vezi tancul? Au şi început!
Tunurile antitanc, care se aflau mai la dreapta şoselei, deschiseră un foc viu...

XII

De două săptămâni, maiorul de gardă Ozerov ardea în lupte, aşa cum arde în bătaia vântului un copac aprins de trăsnet. Cu fiecare zi care trecea, pe măsură ce se retrăgeau spre Moscova, creştea mereu în el, cuprinzându-i şi cutremurându-i conştiinţa, sentimentul unei răspunderi uriaşe faţă de patrie pentru fiecare pas, pentru fiecare cuvânt al lui. Era conştient că orice acţiune a lui trebuia să fie, în orice moment şi pe deplin, pe potriva năzuinţelor şi misiunilor de luptă ale sutelor de oameni pe care patria îi punea sub comanda lui, încrezători în priceperea lui de a învinge duşmanul. Maiorul de gardă Ozerov îşi dădea seama că acum, în ceasul greu al războiului, nu mai era doar Serghei Mihailovici Ozerov, ci, înainte de toate, şi poate numai atât — un comandant din Armata Roşie. E drept că totdeauna înţelesese acest lucru. Acum însă, această înţelegere îi cuprinsese până într-atât întreaga raţiune, încât ajunsese să fie însuşi conţinutul esenţial şi atotputernic al vieţii lui — ceea ce pentru Ozerov, ca om, nu era o povară. Trăind zi şi noapte cu sentimentul covârşitor al răspunderii sale în calitate de comandant de regiment, el nu ştia ce e oboseala şi nu-şi pierdea cumpătul din pricina acestui sentiment…

Totuşi în dimineaţa aceea, când generalul Borodin îl lăsase să înţeleagă că ordinul de a-l opri pe duşman pe şoseaua Volocolamsk, în apropiere de satul Sadchi, fusese dat de însuşi Comandantul Suprem, maiorul de gardă Ozerov simţi pentru întâia oară, aproape fiziceşte, cât de nemăsurat de grea era răspunderea lui faţă de patrie. Un ochi atent de cunoscător, ar fi putut să observe imediat cum, peste faţa dintr-odată pălită, se aşterne o expresie de spaimă. O asemenea expresie n-ar putea să aibă decât un hamal care simte, deodată, din mers, că şi-a luat în spinare o povară peste puterile lui şi că ar fi destul un singur pas greşit ca să cadă, strivit, la pământ. Pentru ca regimentul să se instaleze în apărare în raionul satului Sadchi, trebuia să se facă ceea ce se făcea totdeauna când se ocupau noi poziţii de apărare. Dar acum, lucrul cel mai obişnuit părea nemaipomenit de complicat Ozerov plecă imediat de la comandamentul de divizie la Sadchi, unde se hotărâse să-şi instaleze punctul de observare. Plecă peste măsură de agitat: pe drum îi ordonă de câteva ori lui Umrihin să oprească, cerceta harta, şoptea ceva, ridicându-şi gulerul cojocului ca să se apere de vânt şi aruncând mereu, în toate părţile, ţigările fumate numai pe jumătate...

Ivan Umrihin înţelese numaidecât că vizita maiorului de gardă Ozerov la comandamentul diviziei îl tulburase din cale-afară. Simţul lui ascuţit de ostaş îl făcu să-şi dea seama de ceea ce se petrecea în sufletul comandantului de regiment. În faţa satului Taliţa, Umrihin sări de pe capră şi, în timp ce sprijinea sania la hopuri, încercă să intre în vorbă cu Ozerov:

— Ptiu, ce drum mormăi el! Parcă-i drum muieresc...

Ozerov îşi coborî gulerul cojocului.

— Cum vine asta, drum muieresc?

— Apoi, să vedeţi, tovarăşe maior de gardă, răspunse Umrihin, mergând mereu pe alături de sanie şi ţinându-se cu mâna de aripa ei. A primit un ostaş de la noi din pluton — unul Golubţov, poate că-l cunoaşteţi... — a primit, zic, o scrisoare de la feciorul-său. Ai lui stau pe-aproape de Ulianov, chiar lângă Volga. Băiatul are vreo treisprezece ani şi a rămas acasă, în chip de gospodar. Şi uite, îi scrie lui taică-său despre felurite treburi colhoznice, dar mai cu seamă se plânge de muieri. „Tătucă, scrie acel Vasca, nu-i niciun chip să stăpânim muierile. Că avem alergătură destulă: ba să cărăm pâine pentru armată, ba carne, iar ele au stricat toate drumurile Bărbatul are totdeauna grijă să sprijine sania ca să n-o ia pe delături, dar muierile, tătucă, nu pricep asta. Ele se încotoşmănează în şaluri şi stau în sanie ori merg în urma ei, iar de drum n-au nicio grijă. Şi din pricina lor toate drumurile noastre-s aşa de prăpădite, că-i un canon să umbli — şi pentru tine şi pentru cal. Niciun viscol nu-i în stare să mai netezească drumurile astea muiereşti!” Şi uite, mi-am adus şi cu aminte, tovarăşe maior, de acel Vasca Golubţov, care se mai chinuieşte poate şi acum pe undeva, pe vreun „drum muieresc”...

Ozerov văzu limpede cu ochii minţii un drum din spatele frontului, un drum cu gropi şi cu hârtoape, pe care se târăşte încet un convoi de căruţe. Văzu femei îngheţate de frig şi pline de zăpadă stând în jurul săniilor stricate şi a sacilor cu grăunţe răsturnaţi în şanţul şoselei şi-l văzu până şi pe Vasca Golubţov un flăcăuaş înfipt, îmbrăcat cu cojocul lui taică-său, care se apropie înotând anevoie prin nămeţi de muierile neîndemânatice şi strigă la ele cu necaz, pleznind din biciuşca,..

— Urcă-te! ordonă deodată Ozerov. Şi dă-i drumul!

Lângă casa unde se instalase statul major al regimentului, Ozerov opri fără să se coboare

din sanie, şi dădu ordine căpitanului Smolianinov. Apoi îi spuse lui Umrihin să pornească înainte, în trap întins.

Când sosi la Sadchi, Ozerov se afla în starea lui sufletească obişnuită, ca totdeauna când se pregătea de luptă, doar cu ochii mai aprinşi, poate. La punctul de observare, instalat în biserica părăsită, ascultă raportul lui Şaracşane şi vorbi la telefon cu comandanţii de batalioane Juravschi şi Golovco, cu comandantul artileriei regimentare şi cu comandantul companiei de transmisiuni, cu delegaţii regimentului de tancuri şi divizionului independent de artilerie antitanc. După ce se puse la curent, în grabă, cu situaţia tactică, Ozerov înţelese că era neapărat nevoie să facă unele modificări în ordinul dat de statul major cu privire la instalarea regimentului în apărare pe noul aliniament. Se aşeză chiar acolo pe o ladă şi desfăcându-şi portharta, începu să facă repede însemnări pe hartă. Dar în clipa aceea începu lupta.

Necăjit că nu izbutise să-şi termine la timp lucrul început Ozerov ieşi în goană din biserică. Tunurile noastre din marginea de apus a satului deschiseseră un foc vijelios. Pe şesul larg dintre Sadchi şi Lenino, un tanc nemţesc începuse să ardă; fumul negru, mânat de vânt flutura deasupra pământului ca o coamă unduitoare de cal. De la biserică nu se vedea bine ce se petrecea dincolo de parc, pe terasamentul căii ferate. De aceea, Ozerov se hotărî să se ducă până la casa vecină. Dar nu ajunse să facă nici zece paşi dincolo de curtea bisericii, când un proiectil greu muşcă cu trosnet asurzitor pământul îngheţat din faţa lui.

Ozerov se răsturnă dintr-odată pe spate.

Îşi veni în fire în sania lui, care aştepta lângă casa cea mare de piatră din fundul parcului. Rămase nedumerit că în loc să se ducă spre casa vecină cu biserica, spre care plecase, stătea acolo, fără să ştie de ce, culcat pe cojoc, în sanie, iar în jurul lui se îngrămădeau oameni cu feţele speriate, care-şi mişcau buzele fără să scoată un sunet ca într-un film mut. Ozerov făcu o sforţare să se ridice, dar câteva mâini, întinse cu grabă din toate părţile, îl ţintuiră pe loc.

XIII

După câteva minute, sosi la Sadchi comisarul regimentului, Brianţev, plin de zăpadă din cap până-n picioare, Îngheţat până la oase şi vânăt de ger, îndurerat şi neştiind cum să aducă la cunoştinţa comisarului nenorocirea care se întâmplase, Şaracşane îi puse în faţă portharta lui Ozerov. Chipul lui Brianţev se strânse ca de spaimă.

— E rănit? Grav? Unde?

— Nu s-a găsit nicio rană...

— Are contuziuni? Grave?

— A fost ridicat fără cunoştinţă.

Cercetând harta lui Ozerov şi văzând însemnările pe care le făcuse în grabă, Brianţev întrebă iarăşi:

— Ce făcea înainte de a începe bătălia? P

— Stătea aplecat asupra hărţii, chibzuind nu ştiu ce...

— A apucat a spune ceva?

— Da, zicea că nu suntem bine întăriţi.

— Dar ce spunea, anume?

— Nimic precis.

Brianţev îşi petrecuse toată dimineaţa pe la diferitele subunităţi de spate ale regimentului, instalându-le în noile puncte. După aceea, ca şi cum ar fi presimţit nenorocirea, se îndreptase grăbit spre Sadchi. Venise pe drumul din pădure, ocolind statul major al regimentului, şi de aceea nu întâlnise sania oare-l ducea pe Ozerov, greu lovit, pe şoseaua Volocolamskului.

Când sosise la regimentul lui Ozerov, cu două săptămâni înainte, comisarul Brianţev hotărâse cu tărie să se vindece de cel mai mare defect al său: aprinderea în luptă. Îşi atinsese scopul — ce e drept, cu destulă greutate. Dacă vechii lui prieteni, alături de care făcuse retragerea de la frontieră, l-ar fi văzut acum în luptă, s-ar fi minunat. E drept că şi astăzi i se mai întâmpla, fiind la punctul de observare, să arunce de pe el fără nicio pricină cojocul şi căciula, ca şi cum ar fi vrut să se avânte către ostaşii care luptau, şi urlând cu glas schimbat, să dea ordine cu asprime. În clipele acelea, cu faţa lui smeadă şi uscată îi ieşeau mai mult încă la iveală umerii obrajilor ascuţiţi şi buzele pline, iar de sub sprâncenele încruntate, negre şi stufoase, ochii îi scăpărau orbitor. Dar lucrul acesta i se întâmpla tot mai rar. Acum, în timpul luptelor, Brianţev avea o purtare egală, încordată, dar fără exagerare. Nu mai încape vorbă că

la această schimbare contribuise, şi încă mult, faptul că avea mereu conştiinţa că alături de el sau în spatele lui, se afla maiorul de gardă Ozerov, că ochiul lui veşnic treaz urmărea mişcările întregului regiment.

Dar astăzi, Ozerov lipsea. Brianţev nu avea în faţa lui decât harta maiorului, pe care se vedeau semne neînţelese, făcute în pripă... Ce vor fi însemnând ele? Ce măsuri o fi vrut să ia Ozerov, ca întărire a puterii de apărare a regimentului? Era greu să ghiceşti gândurile care-l tulburaseră pe Ozerov, şi nici timp de stat la gânduri nu era: trebuia să ia numaidecât comanda regimentului şi să conducă lupta singur, cu totul singur... Într-adevăr, acum avea de ce să-şi piardă cumpătul! Dar Brianţev simţi deodată cum, datorită gândului său, neaşteptat de cumpănit şi de limpede, tot sufletul i se linişteşte.

— Unde-i acum Smolianinov? îl întrebă el pe Şaracşane.

— Trebuie să sosească imediat

— Eu plec la staţia de radio.

Aşa a luat Brianţev comanda regimentului.

Lupta era în toi în tot sectorul.. Atacul tancurilor germane asupra satului Sadchi fusese respins: două tancuri ardeau pe sfârşite în câmp, iar celelalte făcuseră cale întoarsă, dispărând spre Lenino. Dar în câmp, de amândouă părţile şoselei, infanteria germană, ţinută sub focul nostru puternic şi fără putinţa de a scăpa cu fuga se culcase la pământ. Batalionul lui Şaracşane o zdrobea fără cruţare. Din toate cuiburile de foc de pe cotă, şi din podurile căsuţelor ţărăneşti, răsunau fără întrerupere serii de mitralieră. Puşcaşii şi lunetiştii noştri trăgeau asupra fiecărui cap duşman care făcea vreo mişcare. Din spatele satului, bateriile de aruncătoare deschideau, una după alta, un foc vijelios. Pe tot întinsul câmpiei, din flăcări şi fum, se înălţau strigăte sălbatice. În vremea asta, artileria grea îşi trimetea proiectilele şuierătoare mult mai departe, uneori chiar până la Sneghiri. Tot într-acolo, de o parte şi de alta a şoselei, treceau în zbor razant patrulă după patrulă, puternicele noastre avioane de asalt, pe care hitleriştii le botezaseră „moartea neagră”.

...Căpitanul Smolianinov îi găsi, pe Brianţev şi pe Şaracşane, la punctul lor comun de observare, aşezat în biserica veche şi demult părăsită, cu ziduri peste măsură de groase. În anii dinaintea războiului, biserica fusese folosită ca magazie a colhozului: lângă uşa de intrare, care dădea, spre apus, era o grămadă mare de cărbuni de pământ, iar în mijlocul ei fier vechi, lemne şi tot felul de lăzi şi butoaie... Urcaţi sus pe lăzi, şi vorbind între ei, Brianţev şi Şaracşane urmăreau câmpul de luptă prin fereastra spartă, cu gratii ruginite. Prin unghere se odihneau agenţi de transmisiuni, ronţăind pesmeţi, în timp ce telefoniştii repetau stăruitor nume de flori, ca şi cum s-ar fi temut să nu le uite pentru totdeauna:

— Trandafirul! Trandafirul! Aici laleaua.

— Ochiul boului! Ochiul boului! Ochiul boului!

Până la sosirea lui Smolianinov, comisarul Brianţev izbutise să se pună la curent cu situaţia tactică a fiecărui batalion şi să descifreze multe din însemnările de pe harta lui Ozerov — gândurile lui dinainte de luptă. Luându-l pe şeful de stat major cu el în altar, unde nu se aflau decât radiotelegrafiştii, Brianţev desfăcu harta pe marginea ferestrei şi, căutând să acopere bubuitul artileriei din apropiere, strigă fericit:

— Vor să ne-nşele, scârnăviile, dar n-or să izbutească! La început au luat-o spre Şaracşane — şi ce mai bătaie au mâncat acolo!... Două tancuri distruse, iar din infanteria lor nu s-a ales nici praful! Dar ei numai se prefăceau că vor să dea lovitura pe sosea! Să ştii că am dreptate. În realitate, uite pe unde vor să pătrundă: prin flancul drept! Vezi, au şi început să arunce tancuri asupra lui Juravschi, şi încă mult mai multe decât asupra poziţiei de la Sadchi! Uite-aşa au încercat să ne tragă pe sfoară! Dar maiorul şi-a dat seama numaidecât că ei n-or să se îndrepte spre Sadchi şi că or să încerce o învăluire prin flancul drept! De asta făcea el atâtea însemnări pe hartă... Vezi?

Faţa mare şi prelungă a căpitanului Smolianinov parcă se asprise din pricina atenţiei peste măsură de încordate. Întrebă, în timp ce-şi smulgea ţurţurii de gheaţă din mustăţile stufoase, ţărăneşti…

— Care-i acum situaţia la Juravschi?

— Bună. Se ţine bine. I-am trimis în ajutor ceva artilerie antitanc, un pluton de mitraliere şi două de puşcaşi... De altfel şi tancurile noastre s-au îndreptat într-acolo. O să reziste!

— Dar la Golovco cum stăm?

— Şi acolo încearcă să ne deruteze. Dar degeaba, că nu ne păcălesc!

În zilele din urmă, tot regimentul observase că pe flancul stâng, la miazăzi de şosea, artileria bubuia tot mai domol şi mai rar, iar pe cel drept, mult mai spre miazănoapte de

şosea, bubuiturile se auzeau tot mai depărtate de dimineaţă şi până la căderea nopţii… Nimeni nu ştia anume unde se dădeau lupte acolo, dar mulţi bănuiau că cele două mari grupări de trupe fasciste-germane, care atacau de-a lungul şoselelor Volocolamsk şi Leningrad, se uniseră pe undeva, în zona Criucovo, şi ca da acolo căutau să pătrundă, pe drumul cel mai scurt, spre Moscova.

— Acum îşi aruncă forţele principale spre dreapta şoselei, asta-i sigur! zise Brianţev, făcând harta sul. Fără îndoială că pot să mai lovească şi aici. De la ticăloşii ăştia te poţi aştepta la orice! Totuşi, pentru mine un lucru e limpede: că ei nu mai pot înainta pe un front larg, ci se aruncă în toate părţile căutând să dibuiască punctele noastre slabe. Într-un cuvânt, sunt la capătul puterilor! Da, aşa-s de istoviţi... şi Brianţev arătă cum scurmă ei pământul cu mâinile. Îşi pierd puterile şi se îneacă în propriul lor sânge!

În sufletul lui, căpitanul Smolianinov, ca vechi ofiţer de stat major n-avusese niciodată prea multă încredere în cunoştinţele militare ale lucrătorilor politici din armată. Această neîncredere sporise mai ales după ce-l cunoscuse pe Iahno. Smolianinov era încredinţat că toţi lucrătorii politici din armată trebuie să semene cu Iahno, că puterea lor stă cu deosebire în dibăcia cu care stăpânesc cuvântul bolşevic, în priceperea cu care-şi unesc sufletul cu masele de ostaşi, îndemnându-i prin propriul lor exemplu la fapte de vitejie... El nu ştia că în cele câteva luni de război, luptând alături de comandanţii cu experienţă, comisarii şi lucrătorii politici îşi însuşiseră multe cunoştinţe militare şi că mulţi dintre ei erau în stare de pe acum să conducă singuri, lupte importante.

În clipa aceea, Smolianinov vedea că are în faţa lui un comisar de un tip cu desăvârşire nou. Îl asculta pe Brianţev şi se uita cu mirare la faţa lui vioaie şi fericită, luminată de un gând avântat. Iar când Brianţev îi propuse să cerceteze câmpul de luptă de sus, din clopotniţă, Smolianinov îi apucă deodată amândouă mâinile şi i le scutură, lucru pe care nu şi-l îngăduia decât cu prietenii şi numai cu prilejul vreunei bucurii neaşteptate:

— Să mergem!

XIV

Pe drum, înainte de a ajunge în satul Taliţa, maiorul de gardă Ozerov încercă din nou să se ridice în sanie, se uită nedumerit în jurul lui şi ceru să fie dus îndărăt la Sadchi. Dar felcerul care-l însoţea, un bărbat mărunţel, roşcovan şi ursuz, dovedi dintr-odată o autoritate atât de neînduplecată, la care de altfel îi dădeau dreptul înseşi legile medicinii, încât, vrând nevrând, Ozerov trebui să se resemneze. „Ce repede îşi mişcă buzele, dar n-are glas”, îşi zise Ozerov râzând de sanitar. Şi deodată simţi o moleşeală în tot trupul şi-l cuprinse un fel de somnolenţă.

Ozerov a fost adus la compania sanitară, care se afla la marginea de răsărit a satului. Când medicul militar Olga Nicolaevna Eleţcaia, o femeie tânără, bălaie şi subţire, cu ochi cenuşii, îl zări pe fereastră pe jumătate culcat în sanie, se îngălbeni pe loc şi se repezi în cerdac.

— Ce s-a întâmplat? Ce este? Ce-i cu dumneata?

Apa care astupa urechile lui Ozerov păru că se scurge, şi el auzi glasul speriat al doctoriţei...

— Nimic deosebit, Olga Nicolaevna, răspunse el zâmbind, spre marea mirare a lui Umrihin şi a felcerului. M-a năucit, atâta tot... Degeaba m-au adus aici!

— Să vină sanitarii! ordonă Olga Nicolaevna.

Dar Ozerov, dându-i la o parte pe sanitari, coborî singur din sanie, se urcă pe cerdac şi intră în casă.

— După cum văd, se-ntâmplă destule minuni în război, — intră în vorbă Umrihin cu unul din sanitari. Pe vremea când eram încă la Cozlovo, un tanchist mi-a povestit o întâmplare. Zicea că un proiectil nemţesc nimerise în turela tancului şi i-o aplecase pe o parte. Cum să mai tragă omul? Nu era chip nici încoace, nici încolo! Îi venea să urle de să răsune tot câmpul! Nu ştiu cât a mai trecut aşa, când deodată alt obuz nimereşte tot în turelă. Şi n-ai să mă crezi: i-a îndreptat-o! Şi acum, tot aşa: a explodat proiectilul şi i-a înfundat urechile, omul a căzut.

— Unde vezi tu proiectil aici? mormăi sanitarul, găsind în comparaţia lui Umrihin ceva ofensator pentru compania lui sanitară.

— Atunci, o fi vreo bombă...

— Măi, moş Căpăstru!

Ozerov fusese aşezat într-o odaie caldă. Examenul medical arăta că nu era nevoie să-l trimită la batalionul medico-sanitar. Olga Nicolaevna, care rămăsese aplecată peste patul lui Ozerov, se îndreptă îmbujorată şi-l întrebă:

— Nu-i aşa că te doare puţin capul?

— Da, puţin.

— O să-ţi dau imediat o pastilă.

— Pentru durere de cap?

— Desigur.

— Dar o să-mi daţi drumul repede de aici?

— Cât se poate de repede! Nu te tulbura...

Ozerov adormi îndată. Când se trezi, se însera şi bubuitul artileriei amuţise pretutindeni. Sări din pat şi nevăzând pe nimeni în jurul lui, strigă:

— Ce s-a întâmplat? E seară? Cum de am dormit?

— Ai dormit şi încă foarte bine, — îi răspunse Olga Nicolaevna veselă, apropiindu-se de el, fără să se simtă vinovată cu nimic.

Ozerov o întrebă, foarte încet:

— Prin urmare, m-ai minţit, nu-i aşa?

— Era absolut necesar.

— Necesar să minţi?...

— Uneori medicul are dreptul, ba chiar datoria să mintă...

— După mine, lucrul acesta nu face cinste nimănui, — răspunse Ozerov tot încet, dar fără să-şi ascundă dorinţa de a o ofensa. Îţi dai dumneata seama ce ai făcut? Se dă o luptă atât de importantă, şi dumneata m-ai împiedicat să comunic măcar în scris, observaţiile mele comisarului, sau şefului de stat major al regimentului.

Olga Nicolaevna abia îşi stăpânea lacrimile. Tovarăşe maior de gardă, dar el e aici...

— Cine? Şeful de stat major? strigă Ozerov.

— Da, te aşteaptă.

— Mă aşteaptă? Demult? Cheamă-l, te rog!

Smolianinov intră. Tulburat, încercând mereu să sară din pat, Ozerov îi puse una după alta atâtea întrebări, încât şeful de stat major nu mai ştia la care să răspundă ca să-şi dea raportul...

— Serghei Mihailovici, de ce te tulburi aşa? îl întrebă în sfârşit Smolianinov. La noi totul e în perfectă ordine. Toate atacurile au fost respinse.

— Nu mă minţi?

— Ce-ţi vine-n minte! Se poate?

— Apoi vezi, unii de pe aici susţin că uneori se poate... zise Ozerov, arătând cu capul spre uşa închisă a odăii. Mai întâi de toate, să-mi spui lămurit care-i situaţia la flancul drept, la Juravschi? S-au menţinut pe poziţii? N-au dat îndărât nicăieri?

Căpitanul Smolianinov se aşeză pe un scaun lângă pat şi-i povesti amănunţit cum Brianţev, luând comanda regimentului a cercetat însemnările făcute de Ozerov pe hartă, a ghicit repede intenţiile inamicului şi a izbutit să trimită la timp întăriri batalionului comandat de Juravschi. Lucrul acesta a hotărât soarta bătăliei: după ce a pierdut câteva tancuri şi aproape o companie de infanterie, încă mult înainte de căderea nopţii, duşmanul şi-a încetat atacurile şi s-a retras la Lenino.

Ozerov se lăsă pe perne liniştit.

— Bravo lui! zise el gândindu-se la Brianţev. Şi după o scurtă pauză, adăugă: Bravo vouă, tuturor!

Olga Nicolaevna intră în odaie şi-i spuse lui Smolianinov că tovarăşul comandant de regiment are nevoie să stea încă o noapte în deplină linişte. Spre mirarea ei, Ozerov nu încercă să se împotrivească. Iar după ce plecă şeful de stat major, îi zise cu sfială:

— Iartă-mă, Olga Nicolaevna!

— Lăsaţi, nu sunt supărată.

— Ba nu, te-am supărat, şi odată cu dumneata am supărat încă pe mulţi alţii, cu toate că nu erau de faţă, — urmă Ozerov, ridicându-se într-un cot. Trebuie să mărturisesc că mă speriasem cumplit când mi-am dat seama că dormisem toată ziua. Da, cumplit… Că doar astăzi se dăduse o luptă aşa de importantă... Cu toate astea nu trebuia să mă tulbur până într-atâta. Tulburarea mea e datorită neîncrederii mele în oameni... Da, prin urmare n-am încă încredere în oameni, n-am încredere! Şi trebuie să avem încredere în orice om sovietic adevărat, Olga Nicolaevna! Pentru că avem atâţia oameni înzestraţi şi puternici!

Ozerov se întinse în pat, tăcu şi-şi închise ochii pe jumătate: pe dinaintea lui se perindau zeci de chipuri cunoscute, comandanţi şi soldaţi din regiment. Îi vedea la instrucţie, în apropiere de Velichie Luchi pe timpul haltelor, pe drumurile din pădurile Rjevului, în lupta de la Vazuza, în marşurile lungi pe pământul iubit cotropit de duşman, la atacul Barsuşnei, la apărarea Istrei...

— Aveţi mulţi răniţi, Olga Nicolaevna?

— Nu, astăzi n-au venit mulţi...

— I-aţi evacuat la batalionul medico-sanitar pe toţi cei care trebuie?

— Îndată or să plece cei din urmă.

— Cum staţi cu hrana şi cu medicamentele?

— Totul e în ordine.

— O să faci curând vizita răniţilor?

— Da, mă duc chiar acum...

— Te-ai obosit mult astăzi?

— Da, nu ştiu de ce, astăzi sunt grozav de obosită...

După ce o petrecu cu privirea pe Olga Nicolaevna până la uşă, Ozerov se gândi că el nu cunoaşte relativ decât o mică parte din personalul regimentului său. E adevărat că în regiment sosesc adesea oameni noi ca să-i înlocuiască pe cei scoşi din rânduri, şi el n-are timp să-i cunoască: îi întâmpină, schimbă câteva vorbe cu ei, şi-i trimite îndată pe la companii, să lupte... Însă el, Ozerov, nu cunoaşte îndeajuns nici pe unii dintre tovarăşii pe care-i are în apropiere încă de pe când se aflau pe râul Velicaia! Iată, de pildă, medicul militar Olga Nicolaevna Eleţcaia... A sosit la ei încă din vară şi el, comandantul regimentului, n-a găsit timp până acum s-o cunoască mai de-aproape. Ştie că e doctor, că-şi face datoria — dar care sunt preocupările acestei femei tinere şi frumoase, în afara meseriei ei, la ce se gândeşte ea când vede în fiecare zi atâta sânge şi atâtea suferinţe omeneşti?

...Când Olga Nicolaevna se întoarse iarăşi în odaia lui Ozerov o rugă să se aşeze pe scăunel lângă pat. Ea simţi numaidecât că, de data aceasta, Ozerov n-o să-i vorbească despre chestii de serviciu, ci despre viaţa ei, despre gândurile ei, şi nu din simplă curiozitate, ci dintr-un neaşteptat îndemn sufletesc. Lucrul acesta o bucură, dar o şi tulbură pe Olga Nicolaevna şi, ca să-şi ascundă obrajii aprinşi, ea cercetă cu de-amănuntul, fără nicio nevoie, dacă ferestrele erau bine camuflate cu foi de cort.

Într-adevăr nu se înşelase: trebui să-i povestească despre tot ce fusese mai important în viaţa ei: despre tatăl ei, vechi chirurg care lucra acum într-un spital de campanie, despre studiile ei la institut, despre moartea bărbatului ei, întâmplată cu trei ani în urmă în timp ce încerca un avion, despre fetiţa ei care se află acum în Ural cu bunică-sa, despre dragostea ei pentru Moscova. Povestindu-i-le toate acestea, Olga Nicolaevna vedea cum faţa blândă şi deschisa a lui Ozerov, palidă încă şi cu mici ciupituri de vărsat abia simţite, când se întuneca, când se lumina, când strălucea de zâmbet. Văzând că Ozerov se interesează atât de mult de soarta ei, sufletul Olgăi Nicolaevna se aprindea de bucurie. Demult îi plăcea ei Ozerov, şi acum era nespus de fericită de bunăvoinţa lui, oricare i-ar fi fost cauza, şi nu se temea decât că el o să-i ghicească taina cea mare.

Şi totuşi, asta s-a întâmplat.

În timp ce vorbea de dragostea ei pentru Moscova, Olga Nicolaevna observă că faţa lui Ozerov se umezea uşor şi-l întrebă, cu nelinişte:

— Nu cumva ai temperatură?

N-avea temperatură şi pulsul era bun. Olga Nicolaevna ar fi putut să se liniştească. Totuşi, tulburată încă, îi puse mâna pe frunte şi o ţinu neîngăduit de mult... Ozerov închise ochii, fără să ştie de ce. Olga Nicolaevna se gândi cu spaimă că, fără să-i spună nimic, dar cu asprime, comandantul o să-i dea mâna la o parte. Însă el nu făcu nimic, şi atunci, pierzându-şi capul cu totul, ea îi atinse uşor cu degetele părul bălai.

În clipa aceea Ozerov simţi, pentru întâia oară, cât de mult obosise în cele din urmă două luni — oboseală grea, de ostaş. Şi fără să vrea se gândi: ce bine ar fi să stea culcat, ca acum, să stea culcat câteva zile la şir, şi să simtă mângâierea uşoară şi sfioasă a unei mâini de femeie! Ce minunat ar fii... I s-ar părea că stă culcat pe o pajişte într-o căpiţă de fân proaspătă şi caldă, şi că vântul îi mângâie uşurel părul şi-l învăluie cu miresme dulci de ierburi, de fragi şi de miere, iar soarele, oricât s-ar încrunta el, i se furişează pe sub gene. Şi chiar dacă închide ochii bine de tot, pe dinaintea lui curge o lumină arzătoare, ca un miraj. Da, aşa ceva s-a întâmplat cândva, demult, demult de tot...

Fără să deschidă ochii şi fără să se mişte, Ozerov o întrebă deodată:

— N-ai vrea să-mi faci un bine?
— Tot ce doreşti, îi răspunse încetişor Olga Nicolaevna.
— Trebuie să plec numaidecât la statul major...
Olga Nicolaevna înţelese că-şi pierduse autoritatea de medic. Ridicându-se încet de pe scaun, zise cu tristeţe în glas:
— Bine. Se va face totul.

XV

În amurg, îndată ce amuţi bubuitul artileriei, un viscol uşor ieşi cu băgare de seamă pe câmpii. Îi trebuia o noapte întreagă de trudă ca să şteargă urmele luptelor aprige de pe pământul din preajma Moscovei: să îngroape sub troiene cadavrele şi armamentul distrus şi împrăştiat, şi să astupe gropile făcute de exploziile proiectilelor şi bălţile de sânge, să acopere cu zăpadă măcar cât de cât tancurile arse şi casele satelor prefăcute în cenuşă... Şi, tânguindu-se încet de soarta lui, viscolul porni fără tragere de inimă să-şi împlinească trista datorie.
Lena se opri lângă casa cea mare de piatră din parcul bătrân. Acolo era punctul de comandă al batalionului Şaracşane şi cel de prim ajutor. Trebuia să-şi aştepte prietenele, ca să meargă împreună Ia plutonul sanitar, care se afla în satul Taliţa. Lena îşi legă câinii lângă o tufă de salcâm galben. Cu coada între picioare, dulăii schelălăiau jalnic, se încovoiau şi se culcau la pământ, căutând să se ferească de arsura vântului. Lena începu să-i tragă de urechi cu blândeţe.
— Nici cojoacele voastre nu vă ţin cald? Ei, haide, haide, nu mai scânciţi atâta!
Iurghin ieşi în cerdacul scund.
— Încotro, Lena?
...Trecuseră nouăsprezece zile de la întâia lor întâlnire la Barsuşna. Un timp foarte scurt în viaţa de pace, dar foarte lung în vreme de război. Lui Iurghin şi Lenei li se părea că se cunoşteau demult, demult de tot.
În zilele cât ţinuse retragerea de la Cozlovo, Matvei Iurghin o văzuse pe Lena de multe ori, dar de obicei numai în treacăt, din întâmplare: în timpul unei lupte, la vreo scurtă haltă, în marş... Numai de vreo trei ori putuse să-i vorbească între patru ochi. Dar parcă era un făcut: cuprins de fericirea lui neaşteptată, Iurghin începea totdeauna vorba pe un ton glumeţ, neobişnuit la el. După aceea, oricât încerca, nu mai putea să prindă clipa potrivită ca să vorbească serios... „Ce dracu', parcă m-am prostit! se mustra el în gând. Şi de ce oi fi pălăvrăgind aşa? De ce?... Bine măcar că n-am început să râd ca prostul fără nicio noimă!" Uneori Iurghin se gândea cu spaimă că toate astea nu se vor sfârşi cu bine pentru el: „Parcă văd că Lena o să mă ia drept un flecar, care n-a avut şi n-are nimic serios în capul lui!" Dar de multe ori era silit să înşire vorbe goale şi fără rost, împotriva voinţei lui. Cât flecărea despre nimicuri, Lena se arăta totdeauna veselă şi vioaie. Dar era de ajuns să tacă înainte de a schimba vorba, sau să înceapă a vorbi serios, pentru ca fata să fie dintr-odată rezervată şi să se grăbească să plece, lucru care pe Iurghin îl speria grozav. „De ce se teme să nu deschid cumva vorba despre ceva mai serios? se socotea el. Ce să fie? Poate că nu-i plac?"
Şi abia cu o seară înainte în Sneghiri, se întâmplase ceea ce trebuia să se întâmple — şi se întâmplase aşa de simplu, cum nici ei singuri nu se aşteptau...
Se întâlniseră după luptă, în amurg, printre dărâmăturile unei case de piatră, pe sub care Lena căuta răniţi. După ce-şi expedie repede agentul de transmisiuni, Iurghin se repezi spre dărâmături, sărind din goană peste grămezile de cărămizi: era a patra oară când puteau vorbi între patru ochi. „Ei, la a patra trebuie să-mi meargă, că doar aşa se spune, îşi zise Iurghin plin de nădejde. Prin urmare, acum se hotărăşte..." Văzând-o pe Lena, încremeni pe loc: pe obrajii fetei se vedeau limpede pete albe.
— Lena, dar tu ai degeraţi
— Unde? Unde? strigă Lena speriată. Obrajii mi-s calzi... Poate că nasul?
— Nu, chiar obrajii!
Lena se împotrivi, încredinţându-l că o să facă singură tot ce trebuie, dar Iurghin, înţelegând că nu e timp de pierdut, o strânse pe fată lângă el şi începu să-i frece apăsat obrajii cu zăpadă. Şi când obrajii ei se făcură roşii ca focul, îi trecu deodată prin minte, pe neaşteptate, că sosise clipa cea mult aşteptată. Prinzând de veste că privirea lui Iurghin se schimbase, Lena căută să-l oprească îngrijorată:
— Nu, nu! Taci, te rog.

— Atunci să taci şi tu! zise Iurghin şi, strângând-o din nou lângă el, o sărută pe buzele fierbinţi.

...Iurghin o duse în odăiţa de la etajul de jos, unde avea de gând să rămână peste noapte. Jumătate din odăiţă era plină cu paie de secară uscate, iar lângă uşă rămăseseră o măsuţă de noapte şi două scaune, din cele care se găsesc de obicei prin căminuri.

— Dezbracă-te, — o rugă Iurghin.

Lena îşi descheie cojocul, dar deodată îşi aduse aminte Că e îmbrăcată cu pantaloni din acei vătuiţi şi tigheliţi, de care râd toate fetele de câte ori le vine la-ndemână, şi răspunse cu hotărâre:

— Nu, e frig aici. Şi pe urmă, pentru ce? Acuşi trebuie să plec...

— Dezbracă-te, o rugă din nou Iurghin.

— Bine, dar pentru ce?

— O să mâncăm îndată.

— Să mâncăm?... Nu, noi mâncăm la Taliţa…

— Ai să mănânci întâi aici şi pe urmă acolo.

— De două ori la şir?

— Asta nu-i rău deloc la vreme de război!

— Ştii ceva Matvei? zise Lena. S-ar putea să ai dreptate. Mi-e aşa de foame astăzi! Râse, apoi îşi scoase cojocul. Doamne, ce nebună-s! Ce părere ai? Şi totdeauna mi se întâmplă aşa!

Însoţitorul lui Iurghin, un ostaş tinerel, aduse gamela de supa cu fidea, încălzită pe plită, scoase din sacul de spate, o bucată de pâine de secară şi o aşeză pe măsuţa de noapte. Socotind că-i mai nimerit să plece, întrebă:

— Tovarăşe locotenent de gardă, n-o să uitaţi?

— De adunare? Nu, n-am să uit.

— Ce fel de adunare aveţi? se interesă Lena.

— De partid. La ora şapte fix.

— Noi, de când ara plecat din Cozlovo n-am mai avut adunare de Comsomol. Când am fi putut s-o ţinem? Să fi avut măcar o zi de odihnă... Stai, e cu fidea?

— Îţi place?

— E supa care-mi place mie. Uneori mama... Lena se opri, oftă şi se aşeză pe scaun. Mama, mama! repetă ea încet, şi clătină din cap, îndurerată. Măicuţa mea nici nu ştie că sunt atât de aproape de ea, şi că prin urmare, revederea noastră e foarte îndepărtată! Ştii Matvei, mama plânge mereu. Oare de ce?

— Asta înseamnă că mama ta e o femeie deşteaptă şi simţitoare, răspunse Iurghin. Fiecare ostaş îşi are lingura la el, nu-i aşa? Scoate-ţi-o şi pune-te pe treabă. Uite şi pâine.

Câteva minute Lena sorbi, frigându-se, supa care-i plăcea aşa de mult şi care i se părea acum neobişnuit de bună. Nu se mai uita decât la gamelă. Folosindu-se de prilej, Matvei Iurghin îşi opri de câteva ori privirea asupra ei. Da, războiul o silise să-şi schimbe rochia uşoară şi pantofii, cu îmbrăcăminte ostăşească: bluză militară, pantaloni vătuiţi şi pâslari, războiul o silise să ducă viaţă grea, de front: să nu doarmă şi să nu mănânce cât îi trebuia, să audă de dimineaţă şi până noaptea gemetele răniţilor, să vadă sângele oamenilor scumpi inimii sale, şi să dea adeseori ochii cu moartea... Dar chiar şi aşa — lucru de mirare — Lena rămânea totuşi neprefăcută şi simplă şi fără îndoială că tocmai asta o făcea deosebit de frumoasă în mijlocul oamenilor pe care Iurghin îi vedea în jurul lui în zilele acelea de război...

Deodată Lena tresări şi încremeni cu lingura deasupra gamelei. Ochii ei căprui închis, cu sclipiri aurii, se rotunjiră eu îngrijorare, ca ai unei mici bufniţe speriate.

— De ce nu mănânci? îl întrebă ea pe Matvei.

— Mă uit la tine...

— Dar o să ţi se răcească supa!

— Îţi mai aduci aminte cum am mâncat odată amândoi în pădure, în zori de zi? Cu ochii pe jumătate închişi, fericit, Iurghin văzu limpede tabloul neuitat când se iviseră zorile peste Barsuşna. N-ai uitat? Stăteam şi atunci tot aşa, unul în faţa altuia, numai că şedeam pe crengi de brad, iar de jur împrejurul nostru se întindea pădurea trandafirie, zăpada trandafirie... Ţi-aduci aminte? Numai că atunci fiecare mânca din gamela lui.

Lena zâmbi, poznaşă:

— E mai bine dintr-una singură. Şi mâncarea pare mai bună.

— Da? Adevărat?... Aşa zic şi eu.

— Atunci mănâncă şi tu, îl îndemnă Lena.

— Nu, mă simt aşa de fericit acum că nici nu-mi vine să mănânc, îi răspunse Iurghin, grav.

Cu toate că, la drept vorbind, mă simt aşa de fericit tocmai pentru că mâncăm din aceeaşi gamelă... Ce bine ar fi să fie totdeauna aşa! Ce zici?

Dar Lena nu era de aceeaşi părere:

— Nu, Matvei, pentru că ar însemna să rămâi mereu flămând...

— Ba nu, Lena, m-aş deprinde, desigur. Acum nu mănânc, pentru că lucrul acesta mi se întâmplă întâia oară...

— Dar dacă o să te deprinzi, dacă lucrul acesta o să se întâmple mereu — atunci n-o să te mai simţi chiar aşa de fericit...

— Sfârşeşte, Lena, nu mai vorbi prostii! strigă Iurghin cu o umbră de necaz în glas. Eu o să mă simt totdeauna bine lângă tine. Totdeauna şi pretutindeni. Uite, muşti din pâine, şi eu mă uit la tine, mă uit mereu...

— Te uiţi? Şi cum muşc, mă rog?

— Aşa de nostim, de copilăreşte...

— Nu mai născoci şi tu, Matvei! Mai bine mănâncă!

— Da, mă uit, mă uit mereu la chipul tău, ia buzele tale, la dinţii tăi... Iurghin oftă şi urmă cu un zâmbet: vrei să-ţi mai aduc o gamelă cu supă de care-ţi place ţie? Să mănânci toată noaptea, şi eu să mă uit toată noaptea la tine... Râzi? Eh, cel, ochi ştrengăreşti ai!

Uitându-se în ochii Lenei, Iurghin începu să vorbească încet, dar cu aprindere, despre viaţa lor de după război. Înainte, Iurghin îşi vedea viitorul nedesluşit, numai în parte, ca şi cum ar fi privit un tablou în ulei la lumina amurgului — pe când acum, luminat de dragostea lui pentru Lena, viitorul strălucea în toate culorile, şi Iurghin putea să vorbească despre el fără sfârşit, ca un cunoscător în ale picturii despre tabloul lui preferat. După război, fără îndoială, or să plece împreună la Moscova să-şi termine studiile: Lena o să iasă tehnician constructor, iar el o să-şi desăvârşească pregătirea militară, ca să rămână pentru totdeauna în armată. Or să se ducă la Enisei şi or să se urce împreună pe muntele acela de pe care se deschisese în faţa lui, în copilărie, lumea cea mare, necercetată încă...

Liniştită acum, fără să-şi ascundă încântarea şi fericirea, Lena îl asculta, minunându-se în sufletul ei cât de limpede vede el viitorul, cât de îndrăzneţ şi de frumos visează la viaţa ei şi a lui…

Instructorul politic Gonciarov deschise uşor uşa şi aruncă o privire în odaie pe sub căciula plină de zăpadă.

— Tot aici eşti? — întrebă el. Nu cumva ai uitat?

— N-am uitat, n-am uitat! — strigă Iurghin şi, ridicându-se, se uită la ceas. Mai am un minut al meu, numai al meu. Şi tu ştii, tovarăşe instructor politic, ce înseamnă chiar şi un minut în timp de Război!

După ce se închise uşa, Matvei Iurghin strânse mâinile Lenei la pieptul lui şi-i zise încetişor:

— Tot minutul acesta vreau să te uiţi la mine, iar eu la tine... Şi să nu ne mai spunem nimic.

Într-adevăr, de-a lungul acelui minut se uitară fără întrerupere unul în ochii celuilalt, în tăcere. Iar când sosi clipa despărţirii, Lena se aplecă deodată şi-şi lăsă capul pe pieptul lui...

XVI

Din tot sectorul batalionului, din toate subunităţile, comuniştii se îndreptau voioşi spre casa cea mare de piatră din parc. Adunarea trebuia să se ţină într-una din odăile dinspre răsărit, la etajul de jos. Unii se opreau câtva timp în coridor să se scuture de zăpadă, să fumeze şi să mai schimbe veşti cu tovarăşii... Alţii, mai ales comandanţii, treceau de-a dreptul în odaie, îndreptându-se spre masa la care secretarul biroului de partid al regimentului Vozniacov, care slăbise mult în timpul din urmă, răsfoia hârtiile, care-i umpleau portharta. Vozniacov prezida adunarea în locul secretarului biroului de partid al batalionului, căzut cu două zile în urmă. Dând la o parte hârtiile, Vozniacov îi întâmpina pe cei care intrau cu o privire pătrunzătoare. Iar când oamenii, tăcuţi şi posomorâţi, îşi deschideau portharta, el se ridica în picioare şi-i întreba, cu glasul înăbuşit de durere:

— Cine?

După ce primea documentele de partid ale comuniştilor căzuţi, Vozniacov le cerceta cu luare aminte şi le aşeza într-un singur teanc, în faţa lui. Apoi întreba cu de-amănuntul în ce împrejurări fuseseră scoşi din rânduri acei care, nu mai departe decât astăzi dimineaţă

încălzeau aceste documente cu căldura inimii lor. Povestirile acestea despre comuniştii regimentului căzuţi pe câmpul de luptă, Vozniacov şi le însemna într-un caiet special, cu scoarţe negre.

Timp de două luni, în caietul acela se adunaseră destule povestiri adevărate şi simple, cu privire la vitejia ostăşească a comuniştilor care luptaseră până la cea din urmă suflare cu duşmanul, pentru fericirea pământului patriei. Din scurtele însemnări ale lui Vozniacov, făcute zi cu zi, se înfiripa istoricul organizaţiei de partid a regimentului în perioada cea mai grea a războiului. Caietul acela era caietul tristeţii. Fiecare pagină vorbea de moarte. Şi totuşi, citindu-l, nimeni nu s-ar fi gândit la biruinţa morţii, ci la biruinţa şi atotputernicia vieţii: în fiecare notiţă, cât de fugară, privitoare la moartea vreunui comunist, era ceva ce te făcea să simţi măreţia nemuritoare a partidului. De aceea, chiar în clipele cele mai grele, lui Vozniacov nu-i era teamă să-şi recitească caietul.

După ce-şi termina însemnările, Vozniacov întreba de obicei:

— Cereri noi sunt?

— Sunt, iată-le...

Şi alături de teancul cu documente de partid, Vozniacov aşeză cu grijă, unele peste altele, cererile acelora care doreau să intre în rândurile partidului în locul tovarăşilor căzuţi în luptă...

La ora şapte precis, Vozniacov se ridică de la masă. Încăperea era slab luminată de două opaiţe, din acelea care se întrebuinţau de obicei pe front — şi poate tocmai de aceea secretarul biroului de partid învălui odaia cu o privire deosebit de înceată. În răsfrângerea luminiţelor roşietice ale opaiţelor, multora din cei de faţă, secretarul li se păru roşu — deşi în realitate era numai roşcovan — şi peste măsură de slab, de obosit şi trist. După ce anunţă, în sfârşit, că adunarea e deschisă, Vozniacov îşi lăsă mâna pe teancul cu documente de partid.

— Tovarăşi, batalionul nostru a pierdut astăzi nouă comunişti, vorbi el încet. Apoi înşiră numele celor căzuţi şi urmă, cu un tremur în glas pe care în zadar încerca să şi-l stăpânească: Toţi aceşti tovarăşi au căzut astăzi pe câmpul de luptă, ca naşte adevăraţi eroi, pentru steagul marelui nostru Partid Bolşevic, pentru cauza noastră dreaptă. Veşnică fie amintirea credincioşilor şi vitejilor fii ai poporului nostru, care şi-au dat viaţa pentru Moscova noastră iubită, pentru iubitul nostru Stalin! Sângele lor vărsat pe pământul din preajma Moscovei, n-a fost vărsat în zadar!... Tovarăşi, să le cinstim memoria…

Toţi se ridicară cu zgomot în picioare ca un singur om, de pe bănci, de pe scaune, lăzi şi scânduri... Se ridicară, astupând ferestrele şi uşile.

Secretarului biroului de partid i se păru deodată că în odaie erau mult mai mulţi comunişti decât i se păruse cu câteva clipe mai înainte, când stăteau jos. Această ciudată impresie nu-l părăsi tot timpul cât rămase în picioare, cu capul aplecat, şi se hotărî s-o verifice deîndată ce i-o fi cu putinţă. Dar impresia aceea n-o avea numai Vozniacov: tuturor celor de faţă li se părea că fuseseră mai puţini cât stătuseră jos şi că îndată ce se ridicaseră în picioare, odaia devenise deodată prea strâmtă pentru ei...

Minutul de reculegere trecu. Secretarul biroului de partid înălţă privirea, şi se minună şi mai mult: părea că în umbra încăperii, capetele aplecate ale comuniştilor se vedeau departe, departe de tot, ca şi cum adunarea nu se ţinea într-o odaie, ci într-o câmpie întinsă, sub cerul liber...

După ce comuniştii se aşezară pe la locurile lor, Vozniacov luă de pe masă câteva file de hârtie scrise şi începu cu glas mai răspicat:

— Da, tovarăşi, în locul eroilor ieşiţi din rânduri, ne sosesc alţi eroi. Iată cererile lor! E adevărat că suferim pierderi grele. Însă rândurile Partidului Bolşevic cresc şi se întăresc pe zi ce trece. Ele sunt fără număr. Şi asta pentru că partidul nostru este partidul întregului popor sovietic! Oricât de grele ar fi pierderile partidului, poporul le va întregi totdeauna cu cei mai buni fii ai săi... Le va întregi, pentru ca partidul să trăiască în veci, spre fericirea poporului!

XVII

Pe ordinea de zi a adunării de partid figura o singură problemă: modul în care comuniştii batalionului executaseră ultimul ordin de luptă. Luară cuvântul mulţi comandanţi, lucrători politici şi ostaşi. Toţi vorbiră pe scurt, aşa cum se vorbeşte pe front, dar cu aprindere: fiecare şi-a spus cuvântul despre soarta Moscovei... Toată adunarea nu era altceva decât jurământul într-un glas al comuniştilor din batalion: jurau cu toţii să lupte împotriva duşmanului,

dispreţuind moartea şi învăţând şi pe ceilalţi ostaşi s-o dispreţuiască. Jurau să execute cu cinste ordinul Comandantului Suprem, de a-l opri pe duşman pe linia şoselei Volocolamsk.

Nicăieri, ca într-o adunare de partid, nu se învăţa atâtea lucruri din acelea pe care omul nu Ic poate pătrunde totdeauna singur. Ascultându-şi tovarăşii, Matvei Iurghin simţi, mai ascuţit ca oricând, că se apropie ceasul cel mai greu al războiului. Ai fi zis că, în cuvântările lor, tovarăşii nu adăugaseră nimic nou la ceea ce ştia şi el cu privire la situaţia de pe front şi la ultimul ordin de luptă. Dar însăşi atmosfera care stăpânea acolo, atmosferă în care plutea ceva poruncitor, îl făcu să simtă mult mai puternic primejdia ce ameninţa Moscova, decât dacă ar fi simţit-o în împrejurări obişnuite. Şi fericirea care pusese stăpânire pe toată fiinţa lui, şi care acum un ceas i se părea covârşitoare, se risipi numaidecât în faţa acestei primejdii.

Tulburat de jurământul acela al tuturor comuniştilor din batalion şi îngrijorat peste măsură de soarta Moscovei, imediat după adunare, Matvei Iurghin trecu pe la toate plutoanele companiei lui, verifică dacă ostaşii erau gata de luptă, îi inspecta pe cei din siguranţa de luptă să vadă cum îşi făceau datoria, apoi rămase de vorbă cu ei, încercând să-i facă să simtă cu toată puterea sufletului lor apropierea acestui ceas hotărâtor, cum nu le mai fusese dat să trăiască altul în război. Nu departe de magazia pentru păstrat legume, Iurghin îl întâlni pe Andrei Lopuhov. Recunoscându-şi prietenul după statura înaltă şi după mers, Iurghin îl strigă, oprindu-l.

— Ei, ce zici de gerul ăsta?

— Te pătrunde pân' la oase! Vii de la adunare?

— Da, de-acolo. Ei, când mergem împreună?

— La adunare? Mereu mă gândesc la asta...

— Ce te tot gândeşti atâta?

— Cum să nu mă gândesc? Doar e un lucru serios...

— Lasă sfiala, Andrei. Ţi-a cam venit vremea.

— Da cred că ai dreptate...

Un viscol uşor răscolea zăpada, cu teamă parcă.

Noaptea era tot mohorâtă; cu toate astea, aviaţia era activă de amândouă părţile, cum fusese mereu de altfel, în ultimele nopţi. Dincolo de linia frontului se auzea pretutindeni vuietul bombardierelor noastre uşoare, care-şi lansau bombele rar, dar precis, mai cu seamă asupra coloanelor duşmane. Bombardierele germane zburau sus ca de obicei, încercând să se strecoare spre Moscova. Dar numeroasele noastre baterii antiaeriene aruncau aproape fără încetare un foc înspăimântător: lumina exploziilor se răsfrângea în vâlvătăi pe toată marginea de răsărit a cerului de noapte.

— Cum merg treburile la tine? îl întrebă Iurghin pe prietenul său.

— În grupa mea totul e în ordine...

— Care-i starea de spirit a băieţilor?

— Se ştie doar: ard toţi, şi de amărăciune, şi de ură! răspunse Andrei. Fiecare din ei e ca un proiectil perforant: pe cinstea mea! Oriunde i-am trimite acum, prăpăd ar face! Judecă şi tu: ce-s patruzeci de kilometri? Cu maşina, o jumătate de ceas... Aşa că, vezi, mai poate fi vorba despre vreo stare de spirit? Cu toate că astăzi am rezistat cu îndârjire şi am respins toate atacurile, e prea devreme să ne bucurăm.

— Aşa-i, Andrei, e prea devreme, prea devreme! — repetă Iurghin oftând şi se ridică în picioare, aşa fel încât să nu-i fure vântul vorbele.j Suntem în pragul zilelor celor mai hotărâtoare. Băieţii noştri trebuie să înţeleagă bine asta. Eh, Andrei, Andrei! Uite, poate că în timp ce noi stăm aici de vorbă, tovarăşul Stalin îi întreabă pe oamenii de răspundere din jurul său: „Dar oare cum stau lucrurile pe şoseaua Volocolamsk? Sadchi rezistă? Şi o să reziste şi mâine?"... Sar putea să fie chiar aşa, ce zici?

Presupunerea locotenentului Iurghin îi păru lui Andrei cât se poate de îndreptăţită şi deodată îşi închipui limpede discuţia dintre Comandantul suprem şi oamenii cu răspundere din jurul lui, cu privire la situaţia din zona şoselei Volocolamsk. „Da, aşa trebuie să fie. Parcă-l văd cum arată cu creionul pe hartă satul Sadchi şi întreabă ce se-ntâmplă .acolo şi dacă trupele noastre rezistă cu îndârjire... se gândi Andrei. Şi cum să nu întrebe? Doar Sadchi o pe drumul direct ce duce la Moscova!" Aplecându-se spre Iurghin, îi răspunse:

— Aşa-i, mai ales de noi o să întrebe.

— Tocmai asta zic şi eu! O să întrebe şi azi, şi mâine...

— Bine, o să mai stau eu de vorbă cu băieţii.

— Să mai stai, Andrei, să mai vorbeşti cu ei.

Deasupra şoselei, în înaltul cerului, se auziră urlând şi bombănind motoare nemţeşti. Fără

să vrea, Andrei se uită în sus, apoi întrebă:

— Nu cumva o să lase ceva peste noi?

— Nu, se duc spre Moscova.

Avionul trecu pe deasupra liniei frontului. În acelaşi timp se porni de-a lungul şoselei bubuitul bateriilor noastre antiaeriene.

— Bravo lor, frumos i-au întâmpinat! strigă Andrei. Straşnic îi mai sfârtecă acum pe sus, şi cei de la antiaeriană, şi aviatorii! Praf şi pulbere s-alege din ei! Numai la douăzeci şi şapte noiembrie au dat la pământ cincisprezece lângă Moscova, iar la douăzeci şi opt, nouăsprezece... Eu le ţin socoteala. Dar nu ştiu de ce nu mi s-a comunicat câte au fost doborâte ieri la Moscova.

Limbi de flăcări ţâşniră la răsărit.

— Stai, uite! strigă Iurghin. L-au dat gata şi pe ăsta! Vezi cum a explodat? Straşnic a mai explodat!

Lungindu-se, flacăra se îndreptă spre pământ.

— Straşnic! se minună şi Andrei. Uite, aşa ar trebui să le prefacem în bucăţi toată şleahta! Să nu rămână nici urmă din ei! Nu vezi până unde au ajuns? Până unde au ajuns! Eh, Matvei, parcă m-apucă ameţeala! Parcă mi se strâng ghem toate măruntaiele din mine! Îţi vine să pui mâna pe mătură şi să-ncepi a mătura pământul, uite-aşa, uite-aşa, ca să arunci cât colo tot gunoiul ăsta şi să rămână locul curat.

Abia târziu după miezul nopţii, când se încredinţă cu totul că întreaga lui companie era cât se poate de bine pregătită pentru luptă şi că mâine o să se bată cu abnegaţie, Matvei Iurghin se linişti puţin şi simţi din nou căldura fericirii, pe care o cunoscuse de curând. Adormi cu gândul la Lena şi multă, multă vreme zâmbi prin somn...

Ieşind în goană afară din casa plină de larmă — uşi trântite cu zgomot strigăte ce răsunau prin odăi şi coridoare, — Matvei Iurghin auzi pârâit de puşti şi de mitraliere în tot sectorul de apărare al batalionului, dar mai puternic în raionul companiei lui. Ca şi aseară la adunarea de partid, Iurghin se simţi cuprins dintr-odată de acelaşi sentiment ciudat de îngrijorare pentru soarta Moscovei şi, totodată, de îndemnul acelei puteri cunoscute care-i făcea totdeauna rău, neînfricat şi îndrăzneţ în luptă. Nimeri cu chiu cu vai mâna dreaptă în mâneca cojocului şi, fără să se mai încheie, se repezi spre marginea de apus a parcului. Abia în timp ce alerga — după ce se împiedică întâi de trunchiul unui ulm gros, acoperit cu zăpadă, apoi de o tufă de salcâm, — îşi dădu seama că hitleriştii începuseră bătălia mai devreme decât de obicei: zorile abia se ridicau deasupra pământului. Ningea şi un vânt uşor sufla prin parc. Simţeai că peste câmpii, peste întinderile nesfârşite, viscolul nu se potolise încă. Şi Iurghin înţelese: hitleriştii se hotărâseră să cucerească Sadchi prin surprindere, numai cu infanteria şi fără pregătire de artilerie. Folosindu-se de viscol, duşmanul se concentrase pe nesimţite pe cele două laturi ale şoselei, în vâlcea şi de-a lungul pârâului năpădit de tufăriş scund, şi acum ataca, încercând să pătrundă prin flancul drept în pădurea unde se afla tabăra de pionieri, iar prin cel stâng spre parc, de-a lungul căii ferate, ca să învăluie Sadchi din două părţi şi să se întâlnească pe şosea. „Dar nu, spurcăciunilor, n-o să izbutiţi!" îşi zise Iurghin, văzând cum şi-n dreapta, şi-n stânga, ostaşii din compania lui, înotând prin zăpadă şi strigându-se unul pe altul, aleargă prin parc spre locul de unde se auzeau împuşcăturile.

Ajungând la căsuţa paznicului din fundul parcului, unde se afla siguranţa de luptă, Iurghin observă mai întâi că, într-adevăr, pe câmpie viscolea încă. În întunericul cenuşiu al zorilor, prin pâcla vârtejurilor de zăpadă purtate de vânt, nu se vedea nici terasamentul căii ferate, nici dealul împădurit de dincolo de ea, nici satul Lenino... Peste tot, în dreapta şi-n stânga căsuţei, prin şanţul nu prea adânc şi pe jumătate acoperit cu zăpadă care însemna hotarul de apus al parcului, se desluşeau ostaşi. „Dar în cine or fi trăgând?..." se întrebă Iurghin. Şi numai la urmă văzu lămurit că din vâlcea înaintau spre parc, prin viscol, lanţuri de trăgători nemţi. Iurghin se repezi pe lângă căsuţa paznicului, înţelegând că acum nu mai era nimeni înăuntru, şi se rostogoli în şanţ, de unde auzi strigătele ostaşilor:

— Vreţi să ne luaţi prin surprindere? Ticăloşilor!

— Aha, faceţi pe viclenii, scârnăviilor!

— Pregăteşte grenadele!

— Dă-mi încărcătoarele!

Ridicându-se în picioare, Iurghin văzu că, pe ici, pe colo, oamenii se aruncau din goană în şanţ, şi atunci strigă cu glas ridicat, cum se strigă în luptă:

— Nu vă lăsaţi, tovarăşi! Niciun pas îndărăt!

Striga, fără îndoială, numai pentru ca oamenii lui să ştie, că el, comandantul companiei, era acolo, alături de ei, în primul lanţ de trăgători...

Matvei Iurghin ar fi vrut să facă multe în clipele acelea: să afle unde era instructorul politic Goncearov, care-şi petrecuse noaptea în magazia pentru păstrat legume la plutonul lui Dubrovca; să se intereseze de ce tăcea mitraliera instalată în mijlocul parcului; să tragă cu urechea dacă nu se aud cumva tancurile, venindu-le în ajutor... Dar nu trebuia şi nu putea face decât un singur lucru: să pună mâna pe o armă, la întâmplare, şi să tragă, să tragă, să tragă mereu: o ceată numeroasă de hitlerişti înainta acum în câmpie, urlând sălbatic şi trăgând cu automatele, înainta în întâmpinarea focului nostru, strivindu-şi sub picioare în zăpadă, morţii şi răniţii… Puşca-mitralieră de lângă Iurghin amuţi. Întorcând capul spre el, puşcaşul mitralior strigă:

— Îs beţi, ticăloşii! Tovarăşe comandant, vino la puşca-mitralieră. Sunt rănit, mi se-ntunecă ochii...

Iurghin se culcă în spatele puştii mitraliere şi se apucă să schimbe încărcătorul.

Ceata de hitlerişti, care se rărea tot mai mult, îşi sleise puterile în trecerea peste câmpia troienită. Şi totuşi înainta, încercând încă să urle şi să tragă — înainta mereu, ieşită din minţi, deşi osândită de mai-nainte, în întâmpinarea morţii, pe care nu mai putea s-o ocolească. Pentru că, într-adevăr, era osândită: nu mai putea nici să se oprească, nici să se întoarcă îndărăt, deoarece în spatele nemţilor, pe linia de atac, stăteau mitralierele lor, gata să-i secere fără cruţare.

Puşca-mitralieră era bine aşezată pe parapet. Sprijinindu-se puternic în coate, Iurghin o apucă în mâini, ochi repede şi tocmai voia să apese pe trăgaci, când în aceeaşi clipă, un glonte îi zdrobi clavicula şi-i străbătu plămânul. Iurghin se clătină, îşi pierdu pe loc cunoştinţa, iar capul îi căzu între mâinile care ţineau strâns puşca mitralieră. Degetul încremenit pe trăgaci se încleştă puternic — şi deodată puşca-mitralieră se cutremură, slobozind limbi de foc...

— Locotenentul nostru a fost ucisl

— A fost ucis locotenentul!

Cu tot zgomotul pe care-l făceau puştile şi puştile-mitraliere, strigătul acesta se răspândi pe întregul raion ai companiei, cu iuţeala fulgerului. Încordându-şi toată atenţia ca să tragă asupra nemţilor izolaţi, care alergau zăpăciţi peste câmpie prin vârtejurile viscolului, Andrei strigă şi el întorcându-se spre dreapta, către tovarăşul cel mai apropiat:

— Locotenentul nostru a fost ucis!

Dar abia strigase aceste vorbe, că se şi gândi, cutremurat: „Locotenentul?... Care locotenent?!...” Ridicându-se repede în genunchi, se uită la stânga, de-a lungul şanţului, de unde veniseră în zbor cuvintele pe care le repetase fără să-şi dea seama, cu gândul să întrebe cine fusese acela care căzuse în luptă. Dar în aceeaşi clipă înţelese, cu spaimă, că nu mai era nevoie să întrebe: compania lor n-avea decât un singur locotenent, pe Matvei Iurghin, deoarece plutoanele erau comandate de doi sublocotenenţi şi de sergentul major Dubrovca. Şi lui Andrei i se păru deodată că nu ţine în mână un automat, ci o piatră fierbinte, neînchipuit de grea.

Câteva clipe rămase în genunchi pe fundul şanţului, fără să audă nimic, încremenit, rămase cu ochii larg deschişi, cu toate că-l bătea zăpada în obraz... Nu auzi nimic nici când divizionul de „Katiușe” trase cea dintâi salvă. Şi numai când în faţa satului Lenino se prăbuşi ceva cu trosnet şi cu tunet, ca şi cum s-ar fi rostogolit pe vale bolta grea a cerului, Andrei îşi veni în fire, şi nu mai văzu înaintea lui vârtejul tulbure de zăpadă, ci un vârtej de foc şi fum, înalt de acoperea tot apusul.

Văzând pe vale flăcările mânioase, Andrei îşi aduse aminte de noaptea trecută, când pentru cea din urmă oară, vorbise cu Iurghin despre Stalin, despre Sadchi, că satul trebuie păstrat cu orice preţ, chiar şi cu acel al vieţii... „Eh, scârnăviilor, pe cine-aţi ucis, pe cine aţi ucis!” — strigă Andrei, suspinând şi hohotind; apoi sări în picioare, fără să ştie ce trebuie să facă, dar simţind că durerea îl împingea cu hotărâre înainte şi-i poruncea să facă ceva, atât cât mai avea suflare în el, atât cât ochii lui mai vedeau lumina zilei…

Din spate se auzi vuiet puternic de motor. Aruncând în sus tufişurile şi împrăştiind în văzduh trâmbe de zăpadă, un tanc „T-34” se apropie de şanţ şi-şi întinse deasupra lui şenilele late. Îmbrăcat cu haină vătuită şi cu coifură, tanchistul scoase capul afară din turelă, strigând:

— Ei, infanterie, urcă!

Tanchistul era sergentul major de gardă Borisov. Plecase la luptă cu tancul lui, pe care abia cu o zi înainte îl primise, gata reparat, de la Moscova Andrei înţelese că începea

contraatacul. Agăţându-se în grabă şi cu îndemânare pe partea dreaptă a tancului, el se apucă de scoaba de lângă gura de acces şi, ridicându-şi în sus automatul, strigă către ostaşi:

— După mine! Toţi deodată! Repede!

— Tu eşti, Lopuhov? Borisov se uită cu luare-aminte la Andrei. Nu te mai recunoşteam! Parcă n-ar fi glasul tău! Nu cumva eşti rănit? Atunci, ţine-te zdravăn! Arată-mi încotro s-o iau. Ai auzit?

— Am înţeles, o să urmăresc..

— De aici nu se poate vedea bine, că viscoleşte..

— Am înţeles, dă-i drumul!

Divizionul de „Katiușe” trase a doua salvă. Şi atunci tancurile noastre, cu infanteriştii urcaţi pe ele, se năpustiră spre valea deasupra căreia se învăluia un viscol negru de fum...

... În cele două luni de retragere, ura lui Andrei împotriva cotropitorilor fascişti devenise un sentiment adânc şi puternic. Dar sentimentul acesta nu-l stăpânise niciodată atât de mult ca acum, când aflase de moartea prietenului şi comandantului său. Înainte, ura împotriva hitleriştilor nu înăbuşea în el alte sentimente, tot atât de puternice, ca dragostea pentru Marica, de pildă. Acum însă, ura rămăsese singură stăpână pe sufletul lui. Fireşte, Andrei nu-şi dădea seama ce se întâmplase cu el în timpul din urmă. Simţea doar atât: că era mai plin ca oricând de putere, de avânt şi de dorinţa de a lupta, aşa fel încât ar fi renunţat bucuros la tot ce-i fusese mai scump pe lume. Afară de asta simţea, nici el nu-şi dădea seama de ce, că-i venea nespus de uşor să lupte, că ar fi putut să se arunce şi-n foc, fără să stea la gânduri, încredinţat că n-o să piară. Nu înţelegea ce însemna asta, dar, fără îndoială, era vorba de un sentiment încă necunoscut, al trăiniciei vieţii sale şi al curajului.

În clipa când începuse contraatacul, cea mai mare parte din hitleriştii care atacaseră Sadchi îşi dormeau somnul de veci pe câmpia netedă, uşor povârnită. Iar acei care, ca printr-o minune, rămăseseră în viaţă, alergau ca nebuni peste vale neştiind încotro s-o apuce, se târau şi se ascundeau, strigând printre morţii pe care-i acoperea repede zăpada...

Răscolind şi ridicând în aer omătul, tancurile noastre se avântară cu viteza a treia pe vale, spre Lenino, trăgând cu mitralierele asupra hitleriştilor înnebuniţi, care mai alergau încă de colo până, colo. Tanchiştii erau ajutaţi de infanteriştii care trăgeau cu puştile şi cu automatele în toate direcţiile, asupra fiecărei făpturi cu manta cenuşie. Nu trecură nici cincisprezece minute de la începerea luptei, şi câmpia scăldată în sânge era acoperită cu sute de cadavre...

Se lumina de ziuă încet. Viscolul nu se potolea. La marginea de răsărit a satului Lenino, acolo unde explodaseră nenumărate proiectile trase de divizionul nostru de „Katiușe”, ardea în vâlvătăi o casă şi o şură; fumul se învăluia, se răsucea, se înălţa şi se împrăştia peste tot satul. Ajungând în goană la marginea satului, tancurile noastre se opriră, şi de pe ele săriră la pământ infanteriştii cu mantalele albe de zăpadă. Numai Andrei rămase pe tanc.

— Comandă! îi strigă Borisov.

— Am înţeles; dă-i drumul!

Năvăliră în sat şi, după ce trecură de locul pe care se învăluia şi se răsucea fumul, Andrei văzu cum, din uliţa din stânga, ieşea târâş un tanc nemţesc Era un prilej atât de nimerit să-l distrugă, lovindu-l în coastă, încât, presimţind izbânda apropiată să temându-se să n-o scape, simţi cum îl trec năduşelile.

— Stânga! Trage! strigă el.

Din turela deschisă a tancului duşman se ivi pe neaşteptate un neamţ. Borisov nu văzuse încă inamicul, totuşi opri tancul în poziţie de luptă. Folosind prilejul, Andrei înălţă automatul şi slobozi o serie în hitlerist. Cu toate că văzuse primejdia, acesta n-avusese când să se adăpostească în turelă şi se prăbuşi în tanc, cu capul străpuns de gloanţe. Asta hotărî soarta bătăliei. Observând tancul inamic, Borisov trase asupra lui, unul după altul, trei proiectile perforante...

...Contraatacul ţinu aproape o oră. Tancurile noastre călcară toată jumătatea de răsărit a satului, pricinuind duşmanului pierderi uriaşe şi silindu-l să fugă, cuprins de panică. Abia la răsăritul soarelui, după ce-şi cheltuiră toate muniţiile, tancurile se înapoiară la Sadchi.

Tot timpul acesta, Andrei stătuse sus pe tanc. Imediat după bătălie, printre trupele germane se răspândi cu iuţeala fulgerului vestea despre un ostaş rus fără de moarte, care se ivise pe frontul din preajma Moscovei. Superstiţioşi de felul lor şi cuprinşi de panică în faţa rezistenţei armatei noastre, hitleriştii povesteau îngroziţi minunile pe care le săvârşise acel ostaş pe tancul lui uriaş, jurându-se că niciun glonte nu putea să-i străpungă inima. În felul acesta se iscă pe front o nouă legendă...

Toţi ostaşii, după ce le veni rândul la masă, rămaseră aplecaţi fără niciun chef asupra gamelelor cu caşă şi, fără s-o termine, se împrăştiară abătuţi pe la locurile lor din magazia pentru păstrat legume, unde erau nevoiţi să mai petreacă încă o noapte. Era ceasul când, de obicei, ostaşii îşi povesteau zgomotos întâmplările zilei de luptă. Dar acum fumau în tăcere, şi doar din când în când se uitau la Lena Malâşeva, aşteptând-o să se liniştească şi să le mai spună câte ceva despre comandantul lor de companie

Lena şedea pe un buştean lângă vatră, alături de Andrei, şi plângea încetişor cu spatele spre oameni, ştergându-şi pe furiş ochii cu batista întârzia să înceapă vorba despre Iurghin, de teamă să nu izbucnească în hohote de plâns. Tăcut, Andrei îşi petrecuse, braţul pe după umerii ei încovoiaţi, care tresăreau uşor, de parcă ar fi vrut s-o încredinţeze că nu era singură în durerea ei. Îngândurat şi trist, se uita la focul din sobă.

În zori, când începuse lupta şi se dăduse alarma, Lena plecase spre Sadchi şi, pe drum, întâlnise sania care-l ducea la compania salutară pe Matvei Iurghin, înfăşurat cu grijă într-o pătură şi acoperit cu un cojoc plin de sânge. Iurghin era fără cunoştinţă. Sanitarul care-l însoţea îi spuse că locotenentul era rănit de moarte. Zdrobită de această lovitură neaşteptată, Lena a trebuit să fie dusă la Sadchi de prietenele ei, cu unul din atelajele lor. Venindu-şi în fire cu greu, Lena munci tot timpul cât ţinu lupta la punctul de prim ajutor, instalat în casa de piatră şi, abia spre seară, când liniştea se aşternu pretutindeni, plecă la compania sanitară, unde află tot ce se putea afla despre Iurghin. Şi atunci se trezi în ea dorinţa de a fi în mijlocul aceloraşi oameni cu care Matvei dusese atâta vreme aceeaşi viaţă de război.

În sfârşit, Andrei o întrebă cu glasul sugrumat:

— Se zice că l-au dus la batalionul medico-sanitar?

Lena aşteptă câtva timp să se încredinţeze că poate vorbi fără să izbucnească în plâns, apoi răspunse mai mult în şoaptă:

— Da, l-au dus...

— Nu l-ai mai găsit la compania sanitară?

— Nu, îl duseseră mai înainte.

— Îşi venise în fire?

— Nu, tot timpul a zăcut fără cunoştinţă.

— Ce spun doctorii?

— Tac. Asta înseamnă că-i rău...

— Ba nu înseamnă nimic dacă tac!

— Nu, lui i-e rău... zise Lena şi se uită la Andrei cu ochii înlăcrimaţi, simţind că acum ar fi în stare să-şi stăpânească hohotele de plâns. Să-l opereze aici, aşa cum se poate opera la un spital de campanie, e cu neputinţă. Şi nici să-l ducă la Moscova nu se poate: are plămânul atins şi s-ar putea să se producă o hemoragie. Unii din compania sanitară au plâns când l-au luat să-l ducă la batalionul medico-sanitar. Chiar comandantul de regiment l-a petrecut la plecare...

— Da, dar eu sunt sigur că maiorul de gardă n-a plâns! El ştie că totul o să se sfârşească cu bine, — o încurajă Andrei.

— E drept că n-a plâns, răspunse Lena. Numai că, în timp ce sanitarii se pregăteau să-l ducă la maşină, el a rămas multă vreme în genunchi lângă brancardă...

...După ce o petrecu pe Lena, Andrei Lopuhov intră la instructorul politic al companiei şi-i dădu o cerere, cu rugămintea să fie primit în rândurile Partidului Bolşevic. Şi abia în urmă, mai liniştit, dar fără să-şi poată lua gândul de la prietenul-comandant, se apucă de treburile lui obişnuite de seară — pregătiri pentru lupta de mâine.

XVIII

Regimentul lui Ozerov întâmpină zorii zilei de 2 decembrie aşa cum se deprinsese să le întâmpine în cele două săptămâni de ofensivă germană. După ce-şi goliră în grabă gamelele, ostaşii îşi cercetară armele, îşi luară cartuşe şi grenade şi-şi potriviră pansamentele pe răni: curând trebuia să înceapă bubuitul bateriilor nemţeşti. Dar vremea trecea şi hitleriştii tăceau. Mai trecu încă o oră, fără să se audă niciun bubuit de tun. Departe, spre miazănoapte, artileria deschisese focul, dar aici, de jur împrejur, pe tot sectorul diviziei, dimineaţa se înălţa în linişte deplină.

Lucrul acesta îi miră nespus pe ai noştri. Începură să iasă ia lumină de prin case, adăposturi şi beciuri, de peste tot pe unde-şi înjghebaseră culcuşuri pentru odihnă. Ce-o fi

însemnând minunea asta? se întrebau. Ostaşii cunoşteau bine liniştea aceea plină de spaimă, întunecată şi înăbuşitoare, care se statorniceşte înaintea luptei — o linişte care te apasă, care te face să te ghemuieşti la pământ... Acum însă, pe întreg sectorul diviziei stăpânea cu totul altfel de linişte: luminoasă, uşoară, care parcă dă aripi inimii... Era o dimineaţă senină şi cu ger. Peste noapte ninsese din belşug. Zăpada proaspătă acoperise toate urmele luptei de ieri. Şi, cu simţul lor ascuţit, luptătorii înţeleseră că se aşezase, în sfârşit, o linişte cum nu mai apucaseră de multă vreme. Uitându-se la o tufă de salcie albă pe care, bucurându-se de linişte, stăteau cuminţi lugacii, Andrei îşi smulse căciula de pe cap, ca şi cum s-ar fi trezit fără veste într-un castel fermecător, şi faţa lui smeadă, tăbăcită de ger, se lumină de o nespusă fericire.

— S-a sfârşit, băieţi! strigă el stăpânindu-şi glasul, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu împiedice cumva ca liniştea aceea veselă să se aşeze definitiv peste câmpul de luptă. S-au domolit, spurcăciunile!

— S-au domolit ticăloşii! încuviinţă şi Tihon Cudeiarov. Apoi îşi smulse şi el căciula arsă la fund de-i ieşea vata, şi cu o bucurie năvalnică o trânti de pământ. S-au domolit, blestemaţii! Înfierbântându-se tot mai mult, îşi întinse pumnul, ameninţător, înspre locul unde erau hitleriştii: Aha, v-aţi strâns coada între picioare? Va secat sângele-n vine? Tăceţi, hai?

În uşa magaziei pentru păstrat legume se ivi sergentul major de gardă, Dubrovca, comandantul plutonului.

— Stai, Tihon, aşteaptă! îl sfătui Piotr Semiglaz. Aşteaptă să-l întrebăm întâi pe comandantul de pluton!

— Ce să-l mai întrebăm? Tu n-auzi?

— Da’ surd mai eşti!

— Tovarăşe sergent major de gardă, se întoarse Semiglas spre Dubrovca. Dumneata, auzi?

Dubrovca se uită fără grabă spre Lenino.

— Aud, răspunse el liniştit. Aud chiar foarte bine.

— Să fie oare adevărat?

— De, cam aşa se pare, răspunse Dubrovca după ce se gândi puţin.

Şi toţi începură să vorbească în gura mare plini de avânt.

...În dimineaţa aceea, maiorul de gardă Ozerov dormi mai mult ca de obicei. Îşi dădu seama de asta chiar înainte de a deschide ochii, după cum se simţea de uşor: ştia că numai după un somn lung şi liniştit te poţi simţi aşa Şi rămase atât de surprins de ceea ce simţea, încât dintr-o singură mişcare se întoarse de pe partea stângă pe cea dreaptă şi, aruncând mantaua de pe el, se ridică.

Soarele de iarnă se strecura prin fereastră. Petia Uraleţ stătea lângă masă şi-şi curăţa pistoletul, cufundat în ocupaţia lui.

— Ascultă Petia, nu cumva... nu cumva am dormit prea mult? îl întrebă Ozerov, neliniştit.

— Da’ de unde, tovarăşe maior de gardă!

— Nu te învăţa să minţi! De ce nu m-ai trezit?

Petia zâmbi cu şiretenie:

— N-am avut ordin, tovarăşe maior de gardă.

— Auzi, n-ai avut ordin! Grăbindu-se, Ozerov începu să-şi încalţe pâslarii aduşi de Petia. Ştiu eu că te bucuri când dorm mult! Dar las’ că-ţi arăt eu ţie! Pun eu odată mâna pe tine!

— Dar de ce era să vă trezesc, tovarăşe maior de gardă? — îi răspunse Petia. Dacă ar fi început lupta, să zicem, înţeleg şi eu, ar fi fost altceva. Dar când e linişte peste tot.

— Cum linişte? De mirare, Ozerov parcă se zăpăci. Linişte de tot?

Abia acum îşi dădu seama Ozerov că, într-adevăr, deasupra sectorului de apărare nu se mai auzea nimic din obişnuitul vuiet al luptei. Şi se înfurie de-a binelea pe însoţitorul său.

— De ce dracu’ nu m-ai trezit hai? Îţi dai tu seama, nenorocitule, ce-nseamnă asta?

Ozerov se repezi la telefon. Comandanţii de batalioane îi raportară că hitleriştii din sectoarele apropiate nu mai dădeau niciun semn de viaţă: parcă intraseră în pământ peste noapte. Ozerov ştia că atunci când inamicul dispare din câmpul de observaţie, când nu-i mai poţi ghici intenţiile, toţi comandanţii şi soldaţii sunt, de obicei, neliniştiţi: orice taină te pune pe gânduri. În asemenea împrejurări te poţi aştepta din partea duşmanului la orice mişelie. Acum însă, toţi comandanţii de batalioane îşi dădeau raportul cu voie bună şi niciunul nu arăta vreo bănuială. Când întrebă mai stăruitor ce putea să însemne, totuşi, această tăcere a inamicului, căpitanul de gardă Şaracşane îi răspunse simplu:

— Mai bine decât ai întreba, tovarăşe „cinci”, ieşi din casă şi ascultă!

— Ce să ascult?

— Ai să vezi singur.

Maiorul de gardă Ozerov ieşi repede pe cerdac, fără cojoc şi fără căciulă. Prin casele din apropiere, unde stăteau cei din statul major al regimentului, plutonul de comenduire, pionierii şi apărarea antiaeriană, se auzea vorbă şi râsete, lângă bucătărie oamenii descărcau din sănii lăzi şi saci grei, iar în mestecăniş cineva tăia lemne cu toporul... Dar toate aceste zvonuri se pierdeau în liniştea aceea atotstăpânitoare din jur. Şi atunci înţelese şi Ozerov ce se întâmplase.

— Petia! — strigă el fără să se întoarcă.

— Aici sunt, tovarăşe maior de gardă!

— Să ţii minte dimineaţa asta, Petia! — strigă Ozerov cu însufleţire.

— De ce, tovarăşe maior de gardă?

— Asta e dimineaţa victoriei noastre!

Un transmisionist ieşi în goană din casă şi raportă:

— Tovarăşe maior de gardă, sunteţi chemat la telefon de la punctul de comandă al diviziei!

În receptor răsună multă vreme o tuse. („Generalul, îşi zise Ozerov, e bolnav, bătrânul”). Se auzi apoi glasul răguşit al generalului maior de gardă Borodin:

— Dumneata eşti, Serghei Mihailovici? Ei, ce mai e nou? Tac?

— Tac, tovarăşe „şaptesprezece”.

— Şi ce zici de asta?

— Cred că s-au domolit, răspunse Ozerov cu tărie.

— Garantezi? Dar dacă o iau din nou de la capăt? Generalul Borodin trecu receptorul adjutantului, îşi potrivi sticla cu apă caldă pe şoldul stâng şi-şi trase cojocul sub bărbie.

— Toţi cred aşa, zise el, uitându-se în tavan. De altfel cine poate şti mai bine? La cine poate să fie mai dezvoltat simţul victoriei, dacă nu la ei?... Pe general îl apucă o tuse care-l făcu să se cutremure sub cojoc. Ce zi măreaţă ni-e dat să trăim, nu-i aşa? Parcă m-aş scula...

— Nu se poate, tovarăşe general! îi aminti adjutantul.

— Totul e cu putinţă, îi întoarse vorba Borodin, întorcându-se din nou cu gândul la tot ce se petrecuse în dimineaţa aceea.

— S-a trimis raportul la statul major al armatei?

— S-a trimis, tovarăşe general.

— Ehei, ostaşii noştri! făcu Borodin încet, cu admiraţie. Binecuvântaţi oameni! Tuturor, şi celor morţi, şi celor vii, ar trebui să le ridicăm monumente chiar aici, în apropierea Moscovei!

— Îmi permiteţi să plec, tovarăşe general?

— Du-te. Eu trebuie să mai meditez...

...În cele mai multe din rapoartele operative primite de statul major al armatei în dimineaţa aceea, se arăta că, pentru întâia oară, hitleriştii nu porniseră nicio acţiune ofensivă şi, după informaţiile furnizate de observator, nici nu se pregăteau să pornească. Doar în unele sectoare mai continuau atacurile, cu resturi de batalioane.

Statul major al armatei aştepta demult momentul acesta. După datele obţinute în urma acţiunilor de cercetare executate adânc în spatele frontului duşman, privitoare la pierderile în oameni şi tehnică suferite de inamic în cele două săptămâni de ofensivă, după lipsa tot mai mare de vlagă a atacurilor lui, după înfăţişarea şi declaraţiile numeroşilor prizonieri care începuseră să vorbească de bunăvoie despre starea nenorocită a unităţilor lor, statul major al armatei era în măsură să urmărească pas cu pas atât procesul de secătuire a forţelor duşmane, cât şi scăderea moralului lor. Şi, în dimineaţa aceea, statul major al armatei îşi dădu seama limpede că. inamicul nu mai era în stare să-şi ducă înainte ofensiva.

În biroul generalului-locotenent Rocossovschi, comandantul armatei, se afla un membru al Consiliului Militar, şeful de stat major şi şeful secţiei cercetare. Toţi erau mişcaţi şi-şi stăpâneau ca greu tulburarea.

— Cuvântul nostru trebuie să fie precis, zise Rocossovschi.

— Putem noi oare să declarăm categoric că momentul acesta a sosit?

— Putem, confirmă şeful de stat major.

Uşa biroului se deschise şi adjutantul generalului-comandant raportă:

— Tovarăşe general-locotenent, Moscova la aparat!

Rocossovschi se ridică şi trecu repede în sala aparatelor. Când se întoarse, văzându-i privirea însufleţită, tovarăşii de luptă se ridicară deodată de la masă şi, supunându-se îndemnului poruncitor al inimii, îşi luară poziţia de drepţi, ca-n front.

— Da, el era, răspunse Rocossovschi privirilor întrebătoare. Aşa m-a şi întrebat: scade activitatea inamicului? Şi pe neaşteptate, generalul-comandant începu să îmbrăţişeze şi să-şi

sărute tovarăşii de luptă...

XIX

Maiorul de gardă Ozerov se bucura împreună cu toţi ceilalţi, de victoria câştigată. Totdeauna trăise cu gândul la ziua când duşmanul, sleit de puteri, se va opri. Dar Ozerov avea un obicei necruţător de la care, fără nicio sforţare, nu se depărta niciodată în viaţă: în timp ce se bucura de succesul vreunei acţiuni oarecare, începea să se gândească imediat la alte acţiuni, care să-i aducă alte noi succese. Obiceiul lui era să muncească fără odihnă şi să nu se mulţumească numai cu bucuria succesului, fie ea cât de mare, ci s-o desăvârşească, gândindu-se mereu la ziua de mâine.

Mulţi însă nu înţelegeau şi nu doreau decât să se desfete de această bucurie, odată ce le-o dăruia războiul. Ozerov observase că unii dintre ofiţerii din statul major se aflau în acea stare de spirit aţâţată, deosebită, care dă naştere la autoliniştire, la nepăsare şi trândăvie. Lucrul acesta nu-i plăcu, şi Ozerov chemă la el pe şeful de stat major al regimentului.

În dimineaţa aceea, pe faţa mare şi prelungă a lui Smolianinov înflorea mereu zâmbetul fericirii neaşteptate. Mai mult ca oricare altul din statul major al regimentului, Smolianinov se desfăta de bucuria victoriei, şi numai de bucurie...

— Ai tras la măsea, hai? îl întrebă Ozerov.

— Nicio picătură.

— Tare mai eşti, Vasili Petrovici! Uite, eu nu pot să mă stăpânesc. Ozerov zâmbi, lăsând să se înţeleagă că o să urmeze o discuţie prietenească. Cred că astăzi am putea să bem... Ce zici? Luăm câte un păhăruţ? Doar e o zi mare.

— Da, o zi ca-n poveşti! Putem să bem.

— Numai câte unul, îi atrase atenţia Ozerov.

— Câte una, îl corectă Smolianinov cu băgare de seamă.

— Nu te mai tocmi!

Petia aduse bidonul şi ceva gustări.

— Păcat că nu-i şi comisarul, zise Ozerov.

— Se întoarce curând?

— Trebuie să vină astăzi...

Ciocniră şi închinară cu paharele ridicate, felicitându-se în tăcere şi din toată inima nu numai unul pe altul, dar pe toţi acei care binemeritau pentru victoria câştigată... Deodată, paharul începu să tremure în mâna lui Ozerov şi votca se revărsă peste margine. Ozerov aşeză paharul pe masă şi se lăsă pe speteaza scaunului. În ochii lui strălucea o lumină albăstrie.

— Da, ne-am ţinut de cuvânt, zise Smolianinov, luptând cu tulburarea

— Într-adevăr... răspunse Ozerov, abia auzit.

După ce se mai liniştiră, băură şi mâncară.

— Uite ce este, Vasili Petrovici. Bucuria e bucurie, dar avem datoria să ne mai gândim şi la ceea ce avem de făcut de aci înainte, începu Ozerov după câteva clipe de tăcere. Noi nu trebuie să rămânem aici, şi nici n-o să rămânem. Trebuie să trecem la ofensivă, şi cu cât mai repede, cu atât mai bine. Cred că contraofensiva noastră e gata pregătită. De aceea, fără să mai aşteptăm niciun ordin, ar fi bine să pregătim regimentul pentru luptele ofensive.

— Chiar acum?

— Numaidecât!

Uitându-şi de învoială, Ozerov umplu din nou paharele.

— Înainte de toate, — urmă el, — suntem datori să ne gândim la soldaţi. Ei, şi numai ei sunt făuritorii victoriei noastre. Să dai dispoziţii comandanţilor de batalioane să propună pentru decorare cu ordine şi medalii, chiar astăzi, pe soldaţii şi ofiţerii care s-au distins în lupte. Să le spui că descrierea faptelor de arme în sprijinul propunerilor, să fie făcută ca în cele mai frumoase poeme. Să nu fie lăsat la o parte niciunul din cei care au dat dovadă de bărbăţie şi curaj. Pentru că, vezi, la noi se întâmplă uneori şi aşa... Se adună comandanţii după luptă şi încep să caute pe dibuite: „Ia staţi, oare pe cine să propunem pentru decorare?...” Şi-i propuneau pe cei rămaşi în front, iar pe cei care nu mai sunt, îi uită... Şi doar tocmai printre cei căzuţi sau răniţi sunt mulţi eroi adevăraţii

— O să ţinem seama, Serghei Mihailovici răspunse Smolianinov. Numai că, nu garantez că din descrierea faptelor de arme făcută de furierii noştri, or să iasă cine ştie ce poeme. Nici poeţii nu izbutesc totdeauna, doar ştii şi dumneata...

— Ba or să iasă! îl asigură Ozerov cu tărie. Dar cu condiţia ca faptele de arme ale vitejilor noştri să fie descrise întocmai aşa cum s-a întâmplat, simplu, fără înflorituri, arătând împrejurările adevărate ale luptei.
— În ce-l priveşte pe sergentul Lopuhov, poate că ar fi mai bine să facem propunerea chiar noi, la statul major?
— Da, s-o faceţi.
— Prin urmare, rămâne hotărât: îl propunem la cea mai înaltă decoraţie.
— Da, la cea mai înaltă.
Telefonul zbârnăi. Suna Brianţev, comisarul regimentului. Plecase încă de ieri la amiază la armată, ca să ia parte la o consfătuire la secţia politică. Acum se afla la statul major al diviziei. Ozerov era atât de nerăbdător să-l vadă cât mai curând, încât înainte chiar de a termina ce aveau de vorbit, îi porunci lui Petia să-l trimită, imediat pe Umrihin la Gucicovo. Ozerov n-avea nicio îndoială că Brianţev aduce veşti importante. După ce aşeză receptorul la loc zise cu glasul plin de bucurie:
— Vine! Mi-a spus că are multe de povestit!
Plin de nerăbdare, Ozerov făcu câţiva paşi prin casa încăpătoare, cu ferestrele înguste căptuşite cu gheaţă, apoi se aşeză la masă şi-şi urmă vorba:
— Da, înainte de toate trebuie să ne gândim la soldaţi... Îi vezi în ce hal sunt? Au trecut mai mult de două săptămâni de când n-au mai făcut baie, de când stau tot timpul în pământ, în noroi... Dă ordin batalioanelor să găsească numaidecât băi, iar dacă nu sunt, să se improvizeze în câteva case. Să se aducă butoaie de fier, cât mai mult săpun, rufe curate... Diseară şi la noapte, tot regimentul să facă baie! Cei din limita dinainte a poziţiei să fie aduşi în grupe, pe rând. Dă ordin ca întregul aparat sanitar să fie prezent la băi ca să dea pe loc ajutor medical celor care ar avea nevoie... Tot ei să se îngrijească şi de frizeri: toţi oamenii să fie tunşi şi bărbieriţi!
— Am înţeles, se va executa!
— În timp ce se încălzesc băile, să se inspecteze cu grijă armamentul regimentului. Armele care au nevoie de reparaţii să fie trimise la atelier şi să se dea ordin ca reparaţiile să se facă ziua şi noaptea. Celor rămaşi fără arme, să li se dea altele în loc. Şi să ni se aducă chiar astăzi toată cantitatea de muniţii care ni se poate da...
— Se va executa!
— Acum, uite ce-i... urmă Ozerov, după ce se mai gândi puţin. Cum stăm cu organizarea companiei de pistolari? Încă nu s-a început? Avem mare nevoie de aşa ceva, mai cu seamă în ofensivă!
Smolianinov oftă amărât, luându-şi un aer vinovat.
— Nu prea avem oameni...
— Ştiu. Ştiu foarte bine! N-avem oameni... Şi de aceea, îţi pui nădejdea în efective noi, nu?
Ozerov se ridică dintr-odată de la masă. Se ridică şi Smolianinov. Dar cu un gest al mâinii, Ozerov îl sili să se aşeze la loc.
— Ia să-mi spui mai bine, Vasili Petrovici, — începu Ozerov, schimbând fără veste tonul, — de ce n-ai executat ordinul meu cu privire la reducerea personalului subunităţilor de spate? Ţi-ai spus pesemne, că aşa prevede regulamentul? Multe mai prevăd regulamentele astea! Uite, eu de pildă, am dreptul după regulament la un adjutant, dar mă lipsesc de el. Mai bine să lupte; deocamdată îmi ajunge şi un însoţitor! Şi atunci, de ce nu s-ar lipsi de adjutant şi mai ştiu eu care comandant de formaţie de spate? Avem pierderi mari, asta o ştii şi tu. Prin urmare trebuie să dăm uitării vechile regulamente şi să folosim oamenii cu socoteală. Nu-i de mirare că în limita dinainte n-avem destui oameni, când atâţia îşi pierd vremea stând degeaba pe la depozite şi bucătării...
— Am înţeles, se va executa.
— Să se reducă la jumătate, chiar astăzi, personalul subunităţilor de spate. Uite, aici la noi, îi avem pe cei de la apărarea anti-chimică... Ce fac oamenii ăştia? Lasă câţiva, iar pe ceilalţi trimite-i la companiile de puşcaşi... Trimite la batalioane pe toţi magazionerii, însoţitorii chimici, bucătarii şi conducătorii de prisos, şi alege din batalioane un număr egal de băieţi voinici, buni luptători, care ştiu să meargă pe schiuri. Dacă facem schimbul acesta, avem vreo sută de oameni?
— Nu mai încape vorbă, Serghei Mihailovici!
— Atunci, vezi, ai înjghebat compania de pistolari!
...După Smolianinov, Ozerov chemă la el, pe rând, pe locţiitorul său, pe şeful aprovizionărilor cu alimente şi furaje, pe comandantul companiei de transport şi al celei

sanitare, comandantul companiei de transmisiuni şi al plutonului de comenduire, şeful artileriei, ajutorul şefului de stat major cu cercetarea şi pe alţi ofiţeri din statul major. Fiecare primi de la Ozerov fel de fel de „ordine. Chiar în timpul luptelor parcă fuseseră mai puţine treburi urgente...

Când se întâlneau, ofiţerii ridicau din umeri, ştergându-şi amărâţi frunţile năduşite.

— Ce are astăzi? N-o fi călcat cu stângul?

— E de neînchipuit câtă treabă ne-a dat!

— Dar ce-o fi? Ce s-a întâmplat?

Şi cântărind în fel şi chip ordinele comandantului de regiment, ofiţerii ajunseră la încheierea că Ozerov trebuie să fi primit vreun ordin secret de la statul major al diviziei...

La punctul de comandă al regimentului începu o activitate înfrigurată. Sprinteni, agenţii de transmisiuni ieşeau în fugă din casele ocupate de statul major şi alergau în tăcere în cele patru părţi ale satului. Telefoanele zbârnâiau fără încetare. Ostaşii plutonului, de apărare antichimică cărau nu se ştie unde măşti şi tot soiul de truse. Lângă casă unde era instalat plutonul de comenduire, doi soldaţi desfundau un butoi de fier. Un grup de cercetaşi în costume de mascare lua drumul spre limita dinainte a poziţiei. Punctul de comandă era plin de vuiet şi de viaţă ca în timpul luptei.

Iar deasupra lumii înconjurătoare stăruia o linişte senină şi uşoară, cum nu mai fusese de multă vreme pe locurile acelea din apropierea Moscovei...

XX

Comisarul Brianţev era nespus de tulburat şi de cele ce auzise la statul major al armatei, şi de ceea ce văzuse el însuşi în drum spre divizie, şi, în sfârşit, de liniştea ciudată care domnea în limita dinainte a apărării. Se întorcea la regiment cu gândul numai la contraofensiva trupelor noastre, şi gândul acela îi pătrunsese atât de adânc întreaga lui fiinţă încât, aprins din fire cum era, se desfăta de pe acum de fericirea aspră a răzbunării împotriva duşmanului. Şi fără îndoială că de aceea simţea că parcă arde tot în vâlvătăi...

Ozerov îl aştepta nerăbdător să afle ce ştia Brianţev cu privire la situaţia de pe frontul din apropierea Moscovei. Nu-i dădu răgaz nici măcar să ia ceva în gură după drum. Aşezându-se lângă el, aşa cum îi plăcea să stea în ceasurile lor de discuţii prieteneşti, îi atinse nerăbdător genunchiul cu degetele şi-l întrebă:

— Ei, ce noutăţi ne-aduci? Spune!

Brianţev îşi trecu mâna prin părul des şi cârlionţat, îşi potrivi, pe gânduri, căciulită neagră pe care nu şi-o scotea niciodată, aruncă o privire spre uşă şi-i răspunse cu glas scăzut:

— Noutăţi sunt multe...

Îşi stăpânea cu greu tulburarea.

— Uite, Serghei, tremur tot! urmă el. Nu, nu de frig... Tremur, şi-n acelaşi timp parcă mă arde! Pe drum a trebuit să mă deschei la guler, cu tot gerul... Poate crezi c-am băut? Da’ de unde! Îţi dai tu seama ce s-a întâmplat şi ce o să se mai întâmple? Da, toate astea se vor înscrie în istorie... Trupele noastre au şi înfăptuit ceea ce n-a fost în stare să înfăptuiască nimeni, şi sunt în ajunul unor victorii nebănuite, care vor scăpa întreaga omenire de plaga fascistă!

— Ce se spune la statul major al armatei? îl întrerupse Ozerov.

— La statul major al armatei? Brianţev bău un pahar cu apă, aşa cum bea omul numai pe arşiţă mare. E o atmosferă plină de avânt! Toată activitatea statului major e pătrunsă de spirit ofensiv, asta am observat-o numaidecât! Acolo, Serghei, nici nu poţi respira fără să te gândeşti la ofensivă, înţelegi? Dacă ai şti, ce se petrece acolo!

Şi Brianţev îi povesti cum statul major al armatei era asaltat de mereu alţi delegaţi ai unor noi divizii şi brigăzi sosite pe frontul din apropierea Moscovei, şi cum, în nopţile întunecoase, treceau spre front coloane nesfârşite de trupe, înzestrate cu cea mai superioară tehnică de luptă...

Mişcat, Ozerov îl întrerupse de câteva ori:

— Chiar aşa de multe? Siberieni? Adevărat?

— Cât se poate de adevărat, Serghei! Puzderie! Şi Brianţev zâmbi, arătându-şi dinţii regulaţi şi strălucitor de albi. Te-ai aprins şi tu, hai? Şi, fiindcă veni vorba, m-au însoţit până aici delegaţii unei divizii sosite de curând din Siberia. Acum sunt la comandantul de divizie. După toate semnele, au venit să ia în primire sectoare în limita dinainte a apărării. Ceea ce

înseamnă că peste puţin timp o să ne strângem rândurile... Cred că cel mai târziu mâine, trebuie sa ne aşteptăm la o consfătuire importantă la statul major al diviziei. Da, curând — curând! Şi de ce am mai aştepta? Cu cât o să le întoarcem lovitura mai repede, cu atât mai bine. Numai că, după cum se ştie, trecerea de la apărare la ofensivă e socotită de strategii bătrâni ca unul din cele mai grele lucruri în război...

— Strategii bătrâni, şi mai cu seamă nemţi! zise Ozerov.

— Ei, lasă-i să creadă şi de aci înainte tot aşa!

Deodată Ozerov sări de la locul lui şi începu să se plimbe cu paşi largi prin odaie: de câte ori se vorbea despre strategia germană, îl apucau adevărate accese de furie turbată. Şi abia atunci i se păru lui Briantev că-l vede pentru întâia oară pe comandantul de regiment aşa cum era el, cu adevăratul lui suflet: puternic, înflăcărat şi înspăimântător...

— Aha, pedanţi ticăloşi! — striga Ozerov, dând din mână aşa fel, de parcă voia să apuce pe cineva de guler. Să-i lăsăm pe dobitocii ăştia să creadă că e bine ceea ce au născocit ei singuri! Să-i lăsăm să se distreze! Asta o să fie încă o greşeală a lor în război. Şi or s-o plătească cu sânge! Cum ar putea să le vină în minte, mărginiţi cum sunt, că noi demult ne pregătim de ofensivă? Ei nu ştiu! De unde ar putea s-o ştie?...

Ozerov apucă scaunul, îl răsturnă pe o parte lângă masă, se aşeză aşa fel ca să se poată uita mai bine la Brianţev şi, necăjit că nu fusese în stare să se stăpânească, urmă mai încet şi mai liniştit:

— Şi tu doar ştii, Ivan, cum se retrăgeau oamenii noştri! Se retrăgeau — dar nu se gândeau decât la ofensivă! Odată, un observator de-al meu şi-a uitat binoclul într-un copac. După aceea mi-a spus: „Nu-i nimic, tovarăşe maior de gardă, nu se pierde el. Când ne-om întoarce îndărăt, ştiu unde să-l găsesc! De altfel şi mie mi se întâmpla în toiul luptelor de apărare, în timp ce căutam pe hartă pe unde să-mi retrag regimentul, să mă fure gândul şi să mă pomenesc chibzuind cum şi pe unde s-ar putea acţiona ofensiv. Şi asta în ceasurile cele mai grele! Vezi tu, cu toate că ne retrăgeam, gândul ofensivei trăia şi trăieşte în inimile noastre, aşa că moraliceşte suntem demult pregătiţi pentru contraofensivă. Şi tocmai asta e temelia pregătirii noastre. Tot ce ne mai trebuie de aci înainte, o s-o facem foarte repede. De altfel, am şi căpătat experienţa conducerii luptelor ofensive. Am căpătat-o la Schirmanovo şi la Cozlovo. Am căpătat-o cu toţii: şi comandanţii, şi soldaţii. Am plătit scump această experienţă, dar sângele oamenilor căzuţi acolo n-a fost vărsat în zadar! Or să blesteme hitleriştii lumina zilei când o s-o luăm spre Apus! Iar cât priveşte unităţile cele noi, nici nu mai încape vorbă: ele pot să intre în luptă de-a dreptul din mişcare, şi nu mă îndoiesc câtuşi de puţin de victoria lor! Vezi, tocmai lucrul acesta strategii nemţi nu-l ştiu! Dar ce ştiu ei?!

Cuprins din nou de o nestăpânită mânie, Ozerov sări în sus şi încheie cu ură şi înverşunare:

— Ei nu ştiu decât un singur lucru: că trecerea de la apărare la ofensivă e o treabă grea şi complicată... Şi-au îndesat bine în cap ceea ce au născocit ei singuri. Curând însă or să cunoască puterea artei noastre militare. Şi or să-şi blesteme şi strategia, şi îngâmfarea lor!

XXI

Spre seară se întoarse pe neaşteptate la regiment sergentul Oleinic. Zăcuse douăzeci de zile la spitalul de campanie, căutându-se de fel de fel de boli. În timpul acesta se gândise mult la nestatornicia sorţii omeneşti.

La spital, ostaşii răniţi povesteau nenumărate întâmplări din război. Aproape toţi o ţineau una şi bună, că în timpul luptei nu se gândesc la moarte. Unul chiar spusese cât se poate de serios:

— Vrei să scapi cu viaţă, luptă fără frică!

— Atunci cum se face că ai fost rănit? îl întreba Oleinic pe fiecare.

— Din întâmplare, răspundeau aproape toţi.

Şi într-adevăr, din tot ce povesteau ostaşii, reieşea că toţi fuseseră răniţi doar din întâmplare. Dar iscodindu-i, Oleinic le mai punea încă o întrebare, totdeauna aceeaşi:

— Dar ucis n-a fost niciunul?

— Ba au fost şi ucişi...

Din discuţiile care urmau, se vedea bine că şi atunci când mureau, oamenii mureau tot din întâmplare şi nicidecum pentru că nu se putea altfel: ori din neatenţie, ori pentru că le fusese frică, ori din pricina îngâmfării copilăreşti de a face pe vitejii...

Oleinic socotea că toate poveştile lor erau prosteşti.

Din tot ce-i spuneau răniţii, după o îndelungă chibzuială ajunse la o singură concluzie: că totul atârnă de soartă, şi că ce ţi-e scris, aceea ţi se întâmplă... „Eh, dă-o dracului! îi trecu odată prin gând. N-am să mă mai păzesc nici eu, şi pace! Fie ce-o fi! Şi dacă m-o culca la pământ, ce pot să fac? înseamnă că aşa mi-a fost scris!”,

Îl mai liniştea încă un gând. După socotelile lui, nu mai aveau mult de luptat. E drept că în noiembrie nemţii înaintaseră mult mai încet decât în octombrie şi decât în vară. Toţi răniţii care veneau, din limita dinainte a apărării spuneau că trupele noastre resping biruitoare atacurile duşmane şi că nemţii au dat de greu în apropierea Moscovei. Dar asemenea vorbe lăudăroase, cum le socotea Oleinic, nu puteau să-l tulbure. Simţea că nici la ai noştri nu le venea tocmai uşor: mereu soseau răniţi de pe front Şi parcă puţin morţi rămân pe câmpul de luptă?... Din scurtele comunicate militare ar fi fost greu să-ţi dai seama pe unde trecea acum linia frontului de lângă Moscova, dar Oleinic bănuia că nemţii împresuraseră capitala din trei părţi. El nu credea că trupele noastre or să poată rezista. Îşi închipuia că, încă puţin, şi apărarea noastră cedează, iar armatele nemţeşti năvălesc în Moscova Şi atunci, fără îndoială, războiul se sfârşeşte. Aşa că, oricum, nu mai avea mult de aşteptat bunul plac al sorţii... Cu asemenea gânduri plecă Oleinic spre poziţie...

Liniştea de pe front ei o tălmăci cu totul altfel decât toţi ceilalţi ostaşi care se aflau în limita dinainte a apărării. „Asta înseamnă că nemţii îşi aduc întăriri din spate, se gândi el. Da, curând se hotărăşte totul!” Şi fără voie, încercă să-şi imagineze tabloul sumbru al plutonului lui: ostaşii sleiţi de puteri în urma luptelor nesfârşite, sălbăticiţi de frică, murdari, posomorâţi, duhnind a sudoare, a pământ, a sânge şi a putreziciune... Se târăsc prin vizuinile lor negre, şi tot ce fac, fac din obişnuinţă, fără să pătrundă rostul lucrurilor, trăgând cu urechea, îngroziţi, la liniştea din jur şi aşteptând în fiecare clipă să înceapă din nou vuietul şi tunetul deasupra capului lor...

...De la statul major al diviziei, unde ajunsese cu un grup de ostaşi vindecaţi, Oleinic fusese trimis din nou, fără multă vorbă, îndărăt la regimentul lui Ozerov. Întâmplarea făcu să plece la drum împreună cu un ostaş din batalionul lui Şaracşane, care venise cu treburi la comandamentul diviziei. La marginea de răsărit a satului Taliţa, unde ora instalat punctul de comandă al regimentului, tovarăşul de drum se opri, îşi frecă urechea dreaptă cu mănuşa şi-l întrebă:

— Trebuie să te duci numaidecât la regiment, tovarăşe sergent, ori ai vreme să ne abatem pe la baie?

— Ce să căutăm la baie?

— Apoi, mulţi din batalionul nostru sunt acum acolo, îl lămuri tovarăşul de drum. Se spală şi ei. Poate că or fi şi prieteni de-ai dumitale... Uite, acolo-i baia! zise ostaşul arătând cu mânuşa spre miazănoapte, către o vale largă unde, dincolo de dantela subţire a sălciilor încărcate de promoroaca, se zărea colţul unei case şi căpriorii unor acareturi pe jumătate dărâmate. Acolo e compania de gospodărie. Când plecam eu, ai noştri veneau încoace.

— Bine, haide, se învoi Oleinic.

O cărare cobora în vale, şerpuind printre tufişuri. Când ajunseră într-o poiană deschisă, Oleinic văzu înaintea lui un bărbat Îmbrăcat cu un cojoc alb destul de murdar şi cu pistolet la centură. Fără îndoială că ieşise în cărare chiar în clipa aceea de undeva, de-alături. Se uita spre miazăzi şi făcea semne cu căciula, în tăcere.

— Uite, ăsta-i Dubrovca, zise ostaşul, care-i povestise pe drum despre schimbările clin compania lui. Bun băiat! Curajos şi cuminte.

Toată zăpada din valea în care ajunseseră era plină de urme. Departe, un grup de ostaşi se târa în lungul văii, lăsând în urmă pe zăpadă brazde adânci şi şerpuite. Sergentul major de gardă Dubrovca le făcu nu ştiu ce semn şi-şi mai flutură odată căciula. Dinspre lanţul de ostaşi porni în zbor un cuvânt:

— Înainte!

Ostaşii se ridicară aproape toţi deodată şi, fără să se îngrămădească, o luară repede pe vale în direcţia comandantului de pluton, luându-şi din mers puştile în cumpănire.

— Mai repede! le strigă Dubrovca.

Ostaşii iuţiră pasul, avântându-se voioşi tot înainte. Şi deasupra văii, glasurile lor răsunară ca unul singur:

— Ura-a...ra-a-a!

Cu toate că ceea ce făceau ostaşii era atât de uşor de înţeles, Oleinic nu înţelegea nimic...

Se apropie de Dubrovca şi i se prezentă:

— Ştiu, ştiu, îi răspunse Dubrovca. Am auzit de tine. Bine că te-ai întors la regiment. Numai să ştii că nu mai eşti sergent simplu, ci „Sergent de gardă”! O meriţi! Cât despre noi... vezi cu ce ne îndeletnicim?

În timp ce ei vorbeau, ostaşii ajunseseră în goană la drum. Din mijlocul lor se desprinse un ostaş înalt şi voinic, care se repezi spre Dubrovca.

— Iată-l şi pe sergentul de gardă Lopuhov! zise Dubrovca. Îl cunoşti?

— Pe Andrei? Cum nu? Suntem prieteni, am luptat împreună!

Andrei Lopuhov sosi alergând, năduşit, numai o apă. După ce raportă că grupa lui îşi executase misiunea, opri asupra lui Dubrovca o privire întrebătoare.

— Nu-i rău, tovarăşe sergent de gardă! răspunse Dubrovca acelei priviri, cu o bunăvoinţă stăpânită. Dar nu uita că nici foarte bine nu-i. Cum, aşa se aruncă omul la atac? Trebuie să te arunci aşa, încât nu numai fasciştii, dar chiar şi tu singur să te înspăimânţi de puterea, de curajul şi de avântul tău! Da, aşa trebuie să atacaţi! Voi n-aţi plecat cu destulă viteză, şi ăsta-i lucrul cel mai importanţi la un atac! Şi nici n-au tras toţi...

— Zăpada e adâncă, tovarăşe sergent major de gardă! răspunse Lopuhov cu un aer de vinovăţie, arătându-şi picioarele cu carâmbii pâslarilor încărcaţi cu zăpadă până sus.

— Descalţă-te şi scutură-te!

Andrei îl întâmpină pe Oleinic ca pe un vechi prieten. Grăbit îi puse una după alta nenumărate întrebări, dar înainte de a asculta răspunsurile, începu să vorbească tot el:

— Ne-ai văzut cum alergam? Se simte puterea şi avântul, ce zici? Până să ne vină rândul la baie, ne-am apucat să ne mai antrenăm un pic...

Oleinic cuprinse cu ochii valea, până la pârâu.

— Da, aţi bătătorit-o bine...

Vorbind în gura mare, scuturându-se de zăpadă şi pufăind din ţigările lor de mahorcă, se apropiară şi soldaţii. Toţi erau proaspăt bărbieriţi, iar obrajii lor, tăbăciţi şi învineţiţi de ger, ardeau ca focul.

— Măi Cudeiarov, tu alergi ca un elan! Şi nici ochii nu ţi-i ţii acasă!

— Da-tu, de ce mi te tot băgai sub picioare?

— Ehei, de n-ar fi atâta zăpadă!

— Vrei poate trotuare cu asfalt, nu? Ia te uită la el, deşteptul!

— Da’ ce, parcă ţie ţi-a fost uşor? Nu vezi cum iese aburul din tine?

Dinspre baie se auzi un strigăt. Dubrovca dădu comanda:

— Stânga-mprejur! La baie — marş! Apoi se întoarse către Andrei. Şi zici că n-avem măturică?

— Am scotocit peste tot, îi răspunse Andrei. Nu-i.

— Ei, şi fără măturică baia parcă nici nu-i baie!

— Aşteaptă puţin, tovarăşe sergent major, că facem noi rost şi de măturică! Andrei se uită de jur împrejur. Am găsit! Du-te şi te dezbracă, vin şi eu îndată… Apoi se întoarse către Oleinic: Mergi cu mine? Atunci hai să facem o pereche de măturici!

Andrei lăsă drumul bătut şi o luă în sus, spre dâmbul pe care stăteau singuratici copaci bătrâni şi negri, încărcaţi de ninsoare.

— Ehei, aprig mai e sergentul nostru major la baie! zicea Andrei, răscolind zăpada cu pâslarii. Ca şi la luptă! Când dă drumul la aburi, ţi se face părul măciucă pe cap! Şi atunci să vezi petrecere! Pe urmă iese afară, se trânteşte în zăpadă, se tăvăleşte de vreo zece ori — şi iar dă-i cu măturică! Aşa zic şi eu că se oţeleşte!

— Dar încotro o iei? îl întrebă Oleinic, nedumerit.

— Apoi nu vezi că un proiectil a retezat vârful stejarului de colo? Şi ce multe frunze i-au mai rămas pe crengi? E un stejar cum se zice, „de iarnă”. Nici vorbă că măturicile n-or să fie cine ştie ce grozăvie, că frunzele or să cadă repede, dar oricum, la o nevoie tot or să prindă bine. Mărturisesc că nici eu nu m-aş da înlături...

În timp ce umblau în jurul vârfului rupt al stejarului, alegând crenguţe scurte şi noduroase cu frunziş veşted, de un galben murdar, Andrei îi povesti lui Oleinic tot felul de noutăţi din regiment, şi mai bune şi mai rele. Despre Iurghin îi spuse doar câteva cuvinte, apoi tăcu: glasul i se frânse şi buzele începură să-i tremure...

— Straşnic ne-am mai deprins noi cu focul luna asta! urmă el mai târziu, după ce-şi mai veni în fire. Ehei, a trecut vremea când băieţilor le mai era frică. Cât despre tancurile nemţeşti, nu se mai teme niciunul! Uite, eu singur am dat gata patru tancuri... E drept, că, odată, o cam băgasem pe mânecă. Să vezi cum a fost. Stăteam culcat într-o groapă mică, mai mult afară decât înăuntru, iar el venea, venea... Bine. Apreciez eu distanţa din ochi şi aştept

liniştit. Şi numai ce-l văd ajungând aproape de tot. Dar abia începusem să mă ridic, când deodată dracul cel tărcat o ia îndărăt şi se opreşte la vreo cincizeci de metri! Ce să-ţi spun, încremenisem! Ei, îmi zic, s-a isprăvit cu mine! Să arunc grenada — era prea departe. Să mă târăsc înainte în câmp deschis — nici asta nu se putea. Iar el, îmi zic, m-a văzut. Şi când mi-o împroşca acuşi o serie... Dar văd că namila o porneşte din nou, şi tot spre mine! Ptiu drace, nici nu pot să-ţi spun cum m-am bucurat! Ei, slavă Domnului, îmi zic, am scăpat cu viaţă! Şi l-am pocnit, se-nţelege... Acum, toţi băieţii noştri sunt aşa... Grozav s-au mai deprins cu lupta...

În timp ce arunca pe zăpadă crengile rupte, Oleinic îl întrebă:

— Cu toate astea... a fost greu, nu-i aşa?

— Mai încape vorbă! Andrei uită o clipă de măturicile lui. Se întâmpla uneori să fii aşa de obosit peste zi, încât seara, când te culcai, să ţi se pară că n-ai să te mai scoli niciodată... Da, aşa era... Dar cum venea dimineaţa, iarăşi eram în picioare. Vezi, chiar ieri ne-a fost al dracului de greu... Dar azi, când ne-am trezit şi ne-am dat seama că neamţul a lăsat-o mai moale, am simţit că ni se înzecesc puterile! Doar ai văzut cum arată şi ceilalţi!

Oleinic îşi lăsă şi el lucrul.

— Au lăsat-o mai moale, zici?... nemţii?...

— Întocmai. Au lăsat-o moale de tot.

— Să fie adevărat?

— Iaca, ai să vezi singur, îi promise Andrei, apoi se apucă din nou să rupă crenguţe şi să le adune mănunchi. Ştim noi bine asta! De câteva zile simţeam cum îşi irosesc cele din urmă puteri. Iar ieri aşa i-am pleznit peste bot, că s-au muiat de-a binelea! Nu vezi se linişte-i?

— Şi acum, ce-o să se-ntâmple?

Andrei se uită de jur împrejur şi-i răspunse încet:

— Acum, vom trece la ofensivă.

— Ofensivă?!

— Neapărat. Acum e timpul potrivit.

Andrei se aşeză pe trunchiul copacului sprijinindu-şi braţul de un ciot.

— Băieţii noştri abia aşteaptă să-ncepem! urmă el pe gânduri. Şi când o fi s-o pornim îndărăt, apoi vai de capul nemţilor! Uite-te la mine, eu... Se ridică şi, smucind ciotul, scutură atât de tare vârful copacului, încât frunzele foşniră uscat. Da, când mi-oi luai eu vânt!...

După ce legă măturică cu o sfoară, Andrei adăugă visător:

— Poate că în curând o să ajung şi acasă...

Îşi aminti limpede de seara aceea când sosise la Olhovca cu batalionul lui. Îşi aminti cum făcuse focul la baie împreună cu Marica i cum rupseseră amândoi crenguţe galbene de mesteacăn în luncă pentru măturică... Faţa lui arsă de ger se aprinse toată de-atâta sânge ce-i năvăli în obraji.

— O să ajung, ticăloşilor! şi ridică ameninţător măturica. O să ajung!

Glasul îi era atât de schimbat, încât Oleinic tresări...

XXII

De cu seară începuse să viscolească. Mulţi credeau că viscolul o să se înteţească peste noapte, dar, împotriva aşteptărilor, el îşi urma hora domol, fără avânt parcă, fără să fluiere: scutura doar zăpada de prisos de pe copaci, ca să acopere mai cu nădejde tufişurile scunde, schimba faţa văgăunilor de prin râpe, muta zăpada de colo până colo pe cărări şi pe poteci şi mătura urmele sălbăticiunilor... Cât ţinu noaptea, gerul se întări. Peste tot pe unde se adăposteau ostaşii, se aprinseră toată noaptea focuri zdravene. Fumul se întindea, purtat de vânt, peste întreg sectorul apărării. De partea nemţilor ţăcăneau din când în când mitralierele, iar în întunericul neliniştit al nopţii se înălţau tulpinile rachetelor, firave şi palide ca ale unor buruieni crescute prin pivniţe.

În noaptea aceea, toţi ostaşii din plutonul lui Dubrovca dormiră adânc şi liniştit în fosta magazie pentru păstrat legumele. Numai Iacov Oleinic nu dormi mult timp. Până la miezul nopţii pusese mereu lemne pe focul din vatra mare, scobită în peretele magaziei. Căldură nu puteai avea decât de la cărbuni, întocmai ca de la un cămin, ceea ce-i făcea pe ostaşi să spună, glumind, că până n-or încălzi tot globul pământesc, tot n-o să fie cald în adăpostul lor întâmplător.

Când stai şi te uiţi în foc, gândurile zboară uşor, ca talajul sub rindea. Şi Iacov Oleinic era iarăşi nevoit să se gândească la multe. Arunca lemne în vatră şi se uita fără încetare în

flăcări…

Acolo se plăsmuiau tablouri neasemuite. Uneori părea că din butuci, din lemnul mort despicat de topor, încep deodată să dea frunze: când de un verde aprins, când albăstrui, când violete sau roşii. Purtate de curentul de aer care ieşea pe horn, ele păreau că trăiesc şi că-şi schimbă culoarea, întocmai ca frunzele de pe copaci vii. Dar era destul să te întorci o clipă, şi în vatră totul se schimbă... Pe grămada de butuci se abăteau din zbor păsărele de felurite culori, din acele pe care ţi se întâmpla să le vezi în tablourile înfăţişând ţările calde. Şi iată-le ciripind, zburătăcindu-se, scuturându-şi aripioarele de culoarea curcubeului, sărind ici-colo, de parcă veselia şi nepăsarea lor nu mai aveau sfârşit... Iar când butucii se mistuiau de tot, se înfiripa alt tablou, şi vatra părea un colţişor de grădină fermecată, unde înfloreau din plin plante nemaivăzute, de culori care mai de care mai vii, mai nepământeşti, de pe care o adiere scutura uşurel petale aurii, purpurii, portocalii...

Până la 7 noiembrie, lui Oleinic i se părea că nu era singurul care avea îndoieli. Dar acum, după ce sosise în mijlocul soldaţilor, simţi până-n adâncul sufletului că nu mai rămăsese decât el. Cât timp zăcuse în spital, încrederea soldaţilor în puterile şi în biruinţa lor se întărise atât de mult, în ciuda tuturor greutăţilor şi împotriva aşteptărilor lui, încât ai fi zis că erau în stare să trăiască şi fără pâine, numai cu încrederea aceea dătătoare de viaţă. „Ori ei şi-au ieşit din minţi, se gândea Oleinic, ori eu m-am prostit!”, Dar n-avea încotro: trebuia să creadă în ceea ce nu crezuse de la începutul războiului. „De început ofensiva, or s-o înceapă, fără îndoială, dacă aşa stau lucrurile, îşi zicea dând îndărăt cu greu în faţa a tot ce vedea acum în limita dinainte a apărării. Vorba e, o să iasă ceva din asta?...”

Abia după miezul nopţii, după ce instală schimbul de santinele şi aruncă un braţ de lemne pe foc, Oleinic se trânti pe o margine de pat. Gândurile chinuitoare îl mai ţinură treaz încă vreo jumătate de oră, apoi un somn greu şi ameţitor, îl doborî fără veste...

Şi visă că zăcea singur într-un adăpost pe jumătate dărâmat şi că de jur-împrejur răsuna, bubuind, lupta. Deodată, în adăpostul unde-şi pusese în minte să rămână dacă s-o retrage regimentul, năvăli un neamţ, răsuflând greu pe nările umflate...

Oleinic tresări, deschise ochii şi încremeni de spaimă. Ce însemna arătarea aceea?... Pe uşa deschisă a magaziei intra un soldat neamţ, cu manta cenuşie, plin tot de zăpadă. Cât ai clipi, Oleinic sări de pe pat şi se repezi la arme.

De dincolo de uşă se auziră glasuri:

— Haide intră, intră, ce te-ai oprit?

— Voi încălziţi-vă, că eu mă duc să raportez...

— Am înţeles, tovarăşe locotenent!

Tremurând încă, Oleinic îşi aşeză la loc automatul. Înţelese că erau cercetaşii regimentului, care acţionau în sectorul batalionului lor şi se întorseseră dintr-o incursiune de noapte aducând cu ei o „limbă”.

În urma neamţului, intrară în adăpost trei cercetaşi în costume albe. Aveau obrajii roşii şi uzi de zăpadă. Unul din ei cu faţa mare, desigur comandantul grupei, avu timp să vadă că Oleinic abia îşi lăsase arma din mână.

— Te-ai speriat din somn, tovarăşe sergent? întrebă el cu voie bună, apoi începu să-şi frece obrajii cu palmele. Ia te uită ce putea să se întâmple! Să dai gata „limba” noastră! Şi el, după cum vezi, abia îşi mai ţine sufletul. De aceea l-am şi împins mai repede la căldură. Ptiu, da’ amarnic frig afară, abia acum îmi dau seama!

Ostaşii începură să se trezească. Ici şi colo, câte unul se ridica pe pat şi se uita cu îngrijorare la străini.

— Hai, băieţi, sculaţi-vă! — strigă comandantul cercetaşilor aşezându-se pe marginea unui pat, în timp ce tovarăşii lui se ghemuiau de-a lungul peretelui neocupat. Sculaţi-vă şi admiraţi neamţul nostru! Îi vedeţi cum arată acum pe frontul de lângă matuşca[26] Moscova? Îs ai dracului de frumoşi, nu?

Oleinic îşi aduse aminte de hitleristul pe care-l luase prizonier cândva Andrei Lopuhov. Acela era sănătos, voinic, pe când cel de acum... „Cel de acum arăta aşa, încât la început nici nu-i venea să-şi creadă ochilor. Rămăsese într-un colţ, cu picioarele în bocanci, întinse şi desfăcute a neputinţă. Flacăra din vatră îl lumina din plin. Mantaua îi era mototolită şi murdară ca o cârpă de spălat pe jos, iar peste bonetă era îmbrobodit cu o zdreanţă de şal şi cu o obială. Se vedea că degerase mai demult: pe fălcile lui pline de ţepi roşcaţi, se desluşeau cruste, unse cu nu ştiu ce alifie. Zăpada de pe el se topea repede. Dar nici măcar nu încerca să se scuture. Stătea gheboşat şi-şi strângea la piept mâinile vârâte în mânuşi îngheţate.

— Neamţ să fie ăsta?... întrebă Oleinic nedumerit.

— Ha-ha! Dar ce, crezi că-i alta? îi răspunse un cercetaş ciupit de vărsat. Neamţ sadea! Hei, tu, iubite prietene, strigă el către prizonier. Ia şterge-ţi mutra! Şi-i arătă, prin semne ce să facă. Şterge-ţi mutra, că băieţii noştri nu te mai recunosc!

Prizonierul aruncă o privire spre cercetaş, dar nu-i răspunse nimic şi-şi duse din nou la piept mâinile pe care şi le lăsase o vreme în jos. De pe mânuşile lui apa începu să picure.

— Se vede că i-au degerat mâinile, explică cercetaşul. Asta dovedeşte că bicisnic neam de oameni mai sunt şi nemţii ăştia! Nu cred să fie douăzeci de grade, şi ei au şi îngheţat... Aşa, băieţi... Dar care din voi are tutun?

Pe Oleinic îl surprinse faptul că ostaşii, care stăteau în capul oaselor pe paturi, nu arătau niciun interes faţă de prizonier. Se vedea doar că le părea rău după somnul lor liniştit. În timp ce fumau cu cercetaşii, abia dacă făceau vreo observaţie cu privire la prizonier sau puneau câte-o întrebare scurtă asupra incursiunii

— Pliu, că ţi-e şi scârbă să te uiţi la el!

— Departe de aici l-aţi prins? Nu cumva în păduricea de lângă noi?

Doar Tihon Cudeiarov, cu obrajii îmbujoraţi de somn, se cobori căscând de pe pat, se lăsă pe călcâie în faţa prizonierului şi, atingându-i cu degetul genunchiul tremurător îl întrebă:

— Ei, tu măi maţe fripte, de ce te-ai gătit aşa? Pentru parada de la Moscova? De ce taci, răspunde!

Prizonierul îşi ridică puţin ochii îndobitociţi.

— *Caput*... rosti, abia mişcându-şi buzele ude.

— Cum, cum? şi Cudeiarov se apropie de el.

— *Hitler caput*... repetă prizonierul cu greu.

— Aha, *caput?* Şi Cudeiarov, întorcându-se către ostaşi, strigă cât îl ţinea gura: Ei, băieţi, l-aţi auzit ce spune? Ptiu, dracu' să-l ia, că deştept mai e! Uitaţi-vă la el cum a prins la minte! Ia mai spune odată: *„caput”,* hai? Măi maţe fripte, dar mare savant te-ai mai făcut! Bine c-a dat Dumnezeu şi putem începe şi noi o discuţie mai serioasă, ca să zic aşa! N-am dreptate? Va să zică, *caput,* hai?

În vremea asta, trezit de strigătele lui Cudeiarov, Andrei se sculase şi el. Tot obrazul stâng îi era numai dungi: se vede că dormise adânc cu obrazul pe vreo haină mototolită. După ce aruncă o căutătură scurtă prizonierului, se întoarse spre cercetaşi:

— Va să zică, voi aţi adus aici hoitul ăsta? Degeaba l-aţi adus! Ce-ar mai putea el să ne spună? Sunt sigur c-a uitat şi cum o cheamă pe maică-sa! Ce poţi să afli de la unul ca ăsta? Şi fără el, totul e destul de limpede!

Înfrigurat, prizonierul scutură din umeri.

— La urma urmei, de ce l-aţi adus la noi? ridică deodată glasul Andrei. Ce-i aici, vărsătoare de gunoaie?

— Şi tu, ce te înfurii aşa? îl întrebă comandantul cercetaşilor. Ai visat ceva urât?

— Pentru că aduceţi la noi lepre de astea! Dacă aţi avut gust de un hoit ca el, să-l fi cărat unde trebuie, că la noi n-are ce căuta!... Hai, aruncă-l dracului afară! Nu vrei? Atunci îl arunc eu!

Şi Andrei sări de pe pat, îl înşfacă pe neamţ de gulerul mantalei şi-l târî spre uşă. Ostaşii începură să strige:

— Andrei, lasă prostiile!

— Ce ţi-a venit?

— Pe ticălosul ăsta... pe lighioana astă... strigă Andrei, fără să poată spune ce avea de spus, de furios ce era. Cum de nu vreţi să înţelegeţi că poate tocmai păcătosul ăsta l-a lovit pe locotenentul nostru?

Prizonierul începu să strige aiurit, ca prin somn.

Venindu-şi în fire, Andrei îl aruncă pe podea, îşi ridică privirea şi, cu surprindere, îl văzu în uşa magaziei pe însuşi comandantul de regiment. În spatele lui, Petia Uraleţ şi încă cineva îşi scuturau căciulile de zăpadă.

— Ce se petrece aici? întrebă Ozerov.

...Peste o jumătate de oră, Andrei se găsea la punctul de comandă al batalionului, instalat într-o casă mare de piatră. Stătea într-o odăiţă goală, cu pereţii zgâriaţi, lângă fereastra camuflată pe al cărui pervaz pâlpâia o gazorniţă de campanie, iar maiorul de gardă Ozerov se plimba de colo până colo, oprindu-se din când în când în faţa lui. Fiecare mişcare, fiecare mlădiere a glasului, trădau cele mai neaşteptate sentimente: şi necaz, şi mândrie, şi nedumerire...

— Stai jos, stai! zise Ozerov, atunci când Andrei încerca să se ridice în picioare în faţa lui.

Stai... eu trebuie să mă mişc, pentru că... Şi cum îţi spuneam, nu e un singur fel de ură. Noi admitem ura împotriva duşmanului, ura necruţătoare, fără de care nu poţi pleca la luptă, nu poţi învinge. Ura noastră e necesară şi e firească. Sentimentul urii faţă de duşman trebuie să trăiască viu şi statornic în sufletul fiecărui om sovietic, ca să se poată schimba în orice clipă, când o fi nevoie, în forţa cea mai înspăimântătoare şi nimicitoare! Dar ura noastră nu trebuie să fie oarbă, ci înţeleaptă, umană, străină de tot ce ţine de bestialitate.

— Tovarăşe maior de gardă! strigă Andrei, înăbuşindu-se. Privirea lui tulbure, neliniştită şi rugătoare, era grea de suferinţă.

— Aşteaptă, nu te supăra şi nu te tulbura. Şi Ozerov îi făcu de două ori semn cu mâna dreaptă, silindu-l să stea liniştit la locul lui. Fără îndoială că războiul e un act sălbatic... De câteva luni trăim pătrunşi de sentimentul urii. Îl purtăm în noi şi zi, şi noapte. Şi asta e absolut necesar. Dar tot atât de necesar e să păstrăm cu, orice preţ una dintre cele mai scumpe moşteniri ale poporului nostru: sentimentul bunătăţii, al îngăduinţei, al dragostei de pace. Dar să vedem cum stau lucrurile în armata lui Hitler? Acolo au fost vârâte în capul oamenilor şi cultivate instinctele bestiale. Armata, hitleristă a pierdut înfăţişarea obişnuită a unei armate alcătuite din oameni, ajungând ca o adunătură de fiare sălbatice. Şi tocmai de aceea e sortită pieirii! Aşa spune, după cum ştii, şi tovarăşul Stalin în raportul său. Mai ţii minte? În timp ce armata noastră, puternică prin ura ei neînduplecată, dar dreaptă, faţă de duşman, nu-şi pierde şi n-o să-şi piardă niciodată şi în nicio împrejurare sentimentele ei omeneşti. Şi tocmai în asta stă şi puterea ei!

— Cum s-ar zice, eu sunt o fiară sălbatică? abia putu să îngâne Andrei.

— Cu o fiară sălbatică eu n-aş fi rămas singur în odaie! îi răspunse Ozerov. Tu n-ai să fii niciodată o fiară sălbatică. N-ai fost crescut pentru asta şi apoi, nu uita că faci parte din Armata Sovietică! Pentru că şi ura trebuie folosită cu socoteală: să ştii când să-i dai frâu slobod şi când s-o stăpâneşti... Eu n-am uitat întâmplarea aceea, când ai vrut să împuşti un ofiţer fascist prizonier, dar te-au împiedicat alţii. E drept că fascistul era un mare ticălos şi-ţi aruncase vorbe batjocoritoare. Ştiu... Dar chiar şi într-un caz ca acela nu trebuia să uiţi că eşti un ostaş sovietic. Şi uite, astăzi... — Ozerov se opri în faţa lui Andrei, ridicând glasul — dacă ai şti cum îl târai! Dacă ai şti cum l-ai aruncat la pământ! Cum îţi tremurau buzele şi ce ochi aveai! Îţi dai seama cum arătai în clipele acelea?

Andrei îşi lăsă capul pe marginea ferestrei...

— Clipele acelea, să le uităm, adăugă Ozerov încet, strângând cu căldură la piept capul lui Andrei. Din fericire, n-au fost decât clipe...

XXIII

În noaptea aceea, fără să ţină seama de sfatul medicului, generalul Borodin plecă la statul major al armatei, unde se ţinea o consfătuire importantă. Când se întoarse la punctul său de comandă, nici nu cobori bine din maşină că şi dădu ordin şefului de stat major să cheme pentru ora zece pe comandanţii şi comisarii tuturor regimentelor, ca şi pe ai subunităţilor independente.

Ozerov se pregăti de drum dis-de-dimineaţă. Aflase încă de cu noapte că printre delegaţii diviziei siberiene, sosiţi ca să stabilească legătura şi să ia în primire sectoarele care le fuseseră repartizate în limita dinainte a apărării, se afla şi căpitanul Zârianov, un vechi prieten şi tovarăş de arme. Ozerov, ţinea să-şi vadă prietenul, siberian şi el, înaintea consfătuirii de la Borodin, ca să mai stea de vorbă. În aceeaşi sanie cu Ozerov, plecă şi comisarul Brianţev.

— „Generalul iarnă”, e şi el siberian, ca dumneata? îl întrebă în glumă comisarul după ce porniră la drum.

— Da, şi el, răspunse Ozerov, fără chef. Îmi pare rău, dar aşa-i.

— De ce-ţi pare rău?

— Mi-e frică nu numai că n-o să ne ajute, cum cred unii, dar chiar că o să ne încurce. Ptiu, al dracului mai frige, ce zici? Că doar şi oamenii noştri, Ivan Ivanovici, sunt din carne şi oase... Până să-l scoţi pe neamţ afară de la căldură, îţi îngheaţă sufletul în tine ca o căpăţână de varză! Aşa că n-ar strica să fie ceva mai blând „generalul iarnă”!

Într-adevăr, era un ger cumplit. În câteva clipe, sprâncenele, genele şi gulerele miţoase ale cojoacelor li se făcură albe de promoroacă, iar picioarele începură să îngheţe în pâslari. Era destul să respiri mai adânc, ca aerul să-ţi ardă pieptul, ca spirtul. Aşa că trebuia să-l strecori cu băgare de seamă prin blana de oaie a gulerului. Dimineaţa îşi făcea loc cu greu prin ceaţa

grea. În faţa lor, soarele abia făcea ochi. De-a dreapta şi de-a stânga drumului străjuiau brazi încotoşmăniţi în şube lungi şi albe. Mestecenii pletoşi, încărcaţi cu promoroacă, păreau mănunchiuri uriaşe de cozi de vulpi albe şi de zibeline...

Totul amintea Siberia...

Ozerov era un dârz şi înflăcărat îndrăgostit al Siberiei. Se lăuda cu oamenii, cu bogăţiile şi cu întinderile ei nesfârşite. Vorbea cu mândrie despre puşcaşii siberieni, care făcuseră acte de eroism, rămase de pomină, pe colinele Manciuriei, la poalele Carpaţilor şi în zăpezile Finlandei şi asigura pe oricine, de câte ori se ivea prilejul, că în actualul război or să-şi dovedească şi mai cu prisosinţă calităţile lor ostăşeşti fără seamăn. Aflând despre sosirea pe front a noilor unităţi siberiene, tulburat de amintiri, maiorul de gardă Ozerov se bucura acum în taină de ceea ce fusese totdeauna mândria lui.

— Si siberienii mei cum arată? îl împinse el cu cotul pe Brianţev. Sunt chipeşi ca înfăţişare?

Brianţev desfăcu un colţ al gulerului pe care se prinseseră ţurţuri de gheaţă:

— Vrej să-i laud?

— Laudă-i!

— Apoi, îs tot unul şi unul, ca de la aceeaşi mamă!

— Ehei, drace! — şi Ozerov sări în sus, făcând să foşnească fânul sub el.

În clipa aceea se gândi înciudat că n-avusese norocul să facă şi el parte dintr-o unitate siberiana. Dar tot atunci înţelese că dacă i s-ar propune deodată să treacă cu serviciul la siberienii lui, el n-ar putea să-şi părăsească regimentul. Întorcându-se cu umărul spre comisar, îl întrebă, slobozind o şuviţă de abur pe lângă nas:

— Dar ai noştri? Nu-s mai prejos, nu-i aşa?

— Cu nimic! Asta-i sigur!

— Poate că n-o să rămânem în urma siberienilor mei, ce zici?

— Cred că nu.

— Bine ar fi!

Tot restul drumului până la statul major al diviziei, maiorul de gardă Ozerov n-avu decât o grijă: ca nu cumva regimentul lui să rămână mai prejos de noile regimente siberiene în luptele care trebuiau să înceapă pe frontul de lângă Moscova. „Nu, dragii mei siberieni, o să ne mai luăm noi odată la întrecere! îşi zicea el eu semeţie. Avem şi noi praf de puşcă în pungi!” În felul acesta, sosirea siberienilor pe front era pentru Ozerov un nou îndemn în năzuinţa lui de fiecare clipă de a se desăvârşi în complicata artă a războiului.

...Statul major al diviziei se afla la marginea unei aşezări industriale întinse, deasupra căreia se înălţau două coşuri de uzină. Când Umrihin opri calul lângă ulmul bătrân, sub care se mai vedeau resturi de fân, Ozerov şi Brianţev văzură pe cerdacul casei de piatră trei ofiţeri îmbrăcaţi cu cojoace noi, albite.

— Uite-i, siberienii tăi! îi arătă Brianţev.

Unul din cei trei, un bărbat înalt, cu mustăţi mărunte pe faţa lui mare şi lată, văzându-l pe Ozerov că sare din sanie, se desprinse din mijlocul tovarăşilor şi strigă:

— El e! Pe cuvântul meu că-i el! În sfârşit!

Întâlnirea prietenilor, cu totul neobişnuită, stârni nedumerirea tuturor. Căpitanul Zârianov se repezi la Ozerov, aruncă o căutătură scurtă spre obrazul lui şi, strălucind de fericire, cu ochii pe jumătate închişi, strigă:

— Măi, Seriojca! şi-i trase un pumn în umăr.

— Vasca, diavole, dalac siberian! strigă Ozerov la rândul lui şi-i repezi un pumn atât de zdravăn în umăr, încât îl făcu să zboare cât colo.

Şi deodată, aşezându-se faţă în faţă, se înşfăcară ca doi luptători, începând să se învârtă, să se frângă şi să se ridice în braţe unul pe altul, acolo, lângă sanie. Se vede că în tinereţea lor le plăcea să se ia la trântă. Râzând în hohote, cei din jur îi îndemnau:

— Nu te lăsa, Ozerov, nu te lăsa! Ei, drace, dar nu chiar aşa!

— Bravo, mai dă-i odată!

Fără veste Ozerov şi Zârianov se opriră, uitându-se ţintă unul la altul.

— Straşnic de bine-mi pare! strigă Zârianov. Grozav de bine-mi pare!

— Şi eu mă bucur, frate! Haide, vino încoace! Se îmbrăţişară şi se sărutară de trei ori, apăsat.

Puţin după aceea stăteau amândoi într-o odăiţă goală şi se ameţeau unul pe altul cu întrebările. Dar cele mai multe, tot Ozerov le punea.

— Haide, spune-mi, cum e în Siberia noastră? Ce fac ai mei?

— Tania, uite atâta-i! şi Zârianov arătă cu mâna puţin deasupra mesei. E o frumuseţe de fată. O s-o întreacă pe Larina![27] Pe deasupra e un geniul într-un cuvânt, nu seamănă cu tine...

— Lasă prostiile! Dar Volodea? Volodea cum arată?

— Îţi seamănă bucăţică ruptă! Neastâmpărat, cum n-am mai pomenit! Mai deunăzi, diavolul, i-a zdrobit nasul lui Mişca al meu cu o cărămidă!

— Volodea? Bravo lui!

— Cum asta, bravo lui? I-a turtit nasul băiatului, şi tu... De ce râzi, cap sec? Vine băiatul la mine, mă uit eu... Nasul ferfeniţă, şi-i curgea sângele şuvoi! Halal, „bravo lui”!

— Dar nevastă-mea? Mama?

— Apoi nevastă-ta e într-adevăr o femeie şi jumătate: conduce acum toate şcolile din raion în locul lui Maximov. Iar maică-ta face toată ziua pelmeni[28] pentru front...

— Pelmeni?

— Da, că la noi acolo nu se adună numai haine călduroase, pentru cei de pe front, dar se mai strâng şi vagoane întregi de pelmeni…

— Ei tu, diavole, dalac siberian! şi Ozerpv îşi frecă pieptul cu necaz. Cine dracu’ te-a pus să pomeneşti de pelmeni? Mi-ai răscolit tot sufletul din minei

Trecură apoi la treburile lor ostăşeşti.

— Şi tu, cum o duci? îl întrebă Zârianov.

— Luptăm!

— Cum s-ar zice, eşti maior? Şi încă de gardă? Cine poate să-ţi mai ajungă cu prăjina la nas?

— Dar tu, ce comanzi?

— Un batalion independent de schiori.

— Uite, acum e rândul meu să mă gândesc cum aş putea să te-ajung din urmă, glumi Ozerov. Tu ai schiuri, şi eu n-am. Dar nu-i nimic, o să fac tot chipul să nu rămân de ruşine...

— Ba o să rămâi! Ia spune-mi, tu ai trimis astă noapte o „Umbră”?

— Băieţii mei l-au dibuit Dar ce-i cu el?

— Ei, Serghei, şi Zârianov zâmbi. În ce hal l-ai adus pe bietul neamţ!

— Ţi-a plăcut?

— Grozav! Ştii, ne-am gândit chiar să-l rugăm pe generalul vostru să ni-l împrumute pentru o zi. Trebuie să-l arătăm ostaşilor, noştri! Să vadă şi ei cum au ajuns nemţii aici, lângă Moscova…

— Bagă de seamă, să nu crezi că toţi nemţii sunt ca neamţul meu! îi atrase atenţia Ozerov. Ăsta s-a nimerit să fie dintr-o unitate tare scărmănată. Nemţii au încă putere. Nu mai sunt în stare să înainteze, dar, de apărat se pot apăra amarnic. Aşa că vă sfătuiesc să nu-l arătaţi pe neamţ soldaţilor voştri... Când aţi sosit din Siberia?

— Acum două săptămâni.

— Acum două săptămâni? Şi unde aţi stat?

— De aproape o săptămână suntem aici, lângă voi...

— Lângă noi?

— Da, stăteam şi ascultam cum bubuiau tunurile voastre… Iar noaptea trecută am venit încă şi mai aproape: toate regimentele noastre staţionează prin satele vecine. Iar astăzi intrăm, fără îndoială, în limita dinainte a apărării, alături de voi.

— Şi multe unităţi ca ale voastre sunt aici, în spatele frontului?

— Multe, Serghei! Prin toate satele şi pădurile!

Pe neaşteptate, Ozerov a fost chemat la comandantul diviziei.

Cu toate că în casă era cald, generalul Borodin purta pe deasupra tunicii o vestă din blană de oaie ţigaie. De când era bolnav, slăbise mult şi-şi pierduse puterile, dar se silea să arate plin de viaţă.

— Îţi mulţumesc pentru „limbă”, zise generalul, aşezându-l pe Ozerov alături de el lângă soba fierbinte. Ca aparenţă, nu-i cine ştie ce de capul lui, dar de vorbit, a vorbit... Şi asta ce înseamnă? întrebă, fluturând o foaie de hârtie scrisă. Am citit raportul ăsta al tău şi am ameţit! De ce vrei să mă dai gata? Asta nu-i bine! Nu, nu-i bine deloc!

— Nu înţeleg, tovarăşe general-maior de gardă...

— Mai repet odată: nu-i bine! şi Borodin îşi trecu mâna prin părul cărunt, de la frunte spre ceafă, ca şi cum în felul acesta îşi limpezea gândurile. Cum vine asta? Nici nu ne-am liniştit bine, şi tu ai şi pus la cale atâtea... N-ai avut răbdare măcar să aştepţi ordinul meu!

Ozerov se mişcă pe scaun cu uşurare. Borodin deschise tabachera:

— Ia o ţigară. Am aprobat totul. Dar să nu crezi că n-o să-ţi mai dau şi eu sarcini destule! Şi încă importante!

Câtva timp, generalul se uită undeva, pe alături de Ozerov, cu un aer neaşteptat, de tristă reculegere. Şi Ozerov înţelese că comandantul diviziei se gândea la un lucru la care nu se mai gândise niciodată până atunci…

— Zac într-una, începu deodată generalul, cu glasul cu care n-ar fi putut vorbi decât soţiei lui. Şi nu se sfii chiar să-şi încreţească dureros chipul cenuşiu de oboseală. Caut să mă ţin tare, dar în zadar... Rănile vechi mă sfârşesc... E cam greu pentru mine pe front... Numai că tot aş vrea s-o iau, măcar puţin, înspre apus! Cât de puţin! Şi pe urmă, aş mai vrea să trec divizia în mâini de încredere...

Ozerov se ridică de pe scaun, cuprins de o adâncă tulburare.

— Dar în definitiv, toate astea n-au, bineînţeles, nicio importanţă, zise Borodin venindu-şi în fire. Totuşi, expresia de tristeţe şi de îngrijorare nu se risipi de pe chipul lui. Ei, tot o să mai luptăm noi împreună! Se ridică şi el. Era limpede că tema pe care o atinsese îl apăsa. Schimbă vorba: Ţi-ai văzut siberienii tăi?

— Chiar mai adineauri...

— Da, divizia lor are un efectiv de două ori mai mare decât noi, şi asta ar putea face pe unii să tragă oarecare concluzii neplăcute pentru divizia noastră... Şi deodată generalul începu să se plimbe prin odaie cu pasul lui obişnuit, larg şi energic, şi din nou se simţi puterea lui de pe vremuri, uriaşă şi nezdruncinată. Asta-i prostie! Curată prostie! Ei n-au fost bătuţi, pe când noi am fost! Şi, după cum se ştie, unul care-a fost odată bătut, face cât doi care n-au fost! Prin urmare, putem considera efectivele celor două divizii ca fiind egale! Afară de asta, siberienii n-au încă experienţa războiului, pe când noi o avem, şi încă destul de serioasă. Suntem doar divizie de gardă! Apoi, divizia noastră o să fie întărită cu un divizion de artilerie antitanc şi un batalion independent de schiori!

— Al căpitanului Zârianov?

— Da. Îl cunoşti?

— Mi-e concetăţean şi vechi prieten.

— Aşa! Şi atunci, care divizie o să fie mai puternică? Borodin părea din nou vioi şi tânăr, ca de obicei...

— De altfel, de ce să ne batem capul întrebându-ne cine-i mai puternic? Toţi laolaltă: şi cei care am luptat, şi cei care vor intra curând în luptă, toată armata noastră — asta e puterea! O putere cum nu s-a mai pomenit în istorie! Şi o mână hotărâtă şi sigură duce înainte această putere!

Borodin îşi trecu braţul după umerii lui Ozerov:

— Ştii câte trupe ne-au sosit? îi şopti el la ureche. Suntem în ajunul unei victorii istorice! Şi norocul nostru, prietene, e că războiul e condus cu atâta înţelepciune!...

...În aceeaşi seară, trupele noastre din rezervă începură să se apropie de limita dinainte a apărării. Pe toate drumurile se înşirau coloane nesfârşite. Peste noapte, puterea Armatei de operaţii spori încă. Nerăbdători să intre în luptă, infanteriştii, voinici şi rumeni, înţesaseră toate satele din apropierea frontului. Bateriile de artilerie şi de aruncătoare ocupaseră cele mai bune poziţii de tragere. Unităţile de tancuri împânziseră pădurile…

XXIV

Cea de a doua ofensivă dezlănţuită de trupele fasciste-germane în ziua de 16 noiembrie, cu scopul de a încercui şi de a cuceri Moscova fusese oprită în toate sectoarele Frontului de Vest pe o lungime de şase sute de kilometri.

Planul lui Hitler se năruise şi de data aceasta...

Grupul de izbire de la nord, al hitleriştilor, cucerise cu mari eforturi, în zilele din urmă ale lunii noiembrie, localităţile Rogaciov, Clin şi Solnecinogorsk, izbutind să pătrundă cu unităţile de tancuri numai spre Iahroma.

Grupul de izbire de la sud, nereuşind să cucerească Tuia, o ocolise pe la est, cucerise Stalinogorsk şi Venev, încercând să iasă la Oca, dar fusese oprit la şapte kilometri mai jos de Caşira.

După ce rămăsese o bună bucată de timp în sectorul unde se găsea, grupul secundar de la centru forţase râul Nara în câteva locuri, dar imediat fusese dat peste cap de trupele noastre.

Încercuirea şi cucerirea Moscovei nu se înfăptuise.

Cât ţinuse ofensiva, trupele fasciste germane, încleştate în bătălii istovitoare, suferiseră pierderi grele. Sute de tancuri, de tunuri şi de maşini arse sau distruse înnegreau câmpiile din jurul Moscovei. Mai mult de cincizeci de mii de hitlerişti îşi lăsaseră oasele acolo... În numeroase sectoare ale frontului, soldaţii lui Hitler începuseră să treacă la apărare. Marele cartier general al führerului încetase să mai trâmbiţeze comunicate lăudăroase cu privire la ofensiva împotriva Moscovei: dădea vina acum pe ger şi pe zăpadă şi căuta să convingă lumea întreagă că iarna rusească nu îngăduia desfăşurarea unor operaţii ofensive de mare amploare.

Dar pricina tuturor nenorocirilor nu era iarna rusească...

În luptele pentru apărarea capitalei sovietico, trupele de pe Frontul de Vest, cu toată superioritatea numerică a duşmanului, dădeau dovadă de o vitejie ca-n poveşti şi de o rezistenţă nemaipomenită. Ostaşii apărau cu îndârjire fiecare palmă din pământul lor iubit. Plini de curaj, se aruncau în contraatacul fără sfârşit. Întreaga regiune din jurul Moscovei fusese transformată de către unităţile noastre într-un imens cimitir al trupelor hitleriste şi al tehnicii lor. Întărite şi oţelite în lupte aprige, trupele noastre de pe Frontul de Vest dădeau acum duşmanului, numai cu propriile lor mijloace, contra-lovituri ucigătoare, pretutindeni, dar mai ales pe flancuri.

Dar lui Hitler nici prin gând nu-i trecea ce soartă aştepta în curând trupele lui, acolo, în apropierea Moscovei.

În efortul lor de a încercui Moscova, grupurile de izbire fasciste germane înaintaseră destul de departe faţă de linia frontului şi, încredinţate că forţele Armatei Roşii erau istovite şi că nu mai dispuneau de rezerve strategice, nu-şi acoperiseră bine flancurile, lăsându-le expuse loviturilor noastre.

Cu începere de la 20 noiembrie, adică din a patra zi a ofensivei germane, după planul şi din ordinul lui Stalin, începură să sosească pe frontul din jurul Moscovei unităţi proaspete din rezervă aduse de la mari depărtări. Pentru transportul lor se luaseră toate măsurile de prevedere. În nopţile întunecoase, nenumărate trenuri cu infanterie, cu tancuri şi artilerie erau oprite şi debarcate în gări secundare, la răsărit de Moscova. De-acolo, trupele se îndreptau pe ascuns, numai noaptea, spre locuri dinainte hotărâte. În timp ce unităţile noastre de pe Frontul de Vest apărau cu îndârjire căile de acces spre Moscova, pe flancul grupului de nord a duşmanului — în sectorul Dmitrov şi Zagorsk — şi pe flancul grupului de sud — în sectorul Caşira şi mai jos de Riazan — se concentraseră trei armate sovietice cu trupe proaspete, înzestrate cu tehnică de cea mai bună calitate, construită de către eroicii oameni sovietici din spatele frontului în scopul nimicirii duşmanului. Unităţi proaspete apăruseră şi la apus de capitală. Şi cu toate că situaţia din jurul Moscovei era uneori alarmantă, cu toate greutăţile prin care treceau vitejii ei apărători, Stalin păstra aceste rezerve şi nu le arunca în foc. Se apropia ceasul socotelilor cu duşmanul.

În cursul acestor zile, Stalin cumpănise îndelung apropiata contraofensivă a trupelor noastre. Această contraofensivă, bine pregătită şi organizată după planurile lui, urma să fie de un gen cu totul deosebit: trupele noastre trebuiau să distrugă duşmanul nu numai lângă Moscova, ci să-i dea în acelaşi timp lovituri puternice şi la nord, şi la sud. Astfel, realizarea acestei contraofensive putea să însemne evenimentul militar hotărâtor din cel dintâi an al Marelui Război pentru Apărarea Patriei. În bătălia de lângă Moscova, Armata Sovietică, trebuia să înalţe drapelul victoriei noastre, pentru a-l purta apoi până la Berlin...

Mereu cu gândul la contraofensivă şi urmărind cu atenţie momentul potrivit pentru dezlănţuirea ei, Stalin căuta în zilele acelea să cunoască personal situaţia din diferitele sectoare ale frontului din jurul Moscovei Mai mult ca oricând, Stalin ţinea să fie cât mai aproape de Armata de operaţii

...În drum spre limita dinainte a apărării, trecând printr-un sat întins de pe şoseaua Volocolamsk, Stalin văzu deasupra intrării unei case de piatră, un steguleţ alb, cu o cruce de un roşu aprins la mijloc. Era un spital militar de campanie. Deodată, Stalin ordonă să oprească maşina. Peste câteva minute, se afla într-o sală în care zăceau răniţii din ultimele lupte.

Erau patru. Zăceau pe paturi albe de spital, toate la fel, aşezate pe un singur rând, cu spaţiu între ele şi cu căpătâiele lipite de peretele din fund. În celălalt perete erau două ferestre care dădeau spre miazăzi, aşa că răniţii, fără să aibă măcar nevoie să-şi ridice capul de pe perne, vedeau cum dincolo de şosea trecea, uşor înălţat deasupra caselor, soarele abia împurpurat.

Ivirea neaşteptată în sală a Comandantului Suprem însoţit de generali, de şeful spitalului şi

de medicul de serviciu, tulbură nespus de mult pe răniţi. Toţi patru se răsuciră în acelaşi timp sub păturile de lână, supunându-se fără voie aceluiaşi îndemn: să se ridice şi să-l întâmpine pe Stalin în poziţie de drepţi, milităreşte. Dar numai unul din ei, bandajat la gât şi la piept, izbuti cu greu să se aşeze în sus pe pat... Ceilalţi trei îşi simţiră odată mai mult neputinţa, ceea ce-i întristă adânc. Fuseseră în stare să îndure fără o vorbă cele mai grele chinuri trupeşti. Dar durerea sufletească pe care o încercau în clipa aceea când îşi dădeau seama că n-aveau destulă putere să se ridice în picioare în faţa lui Stalin — pe asta nu puteau să şi-o mai ascundă: unul gemu deznădăjduit, altul îşi clătină jalnic capul pe pernă, iar al treilea îşi încleşta dinţii de necaz şi amărăciune.

Stalin observă imediat că răniţii erau tulburaţi.

— Bună ziua, tovarăşi, bună ziua! le strigă el cu glasul uşor ridicat, oprindu-se la patul de lângă uşă. Pe chipul tânăr al rănitului, cu fălci proeminente, se răsfrânse o expresie de nedumerire şi de fericire. Am o mare rugăminte la voi, tovarăşi: să staţi liniştiţi în paturile voastre... urmă Stalin, după ce răniţii îi răspunseră la salut. Da, aşa-i, trebuie să staţi culcaţi, că noi putem, ba chiar avem datoria să stăm în picioare în faţa voastră...

În ochii neastâmpăraţi şi cenuşii ai rănitului care se ridicase în pat trecu o umbră de descumpănire.

— Tovarăşe Stalin, vă rog să-mi îngăduiţi să stau aşa, zise el, prinzându-se cu degetele slăbite de marginea patului. M-am săturat să stau mereu pe coaste, v-o spun cinstit. Dacă nu mă-nşel, asta-i a patra zi...

— Bine, stai cum vrei, încuviinţă Stalin. Dar văd că eşti tuns proaspăt... Eşti ofiţer?

— Da. Sunt locotenent de gardă...

— Numele dumitale?

— Muraşov.

Stalin aruncă o privire spre medicul de serviciu, care-i raportă numaidecât că Muraşov avea câteva răni de schije în ţesuturile moi. Două îi fuseseră scoase alaltăieri, iar patru rămăseseră pentru operaţia viitoare.

— Dar lăsaţi-le să rămână acolo unde sunt! zise Muraşov, înfierbântându-se deodată. Şi Stalin înţelese numaidecât că avea în faţa lui un tânăr care nu-şi pierdea firea cu una cu două şi care, fără îndoială, în viaţa lui de toate zilele era plin de voie bună.

— În felul ăsta, o să fiu şi eu mai călit! Acum, numai un proiectil perforant o să mă mai poată...

— Eşti demult pe front, tovarăşe Muraşov?

— Chiar din prima zi a războiului, tovarăşe Stalin!

— Pentru întâia oară ai fost scos acum din luptă?

— Da.

— Spune-mi, te rog, tovarăşe Muraşov, — urmă Stalin, lăsându-şi mâna pe speteaza patului — care perioadă a războiului a fost mai grea pentru dumneata?

— Prima lună, tovarăşe Stalin!

— Se înţelege. Şi acum?

Muraşov oftă, totuşi răspunse cu un zâmbet:

— Nici acum nu-i uşor, fără îndoială. V-o spun cinstit. Nemţii ne sunt încă superiori în ce priveşte tehnica. Apoi, ne doare inima că-i ştim aşa de-aproape de Moscova Şi totuşi, ne vine mult mai uşor să luptăm acum, decât chiar cu o lună în urmă...

— Şi de ce e mai uşor? îl întrebă Stalin.

— În primul rând, tovarăşe Stalin, pentru că noi nu mai suntem ceea ce am fost... răspunse Muraşov. Ostaşii noştri i-au văzut la faţă pe fascişti, au putut să-şi dea seama, din faptele lor, ce fel de oameni sunt şi au înţeles bine, ba chiar foarte bine, ce primejdie ameninţă patria noastră... Şi s-au făcut răi, necruţători în luptă. Şi de atunci parcă şi puterile noastre au mai sporit... Ştim acum, aşa cum aţi spus şi dumneavoastră, că dracul nu e chiar aşa de negru cum îl zugrăvesc oamenii... Ştim acum că tot ce s-a spus cu privire la invincibila armată germană nu-s decât basme prosteşti, decât vorbe de clacă. Acum nu mai fugim noi de nemţi, ci nemţii fug de noi — şi încă cum fug! De aceea ne vine şi nouă mai uşor...

— Şi în al doilea rând? stărui Stalin.

— În al doilea rând, nici nemţii nu mai sunt ceea ce au fost… urmă Muraşov. Mai pe scurt, au înţeles că jaful e o îndeletnicire primejdioasă. Mi s-a întâmplat, tovarăşe Stalin, să stau de vorbă cu prizonierii. Cu o lună în urmă ei tot mai credeau că or să cucerească Moscova, pe când acum nici nu se mai gândesc la aşa ceva...

— Nici nu se mai gândesc?...

— Nici nu se mai gândesc.

În timp ce-l asculta pe Muraşov, Stalin privi de câteva ori şi la ceilalţi răniţi, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă şi ei gândeau ca Muraşov.

— Da, pot să întărească şi ei vorbele mele, zise Muraşov, întorcându-se către tovarăşii lui de spital. Nu-i aşa cum spun eu, băieţi?

Pe patul de alături zăcea un ostaş neînchipuit de palid, cu mâna dreaptă amputată. Gând se apropie Stalin de el, rănitul se tulbură. Totuşi, pe faţa lui mare şi blândă, nu se ivi nici o urmă de sânge. Numai unicul lui braţ, aşezat pe piept, tresări de câteva ori în şir sub pătură.

Răspunse cu glasul stins:

— Aşa-i... neamţul şi-a pierdut mult din putere...

Pe celălalt pat zăcea nemişcat un rănit cu capul bandajat. Nu i se vedeau decât gura energică, nasul cârn şi îndrăzneţ şi ochii mari şi întunecaţi, de culoarea prunei. Demult aştepta ca Stalin să se apropie de patul lui şi ardea de nerăbdare în aşteptarea clipei fericite.

Adânc mişcat, întări şi el:

— Gâfâie neamţul... acum e numai bun de bătut!...

Cu un gest uşor al mâinii drepte, Stalin îl opri pe medicul de serviciu, care tocmai se grăbea să-i raporteze asupra stării celor doi răniţi. Era limpede şi fără raportul lui că starea lor se agravase şi ca fuseseră scoşi din luptă pentru totdeauna. Şi oftând într-ascuns, să nu zgândărească rănile sufleteşti ale acestor oameni — rănile cele mai dureroase, de care medicul uitase — Stalin începu să-i întrebe de unde erau de felul lor, cu ce se îndeletniceau înainte de război, cum o duceau familiile lor, dacă aveau copii, dacă primeau scrisori de-acasă, dacă fuseseră sau nu propuşi pentru decorare...

...Pe patul din urmă, lângă perete, zăcea Matvei Iurghin. Stătea înălţat între perne şi acoperit cu pătura până la piept. Când Stalin se apropie de patul lui, Iurghin îl privi cu acea expresie de surprindere, atât de ciudată şi de neaşteptată, care te face să crezi că n-o să-ţi poţi stăpâni strigătul... Ai fi zis că abia atunci văzuse că Stalin era în sală. Şi Stalin înţelese că în cele câteva minute cât vorbise el cu răniţii, Iurghin rămăsese în nesimţire şi că abia atunci îşi venise în fire.

— Dumneavoastră... dumneavoastră sunteţi? îl întrebă Iurghin cu aprindere, respirând şuierător. Să fie... să fie adevărat?

— Da, eu sunt, îi răspunse Stalin.

Uitându-se adânc la faţa galbenă-pământie a lui Iurghin, cu maxilarele uscate acoperite cu ţepi negri, la ochii lui încărcaţi de o strălucire orbitoare şi înfrigurată, Stalin înţelese că viaţa rănitului era în primejdie. Şi deodată privirea i se întunecă. Se lăsă obosit pe scaunul de lângă pat, potrivi cu băgare de seamă perna sub capul lui Iurghin, apoi îl întrebă:

— Te simţi rău?

Iurghin îi răspunse numai cu ochii: se simţea rău, şi nu putea să mintă. Se lupta din greu cu moartea, şi încă nu ştia cine o să iasă învingător din această luptă...

— Fii tare, îi şopti Stalin.

Auzindu-i glasul, Iurghin lăsă uşurel pleoapele în jos, dar imediat îl rugă cu ochii să se aplece mai aproape de el. Şi când Stalin îi ascultă rugămintea, îl întrebă în şoaptă:

— Curând?...

Înţelegând ce voia să spună rănitul, Stalin se aplecă şi mai tare spre el şi-i răspunse, tot în şoaptă:

— Da, foarte curând…

După ce le ură tuturor grabnică însănătoşire, Stalin ieşi din sală, trecu în biroul medicului de serviciu, şi, oprindu-se lângă fereastră, se uită câteva clipe, în tăcere, la pădurea de iarnă care sclipea argintie, în bătaia soarelui... Apoi, fără să se întoarcă, îl întrebă încet pe medicul care stătea la spatele lui:

— Scapă cu viaţă?

Doctorul îi răspunse încurcat:

— N-avem nicio nădejde...

Deodată Stalin se întoarse spre el:

— Sunteţi datori să aveţi nădejde! Apoi zise încet, emoţionat:

— Nemuritor popor!

...Înainte de, a se însera, Stalin se afla pe o colină înaltă şi împădurită de lângă şoseaua Volocolamsk, în limita dinainte a apărării.

De trei zile stăpânea acolo o linişte desăvârşită. Deasupra colinei se învolburau fulgi de

zăpadă, uşori ca puful de păpădie. Cu toate că nu sufla nici o adiere de vânt, fulgii se învolburau fără sfârşit, fără să-şi poată găsi multă vreme un locuşor pe pământ.

Stalin şi micul grup de generali care-l însoţea ieşiră la marginea de apus a pădurii, de unde, prin luminişurile tufelor de anini încărcate cu zăpadă, se putea cerceta cu ochiul liber un spaţiu destul de întins.

— Va să zică, ăsta e satul Lenino? întrebă Stalin şi, întinzând mâna în mânuşa de lână, atinse din întâmplare o creangă de anin, de pe care se scutură zăpada uscată. Lenino… repetă el pe gânduri, după ce primi răspunsul. Apoi se întoarse deodată către generali: Şi, fiindcă veni vorba, cum îi zicea înainte satului ăstuia?

Doi dintre generalii care stăteau lângă el se aplecară în acelaşi timp automat, asupra hărţilor respective. Dar satul în faţa căruia se aflau nu era trecut pe hartă decât cu numele cel nou. Cu toate că generalii nu semănau deloc unul cu altul, pe feţele lor trecu aceeaşi expresie de necaz pentru neştiinţa lor. Se întoarseră spre Borodin, tot amândoi deodată, nădăjduind că o să-i scoată din încurcătură. Dar comandantul diviziei, pregătit să întâmpine privirile lor întrebătoare, zvâcni doar uşurel din mustăţi, şi la rândul lui, se întoarse spre Ozerov… Însă nici Ozerov nu ştia numele vechi al satului. Socotind că dacă această lipsă de informaţie putea fi uşor iertată celorlalţi, lui nu i se putea ierta cu niciun preţ, cu atât mai mult cu cât se găsea de câteva zile în faţa satului cu pricina. Maiorul de gardă Ozerov se înroşi deodată până la urechi şi, căutând parcă ajutor, începu să-şi poarte privirea asupra ostaşilor care stăteau alături de el…

— Pe cât se pare, nu ştie nimeni? întrebă Stalin.

În clipa aceea, sergentul de gardă Lopuhov care stătea într-un grup de ostaşi, sări ca împins de un resort şi luă pe loc poziţia, săltându-şi mai sus pe piept automatul.

Stalin observă numaidecât această mişcare şi-şi opri asupra lui Andrei privirea liniştită şi cercetătoare. În ochii întunecaţi şi strălucitori ai acestui tânăr, înalt, în costum de mascare, cu faţa arsă de vânt dar frumoasă, specific rusească şi luminată de fericire, se vedea limpede că ardea de nerăbdare să vorbească.

— Dumneata ştii? Da? îl întrebă Stalin.

Andrei făcu un pas înainte.

— Da, tovarăşe Comandant Suprem!

— Ei, cum îi zicea înainte satului ăstuia?

— Tovarăşe Comandant Suprem, satul acesta se numea înainte Lupiha[29] răspunse limpede şi răspicat Andrei, bucuros acum de un singur lucru: că răspunsese fără să se încurce. Raportează sergentul de gardă Lopuhov.

Stalin făcu şi el un pas spre Andrei.

— Dumneata eşti din Lenino, tovarăşe Lopuhov?

— Nu, tovarăşe Stalin!

— Atunci de unde ştii dumneata numele cel vechi al satului?

— M-am întâlnit cu un ostaş de prin partea locului, tovarăşe Stalin. Ne-am luat de vorbă şi, printre altele, l-am întrebat şi asta.

— Şi de ce l-ai întrebat?

— Aşa, pentru orice întâmplare, tovarăşe Stalin. Ca să ştiu…

Stalin zâmbi abia simţit.

— Prin urmare, n-ai întrebat numai aşa, într-o doară, începu el rar, pe gânduri. Da, ostaşii noştri trebuie să ştie totul, totdeauna… „Pentru orice întâmplare…” Aşadar, Lupiha îi zicea? — urmă el, adresându-se acum tuturor. Şi numele acesta pare predestinat… Apoi, făcând un semn cu capul spre apus, ridică puţin glasul. Da, chiar pe locul acesta trebuie să-i batem pe cotropitorii, fascişti, să-i batem fără cruţare pentru că au îndrăznit să ridice mâinile lor spurcate asupra patriei lui Lenin!

Stalin ridică mâna spre binoclul care-i atârna pe piept, dar în aceiaşi clipă se răzgândi şi se întoarse iarăşi spre ostaşi.

— Nu-i vorbă, au şi suferit ei pe locurile acestea o înfrângere dureroasă, urmă el, uitându-se la Andrei. Îi plăcea mult tinereţe sergentului de gardă şi ţinuta lui dreaptă, ostăşească. Totuşi, cred că se cuvine să-i batem şi mai cumplit, şi mai necruţător. Aş vrea să ştiu, tovarăşi ostaşi de gardă, care-i părerea voastră în această privinţă?

Andrei luă poziţia de drepţi.

— Tovarăşe Comandant Suprem, — zise el limpede şi cu îndrăzneală, — toţi ostaşii de gardă sunt de părere că a sosit timpul să luăm de guler fiarele fasciste şi să le dăm afară! Aşteptăm numai ordinul…

— Aveţi, dreptate, tovarăşi ostaşi de gardă, aveţi dreptate! răspunse Stalin, grav. Într-adevăr, a sosit timpul să alungăm de pe pământul nostru pe sălbaticii cotropitori! Cea de a doua ofensivă a trupelor fasciste germane împotriva Moscovei s-a prăbuşit, ca şi cea dintâi. Planul lor de a încercui şi de a cuceri Moscova s-a spart ca un balon de săpun. Asta e limpede şi pentru noi, şi pentru ei, cotropitorii... Tocmai de aceea a şi plecat Hitler de pe Frontul de Răsărit. Şi-a spus că e mai prudent să-şi aleagă un loc mai ferit pentru plimbările lui... A fugit. L-a prins frica. Numai că orice ar face, tot n-o să scape de răspundere. O să răspundă pentru toate!

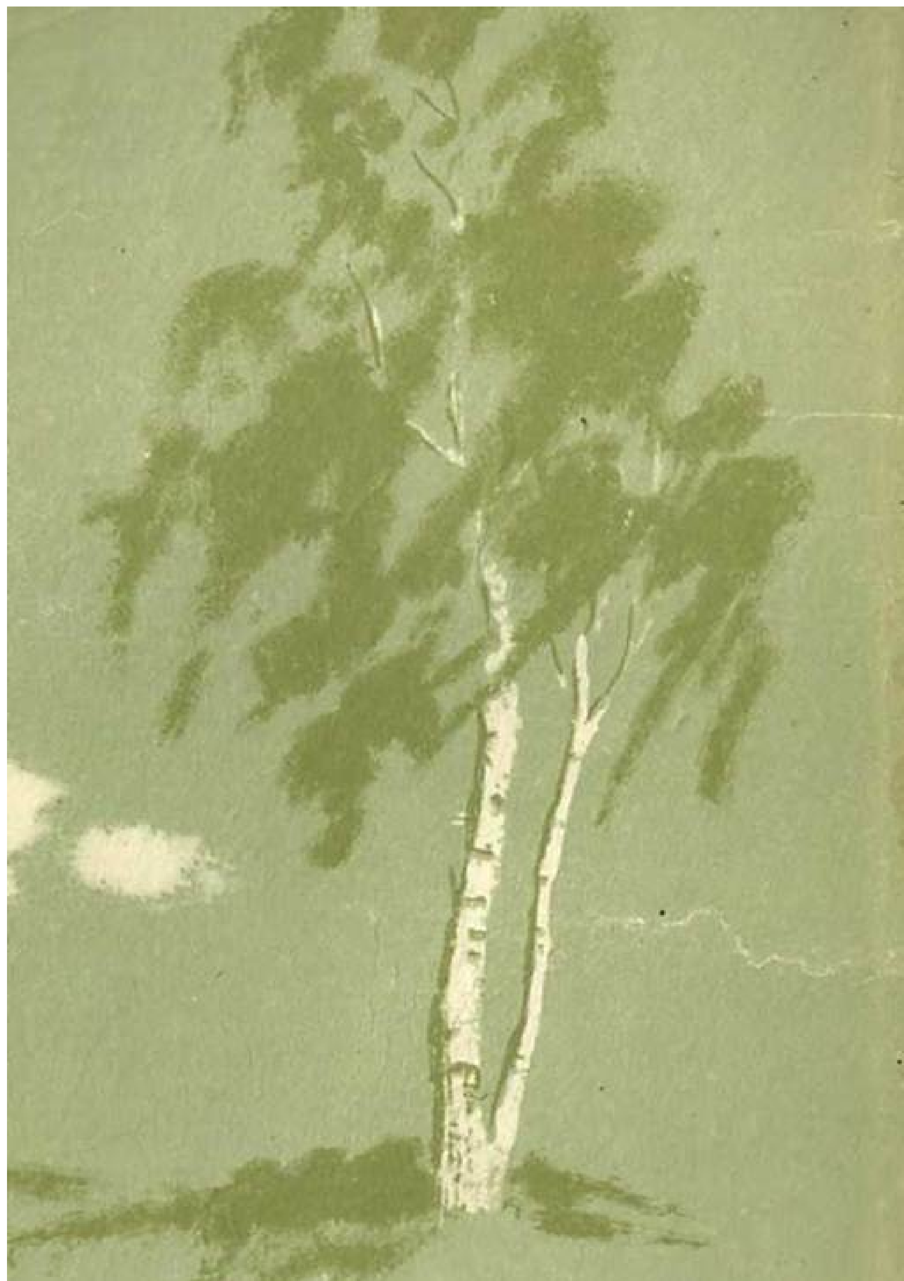
Luându-şi binoclul în mână, Stalin zise deodată:

— Are să viscolească.

Toţi se uitară cu grabă împrejur, miraţi de schimbările care se petrecuseră în cele câteva minute din urmă cât îl ascultaseră pe Stalin. Cerul se întunecase, pădurile se învăluiseră în ceaţă uşoară, fulgii de zăpadă se răsuceau vârtej, cu nelinişte, iar dinspre câmpii; se ridica o adiere îngheţată... Şi, cutremuraţi fără veste de un fior, simţiră cu toţii că într-adevăr nu va mai trece mult şi deasupra întregului ţinut din jurul Moscovei se va dezlănţui dintr-odată şi se va înălţa până-n slava cerului uriaşul şi năprasnicul viscol rusesc, huind şi şuierând de-o să răsune lumea întreagă...

SFÂRŞIT

Redactor de carte: C. Ghiulea; Tehnoredactor: V. Iliescu Corector: A. Targhilă
Dat la cules: 28.VII.1953. Bun de tipar 5.XI.1953. Tiraj: 35.000 + 150 ex. Hârtie semivelină satinată 34.1 gr./mp. şi tipar 27,3 gr./mp. Ft. 61x86/16. Coli editoriale 44: Coli tipar 41,25. Preţul unui exemplar legat ½ pânză, lei l5,06, legat 1/1 lei 20,33. Comanda: 181 A. 03589. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8. Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare: 8S-31=R.
Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Craiova, Str. Minai Viteazul 4, Craiova — R. P. R.

[1] Şeful de stat major al batalionului. (N. red. ruse)

[2] Drepţi! (N. trad.)

[3] Scoală ! (N. trad.)

[4] Umri — în limba rusă — mori. (N. trad.)

[5] Semnal de alarmă aeriana. (N. trad)

[6] Mai departe! (N. trad.)

[7] Înainte! (N. trad.)

[8] Marş de aici! (N trad.)

[9] *Speck* — slănină (N. trad.)

[10] Trebuie să plecăm. E timpul! (N. trad.)

[11] O, înţeleg! O femeie atât de fermecătoare are nevoie de un bărbat, ca să-i întreţină frumuseţea. (N. trad.)

[12] Intraductibil: în limba rusă, „nemoi” înseamnă mut, iar „ne moi” nu-i al meu. De aci, neînţelegerea dintre cei doi. (N. trad.).

[13] La Strassburg, sub conducerea profesorului universitar Hirt, Hauptsturmführer şi director al unea din secţiunile „Institutului militar pentru cercetări asupra eredităţii” se puneau bazele unei colecţii de schelete şi cranii ale diverselor rase şi naţiuni, în urma unor dispoziţii speciale date de Himmler. Această „activitate ştiinţifică” a hitleriştilor s-a făcut cunoscută în procesul de la Nürnberg. (N. red. ruse.)

[14] Poiana Seacă. (N. trad.)

[15] Să fie nimicită. (N. trad.)

[16] Mai repede. (N. trad.)

[17] Joc de cuvinte: Semiglaz înseamnă cu şapte ochi, Piatiglaz — cu cinci ochi, iar Şestiglaz, cu şase ochi. (N. trad.)

[18] Trăsură rustică, înhămată cu trei cai (troică), întrebuinţată pe vremuri în Rusia. (N. trad.)

[19] Scoate cojocu’, scroafă rusească! (N. trad.)

[20] Mai repede! Mai repede! (N. trad.)

[21] Şerneafe — în loc de „Cerniavchin”. (N trad.)

[22] Naidennaia — cea găsită (în limba rusă). (N. trad.)

[23] *Zolotnic* - monedă de aur de 5 ruble. (N. trad.)

[24] Losinoe uroiisce — pădurea elanilor. (N. trad.)

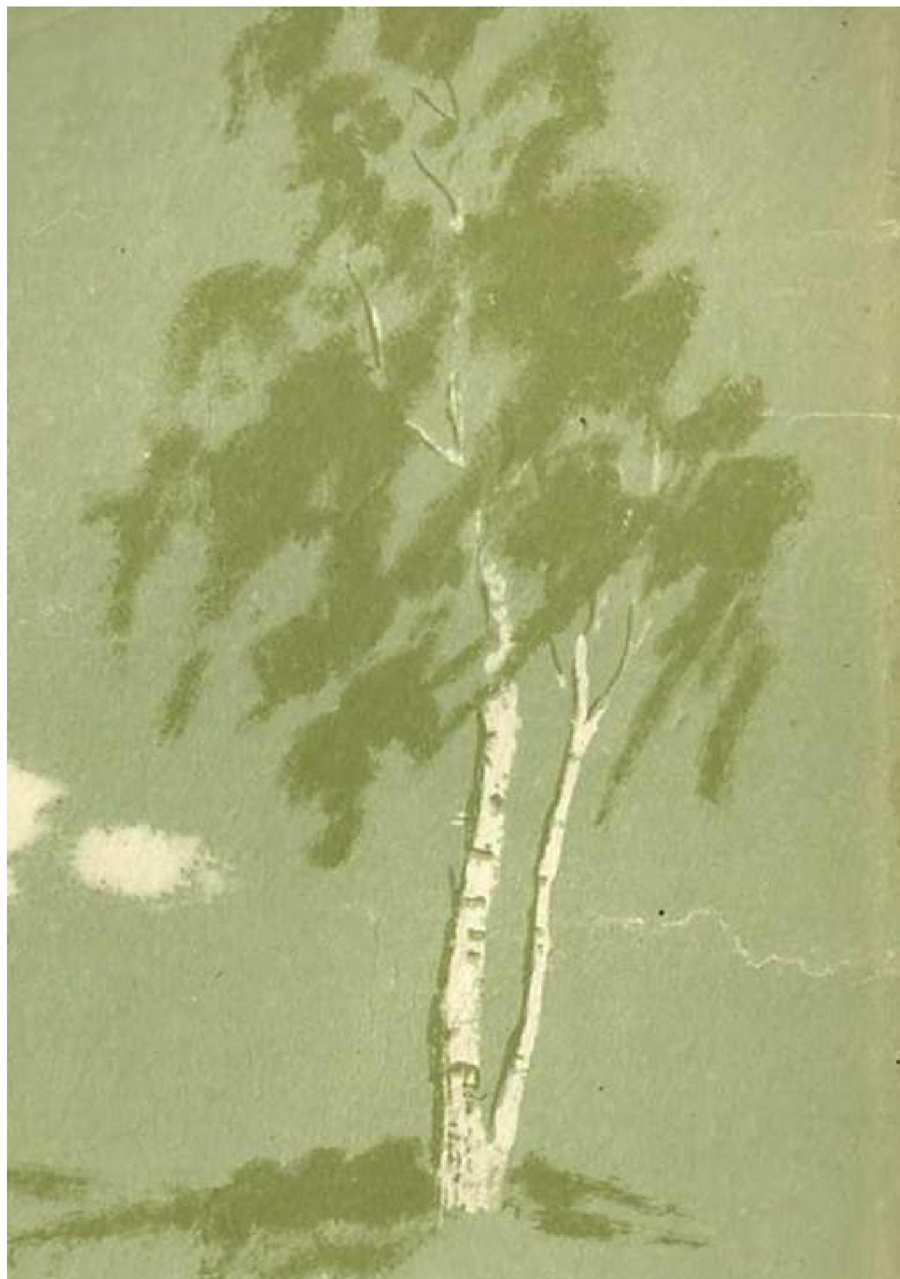
[25] Sneghiri — pasărea lugaci. (N. trad.)

[26] *Matuşca* — maica (în limba rusă). (N. trad.)

[27] Tatiana Larlna — aluzie la eroina lui Puşchin din „Evgheni Oneghin”. (N. trad.)

[28] *Pelmeni* — un fel de colţunaşi cu carne care se fac în Siberia. (N. trad.)

[29] *Lupiha,* vine de la *lupiti,* a bate, a ciomăgi (în limba rusă). (N. trad.)

[1] Şeful de stat major al batalionului. (N. red. ruse)
[2] Drepţi! (N. trad.)
[3] Scoală ! (N. trad.)

[4] Umri — în limba rusă — mori. (N. trad.)
[5] Semnal de alarmă aeriana. (N. trad)
[6] Mai departe! (N. trad.)
[7] Înainte! (N. trad.)
[8] Marş de aici! (N trad.)
[9] *Speck* — slănină (N. trad.)
[10] Trebuie să plecăm. E timpul! (N. trad.)
[11] O, înţeleg! O femeie atât de fermecătoare are nevoie de un bărbat, ca să-i întreţină frumuseţea. (N. trad.)
[12] Intraductibil: în limba rusă, „nemoi” înseamnă mut, iar „ne moi” nu-i al meu. De aci, neînţelegerea dintre cei doi. (N. trad.).
[13] La Strassburg, sub conducerea profesorului universitar Hirt, Hauptsturmführer şi director al unea din secţiunile „Institutului militar pentru cercetări asupra eredităţii” se puneau bazele unei colecţii de schelete şi cranii ale diverselor rase şi naţiuni, în urma unor dispoziţii speciale date de Himmler. Această „activitate ştiinţifică” a hitleriştilor s-a făcut cunoscută în procesul de la Nürnberg. (N. red. ruse.)
[14] Poiana Seacă. (N. trad.)
[15] Să fie nimicită. (N. trad.)
[16] Mai repede. (N. trad.)
[17] Joc de cuvinte: Semiglaz înseamnă cu şapte ochi, Piatiglaz — cu cinci ochi, iar Şestiglaz, cu şase ochi. (N. trad.)
[18] Trăsură rustică, înhămată cu trei cai (troică), întrebuinţată pe vremuri în Rusia. (N. trad.)
[19] Scoate cojocu’, scroafă rusească! (N. trad.)
[20] Mai repede! Mai repede! (N. trad.)
[21] Şerneafe — în loc de „Cerniavchin”. (N trad.)
[22] Naidennaia — cea găsită (în limba rusă). (N. trad.)
[23] *Zolotnic* - monedă de aur de 5 ruble. (N. trad.)
[24] Losinoe uroiisce — pădurea elanilor. (N. trad.)
[25] Sneghiri — pasărea lugaci. (N. trad.)
[26] *Matuşca* — maica (în limba rusă). (N. trad.)
[27] Tatiana Larlna — aluzie la eroina lui Puşchin din „Evgheni Oneghin”. (N. trad.)
[28] *Pelmeni* — un fel de colţunaşi cu carne care se fac în Siberia. (N. trad.)
[29] *Lupiha,* vine de la *lupiti,* a bate, a ciomăgi (în limba rusă). (N. trad.)